D. AMBROSII

epiſcopi Mediolanẽſis operum tomus quintus, complectens Scholiorum ſeu Commentariorum in Euangelium Lucæ libros X. tum commentarios in omnes Pauli epiſtolas.

His orationes aliquot ſeu mauis μελέτας non minus doctas quàm pias, hymnos item aliquot eiuſdem auctoris hincinde collectos ſubſtituimus.

PARISIIS,

Apud Carolum Guillard.

NAPOLI

DES. ERASMVS ROT. LECTORI S.

In his noui teſtamenti voluminibus, quæ hoc quinto Tomo comprehenduntur, nihil admixtum alienum comperi, niſi quòd in ſingulas Pauli epiſtolas addidit argumenta, neſcio quis, Ambroſij titulos aut certe quæ poſuerat Ambroſius, contaminauit, præſertim in epiſtolas ad Romanos, ad Corinthios & ad Galatas, & in ipſis commentariis alicubi videntur adiecta quædam, alicubi decurtata. Bene vale.

TITVLI RERVM QVAE IN HIS COMMENTARIORVM *in Lucam X. Libris explicantur.*

LIBRO PRIMO.

Procemij Euangelij ſecundum Lucã explanatio.

Lucæ primo Capitulo.

De cõditiõe ac laude parẽtũ ſãcti Ioãnis baptiſtę.
De ingreſſu Zachariæ in templum domini.
De angeli apparitione.
De turbati Zachariæ confirmatione.
De incredulitate Zachariæ, & eius punitione.
De conceptione Ioannis præcurſoris domini.

LIBRO SECVNDO.

De miſſione angeli Gabrielis ad virginẽ Mariã.
De ſalutatione Mariæ, & eius turbatione.
De Mariæ turbatę conſolatione.
De Mariæ interrogatione & angeli reſponſione.
De aſſenſu Mariæ, & ſaluatoris conceptione.
De abitu Marię i mõtana, & ſalutatiõe Elizabeth.
De Ioannis in vtero exultatione, & matris ſpiritu ſancto repletione.
De Mariæ ab Elizabeth benedictione.
De mora Mariæ cum Elizabeth.
De ortu præcurſoris domini.
De noĩe pcurſoris, & reparatiõe vocis. Zachariæ.
De prophetatione Zachariæ.

Lucæ II. Cap.

De tempore ortus ſaluatoris.
De natiuitate ſaluatoris.
Interpoſitio narrationis de aduentu magorum.
De nati ſaluatoris manifeſtatione.
De angelorum laudatione.
De paſtorum collocutione.
De conſeruatione dictorum in corde Mariæ.
De circumciſione ſaluatoris, & eius oblatione.
De Symeone & Anna.
De exordio diſputationis Ieſu.
De reſponſione Ieſu ad matrem.
De ſubiectione Ieſu.

Lucæ III. Cap.

De exordio prædicationis Ioannis.
Confirmatio per teſtimonium Eſaiæ.
Redargutio maliciæ Iudæorum.
De reſponſione Ioannis ad populum cogitantem eum eſſe Chriſtum.
Teſtimonium Ioannis de Chriſti aduentu.
De virtute & iudiciaria Chriſti poteſtate.
De Ieſu baptizato, & dei patris teſtimonio.

LIBRO TERTIO.

De genealogia domini ſaluatoris.

LIBRO QVARTO.

Præfatio.

Lucæ IIII. Cap.

De ductu Ieſu in deſertum.
De prima tentatione Chriſti à diabolo.
De ſecunda tentatione Chriſti.
De tertia tentatione Chriſti.
De receſſu diaboli à Chriſto.
De egreſſu Ieſu in Galilæam ad docendum.
Teſtimonium ſcripturæ de miſſione Ieſu ad prędicandum & ſaluandum.
De reſponſione Ieſu ad conciues ſuos.
Confirmatio reſpõſionis exẽplo Heliæ & viduæ.
Cõfirmatio eiuſdem, exemplo Heliſęi & Naamã.
De indignatione Iudæorum, & eiectione Ieſu.
Confirmatio doctrinæ Chriſti per miracula.

Lucæ V. Cap.

De aſcenſu Ieſu in nauem Simonis, vt doceret, & miraculo quoſdam ad ſe traheret.
De reſponſione Simonis.

LIBRO QVINTO.

Confirmatio doctrinæ Chriſti per miraculum de leproſo mundato.
Confirmatio eiuſdem per miraculum de paralytico per tectum ſubmiſſo.
De ſubmittentium fide, Chriſtum ad curationem monente.
De ſcribarum & Phariſæorum reprehenſione.
De myſtica vocatione publicani.
De excuſatione diſcipulorum.
De prima ſimilitudine per Ieſum data.
De ſecunda ſimilitudine.

Lucæ VI. Cap.

De eo quod in ſabbato ſecũdoprimo diſcipuli Ieſu vellebant ſpicas.
De curatione hominis habentis manum aridam.
De oratione Ieſu in mõte, & electione duodecim apoſtolorum.
De deſcenſu Ieſu ad docendum turbas.
De ſermone Ieſu de beatitudinibus proborum.
De væ improborũ, & de inſtructione ad altiores gradus virtutis, & inimicorum dilectione.
De prohibitione iudicationis.
De arbore mala, ex cuius ſimilitudine improbi homines cognoſcuntur.

Lucæ VII. Cap.

De ſeruo Centurionis curato.
De filio viduæ reſuſcitato.
De miſſione diſcipulorum Ioannis ad Ieſum.
De ſcandalo in Chriſto cauendo.
De laudatione Ioannis à conſtantia mentis.
De laudatione Ioannis ab aſperitate veſtimẽtorũ.
De laudatione Ioannis ab excellẽtia cognitionis.
De intelligentia præmiſſorum.

LIBRO SEXTO.

De iuſtificatione dei à populo, & contẽptu à Phariſæis & legiſperitis.
De ſimilitudine qua phariſęi & legiſperiti cõfutãr.
De muliere peccatrice ingrediẽte domum Simonis ad Ieſum.
De reſponſione Ieſu Simonem arguentis.

Lucæ VIII. Cap.

De reſponſione Ieſu, Cum ei nunciatum eſſet matrem & fratres foris ſtare.
De aſcenſu Ieſu in nauẽ, & ſedatione tempeſtatis.
De eo quod ſecundum Matthæum duo homines dæmonijs afflati, Chriſto occurriſſe narrentur, Lucas vero vnum inducat.
De filia principis Synagogæ reſuſcitata, & muliere fluxum ſanguinis patiente, ſanata.
Qualiter diſcipuli à Chriſto miſsi, ſe habere debeant ad eos, qui ipſos non receperint.
De refectione turbarũ ex quinque panibus, & duobus piſcibus.
De interrogatione Ieſu, Quem ſe eſſe dicant diſcipuli, ac reſponſione Simonis Petri.
De eo qđ Ieſ̃ pcepit diſcipulis, ne eũ manifeſtarẽt

LIBRO SEPTIMO.

De eo quod dominus Ieſus quibuſdam promiſit viſionem gloriæ ſuæ in vita præſenti.
De eo quod dominus Ieſus aſſumpſit Petrum, Iacobum, ac Ioannem, & duxit eos in montem, oſtenditque illis maieſtatem ſuam.
De reſponſione Ieſu reſpuentis eum, qui ſe ſequi dixit quocunque ierit.

Luc. X. Cap.
De miſſione diſcipulorum ad prædicandum.
De inſtructione diſcipulorum ad cauendam concupiſcentiã temporalium.
De prohibitione ſalutationis in via.
De condemnatione contemptorum Euangelij, humiliúmq; commendatione, & legis ignarorum confutatione.
De homine deſcendente ex Hieruſalem in Hiericho, & incidente in latrones.
De exẽplo Marthę & Mariæ, per quas duæ vitę deſignãtur.
Lucæ XI. Cap.
De exemplo diſcipulos ad inſtantiam & frequentiã orationis inducente.
De argumentis quibus Ieſus cogitationes phariſæorum falſas eſſe conuincit.
De increpatione generationis nequam ſignum quærentis.
De ſimilitudine qua ad oſtenſionem fidei adhortamur.
De redargutione interioris immundiciæ, multorúmq; vitiorum Phariſæorum & legiſperitorum.
Lucæ XII. Cap.
De exemplo quo & timor mortis excluditur, & fides roboratur.
De irremiſſibilitate blaſphemiæ in ſpiritum ſanctum.
De reſponſione domini ad poſtulationem cuiuſdam, qua auaritia abolenda docetur.
De prohibitione ſolicitudinis de victu & veſtitu.
De vigilantia & negligentia ſeruorum.
De ſpiritali intellectu eius quod dominus dixit ſe veniſſe non vt daret pacem, ſed ſeparationem.
De liberatione ab aduerſario in via.
Lucæ XIII. Cap.
De parabola arboris fici quid ſignificet.
De curatione mulieris quæ ſpiritum infirmitatis decem & octo annis habebat.
De comparatione regni cœlorum ad granum ſinapis.
De comparatione regni dei ad fermentum quod mulier abſcondit in tribus menſuris farinæ.
Lucæ XIIII. Cap.
De curatione hydropici, & ſuaſione humilitatis atque pietatis.
De parata cœna magna, & multorum vocatione, ſimúlque omnium excuſatione.
Lucæ XV. Cap.
De oue centeſima, & drachma decima perditis & inuentis.
De duobus filiis, adoleſcẽtiore, & ſeniore, quibus pater ſubſtantiam diuiſit.
Lucæ XVI. Cap.
De eo quòd nemo ſeruus poſſit duobus dominis ſeruire, & de villico iniquitatis, faciendíſque amicis de iniquo mãmona.
LIBRO OCTAVO.
Quomodo lex & prophetæ vſque ad Ioannem.
De lege coniugij & vxore non dimittenda.
De diuite induto purpura & byſſo, & Lazaro mendico.
Lucæ XVII. Cap.
De venia largiẽda iis qui in nos peccauerint, & ſe ab errore conuerterint.
De virtute fidei per comparationem ad granum ſinapis, & de obſequio quod iure domino debetur.
De eo quòd in hora aduentus domini ad iudicium qui in tecto eſt, non deſcendat. &c.
De duobus in vno lecto, & duabus molentibus in vnũ, duobúsq; in agro, quorũ vnꝰ aſſumetur, & alter relinquetur.
Lucæ XVIII. Cap.
De permittendis pueris venire ad Chriſtum, & ſimplicitate puerili ſectanda.
De reſponſione Ieſu ad interrogationem cuiuſdam principis qua aſſerit neminem eſſe bonum niſi ſolum deum.
De eo quòd facilius eſt camelum trãſire per foramen acus, quàm diuitẽm in regnum dei.
De honorandis parentibus atque paſcendis.
Lucæ XVIII. & XIX. Cap.
De illuminatione cæci & vocatione Zacchæi.
De ſeruo qui vna mina à domino accepta decem acquiſiuit.
LIBRO NONO.
De eo quòd dominus aſcenſurus Hieroſolymam, venit ad montem Olineti, & inde duos diſcipulos miſit. &c.
De eiectione vendentium & ementium in templo, ac euerſione menſarum & cathedrarum.
Lucæ XX. Cap.
De vinea plantata, & colonis locata.
De confutatione Phariſæorum per interrogationem Chriſti de imagine & inſcriptione denarij.
De tentatione Chriſti à Sadducæis.
LIBRO DECIMO.
De eo quod ſcriptum eſt, & à Chriſto Phariſæis obiectum eſt: Dixit dominus domino meo, Sede à dextris meis.
Lucæ XXI. Cap.
De futura templi deſtructione.
De ſignis futuræ deſtructionis templi.
De ſigno appropinquantis deſolationis.
De væ prægnantium & nutrientium in illis diebus.
De orando ne fiat fuga hyeme vel ſabbato.
De ſignis aduentus domini.
Lucæ XXII. Cap.
De homine portante amphoram aquæ, diſcipulis paſcha paraturis occurſuro.
De ſponſione præmij diſcipulorum Chriſti, qui ſecum in tentationibus permanſerunt.
De ſacculo & pera tollendis, tunicáque vendẽda, & gladio emendo.
De triſtitia, dolore, tædio & oratione Chriſti.
De Iudæ oſculo, & Chriſti traditione, comprehenſione, ac ligatione, Petríque percuſſione
De Petri proditione per ancillam, & eius negatione.
De eaſſa proditoris pœnitentia.
Lucæ XXIII. Cap.
Cur dominus à Pilato interrogatus tacuerit.
Cur dominus coram Herode tacuerit, nec aliquid fecerit, & de reprehenſione Pilati manus lauantis, & ſacta non diluentis.
Cur dominus ab Herode veſte alba indutus, ad Pilatum fuerit remiſſus.
Quid deſignet quod dominus à militibus chlamide coccinea & purpurea tunica indutus fuerit. Quid etiã corona, flagella, illuſoria adoratio, arundo in manus tradita, capitis percuſſio, ſignificent.
De crucis Chriſti portatione, & veſtimentorum regalium depoſitione.
Chriſtus qualis crucem aſcenderit, & de tituli ſcriptione ac poſitione ſuper crucem.
De diuiſione veſtimentorum domini.
De duobus latronibus, vno rogante, ac veniam conſequẽte, & altero conuitiante.
De oblatione aceti, & potatione Ieſu.
De commendatione ſpiritus Ieſu in manus patris, & traditione eiuſdem: de tenebrarum quoque offuſione, petrarũ ſciſſione, ac cæteris ſignis tunc factis.
De commendatione Mariæ matris diſcipulo Ioanni, & de percuſſione lateris Ieſu poſt mortem eius.
De ſepultura corporis Ieſu, & diligentia mulierum circa illam.
Lucæ XXIIII. Cap.
De deuotarum mulierum atque apoſtolorum ad monumẽtum aduentu, angelorum quoque apparitione, ac dubitationibus circa hæc occurrentibus.
De hora dominicæ reſurrectionis, & de Maria Magdalena, vtrum vna vel plures.
De manifeſtatione præterea domini Ieſu poſt eius reſurrectionem.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI IN EXplanationem Euangelij ſecundum Lucam præfatio.

SCripturi in librum euangelij vnum, qnem ſanctus Lucas pleniore quodammodo rerum dominicarum diſtinctione digeſſit, ſtylum ipſum prius exponendum putamus. eſt enim hiſtoricus. Nam licet ſcriptura diuina mundanæ euacuet ſapientiæ diſciplinã, quod maiore fucata verborum ambitu, quàm rerum ratione ſubnixa ſit: tamen ſi quis in ſcripturis diuinis etiam illa quæ miranda illi putãt, quærit, inueniet. Tria ſunt enim quæ philoſophi mundi illius præcellentiſſima putauerunt, triplicem ſcilicet eſſe ſapientiam, qood aut naturalis ſit, aut moralis, aut rationalis. Hæc tria iam & in veteri teſtamento potuimus aduertere. Quid enim aliud ſignificant tres illi putei, quorum vnus eſt viſionis, alius abundantiæ, tertius iuramẽti, niſi triplicem iſtam in patriarchis fuiſſe virtutem? Rationalis eſt puteus viſionis, eò qnòd ratio viſum mentis acuat, & animi purget obtutum. Ethicus puteus abondantiæ, eò quòd cedentibus allophylis, quorum ſpecie vitia corporis figurantur, viuæ Iſaac liquorem mentis inuenit. Pure enim profluunt boni mores, & bonitas ipſa popularis abundat aliis, ſibi reſtrictior. Tertius puteus iuramenti, hoc eſt, ſapienriæ naturalis, quæ ea quæ ſupra naturam, vel naturæ ſunt, comprehendat. Quod enim affirmatur, & quaſi deo teſte iuratur, etiam diuina complectitur, cum dominus naturæ fidei teſtis adhibetur. Quid etiam tres libri Salomonis, vnus de prouerbiis, alius eccleſiaſtes, tertius de Canticis canticorum, niſi trinæ huius oſtendunt nobis ſapientiæ ſanctum Salomonem fuiſſe ſolertem? Qui de rationalibus & ethicis in prouerbiis ſcripſit, de natoralibus in Eccleſiaſte, quia vanitas vanitatum, & omnia vanitas, quæ in hoc mundo ſunt conſtituta. Vanitati enim creatura ſubiecta eſt.

Roma.8.

De moralibus autem & rationabilibus in Canticis canticorum, eò quòd cum animæ noſtræ amor verbi cœleſtis infunditur, & rationi mens ſancta quadam ſocietate connectitur, admiranda myſteria reuelantur. Euangeliſtis quoque quam putas defuiſſe ſapientiam, quorum alij cum variis generibus ſint referti, ſinguli tamen diuerſo genere præſtant? Eſt enim vera ſapientia naturalis in libro euangelij qui ſcribitur ſecundum Ioannem. Nemo enim, audeo dicere, tanta ſublimitate ſapientiæ maieſtatem dei vidit, & nobis proprio ſermone reſerauit. Tranſcendit nubes, tranſcendit virtutes cœlorum, tranſcendit angelos, & verbum in principio reperit, & verbum apud deum vidit. Quis autem moralius ſecundum hominem ſingula proſecutus, quàm ſanctus Matthæus, qui edidit nobis præcepta viuendi? Quid rationabilius illo admirabili copulatu, quàm quod ſanctus Marcus in principio ſtatim locandum putauit: Ecce mitto angelum meum: &, Vox clamantis in deſerto: vt & admirationem moueret, & doceret hominem humilitate atque abſtinentia & fide placere debere, ſicut ille ſanctus Ioannes Baptiſta his ad immortalitatem gradibus aſceodit, veſtimento, cibo, nuncio? At vero ſanctus Lucas velut quendam hiſtoricum ordinem tenuit, & plura nobis geſtorum domini miracula reuelauit: ita tamen, vt omnes ſapientiæ virtutes euangelij iſtius complecteretur hiſtoria. Quid enim præcellentius ad ſapieotiam naturalem, quàm quòd ſpiritum ſanctum creatorem etiam dominicæ iocarnationis extitiſſe reſerauit? Docet ergo oaturalia, ſi creat ſpiritus. Vnde & Dauid docens ſapientiam naturalem: Emitte, inquit, ſpiritum tuum, & creabuntur. Docet moralia in eodem libro, cum me in illis beatitudinibus docet mores, quemadmodum amare inimicum debeam, quemadmodum non referire & noo repercutere verberancem, quemadmodum benefacere, mutuum dare cum deſperatione recuperationis, & cum remuneratione mercedis. Merces enim facilius ſequitur non expectantem. Docet etiam rationabilia, cum lego: Quoniam qui fidelis eſt in minimo, etiam in magnis fidelis eſt. Quid adhuc de naturalibus dicam, quod docuit virtutes cœlorum moueri, dominum ſolum eſſe vnigenitum dei filium, in cuius paſſione tenebræ per diem factæ ſunt, terra obſcurata eſt, ſol refugit? Ergo omnem quem mundana ſibi prudentia falſo vindicat principatum, ſapientia vere poſſidet ſpiritalis, præſertim cum audacius vt aliquid vſurpemus, ipſa fides noſtra, ipſum myſterium trinitatis ſine hac triplici ſapientia eſſe noo poſſit, niſi credamus & illum naturaliter patrem qui nobis genuit redemptorem, & illom Ethicum, qui patri vſque ad mortem ſecundum hominem obediens, nos redemit: & illum rationabilem ſpiritum, qui rationem colendæ diuioitatis, & vitæ regendæ humanis pectoribus infudit. Nec quiſquam putet nos poteſtatis aut virtutis feciſſe diſtantiam, cum hac calumnia etiam Paulum poſſit inceſſere. Neque enim diſtantiam fecit ille cum dixit: Diuiſiones gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus: & diuiſiones miniſteriorum ſunt, idem autem dominus: & diuiſiones operationum ſunt, idem autem deus, qui operatur omnia, & in omnibus. Operatur enim omnia, & io omnibus filius, ſicut habes alibi: Quia omnia in omnibus Chriſtus. Operatur & ſpiritus ſanctus, qnia omnia operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidens ſingulis prout vult. Nulla ergo operationum diſtantia, nulla diſcretio eſt, vbi vel in patre, vel in filio, vel in ſpiritu ſancto, nulli ſecũda plenitudo virtutis eſt. Hæc igitur cum legimus, diligenter conſideremus, vt in ipſis locis nobis poſſint melius elucere. Qui enim quærit, iouenit: & qui pulſat, aperietur ei. Aperit ſibi diligentia ianuam veritatis, & ideo præceptis cœleſtibus pareamus. Neque enim ocioſe dictum eſt homioi, quod nulli aliorum animantium: In ſudore vultus tui manducabis panem tuum. His enim animalibus quæ natura irrationabilia ſunt, iuſſu dei terra pabulum miniſtrare præcepta eſt. Soli autem homini, vt rationabile quod accepit exerceat, vitæ curſus in labore præſcribitur. Qui enim non eſt contentus animalium pabulo cæterorum, cui oon ſatis eſt lignum fructiferum, commune omnibus ad eſcam datum, ſed delicias ſibi variarum exquirit epularum, delicias ſibi tranſmarinis acceerſit è terris, delicias verrit è fluctibus, recuſare non debet, qoi labore victum requirit breuem, ſi laborẽ pro vita ſubeat æterna. Itaque ſiquis in hæc ſacratarum diſputationum certamina veniens exuat ſe vitæ huius expoſitæ ad errorem ſolicitudine, & nudus malitiæ, athleta pietatis, oleo ſpiritali velut quædam animæ membra perfuſus, ſuſcipiat certamina veritatis, haud dubie perpetua promerebuur ſacratarum præmia coronarum. honorum enim laborum nobilis fructus eſt. Et quaoto plura certamina, taoto præcellentior corona virtutum. Sed ad propoſitum reuertamur. Hiſtorico enim ſtylo diximus hunc euangelij librum eſſe digeſtum. Denique deſcribendis magis rebus, quàm exprimẽdis præceptis, ſtudium vberius comparatione aliorum videmus impenſum. Et ipſe euãgeliſta hiſtorico more à narratione ſumpſit exordium. Fuit, inquit, io diebus Herodis regis Iudææ ſacerdos quidam nomine Zacharias. eámque hiſtoriam plena digeſtione proſequitur. Vnde etiam ij qui quatuor animalium formas, quæ in Apocalypſi reuelantur, quatuor euangelij libros intelligendos arbitrati ſuot, hunc librum volunt vituli ſpecie figurari. Vitulus enim ſacerdotalis eſt victima. Et bene congruit vitulo hic euangelij liber, quia à ſacerdotibus inchoauit, & conſummauit in vitulo, qui omniom peccata ſuſcipiens, pro totius muodi vita eſt immolatus. Sacerdotalis enim & ille vitulus. Idem quippe & vitulus eſt & ſacerdos. Sacerdos, quia propitiator eſt noſter. Aduocatum enim ipſum habemus apud patrem. Vitulus, quia ſuo ſanguine nos diluit & redemit. Et bene accidit, vt quoniam euangelij librum ſecuodum Matthæum diximus eſſe moralem, opinio huiuſcemodi non prætermitteretur. Mores enim propriè dicuntur humani. Plerique tamen hinc putant ipſum dominum noſtrum in quatuor euangelij libris, quatuor formis animalium figurari, quod idem homo, idem leo, idem vitulus, idem aquila. Homo, quia natus ex Maria eſt: leo, quia fortior eſt: vitulus, quia hoſtia eſt: aquila, quia reſurrectio eſt. Atq; ita in libris ſingulis forma animalium figuratur, vt vniuſcuiuſque libri

Marginal notes: Pſalm.103. Lucæ.6. Lucæ.16. 1.Corin.12. Coloſ.3. 1.Corin.12. Matth.7. Gene.3. 1.Ioan.2.

A bri ſeries propoſitorum videatur animalium aut naturæ, aut
virtuti, aut gratiæ, aut miraculo coouenire. Quę licet omnia
in omnibus ſint, tamen plenitudo quædam in ſingulis vir-
tutum eſt ſingularum. Ortum hominis alius deſcripſit vbe-
rius, mores quoque hominis præceptis vberioribus erudi-
uit. Alius à potentiæ cœpit expreſſione diuinæ, quod ex re-
ge rex, fortis ex forti, verus ex vero, viuida mortem virtu-
te contempſerit. Tertius ſacrificium ſacerdotale præmiſit,
& ipſam vituli immolationem ſtylo quodam pleniore diffu
dit. Quartus copioſius cęteris diuinæ miracula reſurrectio-
nis expreſſit. Vnus igitur omnia, & vnus in omnibus, ſicut
lectum eſt, non diſſimilis in ſingulis, ſed verus in cũctis. Sed
iam ipſum ſermonem adoriamur euangelij.

Diui Ambroſij

MEDIOLANENSIS EPI-
ſcopi commentariorum in euangelium ſecundum Lucam Liber primus.

B

Prooemij Euangelij ſecundum Lucam, Explanatio.

QVoniam quidem multi conati ſunt
ordinare narrationem rerum.) Ple-
raque noſtrorum, quemadmodum
veterum Iudæorum, paribus & ge-
neribus formãtur & cauſis, atq; ex-
emplorum ſimiliũ pari vſu, exitúq;
conueniunt, priocipióque rerum &
fine concordant. Nam ſicut multi
io illo populo diuino inſuſi ſpiritu
prophetarunt, alij autem propheta- C
re ſe pollicebantur, & profeſſionem deſtituebant mẽdacio:
(erant enim pſeudoprophetæ potius quàm prophetæ, ſicut
Ananias filius Azot) erat autem populi gratia diſcernere ſpi
ritus, vt cognoſceret qnos referre deberet in numerũ pro-
phetarum, quos autem quaſi bonus nummularius improba-
re, in quibus materia magis corrupta ſorderet, q̃ veri ſplen-
dor luminis reſultaret: ſic & nunc in nouo teſtamento multi
euangelia ſcribere conati ſunt, quę boni nũmularij noo pro-
bauerunt. Vnum autem tantummodo in quatuor libros di-
geſtum ex omnibus arbitrati ſunt eligendum. Et aliud qui-
dem fertur euaogelium, quod duodecim ſcripſiſſe dicantur.
Auſus eſt etiam Baſilides euangelium ſcribere, quod dicitur
ſecundum Baſilidem. Fertur etiam aliud euangelium, quod
ſcribitur ſecundum Thomam. Noui aliud ſcriptum ſecun-
dum Mathiã. Legimus aliqua, ne legantur: legimus, ne igno-
remus: legimus, non vt teneamus, ſed vt repudiemus, & vt
ſciamus qualia ſint in quibus magnifici iſti cor exaltant ſuũ.
Sed eccleſia cum quatuor Euangelij libros habeat, per vni-
uerſum mundum euangeliſtis redundat: hæreſes cum multa D
habeant, vnum non habent. Multi enim conati, ſed dei gra-
tia deſtituti ſunt. Plerique etiam ex quatuor euangelij libris
in vnum ea quæ venenaris putaoerunt aſſertionibus conue-
nientia, referſerunt. Ita eccleſia, quæ vnum euangelium ha-
bet, vnum deum docet. Illi autem qui alium deum veteris
teſtamenti, alium noui aſſeruot, ex multis euangeliis non v-
nom deum, ſed plures feceruot. Quoniam multi, inquit, co-
nati ſunt. Conati vtique illi ſunt, qui implere nequiuerunt.
Ergo multos cœpiſſe nec impleſſe etiam ſanctus Lucas teſti
monio locupletiore teſtatur, dicens plurimos eſſe conatos.
Qui enim conatus eſt ordinare, ſuo labore conatus eſt, oec
impleuit. Sine conatu ſunt enĩ donationes & gratia dei: quæ
vbi ſe infuderit, rigare conſueuit, vt non egeat, ſed redundet
ſcriptoris ingenium. Non conatus eſt Matthæus, oon cona-
tus eſt Marcus, non conatus eſt Ioannes, non conatus eſt Lu
cas, ſed diuino ſpiritu vbertatem dictorum rerúmque om-
nium miniſtraote, ſine vllo molimine cœpta compleuerunt.
Et ideo bene dicit ¶ Quoniam multi conati ſunt ordinare

A narrationem rerum quæ in nobis completæ ſunt.) Vel quæ
in nobis redundant. Quod enim reduodat oulli deficit: & de
completo nemo dubitat, cum fidem effectus aſtruat, exitus
prodat. Itaque euangelium completum eſt, & redundat om-
nibos per vniuerſum orbem fidelibus, & mentes omniũ ri-
gat, animúmq; cõfirmat. Ergo fundatus in petra, & qui om-
oem fidei ſumpſerit plenitudinem, firmameotúmq; conſtan
tiæ, rectè dicit: Quæ in nobis completæ ſunt. quoniam non
ſignis & prodigiis, ſed verbo vera & falſa diſcriminãt qui ſa
lutaria domini geſta deſcribũt, vel qui animum mirabilibus
eius intendunt. Quid enim tam rationabile, q̃ vt credas, cũ
legis ea geſta quę ſupra hominem ſunt, potioris eſſe naturę?
At vero cum legis ea quæ ſunt mortalia, ſuſcepti credas eſſe
corporis paſſiones? Ita verbo atque ratiooe, non ſignis fides
ooſtra fundatur. ¶ Sicut tradiderũt, inquit, nobis qui ab ioi-
tio ipſi viderunt, & miniſtri fuerunt verbi.) Non coogruit
iſta elocutio, vt magis miniſterium verbi viſum quàm audi-
tum eſſe credamus. Sed quia non prolatiuum verbum, ſed
B ſubſtantiale ſignatur verbũ illud quod caro factũ eſt, & ha-
bitauit in nobis: non vulgare verbum, ſed illud cœleſte in-
telligamus, cui apoſtoli miniſtraruot. Et tamẽ in Exodo le-
ctum eſt: Quia populus videbat vocẽ domini. & vtiq; vox Exodi 20.
non videtur; ſed auditur. Vox enim quid eſt, niſi ſonus, qui
nõ oculis cernitur, ſed aure percipitur? Verum altiſſimo io-
genio voluit declarare Moyſes quia vox videtur dei. inte-
rioris enim mentis videtur obtutu. In Euangelio autẽ non
vox, ſed illud quod voce præſtãtius eſt, verbũ videtur. Vn-
de & Ioãnes ſanct' Euãgeliſta: Quod erat, ioquit, ab initio, 1.Ioan.1.
quod audiuimus, & quod vidimus, & oculis noſtris perſpe-
ximus, & manus noſtræ ſcrutatæ ſunt de verbo vitæ, & vita
apparuit, & vidimus, & teſtamur & annunciamus vobis de
vita, quæ erat apud patrem, & apparuit nobis. Vides ergo
quod verbum dei & viſum eſt apoſtolis, & auditum. Nõ ſo-
lum enim ſecuodum corpus viderunt dominum, ſed etiã ſe-
cundum verbum. Viderunt enim verbum, qui cum Moyſe
C & Helia viderunt gloriam verbi. Iſti enim viderunt Ieſum,
qui in ſua viderunt gloria. alij non viderunt, qui corpus tã-
tũmodo videre potuerunt. Non enim corporalibus, ſed ſpi-
ritualibus oculis Ieſus videtur. Denique Iudæi non vide-
runt eum, qoia non videbant in ſpiritu. Vidit eum Abrahã,
quia ſcriptum eſt: Abraham diem meũ vidit, & gauiſus eſt. Ioan.8.
Vidit ergo eum Abraham, qui dominum vtique in corpore
non videbat: ſed qui vidit in ſpiritu, vidit in corpore: qui au
tem vidit in corpore, & noo vidit in ſpiritu, nec in ipſo vi-
dit corpore quod videbat. Vidit eum Eſaias: & quia vidit in Eſaiæ.53.
ſpiritu, vidit & in corpore. Denique nõ habebat, inquit, ſpe-
ciem neqne decorem. Non viderunt eum Iudæi. obcæca- Roma.1.
tum enim erat inſipiens cor eorum. Ipſe quoque non ſe poſ
ſe à Iudæis videri, teſtificatur dicens: Duces cæci liquantes Matth.24.
culicem, camelum autem glutientes. Non vidit eum Pila-
tus, non viderunt illi qui clamabant: Crucifige crucifige Ioan.19.
eum. Si enim vidiſſent, nunquàm dominum maieſtatis cru- 1. Corin.2.
cifixiſſent. Qui ergo deũ vidit, vidit Emmanuel, hoc eſt, vi-
dit nobiſcum deum. Qui autem nobiſcum deum non vidit,
D non potuit videre quem virgo peperit. Denique qui nõ cre-
diderunt dei filium, nec filium virginis crediderunt. Quid
eſt ergo deum videre? Nolo me interroges, Euangelium in-
terroga, ipſum dominum interroga, imò dicentem audi: Phi
lippe, qui videt me, videt & patrem qui me miſit: Quomo- Ioan.14.
do tu dicis, Oſtende nobis patrem? Non credis quia ego in
patre, & pater in me eſt? Vtique non corpus videtur in cor-
pore, oec ſpiritus videtur io ſpiritu, ſed ſolus ille pater vi-
detur in filio, aut filius videtur in patre. Non enim diſſimi-
les in diſſimilibus videntur, ſed vbi vnitas operationis eſt,
atq; virtutis, & filius in patre, & pater videtur in filio. Quæ
ego, inquit, opera facio, & ille facit. In operibus Ieſus vi-
detur, in operibos filij & pater cernitur. Vidit Ieſum qui
Galilæum illud myſterium vidit, quod nemo poſſet, niſi
mundi dominus elementa conuertere. Video Ieſom, quan- Ioan.9.
do lego quia cæco liniuit oculos luto, & reddidit viſum.
Ipſum enim recognoſco, qui de luto finxit hominem,
& ei viuendi ſpiritum, videndi lumen infudit. Video Gene.2.
Ieſum, quando peccata condonat. Nemo enim poteſt Marci.2.

Ioan.11. peccata dimittere, niſi ſolus deus. Video Ieſum, quando La- A
zarum ſuſcitat, & non viderunt qui viderunt. Video Ieſum,
video etiam patrem, quando oculos ad cœlum erigo, ad ma-
ria conuerto, ad terram retorqueo. Inuiſibilia enim eius, per
Roma.1. ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur: ſicut tradide-
runt nobis qui ab initio viderunt, & miniſtri fuerunt verbi.
Gemina virtus eſt in homine perfecto, vt & intentio ſit, &
actio. Vtramque igitur virtutem ſanctus Euāgeliſta apoſto
lis deſert. Non ſolum enim viderunt, inquit, ſed etiam mi-
niſtri verbi fuerunt. Intentio viſionis, actionis eſt miniſte-
rium: finis autem intentionis eſt actio: principium actionis
intentio. Atque vt proprio apoſtolorum vtamur exemplo,
Matth.4. intentio eſt quod Petrus & Andreas audita domini voce di-
centis, Faciam vos fieri piſcatores hominum: ſine vlla com-
perendinatione reliquerunt ſcalmum, verbum ſecuti ſunt.
Sed non ſtatim in intentione actio. Ibi quidem adhuc non a-
Ioan.13. ctio, ſed intētio, vbi dicit Petrus: Domine, quare nō poſſum
te ſequi modo? Animam pro te ponam. Erat enim intētio paſ
ſionis, ſed nondum erat actio: licet in ieiuniis iam eſſet actio, B
eſſet in vigiliis, eſſet in contemptu corporalium voluptatū.
Hæc enim eſt actio Chriſtiani. Neque enim in omnibus re-
bus ſimul & intentio & actio eſt: ſed cū ſit rei alterius actio,
alteri' adhuc intentio eſt. Nā & ipſe Petrus cū multa apoſto-
Ioan.21. lica virtute ꝑpeti peregiſſet, poſtea tamē quādo dixit ei do
minus, Tu me ſequere, tulit crucem ſuam, & ſecutus eſt ver
bum, atque actionē ſubiit paſſionis. Sed fuerat in Petro, An-
drea, Ioanne, & cæteris apoſtolis, & intētionis & actionis æ-
qualitas. Eſt autem nonnunquam plus in intentione q̃ in a-
ctione, aut plus in actione quàm in intentione: vt in Euāge-
lio cernimus inter ſanctam Mariā & Martham fuiſſe diſtan-
tiam. Alia enim verbum audiebat, alia feſtinabat circa mini-
Lucæ.10. ſterium, quæ ſtetit & ait: Domine non eſt tibi curæ eò quòd
dereliquit me ſoror mea ſolam miniſtrare? Dic ergo illi, vt
me adiuuet. Et dixit illi dominus: Martha Martha, Maria o-
ptimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Ergo in al-
tera intentionis ſtudium, in altera actionis miniſterium re-
dundabat, vtrique tamen vtriuſque virtutis ſtudium ſuppe- C
tebat. Siquidem & Martha, niſi audiſſet verbum, miniſteriū
non ſubiſſet. cuius actio, intentionis indicium eſt. Et Maria
tantum gratiæ de vtriuſque retulit perfectione virtutis, vt
vngeret pedes Ieſu, & tergeret capillis, & totā domum ſuæ
fidei odore compleret. Eſt etiam nonnunquam maxima in-
tentio, caſſa actio: vt ſi medicinæ animum aliquis intendat,
& cum omnia medendi præcepta cognouerit, non exequa-
tur officia: atque ita fit, vt quia caſſa actio, caſſa etiam intētio
ſit. Eſt etiam in nonnullis vberior aliquando actio, exilior
intentio, vt ſi aliquis baptiſmi ſalutaris ſacramēta percipiat,
& cognoſcendis variarum virtutum præceptis animum no-
lit intendere, fit plerumque vt per intentionis incuriam fru
ctum actionis amittat. Ideo ergo vtriuſque virtutis plenitu-
do quærenda eſt, quam conſequi potuerūt apoſtoli, de qui-
bus dicit: Qui ab initio viderunt, & miniſtri fuerunt. vt per
id quod viderunt, diuinæ cognitionis intelligatur intentio:
per id quod miniſtri fuerūt, eorum actio declaretur. Viſum
eſt, inquit, mihi.) Poteſt etiam non ſoli viſum eſſe, quod vi- D
ſum ſibi eſſe declarat. Non enim voluntate tantum humana
viſū eſt, ſed ſicut placuit ei, qui in me, inquit, loquitur Chri-
ſtus: qui, vt id quod bonum eſt, nobis quoque bonum vide-
ri poſſit, operatur. quem enim miſeratur, & vocat. Et ideo
qui Chriſtum ſequitur, poteſt interrogatus cur eſſe volue-
rit Chriſtianus, reſpondere: Viſum eſt mihi. Quod cum di-
cit, non negat deo viſum. A deo enim præparatur voluntas
hominum. Vt enim deus honorificetur à ſancto, dei gratia
eſt. Denique plurimi voluerunt ſcribere Euangelium, ſed
quatuor tantummodo, qui diuinam meruerūt gratiam, ſunt
recepti. ¶ Viſum eſt, inquit, & mihi aſſecuto à principio, om
nia diligenter ex ordine tibi ſcribere.) Prolixiorē hunc eu-
angelij librum quàm cæteros eſſe nemo dubitauerit. Et id-
eo non ea quæ falſa ſunt, ſed quæ vera, ſibi vindicat. Deniq;
etiam à ſancto Apoſtolo Paulo teſtimonium meruit diligen
2.Corin.8. tiæ. Sic enim laudat Lucam: Cuius laus, inquit, eſt in euange
lio, per omnes eccleſias. Et vere laudabilis eſt, qui meruit à
tanto gentium doctore laudari. Aſſecutum itaq; ſe non pau-

A ca dicit, ſed omnia: & aſſecuto omnia, viſum eſt ſcribere nō
omnia, ſed ex omnibus. Non enim ſcripſit omnia, ſed aſſecu
tus eſt omnia: quia quæ fecit, inquit, Ieſus, ſi ſcribantur om-
nia, nec ipſum capere mundū arbitror. Aduertis enim quod Ioan.21.
conſultè etiam ea quæ ab aliis ſunt ſcripta, præterit, vt di-
uerſa in Euangelio gratia refulgeret: & propriis quibuſdam
ſinguli libri myſteriorum geſtorúmq; miraculis eminerēt.
Diuiſerūt enim ſibi veſtimēta domini milites Chriſti. quod
ſuo loco plenius explanabitur. Scriptum eſt autem euange-
lium ad Theophilum, hoc eſt, ad eum quem deus diligit. Si
deum diligis, ad te ſcriptum eſt. ſi ad te ſcriptum eſt, ſuſci-
pe munus Euangeliſtæ, pignus amici, in penetralibus animi
diligenter aſſerua. Bonum depoſitum cuſtodi, per ſpiritum
ſanctum, qui datus eſt nobis: frequenter inſpice, ſæpius di-
ſcute. Fides pignori prima debetur, fidem ſequitur diligen
tia, ne commiſſa tibi pignora aut tinea aut ærugo conſumat.
Quod enim tibi commiſſum eſt, conſumi poteſt, Euange-
lium conſumi non poteſt. Euangelium bonum pignus eſt,
B ſed vide ne vel in animo tuo illud aut tinea aut ærugo con-
ſumat. Cōſumit tinea, ſi quod bene legeris, male credas. Ti-
nea hæreticus eſt, tinea Fotinus eſt, tinea tua Arrius eſt. Scin
dit veſtimentum, qui ſeparat à deo verbum. Scindit veſtimē
tum Fotinus cum legit: In principio erat verbum, & verbū Ioan.1.
erat apud deum, & deus erat. Integrum enim veſtimentum
eſt, ſi legas: Et deus erat verbum. Scindit veſtimentum, qui
ſeparat à deo Chriſtum. Scindit veſtimentū, qui legit: Hæc Ioan.17.
eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum deū,
niſi cognoſcant & Chriſtum. Non enim ſolum patrem vere
deum cognoſcere vita æterna eſt, ſed etiam Chriſtum co-
gnoſcere verum deū, verum de vero, deum de deo, vita eſt
ſempiterna. Tinea eſt Chriſtum cognoſcere ſine diuinitatis
fide, aut corporis ſacramento. Tinea eſt Arrius, tinea eſt Sa-
bellius. Patitur has tineas ſpiritus fluctuantium. Patitur has
tineas ſpiritus qui non credit quia pater & filius diuinitate
vnum ſunt. Scindit quod ſcriptum eſt, Ego & pater vnū ſu- Ioan.10.
mus, qui vnum per diſcretas ſubſtantias diuidit. Patitur hāc
C tineam ſpiritus qui Ieſum Chriſtum in carne veniſſe nō cre
dit, & ipſe tinea eſt. Ipſe eſt enim Antichriſtus. Qui autem
de deo ſunt, fidem tenēt. Et ideo tineā pati non queunt, quæ
diuidit veſtimentum. Omne enim quod inter ſe diuiditur,
ſicut Sathanæ regnum, nō poteſt eſſe perpetuum. Eſt etiam
ærugo animi, cum ſecularium ſordibus cupiditatū religioſę
acies intētionis obducitur, aut fidei puritas decoloratur nu-
be perfidiæ. Aerugo mentis eſt rei cupiditas familiaris: æru-
go mentis, incuria eſt. Aerugo mētis eſt appetentia dignita-
tum, ſi in his ſumma ſpes vitæ præſentis locetur. Et ideo ad
diuina conuerſi, acuamus ingenium, exerceamus affectum,
vt gladium illum quem vendita veſte emi dominus iubet,
paratum ſemper & lucidum tanquam in vagina mentis recō
ditum habere poſſimus. Arma enim ſpiritalia, & fortia deo 2.Cor.10.
ad deſtruēdas munitiones militibus Chriſti debent ſemper
eſſe præſentia, ne cum venerit dux cœleſtis militiæ, ſitu no-
ſtrorum offenſus armorum, à legionum ſuarum nos ſocie-
tate diſcernat.

D

ENARRATIO EVANGELII SECVNDVM LVCAM.

De conditione ac laude parentum ſancti Ioannis Baptiſtæ.

FVit, inquit, in diebus Herodis regis Iudææ ſacer- Cap.1.
dos quidam, nomine Zacharias, de vice Abia, &
vxor eius de filiabus Aaron, & nomen eius Eliza-
beth. Erant autem iuſti ambo ante deum, inceden-
tes in omnibus mandatis & iuſtificationibus domini ſine
querela.)

EXPOSITIO LITERAE.

DOcet nos ſcriptura diuina, non ſolum mores in iis
qui prędicabiles ſunt, ſed etiam parentes oportere
laudari, vt veloti tranſmiſſa immaculatæ puritatis
hæreditas, in iis quos volumus laudare, præcellat.
Quæ enim alia intentio, hoc loco ſancti Euangeliſtæ, niſi vt
ſanctus Ioannes baptiſta nobilitetur parentibus, miraculis,
moribus

moribus,munere,paſſione?Sic etiã ſancti Samuel mater An- A
na laudatur;ſic Iſaac à pareotibus nobilitatem pietatis acce-
pit,quam poſteris dereliquit. Sacerdos itaq; Zacharias, nec
ſolum ſacerdos; ſed etiam de vice Abia, id eſt, nobilis inter
* familias. ſuperiores ſemine. * Et vxor,inqoit,eius de filiabus Aaron.
Non ſolũ igitur à parentibus, ſed etiã à maioribus ſancti Ioã
nis nobilitas propagatur, nõ ſeculari poteſtate ſoblimis, ſed
religionis ſucceſſiooe venerabilis. Tales enĩ maiores habere
debuit præouocius Chriſti, vt noo repeote conceptã, ſed à
maioribus acceptam, & in ipſo infuſam iure oaturæ prædi-
care fidẽ dominici videretur aduẽtus. Eranr, inquit, ambo
iuſti ante deum, incedeotes in omnibus mandatis & iuſtifi-
eationibus domini ſine querela. Quid ad hoc reſerunt qui
peccatis ſuis ſolatiã præferentes, ſine peccatis frequentibus
hominem putant eſſe oon poſſe, & vtuorur verſiculo quia
Iob.15. ſcriptum eſt in Iob: Nemo muodus à ſorde, nec ſi vnius dies
vitæ ſit in terra, oumeroſi menſes eius ab ipſo? Quibus re-
ſpondẽdum eſt,prius, vt quid ſit hominem ſine peccato eſ-
ſe,definiant, vtrum nuoquam omnino peccaſſe, au deſiſſe B
peccare.Si enim hoc putant ſine peccato eſſe, deſiſſe pecca-
Roma.3. re: & ipſe coofentio. Omnes enim peccauerunt,& egent glo
ria dei. Sin autem eum qui veterem errorem correxerit, &
io eam ſe vitæ transformauerit qualitatẽ,vt temperet à pec-
cato,negant abſtinere delictis:ooo poſſumus in eorum con-
Ephe.5. uenire ſententiam,cum legamus: Quia ſic dominus dilexit
Eccleſiam, vt exhibeat ſibi ipſe glorioſam, & oon habeotẽ
maculam aut rugam, aut aliquid eiuſmodi, ſed vt ſit ſancta
& immaculata. Nam cùm Eccleſia ex gẽtibus, boc eſt ex pec
catoribus congregata ſit, quomodo ex maculatis immacu-
lata poteſt eſſe,niſi primo per dei gratiã, quòd abluta à de-
licto ſit,deinde quòd per qualitatem non peccãdi abſtioeat
à delictis? Ita nec ab initio immaculata (humanæ enim hoc
impoſſibile eſt naturæ) ſed per dei gratiam, & qualitatem
ſui, quia iam non peccat,ſit vt immaculata videatur. Nec o-
cioſe iuſtos ante deum dixit, incedentes in mandatis & iu-
ſtificatiooibus domini. In quo patrem omnipotentem & fi-
lium comprebendit. Filium eſſe qui legem tulerit, manda- C
ta præſcripſerit, etiam ſanctus Euangeliſta declarat. Et be-
ne iuſtos ante deum. Non enim omnis qui iuſtus eſt ante ho
mines, iuſtus eſt ante deum. Aliter vident homines, aliter
deus: bomines in facie, deus io corde. Et ideo fieri poteſt
vt aliquis affectata bonitate poplari, iuſtus videatur mihi,
iuſtus autem ante deum non ſit: ſi iuſtitia non ex mentis ſim
plicitate formetur, ſed adulatione ſimuletur. Abſcondita e-
nim in ea bomo non poterit deprehendere. Perfecta igitur
laus eſt, ante deum iuſtum eſſe. Vnde & Apoſtolus: Cuius
laus, ioquit, non ex hominibus, ſed ex deo eſt. Beatus plane
ille, qni in conſpectu dei inſtus eſt. Beatus ille, de quo do-
Ioan. 1. minus dignatus eſt dicere: Ecce vere Iſraelita, in quo do-
lus non eſt. Verus enim Iſraelita, qui deum videt, & vi-
deri ſe nouit à deo, & ipſi exhibet cordis occulta. Solns
enim perfectior, qui ab eo probatur qoi non poteſt ſalli.
Iudicia eoim domini vera, iudicia autem hominom ſæpe
fallontur: vr & iniuſtis iuſtitiæ gratiam frequenter adſcri-
bant, & iuſtum aut odio perſequantur, aut mendacio deco- D
lorent. Nouit autem dominus immaeulatorum vias, nec pro
peccatore laudabilem, nec pro laudabili peceatorem, ſed v-
numquemqne pro competentium iudicat ratione meritorũ.
Idem eſt enim arbiter mentis & facti. Diuina nanque iudi-
cia meritnm iuſti ex mentis habitu, non aliquo ſactorũ exi-
tu metiuntur. Plerumque enim aut bona mens facti reprehẽ
ſibilis exitu deſormatur, aut Improba cogitatiu facti alicu-
ius decore velatur. Sed etiam quod bene feceris, ſi male co-
gitaueris, diuino iudicio non poteſt comprobari. Scriptũ eſt
Deute.16. enim: Iuſte qnod iuſtum eſt perſeqneris. Nam niſi eſſet vt iu
ſtum iniuſte faceres, nunquam dictum eſſet: Iuſte quod iuſtũ
eſt perſequeris. Et certe poſſe iuſtũ iniuſte fieri, docuit nos
ipſe ſaluator, dicens: Cum feceris eleemoſynam, noli tuba
Math.6. canere ante te. Et cum oratis, non eritis ſicut hypocritæ. Bo
na eſt enim miſericordia, bona eſt oratio: ſed poteſt iniuſtè
fieri, ſi iactantię cauſſa aliquis pauperi largiatur, vt videatur
ab hominibus. Vnde ſanctus Enangeliſta non ſolum ioſtos
ante deum, & incedentes in mandatis omnibus & iuſtifica-

A tionibus domini, ſed etiam ſioe querela incedẽtes ait: Quod
mire cum propbetico congruit dicto, qoo ſanctus Salomon
in prouerbiis vſus eſt, dicens: Prouide bona ſemper coram
deo, & coram hominibus. Nulla ergo querela eſt, vbi & mẽ Prou.20.
tis bonitas concordat & facti. Et plerumque iuſtitia durior Roma.12.
hominum querelam excitat. Quàm vero congruat verborũ
ipſa diſtinctio, & ordo conueniat, diligeoter aduerte. Ince-
deotes, inquit, in omnibus mandatis & iuſtificationibus do-
mioi. Prius enim mandatum, ſecunda eſt iuſtificatio. Itaque
cum mandatis cœleſtibus obedimos, in mãdatis incedimus
domini. Cum iodicamus, & congrue iudicamus, facere do-
mini Iuſtificationes videmur. Plena igitur laudatio, quæ ge-
nus, mores, officium, factum iudicium comprehẽdit. Genus
in maioribus, mores in æquitate, officiom io ſacerdotio, fa-
ctum in mandato, in iuſtificatiooe iudicium.

De ingreſſu Zachariæ in templum domini.

FActum eſt autem cum ſacerdotio fungeretur Za-
charias in ordine vicis ſuæ ante deum, ſecundum
B conſuetudinem ſacerdotij, ſorte exiit vt incẽſum
poneret ingreſſus In templũ domini, & omnis po-
pulus foris orabat hora iocenſi.) Videtur hic ſanctus Zacha
rias ſummus deſignari ſacerdos, quia ſicut lectũ eſt de prio-
re tabernaeulo, in quod ſemper iotrabant ſacerdotes mini- Hebr.9.
ſteria conſummantes, vno tantum anni tempore intrabaot in
templum: in ſecundo autem ſemel in anno ſiogularis ſum-
mos ſacerdos, non ſine ſanguine, quem offerret pro ſe, & po
puli delictis. Hic eſt ille ſummus ſacerdos, qni adhuc ſorte
quæritur, quia verus adhuc ignoratur. Qui enim ſorte legi-
tur, humano iudicio oon comprehenditur. Ille igitur quęre-
bator, & alins figurabatur. Ille quærebatur verus in æternũ
ſacerdos, coi dicitur: Tu es ſacerdos in æternum. qui non Pſalm. 109.
hoſtiarum cruore, ſed proprio ſanguine patrem deum ge-
neri reconciliaret humano. Sed tunc ſanguis ſuodebatur in
ſpecie, in ſpecie ſacerdos ordinabatur: nunc quia veritas ve-
nit, relinquamus ſpeciem, veritatem ſequamur. Et tũc qui-
dem vices erant, nunc autem eſt perpetuitas. Erat ergo, &
C certe erat, euius vices etiam gerebantur. Sorte ergo legeba-
tur vt introiret templum ſacerdos. Si igitur in typo nullus
poterat teſtis adhiberi quid aliud ſignificabatur, oiſi eum ſa
cerdotem eſſe venturum, cuios ſacrificium oon eſſet com-
mune cum cæteris, qui non in manuſactis templis ſacrifica-
ret pro nobis, ſed in ſui corporis templo noſtra peccata va-
cuaret? Sorte ergo quærebatur ſacerdos. Ideo fortaſſe &
milites veſtimenta domini ſortiebantur, vt quooiam in tem Ioan.19.
plo ſuo pro nobis dominus deferre ſacrificium præparabat,
circa ipſum quoque ſortis agitatio præceptum legis imple-
ret. Propter quod ait: Non veni legem ſoluere, ſed adim- Math 5.
plere. Certe vt ipſe eſſet, qui & expectatus veteri teſta-
mento, & mandato dei videretur electus. Denique & ſuper Acto.1.
apoſtolum Mathiam ſors cecidit, oe apoſtoli electio à man
dato diſcrepare legis veteris videretur.

De angeli apparitione.

APparuit autem illi angelus ſtãs à dextris altaris in-
cenſi.) Non immerito angelos videtur in templo,
D qnia veri ſacerdotis iam nunciabatur aduentus, &
cœleſte ſacrificium parabatur, in quo angeli mi-
niſtrarent. Et bene appa ruiſſe dicitur ei, qui eum repente
conſpexit. Et boc ſpecialiter aut de angelis, aut de deo ſcri-
ptura diuina tenere conſueuit, vt quod non poteſt præui-
deri, apparere dicatur. Sic enim babes: Apparuit deus A- Gene.18.
brahæ ad ilicem Mambre. Nam qui ante noo præſentitur,
ſed repentioo videtor aſpectu, apparere memoratur. Non
enim ſimiliter ſenſibilia videntur, & is cuius in volontate
ſitum eſt videri, & euios naturæ eſt oon videri, voluntatis
videri. Nam ſi non vult, non videtur: ſi vult, videtur. Ap-
paruit enim deus Abrahæ, quia voluit: alij, quia noluit, non
apparuit. Viſum eſt etiam Stephano, cum lapidaretur à po- Acto.7.
pulo, aperiti cœlum: viſus eſt etiam Ieſus ſtans ad dexte-
ram dei, & non eſt viſus à populo. Vidit Eſaias dominum Eſaiæ.6.
Sabaoth, ſed alius videre non potuit: quia cui placuit, appa-
ruit. Et quid de hominibus loquimur, eum etiã de ipſis cœ-
leſtibus virtutibus & poteſtatibus legerimus: quia deum ne- Ioan.1.
mo vidit vnquã? Et addidit quod vltra militiæ cœleſtis eſt

poteſtates, Niſi vnigenitus filius qui eſt in ſinu patris, ipſe A enarrauit. Aut acquieſcatur igitur neceſſe eſt, ſi deum patrẽ nemo vidit vnquam, filium viſum eſſe in veteri teſtaméto, & deſinant hæretici ex virgine ei principium dare, qui antequam naſceretur ex virgine, videbatur. Aut certe refelli nõ poteſt, vel patrem, vel filium, vel certe ſpiritum ſanctum, ſi tamen eſt ſpiritus ſancti viſio, ea ſpecie videri, quam volnntas elegerit, non natura formanerit: quoniam ſpiritum quoque viſum accepimus in columba. Et ideo deum nemo vidit vnquam, quia eam quæ in deo babitat plenitudinem diuinitatis nemn conſpexit, nemo mente aut oculis cnmprehendit. Vidit enim, ad vtrumque referendum eſt. Denique cum additur, Vnigenitus filius ipſe enarrauit, mentium magis quàm oculorum viſio declaratur. Species enim videtur, virtus vero narratur illa oculis, hæc mente compreheditur. Sed quid de trinitate dicam? Seraphim quando voluit, apparuit, & vocem eius Eſaias ſolus audiuit. Apparuit angelus, & nunc præſto eſt, ſed non videtur. Neque enim in poteſtate noſtra eſt videre, ſed in poteſtate illius apparere. Tametſi B poteſtas non eſt videndi, eſt gratia promerendi vt videre poſſimus. Et ideo qui habuit gratiam, meruit copiã: nos cõpiam noo meremur, quia deum videndi gratiam non habemus. Et quid mirum ſi in præſenti ſeculo, niſi quando vult, dominus non videtur? In ipſa quoque reſurrectione uon fácile eſt deum videre, niſi iis qui corde ſunt mundo. Et ideo Matth.5. beati mundo corde, ipſi enim dcum videbunt. Quantos beatos iam numerauerat, & tamen videndi his dcum non promiſerat facultatem. Si ergo ij qui mundo ſunt corde, deum videbunt: vtiq; alij non videbunt. Neque enim indigni deũ videbunt, neque iis qui deum videre noluerit, poteſt deum videre. Nec in loco dcus videtur, ſed mũdo corde: nec corporalibus oculis deus quæritur, nec circũſcribitur viſu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec ſentitur inceſſu. Et cũ abſens putatur, videtur: & cum præſens eſt, non videtur. Denique nec apoſtoli omnes Chriſtum videbant, & ideo Ioan.14. ait: Tanto tempore vobiſcum ſum, & adhuc me non cognouiſtis? C Qui enim cognouit quæ ſit latitudo, & longitudo, & altitudo, & profundum, & ſupereminentem ſcientiæ charitatem Chriſti: vidit & Chriſtum, vidit & patrem. Nos enim 2.Corin.5. iam ſecundum carnem non nouimus Chriſtum, ſed ſecundum ſpiritum. Spiritus enim ante faciem uoſtram Chriſtus dominus, qui nos in omnem plenitudinem dei miſericordia ſua implere dignetur, vt videri poſſit à nobis. Ideo ergo apparuit Zachariæ angelus à dextris altaris incenſi, quia apparuit cum voluit, non apparuit quamdiu noluit. Apparuit autem à dextris altaris incenſi, quia diuinæ inſigne miſericordiæ deferebat. Dominus enim à dextris eſt mihi, ne commo Pſalm.15. Pſalm. 120. uear. Et alibi: Dominus protectio tua ſuper manum dexteræ tuæ. Atque vtinam nobis quoque adolentibus altaria, ſacrificium deferentibus aſſiſtat angelus, imò præbeat ſe videndum. Non enim dubites aſſiſtere angelũ, quando Chriſtus aſſiſtit, Chriſtus immolatur. Etenim paſcba noſtrũ im- 1. Corin.5. molatus eſt Chriſtus. Nec verearis ne turbetur cor tuũ angeli viſione. Perturbamur enim, & à noſtro alienamnr affectu, quãdo perſtringimur alicuius ſuperioris poteſtatis oc- D curſu. Idẽ enim angelus qui occurrerit nobis, cõfirmare nos poterit, ſicut turbatum ante Zachariã firmauit animo dicẽs:

De turbati Zachariæ confirmatione.

NE timeas Zacbaria, quoniam ecce oratio tua exaudita eſt, & vxor tua Elizabeth pariet filium, & vocabis oomen eius Ioannem. Et erit gaudium tibi, & multi in natiuitate eius gaudebunt.) Plena ſemper & redundantia ſunt diuina beneficia, non exiguo conſtricta numero, ſed vberi bonorum coaceruata congeſtu: vt hic primo precationis fructus, deinde ſterilis partus vxoris tum lætitia plurimorum & magnitudo virtutis, altiſſimi quoque propheta promittitur. Quinetiam ne qua eſſet dubitatio, futuri quoque vocabulum deſignatur. Tãtis igitur ſupra votum fluentibus, non immerito diffidentiæ pœna ſilẽtium eſt. quod in poſterioribus explanabimus. Solennis autem lætitia eſt in ortu & generatiooe ſanctorum. Sanctus enim nõ ſolum parentum gratia, ſed etiam ſalus eſt plurimorum. Vnde admonemur boc loco ſanctorum generatione

A lætari. Admonentur etiam parentes gratias agere nõ minus pro ortu quàm pro meritis filiorum. Non enim mediocre munus eſt dei, dare liberos propagatores generis, ſucceſſionis hæredes. Lege Iacob duodecim filiorũ generatione gaudere. Abrahæ filius datur, Zacharias exauditur. Diuinum igitur munus fœcunditas eſt parientis. Agant itaque patres gratias, quia generauerunt: filij, quia generati ſunt: matres, quia coniugij præmiis honorantur. Stipendia enim militiæ ſuæ, filij ſunt. Vernet in dei laudem terra, quia colituri mundus, quia cognoſcitur: Eccleſia, quia deuotæ numero plebis augetur. Nec ocioſe in principio ſtatim geneſis dei iuſſu cõiugium copulatur, niſi vt hæreſis deſtruatur. Sic enim deus coniugiũ probauit, vt iungeret: ſic remuneratus eſt, vt quibus ſterilitas filios denegaſſet, pietas diuina concederet.

¶ Et erit magnus coram domino.) Non corporis hic, ſed animæ magnitudinem declarauit. Eſt coram domino magnitudo animæ, magnitudo virtutis. Eſt etiam paruitas animæ, & pueritia virtutis. Iuxta enim animæ & corporis numera- B mus ætates, non pro ratione temporis, ſed pro qualitate virtutis: vt vir perfect' ille dicatur, qui careat errore pueritiæ, & lubricum adoleſcentiæ animi maturitate non ſentiat. Puſillus autem, qui nullum adhuc virtutis videatur habuiſſe proceſſum. Vnde illud in Hieremia, cum miſeretur domi- Hiere.31. nus deflentis Effrem, & peccata propria deplorantis: *A iu *deprecãtis uentute, inquit, mea dilectus mihi eſt filius Effrem, puer in deliciis. Si enim non fuiſſet puer in deliciis, nunquam peccauiſſet. Et bene vtrumque dixit, & in deliciis, & puerum. Eſt enim puer, qui non peccat. Ecce puer meus, quem elegi. Per Eſaiæ.42. delicias itaque peccauit, qui non ita erat informatus à domino, vt neſcius eſſet erroris. Ergo & ſi puer in deliciis non fuiſſet, & ſi in virum perfectũ virtutis proceſſiſſet ętate, nũquam lapſus fuiſſet, vt illi neceſſe eſſet veniam ſuorum petere delictorum, cum magis meritorum præmia ſperare deberet. Quod etiam dominus noſter in Euangelio videtur exprimere, cum dicit: Nolite contemnere vnum de puſil- Matth.18. lis iſtis. Sed loco ſuo plura ſeruentur. Ergo puſillus con- C trarius eſt magno. Et ſi iuxta Apoſtolum, paruulus ſub elementis eſt (cum enim eſſemus paruuli, ſub elementis huius mundi eramus) ergo magnus ſupra elemẽta mundi eſt. Erit Gala.4. itaque Ioannes magnus non virtute corporis, ſed animi magnitudine. Denique non fines alicuius propagauit imperij, non triumphos aliquos bellici certaminis adoreis præoptauit, ſed quod eſt amplius, in deſerto prædicans, delicias hominum, corporíſque laſciuiam magna animi virtute depreſſit. Paruulus ergo in ſeculo, magnus in ſpiritu. Deniq; quaſi magnus, nec vitæ captus illecebris, ſententiæ conſtantiam viuẽdi deſiderio mutauit. ¶ Et ſpiritu, inquit, ſancto replebitur adhuc in vtero matris ſuæ.) Non dubium, verum hoc angeli eſſe promiſſum. ſiquidem ſanctus Ioannes antequam naſceretur, matris adhuc in vtero poſitus, ſpirit' accepti gratiam deſignauit. Nam cum & pater eius & mater nulla ante mirabilia feciſſent, in vtero parentis exiliens domini euangelizauit aduentum. Sic enim habes quod cum aduenisset mater domini ad Elizabeth, ait illa: Ecce, vt facta eſt ſalu- D tatio tua in auribus meis, exultauit infans in vtero meo. Nõdum enim erat illi ſpiritus vitæ, ſed ſpiritus gratiæ. Denique & alibi viuendi ſubſtantiæ præcurrere ſanctificandi gratiã potuimus aduertere, cum dicit dominus: Priuſquam te for- Hiere.1. marem in vtero, noui te: & prius quam exires de vulua matris, ſanctificaui te, & prophetam in gentibus poſui te. Alius enim eſt ſpiritus vitæ huius, alius gratiæ. Ille naſcendo ſumit exordium, moriendo defectum, iſte non temporibus, non ætatibus coërcetur, non obitu extinguitur, non aluo matris excluditur. Deniq; & ſancta Maria plena ſancto ſpiritu prophetauit: & Heliſæus mortuus defunctum cadauer hominis tactu ſui corporis ſuſcitauit, & Samuel poſt mortem ſecundum ſcripturæ teſtimonium futura non tacuit. Et ſpiritu, inquit, ſancto replebitur. Cui enim adeſt ſpiritus gratię, nihil deeſt. Et cui ſpiritus ſanctus infunditur, magnarum plenitudo virtutum eſt. ¶ Deniq; multos, inquit, filiorum Iſrael conuertet ad dominum deum ipſorum.) Non egemus teſtimonio quod plurimorum ſanctus Ioannes corda conuerterit, in quo nobis propheticæ ſcripturæ & euangelicæ

Eſaiæ.40. gelicæ ſuffragantur. Vox enim clamantis in deſerto, Parate A
viam domino, rectas facite ſemitas eius.& baptiſmata popu
lis frequentata declarant conuerſæ plebis non mediocres ſa
ctos eſſe proceſſus, quia dum creditur Ioāni, creditur Chri-
ſto. Non enim de ſe, ſed de domino prædicabat prę̨nuncius
Chriſti. Et ideo, ¶ Præibit in conſpectu domini, in ſpiritu
& virtute Heliæ.) Bene iſta iunguntur. Nunquam enim ſi-
ne virtute ſpiritus, nec ſine ſpiritu virtus eſt. Et ideo ſortaſ
ſe in ſpiritu & virtute Heliæ, quia ſanctus Helias & virtu-
tem magnam habuit & gratiam. Virtutem, vt ad fidem ani-
mos populorum à perfidia retorqueret. Virtutem abſtinen-
tiæ atque patientiæ, & ſpiritum prophetandi. In deſerto He
al. hic du- lias, in deſerto Ioannes. Ille coruis paſcebatur: hic dum di-
mis, & calca ues eſſet, calcata omni voluptatis illecebra, parſimoniā præ-
ta &c. tulit, luxúmque contempſit. Ille Achab regis gratiam non
quæſiuit, hic ſpreuit Herodis. Ille Iordanem diuiſit, hic ad
lauacrum ſalutare conuertit. Hic cum domino verſatur in
terris, ille cum domino apparet in gloria. Hic prioris, ille ſe-
quentis dominici præcurſor aduentus. Ille poſt triennium
pluuiis terram rigauit, & hic poſt triennium areſcentem no
ſtri corporis humum fidei imbre perfudit. Quæris quod tri B
Lucæ.13. ennium ſit? Ecce, inquit, anni tres ſunt ex quo venio quæ-
rens fructum in ficulnea hac, & non inuenio. Myſticus enim
oumerus debebatur, vt ſalus populis redderetur. Vnus io
patriarchis annus. Denique de hominibus tunc anni proueo
tus fuit, qualis ferme noo fuit poſtea ſuper terram. Alius in
Moyſe & prophetis cæteris. Tertius in domini ſaluatoris
Luc.4. aduentu. Ecce, inquit, annum domini acceptum, & diem re-
Matth.21. tributionis. Et ille paterſamiliās qui plantauit vineam, non
ſemel exactores fructuum, ſed ſæpius deſtinauit. nam pri-
mùm ſeruulos, ſecundò alios ſeruulos deſtinauit, tertiò au-
tem filium ſuum miſit. Venit ergo Ioannes in ſpiritu & vir-
tute Heliæ. Alterum enim ſine altero non poteſt eſſe, ſicut
etiam in ſequētibus reperitur, cum dicitur: Spiritus ſanctus
ſuperueniet io te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi. Sed for
taſſe hoc ſupra oos & ſupra apoſtolos videatur exemplum.
Nam & ille ſub Helia diuiſo amne fluuialium recurſus vn-
darum in originem fluminis, ſicut dicit ſcriptura, Iordanis
conuerſus eſt retrorſum: ſignificauit ſalutaris lauacri futura C
myſteria, per quę in primordia naturæ ſuæ qui baptizati fue
rint paruuli malitia, reformantur. Quid quod etiam apoſto-
lis ſuis ipſe dominus virtutem ſpiritus eſſe tribuēdam pro-
Actu.1. miſit dicens: Accipietis virtutem adueniente in vos ſpiritu
Acto.2. ſancto? Deinde in ſequentibus: Factus eſt, inquit, ſubito ſo
nus de cœlo tāquam vi magna ferretur ſpiritus. Bene vi ma
gna, quia ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. Et virtus eſt
Pſalm.32. illa quàm à ſancto ſpiritu apoſtoli cōſecuti ſunt. Bene etiam
præibit ante faciem domini ſanctus Ioannes, qui prænūcius
natus eſt, & prænuncius mortuus eſt. Et fortaſſe hoc myſte
rium in hac vita noſtra hodiéque celebratur. Præcurrit e-
nim animæ noſtræ quędam virtus Ioannis, cum credere pa-
ramus in Chriſtum, vt paret ad fidem animæ vias noſtræ,
& de vitæ iſtius tramite tortuoſo, rectas ſemitas noſtri fa-
ciat commeatus, ne anfractu labamur erroris, quo omnis val
lis animæ noſtræ virtutis fructibus poſſit impleri, & om-
nis ſecularium altitudo meritorum domino ſe humili ma-
gis timore proſternat, ſciens nihil ſublime poſſe eſſe quod
fragile eſt. D

De incredulitate Zachariæ, & eius punitione.

ET dixit Zacharias ad angelum: Vnde hoc ſciam?
Ego enim ſum ſenex, & vxor mea pceſſit in die-
bus ſuis. Et reſpōdit ei angelus dicēs: Ego ſum Ga
briel angelus, qui aſſiſto ante dominum: & miſ-
ſus ſum hæc anounciare tibi. Et ecce eris taceos, & non pote
ris loqui vſque in diem quo hæc omnia fiant, propter quod
ooo credidiſti verbis meis, quæ implebuntur in tempore
ſuo.) Condemnatur ſilentio incredulitas ſacerdotis, & fides
Eſaiæ.40. prophetarum probatur oraculo. Clama, inquit. Et dixit:
Quid clamabo? Omnis caro fœnum. Vides iubentis impe-
rium, obtemperantis obſequium: interrogātis affectum, ob-
ſequentis oraculum. Credidit enim: & quod clamaret expo
ſcit: & quia credidit, prophetauit. At verò Zacharias quia

A non credidit, nō potuit loqui. ¶ Sed erat annuens illis, & re-
manſit mutus.) Non vnius myſterium, nec vnius ſilentium
eſt. Tacet ſacerdos, tacet propheta. Niſi fallor, in vno vox
totius plebis obmutuit, quia in vno totus ad dominum per
Moyſem populus loquebatur. Ceſſatio ſacrorum, & ſilen-
tium prophetarum, taciturnitas prophetæ, & taciturnitas ſa
cerdotis eſt. Auferam, inquit, validam virtutem, prophetam Eſaiæ.3.
& conſiliarium. Et vere abſtulit prophetas, à quibus abſtu-
lit verbū qnod loqui in prophetis ſolebat. Et vere his abſ-
tulit virtutem, à quibus dei virtus receſſit. Abſtulit his con
ſiliarium, quos magni conſilij angelus declinauit. Abſtulit
vocem, quia vox verbi, non vocis eſt verbum. Nam ſi ver-
bum illud nō operetur in nobis, nullus eſt ſonus vocis. Vox
Ioannes eſt: vox enim clamantis eſt in deſerto. Chriſtus eſt
verbum, hoc verbum operatur. Et ideo vbi deſiuit opera-
ri, muta repente carens ſpiritu veluti quędam animæ lingua
cōticuit. Tranſiuit enim ad oos dei verbum, & in nobis non
tacet. Denique iam non poteſt Iudæus dicere, qnod poteſt
dicere Chriſtianus, quia experimentum quæritis eius qui in 2.Cor.13.
me loquitur Chriſtus. Et ipſe erat annuens illis. Remāſit er
B go mutus Zacharias, & erat anouens illis. Quid eſt mutus,
niſi quidam ſine verbo corporalis actus, indicare molieos
nec exprimens voluntatem: quidam ſuprema morte, vo-
ce ſuppreſſa, mutus ſermo morientium? Nōnne tibi videtur
huic ſimilis eſſe populus Iudæorum, ita irrationabilis, vt a-
ctuum ſuorum non poſſit præſtare rationem, qui io vltimo
ſpei vitalis obitu cōſtitutus vocem quā habebat, amiſerat,
& titubātis actu corporis ſignum verbi cupiebat explicare,
non verbum? Mutus ergo populus, ſine ratione, ſine verbo.
Cur enim tibi magis videatur mutus eſſe qui ſonum quàm
qui myſterium neſcit? Et eſt profecto vox operum, fideíq;
clamor, ſicut lectum eſt: Sanguis fratris tui ad me clamat. Et
ille clamat, qui io corde ſuo clamat per diē. Qui ergo cor- Geneſ.4.
dis clamorem perdidit, perdidit & linguæ. Nam qui diſtin-
ctionem fidei oō tenet, quomodo poteſt tenere verborum?
Et ante quidem Moyſes dixerat quia loqui non poterat, ſed
poſtea quàm dixit, verbum accepit, & bonorum operum e-
didit claritatem. Ergo ſicut Moyſes typus populi fuit, & ty
pus legis, ita etiam Zacharias tacuit. Singula itaque vt con-
C currant, conſiderandum eſt. Verbum in vtero, lex in ſilen-
tio. Ioannes appellatur, & Zacharias loquitur. Verbum edi-
tur, lex abſoluitur. Sed legis abſolutio, verbi eſt explicatio.
Et ideo qui dixerit verbum, loquitur, etiam ſi ante non ſit
locutus. Ab angelo iubetur tacere Zacharias, ab angelo vox
premitur Iudæorum. Nō enim humanæ, ſed diuinæ hoc po
teſtatis imperium eſt, vt non loquatur deo, qui non credit
Chriſto. Et ideo credamus, vt loquamur. Credat Iudęus, vt
loqui poſſit. Loquamur ſpiritu myſteria, intelligamus ra-
tionem ſacrificiorum veterum, ænigmata prophetarū. Mu-
tus eſt qui non intelligit legem, mutus eſt qui non intelligit
diuinarum ſeriem ſcripturarum. Vox enim noſtra fides eſt: 1.Corin.14.
& ideo mallo in eccleſia quinque verba mente mea loqui,
vt alios inſtruam, quàm decem milia verborum in lingua.
Linguæ enim in ſignum ſunt non fidelibus, ſed infidelibus:
prophetiæ autem non infidelibus, ſed fidelibus.

De conceptione Ioannis præcurſoris domini.

D POſt hos autem dies concepit Elizabeth vxor e-
ius, & occultabat ſe menſibus quinque, dicens:
Qnid mihi ſic fecit dominus in dieb' quibus re-
ſpexit auferre opprobrium meū inter homines?)
Magna ſanctis cura eſt verecundiæ, vt plerūque in ipſis pu
dor voti ſit, ſicut hoc loco aduertimus ſanctam Elizabeth,
quæ vtique filios habere cupiebat, occultātem ſe menſibus
quinque. Quæ cauſa occultatiōis eſt, niſi pudoris? Eſt enim
vnicuique officio præſcripta ætas: & qnod tempore decet,
tempore non decet: æuíque mutatio, facti vniuſcuiuſq; mu-
tat ſæpe naturam. Sunt etiam ipſi quędam tempora præſcri-
pta coniugio, quādo dare operam liberis ſit decorum. Dum
anni vigent, dum ſuſcipiendorum liberorum ſpes eſt, dum
generandi vſus eſt in exemplo, copulæ quoque vſus in ſtu-
dio eſt. At verò vbi matura æui ſenectus ſucceſſerit, & ætas
regendis liberis habilior quàm creandis, pudor eſt legitimi
licet

licet coitus indicia geſtate,& grauari alienæ ætatis onere & tumeſcere aluum non ſui tẽporis fructu. Senes enim ab ipſa concludunrur ætate, & iuſto intemperãtiæ pudore reuocantur facere opera nuptiarum. Adoleſceutes ipſi plerumque filiorum vota prætendunt,& excuſandum arbitrantur ætatis calorem generationis affectu. Quanto magis ſenibus agere turpe eſt,quod adoleſcentibus pudor eſt confiteri? Quinetiam ipſi iuueues ſobria timore diuino corda qui temperãt, ſuſcepta plerumque ſobole renuuciant operibus iuuẽtutis. Et quid mirum de hominib',ſi pecudes quoque muto quodam opere loquunrur generandi ſibi ſtudium, non deſiderium eſſe coeundi? Siquidem vbi ſemel grauem aluum ſibi ſenſerint,& genitali aluo ſemen receprum, iam nec concubiru indulgent,nec laſciuiam amantis,ſed curam parentis aſſumunt. At vero bomines nec conceptis, nec deo parcunt, illos contaminant, hunc exaſperant. Prius quàm te,inquit,
Hiere. 1. formarẽ in vtero, noui te, & in vulua matris ſanctificaui te. Ad cohibendam petulantiam tuam, manus quaſdam rui authoris in vtero hominem formautis aduertis. Ille operatur, & tu ſacri vteri ſecretum inceſtas libidine. Vel pecudes imi- B tare,vel deum verere. Et quid de pecudibus loquor? Terra ipſa à generandi opere ſæpe requieſcit: & ſi impatienti hominum ſtudio iactis frequenter ſeminibus occupetur, impudentiam multat agricolæ, & fœcunditatem ſterilitate commutat. Ita quidem in ipſis elementis ac pecudibus ab vſu non ceſſare generandi, naturę pudor eſt. Merito ergo etiam ſancta Elizabeth erubeſcebat gratiam,etſi non cognoſceret culpam. Nam etſi concepit de viro.(Neque enim aliter de hominis ortu ſas eſt credere) tamen partus ſui erubeſcebat ætatem. Et rurſus caruiſſe ſe gaudebat opprobrio. Pudor eſt enim fœminis nuptiarum præmia nõ habere,quibus hęc ſola eſt cauſa nubendi. Hoc igirur opprobrium conſolatur ſui pudore ſublatum, eo pudore, vt dixi,quod pudebat eam propter ætatem. Vnde intelligi poteſt quia iam non conueniebant inter ſe concubitu coniugali. Neque enim ea quæ ſenilem non erubeſceret coitum,erubeſceret partum: & tamen erubeſcit onus parentis, quandiu neſcit myſterium religionis. Illa quæ occultabat ſe quia conceperat filium, ia- C ctare ſe cœpit quia generabat prophetam. Et quæ erubeſcebat ante,benedicit: & quæ dubitabat ante,firmatur. Ecce enim,inquit,vt vox ſalutationis tuæ facta eſt in anrib' meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo. Itaque magna voce clamauit vbi domini ſenſit aduenrum, quia religioſum credidit partum. Nulla enim cauſa erat pudoris, vbi prophetæ ortus datæ nõ affectatæ fidẽ generationis adſciſceret.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI COMMENTARIORUM *in euangelium Lucæ, Lib. II.*

De miſſione angeli Gabrielis ad virginem Mariam.

EOdem autem tempore miſſus eſt angelus Gabriel à domino in ciuitatem Galilææ cui nomen Nazareth, ad virginem deſponſatam viro cui nomen erat Ioſeph,de domo Dauid: & nomẽ virginis Maria.) Latent quidem diuina myſteria,nec facile iuxta propheticum dictum quiſquam hominum poteſt ſcire couſilium dei. Sed tamen ex cæteris factis atque præceptis domini ſaluatoris poſſum' intelligere & hoc propeoſioris fuiſſe conſilij,quod ea potiſſimũ electa eſt vt dominum pareret, quæ erat deſponſata viro. Cur autem non antequam deſpouſaretur,impleta eſt? Fortaſſe ne diceretur quod cooceperit ex adulterio. Et bene vtrũque poſuit ſcriprura,vt & deſponſata eſſet,& virgo. Virgo, vt expers virilis cooſortij videretur. Deſponſata, ne temeratæ virginitatis adureretur infamia,cui grauis aluus corruptelæ videretur inſigne præferre. Maluit autem dominus aliquos de ſui ortu quàm de matris pudore dubitare. Sciebat enim teneram eſſe virgiuis verecuodiam, & lubricam ſamam pudoris, oec putauit ortus ſui fidem matris iniuriis aſtrueodam.

A Seruatur itaque ſanctæ Mariæ ſicut pudore integra, ita inuiolabilis opinione virginitas. Oportet eoim ſanctos & ab iis teſtimonium habere qui foris ſunt. Nec decuit ſiniſtra virginibus opinione viuentibus velamen excuſationis relinqui,quod infamata mater quoq; domini videretur. Quid autem Iudęis,quid Herodi poſſet aſſcribi,ſi natum videretur ex adulterio perſecuti? Quemadmodum autem ipſe diceret: Non veni legem ſoluere, ſed adimplere: ſi videretur Math. 5.
cœpiſſe à legis iniuria, cum partus innuptæ lege damnetur? Quinetiã locupletior teſtis pudoris maritus adhibetur, qui poſſet & dolere iniuriam, & vindicare opprobrium, ſi non agnoſceret ſacramẽtum. Quid quod etiam fides Mariæ verbis maior adſciſcirur, & mẽdacij cauſa remouetur? Videretur enim culpam obũbrare voluiſſe mendacio innupta pręgnans. Cauſam autem mentiendi indeſponſata habuit, deſponſata non habuit: cum coniugij præmium & gratia nuptiarum partus ſit fœminarum. Non mediocris quoque cauſa eſt, vt virginitas Mariæ falleret principem mundi: qui cum deſponſatam viro cerneret, partum non potuit habere B ſuſpectum. Fallendi autem (vt dixi) principem mundi fuiſſe conſilium, ipſius domini verba declarant, cum apoſtoli iubentur tacere de Chriſto, cum ſanati prohibenrur gloriari de remedio, cum dæmones præcipiunrur ſilere de dei filio. Fallendi (vt dixi) principem mundi fuiſſe conſilium etiam Apoſtolus declarauit dicens: Sed loquimur dei ſapien- 1. Cor. 2.
tiam in myſterio abſcõditam, quam nemo principum iſtius ſeculi cognouit. Si enim cognouiſſent, nunquam dominum maieſtatis crucifixiſſent. hoc eſt, nũquam me redimi domini morte feciſſent. Fefellit ergo pro nobis, fefellit vt vinceret; fefellit diabolum cum tentaretur, cum rogaretur, cum dei filius diceretur, vt nuſquam diuinitatis proprietatem fateretur. Sed tamẽ magis fefellit principem ſeculi. Diabolus enim etſi aliquando dubitauit, cum diceret: Si filius dei es, Math. 4.
mitte te deorſum: tamẽ vel ſero cognouit, & diſceſſit ab eo. Cognouerunt & dæmones qui dicebant: Nouimus te, quia Matt. 8.
es Ieſus dei filius. quid veniſti ante tempus torquere nos? Et ideo veniſſe cognouerunt, quia præcognirum habebant eſ- C ſe venturum. Principes autẽ ſeculi non cognouiſſe, quo maiore poſſumus quàm apoſtolicæ ſentẽtiæ probare documento? Si enim cognouiſſent, nunquã dominum maieſtatis crucifixiſſent. Dęmonum enim malitia facile etiam occulta deprehendit. At vero qui ſecularibus vanitatibus occupanrur, ſcire diuina non poſſunt. Bene autem diuiſerunt euangeliſtæ, vt ſanctus Matthæus Ioſeph ab angelo moneri indu- Math. 1.
ceret Mariam accipere, Lucas euangeliſta teſtimonium ferret quod non conueniſſent, hic ipſa Maria fatetur cum dicit angelo: Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoui? Sed & ipſe ſanctus Lucas virginem declarauit dicens: Et nomen virginis Maria. Et propheta edocuit, qui ait: Ecce Eſaię. 7.
virgo in vtero concipiet. Et Ioſeph deſignauit, qui quoniã prægnantem videbat quam non cognouerat, dimittere geſtiebat: & dominus ipſe in cruce poſit' manifeſtauit cum dixit matri: Mulier, ecce filius tuus. Deinde diſcipulo dixit: Ioan. 19.
Ecce mater tua. Etiam vterq; teſtatus eſt, Diſcipulus & mater: quia ex illa hora ſuſcepit eam diſcipulus in ſuam. Vtiq; D ſi conueniſſent, nunquam virum proprium reliquiſſet, nec vir eam iuſtus paſſus eſſet à ſe diſcedere. Quomodo autem dominus diuortium præcepiſſet, cũ ipſius ſit ſententia, quia nemo dimittere debet vxorem, excepta cauſa fornicatio- Math. 5.
nis? Pulchrè autem docuit ſanctus Matthæus euangeliſta quid facere debeat iuſtus qui probrum coniugis deprehenderit, vt incruentũ ab homicidio, caſtum ab adulterio præſtare ſe debeat. Qui enim iungitur meretrici, vnum corpus 1. Corin. 6.
eſt. Ergo vbique in Ioſeph iuſti gratia & perſona ſeruatur, vt teſtis ornetur. Os enim iuſti mendacium neſcit, & lingua eius loquitur iudicium. Iudicium eius loquitur veritatem. Nec te moueat quod frequenter ſcriptura coniugem dicit. Non enim virginitatis ereptio, ſed coniugij teſtificatio, nuptiarum celebratio daclaratur. Denique quam non accepit, nemo dimittit. Et ideo qui volebat dimittere fatebatur acceptam. Simul etiam mouere non debet quod ait euangeli- Math. 1.
ſta: Non cognouit eam, donec peperit filium. Illud enim velut idioma ſcripturę eſt: ſicut habes alibi: Et donec ſeneſca- Pſalm. 109.
tis,

tis, ego ſum. Nūquid poſt illorum ſenectutem deus eſſe deſiuit? Et iu pſalmo: (Pſāl.109.) Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis, donec pooā inimicos tuos ſcabellum pedū tuorum. Nunqoid poſtea oō ſedebit? Vel quia qui cauſam agit, ſatis putat quod caoſæ eſt dicere, reduudantia noo requirit. Satis enim eſt ei vt cauſam ſuſceptam aſtruat, incidētem diſſerat. Et ideo qui incarnationis iocorruptō ſuſceperat probare myſterium. noo putauit vberius proſequendum virgioitatis Mariæ teſtimoniū, oe defenſor magis virginis, quàm aſſertor myſterij crederetur. Certe quando iuſtum docuit Ioſeph, ſatis declarauit quod ſancti ſpiritus templum, matrem domini, vterū myſterij violare nō potuit. Didicimus ſeriem veritatis, didicimus coonſilium: diſcamus myſterium. Vere deſpooſata, ſed virgo, quia eſt eccleſiæ typus, quæ eſt immaculata, ſed nupta. Concepit nos virgo de ſpiritu, parit nos virgo ſioe gemitu. Et ideo fortaſſe ſancta Maria alij nupta, ab alio replera, quia & ſingulæ eccleſiæ ſpiritu quidem replentur & gratia, iunguotur tamen ad temporalis ſpeciem ſacerdotis. (*al. tēporis ſpeciē ſacerdoti.)

De ſalutatione Mariæ, & eius turbatione.

ET ingreſſus ad eam aogelus dixit: Aue gratia plena, dominus tecum, benedicta tu inter mulieres. Ipſa autē vt vidit eum, mota eſt in introitu eius.) Diſce virginem moribus, diſce virginem verecuudia, diſce virginem oraculo, diſce myſterio. Trepidare virginum eſt, & ad omnes viri ingreſſus pauere, omnes viri affatus vereri. Diſcant mulieres propoſitum pudoris imitari. Sola in penetralibus, quam nemo virorum videret, ſolus angelus reperiret, ſola ſine comite, ſola ſine teſte, ne quo degenere deprauaretur affatu, ab angelo ſalutatur. Diſce virgo verborum vitare laſciuiam. Maria etiam ſalutationem angeli verebatur. ¶ Erat enim, inquit, cogitans qualis eſſet hæc ſalutatio.) Et ideo eum verecuodia, quia pauebat. Cum prudētia, qnia benedictionis nouam formulam mirabator, quæ nuſquam lecta eſt, ouſquam ante comperta. Soli Mariæ hæc ſaluiatio ſeruabatur. Bene enim ſola gratia plena dicitur, quæ ſola gratiam quam oulla alia meruerat, conſecuta eſt, vt gratię repleretur authore. Erubeſcebat ergo Maria, erubeſcebat etiam Elizabeth. Et ideo cognoſcamus quid interſit ioter mulieris & virginis verecundiam. Illa de cauſa erubeſcebat, bæc pro verecuodia. In muliere modus pudoris adhibetur, in virgine pudoris augetur gratia.

De Mariæ turbatæ conſolatione.

ET ait angelus ad eam: Ne timeas Maria, inueniſti enim gratiam apud deum. Et ecce concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomē eius Ieſum. Hic enim erit magous.) Dictū eſt quidē etiam de Ioāne ab angelo, quia erit magnus. Sed ille quaſi bomo magnus, hic quaſi deus magnus. Magnus enim dominus, & laudabilis nimis, & magnitudiois eius noo eſt finis. (Pſalm. 144.) Et vere eſt & ille magnus, quia inter natos mulierū propbeta maior Ioanne baptiſta nemo eſt. (Matth. 11.) Habet tamen maiorem, quia qui minor eſt in regno dei, maior eſt illo. Magnus autem Ioannes, ſed corā domino. Et magnus Ioānes vinū & ſicerā nō bibit, hic cū publicanis & peccatorib⁹ māducat & bibit. (Ibidem.) Ille abſtineutia meritum colligat, cui potentia oulla naturæ. Chriſtus autē cui naturaliter ſuppetebat delicta donare, cur eos declinaret quos abſtiuētibos poterat præſtare meliores? Simul myſtice non dedignatur eorum conuioium, quibus daturus eſt ſacramentum. Hic ergo māducat, ille ieiunat. Vtriuſque populi typus, in illo iciunat, in hoc paſcitur. Sed ieiunauit & Chriſtus, ne præceptum declinares. Manducauit cum peccatoribus, vt gratiam cerneres, agnoſceres poteſtatem. Magnus ergo & Ioannes, ſed buius magnitudo habet principium, babet fioem. Dominus autem Ieſus idem eſt finis atque principium, idem primns & oouiſſimus. Nihil ante primū, nihil vltra nouiſſimum. Neque te generationis humanæ cōſuetudo in vitium trahat, vt putes non primum eſſe, quia filius eſt. Seqoere ſcripturas, vt errare oon poſſis. Primus filius dicitur. Lectum eſt etiā quia & ſolus pater, qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilē, ſicut legiſti: (1. Timo. 6.) Et immortali ſoli deo. (1. Tim. 1.) Sed neq; prim⁹ ante patrē, neq; ſolos ſioe filio. Si alterū oegas, alterū deſtruis, vtrumque ſequere, & vtrūque confirmas. Nō dixit, ego prior, & ego poſterior: ſed, Ego primus, & ego nouiſſimus. Prim⁹ eſt filius, & ideo coæternus. Habet enim patrē, cum quo ſit æternus. audeo dicere, primus eſt filius, ſed ſolus non eſt: & bene dico, & religioſe dico. Quid erigitis ad impietatem hæretici aures? Laqueos quos tēditis, incidiſtis. Primus eſt filius, & ſolus non eſt. Primus, quia cum patre ſemper. Solus noo eſt, quia ſine patre nunquam eſt. Noo ego boc dico, ſed ipſe dixit: Et nō ſum ſolus, quia pater mecum eſt. (Ioan. 8.) Solus pater, quia vnus deus: ſolus pater, quia ſola diuinitas patris & filij & ſpiritus ſancti. Et quod vnum eſt, ſolum eſt. Solus pater, ſolus vnigeoitus, ſolus & ſpiritus ſanctus. Neque enim qui filius, & pater: aut qui pater, & filius: aut qui ſpiritus ſanctus, & filius. Alius pater, alios filius, alius ſpiritus ſanctus. Legimus enim: Rogabo patrem, & alium paracletum mittet vobis. (Ioan 14.) Solus pater, quia vnus deus, ex quo omuia. Solus filius, quia vnus dominus, per quem omnia. Solum diuioitas facit, generatio & patrem teſtificatur & filium: vt ouſquam filius ſine patre, aut pater eſſe videatur ſioe filio. Ergo nec ſolus, quia nou ſolus immortalis, nec ſolus lucem habitat inacceſſibilem, quia deum nemo vidit vnqoam, niſi vnigenitus filius qui eſt in ſiuu patris, qui ſedet ad dexteram patris. (Ioan. 1.) Et huic quidam aodent dicere ioacceſſibilem lucem eſſe qoam habitat pater. Nūquid lux melior patre? Quæ autem lux inacceſſibilis ei, cui noo eſt inacceſſibilis pater? Et ipſe lux vera, & genitor lucis æternæ, de qua dictum eſt: Erat lux vera, quæ illuminat omoem homioem venieotem in huoc muodum. (Ibidem.) Vide ne illa ſit lux inacceſſibilis quam habitat pater, habitat & filius: quia pater in filio, & filius iu patre. Bene ergo magnos. late enim fuoditur dei virtus, latè cœleſtis ſubſtantiæ magnitudo porrigitur. Nihil præſcriptū, nihil circuoſcriptum, nihil emenſum, nihil dimēſum trinitas habet. Non loco clauditur, non opinione comprehenditur, non æſtimatione concluditur, noo ætate variatur. Dedit quidem domious Ieſus bominibus magnitudinem. In omoem enim terrā exiuit ſonus eorū, & io fioes orbis terræ verba eorū. (Pſalm. 18.) Noo io fines tamen muodi, non in fioes cœli, non vltra cœlos. At verò in domino Ieſu omnia condita ſunt io cœlo & in terra, viſibilia & iouiſibilia, & ipſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo conſtant. Cœlum aſpice, Ieſus illic eſt. Terrā intuere, Ieſus adeſt. Aſcende verbo io cœlum, deſceode verbo in infernum: Ieſus adeſt. Etenim ſi aſcenderis in cœlum, Ieſus illic eſt. ſi deſcenderis in infernum, adeſt. Hodie cum loquor, mecum eſt iutra hoc punctum, intra boc momentum. Et ſi in Armenia nūc loquatur Cbriſtianus, Ieſus adeſt. Nemo enim dicit dominum Ieſum niſi in ſpiritu ſancto. (1. Corin. 12.) Abyſſos opinio oe ſi penetres, illic quoque Ieſum videbis operari. Scriptum eſt enim: Ne dixeris in corde tuo, Quis aſcendit in cœlum? id eſt Chriſtū deducere. (Rom. 10.) aut quis deſcendit in abyſſum? boc eſt Chriſtum à mortuis reducere. Vbi ergo non eſt, qui cœleſtia, inferoa, terreoa compleuit? Bene ergo magnus, cuius virtus mūdum repleuit, qui vbique eſt, & erit ſemper, quia regoi eius non erit finis.

De Mariæ interrogatione, & angeli reſponſione.

DIxit autem Maria ad angelū: Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoui? Videtur hic non crediſſe Maria, niſi diligenter aduertas. Neque enim fas eſt vt electa ad generandum vnigenitum dei filium, fuiſſe videatur iocredula. Quo autem modo fieri poſſet, licet ſalua prærogatiua ſit matris, cui profecto fuit amplius deferendum. Sed vt prærogatioa maior, maior etiam fides ei debnit reſeruari: Quo ergo fieri modo poſſet vt Zacharias qui non crediderat, ſilentio condemoaretur: Maria autem ſi uon crediſſet, ſpiritus ſancti infuſione exaltaretur? Sed neque nō credere Maria, neque tam temere debuit vſurpare: non credere angelo, vſurpare diuina. Neque enim facile erat ſcire myſterium abſconditum à ſeculis in deo, quod nec ſuperiores poteſtates ſcire potuerunt. Et tamen non fidem renuit, oon officium refutauit, ſed accōmodauit affectum, ſpopoodit obſequium. Etenim cum dixit,

Quomo-

Quomodo fiet iſtud?non de effectu dubitauit, ſed qualita-
tem ipſius quæſiuit effectus . Quanto temperaotior iſta re-
ſponſio , quàm verba ſunt ſacerdotis? Hæc ait: Quomodo
fiet iſtud? Ille reſpondit: Vnde boc ſciam ? Hæc iam de ne-
gocio tractat,ille adhuc de ouncio dubitat. Negat ille ſe cre
dere, qui negat ſcire , & quaſi fidei adhuc alium quærit au-
thorem: iſta ſe facere profitetur, nec dubitat eſſe faciēdum,
quod quomodo fieri poſſit,inquirit. Sic enim habes: Quo-
modo fiet iſtud,quoniam virum non cognooi ? Incredibilis
& inaudita generatio ante audiri debuit, vt crederetur. Vir
ginem parere,diuini eſt ſigoum myſterij,non humani. De-
Eſaiæ 7. nique accipe,inquit,ſignum tibi: Ecce virgn in vtero acci-
piet,& pariet filium. Legerat hoc Maria,ideo credidit futu-
rum:ſed quomodo fieret,ante non legerat. Non enim quē-
admodum fieret, vel prophetæ tāto fuerat reualatum. Tan-
tum enim mandati myſterium non hominis fuit , ſed angeli
ore promendum. Hodie primum auditur: ¶ Spiritus ſanctus
ſuperueniet in te.) Et auditur, & creditur.

De aſſenſu Mariæ, & ſaluatoris conceptione.

DEnique, Ecce, inquit, ancilla domioi , contingat
mihi ſecundum verbum tuum.) Vide humilita-
tem, vide deuotionem. Ancillam ſe dicit domini,
quæ mater eligitur , oec repentioo exaltata pro-
miſſo eſt. Simul ancillam dicendo, nullā ſibi prærogatiuam
tantæ gratiæ vindicauit,quę faceret quod iuberetur. Mitem
enim humilémque paritura , humilitatem debuit etiam ipſa
præ ferre . Ecce aocilla domini, contingat mihi ſecuodum
verbom tuum. Habes obſequium, vides votum. Ecce enim
ancilla domini, apparatus officij eſt. Contingat mibi ſecun-
dum verbum tuum, conceptus eſt voti. Quàm cito ergo e-
al. cōditio-ne. tiā de impari conceptione credidit Maria. Quid enim tam
impar quàm ſpiritus ſanct' & corpus? Quid tam inauditum
quàm virgo prægnans cootra legem , contra conſuetudi-
nem, contra pudorem, cuius carior cura eſt virgini? Zacba-
rias autem oon de impari cōditione, ſed de ſenili ætate non
credidit. nam conditio congruebat. Ex viro & fœmina ſo-
leonis eſt partus , nec incredibile debet videri , vbi natura
concordat. Cum enim ætas naturæ ſit, non natura ætatis, fit
plerumque vt ætas impediat naturam:non eſt tamen irratio
nabile vt minor cedat cauſa maiori , & potior prærogatiua
naturæ vſum inferioris excludat ætatis . Huic accedit quod
Abraham & Sara filium in ſenectute ſuſceperant: & Ioſeph
filios ſenectutis eſt. Quod ſi quia riſit Sara, reprehenditur, iu
ſtius condemnatur qui nec oraculo credidit , oec exemplo.
Maria autem cum dicit, Quomodo fiet iſtud, quoniam vi-
rum non cognoui?non videtur dubitaſſe de facto, ſed de fa
cti qualitate quæſiſſe. Liquet enim quia faciendum eſſe cre
diderit, quæ qoomodo fieret interrogauit. Vnde & meruit
audire, Beata quæ credidiſti. Et vere beata , qnæ ſacerdote
præſtātior, cum ſacerdos negaſſet, virgo correxit errorem.
Nec mirum ſi dominus redempturus mundum, dioinam o-
perationem ſuam inchoauit à matre, vt per quam ſalus om-
nibus parabatur , eadem prima fructum ſalutis hauriret ex
pignore . Et bene quæſiuit quomodo fieret . Legerat enim
quia virgo conciperet , non legerat quemadmodum virgo
Eſaiæ 7. generaret . Legerat (vt dixi) Ecce virgo in vtero accipiet.
quomodo autem acciperet , in euangelio primum angelus
eſt locutus.

De abitu Mariæ in montana, & ſalutatione Elizabeth.

EXurgens autem Maria in diebns illis, abiit io mon
tana cum feſtinatione io ciuitatem Iudæ, & intra-
uit in domū Zacharię, & ſalutauit Elizabeth.) Mo
rale eſt omnibus vt qui fidem exigunt , fidem a-
ſtruant. Et ideo angelus cum abſcondita nunciaret, vt fides
aſtrueretur, exemplo ſenioris fœmioæ ſterilíſque conceptū
virgini Marię ounciauit, vt poſſibile deo omne qnod ei pla
cuerit aſſereret. Vbi audiuit hoc Maria, non quaſi incredu-
la de oraculo , nec quaſi incerta de nuncio, nec quaſi dubi-
tans de exemplo, ſed quaſi læta pro voto, religioſa pro of-
ficio , feſtina pro gaudio, in montana perrexit . Quo enim
iam deo plena , niſi ad ſuperiora cum feſtinatiooe cooten-
A deret ? Neſcit tarda molimina ſancti ſpiritus gratia. Diſcite
& vos ſanctæ mulieres ſedulitatem quam prægnaotibus de-
beatis exhibere cognatis. Mariam, quæ ante ſola in intimis
penetralibus verſabatur, oon à publico virgioitatis pudor,
oon ab ſtudio aſperitas montium, ñoo ab officio prolixitas
itioeris retardauit. In montana virgo cum feſtinatiooe, vir-
go officij memor, iniuriæ immemor, affectu vigēte noo ſe-
xu, relictā perrexit domo. Diſcite virgines non circuocut-
ſare per alienas ædes, noo demorari in plateis , noo aliquos
in publico miſcere ſermones . Maria in domo ſera, feſtinat
in publico . Manſit apud cognatam ſuam tribus menſibus.
Etenim quæ propter officium veoerat , inhærebat officio.
Manſit etiam meoſibus tribus, ooo quod domus eam dele-
ctaret aliena, ſed quia frequentius videri in publico diſplice
bat . Didiciſtis virgines pudorem Mariæ, diſcite humilita-
tem . Venit propinqua ad proximam , iunior ad ſeniorem,
Nec ſolum veoit, ſed etiam prior ſalutauit . Decet enim vt
quāto caſtior virgo, tanto humilior ſit. Nouerat deferre ſe-
B oioribus. Sit magiſtra bumilitatis, in qua eſt profeſſio caſti-
tatis. Eſt & cauſa pietatis, eſt etiam norma doctrinæ. Coo-
tueodum eſt enim quia ſuperior venit ad inferiorem, vt io-
ferior adiuuetur, Maria ad Elizabeth, Chriſtus ad Ioānem.
Denique etiam poſtea vt ſanctificaret baptiſmum Ioannis,
dominus venit ad baptiſmum. Cito quoque adueotus Ma-
riæ, & præſeotiæ dominicæ beneficia declaraotur.

De Ioannis in vtero exultatione , & matris ſpiritu ſancto repletione.

SImul enim vt audiuit ſalutationem Mariæ Eli-
zabetb , exultauit infans in vtero eius, & repleta
eſt ſpiritu ſancto.) Vide diſtinctiooem , ſingu-
lorúmque verborum proprietatem. Vocē prior
Elizabeth audiuit, ſed Ioannes prior gratiam ſenſit. Illa na-
turæ ordioe audiuit, iſte exultauit ratione myſterij. Illa Ma
riæ, iſte domini ſeoſit adoētum. Fœmina mulieris, & pignus
pignoris. Iſtæ gratiam loquuntur, illi intus operantur, pieta
C tíſque myſteriom maternis adoriuntur profectibus, dupli-
cíque miraculo prophetāt matres ſpiritu paruulorū. Exol-
taoit infans, repleta mater eſt. Nō prius mater repleta quàm
filius, ſed cum filius eſſet repletus ſpiritu ſancto, repleuit &
matrem. Exultauit Ioānes, exultauit & Mariæ ſpiritus. Ex-
ultante Ioanne, repletur Elizabet . Mariam tamen non re-
pleri ſpirito, ſed ſpititum eius exultare cognouimus. Incom
prehenſibilis enim, incomprehenſibiliter operabatur in ma
tre. Et illa poſt conceptum repletor, iſta ante conceptum.

De Maria ab Elizabeth benedictione.

BEnedicta tu inter mulieres, & benedict' fruct' vē
tris tui. Et vode hoc mihi, vt veniat mater domi-
ni mei ad me?) Nouit ſermonem ſuum ſpiritus ſan
ctus, nec vnquam obliuiſcitur . Et prophetia non
ſolum rerum completur miraculis, ſed etiā proprietate ver-
borū. Quis eſt iſte fructus veotris, niſi ille de quo dictū eſt:
D Ecce hæreditas domini filij merces fructus vētris? Hoc eſt, Pſalm. 126.
hæreditas domini filij ſunt, qui merces ſunt fruct' illius qui
de Mariæ vētre proceſſit. Ipſe fruct' vētris eſt, flos radicis,
de quo bene prophetauit Eſaias dicens : Exiet virga de ra- Eſaiæ 11.
dice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. Radix enim eſt fa
milia Iudæorum, virga Maria, flos Mariæ Chriſtus, qoi ve-
luti bonæ arboris fructus pro noſtrę virtutis proceſſu nunc
floret, nuoc fructificat in nobis, nunc rediuiua corporis re-
ſurrectione reparatur . Et vode hoc mihi vt veniat mater
domini mei ad me? Non quaſi ignorans dicit. Scit enim eſſe
ſpiritus ſancti gratiam & operationem, vt mater prophetę à
matre domini ad profectum ſui pignoris ſalutetur. Sed qua-
ſi non humani hoc meriti, ſed diuinæ gratiæ munus eſſe co-
gnoſcat, ita dicit: Vnde hoc mihi? hoc eſt, quantum bonum
mihi accidit, vt mater domini mei veniat ad me, nnn cogno
ſco meom. Vnde boc mihi? qua iuſtitia? quibus factis ? pro
quibus meritis? Non vſitata hæc officia fœminarum ſunt, vt
veniat mater domini mei ad me. Miraculum ſeotio, cogno-
ſco myſterium , mater domini verbo fœta , deo plena eſt.
¶ Ecce enim vt facta eſt vox ſalutationis tuæ in aurib' meis,
exultauit

exultauit in gaudio infans in vtero meo. Et beata quæ cre- A
didiſti.) Vides nō dubitaſſe Mariam, ſed credidiſſe, & ideo
fructum fidei conſecutam. Beata, inquit, quæ credidiſti. Sed
& vos beati qui auditis & creditis. Quæcunque enim credi-
derit anima, & concipit & generat dei verbum, & opera e-
ius agnoſcit. Sit in ſingulis Mariæ anima, vt magnificet do-
minum. ſit in ſingulis ſpiritus Mariæ, vt exultet in deo. Si
ſecundum carnem vna mater eſt Chriſti, ſecūdum fidem ta
men omnium fructus eſt Chriſtus. Omnis enim anima acci
pit dei verbum, ſi tamen immaculata & immunis à vitiis ſit,
& intemerato caſtimoniam pudore cuſtodiat. Quæcunque
igitur talis eſſe potuerit anima, magnificat dominum, ſicut
anima Mariæ magnificauit dominum, & exultauit ſpiritus
eius in deo ſalutari. Magnificatur enim dominus, ſicut & a-
Pſal. 33. libi legiſti: Magnificate dominum mecū. Non quod domi-
no aliquid humana voce poſſit adiungi, ſed quia magnifica-
tur in nobis. Imago enim dei Chriſtus eſt: & ideo ſi quid iu-
ſtum religioſūmque fecerit anima, illa imaginem dei, ad
cuius eſt ſimilitudinem creata, magnificat. Et ideo dum ma B
gnificat eam, magnitudinis eius quadam participatione ſub-
limior fit, vt illam imaginem ſplendido bonorum colore ſā
ctorum, & quadā æmulatione virtutis in ſe videatur expri-
mere. Magnificat autem anima Mariæ dominum, & exultat
ſpiritus eius in deo, eò quod & anima & ſpiritu patri filióq;
deuota, vnum deum ex quo omnia, & vnum dominum per
quem omnia, pio veneretur affectu, ſed Mariæ quo perſo-
na melior, eò prophetia plenior. Nec ocioſum videtur quod
& ante Ioannem Elizabeth prophetauit, & Maria ante do-
mini generationem. Serpunt enim iam tentamēta ſalutis hu
manæ. Nam ſicut peccatū à mulieribus cœpit: ita etiam bo-
num à mulieribus inchoatur, vt fœminæ quoque mulie-
bria opera deponentes infirmitati renuncient: & anima quæ
non habet ſexum, vt Maria quæ neſcit errorem, religioſo
imitetur ſtudio caſtitatem.

De mora Mariæ cum Elizabeth.

MAnſit autem Maria cum illa menſibus tribus, & C
reuerſa eſt in domum ſuam.) Bene inducitur ſan-
cta Maria, & exhibuiſſe officium, & myſticū nu-
merum cuſtodiſſe. Nō enim ſola familiaritatis eſt
cauſa quòd diu manſit, ſed etiam tanti vatis profectus. Nam
ſi primo ingreſſu tātus profectus extitit, vt ad ſalutationem
Mariæ exultaret infās in vtero, repleretur ſpiritu ſancto ma
ter infantis, quantum putamus vſu tāti temporis ſanctæ Ma
riæ addidiſſe præſentiam? Māſit autem Maria cum illa men
ſibus tribus. Vngebatur itaque, & quaſi bonus athleta exer-
cebatur in vtero matris propheta. Ampliſſimo enim virtus
eius certamini parabatur. Denique tandiu manſit Maria,
quandiu Elizabeth pariendi tempus impleret. Quod ſi dili
genter aduertas, inuenies hoc nuſquam poſitum, niſi in ge-
neratione iuſtorum. Denique impleti ſunt dies vt pareret
Maria, impletum eſt tempus vt pareret Elizabeth, imple-
tum eſt vitæ tempus, cum ſancti viri ex hoc vitæ curriculo
demigrarent. Plenitudinem iuſti vita habet, inanes autē dies D
ſunt impiorum.

De ortu præcurſoris domini.

ELizabeth impletum eſt tempus pariendi, & pepe-
rit filium, & audierunt vicini eius & cognati eius,
quia magnificauit dominus miſericordiam ſuam
cum illa, & congratulabantur ei.) Peperit ergo fi-
lium Elizabeth, & congratulabantur vicini. Habet ſancto-
rum editio lætitiam plurimorum quia cōmune eſt bonum.
Iuſtitia enim cōmunis eſt virtus. Et ideo in ortu iuſti, futu-
ræ vitæ inſigne præmittitur, & gratia ſecuturæ virtutis ex-
ultatione vicinorum præfigurante ſignatur. Pulchre autem
tempus quo fuit in vtero propheta, deſcribitur, ne Mariæ
præſentia taceatur: ſed tēpus ſiletur infantiæ, eò quod præ-
ſentia domini matris in vtero roboratur, qui infantiæ impe
dimēta neſciuit. Et ideo in euāgelio nihil ſuper eo legimus,
niſi ortum eius, & oraculum, exultationem in vtero, vocem
in deſerto. Neque enim vllam infantiæ ſenſit ætatem, qui ſu
pra naturam, ſupra ætatem in vtero ſitus matris à menſura

A perfectæ cœpit ætatis plenitudinis Chriſti.

De nomine præcurſoris, & reparatione vocis Zachariæ.

ET factum eſt in die octauo venerūt circuncidere
puerū, & vocabant eum nomine patris ſui Zacha
riam. Et reſpondit mater eius & dixit: Non, ſed
vocabitur Ioannes. Et reſponderunt ad illā: Ne-
mo eſt in cognatione tua qui vocetur hoc nomine. Annue-
bant ergo patri eius, quem vellet vocari eum. Et accepit pu
gillarem, & ſcripſit dicens: Ioannes eſt nomen eius. Et mi-
rati ſunt omnes. Continuo autem reſoluta eſt lingua eius, &
apertum eſt os eius, & loquebatur benedicens deum.) Mire
ſanctus euangeliſta præmittēdum putauit, quod plurimi in-
fantem patris nomine Zachariam appellandum putauerunt,
vt aduertas matri non nomen alicuius diſplicuiſſe degene-
ris, ſed id ſancto infuſum ſpiritu quod ab angelo ante Zachá
riæ fuerat prænūciatum. Et quidem ille mutus intimare vo
cabulum filij nequiuit vxori, ſed per prophetiam Elizabeth
B didicit quod non didicerat à marito. Ioannes eſt, inquit, no-
men eius. Hoc eſt, non ei nos nomen imponimus, qui iam à
deo nomen accepit. Habet vocabulum ſuum quod agnoui-
mus, non quod elegimus. Habent hoc merita ſanctorum, vt
à deo nomen accipiant. Sic Iacob Iſrael dicitur, quia deum
vidit. Sic dominus noſter Ieſus nominatus eſt antequam na
tus, cui non angelus, ſed pater nomen impoſuit. Reuelabi- 4. Eſdr. 7.
tur enim, inquit, filius meus Ieſus, cum iis qui cum eo iucun
dabuntur, qui relicti ſunt in annis quadringētis: Et erit poſt
annos hos, & morietur filius meus Chriſtus, & conuertetur
ſeculum. Vides angelos, quæ audierint, nō quæ vſurpaue-
rint nunciare. Nec mireris ſi nomen mulier quod non audi-
uit aſſeruit, quando ſpiritus ei ſanctus qui angelo mandaue-
rat reuelauit. Neque poterat domini ignorare prænuncium,
quæ prophetauerat Chriſtum. Et bene additur quia nemo
in cognatione eius vocabatur hoc nomine, vt intelligas no-
men non generis eſſe, ſed vatis. Zacharias quoque nutu in-
terrogatur: ſed quia incredulitas ei affatum eripuerat & au-
C ditum, quod voce non poterat, manu & literis eſt locutus.
Scripſit enim dicens: Ioannes eſt nomen eius. Et hic nomen
non imponitur, ſed aſtruitur: meritóque continuo reſoluta
eſt lingua eius, quia quam vinxerat incredulitas, fides ſol-
uit. Credamus & nos igitur vt loquamur, vt lingua noſtra
quæ incredulitatis vinculis eſt ligata, rationis voce ſolua-
tur. Scribamus ſpiritu myſteria, ſi volumus loqui: ſcribamus
prænuncium Chriſti non in tabulis lapideis, ſed in tabulis
cordis carnalibus. Etenim qui Ioannem loquitur, Chri-
ſtum prophetat. Loquamur Ioannem, loquamur & Chri-
ſtum, vt noſtrum quoque os poſſit aperiri, quod in ſacer-
dote tanto irrationabilis modo pecudis fræna nutantis fidei
coercebant.

De prophetatione Zachariæ.

ET Zacharias pater eius impletus eſt ſpiritu ſancto;
& prophetabat dicens.) Vide quàm bonus deus;
& facilis indulgere peccatis. Nō ſolum ablata re-
D ſtituit, ſed etiam inſperata concedit. Ille dudum
mutus prophetat. Hæc enim gratia dei maxima, quod cum
qui negauerat confitetur. Nemo ergo diffidat, nemo vete-
rum conſcius delictorū præmia diuina deſperet. Nouit do-
minus mutare ſententiam, ſi tu noueris emendare delictum.
¶ Et tu puer propheta altiſſimi vocaberis.) Pulchre cum de
domino prophetaret, ad prophetam ſua verba conuertit, vt
hoc quoque beneficium eſſe domini deſignaret: ne cum pu-
blice enumeraret ſua, quaſi ingratus tacuiſſe quæ acceperat
beneficia videretur quæ agnoſcebat in filio. Sed fortaſſe ali-
qui quaſi irrationabilem mentis exceſſum putent, quod o-
cto dierum alloquitur infantem. Verum ſi teneamus, intelli
gimus profecto quod potuit vocem patris natus audire, qui
Mariæ ſalutationem antequam naſceretur audiuit. Sciebat
propheta alias eſſe aures prophetę, quę ſpiritu dei, non cor-
poris ætate reſerantur. Habebat intelligēdi ſenſum qui ex-
ultandi habebat affectum. Simul illud aduerte, quàm paucis
Elizabeth, quàm multis Zacharias prophetet, & vterq; ſan-
cto repletus ſpiritu loquebatur: ſed diſciplina ſeruatur, vt
mulier

mulier diſcere magis quę diuina ſunt ſtudeat quàm docere. A
Nec facile vllam prophetaſſe vberius quàm matrē domini
reperimus. Ipſa Maria ſoror Aaron quàm cito cātici verba
concluſit? Eadémque vbi prolixius eſt locuta cum fratre,
nequaquam ſui pœnam ſermonis euaſit.

De tempore ortus ſaluatoris.

Cap. II. FActum eſt autem in diebus illis, exiit edictum à
Cæſare Auguſto, vt cenſum profiteretur vniuerſus orbis terræ.) De ortu ſaluatoris dicturi, nō putamus alienum, vt quo natus ſit tempore requiramus. Quid enim profeſſio ſecularium ad generationem domini pertineret, niſi vt aduertamus hoc quoque diuinum eſſe myſterium, quia dum profeſſio ſecularis obtenditur, ſpiritalis impletur non terrarum regi dicanda, ſed cœli. Profeſſio iſta fidei, cenſus animorum eſt. Abolito enim ſynagogæ cenſu vetuſto, nouus cenſus eccleſiæ parabatur, qui tormenta nō exigeret, ſed auferret, & ſpiritaliter in typo plebs ſua iam Chriſto nomina conferebat. Non hic ſpatia terrarū, ſed mentium animorúmque cenſentur. Nec deſcribuntur limites, ſed proferūtur. Nec ætas vlla diſtinguitur, ſed omnis adſcribitur. Nullus enim ab hoc immunis eſt cenſu, quia omnis ætas munifica Chriſto eſt, quē vagientes pueri martyrio cōfitentur, quem intra vterum poſiti exultatione teſtantur. Nihil in hoc cenſu verearis terribile, nihil immite, nihil triſte: ſola vnumquéque fides ſignat. Vis Chriſti audire cenſores? Iubentur cenſere, ſed non virgis, nec terrore, ſed gratia plebem quærere. Recondere gladium, non poſſidere aurum. Talibus cenſoribus acquiſitus eſt orbis. Denique vt ſcias cenſum non Auguſti eſſe ſed Chriſti, totus orbis iubetur profiteri. Quando naſcitur Chriſtus, omnes profitētur: quando mundus concluditur, omnes periclitantur. Quis ergo poterat profeſſionē totius orbis exigere, niſi qui totius habebat orbis imperium? Non enim Auguſti, ſed domini eſt
Pſalm. 23. terra & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuerſi qui habitāt in ea. Gothis non imperabat Auguſtus, nō imperabat Armeniis, imperabat Chriſtus. Acceperunt vtique Chriſti cenſorem, qui Chriſti martyres ediderunt. Et ideo fortaſſe nos C
al. quoniā vincunt, vt præſentia docēt. Quomodo quem illi oblatione ſanguinis fatebantur, hunc Arriani quęſtionē generis inſerebant? ¶ Hæc, inquit, profeſſio prima facta eſt.) Atqui pleraſq; iam partes terrarum ſæpe fuiſſe deſcriptas loquūtur hiſtoriæ. Hęc eſt ergo profeſſio prima, non terrarum, ſed mentium, cui omnes profitemur, quia nullus excipitur, nō præconiis euocatione, ſed vatis qui multo antè prædixit: Om-
Pſalm. 46. nes gentes plaudite manibus, iubilate deo in voce exultationis: Quoniam deus ſummus terribilis, & rex magnus ſuper omnem terram. Denique vt ſcias cenſum eſſe iuſtitiæ, veniunt ad eum Ioſeph & Maria, hoc eſt, iuſtus & virgo. Ille qui verbum ſeruaret, iſta quæ pareret. Vbi autem profitentur iuſtus & virgo, niſi vbi naſcitur Chriſtus? Omnis enim ſpiritus qui confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, de deo eſt. Vbi autem ſecundum altiorem rationem naſcitur Chriſtus, niſi in corde tuo, & in pectore tuo? Prope eſt
Rom. 10. enim verbum in ore tuo, & in corde tuo. Pulchre autem D
quod & præſidis nomen addidit, vt ſeriem temporis deſignaret. ¶ Præſide, inquit, Cirino facta eſt hæc prima profeſſio.) vt quaſi conſulem quendam ſigni gratia huic libro euangeliſta adſcripſiſſe videatur. Nam ſi cōſules adſcribuntur tabulis emptionis, quanto magis redemptioni omnium debuit tēpus adſcribi? Habes ergo omnia quę in contractibus eſſe conſuerunt. Vocabulum ſummam illic poteſtatem gerentis, diem, locū, cauſam, teſtes quoque adhibere ſolent. Hos quoque natiuitati ſuæ & generationi ſecūdum carnem
Actu. 1. Chriſtus adhibuit, qui ſignarent euangelium, dicens: Vos eritis mihi teſtes in Hieruſalem.

De natiuitate ſaluatoris.

FActum eſt autem, cum eſſent ibi, impleti ſunt dies vt pareret, & peperit filium ſuum primogenitum, & pannis eum inuoluit, & poſuit in præſepio, quia non erat ei locus in diuerſorio.) Breuiter ſanctus Lucas & quomodo, & quo tempore, & quo loco ſecundum

A carnem Chriſtus natus ſit explicauit. At verò de cœleſti generatione ſi quæris, lege euāgelium ſancti Ioannis, qui à cœleſtibus exorſus ad terrena deſcendit. illic inuenies & quando erat, & quomodo erat, & quid erat, quid egerat, quid agebat, & vbi erat, & quo venerit, & quomodo venerit, quo tempore venerit, qua cauſa venerit. In principio, inquit, e- Ioan. 1.
rat verbum. habes quādo erat. Et verbum erat apud deum. habes quomodo erat. Habes etiā quid erat. Et deus, inquit, erat verbū. Quid egerat, Omnia per ipſum facta ſunt. Quid agebat, Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et vbi erat, In hoc mundo erat. Quò venerit, In ſua propria venit. Quomodo venerit: Verbum caro factum eſt. Quando venerit, Ioānes teſtimonium perhibet de ipſo dicens: Hic eſt de quo dixi, qui poſt me venit, ante me factus eſt, quia prior me erat. Qua cauſa venerit, Ioannes ipſe teſtatur: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Si igitur generationem vtranque cognouimus, & vtriuſque vnā eſſe cauſam qua venit aduertimus, vt percunctis mundi peccata ſuſcipiens, peccati labem, & omnium
B mortem in ſe qui vinci non poſſet aboleret: conſequens eſt vt nunc quoque ſanctus Lucas euangeliſta nos doceat, & vias domini ſecundum carnem creſcentis oſtendat. Nec quemquam mouere debet quòd altiori conſilio Ioannis infantiam diximus prætermiſſam, Chriſti verò infantiam aſſeruimus eſſe deſcriptam. Non enim omnium eſt dicere: Fa- 1. Corin. 9.
ctus ſum infirmis infirmus, vt infirmos lucri faciam: omnibus omnia factus ſum. Neque de quoquam ita alio dici poteſt, quia vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, & infirma- Eſaie. 53.
tus eſt propter peccata noſtra. Ille igitur paruulus, ille infantulus fuit, vt tu vir poſſis eſſe perfectus. Ille inuolutus in pannis, vt tu mortis laqueis abſolutus ſis. Ille in pręſepibus, vt tu in altaribus. Ille in terris, vt tu in cœlis. Ille aliū locum in eo diuerſorio non habebat, vt tu plures haberes in cœleſtibus manſiones. Qui cum diues, inquit, eſſet, propter vos pauper 1. Cor. 8.
factus eſt, vt illius inopia vos ditaremini. Meum ergo paupertas illius patrimonium eſt, & infirmitas domini mea virtus eſt. Maluit ſibi egere, vt omnibus abundaret. Me illius
C infantiæ vagientis abluunt fletus, mea lachrymæ illæ delicta lauerunt. Plus igitur domine Ieſu iniuriis tuis debeo quòd redemptus ſum, quàm operibus quod creatus ſum. Nō prodeſſet naſci niſi redimi profuiſſet. Sed nemo intra vſum corporis formam omnem diuinitatis includat. Alia natura carnis eſt, alia diuinitatis gloria. Propter te infirmitas, in ſe potentia. Propter te inopia, in ſe opulentia. Noli hoc æſtimare quod cernis, ſed quod redimeris agnoſce. Quia in pānis eſt vides, quia in cœlis eſt non vides. Infantis audis vagitus, nō audis bouis dominum agnoſcentis mugitus. Agnouit enim Eſaię. 1.
bos poſſeſſorē ſuum, & aſina præſepe domini ſui, imò præſepium dixerim, ſicut ſcripſit qui tranſtulit. Nihil enim apud me diſtat in verbo quod non diſtat in ſenſu. Nam ſi orator illorum qui phaleras ſermonum ſequuntur, negat in hoc fortunas poſitas eſſe Græcię, hoc an illo verbo vſus ſit, ſed rem ſpectandam putat: ſi ipſi philoſophi eorum qui totos dies in diſputatione conſumunt, minus Latinis & receptis vſi ſermonibus ſunt, vt propriis vterentur: quanto ma-
D gis nos negligere verba debemus, ſpectare myſteria, quibus vincit ſermonis vilitas, quod operum miracula diuinorum nullis venuſtata ſermonibus, veritatis ſuæ lumine refulſerunt. Denique aſinam illam irrationabilem non ſucco deliciarum, ſed ſucco naturalis alimoniæ præſepia ſancta pauerunt. Hic eſt dominus, hoc præſepe, quo nobis diuinum myſterium reuelatum eſt, irrationabiles gētes pecudum intra præſepia more viuētes, alimoniæ ſacræ vbertate paſcendas. Agnouit ergo aſina, ſpecies ſcilicet & forma gentilium, præſepe domini ſui. Et ideo dicit: Dominus paſcet me, & Pſalm. 22.
nihil mihi deerit. An mediocribus ſignis deus probatur, quod angeli miniſtrant, quod Magi adorant, quod martyres confitentur? Ex vtero funditur, ſed coruſcat è cœlo. Terreno in diuerſorio iacet, ſed cœleſti lumine fulget. Nupta peperit, ſed virgo concepit. Nupta concepit, ſed virgo generauit. Docuit enim nos ſanctus Matthæus non mediocre myſterium, quod ſanctus Lucas, quia plene iam erat expoſitum, ſilendum putauit, ſatis ſe diuitem fore credens, ſi præ-

ſepe

ſepe ſibi domini ex omnibus vindicaſſet,

Interpoſitio narrationis de aduentu Magorum.

IStum igitur paruulum qnem tu qnaſi vilem qui infidelis es arbitraris, Magi ex Oriente venientes tam longo ſpatio ſequebantur, & procidentes adorant, & regem appellant, & reſurrecturum fatentur, offereotes de theſauris ſuis aurum, thus, & myrrham. Quæ ſont iſta veræ fidei muoera? Aurum regi, thus deo, myrrha deſuncto. Aliud enim regis inſigne, aliud diuinæ ſacramentum eſt poteſtatis, aliud hooor eſt ſepulturæ, quæ non corrumpat corpus mortui, ſed reſeruet. Nos quoque qui hæc andimus & legimus, de theſauris ooſtris talia fratres munera proferamus. Habemos enim theſaurum in vaſis fictilibus. Si igitur in teipſo non ex te debes æſtimare quod es, ſed ex Chriſto, quanto magis in Chriſto non tua debes æſtimare, ſed Chriſti? Ergo Magi de theſauris ſuis offerunr munera. Vultis ſcire quàm bonum meritum habeant? Stella ab his videtur: & vbi Herodes eſt, non videtur: vbi Chriſtus eſt, rurſus videtur: & viam monſtrat. Ergo ſtella hæc via eſt, & via Chriſtus, quia ſecuodum incarnationis myſterium, Chriſtus eſt ſtella. Orietur enim ſtella ex Iacob, & exurget homo ex Iſrael. Denique vbi Chriſtus, & ſtella eſt. Ipſe enim eſt ſtella ſplendida & matutina. Sua igitur ipſa luce ſe ſignat. Accipe aliud documentum: Alia venerunt via Magi, alia redeunt. Qui enim Chriſtum viderant, Chriſtum intellexerant. meliores vtiqne quàm venerant reuertuntur. Duæ qoippe ſunt viæ, voa qnæ ducit ad interitum, alia quę ducit ad regnum. Illa peccatorum eſt, qnæ ducit ad Herodem: hæc via Chriſtus eſt, qua reditur ad patriam. Hic enim temporalis eſt incolatus, ſicut ſcriptum eſt: Multum incola ſacta eſt anima mea. Caueamus igitur Herodem, mundanæ ad tempus præſulem poteſtatis, vt patriæ cœleſtis æternum conſequamur habitaculum. Non electis tantum præmia iſta propoſita ſont, ſed etiam omnibus, qnoniam omnia & in omnibus Chriſtus. Vides enim qnia non ocioſe vel de Chaldæis, qoi peritiores in numeris habentur, Abraham deo credidit, vel Magi, qui licet magicis artibus conciliandæ ſibi ſtudiũ diuinitatis impendnnt, ortum in terris domini crediderunt. Non inquam ocioſe, ſed vt ex aduerſariis gentibus ſanctæ religionis teſtimonium ſumeretur, & diuini timoris exemplum. Sed tamen qui ſunt iſti Magi, niſi qui (vt hiſtoria quædam docet) à Balaam genus ducunt, à quo prophetatum eſt: Orietur ſtella ex Iacob? Iſti ergo ſunt non minus fidei quàm ſucceſſionis hæredes. Ille ſtellam vidit in ſpiritu, iſti viderunt oculis, & crediderunt. Viderunt nouam ſtellam quæ non erat viſa à creatura mundi. Viderunt nouam creaturam, & non ſolum in terra, ſed etiam in cœlo gratiam noui hominis requirebant, ſecundum quod Moyſes prophetice poſuit quia orietur ſtella ex Iacob, & exnrget homo ex Iſrael. Et cognouerũt hanc eſſe ſtellam, quæ hominem deúmque ſignabat, & adorauerunt paruulum. Vtiqne non adoraſſent, ſi paruulum tantummodo credidiſſent. Magus ergo intelligit ſuas ceſſare artes, tu non intelligis tua dona veniſſe? Ille fatetur alienum, tu non agnoſcis promiſſum? Ille contra ſe credit, tu pro te nõ putas eſſe credendum? Natum ergo Magi nunciant regem. Perturbatus Herodes congregat ſcribas & principes ſacerdotum, & interrogat vbi Chriſtus oriatur. Magi tantummodo regem nũciant, Herodes Chriſtum requirit. Ipſum igitur regem de quo interrogat, confitetur. Deinde cum vbi naſci haberet inquiritur, vtique prænunciatus oſtenditur. Neque enim quæri poterat, qui oon erat nnnciatus. O amentes Iudæi, veniſſe * non creditis, quem videtis? Venisse non creditis, quem dicitis eſſe venturum? Nunciate, inquit, mihi vt veniam & adorem puerum. Inſidiatur qnidem Herodes, ſed deum non negat quem memorat adorandum. Deinde infantes occidi iubet. Cui alij niſi deo talis victima debebatur? Expers licet ſenſus infantia, dominnm tamen pro quo interimitur confitetur. Hæc de Matthæo pauca libauimus, vt clareret infantię tempora à diuinitatis operibus minime vacauiſſe. Quod ſi ætas carnis ignaua operis fuit, profecto deus erat qui diuinitatis operib⁹

Math 2. — 2. Cor. 4. — Nume. 24. — Pſalm. 119. — Nume. 24.

B — C — D

*Hoc totũ ve. nõ credi. quẽ vide. in vetuſto exẽplari Victoriano nõ habetur.

A exercebat carnis ætatem. Qui etiam paſtores faciebat in illa regione vigilare, cuſtodientes vigilias noctis ſupra gregẽ ſuum. Videte eccleſiæ ſurgentis exordium. Chriſtus naſcitur, & paſtores vigilare cœperunt, qui gentium greges pecudum modo ante viuentes, in caulam domini congregarent, ne qoos ſpiritualium beſtiarum per effuſas noctiũ tenebras paterentur incurſus. Et bene paſtores vigilant, qoos bonus paſtor informat. Grex igitur popnlus, nox ſeculum, paſtores ſunt ſacerdotes, aut fortaſſe etiam ille ſit paſtor cui dicitur: Eſto vigilans, & confirmare. quia non ſolum epiſcopos ad tuendum gregem dominus ordioauit, ſed etiam angelos deſtinaoit. Apoca. 3.

De nati ſaluatoris manifeſtatione.

ECce angelus domini ſtetit ante illos.) Videte quẽadmodum diuina cura fidem aſtruat. Angelus Mariam, angelus Ioſeph, angelus paſtores edocet. Non ſatis eſt ſemel miſſum, duobus enim & tribus teſtibus ſtat omne verbnm. Math. 18.

De angelorum laudatione.

ET facta eſt cum aogelo mnltitudo exercitus cœleſtium laudantiom deum, & dicẽtium: Gloria in altiſſimis deo, & io terra pax hominibus bonæ voluntatis.) Bene angelorum nominantur exercitus, qui ducem cœleſtis militiæ ſequebantur. Cui igitur laudem angeli, niſi domino ſuo dicerent? iuxta quod ſcriptum eſt: Laudate dominum de cœlis, laudate eum in excelſis. Laudate eum omnes angeli eius. Impleta igitur prophetia eſt: Laudatur de cœlis domious, & videtur in terris. De quo ſanctus Marcus ait: Quia cum beſtiis erat, & angeli miniſtrabãt ei. Vt in altero miſericordiæ inſigne, in altero diuinæ indicium poteſtatis agnoſcas. Tuum eſt quod beſtias patitur, ſuum quod ab angelis prædicatur. Pſal. 148. Marc. 1.

De paſtorum collocutione.

ET aiunt: Videamus hoc verbum quod factum eſt, ſicut dominus oſtendit nobis. Et venerunt feſtinãtes.) Vides feſtinare paſtores. Nemo eoim cum deſidia Chriſtum requirit. Vides paſtores angelo credidiſſe, & tu patri, filio, ſpiritui ſancto, angelis, prophetis & apoſtolis credere non vis? Vide quàm ſignanter ſcriptura ſingulorum libret momeota verborum. Feſtioant, inquit, verbũ videre. Etenim cum caro domini videtur, verbum videtur, quod eſt filius. Non mediocre fidei tibi hoc videatur exemplum, nõ vilis perſona paſtorum. Certe quo vilior ad prudẽtiam, eò precioſior ad fidem. Non gymnaſia choris referta ſapientium, ſed plebem dominus ſimplicem requiſiuit, quæ phalerare audita & fucare neſciret. Simplicitas enim quæritur, non ambitio deſideratur. Nec contemnenda putes quaſi verba vilia prophetarum. A paſtoribus etiam Maria fidem colligit. A paſtoribus populus ad dei reuerentiam congregatur. Mirati enim ſunt de iis quæ dicebantur à paſtoribus ad ipſos.

De conſeruatione dictorum in corde Mariæ.

MAria autem conſeruabat omnia verba hæc, conferens in corde ſuo.) Diſcamus ſanctæ virginis in omnibus caſtitatem, qnæ non minos ore pudica quàm copore argumenta fidei conferebat in corde. Si Maria à paſtoribus diſcit, cur tu declinas diſcere à ſacerdotibus? Si Maria ante præcepta apoſtolica tacet, cur tu poſt apoſtolica præcepta magis cupis docere quàm diſcere? Diſce perſonæ vitium eſſe, non ſexus. Sexus enim ſanctus, Deniqoe Maria præceptum non accepit, exemplum edidit,

De circuncisione ſaluatoris, & eius oblatione.

CIrcunciditur itaque puer.) Quis eſt iſte puer niſi ille de quo dictum eſt: Puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis? Factus eſt enim ſub lege, vt eos qui ſub lege eſſent lucrifaceret. Siſtitur autẽ in Hieruſalem. Quid ſit autem in Hieruſalem ſiſti domino, dicerem, oiſi in Eſaiæ commentis ante dixiſſem. Circunciſus enim vitiis, dominico dignus iudicatur obtutu: qnia oculi do- Eſaiæ. 9. Galat. 4.

li domini ſuper iuſtos. Vides omnem legis veteris ſeriem A
fuiſſe typum futuri. Nam & circuncíſio purgationem ſigni-
ficat delictorum. Sed quoniam prona quadam cupiditate
peccandi humanæ carnis & mentis fragilitas inextricabili-
bus vitiis implicatur, eò per octauum circunciſionis diem
culpæ totius futura purgatio reſurrectionis præfigураba-
tur ætate. Hoc eſt enim illud: ¶Quia omne maſculinum ad-
aperiens vuluam, ſanctum domino vocabitur.) Verbis e-
nim legis promittebatur virginis partus. Et vere ſanctus,
quia immaculatus. Denique ipſum eſſe qui lege ſignetur, in
eundem modum ab angelo repetita verba declarant: Quia
quod naſcetur, inquit, ſanctum vocabitur filius dei. Non e-
nim virilis coitus vuluæ virginalis ſecreta reſerauit, ſed im-
maculatum ſemen inuiulabili vtero ſpiritus ſanctus infudit.
Solus enim per omnia ex natis de fœmina ſanctus domi-
nus Ieſus, qui terrenæ contagia corruptelæ immaculati par-
tus nouitate non ſenſerit, & cœleſti maieſtate depulerit.
Nam ſi literam ſequamur, quomodo ſanctus omnis maſcu-
lus, cum multos ſceleratiſſimos fuiſſe non lateat? Nunquid
ſanctus Achab? Nunquid ſancti pſeudoprophetæ, quos ad B
Heliæ preces vltor cœleſtis iniuriæ ignis abſumpſit? Sed il-
le ſanctus quē in figura futuri myſterij pia legis diuinæ præ-
ſcripta ſignabant, eò quod ſolus ſanctæ eccleſiæ virginis ad
generandos populos dei immaculatæ fœcunditatis aperiret
genitale ſecretum. Hic ergo ſolus aperuit ſibi vuluam. Nec
Hierem.1. mirum, qui enim dixerat ad prophetā: Priuſquam te forma-
rem in vtero, noui te, & in vulua matris ſanctificaui te: qui
ergo vuluam ſanctificauit alienam, vt naſceretur propheta,
hic eſt qui aperuit matris ſuę vuluā, vt immaculatus exiret.

De Symeone & Anna.

ET ecce homo erat in Hieruſalem, cui nomen Sy-
meon, & homo iſte iuſtus & timoratus expectans
conſolationem Iſrael.) Non ſolum ab angelis &
prophetis, & à paſtoribus & parentibus, ſed etiam
à ſeniorib' & iuſtis generatio domini accepit teſtimonium.
Omnis ætas & vterque ſexus euentorúmque miracula fi-
dem aſtruunt. Virgo generat, ſterilis parit, mutus loquitur, C
Elizabeth prophetat, Magus adorat, vtero clauſus exultat,
vidua confitetur, iuſtus expectat. Et bene iuſtus, qui non
ſuam, ſed populi gratiam requirebat, cupiens ipſe corporeæ
vinculis fragilitatis exolui, ſed expectās videre promiſſum,
Lucæ.10. ſciebat enim quia beati oculi qui eum viderent. ¶Nunc, in-
quit, dimitte ſeruum tuum domine.) Vide iuſtum velut cor-
Philip.1. poreæ carcere molis incluſum velle diſſolui, vt incipiat eſſe
cùm Chriſto. Diſſolui enim & cum Chriſto eſſe, multo me-
lius eſt. Sed qui vult dimitti, veniat in templum, veniat in
Hieruſalem, expectet Chriſtum dominum, accipiat in ma-
nibus verbum dei, complectatur velut quibuſdam ſuæ fidei
brachiis, operibus ſuis. Tunc dimittetur vt nō videat mor
tem, quia viderit vitam. Vides vberem in omnes gratiā do-
mini generatione diffuſam, & prophetiam incredulis nega-
tam eſſe, non iuſtis. Ecce & Symeon prophetat, in ruinam
& reſurrectionem plurimorum veniſſe dominum Ieſum
Chriſtum, vt iuſtorum iniquorúmque merita diſcernat, &
pro noſtrorum qualitate factorum, iudex verus & iuſtus aut D
ſupplicia decernat, aut præmia. ¶Et tuam, inquit, ipſius a-
nimam pertranſibit gladius.) Nec litera nec hiſtoria docet
ex hac vita Mariam corporalis necis paſſione migraſſe. Nō
enim anima ſed corpus materiali gladio tranſuerberatur.
Hebr.4. Et ideo prudentiam Mariæ haud ignaram myſterij cœle-
ſtis oſtendit. Viuum enim verbum dei & validum, & acu-
tius omni gladio acutiſſimo, penetrans vſque ad diuiſionem
animæ & ſpiritus, artuum quoque & medullarum, cogita-
tiones cordis & ſecreta ſcrutatur animorum, quia nuda men
tium & aperta ſunt omnia dei filio, quem conſcientiæ ſecre
ta non fallunt. Prophetauit itaque Symeon prophetauerat
copulata coniugio, prophetauerat virgo. Debuit etiam vi-
dua prophetare, ne quis aut profeſſio deeſſet, aut ſexus. Et
†al.diſpēdiis ideo Anna & ſtipendiis† viduitatis, & moribus talibus indu
citur, vt digna planè fuiſſe credatur quæ redemptorem ve-
niſſe omnium nunciaret. Cuius merita cum alibi deſcripſe-
rimus, cum viduas hortaremur, hoc loco quoniam ad alia

A properamus non putamus iteranda. Non ocioſe tamen an-
nos octogintaquatuor viduitatis eius expreſſit, quia & ſe-
ptem dodecades, & duæ quadrageſimæ, ſacrum videntur
numerum deſignare.

De exordio diſputationis Ieſu.

ET cum facti eſſent illi anni duodecim.) A duode-
cimo anno, vt legimus, dominicæ ſumitur diſpu-
tationis exordium. Hic enim prædicandæ fidei
euangelizantium numerus debebatur. Nec ocio-
ſe immemor ſuorum ſecundum carnem parentum, qui ſe-
cundum carnem vtique ſapientia dei implebatur & gratia,
poſt triduum reperitur in templo: vt eſſet indicio quia poſt
triduum triumphalis illius paſſionis, in ſede cœleſti & ho-
nore diuino fidei noſtrę ſe reſurrecturus offerret, qui mor-
tuus credebatur.

De reſponſione Ieſu ad matrem.

B QVid eſt quod me quærebatis? neſciebatis quia in
propria patris mei oportet me eſſe?) Duæ ſunt in
Chriſto generationes, vna eſt paterna, materna al
tera. Paterna illa diuinior, materna verò quæ in
noſtrum laborem vſúmque deſcendit. Et ideo quæ ſupra
naturam, ſupra ætatem, ſupra conſuetudinem fiunt, non hu-
manis aſſignanda virtutibus, ſed diuinis referenda ſunt po-
teſtatibus. Alibi eum ad miniſterium* mater impellit, hic *myſterii.
mater arguitur, quia adhuc quæ humana ſunt exigat. Sed
cum hic duodecim deſcribatur annorum, illic diſcipulos
habere doceatur: vides matrem didiciſſe à filio, ne* exi- *al.vt
geret à validiore miniſterium*, quę ſtupebat in iuniore mi- *myſterii.
raculum.

De ſubiectione Ieſu.

ET venit Nazareth, & erat ſubditus illis.) Quid e-
nim magiſter virtutis, niſi officium pietatis im-
pleret? & miramur ſi patri defert qui ſubditur ma
tri? Non vtique infirmitatis, ſed pietatis iſta ſub-
C iectio eſt. Attollat licet ſæuis emiſſus latebris coluber per-
fidiæ caput, & ſerpentinis euomat venena pectoribus,
cum dicit ſe filius miſſum: maiorem hæreticus appellet pa-
trem, vt imperfectum filium dicat, qui poteſt habere maio-
rem, vt alienis auxiliis aſſerat eum qui mittitur indigere:
nunquid & humano egebat auxilio, vt materno ſeruiret im
perio? Deferebat homini, deferebat ancillæ. Ipſa enim di-
cit: Ecce ancilla domini. Deferebat ſimulato patri, & mira-
ris ſi deo detulit? An homini deferre pietas eſt, deo deferre
infirmitas eſt? Vel ex humanis diuina perpēde, & quid patri
amoris debeatur, agnoſce. Pater honorificat filium, non vis
vt filius honorificet patrem? Pater voce cœleſti in filio ſe
complacere profitetur, non vis vt filius humanæ amictu car
nis indutus, cum humana voce humano loquatur affectu,
patrem dicat eſſe maiorem? Nam ſi magnus dominus & lau
dabilis nimis, & magnitudinis eius non eſt finis: vtique ma-
gnitudo quæ finem non habet, nec augmentum habet. Sed
cur non accipiam religioſis aurib' filium patri in ſuſceptio-
D ne corporis obedientem, cum religioſe accipiam patrē filio
deferētem? Diſce potius tuæ vtilitatis præcepta, & exempla
pietatis agnoſce. Diſce quid parentibus tuis debeas, cum le
gis à patre filium non voluntate, non opere, non tempore
diſcrepare. Etſi perſonis duo, poteſtate vnum ſunt. Et vti-
que nullum pater ille cœleſtis laborem generationis exper
tus eſt. Tu matri debes pudoris iniuriam, virginitatis diſ-
pendium, partus periculum, matri longa faſtidia, matri lon-
ga diſcrimina, cui miſeræ in ipſis votorum fructibus maius
periculum eſt: & cum ediderit quod optauit, partu abſolui-
tur, non timore. Quid anxios patres loquar pro filiorū pro-
fectu, & multiplicatos alienis vſibus cenſus, iactáque agrico
læ ſemina poſterorum ætatibus profutura? Nónne pro his
obſequia ſaltē oportet rependi? Cur impio patris vita pro-
lixior. & communitas patrimonij videtur anguſtior, cum
Chriſtus non refugiat cohæredes?

De exordio prædicationis Ioannis.

Factum

Cap. III. FActum eſt verbum domini ſuper Ioãnem Zacha A
riæ filium in deſerto.) Congregaturus eccleſiam
dei filius ante operatur in ſeruulo. Et ideo bene
poſuit ſanctus Lucas ſactum eſſe dei verbum ſu-
per Ioannem Zachariæ filium in deſerto, vt eccleſia non ab
homine cœperit, ſed à verbo. Ipſa enim eſt deſertum, quia
Eſaiæ.54. plures filij deſertæ magis quàm eius quę habet virum. De-
nique ipſi dicitur: Lætare ſterilis, & exulta deſertum, quia
nullis adhuc conuenæ plebis operibus colebatur, neque vl-
lum adhuc arbores illæ quæ fructum ferre non poterant,
meritorum ſuorum verticem proſerebant. Nondum vene-
rat qui diceret, Ego autẽ ſicut olina fructiſera in domo do-
mini. Nõdem vitis illa cœleſtes fructus palmitibus ſuis ver
Pſalm.51. horum quodam ſuorum traduce miniſtrabat. Factum eſt er
go verbum, vt quę erat ante deſerta, fructum nobis terra ge
neraret. Factum eſt verbum, vox ſecuta eſt. Verbum enim
prius intus operatur ſequitur vocis officium. Vnde & Da-
Pſalm.115. uid dicit, Credidi, propter quod locutus ſum. Prius credi-
dit, vt loqui poſſet. Factum eſt autẽ verbum, vt ſanctus Ba-
ptiſta Ioannes pœnitẽtiam prædicaret. Et ideo plerique ſan
cto Ioanni typum legis imponunt, eò quod lex peccatum B
denunciare potuit, donare non potuit. Lex enim vnum-
quemque qui viam gentium ſequebatur, reuocat ab errore,
reſtringit à crimine, pœnitẽtiam ſuadet, vt gratiam cõſequa
tur. Lex autem & prophetæ vſque ad Ioannem, Ioannes au
Matth.16. tem prænuncius Chriſti. Ita lex eccleſiæ prænuncia, & gra-
tiæ pœnitentia eſt. Bene itaque ſanctus Lucas compendio
vſus eſt, vt Ioannem declararet prophetam, dicens factum
eſſe ſupra eum verbum dei, alia nõ adderet. Nullus enim e-
get indicio ſui, qui verbo dei abundat. Vnum itaque dixit,
& omnia declarauit. At verò ſanctus Matthæus & Marcus
& veſtitu & cinctu & cibo prophetã declarare voluerunt,
eò quod veſtitum de pilis camelorum habuit, & zonam pel
liceã ſuper lumbos ſuos, locuſtas autẽ & mel ſylueſtre ede-
bat. Prænuncius enim Chriſti non patiebatur immũdarum
perire exuuias beſtiarum, ipſo quoque veſtitus indicio deſi
gnans Chriſtum eſſe venturum, qui heluinis induuiis, quæ
cõtextæ ſunt per noſtrorum deformitatem meritorum, gen
tilitatis immundæ peccata ſuſcipiens, in illo trophæo crucis
amictu quodam ſe noſtræ carnis exueret. Quid autem ſibi C
vult, cinctus zonæ pelliceæ, niſi quod caro iſta quæ mẽtem
prius grauare conſueuerat, ea poſt aduentum domini, non
impedimento cœpit eſſe, ſed cingulo? Eò quod & iuxta Da
Pſalm. 132. uid, in ſalicibus organa noſtra ſuſpendimus. Et iuxta Apo-
Philip.3. ſtolum, confidentiam non habemus in carne, & confiden-
tiam habemus in corpore: non habemus in voluptatibus, ha
bemus in paſſionibus, quo ſpiritu feruens vigeat affectus, &
ad omne accingamur obſequium cœleſtium præceptorum,
deuotione mentis intenti, atque apparatu corporis expedi-
ti. Cibus quoque propheticus, index officij, nũciúſque my
ſterij eſt. Quid enim tam ocioſum ad hominis officiũ, quàm
locuſtas quærere, & quid tam plenum ad vatis myſterium?
Nam quò magis ad fructum inutiles, ad vſum laboris iner-
tes, ad tactum fugaces, vagæ ſaltu, ore ſtridulæ ſunt locuſtę,
eò conuenientius his populi figura gentilis aptatur, qui nul
lo vſu laboris, nullo operis ſui fructu, ſine grauitate, ſine vo
ce ſonum querelæ ederet, verbum vitæ ignoraret. Hic igi-
tur populus cibus eſt prophetarum. Nam quò numeroſior D
populus congregatur, eò vberior prophetici oris vſus au-
getur. Eccleſiæ quoque gratia pręfiguratur in melle ſylue-
ſtri, non intra alueariũ legis plebis Iudaicæ fœtu reperta,
ſed in campis & ſoliis ſyluæ gentilium errore diffuſa, iuxta
Pſalm.131. quod ſcriptum eſt: Inuenimus eam in campis ſyluæ. Et hic
quidem mel ſylueſtre edebat, annuncians populos de petra
Pſalm.80. melle ſaturandos: ſicut ſcriptum eſt: Et de petra melle ſatu-
3.Reg.17. rauit eos. Sic etiam Heliam corui cibo aduẽtitio & lucratiuo
potu inter deſerta pauerunt, vt indicio foret populos natio-
num retro ſqualentes colore meritorum, qui ante cibum fœ
ridis in cadaueribus requirebant, nunc de ſe aduentitiam
prophetis alimoniam præbituros. Cibus enim propheta-
rum, diuinæ voluntatis effectus eſt, ſicut ipſe dominus de-
Ioan.4. clarauit dicens: Meus cibus eſt vt faciam voluntatem eius
qui me miſit.

Confirmatio per teſtimonium Eſaiæ.

VOx clamantis in deſerto.) Bene vox dicitur Ioan
nes, verbi prænuncius. Nam interrogatus ipſe Io-
annes, Quid dicis de teipſo? ait: Ego vox claman-
tis in deſerto. Et ideo ait: Qui poſt me venit, ante
me factus eſt: quia vox præcedit inferior, verbum ſequitur,
quod præcellit. Ideo & à Ioãne baptizari voluit, quia in ho
minibus verbum conſecratur voce doctoris. Ideo fortaſſe
& Zacharias vocem recepit, quia vocem locutus eſt.

Redargutio malitiæ Iudæorum.

GEneratio viperarum, quis oſtendit vobis fugere à
vẽtura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitẽtiæ,
& ne cœperitis dicere: Pater noſter Abraham eſt.
Dico autem vobis, quia potens eſt deus de lapidi-
bus iſtis ſuſcitare filios Abrahę.) Argui quidem videtur ma
litia Iudæorum, eò quod varij noxię mentis veneno ſerpen
tinos lapſus, & terrena cubilia, non diuinæ aliquod myſte-
rium cognitionis operẽtur: ſed tamen cum dicitur: Quis o-
ſtendit vobis fugere à ventura ira? oſtenditur his dei miſe-
ratione infuſam prudentiam, vt gerant ſuorum pœnitẽtiam
delictorum, futuri terrorem iudicij prouida deuotione me-
tuentes. Ad generationem ergo non ad ſucceſſionem refe-
renda eſt comparatio viperarum. Aut fortaſſe iuxta quod
Matth.10. ſcriptum eſt, Eſtote prudentes ſicut ſerpentes: oſtendun-
tur habere prudentiam naturalem, qui profutura videant,
& ſponte depoſcant, ſed adhuc noxia non relinquant. Et id-
eo admonentur claritatem ſibi magis operis quàm nobilita-
tem generis vindicare, quod nulla in ſucceſſione prærога-
tiua ſit, niſi fidei aſtipuletur hæreditas, quam dei nutu ad
populos gentilium transferẽdam, ſermone prophetico reue
lauit dicens: Potens eſt deus de lapidibus his ſuſcitare filios
Abrahæ. Nam licet deus poſſit diuerſas conuertere & com-
mutare naturas, tamen quia mihi plus myſterium quàm mi-
raculum prodeſt, in prænuncio Chriſti nihil magis quàm
ædificationem eccleſiæ debeo ſurgẽtis agnoſcere, quæ non
rupeis ſaxis, ſed viuis lapidibus extructa, in habitaculum
dei & faſtigium templi conuerſione noſtrorum ſurrexit a-
nimorum. Etenim parabat deus mentium noſtrarum dura
mollire, & de lapidibus offenſionis excitare cultores reli-
gionis. Quid enim aliud quàm lapides habebantur, qui lapi-
dibus ſeruiebant, ſimiles vtique iis qui facerẽt eos? Prophe
tatur igitur ſaxoſis gentilium fides infundenda pectoribus,
& futuros per fidem Abrahæ filios oracula pollicẽtur, qui-
bus per duritiam mentis ſaxeus quidam inſenſibilis irratio-
nabiliſque naturæ vſus inoleuerat. Nam ſi lapidibus viuis
firmatos viros fidei robore ſententia apoſtolica compara-
uit, iuxta quod ſcriptum eſt: Et vos tanquam lapides viui 1.Petr.2.
ædificamini domos ſpiritales in ſacerdotium ſanctum, offe-
rentes hoſtias ſpiritales: multo altius* hic videntur voce *aliàs.
prophetica lapidibus homines comparari, qui ita humanæ
ſenſum mentis amiſerant, vt dum lapidibus putant diuinita
tis alicuius ineſſe rationem, ipſi in naturam lapidum, nõ vſu
corporis, ſed mentis habitu verterentur. Denique ex Abra
hæ ſecundum carnem ſucceſſione manantes, & principes So
domorum appellantur, & parietes dealbati: ita ſibi prærоga
tiuam generis morũ magis ſimilitudo vindicat, quàm ordo
maiorum. Quinetiam vt ſcias quia lapidibus comparati ſunt
homines, arboribus quoque homines comparauit ſubiiciẽs
propheta, ¶ Quia iam ſecuris ad radices arborũ poſita eſt.)
Exempli autem ideo facta mutatio eſt, vt illo comparatio-
nis proceſſu quidem intelligatur hominis clementior iam
profectus. Nam illi ante deformes ad vſum, nudi ad ornatũ,
ſteriles ad fructum, irrationabiles ad profectum, iam in ar-
borum ſpeciem figurantur, quæ rationabili quodam naturæ
munere decoræ ad vſum, ad aſpectum venuſtæ, ad fructum
opimæ, ſurgunt cacuminibus, funduntur brachiis, replẽtur
fructibus, frondibus veſtiuntur. Atque vtinam nos fœcun-
darum vſum arborum poſſimus imitari, meritiſque creſcen
tibus longæuæ humilitatis radice fundati, ſublimes ab hu-
mo, decori ad ſpeciem, adultos fructuoſorum operum ver-
tices erigamus, ne euãgelici ſecuris agricolæ truci radicem
ſylueſtris excidat. Væ enim mihi eſt ſi non euangelizauero. 1.Corin.9.

Sed vox iſta apoſtolica eſt, Væ mihi eſt ſi non peccata defle A
uero. Væ mibi eſt ſi non media nocte ſurrexero ad confiten
dum tibi. Vę mihi ſi dolum proximo meo ſecero. Vę ſi locu
tus non fuero veritatem. Ad radicem ſecuris eſt poſita, ſa-
ciat fructum qui poteſt gratiæ, qui debet pœnitẽtiæ. Adeſt
dominus qui fructum requirat, fœcundos viuificet, ſteri-
les reprebendat. Anni tres ſunt ex quo venit, & fructum in
Lucæ.13. Iudæis inuenire nõ potuit. vtinam inueniat in nobis. Inſu-
rus eſt ſuccidi infructuoſos, ne terram occupẽt. Sed qui ad-
huc non habet fructum, conetur vt afferat in futurum. Bo-
nus ille cultor agri interueniet pro nobis infœcũdis, pro no
bis infructuoſis, vt detur ſpatium, patientia deferatur, ne ſor
te & nos aliquẽ fructum ferre deo poſſimus. Singulis quo-
que generibus hominum conueniens tribuit ſanctus Bapti-
ſta Ioannes reſponſum, vnum omnibus, ita, Publicanis ne vl
tra præſcriptum exigãt, militibus ne calumniam faciant, ne
prædã requirant. Docens idcirco ſtipendia conſtituta mili-
tiæ, ne dum ſumptus quæritur, prædo graſſetur. Sed hæc &
alia officiorum præcepta propria ſingulorum, miſericordia B
communis eſt vſus. Ideo commune pręceptum omnib⁹ offi
ciis, omnibus ætatibus neceſſaria, & ab omnibus deferenda.
Non publicanus, non miles excipitur, non agricola vel vr-
banus, diues & pauper, omnes in commune admonentur vt
conferant non babenti. Miſericordia enim plenitudo virtu-
tum eſt. Et ideo omnibus eſt propoſita perfectę forma vir-
tutis, ne veſtimentis alimẽtíſque ſuis parcant. Miſericordiæ
tamen ipſius pro poſſibilitate conditionis humanæ menſu-
ra ſeruatur, vt non ſibi vnuſquiſq; totum eripiat, ſed quod
habet, cum paupere partiatur.

De reſponſione Ioannis ad populum cogitantem eum eſſe Chriſtum.

AEſtimante autem populo & cogitante in cordib⁹
ſuis de Ioanne ne forte ipſe eſſet Chriſtus, reſpon
dit dicens: Ego quidẽ vos baptizo in aqua in pœ
nitentia.) Videbat ergo Ioannes cordis occulta:
ſed conſideremus cuius hæc gratia. Quemadmodum autem
propbetis palam fiant cordis occulta, Paulus oſtendit dicẽs: C
1.Corin.14. Occulta quoque cordis eius manifeſta fient, & procidens
in faciem adorabit dominum, pronuncians quod vere deus
eſt in vobis. Dei ergo munus eſt, qui reuelat: non virtus ho-
minis, qui diuino magis adiuuatur beneficio, quàm naturali
cernat officio. Quo autem proficit iſta cogitatio Iudęorum,
niſi vt ſecũdum ſcripturas veniſſe Chriſtus probetur? Erat
enim, qui expectabatur: & ipſe vtique qui expectabatur, nõ
is qui non expectabatur aduenit. Quid autẽ ineptius quàm
quod is qui in alio æſtimatur, in ſeipſo eſſe non creditur?
Quem per mulierem venturum putabant, per virginem ve-
niſſe non credunt. Quæ deo ſecundum carnem dignior ge-
neratio, quàm vt immaculatus dei filius, immaculatæ gene-
rationis ſeruaret etiam in ſuſcipiẽdo corpore puritatem? Et
vtique diuini aduentus ſignũ in virginis partu non in mulie
ris conſtitutum eſt. ¶ Ego, inquit, vos aqua baptizo.) Cito
probauit nõ eſſe ſe Chriſtũ, qui viſibili operetur officio. Nã
cum ex duabus naturis homo, id eſt, ex anima ſubſiſtat &
corpore: viſibile per viſibile, inuiſibile per inuiſibile myſte D
rium cõſecratur. Aqua enim corpus abluitur, ſpiritu animę
delicta mundantur. Aliud agimus, aliud inuocamus. Licet e-
tiam in ipſo fonte ſanctificatio diuinitatis aſpiret. Nõ enim
aqua omnis ablutio eſt, ſed hæc inter ſe diuiſa eſſe non poſ-
ſunt. Et ideo aliud fuit baptiſmum pœnitentiæ, aliud gratiæ
eſt. Iſtud ex vtroq;, illud ex vno. Nã cum cõmunia delicta
ſint mẽtis & corporis, purificatio quoque debuit eſſe cõmu
nis. Et bene ſanctus Ioãnes ſe intellexiſſe ſignificãs quid in
cordibus cogitarẽt, & quaſi non intellexerit, declinans ma-
ieſtatis inuidiam, non verbo, ſed opere declarauit non eſſe
ſe Chriſtum. Opus enim hominis eſt gerere pœnitentiam
delictorum, dei munus eſt gratiam implere myſterij.

Teſtimonium Ioannis de Chriſti aduentu.

VEnit autem fortior me.) Non comparationem ſe
cit, vt ipſo ſe tãtum fortiorem dixerit Chriſtum
(neque enim inter dei filium & hominem vlla po
terat eſſe collatio) ſed quia multi fortes. nã & dia
Matth.12. bol⁹ fortis. Nemo enim poteſt vaſa fortis diripere, niſi prius
alligauerit fortẽ. Multi ergo fortes, fortior nemo niſi Chri- A
ſtus. Denique euſque non fecit comparationem, vt addide
rit: ¶ Cuius non ſum dignus calceamenta portare.) Euange
licæ prædicationis oſtendens in apoſtolos gratiam eſſe col-
latã, qui ſunt calceati in euangelium. Videtur tamẽ ideo hoc
dicere, quod plerũque Ioannes perſonã accepit populi Iu-
dæorum. Vnde ad hoc referunt quod aĩt: Illum oportet cre
ſcere, me autem minorari. quod oporteret minorẽ fieri po- Ioan.3.
pulum Iudęorũ, creſcere in Chriſto populum Chriſtianum.
Denique & Moyſes accepit perſonã populi, ſed ille calcea
mẽtum non dominicũ portabat, ſed pedum ſuorum. Et iſti
cal ceati ſunt calceamento fortaſſe non ſuorum pedum. Ille Exod.3.
autem ſoluere calceamentum pedum iubetur ſuorum, vt ani
mi eius egreſſus & mentis corporei nexus vinculis abſolu-
tus iter ſpiritale gradiatur. Apoſtoli autem calceamentum
depoſuerunt corporale, quando miſſi ſunt ſine calceamẽto,
ſine virga, ſine pera, ſine zona: ſed non ſtatim dei calceamen Lucę.10.
ta portarũt. Fortaſſe poſt reſurrectionẽ portare cœperunt.
B Ante enim ne cui geſta domini dicerẽt, admonebantur. De-
nique poſtea his dicitur: Ite in orbem vniuerſum, & prædi-
cate euãgelium. vt euãgelicæ prædicationis veſtigium pro- Marc.16.
ferentes, toto dominicorum ſeriem circunferrent orbe ge-
ſtorum. Eſt igitur calceamentũ nuptiale euãgelica prędica-
tio. Sed de hoc opportunius aliquid in aliis explicabimus.

De virtute & iudiciaria Chriſti poteſtate.

IPſe vos baptizabit in ſpiritu ſancto & igni, habens
vẽtilabrum in manu ſua, & purgabit aream ſuam,
& congregabit triticum in horreum ſuum, paleas
autem igni comburet inextinguibili.) Habẽs ven
tilabrum in manu. Vẽtilabri indicio diſcriminandorum do-
minus declaratur ius habere meritorum, eò quod dum fru-
menta in area ventilãtur, plena à vacuis, ab inanibus fructuo
ſa veluti quodã auræ ſpirantis examine ſeparãtur. Per hanc
igitur cõparationem oſtenditur, quod dominus iudicij die
ſolidę merita fructúſq; virtutis ab inanis iactãtię exiliúm-
que factorũ infructuoſa leuitate diſcernat, perfectioris me-
C riti viros locatur⁹ in mãſione cœleſti. Ipſe enim perfectior
fructus eſt, qui meruerit eius eſſe conformis, qui ſicut granũ
tritici cecidit, vt plurimos fructus afferret in nobis, inuiſus
paleis, inanibus meritis non amictus*. Et ideo ante eũ ignis *al. amicus.
ardebit, non natura ſui noxius, vtpote qui mala improbita-
tis exurat, ſplendorem probitatis accumulet.

De Ieſu baptizato & dei patris teſtimonio.

FActum eſt autem cum baptizatus eſſet omnis po-
pulus, & Ieſu baptizato & orante, apertum eſt cœ
lum, & deſcendit ſpiritus ſanctus corporali ſpecie
ſicut columba in ipſum: & vox de cœlo facta eſt:
Filius meus es tu, in te complacui.) Baptizatus eſt ergo do-
minus, non mundari volens, ſed mundare aquas, vt ablutæ
per carnem Chriſti, quę peccatum non cognouit, baptiſma-
tis ius haberent. Et ideo qui ad Chriſti lauacrum venerit,
peccata deponit. Pulchre autem in iis quæ à cæteris dicta
ſunt, ſanctus Lucas euangeliſta compendium ſumpſit, & in-
D telligendum magis quod à Ioanne dominus baptizatus eſt,
quàm expreſſum reliquit. Quæ autem dominici cauſa ba-
ptiſmatis, dominus ipſe declarat dicens: Sine modo. Sic e- Matth.3.
nim decet nos implere omnem iuſtitiam. Cum igitur tanta
ad ædificationem eccleſiæ ſuæ diuino deus fauore conceſ-
ſerit, vt poſt patriarchas, prophetas, angelos, vnigenitus
deſcenderet dei filius, & ad lauacrum veniret, nónne vere
atque diuine de eccleſia cognouimus dictum: Niſi domi- Pſalm.126.
nus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædi-
ficant eam? Nec mirum ſi homo ædificare non poteſt, qui
non poteſt cuſtodire. Niſi dominus cuſtodierit ciuitatem,
in vanum vigilauerunt qui cuſtodiunt eam. Hæc de quo-
dam pſalmo. Audeo tamen etiam ego dicere, quod homo
viam non poſſit adoriri, niſi dominum babeat præuiantem.
Vnde ſcriptum eſt, Poſt dominum deum tuum ambulabis.
&, A domino diriguntur viæ viri. Denique ille perfectior, Prouer. 20.
qui intelligeret ſe ſine domino ambulare non poſſe, Vias,
inquit, tuas edoce me. Et vt ad hiſtoriam veniamus, (Nõ e-
nim ſimplicem tãtum rei geſtæ ſeriem debemus haurire, ſed
etiam

A etiam actus noſtros ad æmulationem ſcriptorum referre.)
Ex Aegypto populus exiuit, neſciebat viam quę ad terram
Exod.13. duceret ſanctam. Miſit deus columnam ignis, vt per colum-
nam populus viam diſceret. Miſit etiam per diem colum-
nam nubis, vt neque ad ſiniſtram, neque ad dexteram decli
naret. Sed non es talis homo, vt merearis & tu ignis colum-
nam, nõ habes Moyſem, non accipis ſignũ. Nunc enim poſt
aduentũ domini fides exigitur, ſigna conduntur. Time do-
Pſalm.33. minum, & præſume de domino. Immittit enim angelos do-
minus in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Vides quia
vbique domini virtus ſtudiis cooperatur humanis, vt nemo
poſſit ædificare ſine domino, nemo cuſtodire ſine domino,
nemo quicquam incipere ſine domino. Et ideo, iuxta Apo-
1.Corin.10. ſtolum, Siue manducatis, ſiue bibitis, ſiue quid facitis, om-
nia in gloria dei facite, in nomine domini noſtri Ieſu Chri-
ſti. In duabus enim epiſtolis, alibi in nomine domini no-
ſtri Ieſu Chriſti, alibi in gloria dei facere te præcepit, vt ſci-
as eandem eſſe patris & filij gloriam, eandémque virtutem,
B nec in aliquo circa ſui diuinitatem patrem & filium diſcre-
pare, qui circa præſidia noſtra nõ diſcrepant. Docuit igitur
me Dauid quod nemo ſine domino ædificet domum, cuſto
diat ciuitatẽ. Docuit me etiam Moyſes quod nemo niſi de-
Gene.1. us fecerit mundum. In principio enim fecit deus cœlum &
terram. Docuit etiam quod hominem deus opere ſuo fece-
Gene.2. rit. Nec ocioſe poſuit: Finxit deus hominem de limo terræ,
& inſufflauit in faciem eius flatum vitæ, vt actum quendam
dei circa ædificationem hominis, vſu quodam corporalis o-
perationis aduertas. Docuit etiam quia & mulierem fecit
deus. Immiſit enim deus ſoporem in Adam, & dormiuit, &
ſumpſit vnam coſtam de latere eius, & repleuit locum eius
carne: & ædificauit dominus deus coſtam quam ſumpſit ab
Adam, in mulierem. Non fruſtra, vt dixi, corporalibus qui-
buſdam manibus circa Adam & Euam Moyſes deum indu-
cit operantem. Mundum deus fieri iuſſit, & factus eſt, & v-
no verbo opus mundi ſcriptura indicat abſolutum. Ad ho-
minem venitur, & manus ipſas quodammodo ſtuduit tibi
C propheta dei laborantis oſtendere. Plus neſcio quid in his
intelligere, quàm lego, opera dei elaborata me cogunt. Sub-
uenit Apoſtolus æſtuanti, & quod ego non intelligebam
quid eſſet, Os de oſſibus meis, & caro de carne mea: &, Hæc
vocabitur mulier, quoniam de viro ſuo ſumpta eſt: diuino
Ephe.5. mihi ſpiritu reuelauit dicens: Sacramentũ hoc magnum eſt.
Quod ſacramentum? Quia duo erunt in carne vna: & quia
relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuę:
& quoniam membra ſumus corporis eius, de carne eius, &
de oſſibus eius. Quis eſt iſte vir propter quem mulier paren
tes relinquat? Relinquit parentes eccleſia, quę de gentilibus
Pſalm.44. populis congregata eſt: cui prophetice dicitur: Obliuiſce-
re populum tuum, & domum patris tui. Propter quem vi-
rum, niſi forte propter illum de quo dicit Ioannes: Poſt me
venit vir, qui ante me factus eſt? De cuius latere dormientis
coſtam deus ſumpſit. Ipſe enim eſt qui dormiuit, & quieuit,
& reſurrexit, quoniam dominus ſuſcepit eum. Quæ eſt hu-
Ioan.19. D ius coſta, niſi virtus? Quia tunc quando miles latus eius ape-
ruit, continuo aqua & ſanguis exiuit, qui effuſus eſt pro ſecu
1.Cor.15. li vita. Hæc ſeculi vita coſta, Chriſti eſt, hęc coſta ſecũdi eſt
Adam. Primus enim Adam in animam viuẽtem, nouiſſimus
Adam in ſpiritum viuificãtem. Nouiſſimus Adam Chriſtus
eſt, coſta Chriſti vita eccleſiæ eſt. Nos ergo membra ſumus
corporis eius, de carne eius, & de oſſib' eius. Et fortaſſe hæc
Marc.5. eſt coſta de qua dixit: Sẽtio de me virtutem exiſſe. Hæc eſt
coſta quę de Chriſto exiuit, nec corpus eius imminuit. Non
enim corporalis, ſed ſpiritalis eſt coſta. Spiritus autem non
diuiditur ipſe, ſed diuidit ſingulis prout vult. Hæc eſt Eua
mater omnium viuẽtium. Si enim intelligas viuentem cum
mortuis quæri, intelligis eos mortuos eſſe qui ſine Chriſto
ſunt, qui participes vitæ non ſunt. Hoc eſt enim Chriſti non
eſſe participes, quia Chriſtus eſt vita. Mater ergo viuentium
Ephe.5. eccleſia eſt, quam ædificauit deus in ipſo ſummo angulari la
pide Chriſto Ieſu, in quo omnis ſtructura compaginata cre
ſcit in templum dei. Veniat ergo deus, ædificet mulierem
illam quidem adiutricem Adę, hanc verò Chriſti. Non quia
Chriſtus adiumentum requirit, ſed quia nos quærimus &

A deſideramus ad Chriſti gratiam per eccleſiam peruenire.
Et nunc ædificatur, & nunc formatur, & nunc mulier figu-
ratur, & nunc creatur. Et ideo nouo verbo vſa eſt ſcriptu-
ra, quia ſuperædificamur ſuper fundamentum apoſtolorum Ephe.2.
& prophetarum. Et nunc domus ſpiritalis ſurgit in ſacerdo
tium ſanctum. Veni domine deus, ædifica mulierem iſtam,
ædifica ciuitatem, veniat & puer tuus. Tibi enim credo di-
centi: Ipſe ædificabit ciuitatem mihi. Ecce mulier omnium
mater, ecce domus ſpiritalis, ecce ciuitas quæ viuet in ęter-
num, quia mori neſcit. Ipſa enim eſt ciuitas Hieruſalem, quę
nunc videtur in terris, ſed rapietur ſupra Heliam. Helias e-
nim vnus fuit. Trãsferetur ſuper Enoch, cuius mors nõ in-
uenitur. Ille enim raptus eſt, ne malitia mutaret cor eius. Sapient.4.
Hæc autem diligitur à Chriſto quaſi ſponſa glorioſa, ſan-
cta, immaculata, ſine ruga. Et quanto melius totum corpus
aſſumitur, quàm vnus aſſumptus eſt? Hæc enim eſt ſpes ec-
cleſiæ. Rapietur profecto, aſſumetur; transferetur ad cœ-
lum. Ecce curru igneo raptus eſt Helias, rapietur eccleſia.
B Non mihi credis? crede vel Paulo, in quo Chriſtus locutus
eſt. Rapiemur, inquit, in nubibus obuiam Chriſto in aera; 1.Theſ.4.
& ita ſemper cum domino erimus. Ad hanc igitur ędifican-
dam mittuntur quidem plures, mittuntur patriarchæ, mit-
tuntur prophetæ, mittitur Gabriel archangelus, innumeri
angeli dirigũtur, & multitudo cœleſtis exercitus deum lau-
dat, quia ciuitatis huius ædificatio propinquat. Mittuntur
plures ad eam, ſed Chriſtus eam ſolus ædificat. Verum non
eſt ſolus, quia pater præſens eſt. Et ſi ſolus ędificat, gratiã ta
men tantæ ædificationis non ſolus vſurpat. Scriptum eſt de
templo quod ædificauit Salomõ, in quo typus eccleſię fuit,
quia tria milia ſexcenti erant qui in humeris portarent, &
ſeptuaginta milia lapidum cæſores, & octoginta milia tol-
lentes onera. Veniant angeli illi, veniant lapidum cæſores,
cædantur ſuperflua lapidum noſtrorum, aſpera læuigentur.
Veniant & qui in humeris portant. Scriptum eſt enim: Su-
pra humeros tollentur. Venit ergo ad Ioannem, quoniam
cætera comperiſtis. Venit ad Ioannis baptiſma, ſed Ioannis
C baptiſma habebat pœnitentiam delictorum. Et ideo prohi-
bet eum Ioannes dicens: Ego à te debeo baptizari, & tu ve- Matth.3.
nis ad me? Cur venis ad me, qui peccatum non habes? Ille e-
nim baptizãdus eſt à me, qui peccatũ habet. Qui autẽ pecca
tum non fecit, lauacrum pœnitentiæ cur requirat? Sine, in-
quit, modo. hoc eſt, dum eccleſia ædificetur. decet nos im-
plere omnem iuſtitiam. Quæ eſt iuſtitia, niſi miſericordia?
Diſperſit enim dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in æter Pſalm.111.
num. Dedit mihi pauperi, dedit mihi inopi gratiã, quam an-
te non habui. Iuſtitia ergo eius manet in æternum. Quæ eſt
iuſtitia, niſi vt quod alterum facere velis, prior ipſe incipias,
& tuo alios horteris exemplo? Quæ eſt iuſtitia, niſi vt qui
carnem ſuſcepit, non quaſi deus ſenſum aut miniſterium car
nis excluderet, ſed quaſi homo carnem vinceret, vt vincere
me doceret? Docuit enim qua ratione poſſim terrenis con-
cretam vitiis obnoxię carnis illuuiem* ſepelire criminibus, *Ingluuiem
renouare virtutibus. O vere diuinam in ipſa humilitate do-
D mini proſpicientiam. Quanto enim abiectior humilitas, tan
to diuinior prouidẽtia. Iniuriarum ſuarum acerbitate deus
proditur, & remediorũ ſuorũ vſu, qui nullis remediis indi-
geret, deus probatur. Quid enim tam diuinum ad populos
prouocandos, quàm vt nemo refugiat lauacrũ gratię, quan-
do Chriſtus lauacrũ pœnitentię non refugit? Nemo ſe dicat
exortem eſſe peccati, quando Chriſtus venit ad remedium
peccatorum. Si pro nobis Chriſtus lauit, imò nos in corpore
ſuo lauit, quanto magis nos noſtra delicta lauare debemus?
Quo igitur magis opere, quo magis myſterio deus (quan-
quam deus in omnibus) quàm hoc probatur, quando per to
tum mundum quà generis humani conditio diffunditur per
ſeparatarum diuortia tractúſque regionum, vno momento
in vno corpore deus fraudem vetuſti erroris aboleuit, gra-
tiam regni cœleſtis effudit? Vnus enim merſit, ſed lauit om-
nes. Vnus deſcendit, vt aſcẽderemus omnes. Vnus omnium
peccata ſuſcepit, vt in illo omniũ peccata morerentur. Pu-
rificate igitur vos, vt Apoſtolus dicit, quia purificauit ſe il-
le pro nobis, qui purificatione non eguit. Hæc de nobis.
Nunc conſideremus myſteriũ trinitatis. Vnum deum dici-

 mus,

mus,ſed patrem cõfitemur & filiũ confitemur. Nam cũ ſcri A
Deute.10. ptum ſit, Diliges dominum deum tuum, & ipſi ſoli ſerui es:
negauit filius eſſe ſe ſolum, dicens: Sed non ſum ſolus, pater
Ioan.16. enim mecum eſt. Nec nunc ſolus eſt. Pater enim ſe adeſſe
teſtatur. Adeſt & ſpiritus ſanctus. Nunquam enim poteſt à
ſe trinitas ſeparari. Denique apertum eſt cœlum, deſcendit
ſpiritus ſanctus corporali ſpecie ſicut columba. Quomodo
ergo hæretici dicunt quia ſolus in cœlo eſt, qui nõ eſt ſolus
in terris? Aduertamus myſterium quare ſicut colũba. Sim-
plicitatem enim lauacri requirit gratia, vt ſimus ſimplices
ſicut columbæ. Pacem lauacri requirit gratia, quam in typo
veteri columba quondam ad illam arcam quæ ſola fuit dilu-
uij immunis, aduexit. Docuit me cuius typus columba illa
fuerit, qui nunc deſcẽdere dignatus eſt in ſpecie columbæ.
Docuit, in illo ramo, in illa arca typum fuiſſe pacis eccleſię,
quod inter ipſa mũdi diluuia ſpiritus ſanctus ad eccleſiam
ſuam pacẽ afferat fructuoſam. Docuit etiã Dauid, qui pro-
phetico ſpiritu cernens baptiſmatis ſacramentum ait: Quis
Pſalm.54. dabit mihi pennas ſicut columbæ? Venit ergo ſpiritus ſan-
ctus, ſed attende myſterium. Venit ad Chriſtum. Omnia e- B
creata. nim per ipſum facta ſunt, & in ipſo conſtant. Sed vide be-
neuolum dominum, qui ſolus ſe iniuriis ſubdidit, ſolus gra
Ioan.14. tiam non quæſiuit. Et vbi ędificauit eccleſiam? Rogabo, in-
quit, patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt vobiſcum
ſit in ęternum, ſpiritum veritatis, quem hic mundus non po
teſt accipere, quia non videt eum, nec agnoſcit eum. Merito
ergo ſe in corpore demonſtrauit, quoniã in diuinitatis ſub-
ſtantia non videtur. Vidimus ſpiritum, ſed in ſpecie corpo-
rali: videamus & patrem, ſed quia videre non poſſumus, au-
diamus. Adeſt enim beneuolus deus, non derelinquet tem-
plum ſuum. Vult omnem exædificare animam, vult eam ad
ſalutẽ informare, vult lapides viuos à terra ad cœlum tranſ-
ferre. Diligit templum ſuum, & nos diligamus eum. Si dili-
gimus deum, præcepta eius ſeruemus. Si diligimus eum, no-
uerimus eum. Qui enim dicit quia nouit eum, & præcepta e-
1.Ioan.2 ius non ſeruat, mendax eſt. Quomodo enim poteſt deum di
ligere, qui nõ diligit veritatem, cum deus veritas ſit? Audia-
mus ergo patrem. Inuiſibilis enim pater, ſed & filius inuiſi- C
Ioan.1. bilis ſecundum diuinitatem. Deum enim nemo vidit vn-
quam. Cum ergo filius dei in eo vtique quod deus eſt filius,
nõ videtur, ſed demõſtrare ſe voluit in corpore: & quia pa-
ter corpus non gerebat, ideo probare voluit pater nobis in
filio ſe eſſe præſentem, dicens: Filius meus es tu, in te com-
placui. Si vis diſcere filiũ cum patre ſemper eſſe pręſentem,
Pſalm.138. lege filij vocem dicentis: Si aſcendero in cœlum, tu ibi es: ſi
deſcendero ad infernum, ades. Si patris teſtimonium quæ-
ris, audiſti à Ioanne. Crede igitur ei, cui ſe baptizandum cre
didit Chriſtus, cui pater filium cœleſti voce commiſit, di-
cẽs: Hic eſt filius meus dilectus, in quo complacui. Vbi ſunt
Arriani, quibus non placet filius, in quo complacuit pater?
Hoc non ego dico, neque hominum quiſquam locutus eſt,
neque per hominem deus, neque per angelos, neque per ar
chãgelos, ſed ab ipſo patre vox de cœlo miſſa ſignauit. De-
Matth.17. inde alibi idem pater repetit, dicẽs: Hic eſt filius meus dile-
Ioan.10. ctus, in quo complacui: ipſum audite, dicẽtem vtique: Ego
& pater vnum ſumus. Qui ergo filium non credit, non cre- D
dit patri. Teſtis eſt ille de filio. Si dubitatur de filio, paterno
non creditur teſtimonio. Deinde cum dicit, In quo compla
cui: non aliena in filio, ſed ſua laudat. Quid eſt enim dicere,
In quo complacui, niſi quia omnia quæ habet filius, & pater
Ioan.16. habet: ſicut & quæ patris ſunt, filij ſunt? Filius dixit: Omnia
quæ habet pater, mea ſunt. Indifferentis enim diuinitatis po
tentia non ſecernit inter patrem & filium, ſed vnam patri fi-
lióque participat poteſtatem. Credamus patri, cuius voce
elementa ſonuerunt. Credamus patri, cuius voci elementa
obſequium præſtiterunt. Credidit mundus in elementis, cre
dat in hominibus. Credidit in exanimis, credat in viuenti-
bus. Credidit in mutis, credat in loquẽtibus. Credidit in iis
quæ non habent ſenſum, credat in iis qui ſenſum vt deum
cognoſcerent conſecuti ſunt.

A DIVI AMBROSII MEDIOLA-
NENSIS EPISCOPI COMMENTA-
riorum in euangelium ſecundum, Lucam, Liber III.

De genealogia domini ſaluatoris.

ET ipſe Ieſus erat incipiens fere annorum
triginta qui putabatur filius eſſe Ioſeph.)
De generationibus dicturi, quarum non-
nullam videmus in euangelio ſecundum
Matthæũ, vel in hoc cuius interpretatio-
nem habemus in manibus, eſſe diſtãtiam,
quoniam nõ eſt credibile aduerſantia ſibi
ſanctos viros potuiſſe dicere, de generationibus præſertim
domini ſaluatoris: quanto ſtudio poſſumus, non dixiſſe eos
diſcrepantia demonſtremus. Et primum omnium neminem
B mouere debet quod ita ſcriptum eſt: Qui putabatur eſſe fi-
lius Ioſeph. Bene enim putabatur, quia natura non erat. Sed
ideo putabatur, quia cũ Maria quę Ioſeph viro ſuo erat de-
ſpõſata, generauerat. Sic enim habes: Nonne hic eſt filius Io
ſeph fabri? Diximus ſupra qua ratione per virginẽ, diximus
etiam qua ratione per deſponſatam, & quare cenſus tempo-
re naſci voluerit dominus ſalutaris. Non alienum etiã vide-
tur vt qua ratione fabrum patrẽ habuerit, declaremus. Hoc
enim typo eum patrẽ ſibi eſſe demonſtrat, qui fabricator o-
mnium cõdidit mundum, iuxta quod ſcriptum eſt: In prin- Gene.1.
cipio fecit deus cœlum & terram. Nam etſi humana nõ ſunt
cõparanda diuinis, typus tamẽ integer eſt, quod pater Chri
ſti igne operatur & ſpiritu, & tanquã bonus animæ faber vi
tia noſtra circundolat, cito ſecurim admouẽs arboribus in-
fœcundis, ſecare doctus exigua, culminibus ſeruare ſubli-
mia, rigida mentium ſpiritus igne mollire, & in varios vſus
omne humanum genus diuerſa miniſteriorum qualitate for
mare. Cur autẽ Ioſeph magis quàm Mariæ generatio deſcri
C batur, cum Maria de ſpiritu ſancto generauerit Chriſtũ, &
Ioſeph à generatiõe domini videatur alienus, dubitare poſ
ſemus, niſi conſuetudo nos inſtrueret ſcripturarum, quæ
ſemper viri originem quærit. Sic enim habes: Phares fuit fi- Matth.1.
lius Iudæ principis tribus, hic generauit Eſrom, & Eſrom
generauit Aram, & Aram generauit Aminadab, & Ami-
nadab generauit Naaſon, & Naaſon generauit Salmon, &
Salmon generauit Booz, & Booz generauit Obeth, & O-
beth generauit Ieſſe, & Ieſſe generauit Dauid. Viri enim
perſona quæritur, qui etiam in Senatu & reliquis curiis ci-
uitatum generis aſſerit dignitatem. Quàm deforme autem
ſi relicta viri origine, origo fœminæ quæreretur, vt vide-
retur patrem non habuiſſe ille totius mundi populis prædi-
candus? Sed etiam alibi diuerſo ordine generationem do-
ceamus eſſe decurſam, ne hic quoque euangeliſtæ diſcre-
pare videantur, qui veterem ordinem ſunt ſecuti. Sic enim 1.Reg.1.
habes: Fuit homo ex Arath, & nomen eius Helcana, filius
Hieremihel, filius Heli, filius Ozi. Vides & à patribus ad fi
D lios, & à filiis ad patres originis deſcriptionem veteri more
contẽxtam. Vides vbique familiam per virorum genera-
tiones eſſe decurſam. Noli mirari ſi Matthæus ab Abraham
vſque ad Ioſeph, Lucas à Ioſeph vſque ad Adam & ad de-
um generationum ordinem percurrit. Noli mirari quod Io
ſeph origo deſcripta eſt. Etenim ſecundum carnem natus,
vſum debuit ſequi carnis, & qui in ſeculum venit, ſeculi
debuit more deſcribi, maxime cum in Ioſeph origine etiam
origo ſit Mariæ. Nam cum vir iuſtus fuerit Ioſeph, vtique
ex tribu ſua & ex patria ſua accepit vxorem, nec potuit iu-
ſtus facere contra id quod lege præſcriptum eſt. Sic enim Nume.36.
habes: Quia vnuſquiſque in hæreditate tribus ſuæ patriæ
adhærebunt filij Iſrael, nec de tribu ad tribum tranſibunt:
& omnis filia quæ habet hæreditatem tribuum filiorum Iſ-
rael, vni ex populo & ex tribu patris ſui erit vxor. Itaque
& cenſus tempore aſcẽdit Ioſeph de domo & de patria Da-
uid, vt profitẽretur cum Maria vxore ſua. Quæ ex eadem
domo, & ex eadem patria profeſſionem defert, vtique eiuſ-

dem

dem tribus & eiuſdē patriæ ſe eſſe deſignat. Cognata quoq; A
Mariæ inducitur Elizabeth. primò quod omnes Iudæi co-
Roman. 9 gnati, quēadmodum & Apoſtolus docuit dicens: Optabam
enim anathema eſſe ipſe pro fratribus meis, cognatis ſecun-
dum carnē, qui ſunt Iſraelitæ. Cognatæ ergo, quia ambæ Iſ
raelitæ erant: ſimul & cognatæ, quia ambæ erant ex tribu Iu
da. Didiciſti ex tribu Iuda Mariā, diſce & Elizabeth. Nam
exurgēs Maria in diebus illis, abiit in montana cum feſtina-
tione, in ciuitatē, inquit, Iudæ, & intrauit in domum Zacha-
riæ. Cum enim iuxta tribus ſuas Moyſes habitare vnum-
quemque præſcripſerit: vtique cum in ciuitate Iudæ māſe-
rit, erat & in tribu Iuda, maxime cum ex genere Elizabeth,
fuerint ſacerdotes, quorū deus portio eſt. Simul quàm pul-
chrum, vt cum illa prænuncium Chriſti, Chriſtum illa genē
rauerit, & altera de ſpiritu ſancto cōceperit, altera ſancto re
pleta ſpiritu prophetauerit, ſecūdum carnē quoque videan
tur fuiſſe cognatæ, quæ ſecūdum deum ſpiritalis cognatio-
nis conſortio non carebant. Quod ſi omnis fœminæ caput
Epheſ. 5. vir, ſecundum ſanctum Apoſtolum: & ſunt duo in carne v- B
na ſecundum legem diuinam: vtique ij qui vna caro erāt, &
vnus ſpiritus, quomodo poterat fieri vt viderētur patriam
& tribum habere diuiſam? Accedit illud quod etiam ange-
lus Gabriel de domino prænūciauerat quòd dabit illis de⁹
ſedem Dauid patris ſui. Certum eſt igitur etiam Mariam de
Dauid generatione manaſſe. Simul etiā dicimus nihil refer-
re quo ordine generatiōis ſeries exprimatur, cum iter hinc
atque inde ſit peruium. Cur autem ſanctus Matthæus ab A-
braham generationem enumerare cœperit Chriſti, ſanctus
vero Lucas à Chriſto vſque ad deum perduxerit explanan
dum videtur. Sed prius cur ſanctus Matthæus cum ab Abra
Matth. 1. ham cœperit generatiōnis ordinem, non ita poſuerit, Liber
generationis Abrahæ? ſed, Liber generationis Ieſu Chriſti
filij Dauid, filij Abrahā. Et cur hos duos potiſſimum nomi-
nauerit, nequaquā prætereundū puto. Nō enim ocioſe fide-
liſſimi authores generis eliguntur, vt intelligamus quod in
ipſa generatiōe carnis ſpiritalis magis ſucceſſio requiratur.
Duo ſunt enim iſti viri in quos manauerūt promiſſa diuina. C
Prior Abraham, qui ante Moyſi legem, & ante populum Iu
dæorum propria derelinquens, & cognoſcens deum, meruit
Gene. 15. fidei teſtimonium, quia credidit deo, & reputatum eſt ei ad
iuſtitiam. qui etiam à deo accepit oraculum dicēte ſibi: Exi
Gene. 12. de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, &
vade in terram quam tibi monſtrabo, & faciam te in gentem
magnam, & benedicā te, & magnificabo nomē tuum, & eris
benedictus, & benedicam benedicētes te, & maledicam ma
ledicentes te, & benedicētur in te omnes tribus terræ. Vides
igitur congregationes gētium, & ſacroſanctum eccleſiæ cœ
tum oraculo diuino huic eſſe primo promiſſum. Et ideo bis
author generis debuit deſignari, qui inſtaurandæ eccleſiæ
ſponſionem primus emeruit. Dauid quoque merito & ipſe
author generis declaratur, quia cum iureiurādo reſponſum
quod ex ipſo ſecundum carnem Chriſtus futurus eſſet, acce
Pſalm. 131. pit. Sic enim ſcriptum eſt: Iurauit dominus Dauid veritatē,
& non pœnitebit eum, de fructu vētris tui ponam ſuper ſe-
Pſalm. 88. dem meā. Et alibi: Semel iuraui in ſancto meo, ſi Dauid men
tiar, ſemē eius in æternum manebit, & ſedes eius ſicut ſol in
conſpectu meo. Et in Paralipomenon: Et erit, cum comple D
1. Paral. 17. ti fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo
ſemen tuum poſt te, qui erit de vētre tuo, & parabo regnum
eius: ipſe mihi ædificabit domum, & erigā ſedem eius in ſe-
culum. Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filiū, & miſe
ricordiam meam nō diſpergā ab eo, ſicut diſperſi ab iis qui
ante te fuerūt. Per Eſaiam quoq; idem dominus deus gene-
Eſaiæ. 11. rationē domini reuelauit dicēs: Exiet virga de radice Ieſſe,
& flos ex radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper eum ſpi-
ritus domini, ſpiritus ſapientiæ & intellectus. Et infra: Et e-
rit radix Ieſſe, & qui exurget imperare gētibus: in ipſo gen
Eſaiæ. 9. tes ſperabunt. Et alibi: Puer natus eſt nobis, filius datus eſt
nobis, cuius principiū ſuper humeros eius, & vocabitur no
men eius, magni cōſilij angelus. Adducam enim pacē ſuper
principes & ſalutē. & magna poteſtas eius, & pacis eius non
erit finis, in ſede Dauid, & in regno eius. In quo iuxta Aqui
læ quoque interpretationē, non quaſi de homine, ſed de eo,

A qui vltra hominē eſſet, vidimus extitiſſe promiſſum. Idem
enim interpretatus eſt: Puer natus eſt nobis, filius datus eſt
nobis, & facta eſt mēſura in humero eius, & vocabitur nomē
eius admirabilis conſiliarius, conſiliarius meus fortis, potēs,
pater ſeculi, princeps pacis. Eius impleta eſt diſciplina, & pa
cis eius nō eſt finis, ſupra ſedem Dauid, & ſupra regnū eius.
Omnia conuenire de Chriſto, euidētibus ſignatur oraculis,
nec poſſe diuinæ fructum potētiæ ad Salomōis gratiam de-
riuari, qui Dauid filius fuit, cui⁹ finis haud dubie cognoſci-
tur. Finis enim fuit regni Salomonis, & pacis, vt Regnorum
lectionibus demōſtratur. Vnus eſt Chriſtus, cuius regnum
non habet finem. Deinde nullis Salomon gentibus impera-
uit, Chriſtus verò eccleſiam de nationibus congregauit. Po
ſtremo viuente Dauid & natus eſt Salomon, & regnum eſt
cōſecutus. Hic autem qui promittitur, poſt mortem Dauid
ſurrecturus eſſe monſtratur, ſicut habes: Quia cum cōple- 2. Reg. 7.
ti fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo
de ſemine tuo qui erit ex ventre tuo, & parabo regnum e-
B ius: ipſe mihi ædificabit domum, & erigam ſedem eius in ſe-
culum. Nunquid in ſeculum regnauit Salomō, qui annis tan
tummodo quadraginta regnauit? Ego ero, inquit ei in pa-
trem, & ille mihi in filium. Quis eſt iſte proprius dei filius,
niſi cui dictum eſt: Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et Pſalm. 2.
miſericordiam meam non diſpergam ab eo, & fidelem eum
ſeruabo in domo mea, & regnum eius in ſeculum. At verò
Salomonem erraſſe ideo fortaſſe tam grauiter, ne errarent
homines, & ad ipſum crederetur manaſſe promiſſum, diui-
narum ſerie cognouimus lectionum. Aedificauit enim tem-
plum Aſtartæ idolo propter amorem mulieris, & indigna-
tus eſt dominus in Salomonem. Si igitur viuente Dauid re-
gnare cœpit (ſic enim habes, quod cū eſſet nūciatum Dauid
regnare Salomonē, adorauit rex Dauid ī cubiculo ſuo, & di 3. Reg. 1.
xit: Benedict⁹ dominus deus Iſrael, qui dedit mihi hodie de
ſemine meo ſedentem in throno meo, & oculi mei vident)
ſi errauit, ſi offendit, vides quoniam promiſſi ſeries Chriſtū
ſpopondit. Et ideo iſtos duos generis authores euangeliſta
delegit. Vnum qui promiſſum accepit de congregatione po
C pulorum: alterū qui de generatione Chriſti oraculum con-
ſecutus eſt. Et ideo licet ordine ſit ſucceſſionis poſterior,
prior tamen quàm Abraham in domini generatione deſcri-
bitur: quia plus eſt promiſſum accepiſſe de Chriſto, quàm
de eccleſia, quoniam eccleſia ipſa per Chriſtum. Ergo vnus
princeps generis ſecundum carnem, alter princeps generis
ſecundum ſpiritum: alter ſecundū ſeminis gratiam, alter ſe-
cūdum populorum fidem. Porior enim qui ſaluat, eo qui ſal
uatur. Et ideo Dauid filius dicitur. Liber generationis Ieſu
Chriſti, filij Dauid. Eius enim primo loco debuit filius dici,
cui clare filius eſt promiſſus: licet Apoſtolus etiam Abrahæ
Chriſtum dicat eſſe promiſſum. Abrahæ enim dictæ ſunt Gala. 3.
promiſſiones & ſemini eius. Nō dicit, Et ſeminibus tāquam
in multis, ſed ſicut in vno: & ſemini tuo, quod eſt Chriſtus:
vt alteri proprietas generationis, principatus alteri defera-
tur. Illi delatum eſt vt Ieſus eius filius diceretur: huic quaſi
principi familiæ gētiúmque prærogatiua ſeruatur, vt ab A-
braham generationis dominicæ manaret exordium. Qui e-
nim fidei author eſt, ipſum aſſerere ſcriptura quoque de-
D buit diuinæ generationis authorem. Vnde & Lucas ad de-
um putauit originem eius eſſe referendam, quod verus Chri
ſti generator deus ſit, vel ſecundum veram generationem
pater, vel ſecundum lauacri regenerationem myſtici au-
thor muneris. Et ideo non à primo generationem eius cœ-
pit deſcribere, ſed poſteaquā baptiſmum eius explicuit, au
thorem omnium deum per baptiſmū cupiens demonſtrare.
Chriſtū quoque à deo ordine manaſſe ſucceſſionis aſſeruit,
vniuerſa cōtexens vt & ſecundum naturā, & ſecundum grā
tiam, & ſecundum carnē dei filium demonſtraret. Quod au
tem euidētius diuinæ generationis indicium, quàm quod de
generatione dicturus, ipſum patrem præmiſit loquentē: Hic
eſt filius meus dilectus, in quo complacui? Hic quoque ali-
qui ſolent ſerere quæſtiones, quòd Matthæus ab Abraham
vſque ad Chriſtum quadragintaduas generationes enume-
rauerit, Lucas verò quinquaginta: & quòd per alias perſo-
nas Matthæus, per alias Lucas generationem manaſſe deſcri

A pſerit. io quo iam illud poteſt probari quod diximus, quia cum alins Matthæus maiores dnminici geoeris, alios verò Lucas in ordine generatinnis texuerit: ab Abraham tamen & Dauid reliquns authores generis vterque ſignauit. Qund verò per Salomnnem Matthæus generatinnem deriuãdam putauit, Lucas verò per Nathan, alteram regalem, alteram ſacerdotalem Chriſti ſamiliam videtur oſtendere. Quod non ita accipere debemus, qnod alterum altero verius, ſed alter alteri pari fide & veritate cnncordet. Fuit enim vere & ſecundum carnem regalis & ſacerdotalis ſamiliæ. Rex ex regibus, ſacerdos ex ſacerdotibus: licet oraculum nñ de carnalibus, ſed de cœleſtibus exprimatur: quoniam & rex io dei virtute lætatur, cui iudiçium à patre rege deſertur, & ſacerdos eſt io æternum, ſecundum qund ſcriptum eſt: Tu es

Pſalm. 109. ſacerdns in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Bene igitur vterque tenuit fidem, vt Matthæus per reges ductam originem comprnbaret, & Lucas per ſacerdotes à den tranſmiſſam in Chriſtum ſeriem generis deducendn, ſanctiorem ipſam nriginem declararet. B Simul in hnc quoque vituli figura ſignatur, quod vbique ſacerdotale myſterium putat eſſe ſeruandum. Nec mireris ſi ab Abraham plures ſecundum Lucam ſucceſſiones vſque ad Chriſtum ſunt, paucinres ſecundum Marthæum, cum per alias perſnnas generatinnem ſatearis eſſe decurſam. Poteſt enim fieri vt alij lnngæuam tranſegerint vitam, alterius verò generatinnis viri immatura ætate deceſſerint: cum videamus complures ſenes cum ſuis nepntibus viuere, alins verò viros ſtatim filiis nbire ſuſceptis. Illud qunque aduertimus quòd ſanctus Matthæus, Iacnb, qui fuit pater Inſeph, filium Mathan eſſe memorauerit: Lucas verò Ioſepb, cui deſponſata erat Maria, filium Heli, Heli autem filium Melchi eſſe deſcripſerit. Quomndo vnius dun patres, id eſt Heli & Iacnb? Quomndo etiã duo paterni aui, Mathan & Melcbi? Sed ſi requiris, inuenies quod iuxta præſcriptum legis veteris dun fratres diuerſos filins vterinns ex vna vxore generauerint.

Traditur enim Mathan, qui à Salnmone geous duxit, Iacob generaſſe filium, & vxore ſuperſtite deceſſiſſe, quam C poſtea Melchi accepit vxnrem, ex qua generatus eſt Heli. Rurſus Heli fratre ſine liberis decedente, copulatus eſt fratris vxnri, & generauit filium Inſeph, qui iuxta legem Iacnb filius dicitur: qunniam ſemen fratris defuocti frater iuxta legis veteris ſeriem ſuſcitabat. Ita dunrum filius dictus eſt, oon ab vtrnque generatus, ſed quia alterius ſecuodum generationem, alterius ſecundum legem factus eſt filius. In qun præſcripio legis futuram perpetuitatem defunctorum ſeminis nobis eſſe promiſſam nó intellexit populus Iudæorum, ſed ſecundum literam accipiens, gratiam corrupit oraculi. Alius enim erat frater, qui defunctorum fratrum ſemen reſuſcitaret, ono frater ſecundum carnis germanitatem, ſed ſecundom gratiæ puritatem. Et ideo fortaſſe frater nnn redemit, redimet hnmo: quia oon germanus frater

Pſalm 48. 1. Timo. 2. ille, ſed dnminus & mediator dei & hominum, hnmn Chriſtus Ieſus reſurrectionis gratiam prnpagauit. Licet ſit verſiculi iſtius & alia interpretatin, quam ſun dicemus lnco. D Nnn abſordum autem videtur, qund geminato myſtico numero quaternaſdenas generationes diuidendas ſanctus Marthæus putauit, ab Abraham vſque ad Dauid, à Dauid vſque ad tranſmigrationem Babylonis, à tranſmigratione Babylnnis vſque ad Chriſtum: in qun vices motationum pariter deſignauit. Ab Abraham enim vſq; ad Dauid tempora ſine regibus fuit populus Iudænrum. Regnum enim iuſtum à Dauid cœpit, deinde per reges actum genus omne eſt Iudænrum, & intemerata vſque ad tranſmigratinnem enrum regna manſerunt. Poſt tranſmigrationem verò in occaſum degenerãtis populi oobilitas circuncisa vergebat. De quinquaginta verò generatinnibus quas ab Abraham Lucas contexeodas putauit, numeri myſtici ſeruata gratia ſatis claret. Nam & decimus & ſeptimus numerus myſticus eſt, & tertio vterque repetitus myſterium ſignat. Et Pentecoſte, cuius Lucas, & Teſſeracoſte, coius Mattheus ſecutus eſt gratiam, ſatis ſupérque numerum myſticum prodiderunt. Plerique

De cõceptu Thamar. & geminis ei°. etiam mirantur cur Thamar mulieris famoſæ, vt illis videtur, Matthæus commemnrationem in dominica geoeratione contexẽdam putauerit, A cur etiam Ruth, cur eius qunque mulieris, quæ Vriæ vxnr fuit, & occiſn marito in Dauid nuptias cnmmigrauit: cum præſertim Saræ & Rebeccę & Rachel ſanctarum ſœminarum nuſquam ſecerit mẽtionem. Sic enim habes: Abraham genuit Iſaac, Iſaac genuit Iacnb, Iacob genuit Iudam & fratres eius: Iudas autem genuit Phares & Zaram ex Thamar. Nnn ocinſe vtique huius mulieris euangeliſta nnmen inſeruit, de qua diuiſe interim tractandum videtur. Primùm enim, ſi veris intendas animum, nnn hæc mulier tam ſamnſa, quàm iuſta. Nnn enim temporalis vſum libidinis requiſiuit, ſed ſucceſſionis gratiam cnncupiuit. Erat enim defnrme liberos nnn habere: quod etiam legum ciuilium fuit authoritate multatum. Promiſerat eam filin ſun Iudas, ſed diu pactarum ſœdera diſtulerat nuptiarũ, per moram promiſſi defunctus eſt ſpnnſus. Nondum virgioitatis, noodum viduitatis ante Chriſti aduentum vernabat gratia. Dolens ſe ſine filius remanſiſſe, dolum ſtudio generatinnis cõmenta eſt, & Iudam conſilio præuertit, vt ſe eidem B nfferret nrnatam, poſteaquam defunctam eius cognnuit vxnrem. Vides vbique mulieris vitam probari, qnod non alienum præripuit thorum, nñ meretricin ſtudio quaſi meretrix adornata eſt. Nnn enim vagam captauit libidioem, ſed diu ſoceri ſraudata promiſſis, ex ea ſamilia quam delegerat, cnnuerſo doln fructum voluit ſucceſſinnis adipiſci. Quis itaque caſtinr illa quæ tandiu expectauit prnmiſſum, an ille qui amorem ſerre nnn potuit nblatum? Illa quę ſponſi familiam nnn reſugit, an iſte qui meretricem putauit? Illa quæ oram ſui corporis volentibus nnn permiſit ad cnpulam, an iſte qui qond ſtudio cœpit errnris, ad ſucceſſinnis gratiã caſtitate mulieris conſummauit? Illa quæ filins nnn habebat, & tempus conceptinnis mora coniugij timebat excludi, illa qnæ grauitatem maturinris elegit: an iſte qui ætatem adnleſcentionis adamauit? Deniqoe ipſe cnofeſſus eſt, dicens: Iuſtificata eſt Thamar magis quàm egn, propter qund nó dedi eam Selõ filio meo. Gene. 38. Itaque illa experiri exactnrem ipſum ſuæ vnluit caſtitatis. Denique nũquam poſtea virum expeeta eſt, amictũ viduitatis ſumpſit à coitu. C Ille vnius horæ impatiens, qui annos à puella exegerat caſtitatis, luctum expulit, veſtem mutauit, comam totondit, rogum deſernit, thnrum amatnr aſceodit. Sed onn ita iſtam defendimus, vt illum accuſemus, imò vtrumque excuſemus. Nõ autem nos, ſed myſterium quod cnpulæ illius fructus expreſſit. Generauit enim mulier Phares & Zaram filios, generauit geminos. Vnde nó ocinſe Mathæus vtrumque ſignauit, cum Phares tãtummodo commemoratinoem cauſa depoſceret. Phares enim genuit Eſroo, Eſron genuit Aram, deinde per ordinem ſinguli. Cor autem cum Iſaac duos generauerit, Iacob plures, ſingulorum tantummodn quns ſucceſſionis dominicæ cauſa poſcebat, fecit ſcripturę ſeries mentionem, hnrum autem vtrumque memnrauit; niſi qnia hic io vtroque myſterium eſt? Tractauimos mnralem locum, quia nnn opera meretricis exercuit, ſed monera fœcunditatis elegit.

Tractemus biſtnricum, & myſticum ventilemns. Neque enim ſine myſterio poteſt eſſe qund annulum & monile accepit, & virgam. D Nnn vilis perſnna quæ meretur accipere ornameotum, ſignaculom, poteſtatem: ſactnrum ſignaculum, pectoris nrnamentũ, regiæ libertatis inſigne. Ergn vt ordiamur hiſtoriam, cum generaret Thamar, legiſti quia vnus de vtero eius præmiſit manũ: quã apprehẽdens nbſtetrix, cnccum in eam ligauit, dicens: Hic exiet prinr. Vt autẽ reuocauit manũ puer in matris vterũ, ſtatim exiuit frater eius. Dixit autem nbſtetrix: Quid incisa eſt per te ſepes? Et vncauit nnmen eius Phares. Et poſt ipſum exiuit frater eius, in cuius manu erat coccum, & vocauit nnmen eius Zaram. Vides quanta ænigmata myſteriũ prodãt? Maoos præmiſſa, coccũ ligarũ, reducta manus, vnx obſtetricis gemina qnnd prior alter exiret, ſepem alter incideret. Cur autem alter manum præmiſit ex vtero, alter genitali præceſſit exortu, niſi quia per geminorum myſteriũ gemina deſcribitur vita populorum: vna ſecundum legem, altera ſecũdum fidem: vna ſecundum literã, altera ſecundum gratiã? Prior gratia quàm lex, prior fides q̃ litera. Et iden gratiæ typus manum ante præmiſit, quia gratiæ actus ante præceſſit, qui fuit in Iob, Melchiſedecb,

chiſedech, Abraham, Iſaac, & Iacob, qui per fidem ſine lege A
Gene.15. viuebãt. Credidit enim Abrahã deo, & reputatum eſt ei ad
iuſtitiam. Melchiſedech quoque ſancti gratiã præcedens ſa
crificij figura mõſtrauit. Præuenientes enim legẽ patriarchę
ſancti, præſcriptorum vinculis abſoluti, libera & conſimilis
nobis euãgelij gratia refulſerunt. Iunior horũ frater, ſecun-
dus ordo pietatis. Primus ergo in patriarchis, ſecũdus in re-
gibus & ſacerdotib' eſt. Vtraque enim vita ſecundũ deum,
quia illi quoq; qui ſecũdum legẽ Moyſi religioſam & piam
militiam militabant, non ſunt gratiæ & honoris exortes, ſed
prior pietatis fructus in authoribus quàm hæredibus. Prior
enim Zara, qui interpretatione ſignificatur oriẽs. Lux enim
pietatis, veri ſplendor Orientis eſt, illius vtique qui dixit:
Oriens nomen eſt mihi. cuius in patriarchis primitus radius
lucis illuxit. Hi enim primæ vitæ ſuæ actum in hoc ſeculò
præmiſerunt, in quorum manu noſtri quoque actus tanquã
plenioris corporis, qui adhuc naturę quodã generantis vte-
ro tenebamur, figura præceſſit. Sed media tanquã ſepes ob-
iecta legis eſt obſeruatio, & quodãmodo vita maiorum vi-
detur inciſa, de qua in typo illa obſtetrix, fortaſſe iuſtitia,
quæ nos emiſſos alui naturæ matris excepit, dixiſſe prodi- B
tur: Hic exiet prior. Et reuera mirabilis ille erat ordo pieta
tis, non à Moyſe, nec ab aliquo homine, nec per hominem,
ſed munere quodam ſapiẽtiæ ſponte ſe infundentis impreſ-
ſus. Prima igitur diſciplina pietatis ſecũdum euangeliũ, quia
Ioan.8. per crucem & ſanguinem credimus Chriſti: cuius Abraham
diem vidit, & gauiſus eſt: cuius Noë gratiam in typo eccle-
ſiæ figuratã, ſpiritali cognitiõe præſenſit: cuius Iſaac vicem
in ſacrificio non recuſauit: quem Iacob cum vinceret, ado-
rauit: cuius Eſaias ruborẽ vidit veſtimentorum. nam ſecun-
dum euangelium vita etiam prophetarum eſt: in cuius ſan-
guine inter excidia mundi publicæ futurum ſalutis inſigne
Rhaab illa typo meretrix, myſterio eccleſia, figurauit: quæ
multorum cũuenarum copulam non recuſat: & quò coniun
ctior pluribus, eò caſtior, immaculata virgo ſine ruga, pudo
re integra, amore repleta, caſta meretrix, vidua ſterilis, vir-
go fœcunda. Meretrix, quia à pluribus amatoribus frequen
1. Corint.6. tatur, cũ dilectionis illecebra, & ſine colluuione delicti. Quis
enim adhæret meretrici, vnũ corpus eſt. Vidua ſterilis, quæ
viro parere non norit abſente. Venit vir, & hunc populum C
plebẽmque generauit. Virgo fœcunda, quæ hãc genuit mul
titudinẽ cum fructu amoris, ſine vſu libidinis. Sed vt ad hi-
ſtoriam reuertamur, quid ſibi volunt obſtetricis eloquia di-
centis: Hic exiet prior, niſi quia eius typum gerebat, qui or
Gene.38. tu corporis poſterior, virtute & veritate primus exiſtens,
Ioan.1. principatum ſibi omnium vindicauit? Inde & Ioannes: Poſt
me venit vir, qui ante me fact' eſt. Quid ſibi vult quod coc
cum in manu eius ligauit, niſi quia typ' eius erat qui crucis
indicio ſuæ, & ſanguinis fuſione actum illuſtrauit humanũ?
Itaque poſteaquã manum reduxit, quaſi inciſione facta ſe-
pis, exiuit frater eius, quẽ quaſi medium parietem ſepis vel
maceriæ Apoſtolus nominauit, atque ipſe de inciſione no-
men accepit. Phares enim diuiſio eſt. Vnde & Phariſęi nun-
cupati, eò quod à multorum ſe cõiunctionibus ſepararent.
Beatius autẽ & multò melius fuiſſet nõ incidiſſe ſepem, ſed
vnam eandem & indiuiduam permanere. Quod fieri potuit
ſi ei vitę quæ prior manũ miſit, hoc eſt actum oſtẽdit ſuum,
conſequens fuiſſet eius vitę militia quæ ſecuta eſt. Multo e- D
nim melius, ſi circũciſus populus vitam maiorum voluiſſet
imitari. Sic enim fuiſſet vna ſepes, vna maceria, vna ædifica-
tio priorum ac ſequentium. Sed quia primum illum vitæ a-
ctum, poſteriorum infirmitas non potuit implere, inciſione
ſine dubio facta ſepis eius ſiue maceriæ quæ ſecundũ deum
ædificata erat, tanquam medius paries interiectus eſt, vt il-
la ſepes, hoc eſt, perpetua atque continua bonorum morum
ædificatio romperetur. Sepes enim eſt qua ager circũdatur
fructuoſus, furis remouetur incurſus, quæ culta concludit,
deſerta ſecernit. Maceria quoque domum claudit. hęc ſi ma
Eſaiæ.5. neat, domus tuta eſt. Denique auferam, inquit, maceriam e-
ius, & erit in direptionẽ. Optemus vt hæc integra ſit mace-
ria domus noſtræ, domus ſpiritalis quæ in nobis eſt. Non e-
nim ab homine exędificari poteſt, ſed à deo viuo, qui ait: Et
maceriam circundedi. Perdiderunt igitur ſalutẽ, qui macę-

A riam perdiderunt. Maneat ergo maceria, maneat hæc ſepes.
Vis ſcire quàm ſit vtilis ſepes? Sepi aures tuas ſpinis & tri- Eccli.28.
bulis, & noli audire linguam nequam. Sepes enim iſta te de-
fendit à culpa. Ergo dominus Ieſus, qui poſtea ſecũdum car
nem venit in lucẽ, veteris illius munitionẽ ſepis inſtaurans,
in maiorum nos actuum, & antiquã ſimplicitatem fidei re-
formauit. Vnde de eo & propheta dixit: Vocaberis ędifica- Eſaiæ.58.
tor ſepis. Tulit enim illum obicem qui vnitatem mentis &
corporis, ſeriẽmque vitæ ſimplicis diuidebat, atque ipſe ſa
ctus eſt pax noſtra, qui fecit vtraq; vnum, & medium parie
tem ſepis ſoluens. Quem parietẽ exponit Apoſtolus inimi- Ephes.2.
citias eſſe in carne. Has ergo inimicitias tulit dominus, & pa
cem refudit, legẽmque mandatorũ in decretis euacuauit, vt
duos cõderet in vno nouo homine: in quo non ſolum exte-
riorem & interiorẽ, ſed etiam Iudæum ſignificat & Græcũ,
vt eſſet omnia & in omnibus Chriſtus. Dominus enim ſab-
bati ſuperſtitionẽ tulit ſabbati corporalis, & quaſi medium
ſoluit legis parietem, qui nos ab ea pietate quæ ſecundum
deum eſt, decretorũ difficultate prohibebat, eò quod iuxta
Moyſi legẽ non erat facile atque poſſibile gentib' militare
B deo, cum inanis ſuperſtitio Iudæorũ purum affectum gen-
tium à ſubeunda obſeruatione reuocaret. Quid ergo? Lex
inutilis? Abſit, ſed vtilis incredulis, infirmis neceſſaria, quæ
lubricos & errãtes præcepti ſalutaris auſteritate cohiberet,
& obſeruationum attentione concluderet. Bona autem lex
eſt, quia ſpiritalis. Ei autẽ non bona, qui non putat ſpiritalẽ,
qui mente exiguus humiliſque factus, eam quę ſuper legem
eſt, maieſtatem ſcilicet Chriſti videre non potuit. Quẽ vti-
que tanquam ſupra illum parietem reſpiciẽs ille mente ſub-
limis Eſaias gloriam dei vidit, quæ videtur in mõtibus, non
in collibus. Docuit itaque nos eccleſia in Canticis canti-
corum, quod iſte paries domino noſtro Ieſu Chriſto ob-
ſtare non potuit, vel ei qui ſecutus eſt Chriſtum, dicẽs: Vox Canti.2.
fratris mei: ecce hic venit ſaliens ſuper montes, & tranſiliẽs
ſuper colles. ſimilis frater meus capreæ, vel hinnulo ceruo-
rum in montibus Bethel. Ecce hic retro poſt parietem no-
ſtrum, proſpiciens per feneſtras, proſpiciens per retia. Re-
ſpondit frater meus, & dixit mihi: Surge veni proxima mea,
C ſpecioſa mea, columba mea: quoniam ecce hyems tranſiuit,
pluuia abiit, diſceſſit, flores viſi ſunt in terra, tempus ſecàdi
aduenit, vox turturis audita eſt. Flores apoſtoli, tẽpus meſ-
ſis, fructus eſt Chriſtus, vox turturis vox eccleſiæ. Iure igi
tur dei filius poſteaquam terrenos homines, nec gradientes
ad ſuperna, & corporalib' inſpexit anguſtiis coartatos (Nõ
enim erat qui faceret bonum, non erat vſque ad vnum.) de- Pſalm.13.
ſcendere in terras ipſe dignatus eſt, vt parietem illum legis,
hoc eſt, molem quandam & ſuperſtitionem intellectus cor-
poralis auferret, quæ quaſi premeret & obumbraret corda
populorum. Melior igitur maceria quàm paries. Denique
non bonus paries dealbatus. Quod nõ ocioſè dictũ eſt prin
cipi ſacerdotum, eò quod medij parietis impedimenta ſer- Acto.23.
uabat, quem dominus Ieſus abſtulit quaſi duram malitiam,
quo clariorem obſeruantiam religionis infunderet, vt iam
non vnum Iudæorum genus quaſi corporalis quodam per-
ſcripto legis incluſum, ſed omnes gentes ad dei cultum per
euangelium vocarentur. Duo igitur gemini, duæ geminæ
vitæ, duæ geminæ ſunt militię, ita vt prior melior ſit ſequen
D te. Et ideo quod eſt melius, reformatum eſt. Quis autem ne-
get euangelium præſtare legi? Bona tamen lex, ſi ſupra lite-
ram mentem erigas. Litera enim occidit. Quid autem ha- 2.Cor.3.
beret hæc hiſtoria gratiæ, niſi lucem tanti myſterij videre-
mus? Docuit enim nos Apoſtolus ſanctus in ſimplicitate hi-
ſtoriæ ſecretum quærere veritatis, & in quaſdam non intel
ligibiles ſecundũ literam diſputationes ſenſum referre, ſcri
bẽs: Dicite mihi ſub lege volentes eſſe. legem non audiſtis?
Scriptum enim eſt quia Abraham duos filios habuit, vnum
ex ancilla, & vnum de libera: ſed qui ex ancilla ſecundum
carnem natus eſt: qui autem de libera, ſecũdum promiſſio-
nem. Quæ ſunt, inquit, per allegoriam dicta. Hæc enim ſunt Galat.4.
duo teſtamẽta. Et infra: Quæ autẽ ſurſum eſt Hieruſalẽ, libe
ra eſt. Ad illam igitur, quam medius paries incidere & diui-
dere non potuit, mentis ſublimitate tendamus. Solutus eſt
enim ſecundum intellectum corporalem veteris ille paries

teſtamẽti: expulſa eſt ancilla, tenetur libera. Ex libera ſum⁹
liberi. Libera eſt enim eccleſia, expulſa ſynagoga eſt. Seruie
bat enim populus Iudæorum, remotũ eſt ſeruitutis iugum,
quod noſtræ animæ quædã colla reprimebat, ne vltra parie
tem vitæ prioris poſſimus aſpicere. Habemus iugũ bonum
ac leue, quod habenis pacis, & gratiæ vinculis magis erigat
quàm deprimat copulatos. Hic eſt domin⁹, cuius in Zara ty
pus antè præceſſit, eò quod ex tribu & ex ſemine illius Za-
ræ dominus Ieſus ſecundũ carnem non ſolum à fœmina, ſed
Galat. 4. etiam ſub lege generatus eſt, vt eos qui ſub lege erant, redi-
meret precio ſui ſanguinis. Cuius figura iden in manu illius
Zaræ præceſſit, vt promitteret nobis quia venturus erat qui
veteris vitæ reuocaret vſum, & libertatem quam tribuerat
primo illi Adam, in Adam nouiſſimo reformaret, vt iam ge
nus hominum ſine lege eſſet ſeruitutis. Si igitur Thamar co
gnouimus propter myſterium inter dominicas generatiões
eſſe deſcriptam, Ruth quoque ſine dubio pari ratione minı̃
me prætermiſſam æſtimare debemus, de qua ſenſiſſe vide-
rur Apoſtolus ſanctus cum alienigenarum vocationem gen
1. Tim. 1. tium ſpiritu præuideret per euangelium eſſe celebrandam,
dicens quòd lex non ſit iuſtis poſita, ſed iniuſtis. Quomodo
enim Ruth, cum eſſet alienigena, Iudæo nupſit? Et qua ra-
tione in Chriſti generatione eius putauit euangeliſta copu-
læ commemorationem eſſe faciendam, quę legis ſerie veta-
batur? Non ergo quod non ex legitima ſaluator generatio-
ne manauit videtur eſſe deforme, niſi ad apoſtolicam ſenten
tiam reuertaris, quia lex nõ eſt iuſtis poſita, ſed iniuſtis. Hęc
enim cũ ſit alienigena & Moabitis, pręſertim cum lex Moy
ſi prohiberet has nuptias, Moabitáſque excluderet ab eccle
Deut. 23. ſia, (Sic enim ſcriptum eſt: Moabitæ non intrabunt in eccle
ſiam domini vſque ad tertiam & quartam generationem, &
vſque in ſeculum) quomodo intrauit in eccleſiam, niſi quia
ſancta & immaculata moribus ſupra legem facta eſt? Si enim
lex impiis & peccatoribus poſita eſt, vtique Ruth quæ defi
nitionem legis exceſſit, & intrauit in eccleſiam, & facta eſt
Iſraelitis, & meruit inter maiores dominici generis cõputa-
ri propter cognationẽ mentis electa, non corporis: magnum
nobis exemplum eſt, quia in illa noſtrum omnium, qui col-
lecti ex gentibus ſumus, ingrediendi in eccleſiam domini fi
gura præceſſit. Hãc igitur æmulemur, vt quia hæc moribus
hanc prærogatiuam meruit aſciſcẽdæ ſocietatis ſuæ, ſicut hi
ſtoria docet: nos quoque propter morum electionẽ in eccle
ſiam domini meritis ſuffragãtibus adlegamur. Etenim cum
Iſraelitas in dieb⁹ Iudicum ſuperioribus fames temporibus
vrgeret, à Bethleem ciuitate Iudæ, in qua natus eſt Chriſt⁹,
Ex libro Ruth. abiit vir colere in agro Moab, cum vxore & duobus filiis,
Elimelech viro nomen, mulieri Noëmi. Filij eius acceperũt
ſibi vxores Moabitidas, nomẽ vni Orpha, & nomẽ ſecundæ
Ruth: & habitauerunt illic quaſi decẽ annis, & mortui ſunt.
Sed derelicta mulier à duobus filiis, & viro proprio deſtitu
ta, cognito quod deus viſitaret Iſrael, regredi domũ parãs,
cœpit ſuadere vt domum propriam repeterẽt vxores filio-
rum ſuorum. Vna conceſſit, Ruth verò cum ſocru manſit.
Cui cum diceret ſocrus: Ecce iam conſponſata tua ad popu
lum ſuum regreſſa eſt, & ad deos ſuos, & tu reuertere pari-
ter cum cõſponſata tua: reſpondit Ruth: Non cõtingat mi-
hi dimittere te, & redire ad deos meos: quia quocumque tu
ieris, ibo tecum: & vbi habitaueris, habitabo. Populus tuus,
populus meus, & deus tuus deus meus. Et vbi mortua fue-
ris, moriar: & vbi ſepulta fueris, ſepeliar. Atque ita duę per-
uenerunt in Bethleem. Hos igitur mores, atque hãc ſancti-
tatem erga ſocrum, pietatem erga defunctum, religionem er
ga deum, cum cognouiſſet Booz proauus Dauid, iuxta legẽ
Moyſi, vt ſemen defuncti proximi ſuſcitaret, eam ſibi ele-
git vxorem. Refert autem aduertere quod & in agro pleno
meſſis reperta, manipulos (ſicut ſcriptum eſt) colligẽs, & ſo
crui fructus reſeruans, non poſt iuuenem abiit, ſed virum
perfectum ſecuta eſt, vnde & meruit audire: quia mulier vir
tutis es tu, & quia bene feciſti miſericordiam tuam nouiſſi-
mam, plus quàm primam. Nouiſſima enim miſericordia ec-
cleſiæ congregatæ præſtat priori. Quod breuius hic cõpre-
hendi, quia plenius in libris digeſſimus quos de fide ſcripſi.
Appropinquauit enim qui lõge erat, quia elõgauit qui pro-

A ximus erat, & calciamentum proximi muliere acquiſiuit ac-
cepta. Mos enim erat, vt qui proximus erat, ſi nollet acci-
pere in coniugium propinquam ſuam, calciamentum ſu-
um ſolueret, & alij cederet. In quo non mediocre myſte-
rium, eò quod is qui alienigenam in typo ſumpſit, euange-
lizandi accepit facultatẽ. Denique in typo has fuiſſe nuptias
teſtatur benedictio ſeniorum dicentiũ: Det deus mulierem
quę intret domum tuam ſicut Rachel, & ſicut Lia, quę ædifi
cauerunt vtræque domum Iſrael, & facere virtutem in Ef-
frata, & ſit nomen in Bethleẽ, & fiat domus tua ſicut domus
Phares, quem peperit Thamar Iudę. De ſemine tuo det tibi
dominus ex hac puella. Et accepit Booz Ruth, & facta eſt ei
in matrimonium, & peperit Obeth patrẽ Ieſſe, auum Dauid.
Recte igitur ſanctus Matthæus per euangelium gẽtes ad ec
cleſiam vocaturus, authorẽ ipſum dominum gentilitiæ con
gregationis alienigenarum generationem ſecũdum carnem
aſſumpſiſſe memorauit: vt iam tunc eſſet indicium quod il-
la generatio ederet gentium vocatorem, quem ſequeremur
B omnes ex alienigenis congregati, relinquentes paternã do-
mum, & dicẽtes ei qui nos ad dei cultum vocaret, verbi gra
tia Paulo, aut cuicunque epiſcoporum: Populus tuus, popu-
lus meus: & deus tuus, deus meus. Ergo Ruth ſicut Lia &
Rachel oblita populum & domum patris ſui, ſoluens vincu
lum legis, ingreſſa eſt in eccleſiam. Soluit autem calciamen-
tum, qui non accepit eccleſiam. Et Moyſi dicitur: Solue cal Exod. 3.
ciamentum pedum tuorum. ne ipſe ſponſus eccleſiæ crede-
retur. Solus ille non ſoluit, qui ver⁹ eſt ſponſus. Et ideo di-
cit Ioannes: Cuius non ſum dignus ſoluere corrigiam calcia
mẽti eius. Ergo & hic typus eſt eò quod ædificaret domum Marc. 1.
Iſrael. Quòd verò commemoratio eius dominicæ proſapię
fuerit interẽda, declarat myſterij altioris expreſſio, qua pro-
phetatum eſt ex genere eius in Effrata Chriſtum eſſe gene-
randum, cum dicitur: Det tibi dominus facere virtutẽ in Ef
frata, & ſit nomen in Bethleẽ. Quæ eſt enim virtus, niſi quæ
per Chriſtum gentium populos congregauit? Quod autẽ no
men, niſi illud quod Bethleem patria domini ſecundum car
C nem naſcentis eſt facta? Vnde per prophetam dictum eſt: Et Mich. 5.
tu Bethleẽ Iudæ non es minima inter principes Iuda. Ex te
enim exiet princeps qui regat populum meum Iſrael. Vide-
mus igitur mulierum commemorationi hiſtoriam, moribus
myſterium conuenire. Neque tamen abnuo, cum Thamar
& Ruth defendo, peccatores quoque inter maiores domi-
nici generis cõputatos: quorum cõmemorationem ſanctus
Lucas declinare deſiderãs, alium quendã ſucceſſionum or-
dinem tenuit. Neque enim Achab, neque Iechoniã, neq; po
ſtremo Vriæ vxorẽ nominãdos putauit, vt immaculatam ſa
cerdotalis generis ſeriem declararet. Sed vt illi talis conſilij
ſui ratio ſubſiſtit, ita etiam ſancti Matthæi conſilium à ra-
tione iuſtitiæ non abhorret. Nam cum euangelizaret domi-
num ſecundum carnem de Zara eſſe generatũ, qui omnium
peccata ſuſciperet: ſubiectum iniuriis, ſubditũ paſſioni ne
huius quidem putauit exortem aſſerendum eſſe pietatis, vt
maculatæ quoque originis non recuſaret iniuriam: ſimul ne
D puderet eccleſiam de peccatoribus congregari, cum domi-
nus de peccatorib⁹ naſceretur. Poſtremo vt beneficium re-
demptionis etiam à ſuis maioribus inchoaret, ne quis puta-
ret originis maculam impedimento poſſe eſſe virtuti, nec ſe
inſolẽs de ſui generis nobilitate iactaret, nẽve parentum cri
mina verecũdior erubeſceret cui obũbrandæ originis facul
tas daretur, flore virtutis. An verò ſanctus Dauid, licet mul
ta eius in myſterium figurentur, non eò præcelſior, quòd
hominem ſe eſſe cognouit, & cõmiſſum ſuper abrepta Vrię
vxore peccatum pœnitentiæ putauit lachrymis abluẽdum,
oſtendens nobis neminem virtuti propriæ debere confide-
re? Habemus enim aduerſarium magnum, qui vinci à nobis
ſine dei fauore non poſſit. Et plerumque illuſtribus & bea-
tis viris grauia peccata fuiſſe reperies, vt quaſi homines ten
tationi patuiſſe cognoſcas, ne virtutibus egregiis plus quàm
homines crederẽtur. Si enim Dauid, qui pręſumptione vir-
tutis elatus dixerat: Si reddidi retribuentibus mala mihi: Et Pſalm. 7.
alibi: Ego autẽ dixi in mea abundantia, nõ mouebor in æter Pſal. 29.
num: ſtatim inſolentiæ huius pœnam ſe ſubiſſe memorauit,
dicens: Auertiſti faciem tuam à me, & factus ſum contur- Ibidem.
batus:

batus:ſi ipſe dominici generis author inſolentiæ excepit oſ- A
ſenſam,quãto magis nos cæteri peccatores,quibus nulla ſuf
fragatur prærogatiua meritorum, ioſolẽtiæ ſcopolum time-
re debemos,in quo naufragium ſit bonorum : præſertim cũ
tantus vir nobis & magiſterij author ſit & exempli,qui qua-
ſi palinodiam quandam ad repropitiandum dominum in po
Pſalm.130. ſterioribus caoendam putauit,dicens: Domine noo eſt exal
Pſalm.15. tatum cor meum, neque elati ſuot oculi mei. &, Dominus à
dextris meis,ne commouear. Sciuit enim quando ſe ſibi cre
didit,eſſe lapſum. Denique nihil aliud eſſe in homine deſi-
Pſalm.143. gnauit,niſi quia deum nouit.Sic enim habes: Quid eſt homo
quod innotuiſti ei,aut filius hominis quia computas eum? Si
ergo Dauid inſolentiam damnat, humilitatem induit, rectè
in hiſtoria vxoris Vriæ magiſterium iſtud affectandę humi
litatis adſciſcitur.Et tamẽ ſi ex ea natus eſt ille pacificus Sa-
lomó, videamus ne forte myſterium ſit quod ſublato eo de
medio, qui ante coniugio ſuo plebem gentium vindicabat,
alij Eccleſia viro oupſerit vero Dauid. Dauid enim voeatus
eſt Chriſtus,in parentis nomen adſcitus : iuxta quod ſcriptũ B
Pſalm.88. eſt:Inueni Dauid ſeruum meum, eui nupſit Eccleſia, quæ
verbi ſemine & ſpiritu dei plena, Chriſti corpus effudit,po-
pulum ſcilicet Chriſtianum.Eſt ergo mulier,quę viuẽte vi-
ro alligata eſt legi: & ideo mortuus eſt vir eius, vt non eſſet
adultera ſi eſſet cum alio viro . Myſterium igitur in figura,
peccatum in hiſtoria: culpa per hominem, ſacramentum per
verbum . De qua hiſtoria quoniã alibi plenius diximus, hic
tranſcurrendum videtur. Meritóque ſanctus Dauid de hac
hiſtoria myſticum pſalmum quinquageſimum ſcripſit pro-
Pſalm.50. pter Bethſabeæ nuptias,diceos: In plurimũ laua me ab iniu-
ſtitia mea,& à delicto meo munda me . Si iniquitatem ſuam
dei amicus cognoſcit, & meritis ſuis obſtare delictũ, ſi de-
nique deo ſe peccaſſe confitetur: cur tu de confeſſioue cri-
minis erubeſcas, cum criminis commentum, non confeſſio
ſit pudori? Ergo cum Dauid Betbſabeæ hiſtoriam non præ-
termiſerit in ſuis pſalmis, vt in ea vel myſteriũ, vel actũ per-
fectæ pœniteotiæ nos doeeret, iure videmus etiam in gene-
rationibus dominicia non prætermiſſam, quia & ipſe Dauid C
qui eam accepit in vxorem ſibi, generationis dominicæ ſe-
cundum carnem pręceſſor aſſeritur. Cuius ſpeciale(vt dixi-
mus)meritnm, vt Eccleſię in hoc myſterio videret exortũ,
& acciperet oraculum quod ex ſuo Chriſtus genere naſce-
Pſalm.131. retur. Alterum enim ad Eccleſiã pertinet,quod dixit: Ecce
audiuimua eam in Effrata,inuenimus eã io cãpis ſyluæ . Al-
terum ſpecialiter ad dominici corporis ſuſceptionem:quod
Ibidem. oraculo manifeſtiſſimo reuelatur,cũ dicitur: Ex fructu ven
tris tui ponam ſuper ſedem meam . Noli tamen tanto negli-
gens eſſe promiſſo. nó enim ſine definitione datum eſt.Sed
ſi cuſtodieris teſtamentum,& teſtimonia ſeruaueris domini,
quæ io Euangelio ſe pollicetur eſſe dicturum : tibi quoque
copia ſedis patebit æternæ. Hæc de vxore Vriæ. De Achab
autem ſatis claret, cui vxor Iezabel. Et de Iechonia, de quo
ſatis idoneus author eſt Hieremias maximi reum eſſe deli-
cti:cui etiam quod habuit,nomen eripuit . Et ideo qui Ioa-
chim in Regnorum libris dicitur, Iechonias ab Hieremia
Quod in Iechonia regnum deſecerit Iudęorum. eſt nominatus, dicente eo: Abiectus eſt Iechonias vt vas, nó D
eſt vſus io eo,propter quod proiectus eſt ipſe, & ſemen e-
ius. Terra terra audi verbum domini, ſcribe virum iſtũ ab-
dicatum, quia non exorget ex ſemine eius ſedeos io throno
Hiere. 22. Dauid princeps adhuc in Iuda . Eo enim regnante Iudæam
Babylonij vaſtauerunt,neque poſtea vnquam de ſemine e-
ius regnum quiſquã in Iudæa potuit obtinere . Poſtea enim
populus de captiuitate dimiſſus,ſub ſacerdotibus & tetrar-
chis fuit. Vnde etiam vſque ad Chriſti generationem man-
ſere tetrarchæ,ne ipſi quidem, quantum hiſtoria docet, re-
Quod Herodis regnũ non fuerit legitimum. galis dignitatem generis reſeruãtes. Fertur enim ab his, qui
ſiue argumentati,ſiue ſimpliciter docentes,ſiue vere aſtruẽ-
tes tradiderunt nobis: quia Idumæi latrones Aſcalonem vr-
bem Palæſtinæ ingreſſi, de ſano Apollinis quod vicinum
muris erat, Antipatrum Herodis cuiuſdã Hierodnli filiom
inter alios abduxere captiuum, quem pater redimere pro-
pter paupertatem nequiuit . Is igitur imbutus diſciplinis &
myſteriis Iudæorum, Hircano Iudææ regi amicitia copula-
tur, quem pro ſe ad Pompeium Hircanus legatum direxit:
& quia legationis fructu potitus eſt,per eam gratiam partem
regni affectauit. Occiſo autem Antipatro propter felicitatis
inuidiam, filius eius Herodes poſtea ſub Antonio ſenatuſ-
cõſulto Iudęis regnare præceptus eſt. Cuius Herodes filius,
& alij tetrarchæ . Quod ideo ex Græcorum hiſtoriis puta-
uimus transſerendum, vt clareat Herodem nullo affinem ge
neri Iudæorum,regnum adulterina fraude quæſiſſe. Deniq;
cõſcius ignobilitatis ſuæ,ne qua poſteris ſuis vel de pręſcri-
pto veteri quæſtio moueretur, ſcripturas eorum incendit:
exiſtimans quòd ſi indicia de publico ſuſtuliſſet, nullis aliis
teſtimoniis clarere poſſet quin de patriarcharũ vel proſely-
torum veterum genere emanaret. Sed,vt pleraque curę hu-
manæ ſunt, cognitioni hoc & indagini veritatis præindicare
noo potuit. Ne oobis tamẽ poſſit pręiudicare, videamus, qui
veri regalíſque generis dicimus Chriſtum, & per veros &
nobiles reges actũ domioi genus . Sed vbi adulterina regnũ
affectauit propago,ſucceſſiogem nobilitatis ſuæ, onn poten
tiæ, ſed generationis ordo ſeruauit. Tamen ipſum regem ſe-
cundum honorem ſeculi non accipimus Chriſtum. Quomo-
do ergo ex fructu vẽtris tui ponam ſuper ſedem meã? Quo-
modo & angelua de eo dicit quòd dabit illi dominus deus
ſedem Dauid patris ſui, & regnabit in domo Iacob in æter-
num? Quomodo ergo regnare promittitur, nec oſtenditur?
Aut quomodo ex ſemioe Iechonię nullus regnatur⁹ dicitur
per Prophetam ? Si enim Chriſtus regnauit, ex ſemine autẽ
Iechoniæ Chriſtus eſt, Propheta mentitus eſt, mentita ſunt
& oracula. Sed illic futuros ex ſemine Iechonię poſteros nó
negatur, & ideo de ſemioe eius eſt Chriſtus: & quòd regna-
uit Chriſtus, nnn contra prophetiam eſt. Non enim ſeculari
honore regnauit, nec in Iechooiæ ſedibus ſedit, ſed regna-
uit in ſede Dauid. Verum cum ipſe Iechonias Dauid ſederit
ſedem, quemadmodum ſoluitur quod dictũ eſt quia Dauid
ſedem Iechoniæ poſteri non ſederunt, cum eadẽ ſedes fuiſſe
videatur amborum? Itaque & nos ſedem Dauid fuiſſe nega-
re non poſſumus: non eandem tamen regis Dauid ſedẽ Chri
ſtus quam Iechonias ſedit: imò oec quiſquam alius ex gene
re Dauid ſedem eius potuit ſedere quàm Chriſtus: quia nec
in aliquo alio ſemen eius æternum eſt, ſed in Chriſto, ſicut
deus ipſe reſerauit dicens : Semel iuraui in Chriſto meo, ſi Pſalm.88.
Dauid mentiar, ſemen eius in æternum manebit, & ſedes e-
ius ſicut Sol in conſpectu meo . Quem igitur dicit hic? Non
Salomonem vtique non Roboam, non Nathao, ſed illum de
quo ſolo poteſt dicere: Ponam in mari manum eius, & in flu Ibidem.
minibus dexterã eius. Ipſe inuocabit me, Pater meus es tu,
& ponam in ſeculum ſeculi ſemẽ eius, & thronum eius ſicut
dies cœli. Non vtique hunc thronum Salomon ſedit, nó Ro
boam, oec Iechonias. Vis ſcire qui ſederit ? Is eſt de quo di-
cit angelus ad Mariam: Ecce cõcipies in vtero, & paries fi-
lium, & vocabis nomen eius Ieſum. Hic erit Magnus, & fi-
lius altiſſimi vocabitur: & dabit illi domious deus ſedẽ Da-
uid patris ſui, & regnabit io domo Iacob in æternum, & re-
gni eius non erit finis. Si angelo non credis, ipſi ſaltem domi
no crede dicenti : Tu dicis, quia ego rex ſum. Nunquid er- Ioan 18.
go & ipſe mentitus eſt, quia regnare ſe dixit, qui nó regna-
uit in terris? Qunmodo ſcriptura ſoluitur, quæ regnare eum
dicit & regnare non aſtruit? In abruptum diſputationis ve-
nimus, hæremus in vado, & quodam veritatis naufragio flu-
ctuamus. Excitemus igitur Chriſtum, ipſum interrogemus,
ipſe reſpondeat . Interrogemus ſcripturas . Inuenimus quia
regnum domini non eſt de hoc mundo. Ipſe enim dixit: Re-
gnum meum non eſt de hoc mundo . Qui dicit non eſſe de Ibidem.
hoc mundo regnum ſuum, oſtendit eſſe ſupra mundum. Ita
& erat regnum eius, & non erat: non erat in ſeculo, ſupra ſe-
culum erat. Erat enim regnum aliud veri Dauid, quod ſol⁹
Chriſtus accepit: & erat ſemen aliud Dauid, quod in æternũ
manet, de quo ſolus generatus eſt Chriſtus, qui ſolus verus
filius Dauid, cuius etiam ſolus nomen accepit, iuxta quod Pſal 88.
ſcriptum eſt: Inueni Dauid ſeruum meũ, in oleo ſancto meo
vnxi eum. Quod vtique nnn de propheta Dauid, ſed de do
mino dici præmiſſa declarant. Scriptum eſt enim: Poſui ad- Ibidem.
iutorium ſuper potẽtem, & exaltaui electũ de populo meo.
Solus enim potens, ſolus electus eſt Chriſtus. Sanctorum e-
nim maius in fide, quàm in generatione ſemen eſt. Et ideo
Apoſto-

A Apoſtolus: Si enim qui ex fide ſunt, hi filij ſunt Abrahæ. Illud quoque non prætermittendum putamus, quod à Dauid temporibus vſque ad Iechoniam, hoc eſt vſque ad captiuitatem, cum decem & ſeptem fuerint reges Iudææ, quatuordecim generationes ſanctus Matthæus poſuerit: & rurſus à Iechonia vſque ad Ioſeph cum viritim generationes duodecim computētur, poſtea quatuordecim generationes deſcriptas eſſe memorauerit. Sic enim babes: Omnes generationes ab Abraham vſque ad Dauid, generationes quatuordecim: & à Dauid vſque ad transmigrationē Babylonis generationes quatuordecim, & à transmigratione Babylonis vſque ad Chriſtum generationes quatuordecim. Et primū oportet cognoſcere, quod ante iam dixim', poſſe plures eſſe ſucceſſiones, pauciores generationes. Poſſunt enim diutius viuere aliqui, & ſerius generare, aut certe penitus exortes generationis exiſtere. Itaque non quæ regum, eadem generationum tempora. Vnde & Matthæus eos quos ad generationem non putauit pertinere, præteriit. Nam ſi propoſitum eſſet et ſucceſſiones deſcribere, rationabiliter (B) moueremur cur cum in regnorum libris & Paralipomenon conueniat quod poſt Ioram Ochozias regnauerit, & Ioas & Amaſias, Amaſiæ autem ſucceſſerit Ozias: ſanctus Matthæus tres illos reges præterierit, Ochoziam, Ioaz, & Amaſiam & poſt Ioram Oziam ſubiecerit. Sed non cum in regum ſucceſſione, ſed in generatione ſubiecit: denique generationum relatorem fuiſſe memorauit, potuit autem fieri vt & Ioram tardius generauerit, & Ioſaphat ſerius perceperit regnum, atq; ita Ioram patri ſuo, cui in poteſtate non ſucceſſit, in generatione ſucceſſerit. Quod vero poſt Iechoniam duodecim generationes enumeraſſe videtur Euangeliſta, ſi diligēter aduertas, hic quoque quatuordecim generationum poteris inuenire rationem. Duodecim enim vſque ad Ioſeph numerātur, non vſque ad Chriſtum. Tertiuſdecimus eſt Chriſtus, ſed nihil refert vtrum in duabus generationibus, an vna mēdacium ſit. Tamen ne hic quidem cæcum aliquem ſcopulū aut naufragiū inuenias veritatis, duos Ioachim, hoc eſt, duos (C) Iechonias fuiſſe hiſtoria indicat: vnum ante transmigrationem, alterum in ipſa transmigratione generatum, id eſt, patrem & filium. Ergo pater inter generationes ſuperiores eſt computatus, qui ſucceſſit Ioſiæ: filius inter poſteriores, qui ſucceſſit patri, id eſt, nepos Ioſiæ. Duos autē fuiſſe Regnorum libri indicant. Sic enim ſcriptum eſt: Et imperauit Pharao ſuper Iſrael, Ioachim filio Ioſiæ regnante in Iudæa pro Ioſia patre ſuo, & conuertit nomen Ioachim in regnando, & vndecim annos regnauit in Hieruſalē. Quibus ſubiecit: Et reliqua verborum Ioachim, & omnia quæ fecit, nonne ſcripta ſunt in libro verborum Regum, & in diebus eorū quibus regnauerunt in Iudæa? Et dormiuit Ioachim cum patribus ſuis, & regnauit Ioachim filius eius pro eo. Filius decē & octo annorum erat Ioachim & cum regnaret, tribus menſibus regnauit in Hieruſalem, nomen matris eius Meſola: & omnia quę fecit ſub oculis domini pater eius, & ipſe fecit: & in diebus eius aſcendit Nabuchodonoſor rex Babylonis in Hieruſalem. Vides igitur quod alius fuit Ioſiæ filius, alius (D) nepos. filius ille, cui Hieremias nomen impoſuit: nepos iſte, qui patris vocatus eſt nomine. Et bene ſanctus Matthæus à Propheta noluit diſcrepare: vt non Ioachim, ſed Iechoniam nominaret. Simul, vt ſupra diximus, Maiorem fructum dominicæ pietatis aſtruxit, ſi generis nobilitatem non in omnibus dominus requiſiuit: ſed de captiuis & peccatoribus congrue naſci voluit, qui remiſſionem veniebat prædicare captiuis. Non igitur ſuppreſſit alterum Euangeliſta, ſed vtrumque ſignauit, quod vterque Iechonias dictus ſit. Ita addito iuniore Iechonia, generationes quatuordecim computantur. Ergo illa Matthæus. Pulchre autem Lucas, quoniam filios Iacob plures non poterat comprehendere, ne extra generationes euagari ſuperflua ſerie videretur: licet in aliis, id eſt, longe multo poſterioribus, patriarcharum tamē nequaquam nomina prætermittenda arbitratus ſit, ſed præ cæteris

Quod ab Iechonia vſque ad Ioſeph duodecim generationes ſcriptæ ſint. & quatuordecim computentur.

4 Reg. 23.

4. Reg. 24.

A eligenda, Ioſeph, Iudæ, Simeonis, & Leui. Quatuor enim genera in his, quorum iſti poſteri ſunt, cognoſcimus fuiſſe virtutum. In Iuda, id eſt, illo ſuperiore, dominicæ per figuram paſſionis myſterium prophetatum, in Ioſeph præceſſiſſe caſtitatis exemplum, in Simeon vindictam læſi pudoris, in Leui officium ſacerdotis. Per Nathan quoq; expreſſam aduertimus prophetiæ dignitatem, vt quia vnus omnia Chriſtus Ieſus, in ſingulis quoque maioribus genera virtutum diuerſa præcederent. Noe quoque iuſti inter dominicas generationes commemoratio non debuit prætermitti, vt quia ædificator Eccleſiæ naſcebatur, eum ſui generis authorem præmiſiſſe videatur, qui eā in typo ante fundauerat. Nā de Mathuſala quid dicam, cuius vltra diluuium numerantur annis vt quoniam ſolus eſt Chriſtus, cuius vita nullam ſentit ætatem, in maioribus quoque ſuis nō ſenſiſſe diluuia videretur? Enoch vero, nonne manifeſtum & pietatis dominicæ, & diuinitatis indicium eſt, eò quod nec mortem ſenſerit dominus, & ad cœlum remeauerit, cuius generis author raptus ad (B) cœlū eſt? Vnde manifeſtum eſt & Chriſtū potuiſſe non mori, ſed voluiſſe, vt nobis mors illa prodeſſet. Et ille quidem raptus eſt, ne malitia mutaret cor eius. Dominus autem, quē malitia ſeculi mutare non poterat: eò vnde venerat, naturæ ſuæ maieſtate remeauit. Siletur planè parricida fratris. Neq; enim rationabile erat vt is qui percuſſerat fratrem, inter domini numeraretur authores, cum ſeruulos iſte ſeruauerit, vt fraterni nominis honore donaret. Sed nec illud ocioſum, quòd Seth præteritus non eſt, quem poſteriore Adam generatione ſuſcepit: vt eū duæ ſint populi generationes, ſignaretur in typo dominum noſtrum Ieſum Chriſtum in poſteriore potius quàm priore generatione numerandum. Iam de ipſo Adam, qui iuxta Apoſtolum figuram accepit Chriſti, quid pulchrius potuit conuenire, quàm vt ſacroſancta generatio à dei filio inciperet, & vſque ad dei filiū deduceretur, creatúſque præcederet in figura, vt natus in veritate ſequeretur, ad imaginem factus præiret, propter quem dei imago (C) deſcenderet? Etſi myſterium primi diſcutiamus erroris, lignum ſcientiæ boni & mali fallente diabolo Eua ſuadente ille guſtauit, vt iſte nobis priuſquàm ſciret malum, eligeret bonum: diríque ſerpentis inſidias Eccleſia ſuadente euacuaret, iuxta quod ſcriptum eſt: Quoniam priuſquàm ſciat puer bonum aut malum, non credet malitiæ, vt eligat quod bonum eſt. Et priuſquàm ſciat vocare patrem aut matrem, accipiet virtutē Damaſci, & ſpolia Samariæ. Hic enī eſt puer, cuius in cunabula Magi ſpoliis Orientalibus retulerunt, quia gens ante Chriſtum incredula, de exuuiis idolorū mutata iam fide manubias obtulit domino triumphales. Hæc tibi frater de generatione Chriſti nō incognita putaui prolixius proſequenda, ne quis cum iſta in Euāgeliis minus attento animo recēſeret, aliquatenus fluctuaret: quæ ſancti euangeliſtæ ad maiora miracula, & diuiniora domini geſta properantes, perſtringenda breuius quàm diffundenda vberius putauerunt. Eorum igitur more, qui ſatis putāt, ignaris viarum quaſi notas quaſdā itineris & ſemitas demonſtrare: ſpiritalis viæ ſemitas colligentes, videro vtrum ſecundo veri(D)tatis euentu, certe religioſo fidei ductu in myſteriorum ſecreta contendimus, verentes ne quis iſta cum legerit, quod prouerbialiter dicitur, quaſi puer machærā, tractare per infantiam fortiora arma neſciret, magíſque vulnus ex imprudentia, quàm ſalutem ex lectione ſentiret. Infirmos enim tela ſua vulnerant, nec poteſt bene vti armis, qui ea ferre non nouerit. Et ideo circa fidem vir perfectus exigitur, in quo non per humum ſcientiæ reptet infantia, non debilis quædam, nec carens ſenſibus myſticæ cognitionis titubet ætas, quæ virtute iuuentutis amiſſa, coronam glorioſi certaminis non requirat, & ſeneſcentis aquilæ modo, quæ prius aut leporem rapere pedibus conſueuerat, aut anſerem, æuo feſſa minorum auium fœtus implumes requirat, qui ſolidiorem cibum afferre non poſſint.

Sapien. 4.

Eſaie. 8.

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI COMMENtariorum in Euangelium ſecundum Lucam Liber quartus.

A

Præfatio.

NOn abſurdum, opinor, de generatione domini cõfecimos opus, certe infructuoſum non fuit domioicis diutius inhærere maioribus. Nã ſi ij qui magnum mare littorali parant oauigatione tranſmittere, altioris cõpendiũ curſus itidem vt nos fiduciæ infirmitate vitãtes, agrũ & vrbes littore deductas capti locorũ decore frequẽter inuiſunt: quãto magis nos in tãto non elementorũ, ſed geſtorũ cœleſtiũ ſiti profundo, viciniores legere portus, & freqnentes amare debemus excurſus, oe quis longę oauigationis tædio fatigatus, faſtidij vomitum tenere oon poſſit. Certe ſi quis intutæ ratis vitia inſida perſpexerit, tanquam frequẽti librorum portu obiecto: licet vt aurium vela deponat, lectionis anchoram figat. B Non videtur deſeruiſſe nauigium ſed cõfeciſſe curſum, qui deſceodit in portum. Et pleriſque locis fortaſſe amœnitas locorum ipſa inuitet prætermeantem. Nam ſi Vlyſſem illũ, vt fabulæ ferunt, (licet & propheta dixerit: Habitabunt in ea filiæ Sirenarũ. etſi oon dixiſſet Propheta, nemo tamen iure reprehenderet, cum & gigantes, & vallem Titanum ſcriptura comprehenderit.) Si ergo Vlyſſem illum poſt decem annorum exilia, quibus bellatum in Ilio eſt, decẽmq; erroris annos feſtinantem ad patriam, Lotophagi ſuauitate baccarũ tenere potuerunt, ſi horti Alcinoi retardarunt, ſi poſtremo Sirenes caotu vocis illectũ, ad illud famoſum voluptatis naufragium pene deduxeraot, niſi aduerſus illecebroſæ ſooitus cantilenæ inſerta cera ſociotum clauſiſſet aures: quanto magis religioſos viros cœleſtium factorum decet admiratione mulceri? Atque hic iam non baccarum ſuauitas haurienda, ſed panis ille qui deſcendit de cœlo: ooo olera Alcinoi ſpectanda, ſed ſacramẽta ſunt Chriſti. Nam qui iofirmus eſt, olera mãducet. Nõ claudẽdę igitur aures, ſed referandę ſunt, vt Chriſti vox poſsit audiri: quã quiſquis perceperit, naufragiũ non timebit. Nõ corporalibus vt Vlyſſes ad arborẽ vinculis alligandus, ſed animus ad crucis lignum ſpiritalibus nexibus vinciendus, ne laſciuiatum moueatur illecebris, curſũmqoe naturæ detorqueat in periculum voluptatis. Figmẽtis enim poëticis fabula coloratur, vt quædam puellæ ſcopuloſo in littore maris habitaſſe prodãtur: quæ ſi quos deflectere nauigium propter aurium ſuauitatem dulci voce pepuliſſent, in vada cæca deductos & inſida ſtatione deceptos, oaufragij miſerabilis ſorte conſumerent. Compoſitum hoc ſpecie, & ambitioſa comparatione fucatum eſt, vt mare, vox fœminę, littora vadoſa fingaotur. Quod autem mare abruptius quàm ſeculum, tam inſidum, tam mobile, tam profundum, tam immundorum ſpirituum flatibus procelloſum? Quid ſibi vult puellarum figura, niſi eneruatæ voluptatis illecebra, quæ conſtantiam captæ mentis effœminat? Quæ autem illa vada, oiſi noſtræ ſcopuli ſuot ſalutis? Nihil enim tam cæcum, quàm ſecularis ſuauitatis periculum: quæ dum mulcet animum, vitã obruit, & corporeis quibuſdam ſcopulis ſeoſum mentis illidit. Merito igitur dominus noſter Ieſus Chriſt⁹ ieiunio ſuo nos atq; deſerto aduerſos voluptatum informat illecebras, & tentari ſe à diabolo dominus omnium patitur, vt in illo omnes viocere diſceremus. Aduertamus igitur quia tria non ocioſe à domino priocipaliter ordinata Euangeliſta deſcripſit. Tria ſunt enim quæ ad vſum proficiũt ſalutis humanæ, ſacramẽtum, deſertum, ieiunium. Nemo eoim niſi qui legitime certauerit, corooatur. Nemo autem ad certamen virtutis admittitur, niſi prius ab omnibus ablut⁹ maculis delictorum, gratiæ cœleſtis muoere conſecretur. Venit igitur dominus ad lauacrum, vt myſterij gratia nobis & viſu probaretor & ſenſu. Et quoniam lex cœlo & terris teſtibus promulgatur, vt myſterium diuioitatis abſcõditum à ſeculis in deo plns crederes eſſe quàm legem, non iam ad teſtimoniũ cœlum vocatur, ſed vtitur teſtis officio, cum vox dei defer-

Eſaiæ.13.

Roma.14.

C

D

2.Timo.2.

A tur è cœlo. Simul ne fidei myſterium dubio mẽtis offendas, inuiſibilia tibi viſibiliter declarantur operari. Venit dominos ad lauacrũ. Omnia enim pro te factus eſt: iis qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſet, cum ipſe ſub lege non eſſet. Circũciſus eſt, vt eos qui ſub lege ſunt, locriſaceret. His qui ſine lege erant, conuiuij communitate ſociatus eſt, vt lucraretur eos qui ſine lege viuebant. Factus eſt iofirmis infirmus per corporis paſſionem, vt infirmos lucriſaceret. Omnibus poſtremo omnia factus eſt, pauper pauperibus, diues diuitibus, flens flentibus, eſuriens eſurientibus, ſitieos ſitientibus, profluus abundantibus. In carcere cum paupere eſt, cũ Maria flet, cum apoſtolis epulatur, cum Samaritana ſitit. In deſerto eſurit, vt cibus primi hominis, quem per pręuaricationem guſtauerat, ieiunio domini ſolueretur. Noſtro periculo Adam ille ſcientiæ boni & mali famem ſoluit, ooſtro emolumeoto famem iſte ſuſcepit.

De ductu ipſius Ieſu in deſertum.

TVnc dominus Ieſus doctus eſt io deſertum à ſpiritu, vt tẽtaretur à diabolo.) Cõuenit recordari quẽadmodum de paradiſo in deſertum Adam primus eiectus ſit, vt aduertas quemadmodũ de deſerto ad paradiſum Adam ſecundus reuerterit. Videre enim quẽadmodum ſuis nodis præiudicia reſoluantur, & ſuis diuina beneficia veſtigiis reformẽtur. Ex terra virgine Adã, Chriſtus ex virgine. Ille ad imaginem dei factus, hic imago dei. Ille omnibus irrationabilibus aoimalibus, hic omnibus animantibus antelatus. Per mulierem ſtultitia, per virginem ſapiantia. Mors per arborem, vita per crucem. Ille ſpiritalium nudus, arboris ſe texit exuuiis: hic ſecularium nudus, corporis non deſiderauit exuuias. In deſerto Adam, in deſerto Chriſtus. Sciebat enim vbi poſſet inoenire damnatum, qoẽ ad paradiſum reſoluto errore reuocaret. Sed quoniam ſecularibus indutus exuuiis redire non poterat, nec paradiſi incola poteſt eſſe, oiſi nudus à culpa, exuit veterem hominem, nouum ioduit: vt quia ſolui noo queunt diuina decreta, perſona magis quàm ſententia mutaretur. Sed qui io paradiſo ſine duce iter amiſit acceptum, quemadmodum de deſerto ſine duce iter repetere poſſet amiſſum, vbi tentationes plurimæ, niſus ad virtutem difficilis, lapſus facilis ad errorem? Cum eadem ſit virtutis natura, quæ nemorum, vt ſi adhuc exigua de terrenis ad ſuperna ſe ſubrigunt, dum teneris ętas adoleſcit frondibus, ſæui veneno dentis obnoxia facile aut ſuccidi poſſit, aut vri. Si vero alta ſe radice fundauerit, & ramorum ſublimitate ſuſtulerit, fruſtra iam vel ferarum morſibus, vel lacertis agreſtium vel dioerſorum flatuũ procellis arbor robuſta tentetur. Quem igitur appooeret ducem contra tot illecebras ſeculi, contra tot verſutias diaboli, cũ ſciret nobis primo contra carnem & ſanguinem, deinde contra poteſtates, cootra rectores mundi tenebrarum barũ, aduerſus ſpiritalia nequitiæ quæ ſunt in cœleſtibus, eſſe luctamen? Angelum apponeret? & ipſe lapſus eſt, legiones angelorum vix ſingulis profuerũt. Seraphim dirigeret? & ipſum deſcendit in terras in medium populi immunda * labia habentis, & vnius tantum prophetæ appoſito labia carbone mundauit. Alius dux requirendus fuit, qnem ſequeremur omnes. Quis taotus eſſet dux qui prodeſſet omnibus, niſi ille qui ſupra omnes eſt? Quis me ſupra mundum conſtitueret, niſi qui maior eſt mundo? Quis tantus eſſet dux, qui poſſet maſculum & fœmioam, Iodæum & Græcum, Barbarum & Scytham, ſeruum & liberum vno regere ductu, niſi ſolus qui eſt omnia & io omnibus Chriſtus? Multi enĩ laquei quacunque progredimur. Laqoei in corpore, laquei in lege, laqoei in pinnis templorum, in crepidinibus parietum teodũtur à diabolo. Laquei in philnſophis, laquei in cupiditatib⁹. Ocnlus enim meretricis, laqucus eſt peccatoris. Laqucus in pecunia, laqoeos in religione, laqueus in ſtudio caſtitatis. Exiguis enim momentis mens Inclinatur humana? & huc atque illuc pro verſutia ſuadentis frequenter impellitur. Vider aliquem diabolus religioſum virum deo venerabiliter deferentem, & quod ſacroſanctnm eſt æſtimantem, nullius capacem iniuriæ. in ipſa eum religione ſupplantat, vt faciat non credere quod dei filius vere hanc noſtrã ſoſceperit carnem, hoc noſtrum corpns, hanc noſtrorum membrorum fragilitatem

Cap. IIII.

B

C

* Polluta.

D

A gilitatem: cum vtrique paſſio corporis fuerit, diuinitas exors iniuriæ manſerit. Ita de religione fit culpa. Omnis enim qui negat Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, de deo non eſt. Videt integrum & illibatæ caſtimoniæ virũ, ſuadet vt nuptias damnet, quo eiiciatur ab eccleſia, & ſtudio caſtitatis à caſto corpore ſeparetur. Audiuit alius quia vnus deus, ex quo omnia: adorat, atque veneratur. Inſidiatur ei diabolus, claudit aures, ne audiat quia vnus deus per quẽ omnia. ita nimia pietate impium eſſe compellit, vt dum patrem à filio ſeparat, patrem filiúmque confundat, & perſonam vnam putet eſſe, nõ poteſtatem. Itaque dum menſuram fidei neſcit, perfidiæ incurrit ærumnam. Quomodo igitur hos laqueos euitabimus, (Pſalm. 123.) vt poſſimus & nos dicere: Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium: laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus? Non dicit, Ego contriui laqueum. non auſus eſt hoc dicere Dauid, ſed: Adiutorium noſtrum in nomine domini, vt oſtenderet vnde laqueus ſolueretur, vt prophetaret quòd venturus eſſet in hanc vitã, qui contereret laqueũ fraude diaboli præparatum. B Sed non potuit melius conteri laqueus, niſi prædam aliquam diabolo demonſtraſſet: vt dũ ille feſtinaret ad prædã, ſuis laqueis ligaretur: vt ego poſſim dicere: Laqueos parauerunt pedibus meis, & ipſi inciderunt in eos. Quæ potuit eſſe præda, niſi corpus? Oportuit igitur hanc fraudẽ diabolo fieri, vt ſuſciperet corpus dominus Ieſus, & corpus hoc corruptibile, corpus infirmum, vt crucifigeretur ex infirmitate. Si enim fuiſſet corpus ſpiritale nõ dixiſſet: (Matth. 26.) Spiritus prõptus eſt, caro autem infirma. Audi igitur vtramque vocem, & carnis infirmæ, & ſpiritus prõpti. Pater ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte. Hæc carnis eſt vox. Sed non quod ego volo, ſed quod tu vis. habes deuotionem ſpiritus & vigorem. Quid repudias dignationẽ domini? Dignationis eſt quod ſuſcepit corp' meũ, dignationis eſt quod ſuſcepit iniurias meas, ſuſcepit infirmitates meas quas vtiq; natura dei ſentire non potuit, cum etiã natura hominis contẽnere didicerit, vel ſuſtinere ac perpeti. Et ideo ſequamur (Deute. 10.) Chriſtum, iuxta quod ſcriptum eſt: Poſt dominum deũ tuũ ambulabis, & ipſi ſoli adherebis. Cui adherebo niſi Chriſto? C (1. Corin. 6.) ſicut Paulus dixit: Qui adhæret domino, vnus ſpiritus eſt. Illius igitur de deſerto, vt ad paradiſum redire poſsimus, veſtigia proſequamur. Et videte quibus itinerib' reducamur. Nunc in deſerto Chriſtus eſt, agit hominem, inſtruit, informat, exercet, vngit oleo ſpiritali. Vbi videt robuſtiorem, per ſata & fructuoſa traducit: vt quando querebantur Iudęi quòd diſcipuli eius ſabbato de ſegete ſpicas vellerẽt. iam enim apoſtolos ſuos in agro culto, & fructuoſo opere collocauerat, poſtea in paradiſo conſtituit tempore paſsionis. Sic enim habes: (Ioan. 18.) Hæc cum dixiſſet Ieſus, cũ diſcipulis ſuis tranſiuit trans torrentem Cedron, * vbi erat ortus, in quem introiuit ipſe cum diſcipulis ſuis. (* cedri.) Agro enim fœcundo ortum eſſe potiorem docet Propheta in Canticis canticorũ, dicens: (Canti. 4.) Ortus clauſus ſoror mea ſpõſa, ortus clauſus, fons ſignatus, emiſsiones tuæ paradiſus. Illa eſt enim animæ pura & immaculata virginitas, quæ nullo terrore pœnarum, nullis à fide ſęcularis voluptatis illecebris, nullo vitæ amore traducitur. D Denique virtute domini hominem eſſe reuocatum, præ cæteris hic Euangeliſta teſtatur, qui ſolus inducit dominum dicentem latroni: (Lucæ. 23.) Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo. ¶ Plenus igitur Ieſus ſpiritu ſancto agitur in deſertum.) Conſilio, vt diabolum prouocaret. Nam niſi ille certaſſet, non mihi iſte viciſſet. Myſterio, vt illum Adam de exilio liberaret. Exemplo, vt oſtenderet nobis diabolum ad meliora tendẽtibus inuidere, & tunc magis eſſe cauendum, ne myſterij gratiam deſerat mentis infirmitas. Quadraginta autem dies, myſticum numerum recognoſcis. Tot enim diebus aquas abyſsi effuſas eſſe meminiſti, & tot ieiunio dierum ſanctificato Propheta refuſam cœli ſerenioris eſſe clementiam. Tot ieiunio dierum ſanctus Moyſes perceptionem legis emeruit. Tot annos in eremo conſtituti patres panem angelorum & cœleſtis alimonię gratiam cõſecuti ſunt: nec antequã myſtici numeri tempus explerẽt, terram repromiſsionis intrare meruerunt. Tot ieiunio dierum domini nobis in Euangelium pateſcit ingreſſus. Vnde ſi quis Euangelij gloriam, fructúque reſurrectionis optat adipiſci, myſtici ieiunij præ

A uaricator eſſe non debet. Quòd & in lege Moyſes, & in Euãgelio ſuo Chriſtus, vtriuſque teſtamenti authoritate præſcripſit fidele virtutis eſſe certamen. Quid vero ſibi vult quod Euangeliſta dominum eſuriſſe ſignificauit, cum de Moyſi atque Heliæ ieiunio nihil tale videam' expreſſum? Nũquid hominum patientia deo fortior? Sed qui quadraginta diebus eſurire non potuit, oſtendit ſe non cibum eſurire corporis, ſed ſalutem: ſimul vt aduerſarium laceſſeret iam timentem, qui quadraginta dierum fuerat ieiunio vulneratus. Et ideo fames domini pia fraus eſt, vt in quo diabol' maiora metuẽs iam cauebat, famis ſpecie lactatus tentaret vt hominem, ne impediretur triumphus. Simul illud diſce myſterium, ſancti ſpiritus opus, hoc eſt, diuinum fuiſſe iudicium, vt tentãdum ſe diabolo Chriſtus offerret.

De prima tentatione Chriſti à diabolo.

B Dixit autem illi diabolus: Si filius dei es, dic lapidi huic vt panis fiat.) Tria præcipue docemur tela diaboli, quibus ad conuulnerandam mentem hominis conſueuit armari. Gulæ vnum, aliud iactantiæ, ambitionis tertium. Inde autem cœpit, vnde iam vicit. Et ideo inde incipio in Chriſto vincere, vnde in Adam victus ſum, ſi tamen mihi Chriſtus imago patris virtutis exemplum ſit. Diſcamus igitur cauere gulam, cauere luxuriam, quia telum eſt diaboli. Laqueus tenditur cum menſa regalis conuiuij præparatur, quæ conſtantiam ſæpe mentis inclinat. Non ſolum enim cum audimus verba diaboli, ſed etiam cũ videmus eius copias, laqueum vitare debemus. Didiciſti igitur diaboli telum: ſume ſcutum fidei, loricam abſtinentiæ. Sed quid ſibi vult talis ſermonis exorſus, Si filius dei es: niſi quia cognouerat dei filium eſſe venturum, ſed veniſſe per hanc infirmitatem corporis nõ putabat? Aliud explorantis, aliud tentantis eſt: & deo ſe profitetur credere, & homini conatur illudere. Sed vide arma Chriſti, quib' tibi non ſibi vicit. C Nam qui maieſtate ſua lapides in panem poſſe conuerti, naturæ alterius transfuſione monſtrauit, docet nihil tibi pro diaboli arbitrio nec declarandæ virtutis contemplatione faciendum. Simul in ipſa tẽtatione artificem diaboli diſce verſutiam. Sic tentat vt exploret, ſic explorat vt tentet. E cõtra dominus ſic fallit vt vincat, ſic adhuc vincit vt fallat. Nam ſi conuertiſſet naturam, proderet creatorem. Medie ergo reſpondit dicens: Scriptum eſt, Quia non in pane ſolo viuit homo, ſed in omni verbo dei.) Vides quo genere vtatur armorũ, quo hominem à ſpiritalis nequitiæ incurſione defendat aduerſus irritamenta gulæ ſeptum atque munitum? Non enim quaſi deus vtitur poteſtate. Quid enim mihi proderat? Sed quaſi homo commune ſibi arceſsit auxilium, vt diuinæ pabulo lectionis intentus, famem corporis negligat, alimentum verbi cœleſtis acquirat. Huic intentus Moyſes panem non deſiderauit. Huic intentus Helias famẽ prolixioris non ſenſit ieiunij. Non enim poteſt qui verbum ſequitur, panem deſiderare terrenum, cum panis ſubſtantiam cœleſtis accipiat. Humanis enim diuina præſtare non dubium eſt, & corD poralibus ſpiritalia. Et ideo qui vitam veram deſiderat, illũ panẽ expetat, qui per inſenſibilem ſubſtantiã humana corda confirmat. Simul eum dicit, Non in pane ſolo viuit homo oſtendit hominem eſſe tentatum, hoc eſt, ſuſceptionem noſtram, nõ ſuam diuinitatẽ. Sequitur iactantiæ telũ, quo procliue delinquitur: quia dum homines gloriam virtutis ſuæ iactare deſiderant, de loco meritorum ſuorum & ſtatione decidunt.

De ſecunda tentatione Chriſti.

ET duxit illum, inquit, in Hieruſalem, & ſtatuit eũ ſupra pinnam templi.) Ita enim eſt iactantia, vt dũ ſe putat vnuſquiſque ad altiora cõſcendere, ſublimium vſurpatione factorũ ad inferiora trudatur * (*trahatur.) Et dixit illi: Si filius dei es, mitte te deorſum.) Vere diabolica vox, quæ mentem hominis de gradu altiore meritorum præcipitare contendit. Quid enim tam proprium diabolo, quam ſuadere vt vnuſquiſque ſe mittat deorſum? Diſce ergo & tu diabolum vincere. Agit te ſpiritus, ſequere ſpiritum.

ritum. Non te reuocet carnis illecebra, ſpiritu plenus diſce A
contemnere voluptates. Ieiuna ſi vis vincere. Conſeqnés eſt
vt per hominé diabolus te putet eſſe tétandũ. Chriſtus quaſi
fortior facie ad faciem tétatur, tu per hominem. Et illud dia
boli verbum eſt cum dicit: Homo fortis eſto, manduca & bi
be, & ſimilis mane. Noli te tibi credere. non erubeſcas egere
præſidijs quibus non egebat Chriſtus, & tamen ea non negli
Lucæ. 21. gebat, vt te doceret, dicens: Cauete ne grauetur cor veſtrum
1. Cor. 9. in vino & crapula. Nõ erubuit Paulus, qui ait: Sic enitor nõ
vt aerem cædens. Aera quidem non cædebat Apoſtolus, ſed
poteſtates aerias verberabat. Sed caſtigo, inquit, corp' meũ,
& in ſeruitutem redigo: ne forte cũ aliis prædicauerim, ipſe
reprobus inueniar. Simul infirmitatem ſuam diabolus mali-
tiámque deſignat, quia nemini poteſt nocere diabolus, niſi
ipſe ſe miſerit. Nã qui relictis cœleſtibus terrena eligit, vo-
luntarium quoddam præcipitium vitæ labentis incurrit. Si-
mul quoniam telum ſuum diabolus vidit obtuſum, quo om-
nes homines propriæ ſubiecerat poteſtati, plus cœpit quàm
hominem iudicare. Sed dominus rurſus nec ea quidem quæ B
de ſe fuerant prophetata, ad arbitriũ diaboli putauit eſſe fa-
cienda, ſed diuinitatis propriæ authoritate ſeruata, verſu-
tiæ eius occurrit: vt quia ſcripturarum exemplum prætẽ-
derat, ſcripturarum vinceretur exemplis. Poteſtas enim eſt
deo vincere, ſcriptura mihi vicit. Diſce hic quoque quia Sa-
2. Corin. 11. tanas trãsfigurat ſe velut angelum lucis, & de ſcripturis ipſis
ſæpe diuinis laqueum fidelibus parat. Sic hæreticos facit, ſic
euiſcerat fidem, ſic iura pietatis impugnat. Ergo non te ca-
piat hæretic', quia poteſt de ſcripturis aliqua exempla pro-
ferre, nec ſibi arroget quod doctus videtur. Vtitur & diabo
lus teſtimoniis ſcripturarum, non vt doceat, ſed vt circũſcri
bat & fallat. Cognouit aliquem attentum religioni, virtuti-
bus clarum, ſignis & operibus præpotentem: iactantiæ tẽdit
laqueum, vt huiuſmodi virum inflet tumore, quo pietati ſe
non credat, ſed credat iactantiæ: nec deo deputet, ſed ſibi ar
roget. Ideoque Apoſtoli non in ſuo, ſed in Chriſti nomine
dæmoniis imperabant, ne arrogare ſibi aliquid viderentur.
Acto. 9. Sic Petrus paralyticum curat dicens: In nomine Ieſu Naza- C
reni ſurge & ambula. Diſce etiam de Paulo fugere iactãtiam
2. Corin. 12. Scio, inquit, hominem ſiue in corpore ſiue extra corpus ne-
ſcio, deus ſcit, quoniam raptus eſt in paradiſum & audiuit
verba ineffabilia quæ non licet homini loqui. Pro huiuſmo-
di gloriabor, pro me autem non gloriabor, niſi in infirmita-
tibus meis. Ergo & hic diabolus quoniam fortem ſenſit, ia-
ctantiam prætendit, quæ etiam fortes decipit. Sed dominus
reſpondit ei: ¶ Non tentabis dominum deum tuum.) In quo
& dominum & deum Chriſtum, & patrem & filiũ poteſtatis
Ioan. 10. vnius eſſe cognoſcis, iuxta quod ſcriptum eſt: Ego & pater
vnum ſumus. Et ideo ſi vnum obtẽdit diabolus, occurre ei
quia ſcriptũ eſt, Sumus. Et diſtingue vnum, ne diſcernas po-
teſtatem: diſtingue vnum, ne patrem filiúmque ſecernas.

De tertia tentatione Chriſti.

ET duxit illum diabolus iterum in montem altiſſi-
mum, & oſtẽdit illi omnia regna orbis terræ in mo
mento temporis.) Bene in momento temporis ſe- D
cularia & terrena demonſtrantur. Non enim tam
conſpect' celeritas indicatur, quàm caducæ fragilitas pote-
ſtatis exprimitur. In momento enim cuncta illa prætereunt,
& ſæpe honor ſeculi abiit antequam venerit. Quid enim ſe-
culi poteſt eſſe diuturnum, cum ipſa diuturna non ſint ſecu-
la? Docemur hic inanis ambitionis flabra deſpicere, quod o-
mnis dignitas ſecularis diabolicæ ſubiaceat poteſtati, ad v-
ſum fragilis, & inanis ad fructũ. Sed quomodo hic dat dia-
bolus poteſtatem, & alibi legis, Quia omnis poteſtas à deo
Roma. 13. eſt? Nũquid poteſt quis duobus dominis ſeruire, aut à duo-
bus accipere poteſtatem? Num ergo contrariũ eſt? Minime.
Sed vide quia omnia à deo. Neque enim ſine deo mundus,
Ioan. 1. quia & mũdus per ipſum factus eſt. Sed licet à deo factus ſit,
1. Ioan. 5. tamen opera eius mala, quia ſeculum in maligno poſitũ eſt,
& ordinatio mundi à deo, opera mundi à malo. Ita etiam à
deo poteſtatum ordinatio, à malo ambitio poteſtatis. Deni-
Roma. 13. que non eſt, inquit, poteſtas niſi à deo. Quæ autẽ ſunt à deo,
ordinatæ ſunt: nõ datæ, ſed ordinatę: & qui reſiſtit poteſtati,

A dei, inquit, ordinationi reſiſtit. Hic quoque licet dicat dare
ſe diabolus poteſtatẽ, omnia tamẽ illa ad tẽpus permiſſa ſibi
eſſe non abnuit. Itaque qui permiſit, ordinauit: nec poteſtas
mala, ſed is qui male vtitur poteſtate. Deniq; vis non timere
poteſtatem? Fac bonum, & habebis laudem ex illa. Non er-
go poteſtas mala, ſed ambitio. Denique conſque à deo ordi-
natio poteſtatis, vt dei miniſter ſit qui bene poteſtate vtitur.
Dei, inquit, miniſter eſt tibi in bonum. Non ergo muneris
aliqua culpa eſt, ſed miniſtri: nec dei poteſt ordinatio diſpli-
cere, ſed adminiſtrantis actio. Nam vt de cœleſtibus ad ter-
rena deriuemus exemplum, dat honorem imperator, & ha-
bet laudem. Quòd ſi quis male honore vſus fuerit, non impe
ratoris eſt culpa, ſed iudicis. Habent reum ſua crimina, non
quia poteſtas vnumquemque, ſed malitia ſua implicat. Quid
ergo? Bonum eſt vti poteſtate, ſtudere honori. Bonum ſi de-
feratur, non eripiatur. Diſtingue tamen hoc ipſum bonum.
Alius enim bonus in ſeculo, alius perfectæ virtutis vſus. Bo-
num eſt enim cognoſcendæ diuinitatis ſtudium, nullis occu
B pationibus impediri. Nam etſi multa bona, vna tamẽ eſt vita
æterna. Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te ſolum Ioan 17.
verum deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Et ideo vitę
æternæ maximus fructus, & ſolus deus vitæ remunerator
æternæ eſt. Solum deum & dominum noſtrum adoremus, &
ipſi ſoli ſeruiamus, vt ſolus ipſe nos fructu remuneret am-
pliſſimo. Fugiamus omnia quæ diabolicę ſubiacent poteſta-
ti, ne tanquam malus tyrãnus in eos quos intra ſuum regnũ
inuenerit, acceptę ſæuitia poteſtatis vtatur. Non ergo à dia-
bolo poteſtas eſt, ſed obnoxia tamen inſidiis diaboli. Nec
tamen ideo mala ordinatio poteſtatum, quia malo obnoxiæ
poteſtates. Bonum eſt enim deum quærere, ſed quidam ipſi'
inquiſitionis anfractus & error obrepit. Nam ſi inquiſitor in
ſacrilegium ſæua interpretatione vertatur, in deterius ver-
titur quærentis offenſa, quàm ſi non quæſiſſet: nec tamen in-
quiſitionis, ſed quæſitoris eſt culpa: nec inquiſitio obnoxia
malo, ſed quærentis affectus. Quòd ſi is qui deum quærit,
propter fragilitatem carnis & mentis anguſtiam ſæpe tenta-
C tur, quanto magis qui ſeculum quærit, obnoxius eſt? Atque
hoc ipſo perniciosior ambitio, quod blanda quędam eſt cõ-
ſiliatricula dignitatum, & ſæpe quos vitia nulla delectant,
quos nulla potuit mouere luxuria, nulla auaritia, ſubruere fa
cit ambitio criminoſos. Habet enim forenſem gratiam, do-
meſticum periculũ: & vt dominetur aliis, prius ſeruit. Cur-
uatur obſequio, vt honore donetur: & dum vult eſſe ſubli-
mior, fit remiſſior, cum in ipſa poteſtate quod præcellit, a-
lienum ſit. Legibus enim imperat, ſibi ſeruit. Dicet fortaſſe
aliquis, quia ſolus qui malum fecerit, timet: tamen qui mare
nauigat, plus timet. Econtra in immobili terrarum ſtatione
conſiſtens, non ſolet timere naufragium. At ſi mobile con-
ſcendat elementum, frequentioribus obnoxius fit periculis.
Fuge ergo ſeculi mare, & naufragium non timebis. Etſi fre-
quenter arborum vertices ſpirantium verberent flabra ven
torum, ſolidatis tamẽ radicibus nullus occaſus eſt. At in ma-
ri furentibus ventis, etſi non omnium naufragium, omnium
tamen periculum eſt. Ita etiam aduerſis flatibus nequitiæ ſpi
D ritalis, nullus in arena vel in ſalo tutus eſt, & naues Tarſis ve
hementi ſæpe ſpiritu conteruntur. Hęc moraliter. Cæterùm
quod ad myſticum ordinem ſpectat, cernis vetuſti erroris
vincula ſuis reſoluta veſtigiis: vt primo gulæ, ſecundo faci-
litatis, tertio ambitionis laqueus ſolueretur. Pellectus eſt e-
nim Adam cibo, & in * locum interdictæ arboris ſententiæ
facilitate tranſgreſſus. Temerariæ quoque ambitionis cri-
mẽ incurrit, dum ſimilitudinem diuinitatis affectat. Et ideo
prius dominus veteris nexus ſoluit iniuriæ, vt nos iugo ca-
ptiuitatis excuſſo, vincere crimina ſcripturarum præſidio
diſceremus. Quòd ſi dominus Ieſus propria non deſidera-
uit, tu aliena cur quæris? Si creator omnium ſeculi gloriam
ſubeundæ paupertatis virtute contempſit, cur tu faſtidias
quod natus es, appetas quod indebitum eſt? Cur ea quæ ad
vſum tibi diuturna eſſe nõ poſſunt, ad ſupplicium diuturna
depoſcas? Caue inſidias, caue fraudes. Et hoc ipſo quod ad
ſubruendum hominem totum verſuta diabolus mundũ frau
de concutiat, totius ſeculi pugnet illecebris, eius tibi blan-
ditiæ plus cauendæ. Non Euam cibus flexerat, non manda-
torum,

torũ deſtituerat obliuio, ſed promiſſi honoris ambitio illecebroſa decepit. A Quæ ſi ſolum dominum adorare voluiſſet, indebita non quæſiſſet. Et ideo remedium datur quo telum ambitionis obtũdas, vt ſoli domino ſeruias. Caret enim ambitione religioſa deuotio.

De receſſu diaboli à Chriſto.

ET conſummata omni tentatione diabolus receſſit ab illo vſque ad tempus.) Prope omnium criminũ fontes, hæc tria genera demonſtrantur eſſe vitiorum. Neque enim conſummatam omnem tẽtationem ſcriptura dixiſſet, niſi in his tribus eſſet omnium materia delictorum, quorum ſemina in ipſa origine ſunt cauẽda. Finis ergo tentationum, finis eſt cupiditatũ: quia cauſſę tentationum, cauſſæ cupiditatum ſunt. Cauſſæ autem cupiditatum ſunt, carnis oblectatio, ſpecies gloriæ, auiditas potentię. Quàm religioſum videtur vt commorationem Chriſtianæ fœminæ non recuſes: ſed crebra inde tentatio. Si attentos deo viderit diabolus, ſuggerit vt decipiat. Sed tu quãuis de B propoſito pręſumas, caue tentationem, ſciens naturam. Hęc tria, ſi recorderis, etiã Paulus cauenda præſcripſit, deſignãs tres eſſe ſpecies peccatorum, à quibus liber expectat iuſtitię 1.Theſſ. 2. coronam. Neque enim, inquit, in verbo adulationis fuimus, neque in occaſione auaritiæ, deus teſtis eſt, neque gloriam quærentes ab hominibus. Et ideo diabolum vicit, coronam petiuit. Vides ergo ipſum diabolum non eſſe in ſtudio pertinacem, cedere veræ ſolere virtuti. Etſi inuidere non deſinat, tamen inſtare formidat, quia frequentius refugit triumphari. Audito itaq; dei nomine, receſſit, inquit, vſque ad tẽpus. Poſtea enim non tentaturus, ſed aperte pugnaturus aduenit. Docet igitur te ſcriptura diuina, non tibi contra carnem & ſanguinem, ſed cõtra inſidias ſpiritales eſſe certamẽ. Vides magnificẽtiam Chriſtiani viri, qui certat cum rectoribus mundi: & licet conſtitutus in terris, aduerſus ſpiritalia nequitiæ quæ ſunt in cœleſtibus, animi virtute decernit. Nõ enim de terrenis contẽdimus, vt dimicemus in terra, ſed ſpiritalibus propoſitis præmiis de regno dei, & Chriſti hæreditate neceſſe eſt ſpiritalia prius impedimenta ſuperentur. C Corona propoſita eſt, ſubeunda certamina ſunt. Nemo poteſt niſi vicerit coronari. Nemo poteſt vincere, niſi ante certauerit. Ipſius quoque coronæ maior eſt fructus, vbi labor Matth. 7. maior eſt. Arta enim & anguſta eſt via quæ ducit ad vitam, lata vero & ſpatioſa quę ducit ad mortem. Et ideo tentationem nunquam timere debemus. Eſt enim cauſſa victoriæ, materia triumphorum. Diues ille qui tentationem non ſen- Lucæ 16. ſit in hoc ſeculo, in pœnis eſt apud inferos. Pauper ille Lazarus qui ita paupertate morbóque afflictus eſt & attritus, vt vibices eius à canibus lamberentur, vitæ iſtius labore miſerabilis, coronam gloriæ quæſiuit æternæ. Multæ enim tribulationes non quorumcunque, ſed iuſtorum. Deniq; quos diligit dominus ſępe caſtigat. Petrus tentatus eſt vt negaret, negauit vt fleret. Et quid de cæteris dicam? Nempe Iob erat probatus à deo: ſed licet probatus erat, victor tamen non erat. Probata erat deuotio virtutis, tamen præmium non habebat. Et ideo tentandus offertur, vt glorioſior redderetur. Illius quoque certaminis refert vt gradum ſpectes. Non v- D num telum diabolus habet, frequẽtat ſpicula, vt aut præmio vincat, aut tædio. Primo cupiditate vulnerat, ſecundo pietate, tertio ſanitate. Mẽtis enim pariter & corporis pugnat vlceribus. Diuerſitas quoque ipſa tentationum, pro diuerſitate certantium eſt. Auaritiæ damno diues vrgetur, pater diſpendio filiorum, homo doloribus, corpus vlceribus. Quãta hęc tela? Vnde dominus noluit habere quod perderet, & ideo pauper huc venit, ne haberet diabolus quod auferret. Vis ſcire q̃ verum ſit? Ipſum dominum dicentem audi: Venit hu- Ioan. 14. ius mundi princeps, & in me inuenit nihil. Noluit etiã paucorum eſſe pater, vt eſſet omnium. Fruſtra autem corporis tentaretur vlceribus, qui contemneret omnes corporis paſſiones: ſimul vt oſtẽderet nobis quod immaculata ſibi corporis hoſte depulſo victoria deberetur. Sed ille quaſi homo ſuis tentatur, hic publicis. Illi patrimoniũ aufertur, huic regnũ orbis offertur. Nec totus ſine fraude diabolus, qui exaſperare dei filium verebatur, illum iniuriis tentat, hũc præ- Iob. 1. miis. Ille quaſi ſeruulus dicit: Dominus dedit, dominus abſtulit, hic naturæ ſuæ diſpoſitioniſq; cõſcius ſua ſibi ridet offerri. Et vt ad illud reuertamur, ingruit nuncius ſuper nuncium, congeminant vulnera, nec tamen fortis athleta mente turbatur. Adhibetur mulier primæ fraudis illecebra: hic per virginem natus, errori obnoxiam non habebat. Amici adhibentur, qui prauis conſiliis opprimãt reluctantem, ſed in omnibus quæ acciderunt ei, nuſquam peccauit Iob labiis ſuis in conſpectu dei. Nam quod maledicit diei dicens, Pereat dies illa in qua natus ſum, & infra: Et maledicat ei is qui ma- Iob. 3. ledixit diem illam, qui habet magnum cetum opprimere: ad prophetiam pertinet: eò quod diabolum tanquam proceloſi ſeculi iſtius cetum dominus noſter Ieſus Chriſtus oppreſſit. & generationis ſuæ carnalis diem perire deſiderat, vt dies eius in regeneratione numeretur. Pereat, inquit, dies ſecularis, vt dies ſpiritalis oriatur. Ergo in tentatione ſanctus Iob myſteria loquitur. Qui enim vincebat ſeculũ, Chriſtũ videbat. Nos igitur non timeamus tentationes, ſed magis in tentationibus gloriemur, dicentes: Quando infirmamur, tũc 2.Corin. 12. potentes ſumus. tunc enim nectitur corona iuſtitiæ. Sed illa Paulo fortaſſis accommoda: nos autem, quia plures coronæ ſunt, quãcũq; ſperare debemus. In ſeculo laurus corona eſt, corona eſt & ſcutũ. At vero tibi ꝓpoſita eſt corona deliciarũ. Corona enim deliciarũ obũbrabit te. Et alibi: Scuto voluntatis ſuæ circundabit te. Gloria quoque & honore quem dilexit dominus coronauit. Ergo qui vult coronã dare, tentatione ſuggerit. Et ſi quando tentaris, cognoſce quia paratur corona. Tolle martyrum certamina, tuliſti coronas. Tolle cruciatus, tuliſti beatitudines. Nónne tentatio Ioſeph virtutis eſt cõſecratio? Nónne iniuria carceris corona eſt caſtitatis? Quemadmodũ regni in Aegypto conſortium potuiſſet adipiſci, niſi venditus fuiſſet à fratribus? Quod dei factũ eſt arbitrio, vt iuſtus probaretur, ipſe mõſtrauit dicens: Quemadmodum fieret in hodierno vt paſceretur populus multus? Non debemus igitur tentationes ſeculi pro malis timere, quibus bona præmia comparantur: ſed magis rogare contẽplatione conditionis humanæ, vt eas tentationes ſubeamus, quas ferre poſſimus.

De egreſſu ipſius Ieſu in Galilæam ad docendum.

ET egreſſus Ieſus in virtute ſpiritus in Galilæã.) Completur hoc loco prophetia Eſaiæ dicẽtis: Re- Eſaiæ. 9. gio Zabulon, & terra Neptalim, & cæteri Paraliã inhabitantes, & qui ſecus maritima trans Iordanẽ Galilææ gentium, populus qui ſedebat in vmbra mortis, lucem viderunt magnam. Quis eſt enim lux magna, niſi Chriſtus, qui illuminat omnem hominẽ venientem in hunc mũ- Ioan. 1. dum? Deinde librum accepit, vt oſtenderet ſeipſum eſſe qui locutus eſt in prophetis: & remoueret ſacrilegia perfidorũ, qui alium deum dicunt veteris teſtamenti, aliũ noui, vel qui initium Chriſti dicunt eſſe ex virgine. Quomodo enim cœpit ex virgine, qui ante virginem loquebatur?

Teſtimonium ſcripturæ de miſſione Ieſu ad prædicandum & ſaluandum.

SPiritus domini ſuper me.) Vides trinitatem coæternam atque perfectam. Ipſum loquitur ſcriptura Ieſum deum hominẽmque in vtroq; perfectũ, loquitur & patrem, & ſpiritum ſanctum. Spiritus enim ſanctus cooperator oſtenditur, quando corporali ſpecie ſicut columba deſcendit in Chriſtum cum dei filius baptizaretur in fluuio, pater loqueretur è cœlo. Quod igitur maius quærimus teſtimonium, quàm quod ſe fuiſſe qui locutus eſt in prophetis, propria voce ſignauit? Vngitur oleo ſpiritali, & virtute cœleſti, vt paupertatem conditionis humanæ theſauro reſurrectionis rigaret æterno, captiuitatem mẽtis auerteret, cæcitatem illuminaret animorum, annum domini perpetuis diffuſum temporibus prædicaret, qui redire in orbem laboris neſciat, continuationem fructus hominib9 & quietis indulgeat. Atque ille ita ad omnia ſe curuauit obſequia, vt ne lectoris quidem aſpernaretur officium. Nos vero impij, qui diuinitatis fidem miraculis operum colligendã contemplatione corporis negabamus.

De reſponſione Ieſu ad conciues ſuos.

Amen

AMen dico vobis, quod nemo Propheta acceptus A
eſt in patria ſua.) Non mediocriter inuidia prodi-
tur, quæ ciuicę charitatis oblita, in acerba odia can
ſas amoris inflectit. Simul hoc exemplo pariter &
oraculo declaratur quod fruſtra opem miſericordiæ cœle-
ſtis expectes, ſi alienæ fructibus virtutis inuideas. Aſperna-
tor enim dominus inuidorum eſt, & ab iis qui diuina benefi-
cia in alus perſequuntur, miracula ſuæ poteſtatis auertit. Do
minicæ quippe carnis actus, diuinitatis exēplū eſt, & inuiſi-
bilia nobis eius per ea quę ſunt viſibilia demonſtrātur. Non
ocioſe itaque ſaluator excuſat qood oulla in patria ſua mira
cula virtutis operatus ſit, ne ſortaſſis aliquis viliorem patriæ
nobis eſſe debere putaret affectum. Neque enim ciues pote-
rat noo amare, qui amaręt omnes, ſed ipſi ſe charitate patriæ
2.Corin.13. qui inuident abdicarunt. Charitas enim non æmulatur, oon
inflatur, nec tamen exors beoeficiorum patria diuinorū eſt.
Quod enim maius miraculum, quàm qnod in ea oatus eſt
Chriſtus? Videte igitur quid mali iouidia afferat. Indigna
propter inuidiam patria iudicatur, io qua ciuis operetur, quę B
digna fuit in qua dei filius naſceretur.

Confirmatio reſponſionis exemplo Heliæ & viduæ.

IN veritate dico vobis, multæ viduæ fuerūt in die-
bus Heliæ.) Noo quia Heliæ dies fuerunt, ſed in
quibus Helias operatus eſt: aut quia dies ſaciebat
illis, qui in eius operibos lucē videbant gratiæ ſpi-
ritalis, & coouertebantur ad dominum. Et ideo aperiebatur
cœlum videntibus æterna & diuina myſteria, claudebatur
quaodo fames erat, quia nulla erat cognoſcendæ diuinitatis
vbertas. Sed de boc plenius ſcripſimus cum de viduis ſcri-
beremus.

Confirmatio eiuſdem exemplo Heliſæi & Naaman.

ET multi leproſi eraot in Iudæa tēporibus Heliſæi
prophetæ, & nemo eorum muodatus eſt oiſi Naa-
man Syrus.) Euidcoter hic ſermo oos domioi ſa-
lutaris informat, & ad ſtudium venerandæ diuini-
tatis bortatur, quod nemo ſanatus oſtenditur, & maculoſi
morbo corporis abſolutus, oiſi qui religioſo officio ſtuduit
ſanitati. Non enim dormientibus diuina beneficia, ſed obſer
uantibus deferuntur. Et bene apto comparationis exemplo
arrogantia ciuium retunditur inuidorum, dominicúmq; fa- C
ctum ſcripturis docetur veteribus conuenire, quod in libris
4.Reg.6. quoque Regnorum legimus gentilem virum Naaman pro-
phetico oraculo lepræ maculis abſolutum, cum plurimos In
dæorum lepra corporis pariter & meotis abſumeret. Siqui-
4.Reg.7. dem etiam quatuor illos qui cogēte fame in caſtra primi re-
gis Syriæ tetenderunt, tradit hiſtoria fuiſſe leproſos. Cur igi
tur nō curabat fratres, noo curabat ciues, nō ſaoabat prophe
ta conſortes, cum ſanaret alienos, ſanaret eos qui obſeruan-
tiam legis & religionis cooſortium oon habebant, oiſi quia
voluotatis eſt medicina, non gentis, & diuinum munus votis
eligitur, noo naturæ iure defertur? Diſce Chriſtiane rogare
quod cupias impetrare: ſaſtidioſos viros cœleſtium profe-
ctus munerum noo ſequuntur. Sed quamuis ſimplex expo-
ſitio moralem informet affectum, gratia tamē non eſt occul-
ta myſterij. Etenim cum poſteriora à ſuperioribus deriuen-
tur, tum etiam ſuperiora poſterioribus aſtruuntur. Diximus
enim in libro alio, in vidua illa ad quam Helias directus eſt,
typum Eccleſiæ præmiſſum. Populus Eccleſiam congrega- D
uit, vt ſequatur populus ille ex alienigenis congregatus. Po-
pulus ille ante leproſus, populos ille aote maculoſus, prius
quàm myſtico baptizaretur in flumine, idem poſt ſacramē-
ta baptiſmatis maculis corporis & mentis ablutus, iam oon
lepra, ſed immaculata virgo cœpit eſſe ſine ruga. Merito er-
go magnus Naamao in conſpectu domini ſui, & admirabilis
facie deſcribitur, quoniam in eius typo ſalus futura gentibus
declaratur, qui ſacratæ conſilio puellæ, quæ fractis viribus
cininm in boſtilem captioa venerat poteſtatem, à propheta
ſalutem ſperare commonitus, oon terreni regis imperio, ſed
diuinæ miſericordiæ liberalitate ſanatur. Cur myſtico nu-
mero mergere iubetur? Cur Iordanis fluuius eligitur? Nón-
ne boni, inquit, Abana & Farfar fluuij Damaſci præ Iorda-
ne? Sed iratus hos prætulit, Iordanem meditatus elegit. Ne-
ſcit enim ira myſterium, fides nouit. Diſce baptiſmatis gra-
A tiam ſalutaris, qui leproſus merſerat, fidelis emerſit. Diſce
ſpiritalia ſacramenta ſignari. Corporis remediū petitur, mē-
tis acquiritur. Abluitur caro, affect⁹ ablnitur. Noo enim ma
gis corporis quàm mentis lepram video fuiſſe mundatam,
quando poſt baptiſmum veteris erroris colluuiooe deterſa,
negat ſe diis alienis hoſtias quas ſpoponderat domino lita-
turum. Diſce etiam congruæ præcepta virtutis: probauit fi-
dem, qui præmia recuſauit. Diſce vtroq; dictorū ſactorúm-
que magiſterio quid ſequaris. Habes domioi præceptū, va-
tis exemplnm, gratis accipere, gratis dare, oec vendere mini
ſterium, ſed offerre. Noo enim precio taxatur dei gratia, nec
in ſacramentis lucrum qoæritur, ſed obſequium ſacerdotis.
Non tamen ſatis eſt ſi lucrum ipſe non quæras: familię quo-
que tuæ cohibendæ maous ſunt: nec hoc ſolum expoſcitur,
vt te ſolum caſtum immaculatúmque cuſtodias. Non enim
dixit Apoſtolus, te ſolum, ſed teipſum caſtū cuſtodi. Quæ-
ritur ergo non ſolum tua ab huiuſmodi nnodiois, ſed etiam
domus tuæ caſtitas. Oportet enim irrepreheoſibilem eſſe ſa
cerdotem, ſuæ domnl bene præpoſitum, filios habentē ſub-
B ditos, cum omni caſtitate. Si quis autem domui ſuæ præeſſe
neſcit, quomodo Eccleſiæ dei diligentiam habebit? Inſtrue
ergo ſamiliam tuam, hortare, cuſtodi: & ſi te fefellerit ſeruu-
lus (humanā enim non excipio facultatē) prophetico depre-
henſus repudietur exemplo. Cito turpē ſequitur lepra mer-
cedem, & pecunia corpus animúmque male quęſita comma-
culat. Accepiſti, ioquit, pecuniam, & poſſidebis ex ea agrū,
& vioeas, & oliueta, & greges, & lepra Naamā adhærebit ti-
bi & ſemini tuo vſqne in æternum. Vides quia facto autho-
ris ſucceſſio damnatur hæredis. Inexpiabilis eſt enim vēdi-
ti culpa myſterij, & gratiæ vindicta cœleſtis tranſit ad po-
ſteros. Denique Moabitæ & cæteri non intrabunt Eccleſiā
vſque ad tertiam & quartam generationem, tamdiu videli-
cet, vt ſimplicius interpretemur, donec culpam autborum
multiplicis ſocceſſio generationis aboleret. Sed cum illi qui
in deum idolnlatriæ errore deliquerunt, in quartā genera-
tionem videātur eſſe mulctati: profecto durior videtur eſſe
ſententia qua Giezi ſemen vſq; in ęteroū pro cupiditate ha-
bendi prophetica authoritate damnatur: præſertim cum do-
minus noſter Ieſus Chriſtus per lauacri regenerationem o-
C mnibus remiſſionem dederit peccatorum: oiſi vt vitiorū ma
gis quam generis ſemen iotelligas. Sicut enim qui filij pro-
miſſionis ſunt, æſtimantur io ſemen bonum: ita etiam qui fi-
lij erroris ſunt, æſtimantur io ſemen malum. Nam & Iudæi
ex patre diabolo, non vtique carnis ſucceſſione, ſed crimi-
nis. Ergo omnes cupidi, omnes auari, Giezi lepram cum di-
uitiis ſuis poſſideot: & male quæſita mercede, ooo tam pa-
trimonium ſacultatum quam theſaurum criminum congre-
garunt, æteroo ſupplicio, & breui fructu. Nam cum diuitiæ
ſint caducæ, pœna perpetua eſt: quia oeque auarus, oeqoe e-
brioſus, neque idolis ſeruiens regnum dei poſſidebunt.

De indignatione Iudæorum, & eiectione Ieſu.

ET repleti ſunt ira omoes in Synagoga hęc audien-
tes, & ſurrexerunt, & eiecerunt illum extra ciuita-
tem.) Sacrilegia Iudæorum quæ multo antè do-
minus prænunciauerat per Prophetas, & pſalmi
verſiculo declarauerat quæ paſſurus eſſet in corpore coo-
ſtitutus, diceos: Retribuebant mihi mala pro bonis: in Euan
D gelio docet eſſe completa. Nam cū ipſe per populos bene-
ficia diffunderet, illi toiurias irrogabaot. Nec mirum ſi per-
diderunt ſalutem, qui eieceruot de ſuis finibus ſaluatorem.
Moralis enim dominus: & qui docuerat exemplo ſui apoſto
los ſuos omnibus omnia fieri, nec volentes repudiat, nec in-
uitos alligat, nec eiicientibus reluctatur, oec rogantibus de-
eſt. Sic Geraſenos alibi, cum virtutes eius ſuſtinere oō poſ-
ſent, quaſi infirmos & ingratos reliquit. Simol intellige oon
ex neceſſitate fuiſſe, ſed voluotariam corporis paſſionē: nec
captum à Iudæis, ſed à ſe ipſo oblatum. Etenim quando vult
capitur, quaodo vult elabitur, quaodo vult ſuſpēditur, quā-
do vult non tenetur. Et bic in ſupercilium mootis præcipi-
tandus aſcenderat: & eece per medium illorū, mutata ſubito
vel obſtupefacta fureotium mente, deſcendit. Nondū eoim
hora venerat paſſionis, quinetiam malebat adhuc Iudæos ſa
nare q̃ perdere, vt inefficaci furoris exitu deſinerent velle,
quod

quod implere non poſſent. Vides igitur & hic dininitatis eſ- A
ſe quòd non captus eſt, & illic voluntatis eſſe quòd captus
eſt. Nam quemadmodum à paucis teneri potuit, qni à popu-
lo non tenetur? Sed noluit ſacrilegium eſſe multorum, vt in
euthores culpæ crucis inuidiam retorqueret, atque à paucis
quidem affigeretur, ſed pro toto orbe moreretur.

Confirmatio doctrinæ Chriſti per miracula.

ET in ſynagoga erat homo habens ſpiritum immũ-
dum.) Et infra: Surgens autem de Synagoga intra-
uit in domum Simonis & Andreæ. Socrus autẽ Si-
monis tenebatur magnis febribus.) Vide clemẽtiã
domini ſaluatoris, nec indignatione commotus, nec ſcelere
offenſus, nec iniuria violatus Iudęam deſerit: quinetiam im-
memor iniuriæ, memor clementiæ, nunc docendo, nunc li-
berando, nunc ſanãdo, infidæ plebis corda demulcet. Et be-
ne ſanctus Lucas, virũ ab ſpiritu nequitiæ liberatũ antè pre-
miſit, & ſubdit fœminæ ſanitatem. Vtrumque enim ſexũ do
minus curaturus aduenerat, & prior ſanari debuit qui prior B
creatus eſt, nec prætermitti illa quæ mobilitate magis animi
quàm prauitate peccauerat. Sabbato medicinæ dominicæ o-
pera cœpta ſignificat, vt inde noua creatura cœperit, vbi ve
tus creatura ante deſiuit: nec ſub lege eſſe dei filium, ſed ſu-
pra legem in ipſo principio deſignaret: nec ſolui legem, ſed
impleri. Neque enim per legem, ſed verbo factus eſt mun-
Pſalm. 32. dus, ſicut legimus: Verbo domini cœli firmati ſunt. Nõ ſol-
uitur ergo lex, ſed impletur, vt fiat renouatio hominis iam
Ephes. 4. labentis. Vnde & Apoſtolus ait. Expoliantes vos veterẽ ho
minem, induite nouum qui ſecundum deum creatus eſt. Et
bene Sabbato cœpit, vt ipſum ſe oſtenderet creatorem, qui
opera operibus intexeret, & proſequeretur opus quod ipſe
iam cœperat: vt ſi domũ ſaber renouare diſponat, non à fun
* vetuſtam. damentis, ſed à culminibus incipit ſoluere vetuſtatem.* Ita-
que ibi prius manum admouet, vbi ante deſierat. Deinde à
minorib' incipit, vt ad maiora perueniat. Liberare à dęmo-
ne & homines, ſed in verbo dei poſſunt: reſurrectionẽ mor-
tuis imperare, diuinæ ſolius eſt poteſtatis. Nec quenquã mo C
uere debet quod Ieſu Nazareni nomen in hoc libro diabo-
lus dixiſſe primus inducitur. Nec enim ab eo Chriſtus no-
men accepit, quod de cœlo angelus ad virginem detulit. Eſt
enim huius impudẽtiæ, vt inter homines aliquid primos v-
ſurpet, & ad homines quaſi nouum deferat, quo terrorẽ ſuæ
poteſtatis incutiat. Denique & in Geneſi primus deum ho-
mini nuncupauit. Sic enim habes: Et dixit ſerpens mulieri:
Gene. 3. Quid vtique dixit deus, Ne edatis ab omni ligno? Vterque
Gene. 2. igitur deceptus à diabolo eſt, ſanatus eſt à Chriſto. Sequere
cętera, & Euangelicæ lectionis diſce myſteria, atq; in duorũ
ſanitate publicæ ſacramentum ſalutis agnoſce. Sicut enim in
1. Corin. 15. Adam omnes moriũtur, ita & in Chriſto omnes viuificabũ-
tur. Quis eſt ille qui in Synagoga ſpiritũ dæmonij habebat
immundum, niſi populus Iudæorum, qui quaſi ſerpentinis
ſpiris reuinctus, & innodatus diaboli laqueis, ſimulatã cor-
poris munditiam interioris mentis ſordibus inquinabat? Et
bene in Synagoga homo erat qui ſpiritum immundum habe
bat, quia ſpiritum ſanctum amiſerat. Introierat enim diabo- D
lus, vnde Chriſtus exierat. Simul oſtenditur natura diaboli
non improba, opera iniqua. Nam qui per ſuperiorem naturã
deum confitetur, opere negat: & in hoc apparet eius nequi-
tia, & improbitas Iudæorum, quod ita populo veſanæ cæci-
tatem mentis offudit, vt populos neget, quem dæmones con
fitentur. O peior magiſtro diſcipulorum hæreditas, ille ver-
bo dominum tentat, hi facto. Ille dicit: Mitte te, iſti adoriũ-
tur vt mittant. Si altiore conſilio iſta penſamus, animi debe-
mus intelligere & corporis ſanitatẽ, vt prius animus qui ſer
pentinis laborabat inſidiis, abſolutus ſit. Anima enim nun-
quam à corpore vinceretur, niſi prius à diabolo tentaretur.
Nam cum anima corpus agat, viuificet & gubernet, quẽad-
modum in eius illecebras captiua raperetur, niſi & ipſa ſupe
rioris alicuius poteſtatis vinculis ſtringeretur? Denique nõ
prius Eua eſuriuit, quam ſerpentis verſutia tentauit, & ideo
aduerſus ipſum authorem peccati prius debuit medicina ſa-
lutis operari. Fortaſſis etiã in typo mulieris illius ſocrus Si-
monis & Andreæ variis criminum febribus caro noſtra lan-
A guebat, & diuerſarum cupiditatum immodicis æſtuabat il-
lecebris. Nec minorem febrem amoris eſſe dixerim quã ca-
loris. Itaque illa animum febris, hæc corpus inflãmat. Febris
enim noſtra auaritia eſt, febris noſtra libido eſt, eò quod i-
gnitæ ſint cupiditates. Vnde & Apoſtolus ait: Si non ſe con- 1. Corin. 7.
tinent, nubant. melius eſt nubere quam vri. Febris noſtra lu-
xuria eſt, febris noſtra ambitio eſt, febris noſtra iracundia
eſt. Quæ licet corporis vitia ſint, ignem tamẽ oſſibus impli-
cant, mentem, animum, ſenſúmq; pertentant. Hæc prior dia-
boli ſolicitatur arte. Etenim ager bonus, veſtis, monile, ſua-
dela ſerpẽtis eſt. Honorum gratia, ſublimitas poteſtatum, e-
pularũ ſuauitas, forma meretricis laqueus eſt diaboli, & qua-
ſi quidã nequitiæ ſpiritalis illecebroſus affectus, qui per car-
nis illecebram quæ cito fœminea quadam leuitate mollitur,
animum quoque de gradu deiicit. Neque enim formam mu
lieris animos prius quàm corporis oculus cõcupiſcit. Deni-
que quod non videris non amabis: ſed vbi caro cõcupierit,
compatientis quoq; animi conſtantia deſatiſcit, & mens con
B ſortio amoris inflectitur. Duo enim in carne vna ſunt, atque
ita mors irrepit ſceleris effectu, tentante diabolo, carne ſua-
dente. Vehementior tamẽ eſt animi q̃ corporis febris, & id-
eo pro animi voluntate corporis ſalus plerũque contẽnitur,
nec à periculis abſtinetur. Vnde non alienũ videtur repete-
re quemadmodum Theotimus cùm graui oculorum incõ-
modo laboraret, & amaret vxorẽ, interdicta ſibi à medico
facultate coëundi, cupiditatis impatiens, atq; impetu libidi-
nis raptus ſe moderari nequiuerit. Sciens enim prudénſque
quod eſſet oculos amiſſurus, prius q̃ conueniret vxori, in ip
ſo æſtu feruentis cupiditatis, & cõſuetudinis apparatu: Va-
le, inquit, amicũ lumen. Sic febre libido flagrantior eſt, gra-
uiúſque præcipitat & inflammat. Sed vbi quis reſipuerit à fu
rore, tunc conſcientiæ interioris viſus aperitur, factiq; ſuc-
cedit pœnitentia, & pudenda ſui vnuſquiſq; facinoris erube-
ſcit. Tunc deus timetur, & peccator cupit ſe celare, ſed non
poteſt: tunc caro arguitur, diabolus accuſatur: hæc quaſi le-
na vitiorum, ille quaſi author erroris. Pateſcit deformitas.
C Nudum eſt enim deo omne ſecretum, nec illius ficus foliis,
hoc eſt, tegimine corporali, & iactantia ſeculari flagitiorum
ſecreta velantur. Et vnuſquiſque diuinum peccati conſcia
formidat mente iudicium, dicens: Qui ſuper me montes ca-
dant, in quibus me abſcondam fiſſuris petrarum cum vene-
rit confringere terram? Tũc tribulos & ſpinas animo caro,
hoc eſt, curarum morſus ſolicitudinúmque generat, æſtúſq;
quos ſibi per concupiſcentiam carnis anim' ipſe circunde-
dit. Etenim quaſi clauis quibuſdam ſuffigitur anima corpo-
reis voluptatibus, & cum ſemel adhæſerit cupiditatibus de-
merſa terrenis, difficile in altum poteſt vnde deſcendit ſine
dei fauore reuolare. Actuum enim ſuorum vincta laqueis, &
deliciarum ſecularium illecebris obnoxia iam tenetur. Hũc
ergo Adam, hanc Euam dominus liberaturus aduenit, quo-
rum alter ad imaginem dei factus, altera virtutẽ ſui accipiẽs
viri, quamdiu fuit ſubdita fortiori vnam gerebant in vno
ſpiritu deo placitam voluntatem, & in paradiſo poſiti dei vi
tæ cœleſtis operabantur alimoniam. Poſtea vero quàm ca-
D ro ſuadere diuerſum, & legem cœpit primam non timere,
paradiſi exules facti in hunc inferiorem dimerſúmque locũ
peccati merito reciderunt. Nec quiſquam putet incongruũ
eſſe ſi Adam atque Eua in typo animę & corporis æſtimen-
tur, cum in typo Eccleſiæ æſtimentur & Chriſti. Nam cum
duo eſſe in vna carne Apoſtolus diceret, adiecit: Sacramen- Ephe. 5.
tum enim hoc magnum eſt. Ego autem dico in Chriſto &
in eccleſia. In quo ergo ſuperni dei, in eo multò magis ani-
mi noſtri poteſt eſſe myſterium. Sed hæret, ſuffixus eſt, ca-
ptus eſt, & corporeis ſuccenſus eſt febribus, cõpaſſione car-
nis ægreſcit. Quærẽdus eſt medicus. Sed quis iſte tantus eſt,
qui ſauciæ mentis medeatur vlceribus? Quis tantus eſt ho-
mo qui poſſit aliis ſubuenire, cum ſibi ipſe non poſſit? Quis Roma. 5.
aliis poſſit vitam reddere, cum ipſe mortem non poſſit e-
uadere? Omnes enim in Adam moriuntur, quia per vnum
hominem in hunc mundum peccatum introiuit, & per pec-
catũ mors: & ita in omnes homines pertrãſiit, in quo omnes
peccauerunt. Illius igitur culpa mors omnium eſt. Deniq;
miſſi ſunt ſancti, miſſi ſunt & prophetæ, qui oracula diui-
na le-

na loquerētur, nec quicquam promouere potuerunt. Quæ- A
ramus ergo aliquem de angelis aut archāgelis medicum. Sed
quemadmodum mihi poſſunt præſidium ferre ne peccem,
cum ipſe archangelus à peccato nō potuerit abſtinere? Quē-
admodum ad paradiſum angelus reuocare me poterit, cum
ipſe Sathanas & angeli ſui ſedem quam acceperant, ſeruare
non potuerint?

De aſcenſu Ieſu in nauem Simonis vt doceret, & miraculo quoſdam ad ſe traheret.

Cap.V. AScendēs autem in vnam nauim quę erat Simonis,
rogauit eum vt à terra doceret puſillum.) Vbi do
minus multis impartiuit varia genera ſanitatū, nec
tempore nec loco cœpit ab ſtudio ſanandi turba
cohiberi. Veſper incubuit, ſequebantur: ſtagnum occurrit,
vrgebant. Et ideo aſcendit in Petri nauim. Hæc eſt illa nauis
quæ adhuc ſecundum Matthæum fluctuat, ſecundum Lucā
repletur piſcibus: vt & principia Eccleſiæ fluctuantis, & po
ſteriora exuberantis cognoſcas. Piſces enim ſunt qui hanc B
enauigant vitam. Ibi adhuc diſcipulis Chriſtus dormit, hic
præcipit. Dormit enim tepidis, perfectis vigilat. Sed quem-
admodum dormiat Chriſtus, audiſti dicentem in Propheta:
Cant.5. Ergo dormio, & cor meum vigilat. Et ſanctus Matthæus re
ctè non prætermittendum putauit æternæ indicium pote-
ſtatis, vbi imperat ventis. Non eſt enim humana doctrina, ſi-
cut audiſti Iudæos dicere, Verbo imperat ſpiritibus: ſed cœ
leſtis maieſtatis inſigne. Quod turbatum ſedatur mare, & di-
uinæ vocis imperio obſequuntur elementa, atque inſenſibi-
lia ſenſum accipiunt obſequendi, diuinæ myſterium gratiæ
reuelatur. Quod fluctus miteſcunt ſeculi, verbo immundus
ſpiritus conquieſcit: non alterum altero refellitur, ſed vtrū-
que celebratur. Habes miraculum in elementis, habes docu
mentum in myſteriis. Ergo quia ſanctus Matthæus illa prę-
libauerat, ſanctus Lucas eam ſibi nauim in qua Petrus piſca-
retur elegit. Non turbatur iſta quæ Petrum habet, turbatur
illa quæ Iudam habet. Etſi multa illic diſcipulorum merita
nauigabāt, tamē eā adhuc perfidia proditoris agitabat. In v- C
traque Petrus: ſed qui ſuis meritis firmus eſt, turbatur alie-
nis. Caueamus igitur perfidum, caueamus proditorē, ne per
vnum plurimi fluctuemus. Ergo non turbatur hæc nauis in
qua prudentia nauigat, abeſt perfidia, fides aſpirat. Quem-
admodū enim turbari poterat, cui præerat is, in quo Eccle-
ſiæ firmamentum eſt? Illic ergo turbatio, vbi modica fides:
hic ſecuritas, vbi perfecta dilectio. Denique etſi aliis impe-
ratur vt laxent retia ſua, ſoli tamen Petro dicitur: ¶ Duc in
altum.) Hoc eſt, in profundum diſputationum. Quid enim
tam altum quàm altitudinem diuitiarum videre, ſcire dei fi-
lium, & profeſſionem diuinæ generationis aſſumere? Quam
licet mens non queat humana plene rationis inueſtigatione
comprehendere, fidei tamen plenitudo complectitur. Nam
etſi non licet mihi ſcire quemadmodum natus ſit, non licet
tamen neſcire quòd natus ſit. Seriem generationis ignoro,
ſed authoritatem generationis agnoſco. Non interfuimus
cum ex patre dei filius naſceretur, ſed interfuimus cum à pa-
tre dei filius diceretur. Si deo non credimus, cui credemus? D
Omnia enim quæ credimus, vel viſu credimus, vel auditu.
Viſus ſæpe fallitur, auditus in fide eſt. An aſſerentis perſona
diſcutitur? Si viri boni dicerent, nefas putaremus non cre-
dere. Deus aſſerit, probat filius, refugiens Sol fatetur, tre-
mens terra teſtatur. In hoc altum diſputationis Eccleſia à
Petro ducitur, vt videat hinc reſurgentem dei filium, inde
ſpiritum ſanctum profluentem. Quæ ſunt autem apoſtolo-
rum quæ laxari iubentur retia, niſi verborum complexio-
nes, & quaſi quidam orationis ſinus, & diſputationum re-
ceſſus, qui eos quos ceperint, non amittant? Et bene apoſto
lica inſtrumenta piſcandi retia ſunt, quæ nō captos perimūt,
ſed reſeruant: & de profundo ad lumen extrahunt, & flu-
ctuantes de infernis ad ſuperna perducunt. Eſt & aliud apo-
ſtolicum piſcandi genus, quo genere ſolum Petrum piſcari
Matth.17. dominus iubet dicens: Mitte hamum, & eum piſcem qui pri
mus aſcenderit tolle. Magnum quidem eſt & ſpiritale docu-
Roma.13. mentum, quo Chriſtiani viri ſublimioribus poteſtatibus do
centur debere eſſe ſubiecti, ne quis conſtitutionē regis ter-

A reni putet eſſe ſoluendam. Si enim cenſum dei filius ſoluit,
quis tu tantus es qui non putes eſſe ſoluendum? Et ille cen-
ſum ſoluit qui nihil poſſidebat: tu autem qui ſeculi ſequeris
lucrum, cur ſeculi obſequium non recognoſcas? Cur te ſo-
pra ſeculum quadam animi arrogantia feras, cum ſeculo ſis
miſera cupiditate ſubiectus? Penditur igitur didrachma, quod
erat precium noſtræ redemptionis & corporis, in lege pro-
miſſum, in Euangelio perſolutum, non ocioſe in ore piſcis Matth.17.
inuentū. Ex ore enim tuo iuſtificaberis. Etenim preciū im-
mortalitatis eſt nobis noſtra cōfeſſio, quia ſicut ſcriptū eſt,
ore confeſſio fit ad ſalutem. Et fortaſſe primus hic piſcis, pri Roma.10.
mus eſt martyr, in ore habens didrachma, hoc eſt precium
cenſus. Didrachma noſtrū Chriſtus eſt. Habebat igitur pri-
mus ille martyr, Stephanus ſcilicet, in ore theſaurum, cum
Chriſtum in paſſione loqueretur. Sed reuertamur ad propo-
ſitum locum, & diſcamus apoſtolicam humilitatem.

De reſponſione Simonis.

PRæceptor, inquit, per totam noctem laborātes ni-
hil cepimus, ſed in verbo tuo laxabo retia.) Et ego
domine ſcio quia nox mihi eſt quando non impe-
ras. Nemo adhuc nomen ſuum dedit, adhuc noctē
habeo. Miſi iaculum vocis per epiphaniā, & adhuc nihil ce-
pi. Miſi per diē, expecto vt iubeas, in verbo tuo laxabo re-
tia. O vacua præſūptio, ô humilitas fructuoſa. Qui nihil an-
te ceperant, magnam in verbo domini concludunt piſcium
multitudinem. Non hoc humanæ facundiæ opus, ſed ſuper-
næ vocationis eſt munus. Cedunt diſputationes hominū, fi-
de ſua plebs credit. Rumpuntur retia, nec labitur piſcis. vo-
cantur ad adiumentū ſocij qui erant in alia naui. Quæ eſt illa
alia nauis, niſi forte Iudæa, ex qua Ioānes & Iacobus allegū-
tur? Facta eſt enim Iudæa ſanctificatio eius. Hi igitur de Sy- Pſalm.113.
nagoga ad nauem Petri, hoc eſt, ad Eccleſiam conuenerunt;
vt implerent ambas nauiculas. Omnes enim in nomine Ieſu
genu flectūt ſiue Iudæus, ſiue Græcus: omnia & in omnibus
Chriſtus. Sed mihi cumulus iſte ſuſpectus eſt, ne plenitudi-
C ne ſui naues penè mergantur. Oportet enim & hæreſes eſſe 1 Corin.11.
vt probentur boni. Poſſumus tamē & aliam Eccleſiam intel
ligere nauem alterius. Ab vna enim plures Eccleſiæ deriuan
tur. Ecce alia ſolicitudo Petri, cui ſua iam præda ſuſpecta
eſt. Sed nouit perfectus quemadmodum ſeruare poſſit re-
conditos, qui ſcit quemadmodum poſſit capere diſperſos.
Quos in verbo capit, verbo credit: negat ſuam prædam, ne-
gat ſuū munus. ¶ Exi, inquit, à me domine, quia homo pec-
cator ſum.) Admirabatur enim dona diuina, & quo pl' me-
ruerat, hoc præſumebat minus. Dic & tu: Exi à me domine,
quia homo peccator ſum. vt reſpondeat tibi dominus, Noli
timere indulgenti domino peccatum fateri. Noli timere e-
tiam quæ tua ſunt domino deferre, quia quæ ſua ſunt, nobis
ille conceſſit. Neſcit inuidere, neſcit eripere, neſcit auferre.
Vides quàm bonus dominus, qui tantum tribuit hominibus,
vt viuificandi habeant poteſtatem.

D

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI COMMENTARIORUM in Euangelium ſecundum Lucam Liber quintus.

Confirmatio doctrinæ Chriſti per miraculum de leproſo mundato.

ET factum eſt cum eſſet in vna ciuitatum,
ecce vir plenus lepra & ipſe procidens in
faciē rogauit eum dicens: Domine, ſi vis,
potes me mundare. Et extendens manū,
tetigit illum, dicens: Volo, mundare.) Be-
ne vbi leproſus mundatur, certus non ex-
primitur locus, vt oſtendatur non vnum
populū ſpecialis alicuius ciuitatis, ſed omniū populos fuiſſe

ſanatos. Bene autem & ſecundum Lucã quarto ſigno ex quo A
in Capharnaum dominus venit, iſte ſanatur. Nam ſi quartũ
diem Sole illuminauit, & clariorem cæteris fecit diebus cũ
illuceſcerent elementa mundi, & hoc clarius opus æſtimare
debemus. Et ſecundum Matthæum primus hic poſt benedi
ctiones à domino ſanatus inducitur: vt quia dixerat domi-
Matth.5. nus, Non veni legem ſoluere, ſed adimplere: ille qui exclu-
debatur à lege, purgari ſe domini poteſtate præſumens, non
ex lege, ſed ſupra legem eſſe gratiam iudicaret quæ leproſi
maculam poſſet abluere. Verum vt in domino poteſtatis au-
thoritas, ita in illo fidei conſtantia declaratur. Ille in faciem
procidit, quod humilitatis eſt & pudoris, vt vnuſquiſq; de ſuę
vitæ maculis erubeſcat. Sed confeſſionem verecundia non
repreſſit. Oſtendit vulnus, remedium poſtulauit: & ipſa reli-
gionis & fidei plena cõfeſſio eſt. Si vis, inquit, potes me mũ-
dare. In voluntate domini tribuit poteſtatem. De voluntate
autem domini non quaſi pietatis incredulus addubitauit, ſed
quaſi colluuionis ſuæ conſcius non præſumpſit. Cui morali
quadã dominus ſanctitate reſpondit: Volo, mundare. Et cõ-
B tinuo lepra eius diſceſſit ab eo. Nihil enim medium eſt inter
opus dei atque pręceptum, quia in præcepto eſt opus. Deni-
que dixit, & facta ſunt. Videtis igitur, quòd dubitari nõ po
teſt, quia voluntas dei poteſtas eſt. Si ergo voluntas eius po-
teſtas eſt: qui vnius voluntatis trinitatem aſſerũt, vnius vti-
que aſſerũt poteſtatis. Itaq; ſtatim lepra eius diſceſſit, vt in-
telligas medentis affectũ, qui veritatem operi addidit. Deni-
que ſecundum Marcum miſeratus eſt eum dominus. quod
eſt pulchre poſitum. Et pleraq; talia poſuerunt Euãgeliſtæ,
qui nos in vtroq; fundare voluerunt, deſcribẽtes ſigna vir-
tutis ad fidem, exprimentes opera virtutis ad imitationem.
Vnde & tangit nõ dedignatus, & imperat non diffiſus. Hoc
enim eſt indicium poteſtatis, quia quaſi habens poteſtatem
ſanandi, & iubendi authoritatem, operandi teſtimonium nõ
refugit. Volo ergo dicit propter Fotinum, imperat propter
Arrium, tangit propter Manichæum. Nec vnius tantum le-
pra curatur, ſed omnium quibus dicitur: Iam vos mundi e-
Ioan.15. ſtis propter ſermonem quem locutus ſum vobis. Si igitur le-
præ medicina verbum eſt, contemptus vtiq; verbi lepra mẽ
tis eſt. Sed ne lepra tranſire poſſit in medicũ, vnuſquiſq; do-
minicæ humilitatis exemplo iactantiã vitet. Cur enim præ- C
cipitur nemini dicere, niſi vt doceret non vulganda noſtra
beneficia, ſed premenda, vt non ſolũ à mercede abſtineamus
pecuniæ, ſed etiam gratiæ? Aut fortaſſe etiam illa ſilentij cau
ſa eſt imperati, quod meliores putabat qui fide magis ſpon-
tanea, q̃ ſperatis beneficiis credidiſſent. Offerre autẽ iuxta
legem ſe præcipitur ſacerdoti, non vt alium deferat, ſed vt
ſeipſum deo offerat ſpiritale ſacrificium, vt actus præteriti
colluuione deterſa, per cognitionem fidei, & ſapientiæ diſci
plinam, placitura deo hoſtia cõſecretur. Omnis enim victi-
ma ſale ſalietur. Vnde & Paulus ait: Obſecro ergo vos fra-
Roma.12. tres per miſericordiam dei vt exhibeatis corpora veſtra ho
ſtiam acceptabilem placẽtẽ deo. Simul illud mirabile, quod
eo ſanauit genere quo fuerat obſecratꝰ: Si vis, potes me mũ-
dare. Volo, inquit, mundare. Habes voluntatem, habes etiã
pietatis effectum. Et extendens manum tetigit eum. Lex tã-
gi leproſos prohibet: ſed qui dominus legis eſt, nõ obſequi-
tur legi, ſed legem facit. Non ergo tetigit quia ſine tactu mũ
dare non poterat, ſed vt probaret quia ſubiectus nõ erat le- D
gi. Nec contagium timebat vt homines, ſed quia contami-
nari non poterat qui alios liberabat: ſimul econtrario vt le-
pra tactu domini fugaretur, quæ ſolebat contaminare tan-
gentem. Oſtẽdere autem ſe ſacerdoti iubetur, & offerre pro
emundatione ſua, vt dum offerret ſe ſacerdoti, intelligeret
ſacerdos, non legis ordine, ſed gratia dei ſupra legem eſſe cu
ratum. Et dum mundatur per ſacrificium ſecundum præce-
ptum Moyſi, oſtenderet dominus quia legem non ſolueret,
ſed impleret, qui ſecundum legem gradiens, ſupra legem ſa-
nare eos quos remedia legis non ſanauerant, videretur. Et
bene addidit, ſicut præcepit Moyſes. Lex enĩ ſpiritalis eſt,
ideoque videtur ſacrificium ſpiritale mandaſſe. Deniq; ad-
didit, Vt ſit in teſtimoniũ hoc vobis. hoc eſt, ſi deo credatis,
ſi impietatis lepra diſcedat, ſi occultorum cognitor ſit ſacer
dos, ſi puri teſtis affectus: vnde poteſt ille magis ſacerdos vi

A deri, quem occulta non latent, cui dicitur: Tu es ſacerdos in Pſalm.109.
æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.

Confirmatio eiuſdem per miraculum de paralytico per tectũ ſubmiſſo.

ET ecce viri portantes in lecto hominem qui erat
paralyticus, & quærentes eum inferre, & ponere
ante illum. Et non inuenientes qua parte illum in-
ferrent præ turba, aſcenderũt ſuper tectum, & per
tegulas ſubmiſerunt illum in lecto in medium ante Ieſum.)
Non ocioſa huius paralytici nec anguſta medicina eſt, quã-
do dominus & oraſſe præmittitur. Non vtique propter ſuf-
fragium ſed propter exemplum. Imitandi enim ſpeciẽm de-
dit, non precandi ambitum requiſiuit. Et conuenientibus ex
omni Galilæa & Iudæa & Hieruſalem legis doctoribus in-
ter cæterorum remedia debilium, paralytici iſtius medicina
deſcribitur. Primũ omniũ, quod ante diximus, vnuſquiſq;
æger petẽdæ precatores ſalutis debet adhibere, per quos no
ſtræ vitæ compago reſoluta, actuumque noſtrorum clauda
veſtigia verbi cœleſtis remedio reformentur. Sint igitur a-
liqui monitores mentis, qui animum hominis, quamuis ex-
B terioris corporis debilitate torpentem ad ſuperiora erigant.
Quorum rurſus adminiculis & attollere, & humiliare ſe fa-
cilis ante Ieſum locetur, dominico videri dignus aſpectu.
Humilitatem enim reſpicit dominus, quia reſpexit humili- Lucæ.1.
tatem ancillæ ſuæ.

De ſubmittentium fide Chriſtum ad curationem mouente.

QVorum fidẽ, inquit, vt vidit.) Magnus dominus,
qui aliorũ merito ignoſcit aliis: & dum alios pro-
bat, aliis relaxat errata. Cur apud te homo collega
non valeat, cum apud deum ſeruus & interueniẽ-
di meritũ, & ius habeat impetrandi? Diſce qui iudicas, igno-
ſcere: diſce qui æger es, impetrare. Si grauium peccatorum
diffidis veniam, adhibe peccatores, adhibe Eccleſiam, quæ
pro te precetur, cuius contẽplatione quod tibi dominus ne-
garę poſſet, ignoſcit. Et quamuis hiſtoriæ fidem debeamus
non omittere, vt vere paralytici iſtius corpus credamus eſſe
ſanatum: cognoſce tamen interioris hominis ſanitatem, cui
peccata donãtur. Quæ cum Iudæi aſſerunt à ſolo deo poſſe
concedi, deum vtique confitentur, ſuóque iudicio perfi-
diam ſuam prodont, vt opus aſtruant, perſonam negent. Ita-
C que ab ipſis & operis ſui dei filius accipit teſtimoniũ, & vo-
cis ſuffragiũ nõ requirit. Perfidia enim confiteri poteſt, cre-
dere non poteſt. Itaque teſtimonium nõ deeſt diuinitati, fi-
des deeſt ſaluti. Nam & validius eſt ad fidem quod confiten
tur inuiti: & pernicioſius ad culpam quod negãt, qui ſuis aſ-
ſertionibus reuincuntur. Magna itaque infidæ plebis amen-
tia, vt cum confeſſa fuerit ſolius dei eſſe donare peccata, nõ
credat deo, peccata donanti. Dominus autem ſaluos volẽs
facere peccatores, & occultorum cognitione deũ ſe eſſe de-
monſtrat, & admiratione factorum adiiciens.

De Scribarum & Phariſæorum reprehenſione.

QVid eſt facilius, dicere, Dimiſſa ſunt tibi peccata
tua: aut dicere, Surge & ambula?) Quo loco plenã
ſpeciem reſurrectionis oſtendit, qui mentis vul-
neribus corporíſq; ſanatis, peccata donat animo-
rum, debilitatem carnis excludit. hoc eſt enim totũ hominẽ
eſſe curatũ. Quamuis igitur magnum ſit hominibus peccata
D dimittere, (Quis enĩ poteſt peccata dimittere niſi ſolus de-
us, qui per eos, quoq; dimittit, quibus dimittendi tribuit po
teſtatẽ?) tamẽ multo diuinius eſt reſurrectionẽ donare cor-
poribus, quandoquidẽ ipſe dominus reſurrectio eſt. Hic le-
ctus, qui tolli iubetur, quid eſt aliud niſi quia humanũ iube-
tur corpus attolli? Ipſe eſt qui per ſingulas noctes lauat à Da Pſalm.50.
uid: lectus doloris, in quo anima noſtra graui conſciẽtiæ æ-
gra cruciatu iacebat. Sed ſi quis ſecundũ Chriſti præcepta ſe
geſſerit, iam non lectus doloris eſt, ſed quietis. Miſeratione
etenĩ domini cœpit quies eſſe quod mors erat: qui nobis ſo-
porẽm mortis vertit in gratiam voluptatis. Nec ſolũ leuare
lectum, ſed etiã domum ſuã repetere, hoc eſt, ad paradiſum
redire cenſetur. Ea eſt enim vera domus, quę hominẽ prima
ſuſcepit: non iure amiſſa, ſed fraude. Merito ergo reſtituitur
domus, quoniã venerat qui nexum fraudis aboleret, ius re-
formaret. Nec mora vlla ſanitatis interuenit, vnum dicto-
rum

rum remediorúmque momentum eſt. Spectant ſurgentem A
increduli, mirantur abeuntem, & diuini operis miracula malunt timere quàm credere. Nam ſi credidiſſent, non timuiſſent vtique, ſed dilexiſſent. Perfecta enim dilectio timorem
1.Ioan.4. excludit foras. Et ideo iſti, quia nõ diligebant, calumniabãtur. Calumniantibus autem dicit: ¶ Quid cogitatis mala in cordib' veſtris?) Quis hoc dicit? Sacerdos magn', qui leprã videbat in cordibus Iudæorum, oſtendit eos peiores eſſe leproſo. Ille ſacerdoti eſt ſe iuſſus offerre purgatus, hos ſacerdos repudiat, ne alios quoque lepra eorum contaminet.

De myſtica vocatione publicani.

SEquitur myſtica vocatio publicani, quem ſequi iubet, non corporis greſſu, ſed mentis affectu. Itaque ille prius auara de mercedibus, dura de laboribus periculíſque nautarum emolumenta conuertẽs, verbo vocat', propria dereliquit qui rapiebat aliena, ac vile illud ſedile deſtituẽs, toto poſt dominum veſtigio mẽtis incedit. Cõuiuij quoque magni exhibet apparatum. Qui B
enim domicilio Chriſtum recipit interno, maximis delectationibus exuberantium paſcitur voluptatum. Itaque dominus libenter ingreditur, & in eius qui crediderit, recũbit affectu. Sed rurſus accenditur inuidia perfidorum, & futuræ pœnæ ſpecies præfiguratur. Epulantibus enim fidelibus, & in illo cœlorum recumbentibus regno, perfidia ieiuna torquebitur. Simul oſtenditur quantum interſit inter æmulos legis & gratię, quod illi qui legem ſequuntur, ieiunæ mentis famem patiãtur ęternam. Qui vero verbũ in interioribus animæ receperunt, alimẽti cœleſtis & fontis vbertate recreati eſurire & ſitire nõ poſſunt. Et ideo quia animo ieiunabãt, murmurabant, dicentes: Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit? Serpentina vox iſta eſt. Deniq; hãc
Gene.3. primam vocem ſerpens emiſit, dicens Euæ: Quid vtique dixit deus, Nolite manducare ex omni ligno? Ergo patris ſui venena diffundunt, qui dicunt: Quid vtique cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit? Vnde dominus cum peccatoribus manducando, etiam cum gentilibus non prohibet nos inire conuiuium, dicens: Non egent qui ſani ſunt, medico, ſed qui male habent. Nouum medicamentum nouus magiſter aduexit. Hoc de terra non pullulauit. Imprudens enim eſt omnis creatura huius confectionis. Venite omnes qui incurriſtis peccatorum varias paſſiones, vtimini peregrino medicamento, quo venenum ſerpentis excluditur: quod non ſolum paſſionum abſtulit cicatricem, ſed etiam cauſſam diri vulneris amputauit. Hoc medicamentum non famem indicit, ſed cibum animæ ſubminiſtrat. Venit e-
Lucæ.7. nim filius hominis manducans & bibens, & dicunt: Dæmonium habet, & vorax eſt. Et ideo mens noſtra non eſt ieiuna. Ieiunant hi, quibus abeſt Chriſtus, bonorúmque meritorum copiis egent. At vero cui virtus ſua voluntate ſufficit, qui ſua domo recipit Chriſtum, conuiuiũ magnum exhibet: hoc eſt, bonorum operum ſpiritale conuiuium, quo diues populus eget, pauper epulatur.

De excuſatione diſcipulorum.

ET ideo, inquit, ieiunare non poſſunt filij ſponſi, quamdiu cum illis eſt ſponſus. Veniẽt autem dies, D
cum auferetur ab illis ſponſus, & tunc ieiunabunt in illis diebus.) Qui ſunt illi dies quibus à nobis
Matth.28. Chriſtus auſertur, maxime cum ipſe dixerit: Vobiſcum ero
Ioan.14. vſque ad conſummationem mundi? Ipſe dixit, Non relinquam vos orphanos. Certum eſt enim quod ſi nos relinquat, ſalui eſſe nequeamus. Nemo tibi Chriſtum poteſt auferre, niſi te illi ipſe auferas. Non te auferat iactantia tua, nõ
Matth.9. te auferat arrogantia, nec tibi de lege præſumas. Non enim vocare iuſtos venit, ſed peccatores. Quomodo igitur dominus iuſtitias dilexit, neque Dauid vidit iuſtum derelictum? Aut quæ iſta æquitas, ſi iuſtus relinquitur, peccator adſciſcitur: niſi intelligas quod eos iuſtos dicit, qui ex lege præſumant, & Euangelij gratiam non requirant? Nemo autem iuſtificatur ex lege, ſed redimitur ex gratia. Eſt igitur in lege iuſtitia, ſed non per legem iuſtitia. Nam ipſe Apoſtolus Hebræus ex Hebræis, ſecundum legem Phariſæus, ſecundũ iuſtitiam, quæ in lege eſt, conuerſatus ſine querela, qui gloria-
Philipp.3. tur ex lege, Quæ mihi, inquit, lucra fuerunt, hæc duxi propter Chriſtum detrimenta eſſe. hoc eſt, abiecit iuſtitiam & gloriã legis. Iuſtitia enim legis ſine Chriſto vacua eſt, quia plenitudo legis Chriſtus eſt. Et ideo & ſi eſt in lege iuſtitia, non eſt tamen per legem iuſtitia. Si enim per legem iuſtitia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Mortuus eſt enim Chriſtus, vt impleret iuſtitiam. Denique Ioanni dicẽti, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? reſpondit: Sine modo. ſic enim decet nos implere omnem iuſtitiam. Ergo non gratis mortuus, ſed pro nobis mortuus eſt Chriſtus, vt iuſti fulgerent ſicut Sol in regno patris ſui. Sed non Iudæi iuſti, quibus dicitur: cum videritis iuſtos intrare regnum cœlorum. Iſti ſunt iuſti, qui percutientem non repercutiunt, qui inimicum diligunt. Si ſic non accipimus, inuenitur contrariũ: Non veni vocare iuſtos. Sed illos non vocat, qui ſe iuſtos dicunt. Ignorantes enim deum, & ſuam iuſtitiam quærentes ſtatuere, Roma.10.
iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti. Ergo vſurpatores iuſtitiæ nõ vocantur ad gratiam. nam ſi gratia ex pœnitentia, vtiq; qui faſtidit pœnitentiam, abdicat gratiam. Iſti erunt vulnerati, qui ſe ſanctificant. Iſtis ſponſus auferetur. Nobis autem non Caiphas, non Pilatus Chriſtum abſtulit, nec poſſumus ieiunare, quia Chriſtum habemus, & Chriſti carnem epulamur & ſanguinem. Quomodo enim videtur ieiunare, qui non eſurit? Quomodo videtur ieiunare, qui non ſitit? Quomodo autem ſitire poteſt, qui bibit Chriſtum? cũ ipſe dixerit: Qui Ioan.4.
biberit de aqua quam ego dabo, non ſitiet in æternũ. Deniq; de animi dictum ieiunio, etiam ſequentia declararunt.

De prima ſimilitudine per Ieſum data.

DIxit enim ſimilitudinem ad illos, quia nemo commiſſuram de veſtimento nouo immittit in veſtimentum vetus.) Dixerat filios ſponſi, hoc eſt filios verbi, qui per lauacri regenerationẽ in ius diuinæ regenerationis aſſumpti ſunt, quamdiu cũ illis eſt ſpõſus, ieiunare non poſſe. Non vtique hoc ieiunium relegatur quo cõficitur caro, & corporalis luxuria caſtigatur. Hoc enim ieiunium nos commẽdat deo. Nam quemadmodum diſcipulos ieiunare prohiberet, cum ipſe dominus ieiunaret: C
& cum poſtremo diceret nequiſſimos ſpiritus non niſi ieiuniis & orationibus ſuperari poſſe? Denique etiam hoc loco ieiunium veſtimentum appellauit vetus, quod exuendum Apoſtolus æſtimauit, dicens: Expoliate vos veterem ho- Coloſ.3.
minem cum actibus eius, & induamus eum qui baptiſmatis ſanctificatione renouatur. In eandem igitur formam ſeries conuenit præceptorum, ne actus veteris & noui hominis miſceamus, cũ ille corporalis exterior opera carnis operetur, & hic interior qui renaſcitur, non verſicolorem ſpeciem veterum nouorúmque debeat habere geſtorum, ſed concolor Chriſto illum ſtudio mentis imitari, cui renatus eſt in lauacro. Abſint igitur decolora mentis velamina, quæ diſplicent ſponſo. Diſplicet enim ei, qui veſtem non habuerit nuptialẽ. Sponſo autẽ quid poteſt placere, niſi pax animi, puritas cordis, charitas mentis? Bonus ſponſus dominus Ieſus, hic nouo partu naturam noſtram initiauit, huic deſponſata corruptelis carnis abſoluitur. Non filios mortales requirit, non Euæ delectatur doloribus. non virum obnoxium culpæ requirit, non hæreditatem condemnati patris. Vidit enim carnis vlcera, quam antea concupiſcebat: aduertit non eſſe pulchritudinem veram, quæ vitiorum habeat deformitatem. Et ideo quid tibi cum tali ſponſo fœmina? Require diligenter, & in omni corpore inuenies cicatricem. Cognoſce alium magis ſponſum, qui circundatur luce, cuius ſpecies non poteſt interire. Hunc tolle in animum tuum, conſecra in templo tuo: tolle in corpore tuo, ſicut ſcriptum eſt: Tollite dominum in corpore veſtro. Huius thalamos ingredere nouos, huius ſpectato peregrinum decorem, hunc indue, hunc vide ad dexteram patris: & gaude quia talem habes ſponſum. hic te veſtiet benedictione, ne qua noceat ſciſſura peccati. Seruemus igitur veſtem, qua nos ſacro domicius emergentes fonte veſtiuit. Cito ſcinditur veſtis, ſi facta non congruant: cito tineis carnis atteritur, & veteris hominis errore maculatur. Ergo hic noua veteribus copulare, in Apoſtolo autem etiam nouis vetera ſuperueſtire prohibemur: ſed exuere vetus, nouum ſumere, vt expoliati non nudi inueniamur. Expoliamur enim meliora

ſumpturi, nudamur autẽ, cum indumentũ nobis aliena fraude detrabitur, non noſtra voluntate deponitur. A

De ſecunda ſimilitudine.

ET nemo mittit vinum nouum in vtres veteres.) Fragilitas humanæ conditionis aperitur, cũ corpora noſtra exuuiis defunctorum animalium comparantur. Atque vtinam bonorum vtrium vſum poſſimus implere, vt ſacramentum quod accepimus, reſeruemus. Leuat iniuriam induſtria, ſi renouatis vtribus noua vina credũtur. Et ideo vtres hos plenos ſeruare ſemper debemus, vacuos enim cito tinea & ærugo conſumit, gratia ſeruat impletos. Pulchrè autẽ operi huic talia pręcepta conueniunt. Sextum eſt enim opus, quo Matthæus Leui noua quadam figuratur forma. Sexto autem die factus eſt homo. Sexto igitur Chriſti opere reformatur iam nõ vetus, ſed noua creatura, & quædam forma peregrina. Et ideo tanquam noua creatura conuiuium Chriſto exhibet, eò quod & in ipſo Chriſtus delectaretur, & ipſe partem delectationis mereretur habere cum Chriſto. Ad hunc igitur informandum B præcepta dat dominus. Sequebatur enim iam lætus, alacer, & exultans, dicens: Iam non publicanum gero, iam non porto Leuin. Exui Leuin, poſtquam Chriſtum indui. Odi genus meum, fugio vitam meam priorem: ſolum te ſequor domine

Rom. 8. Ieſu, qui ſanas vulnera mea. Quis enim me ſeparat à charitate dei, quæ in te eſt? Tribulatio, an anguſtia an fames? Ligatus ſum fidei clauis quibuſdam, & bonis compedibus charitatis innexus ſum. Omne mandatum tuum ſicut cauterium impreſſum tenebo. Et ſi vrit cauterium mandati, tamen putrefacta carnis exurit, ne ad viuũ ſerpat contagio. Etſi mordet medicamentum, tamen vitium vlceris tollit. Auſer igitur domine Ieſu potenti machæra tua meorum putredines peccarorum: dum me habes ligatum charitatis vinculis, ſeca quodcunque vitioſum eſt. Veni cito incidens occulta, & latentes variáſque paſſiones: aperito vulnus, ne noxius ſerpat humor. Emunda omne quod fœtidũ eſt peregrino lauacro. Audite me terreni homines, qui in peccatis veſtris cogitationes ebrias geritis. Et ego Leui talibus paſſiunibus eram ſauciatus. Inueni medicum qui in cœlo habitat, & in C terris ſpargit medicamenta. Hic ſolus poteſt ſanare vulnera mea, qui ſua neſcit; hic auferre cordis dolorem, pallorem animæ, qui nouit occulta.

De eo quod in Sabbato ſecundoprimo diſcipuli Ieſu vellebant ſpicas.

Cap. VI. FActum eſt autem in Sabbato ſecundoprimo, cum tranſiret Ieſus per ſata, vellebãt diſcipuli eius ſpicas, & manducabãt, confricãtes eas manibus ſuis.) Non ſolum cõprebenſione verborũ, ſed etiã vſu ipſo, ſpeciéq; geſtorũ incipit hominẽ dominus Ieſus veteris obſeruatione legis exuere, nouóque indumento veſtire gratiæ. Itaq; cum iam in Sabbato per ſeminata traducit, hoc eſt, admouet fructuoſis itineribus. Quid ſibi ſabbatũ velit, quid ſeges, quid ſpicæ, non mediocre myſterium eſt. Ager enim eſt omnis hic mundus: agri ſeges, in ſatione humani generis fœcunditas numeroſa ſanctorum: ſpicæ agri, fructus Eccleſiæ, quos operibus diſcutientes ſuis apoſtoli paſcebantur, D noſtro ſe alentes profectu. Stabat igitur ſeges iam fœcũda virtutum pullulantibus ſpicis, quibus noſtri fructus merito cõparantur. Aeque enim aut imbre marceſcunt aut Sole torrẽtur, aut pluuiis humeſcunt, aut tempeſtatibus eliduntur, aut à meſſoribus intra horreorum felicia receptacula recondũtur. Receperat ergo terra iam dei verbum, & cœleſti ſemine ſatus diuites fœtus ager almus effuderat. Eſuriebant diſcipuli ſalutem hominum, & tanquàm folliculis corporũ mentium fructus ad fidei lucem præclaris operum ſuorum miraculis eruebant. Sed hoc putabant Iudæi Sabbato non licere. Chriſtus autem nouæ gratiæ munere deſignabat ocium legis, opus gratiæ. Nec ſine myſterio hoc ab euangeliſta ſecũdum Matthæum & Marcum Sabbatum ſecundum poſitum puto, quoniam ſabbatum perpetuæ feriæ ſunt reſurrectionis æternæ. Vel in hoc igitur ſeculo feriatis ac vacantibus ſuperſtitionibus Iudæorum, vel in futuro ferias ipſi perpetua ſolẽnitate celebrantes, quę bona ſunt terræ manducabimus,

Eſaiæ. 65. iuxta quod ſcriptum eſt: Illi manducabunt, vos vero eſurientis. A Mire tamen ſecundum Lucam, ſecundoprimum, nõ primoſecundum Sabbatũ dixit. δευτερόπρωτον enim ſcriptum eſt. Præferre enim debuit quod præcellit. Secundum ideo, quia primum antè ex lege præceſſit, in quo etiã pœna præſcripta eſt ſi quis operaretur. Primũ autẽ ideo, quia Sabbatũ illud ex lege ſolutũ eſt, quod erat primũ: & hoc primũ factũ eſt, quod ſecundo eſt conſtitutum. Nam & cum operari Sabbato liceat, & operãtis nulla ſit pœna: Sabbati vtiq; ex lege, cuius vis ſoluta eſt, nec nomen hærebat: ſed tamen fuerat illud primum ordine, hoc primum munere: nec ideo minus hoc, quia ſecundum. nam & Adam primus, nec comparãdus ſecundo Adam. Primus enim Adam in animam viuentẽ, nouiſſimus Adam in ſpiritum viuificãtem. Et primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cœlo cœleſtis. Prælatus vtique ſecundus primo: ille enim cauſſa mortis, hic vitæ. Sic & ſecundoprimum Sabbatum dicitur ſecundum iuxta numerum, primum iuxta operationis gratiam. Melius eſt enim Sabbatum quo impunitas datur, q̃ quo pœna præſcribitur. 1. Cor. 15.

B Prima lex, ſecundum Euangelium: inferior tamen formido quàm gratia. Aut ſorte & primũ hic in prædeſtinatione conſilij, & ſecundum in ſanctione decreti. Bene autem dominus in lege typum futuri hoc quoque demonſtrat loco, & defenſores legis arguit neſcire quæ legis ſunt: exemplum afferens quod Dauid cum eſuriret, ipſe cum ſociis intrauit in domũ dei, & panes propoſitionis ſumpſit & manducauit, & dedit iis qui cum ipſo erant. Magnum & vere exemplum propheticum, quo primum non inania legis, ſed ſolius vtilitatis nobis ſequenda produntur. Deinde quia Dauid cum ſociis fugiens à facie regis Saul, hic præfiguratus in lege Chriſtus eſt, qui cum apoſtolis principem mundi lateret. Quomodo autem ille obſeruator legis atque defenſor panes & ipſe mãducauit, & dedit iis qui ſecum erant, quos non licebat manducare niſi tantummodo ſacerdotibus: niſi vt per illam demonſtraret figuram, ſacerdotalem cibum ad vſum tranſiturum eſſe populorum? Siue quod omnes vitam ſacerdotalem debemus imitari, ſiue quia omnes filij Eccleſiæ ſacerdotes C ſunt? Vngimur enim in ſacerdotium ſanctum, offerẽtes noſmetipſos deo hoſtias ſpiritales. Legi igitur iam ſuperfluit doctrina Chriſti, nec legem ſoluit, ſed implet, quia nec ſabbatũ ſoluit. Si enim ſabbatum propter homines factum eſt, vtilitas autem hominis poſtulabat eſurientem hominem qui diu fuerat terræ fructib⁹ abdicatus, veteris famis ieiũnia vitare: non vtique lex ſoluitur, ſed impletur. Quomodo igitur domino ad crimen obiicitur, quod in ſeruo pro crimine nõ tenetur? Quid autem euidentius hac figura, quæ per totã currit hiſtoriam? Intrauit Dauid in domum Abimelech ſacerdotis, ſed nec periculo mortis propoſito hoſpitem recuſat, declinat exulem ſanctus animus ſacerdotis. Tanta hoſpitalitatis eſt gratia, vt libenter in nos aliena pericula transferamus. Verum hoc in hiſtoria morale, in myſterio propheticũ eſt, quod nec præſumpto futuræ mortis exitio, verum illum Dauid hoſpitio ſuæ mentis religioſi excluderẽt ſacerdotes. Nec ſolum in huiuſcemodi domo vatis reperturus docetur D Chriſtus hoſpitium, ſed etiam per figuram nequitiæ ſpiritalis manubias & arma ſumpturus. Nam qui Chriſtum recipit hoſpitio, intelligibilem illũ Goliam ſpoliat ſuis telis. Quid vero euidentius, quàm quod in Abimelech domo quinque panes petit Dauid, & vnum accipit, demonſtrãte typo quod iam non quinque libris ſed Chriſti corpore cibus fidelibus pararetur, vt Chriſtus corpus aſſumeret, ne quis de fidelib⁹ eſuriret? Nec Doech figura vacat, qui erat cuſtos mulorũ, eò quòd nemo alius niſi infructuoſi gregis cuſtos Iudæ typum proditoris impleret. Iam illud quod pro Dauid receptione omnem Abimelech domum præter Abiathar principem tunc temporis ſacerdotem Saul perſecutus eſt, oſtendit prophetia nobis quod nemo poſſit nocere vero principi ſacerdotum, qui ſolus eſt Chriſtus. 1. Reg. 21.

HInc ad alia progreditur dominus Ieſus. Nam qui totum hominẽ ſaluum facere diſpoſuerat, per ſingula membra curabat, vt vere diceret: Mihi iraſcimini, quia totum hominem ſanum feci in ſabbato. Ioan 7.

De cura-

De curatione hominis habentis manum aridam.

ET erat ibi homo,& man⁹ eius dextera erat arida.) Itaque hoc loco manum illã quam extendit Adã, & interdictæ arboris poma decerpſit, ſuccis bonorum factorum ſalutaribus irrigauit: vt quæ crimine aruerat, bonis operibus ſanaretur. In quo Iudæos redarguit Chriſtus, qui malis interpretationibus legis præcepta violarent, æſtimantes Sabbato etiam à bonis operibus feriandum, cum lex in præſentibus formam præfigurauerit futurorum: in quibus vtique malorum feriæ futuræ ſunt, nõ bonorum. Nam licet ſecularia opera conquieſcant, non ocioſus tamen boni operis actus eſt in dei laude requieſcere. Audiſti igitur domini verba dicentis: Extende manum tuã. Cõmunis iſta generaliſq; medicina eſt. Et tu qui putas manum habere te ſanam, caue ne auaritia, caue ne ſacrilegio contrahatur. Extende ſæpius eam, extende ad illum pauperem, qui te obſecrat: extende vt proximum iuues, vt viduæ præſidium feras: eripias iniuriæ, quem vides iniuſtæ contumeliæ ſubiacere: extende ad deum pro peccatis tuis. Sic B manus extenditur, ſic ſanatur. Sic Hieroboam manum cum idolis ſacrificaret, contraxit: & rurſus cum deum rogaret, extendit.

De oratione Ieſu in monte & electione duodecim apoſtolorum.

FActum eſt autem in illis diebus, exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione dei.) Non omnis qui orat, aſcendit in montem: (eſt enim oratio quæ peccatum facit:) ſed qui bene orat, à terrenis ad ſuperiora progrediens, verticem curæ ſublimis aſcendit. At ille non aſcendit in montem, qui de ſeculi diuitiis, aut de honore ſolicitus eſt, non aſcendit in montem qui fundi ius optat alieni. Aſcendit ille qui deum quærit, aſcendit ille qui curſus ſui dominica adiumenta depoſcit. Omnes magni, om-
Eſaiæ. 40. nes ſublimes montem aſcendunt. Non enim cuicũque Propheta dicit: Aſcende in montem excelſum, qui euangelizas Sion: exalta in virtute vocem tuam, qui euangelizas Hieruſalem. Non veſtigiis corporalibus, ſed factis ſublimioribus C in hunc montem ſi aſcendas, ſequeris Chriſtum, vt ipſe eſſe
Pſalm. 124. mons poſſis. Montes enim in circuitu eius. Quare in Euangelio inuenies ſolos cum domino montem aſcendiſſe diſcipulos. Orat ergo dominus, nõ vt pro ſe obſecret, ſed vt pro me impetret. Nam etſi omnia poſuerit pater in poteſtate filij, filius tamen vt formam hominis impleret, obſecrandum patrẽ putat eſſe pro nobis, quia aduocat⁹ eſt noſter. Noli inſidiatrices aperire aures, vt putes filium quaſi infirmum rogare, vt impetret quod implere non poſſit. Poteſtatis author obedientiæ magiſter ad præcepta virtutis ſuo nos informat exemplo. Aduocatum, inquit, habemus apud patrem. Si ad-
1. Ioan. 2. uocatus eſt, debet pro meis interuenire peccatis. Non ergo quaſi infirmus, ſed quaſi pius obſecrat. Vis ſcire quia omnia quæ velit poſſit? Et aduocatus & iudex eſt. In altero pietatis officium, in altero inſigne eſt poteſtatis. Et erat, inquit, pernoctans in oratione dei. Species tibi datur, forma præſcribitur quam debeas æmulari. Quid enim te pro ſalute tua facere oportet, quãdo pro te Chriſtus in oratione pernoctat? D Quid te facere conuenit, cum vis aliquod officium pietatis adoriri, quando Chriſtus miſſurus apoſtolos, orauit prius, & ſolus orauit? Nec vſquam alibi, ſi non fallor, oraſſe cum apoſtolis reperitur, vbique ſolus obſecrat. Dei enim conſilium humana vota non capiunt, nec quiſquam interiorum poteſt eſſe particeps Chriſto. Vis ſcire quia mihi nõ ſibi orauerit? Vocauit, inquit, diſcipulos ſuos, & elegit duodecim ex ipſis.) Quos ad propagandum auxilium ſalutis humanæ per terrarum orbem ſatores fidei deſtinaret. Simul aduerte cœleſte conſilium: non ſapientes aliquos, non diuites non nobiles, ſed piſcatores & publicanos, quos dirigeret, elegit, ne traduxiſſe prudentia, ne redemiſſe diuitiis, ne potentiæ nobilitatiſque authoritate traxiſſe aliquos ad ſuam gratiam videretur, vt veritatis ratio, non diſputationis gratia præualeret. Eligitur & Iudas, non per imprudentiam, ſed per prouidentiam. Quanta eſt veritas, quam nec aduerſarius miniſter infirmat? Quanta moralitas domini, qui periclitari magis apud nos iudicium ſuum, quam affectum maluit? ſuſce-

A perat enim hominis fragilitatẽ, & ideo nec has partes recuſauit infirmitatis humanæ. Voluit deſeri, voluit ꝓdi, voluit ab apoſtolo ſuo tradi, vt tu, ſi à ſocio deſertus, ſi à ſocio prodit⁹ fueris, moderate feras tuũ erraſſe iudiciũ, periſſe beneficiũ.

De deſcenſu Ieſu ad docendum turbas.

ET deſcendit, inquit, cum illis, & ſtetit in loco campeſtri.) Aduerte omnia diligẽter, quomodo & cũ apoſtolis aſcẽdat, & deſcẽdat ad turbas. Quomodo enim turba niſi in humili Chriſtũ videret? Nõ ſequitur ad excelſa, nõ aſcendit ad ſublimia. Deniq; vbi deſcẽdit, inuenit infirmos. In excelſis enĩ infirmi eſſe non poſſunt. Sic enim Matthæus docet, in inferioribus debiles ſanatos eſſe. Prius enim vnuſquiſq; ſanatus eſt, vt paulatim virtutibus procedentibus aſcendere poſſet ad montem. Et ideo vnumquemque in inferioribus ſanat, hoc eſt, à libidine reuocat, iniuriam cæcitatis auertit, ad vulnera noſtra deſcendit: vt vſu quodam & copia ſuæ naturæ comparticipes nos B faciat eſſe regni cœleſtis. Et ſanabat hos quidem, ſed in infe-
rioribus relinquebat. Videns autem turbas, vt legiſti, aſcen- Matth. 5.
dit in montem. Et cum ſediſſet, acceſſerunt ad eum diſcipuli eius. Euangelizaturus enim, & benedictionum de theſauro diuinitatis prompturus oracula, incipit eſſe ſublimior. Hic autem etſi in humili ſtabat, tamen oculos eleuauit. Sic
etiam cum Lazarum ſuſcitaret, infremuit ſpiritu: ſic etiã ca- Ioan. 11.
put leuauit, cum mulieri adulteræ peccata donaret. Quid eſt Ioan. 8.
enim leuare oculos, niſi interius lumẽ aperire? Denique ſanctus Matthæus, Aperuit, inquit, os ſuum. Theſauros ſcilicet ſapientiæ & ſcientiæ dei, reclusis adytis templi ſui ora reſerauit. Ergo & tu aperi os tuũ, ſed prius vt aperiatur implora. Si enim Paulus in adapertione oris ſui implorat auxilium, multo magis implorare te conuenit. Oſtendit enim tibi clauem ſcientiæ, qua os aperire tuum debeas, dicens Propheta: Aperi os tuum verbo dei. Verbum dei clauis tui oris eſt, clauis ſcientiæ oris tui clauis eſt, qua laxatis ſilentij catenis, imperitiæ clauſtra reſerantur.

De ſermone Ieſu de beatitudinibus proborum.

BEati pauperes, quia veſtrum eſt regnum dei. Beati qui nunc eſuriunt & ſitiunt, quia ſaturabũtur. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Beati eritis cũ vos oderint homines.) Quatuor tantum beatitudines ſanct⁹ Lucas dominicas poſuit, octo vero ſanct⁹ Matthæus: ſed in iſtis octo illæ quatuor ſunt, & in quatuor iſtis illæ octo. Hic enim quatuor velut virtutes amplexus eſt cardinales, ille in illis octo myſticum numerum reſerauit. Pro octaua enim multi ſcribuntur pſalmi, & mandatum accipis, octo illis partem dare fortaſſe benedictionibus. Sicut enim ſpei noſtræ octaua perfectio eſt, ita octaua ſumma virtutum eſt. Sed prius quæ ſunt ampliora videamus. Beati, inquit, pauperes ſpiritu quoniam ipſorum eſt regnum cœlorũ. Primã benedictionẽ hanc vterq; Euãgeliſta poſuit. Ordine enim prima eſt, & parens quædã generatióq; virtutũ: quia qui contẽpſerit ſecularia, ipſe merebitur ſempiterna: nec poteſt quiſquam meritũ regni cœleſtis adipiſci, qui mundi cupiditate D poſſeſſus, emergendi non habet facultatẽ. Secunda benedictio: Beati, inquit, mites. Tertia: Beati qui lugent. Quarta: Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam. Quinta: Beati miſericordes. Sexta: Beati mũdo corde. Septima: Beati pacifici. Et bene ſeptima, quoniam eo die ab omnibus mundi operibus requieuit deus. Dies enim quietis & pacis eſt. Octaua: Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam. Veni domine Ieſu, doce nos ordinem beatitudinum tuarum. Neque enim ſine ordine dixiſti primo beatos pauperes ſpiritu, ſecundo beatos mites, & tertio beatos qui lugent. Etiam ſi cogno-
ſco aliquid, tamẽ ex parte cognoſco. Si enim Paulus ex par- 1. Corin. 13.
te cognouit, quantum ego poſſum cognoſcere, qui Paulo quantum vita, tantum etiam verbo inferior ſum? Vita enim verbum exigit & acquirit. Sermo autẽ ſine vita non eſt ſermo dei. Quanto me ſapientior Paulus? Ille gloriatur in periculis, ego in ſucceſſibus. Ille gloriatur quia reuelationibus non extollitur: ego ſi quæ reuelationes mihi contingerent, gloriarer. Sed tamen poteſt deus de lapidibus homines ſuſcitare, & verbum proferre de clauſis, vocem elicere de

mutis. Quòd ſi aſinæ oculos aperuit vt videret angelum, po- A
tens eſt & nobis quoque aperire oculos, vt poſſimus dei vi-
dere myſterium. Beati, inquit, pauperes, nõ omnes beati pau
peres. Paupertas enim media eſt, poſſunt & boni eſſe & mali
pauperes. Niſi forte ille intelligendus pauper beatus: quem
Prou.19. Propheta deſcribit dicens: Quia melior pauper iuſtus, quàm
diues mendax. Beatus pauper qui clamauit, & dominus ex-
audiuit eũ. Pauper à crimine, pauper à vitiis, pauper in quo
mũdi princeps nihil inuenit. Pauper illius æmulus pauperis,
qui cum diues eſſet, propter nos pauper factus eſt. Vnde ple
ne Matthæus aperuit, dicens: Beati pauperes ſpiritu. Pauper
enim ſpiritu non inflatur, non extollitur mente carnis ſuæ.
Prima ergo iſta benedictio eſt, cum depoſuero omne pec-
catum, & exuero omnem malitiam, & ſimplicitate conten-
tus fuero, inops malorum, ſupereſt vt mores meos temperẽ.
Quid enim mihi prodeſt carere ſecularibus, niſi fuero mitis
atque manſuetus? Nam qui ſequitur viam rectam, ſequitur
Matth.11. vtique illum qui ait: Diſcite à me quia mitis ſum, & humilis
corde. Depone igitur quę improba ſunt, egeto vitiis ſecundũ
bonam paupertatem, mitiga affectum tuum, vt non iraſcaris: B
Pſalm.4. aut certe iratus ne peccaueris, iuxta quod ſcriptum eſt: Ira-
ſcimini, & nolite peccare. Præclarum eſt enim motum tem-
perare conſilio, nec minoris virtutis ducitur cohibere ira-
cundiam, indignationémque compeſcere, quàm omnino nõ
iraſci: cum plerumque illud lentius, hoc fortius æſtimetur.
Cum hoc feceris, memento quia peccator es: & lugeto pec-
cata tua, lugeto delicta. Et bene tertia benedictio eſt pecca-
ta deflentis, quia trinitas eſt quæ peccata condonat. Ablue
igitur te lachrymis tuis, laua fletibus. Si tu ipſe te fleueris, a-
lius te non flebit. Nam ſi Saul defleſſet peccata ſua, Samuel
eum non fleuiſſet. Habet vnuſquiſque quos fleat mortuos
ſuos. Mortui ſumus quando peccamus, quando implemur
oſſibus mortuorũ. Mortuus eſt ſermo malus qui exit ex o-
Pſalm.5. re, exit enim de ſepulchro malo. Sepulchrum autem patens
1. Corin. 4. eſt guttur eorum. Ideo dicit Apoſtolus: Imitatores mei e-
ſtote. Vult nos delictorum meminiſſe noſtrorũ. Paulus non
habebat quod lugeret, ex quo in Chriſtum credidit, & ta-
1.Cor.15. men priora deflebat, dicens: Quia non ſum dignus vocari
Apoſtolus quia perſecutus ſum Eccleſiã dei. Ille igitur pec-
cator ante fidem, nos vero adhuc peccamus poſt fidem. Qui C
Prouer.18. peccator eſt, defleat ſe, & arguat ſe, vt fiat iuſtus. Iuſt⁹ enim
accuſator eſt ſui. Ordinem igitur perſequamur, quia ſcri-
Canti.2. ptum eſt: Ordinate in me charitatem. Depoſui peccatũ, tẽ-
peraui mores, delicta defleui, eſurire incipio & ſitire iuſti-
tiam. Aeger enim cum in graui morbo eſt, non eſurit, quia
ægritudinis dolor excludit famem. Sed quæ eſt iſta fames iu
ſtitiæ? Qui ſunt iſti panes quos eſurit iuſtus? Ne forte panes
Pſalm.36. illi de quibus dictum eſt: Iuuenis fui, & ſenui: & non vidi iu-
ſtum derelictum, nec ſemen eius quærens panem. Qui eſu-
rit, vtique virium quærit augmentum. Quod autem maius
virtutis incrementum, quam norma iuſtitiæ? Poſt hæc, Bea-
ti, inquit, miſericordes. Iuſtitiam enim ſequitur miſericor-
Pſalm.111. dia. Vnde dictum eſt: Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia
eius manet in æternum. Sed etiam qui miſericordiã defert,
mercedem amittit, niſi mundo corde miſereatur. Nam ſi ia-
ctantiam quærat, nullus eſt fructus. Emunda igitur interio-
ra mentis tuæ: & ſi diligenter pectoris tui ſecreta mundaue-
ris, compatere iis qui impugnantur: & intellige quanti ho- D
minum, quanti fratrũ tuorum auxilium tuũ quærãt. Sed niſi
tu prius interiora tua vacua feceris ab omni labe peccati, ne
diſſenſiones contentionéſq; ex affectu tuo prodeant, nõ po-
tes aliis ferre medicinam. A te igitur pacem incipe, vt cum
fueris ipſe pacificus, pacem aliis feras. Quomodo enim po-
tes aliorũ corda mundare, niſi tuum ante mundaueris? Pro-
fuiſti igitur aliis, tuliſti auxilium plurib⁹: feſtina, contẽde ad
finem. Multi cum eſſent exitus vitæ, vnus domino compe-
tebat. Nam quod natum erat ſecundum carnem, oportebat
ſecundum carnem mori. Elegit paſſionẽ, vt moreretur pro
nobis: & tu dic de omnibus quæ retribuit tibi dominus, Ca-
Pſalm.115. licem ſalutaris accipiã, & nomen domini inuocabo. hoc eſt,
paſſionem. Vnde etiam illis qui ad dexteram vel ad ſiniſtrã
Matth.20. ſedere cupiebant, ait: Poteſtis bibere calicem quem ego bi-
biturus ſum? Vſque ad finem te ducit, vſq; ad martyriũ pro-

A ſequitur, & conſtituit beatitudinum palmã. Vide igitur or-
dinem. Oportet te pauperẽ fieri ſpiritu. Humilitas enim ſpi
ritus, diuitiæ virtutũ ſunt. Niſi pauper fueris, mitis eſſe non
poteris. Qui mitis eſt, poteſt lugere præſentia: qui inferiora
luget, poteſt deſiderare meliora: qui ſuperiora quærit, infe-
riora deuitat, vt & ipſe à ſuperiorib⁹ adiuuetur: qui miſere-
tur, cor ſuum mundat. Quid enim eſt mundare animum, niſi Tobiæ.4.
ſordẽ mentis abluere? Eleemoſyna enim à morte liberat: pa-
tientia vero perfectio eſt charitatis. Qui autem patitur per-
ſecutionem, in vltimo certamine conſtitutus probatur ad-
uerſis, vt eum legitime certauerit, coronetur. Hos quidẽ gra
dus volunt eſſe virtutum, per quos ab vltimis ad ſuperiora
poſſimus aſcendere. Deniq; ſicut incrementa virtutum, ita
etiã ſunt incrementa præmiorũ. Plus eſt enim dei eſſe filiũ,
quã poſſidere terrã, & conſolationẽ mereri. Sed quia & pri-
mum præmium regnũ cœlorũ eſt, & vltimũ præmiũ regnũ
cœlorũ eſt: nunquid æquale præmiũ incipientibus atq; per-
fectis eſt? Ne forte myſticè docemur quia eſt primũ regnũ Philip.1.
cœlorũ, illud apoſtolicũ: Diſſolui & eſſe cũ Chriſto? Habes 1. Theſſa 4.
B primum regnũ, quando ſancti rapiuntur in nubibus obuiam Daniel.12.
Chriſto in aëra. Multi enim dormientiũ ſurgent, iſti in vitã
æternã, illi in opprobriũ. Primũ ergo regnũ cœlorũ ſanctis
propoſitũ eſt in abſolutione corporis: ſecundum regnũ cœ-
lorum eſt poſt reſurrectionẽ eſſe cum Chriſto. Cũ fueris in
regno cœlorũ tunc proceſſus eſt manſionũ: & ſi vnũ regnũ,
diuerſa tamẽ merita ſunt in regno cœlorũ. Poſt reſurrectio- Gene 3.
nem terrã tuã incipies poſſidere abſolutus à morte. Ille enĩ
cui dicitur: Terra es, & in terrã ibis, nõ poſſidet terram ſuã.
non enim poteſt eſſe poſſeſſor, qui non capit fructũ. Abſolu
tus igitur per dominicã crucẽ, ſi tamen intra iugum domini
fueris inuẽtus, conſolationẽ in ipſa poſſeſſione reperies: con
ſolationẽ ſequitur delectatio, delectationẽ diuina miſeratio.
Quẽ autẽ miſeratur dominus, & vocat: qui vocatur videt vo
cantẽ: qui deũ viderit, in ius diuinæ generationis aſſumitur:
tunc demũ quaſi dei filius cœleſtis regni diuitiis delectatur.
Ille igitur incipit, hic repletur. Nam & intra hoc ſeculũ mul
ti in imperio Romano ſunt: ſed maiorẽ imperij gratiam, qui
propiores imperatori ſunt, cõſequuntur. Nũc dicamus quẽ-
admodũ in quatuor benedictionibus ſanctus Lucas benedi-
C ctiones octo ſit complexus. Et quidem ſcimus virtutes eſſe
quatuor cardinales, temperantiam, iuſtitiã, prudentiã, forti-
tudinẽ. Qui pauper eſt ſpiritu, auarus non eſt. Qui flet, non
ſuperbit: ſed mitis eſt, & pacatus. Qui luget, humiliatur.
Qui iuſtus eſt, non negat quod ſit omnibus ad vſum cõmu-
niter datũ. Qui miſeretur, largitur de ſuo. Qui ſuũ donat, nõ
quærit alienum, nec dolum proximo ſuo ſtruit. Connexæ i-
gitur ſibi ſunt concatenatæque virtutes, vt qui vnam habet,
plures habere videatur: & ſanctis vna competit virtus, ſed
eius quæ fuerit vberior, vberius eſt præmium. Quanta ho-
ſpitalitas in Abraham, quanta humilitas, quanta ſanctitas,
vt fratris filium ab hoſte ſeruaret? & quanta abſtinentia, vt
nihil de præda quæreret? Sed quia fide præſtitit, fidei præ
cæteris meruit principatum. Ergo vnicuique plura præmia,
quia plura incentiua virtutũ. Sed quod in aliquo merito co
pioſius, hoc etiam in præmio redundantius. Beati igitur pau
peres ſpiritu. Habes temperantiam quæ à peccato abſtinet,
ſeculum calcat, illecebroſa non quærit. Beati qui eſuriunt
D & ſitiunt. Qui enim eſurit, eſurienti compatitur, compa-
tiendo largitur, largiendo fit iuſtus: quia iuſtitia eius manet
in æternum. Vnde & in Matthæo ſitim & famem intelligi-
mus ſpiritalem, qua cibus iuſtitię deſideratur aut potus: quę
virtus quaſi materia quædam virtutum eſt, vt iuſtus æqua-
lem ſe inferioribus præſtet, dolum excludat, veritatem re-
quirat. Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Habes pruden-
tiam, cuius eſt flere occidua, & ea quæ æterna ſunt quęrere,
lugere ſecularia, quæ ſeipſa compugnent: deum pacis inqui-
rere, qui ſtulta mundi elegit, vt confundat ſapientes: & qui 1. Corin.1.
ea quæ non ſunt deſtruat, vt quæ ſunt poſſit adipiſci. Beati
eritis cum vos oderint homines. Habes fortitudinem, ſed
eam quæ non odium mereatur ex crimine, ſed perſecutio-
nem patiatur ex fide. Sic enim ad paſſionis peruenitur co-
ronam, ſi gratiam hominum negligas, diuinam ſequaris. De-
nique vt ſcias conſummationem eſſe fortitudinis, paſſio-
nem:

nem: Secundum hęc, inquit, faciebant prophetis patres eorũ.
quia propbetas Iudęi vſq; ad morté corporis perſecuti ſunt.
Eſt etiam ſortitudinis, iram vincere, indignationémq; cohi-
bere: ac per hoc fortitudo animum iuxta corpúſq; cõfirmat.
Nec perturbari ſinit timore aliqno vel dolore, quibus velut
prauis interpretibus plerumque pereellimur. Ergo tempe-
rantia cordis habet animíque munditiam, iuſtitia miſericor-
diam, pacem prudentia, manſuetudinem ſortitudo.

*De væ improborum, & de inſtructione ad altiores gra-
dus virtutis, & inimicorum dilectione.*

VAe vobis diuitibus, qui habetis conſolationem ve-
ſtram.) Licet in pecuniariis copiis multa ſint leno-
cinia delictorum, pleraque tamen ſunt etiam incẽ-
tiua virtutum. Quanquam virtus ſubſidia non re-
quirat, & commendatior ſit collatio * pauperis, quam diui- * alias, con-ſolatio.
tis liberalitas: tamen non eos qui habeãt dioitias, ſed eos qui
vti his neſciant, ſenteotiæ cœleſtis anthoritate condemnat.
Nam vt ille pauper laudabilior, qui prompto largitur affe-
ctu, nec repagulis impendẽtis egeſtatis inhibetur, inopém-
que ſe non putat, qui babet quod naturæ ſatis eſt: ita hic cri-
minoſior diues, qui vel deo referre gratiam de eo debuit
quod accepit: nec cenſum ad communem vſum datum ſine
vſu abdere, defoſſiſque terræ incubare theſauris. Non cen-
ſus igitur, ſed affectus in crimine eſt. Et quanquam tota ętа-
te cuſtodiæ miſerabilis ſolicitas aoara mens tẽdat excubias,
quo nulla pœna grauior eſt, ſucceſſorum profutura compẽ-
diis anxio timore ſeruare: tamen quoniam auaritiæ ſtudia,
& deſideria congerendi, inani quadam voluptate paſcuntur:
qui conſolationem vitæ præſentis babuerunt, remuneratio-
nem perpetuæ perdiderunt. Poſſumus hic tamen diuitẽ in-
telligere populum Iudæorum, vel bæreticos, vel certe mũ-
di philoſopbos, qui vbertate verborum, & quodã ambirio-
ſæ facundiæ patrimonio delectati, ſimplicitatem veræ fidei
ſupergreſſi, theſauros inutiles condiderunt. Nónne tibi vi-
detur hæreticus aliquis, cum audis eum de generatione do-
mini iuxta vſum ſeculi diſpntantem, diues in verbis, pauper
in viribus? qui putat ſe in boc tempore locupletes habere
dioitias: ſed in futuro egeſtatem ſuæ fidei recognoſcet, ei-
búmque perfidiæ, quem præſenti ætate ructauerit, æterno
fidei commaceratus ieinnio, cauſſam tanti ſciet eſſe ſuppli-
cij. Erítque tẽpus, vt riſus ſuos lugeant, qui dicta noſtra nũc
rident. Quibns bene dicitur: ¶ Væ cum vobis benedixerint
omnes homines.) Nonne tibi videtur his dicere, qni dudum
in Ariminenſi concilio perfidę præuaricationis authores, cũ
imperatoris gratiam ſequuntur, dei gratiam perdiderunt?
Qui cum placere potentibus aucupantur, maledicto ſe per-
petuo ſubdidere. Ergo ſanctus Matthæus præmiis ad virtu-
tem & fidẽ populos prouocauit, hic etiã à criminibus atque
peccatis futurorũ ſupplicinrũ denunciatione deterruit, qui
noo ocioſe plurimorum factorũ cœleſtium enumeratione
progreſſus, ad benedictionũ locum ſerius venit, vt populos
diuinorũ miraculis roboratos, vltra legis tramitem virtutũ
progredi veſtigiis edoceret. Fuit canendum illic, vbi adhuc
infirmæ plebis corda outabant, hic tubæ clangore excitan-
da virtus fuit. Docet hoc libri buius, quæ in procemiis, &
quæ in proceſſu ſermonis aperitur oratio. Illic qui infirmi
ſunt, adhuc quodam legis lacte potantur, & ideo per legis
tramitem ducuntur ad gratiam, audiũt quæ legis ſunt, vt vl-
tra legem, legem ſequẽdo procedant: hic eccleſia fundatior
non lacte imbuitur, ſed cibo veſcitur. Cibus enim validior
eſt charitas. Denique inter tria maxima, ſpem, fidem, chari-
tatem, maior eſt charitas. Ordinatur igitur charitas, cũ di-
citur: ¶ Diligite inimicos veſtros.) vt compleatur illud ec-
Cant. 2. cleſiæ, quod ante iam dictum eſt: Ordinate in me charitatẽ.
Ordinatur enim charitas, eum charitatis præcepta formen-
tur. Vide quam ab altioribns cœperit, & legem poſt bene-
dictionis euangelicæ terga reiecerit. Lex viciſſitudinem im
perat vltionis, Euangelium inimicitiis charitatem, benigni-
tatem odiis, vota maledictis, ſubſidia perſequentibus, patiẽ-
tiam eſurientibus, & gratiam remunerationis impartitur.
Quanto athleta perfectior, qui nõ ſentit iniuriam? Et ne vi-
deatur dominus legem diſſoluere, in beneficiis vicem ſer-
uat, quam negligit in iniuriis. Sed tamen dicendo, ¶ Prout

A vultis vt faciant vobis homines, facite & illis ſimiliter.) Vi-
ciſſitudo ipſa cumulatior eſt, quando votis actus æquatur.
Neſcit enim virtus menſuram gratiæ, nec contenta referre
quod acceperit, vult cumulare quod ſumpſerit, ne inferior
ſit beneficio, licet æquetur officio. Non enim cumnlo tantũ,
ſed ordine & tẽpore beneficia penſantur, cum in beneficio
pari prior ſit qui prior cepit. Beneficus enim eſt, qui gratiam
ceperit, debitor qui retulerit. Aliud itaque beneficiũ eſt be-
neficij principatus. nam ſi qui pecuniam reddidit, non ſoluit
gratiam, manétque gratiæ debitor, etſi iam non ſit pecuniæ:
cur gratiam referendo putemus poſſe vacuari, cuius relatio
acceptæ magis eſt teſtimonium, quàm ſolutæ? Bono itaque
exemplo imbuitur Chriſtianus, vt non contentus iure natu-
ræ, gratiam eius requirat. Si enim cõmune eſt omnibus etiã
peccatoribus redamare: cui genus profeſſionis excelſius, ſtu-
dium quoque debet eſſe virtutis vberius, vt diligat etiã non
amantes. Nam etſi nulla merita diligendi, vſum amoris ex-
cludant, nõ tamen virtutes excluſerint. Sicut enim in eo qui
B re diligit, pudet gratiam non referre, & gratiæ amore referẽ-
dæ amor tibi eius inoleſcit, quem antea non amabas: * ita etiã * habebas.
in eo qui non amat, debes amare virtutem: vt dum virtutem
amas, incipias eum amare quem non amabas, cum rara & ca-
duca remnneratio ſit amantis, ſempiterna virtutis. Quid au-
tem tam mirum, quam percutienti maxillam prębere alterã?
Nónne omnis indignantis frangitor impetus, Ira ſedatur?
Nónne fit per patientiam, vt ſua amplius pœnitentia rener-
beres verberantem? Ita erit vt & iniuriam repelles, & gratiã
quæras. Ac ſæpe maximæ cauſſæ amoris exiſtunt, cum pa-
tientia inſolentiæ, gratia refertur iniuriæ. Et qnidem, vt au-
dire me memini, vel hoc ſolo preſſum philoſophiæ ſuperci-
liũ putamus, quod in tres partes illa ſibi videtur diuiſiſſe iu-
ſtitiam: Vnam in deum, quæ pietas vocatur: alteram in parẽ-
tes, vel reliquum hnmanum genus: tertiã in mortuos, vt his
exequiarum iuſta ſoluantur. At vero dominns Ieſus legis o-
raculum ac pbiloſophiæ faſtigium ſupergreſſus, in eos quo-
C que qui lęſerint, pietatis porrexit officium. Etenim ſi hoſtis
qui tecum bello armiſque certauerit, depoſitis armis miſeri-
cordiam ſnæ ſalutis adipiſcitur, ídque plerumque vel contẽ-
platione naturæ, vel ipſius belli iure defertur, vt ſubiectis vi
ta tribuatur: quanto amplius meliore religionis contuitu de-
ferendum eſt? Nam cum præliatorem appetitæ ſalutis cauſſa
non moueat, nunquid mouere debet militem pacis? Itaqne
illud apoſtolicum, Quia charitas patiens eſt, benigna eſt, 1. Corin. 13.
non æmulatur, non inflatur: in his præceptis conſummatum
videmus. Si patiens eſt, debet patientiam verberanti: ſi be-
nigna eſt, non debet reſpõdere maledictis: ſi non quęrit quę
ſua ſunt, non debet reſiſtere diripienti: ſi non æmulatur, o-
diſſe non debet inimicum. Et tamen apoſtolicis diuinæ ſu-
perfluunt præcepta pietatis. Plus eſt enim donare, quàm ce-
dere. plus eſt amare inimicos, quàm non æmulari. Quæ om-
oia dominns & dixit, & fecit. Qui cum malediceretur, non 1. Pet. 2.
maledixit: qui cum percuteretur, non repercuſſit: cum ſpo-
liaretur, non reſtitit: cum crucifigeretur, ipſis perſecutori-
bus veniam poſtulauit, dicens: Pater, dimitte illis pecca-
D tum, quia neſciunt quid faciunt. Criminatores ſuos excuſa-
bat à crimine. Illi crucem parabant, hic ſalutem & gratiam
rependebat. Et tamen quoniam ſtudia ipſa virtutum ſine
remuneratione torpeſcunt, & exemplum nobis attulit, &
mercedem ſpopondit è cœlo filios dei futuros pollicens,
qui fuerint imitatores eius. Qui enim feſtinat ad præmium,
faſtidire non debet exemplum: quia quanto præcellentius
præmium, tanto impenſius officium. Quanta autem miſeri-
cordiæ merces, quę in ius diuinæ adoptionis adſciſcitur? Se-
quere igitur miſericordiam, vt merearis gratiam. Late pa-
tet benignitas dei, ſuper ingratos pluit, malis fœcunda non
negat terra prouentus. Idem mundi Sol ſacrilegos religio-
ſóſq; pariter illuminat. Aut vt myſtice iſta pendamns, pro-
pheticis popnlum Iudæorum dominus pluuiis irrigauit, &
Solis æterni refulſit radiis, etiam non merentibus. Sed quo-
niam illi mundano rore maduerunt, Eccleſia dei ad cœleſte
lumen adſciſcitur: ita tamen, vt illis quoque miſericordiæ, ſi
credant, prærogatiua ſeruetur.

De probibitione iudicationis.

A NOlite iudicare,& non iudicabimini.) Addidit nō temere iudicandum, ne cum ſis tui conſcius, ipſe delicti in alterum cogitaueris ferre ſenteotiam.

De arbore mala,ex cuius ſimilitudine improbi homines cognoſcantur.

NOn eſt arbor bona,quæ facit fructus malos.)Magna etiá diſciplina virtutis, vt de infructuoſis fructuoſa non quæras,nec de incultis prouentum fœcunditatis expectes. Vnicuique enim ſua cultura dat fructus. ¶Neque enim de ſpinis colligunt ficus.)In ſpinis iſtius mundi ficus illa non poteſt reperiri: quæ quia fœcūdis fructibus melior eſt, bene ſpecies ei reſurrectionis aptatur: vel quia, vt legiſti, ficus dederunt groſſos ſuos, quod iam immaturus,& inutilis, & caducus in ſynagoga ſtructus antè præceſſit:vel quia immatura vita noſtra eſt in corpore,matura in reſurrectione. Et ideo procul à nobis debemus ſeculares ſolicitudines abdicare, quæ mordēt animum, B mentémque adurunt, vt maturos fructus culturæ diligentis poſſimus adipiſci:quod in incultis iſtius mundi reperire nō poſſumus: quia non legunt de ſpinis ficus, neque de tribulis vindemiant vuam. Alterum ad mundum & reſurrectionem, alterum ad animam & corpus refertur: vel quia nemo peccatis fructum acqnirit animæ ſuæ, quæ ſicut vua proxima terris corrumpitur, in ſuperioribus maturatur: vel quia nemo poteſt damnationem carnis euadere,niſi quem Chriſtus redemerit, qui ſicut vua pependit in ligno. Procul igitur ab illa carne, quæ damnato homini tribulos geoerare præcepta eſt, leuemus oculos ſpiritales, tendamus manus, vt Chriſtum vindemiare poſſimus. Omnium autem fundamentum docet eſſe virtutum obedientiam cœleſtium præceptorum, per quam domus hæc noſtra non profluuio voluptatum, nō nequitiæ ſpiritalis incurſo,non imbre mundano, non hæreticorum poſſit oebuloſis diſputationibus commoueri. Pulchre autem vbi præcepta compleuit, formam docet ſuorū præceptnrum exequi. C

De ſeruo Centurionis curato.

Cap. VII. ET factum eſt, cum cōſummaſſet omnia verba ſua in aures plebis, intrauit Capharnaum. Centurionis autem cuiuſdam ſeruus. & reliqua.) Namque ſtatim gentilis Centurionis ſetuus domino curandus offertur, in quo populus nationum, qui mundanæ ſeruitutis vioculis tenebatur, æger letalibus paſſionibus, beneficio domini ſanandus exprimitur. Quod autem moriturū dixit euangeliſta, non fefellit. Moriturus enim erat, niſi fuiſſet ſanatus à Chriſto. Impleuit igitur præceptum charitate cœleſti, qui ſic dilexit inimicos, vt morti eriperet, atq; ad perpetuæ ſpem ſalutis adſciſceret. Quantum autem diuinę humilitatis ioſigne, vt cœli dominus nequaquam dedignaretur Centurionis ſeruulum viſitare? Elucet fides in operibus, ſed plus operatur humanitas in affectibus. Quod vtique non ideo faciebat, quia abſens curare non poterat, ſed vt formā tibi daret humilitatis imitādæ, qua iuxta humilioribus doceret ac ſuperioribus deferendum. Denique alibi Regulo dicit: Va- D de, filius tuus viuit. vt ſcias & potentiam diuinitatis, & humilitatis gratiam. Ibi noluit pergere, ne in Reguli filio videretur magis diuitiis detuliſſe: hic ipſe perrexit, ne videretur in Centurionis famulo conditionem deſpexiſſe ſeruilem. Omnis enim ſeruus & liber in Chriſto vnum ſumus. Sed vide fidem prærogatiuam eſſe medicinæ. Aduerte etiam in ipſo populo gētili perſpicaciam eſſe myſterij. Dominus pergit, excuſat Centurio, militaríque depoſito tumore reuerentiam ſumit, & ad fidem facilis, & ad honorificentiā promptus. Et bene Lucas etiam in occurſum amicos dicit eſſe à Centurione tranſmiſſos, ne præſentia ſua grauare domini verecundiā videretur, & officium officio prouocaſſe. Hæc moraliter. Myſtice autem, qnem Iudæorum populus crucifixit, inuiolatum ab iniuria manere deſiderat populus nationū: & quod ad fidem pertinet, ſermoni credidit: hoc eſt, non hominis, ſed dei poteſtate conuciens dari à Chriſto hominibus ſanitatem. Quod vero ad myſteriū ſpectat, vidit in pectore adhuc gentilium non eſſe penetrabilem Chriſtum. Et ideo qui

A necdum cogitatioois prætetitæ maculas abluiſſet, grauari ſe magis domini putauit dignatione, quā iuuari. Sic illa vidua Sareptena indignam ſe prophetico iudicauit hoſpitio. Ideoque dominus in vno iſto fidem gentium præfert. Et quidē ſi ſic legas, In nullo tantam fidē inueni in Iſrael: ſimplex intellectus & facilis eſt. Sin vero iuxta Græcos, Nec in Iſrael tantam fidem inueni: fides huius etiam electioribus & deum videntibus anteſertur. Videte autem œconomiam domini, probatur fides domini, & ſerui ſanitas roboratur. Poteſt ergo meritum domini etiam famulis ſuffragari: non ſolum fidei merito, ſed etiam ſtudio diſciplinæ. Spectate etiam alteram œconomiam dominicæ humilitatis. quæ non ſpondet, operatur. nam etſi nondum imperauerat ſanitatē, tamen ſerui qui miſſi fuerant, ſanum ſeruulum repererunt. 1.Reg.17.

De filio viduæ reſuſcitato.

IBat dominus Ieſus in ciuitatē quæ vocatur Naym: & ibant cum illo diſcipuli eius, & turba copioſa. B Cum autem appropinqoaret portæ ciuitatis, & ecce efferebatur defunctus filius vnicus matris ſuæ. Et hæc erat vidua, & turba multa cum illa. Quā cū videret dominus, miſericordia motus dixit illi: Noli flere. Et acceſſit, & tetigit loculum.) Et hic locus ad vtramque redundat gratiam, vt & cito flecti diuinam miſericordiā matris viduę lamentatione credamus, eius præcipue, quæ vnici filij vel labore vel morte frangatur, cui tamē viduæ grauitatis meritū exequiarū turba cōciliet: & hanc viduā populorū turba ſeptam, plus videri eſſe quàm fœminam, quæ reſurrectionem vnici adoleſcētis filij ſuis lachrymis meruerit impetrare, eò quod ſancta eccleſia populum iuniorē à pompa fuoeris, atq; à ſupremis ſepulchri, ſuarum reuocet ad vitam contemplatione lachrymarum, quæ flere prohibetur eum, cui reſurrectio debeatur. Quiquidem mortuus in loculo materialibus quatuor ad ſepulchrum ferebatur elementis. Sed ſpem reſurgendi habebat, quia ferebatur in ligno. Quod etſi nobis ante non proderat, tamen poſteaquàm Ieſus id tetigit, pro- C ficere cœpit ad vitam, vt eſſet indicio ſalutē populo per crucis patibulom refundendam. Audito igitur dei verbo, ſteterūt acerbi illi funeris portitores, qui corpus humanum letali fluxu naturæ materialis vrgebant. Quid enim alind, niſi quaſi io quodam feretro, hoc eſt, ſupremi funeris inſtrumēto iacemus exanimes, cum vel ignis immodicæ cupiditatis exæſtuat, vel frigidus humor exundat, vel pigra qoadam corporis habitudine vigor hebetatur animorum, vel concreta noſter ſpiritus labe, puræ lucis vacuus alit mentē? Hi ſunt noſtri funeris portitores. Sed quamuis ſuprema mortis ſpem vitæ omnis aboleuerint, & tumulo proxima corpora iaceant defunctorum, verbo tamen dei iam moritura reſurgunt cadauera, vox redit, redditur filius matri, reuocatur à tumolo, eripitur à ſepulchro. Quis iſte eſt tumulus tuus, niſi mali mores? Tumulus tuus perfidia eſt, ſepulchrum tuum guttur eſt. Sepulchrum enim patens eſt guttur eorum vnde verba mortua proferūtur. Ab hoc ſepulchro te liberat Chriſtus, ab hoc tumulo reſurges, ſi audias verbū dei. Et ſi graue D peccatū eſt, quod pœnitētiæ lachrymis ipſe lauare non poſſis, fleat pro te mater eccleſia, quæ pro ſingulis tanq; pro vnicis filus vidua mater interuenit. Compatitur enim quodā ſpiritali dolore naturæ, cum ſuos liberos letalibus vitiis ad mortem cernit geri. Viſcera ſumus de viſceribus eios. Sunt enim & ſpiritalia viſcera, quæ habet Paulus dicens: Ita frater ego te fruar in domino, refice viſcera mea in Chriſto. Nos ergo viſcera ſumus eccleſiæ, quoniam membra ſumus corporis eius, de carne eius, & de oſſibus eius. Doleat igitur pia mater, aſſiſtat & turba, non ſolum turba, ſed etiam multa, compatiatur bonæ parenti. iam reſurges in funere, iam liberaberis à ſepulchro. Stabunt illi miniſtri tui funeris, incipies vitalia loqoi, timebunt omnes. Vnius enim exemplo plurimi corriguntur. Laudabunt etiam deum, qui tanta nobis remedia vitandæ mortis indulſerit. Ad Philemonem. Ephes.5.

De miſſione diſcipulorum Ioannis ad Ieſum.

Et

ET conuocauit duos de diſcipulis ſuis Ioannes, & miſit ad dominum dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus?) Non ſimplex intellectus in ſimplicibus eſt verbis. Alioquin præſentibus ſuperiora compugnant. Quomodo enim Ioannes quem in ſuperioribus deo patre demonſtrante cognouit, hic neſcit? Quomodo & ibi quē ante neſciuit agnouit: & hic iam quem ſciebat, ignorat? Neſciebam, inquit, eum: ſed qui miſit me baptizare, ipſe mihi dixit: Super quem videris ſpiritum deſcendentem de cœlo. Et dicto credidit: & demonſtratum agnouit: & baptizatum adorauit: & venientem prophetauit. Denique ego, inquit, vidi, & teſtimonium perhibui, quoniam hic eſt electus dei. Vnde ergo fieri poſſet vt ſic propheta tantus erraret, vt de quo dixerat, Ecce qui tollit peccatum mundi: adhuc eum dei filium eſſe nō crederet? Aut enim inſolentiæ eſt ei tribuere diuina quem neſcias, aut de dei filio dubitaſſe perfidia eſt. Non cadit igitur in talem prophetam tanti erroris ſuſpicio. Itaque ſi intellectus ſimplicis formæ compugnat, ſpiritalem quæramus figuram. Et quia ſupra iam diximus in Ioanne typum eſſe legis, quæ prænuncia fuit Chriſti: recte lex quæ pectoribus perfidorum tanquam æternæ carceribus luce vacuatis corporaliter tenebatur incluſa, quam viſcera fœcunda pœnarum & fores amentiæ coercerent, plenum exitum teſtimonij dominicæ diſpenſationis ſine euangelij nequit aſtipulatione perferre. Prophetauit quidem lex in Exodo baptiſmatis gratiam per nubem & mare, ſpiritalem in agno prænūciauit eſcam, fontem perennem deſignauit in petra, remiſſionem peccatorum in Leuitico reuelauit, regnum cœlorum annunciauit in pſalmis, terram repromiſſionis in Ieſu Naue manifeſtiſſime declarauit. Hæc omnia cum Ioānis quoque congruunt teſtimonio, ſed tamen tyrānicis mundi iſtius poteſtatibus quo minus lucem dominicę reſurrectionis effunderet, incluſa cohibetur. Mittit ergo ſuos diſcipulos ad Chriſtum Ioannes, vt ſupplementum ſcientiæ conſequantur, quia plenitudo legis Chriſtus eſt, vt quoniam nutāt plerumque dicta ſine factis, & fides plenior geſtorum teſtificationibus quàm verborum ſponſionibus exhibetur, quæ tunc in pectoribus Iudæorum velut obſerata lege nutabat, ipſo ſpectaculo dominicæ crucis, & pleno reſurrectionis teſtimonio pāderetur. Et fortaſſe iſti diſcipuli ſunt duo populi, quorum vnus ex Iudæis credidit, alter ex gentibus, qui ideo credidit, quia audiuit. Voluerunt ergo iſti videre propter illud: Veſtri autem beati oculi qui vident, & aures veſtræ quæ audiunt. Sed etiam nos vidimus in Ioanne, oculis noſtris perſpeximus in apoſtolis, & manibus noſtris perſcrutati ſumus in Thomæ digitis. Quod enim erat ab initio, quod audiuimus, & quod vidimus, oculis noſtris perſpeximus, & manus noſtræ ſcrutatæ ſunt de verbo vitæ, & vita apparuit nobis. Quando apparuit? Quando vidimus. Non ſic apparebat antequam videretur. Gratias ergo domino, qui crucifixus eſt pro fide noſtra, crucifixus pro cupiditatibus noſtris. Mens mea in illo crucifixa eſt. Itaque & nunc qui vetus teſtamentum recenſent antequā cognoſcant euangelium, & quaſi quædam dominici corporis veſtigia legunt, venturum putant, & requirunt vtrum ipſe ſit Chriſtus dei filius, qui venturus eſt. Et cum legunt quando cum Abraham locutus eſt, vel quando ſe ducem militiæ cœleſtis oſtendit, dicunt vtique: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Cum autem venerint ad euangelium, & cognouerint illuminari cæcos, & ambulare claudos, audire ſurdos, mūdatos eſſe leproſos, mortuos reſurrexiſſe, tunc dicunt: Vidimus eum, & oculis noſtris perſpeximus, & in veſtigia clauorum eius digitos noſtros inſeruimus. Videmur enim nobis vidiſſe quem legimus, ſpectaſſe pendentem, & vulnera eius ſpiritu eccleſiæ ſcrutante tentaſſe. Si enim digito dei eiiciuntur dæmonia, fides quoque digito eccleſiæ reperitur. Aut fortaſſe in parte quadā operatrice corporis noſtri omnes videmur inueſtigaſſe dominicæ ſeriem paſſionis. Fides enim per paucos ad plures peruenit. Lex ergo Chriſtum venturum annunciat, euangelij ſcriptura veniſſe confirmat. Nonnulli etiam de ipſo Ioanne ſic intelligūt, magnum quidem prophetam, ita vt Chriſtum agnoſceret, annunciaret remiſſionem peccatorum futuram, ſed tamen non tanquam dubium, ſed tanquam pium vatem, quem venturum crediderat, nō credidiſſe moriturum. Non igitur fide, ſed pietate dubitauit. Dubitauit & Petrus, dicēs: Propitius tibi eſto domine, non fiat hoc. Ille fidei princeps, cui ſe Chriſtus nondum dei filium dixerat, & tamen ille crediderat, de morte Chriſti nec Chriſto credidit. Pietatis affectus, non indeuotionis eſt lapſus: Denique alibi lauari ſibi pedes recuſat, vbi myſterium non agnoſcit, dum dominico grauatur obſequio. Ergo moriturum Chriſtum nec ſancti crediderunt. Quod enim oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, hæc præparauit deus diligentibus eum. Religioſus itaque lapſus amoris fidem non impedit. Denique dominus ſciens neminem ſine euangelio plene poſſe credere, quia ſicut fides à veteri incipit teſtamento, ita impletur in nouo: interrogatus de ſe, non verbo aliquo, ſed factis ſe eſſe ſignauit. ¶ Ite, inquit, renunciate Ioanni quæ videtis & auditis: Cæci vidēt, claudi ambulant, ſurdi audiunt, leproſi mundantur, mortui reſurgunt, pauperes euangelizantur.) Plenum ſanè teſtimonium, quo dominum propheta cognoſceret. De ipſo enim, non de alio fuerat prophetatum, quia Dominus dat eſcam eſuriētibus, dominus erigit eliſos, dominus ſoluit compeditos, dominus illuminat cæcos, domin' diligit iuſtos, domin' cuſtodiet aduenas, orphanū & viduā ſuſcipiet, & viam peccatorū exterminabit. Quis iſta, inquit, faciet, regnabit dn̄s in æternum. Ergo non humanæ iſta, ſed diuinæ virtutis inſignia ſunt, cæcis perpetuæ tenebras noctis aperire, defoſſorumque oculorum vulnera infuſa luce ſanare, auditum inſinuare auribus ſurdorum, laxatis ſoluta membra reformare compagibus; in lucem quoque refuſo vigore viuēdi reuocare defunctos. Hæc ante euāgelium vel rara vel nulla. Receperit licet Tobias oculos, vnus eſt in exēplo, & tamen angeli fuit illa medicina, nō hominis. Helias mortuum ſuſcitauerit, ille tamen rogauit & fleuit, hic iuſſit. Heliſæus leproſum mundari fecerit, non tamen illic valuit pręcepti authoritas, ſed figura myſterij. Non defecerit ad eſcam viduæ eſurientis, propheticis ſe multiplicans farina pręceptis, vnam tamen viduam farina illa, vel potius eadē quoque ſacramenti ſpecies præfigurata ſeruauit. Sed tamē parua adhuc iſta dominicæ teſtificationis exempla ſunt: plenitudo fidei, crux domini, obitus, ſepultura eſt. Et ideo cum illa ſuperiora dixiſſet, addidit:

Ioan.1. — Luc.10. — 1.Ioan.1. — Ioan.20. — Matth.16. — 1.Cor.2. — Pſalm.145. — Tob.11. — 3.Reg.17. — 4.Reg.5. — 3.Reg.17.

De ſcandalo in Chriſto cauendo.

BEatus, inquit, qui in me non fuerit ſcandalizatus.) Crux enim etiam electis ſcandalum poſſet afferre. Sed nullum hoc maius diuinæ perſonę eſt teſtimonium, nihil eſt quod magis eſſe vltra humana videatur, quàm toto vnum ſe obtuliſſe pro mundo, hoc vel ſolo plene dominus declaratur. Denique ſic deſignatus eſt à Ioāne: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mūdi. Verum hoc nō duobus illis viris Ioānis diſcipulis, ſed nobis reſpōdetur omnibus, vt ita credamus in Chriſtum, ſi facta conueniunt. Veniet enim qui hoc ſibi nomen vſurpet, quem licet nominis non queas appellatione ſecernere, factorum tamen conſideratione diſcernas.

Ioan.1.

De laudatione Ioannis à conſtantia mentis.

QVid exiſtis in deſertum videre? Arundinem vento moueri?) Vbi præmonuit diſcipulos Ioannis in crucem dominicam eſſe credendum, redeuntibus illis conuerſus ad turbas cœpit ad virtutem pauperes prouocare, ne exaltati corde, mente inſtabiles, conſilio infirmi, ſpecioſa vtilibus, æternis caduca præferrent: ſed humili ſpiritu crucem potius tollerent, quàm phaleras mundi huius extollerent, & quaſi beati pauperes, qui nihil haberēt ſeculi quod amitterēt, libēter corporis vitā cum immortali gloria commutarent. Non ocioſe igitur ſancti Ioannis hic perſona laudatur, qui vitæ amore poſthabito, iuſtitiæ formam nec mortis terrore mutauit. Quid, inquit, exiſtis in deſertum videre? Deſerto mundus hic comparari videtur, adhuc incultus, adhuc ſterilis, adhuc infœcūdus, in quē negat nobis ita dominus prodeundū, vt mēte carnis inflatos vacuóſque virtutis internæ viros, & fragili ſe gloriæ ſecu-

laris

laris ſublimitate iactantes, pro exẽplari quodam & imagine
nobis putemus imitandos, quos procellis mundi huius ob-
noxios vita mobilis inquietat, iure arundini comparandos,
in quibus ſolidæ iuſtitiæ nullus eſt fructus, qui forẽſibus cri
niti pbaleris, nodis obliti, vacuo oris ſtrepitu ſonori, nulla
ſui vtilitate, frequenti etiam offenſione, intus inania, foris
ſpecioſa ſectantur. Arundines ſumus, nulla validioris natu-
ræ radice ſundati. Et ſi leuis aſpirauerit proſperioris aura
ſucceſſus, vago motu proximos verberamus, inopes ad ſuſ
ſragandum, faciles ad nocendum. Arundines fluuios amant,
& nos labentia mundi caducáque delectant. Tamen hanc a-
rundinẽ ſi quis de terrę euellat plantariis, & ſuperfluis exu-
at, expolians veterem hominem cum actibus eius, & ſcribæ
velociter ſcribẽntis manu temperet, incipit non arundo eſ-
ſe, ſed calamus, qui præcepta cœleſtium ſcripturarum pe-
netralibus mẽtis imprimat, tabulis cordis inſcribat. De quo
calamo habes dictum: Lingua mea calamus ſcribę velociter
Pſalm. 4. ſcribentis. quod ad Christum alij referre volunt. Vno igi-
tur loco & verbum & calamus legitur & ſcriba. Verbum,
quia de genitali patris proceſſit arcano. Eructauit cor meũ
verbum bonum. Calamus, quia caro Chriſti paternę ſeriem
voluntatis expreſſit, & linguæ mãdata diuinæ ſacri effuſio-
indiuidua ne cruoris impleuit. Scriba, quia calamo ſuo diuidua qua-
dam diſtinctione, noui & veteris teſtamenti, vel diuinitatis
& carnis paternæ nobis diſpoſitionis myſteria reuelauit.
Hunc calamum imitare tuæ carnis temperamento. Et ca-
lamum tuum, hoc eſt, carnem tuam tinge, non atramẽto, ſed
ſpiritu dei viui, vt quod ſcribis, æternum ſit. Tali calamo
Paulus illam epiſtolam ſcripſit de qua dicit: Epiſtola noſtra
2. Cor. 3. vos eſtis, inſcripta non atramento, ſed ſpiritu dei viui. Tin-
ge carnem tuam in Chriſti ſanguine, ſicut ſcriptum eſt: Vt
tingatur pes tuus in ſanguine. Et tu ergo veſtigium animi
Pſalm. 67. tui, & mentis inceſſum, indubitata cõfeſſione dominicæ cru
cis tinge. Tingis carnem tuam in Chriſti ſanguine, ſi vitia di
luas, peccata detergas, mortem Chriſti in tua carne circuo-
feras, ſicut Apoſtolus docuit dicens: Mortificationem Ieſu
Chriſti in corpore noſtro circumferentes. Noli ad terrena
2. Cor. 4. inflecti, ne arundinẽ tuam frangas. Et ideo de Chriſto, quia
Matth. 2. non erat ad terrena curuandus, prophetatum eſt: Arũdinem
quaſſatam non confringet. quoniam carnem quam peccata
quaſſauerant, reſurrectionis virtute ſolidauit. Bona arundo
caro Chriſti, quæ ſerpentis diaboli caput, & mundanæ cupi
ditatis illecebras patibulo crucis affixit.

De laudatione Ioannis ab aſperitate veſtimentorum.

SEd quid exiſtis in deſertum videre? Arundinem
vẽto moueri? Quid exiſtis videre? hominem mol
libus veſtimentis indutum?) Non hic domini ſer
mo de veſtibus, quanquam pleroſque mollioris
cura veſtis effœminet, qui quaſi lanæ onus ferre non poſ-
ſint, ſericas veſtes tectis per terram verrunt veſtigiis, vſũq;
faciunt vt amictus honori ſit. Sed tamen alia videtur hic in-
dumenta ſignare, & niſi fallor, humana corpora, quibus ani
ma noſtra veſtitur. Denique & Ioſeph tunica ad ſpeciẽ do-
Gene 37. minici corporis cruẽtata eſt. Et apoſtolicum illud, Exuens
Coloſ. 2. ſe carne, principatus & poteſtates omnes traduxit: quid a-
liud oſtendit, niſi vice indumenti corpus fuiſſe, quo ſe ita
expoliauit dominus in paſſione, vt diuinitas libera immu-
niſque maneret iniuriæ? Totus igitur hic locus exẽplo nos
prophetico ad virtutem ſubeundæ paſſionis hortatur. Deni
que addidit: ¶ Ecce qui in veſte precioſa ſunt, in domibus
regum ſunt.) Sunt etiam mollia indumenta delicioſi actus
Coloſ. 3. & mores, propter quod nos hortatur Apoſtol⁹ vt expolian
tes veterem hominem cum actibus eius, induamus nouum,
in quo non dulcis illecebra ſit, ludúſque laſciuiæ, ſed vſus
laboris & fructus, eò quod tenera corporis cura, luxúque
& laſciuiarum cupiditate mollitos, nequaquam cœleſtis au
la ſuſcipiat, ad quã duris laborioſæ gradibus virtutis aſcen-
ditur. Hi verò quibus fluida deliciis membra ſoluuntur,
regni cœleſtis extorres, intra mundi huius habitacula coa-
Epheſ. 6. ſeneſcunt, quos rectores huius mũdi atque tenebrarum vo
cat Apoſtolus. Hi ſunt enim reges, qui ſeculari quadam po-
teſtate dominantur, ſuorum æmulos operum receperunt.

A *De laudatione Ioannis ab excellentia cognitionis.*

SEd quid exiſtis videre? Prophetam? Vtique dico
vobis plus quàm prophetam. Hic eſt de quo ſcri
ptum eſt: Ecce ego mitto angelum meum ante fa Mala. 3.
ciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.)
Quomodo igitur in deſerto Ioannem videre cupiebant, qui
erat clauſus in carcere? Quem nobis dominus proponit imi
tandum, qui viam domino non ſolum naſcendi ſecundum
carnem ordine fideíque nũcio, ſed etiam præcurſu quodam
glorioſæ parauerit paſſionis. Maior ſane propheta, in quo fi
nis eſt prophetarum. Maior propheta, quia multi cupierunt
videre quem iſte prophetauit, quem iſte conſpexit, quem
iſte baptizauit. Sed tamen nunquid & illo maior, de quo
Moyſes dixit, quia prophetam vobis ſuſcitabit dominus Deute. 18.
deus veſter? De quo dixit: Erit autem, omnis anima quę nõ
audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe. Si igi-
tur Chriſt⁹ propheta, quomodo maior hic omnib⁹? Nũquid
Chriſtum prophetam negamus? Imò & dominum prophe-
B tarum aſſero, & hunc omnibus dico eſſe maiorem, ſed inter
mulieris non virginis natos. Maior enim fuit iis quibus æ-
qualis eſſe poterat ſorte naſcendi. Alia iſta natura eſt, nec cũ
humanis generationibus comparanda. Non poteſt hominĩ
cum deo vlla eſſe collatio. ſuis enim quiſq; præfertur. De-
nique eouſque cum dei filio non poterat Ioannis eſſe vlla
collatio, vt & infra angelos ęſtimetur.

De intelligentia pręmiſſorum.

NAm qui minor, inquit, eſt in regno cœlorum, ma-
ior eſt eo.) Etenim quoniam angelũ dixerat, ho-
minibus iure prælatus eſt: & quia inter natos mu
lierum potiorem declarauerat, ideo addidit: Nam
qui minor eſt in regno cœlorum, maior eſt eo. vt angelis
ſciret eſſe cedendum. Merito autem Ioannes ſuis præfer-
tur æqualibus, à cuius diebus regnum cœlorum cogitur.
Quæ ſubobſcura videtur eſſe locutio, & ideo eã de alio li-
bro euangelij putauimus deriuandam. Nam ſi literam ſe-
C quamur, vtique inferior à potiore cogitur. Regnum autem
cœli pręſtat humanis. ſed cum ſint aliqua quæ cogendo deo
ſari feruntur, non eſt abſurdum quia cogitur regnum, quan Matth. 11.
do pluribus frequẽtatur, cogentéſque diripiunt illud. Si re-
petamus dominicum illud quod ſcriptum eſt, dicente filio
dei, Regnũ dei intra vos eſt: aduertimus in nobis regnũ cœ Lucæ. 17.
leſte ſolidari, cũ Chriſtus exploſo mũdani principis regno,
fugatíſque deliciis ſecularibus, intra noſtrorum ſecreta re-
gnat animorum. Vis igitur menti affertur humanæ, quæ di-
uerſis illecebris delinita laborem fugit, voluptatem expe-
tit, cum vel metu ſupplicij coercita, vel præmio prouoca-
ta vincere ipſa ſentitur, & tanquam exantlatis laboribus
palmam quæ ſibi plurimis aduerſantibus ſubtrahebatur, e-
ripere contendit. Rapimus enim ex hoc mundo palmam ſa
lutis, & quaſi excubãtibus obſeſſos ſerpẽtibus fructus per-
uigili labore decerpimus, ita tamen, vt non furtiua ſublatio,
ſed direptio triumphalis ſit. Eſt & aliud direptionis genus,
D quando aliis oblata diripimus. Qui ſint igitur raptores iſti,
non laboramus intelligere, cum de Bẽiamin lupi rapacis ge-
nere nos manare nouerimus. Præceſſerat Ioannes, vt iuſtifi-
caret populum Iudæorum, ipſe dominus venerat ad oues Matth. 15.
perditas domus Iſrael, apoſtolos deſtinauerat, vt fidem po-
puli Iudæorum vel diſputatiõe, vel ſignis miraculíſque fun
darent: ſed cum illi munera ſibi oblata deſugerent, publica-
ni & peccatores in deum credere, in fide coire cœperunt. In
his igitur apoſtolica prædicatione regnum cœlorum cogi-
tur, & fidelis populi aſpiratione ſolidatur. Diripuit regnum
illa quæ fluxu ſanguinis laborabat. Nam cum dominus ad fi
liam principis ſynagogæ tenderet furtiuo quodam tactu ſa-
nitatis remedium prælibauit. Diripuit regnum illa Chana-
næa, quæ à finibus ſuis egreſſa clamabat dicens: Miſerere Ibidem.
mei domine fili Dauid, filia mea male à dæmonio vexatur.
Vere hæc regnum coẽgit, pertinax in precibus, ſapiens in
reſponſis, fidelis in verbis. Prætereuntem reuocat, tacẽtem
rogat excuſantem adorat, negãtem inclinat. Nónne tibi vi-
detur eripere, cũ elicit quod negatur? præripere quód aliis
reſeruatur? Negauerat enim dominus panem filiorum dari
canibus

canibus oportere. At illa conſenſit, & cõſentiendo diripuit
dicens: Vtique domine. Nam & catelli edunt de micis quæ
cadunt de menſa dominorum ſuorum. Didiciſti quemad-
modum regnum cœleſte rapiatur. Cogamus igitur & nos di
ripiamus illud. Nemo enim niſi feſtinans paſcha manducat.
Sed quæ eſt iſta quæ rapit regnum? Non imprubitas, non la-
ſciuia, non voluptas, ſed illa de qua dicitur: Magna eſt fides
tua, fiat tibi ſicut vis. Ecce rapuit, quæ quod voluit impetra
uit, quod rogauit extorſit. Rapuit & illa vidua, quę frequen
Lucæ.18. ter orando, ſi non propter innocentiam, ſaltem propter im-
portunitatem vt exaudiatur extorſit. Rapuit igitur eccleſia
à ſynagoga regnum. Regnum meum Chriſtus eſt, rapio il-
lum Iudæis miſſum ſub lege, natum ſub lege, nutritũ iuxta
legem, vt me qui eram ſine lege, ſeruaret. Rapitur Chriſtus,
cum aliis promittitur, aliis prædeſtinatur. Rapitur Chriſt',
cum aliis naſcitur, aliis ſuffragatur. Rapitur Chriſtus, cum
ab aliis occiditur, ſepelitur à nobis. Rapitur inſidiantibus,
rapitur dormiẽtibus. Habes vbi ipſi confeſſi ſunt nos rapuiſ
ſe, ſe dormiſſe dicentes: Diſcite quia diſcipuli eius nocte ve
Matt.28. nerunt, & furati ſunt eum nobis dormientibus. Surge igitur
Ephes.5. qui dormis, ne & tu cum dormis, Chriſtum amittas. Surge
qui dormis, & exurge à mortuis. Vides mortuos eſſe qui
dormiunt. Et ideo non inuidemus aliis, ſed prouidemus no
bis. Non enim mortui poterant ſeruare viuentem. Exurgãt
vel ſero qui dormierunt, etiam qui Chriſtum perdiderunt.
Non ſic amittitur Chriſtus, vt nõ reperiatur, ſi tamen requi
ratur, ſed vigilantibus tegreditur, & exurgentibus præſto
eſt, imò omnib' adeſt, qui vbique ſemper eſt, quia complet
omnia. Nulli enim deficit, nos deficimus. Nulli inquam de-
Roman.5. ficit, ſuperabundat omnibus. Superabundauit enim pecca-
tum, vt ſuperabũdaret gratia. Gratia Chriſtus eſt, vita Chri
ſtus eſt, & Chriſtus eſt reſurrectio. Qui ſurgit igitur, inue-
nit eſſe præſentem. Rapitur ergo regnum cœlorum, cum
Chriſtus à domeſticis denegatur, à gentilibus adoratur. Ra
pitur cum ab illis repudiatur, colitur à nobis. Rapitur cum
per hæreditatem non agnoſcitur, per adoptionẽ acquiritur.

C

DIVI AMBROSII MEDIOLA-
NENSIS EPISCOPI COMMENTA-
riorum in euangelium ſecundum Lucam, Liber VI.

De iuſtificatione dei à populo, & contemptu à phariſæis & legiſperitis.

ET omnis populus audiens & publicani
iuſtificauerunt deum, baptizati baptiſmo
Ioannis: Phariſęi autem & legiſperiti con
ſilium dei ſpreuerunt in ſe, non baptizati
ab eo.) Aperuit ſanctus Lucas ſpecialib'
additis, quod quaſi generalibus ſanctus
Matthæus ſubobſcurum reliquerat. Ille
Matth.11. enim ait: Et iuſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis. Primum quæ
ſit illa ſapientia hic videmus expreſſum. Ait enim: Iuſtifica-
D uerunt deum. Deus ergo ſapientia eſt, quia ſapientia dei fi-
lius eſt. Sapientia per naturam, non per profectum. Alia eſt
ſapientia dei patris virtus, alia ſapientia virtus animę. Illa na
ta eſt, hæc creata. Alia ſapientia author operum, alia opus.
Opus enim mentis ſapere prudenter, ſentire viuaciter. Hæc
dona naturæ ſunt. Operator autem non creatura eſt, ſed cre
ator. hoc eſt, non naturæ munus, ſed munerator naturæ. Iu-
ſtificatur igitur deus ipſe per baptiſmum, dum ſe homines
peccata propria confitendo iuſtificant, ſicut ſcriptum eſt:
Eſaiæ.43. Dic tu Iniquitates tuas, vt iuſtificeris. Et iuſtificatur in eo,
quia non per contumaciam refutatur, ſed per iuſtitiam dei
Pſalm.10. munus agnoſcitur. Iuſtus enim dominus, & iuſtitias dilexit.
In eo ergo iuſtificatio dei eſt, ſi non ad indignos & obnoxi-
os, ſed ad innocẽtes per ablutionẽ factos videatur & iuſtos
ſua munera tranſtuliſſe. Iuſtificemus igitur dominum, vt iu
ſtificemur à domino. Quid ſit iuſtificari deum impẽſius re-
quiramus. Apoſtolus dicit: Sit autem deus verax, omnis au-
Roman.3. Pſalm.50. tem homo mendax, ſicut ſcriptum eſt: Vt iuſtificeris in ſer-
A monibus tuis, & vincas cum iudicaris. Ipſe quoque Dauid di
cit: Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci, vt iuſtificeris
in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Ergo is qui pec
cat, & confitetur deo peccatum, iuſtificat deum cedens ei
vincenti, & ab eo gratiam ſperans. In baptiſmate igitur iu-
ſtificatur deus, in quo eſt & confeſſio & venia peccatorum.
Non contemnamus igitur, ſicut Phariſæi conſilium dei eſſe
in baptiſmate Ioannis. Quis igitur dubitet dei eſſe cõſilium
in Chriſti lauacro? Hoc eſt conſilium quod magni conſilij
angelus reperit, quod nemo cognouit. Quis enim cognouit Rom.11.
ſenſum domini? Hominis conſilium nemo contemnit, dei
cõſilium quis refutet? Ergo quaſi filij matrem iuſtificemus,
matrem ſequamur. Scimus quia mater pro filiis ſe offert pe-
riculo. Matris ſapientiæ cõſilio, matris obediamus imperio.

De ſimilitudine qua phariſæi & legiſperiti confutantur.

CAntauimus vobis, & non ſaltaſtis: lamentauimus,
& non ploraſtis.) Et ſi non incongrua hæc pue-
B rorum videantur eſſe perſonæ, qui leuem corpo
ris motum imprudentia adhuc maturioris graui-
tatis exercent, tamen ad altiorem ſenſum referri poſſe præ-
ſumo, eò quod videantur Iudæi nec pſalmis primo, nec
Threnis poſtea propheticis crediſſe, pſalmis ad præmia
prouocati, Threnis ab errore reuocati. Cantauit Dauid, vt
in ſalicibus noſtra ſuſpenderemus organa. Cantauit & ipſe,
& ante arcam domini nõ pro laſcinia, ſed pro religione ſal-
tauit. Ergo non hiſtrionicis motibus ſinuati corporis ſaltus,
ſed impigræ mentis & religioſa corporis agilitas deſigna-
tur. Sed non in triumphis, non in excidiis Iudæorum ſecuta
correctio eſt, qui diuinæ indulgentiæ muneribus prouoca-
ti, leuare mentem, corpus attollere, terrena deſerere, cœle-
ſtia quærere debuerunt, & iniuriis captiuitatis attriti defle-
re peccatum quod culpa eſſet author iniuriæ. ¶ Iuſtificata
eſt ergo ſapientia ab omnibus filiis ſuis.) Bene ab omnibus,
quia circa omnes iuſtitia reſeruatur, vt ſuſceptio fiat fideli-
um, reiectio perfidorum. Vnde plerique Græci ſic habent:
Iuſtificata eſt ſapientia ab omnibus operibus ſuis. quod o-
C pus iuſtitiæ ſit, circa vniuſcuiuſque merita ſeruare menſu-
ram. Bene ergo dicit: Cantauimus vobis, & nõ ſaltaſtis. Can Exod.15.
tauit enim Moyſes quando in mari rubro ad tranſitum Iu-
dæorum fluctus obriguit, vnda circunſtetit, eadémq; equos
Aegyptiorum aſcenſoréſque refuſa demerſit. Cantauit E- Eſaiæ.5.
ſaias dilectæ vineæ ſuæ canticum, ſignificans aſperam flagi-
tiis fore plebem, quæ fœcũdis prius erat virtutibus fructuo
ſa. Cantauerunt Hebræi cum veſtigia eorum tactu flammæ Daniel.3.
torrentis humeſcerent, & intus extráque ardentibus omni-
bus, ſolos tamen ignis innoxius lamberet nec adureret. Aba Abacuc.3.
cuc quoque cantica publicam doctus mulcere mœſtitiam
prophetauit dulcem domini fore fidelibus paſſionem. Can-
tauerunt ergo prophetæ ſpiritalibus modulis publicæ ſa-
lutis oracula reſultantes. Fleuerunt prophetæ Threnis fle-
bilibus dura Iudæorum corda mulcentes. Docuit nos ſcri-
ptura cantare grauiter, pſallere ſpiritaliter. Docuit etiam ſal
tare ſapienter, dicente domino ad Ezechiel: Plaude manu, Ezech.21.
D & percute pede. Neq; enim hiſtrionicos fluxu corporis mo
tus deus morum cẽſor exigeret, aut indecoros ſtrepitus vi-
ris plauſúſque fœmineos imperaret, vt tantum prophetam
deduceret ad ludibria ſcenicorum & mollia fœminarum.
Non congruunt reſurrectionis reuelata myſteria, & oppro-
bria ſaltationis exacta. Eſt ſane eſt quidam proprius bono-
rum actuum factorúmque plauſus, cuius ſonus in orbẽ ex-
eat, & bene geſtorũ reſultet gloria. Eſt honeſta ſaltatio, qua
tripudiat animus, & bonis corpus operibus eleuatur, quan-
do in ſalicib' organa noſtra ſuſpẽdimus. Iubetur ergo pro- Pſalm.136.
pheta plaudere manu, & percutere pede: iubetur pſalle-
re, quia ſponſi nuptias iam videbat, in quibus deſpon-
ſatur eccleſia, Chriſtus adamatur. Et bonæ nuptiæ, quan-
do verbo anima, ſpiritui caro nubit. In his propheta Dauid
nuptiis ludere nos voluit, ad has inuitauit, quia ſuos poſte-
ros copulabat, & ideo lætior quàm cæteri, quaſi in ipſo actu
poſitus nuptiarum nos ad celebritatem feſti muneris adhor Pſalm.80.
tatur, dicens: Exultate deo adiutori noſtro, iubilate deo Ia-
cob. Sumite pſalmum, & date tympanum, pſalterium iucun
dum cum

Pſalm.70. dum cum cithara. Nónne actum quendã prophetæ ſaltantis A
aduertis? Denique alibi: Pſallam tibi deus in cithara ſanctus
Iſrael. Gaudebunt labia mea cũ cãtauero tibi, & anima mea,
quam redemiſti. Audis citharizantiũ voces, audis ſaltantium
ſtrepitus, nuptias crede. Sume & tu citharam, vt pulſata ſpi-
ritus plectro interiorum chorda venarum boni operis ſo-
num reddat. Sume & pſalterium, vt harmonia dictorum ſa-
ctorúmque tuorum concinat. Sume & tympanum, vt orga-
num tui corporis ſpiritus moduletur interior, factiſq; ope-
rantibus dulcis morum tuorũ ſuauitas exprimatur. Sic pſal-
Canti.4. lebat propheta cum diceret: Veni huc à Libano ſponſa, veni
huc à Libano. Hoc canticum cecinerunt pueri, nec auditi
Eſai.8. ſunt. Qui pueri? De quib' dicit: Ecce ego, & pueri quos de-
diſti mihi. Sed hoc canticũ non in foro, non in plateis cane-
batur, ſed in Hieruſalem. Ipſa eſt enim dominicum forum,
in quo præceptorum cœleſtium iura conduntur.

De muliere peccatrice ingrediente domum Simonis ad Ieſum.

ET ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix.) B
Hoc loco plerique pati videntur ſcrupulum, &
ſerere quæſtiones, vtrumnam videantur euange-
liſtæ duo diſcordaſſe de fide, an verò aliquam in
dictorum diuerſitate, diuerſitatem ſignare voluiſſe myſte-
Matth.26. rij. Habes enim in euangelio ſecundum Matthęum quia Ie-
ſus cum veniſſet in Bethaniam in domum Simonis lepro-
ſi, acceſſit ad eum mulier habens alabaſtrum vnguenti pre-
cioſi, & recumbẽte illo fudit ſuper caput eius. Deinde iſthic
phariſæus intra ſe dicit, quod ſi eſſet propheta, ſciret pecca-
tricem, & vnguentum eius vitare deberet. Illic vnguento ef
fuſo diſcipuli conqueruntur. Vtrumque igitur explicãdum
eſt, ſed ante quod ſcriptorũ ordine prius eſt, prius ordinem quo-
que ordinem interpretationis accipiat. Venit ergo dominus
Ieſus in domum Simonis leproſi. Apparet œconomia, quod
leproſum non refugit, non vitat immundum, vt maculas hu
mani corporis poſſit abolere. Domus autem leproſi erat in
Bethania, quæ per interpretationem domus obedientiæ di-
citur. Omnis igitur locus Bethania, portio autem totius lo- C
ci domus Simonis. Nónne tibi videtur Bethania mundus hic
eſſe in quo ſeruitij obedientis debemus obſequium? domus
autem Simonis leproſi terra eſſe, quę mundi portio eſt? Prin
ceps autem ſeculi huius quidam leproſus eſt Simon. Ergo
dominus Ieſus Chriſtus ex illis ſuperioribus locis venit in
hunc mundum, & deſcendit in terram. Non erat in hoc mun
do, ſed obediente pietate miſſus eſt in hunc mũdum. Ipſe di
Ioan.20. cit: Sicut miſit me pater in hunc mundum. Audiuit ergo mu
lier iſta veniſſe Chriſtum, intrauit in domum Simonis. Ne-
que enim ſanari potuiſſet hæc mulier, niſi Chriſtus veniſſet
in terram. Et fortaſſe ideo etiam ipſa ingreditur domum Si-
monis quod ſpeciem cuiuſdam habeat ſuperioris, animæ ſci
licet vel eccleſiæ quæ deſcendit in terram, vt bono odore
ſibi populum cõgregaret. Hanc ergo mulierem inducit ſan
ctus Matthæus ſupra caput Chriſti effundentẽ vnguentũ. Et
ideo forte noluit dicere peccatricẽ. Nam peccatrix ſecundũ
Lucam ſupra Chriſti pedes effudit vnguentum. Poteſt ergo
non eadem eſſe, ne ſibi contrarium euangeliſtæ dixiſſe vi- D
deantur. Poteſt etiam quæſtio meriti & temporis diuerſita-
te diſſolui, vt adhuc illa peccatrix ſit, iã iſta perfectior. Et-
ſi enim non perſonam mutat eccleſia vel anima, tamen mu-
tat profectum. Itaque ſi conſtituas animam fideliter appro-
pinquantem deo, non peccatis turpibus & obſcœnis, ſed pie
ſeruientem dei verbo, habentem immaculatæ fiduciam ca-
ſtitatis, aduertis quod ad ipſum Chriſti aſcẽdat caput (caput
autẽ Chriſti deus eſt), & odorem meritorũ ſpargit ſuorum.
2.Cor.2. Chriſti enim bonus odor ſumus deo. Deum quippe hono-
rat bonum fragrans odorem vita iuſtorum. Si hęc intelligas,
videbis hanc fœminam, videbis plane beatã vbicunq; prędi
catum fuerit hoc euãgelium, nominari, nec eius vnquã exo
leſcere memoriam, eò quod ſuper caput Chriſti bonorum
fragrantiam morum iuſtorúmque factorum effudit vnguen
tum. Qui accedit ad caput, neſcit extolli, ſicut ille fruſtra
inflatus mẽte carnis ſuæ, & non tenens caput. Sed qui caput
non tenet Chriſti, vel pedes teneat, quia corpus vnum copu
latum & ſubminiſtratũ creſcit in augmẽtum dei. Altera eſt

A illa vel perſona, altera vel profectu quæ propinqua nobis
eſt. Nondum enim peccatis noſtris renunciauimus, vbi ſunt
noſtrę lachrymæ? vbi gemitus? vbi fletus? Venite adoremus Pſalm.94.
& procidamus ante eum, & ploremus ante deum qui fecit
nos, vt ſaltem ad pedes Ieſu venire poſſimus. Nõdum enim
poſſumus, quia peccator ad pedes, iuſtus ad caput. Habet ta
men & quę peccauit vnguentum. Defer mihi & tu poſt pec
cata pœnitentiam. Quocunque vel in domũ indigni, vel in
domum phariſæi audieris iuſtum veniſſe, contende præri-
pere hoſpitis gratiam, præripere regnum cœlorum. A die-
bus enim Ioannis Baptiſtæ regnum cœlorum cogitur, & co Matth.11.
gentes diripiunt illud. Vbicunque audieris Chriſti nomen,
accurre. in cuiuſcunque interiorem domum Ieſum intraſſe
cognoueris, & tu ipſe feſtina. Cum repereris ſapiẽtiam, cum
repereris iuſtitiam in alicuius penetralibus recumbentem,
accurre ad pedes, hoc eſt, vel extremam partẽ quære ſapien
tiæ. Noli faſtidire pedes. fimbriam illa tetigit: & ſanata eſt. Matth.9.
Lachrymis confitere delicta, dicat de te quoque iuſtitia illa
B cœleſtis, Lachrymis ſuis rigauit pedes meos, & capillis ſuis
terſit. Et fortaſſe ideo non lauit pedes ſuos Chriſtus, vt eos
lachrymis nos lauemus. Et bonæ lachrymæ, quę non ſolum
noſtrum poſſunt lauare delictum, ſed etiam verbi cœleſtis
rigare veſtigium, vt greſſus in nobis eius exuberent. Bonæ
lachrymę, in quibus non ſolum redemptio peccatorum, ſed
etiam refectio eſt iuſtorum. Iuſti enim vox eſt: Fuerunt mi- Pſalm.41.
hi lachrymæ meæ panes die ac nocte. Et ſi ad caput Chriſti
accedere non potes, tangat pedibus ſuis caput tuum Chri-
ſtus. Et fimbria eius curat, & pedes curant. Expande capil-
los, ſterne ante eum omnes tui corporis dignitates. Nõ me-
diocres capilli ſunt qui poſſunt tergere pedes Chriſti. Te- Iudic.16.
ſtatur hoc ille qui quandiu capillos habuit, vinci nequiuit.
Denique & mulierem decaluatam orare non decet. Habeat 1.Corin.11.
plane capillos quibus Chriſti circumuoluat veſtigia, quibus
ſuæ criniculis pulchritudinis & decoris ſapientiæ pedes ter
gat, vt extremo ſaltem diuinę rore virtutis humeſcant, figat
iuſtitiæ pedibus oſcula ſua. Non mediocris hæc meriti eſt,
C de qua poteſt dicere ſapientia: ¶ Ex quo intraui, non ceſſa-
uit oſculari pedes meos.) Vt aliud niſi ſapientiam loqui ne-
ſciat, vt aliud niſi iuſtitiam diligere neſciat, vt aliud niſi ca-
ſtitatem libare neſciat, vt aliud niſi pudicitiam oſculari ne-
ſciat. Oſculum enim mutui amoris indicium eſt, oſculum pi
gnus eſt charitatis. Beatus qui poteſt & oleo vngere pedes
Chriſti. Denique adhuc Simõ non vnxerat, ſed beatior quę
vnxit vnguento. Multorum enim florum in vnum collecta
gratia ſpargit odorum varias ſuauitates. Et fortaſſe iſtud vn
guentum non poſſit alius niſi eccleſia ſola deferre, quæ di-
uerſi ſpiraminis innumerabiles habet flores: quæ merito
ſpeciẽ accepit peccatricis, quia Chriſtus quoq; formam pec
catoris accepit. Et ideo nemo tantum poteſt diligere, quan-
tum illa quæ in pluribus diligit. Nec Petrus ipſe qui dixit:
Domine, tu noſti quia diligo te. Nec Petrus ipſe qui doluit
quia interrogatus eſt: Amas me? Quod enim manifeſtum e- Ioan.21.
rat, nolebat quaſi incognitum quæri. Ergo nec Petrus ipſe
quia eccleſiã dilexit in Petro. Nec Paulus ipſe, quia Paulus
D quoque eſt eius portio. Et tu plurimum dilige, vt & tibi re-
mittatur plurimum. Multũ peccauit Paulus, qui etiam per-
ſecutor fuit: ſed multum dilexit, qui vſque ad martyrium
perſeuerauit. Remiſſa ſunt ei peccata multa, quia & ipſe mul
tum dilexit, qui ſanguini proprio pro dei nomine non pe-
percit. Vide œconomiam, in domo phariſæi peccatrix glo-
rificatur, in domo legis & prophetæ non phariſæus, ſed ec-
cleſia iuſtificatur. Phariſæus enim non credidit, iſta crede-
bat. Denique ille dicebat: ¶ Si eſſet propheta, ſciret vtique
quæ & qualis eſſet mulier quæ tãgit eum.) Domus autem le
gis Iudęa, quæ non in lapidibus ſcribitur, ſed in tabulis cor-
dis. in hac iuſtificatur eccleſia iam lege maior. Lex enim pec
catorum neſcit remiſſionem, lex myſterium non habet quo
occulta mundantur. Et ideo quod in lege minus eſt, cõſum
matur in euangelio.

De reſponſione Ieſu Simonem arguentis.

DVo, inquit, debitores erant cuidam fœneratori.
vnus debebat denarios quingentos, alius quin-
quaginta.) Qui ſunt iſti debitores duo, niſi popu-
li duo

li duo, vnos ex Iudæis, alter ex gentibus, fœneratori illi the
ſauri cœleſtis obnoxij? Vnos, inquit, debebat denarios quin
gentos, alius quinquaginta. Nó mediocris eſt iſte denarius,
in quo regis imago formatur, qui trophæum habet impera-
toris expreſſum. Nó materialem fœneratori huic debemus
pecuniam, ſed meritorum examina, æra virtutum: quarum
meritum grauitatis pondere, iuſtitiæ ſpecie, ſono confeſ-
ſionis expenditur. Væ mihi ſi non habuero quod accepi,
quia difficile quiſquam eſt qui fœneratori huic integrũ de-
bitum poſſit exoluere. Væ mihi ſi non petiero concedi mi-
hi debitũ. Non enim nos ita dominus orare docuiſſet vt pe-
Math. 6. teremus, Dimitte nobis noſtra debita: niſi ſciret difficile a-
liquos fore idoneos debitores. Sed quis eſt populus iſte qui
amplius debet, niſi nos, quibus amplius creditũ eſt? Illis cre
dita ſunt eloquia dei, nobis creditur partus virginis. Habes
talentum virginis partum, habes fidei cẽteſimum fructum.
Creditus eſt Emmanuel nobiſcũ deus, credita domini crux,
mors, reſurrectio. Et ſi Chriſtus pro omnibus mortuus eſt,
pro nobis tamen ſpecialiter paſſus eſt, quia pro eccleſia paſ
ſus eſt. Itaque nõ eſt dubium quod plus debeat qui plus ac-
cepit. Et ſecundum hominem plus fortaſſe offendit qui plus B
debuerit: ſed per miſericordiã domini cauſa mutatur, vt am
plius diligat qui amplius debuit, ſi tamẽ gratiã cõſequatur.
Gratiam enim & qui reddit, habet: & qui habet, in eo ipſo
quod habet, ſoluit. Nam & reddendo habetur, & habendo
redditur. Et ideo quoniam nihil eſt quod digne deo referre
poſſimus: (Quid enim referamus pro ſuſceptæ carnis iniu-
ria? quid pro verberibus? quid pro cruce, obitu, ſepultura?)
væ mihi ſi non dilexero. Audeo dicere: Non reddidit Pe-
trus, & ideo plus dilexit. Non reddidit Paulus. reddidit
quidem mortem pro morte, ſed alia non reddidit, quia mul
Roma. 11. ta debebat. Audi ipſum dicentem quia non reddidit: Quis
prior dedit illi, & retribuetur ei? Reddamus licet crucem
pro cruce, funus pro funere, nunquid reddimus quod ex ip-
ſo, & per ipſum, & in ipſo habemus omnia? Reddamus er-
go amorem pro debito, charitaté pro munere, gratiam pro
ſanguinis precio. Plus enim diligit, cui donatur amplius. Sed
reuertamur ad illam ſuperiorem cuius conſilium adhuc nec
apoſtoli intelligũt, quod erat abſconditum à ſeculis in deo.
Quis enim cognouit ſenſum domini? Conquerebantur er- C
go diſcipuli quia mulier ſuper caput effudit vnguentum, &
Math. 26. querebantur dicentes: Quare hoc ſic perit? Potuit enim ve-
nundari precio, & dari pauperibus. Quid vtique in eorum
ſermonibus diſplicuerit, non poteſt deprehendi, niſi myſte
rium intelligas. Luxurioſi enim hominis vel potius non bo
* al. qui o- minis eſt olere vnguentum. Certe & ipſi qui olent*, vngere
leo ſe vnge- ſe, nõ perfundere ſolent. Quid diſplicet quia dictum eſt: Po
re ſolent. tuit hoc venundari precio, & dari pauperibus? Certe & ipſe
ſupra dixerat: Quicquid vni minimorũ horum feciſtis, mi-
Math. 25 hi feciſtis: ipſe mortem ſuam pro pauperib' offerebat. Non
eſt igitur ſimplex figura, & ideo reſpondit illis dei verbum:
Quid moleſti eſtis huic mulieri? Semper pauperes habetis
vobiſcum, me autem non ſemper. Semper ergo tecum pau-
perẽ habes, & ideo benefac. Num igitur differre pauperem
debes, quia ſemper tecum eſt, cum tibi propheta dicat: Ne
Prou. 3. dixeris pauperi, cras dabo? Sed ille de ſola miſericordia lo-
cutus eſt, hic autem miſericordiæ fidẽ prætulit, quę tunc ha
bet meritum, ſi fide præcedente conferatur. Mittens enim D
vnguentum hoc in corpus meum, ad ſepeliendum me fecit.
Non ergo vnguentum dominus, ſed charitatem dilexit, fi-
dem ſuſcepit, humilitatem probauit. Et tu ſi deſideras gra-
tiam, charitatem auge, mitte in corpus Ieſu fidem reſurre-
ctionis, odorem eccleſiæ communis charitatis vnguentum,
& ita progrediens pauperibus dabis. Plus tibi pecunia illa
proderit, ſi non tanquam affluentem tribuas, ſed tanquam
profuturam Chriſti nomine largiaris, ſi ita eam cõferas pau
peri, vt deferas Chriſto. Non ergo iuxta literam tantummo
2. Corin. 3. do accipias ſuperfuſum capiti vnguentum, litera enim occi-
dit: ſed ſecundum ſpiritum quia ſpiritus vita eſt. Quod ergo
iſtius mulieris vnguẽtum eſt? Quis hoc audire poteſt? Quis
tales aures habet, vt dicente Ieſu verbum quod accepit à pa
tre, imò quia ipſe verbum eſt, poſſit tantam altitudinem ca-
pere myſterij? Et diſcipuli ex parte intelligunt, etſi non to-

A tum intelligunt. Vnde & quidam putant dixiſſe diſcipulos
vnguenti precio emi fidem gentium debuiſſe, quæ ſangui-
nis dominici tantum precio debebatur. quod videtur veriſi
mile. Denique Ioannes euangeliſta inducit ſermone Iudæ
Scarioth æſtimatum trecentis denariis illud vnguentum, ſi- Ioan. 12.
cut habes: Potuit enim venundari trecentis denariis, & dari
pauperibus. Trecentorum autem æra, crucis inſigne decla-
rant: ſed dominus non perfunctoriã myſterij præſcientiam
quærit, ſed conſepeliri* in ſe fidem credentium mauult*. Id *compleri.
tamen de cæterorum apoſtolorum vocib' intelligimus. Iu- *vult.
das autem condemnatur auaritiæ, qui pecuniam dominicæ
prætulit ſepulturæ, qui etiam ſi de paſſione ſenſit, errauit.
Tam vili auctione vult ęſtimari Chriſtus, vt ab omnibus e-
matur, ne quis pauper deterreatur. Gratis, inquit, accepiſtis,
gratis date. Pecuniam non quærit diuitiarum altitudo, ſed
gratiam. Ipſe nos precioſo ſanguine emit, non vendidit. De
quo plenius diceremus, niſi à nobis ipſis tractatum alibi re-
cordaremur. Ergo ſecundum dicta domini, in quo ſunt the
ſauri ſapiẽtiæ & ſcientiæ abſconditi, quos nemo potuit prę-
uidere, operari me oportet in ſepulturam eius; vt caro eius
B requieuiſſe, non corruptioné vidiſſe credatur, & mors cor-
poris eius ita domum noſtram odore ſui compleat, vt creda
mus quia in manus patris commendauit ſpiritum ſuum, & à
morte ſequeſtrata diuinitas corporalium non ſubiit conſor
tium paſſionum. Intellige quemadmodum corpus filij vn-
guentum oleat. Corpus illud eſt quod exutum eſt, nõ quod
amiſſum eſt. Corpus eius, traditiones ſunt ſcripturarum.
Corpus eius eccleſia eſt. Corporis eius odor ſumus: & id-
eo decet vt mortem corporis eius ornemus. Etſi noſtros
illa non requirat ornatus, ſed requirunt pauperes. Ornabo
corpus eius, ſi fiam ſermonũ eius prædicator, & poſſim gen
tibus crucis aperire myſterium. Ornauit ille qui dixit: Quia 1. Corin. 1.
prædicamus Chriſtum crucifixũ, Iudæis quidem ſcãdalum,
Gentibus autem ſtultitiam, ipſis verò vocatis Iudæis atque
Græcis Chriſtum dei virtutem & dei ſapientiam. Ornatur
crux, cum id quod per imperitiam ſtultum putatur, per eu-
angelium ſapientius æſtimatur, vt poſſimus docere quem-
admodum virtus aduerſaria per crucem domini deſtruatur.
Miſi in domini corpus vnguentũ, ſpirare incipit quod mor
C tuum putabatur. Ideo vnuſquiſque adoriatur emere labore
ſuo vtcunque virtutum alabaſtrum vnguẽti, non vile aliquod
atque commune, ſed precioſum vnguentum alabaſtri, & vn
guentum pyſticum. Si enim quis fidei congreget flores, &
prædicet Ieſum Chriſtum crucifixum: in omnẽ eccleſiam,
quæ Chriſti corpus eſt, mundo mortua, requieſcens deo, fi-
dei ſuæ transfudit vnguentũ. Olere incipit tota domus do-
mini paſſionem, olere incipit mortem, olere incipit reſurre-
ctionem, vt poſſit vnuſquiſque ex hoc ſacræ plebis nume-
ro dicere: Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce domini no Gala. 6.
ſtri Ieſu Chriſti. Spirat odor, redolet vnguentum in corpo-
re, ſi quis poſſit, atque vtinam ego poſſim, cõfidenter loqui:
Mihi autem mundus crucifixus eſt. Non amãti diuitias, non
amanti honores ſeculi, non amãti quæ ſua ſunt, ſed quę Ieſu
Chriſti, non amãti quæ videntur, ſed quæ non vidẽtur, non
cupido vitę, ſed ei qui feſtinat diſſolui, & cum Chriſto eſſe, Philip. 1.
crucifixus eſt mundus. Hoc eſt enim crucem tollere, & ſe-
qui Chriſtum, vt & nos cõmoriamur & conſepeliamur cum
D eo, vt vnguẽtum quod iſta mulier in ſepulturam eius miſit,
olere poſſimus. Non mediocre iſtud vnguentum eſt, quo
Chriſti longe latéque diffunditur nomen. Vnde etiam pro-
phetice dictum eſt: Vnguentum exinanitũ eſt nomen tuum. Canti. 1.
Ideo exinanitum, vt maiore fides odore fragraret. Ex hac
ergo muliere intelligimus illud apoſtolicum quid ſit: Su- Roma. 5.
perabundauit peccatum, vt ſuperabundaret gratia. Nam ſi
in iſta muliere non ſuperabundaſſet peccatum, non ſupera-
bundaſſet gratia. Agnouit enim peccatum, & detulit gratiã.
Et ideo lex neceſſaria. Per legem enim peccatum agnoui.
Si lex non fuiſſet, peccatum lateret. Agnoſcendo pecca-
tum, veniam peto. Per legem enim genera peccatorum, prę
uaricationis quoque crimen agnoſco. Curro ad pœnitenti-
am, gratiam conſequor. Lex ergo author eſt boni, quę mit-
tit ad gratiam.

De re-

De reſponſione Ieſu cum ei nunciatum eſſet matrem & fratres foris ſtare.

Caput VIII. MAter & fratres mei hi ſunt, qui verbum dei audi-
unt & faciunt.) Moralis magiſter, qui de ſe cæte-
ris præbet exemplum, atque ipſe præceptor, ipſe
etiam ſuorum executor eſt præceptorum. Præ-
ſcripturus enim cæteris: Quoniam qui non reliquerit patrẽ
aut matrem ſuam, non eſt filio dei dignus, ſententię huic pri
mus ipſe ſe ſubiecit: non quo maternæ refutet pietatis obſe-
quia, (ipſius enim præceptum eſt: Qui non honorauerit pa
Exod.20 trem & matrem, morte moriatur) ſed quia paternis ſe my-
ſteriis amplius quàm maternis affectibus debere cognoſcat.
Neque tamen iniurioſe refutantur parentes, ſed religioſio-
res copulæ mentium docentur eſſe quàm corporum. Ergo
non debuerunt foris ſtare, qui Chriſtum videre quęrebant.
Rom.10 Prope eſt enim verbum in ore tuo, & in corde tuo. Intus i-
Pſal.33 gitur verbum, intus & lumen. Vnde & ille ait: Accedite ad
eum, & illuminamini. Si enim foris ſtãtes nec ipſi agnoſcun
tur parentes, & propter noſtrum fortaſſe non agnoſcuntur
exemplum: quemadmodũ nos agnoſcimur ſi foris ſtemus?
Nec putet aliquis offendiculum eſſe pietatis, vbi mandatum
legis impletur. Si enim relinquet homo patrem & matrem,
Ephes.5. & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna, recte ſa-
cramentum hoc in Chriſto ſeruatur & eccleſia. Et ideo pa-
rentes corpori proprio non oportuit anteferri. Ergo hic
non (vt quidam hæretici tendiculas aucupantur) mater ne-
Ioan.19. gatur, quę etiam de cruce agnoſcitur, ſed neceſſitudini cor-
porali, præſcriptorum cœleſtium forma præfertur. Illud
quoque intelligere non abhorret, quia per figuram paren-
tum demonſtrat Iudæis, ex quibus eſt Chriſtus ſecundum
carnem, eccleſiam quæ credidit, præferendam. Itaque qui
ſe intelligeret propter diuinũ in terras veniſſe myſterium,
eccleſiæque conuentum:

De aſcenſu Ieſu in nauem, & ſedatione tempeſtatis.

RElictis nauem aſcendit parentibus.) Neque enim
quiſquam poterat hunc mundum enauigare ſine
Chriſto, quãdo eos quoque quibus dominus ad-
eſt, tentationum ſecularium ſæpe procella pertur
bat. Et œconomia ſeruatur in apoſtolis, vt aduertas ſine ten
tatione neminem poſſe ex hoc vitæ curriculo demigrare,
quia exercitium fidei tentatio eſt. Subiecti igitur ſumus ne-
quitiæ ſpiritualis procellis, ſed quaſi peruigiles nautę guber
natorem excitemus. Verum & ipſi periclitari ſolent. Quem
igitur gubernatorem requiramus? Illum vtique qui non ſer
uiat ſed imperet ventis: de quo ſcriptum eſt: ¶ At ille ſur-
gens increpauit ventum & tempeſtatem aquæ, & facta eſt
tranquillitas.) Quid eſt ſurgens? Quieſcebat enim. Sed quie
ſcebat corporis ſomno, cum intẽderet diuinitatis myſterio.
Vbi enim ſapientia, vbi verbum, nihil ſine verbo fit, nihil ſi-
ne prudẽtia. Supra habes, quia pernoctabat in oratiõe, quo-
modo hic in tẽpeſtate dormit? Sed exprimitur ſecuritas po-
teſtatis, quod omnibus timẽtibus ſolus intrepidus quieſce-
bat. Non eſt ergo conſors naturæ, qui non eſt conſors peri-
culi. Etſi corpus dormit, operatur diuinitas, operatur fides.
Denique dicit: ¶ Modicæ fidei, quare dubitaſtis?) Et bene
arguuntur qui præſente Chriſto timebant, cum vtique qui
ei adhæreat, perire non poſſit. Ergo confirmauit fidem, re-
fudit tranquillitatem. Ventum ceſſare præcepit, non Aqui
lonem, non Africum, ſed illum vtique ventum cui dictum
Iudæ 1. eſt ab angelo Michaël in epiſtola Iudæ: Imperet tibi domi-
Matth.8. nus. Vnde etiam ſanctus Matthæus, imperauit, inquit, vento
& mari. Atque vtinam in nobis flatus eius aſperos cohibere
dignetur, vt fluctuanti vitæ refuſa tranquillitas naufragij
metum demat. Et ſi iam non dormiat ſui corporis ſomno, ca
ueamus tamen ne noſtri corporis ſomno nobis dormiat &
quieſcat. Et quoniam quæ loco ſuperiori perſtrinximus,
delibaſſe ſatis eſt:

De eo quod ſecundum Matthæum duo homines dęmoniis afflati, Chriſto occurriſſe narrentur, Lucas verò vnum inducat.

Matth.8. NVnc quia in libro ſecundum Matthæum duos ho
mines in regione Geraſenorum dęmoniis afflatos
Chriſto occurriſſe cognouimus, hic autem ſanct9
Lucas, ¶ Et cum egreſſus eſſet ad terram, occurrit
A illi quidam qui habebat dæmonium iam multis tẽporibus.)
vnum inducit, eundémque nudũ: (Nudus enim eſt quicun-
que tegumentum naturæ ſuæ & virtutis amiſit) qua ratione
de numero euangeliſtæ diſſonare videãtur, non ocioſe prę-
tereundum, ſed requirendum arbitror. Et quidem licet diſ
ſcordet numeros, tamẽ concordat myſterium. Vir enim iſte
qui habebat dęmoniũ, populi figura gẽtilis eſt, opertus vi-
tiis, nud9 errori, patẽs crimini. Duo illi quoq; ſimiliter figu
rã populi gẽtilis accipiũt, quoniã cũ tres filios Noe genera-
uerit, Sem, Chã, & Iaphet, Sem tantũmodo familia in poſſeſ
ſionẽ adſcita eſt dei. Ex duobus illis diuerſarũ nationũ po-
puli pullularũt, quorum alter maledictus, quod nudatum pa
trem non texerat: benedictus alter, quod aduerſus licet, ne
confuſionem nudati parentis hauriret, duce tamen patrem
pietate texiſſet, & fraterni maledictum ſeminis eluiſſet.
¶ Qui multis, inquit, temporibus agebatur.) Vtpote qui à di
luuio vſque ad aduentum domini vexabatur furore demen
ti, rumpens vincula naturæ. Nec immerito etiã ſanctus Mat
B thæus in monumentis illos habitaſſe ſignificauit. Siquidem
talium animæ in quibuſdam habitare videntur tumulis ſe-
pulchrorum. Quid enim aliud ſunt corpora perfidorum, ni-
ſi quędam defunctorum ſepulchra, in quibus dei verba non
habitent? Agebatur ergo in loca deſerta, ſpiritalium ſcilicet
infœcũda virtutum. Profugus à lege, diſcretus à prophetis,
remotus à gratia. Non enim vno dęmonio, ſed totius legio-
nis laborabat incurſu: quæ cum dominum vidiſſet, cogno-
uiſſétque præſcia dominici aduentus tempore in abyſſos ſe
eſſe trudendam, cœpit orare vt introeundi in porcos acci-
peret facultatem. Et primum clementiam domini debemus
aduertere, quod nullum prius ipſe condẽnat, ſed vnuſquiſq;
ſibi author eſt pœnę. Non mittũtur in porcos dęmones, ſed
ipſi petũt, quia cœleſtis luminis claritatem ſuſtinere nõ po Ibidem.
terant, vt qui oculos dolent, radium ſolis ferre non poſſunt,
ſed tenebroſa eligunt, & ſplendentia derelinquunt. Fugiant
ergo dęmones ſplendorem lucis æternę, & ante tempus de-
bita ſibi tormenta formidens, non prædiuinantes quæ futu-
ra ſunt, ſed quæ prophetata ſunt recordãtes. Dixit enim Za
C charias: Et erit in illa die, diſperdet dominus nomina idolo- Zacha.13.
rum de terra, & non erit vlterius memoria eorum, & ſpiri-
tum immũdum exuram de terra. Docemur ergo quod non
ſemper manebunt, nec malitia eorum poſſit eſſe perpetua.
Nunc igitur illam metuentes pœnam, aiunt, Veniſti perde- Matth.8.
re nos. Sed quia adhuc eſſe deſiderãt, iam ab hominibus re-
cedentes, propter quos pœnam ſciunt ſibi eſſe ſubeundam,
petunt mitti in porcos. Qui ſunt iſti porci, niſi forte illi de
quibus dictum eſt: Nolite dare ſanctum canibus, nec mitte-
ritis margaritas veſtras ante porcos, ne forte conculcent eas Matth.7.
pedibus ſuis? Illi ſcilicet qui immundorum vſu animalium
vocis & rationis expertes, lutulentis vitæ ſuæ actibus natu-
ralium coinquinauerint ornamenta virtutum. Qui impetu
feruntur in pręceps, quoniam nullius meriti contemplatio-
ne reuocantur, ſed tanquã de ſuperioribus ad inferiora per
improbitatis procliue detruſi, ſuffocantur in aquis inter flu
ctuantia mũdi iſtius, ſtrangulatorum in modum, intercluſo
pereuntes ſpiritus commeatu. Neque enim in iis qui fluido
æſtu voluptatum huc atque illuc feruntur incerti, vllius ſpi
D ritus poteſt eſſe vitale commercium. Videmus igitur quia
homo ipſe ſibi eſt author ærumnæ. Nam niſi quis porci mo
re vixiſſet, nunquã accepiſſet in eum diabolus poteſtatem.
Aut ſi accepiſſet, nõ vt perderet, ſed probaret. Aut fortaſſe
quia poſt domini aduentum bonos iam deprauare non pote
rat, non omnium hominum ſed leuium iam quærit interitũ,
vt latro non armatis inſidiatur ſed inermibus, & iniuriis la-
ceſſit infirmum, qui ſe intelligit vel à forti contemni, vel à
potente damnari. Sed dicit aliquis: Cur hoc à deo permitti-
tur diabolo? At ego dico, vt boni probentur, improbi pu-
niantur. Hęc enim pœna peccati eſt. Denique lege, quia im-
mittit dominus febrem, & tremorem, & malos ſpiritus, &
cæcitatem, & omnia flagella iuxta merita peccatorum. Sed
redeamus ad lectionem. ¶ Viderũt, inquit, hoc magiſtri gre
gum, & fugerunt.) Neque enim aliquam philoſophiæ pro-
feſſores, vel principes ſynagogæ pereuntibus populis poſ-
ſunt ferre medicinam. Solus eſt Chriſtus qui aufert peccata
populorũ

populorum, ſi tamen medendi patientiam non recuſent. Cæterum curare non dignatur inuitos, & cito infirmos deſerit, quibus oneri videt eſſe præſentiam ſuam, ſicut Geraſenorum populis: ¶ Qui exeuntes de ciuitate.) In qua ſpecies ſynagogæ videt exiſtere. ¶ Rogabant vt diſcederet) quia timore magno tenebãtur. Infirma enim mens non capit dei verbum, nec poteſt pondus ſuſtinere ſapiẽtię, fatiſcit & ſoluitur. Et ideo diutius moleſtus non fuit, ſed aſcendit, & regreſſus eſt. Aſcendit vtique ab inferioribus ad ſuperiora, à ſynagoga ſcilicet ad eccleſiam. ¶ Et reuerſus per ſtagnum eſt.) vt hic ait: aut ſicut Matthæus, per fretum. Inter nos enim & illos fretum magnum eſt. Itaque nemo de eccleſia ad ſynagogã ſine periculo tranſit ſalutis: ſed & ille qui de ſynagoga ad eccleſiam tranſire deſiderat, crucem ſuam tollat, vt diſcrimen euadat. Cur autem non recipitur liberatus, ſed domum redire cenſetur, niſi vt & iactantiæ cauſa vitetur, & infidelibus ſit exemplo, quãquam domus illa naturale ſit diuerſorium? Et ideo quia remedium ſanitatis fuerat conſecutus, à tumulis & ſepulchris in illam ſpiritalem domum redire præcipitur, vt fiat dei templum, in quo erat mentis ſepulchrum.

De filia principis ſynagogę reſuſcitata, & muliere fluxum ſanguinis patiente ſanata.

ET ecce vir cui nomen Iairus, & ipſe princeps ſynagogæ erat. Et cecidit ante pedes Ieſu rogans eũ vt intraret domum ſuam, quia filia vnica erat illi, ſere annorũ duodecim, & hæc moriebatur.) Reliquerat in Geraſenis ſynagogam Chriſtus, vt diximus: & quẽ ſui non receperant, excepimus alieni: excepimus quem expectabamus. Nec nobis igitur, à quib' expectabatur, diu defuit: nec ad illos, ſi rogetur, redire faſtidit. Vir enim iſte princeps ſynagogę, cui filia erat vnica, pro ſynagogæ pereuntis remedio precabatur, quæ vrgebatur in mortem, quia deſerebatur à Chriſto. Quẽ putamus ſynagogæ principem eſſe, niſi legem? Cuius cõtemplatione dominus ſynagogam non penitus dereliquit, medicinam ſalutis credentibus reſeruauit. Ad hanc ergo principis filiam dum properat dei verbũ, vt ſaluos faceret filios Iſrael, ſancta eccleſia ex gentibus congregata, quæ inferiorum lapſu criminum deperibat, paratam aliis fide præripuit ſanitatem. Moraliter hunc locum ſatis putauimus exprimendum. Et ideo non illa quæ dicta ſunt recenſemus, ſed myſtica breui volumus ſermone perſtringere. An non ita factum eſt, vt dei verbum cum veniſſet ad Iudæos, adſciſceretur à gẽtibus, & prius ab illis qui in legem non crediderant, in gratiam crederetur? Nam ſicut illa quæ in medicos erogauerat omnem ſubſtantiam ſuam, ita etiam congregatio gentium amiſerat omnia dona naturæ, & patrimonium vitale prodegerat, ſancta, verecunda, religioſa, fide promptior, pudore cunctatior. Hoc eſt enim pudoris & fidei, agnoſcere infirmitatem, non deſperare veniam. Verecunda ergo fimbriam tetigit, fidelis acceſſit, religioſa credidit, ſapiens ſanatam ſe eſſe cognouit. Sic ſancta plebs gentium quæ deo credidit, peccatum erubuit vt deſereret, fidem detulit vt crederet, deuotionem exhibuit vt rogaret, ſapiẽtiam induit vt ſanitatem ſuam & ipſa ſentiret, fiduciam ſumpſit vt fateretur, quod præripuiſſet alienum. Cur autem retro tangitur Chriſtus? An quia ſcriptum eſt: Poſt dominũ deum tuum ambulabis? Quid etiam ſibi vult quod & principis filia annorum duodecim moriebatur, & mulier iſta fluxu ſanguinis ab annis duodecim laborabat, niſi vt intelligatur quia quandiu ſynagoga viguit, laborauit eccleſia? Defectus illius huius virtus eſt: quia illorũ delicto ſalus gentibus: & conſummatio illius, huius exordium
Rom. 11. eſt: non naturæ exordium, ſed ſalutis: quia cæcitas ex parte Iſrael contigit, donec plenitudo gentium intraret. Non igitur tempore, ſed ſpecie ſanitatis antiquior ſynagoga quàm eccleſia, quia quandiu illa credebat, iſta non credidit, & per varias corporis atque animæ paſſiones immedicabili remedio ægra lãguebat. Audiuit ægrotare populum Iudæorum, ſperare cœpit ſalutis ſuæ remedium, tempus veniſſe cognouit quo medicus adeſſet è cœlo, ſurrexit vt occurreret verbo, vidit quia comprimebatur à turbis. Non enim credunt qui comprimunt, credunt qui tangunt. Fide tangitur Chri-

A ſtus, fide Chriſtus videtur, non corpore tangitur, non oculis comprehenditur. Neque enim videt, qui videns non videt: neque audit, qui ea quæ audit non intelligit: neque tangit, qui non fideliter tangit. Denique vt fidem tangentis exprimeret, ait: ¶ Tetigit me aliquis. nam ego cognoui virtutem de me exiſſe.) Quod eſt euidentis indicij quia non intra poſſibilitatem conditionis humanæ, atque intra corporis clauſtrum incluſa ſapientia diuinitatis coartata eſt. non capitur anguſtiis corporalibus, non tenetur, ſed vltra fines noſtræ mediocritatis virtus exundat ęterna. Non enim humana ope plebs gentium liberatur, ſed dei munus eſt congregatio nationum, quæ etiam breui fide miſericordiam inclinat æternam. Nam ſi conſideremus quanta ſit fides noſtra, & intelligamus quantus ſit filius dei, videmus quia comparatione eius fimbriam tantummodo tangimus, ſuperiorem vero veſtimenti eius partem nequimus attingere. Si igitur & nos curari volumus, fide tangamus fimbriam Chriſti. Non latet eum quicunque fimbriam tetigerit, qui tetigerit
B auerſum. Neque enim deus indiget oculis vt videat, neque corporaliter ſentit, ſed in ſe habet cognitionem omnium. Beatus ergo qui vel extremã partem verbi contigerit: Nam totum quis poteſt comprehendere? Verum vt ad illam quæ adhuc ægra eſt, reuertamur, ne per noſtram moram dum diu Chriſti moramur ingreſſum, mortua eſſe credatur: ¶ Venerunt, inquit, ſerui dicentes principi: Noli vexare illum, filia tua mortua eſt.) Et primùm illud cõſideremus, quod ſuſcitaturus mortuam, ad faciendam fidem hæmorrhouſam ante curauit. Et vt ſcias, exempli gratia, ſtetiſſe ſanguinis fluxum: dum ad illã petitur, iſta curatur. Sic & reſurrectio temporalis in domini paſſione celebratur, vt perpetua illa credatur. Sic & paritura ſterilis indicatur, vt conceptura virgo credatur. Denique audiuit parituram Elizabeth Maria, nec de ſua generatione dubitauit. Venerunt, inquit, ſerui dicentes principi: Noli vexare illũ. Adhuc & hi increduli ad reſurrectionẽ, quam Ieſus in lege prædixit, in euangelio compleuit. Itaque cum veniſſet in domum, paucos futuræ reſur
C rectionis arbitros adſciuit. Non enim à multis continuo eſt credita reſurrectio. Deniq; dicente domino: ¶ Non eſt mortua puella, ſed dormit: deridebant, inquit, eum.) Quicunque enim nõ credit, irridet. Fleant igitur mortuos ſuos qui putant mortuos: Vbi reſurrectionis fides eſt, nõ mortis ſpecies, ſed quietis eſt. Nec illud abhorret Matthęi quod ait ti- Matth. 9.
bicines fuiſſe in domo principis, & turbam tumultuantem. Vel quia more veteri tibicines ad incendendos excitãdóſque luctus ſerebantur adhiberi, vel quia per legis & literæ cantilenam, exultationem ſynagoga non poterat capere ſpiritalem. ¶ Tenens ergo manum puellæ Ieſus ſanauit eam, & iuſſit dare ei manducare.) Quod eſt teſtimonium vitæ, vt nõ phantaſma ſed veritas crederetur. Beatus ille cui manum ſapiẽtia tenet. Vtinam meos quoque teneat actus, teneat manum iuſtitia, teneat dei verbum, inducat in penetralia ſua, ſpiritum auertat erroris, conuertat ſalutis, dari mihi iubeat manducare. Panis enim cœleſtis dei verbum eſt. Inde & illa
D ſapientia quæ diuini corporis & ſanguinis ſacroſancta altaria repleuit alimentis, Venite, inquit, edite panes meos, & bi- Prouer. 9.
bite vinum quod miſcui vobis. Quæ tamen tantæ diuerſitatis eſt cauſa? Supra publicè viduæ filius ſuſcitatur, hic remouẽtur plures arbitri. Sed puto quod in eo quoque pietas ibi domini declaretur, quia vidua mater vnici non patiebatur moras, & ideo ne amplius afficeretur, maturitas additur. Eſt etiam forma ſapientiæ in viduæ filio, cito eccleſiam credituram in archiſynagogi filia credituros quidem Iudæos, ſed ex pluribus pauciores.

Qualiter diſcipuli à Chriſto miſſi ſe habere debeãt ad eos qui ipſos non receperint.

ET quicunque non receperit vos, exeuntes de ciuitate illa etiam puluerem de pedibus veſtris excutite in teſtimonium ſupra illos.) Qualis debeat eſſe qui euangelizat regnum dei, præceptis euangelicis deſignatur, vt ſine virga, ſine pera, ſine calceamento, ſine pecunia, hoc eſt ſubſidij ſecularis adminicula, nõ requirens, fidéque tutus putet ſibi quo minus ea requirat, magis poſſe ſuppetere. Quæ poſſunt qui volunt ad eum deriuare

tractatum,

tractatú, vt ſpiritalem tantúmodo locus iſte formare videa A
tur affectum,qui velut induṁetum quoddá videatur corpo
ris exuiſſe,noo ſolum poteſtate reiecta, cōtemptíſque diui-
tiis,ſed etiam carnis ipſius illecebris abdicatis. Quibus pri-
mo omnium datur pacis atque conſtantiæ generale manda-
tum, vt pacem ferant,cooſtantiam ſeruent,hoſpitalis oeceſ-
ſitudinis iura cuſtodiát, alienú à prædicatore regni cœleſtis
aſtruens curſitare per domos,& inuiolabilis boſpitij iura
mutare.Sed vt boſpitij gratia deferenda cenſetur, ita etiá ſi
non recipiantur,excutiendum puluerem,& egrediédum de
ciuitate mandatur.Quo mandato non mediocris boni remu
oeratio docetur hoſpitij, vt noo ſolú pacem tribuamus ho-
ſpitibus, verumetiam ſi qua eos terrenæ obumbrant delicta
leuitatis,receptis apoſtolicæ prędicationis veſtigiis auferan
tur. Nec ocioſe ſecuodum Matthæum domus quam ingro-
diantur apoſtoli, eligeoda decernitur, vt mutandi boſpitij
neceſſitudiníſq; violandæ cauſa nō ſuppetat. Non tamē ea-
dem cautio receptori mandatur hoſpitij, ne dum boſpes eli
gitur,hoſpitalitas ipſa minuatur.Sed hæc vt ſecundum lite- B
ram de hoſpitij religiooe veoerabilis eſt forma pręcepti,ita
etiam de myſterio ſententia cœleſtis arridet. Eteoim cum
domus eligitur,dignus hoſpes inquiritur. Videamus ne for
te eccleſia præferenda deſignetur,& Chriſtus. Quæ enim di
gnior domus apoſtolicæ prædicationis ingreſſu quàm ſan-
cta eccleſia? Aut quis præferendus magis omnib⁹ videtur eſ
ſe quàm Chriſtus, qui pedes ſuis lauare cōſueuit hoſpitib⁹,
& quoſcunque ſua receperit domo,pollutis noo patiatur ha
bitare veſtigiis, ſed maculoſos licet vitæ prioris, in reliquū
tamen dignetur mutare proceſſus? Hic eſt igitur ſolus quem
oemo deſerere debet,nemo mutare. Coi bene dicitur: Do-
mine, ad quem ibimus? verba vitæ æternę habes,& nos ere-
dimus. Vides executorē cœleſtium præceptorum,qui quo-
niam non mutauit boſpitiom, cœleſtis conſortium cooſe-
cratioois emeruit.Fides igitur in primis eccleſiæ quærenda
mandatur:in qua ſi Chriſtus habitator ſit, haud dobie ſit le-
genda.Sio verò populus perfidus, aut præceptor bæreticus
deformet babitaculum, vitanda bæreticorum communio, C
ſugienda ſynagoga cenſetur. Excutiendus pedum puluis,
ne ſatiſcentibus perfidiæ ſterilis ſiccitatibus,tanquam humi
arido arenoſóque mentis tuæ veſtigium polluatur.Nam ſi-
cut corporeas infirmitates populi fidelis ſuſcipere io ſe de-
bet euangelij prædicator, & tanquam propriis inania ge-
ſta pulueri comparanda alleuare atque abolere veſtigiis,iu-
xta quod ſcriptum eſt: Quis infirmatur & ego nō infirmor?
2.Cor.11. ita ſi qua eſt eccleſia quæ fidem reſpuat,oec apoſtolicæ prę-
dicationis fundamenta poſſideat:ne quam labem perfidiæ
poſſit aſpergere, deſeréda eſt.Quod Apoſtolus quoque cui
ad Tit.3. deoter aſſeruit dicens: Hæreticum hominem poſt vnam &
ſecúdam correptionem deuita.

De refectione turbarum ex quinque panibus, & duobus piſcibus.

DIxit autem ad eos: Date illis vos manducare. At il
li dixerunt: Non ſunt oobis pluſquam quinque pa
nes.) Quæ ratio eſt,quod cú in poſteriorib⁹ Ioao- D
nis paſſio deſcribatur, hic iam mortuus verbis He
rodis oſtenditur? Ne forte illa,quia poſt legis defectum eu-
angelicus cibus incipit ieiuoa paſcere corda populorú? De-
oiqoe poſteaquam illa quæ eccleſiæ typum accepit, à fluxu
curata eſt ſanguinis, poſteaquam apoſtoli ad euangelizan-
dum regnum dei ſunt deſtinati, gratiæ cœleſtis impartitur
alimeotum.Sed quibos impartitur, aduerte: Nō ocioſis,oon
in ciuitate quaſi in ſynagoga vel ſeculari dignitate reſideo-
tibus,ſed inter deſerta quærentibus Chriſtú. Qui enim noo
faſtidiunt, ipſi excipiuntur à Chriſto, & cum ipſis loquitur
dei verbum,non de ſecularibus,ſed de regno. Et ſi qui cor-
poralis gerūt vlcera paſſionis, his medicinam ſuam libenter
indulget: conſequens igitur erat, vt quos à vulnerum dolo-
re ſanauerat,eos alimoniis ſpiritalibus à ieiunio liberaret. I-
taque oemo cibum accipit Chriſti,oiſi fuerit ante ſaoatus.
Et illi qui vocantur ad cœná,prius vocando ſanátur. Si clau
dus fuit,gradiendi facultatem vt veniret accepit. Si lumine
erat priuatus oculorum, domum vtique domini niſi reſuſa

luce iotrare non potuit. Vbique igitur myſterij ordo ſerua- A
tur, vt prius per remiſſionem peccatorum vuloeribus me-
dicina tribuatur, poſtea alimooia menſæ cœleſtis exuberet,
quanquam nondum validioribus hæc turba reficiatur ali-
mentis, neque Chriſti corpore & ſanguine ieiuna ſolidioris
fidei corda paſcantur. Lacte, ioquit, vos potaui, noo eſca. 1. Corin.3.
noodum enim poteratis, ſed nec adhuc quidem poteſtis. In
modum lactis quinque ſuot panes. eſca autem ſolidior cor-
pus eſt Chriſti, potus vehementior ſangois eſt domini. Non
ſtatim à primo epulamur omnia, oeq; potamus omnia. Hoc
primum, ioquit, bibe. Eſt ergo primum, eſt etiam ſecúdum,
eſt tertium. Primum quinque paoes ſuot, ſecúdum ſeptem,
tertium ipſum corpus eſt Chriſti. Neqoaquam igitur talem
dominum deſeramos, qui pro vniuſcuiuſque virib⁹ impar-
tire oobis alimenta dignatur, ne aut infirmum validior cib⁹
opprimat, aut validū exilia alimenta ooo ſatient. Qui enim
infirmus eſt, olera manducet. Et ille qui iam videtur laque- Roman.14.
os infirmitatis euadere, de quinque iſtis manducet panibus,
& duobus piſcibus. Certe ſi petere cibum validiorem vere- B
tur, ipſe relictis ſuis omnibus feſtinet ad dei verbum. Dum
audire incipit, iocipit eſurire. Iocipiunt apoſtoli eſurientes
videre. Et ſi illi adbuc oon intelligunt quid eſuriant, intelli
git Cbriſtus. Scit quod oon ſecularem cibum eſuriant, ſed
cibum Chriſti. Dicat, Dimittere eos ieiuoos oolo, ne defi-
ciant io via. Bonus domious ſtudia exigit, vires miniſtrat.
Vtinam domine Ieſu velis mecum iſtos ieiunos noo dimit-
tere, ſed impartitis à te epulis reficias eos, vt poſſiot tuis ali-
moniis fortiores infirmitatem ieiuoij oon timere. Dicas v-
tioam etiam de oobis, Nolo eos ieiunos dimittere. Cauſam
mihi dicito, quare oon vis eos ieiuoos dimittere? Imò iam
dixiſti, quia ſi quem dimiſeris ieiunum, deficit io via, boc
eſt, deficit vel in iſtius curſu vitæ, vel antequam ad ca-
put perueniat viæ, antequam perueniat ad patrem, & intel-
ligat, quod ex patre Chriſtus eſt, & intelligat quod Chri-
ſtus è cœlo, & intelligat quòd Chriſtus qui deſcendit, ipſe
eſt qoi aſcendit: ne forte cum acceperit quod natus ex vir-
gine eſt, incipiat non dei virtutem, ſed hominis æſtimare. C
¶ Ergo ne deficiant in via, ioquit, date illis vos manducare.
At illi dixeront: Non ſunt nobis pluſquam quinque panes,
& duo piſces: oiſi oos eamus & emamus io omnem hāc tur-
bam eſcas.) Noodom intellexerant apoſtoli cibum populi
credentis noo eſſe venalem, nouerat Cbriſtus, nouerat ipſe
nos potius eſſe redimendos. ſuas verò epulas gratuitas do-
nat. Nondum ergo habebant diſcipuli cibum qui redimere
nos poſſet. Habebant tamen iam cibom qui ſatiare nos poſ-
ſet, habebant cibum qui confirmare nos poſſet. Panis enim Pſalm.103.
cōfirmat cor hominis. Miſeretur ergo dominus, oe quis de-
ficiat in via. Si quis ergo defecerit, nō per dominum Ieſum,
ſed per ſe deficit: nec babes quod adſcribas domioo, qui vio
cit cùm iudicatur. Quid enim dicas ei, qui in te contulit o-
mnia firmamenta virtutum? Nónne te ipſe genuit? nonne te
ipſe pauit? Cibus eius virtos eſt, cibus eius fortitudo eſt.
Sed ſi tu negligentia tua virtutem quam acceperas perdidi-
ſti, noo alimeotorum cœleſtium, ſed tuæ mentis tibi præſi-
dia defuerunt. Denique dominus ſicuti ſuper iuſtos & iniu- D
ſtos pluit, ita etiam iniuſtos paſcit & ioſtos. Nónne in eſcæ
virtute cum iam deficeret io via ſanctus Helias, quadragin 3.Reg.17.
ta ambulabat diebus, & illam eſcam angelus dedit? Si autem
te pauerit Ieſus, & acceptā eſcam ſeruaueris, ambulabis non
quadraginta diebus & quadraginta noctibus, ſed audeo di-
cere ſcripturæ fretus exemplis, quadraginta annis egrediēs
ab Aegypti finibus, donec peruenias in terram multam, in
terram fluentem lac & mel, quam iorauit dominus daturum
ſe patribus noſtris. Huius terræ tibi virtus requirenda eſt,
quam poſſidet mitis. Non iſtam terram dico quæ arida eſt,
ſed illam quæ Cbriſti confirmatur alimentis, quę ſub impe-
rio conſtituta regis æterni, ſanctorum iocolatibus frequen-
tatur. Diuidit ergo eſcas domious Ieſus. & ille quidem vult
dare omnibus, negat nemini: diſpenſator enim eſt omnium.
Sed cum ille paoes frangat, & det diſcipulis, ſi tu manus nō
extēdas tuas vt accipias tibi eſcas, deficies in via, nec pote-
ris in eum culpam tuam referre, qui miſeretur & diuidit, ſed
his diuidit, qui cum eo etiam in deſerto permanent, qui pri-
mo &

mo & ſecundo die & tertio non recedunt. Sic enim babes a-
Matth. 15. libi: Miſereor huius turbæ, quia triduum eſt iam quod per-
ſeuerant mecum. Quanta dignatio, quanta in eo hominibus
inſpiratur humanitas. Non vult ieiunos dimittere, non vult,
ne deficiant in via. Noli ergo deficere à diſciplina domini,
neque fatigeris cum ab eo increparis. Non fatigeris nunc, ne
poſtea fatigeris. Quid enim reſpondebis ei? Aut quomodo
te excuſabis, ſi eſcam virtutis quam miniſtrat, amiſeris? Non
potes dicere quia eſcam non dedit, quia dat omnibus. Non
potes dicere quia noluit te bonum facere, ante quem poſuit
bonum & malum, vt non ex neceſſitate bonum tuum eſſet,
ſed voluntarium. Multum enim refert inter eum qui ex ne-
ceſſitate inuitus aliquid agit, & inter eum qui ex voluntate
quod bonum eſt eligit. Si enim inuitus hoc ago, diſpenſatio
mihi credita eſt. ſi volens, mercedem habeo. Conſideremus
2. Corin. 5. ergo quia ſtabimus ante tribunal Chriſti & ſi opus noſtrum
arſerit, nõ babebim' quod excuſare poſſimus. Dicet etenim
Mich. 6. quod iam per prophetam locutus eſt: Popule meus quid fe-
ci tibi? aut in quo moleſtus fui tibi? Reſponde mihi. Dicet &
ei qui in via defecerit: Qua ratione defeciſti in via? Nónne
panes fregi? Nónne benedixi? Nónne iuſſi dari? Sed cur
tu accipere noluiſti? Quanti etiam præſentium deficient in
via, & poſt hos ſermones, qui licet noſtri ſint, tamẽ quia ne-
1. Corin. 12. mo dicit dominum Ieſum niſi in ſpiritu ſancto, panes æſti-
mandi ſunt: Quanti, inquam, deficient, & in vias gentium
tranſuerſariis itineribus fornicantes abibunt? Atque vtinam
vnus, & non plurimi. Sed non Ieſus author defectus, etiam
ſi quis defecerit. omnibus enim diſtribuit qui ſequũtur, ſiue
quinque milia, ſiue quatuor milia ſint. Non ocioſus nume-
rus non ocioſus ordo, non ocioſæ reliquiæ manducantium.
Cur enim plures, id eſt, quinque milia, quinque panib', hoc
eſt numero minori ſatiantur: pauciores verò, qui ſunt qua-
tuor milia ſeptem panibus, hoc eſt, numero redundantiore
paſcuntur? Si enim facti tantum ſequamur miraculum, vi-
detur eſſe diuinius quod de minori modo pluribus abunda-
uit. Cur ergo quod minus eſt, ei quod eſt amplius, quaſi
præſtaret adiectum eſt? Prius enim quinque milia quinque
panibus, poſtea etiam quatuor milia ſeptem panibus ſatiata
legimus. Quæramus ergo myſterium, quod miraculo præ-
ſtet. Itaq; videntur illa quinque milia quaſi quinq; corporis
ſenſus adhuc corporalibus proxima alimenta accepiſſe de
Chriſto, quatuor verò milia etſi adhuc in corpore ſint. &
in hoc mundo, qui ex quatuor conſtat elementis, non ocio-
ſe tamen feruntur myſtice accepiſſe eſcam quietis. Iam e-
nim æquantur mundo ſupra mundũ futuri. Nam etſi in hoc
mundo ſunt, intra mundum tamen non ſunt, quibus myſti-
cæ quietis impartitur alimentum. Sex enim diebus mundus
eſt factus, ſeptimo requietum eſt die, & dominus ſanctifica-
uit eum. Vltra mundum ergo quies, vltra mũdum etiam fru
Matth. 5. ctus quietis. Denique, Beati pacifici, ipſi enim filij dei vo-
cabuntur. Nam cum deus ſupra mundum ſit, nemo vtique
poteſt deum videre, niſi mundum prius ſpiritali tranſcen-
dat obtutu. Septima itaque benedictio pacatorum, ſeptem
etiam illis quatuor milib' fragmentorum ſportæ ſuperſunt.
Nõ mediocris hic panis eſt, ſabbatorum panis ſanctificatus,
panis quietis. Et fortaſſe ſi primùm quinque panes ſenſibi-
liter manducaueris, audebo & dicam, poſt quinque panes
& ſeptem, tertio iam in terra non manducabis panem, ſed
ſupra terram manducabis octo panes, ſicut qui ſunt in cœ-
leſtibus. Sicut enim ſeptem panes, panes quietis: ita octo
panes, panes ſunt reſurrectionis. Ergo iſti qui ſeptem alun
tur panibus, triduo perſteterunt, & fortaſſe integram reſur
rectionis futuræ fidem & conſtantiam conſecuti. Denique
ſanctorum vox eſt, Tribus diebus ambulabimus, vt epule-
mur domino deo noſtro. Sed illa ſuo loco. De quinque ve-
rò panibus ſanctus Ioannes docuit me quod neſciebã, quod
non docuerat ſanctus Matthæus, non docuerat ſanctus Lu-
cas. Singulis enim diuerſa impartita eſt gratia. Docuit, in-
quam, me, quinque iſtos panes hordeaceos fuiſſe. Et ideo
non inepte diximus eſcam iſtam eſſe habilem corporalibus.
Cur enim primo hordeaceos? Quia primo lacte, deinde eſca
nutriendus eſt qui accedit ad fidem. Nondum enim pote-
1. Corin. 3. ramus, & fortaſſe plerique nec adhuc poſſumus. Nam cum

A ſint inter nos contentiones & diſſenſiones, nónne carnales
ſumus, & ſecundum hominem ambulamus? ſuis quæque a-
pta ſunt alimenta virtutibus: & ideo prius hordeum, dein-
de triticum nobis ad alimoniam datur. Fortiori verò, ſicut 3. Reg. 4.
Heliæ, de interioribus frumenti panis farinaceus miniſtra-
tur. Quem autem non queunt contaminare, ſed paſcere pec
catores. Nec ſolum panis & numeri, ſed etiam accubitio-
nis eſt differentia. Illi enim ſupra fœnum diſcumbunt, iſti
ſupra terram recumbunt. Supra fœnum quinque milia, ſu-
ſupra terram quatuor milia. Plus eſt terram premere, quàm
ſupra fœnum iacere. Illi enim adhuc quibus ſenſus ſunt
corporales, mollioribus delectantur, & ideo ſupra fœnum
recumbunt. Omnis enim caro fœnum. Iſti verò ſupra ter- Eſaiæ. 40.
ram, quæ triticum & vinum gignit & oliuam, cibum gra-
tiæ conſequuntur. Illi diſcumbunt, iſti recumbunt. Ma-
ior enim eſt quædam requies recumbentis. Ibi duo piſces,
hic ſine numero. Vnde pleriq; ſeptiformis ſpiritus gratiam
in panibus definitam, in piſcibus quoque duplicis teſtamen
B ti figuram intelligendam putarunt. Non piget ergo æſtima-
re quod quatuor milia ex quatuor mundi collecta partibus
in quibus eccleſia figuratur, maioris gratiæ cibum ſumant,
iuxta quod ſcriptum eſt: Quia venient ab Oriente & Oc- Matth. 8.
cidente & Septentrione & Auſtro, & recumbent cum Abra
ham & Iſaac & Iacob in regno cœlorũ. Vnde hic gratiæ pa-
tri aguntur à Chriſto. Non enim fruſtra illic benedictio tan
tum, hic etiam gratiarum eſt actio. Pro eccleſia quippe ſua
dominus patri gratias agere cõſueuit: quia quæ abſcondit à Matth. 11.
ſapientibus, ea paruulis reuelauit. Benedictio igitur ſuper
nos, qui inferiores ſumus. Gratiarum actio ſuper eos qui de
infirmitatibus corporum ſuorum ſacratis paſſionib' trium-
pharunt. Iam illud in ſuperioribus prælibauimus, quia cum
quinquageni diſcumbere iubentur, licet ſacrato numero
definito, tamẽ videtur hic fundatioris eccleſiæ populus, qui
ſine definitione numeri recumbit. Myſticum quoque eſt,
quod & manducans populus ſatiatur, & apoſtoli miniſtrant.
Nam & in ſatietate repulſæ in perpetuum famis indicium
C deſignatur, quia non eſuriet qui acceperit cibum Chriſti: &
in apoſtolorum miniſterio futura diuiſio dominici corpo-
ris, ſanguiniſque præmittitur. Iam illud diuinum, quẽadmo
dum quinque panes quinque milibus populi redundaue-
rint. Non enim exiguo ſed multiplicato cibo populum li-
quet eſſe ſatiatum. Videtes incomprehenſibili quodam ri-
gatu inter diuidentium manus quas non fregerant fructifi-
care particulas, & intacta frangentium digitis ſponte ſua
fragmenta ſubrepere. Qui hæc legit, quemadmodum iuges
aquarum miretur meatus, & liquidis fontibus ſtupeat con-
tinuos fluere ſucceſſus, quando etiam panis exundat, & na-
turæ ſolidioris rigatus exuberat? Hæc igitur facta ſunt, vt il
la[illegible]que quæ non cernimus, cerneremus*. His euidenter *crederem'
il[illegible]um quoque ſe deſignauit authorẽ, & totius naturæ crea
torem materialis exiſtere, quæ non (vt philoſophi volunt)
reperta, ſed facta, gignẽdis omnib' rebus ſucceſſus deſinos
ſubminiſtrat. Hoc quidem mirum, quicquid de fluminibus
D haurias, ſigno diſpẽdij non notari. quicquid de fontibus au-
feras, vſurario quodã reparari meatu. Sed & fluminib' ſi ni-
hil decederet, nihil tamen videtur accedere, & fontibus vt
cumulata fluenta cernuntur, ita dum minuuntur fluẽta pro-
duntur. At verò hic panis quem frangit Ieſus, myſtice qui-
dem dei verbum eſt, & ſermo de Chriſto: qui cũ diuiditur,
augetur. De paucis enim ſermonibus, omnibus populis re-
dundantem alimoniã miniſtrauit. Dedit ſermones nobis ve
lut panes, qui cum in noſtro libantur ore, geminãtur. Viſibi
liter quoque panis iſte, incredibili ratione dum frangitur,
dum diuiditur, dum editur ſine vlla diſpẽdij cõprehenſione
cumulatur. Nec dubites vel quod in manibus miniſtrantiũ,
vel in ore edẽtium cibus creſcat, quãdo vbique noſtri ope-
ris teſtimonium ad firmamentũ credulitatis adſciſcitur. Sic
in nuptiis ex fontibus vina miniſtris operãtibus colorantur, Ioan. 2.
& ipſi qui impleuerant hydrias aqua, vinum quod nõ detu-
lerant hauriebant. Comprehẽde, ſi potes, tanta rerum mira-
cula. Hic edẽtibus populis creſcunt ſuis fragmenta diſpen-
diis, & de quinque panibus maiores reliquiæ q̃ ſumma eſt
colligũtur. illic in alienã ſpeciẽ vertũtur elementa, nec ſuos

patitur natura defectus,nec ſuos agnoſcit ortus, vſus tamen
proprios recognoſcit. Quinetiam melior eſt mutati vini na
tura quàm nati,quia in arbitrio creatoris eſt,& quos vſus ve
lit aſſignare naturis,& quas naturas impartire gignendis. Vi
de quantis operibus opus aſtruat, dum aquam miniſter in-
fundit,odor transfuſus inebriat,color mutatus informat,fi-
dem quoque ſapor hauſtus accumulat. Conferant gentiles,
ſi placet, cum Chriſti beneficiis,deorum ſuorum non facta
Midas ſed ficta. Ferunt certe eorum fabulæ fuiſſe regem quendam
qui quicquid tangebat,aurum fiebat,ſed etiam conuiuia ip-
ſa feralia. Nam & ipſa mantilia digitis apprehenſa riguerũt,
& cibus in ore crepitabat, ferens non alimenta ſed vulnera,
& in gutture potius hærebat,nec penetrare facilis, nec redi-
re. Digna beneficia votis,digna tanto munera precatore, di
gna liberalitas cõferente. Talia ſunt idolorum beneficia,vt
cum videntur prodeſſe,plus noceant. At verò Chriſti mu-
nera parua videntur,& maxima ſunt. Denique non vni col
lata,ſed populis. Nam & cibus edentium in ore creſcebat,&
videbatur eſſe corporalis alimoniæ, ſed ſumebatur ſalutis
æternæ. Cur autem quinque milibus hominum plus redun-
B dat, quatuor milibus minus? Quia quatuor milia iſta triduo
cum Chriſto fuerunt, & ideo ampliorem cœleſtis pabuli a-
limoniam receperunt. Nec ocioſe quæ turbæ ſuperſunt, à
diſcipulis colliguntur:quia ea quę diuina ſunt,apud electos
facilius poſſis quàm apud populos reperire. Vtinã mihi con
tingat audire: Collige quæ ſuperſunt. Si audiero & fecero,
habebo multa quæ turbæ, habebo multa quæ pueri & mu-
lieres edere nequiuerũt. Beatus ille qui poteſt colligere quę
etiam doctis ſuperſunt. Videamus quomodo colligat. Di-
Exod.20. xit lex: Non mœchaberis. Fregit hunc panem Chriſtus, di-
uiſit hoc verbum,non aliunde adiiciens, ſed de ſuo partiẽs:
Matth.5. Qui viderit,inquit,ad concupiſcendum mulierem,iam mœ
Mat.18. chatus eſt eam. Habes fragmẽtum. de ſuo addidit: Si oculus
tuus dexter ſcandalizat te,erue eum. Habes aliud: Et ſi de-
Matth.5. xtera tua ſcandalizat te,abſcinde eam. &, Qui dimiſſam à vi
Gene.21. ro ducit, mœchatur. Vides ex vno quàm multa fragmenta.
Moyſes dicit quod Abraham duos filios habuit, vnum de
Galat.4. ancilla, & vnum de libera. Paulus dixit: Hæc ſunt duo te-
ſtamenta. Diuiſit hoc verbũ, & inuenit myſterium. Beatus
C ergo qui colligit quæ diuidit Chriſtus. Qua ratione autem
cophinos duodecim Chriſtus impleuit, niſi vt illud populi
Pſalm.80. Iudaici ſolueret, quia manus eius in cophino ſeruierunt?
Hoc eſt, Populus qui ante lutum in cophinis colligebat,hic
iam per crucem Chriſti vitæ cœleſtis operatur alimoniam,
& eo fidei cibum congerit, vbi erat ante cœnum perfidiæ
gentilis. Nec paucorum hoc munus, ſed omnium eſt. Nam
per duodecim cophinos tanquam tribuum ſingularum fi-
Pſalm.103. dei firmamentum redundat. Panis enim confirmat cor ho-
minis.

De interrogatione Ieſu quem ſe eſſe dicant diſcipuli, ac reſponſione Simonis Petri.

DIxit autẽ illis: Vos quem me dicitis eſſe? Reſpon-
dit Simon Petrus: Chriſtum dei.) Nec turbæ qui-
dem ocioſa opinio eſt,quia alij Heliã,quem ven-
turum putabant, alij Ioannem quem decollatum
ſciebãt, aut vnum de prophetis prioribus ſurrexiſſe crede-
bant. Sed hoc quærere ſupra nos eſt, alterius ſcientiæ, alte-
D rius prudentiæ eſt. Nam ſi Paulo apoſtolo ſatis eſt nihil ſci-
1.Corin.2. re niſi Chriſtum Ieſum, & hunc crucifixum, quid amplius
mihi deſiderandum eſt ſcire quàm Chriſtum? In vno enim
hoc nomine & diuinitatis & incarnationis expreſſio,& fides
eſt paſſionis. Et ideo licet cæteri apoſtoli ſciant, Petrus ta-
Matth.16. men reſpondet præ cæteris: Tu es Chriſtus filius dei viui.
Complexus eſt itaque omnia,qui & naturam & nomen ex-
preſſit in quo ſumma virtutum eſt. Etiámne nos de genera-
tione dei ſerimus quæſtiones, cum Paulus iudicauerit nihil
ſe ſcire niſi Chriſtum Ieſum,& hunc crucifixum: Petrus ni-
hil amplius quàm dei filium putauerit confitendum? Nos &
quando & quomodo natus ſit,& quantus ſit,humanæ infir-
mitatis cõtemplatione rimamur? Sciuit Paulus quod in iſtis
magis offendiculum quæſtionis quàm ædificationis profe-
ctus eſſet,& ideo iudicauit nihil ſe ſcire niſi Chriſtũ Ieſum.
Sciuit Petrus quod in filio dei omnia ſint. Omnia enim de-

A dit pater filio. Si omnia dedit, æternitatem quam habet ma-
ieſtatémq; transfudit. Sed quo prolabor longius? Fidei meæ
finis Chriſtus eſt, finis fidei meæ dei filius eſt. Non licet mi-
hi ſcire generationis ſeriem, non licet tamẽ neſcire genera-
tionis fidem. Crede igitur ſic quemadmodum Petrus credi-
dit, vt & tu beatus ſis, vt & tu audire merearis: ¶ Quoniam
non caro & ſanguis tibi reuelauit, ſed pater meus qui in cœ-
lis eſt.) Caro enim & ſanguis non queunt niſi quæ terrena
ſunt reuelare. At verò qui ſpiritu loquitur myſteria, nõ car
nis & ſanguinis magiſterio, ſed diuina inſpiratione funda-
tur. Noli ergo acquieſcere carni & ſanguini, ne carnis & ſan Galat.1.
guinis præcepta haurias, atque ipſe ſanguis & caro fias. Qui
enim carni adhæret, caro eſt: & qui adhæret deo, vnus ſpiri- 1.Corin.6.
tus eſt. Non permanebit, inquit, ſpiritus meus in hominibus Gene.6.
iſtis in æternũ, propter quod caro ſunt. Sed vtinam caro &
ſanguis nõ ſint qui audiunt, ſed à carnis & ſanguinis remoti
cupiditatibus poſſint dicere ſinguli: Nõ timebo quid faciat Pſal.55.
mihi caro. Qui enim carnẽ vicerit, eccleſiæ fundamentũ eſt:
& ſi æquari Petro non poteſt, imitari poteſt. Magna ſunt e-
nim dei munera, qui non ſolum nobis quę fuerant noſtra re-
B parauit, verumetiam quæ ſunt ſua propria conceſſit. Refert
tamen quid ſibi velit quod non alium turba opinabatur, ni-
ſi aut Heliam, aut Hieremiam, aut Ioannem Baptiſtam. Et
Heliam forte, quia raptus ad cœlũ eſt. Sed non Helias Chri
ſtus. Ille rapitur, iſte regreditur. Ille per turbinẽ*, rapitur, *al.in vaſ.
iſte rapinam non arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo. Ille pe-
titis ignibus vindicatur, hic perſecutores ſuos maluit ſana-
re, quàm perdere. Cur autem Hieremiam putabant? Fortaſ
ſe quia ſanctificatus in vulua eſt. Sed non hic Hieremias. Il-
le ſanctificatur, iſte ſanctificat. Illius ſanctificatio cœpit ex
corpore, hic ſanctus ex ſancto. Cur etiam Ioãnem putabãt,
niſi forte quia in matris vtero poſitus domini præſentiã ſen
tiebat? Sed non hic Ioannes. Ille adorabat in vtero, hic ad-
orabatur. Ille baptizabat in aqua, Chriſtus in ſpiritu. Ille
pœnitentiam ſuadebat, hic peccata donabat. Et ideo Petrus
non expectauit populi ſententiã, ſed ſuam prompſit dicens:
Tu es Chriſtus filius dei viui. Qui eſt, ſemper eſt, nec cœ-
pit vt eſſet, & eſſe non deficit. Magna autem Chriſti gratia,
C qui omnia prope vocabula ſua diſcipulis ſuis donauit. Ego
ſum, inquit, lux mundi. & id tamen quo ipſe gloriatur, diſci Ioan.8.
pulis nomen indulſit dicens: Vos eſtis lux mundi. Ego ſum Ioan.6.
panis viuus. &, Nos omnes vnus panis ſumus. Ego ſum vitis Ioan.15.
vera. & tibi dicit: Plantaui te vitem fructuoſam omnem ve
ram. Petra eſt Chriſtus. Bibebant enim de ſpiritali ſequen- Hiere.2.
ti petra, petra autem erat Chriſtus. Etiam diſcipulo ſuo hu- 1.Cor.9.
ius vocabuli gratiam non negauit, vt & ipſe ſit Petrus, quod
de petra habeat ſoliditatem cõſtantiæ, fidei firmitatem. Eni
tere ergo & tu vt petra ſis. Itaque non extra te, ſed intra te
petram require. Petra tua actus eſt, petra tua mẽs eſt. Supra
hanc petram ædificetur domus tua, vt nullis poſſit nequitię
ſpiritalis euerberari procellis. Petra tua fides eſt, fundamen
tum eccleſiæ fides eſt. Si petra fueris, in eccleſia eris, quia ec
cleſia ſupra petram eſt. Si in eccleſia fueris, portę inferi non
præualebũt tibi. Portæ inferi, portæ mortis ſunt. Portę autẽ
mortis, portæ eccleſię eſſe nõ poſſunt. Quæ autẽ ſunt portæ
mortis, hoc eſt, portæ inferi, niſi ſingula quæque peccata? Si
fornicatus fueris, portas mortis ingreſſus es. Si fidem læſe-
D ris, portas penetraſti inferi. Si peccatum mortale cõmiſeris,
portas mortis intraſti. Sed potẽs eſt de⁹ qui exaltet te de por
tis mortis, vt annũcies omnes laudes eius in portis filiæ Siõ. Pſalm.9.
Sunt enim portæ eccleſiæ, ſunt portæ caſtitatis. Sunt por-
tæ iuſtitiæ, quas iuſtus intrare conſueuit, dicens: Aperite Pſalm.117.
mihi portas iuſtitiæ, & ingreſſus in eas confitebor domino.
Sed vt portæ mortis, portæ inferi: ita & porta iuſtitiæ dei
porta eſt. Hæc enim porta domini, iuſti intrabunt per eam.
Et ideo fuge pertinaciam delictorum, ne portæ tibi poſſint
inferi præualere. Si enim dominatum fuerit peccatum in te,
mortis porta præualuit. Fuge ergo contentiones & diſſen-
ſiones, ſtrepitus tumultúſque diſcordiæ, ne per portas mor
tis ingreſſus incurras.

De eo quod Ieſus præcepit diſcipulis ne eum manifeſtarent.

Dominus

DOminus enim Ieſus Chriſtus prædicari ſe primo noluit, ne vllus ſtrepitus naſceretur. ¶ Increpat enim diſcipulos ſuos ne cui hæc dicerent, quod oportet filium hominis multa pati, & reprobari à principibus ſacerdotum & ſenioribus & ſcribis, & occidi, & die tertio reſurgere.) Et fortaſſe ideo hoc addidit, quia ſciebat dominus difficile paſſioni & reſurrectioni etiã diſcipulos credituros. Et ideo paſſionis & reſurrectionis ſuæ aſſertorem ſe eſſe maluit, vt ex facto fides, non ex auditu diſcordia naſceretur. Ergo Chriſtus noluit gloriari, ſed maluit ignobilis videri, vt paſſionem ſubiret. Et tu qui ignobilis natus es, gloriaris? Eadẽ tibi qua Chriſtus ambulauit, gradiendum eſt via. 1.Cor.4. Hæc eius agnitio, hæc eius imitatio, per ignobilitatem & bonam famam, vt glorieris in cruce domini, ſicut ipſe eſt gloriatus. Sic ambulauit Paulus, & ideo gloriatur dicens: Gala.6. Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti. Sed videamus cur ſecundum Matthæum reperiamus admonitos diſcipulos ne cui dicerent quod ipſe ſit Chriſtus, hic autem ſcriptum ſit increpatos eſſe ne cui dicerẽt quod eſſet multa paſſurus, & reſurrectur'. Videtis quod B in vno Chriſti nomine omnia ſint. Ipſe eſt enim Chriſt' qui natus ex virgine, ipſe eſt qui admirabilia fecit in populo, ipſe qui mortuus eſt ꝑ peccatis noſtris, & reſurrexit à mortuis. Vnum botũ ſi retraxeris, retraxiſti ſalutẽ tuã. Nam etiã hæretici habere ſibi Chriſtum videntur. Nemo enim Chriſti nomen negat: ſed negat Chriſtum, qui non omnia quæ Chriſti ſunt confitetur. Multis igitur ex cauſis iubet tacere diſcipulos, vt fallat principem mundi, vt declinet iactantiã, doceat humilitatem, ſimul ne rudes & imperfecti adhuc diſcipuli maximæ prædicationis molibus opprimantur. Nunc qua cauſa etiam immundos ſpiritus iubeat tacere, conſideremus. Sed & hoc nobis ſcriptura aperuit, quia peccatori dixit deus, Quare tu enarras iuſtitias meas? Et ne quis dum prædicantem audit, ſequatur errantem. Improbus enim magiſter eſt diabol', qui falſa veris ſæpe permiſcet, vt ſub ſpecie veritatis teſtimonium fraudis obtexat. Etiam illud conſideremus, vtrum hic primum mandauerit diſcipulis, ne cui dicerent, quia ipſe eſſet Chriſtus, an verò & ante mandauerit C quando apoſtolos duodecim deſtinauit, denũcians illis: Matth.10. In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne introieritis: ite autem ad oues quæ perierunt domus Iſrael: Aegrotos curate, leproſos mundate, dæmones, inquit, eiicite, & diſcite quis in ea dignus ſit, atque ibi manete. Itaq; nec hic mãdatum videtur vt Chriſtum dei filium prædicarent. Ordo igitur diſputationis eſt ordo tractatus: & ideo etiam nos cum aliqui ex gentibus vocantur ad eccleſiam, ita præceptorum ſeriem formare debemus, vt primo vnum deum authorem mundi omniúmque eſſe doceamus, in quo viuimus & ſumus & mouemur, cuius & genus ſumus: Actu.17. vt non ſolum propter munera lucis & vitæ, verũetiam propter cognationem quandam generis diligendus à nobis ſit. Deinde opinionem illam quę eſt de idolis, deſtruamus, & quod non poſſit auri argentíque vel ligni materia vim in ſe habere diuinam. Cum vnum deum eſſe perſuaſeris, tunc indicio eius aſtrues per Chriſtum nobis ſalutem datam: incipiens ab illis D quæ geſſit in corpore, & ea diuina deſcribens, vt plus quàm homo fuiſſe videatur, victam vnius virtute mortem, mortuumque ab inferis ſuſcitatum, paulatim enim fides creſcit, vt cum ſupra homines fuiſſe videatur, deus eſſe credatur. Nam niſi probaueris quod facere illa ſine diuina virtute nõ potuit, quemadmodum potes probare in eo vim fuiſſe diuinam? Sed fortaſſe nobis parum authoritatis & fidei deferatur: lege ſermonem Apoſtoli apud Athenienſes habitum: qui ſi à primo deſtruere voluiſſet ceremonias idolorũ, ſermonẽ eius aures gentilium reſpuiſſent. Ab vno igitur deo operatore mundi incipit, dicens: Ibidem. Deus qui fecit mundum, & cuncta quæ ſunt in eo. Negare non poterant vnum operatorem eſſe mundi, vnum deum, vnum omnium creatorem. Adiunxit, eò quod cœli & terrę dominus in manufactis non dignetur habitare. Deinde quòd intra auri argentíque caſſam materiem nequaquam verisimile ſit artificio hominis vim diuinitatis includi: erroris remedium docens eſſe ſtudium A pœnitendi. Tunc venit ad Chriſtum, nec tamen deum maluit quàm hominem nuncupare, dicens: In viro quo definiuit omnibus fidem, ſuſcitans eum ab inferis. Qui enim tractat, debet audientiũ conſiderare perſonas, ne prius irrideatur quàm audiatur. Quãdo enim Athenienſes crederẽt quia verbum caro factum eſt, & de ſpiritu virgo concepit, qui irridebant quia reſurrectionem audierant mortuorũ? Ioan.1. Tamen & Dionyſius Ariopagites credidit, & alij crediderũt in virum, vt in deum crederent. Quid intereſt quo quiſque credat ordine? Non in principiis perfecta quæruntur, ſed de principiis ad ea quæ perfecta ſunt peruenitur. Ergo tali Athenienſes informauit præcepto, talis nobis apud gẽtiles ordo ſeruandus eſt. At verò cum Iudæos alloquerẽtur apoſtoli, ipſum Chriſtum eſſe dicebant qui propheticis nobis eſſet promiſſus oraculis: quẽ non prius authoritate ſua dei filium nominabant, ſed virum probatum, virum iuſtum, virum à mortuis ſuſcitatum, illum virum de quo dictum eſt in prophetis: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Psalm.2. Ita ergo & tu ad ea quæ difficile creduntur, authoritatem diuini ſermonis B adſciſce, & promiſſum eius aduentũ prophetarum voce deſigna, reſurrectionem quoque multò antè compertam ſcripturarum teſtimoniis edoceto, nõ vſitatam cum cæteris atque communem, vt in ipſa ſuſcitati corporis aſſertione, æternæ teſtimonium diuinitatis acquiras. Cum enim cæterorum corpora corruptionem probaueris ſubiiſſe poſt mortem: hunc vtique de quo dicitur, Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem, Psalm 15. cõprobas humanæ fragilitatis expertem, probas humanæ conditionis merita ſupergreſſum, deo magis quàm hominibus conferendũ. Quod ſi ad ſacramẽta fidelium tendens catechumenus imbuendus ſit, dicendum quia vnus eſt deus ex quo omnia, & vnus Ieſus Chriſt' per quem omnia, non duos deos eſſe dicendos: perfectum quidem patrem, perfectum eſſe & filium, ſed vnius patrem & filium eſſe ſubſtãtię, verbum æternum dei, non quod profertur, ſed quod operatur, ex patre genitũ, non voce editum. Prohibentur ergo apoſtoli euangelizare eum dei filium, vt euangelizarent poſtea crucifixũ. Hæc eſt fidei gloria, ſi ve- C re intelligas crucẽ Chriſti. Aliæ cruces nihil mihi proſunt, ſola crux Chriſti mihi vtilis eſt, & vere vtilis, per quam mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Galat.5. Si mihi crucifixus eſt mũdus, ſcio quia mortuus eſt, non diligo eum: ſcio quia præteriit, non concupiſco eum: ſcio quia corruptela conſumet hunc mundum. quaſi fœtidum vito, quaſi luem caueo, quaſi nociturum relinquo. Sed non ſtatim per crucem poſſunt aliqui credere ſalutem mũdo refuſam. Aſtrue ergo per hiſtorias Græcorum hoc fuiſſe poſſibile. Sic interdum etiã Apoſtolus ſuadet incredulis, nec verſus refugit poeticos, vt fabulas deſtruat poetarum. Si enim reuocetur in memoriã quòd legiones ſæpe & magnos populos oblatis aliquorum mortibus hiſtorię Græcorum aſſerant liberatos: Si recordetur quòd imperatoris filia propter Græcorum exercitus transferẽdos ad ſacrificium ſit vocata: Si noſtrum illud cõſideremus, quia ſanguis taurorum & hircorum, & cinis vitulę Hebr.9. aſperſus inquinatos ſanctificat ad carnem emundandam, ſicut ad Hebræos ſcriptum eſt: Si peſtilentia regionum ali- D quibus hominum contracta peccatis, vnius alicuius morte aſſeritur eſſe reſoluta, quod aut ratiõe præualuit, aut diſpoſitione conualuit, quò facilius in crucem domini credere- tur, procliue erit, vt qui ſua negare non poſſunt, noſtra confirment. Sed quoniam nullus hominum tãtus eſſe potuit qui totus mundi peccata tolleret, neque Enoch, neque Abrahan, neq; Iſaac, qui licet morti ſe obtulerit, ſeruatus tamen eſt, quia omniũ non poterat abolere peccata (quis enim tantus homo, in quo omniũ peccata morerentur?) idcirco non vnus è plebe, non vnus è numero, ſed filius dei à deo patre electus eſt: qui cum ſupra omnes eſſet, pro omnibus ſe poſſet offerre: Psalm.87. quẽ mori oportuit, vt cũ eſſet fortior morte, alios liberaret: factus inter mortuos ſine adiutorio liber, ſine adiumẽto ſcilicet hominis aut alicuius creaturæ liber à morte. Et bene liber, qui ſeruitutem cupiditatum repulit, mortis vincula neſciuit.

DIVI AMBROSII MEDIOLA- A NENSIS EPISCOPI COMMENTA-riorum in euangelium ſecundum Lucam, Liber VII.

De eo quod dominus Ieſus quibuſdam promiſit viſionem gloriæ ſuæ in vita præſenti.

DIco autẽ vobis, vere ſunt aliqui hic ſtan-
tes qui non guſtabunt mortem donec vi-
deant regnum dei.) Semper dominus ſi-
cut ad prçmia erigit futura virtutum, at-
que vtilem ſecularium rerum docet eſſe
contẽptum, ita etiam infirmitatem men-
tis humanæ præſentium remuneratione
ſuſtentat. Arduum quippe eſt crucem tollere, & animam
periculis, morti corpus offerre, negare quod ſis, cum ve-
lis eſſe quod non ſis, raróque quamuis excelſa virtus, fu- B
turis commutat prçſentia. Difficile quippe videtur homini-
bus vt ſpem periculis emant, damnóque prçſentium futuræ
lucrum mercentur ætatis. Ergo bonus & moralis magiſter,
ne quis deſperatione frangatur aut tçdio, quoniam vitæ dul
cis illecebra conſtantem quoque mulcet affectum, continu-
os viuendi ſucceſſus fidelibus pollicetur. Frigent enim ſo-
latia ſub metu mortis, magnúſque amor vitæ ægre blandi-
tias ſpei cum appetitæ ſalutis terrore compẽſat. Non habes
igitur quod queraris, non habes quod excuſes, arbiter o-
mnium dedit & virtuti præmium, & infirmitati remedium,
vt præſentibus ſuſtineatur infirmitas, virtus futuris. Si for-
tis es, cõtemne mortem. ſi imbecillis, fuge. Sed nemo poteſt
fugere mortem, niſi vitam ſequatur. Vita tua Chriſtus eſt,
ipſa eſt vita quæ mori neſcit. Itaque ſi volumus mortem nõ
timere, ſtemus vbi Chriſtus eſt, vt & de nobis dicatur: Ve-
re ſunt aliqui hic ſtantes, qui non guſtabunt mortem. Non
ſatis eſt ſtare, niſi vbi Chriſtus eſt, ſtetur. Soli enim nõ que-
unt guſtare mortem, qui poſſunt ſtare cum Chriſto. in quo C
licet ex verbis ipſius qualitate perpẽdere, nec tenuem qui-
dem ſenſum mortis habituros qui Chriſti videantur me-
ruiſſe conſortia. Certe & ſi mors corporis libando guſte-
tur, vita animæ poſſidendo teneatur. Sed quid eſt guſtare
mortem? Ne forte quemadmodum panis vita eſt, ita etiam
Pſalm. 126. panis mors ſit. Sunt enim qui manducant panem doloris,
ſunt etiam Aethiopum populi qui acceperunt in eſcam dra
conem. Abſit à nobis venenum draconis vorare. Habemus
enim panem verum, panem illum qui deſcendit de cœlo.
Panem illum manducat, qui ea quæ ſcripta ſunt ſeruat. Sunt
ergo qui mortem non guſtent donec videant regnum dei.
Sunt etiam qui mortẽ non videant, ſicut ſcriptum eſt: Quis
Pſalm. 88. eſt homo qui viuet, & non videbit mortem? Sed quis eſt ho
mo qui non moriatur, cum reſurrectio niſi mortui eſſe non
poſſit? Quãuis de Enoch & Helia nullam mortem corporis
Ioan. 21. acceperimus, & de euangeliſta Ioanne dominus dixerit: Sic
eum volo manere donec venio: tamen quoniam nõ de vno
Ioanne hic putamus expreſſum, ſed generale de multis hoc D
eſſe prçceptũ: non hic mors corporis ſed animæ denegatur.
Sunt enim qui mortui viuãt, quoniã ſunt qui viuentes mor
tui ſunt, ſicut illa quæ viuens mortua eſt, ſicut ſcriptum eſt:
1. Tim. 5. Veniat mors ſuper eos, & deſcendãt in infernum viuentes.
Pſalm. 54. Si ergo viuus quis in infernũ deſcendit, (peccato enim mor
tis in infernum deſcendit) ſunt profecto quibus nec in mor
te corporis interruptus ſit ordo viuẽdi, ſicut Abrahã, Iſaac,
& Iacob, quos viuere diuinæ ſententiæ authoritate compe-
rimus, quoniam cum ſit deus Abraham, Iſaac, & Iacob, non
vtique mortuorum eſt deus, ſed viuentium. Itaque non de
vno, ſed de pluribus dicit. Neque enim Petrus mortuus eſt,
cui ſecundum dominicam ſentẽtiam inferi porta præualere
non potuit. Nec Iacobus & Ioannes mortui, filij tonitrui,
quib' in vſum gloriæ cœleſtis aſſumptis non prçualent ter-
rena, ſed ſubiacent. Eſto ergo & tu Petrus, deuotus, fidelis,
pacificus, vt portas eccleſiæ aperias, portas mortis euacuas.
Eſto filius tonitrui. Dices: Quomodo poſſum eſſe filius to-
nitrui? Potes eſſe, ſi nõ in terra, ſed in pectore Chriſti recum
A bas. Potes eſſe fili' tonitrui, ſi te terrena nõ moueãt, ſed ipſe
poti' ea quæ terrena ſunt, mẽtis tuæ virtute cõcutias. Tre-
mat te terra, nõ capiat, vereatur caro poteſtatem animi tui,
& cõcuſſa ſubdatur. Eris filius tonitrui, ſi fueris filius eccle
ſiæ. Dicat & tibi de patibulo crucis Chriſtus: Ecce mater Ioan. 19.
tua. Dicat & eccleſiæ: Ecce filius tuus. Tunc enim incipis eſ
ſe filius eccleſiæ, cum in cruce victorem videris Chriſtum.
Nam qui crucem ſcãdalum putat, Iudæus eſt, eccleſiæ filius
non eſt. Qui crucem ſtultitiam putat, Grçcus eſt ille. Eſt au
tem eccleſiæ filius qui crucem triũphum putat, qui crucem
Chriſti triumphantis agnoſcit. Ergo vt ſcias quia Petrus, Ia
cobus, & Ioannes mortem non guſtauerunt, gloriam reſur-
rectionis videre meruerunt. Solos enim tres iſtos.

De eo quod dominus Ieſus aſſumpſit Petrum, Iacobũ, & Ioannem, & duxit eos in montem, oſtẽdítque illis maieſtatẽ ſuam.

POſt hæc fere verba in diebus octo aſſumpſit, &
duxit in montẽ.) Quid eſt quod iſte dicit, in die-
bus octo poſt hæc verba? Ne forte quia is qui ver
B ba Chriſti audit & credit, reſurrectionis tempo-
re gloriam Chriſti videbit? Octaua enim die facta eſt reſur-
rectio. vnde & plerique pſalmi in octaua ſcribũtur. Aut for
te vt oſtenderet nobis quia dixerat quod is qui propter dei
verbum perdiderit animam ſuam, ſaluam faciet eam, quoniã
promiſſa ſua in reſurrectione reſtituat. Sed Matthæus &
Marcus poſt dies ſex aſſumptos hos eſſe memorarunt. De
quo poſſemus dicere, poſt ſex milia annorum. Mille enim Pſal. 89.
anni in conſpectu dei tãquam dies vna: ſed plures quàm ſex
milia computantur anni. Et maluimus ſex dies per ſymbo-
lum intelligere, quod ſex diebus mũdi opera ſunt creata, vt
per tempus opera, per opera mundum intelligamus. Et ideo
mundi temporibus impletis, reſurrectio futura monſtratur:
aut quia is qui ſupra mundum aſcenderit, & huius ſeculi mo
menta tranſcenderit, velut in ſublimi locatus, futurç reſur-
rectionis fructum expectabit æternum. Tranſcendamus i- Eſaiæ. 40.
gitur opera mundi, vt poſſimus facie ad faciem deum vide-
re. Aſcende in montem qui euangelizas Sion. Si in montem
C aſcendit, qui euangelizat Sion, quantò magis qui Chriſtum
euangelizat, & Chriſtum in gloriam reſurgentem? Fortaſſe
enim in corpore eum multi viderunt. Multi enim ſecũdum
carnem cognouimus Chriſtum, nunc autem iam non noui- 2. Cor. 5.
mus. Multi cognouimus, quia multi vidimus. Vidimus eum, Eſaiæ. 53.
& non habebat ſpeciem neque decorem. Tres autem ſoli &
tres electi ducuntur ad mõtem. Putarẽ in tribus myſticè ge
nus hominum comprehenſum, quia ex tribus filiis Noë ge-
nus omne defluxit humanum, niſi electos cernerem. Aut
fortaſſe quia ſoli ex omnibus ad reſurrectionis peruenire
gratiam qui Chriſtum confeſſi fuerint merebũtur, quia im-
pij in iudicium non reſurgunt, ſed tanquam habito iudiciõ
puniuntur. Tres igitur eliguntur qui aſcenderent montem,
quia & duo eliguntur, qui cũ domino viderentur. Vtrinque
ſacratus numerus. Et hoc fortaſſe propterea, quia nemo po
teſt videre reſurrectionis gloriam, niſi qui integrũ myſte-
rium trinitatis incorrupta fidei ſynceritate ſeruauerit. Pe-
trus aſcendit, qui claues regni cœlorum accepit: Ioãnes, cui
D committitur mater: Iacobus, qui primus ſolium ſacerdota-
le conſcendit. Inde apparent Moyſes & Helias, hoc eſt, lex
& prophetæ cum verbo. Neq; enim lex poteſt eſſe ſine ver
bo, neque propheta, niſi qui de dei filio prophetauerit. Et il
li quidem filij tonitrui corporali gloria Moyſem quoque
& Heliam ſpeculati ſunt, ſed etiam nos quotidie videmus
Moyſem cum dei filio. Videmus enim in euangelio cum le
gimus: Diliges dominum deum tuum. Videmus Heliam Deute. 6.
cum dei verbo cùm legimus: Ecce virgo in vtero conci- Eſaiæ. 7.
piet. Vnde bene Lucas addidit: ¶ Quia dicebant exceſſum
eius quem completurus erat in Hieruſalem.) Docent enim
te de exceſſu eius myſteria. Et hodie Moyſes docet, & ho-
die Helias loquitur, & hodie in maiore gloria Moyſem
videre poſſumus. Quis enim non poteſt, quando & popu-
lus Iudæorũ eũ videre potuit, imò vidit? Vidit enim in glo-
ria faciem Moyſi, ſed velamen accepit, ſed in montẽ non a-
ſcẽdit. Et ideo errauit, quia ſolũ Moyſem vidit, dei verbum
ſimul videre non potuit. Reuelemus igitur nos faciem no-
ſtram, vt reuelata facie gloriam dei ſpeculantes, in eandem 2. Cor. 3.
imaginem

imaginem reformemur. Aſcendamus in montem, depreceA
mur dei verbum, vt in ſpecie & pulchritudine ſua appareat
nobis, & cóſortetur, & proſpere procedat & regnet. Et hæc
enim myſteria ſunt, & referútur altius. Etenim pro tua poſ-
ſibilitate tibi verbum aut minuitur aut creſcit: ac niſi altio-
ris prudentię cacumen aſcendas, non tibi apparet ſapientia,
non tibi apparet myſteriorum cognitio, non tibi apparet
quanta ſit gloria, quanta ſit ſpecies in dei verbo: ſed dei ver
bum quaſi quodam apparet in corpore, non habens ſuam
ſpeciem neque decoré, & apparet quaſi homo in plaga qui
ferre poſſit infirmitates noſtras: apparet tibi quaſi quidam
ſermo natus ex homine, literarum opertus inuolucris, vir-
tute ſpiritus non refulgens. Sed ſi dum hominem cóſideras,
de virgine credas eſſe generatum, & paulatim aſpiret fides
quod de ſpiritu dei natus ſit, incipis montem aſcendere. Si
in cruce poſitum triumphantem de morte videas, non per-
emptum, ſi videas quod terra tremuit, ſol refugit, tenebræ
offuſæ ſunt oculis perfidorum, monumenta aperta ſunt,
B mortui reſurrexerunt, vt eſſet indicio quia gentilis popu-
lus qui mortuus erat deo, tanquam reſeratis corporis ſui
tumulis, infuſo crucis lumine reſurrexit: ſi hoc videas my-
ſterium, in excelſum aſcendiſti montem, alteram verbi glo
riam cernis. Veſtimenta eius alia deorſum ſunt, alia ſur-
ſum. Et fortaſſe veſtimenta verbi ſermones ſunt ſcriptura-
rum, & quædam intellectus indumenta diuini, quia ſicut ip-
ſe Petro, Ioanni, & Iacobo in altera ſpecie apparuit, & ve-
ſtitus eius albus refulſit, ita & oculis tuæ mentis iam di-
uinarum lectionum ſenſus albeſcit. Fiant igitur verba di-
uina ſicut nix, veſtimenta verbi candida nimis, qualia fullo
ſuper terram facere non poteſt. Quæramus hunc fullonem,
quæramus hanc niuem. Legimus ad villam fullonis aſcen-
diſſe Eſaiam. Quis eſt iſte fullo, niſi forte ille qui delicta no
Esai.1. ſtra lauare conſueuit? Denique ipſe dixit: Si fuerint delicta
veſtra ſicut phœnicium, vt niuem dealbabo. Quis eſt iſte
fullo, niſi qui induméta noſtri intellectus abluit, & induens
nos indumenta virtutum, ablutis maculis corporalibus, ſo-
C li ſolet offerre diuino? Audiui etiam, vt ad redarguendos
eos de contrariis ſumamus exemplum, duorum pruden-
tium facundiam niui & apibus comparatam. Inueni quoque
Psalm.118. dixiſſe Dauid: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua ſu-
per mel & fauum ori meo. Et infra: Lucerna pedibus meis
verbum tuum domine, & lux ſemitis meis. Verbum dei lux
eſt, verbum dei nix eſt. Super mel quoque & fauum eſt dei
verbum, quod ore diuino melle dulcior fluxit oratio, &
perſpicuæ niuis ritu mollioribus cadunt verba ſententiis.
Verè hic ſolus ſermo niuibus comparandus, qui de cœlo
miſſus in terras, ieiuna noſtrorum arua pectorum fœcunda-
uit. Quod non vſurpatoriè præſumptum, ſed ex lectionis
ſerie deriuatum deus ipſe teſtatur dicens: Expectetur ſi-
Deut.32. cut pluuia eloquium meum, & deſcendant velut ros verba
mea, ſicut imber ſuper gramen, & ſicut nix ſuper fœnum.
Vtinam domine Ieſu mens mea pluuiæ tuę humore viride-
ſcat, vtinam terram meam niuis iſtius candore reſpergas, ne
D præpropero calore vernantis corporis arua luxurient, ſed
potius fotu niuali ſemina verbi cœleſtis preſſa fœcundent.
Nix cum cadit, aues cœli vbi inhabitent non habent, & læ-
tior ſolito tritici prouentus exuberat. Vidit hanc gratiam
Petrus, viderunt & qui cum illo erant: & licet ſomno gra-
uati fuiſſent, ſicut ſcriptum eſt: ¶ Petrus verò, & qui cum il-
lo erant, grauati erant ſomno: euigilantes autem viderũt ma
ieſtatem eius, & duos viros qui ſtabant cum illo. Et factum
eſt, cum diſcederét ab illo, ait Petrus ad Ieſum: Præceptor,
bonum eſt nobis hic eſſe, & faciamus tria tabernacula, vnum
tibi, & vnum Moyſi, vnum Heliæ: neſciens quid diceret.)
Premit enim incomprehenſibilis ſplendor diuinitatis, no-
ſtri corporis ſenſus. Nam ſi ſolis radiũ è regione oculorum
cótuentium corporea nequit acies ſuſtinere, quomodo dei
gloriam humanorum ferret corruptela membrorum? Eó-
que purior & ſubtilior exhauſta cócretione vitiorum, cor-
poris habitus in reſurrectióe formatur. Et fortaſſe ideo gra
uati ſomno erant, vt reſurrectionis viderent ſpeciem. Poſt
quietem itaque euigilantes viderunt maieſtatem eius. Ne-
mo enim niſi vigilans gloriam videt Chriſti. Delectatus eſt

A Petrus, & quem ſeculi huius illecebroſa non caperent, gra-
tia reſurrectionis illexit. Bonum eſt, inquit, nos hic eſſe.
Hinc & ille, Diſſolui enim, & cum Chriſto eſſe, multo me- Philip 1.
lius. Nec laudaſſe contentus, non ſolum affectu, ſed etiam fa
ctorum deuotione præſtantior, ad exædificanda tabernacu
la tria impiger operarius communis obſequij miniſterium
pollicetur. Et quamuis neſciret quid diceret, tamen polli-
cebatur officium: in quo non inconſulta petulantia, ſed prę-
matura deuotio fructus pietatis accumulat. Nam quod igno
rabat, conditionis fuit: quod promittebat, deuotionis. Sed
non capit humana conditio in hoc corruptibili, in hoc mor
tali corpore facere tabernaculum deo. Siue in animo, ſiue in
corpore, ſiue alio aliquo loco fuge quærere quod non li-
cet ſcire. Si Petrus neſciuit, quéadmodum tu potes ſcire? Si
neſciuit ille qui promiſit, & qui corporis terminos magnitu
dine animi neſciebat, quemadmodum ſcire nos poſſumus,
deſidia quadam mentis intra proſeptũ carnis incluſi? Deni-
que placuit tãta deuotio deo: ¶ Et inter hæc verba facta eſt
B nubes, & obumbrauit eos.) Diuini ſpiritus eſt obumbratio
iſta, quę non caligat affectibus hominum, ſed reuelat occul-
ta. Quæ etiam alio comperta eſt loco, dicéte angelo: Et vir-
tus altiſſimi obumbrabit tibi. Cuius profectus oſtenditur
audita dei voce dicentis: ¶ Hic eſt filius meus dilectus, ip-
ſum audite.) Hoc eſt, non Helias filius, non Moyſes filius,
ſed hic eſt filius, quem ſolum videtis. Receſſerant enim illi
vbi cœpit dominus deſignari. Vides hanc non ſolum inci-
pientium, ſed etiam perfectorum, imò etiam cœleſtium fi-
dem eſſe perfectam, filium dei ſcire. Sed quoniam hæc iam
ſupra diximus, cognoſce nubem iſtam non fumigantium eſ
ſe montium nebuloſo humore concretam, & coacti aëris ca
ligine piceam, quæ cœlum tenebratum horrore ſubtexat:
ſed lucidam nubem, quæ nos non pluuialibus aquis & hu-
mentis alluuione imbris immadidet, ſed de qua mentes ho-
minum voce dei omnipotentis emiſſa, fidei ros rigauit. ¶ Et
dum fit vox, inuentus eſt Ieſus ſolus.) Itaque dum tres eſ-
ſent, vnus eſt factus. Tres in principio videntur, vnus in fi-
C ne. Perfecta enim fide vnum ſunt. Denique hoc etiam do-
minus patrem orat, vt omnes vnum ſimus. Nec ſolum Moy
ſes & Helias in Chriſto vnum ſunt, ſed etiam nos vnũ cor-
pus ſumus Chriſti. Ergo & illi tanquam in vno corpore re-
cipiuntur in Chriſti corpus, quia & nos vnũ erimus in Chri
ſto Ieſu. Aut fortaſſis quia lex & prophetæ ex verbo: quæ
autem ex verbo cœperunt, in verbo deſinunt. Finis enim le
gis eſt Chriſtus, ad iuſtitiam omni credenti. Rom.10.

*De reſponſione Ieſu reſpuentis eum qui ſe ſequi dixit quocun-
que ierit.*

VVlpes foueas habent, & volucres cœli nidos vbi
requieſcant. Nam filius hominis nó habet vbi ca
put ſuum reclinet.) Non videtur conuenire ra-
tioni, vt ſimplicem fidelémq; iſtum arbitremur,
qui domini dignatione reſpuitur cũ indefeſſi famulatus ob-
ſequium ſpopondiſſet. Sed dominus non obſequiorum ſpe-
ciem, ſed puritatem quærit affectus. Deniq; ſupra ait: Qui-
D cunque receperit puerum iſtum in nomine meo. Quo loco
dominus ſimplicitatem ſine arrogantia docet charitatem ſi-
ne inuidia, deuotionem ſine iracundia eſſe debere. Nam &
pueri mens prouectioris affectu recipienda ſuadetur, quia
dum puer nihil ſibi vindicat, formam virtutis exequitur: et-
ſi rationem neſcit, culpam ignorat. Tamen quia pleriſq; non
virtus ſed infirmitas videtur ſine ratione ſimplicitas: vt tu
verã ſuſcipias admoneris, id eſt, vt exequaris induſtria mu-
nus naturæ. Et ideo ait: ¶ Quicunque receperit puerũ iſtum
in nomine meo, me recipit: & qui me recipit, recipit eum
qui me miſit.) Qui enim imitatorem Chriſti recipit, Chri-
ſtum recipit: & qui imaginem dei receperit, recipit deum.
Sed quia imaginé dei non poteramus videre, facta eſt ad nos
per incarnationem verbi præſentia, vt recóciliaretur nobis
quæ ſupra nos eſt diuinitas. Quod autem propenſo ſtudio
charitatis Ioannes plurimum diligens, & ideo redamatus
plurimum, excludendum putat à beneficio eum qui non
vtatur obſequio, rectè non reprehenditur, ſed docetur.
Non reprehenditur, quia amore faciebat: ſed docetur vt no
uerit infirmorũ eſſe firmorumq; diſtantiam. Et ideo domi-

nus etſi fortiores remunerat, tamen non excludit infirmos. A
¶ Siotte eos,& noliте prohibere. Qui enim nõ eſt aduerſum
vos,pro vobis eſt.) Bene domine, nam & Ioſeph & Nicode
mus occulti diſcipuli propter metum,in tempore tamen ſu-
um tibi officium non negarunt. Sed tamẽ quia alibi dixiſti:
Qui non eſt mecum, aduerſum me eſt,& qui mecum nõ col
ligit,diſpergit: aperi nobis ne videatur eſſe contrariom. Et
puto quia ſi quis mentium conſideret ſcrutatorem, dubita-
re non debeat vniuſcuiuſque factum mente diſcerni. Deoi-
Luc.9. que alibi dicit: Sequere me. alij: Vulpes ſoueas habent. Ille
cogitur,iſte remouetur: vt ſcias quia deuotus admittitur, io-
deuotus excluditur. Quod verò diſcipulos increpauit quia
ignem ſupra eos deſcendere cupiebant, qui noo receperant
Chriſtum, oſtenditur nobis non ſemper in eos qui pecca-
uerint vindicandum, quia nõnunquam amplius prodeſt cle
meotia tibi ad patieotiam, lapſo ad correctiooem. Denique
Samaritani citius crediderunt, à quibus hoc loco ignis ar-
cetur. Simul diſce quia recipi noluit ab iis quos ſciebat non
ſimplici mente conuerſos. nam ſi voluiſſet, ex iodeuotis de- B
uotos feciſſet. Cur autem non receperiot eum, euangeliſta
ipſe memorauit, dicens: Quia facies eius erat euntis in Hie-
ruſalem. Diſcipuli autem recipi intra Samariam geſtiebant,
ſed dominus quos dignatur, vocat: & quem volt religioſum
Nume.25. facit. Nec diſcipuli peccant, qui legem ſequuntur. Sciebant
4.Reg.1. enim & Phinees reputatum ad iuſtitiam, quia ſacrilegos in-
teremerat: & ad preces Heliæ ignem deſcendiſſe de cœlo,
vt prophetæ vindicaretur iniuria. Sed vindicetur qui timet,
viudictam non quærit qoi non timet. Simul oſtenditur oo-
bis in apoſtolis fuiſſe merita prophetarum, quando eandem
ſibi poteſtatem quam Propheta magnus emeruit, impetran
di iure præſumunt. Et bene præſumunt, quia ad ſermonem
ſuum ignis de cœlo deſcẽderet, quoniam filij ſuot tonitrui.
Dominus autem mire omnia, nec illum temere ſe offeren-
tem recipit, oec in hos indeuotè dominum refutantes pro-
prium commouetur, vt oſtenderet quia noo habet vltio-
nis ſtudium perfecta virtus: nec vlla ſit iracundia vbi ple-
oitudo eſt charitatis: nec excludenda infirmitas, ſed iuuan-
da. Procul à religioſis indignatio, procul à magnanimis cu- C
piditas vltionis, procul etiam à prudentibus inconſiderata
coniunctio,& iocauta ſimplicitas. Vnde & iſti dicitur: Vul-
pes ſoueas habẽt. nec obſequium eius admittitur, cuius non
probatur officium. Circunſpectum etenim fidei eſſe debet
hoſpitium, ne dum infidelibus noſtræ domus interna re-
ſeramus, in alienæ perfidiæ caſſes improuida credulitate la-
bamur. Sed ne illud improuide præteriiſſe videamur, cur
hic eos qui poſſunt per manus impoſitionem immundis im
Matth.7. perare ſpiritibus io nomioe Ieſu, neget eſſe prohibendos:
ſecundum Matthæum autem dicat his, Non noui vos, diſ-
cedite à me omnes operarij ioiquitatis: aduertere debemus
non eſſe diſtantiam ſenſus, ſententiarúmque diſcordiam,
ſed illud cenſeri eo quod oon ſolum officij in clerico, ſed e-
tiam virtutis opera requirantur: tantúmque eſſe Chriſti no
meo, vt etiam parum ſanctis opituletur ad præſidium, etſi
non opituletur ad gratiam. Vnde ſe nemo iactare debet,
nec purgati homiois ſibi gratiam vindicare, in qoo æterni
nominis virtus, non aliqua poſſibilitas humanæ fragilitatis
operata ſit. Non enim merito tuo diabolus, ſed odio ſui D
viocitur. Quod poteſt homo, ſynceram exhibeat fidem, &
obſeruantiam mandatorum religioſa mente cuſtodiat, ne di
catur ei: Vulpes ſoueas habent. Fallax quippe animal, &
inſidiis ſemper iotentum, rapinam fraudis exercet. Nihil
tutum, oihil ociolum, nihil patitur eſſe ſecurum, quod in-
ter ipſa hoſpitia hominum prædam reqoirat. Hæreticis au-
tem vulpes comparat. Denique cum gentes vocet, hæreti-
cos excludit. Vulpes enim plenum fraudis eſt animal, ſo-
oeam parens, & in ſouea ſemper latere deſiderans. Ita
ſunt hæretici, qui domum ſibi parare oon norunt, ſed cir-
cunſcriptionibus ſuis alios decipere conantur. Iacob enim
domom habitat, hæreticus in ſouea eſt, vt fraudulenta vul-
pes gallinæ illi euangelicæ dolum ſemper iotendens, de qua
Matth.23. ſcriptom eſt: Quotiens volui congregare filios tuos ſicut
gallina pullos ſuos, & noluiſti? Ecce relinqoetur vobis do-
mus veſtra deſerta. Merito ergo ſoueas habẽt, quia domom

quam habuerant, perdiderunt. Hoc animal neque manſue-
ſcit vnquam. Vnde & Apoſtolos ait: Hæreticum poſt vnam ad Tit.3.
correptionem deuita. neque vlli vſui eſt, aut cibo vtile. Nõ
enim de hoc dixit Chriſtus: Meus cibus eſt, vt faciam vo- Ioan.4.
luotatem patris mei, qui io cœlis eſt. Quinetiam eas à fructi
bus ſuis relegat, dicens: Capite nobis vulpes puſillas exter- Cantico.2.
minantes vioeas. hoc eſt quæ minorem vioeam, ooo maio-
rem exterminent. Et ideo Sampſoo ad caudas earum faces Iudic.15.
ligauit,& dimiſit in meſſes alienigenarum, eò quod hæreti-
ci fructus iocendere conantur alienos, latratibus magis ſo-
nori, quàm vocibus expoliti*. Qui enim verbum negat, nec *excitati.
vocem habet. Ad præſeos ore liberi, ſed io futurum finem
iam viocti caudæ facibus ſignificantes ſui finis iocendium.
Volucres quoque cœli, quæ frequenter ad oequitiæ ſpirita
lis ſimilitudinem deriuantur, veluti nidos quoſdam ſtruunt
in pectoribus improborũ: & ideo filius hominis, quia abun
dauit iniquitas, non habet vbi caput ſuum reclinet. Etenim
dominante verſutia, cum ſimplicitati locus oullus ſit, oulla
poteſt in affectibus ſingulorum diuinitatis eſſe poſſeſſio. Ca
put enim Chriſti deus eſt: qui vbi mẽtem probarit innoxiã,
ſupra ipſam quodãmodo vim ſuæ maieſtatis reclinat. Quod
eſſe videtur indicio, quia profuſiore quadam gratia booo-
rum pectoribus inſeratur. Itaque vt aduertas deum non cul
tus aſpernãtem eſſe, ſed fraudis: qui repudiauerat fraudulen
tom, eligit innocentem, dicens: ¶ Sequere me.) Sed hoc di-
cit ei, cuius patrem iam ſciebat mortuum. Illum vtiqoe pa-
trem de quo dictum eſt: Obliuiſcere domum patris tui. Vi- Pſalm.44.
de igitur quia domious quos miſeratur, etiam imprudentes
aduocat. Et poſtulanti paternæ veniam ſepulturæ reſpõdit:
¶ Sioe, mortui ſepeliant mortuos ſuos, tu autem vade annun
cia regoum dei.) Itaqoe cum religioſum humandi accepe-
rimus officium, quemadmodum hic paterni quoque funeris
ſepultura prohibetur, niſi vt intelligas humana poſthabẽda
diuinis? Bonum ſtudium, ſed maius impedimẽtum. Nam qui
partitur ſtudium, deriuat affectum, qui diuidit curam, diſ-
fert profectum. Ergo prius obeũda quæ maxima ſuot. Nam
& apoſtoli, ne occuparent ſtudium diſputãdi, miniſtros pau
peribus ordinaruot. Et ipſis, cum à domino mitterẽtur, ne- Luc.10.
mioem in via ſalutare præſcriptum eſt: oon qoo beneuolen
tiæ diſpliceret officium, ſed quo perſequendæ deuotionis
inteotio plus placeret. Quomodo autẽ mortui ſepelire mor
tuos poſſunt, oiſi geminam hic iotelligas mortem: vnam na-
turæ, alteram culpæ? Eſt etiam mors tertia, in qua peccato
morimur, deo viuimos ſicut Chriſtus, qui peccato mortuus
eſt. Quod autem mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: Roma.6.
quod autem viuit, vioit deo. Vna eſt igitur mors, qua copu-
la corporis & aoimę ſeparatur, non formidabilis, oon timen
da, cum diſceſſio quædam noſtri videatur eſſe, non pœoa:
noo metuenda fortibus, deſiderãda ſapientibus, miſeris ex-
petenda: de qua dictum eſt: Quærent homines mortem, & Apoca.9.
non inuenient eam. Eſt & alia, quæ ſecularium affert interi-
tum voluptatum, in qoa non natura, ſed delicta moriuntur.
Hanc mortem ſubimus conſepulti io baptiſmo & mortui
cum Chriſto ab elementis huius mundi, cum actus patimur
prioris obliuia. Hac morte mori voluit cum prophetaret Ba
laam, vt deo viueret, & ideo dixit: Moriatur anima mea mor Num.23.
te iuſtorum, & fiat ſemen meum vt ſemen eorum. Eſt & ter
tia mors quando Chriſtus, qui eſt vita noſtra, neſcitur. Scire
autem Chriſtum vita eſt ſempiterna, qoæ nunc iuſtis præſto
eſt in vmbra, in futurum autem erit facie ad faciem. Spiritus
eoim ante faciem noſtram Chriſtus dominus, de quo dixit:
In vmbra eius viuemus in gentibus. In vmbra alarum eius Threno.4.
ſperauit Dauid, io vmbra eius cõcupiuit & ſedit eccleſia. Si
tantum domine Ieſu coofert vmbra tua, quantum vtiq; ve-
ritas afferet? Quemadmodum viuemus, quando iam non e-
rimus in vmbra, ſed in ipſa vita? Nunc enim vita noſtra abſ- Coloſ.3.
condita eſt cum Chriſto in deo: cum autem Chriſtus appa-
ruerit vita noſtra, tũc & nos, inquit, cum eo apparebimus in
gloria. Dulcis illa vita eſt, quæ oon habet mortẽ. Hæc enim
vita corporis habet mortem ſorte naturæ, qoæ plerũque e-
tiam deſideratur. Habet etiam ipſa anima plerũque mortem Ezech.18.
labe peccati. Anima enim quæ peccat, ipſa morietur. Cum
autem firmitate beatitudinis roborata cœperit obooxia oõ
eſſe

eſſe peccato, iam oon erit mortalis, ſed vitam carpet æter-
nam. Ad hãc vitam fratres feſtinemus, mœſti in ſeculo, quia
peregrioamur à domioo. Qui enim oon peregrinatur à cor-
pore, peregrinatur à domino. Multo autem melius diſſolui
à corpore, & adhęrere deo, vt & nos vnum ſimus apud om-
nipotentem deum, & vnigenitum dei filiom videamus per
reſurrectionis gloriam io naturæ claritatem cœleſtis aſſum-
pti, & inuiolabili concordia, aoimorúmque fœdere ſempi-
terno vnitatẽ diuturnę pacis imitati, vt compleatur id quod
de nobis dei filios patri orando promiſit, Vt & ipſi vnum
ſiot, ſicut & nos vnum ſumus. Non ergo paterni funeris ſe-
poltura prohibetur, ſed neceſſitudini generis diuinæ reli-
gionis pietas antefertur. Illud conſortibus relinquitur, hoc
mandatur electis. Aut quia ſepulchrum patens guttor eſt im
piorum, memoria eorum ablẽda præſcribitur, quorum ſi-
mul cum corpore meritum occidit: nec reuocatur ab officio
patris filius, ſed fidelis à perfidi cõmuoione ſecernitur. Eſt
eoim propria quędam ſepultura iuſtorum, qoalis illa de qua
Matth.26. dictum eſt: Hæc enim mittens hnc vnguentum in corpus
meum, ad ſepeliendum me fecit. Et ideo qui bona fide in ſe
ſepelit Chriſtũ, vt cum eo reſurgat, diaboli perfidiam io ſe B
ſepelire oõ debet. Eſt & illa prophetica, vt ſopra ſepulturã*
*al. ſepulchra maiorũ malorum quædã ponamus, quę lector agnoſcis, infidelis io-
telligere non debet: non qoo cib⁹ imperetur aut potus, ſed
ſacræ oblationis venerãda communio reueletur. Non ergo
interdictum eſt maneris, ſed religionis myſterium, commu
nionẽ nobis cum gentilibus mortuis nõ futuram. Nam cum
ſacramenta viuorũ ſint, nõ vidẽtur mortui qui habẽt vitam.

De miſſione diſcipulorum ad prædicandum.

Caput X. ECce ego mitto vos ſicut agnos inter lupos.) Ad
ſeptuaginta diſcipolos dicit hoc, quos deſignauit
& miſit binos ante faciem ſuam.) Qua ratione bi-
nos miſit? Quia bina miſſa ſunt animalia in arcam,
hoc eſt, cum mare fœmina, immũda per numerum, ſed mun
data eccleſiæ ſacramẽto. Quod cõpletum eſt oraculo quod
Actu.10. ſanctus Petrus accepit dicente ſibi ſpiritu ſancto: Quod de-
us mundauit, tu ne commune dixeris. Et aduertit dictum eſ
ſe de gentilibus, qui corporeæ magis generationis ſucceſ-
ſionem quàm ſpiritalis gratiæ ſeqoebantur. Hos mundauit
domious, & paſſionis ſuæ fecit hæredes. Mittens ergo diſci C
pulos in meſſem ſuam, quę licet verbo dei inſita, tamen cul-
turæ laborem & ſolicitum muous operarij requirebat, ne a-
ues cœli ſparſa ſemina diſſiparent, ait: Ecce ego mitto vos
ſicut agnos inter lopos. Contraria ſunt iſta ſibi animalia, vt
alia ab aliis deuoreoiur. Sed bonus paſtor lupos gregi ſuo ti
mere oon nnuit, ideoque iſti diſcipuli non in prædam, ſed
ad gratiam diriguntur. Solicitudo enim paſtoris boni effi-
cit, vt lupi io agnos audere nihil poſſint. Mittit ergo agnos
inter lupos, vt compleretur illud: Tuoc lupi & agni ſimol
Eſaiæ.66. paſcentur. Et quoniam proximè de vulpe nobis oon ingra-
tus tractatus euaſit, ſi iudiciom veſtrum fidele in figura mi
nuſculi animantis expertus ſum, præſumo quod profuoda
myſteria quæ luporum ſpecie velaotur, ſtudiorum veſtro-
rum poſſim aperire ſuffragio. In ſpecie vulpium hæreticos
ſignificari ſupra expreſſimus, qui promittunt oomine quod
*Chriſtũ ſequãtur, ſed ſtudio fraudis abiurãt. Hns non ſuſ-
cipit dñs, ſed à ſuo nido arcet & prohibet. Lupi qoid ſignifi
care videantur, debemos aduertere. Beſtiæ nempe ſunt quę D
inſidiantur ouilibus, circa paſtorales verſantur caſas, habi-
tacula domorum intrare non audent, ſomnum canum, ab-
ſentiam aut deſidiam paſtoris explurant, ouium guttur in-
uadunt vt cito ſtrangulent, feri, rapaces, iidémque natura
corporis rigidiores, vt ſe facile non poſſint inflectere, impe
tu quodam ſuo feruntur, & ideo ſæpe luduntur. Tum præ-
terea ſi quem priores hominem viderint, vocẽ eius quadam
naturæ vi feruntur eripere: ſi autem homo prius eos vide-
rit, exagitari memorantur. Et ideo cauendum mihi eſt, ne ſi
in hodierno tractatu ſpiritalium myſteriorum gratia nõ po
tuerit reſulgere, lupi me prius vidiſſe credantur, & ſolenne
vocis extorſiſſe ſuffragium. Nónne lupis iſtis hæretici com
parandi ſunt, qui inſidiantur ouilibus Chriſti, fremunt cir-
ca caulas nocturno magis tempore quàm diurno? Semper e-
nim perfidis nox eſt, qui lucem Chriſti ſeçuę nebulis inter-
A pretationis obducere, & quantum in ipſis eſt fuſcare cooao
tur. Verſantur ergo circa caulas, ſtabula tamen Chriſti in-
trare non audent. Et ideo non ſanantur, quia in ſtabulum
ſuum non vult eos Chriſtus inducere, in quo curatus eſt ille
qui de Hieruſalem deſcendens incidit in latrones: quẽ vul- Luc.10.
neribus alligatis, infuſo oleo & vioo, imponens in iumẽtum
ſuum Samaritanus ille duxit io ſtabulum, & ſanãdum ſtabu
lario dereliquit. Non accipiuot ergo medcinã qui medicom
oon requirunt. Si enim requirerent, oon derogarent. Explo
rant paſtoris abſentiam, & ideo paſtores eccleſiarũ vel ne-
care, vel in exilium agere conteoduot: quia præſentibus pa
ſtoribus ooes Chriſti incurſare non poſſunt. Spoliare ergo
gregem domini & diripere conantur, qui corporea quadam
mentis intentione duri ac rigidi nequaquam ſolent à ſuo er
rore deflectere. Et ideo Apoſtolus ait: Hæreticũ hominem ad Titum.3.
poſt vnam correptionẽ deuita, ſciens quia ſubuerſus eſt qui
eioſmodi eſt. Hos ſcripturæ verus interpres Chriſti illudit,
vt inanes ſuos in vanum effundant impetus, & nocere non
poſſint. Qui ſi quem verſuta diſputationis ſuæ circunſcri-
ptione præuenerint, faciunt obmuteſcere. Mutus eſt enim
B qui verbum dei non eadem qua eſt gloria confitetur. Caue
ergo ne tibi vocẽ tollat hęreticus, ſi prior eum noo ipſe de-
prehẽderis. ſerpit enim dum latet eius perfidia. Si autẽ com
menta impietatis eios agnooeris, iacturam piæ vocis timere
non poteris. Caue igitur verſutæ diſputationis venena, ani-
mam petunt, guttur inuadunt, vitalibus vulnus affigũt. Gra
ues ſunt morſus hæreticorũ, qui ipſis grauiores & rapacio-
res beſtiis, nullum auaritiæ finem impietatíſque oouerunt.
Nec vos moueat quod formam prætendere videntur huma
nã, etſi foris homo cernitur, intus beſtia fremit. Et ideo eos
lupos eſſe non dubium eſt, iuxta domini Ieſu diuinã ſenten
tiam, qui ait: Attendite vobis à falſis prophetis, qui veniunt Matth.7.
ad vos in veſtitu ouiũ, intus autẽ ſunt lupi rapaces, ex fructi
bus eorũ cognoſcetis eos. Si quis ergo ſpecie mouetur, fru-
ctum interroget. Audis aliquem ſacerdotem dici? Rapinas
eius non agnoſcis. Veſtitum ouis habet, facta prædonis. Fo-
ris ouis, intus lupus eſt. qui modum non habet rapinarum,
qui tanquam in nocte Scythico mẽbra duratus gelu, cruen-
tus ora, circũuolat quærens quem deuoret. Nónne vobis vi
C detur lupus, qui humanæ necis inſaturabili crudelitate fi-
delium morte populorum, rabiem ſuam deſiderat explere?
Vlulat iſte, non tractat, qui negat vocis authorem, & ſacrile
go ſermone beſtiale murmur interſtrepit, qui noo confite-
tur dominum Ieſum æternæ præſulem vitæ. Audiuimus e-
ius vlulatus, cum in orbem gladius mitteretur. Dentes aſpe
ros, ora tumida præferebat, & putabat quod vocem omnib⁹
abſtuliſſet, quam ſolus amiſerat. Et ideo vt hos lupos effu-
gere poſſimus, docet dominus quid ſequamur, dicens:

De inſtructione diſcipulorum ad cauendam concupiſcentiam temporalium.

NOlite portare ſacculum, neque peram, neqoe cal-
ceamenta.) Quid ſit ſacculum non eſſe portan-
dum, alibi euidenter expreſſit. Scripſit enim Mat
thæus quooiam dixit ad diſcipulos dominus: No Math.10.
lite poſſidere aurum, neque argentum. Si prohibemur au-
rum poſſidere: quid eripere, quid auferre conamur? Si
quod habes, donare præciperis quemadmodum congeria
D quod poſſidere prohiberis? Qui prędicas non furandum, fu
raris? Qui dicis non mœchandum, mœcharis? Qui execra- Roma.2.
ris idola, ſacrilegium facis? Qui io lege gloriaris, per præ-
uaricationem legis deum inhonoras? Nomen enim dei per
vos blaſphematur. Non ſic apoſtolus Petrus, qui primũ do-
minicæ executor ſentẽtiæ fuit, vt oſtẽderet non in vacuum
domini effuſa mandata, cum poſceretur à paupere vt ei a-
liquid pecuniæ largiretur, ait: Argentum atque aurum non Actu.3.
habeo. Ille gloriatur quod non habeat argentum atque au-
rum, vobis pudori eſt minus adhuc habere quàm cupitis.
Eſt ergo & paupertas glorioſa, quia eſt & beata paupertas,
de qua ſcriptum eſt: Beati pauperes ſpiritu. Tamẽ non tam Math.5.
hoc gloriatur Petrus, qoòd argentum & aurum non habeat,
quàm quod ſeruet domini mandatum, qui præcepit: Nolite
aurum poſſidere. Hoc eſt dicere: Vides me Chriſti eſſe diſ- Math.10.
cipulum, & aurũ à me requiritis? Aliud nobis multo precio-

ſius auro donauit, vt in nomine eius operemur. Itaque noo
Lucæ.1. habeo quod nō dedit, ſed quod dedit habeo. In nomine domini
Ieſu ſurge & ambula. Sicut ergo qui horrea vult congerendis
ædificare frumētis, dominicæ ſentētiæ authoritate
reprebenditur: ita qui ſacculum vult auro parare condēdo,
neuum reprehenſinnis incurrit. Non peram, nō calceamenta.
Vtrūque de corio mortui animantis cōfici ſolet, nihil autem
in nobis dominus Ieſus mortale vult eſſe. Denique ad
Exod.3. Moyſem dicit: Solue calceamentum pedum tuorum. locus
enim in quo ſtas, terra ſancta eſt. Mortale igitur atq; terrenum
calceamentum iubetur ſoluere, cum mitteretur ad populum
liberandum. Huius enim miniſter muneris timere nihil
debet, nec à ſuſcepto officio mortis periculo retardari.
Ipſe enim cum defenſionem fratrum, hoc eſt Iudæorum voluntarius
recepiſſet, calumniæ terrore reuocatus eſt ab incepto,
& fugit ex Aegypto. Et ideo cū dominus affectum eius
probaſſet, cōditionem autem vidiſſet infirmā, animi eius mentisq;
veſtigium mortalibus vinculis cēſuit exuendū. Quod
ſi quem mouet qua ratione in Aegypto calceati iubentur edere
agnū, apoſtoli autem ſine calceamentis ad prędicādum
euangelium diriguntur, is conſiderare debet quia in Aegypto
poſitus debet adhuc morſus cauere ſerpentis. Multa enim
venena in Aegypto: & qui in typo paſcha celebrat, patere
poteſt vulneri, qui autē miniſter eſt veritatis, euitat venena,
nō trepidat. Denique momordit Paulū vipera in Me-
Act.28. lita inſula, & vidētes pēdentem de manu eius viperam incolæ
loci illius putabant eum eſſe moriturum. Sed vbi inoffenſum
ſtare viderunt, deum eſſe dicebant, cui venenum nocē
re non poterat. Et vt ſcias hoc verum eſſe, ipſe dominus ait:
¶ Ecce dedi vobis poteſtatē calcandi ſuper ſerpētes & ſcorpiones,
& ſupra omnes virtutes inimici, & nihil vobis nocebunt.)
Non virgas in manu iubentur tollere apoſtoli. Sic enim
Matthæus ſcribēdum putauit. Quid eſt virga, niſi præferēdę
poteſtatis inſigne, & vlciſcendi inſtrumentum doloris?
Ergo humilis domini (in humilitate etenim iudiciū eius
ſublatum eſt) humilis inquam domini præceptum, diſcipuli
eius humilitatis officiis exequūtur. Eos enim miſit ad ſeminandam
fidem, qui non cogerent, ſed docerent: nec vim poteſtatis
exercerent, ſed doctrinam humilitatis attollerent.
Quo loco humilitati putauit etiam patientiam copulādam,
1.Pet.2. quia ipſe quoq; iuxta teſtimonium Petri, cū malediceretur,
non remaledixit: cū percuteretur, nō repercuſſit. Hoc eſt ergo
dicere: Imitatores mei eſtote, vltiōis ſtudia deponite, inſolentiā
verberantium non iniuriæ relatione, ſed magnanimitate
patientiæ ſupportate. Nemo in ſe debet quod in alio
reprehendit imitari: grauiora contumacib° manſuetudo vulnera
refert. Hoc pugno repercuſſit dominus verberantem,
Matth.5. dicendo: Qui te percutit in maxillam, præbe illi & alteram.
Fit enim vt iudicio ſuo ipſe ſe damnet, & quodam ſtimulo
ſui compungatur affectus, qui relatam ſibi ſedulitatem pro
iniuria quam fecit, aduerterit. Habet tamē quos & cum virga
apoſtolos miſerit, ſicut Paulus teſtificatur dicens: Quid
1.Corin.4 vultis? In virga veniā ad vos? an in charitate & ſpiritu manſuetudinis?
Hanc virgam etiam & Timotheo dedit Apoſtolus
2.Timo.4 dicens: Argue, obſecra, increpa. Aut fortaſſe ante paſſionem
domini, quę nutantium populorum corda firmauit,
neceſſaria ſola fuerit māſuetudo, poſt paſſionem correptio?
Certe mulceat dominus, increpet Paulus: ſuadeat, qui poteſt
pectora etiam dura mollire: arguat qui non poteſt vniuerſa
ſuadere. Virgam igitur Paulus ex doctrina legis aſſumpſerat.
Prou.13. Legerat enim: Qui parcit baculo, odit filium ſuum. Le-
Exod.12. gerat etiam quia agnum manducantes, baculum in manibus
habere præcepto prophetico iubebantur. Et ideo dominus
Pſalm.88. in veteri teſtamēto ait: Viſitabo in virga iniquitates eorum.
In nouo autem ſeipſum obtulit, vt ignoſceret vniuerſis, di-
Ioan.18. cēs: Si me quæritis, ſinite hos abire. Et alibi habes quia cum
apoſtoli ignem de cœlo petere vellent, vt conſumeret Samaritanos,
qui Ieſum dominum intra ciuitatē ſuam recipere noluerunt,
cōuerſus increpauit illos, & ait: Neſcitis cuius ſpiritus
eſtis. Filius enim hominis nō venit animas hominū perdere,
ſed ſaluas facere. Perfectiores ergo ſine virga diriguntur,
infirmiores cum baculo māducant. Sed & Paulus virgā
quidē minatur, ſed in ſpiritu māſuetudinis viſitat delinquen-

A tes. Denique vt ſcias mitē eſſe doctorē, eorum ipſorū quos
arguit, cōſulit voluntatem. Quid vultis? inquit, in virga ve- 1.Cor.4.
niam ad vos? an in charitate & ſpiritu manſuetudinis? Semel
virgam dixit, bis mitiora ſubiecit, adiiciens māſuetudinem
charitati. Prius tamē minatus eſt virgam, ſed exhibuit manſuetudinem.
Nam in ſecunda epiſtola ad eoſdē Corinthios
ſcribens ait: Teſtem deum inuoco in animam meam, quod 2.Corin.1.
parcens vobis non veni Corinthum. Audi qua ratione putauerit
eſſe parcendum. Ne iterum, inquit, in triſtitia venirē 2.Cor.2.
ad vos. Abiecit virgam & affectum charitatis aſſumpſit.

De prohibitione ſalutationis in via.

ET neminem ſalutaueritis in via.) Fortaſſe quibuſdam
hoc durum & ſuperbum, nec manſueti & humilis
domini præcepto conuenire videatur quod
ille qui etiam accubitionis loco præcepit eſſe cedēdum,
hoc loco mandet diſcipulis: Neminem ſalutaueritis
in via. cum iſte cōmunis ſit vſus gratiæ. Sic inferiores ſuperiorum
ſibi fauorē conciliare cōſueuerunt. Gentiles quoq;
cum Chriſtianis habent huiuſmodi officiorum commercia,
B quomodo dominus hunc vſum humanitatis auellit? Sed conſidera
non hoc eſſe ſolum, Neminem ſalutaueritis, ſed non
fruſtra additū: In via. Denique & Heliſęus cum mitteret ſeruum 4.Reg.4.
ſuum vt baculum eius poneret ſupra corp° pueruli defuncti,
mandauit ei ne per viam aliquē ſalutaret. Feſtinato
enim iubebat ad eū contendere, vt celebrandæ reſurrectionis
exequeretur officium, ne confabulatione alicuius obuij
mandato reflecteretur à munere. Ergo & hic non ſalutationis
officium ac ſedulitas aufertur, ſed obſtaculum impediendæ
deuotionis aboletur, vt quando diuina mandantur, pauliſper
ſequeſtrētur humana. Pulchra eſt ſalutatio, ſed eò pulchrior,
quo præceptorū maturior executio diuinorum, quę
per moram ſæpe trahit offenſam. Ideo autē & honeſta prohibentur,
ne ſolennis gratia obrepat officij, & impediat miniſterium,
cuius mora culpa ſit. Iam illa* moralia, ne de do- *alias, illud virtus.
mo ad domum quis vaga facilitate demigret, vt ſeruemus etiam
hoſpitali in amore conſtantiam, ne coalitam amicitiæ
neceſſitudinem facile reſoluamus, vt pacis pręferamus nun-
C cium, vt ipſe primus ingreſſus pacis benedictione celebretur,
cibo potúque oblato oportere nos eſſe contentos: vexilla
fidei non premēda, & regni cœleſtis euangelium prædicandum,
excutiendum de pedibus puluerem, ſi quis recipiendos
ciuitatis hoſpitio non putauerit.

De condemnatione contemptorum euangelij, humilitatisque commendatione, & legis ignarorum confutatione.

DOcet etiam grauiori pœnæ obnoxios fore qui
euangelium non ſequendum, quàm qui legem iudicauerint
eſſe ſoluendam, eò quod Tyrus & Sidon
ſi tāta operationum cœleſtium vidiſſent miracula,
non deſpexiſſent remedium pœnitentiæ. Iſtam quoque
vel affluentiam vel inſolentiam ſecularem neque cœleſti
munere comparandam, neque rurſus ſine remedio derelinqui,
cum vnicuique ſit ſubſidium pœnitēdi. Poſtremo
aperit cœleſte myſterium, quod placuerit deo vt paruulis
magis quàm prudentibus iſtius mundi ſuam gratiam reuelaret.
Quod apoſtolus Paulus ſtylo pleniore digeſſit dicēs:
D Nónne ſtultam fecit deus ſapientiam huius mundi? Nam 1.Corint.1.
quoniam in dei ſapientia non cognouit hic mundus per ſapientiā
deum, placuit deo per ſtultitiam prædicatiōis ſaluos
facere credētes. Paruulum ergo accipiamus, qui ſe exaltare
non nouerit, & phaleratis ſermonibus artē ſuæ iactare prudentiæ:
quod philoſophi plerique faciūt. Paruulus erat qui
dixit: Domine non exaltaui cor meū, neque elati ſunt oculi
mei, neque ingreſſus ſum in magnis, neque in mirabilibus ſu- Pſalm.130.
per me. Et vt ſcires paruulū hunc non ætate, non ſenſu fuiſſe,
ſed humilitate ſui, & quadā declinatione iactantiæ, addidit:
Sed exaltaui animam meam. Vides quàm excelſus fuerit
hic paruulus, quanto virtutum ſublimis vertice? Tales nos
paruulos vult eſſe Apoſtolus cum dicit: Si quis videtur ſapiens
eſſe inter vos in hoc ſeculo, ſtultus fiat, vt ſit ſapiens. 1.Cor.3.
Sapientia enim huius mundi ſtultitia eſt apud deum. Pulcherrimus
connectitur de fide locus, quando omnia ſibi tradita
dicit à patre ſuo. Cum omnia legis, omnipotētem agnoſcis:
non decolorem, non degenerem patris. Cum tradita legis,

gis, filium confiteris, cui per naturam omnia vnius ſubſtan- A
tiæ iure ſunt propria, nō dono collata per gratiam. Addidit:
¶ Nemo ſcit quis eſt filius, niſi pater: & quis eſt pater, niſi fi-
lius, & cui voluerit filius reuelare.) Quem locum in iis quos
de fide ſcripſi libellis, memini non eſſe præteritum. Vt ſcias
autem quia ſicut filius patrem quibus vult reuelat, etiam pa-
ter reuelat quibus vult filium, audi dicentem ipſum dominū
Ieſum cum laudaret Petrum quod eum filium dei eſſe con-
Matth.16. feſſus ſit; Beatus es Simon bar Iona, quia non caro & ſanguis
reuelauit tibi, ſed pater meus qui in cœlis eſt. Adhæret his
lectio, qua exponūtur hi qui ſibi legiſperiti videnť: qui ver
ba legis tenent, vim legis ignorant, & ex ipſo primo legis ca
pitulo docet eſſe legis ignaros, probans quod in principio
ſtatim lex & patrem & filium prædicauerit: incarnationis
quoque dominicæ annunciauerit ſacramentū, dicens: ¶ Di-
liges dominum deum tuum, & diliges proximum tuū ſicut
teipſum.) Vnde dominus ait ad legiſperitum: ¶ Hoc fac &
viues.) At ille qui neſciret proximum ſuum, quia nō crede-
bat in Chriſtum, reſpōdit: Quis eſt meus proximus?) Ita qui B
Chriſtum neſcit, neſcit & legē. Quomodo enim poteſt ſcire
legem, cū veritatem ignoret, cum lex annunciet veritatem?

*De homine deſcendente ex Hieruſalem in Hiericho, & inciden-
te in latrones.*

HOmo quidam ex Hieruſalem deſcēdebat in Hie-
richo.) Vt eum locū qui propoſitus eſt nobis, pla-
nius poſſimus abſoluere, veterem ciuitatis Hieri-
cho repetamus hiſtoriam. Meminimus itaq; quòd
Hiericho, ſicut legimus in libro qui inſcribitur Ieſu Naue,
magna ciuitas fuerit, moralibus ſepta parietibꝰ, quę nō ferro
peruia, nō arieti poſſet eſſe penetrabilis: in ea Rhaab habitaſ
ſe meretricē, quæ exploratores quos direxit Ieſus, hoſpitio
recepit, conſilio inſtruxit, poſtulātibus ciuibus abiſſe reſpō
dit. Abſcondit in tecto, & vt ſe ſuóſque vrbis excidio poſ-
ſet eripere, coccum in feneſtra ligauit. Vrbis autē ipſius in-
expugnabiles muros ſeptem tubarum ſacerdotalium ſono,
& populi iubilantis vlulatu conſono corruiſſe. Videte quē-
admodum vnuſquiſque proprium ſeruet officium: explora- C
tores excubias, myſterium meretrix, fidem victor, religio-
nem ſacerdos. Hi periculum pro laude non metuunt, illa ſu-
ſceptos nec in periculis prodit. Iſte ſolicitus fidē magis ſer-
uare quàm vincere, meretricis prius mandat ſalutem, quàm
excidium ciuitatis. Religionis autem inſignia arma ſunt ſa-
cerdotis. Iam illud quis non plenū putet eſſe miraculi, quod
ex tota vrbe nemo ſeruatus eſt, niſi quem meretrix libera-
uit? Hæc ſimplicis hiſtoria veritatis eſt: quæ ſi altius cōſide-
retur, admirāda ſignat myſteria. Hiericho enim figura iſtiꝰ
mundi eſt: in quam de paradiſo, hoc eſt de Hieruſalem illa
cœleſti eiectus Adam, præuaricationis prolapſione deſcen-
dit: hoc eſt, de vitalibus ad inferna demigrans, cui non loci,
ſed morum mutatio naturæ ſuæ fecit exilium. Longe enim
mutatus ab illo Adam, qui inoffenſa beatitudine fruebatur:
vbi in ſecularia peccata deflexit, incidit in latrones. In quos
non incidiſſet, niſi his mādati cœleſtis deuius ſe feciſſet ob-
noxium. Qui ſunt iſti latrones, niſi angeli noctis atque tene-
brarum, qui ſe nonnunquam transfigurant in angelos lucis, D
ſed perſeuerare non poſſunt? Hi ante deſpoliāt quę accepi-
mus indumenta gratiæ ſpiritalis, & ſic vulnera inferre con-
ſueuerūt. Nam ſi intemerata quæ ſumpſimus indumenta ſer
uemus, plagas latronum ſentire nō poſſumus. Caue ergo ne
ante nuderis, ſicut Adam ante nudatus eſt, mandati cœleſtis
cuſtodia deſtitutus, & exutus fidei veſtimento, & ſic letale
vulnus accepit. In quo omne genus occidiſſet humanum, ni-
ſi Samaritanus ille deſcendens, vulnera eius acerba curaſſet.
Non mediocris iſte Samaritanus, qui eum quē ſacerdos, quē
leuita deſpexerat, non etiā ipſe deſpexit. Nec vocabulo ſe-
ctæ deſpicias, quem verbi interpretatione miraris. Samari-
tani etenim vocabulo cuſtos ſignificatur. Hoc habet inter-
pretatio. Quis eſt cuſtos, niſi ille de quo dictum eſt: Cuſto-
Pſalm.114. diens paruulos dominus? Itaque ſicut Iudæus alius in litera,
alius in ſpū: ita eſt Samaritanus alius foris, alius in occulto.
Ioan.3. Hic ergo Samaritanus deſcendens. (Quis eſt qui deſcendit
de cœlo, niſi qui aſcendit in cœlum, filius hominis qui eſt in
cœlo?) videns ſemiuiuum, quem nemo poterat antè curare,

A ſicut illam quæ fluxu ſanguinis profluēs, in medicos eroga-
uerat omne patrimonium ſuum: venit ſecus eum: hoc eſt, fa-
ctus compaſſionis noſtrę ſuſceptione finitimus, & miſericor
diæ collatione vicinus. ¶ Et alligauit vulnera eius, infundēs
oleum & vinum.) Multa medicamina medicus habet iſte,
quibus ſanare conſueuit. Sermo eius medicamentū eſt. Alius
eius ſermo conſtringit vulnera, alius oleo fouet, alius vinū
infundit. Conſtringit vulnera auſteriore præcepto, fouet
remiſſione peccati, ſicut vino compungit denunciatione iu-
dicij. ¶ Et impoſuit, inquit, in iumentum ſuum.) Audi quo-
modo te imponat. Hic peccata noſtra portat, & pro nobis
dolet, & paſtor impoſuit ouē laſſā ſuper humeros ſuos. Ho- Luce.15.
mo enim iumentis ſimilis factus eſt: & idem ſupra iumentum
ſuum nos impoſuit, ne nos eſſemus ſicut equus & mulus, vt
per noſtri corporis aſſumptionem infirmitates noſtrę carnis
aboleret. Denique duxit nos in ſtabulum qui eramus iumē-
ta. Eſt autem ſtabulum, in quod feſſi longo itinere ſuccede-
re ſolent. Duxit itaque in ſtabulum dominus, qui ſuſcitat à
B terra inopem, & de ſtercore erigit pauperem. ¶ Et curam e- Pſalm.112.
git.) ne æger ea quæ acceperat, nequaquam præcepta ſerua-
ret. In quo agnouit aſina præſepe domini ſui. Sed non vaca- Eſaiæ.1.
bat Samaritano huic diu in terris degere, redeundū eò erat
vnde deſcenderat. Itaq; Altero die.) Quis eſt iſte alter dies,
niſi forte ille dominicæ reſurrectionis, de quo dictum eſt:
Hic eſt dies quem fecit dominus? ¶ Protulit duos denarios, Pſalm.117
& dedit ſtabulario, & ait: Curam illius habe.) Qui ſunt iſti
duo denarij, niſi forte duo teſtamenta, quæ imaginē in ſe ha-
bent æterni regis expreſſam, quorum precio vulnera noſtra
curantur? Redempti enim ſumus precioſo ſanguine, vt vlti-
mæ mortis vlcera vitaremus. Hos ergo duos denarios, licet
horum quoque librorum quatuor formas non abſurdum ſit
intelligere, accipit ſtabularius. Quis? Ille forſitan qui ait: Ae- Philip.3.
ſtimo vt ſtercora, vt Chriſtū lucriſaciam, quo curam habe-
ret hominis vulnerati. Stabularius itaq; ille eſt qui dixit: Mi
ſit me Chriſtus euangelizare. Stabularij ſunt illi quibus dici
tur: Ite in orbem vniuerſum: & prædicate Euangelium vni-
C uerſæ creaturę, & qui crediderit & baptizatus fuerit, hic ſal- Marci.16.
uus erit. Saluus vtique à morte, ſaluus à vulnere quod infixū
eſt à latronibus. Beatus ille ſtabularius, qui alterius vulnera
curare poteſt. Beatus ille cui dicit dominus: ¶ Quodcunque
ſupererogaueris, reuertens reddam tibi.) Bonus diſpēſator,
qui etiam ſupererogat. Bonus diſpenſator Paulus, cuius ſer-
mones & Epiſtolæ veluti ei rationi quam acceperat, ſuper-
fluunt. Moderatum domini mandatum prope immoderato
labore mentis & corporis executus, vt multos ab ægritu-
dine graui ſpiritalis alloquij diſpenſatione releuaret. Bonus
ergo ſtabularius ſtabuli eius in quo agnouit aſina præſepe
domini ſui, & in quo greges claudūtur agnorum, ne fremē-
tibus ad cauias rapacibus lupis, facilis in ouilia ſit incurſus.
Spondet ergo mercedem ſe redditurum. Quando reuerteris
domine, niſi in die iudicij? Nam licet vbique ſis ſemper, &
ſtans in medio noſtrum non cernaris à nobis, erit tamen tem
pus quo vniuerſa caro te aſpiciat reuertētem. Reddes ergo
quod debes. Beati quibus es debitor: vtinam nos ſimus ido-
D nei debitores: vtinam quod accepimus, poſſimus exoluere,
nec nos aut ſacerdotij aut miniſterij munus extollat. Quo-
modo reddes domine Ieſu? Promiſiſti quidem in cœlo bo-
nis copioſam eſſe mercedem. Reddes tamen & cum dices:
Euge bone ſerue & fidelis, quoniam ſuper pauca fidelis fui- Matth.25.
ſti, ſuper multa te conſtituam, intra in gaudium domini tui.
Ergo quoniam nemo magis proximus, quā qui vulnera no-
ſtra curauit, diligamus eū quaſi dominū, diligamus & quaſi
proximum. Nihil enim tam proximum, quàm caput mēbris.
Diligamus etiam eum qui imitator eſt Chriſti: diligamus &
eum qui inopiæ alterius corporis vnitate compatitur. Non
enim cognatio facit proximum, ſed miſericordia, quia miſe
ricordia ſecundum naturam. Nihil enim tam ſecundum na-
turam, quàm iuuare conſortem naturæ. Dictum eſt igitur
de miſericordia ſed non vna eſt forma virtutis.

*De exemplo Marthæ & Mariæ, per quas duæ vitæ
deſignantur.*

Subiici-

SVbiicitur Marthæ exemplu & Mariæ, alterius o- A
peribus actuoſa deuotio, alterius religioſa mentis
inteotio dei verbo: quæ ſi cum fide congruat, etiã
ipſis operibus anteſertur, iuxta quod ſcriptũ eſt:
¶ Maria optimam partem ſibi elegit, quæ nõ auferetur illi.)
Studeamus igitur & nos habere quod nemo nobis poſſit au-
ferre: non vt perfunctoria, ſed diligens audientia deferatur.
Solent enim etiam ipſius ſemina verbi cœleſtis auferri, ſi ſe-
cus viam ſint ſeminata. Agat te ficut Mariam deſideriũ ſa-
pientię. Hoc enim maius, hoc perſectius opus. nec miniſterij
cura à cognitione verbi cœleſtis auertat, nec arguas eus &
ocinſos iudices quos videas ſtudere ſapiẽtiæ. Hanc enim ſi-
bi cohabitantem Salomon ille pacificus adſciuit. Nec Mar-
tha tamen in bono miniſterio reprehẽditur: ſed Maria, quod
meliorem partem ſibi elegerit, anteſertur. Ieſus enim multis
abundat, & multa largitur. Et ideo ſapientior iudicatur, quæ
quod principale aduertit, elegit. Denique apoſtoli optimũ
non putauerunt relinquere dei verbum, & miniſtrare men- B
Acto.6. ſis. ſed vtrumque munus ſapiẽtiæ eſt. Nam & Stephanus ple-
nus ſapientia, miniſter electus: & ideo qui miniſtrat, doctori
deſerat, & miniſtrantẽ doctor inuitet & prouocet. Vnũ eni
1. Corin. 12. corpus Eccleſiæ, & ſi diuerſa mẽbra, alterũ altero eget, Non
poteſt dicere oculus manui, Operam tuam non deſidero. aut
iterum caput pedib⁹: aut auricula ſe oegare eſſe de corpore.
nam & ſi alia principalia, tamen alia oeceſſaria. Sapientia in
Ecclės. 2. capite, actus in manibos. Oculi enim ſapientis in capite eius.
Quia ille vere ſapit, cuius animus in Chriſto eſt, & cuius in-
terior oculus erigitur ad ſuperna. Et ideo ſapientis oculi in
capite ipſius, ſtulti autem in calcaneo.

De exemplo diſcipulos ad inſtantiam & frequentiam orationis inducente.

Cap. XI. QVis veſtrum habens amicum, ibit ad illum media
nocte, & dicet illi: Amice, commoda mibi tres pa
nes?) Alius præcepti locus eſt, vt omnibus momẽ
tis non ſolum diebus, ſed etiam noctibus oratio
deferatur. Vides enim quod iſte qui media nocte perrexit, C
tres paoes ab amico ſuo poſtulans, & in ipſa petendi inten-
* orans. tione perſiſtens, non defraudetur oratis. * Qui ſunt iſti tres
panes, niſi myſterij cœleſtis alimeotum? Quod ſi diligas do-
minum deum tuum, oou ſolum tibi, ſed etiam aliis poteris e-
mereri. Quis autem amicior nobis, quàm qui pro nobis cor-
pus ſuum tradidit? Petiit ab hoc media nocte panes Dauid,
Pſalm. 118. petiit & accepit. Petiit enim quando dicebat: Media oocte
ſurgebam ad confitendum tibi. Ideo meruit hos panes, quos
Pſalm. 6. appoſuit nobis edendos. Petiit cum dicit: Lauabo per ſingu-
las noctes lectum meũ. Neque enim timuit ne excitaret dor
mientem, quem ſcit ſemper vibrare vigilantẽ. Et ideo ſcri-
ptorum memores, noctibus ac diebus orationi inſtãtes, pec-
catis noſtris veniam poſtulemus. Nam ſi ille tam ſanctus, &
qui regni erat neceſſitatibus occupatus, ſepties in die laudẽ
domino dicebat matutinis & veſpertinis ſacrificiis ſemper
intentus: quid nos facere oportet, qui eo amplius rogare de-
bemus, quo frequentius carnis ac meotis fragilitate delin-
quimus, vt de via laſſis, & iſtius æui curſu, ac vitæ huius an-
fractu grauiter fatigatis, panis refectionis deeſſe oon poſſit, D
qui hominis cor confirmet? Nec ſolum media nocte domi-
nus, ſed omnibus prope docet vigilandum eſſe momentis.
Venit eoim & veſpertina, & ſecuoda, & tertia vigilia, & pul-
Lucæ. 12. ſare conſueuit. Beati itaque ſerui illi quos cũ venerit domi-
ous, inuenerit vigilãtes. Si ergo deſideras vt virtus dei præ-
cingat ſe, & miniſtret tibi, vigilandum eſt ſemper. Multæ e-
nim inſidiæ ſunt bonis, & grauis corporis ſomnus: cũ ſi dor-
mire mens cœperit, vigorem ſuæ virtutis amittit. Excita i-
gitur ſomnum tuum, vt pulſes oſtium Chriſti. Quod aperiri
ſibi etiam Paulus expoſcit, ooo ſolum ſuis, ſed etiam populi
orationibus obſecrans ſe iuuari, vt aperiatur oſtium ſibi ad
Apoc 4. loquendom myſterium Chriſti. Et fortaſſe illud eſt oſtium
quod apertum vidit Ioannes. Vidit enim, & dixit: Poſt hæc
vidi, & ecce oſtium apertum in cœlo: & vox prima quam au
diui tanquàm tubam loquentem mecum, & dicentem: Aſcẽ-
de huc, & oſtendam tibi quæ oportet fieri. Apertum eſt igi-
tur oſtium Ioãni, apertum eſt oſtium Paulo, vt nobis panes,
quos ederemus, acciperet. Perſeuerauit enim oſtium pul-
A ſans opportune, importune, vt gentes mũdani tramitis labo
re vexatas, alimoniæ cœleſtis vbertate recrearet. Ergo prę-
ceptiuus locus frequẽter orãdi, ſpes impetrãdi, oratio* per- * ratio.
ſuadẽdi: prius in præcepto, poſt in exemplo. Qui enim pro-
mittit aliquid, ſpem debet afferre promiſſi, vt monitis obe-
dientia deferatur, promiſſis fides, quæ humanæ contempla-
tione pietatis in maius æternæ ſpem pietatis acquirit, ſi tamẽ
æqua poſcantur, ne in peccatũ vertatur oratio. Nec erubuit
aliquid ſæpius poſtulare, ne vel diffidere de domini miſeri-
cordia videretur, vel arrogãter dolere quod nõ prima pre-
ce aliquid impetrauerit. Propter hoc, inquit, ter dominũ ro- 2. Corin
gaui. & oſtendit quod frequenter deus ideo nõ concedat o-
ratus, quod inutilia iudicet quæ nos profutura credamus.

De argumentis quibus Ieſus cogitationes Phariſæorum falſas eſſe conuincit.

OMne regnum in ſeipſum diuiſum, deſolabitur.)
Cauſſa dicti huius ea eſt, quod in Beelzebub prin
cipe dæmoniorum eiicere dæmonia dicebatur, vt
B oſtenderet regnum ſuum indiuiduum eſſe, atque
perpetuum. Meritóque etiam Pilato reſpondit: Regnũ meũ Ioan. 18.
non eſt de hoc mundo. Et ideo qui non in Chriſto ſpem ge-
runt, ſed in principe dæmoniorum eiici dæmones opinãtur,
eos regni negat eſſe perpetui. Quod ſpectat ad populum Iu
dæorum, qui huiuſcemodi paſſionibus ad dęmonium eiiciẽ-
dum, dęmonis arceſſat auxilium. Nam quemadmodum po-
teſt, cum fides ſcindatur, regnũ manere indiuiſum? Etenim
cum in lege ſit populus Iudæorum, Chriſtus quoque ſecun-
dum carnem ex lege generatus ſit, quomodo regnũ poteſt
Iudæorum eſſe perpetuum, quod ex lege eſt, cum populus
ipſe diuidat legem, quando à legis populo Ieſus negatur, qui
ex lege debetur? Ita ex parte ſe fides Iudaicæ plebis impu-
gnat, & impugnãdo diuiditur, diuidẽdo diſſoluitur. Et ideo
regnum Eccleſiæ manebit in æternum, quia indiuidua fides
corpus eſt vnum. Vnus enim dominus, vna fides, vnum ba- Epheſ. 4.
ptiſmum, vnus deus & pater omniũ: qui ſuper omnes, & per
C omnes, & in omnibus. Quanta hic ſacrilegi furoris amentia,
vt cum dei filius ad immundos ſpiritus conterendos, & ad
manubias mundani principis auferendas ſuſceperit carnem,
& deſtruendæ nequitiæ ſpiritalis hominibus quoque dede-
rit poteſtatem, diuidens ſpolia eius, quod inſigne eſt trium-
phantis, aliqui ſibi adiumentum & præſidia diabolicæ pote-
ſtatis adſciſcãt, cum in digito dei, vel certe ſecundum Mat-
thæum, in ſpiritu dei dæmones excludantur? Vnde intelli-
gitur indiuiduum quoddam velut corpus eſſe diuinitatis &
regnum, cum Chriſtus dei dextera ſit, ſpiritus autem digiti
ſpecie velut vnius ſecundum diuinitatem corporis ſeriẽ vi-
deatur exprimere. Nónne videtur indiuiduum eſſe regnũ,
cum velut corpus ſit indiuiſum? Habitat enim (vt legiſti)
corporaliter plenitudo diuioitatis in Chriſto. Quod vtique Coloſ. 2.
& de patre negare oon poteris, & de ſpiritu negare non de-
bes: nec tibi membrorum comparatione noſtrorum portio
quædam videatur facienda virtutis. Indiuiduæ enim rei nõ
poteſt eſſe diuiſio. & ideo ad formam voitatis, non ad diſtin
ctionem poteſtatis referenda digiti nuncupatio eſt, cũ dex-
D tera dei dicat: Ego & pater vnum ſumus. Sed licet indiuidua 1. Ioan 10.
diuinitas, * diſtincta perſona eſt, digitus tamen cum dicitur, * diuinita-
ſpiritus operatoria virtus ſignificatur, quòd diuinorum ope tis.
rum ſicut pater & filius, ita & ſpiritus ſanctus operator ſit.
Dauid enim dicit: Quoniam videbo cœlos opera digitorũ Pſalm. 8.
tuorum. Et in. xxxij. Pſalmo: Et ſpiritu oris eios omnis vir-
tus eorum. Et Paulus ait: Hæc autem omnia operatur vnus 1. Corin. 12.
atque idem ſpiritus, diuidens ſingulis prout volt. Et hic cũ
dicit, ¶ Quòd ſi in ſpiritu dei ego eiicio dæmonia, profecto
peruenit in vos regnum dei:) Simul oſtendit imperialẽ quã-
dam eſſe ſancti ſpiritus poteſtatem, in quo regnum eſt dei.
Nos quoque in quibus habitat ſpiritus, regalem domum ha-
bemus. Vode & in poſterioribus dixit: Regnũ dei intra vos Lucæ. 17.
eſt. Et ideo diuinitatis, & dominationis, & imperatoriæ ma-
ieſtatis conſortem debemus æſtimare ſpiritum ſanctũ, quia
dominus eſt ſpiritus. Vbi autẽ ſpiritus domini, ibi libertas.
¶ Cum immundus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per 2. Corin. 3.
loca inaquoſa, quærens requiem, & non inueniens.) Hoc de
Iudæorum plebe dictum ambigi nõ poteſt, quam dominus
à regno

à regno ſuo in ſuperioribus ſegregauit. Vnde omnes quoq; A
hæreticos & ſchiſmati cos à regno dei, & ab eccleſia intelli-
ge ſeparatos. Et ide o non dei, ſed immundi ſpiritus omnes
ſchiſmatum hæreticorúmque liquidò claret eſſe conuẽtus.
Itaque io vno homine totius Iudaici popnli cõparatio eſt, à
quo per legẽ ſpiritus immundus exierat. Sed quia in natio-
nibus & gentibus per fidẽ Chriſti requiẽ reperire nõ potuit
(immundis enim ſpiritibus Chriſtus incendium eſt, qui in
pectoribus gentilium, quæ antè arida erant, poſtea per ba-
ptiſmum rore ſpiritus ſancti humeſcebant, iacula aduerſarij
ignita reſtinxerat) ideo regreſſus ad plebem eſt Indęorum,
quæ forenſi & perſunctoria ſpecie compta, animo manet in-
teriore pollutior. Neq; enim ſacri fontis irriguo aut ablue-
bat aut reſtinguebat ardorem: meritóq; ad eam ſpiritus re-
dibat immundus, adducẽs ſecum ſeptem ſpiritus nequiores
ſe, quoniam in bebdomada legis & octauæ myſteriũ ſacri-
legamente commiſit. Itaq; vt nobis multiplicatur ſeptifor-
mis ſpiritus gratia, ita illis immundorum ſpirituũ omnis cu-
mulatur iniuria. Vniuerſitas enim boc numero aliquotiẽs cõ
prebenditur, propter qnod ſeptimo die concluſus mondi o- B
peribus requieuit deus. Ideo & ſterilis ſeptem peperit, & po
puloſa in filus infirmata eſt. Deniq; vt ſcias Synagogæ popu
lum deformari, vbi Eccleſiæ beatitudo laudatur, ſubiecit:

De increpatione generationis nequam, ſignum quærentis.

GEneratio hæc generatio nequam eſt, ſignũ quęrit,
& ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ. Nam
ſicut Ionas fuit ſignum Niniuitis, ita erit & filius
hominis.) In hoc quoque Iudæotum plebe dam-
nata, Eccleſiæ myſterium euidenter exprimitur, quæ in Ni-
niuitis per pœnitentiam, & in regina Auſtri per ſtudium
percipiendæ ſapientiæ de totius orbis finibus congregatur,
vt pacifici Salomonis verba cognoſcat. Regina plane, cuius
regnum eſt indiuiſum, de diuerſis & diſtantibus populis in
Ephe.5. vnum corpus aſſurgens. Itaque ſacramentum illud magnum
eſt de Chriſto & Eccleſia, ſed tamen hoc maius eſt, quia il-
lud in figura ante præceſſit, nunc autem plenum in veritate
myſterium eſt. Illic enim Salomonis typus, hic autem Chri-
ſtus in ſuo corpore eſt. Ex duobus igitur conſtat. Eccleſia,
vt aut peccare neſcias, aut peccare deſinas. Pœnitentia enim
delictum abolet, ſapientia cauet. Hoc in myſterio. Cęterùm C
Ionæ ſignum vt typus dominicæ paſſionis ſit, ita etiam gra-
uium, quæ Iudæi commiſerint, teſtificatio peccatorum eſt.
Simul aduertere licet & maieſtatis oraculum, & pietatis in-
dicium. Namque Nininitarum exemplo & denunciatur ſup
plicium, & remedium demonſtratur. Vnde etiã Iudæi debẽt
noo deſperare indulgentiam, ſi velint agere pœnitentiam.

De ſimilitudine qua ad oſtenſionem fidei adhortamur.

NEmo lucernam accendit, & in abſcondito ponit,
neq; ſub modio, ſed ſuper candelabrum vt qui in-
grediuntur, lumẽ videant.) Ergo quia in ſuperio-
ribus Eccleſiam Synagngæ prætulit, hortatur nos
vt fidem potius noſtram ad eccleſiam trãsferamns Lucerna
Pſalm.118. enim fides eſt, iuxta quod ſcriptũ eſt: Lucerna pedibus meis
verbum tuum domine. Verbũ enim dei fides noſtra eſt, ver-
Ioan.1. bum dei lux eſt, lucerna eſt fides. Erat lux vera, quæ illumi-
nat omnem hominem venientem in hunc mundum. Lucer-
na autẽ lucere non poteſt, niſi aliunde lumeo acceperit. Hęc
eſt lucerna quæ accenditur, virtus ſcilicet noſtræ mentis & D
ſenſus, vt dracbma illa poſſit quæ perierat reperiri. Nemo er
go fidem ſub lege conſtituat. Lex enim intra menſuram eſt,
vltra menſuram gratia. Lex obumbrat, gratia clarificat. Et
ideo oemo fidem ſuam intra mẽſuram legis includat, ſed ad
Eccleſiam cõferat, in qua ſeptiformis ſpiritus relucet gratia,
quam princeps ille ſacerdotum fulgore ſupernæ dininitatis
illuminat, oe eam legis vmbra reſtinguat. Denique lucerna
illa quam matutinis veſpertinísque temporibus ritu veteri
Iudæorum princeps ſacerdotũ ſolebat accendere, velut ſub
modio ſita legis euanuit: & ciuitas illa Hieruſalẽ, quæ in ter-
ris eſt, quæ occidit prophetas quaſi in conualle fletus poſita
deliteſcit: illa autem Hieruſalem quæ in cœlo eſt, in qua mi-
litat fides noſtra, io illo altiſſimo omnium locata monte, hoc
eſt in Chriſto, Eccleſia non poteſt tenebris & ruinis huius
mundi abſcondi, ſed fulgens candore Solis æterni, luce nos

gratiæ ſpiritalis illuminat.

De redargutione interioris immunditiæ, multorúmque vitiorum Phariſæorum & legiſperitorum.

NVnc vos Phariſæi prius qnod deforis eſt calicis &
catini, mundatis.) Vides corpora noſtra terrenorũ
& fragilium expreſſione ſignari, quæ breui lapſu
præcipitata frangantur: & facile ea quæ mens vo-
luit interna, per ſenſus & geſta corporis prodi: ſicut illa quæ
calix interius continet, foris lucent. Vnde & in poſteriorib'
non dubium eſt vocabulo calicis paſſionem corporis decla-
rari, cum dicit dominus: Calicem quem mihi pater dedit, nõ Ioan.18.
vis vt bibam illum? Bibit enim corpus ſuum, qui corporalẽ
fragilitatem ſpiritali abſorbet affectu, & quaſi in mentem a-
nimúmqne trãsfundit, vt interioribus exteriorum imbecil-
litas hauriatur. Cernis igitur quod nos non exteriora huius
calicis aut catini, ſed interiora contaminãt. Et ideo quaſi bo
nus præceptor docuit quemadmodum noſtri mundare cor-
poris contagium debeamus, dicens: ¶ Date eleemnſynam, &
ecce omnia munda ſnnt vobis.) Vides quanta remedia? Mũ-
B dat nos miſericordia, mundat nos dei ſermo, iuxta quod ſcri
ptum eſt: Iam vos mundi eſtis propter ſermonem meũ, quẽ Ioan.15.
locutus ſum vobis. Nec hoc loco ſolum, ſed etiam in aliis
quanta gratia ſit, expreſſum tenes. Eleemoſyna enim à mor Tobiæ.12.
te liberat. &, Conclude eleemoſynam in corde pauperis, & Eccleſ.29.
hæc pro te exorabit in die malo. Totus itaq; pulcherrimus
ab hinc dirigitur locus, vt quoniam nos ad ſtudium ſimpli-
citatis inuitat, ſuperflua Iudæorum & terrena condemnet,
qni ſecundum corpus intelligendo quæ legis ſunt, vitro &
catino propter fragilitatem ſui non immerito comparantur
& ea de quibus nobis nullus eſt vſus, obſeruant: ea autem in
quibus noſtræ ſpei fructus eſt, negligunt: & ideo peccatum
grande committunt, dum meliora deſpiciunt: & tamen ip-
ſis peccati abolitio promittitur, ſi miſericordia conſequa-
tur. Breuiter autem vitia eorum multa perſtringit, qui vilium
fructuum decimis conferendis omne ſtudium intendant ſu-
um, nec vllum futuri iudicij metum nec aliquam dei habeãt
charitatem, cum opera ſine fide vana ſint. Prætereunt enim
iudicium & charitatem dei. Iudicium ideo, quia non omnia
quæ agunt, in iudicium referunt. Charitatem ideo, qnia non
C ex affectu deum diligunt. Sed ne rurſus fidei nos ſtudioſos
faciat operum negligentes, perfectionem fidelis viri breui
ſermone concludit, vt & fide & operibus approbetur, dicẽs:
¶ Hæc oportuit facere, & illa non omittere.) Arrogantiam
quoque iactantiámque redarguit Iudæorum, dum primatus
accubitionis in conuiuiis appetunt. In ipſos qnoque peritos
legis damnationis ſententia promulgatur: ¶ Væ vobis, quĩ
eſtis vt monumenta.) Qui quaſi ſepulchra, quę non apparẽt,
ſpecie fallunt, viſúque decipiunt: vt cum foris ſpecioſa pro-
mittãt, intus plena fœtoris includant. Quod faciunt pleriq;
doctores, qui ab aliis exigunt quæ ipſi non queant æmulari.
Et ideo ipſi monumenta ſunt, ſicut & alibi dictum eſt: Sepul Pſalm.5.
chrum patens eſt guttur eorum. Bonus etiam locus aduerſus
ſuperſtitionẽ vaniſſimam Iudæorum: ¶ Væ vobis, qui ædi-
ficatis monumẽta prophetarum,) quia ędificando ſepulchra
prophetarum, patrum ſuorum facta damnabant, Aemulãdo
autem paterna ſcelera, in ſeipſos ſententiam retorquebant.
Etenim propheticorum ædificatione tumulorũ ſceleris eos
D qui occiderant arguebant, & ſimilium æmulatione factorũ
ſe quoque declarabant paternæ iniquitatis hæredes. Non igi
tur ædificatio, ſed æmulatio loco criminis æſtimatur. Neq;
enim poſſunt hæreditariæ iniquitatis abſolui, qui dei filium
crucifigendo, quod grauius eſt, paternis cumulum ſceleribꝰ
addiderunt. Et ideo bene alibi addidit: Implete menſuram
patrum veſtrorum. quia nihil eſt vltra dei iniuriam, grauius
peccare quod poſſint. Propterea mittit ad illos Sapientia a-
poſtolos & prophetas. Quis eſt ſapientia, niſi Chriſtus? De-
nique in Matthæo habes: Ecce ego mitto ad vos prophetas
& ſapientes. Arguuntur adhuc ſub nomine Iudæorum, & fu
turo ſupplicio ſtatuuntur obnoxij, quia cum doctrinam ſibi
diuinæ cognitionis vſurpẽt, & alios impediãt, nec ipſi quod
profitentur agnoſcant.

De exemplo quo & timor mortis excluditur, & fides roboratur.

Nonne

Cap. XII. NOnne quinque paſſeres veneunt dipondio? Et vnus ex illis non eſt in obliuione coram deo. Sed & capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt. Nolite timere, multis paſſeribus pluris eſtis.) Pulcherrimum locum tenendæ ſimplicitatis, & æmulandæ fidei ſaluator intexuit, ne Iudaicæ perfidiæ more alia promamus affectu, alia voce ſimulemus, cum vltimo tempore occulta cogi-
Roma.2. tationum accuſantium, aut etiam defendentium, ſecretú noſtræ mentis appertura videantur. Quæ enim maior eſt ſimplicitatis illecebra, quàm vt vnuſquiſque cognoſcat latebrã fraudis eſſe nó poſſe? Sed quoniá gemina eſt cauſſa perfidię, quia aut ex inolita malitia, aut ex accidenti metu naſcitur: ne quis metu territus poteſtatis, deum quem corde cognoſcit, negare cogatur, pulchrè addidit animæ tantum formidabile eſſe ſupplicium, pœnam corporis nó eſſe metuendam. Mors enim naturæ finis, non pœnæ eſt. Et ideo mortem ſupplicij corporalis eſſe defectum, pœnã vero animæ eſſe perpetuã: eóque deum ſolum eſſe metuendum: cuius poteſtati non natura præſcribat, ſed eadem natura ſubiaceat. Mortem vero B non eſſe terribilem, quam locupletiore fœnore ſit immortalitas redẽptura. Inſpirauerat dominus ſimplicitatis affectũ, virtutem mentis erexerat, fides ſola nutabat, bene eam de vilioribus roborauit. Nam ſi deus obliuionem paſſerum nó habet, hominum habere qui poteſt? Quod ſi tanta eſt dei etiam æterna maieſtas, vt vnus ex paſſeribus, aut noſtrorum numerus capillorum pręter ſcientiam dei non ſit, quàm indignum eſt æſtimare quod fidelium corda dominus aut ignoret aut ſpernat, qui viliora cognoſcat? Fortaſſe dicat aliquis,
1.Corin.9. Quomodo Apoſtolus dixit: Nũquid de bubus cura eſt deo? cum vtique bos paſſere precioſior ſit? Sed aliud eſt cura, aliud ſcientia. Denique numerus capillorum nó in actu computationis, ſed in facilitate cognitionis accipitur. Non enim ſolicitam deus curæ numerantis intendit excubiam, ſed cui cognita ſunt omnia, quaſi numerata ſunt omnia. Bene tamen numerati dicuntur, quia illa quæ volumus ſeruare, numeramus. Poſſumus tamen hic diſcutere aliquid intelligentiæ ſpiritalis arcanum, præſertim cum hoc videatur abſurdum, vt C homines non potius hominibus quàm paſſeribus comparentur. Videntur enim quinque iſti paſſeres, quinque eſſe corporis ſenſus, tactus, odoratus, guſtus, viſus, auditus: qui modo paſſerum, ſi terrenarum ſordium rimentur illuuiem, atque ex incultis locis & fœtidis cibum quærant, delictorum ſuorum laqueis occupati, ad ſuperiorũ operũ fructus quibus epulantur animi, reuolare nó poſſunt. Eſt enim lenocinantis quidam laqueus voluptatis, qui noſtrorum veſtigiis animorum quædam vincula ſubnectat, vt ſi igneum vigorẽ, puritatémque naturæ, terrenæ materiæ ſenſus hebetauerit, luxuriæ precio ſecularis addictum, ſub quadam vitiorũ auctione conſtituat. Sunt etiam quædam noſtrorum nundinæ delictorum. Itaque variarum capti illecebris voluptatũ, aut venundamur ſub peccato, aut redimimur à peccato. Chriſt⁹ nos redimit, aduerſarius vendit: ille auctionatur ad mortẽ, hic redimit ad ſalutem. Vnde bene Matthæus duos paſſeres poſuit, corpus animámq; ſignificans: quoniá caro quoque, ſi conſentiens dei legi, & exuens ſe lege peccati, in naturam a- D nimæ ſenſuum puritate tranſierit, alis ad cœlum ſpiritalibus eleuatur. Itaque docemur quia volandi nobis gratiam natura dedit, voluptas abſtulit, quę malorum eſcis grauat animã, atque in naturã corporeæ molis inclinat. Meritóque poſuit quia nemo illorum cadit ſine voluntate dei. Quod enim cadit, vergit in terram: & quod volat, faſtigio immortalitatis euehitur. Ne cui autẽ dubium eſſet quod Matthæus dixit, Lucas euidenter abſoluit: quia volũtas dei, cognitio dei. Nó enim quiſquam voluntate dei cadit, ſed qui delictorum ſuorum mole ruerit, deum latere nó poterit. Nam & Iob ex dei voluntate tentatur. Dedit tibi aduerſarium, ſed propoſuit præmium. Nec excuſes fragilitatem, qui habes imaginẽ, accepiſti munitionem: vnde & hoc proficit ad ſalutem, vt ſine permiſſione dei diabolum nocere nó poſſe cognoſcas, ne potentiam diaboli magis timeas, quàm diuinitatis offenſam. Iã illud non dubium eſt, animæ paſſerem comparari, cum le-
Pſalm.123. geris: Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venan-
Pſalm.10. tium. Et alibi: Quomodo dicitis animæ meæ, tranſmigra in
A montem ſicut paſſer? Ipſum quoque hominem legimus cóparari paſſeri, quia ſcriptum eſt: Ego autem quaſi paſſer vni- Pſalm.101.
cus in ædificio, ſcilicet ex duobus paſſeribus in vnum paſſerem: hoc eſt, ſpiritalis ſubſtantiæ ſubtilitatem concordans, vtriuſque alæ compage formatus. Ergo paſſer bonus eſt, cui volandi natura ſuppeditat. Eſt etiam malus paſſer, qui volãdi vſum terrenæ vitio labis aboleuerit: quales ſunt iſti paſſeres, qui dipondio veneunt. Alibi aſſe veneunt, alibi dipondio. Quanta vilitas delictorũ? Mors enim vilis, ſed precioſa virtus. Etenim aduerſarius tanquam captiua mãcipia viliores precio æſtimationis addicit. At vero dominus tanquam ſpecială ſeruitia, quæ ad imaginem & ſimilitudinẽ ſui fecit, idoneus ſui operis æſtimator, magno precio nos redemit, ſicut ſanctus Apoſtol⁹ dixit: Empti enim eſtis precio magno. 1.Cor.9.
Et bene magno, quod non æſtimatur ære, ſed ſanguine: quia pro nobis mortuus eſt Chriſtus, qui precioſo nos ſanguine liberauit: ſicut etiam ſanctus Petrus in Epiſtola commemorat ſua, ſcribens ad nos: Quia non corruptibilibus argẽto & 1.Pet.1.
B auro, inquit, redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis, ſed precioſo ſanguine quaſi agni incontaminati & immaculati Chriſti Ieſu. Et bene precioſo, quia immaculati corporis ſanguis eſt, quia ſanguis eſt vnici filij dei, qui non ſolum de maledicto legis, ſed etiam de impietatis morte perpetua nos redemit. In ſumma igitur hic ſenſus eſt: Si dominus vilibus auibus & infidelibus hominibus vel in oriundo ſole, vel in terrena fœcunditate proſpexit, ſi miſericordiæ ſuæ omnibus munus impartit, haud eſſe dubitãdum contemplationẽ apud illum fideliũ valituram eſſe meritorum. Præclare autem & fidem acuendo intexuit, & fidei ipſi virtutum fundamenta ſubiecit. Nam vt fortitudinis incentiuum eſt fides, ita fidei firmamentum eſt fortitudo.

De irremiſsibilitate blaſphemiæ in ſpiritum ſanctum.

ET omnis qui dicit verbum in filium hominis, remittetur ei: in ſpiritum autem ſanctum qui dixerit, non remittetur ei.) Vtique filiũ hominis Chriſtum intelligimus, qui de ſpiritu ſancto generatus
C & ex virgine eſt, quod parẽs eius in terris ſola ſit virgo. Nũquid ergo maior eſt ſpiritus ſanctus Chriſto, vt in Chriſtum peccantes veniam conſequantur, in ſpiritum ſanctum delinquentes remiſſionem non mereantur adipiſci? Sed vbi vnitas poteſtatis eſt, nulla comparationis eſt quæſtio, neq; controuerſia magnitudinis, cum magnus ſit dominus, & magni- Pſalm.144.
tudinis eius finis eſſe non poſſit. Si igitur, quod credimus, vnitas trinitatis eſt, indiſcreta vtiq; magnitudo, ſicut indiſcreta operatio. Quod in ſequentibus demonſtratur. Nam cum alibi dictum ſit: Pater vobis dat quid loquamini, hic ſubie- Matth.10.
cit: ¶ Spiritus enim ſanctus docebit vos in illa hora quæ oporteat dicere.) Ergo ſi operatio vna eſt, vna eſt & contumelia. Sed ad propoſita reuertamur. Hic videtur quibuſdã vt eundem & filium hominis & ſpiritum ſanctum Chriſtum intelligamus: ſalua diſtinctione perſonarum, & vnitate ſubſtantiæ, quia vnus & deus & homo Chriſtus, idem ſpiritus, ſicut ſcriptum eſt: Spiritus ante faciem noſtrã Chriſtus do- Thre.4.
D minus. Idem ſanctus, quia ſicut deus pater & filius dominus, dominus pater & filius deus, ita etiam & pater ſanctus, & filius ſanctus & ſpiritus ſanctus. Denique Cherubim & Seraphim indefeſſis vocibus clamant: Sanctus ſanctus ſanctus, vt trinitas repetita tertia appellatione ſignetur. Si ergo vtrumque Chriſtus eſt, quæ eſt diuerſitas, niſi vt ſciamus quia diuinitatem Chriſti nobis negare non liceat? Denique in perſecutione quid quæritur, niſi vt dominum Chriſtum negemus? Itaque quicunque non confitetur in Chriſto deum, & ex deo atque in deo Chriſtum, veniam non merebitur. Sed etiam quicunque nó confitetur Chriſtum in carne veniſſe, ex deo non eſt. Qui enim hominem negauit, deum negauit: quia deus in homine, & homo in deo Chriſtus. Plerique tamen illud tenent, vt eam blaſphemiam dicant non eſſe veniabilem, ſi quis Chriſtũ dicat in Beelzebub eiicere dæmonia, non poteſtate diuina.

De reſponſione domini ad poſtulationem cuiuſdam, qua auaritia abolenda docetur.

Et

ET ait quidam de turba: Magiſter, dic fratri meo vt A
diuidat mecum hæreditatem. At ille dixit ei: Ho-
mo, quis me conſtituit iudicem aut diuiſorem ſu-
pra vos?) Totus hic locus ad ſubeundam pro con-
feſſione domini paſſionẽ, aut contemptu mortis, aut ſpe prę-
mij, aut manſuri denunciatione ſupplicij, cui nunquàm venia
laxetur, inſtruit. Et quoniam auaritia plerumque ſolet ten-
tare virtutem, etiam huius abolendæ & præceptum ſubiici-
tur, & exemplum, dicente domino: Quis me conſtituit iudi-
cem aut diuiſorẽ ſupra vos? Bene terrena declinat, qui pro-
pter diuina deſcenderat: nec iudex eſſe dignatur litiũ, & ar-
biter facultatum, viuorum habens mortuorúmque iudiciũ,
arbitriúmque meritorum. Nõ ergo quid petas, ſed à quo po
ſtules, intuendum eſt, nec maioribus intẽto animo putes mi-
noribus obſtrependum. Vnde non immerito refutatur hic
frater, qui diſpenſatorem cœleſtium geſtiebat corruptibili-
bus occupare, cum inter fratres patrimonium nõ iudex me-
dius, ſed pietas debeat ſequeſtra diuidere: quãquàm immor-
talitatis patrimonium non pecuniæ ſit hominibus expeten- B
dum. Fruſtra enim cõgregat opes, qui ſe his neſcit vſurum.
¶ Hominis cuiuſdam diuitis vberes fructus poſſeſſio attu-
lit &c.) Sicut ille qui cum repleta horrea nouis meſſibus rũ-
perentur, exuberantium ſibi fructuum receptacula præpa-
rabat, cui congregaret ignarus. Remanẽt enim in ſeculo cũ-
cta quæ ſeculi ſunt, & pereunt nobis quæcunque congregã-
tur hæredibus. Neque enim noſtra ſunt, quæ non poſſumus
auferre nobiſcum. Sola virtus comes eſt defunctorum, ſola
nos ſequitur miſericordia, quæ cœleſtium dux præuia man-
ſionum, pecuniæ vilis vſura tabernacula defunctis acquirit
æterna, ſicut domini præcepta teſtantur, dicentis ad nos: Fa-
cite vobis amicos de iniquo mammona, qui vos recipiant in
æterna tabernacula ſua. Bonum itaque ac ſalutare præceptũ
& idoneũ, quod vel auaros poſſit animare, quo ſtudeãt cor-
ruptibilia perennibus, terrena mutare diuinis. Sed quoniam
plerumque deuotio fidei infirmitate reuocatur, & ad conſe-
rendum patrimonium prompti, victus ſui cõſideratione re-
trahuntur, ideo addidit dominus dicens: C

De prohibitione ſolicitudinis de victu & veſtitu.

NOlite ſoliciti eſſe animæ quid manducetis, neque
corpori quid veſtiamini. Anima plus eſt quàm e-
ſca, & corpus q̃ veſtimentũ.) Nihil enim moralius
ad faciendam fidem, omnia credẽtibus à deo poſſe
conferri, quàm quod aërius ille ſpiritus vitale collegium a-
nimæ corporíſque contubernio fœderatum ſine noſtro la-
bore perpetuæ, nec ſalutaris deficit vſus alimenti, niſi cum
venerit dies ſuprema moriendi. Cum igitur anima indumẽ-
to corporis veſtiatur, & vigore animæ corpus animetur, ab-
ſurdum eſt vt victus nobis copiam defuturam putemus, qui
viuendi iugem ſubſtantiam conſequamur. ¶ Conſiderate,
inquit, volatilia cœli.) Magnum ſane & aptum quod fide ſe-
quamur exemplum. Nam ſi volatilibus cœli, quibus nullum
exercitium cultionis, nullus de meſſium fœcunditate pro-
uentus eſt, indeficientem tamen prouidentia diuina largitur
alimoniam: verum eſt cauſſam inopiæ noſtræ auaritiã iudi- D
care. * Etenĩ illis idcirco inelaborati pabuli vſus exuberat, * videri.
quod fructus ſibi communes ad eſcam datos, ſpeciali quodã
neſciunt vindicare dominatu: nos communia amiſimus, cũ
propria vindicamus. nam nec propriũ quicquã eſt vbi per-
petuum nihil eſt: nec certa copia, vbi incertus euentus. Cur
enim diuitias tuas æſtimes, cum tibi deus etiam victum cum
cæteris animantibus voluerit eſſ communẽ? Aues cœli ſpe-
ciale ſibi nihil vindicant, & ideo pabulis indigere neſciunt,
quia non norunt aliis inuidere. ¶ Conſiderate lilia agri quo-
modo creſcũt. Et infra: Si autẽ fœnũ quod hodie in agro eſt,
& cras in clibanum mittitur, deus ſic veſtit.) Bonus quidem
ſermo atq; moralis quod ad fidem nos diuinę miſericordiæ
conferendæ, vel iuxta literam, quia ad ſtaturam corporis no
ſtri, vel ſpiritaliter, quia ſupra menſuram ſtaturæ noſtræ ſi-
ne dei fauore nihil valemus adiungere, cõparatione nos flo-
ris & fœni ſermo dominicus prouocauit. Quid enim tã mo-
rale ad perſuaſionem, quàm cũ videas quod etiam quæ ſunt
irrationabilia, ſic dei proſpicientia veſtiuntur, vt nullo vſu
vel ad gratiam egeant, vel ad ornatum: multò magis credas A
rationabilem hominem, ſi omnem ſui vſum in deo collocet,
nec ſtudio mutandi violet fidem, nunquàm egere poſſe, eò
quod iure præſumpſerit de fauore diuino? Sed tamen vt etiã
altius iſta pendamus, quia non ocioſum videtur quod flos
vel homini confertur, vel certe plus penè quàm hominibus
in Salomone præfertur, qui tantum meruit vt vel in ſpecie
templum deo cõderet, vel in myſterio Chriſti eccleſiã figu-
raret: Non alienum videtur vt per claritatem coloris, ange-
lorum cœleſtium gloriam putemus expreſſam: qui vere mũ-
di iſtius flores ſunt, quod eorum claritatibus mundus orna-
tur, & bonum odorem ſanctificationis aſpirant. Quorũ prę- 2. Corin. 2.
ſidio fulti poſſumus dicere: Bonus odor Chriſti ſumus deo
in iis qui ſalui fiunt, qui nulla ſolicitudine præpediti, nullo
vſu laboris exercio, diuinæ in ſe liberalitatis gratiam, & cœ-
leſtis ſeruant dona naturæ. Vnde bene & hic veſtitus gloria
ſua Salomon, & alibi coopertus oſtenditur, quod infirmita-
tem corporeæ naturæ veluti virtute quadã mentis adoper-
tam operum gloria veſtiebat. Angeli vero quorum naturã B
diuinior expers manet iniuriæ corporalis, recte licet maxi-
mo viro, conſideratione tamen noſtræ iniurię præferuntur:
Ergo quoniam per reſurrectionem erunt homines ſicut an-
geli in cœlis, nos quoque exemplo angelorum gloriæ cœle-
ſtis augmentum dominus, qui & illis eã tribuit, ſperare prę-
cepit, quo abſorbeatur hoc mortale à vita. Oportet enĩ cor- 1. Corin. 15.
ruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc in-
duere immortalitatem. Plerique etiam comparationem hãc
ſecundum naturam floris & vſum putãt propoſiti germinis
aptiorem, eò quod lilia nullius annui vſus cultum requirãt,
nec ſicut erga prouentũ fructuum cæterorum, ita etiam er-
ga generationem iſtius floris, ſollicitis in orbẽ redeat labor
actus agricolis. Quibuſlibet enim ſiccitatibus agri omne il-
lud quod alitur in florem, quadã virtute genitali ex ſeſe at-
que in ſe ſucci ſemper manentis animatur. ita cum foliorum
puberum caulẽ videas aruiſſe, floris tamen natura viueſcit:
Abſconditur enim viriditas, non amittitur. At vbi vernis C
fuerit prouocata blanditiis, indumentum germinis, comam
floris lilij ſui reſumit ornatus. Quem locum nunc, quoniam
alibi vberius tractatum eſſe reminiſcimur, perſtrinxiſſe ſatis
eſt, ne in eadem ſit recurſus. Illud delectat aduertere, quia
non in aſperitatibus montium, incultíſq; ſyluarum lilia, ſed
in ortorum amœnitate generantur. Sunt enim orti quidam
diuerſarum pomiferi virtutum, iuxta quod ſcriptũ eſt: Or-
tus concluſus ſoror mea ſponſa, ortus concluſus, fons ſigna- Canti. 4.
tus. eò quod vbi integritas, vbi caſtitas, vbi religio, vbi fida
ſecretorum ſilentia, vbi claritas angelorum eſt, illic con-
feſſorum violæ, lilia virginum, roſę martyrum ſunt. Nec in-
congruum quiſquam putet quod angelis lilia comparentur,
cum lilium ſe Chriſtus ipſe memorauerit, dicens: Ego flos Canti. 2.
campi, & lilium conuallium. Et bene lilium Chriſtus, quia
vbi martyrum ſanguis, ibi Chriſtus, qui eſt flos ſublimis, im
maculatus, innoxius, in quo nõ ſpinarum offendat aſperitas,
ſed gratia circunfuſa clareſcat. Sunt enim ſpinæ roſarũ, quia
tormenta ſunt martyrum. Non habet ſpinas inoffenſa diui-
nitas, quæ tormenta non ſenſit. Ergo ſi lilia vel angeli ſupra D
hominum gloriam veſtiuntur: nec in nobis miſericordiã dei
deſperare debemus, quibus per reſurrectionis gratiam do-
minus ſimilem angelis ſpeciem pollicetur. Quo loco etiam
illam videtur perſtringere quæſtionem, quam etiam Apo-
ſtolus non omiſit, quia gentes huius mundi quærunt quo-
modo reſurgant mortui, & quali corpore veniant. Nam cũ
dicat, Quærite regnum dei, & hæc omnia adiicientur vobis:
nec ad præſens, nec in reliquum fidelibus oſtendit gratiam
defuturam, ſi modo qui diuina deſiderant, terrena non quę-
rant. Indecorum quippe eſt homines curare de cibo, qui mi
litant de regno. Nouit rex quemadmodum familiam ſuã pa-
ſcat, alat, veſtiat: & ideo dixit: Iacta in dominum cogitatum Pſalm. 54.
tuum, & ipſe te enutriet. ¶ Ignem veni mittere in terram, &
quid volo niſi vt accendatur? Baptiſma habeo baptizari, &
quomodo angor vſque dum perficiatur,

De vigilantia & negligentia ſeruorum.

Beati

BEati ſerui illi, quos cum venerit dominus inueoe-
rit vigilantes.) In ſuperioribus vigilare nos vo-
luit, per omnia expectantes momenta domini ſal-
uatoris aduentũ, oe dum aliquis remittit & oegli-
git, de die io diem opera ſua differens: iodicij futuri die, vel
propria morte præuentus meritum ſuæ commendarionis a-
mittat. Et illa quidem in omnes præcepti forma generalis:
¶ Quod ſi dixerit ſeruus ille in corde ſuo, moram facit do-
minus meus venire &c.) Verũ ſeries ſequentis exempli di-
ſpenſatoribus, hoc eſt, ſacerdotibus videtur eſſe propoſita,
quo ſciant ſibi grauem in futurum pœnam eſſe ſubeondam,
ſi ſecularibus intenti deliciis, familiam domini plebémq; cõ-
miſſam ſibi gubernare oeglexerint. ¶ Ille autem ſeruus qui
cogoouit voluntatem domini ſui, & noo præparauit.) Sed
quia exiguus eſt profectus, & parua meritorum gratia, ſup-
plicij metu ab errore reuocari, maiórque prærogatiua cha-
ritatis & amoris: eò domious ad promerendam ſui gratiam
ſtudia noſtra acuit, & acquirẽdæ cupiditatem diuioitatis in-
flammat diceos: ¶ Ignem veni mittere in terram.) Nõ vtiq;
illum ignem conſumptorem booorum, ſed bonæ voluntatis
authorem: qui aurea dominicæ domus vaſa meliorat, fœnũ
vero conſumit & ſtipulam, ac ſecularia omoia mundi volu-
ptate concreta, perituræq́ue opus carnis exurit, ignis ille di-
uinus qui flammigerabat in oſſibus prophetarum, ſicut ſan-
ctus Hieremias dicit: Quia factus eſt ſicut ignis ardens, flã-
Hiere.20. migerans in oſſibus meis. Eſt enim igois domioi, de quo di-
Pſalm.49. ctum eſt: Ignis ante eum ardebit. Eſt & idem dominus ignis,
ſicut & ipſe dixit: Ego ſum ignis ardens, & noo conſumens.
Ignis enim domioi, lumen æternum eſt. Quo igne illæ accẽ-
duntur lucernę, de quibus ſupra dixit: ¶ Sint autẽ lumbi ve-
ſtri præcincti, & lucernæ ardẽtes.) Et ideo quia nox eſt dies
huius vitæ, lucerna eſt neceſſaria. Huoc ignem io ſe etiam
* al Amaó. Amaus * & Cleophas à domioo miſſum eſſe teſtantor dicẽ-
tes: Nóone cor noſtrum ardens erat in via cum aperiret no-
bis ſcripturas? Euidẽter itaque docuerunt qualis iſtius ignis
ſit operatio, qui ſecreta cordis illuminat. Et ideo fortaſſe do-
minus io igne venturus eſt, vt reſurrectionis tempore vitia
vniuerſa conſumat, ſuíque coośpectu deſideria cõpleat ſin-
gulorum, meritorúmque & myſteriorum lumeo accendat.
Tanta itaque domini dignatio eſt, vt infundeodæ oobis de-
uotionis, & conſummaodæ perfectioois io oobis, & maturã-
dæ pro nobis ſtudium paſſionis ſibi ineſſe teſtetur: qui cum
in ſe nihil habuerit quod doleret, noſtris tamen angebatur
ærumnis, & ſub tempore mortis mœſtitiã prætendebat, quã
non ex metu mortis ſuæ, ſed ex mora noſtræ redemptionis
aſſumpſerat, iuxta quod ſcriptum eſt: ¶ Et quomodo angor
vſque dum perficiatur?) Vtique qui vſque ad perfectiooem
Matth.16. angitur, de perfectione ſecurus eſt. Sed etiam alibi, Triſtis,
ioquit, eſt anima mea vſque ad mortem. Non propter mor-
tem, ſed vſque ad mortem triſtis eſt domious, quia eum cõ-
ditio corporalis affectus, non formido mortis offendit. Nam
qui corpus ſuſcepit, omnia debuit ſubire quæ corporis ſunt,
vt eſuriret, ſitiret, angeretur, cõtriſtaretur. Diuioitas autem
commutari per hos neſcit affectus. Simul oſtendit quod in
certamine paſſionis mors corporis abſolutio anxictudinis,
ooo coaceruatio ſit doloris.

De ſpiritali intellectu eius quod dominus dixit ſe veniſſe, non vt daret pacem, ſed ſeparationem.

PVtatis quod pacem veni dare in terram? Non, di-
co vobis, ſed ſeparationẽ. Erũt enim ex hoc quin-
qoe in domo vna diuiſi, tres in doos, & duo in tres
diuidentur: Pater in filium, & filius io patrem ſuũ:
mater in filiam, & filia in matrem ſuam: ſocrus in nurum ſuã,
& nurus in ſoerum ſuam.) Cum io omnibus ſere euangelij
locis ſpiritalis intellectus operetur, tamen in præſenti maxi-
me, ne quem duritia oudæ expoſitioois offendat, ſpiritali al-
titudioe ſenſus ſeries temperanda eſt, præſertim cum ſacro-
ſancta religio moralibus diſciplinis & mitibus pietatis exẽ-
plis etiam fidei exules ad reuerentiam tameo ſoi clementer
inuitet, vt pręuia fidei diſciplina, manſuetudioe ſui ſuperſti-
tionum dura diſſoluat, & obnoxias erroribus mentes cogat
etiam fidem credere, quas potuit pietate mulcere. Etenim
cum fidei alta pectoribus non capiuntur infirmis, per ea quę

A præcepta ſunt, ea quæ veneraoda ſunt æſtimãtur, vt iuſta de
iuſto, ſancta de ſancto, honorum ſuorum bonum teſtentur
authorem. Ergo domioum illum qui ſimul diuinitatis reue-
rentiam, & pietatis gratiam ſua lege complexus eſt dicens:
Diliges dominum deum tuum, & diliges proximum tuum: Matth.22.
ita nunc mutatum eſſe opinabimur, vt abolere neceſſitudi-
num oomina, collidere pietatis affectus, charisſimorum pi-
goorum diſſidia mandaſſe eredamus? Et quomodo ipſe eſt Epheſ.2.
pax noſtra, qui fecit vtraque vnũ? Quomodo ipſe dicit: Pa- Ioan 14.
cem meam do vobis, pacem meam relinqno vobis: ſi pareo-
tes à filiis, filios à parẽtibus diſſidio oeceſſitudinis ſeparatu-
rus adueoit? Quomodo maledictus qui non honorat parrẽ,
religioſus qui deſerit? Sed ſi aduertam' quia prima cauſa re-
ligioois, ſecunda pietatis eſt: in eodem etiam haoc æſtimabi-
mus quæſtionem. Oportet enim vt diuinis bumaoa poſtha-
beas. Nam ſi officiũ parentibus exhibendum eſt, quanto ma
gis authori pareotum, cui gratiam etiam pro parentibus tuis
debes? Aut ſi illi omnino noo recognoſcunt parentem, quẽ-
B admodum tu recogooſcas? Non igitur dicit renunciandum
eſſe pignoribus, ſed deum omoibus præferendum. Denique
habes io alio libro: Qui diligit parrem aut matrẽ plus q̃ me, Matth.10.
nõ eſt me dignus. Nõ diligere parẽtes, ſed deo præferre pro-
hiberis. Etenĩ naturæ pignora, domini beoeficia ſuot. Nec
quiſquàm debet plus amare beneficium qood accepit, quàm
deum, à quo beneficium ſeruatur acceptum. Ergo etiam ſe-
cuodum literam pie iotelligentibus expoſitio religioſa non
deeſt, ſubeſt tamẽ quo altius referendum putemus hũc ſen-
ſum, quia addidit: ¶ Erunt ex hoc quioque io domo voa di-
niſi, tres in duos, & duo io tres diuideotur.) Qui ſunt eoim
quinque, cum ſex perſonarum facta videatur ſubiectio, pa-
tris & filij, matris & filiæ, ſocrus & nurus? qoanquàm eadem
mater quæ ſocrus accipi poſſit. Quæ enim mater eſt filij,
ſocrus eius vxoris eſt: vt iuxta literam quoque numeri non
abſurda ſit ratio, liquidóque clareat fidem vinculis oexam
oon eſſe naturę, quia licet officio pietatis obnoxij, fide tamẽ
C liberi ſont. Non incongruum quoque videtur ſi myſtica in-
terpreratiooe eoodemus hũc ſenſum. Domus voa, homo v-
nus eſt. Vnuſquiſq; eoim domus aut dei eſt, aut diaboli. Ita-
que domus ſpiritalis, homo eſt ſpiritalis, ſicut habemus in e-
piſtola Petri: Et vos tanqnàm lapides viui ædificemini do- 1.Pet.2.
mus ſpiritalis, io ſacerdotium ſaoctũ. Io hac ergo domo duo
in tres, tres in duos diuiduotur. Duos legimus frequeoter a-
nimam & corpus. Quod ſi duobus io terra coouenerit, effi-
ciuntur vtraque vnum. Et alibi: Caſtigo corpus meũ, & ſer- 1.Corin.9.
uituti redigo. Aliud eſt quod ſeruit, aliud cui ſubijcitur. Si
duos agnouimus, etiã tres agnoſcam'. quod proeliue ex illis
duobus eſt intelligere. Tres enĩ animæ in corpore affectio-
oes ſunt, vna rationabilis, alia cõcupiſcibilis, tertia irritabi-
lis, hoc eſt, λογιστικὸν, ἐρωτικὸν, ἐργιστικὸν. Nõ ergo duo in duos,
ſed duo in tres, & tres in duos diuidentur. Etenim per aduẽ
tum Chriſti homo qui erat irrationabilis, rationabilis factus
eſt. Antè eramus ſimiles beſtiarum, quæ rationem oeſciunt.
Eramus carnales, eramus terreoi, ioxta domini ſententiam:
Terra es, & in terram ibis. Venit dei filius, miſit ſpiritũ ſuũ Gene 3.
D in corda noſtra, facti ſomus filij ſpiritales. Poſſumos etiã di-
cere quia in hac domo ſunt alij quinqoe, id eſt, odor, tactus,
guſtus, viſus, auditus. Ergo ſi ſecundum ea quæ audimus aut
legimus, ſeparato ſenſu viſus atque auditus, excludamus ſu-
perfluas corporis voluptates, quæ guſtu, tactúque & odore
pariuotur, duos in tres diuidemus: eò quod mentis habitus
vitiorum non capiatur illecebris, ſed æmulatione virtutis à
leoociniis ſe voluptatis abducat, ne fiat omnium vna conſen-
ſio, quæ præcipitet in errorem, ſed diuidendo ſe ſeparẽt de-
ſideria cordis, & officia virtutis. Aut ſi quinque ſenſus acci-
pimus corporales, vitia iam corporis & peccata ſe ſeparent.
Et fortaſſe quinque ſont quos fratres ſuos ille io euangelio Lucæ.16.
dioes luxurioſus appellat, qui cruciari deſcribitur apud in-
feros, quibus mandari rogat vt nouerint io hoc ſeculo deli-
cias * abdicandas, vt poſſiot requiem habere poſt ſeculum
ſtudio virtutis. Poſſuot etiam videri caro atque anima ab o- * diuitias
dore tactu, goſtúque luxuriæ ſeparata, in vna domo ſe aduer
ſos incurſantia vitia diuidẽres: caro & anima ſubiicientes ſe
dei legi, remouẽtes ſe à lege peccati: quorum licet diſſenſio
per prę-

per præuaricationem primi hominis in naturam verterit, vt nequaquam ſibi paribus ad virtutem ſtudiis conuenirẽt, tamen per crucem domini Saluatoris, tam inimicitiis quàm etiam mandatorum lege euacuatis, in ſocietatis concordiam congruerunt, poſteaquàm Chriſtus è cœlo pax noſtra deſcendens fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ ſoluens inimicitias in carne ſua, legem mandatorũ in decretis euacuans, vt duos conderet in vno homine, faciens pacẽ. & recõciliaret vtroſque in vno corpore deo. Quis eſt vterque, niſi vnus interior, alter exterior? Alterũ ad animæ ſpectat vigorem, alterum refertur ad corporis ſenſum: Quanq̃ inſeparabilis * affectus conſpiratione concordent, cum caro ſubiecta meliori ſalutaribus obedit imperiis: non quo in naturam animæ ſubtilitate maceriæ * transfuſa demigret, ſed quia deliciis abdicatis ab omni defæcata labe vitiorum, cœleſtis conuerſationis tramitem obediẽtiæ affectione gradiatur, iam non vt antea legi mentis repugnans, ſed per legem mentis & ſpiritum vitæ liberata à lege peccati, vt animæ caro fiat appendix, non iam lena vitiorum, ſed æmula quædam & quaſi pediſſequa virtutis. Et rurſus quãdo anima corporis non conniuet illecebris, nec carnalium voluptatum delectatione vincitur, ſed mens pura, mundíque huius exuta famulatu, ſenſus corporis in ſuas illicit & attrahit voluptates, vt audiendi legendíque vſu incremẽta virtutis epuletur, atque interioris ſucci ſpiritalibus neſcitura famem ſatietur alimentis. Etenim ratio cibus mentis eſt, præclara quædam alimonia ſuauitatis, quæ membra nõ oneret, neque in naturæ pudenda, ſed ornamenta conuertat, cum libidinum volutabrum commutatur in dei templum, diuerſorúmque vitiorũ ſacrarium incipit eſſe virtutum. Quod vtique tunc fit, cum caro in naturam regreſſa vigoris ſui agnoſcit altricem, atque auſu depoſito contumaciæ, moderantis animę cõiugatur arbitrio, qualis fuit cum inhabitanda paradiſi ſecreta ſuſcepit, antequàm veneno peſtiferi ſerpentis infecta ſacrilegam famem ſciret, diuinorúmque memoriam præceptorum animę ſenſibus inhærentem, edacitatis ſtudio præteriret. Hinc peccatum manaſſe proditur tanquam corpore animáque genitoribus, dum corporis natura tentatur, anima male ſana cõpatitur. Quæ ſi appetentiam corporis refrenaſſet, in ipſo ortu eſſet extincta origo peccati, quã velut virili infuſam corporis motu male fœta anima etiam ſui vigore corrupto alienis grauis oneribus parturiuit. Etenim ille valentior & fortior ſexus quodam valido impetu velut virilis fertur affectus, hæc molliorem quàm vehementiorẽ ſtudet tenere rationem. Ex his itaq; diuerſarum cupiditatum motus innoluit. Sed vbi in ſe anima redit deformis partus pudore conuẽta, degeneres abiurat hæredes, abdicans motus, exoſa peccatum. Caro quoque grauiũ laborum defœnerata ſorte, & vſura iniurię miſerabilis fatigata, vbi ſe cupiditatib' ſuis, quas ſibi ipſa generauit, tanquam ſentibus mundi doluit eſſe confixam, veterem hominem feſtinat exuere, vt ſe ſibi auferat, ne improuidam parentem ſucceſſio peritura deſtituat. Rurſus cupiditatum irrationabilis motus, quaſi cuiuſdam formę decore fucato, voluptatis lenociniis illectans, eam ſibi tanquam in vſum ſocietatis aſciuit. ita velut quædam corporis atque animæ nurus voluptas, motui prauæ cupiditatis innubit. Ergo quamdiu manſit in vna domo conſpirãtibus vitiis indiuidua inſeparabiliſque conſenſio, nulla videbatur eſſe diuiſio. Vbi vero Chriſtus ignem quo delicta cordis exureret, vel gladium qui ſignificat exertæ aciem poteſtatis, quo ſpiritus medullarúmque ſecreta penetrantur, miſit in terras: tunc caro atque anima regenerationis innouata myſteriis, oblita quod erat, incipit eſſe quod non erat: ac ſe à veteris vitij, quamuis ſibi ante dilecta ſocietate ſecernit, & quaſi prodigæ copulam poſteritatis eliminat vt diuidantur parẽtes in filios, dum intemperans motus temperantia corporis abdicatur, & anima declinat conſortium culpæ, nec extrariæ illi & foris ſumptæ locus remanet voluptati. Filij quoque in parentes diuiduntur, dum renouati hominis cenſuram ſenilem vitia vetuſta declinant, pietatíſque normam voluptas adoleſcentior tanquam feriæ domus refugit diſciplinã. Non incongruum quoque eſt, ſi putemus quod & iſti ideo ſe diuidant, vt meliores fiant parentibus, maxime cum in poſterioribus dixerit: Si quis venit ad me, & non odit patrem aut matrem, & filios, & fratres, & ſorores, etiam animam ſuam, non poteſt meus diſcipulus eſſe. Et ideo ſecundũ ſimplicem intelligendi formam, gentilibus parentibus qui Chriſtum ſequitur fili' antefertur. Religio enim præſtat pietatis officiis. Illud quoque ſecundum altiorem interpretationem, quia de carne peccatum naſcitur, & velut in vtero carnis operatur, de quo ait Apoſtolus: Si autem quod nolo hoc ago, iam non ego illud operor, ſed quod habitat in me peccatum. Cum enim pro vita mundi huius effuſus domini ſanguis aboleuerit vitia, in gratiam ex offenſione conuertitur. Superabundauit enim peccatum, vt ſuperabundaret gratia: fitque vt ex peccato orta pœnitentia ad conuerſionẽ me propoſiti, & ad cupiditatem gratiæ ſpiritalis impellat. Itaq; quod erat mihi ad mortem, hoc erit in ſalutem. Ergo peccatum irriguo fontis ablutum, ab ea vnde generatum eſt carne ſecernitur: & dum vnuſquiſque cupit redimere delictum, fit ex ſerie culpæ ſtudium diſciplinæ: concupiſcentia quoque rerum malarum, & quidam motus feruidior cupiditatis, dei verbo in appetitum transfunditur diuinæ charitatis & amoris, atque in eadẽ natura fit varia diſciplina, multóque meliorem quàm antea voluptatem ſibi myſteriorum cœleſtium ille corporis atq; animæ appetitus acquirit. Alitur enim anim' cognitione rerum, & comperta futurorum repromiſſione ſublimior, animæ opera vetuſta faſtidit. Animalis enim homo non percipit quæ ſunt ſpiritus dei. ſtultitia enim illi eſt. Spiritalis autẽ diiudicat omnia, ipſe autem à nemine diiudicatur.

Ephe. 2. — * in ſe ſe parilis. — * materiæ. — Lucæ. 14. — Roma. 7. — Roma. 5. — 1. Corin. 2.

De liberatione ab aduerſario in via.

DVm vadis cum aduerſario tuo ad magiſtratum in via, da operam liberari ab illo, ne forte condemnet te apud iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem. Dico tibi, non exies inde, donec etiam nouiſſimum quadrantem reddas.) Hoc etiã Matthæus poſuit, ſed ille ſpecialiter, iſte generaliter. Ille enim de reconcilianda pace diſſidentium fratrum dicẽdum putauit, hic de pœnitẽtia, & omnis emendatione delicti. Diſcutiamus igitur qui ſit aduerſarius, qui magiſtratus, qui iudex, quíve exactor, quídve putemus eſſe quadrãtem, quem niſi quis exoluerit, mittatur in carcerem. Et iuxta Matthęũ quidem aduerſarius eſt, cum quo minimè tibi in hac vita cõuenire videatur, qui apud iudicem futurum viuorum atque mortuorum, manentis ſimultatis te crimine perſequatur. Iuxta Lucam autẽ eſt aduerſarius noſter ille præcipue, qui ſerit illecebras delictorum, vt habeat in ſupplicio participes quos habuit in errore cõſortes: atque ideo ſocios quærit ad culpam, vt obnoxios prodat ad pœnam. Quem nobis canendum Petrus apoſtolus monet dicẽs: Aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rapiens & rugiẽs quærit quem deuoret. Eſt aduerſarius noſter iuxta Matthæum, omnis virtutis vſus, & apoſtolicus & propheticus ſermo, qui nos ad aſperiora præcepta, & durioris vitæ documẽta conſtringit. Cui non conſentire conuenit, vt eum operibus æmulemur, ne aliqua noſtra contumacia ab eo deſciuiſſe prodamur. Iuxta Lucam autẽ nemo nobis magis aduerſarius quàm noſter eſt lapſus, qui nos vitæ noſtræ accuſat indiciis: non quod accuſationis vllius iudex futurus quærat officium, ſed quod apud omniũ cognitorem noſter nos actus accuſat, dum ab vſu virtutis apoſtoliciſque præceptis inuenitur alienus. Itaque aduerſari' nobis omnis vitiorum eſt vſus. Aduerſaria nobis libido, aduerſaria auaritia, aduerſaria omnis improbitas, aduerſaria omnis iniqua cogitatio, omnis deniq; mala cõſciẽtia, quæ nos & hic afficit, & in futuro accuſabit & prodet, ſicut teſtatur Apoſtolus dicens: Teſtimonium reddente illis conſcientia illorum, & inuicem cogitationibus accuſantibus, aut etiam excuſantibus. Quod ſi conſcientia vnumquemque prodit, quanto magis geſtorum noſtrorum opus ante deum præſto eſt, quod expreſſum in noſtro corpore vltimo tempore recenſebitur, & ſecretum cogitationis ſcriptũ in cordibus noſtris legetur? Demus igitur operam vt dum in hoc ſumus vitæ curriculo conſtituti, tanquã à malo aduerſario, ita ab improbo liberemur actu, ne dum imus cum aduerſario ad magiſtratum in via, noſtrum condemnet errorem. Ideo & ſecundum Matthæum, Eſto conſentiens aduerſario tuo dũ es cum

1. Pet. 5. — Roma. 2.

cum illo io via. εὐνοῶν autem Græcus dixit, hoc eſt, beneno- A
lus. Si enim dũ ſumus in hac vita, exoluamus nos à vinculis
diaboli, nec ille propter nos damnabitur, & nos à vinculis e-
ius erimus alieni. Vnde & pro Aſſyrio pſalmus inſcribitur
ſeptuageſimusnonus. Bene enim conſulis aduerſario, & pro
illo Aſſyrio, hoc eſt vano, bene facis ſi eius laqueis exutus
præſtes hanc beneuolentiam, vt pœnam tui lapſus & mortis
euadat. Quod ſi vinculis eius hæreas, tradet te tanquam reũ
magiſtratui, id eſt, accuſator & proditor. Quis eſt magiſtra-
tus, niſi penes quem omnis poteſtas eſt, & qui pleni & perfe-
cti temporis ſublimẽ ſibi vindicat dignitatem? Ad quem bo
norum operum fretus conſcientia, non timens aduerſarium,
Pſalm. 41. ſanctus propheta feſtinat dicens: Sitiuit anima mea ad deum
viuum: quando veniam & apparebo ante faciem dei? Hic e-
oim magiſtratus tradet reum iudici, ei ſcilicet cui viuorũ &
mortuorum tribuit poteſtatem. Tribuit per naturã, non per
gratiam. Non enim quam ono habebat accepit, ſed quam ex
ſubſtantia patris cum generaretur aſſumpſit. Hũc magiſtra-
tum tibi & iudicem monſtrat, qui monſtrauit & accuſatorẽ, B
& oſtendit quando ſit reuelandus. In die, inquit, qua iudica-
Roma. 2. bit deus occulta hominum ſecundum euangelium meũ per
Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Hic igitur eſt iudex Ie
ſus Chriſtus, per quem omnia occulta redarguuntur, & im-
probi operis pœna mandatur. Vis ſcire Chriſtum eſſe iudi-
cem, qui exactori tradit, & in carcerem mittit? Ipſum inter-
Matth. 22. roga, imò ipſum lege in euangelio dicentem: Tollite & mit-
tite illum in tenebras exteriores. Exactores quoq; ſuos ip-
Matth. 13. ſe mõſtrauit alio loco vbi dicit: Sic erit in cõſummatione ſe-
culi: Exibunt angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorũ,
& mittent eos in caminũ ignis: ibi erit fletus, & ſtridor den-
tium. Supereſt nunc vt intelligamus quid ſibi velit figura
* vilis. quadrantis. Et videtur vſualis * rei expreſſum nomine, in-
tellectus ſpiritalis arcanum. Nam ſicut qui pecuniã ſoluunt,
debitum reddunt, nec prius euacuatur fœnoris nomẽ, quàm
totius ſortis ad nummum vſque quocunque ſolutionis ge-
nere quantitas vniuerſa ſoluatur: ſic compenſatione charita-
tis actuúmque reliquorum vel ſatisfactione quacunque pec C
cati pœna diſſoluitur. Non otioſum etiam quia ooo æra (ſi-
cut alibi) duo, non aſſem, non denarium, ſed quadrantẽ hoc
poſuit loco. Quadrantaria enim permutatio velut quædam
eſt compenſatio, cum aliud redditur, & aliud ſignificatur ſo
lutum. Ita & hic aut precio charitatis redimitur iniuria, aut
iniuriæ æſtimatione pœna laxatur. Quadrantem autẽ in bal-
neis dari ſolere reminiſcimur, cuius oblatione vt illic vnuſ-
quiſque lauandi accipit facultatem, ita hic accipit eluendi:
quia vniuſcuiuſque peccatum ſupra ſcriptæ genere condi-
tionis eluitur, cum tamdiu exercetur noxius pœnis, vt com
Acto. 5. miſſi ſupplicia erroris expendat. De Galilæis autẽ illis quo-
rum ſanguinem Pilatus miſcuit cum ſacrificiis eorum, figu-
ra quædam videtur eos tangere qui coactu diabolico ooo
pure offerunt ſacrificium, quorum oratio in peccatum, ſicut
de Iuda ſcriptum eſt proditore, qui proditionem ſanguinis
dominici inter ſacrificia poſitus cogitabat.

De parabola arboris fici quid ſignificet.

Caput XIII. ARborem fici habebat quidam plantatam in vioea D
ſua.) Quid ſibi vult quod io euangelio ſuo domi-
nus fici parabolam frequenter inducit? Habes e-
nim alibi, quod iuſſu domini viriditas omnis hui⁹
ligni frondentis aruerit. Vnde intelligimus omnium creato-
rem, qui poteſt imperare naturis, vt vel areſcant ſubito, vel
vireſcant. Alibi ex teneritudine arboris huius & foliis com-
memorat coniici ſolere æſtatis aduentum, vtroque ſignifi-
cans, & Iudaicæ plebis inanem quam prætendebat gloriam
velut florem in aduentu domini decidiſſe, qoia ab operibus
infructuoſa durabat: & iudicij diem velut æſtatis aduentum,
quo adulti fructus terrarum omnium reconduntur, ex ple-
nitudine eccleſiæ io quã Iudęi quoq; credituri ſunt, eſſe me-
tiendum. Etiam hic ergo altioris ſenſus aliquod quæramus
arcanũ. Ficus in vinea eſt. Erat autẽ vinea domini Sabaoth,
quam dedit in rapinam gentium. Itaque qoi vineam ſuã di-
ripi fecit, hic etiam ficum iuſſit excidi. Apta autem ſynago-
gæ arboris iſtius comparatio eſt, quia ſicut iſta arbor foliis
redundans fluentibus ſpem poſſeſſoris ſui caſſa ſperatorum
prouentuũ expectatione deſtituit: ita etiam in ſynagoga dũ A
doctores eius operibus infœcundi, verbis tamẽ velut foliis
redundãtibus gloriantur, inania vmbra legis exuberat, ſpes
autem falſi expectata prouentus, populi vota credentis illu-
dit. Eſt etiam io natura arboris quo magis credas ſynagogæ
ſpeciem comparatione huius expreſſam. Etenim ſi diligeo-
ter inquiras, diſcretam ab vſu arborum cæterarum cõſuetu-
dinem naturæ huius inuenies. Nanque aliæ florem ferũt an-
tequam fructum, pomáque ventura prænuncio ſui flore de-
ſignant: hæc ſola ab initio germinat poma pro floribus. In a-
liis flos diſcutitur, & poma naſcuntur: in hac poma decidũt,
vt poma ſuccedant. Ergo priora illa caſſa fructuum, vice flo
ris emergunt. Ita præcoci quodam naſcendi vſu, quę ordinẽ
naturæ neſciunt, beneficium naturæ ſeruare nõ poſſunt. Et-
enim qua ſe medio trudere de cortice gemma conſueuit, ea
minutiſſima quæque huius generis poma prorumpunt. De
quibus legimus in Cãticia canticorum: Ficus producit groſ- Canti. 2.
ſos ſuos. Itaque cæteris albentibus primo vere virgultis, ſo-
B la ficus proprio neſcit flore caneſcere, eò fortaſſe quod nul-
lus iſtius maturior ſit vſus in pomis. Nanque ſuccedentibus
aliis hæc quaſi degenerantia reſpuũtur, & arenti infirma ra-
dice, renouatis quibus ſit ſuccus vtilior exuruntur.* Manẽt *exuuntur.
tamen aliqua perrara, nec decidunt, quibus hic prouẽtus ar-
riſerit: vt de medio duarum virgarum clauiculo breui erũ-
pente promergant, quo geminis tecta pręſidiis tanquàm na-
turæ parentis gremio, ſucci fotu plenioris inoleſcant. Ea cle
mentioris auræ prouocata temperie, & prolixioribus adul-
tiora temporibus, vbi ſylueſtrem animũ ſucci prioris exue-
rint, ſpecie cæteris & maturitatis gratia præferuntur. Specta
nunc cultus & animos Iudæorũ, qui quaſi primi fructus ma-
le feracis ſynagogæ, groſſi labenti ſimilitudine corruerunt,
vt manſura ſupra æuum noſtri generis poma ſuccederent.
Etenim primus ſynagogæ populus quaſi radice operũ infir
mus arentium, vbertatem ſapientiæ naturalis haurire nõ po
tuit. Et ideo velut inutilis decidit fructus, vt quaſi ex iiſdẽ
clauiculis arboris fructuoſæ, de pinguedine religionis anti-
C quæ nouus eccleſiæ populus emergeret. Ergo ille qui erat,
eſſe deſiuit, vt inciperet iſte qui non erat. Primi tamẽ ex Iſ-
rael, quos naturæ validioris ramus extulerat, ſub vmbra le-
gis & crucis, in vtriuſque ſinu, ſucco gemino colorati, groſſi
matureſcentis exemplo, pulcherrimorum gratia fructuũ cę-
teris præſtiterunt, quibus dicitur: Sedebitis ſuper duodecim Matth. 19.
thronos, iudicantes duodecim tribus Iſrael. Nec illud alie-
num quod Adam atque Eua primi illi noſtri vt generis ita
erroris parentes, qui huius arboris texere ſe foliis, paradiſi
exules eſſe meruerunt, cum domini deambulantis præſen-
tiam tranſgreſſionis ſuæ conſcij declinarent, vt ſignificarẽt
futurum quod vltimis temporibus populus Iudæorum ſub
domini ſaluatoris aduentu, qui eos vocaturus aduenit, exu-
tum ſe virtutibus per diaboli tentamenta cognoſcens, & in-
tecta conſcientiæ probra formidãs, à religione deuius, præ-
uaricatione cõfuſus eſſet à domino receſſurus, verborũ flu-
entium velut foliorum velaminibus adopertus pudenda ge-
ſtorum. Ergo illi qui folia de ficulnea non poma carpſerũt,
D eliminati ſunt à dei regno. Erãt enim io animam viuentem.
Venit ſecundus Adam, & iam nõ folia ſed poma quærebat.
Erat enim in ſpiritum viuificantem. In ſpiritu autem fruct⁹
virtutis acquiritur, dominus adoratur. Quærebat autem do
minus, non quia fructum ficulneæ deeſſe neſciret, ſed vt o-
ſtenderet in figura quia fructum ſynagoga iam habere de-
beret. Denique ex ſequentibus docet non ſe ante tẽpos ve-
niſſe, qui per triennium venit. Sic enim habet: ¶ Ecce anni
tres ſunt ex quo veni quærens fructum in ficulnea hac, & nõ
inuenio. Succide ergo illam. vt quid etiam terrã occupat?)
Venit ad Abraham, venit ad Moyſem, venit ad Mariã, hoc
eſt, venit in ſignaculo, venit in lege, venit in corpore. Aduẽ-
tum eius ex beneficiis recognoſcimus. Alibi purificatio, ali-
bi ſanctificatio, alibi iuſtificatio eſt. Circunciſio purificauit,
ſanctificauit lex, iuſtificauit gratia. Vnus io omnibus, & vnũ
omnia. Nemo enim mundari poteſt, niſi qui metuit dominũ.
Nemo legem meretur accipere, niſi purificatus à culpa. Ne-
mo accedit ad gratiam, niſi nouerit legem. Ergo populus Iu
dæorum neque purificari potuit, quia circuncifionem nõ a-
nimi

nimi ſed corporis habuit: neque ſanctificari, quia virtutem A
legis ignorauit, qui carnalia magis q̃ ſpritalia ſequebatur.
(Lex autem ſpiritalis eſt) neq; iuſtificari, qui delictorũ ſuo-
rum pœnitantiam non gerebat, & ideo gratiã neſciebat. Me-
rito ergo nullus in ſynagoga fructus inuentus eſt, & ideo iu-
betur excidi. Sed bonus cultor, & fortaſſe ille in quo eccle-
ſiæ fundamentum eſt, præſagiens alterum ad gentes, ſe autẽ
ad eos qui ex circumciſione ſunt eſſe mittẽdum, religioſe ne
excidatur interuenit, fretus vocatione ſua, etiam populũ Iu-
dæorum per eccleſiam poſſe ſaluari: ideoque dicit: ¶ Dimit-
te illam & hoc anno, vſque dum ſodiam circa illam, & mittã
cophinum ſtercoris.) Quam cito duritiã Iudæorum ſuper-
biámq; cauſſas eſſe ſterilitatis agnouit. Itaq; nouit excolere,
qui nouit vitia deprehendere. Pollicetur dura cordis eorum
apoſtolicis ligonibus eſſe fodienda, vt longo incultu ſitum
mentis obductum ſermo bis acutus inuertat, & corde pro-
ſciſſo excitet ſenſum aërio ſpiramine iam vigentem, ne radi-
cem ſapientiæ terrarum aceruus obruat, & abſcondat. Co-
phinum quoque ſtercoris dicit eſſe mittendum. Magna pro- B
fecto vis ſtercoris, quæ tanta eſt vt de infœcundis fœcunda,
de arentibus virentia, de ſterilibus faciat fructuoſa. In quo
Philip. 3. ſedit Iob cum tentaretur, & vinci nequiuit. Et Paulus æſti-
mat ſtercora, vt Chriſtum lucrifaciat. Deniq; cum ante Iob
plurima perdidiſſet, poſteaquã ſedit in ſtercore, non habuit
quod ei diabolus poſſet auferre. Bona ergo terra quæ fodi-
Pſalm. 112. tur, bonum ſtercus quod mittitur. Denique dominus de ter-
ra ſuſcitat inopem, & de ſtercore erigit pauperem. Itaq; per
intellectus exercitium ſpiritalis, & humilitatis affectum, etiã
Iudæos in euangelium Chriſti cultor ille bonus fore exiſti-
mat fructuoſos. Meminerat enim quia per Aggæum domi-
nus locutus eſt: Quoniam quarto & viceſimo noni menſis à
die, quo fundatum eſt templum domini omnipotentis, vi-
neam, inquit, & ficus, & malogranata, & ligna oliuæ, quæ nõ
afferunt fructum, ex hac die benedicam. quo reuelatur ſub
ipſum anni vergentis occaſum, hoc eſt, ſeculi iam ſeneſcen-
tis occiduo, ſanctum dei templum (quod eſt eccleſia) eſſe
condendum, cuius gratia per ſanctificationem lauacri, Iu- C
dæorum nationúmque populi fructum ſuorum poſſint ha-
bere meritorum. Ergo per naturam arboris, ſynagogæ ſpe-
cies indicatur fecundis prouentibus fructuoſa. Nos enim ex
patrum ſamine. Meritóque Iudæi groſſis labentibus compa
rantur, quod incraſſato corde & prædura ceruice ad peren-
nitatem ſui peruenire non poſſunt. Qui ſi moriãtur, & quaſi
decidant huic mundo, vt in interiorem hominem per laua-
cri gratiam renaſcantur, erunt vtique fructuoſi. Perfidia au-
tem hominum pertinacium ſynagogam inutilẽ fecit, & ideo
quaſi ſterilis iubetur excidi. Quod de Iudæis dictum, omni-
bus cauendum arbitror, & nobis maxime, ne fœcundum ec-
cleſiæ locum vacui meritis occupemus, qui quaſi malogra-
nata benedicti, fructus ferre debemus internos, fructus pu-
doris, fructus coniunctionis, fructus mutuæ charitatis & a-
moris, ſub vno vtero eccleſię matris incluſi, ne aura noceat,
ne grando decutiat, ne æſtus cupiditatis exurat, ne humoris
imber elidat. Nonnulli tamen ficum iſtam per allegoriã nõ
ſynagogæ ſed malitiæ & improbitatis figuram putant: hi ta- D
men in nullo diſtant, niſi quod pro ſpecie genus eligunt. Id
autem cauere ſe dicunt, quia dominus dixit ad ficum: Nun-
quàm ex te fructus naſcatur in ſempiternum. cum vtiq; plu-
rimos ex Iudæis credidiſſe, & credituros eſſe nouerimus.
Sed qui credit, non ſynagogæ iam fructus eſt, ſed eccleſiæ,
nec ex ſynagoga naſcitur qui renaſcitur in eccleſia. Sicut e-
nim ſunt qui ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis: (ſi
enim ex nobis eſſent, nobiſcum manſiſſent) ſic de iis qui ex
Iudęis credunt, dicimus, quia ſi ex ſynagoga eſſent, in ſyna-
goga manerent: ſed propterea exierunt de ſynagoga, vt ex
ea non fuiſſe credantur. Deinde pro malitia interueniret ali-
quis, & diceret excolendam vt fructum afferret, cũ ideo ve
nerit dominus, vt ſemina improbitatis aboleret.

De curatione mulieris quæ ſpiritum infirmitatis decem & octo annis habebat.

ERat autem docens in ſynagoga eorum ſabbatis, & A
ecce mulier quæ habebat ſpiritum infirmitatis an-
nis decem & octo, & erat inclinata.) Quàm cito
quod de ſynagoga diceret indicauit. Ad iſtam v-
tique arborem veniſſe ſe monſtrat, qui in eadẽ prædicabat.
Denique in muliere infirma quaſi eccleſiæ figura ſuccedit,
quæ cum menſuram legis & reſurrectionis impleuerit, in il-
la quiete perpetua in ſublime erecta faſtigium, inclinationẽ
noſtræ infirmitatis ſentire non poterit. Nec aliter curari po
tuiſſet hæc mulier, niſi quia legem impleuit & gratiam. Le-
gem in præceptis, in lauacro gratiam, per quam mortui ſecu
lo reſurgimus Chriſto. Nam in decẽ verbis, legis perfectio
eſt: in octauo numero, reſurrectionis eſt plenitudo. Opus
ergo ſabbati ſignum futuri eſt, quod vnuſquiſque lege per-
functus & gratia, per miſericordiam Chriſti corporeæ fra-
gilitatis moleſtiis exuetur. Et ideo in ſigno antè per Moy-
ſem præmiſſa eſt ſanctificatio, vt eſſet exercitiũ futuræ ſan-
ctificationis, & obſeruantiæ ſpiritalis à ſecularibus operibus
B abſtinendi. Denique & deus ab operibus mundi quieuit, nõ
ab operibus, cuius ſempiterna & iugis operatio eſt, ſicut fi-
lius ait: Pater meus vſque modo operatur, & ego operor. vt Ioan. 5.
ad ſimilitudinem dei ſecularia noſtra opera nõ religioſa ceſ-
ſarent. Hoc autem non intelligẽs archiſynagogus prohibe-
bat quẽquam curari ſabbato, cum ſabbatum futurarum ty-
pus ſit feriarum. Et ideo nõ operis boni ſed mali feriæ ſunt,
eóque præſcriptum ſit vt nullam ferentes ſarcinam delicto-
rum, nec bonorum ieiuni operum ſabbata poſt mortem fu-
tura celebremus. Vnde dominus ſpiritaliter videtur reſpon
dere cũ dicit. ¶ Hypocritæ, vnuſquiſque veſtrum ſabbato
non ſoluit bouem ſuum aut aſinum, & ducit adaquare?) Cur
enim non aliud animal indicauit, niſi vt oſtẽderet aduerſan-
tibus, licet ſynagogæ principibus, futurum tamen vt Iudai-
cus & gentilis populus ſitim corporis æſtúmque mũdi iſtius
dominici fontis vbertate deponat? Agnouit enim bos poſ-
ſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui. Itaque ille po-
pul⁹ qui antea fœni vilis, quod priuſquàm euellatur areſcit,
C alimonia paſcebatur, panem illum qui è cœlo deſcendit, ac-
cepit. Et ideo per vocationem duorum populorum eccleſiã
dicit ſaluam futuram, quæ tempore legis impleto, & domi-
nicæ reſurrectionis ætate, tẽpus ſuæ abſolutionis acceperat.
Quàm clemens ergo dominus, quàm pius in vtroque, cũ aut
miſeretur, aut vindicat. In ſynagogæ typo arborem excidi
iubet, in typo eccleſiæ fœminam ſaluat. Quàm dulcis para-
bola, facilis autem ſolutio. Vinculum vinculo comparat, vt
inſimulatio Iudæorum actu ipſorum redarguatur. Nam cũ
ipſi animalibus ſabbato ſoluant vincula, reprehendunt do-
minum qui homines à peccatorum vinculis liberauit.

De comparatione regni cœlorum ad granum ſinapis.

QVi ſimile eſt regnum dei? & cui ſimile illud æſti-
mabo? Simile eſt grano ſinapis, quod acceptum
homo miſit in hortum ſuum, & creuit, & facta eſt
arbor, & volucres cœli requieuerunt in ramis e-
ius.) Docet nos præſens lectio naturam comparationũ ſpe-
D ctandam eſſe non ſpeciem. Itaque videamus cur ſublime re-
gnum cœlorũ grano ſinapis comparetur. Nam memini etiã
alio loco granum ſinapis lectum, vbi fidei confertur, di-
cente domino: Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, di- Math. 17.
cetis huic monti, tollere, & iactare in mare. Nec exigua hęc,
ſed magna eſt fides, quæ monti poſſit vt ſe transferat impe-
rare. Neq; enim mediocrem fidẽ dominus exigit ab apoſto-
lis, quibus aduerſus altitudinẽ extollentẽ ſe nequitiæ ſpiri-
talis ſcit eſſe certandũ. Vis ſcire magnã fidem requiri? Lege
in apoſtolo: Et ſi habeã omnem fidem, ita vt mõtes transfe- 1. Corin. 13.
ram. Ergo ſi regnum cœlorũ ſicut granũ eſt ſinapis, & fides
ſicut granum ſinapis: fides vtiq; regnum cœlorũ, & regnum
cœlorũ eſt fides. Itaq; qui fidem habet, habet & regnũ cœ-
lorum. Et regnum intra nos, & fides intra nos eſt. Legimus
enim, Regnum dei intra vos eſt. Et alibi: Habete fidem in
vobis ipſis. Denique Petrus qui omnem habuit fidem, regni
cœlorũ claues vt & aliis reſeraret, accepit. Nunc ex natura
ſinapis, quæ virtus comparationis ſit æſtimemus: Granũ cer
te eius, res eſt vilis & ſimplex: ſi teri cœperit, vim ſuã fũdit.

Etiam fides primo ſimplex videtur: ſed ſi teratur aduerſis,
gratiam ſuæ virtutis effundit, vt alios quoq; qui vel audiūt,
vel legunt, odore ſui compleat. Granū ſinapis martyres no-
ſtri ſunt, Felix, Nabor, & Victor, Geruaſius, & Protaſius, &
Nazarius, habebant odorem fidei, ſed latebant. Venit perſe-
cutio, arma poſuerunt, colla flexerunt, cūtriti gladio per to-
tius terminos mundi gratiam ſui ſparſere martyrij, vt iure
Pſalm. 18. dicatur: In omnem terram exiuit ſonus eorum. Sed aliàs te-
ritur fides, aliàs premitur, aliàs ſeminatur. Ipſe dominus gra
num eſt ſinapis. Erat integer ab iniuria, ſed cum velut granū
ſinapis qui non attigerat populus neſciebat. Teri maluit, vt
2. Corin. 2. diceremus: Chriſti enim bonus odor ſumus deo. Comprimi
Lucæ. 8. maluit. Vnde & Petrus dixit: Comprimunt te turbæ. Semi-
nari maluit velut granum, quod acceptū homo miſit in ortū
ſuū. In orto enim Chriſtus & captus, & ſepultus eſt. In orto
creuit, vbi etiā reſurrexit, & factus eſt arbor, ſicut ſcriptū
Cantic. 2. eſt: Sicut arbor mali inter ligna ſyluæ, ita frater meus in me-
dio filiorum. Ergo & tu ſemina in orto tuo Chriſtū. Ortus
vtique locus plenus eſt florum & fructuum diuerſorum, in
quo gratia tui operis effloreat, & multiplex odor variæ vir- B
tutis exhalet. Ibi ergo ſit Chriſtus, vbi fructus eſt. * Semina
* al. ſi ſa. lius eſt ſe mini. dominū Ieſum. granum eſt cū comprehēditur, arbor eſt cū
Domin' Ie- reſurgit, arbor mundum obumbrans. Granum eſt cum ſepe-
ſus granū. litur in terra, arbor eſt cum eleuatur ad cœlum. Preme etiā
&c. cum Chriſto & ſemina fidem. Premitur fides, cum crucifixū
1. Corin. 2. credimus Chriſtum. Preſſit fidem Paulus cum diceret: Et e-
go veniens ad vos fratres, veni non cum eminētia ſermonis
aut ſapientiæ, prædicans vobis myſterium dei. Neque enim
iudicaui me ſcire aliquid inter vos, niſi Ieſum Chriſtum, &
hunc crucifixum. Et quia docuit premere fidem, docuit &
2. Cor. 5. leuare, dicens: Nunc enim crucifixū iam non nouimus Chri
ſtum. Seminamus autem fidem, cum ex euangelicis & apo-
ſtolicis & propheticis lectionibus credimus in domini paſ-
ſionem. Seminamus ergo fidem, cum eam velut mollito &
ſubacto ſolo dominicæ carnis operimus, vt quaſi vapore &
cōpreſſu ſacri corporis fides ſe ipſa diſſeminet. Qui enī cre-
diderit factum hominem dei filium: credit mortuū eſſe pro
nobis, credit reſurrexiſſe pro nobis, credit aſcēdiſſe pro no
bis. Semino ergo fidem, cum ſepulturam eius interſero. Vis
Ioan 12. ſcire granum Chriſtum, & ſeminatum Chriſtum? Niſi granū C
tritici cadens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet: ſi au-
tem mortuum fuerit, multum fructum affert. Ergo nō erra-
uimus, quia diximus quod ipſe iam dixerat. Eſt autē & gra-
num tritici, quia confirmat cor hominis: & granum ſinapis,
quia cor hominis accendit. Et licet ad omnia vtrumque con
ueniat, videtur tamen granum tritici cum de eius reſurre-
ctione tractatur. Panis enim dei eſt, qui de cœlo deſcendit,
eò quod verbū dei & reſurrectionis exemplum mentem a-
lat, ſpem acuat, firmet affectum. Granum autem ſinapis, eò
quod amarior & acrior ſermo ſit de domini paſſione. Ama-
rior ad flendum, acrior ad commouendum. Itaque cum au-
dimus & legimus ieiunaſſe dominum, ſitiſſe dominū, lachry
maſſe dominum, vapulaſſe dominum, dicentē dominū ſub
Matth. 26. tempore paſſionis: Vigilate & orate, ne intretis in tētationē:
* dulcioris hauſta. velut ſucco amarioris ſermonis increpati, dulciores * iuſto
voluptatum ſuauitates corporalium temperamus. Ergo qui
ſeminat granum ſinapis, ſeminat regnum cœlorū. Ne deſpi-
cias hoc granum ſinapis. minimum quidem eſt omnibus ſe- D
minibus, fit autem cum creuerit, maius omnibus oleribus. Si
granum ſinapis Chriſtus, quemadmodū Chriſtus eſt aut mi-
nimus, aut creſcit? Verum non per naturam, ſed per ſpeciem
noſtram rurſus excreſcit. Vis ſcire minimum? Vidimus eū,
Eſaie 53. & non habebat ſpeciem neq; decorem. Diſce maximū: Spe-
Pſal. 44. cioſus forma præ filiis hominum. Etenim ille qui non habe-
bat ſpeciem neque decorem, excellentior factus eſt angelis,
vltra omnem gloriam prophetarū, quos infirmus Iſrael ve-
lut olera manducauerat. Panem enim quo corda confirman-
tur, alterum refutauerat, alterum non acceperat. Semen autē
Gala. 3. Chriſtus, quia ſemen Abrahæ. Abrahæ autem dictæ ſunt re-
promiſſiones, & ſemini eius. Non dicit, & ſeminibus tanq̃ in
multis, ſed ſicut in vno, & ſemini tuo, quod eſt Chriſt'. Nec
ſolum ſemen eſt Chriſtus, ſed etiam minimum omnibus ſe-
minibus, quia non venit in regno, non in diuitiis, nō in iſtius

A mundi ſapientia. Subito autem velut arbor ſublimē ſuæ ver
ticem poteſtatis effudit, vt dicamus: Sub vmbra eius concu- Cant. 3.
piui & ſedi. Et frequentar ſimul (vt arbitror) videbatur &
arbor & granum. Granum eſt cum dicitur: Nonne hic eſt fi- Matth. 13.
lius Ioſeph fabri? Sed inter hæc verba creuit ſubito teſtanti-
bus Iudæis, qui quaſi latæ arboris ramos non poterant com-
prehendere, dicentes: Vnde huic iſta ſapientia? Granum igi-
tur eſt figura, arbor eſt ſapiētia. In cuius frōdētibus ramis il-
le nycticorax in domicilio, ille paſſer ſingularis in ædificio,
ille raptus in paradiſum, in aëra rapiendus, & nubis tuta iam
ſede requieſcit. Requieſcunt etiam poteſtates, & angeli cœ-
lorum, & quicunque ſpiritalibus factis euolare meruerunt.
Requieuit ſanctus Ioannes cum recumberet ſuper pectus
Ieſu, imò & ipſe eius arboris ſucco velut ramus extenditur.
Ramus eſt Petrus, ramus eſt Paulus, poſteriora obliuiſcens,
& ea quæ ſunt priora appetens. In quorum ſinus, & quoſdā Philipp. 3.
diſputationum receſſus, qui eramus longe, nos ſcilicet ex na
tionibus congregati, quos diu per mare mundi procella &
turbo nequitiæ ſpiritalis agitabat, aſſumptis virtutum remi-
B giis aduolamus, vt nos vmbra ſanctorum ab iſtius mundi ar-
dore defendat, certæ ſtationis iam ſecuritate vernantes, eò
quod anima noſtra grauibus ante ſicut illa mulier inclinata
peccatis, vt paſſer erepta de laqueo venantium, in ramos do
mini montéſque migrauit. Itaque ante ſuperfluis obſeruatio-
tionibus vani & inani leuitate volitantes, nunc iam per fidē
Chriſti ſoluti manus, & liberi à vinculis ſabbatorum bonis
operibus intendimus, & in ipſis epulis libertatem habemus,
intemperantiam excludimus, ne liberi à lege cupiditatibus
ſeruiamus. Lex enim ligauit ſibi, vt abſolueret cupiditatib'.
Gratia quæ minorem abſtulit ſeruitutem, multo grauiora
præcepit. Omnia nobis licent, ſed non omnia expediūt. Gra
ue eſt enim poteſtate vti, vt ſub poteſtatē recidas. Deſiſte
eſſe ſub lege, vt virtute ſupra legem ſis.

*De comparatione regni dei ad fermentum quod mulier abſcon-
dit in tribus menſuris farinæ.*

(CVi ſimile æſtimabo regnum dei? Simile eſt fermen-
to, quod acceptum mulier abſcondit in farina, do-
nec fermentatum eſt totum.) Hæc de requirendis
C quæſtionibus comparatio, quæ tantū ambiguitatis
offundit, vt diuerſas habeat ſententias plurimorum. Oppor
tune itaque granum tritici ſupra diximus Chriſtū, quia ſub-
erat nobis ſpiritale fermentum: eóque plerique fermentum
Chriſtum putant, quod virtutem attollat acceptam. Et quia
fermentum ex farina, vi non ſpecie generi ſuo præſtat: Chri
ſtus quoque ex patribus æqualis corpore, ſed diuinitate in-
comparabilis præminebat. Igitur ſancta eccleſia, quæ typo
mulieris iſtius euangelicæ figuratur, cuius farina nos ſumus,
dominum Ieſum in interioribus noſtræ mentis abſcōdit, do-
nec animi noſtri ſecreta penetralia calor ſapientiæ cœleſtis
obducat. Et quia in Matthæo legimus tribus mēſuris abſcō
ditum eſſe fermentum, congruere viſum eſt vt dei filiū cre-
deremus abſconditum in lege, adopertum in prophetis, eu-
angelicis prædicationibus adimpletum, vt perfectam fidem
nobis acquirat ex omnibus, & ſcriptorū collatione format',
in nobis qui ſumus corpus ipſius, omnia & in omnibus im-
pleatur. Ipſe enim erat verbum dei, atq; myſteriū quod ab-
D ſconditum eſt à ſeculis & à generationibus: quo nihil poteſt
ad expreſſionē perennitatis eius atteſtatius dici. Erat enim
profecto. Nam ita erat, vt abſcōditus ſacrilegis, manifeſta-
tus in ſanctis, prædeſtinat' ante ſecula, ſeruaretur ad gloriā.
Hæc eſt autem gloria, vt poſſimus fratres inueſtigare myſte
rium abſconditum à ſeculis in deo. Quod in deo, vtiq; & ex
deo. Neque enim deus alienæ capax poteſt eſſe naturæ. Nec
ſum dubius animi quod aliqui de hoc mundo dictum pu-
tent, donec fermentetur in lege, prophetis & euangelio, vt
dominum omnis lingua fateatur. Itaque diſcutiamus om-
nia, diligentius requiramus. Nemo inuenit, niſi qui ante
quæſierit. Aedificemus turrim, computemus ſumptus ſcri-
pturarum, conferamus impenſas, ne quis etiam de noſtrum
aliquo dicat, Hic voluit ædificare, & non potuit conſum-
mare. Qui ædificat, bonum debet iacere fundamentum. Bo-
num fundamentum eſt fides, bonum fundamentum eſt apo-
ſtolorum

ſtolorum & prophetarũ. Duobus enim teſtamẽtis fides no- A
ſtra cõſurgit: nec iniuriam facit qui parem dixerit in vtroq;
perfectæ fidei eſſe menſurã, cum dicat ipſe dominus: Si cre-
Ioan. 5. deretis Mnyſi, crederetis & mihi. quia & in Mnyſe domin⁹
eſt locutus. Bene ergo in vtroq; perfecta menſura, quia per-
fectus in vtroque: & fides vtriuſque vna, quia vnius eſt vir-
tutis & ſenſus oraculum atque reſponſum. Metamen ſequi
iuuat quod ipſe dominus docuit, fermentum eccleſiæ ſpiri-
talem eſſe doctrinam. Nam cum ſcriptum ſit, Cauete à fer-
Matth. 16. mento Phariſæorum: & cum apoſtolus dixerit, Non in fer-
1. Corin. 5. mento nequitiæ & malitiæ: oſtenditur quia doctrina fer-
mentum eſt. Sed aliud eſt fermentum zizaniæ, aliud tritici.
Vnde & bonis authoribus acquieſcimus, vt dicam⁹ quia ec-
cleſia renatũ hominẽ qui eſt in corpore & anima & ſpiritu,
fermento ſanctificat ſpiritali. Sanctificatur enim corpus at-
que anima per gratiã ſpiritalẽ, & accipit ſanctificationis aug
mentum, cum per eccleſiæ velut quoddam fermentantis of-
ficium, ſcripturarúmq; doctrinam, quæ velut cœleſtiũ col-
latione ſermonum & vbertate cõcreſcit, infuſus toto homi- B
ni atque permixtus vſus inoleuerit, vt fiant vnum etiam ipſa
fermentum. Quod vtique tunc fit, cũ ſibi tria hæc pari qua-
dam cupiditatũ lance conſentiunt, & æqualis aſpirat cõcor-
dia voluntatum. Hoc igitur eccleſiæ opus non tumultuariũ,
nec ſortuitum, ſed diuturna meditatione collatũ, vt hæc tria
vnum ſint, integra à lege peccati. Cuius ſententiæ aſſertorẽ
1. Theſſa. 5. habemus Apoſtolum dicentem: Ipſe autem dominus ſancti-
ficet vos per omnia, vt integer ſpiritus veſter, & anima, &
corpus, ſine querela in die domini noſtri Ieſu Chriſti ſerue-
tur. Quod per ſecularia quidẽ tentamenta non prouenit, niſi
fermentum illud cui comparatur regnum cœlorum, mulier
illa euangelica abſcondat in farinæ menſuris tribus, donec
fermentetur totum. Tres enim mẽſuræ ſunt, vt dixi, carnis,
animæ, & ſpiritus. Sed ſpiritus quo viuim⁹ omnes in hoc cor
pore ſiti, hoc verius quando carnis laſciuia non redundat, &
anima corporalibus non incuruatur erroribus, ac mẽſura vi-
uẽdi in toto homine inoffenſa ſeruatur. Sed quia menſurarũ
æqualitas ſine adiumento eccleſiæ atque doctrinæ difficile C
perſeuerat, idcirco mulier illa quæ figuram eccleſiæ gerit,
tamdiu virtutẽ illis doctrinæ ſpiritalis admiſcet, donec fer-
mentetur totus ille interior homo cordis abſconditus, & in
gratiam panis cœleſtis aſſurgat. Bene enim fermẽtũ doctri-
na dicitur Chriſti, quia panis eſt Chriſtus. & apoſtolus ait:
1. Corin. 10. Quia vnus panis, vnum corpus multi ſumus. Fit ergo vnum
Gala. 5. fermentum, quando caro non concupiſcit aduerſus ſpiritũ,
nec ſpirit⁹ aduerſus carnem, ſed ſacta carnis mortificamus,
& anima ex afflatu dei flatum vitæ ſumpſiſſe ſe conſcia, ſecu
laris neceſſitudinis contagia terrena declinat. Vnde & apo-
Ephe. 4. ſtolus non in carne ſed in ſpiritu ambulare nos præcipit, vt
ſanctificati per lauacrum regenerationis, veterem hominem
cum ſuis deſideriis exuentes, indui nouum qui ſecundum
Chriſtum creatus eſt, non iam in vetuſtate literæ, ſed in no-
uitate ſpiritus gradiamur, quo poſſit nobis etiã reſurrectio-
nis tempore incorrupta corporis & animæ & ſpiritus mane-
re cõmunio: & tunc omnia quę petimus, impetremus. Quod
Matth. 18. pleriſque videtur etiam dominus ſignificaſſe cum dicit: Si D
duobus ex vobis conuenerit ſuper terram, de omni re quã-
cumq; petieritis, fiet vobis à patre meo qui in cœlis eſt. Ita-
que alij duos, animam & corpus accipiunt, alij animã & ſpi-
ritum: vt ſi in terra, hoc eſt, in corpore ſibi anima ſpiritúſq;
conſentiant, nec ſe impugnent inuicem diuerſis cupiditati-
bus, omnia in effectum videantur orata poſſe deduci. Quod
ita fit cum fuerint vtraq; vnum, ſi ſubtractis inimicitiis vel
ſolutis duo condantur in vnum nouum hominem, id eſt, ani-
1. Corin. 14. ma & ſpiritus, vt oremus ſpiritu, oremus & mente. Licet ple
rique duos populos accipiãt, ex Iſrael & gentibus, in vnum
reſurrectionis tempore congregandos, vt fiat in æternum
manſura perfectio, & id quod ex parte eſt deſtruatur. Pleri-
que autem virum & vxorem conſentientes ſibi ſtudio cha-
ritatis accipiunt. Itaque ſi in hac vita tres menſurę in eodem
fermentu manſerint donec fermententur & fiant vnum, vt
æqualitatum nulla diſtantia ſit, nec compoſiti ex trium di-
uerſitate videamur, erit in futurũ diligẽtib⁹ Chriſtũ incor-
rupta cõmunio, nec cõpoſiti manebim⁹. Nã & qui cõpoſiti

A nunc ſumus, vnum erimus, & in vnam ſubſtantiam transfor
mabimur. Neq; enĩ in reſurrectione aliud erit alio inferius,
ſicut nunc fragilis in nobis aſt carnis infirmitas, & corpora-
lis habitudo naturæ vel vulneribus patet, vel iniuriis ſubia-
cet, vel ſui oneris mole depreſſa ſupra terras nequit extol-
lere altius, atque eleuare veſtigium: ſed in ſimplicis creaturę
gratiam figurabimur, cum completum fuerit quod dictum
eſt à Ioanne: Chariſſimi, nunc filij dei ſumus, & nondum re- 1. Ioan. 3.
uelatum eſt quid erimus. Sed ſcimus quia cum reuelatus fue
rit, ſimiles ei erimus. Itaque cum dei natura ſit ſimplex, (ſpi
ritus enim deus eſt) nos quoque in eandem imaginem figu-
rabimur, vt qualis cœleſtis, tales & cœleſtes. Igitur ſicut por Ioan. 4.
tauimus imaginem illius terreni, portemus & imaginem hu- 2. Corin. 3.
ius cœleſtis, quam animus noſter debet induere. 1. Corin. 15.

De curatione hydropici, & ſuaſione humilitatis atque pietatis.

ET factum eſt cum intraret in domũ cuiuſdã prin-
cipis, & ecce homo hydropicus erat ante illum.) Ca. XIIII.
B Ideo primo ab hinc loco curatur hydropicus, in
quo fluxus carnis exuberans animæ grauabat of-
ficia, ſpiritus extinguebat ardorem. ¶ Et reſpondens Ieſus
dixit illis: Cum inuitatus fueris ad nuptias, non diſcumbas in
primo loco.) Deinde docetur humilitas, dum in illo conui-
uio nuptiali appetentia loci ſuperioris arcetur. Clemẽter ta-
men, vt perſuaſionis humanitas aſperitatẽ coërcitionis ex-
cluderet, ratio proficeret ad perſuaſionis effectum, & corre-
ctio emendaret affectum, huic quaſi proximo limine huma-
nitas copulatur, quæ ita dominicæ ſententiæ definitione di-
ſtinguitur, ſi in pauperes & debiles cõferatur. ¶ Dicebat au-
tem & ei qui ſe inuitauerat: Cum facis prandium aut cœnã,
&c.) Nam hoſpitalem remuneraturis eſſe, affectus auaritiæ
eſt. Poſtremum quaſi emeritæ militiæ viro contemnendarũ
ſtipendium præſcribitur facultatum.

De parata cœna magna, & multorum vocatione, ſimúlque omnium excuſatione.

HOmo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit
C multos.) quod neq; ille qui ſtudiis intentus infe-
rioribus poſſeſſiones ſibi terrenas coëmit, regnum
cœli poſſit adipiſci, cum dominus dicat: Vende o-
mnia tua, & ſequere me. Nec ille qui emat boues: cum Heli-
ſæus occiderit, & populo diuiſerit quos habebat. Et ille qui
duxit vxorem, cogitet quæ mundi ſunt, non quæ dei. Non
quo coniugium reprehendatur, ſed quia ad maiorem hono-
rem vocetur integritas: quoniã mulier innupta & vidua co-
gitat quæ ſunt domini, vt ſit ſancta corpore & ſpiritu. Nam 1. Corin. 7.
quæ nupta eſt, cogitat quæ ſunt mũdi, quomodo placeat vi-
ro. Sed vt in gratiã, vt ſupra cum viduis, ita nunc etiam cum
coniugibus reuertamur: non refugimus opinionẽ quam ſe-
quuntur pleriq;, vt tria genera hominum à conſortio magnę
illius cœnæ æſtimemus excludi, gentilium, Iudæorum, hæ-
reticorum. Et ideo apoſtolus auaritiã dicit eſſe fugiendã, ne
impediti more gentili iniquitate, malitia, impudicitia, auari-
tia, ad regnũ Chriſti peruenire nequeamus. Omnis enim im- Ephe. 5.
mundus, aut auarus, quod eſt idolorum ſeruitus, non habet
D hæreditatem in regno Chriſti & dei. Iudæi autem corporali
miniſterio iuga ſibi legis imponunt, & ideo ſecundum pro-
phetam: Dirumpamus vincula eorũ, & proiiciamus à nobis Pſalm. 2.
iugum ipſorum. Chriſtum enim recepimus, qui ceruicibus
noſtris pietatis ſuæ iugũ mite ſuſpendit. Quinq; autem iuga
ſunt, verborũ decem, vel quinq; libri veteris legis, de quib⁹
in euangelio videtur Samaritanæ dicere: Quinq; enim viros Ioan. 4.
habuiſti. At vero hęreſis velut Eua fœmineo rigore fidei tẽ-
tat affectum, & lubrica facilitate prolabẽs lenocinia falſi de-
coris affectat, intemeratam negligens pulchritudinem veri-
tatis. Ideo igitur excuſant, quia nemini intercluditur regnũ,
niſi ei quem ſuæ profeſſio vocis excluſerit. Dominus autem
omnes clemẽter inuitat, ſed nos aut deſidia noſtra aut error
auertit. Ergo & ille qui villam emit, alienus à regno eſt. E-
mentes enim atque vendentes, Noë, vt legiſti, tempore, di-
luuia ſorbuerunt. * Et ille qui iugum potius legis quàm gra *ſubrumſit.
tiæ munus elegit, & ille qui propter ducẽdã excuſat vxorẽ.
Scriptũ eſt enim: Si quis venit ad me, & nõ odit patrẽ ſuũ, & Lucæ. 14.
matrem, & vxorẽ, non poteſt meus diſcipulus eſſe. Etenim

Math. 12. ſi propter te dominus ſuæ renunciat matri, dicens: Quæ eſt A
mater mea, aut qui fratres mei? cur tũ domioo tuos cupias
anteferre? Sed neq; ıgoorare naturã, neq; ſeruire naturę do-
minus inbet, ſed ita indulgere naturæ, vt veoereris authorẽ,
nec ab eo parentum amore deſciſcas. Itaque poſt diuitũ reſu
pina faſtidia contulit ſe ad geotes, iubet bonos & malos in-
troire, vt bonos augeat, malorum affectum in meliora com-
Eſaiæ. 65. mutet, vt compleretur illud quud bodie lectum eſt: Tũc lu
pi & agni ſimul paſcentur. Iouitat pauperes, debiles, cæcos:
quo oſtenditur nobis vel ꝙ nullũ debilitas corporia exclu-
dat à regno, rariúſque delioquat cui deſit illecebra peccãdi:
vel quod infirmitas peccatorũ per miſericordiã domini re-
mittatur, vt nõ ex operibus, ſed ex fide redẽptus à crimine,
1. Corin. 1. ſi gloriatur, in domino glorietur. Mittit itaq; ad exitus via-
rum. prudentia enim in exitu canitur. Mittit ad plateas, quia
Math. 7. miſit ad peccatores, vt de latioribus viis ad anguſtam viam
veoirent, quæ ducit ad vitam. Mittit ad vias, & circa ſepes,
quod hi videlicet apti ſint regno cælorũ, qui oullis præſen- B
tium cupiditatibus occupati ad futura feſtinent, io quodam
bonæ volunratis tramite cooſtituti, & qui modo ſepis, quæ
ab incultis culta ſecernat, & incurſus arceat beſtiarum, ooue
rint bona maláque diſtinguere, & aduerſus tentamenta ne-
quitiæ ſpiritalis fidei munimen obtendere. Deniq; dominus
Math. 21. vt vineam ſuã oſtenderet fuiſſe munitam, Et ſepem, inquit,
circundedi, & circunfodi eam. Et Apoſtolus medium parie-
tem ſepis dicit eſſe ſublatum, qui continuatiooem munitio-
* ratio. nis irruperat. Fides igitur & oratio * quæritur, & quæritur
in plateis, hoc eſt, in meatib' interioris affectus, quia ſcriptũ
Prou. 5. eſt: Io plateis tuis diffundantur aquæ tuæ. Nec hoc tamẽ ple
num eſt, vt aliquis vocatus adueniat, niſi veſtem habeat ou-
ptialem, hoc eſt fidem habeat & charitatem. Et ideo qui pa-
cem & charitatem non detulerit ad Chriſti altaria, tolletur
pedibus & manibus, & mittetur in tenebras exteriores. Ibi
erit fletus, & ſtridor dentiũ. Quæ ſunt tenebræ exteriores?
Nunquid illic quoque carcer aliquis latomiæque ſubeundæ
ſunt? Minime. Sed quicunque extra promiſſa ſunt cæleſtiũ C
mandatorum, in teoebris exterioribus ſunt, quia mãdata dei
lumen ſunt. Et quicunque ſine Chriſto eſt, in tenebris eſt,
* alias. lu- quia lumen in * tenebris eſt Chriſtus. Ergo neque corpora-
mẽ interius lium ſtridor aliquis dentium, neque ignis aliquis perpetuus
flammarum corporalium, neque vermis eſt corporalis. Sed
hæc ideo, qoia ſicut ex multa cruditate & febres naſcuntur
& vermes: ita ſi quis nõ decoquat peccata ſua velut quadam
interpoſita ſobrietate abſtioẽtiæ, ſed miſcendo peccata pec
catis, tanqoam cruditatem qoandam contrahat veterum &
recentium delictorũ, igne aduretur proprio, & ſuis vermi-
b' cõſumetur. Vnde & Eſaias ait: Ambulate in lumioe ignis
Eſaiæ. 50. veſtri, & flamma quam accendiſtis. Ignis eſt quem generat
mæſtitia delictorum. Vermis eſt, eò quod irrationabilia a-
nimæ peccata mentem rei ſeoſúmque compuogunt, & quę-
dam exedunt viſcera conſcientiæ: quæ tanquam vermes ex
vnoquoque naſcuntur, taoqoam ex corpore peccatoris. De-
Eſaiæ. 66. oique domious id per Eſaiam declarauit dicens: Et videbũt
membra hominum præuaricantium io me, & vermis eorum
oon morietur, & ignis eorum nõ extinguetur. Stridor quo- D
que dentium prodit indigoaotis affectum, eò quod ſero v-
oumquemque pœniteat, ſero ingemiſcat, ſero iraſcatur ſibi,
quòd tam peruicaci improbitate deliquerit.

De oue centeſima & drachma decima perditis & inuentis.

Cap. XV. QVis ex vobis, inquit, homo qui habet centũ oues,
& ſi errauerit vna ex illis, oónne dimittit nonagio-
tanouem in deſerto, & ibit ad illam quæ errauit?)
Didiceras in ſuperioribus ablegare negligentiam,
vitare arrogantiam, deuotionem ſumere, ſecularibus occu-
pationibus non teneri, cadoca ooo præferre perpetuis. Sed
quia fragilitas humana firmum nequit in tãto ſeculi lubrico
tenere veſtigium, etiam aduerſus errorem remedia tibi bo-
nus medicus demõſtrauit, ſpem veniæ iudex miſericors nõ
negauit. Itaque non ocioſe ſanctus Lucas ex ordine tres pa-
rabolas poſuit, ouis quæ perierat & inuẽta eſt, drachmæ quæ
perierat & inuenta eſt, filij qui erat mortuus & reuixit, vt tri
Eccleſ. 42. plici remedio prouocati vulnera noſtra curemus. Spartum

A enim triplex non rũpitur. Qui ſunt iſti, pater, paſtor, & mu-
lier? Nõne deus pater, Chriſtus paſtor, mulier eccleſia? Chri
ſt' te ſuo corpore vehit, qui tua in ſe peccata ſuſcepit. Quæ-
rit te eccleſia, recipit pater. Quaſi paſtor reuehit, quaſi ma-
ter inquirit, quaſi pater veſtit. Prima miſericordia, ſecunda
ſuffragatio, tertia reconciliatio. Singula ſingulis quadrant:
Redemptor ſubuenit, eccleſia ſuffragatur, author reconci-
liatur. Eadẽ diuini operis miſericordia, ſed diuerſa pro me-
ritis noſtris gratia. Ouis à paſtore laſſa reuocatur, drachma
quæ perierat inuenitur, ad patrem filius ſuis veſtigiis redit,
& pleoa condemnati erroris regreditur pœnitentia. Vnde
bene ſcriptũ eſt: Homioes & iumenta ſaluus facies domioe. Pſalm. 35.
Quæ ſunt iſta iumeota? Dixit Propheta: Semen Iſrael in ſe-
men homioum, & Iuda in ſemẽ animalium. Itaque quaſi Iſ-
rael bomo ſeruatur, quaſi ouis Iuda colligitur. Malo ergo fi-
lius eſſe quàm ouis. Ouis enim à paſtore reperitur, à patre fi-
lius boooratur. Gaudeamus igitur, quoniam ouis illa quæ
perierat in Adã, leuatur in Chriſto. Humeri Chriſti crucis
B brachia ſunt. Illic peccata mea depoſui, in illa patibuli nobi-
lis ceruice requieui. Ouis illa geoere eſt voa, non ſpecie. V-
nom enim omnes corpus ſumus, ſed multa membra. Et id-
eo ſcriptum eſt: Vos autem corpus eſtis Chriſti, & membra 1. Corin. 12.
ex membris eius. Venit itaque filius hominis ſaluum facere
quod perierat. Omnes ſcilicet, quia ſicut in Adã omoes mo- Lucæ. 19.
riuntur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. Diues igitur 1. Corin. 15.
paſtor, cuius omnes nos centeſima portio ſumus, habet ange
lorum, habet archangelorum, dominationum, poteſtatum,
thronorum, aliorúmq; innumerabiles greges, quos in mon-
tibus dereliquit. Qui quoniam ſunt rationabiles, non imme-
rito homioum redemptiooe lætantur. Quanquam hoc quo-
que proficiat ad iocentiua probitatis, ſi vnuſquiſque cõuer-
ſionem ſuam gratam fore credat cœtibus angelorũ, quorum
aut affectare patrocinium, aut veteri debet offenſam. Et tu
igitur eſto angelis lætitiæ, gaudeant de reditu tuo. Nõ ocio-
ſum etiam quod mulier illa drachma lætatur inuẽta. Nõ me-
C diocris hæc drachma eſt, in qua priocipis eſt figura. Et ideo
imago regis, cenſus eccleſiæ eſt. Oues ſumus, oremus vt ſu-
per aquam refectionis nos collocare dignetur. Oues inquã
ſumus, petamus paſcua. Drachmæ ſumus, habeamus preciũ.
Filij ſumus, feſtinemus ad patrem. Nec vereamur quia acce-
ptum ſpiritalis patrimoniũ dignitatis terrenis prodegimus
voluptatibus. Quod pater io filium quem habebat theſaurũ
contulit: fidei cenſus nunquam exinanitur, licet totũ dede-
rit, totum habet: qui quod donauerit, nõ amittit. Nec verea-
ris ne te noo recipiat. noo enim delectatur deus perditione
viuorum, iam occurrens venienti tibi cadit ſupra collũ. Do
minus enim erigit eliſos. Oſculũ dabit, quod eſt pignus cha- Pſalm. 146.
ritatis * & amoris. Stolam, anulum, calciamenta proferri iu- * pietatis.
bebit. Tu adhuc iniuriam metuis, ille reſtituit digoitatem.
Tu ſupplicium vereris, ille oſculom defert. Tu conuitium
times, adoroat ille conuiuium. Sed iam ipſam parabolam
diſcutiamus.

*De duobus filiis adoleſcentiore & seniore quibus pater ſub-
ſtantiam diuiſit.*

D HOmo quidam habuit duos filios, & dixit illi ado-
leſcentior: Da mihi portionem ſubſtantiæ quę me
cootingit. Et cętera.) Vides quod diuinum patri-
moniom petentibus datur. Nec putes culpam pa-
tris quod adoleſcentiori dedit, nulla dei regoo infirma ætas,
oec fides grauatur annis. Ipſe certe ſe iudicauit idoneũ qui
popoſcit. Atq; vtinã nõ receſſiſſet à patre, impedimentũ ne-
ſciſſet ętatis. Sed poſtea ꝗ peregre profect' eſt, cœpit egere.
Merito ergo prodegit patrimoniũ, qui receſſit ab eccleſia.
¶ Poſtea ꝗ domũ, inquit, patriã derelinquẽs, peregre profe-
ctus eſt io regionẽ longinquam.) Quid enim longinqoius ꝗ
à ſe recedere, nec regionibus ſed moribus ſeparari: ſtudiis
diſcretum eſſe, nõ terris: & quaſi interfuſo luxuriæ ſecularis
æſtu, diuortia habere factorũ? Etenim qui ſe à Chriſto ſepa-
rat, exul eſt patrię, ciuis eſt mondi. Sed nos non ſumus adue- Epheſ. 2.
næ atque peregrini, ſed ciues ſumus ſanctorum & domeſtici
dei. Qui enim eramus longe, facti ſumus prope io ſanguine
Chriſti. Non inuideamus de lõginqua regione remeãtibus,
quia & oos fuimus in regione longinqua, ſicut Eſaias docet.
Sic

Eſaiæ. 9. Sic enim habes: Qui ſedabant in reginne vmbræ mortis, lux A
orta eſt illis. Regio ergo lõginqua, vmbra eſt mortis: nos au
tem quibus ſpiritus ante faciẽ Chriſtus eſt dominus, in vm-
Thre. 4. bra viuim' Chriſti. Et ideo dicit eccleſia: In vmbra eius cõ-
Cantic. 2. cupiui, & ſedi. Ille igitur viuẽdo luxurioſe conſumpſit om-
nia naturæ ornamenta. Vnde tu qui accepiſti imaginem dei,
qui habes ſimilitudinem eius, noli eam irrationabili fœdita-
te conſumere. Opus dei es, noli ligno dicere, Pater meus es
tu, ne accipias ſimilitudinẽ ligni, quia ſcriptum eſt: Similes
Pſalm. 113. illis fiant qui faciunt ea. ¶ Facta eſt autẽ fames per reginnẽ
illam.) Fames non epularum, ſed bonorum operum atq; vir
tutum, quæ ſunt miſerabiliora ieiunia. Etenim qui recedit à
verbo dei, eſurit: quia non in ſolo pane viuit homo, ſed in o-
Math. 4. mni verbo dei. Qui recedit à fonte, ſitit: qui recedit à theſau
ro, eget: qui recedit à ſapiẽtia, hebetatur: qui recedit à virtu-
te, diſſoluitur. Merito ergo iſte egere cœpit, qui theſauros
ſapientiæ & ſcientiæ dei, diuitiarúmque cœleſtium altitudi-
nem dereliquit. Egere ergo ideo cœpit, & famẽ pati, quia ni
* voluntati. bil prodigæ ſatis eſt voluptati. * Semper famem patitur ſui, B
qui alimentis perpetuis neſcit impleri. ¶ Abiit itaque, & hæ-
ſit vni ciuium.) Qui enim hæret, in laqueo eſt. Et videtur ci-
uis iſte princeps eſſe iſtius mundi. Deniq; ad villam eius mit
Matth. 8. titur quam emit, qui excuſat à regno. ¶ Et pauit porcos.) il-
los vtiq; in quos petit diabolus introire, quos præcipitat in
mare iſtius mundi, in ſordibus ac fœtore viuentes. ¶ Et cu-
Philipp. 3. piebat, inquit, ſiliquis implere ventrem ſuum.) Neque enim
alia cura eſt luxurioſis, niſi vt ventrem ſuum impleant, quo-
rum deus venter eſt. Qui autem aptior huiuſcemodi homi-
nibus cibus, q̃ is qui ſiliquæ modo intus inanis, foris mollis
eſt, quo corpus nõ reficitur, ſed impletur, vt ſit magis oneri
quàm vſui? Sunt qui porcos accipiant pro gregibus dæmo-
niorum, ſiliquas pro exili virtute inanium hominũ, ſermo-
númque iactantia, qui nihil prodeſſe poſſunt: inani quadam
philoſophiæ ſeductione, & quodam ſonoro facũdiæ plauſu,
pompam magis q̃ vtilitatem aliquã demonſtrantes. Sed hæc
diuturna oblectamenta eſſe non poſſunt. ¶ Et nemo illi
dabat.) Erat enim in regione illius qui neminem habet, quia C
eos qui ſunt, non habet. Omnes quippe gẽtes in nihilũ æſti-
Roma. 4. mantur. Solus autẽ deus qui viuificat mortuos, & vocat quæ
non ſunt, tanquam quę ſint. ¶ In ſe autẽ reuerſus dixit: Quã-
tis panibus mercenarij patris mei abundãt?) Bene in ſe reuer
titur, qui à ſe receſſit. Etenim qui ad dominum regreditur,
ſe ſibi reddit: & qui recedit à Chriſto, ſe ſibi abdicat. Mer-
cenarij autem qui ſunt, niſi qui ad mercedem ſeruiunt? qui
ſunt ex Iſrael, non id quod bonum eſt probitatis ſtudio per-
ſequentes, nec virtutis gratia, ſed vtilitatis ſtudio prouoca-
ti. At vero filius, qui habet ſancti ſpiritus pignus in corde ſe-
cularis mercedis lucella non quærit, qui ius ſeruat hæredis.
Sunt etiam mercenarij qui conducuntur ad vineam. Bonus
Matth. 4. mercenarius Petrus, Ioãnes, & Iacobus quibus dicitur: Ve-
nite, faciam vos piſcatores hominum. Iſti nõ ſiliquis, ſed pa-
nibus abundabant. Denique & collegerunt fragmentorum
Ioan. 6. cophinos duodecim. O domine Ieſu, ſi nobis auferas ſili-
quas, & panes tribuas. Tu enim diſpenſator in domo es pa-
tris. O ſi nos quoque mercenarios digneris conducere, licet D
Matth. 20. ſero venientes. Nam & vndecima conducis hora, & æqualẽ
dignaris mercedem ſoluere, æqualem mercedem vitæ, non
glorię. Neq; enim omnibus repoſita eſt corona iuſtitiæ, ſed
2. Timo. 4. ei qui poteſt dicere: Certamen bonum certaui. Quod ideo
non prætermittendum arbitratus ſum, quia ſcio quoſdã di-
cere quod ad mortem ſibi lauacri gratiam vel pœnitentiam
reſeruẽt. Primum, qui ſcis an nocte proxima tua à te anima
repoſcatur? Deinde cur putas ocioſo tibi omnia poſſe defer
ri? Pone vnam gratiam, vnam eſſe mercedẽ: diuerſum tamen
brauium victoriæ eſt. Ad quod ſe non fruſtra Paulus exten-
dit, qui poſt mercedem gratiæ, brauium tamen vt compre-
henderet ſequebatur, quia ſciebat etſi par eſſet merces gra-
tiæ, palmam tamen eſſe paucorum. Et quoniam in vineã do-
mini venimus, non vacui recedamus. Iuuat enim fructus le-
gere, mercenarios eius videre. Quid enim ſibi vult quod v-
na die diuerſis horis conducũtur operarij: niſi quia mille
anni in oculis domini ſicut dies heſterna quæ præteriit, &
hora in nocte? Quæ eſt nox, niſi quæ præceſſit, vt dies ap-

A propinquaret? Et bene hora in nocte, quia mille anni ſicut
dies vna. Nouit vim diei huius ille qui dixit: Ieſus Chriſtus Hebr. 13.
heri & hodie ipſe eſt, & in ſecula. Sciuit & ille diem eſſe mul
tiplicem, qui ſcripſit: Hic dies generationis cœli & terræ cũ Gene. 2.
facta ſunt, qua die fecit deus cœlum & terram, & omne viri-
de agri. Cum enim ſuprà ſeptẽ deſcripſiſſet dies, poſtea vno
die omnia facta eſſe complexus eſt: totum mundi tempus o-
ſtendens in conſpectu domini tanquam diem vnũ, eo quod
ex incompoſitis atq; tenebroſis forma iſtius mũdi diuini o-
peris claritate proceſſerit. Ergo ſi dies totum tẽpus eſt mun
di, habet vtiq; etiam in ſeculis horas ſuas: aut ipſa ſecula ho-
ræ ſunt. Horæ autem diei duodecim ſunt. Vnde bene in my Ioan. 11.
ſterio dies Chriſtus, cuius apoſtoli duodecim, qui cœleſti lu
mine diſtinctis in ſe gratiæ vicibus refulſerunt. Venit ergo
paterfamilias, & prima hora cõduxit operarios: fortaſſis eos Matth. 20.
qui à principio mundi vſq; ad diluuium iuſti eſſe meruerũt,
de quibus dicit: Et locutus ſum ad vos ante lucem, & miſi
ad vos ſeruos meos prophetas ante lucem. Tertia poſt dilu-
B uium incipit, Noë cæterorúmque tempora comprehendens
qui quaſi boni operarij in vineam deſtinantur. Ideo quaſi in
prãdio inebriatus eſt Noë. Sexta & reliquis Abrahæ & Iſaac
& Iacob patriarcharum merita diſtinguũtur. Nona inclinã-
te iam ſeculo, & tanquã palleſcente luce virtutis, lex & pro-
phetę, decolores mores hominum notauerunt. Vndecimã,
& quod supereſt diei, ſacer producit aduentus. Vnde & ipſe
in Euangelio dicit: Ambulate dum lucẽ habetis. Sed iam re- Ioan. 12.
deamus ad patrem: licet non verear ne iſtius pœnitentiã ge-
rentis exemplo diu abfuiſſe videamur. Nunquam enim ab-
fuimus, qui verſabamur in vinea: in qua ſi & iſte manſiſſet,
non receſſiſſet à patre. Cauendum tamen eſt ne nos ei recon
ciliationis faciamus moram, quam non fecit pater. Facile re-
conciliatur, quando impẽſe rogatur. Et ideo diſcamus quali
pater obſecratione ſit ambiendus. Pater, inquit. Quàm mi-
ſericors, quàm pius, qui nec offenſos patrium dedignatur no
men audire. ¶ Pater, inquit, peccaui in cœlum & coram te.)
Hæc eſt prima confeſſio apud autorem naturæ, præſulem
C miſericordiæ, arbitrum culpæ. Sed etſi deus nouit omnia, vo
cem tamen tuæ confeſſionis expectat. Ore enim cõfeſſio fit Roma. 10.
ad ſalutem: quia alleuat pondus erroris quiſquis ipſe ſe one-
rat: & accuſationis excludit inuidiam, qui accuſatorem præ-
uenit confitendo. Iuſtus enim in primordio ſermonis accu- Prou. 18.
ſator eſt ſui. Fruſtra autem velis occultare quem nihil fallas,
& ſine periculo prodas quod ſcias eſſe iam cognitum. Con-
fitere magis, vt interueniat pro te Chriſtus, quem aduocatũ
habemus apud patrẽ. Roget pro te Eccleſia & illachrymet 1. Ioan. 2.
populus. Nec vereare ne non impetres. Aduocatus ſpondet
veniam, patronus promittit gratiam, reconciliationem tibi
paternæ pietatis pollicetur aſſertor. Crede quia veritas eſt:
acquieſce, quia virtus * eſt. Habet cauſſam vt pro te inter- * iſtius.
ueniat, ne pro te gratis mortuus ſit. Habet & cauſſam igno-
ſcendi pater, quia quod vult filius vult & pater. ¶ Peccaui
in cœlum, & coram te.) Non vtique elemẽtum exprimitur,
ſed peccato animæ cœleſtia ſignificantur dona ſpiritus im-
minuta: vel quia ab illius gremio matris Hieruſalem quæ in
D cœlo eſt, non debuit deuiare. ¶ Iam non ſum dignus vocari
filius tuus.) Deiectus enĩ ſe exaltare nõ debet, vt merito ſuę
poſſit humilitatis attolli. ¶ Fac me ſicut vnũ mercenariorũ
tuorum.) Nouit eſſe diſtantiam inter filios, amicos, merce-
narios, & ſeruos. Filius per lauacrum, amicus per virtutem,
mercenarius per laborem, ſeruus per timorem. Sed etiam ex
ſeruis & mercenariis fiunt amici, iuxta quod ſcriptũ eſt: Vos Ioan 15.
amici mei eſtis, ſi feceritis quæ ego præcipio vobis, iam non
dicam vos ſeruos. Hæc apud ſe dixit. Sed non ſatis eſt di-
cere, niſi ad patrẽ venias. Vbi illum requiras? vbi inuenias?
Exurge primo, qui ſedens ante dormiebas. Et ideo dicit
Apoſtolus: Surge qui dormis, & exurge à mortuis. Iniqui-
tas in talento plumbeo ſedet. Moyſi dicitur: Tu autem hic
ſta. Stantes elegit Chriſtus. Exurge ergo, curre ad Eccle-
ſiam: hic eſt pater, hic eſt filius, hic eſt ſpiritus ſanctus. Oc-
currit tibi, qui audit te intra mentis ſecreta tractantem. Et
cum adhuc longe ſis, videt & accurrit. Videt in pectore tuo:
accurrit ne quis impediat: complectitur quoque, in occur-
ſu præſentia * eſt, in complexu clementia. Et quaſi quodam * præſcien-
tia.

patrij amotis affectu ſupra collum cadit, vt iacentem erigat,
& onetatum peccatis atque in terrena deflexum reflectat ad
cœlum, in quo ſuum quærat authorem. Cadit in collum tuũ
Chriſtus, vt ceruicem iugo exuat ſeruitutis, & collo tuo iu-
gum ſuaue ſuſpeodat. Nõne tibi videtur cecidiſſe in collum
Ioanois, quando erat Ioannes in ſinu Ieſu ceruice recumbẽs
reflexa? Et ideo verbũ apud deum vidit, quia erectus eſt ad
Matth.11. ſuperna. Cadit in collum, cum dicit: Venite ad me qui labo-
ratis, & ego vos reficiam. tollite iugum meum ſuper vos. Ca
dit ergo in collum hoc modo, ſi cõuertaris, & iubet proferri
ſtolam, anulum, calciamenta. Stola amictus eſt ſapientię, quo
nuda corporis apoſtoli tegunt, eò quod ſe vnuſquiſque con
uoluat. Et ideo ſtolas accipiunt, vt corporis infirmitatem ſa
pientiæ ſpiritalis virtute conueſtiaot. De ſapientia enim di-
ctum eſt: Lauabit in vino ſtolam ſuam. Ergo ſtola ſpiritale
iodumentum & veſtimentum eſt nuptiale. Anulus quid eſt
aliud niſi ſynceræ fidei ſignaculum, & expreſſio veritatis?
Calciameotum autem Euangelij prædicatio eſt, & ideo ac-
cepit ſapientiam primam. Eſt enim & alia quæ myſteriũ oe-
B ſcit, quæ accepit dictorum ſuorum factorũmque ſignaculũ,
& quoddam monumentum bonæ inteotionis & curſus, ne-
cubi offendat ad lapidem pedem ſuum, & ſupplãtatus à dia-
bolo, dominicæ prædicationis officiũ derelinquat. Hæc eſt
* præparatio prædicatio * Euangelij, ad cœleſtem curſum dirigẽs prepa-
ratos, vt non in carne ambulemus, ſed io ſpiritu. Occiditur
& vitulus ſaginatus, vt carnem domini ſpiritali opimam vir-
tute, per gratiam ſacramenti myſteriotum conſortio reſtitu
tus epuletur. Nemo eoim niſi qui timuerit deum, (quod eſt
initium ſapientiæ) oiſi ſignaculum ſpiritale vel cuſtodierit
vel receperit, niſi domioũ prædicauerit, ſacramentis debet
intereſſe cœleſtibus. Qui autem anulum habet, & patrem ha
bet, & filium, & ſpiritũ ſanctũ: quia ſignauit nos deus, cuius
imago Chriſtus: & dedit ſpiritũ pignus in cordibus noſtris,
vt ſciam' hoc anuli iſtius qui in manu datur, eſſe ſignaculũ,
quo cordis interiora factorũmq; noſtrorũ miniſteria ſignã-
tur. Ergo ſignati ſum', ſicut & legimus: Credẽtes, inquit, ſi-
Ephe.1. gnati eſtis ſpirito ſancto. Bene autem carnem vituli, quia ſa-
cerdotalis eſt victima, qoæ pro peccatis fiebat, epulantẽ pa-
trem inducit filius, vt oſtenderet quoniã paternus cibus eſt
C ſalus noſtra: & patris gaudium, noſtrorum redemptio pecca
torum eſt. Et hic quidẽ ſi ad patrem referas, quia hoſtia pro
peccatis filius eſt, delectatur pater reditu peccatoris, ſupra
delectatur filius inuẽta oue: vt ſcias quia vna eſt patris & fi-
lij delectatio, vna operatio in eccleſię fundamento. Lætatur
autẽ pater. ¶ Quia filius perierat, & inuẽtus eſt: mortuus fue-
rat, & reuixit.) Ille perit qui fuit, non enim poteſt perire qui
non fuit. Itaq; gentes non ſunt, Chriſtianus eſt, iuxta quod
1.Corin.1. ſupra dictum eſt: Quia elegit deus quæ nõ ſuot, vt quæ ſunt
deſtrueret. Poteſt tamẽ & hic in vno accipi ſpecies generis
humani. Fuit Adam, & in illo fuimus omnes. Periit Adam, &
in illo omnes perierũt. Homo igitur in illo homine qui pe-
rierat reformatur, & ille ad ſimilitudinem dei factus & ima-
ginem, diuioa patiẽtia & magnanimitate reparatur. Quid eſt
ergo, Elegit deus quæ non ſunt, vt quæ ſuot deſtrueret? Id
eſt, elegit populum gentium qui ooo erat, vt deſtrueret po-
pulum Iudæorum. Poteſt & de agente pœnitentiam dictum
videri, quia non moritur oiſi qui aliqoãdo vixit. Et ideo gẽ-
D tes noa moriuntur, ſed mortuæ ſont. Etenim qui io Chriſtũ
non credit, ſemper eſt mortuus. Et gentes quidem cum cre-
diderint, per gratiã viuificaotur. Qui vero lapſus fuerit, per
pœnitẽtiã reuiuiſcit. Seqoitur locus vt remittendis poſt pœ
nitentiam debeamus fauere peccatis: ne dum veniæ alterius
inuidemus, ipſi eam non mereamur à domino. Quis enim tu
es qui domino contradicas ne cui velit culpam relaxet, cum
tu cui volueris ignoſcas? Vult rogari, vult obſecrari. Si om-
nium iuſtitia, vbi dei gratia? Quis tu es qui inuideas deo? Et
ideo ootatur hic frater vſque adeo vt de villa veoire dica-
tur. hoc eſt, terrenis operibus occupatus, ignorans quæ ſunt
ſpiritus dei, vt deoique ounquam pro ſe vel hœdum quera-
tur occiſum. Non enim pro inuidia, ſed pro venia mundi a-
gnus eſt immolatus. Inuidus hœdum quærit, ionocens agnũ
pro ſe deſiderat immolari. Ideo & ſenior dicitur, eò quod ci
to aliquis per iouidiã conſeneſcat. Ideo & foris ſtat, eo quod

A maleuolentia eum animi liuentis excludat. Ideo chorum &
ſymphoniam audire non poteſt, hoc eſt, oon illa theatralis
iocentiua laſciuiæ, nec aulicorum coocentus ſooorum: ſed
plebis coocordia concinentis, quæ de peccatore ſeruato dul
cem reſultet lætitiæ ſuauitatem. Conſtitue mihi aliquem ex
his qui ſibi iuſti videntur, qui trabem in oculo ſuo non vi-
dent, & alieni feſtucam vitij ferre nõ poſſunt. Quomodo io-
dignatur quando alicui peccatum fatenti, & diu iodulgeotiã
deploranti veoia relaxatur? Quomodo aures eius ſympho-
niam populi ſpiritalẽ ferre non poſſunt? Hæc eſt enim ſym-
phooia, quando concinit in eccleſia diuerſarum ætatum at-
que virtutum velut variarum chordarum indiſcreta cõcor
dia. Pſalmus reſpoodetur: Ameo dicitur. Hęc eſt enim ſym-
phonia quam ſciuit & Paulus: & ideo ait: Pſallã ſpiritu, pſal- 1.Corin.14
lam & mente. Hæc de parabola præſenti putauimus eſſe tra-
ctanda. Nec inuidemus ſi quis duos fratres iſtos velit refer-
re ad populos duos, vt ſit adoleſcentior populus ex gẽtibus
tanquam Iſrael, cui frater maior beneficium paternæ bene-
dictionis inuidit. Quod faciebant Iudæi cum quererentur
B quia Chriſtus cum gentibus epularetur: & ideo hœdum
mali odoris ſacrificium requiſierunt. Iudæus hœdum re-
quirit, Chriſtianus agnum: & ideo illis Barrabbas ſoloitur,
nobis agnus immolatur. Vnde apud illos fœtor eſt criminũ,
apud nos remiſſio peccatorũ: dulcis in ſpe, ſuauis in fructu.
Qui hœdum quærunt, expectant Antichriſtum. Chriſtus e-
nim boni odoris eſt victima. Quæri etiã in hœdo videtur,
quia Iudæi ritum veteris ſacrificij perdiderunt: vel quia nul
lios ſanguis his profuit, ſicut Chriſti ſanguis Eccleſiæ. Non
enim redimere eos ſaoguis potuit Prophetarum. Impudens
autẽ & ſimilis illius publicani iuſtificantis ſe arroganti pre-
ce, qoi putabat quod nuoquam præterierit mãdatũ dei, quia
legem ſeruabat in littera. Impius; qoi accuſabat fratrẽ quod
cum meretricibus paternam ſubſtantiam prodegiſſet, cum
debuerit aduertere quia ſibi dictum eſt: Meretrices & publi
cani præcedent vos in regno cœlorum. Stat autem foris, oec
excluditur, ſed noo ingreditur, ignorans voluntatem dei de
vocatione gentium: ſeruus iam factus ex filio. Seruus enĩ ne-
ſcit quid dominus agat. Vbi cognouit iouidet, & torquetur
eccleſiæ bonis, & foris ſtat. Foris enim Iſrael audit chorum
C & ſymphoniam, & iraſcitur: quia hic concinit plebis gratia,
& conſooat populi iubilatio. Sed bonus pater etiã huoc ſal-
oare cupiebat, dicens: ¶ Tu mecum ſemper fuiſti.) Vel quaſi
Iudæus in lege, vel quaſi iuſtus in communione: & es, ſi de-
ſinas inoidere. Et omnia mea tua ſunt.) Vel Iudæus ſacramẽ
ta poſſidens veteris teſtamenti, vel baptizatus etiam ooui.

De eo quod nemo ſeruus poſſit duobus dominis ſeruire, & de villico iniquitatis, faciendisque amicos de iniquo mãmona.

NEmo ſeruus poteſt duobus dominis ſeruire.) Nõ Caput. XVI.
quia duo, ſed vnus eſt dominus. Nam etſi ſunt qui
mammonæ ſeruiunt, tamen noo ille nouit aliqua
iura dominatus, ſed ipſi ſibi iugum ſeruitutis im-
ponunt. Neque enim iuſta poteſtas, ſed iniuſta eſt ſeruitus.
Et ideo ait: ¶ Facite vobis amicos de iniquo mammona.)
Vt largiendo pauperibus angelorum nobis cæterorũmque
ſanctorum gratiam comparemus. Nec reprehenditur villi-
cus, in quo diſcimus non ipſi eſſe domini ſed potius aliena-
D rum villici facultatum. Et ideo licet peccauerit, tamen quia
ſibi in poſterum ex indulgentia domini quæſiuit auxilia,
prædicatur. Pulchre autem iniquum mammooa dixit, quia
variis diuitiarum illecebris noſtros auaritia tentabat affe-
ctus, vt vellemus ſeruire diuitiis. Vnde ait: Si in alieno fi-
deles non fuiſtis quod veſtrum eſt, quis dabit vobis? Alie-
næ à nobis diuitiæ ſunt quia præter naturam ſunt: neque no-
biſcum oaſcuntur, neque oobiſcum tranſeunt. Chriſtus au-
tem noſter eſt, quia vita eſt. Denique in ſua propria venit, Ioan.1.
& ſui eum non receperunt. Ergo nemo dabit quod veſtrum
eſt, quia veſtrum non credidiſtis, veſtrum non recepiſtis.
Argui igitur videotur Iudæi & fraudis & auaritiæ. Et ideo
qui in facultatibus fideles non fuerunt, quas cum alienas
ſcirent, (communem eoim ad vſum fructus terrarum à do-
mino deo datus eſt omnibus) debuerunt vtique participa-
re pauperibus; nec Chriſtum accipere meruerunt, quem

Zacchæus vt acquireret, dimidiam partem bonorum ſuorũ A obtulit. Ergo non ſeruiamus alienis, qui nullum dominũ debemus ſcire niſi Chriſtum. Vnus enim deus pater, ex quo omnia, & nos in ipſo: & vnus dominus Ieſus, per quem omnia. Quid ergo? Pater dominus, aut filius deus * non eſt? Sed
* dominus. & pater dominus, quia verbo domini cœli firmati ſunt: & filius
Pſalm.32. deus, qui eſt ſuper omnes deus benedictus in ſecula. Quomodo ergo nemo poteſt duobus dominis ſeruire? Vnus enim dominus, quia vnus deus. Denique dominum deũ tuũ
Matth.4. adorabis, & illi ſoli ſeruies. Vnde claret vnum patris & filij eſſe dominatum. Vnus autem eſt ſi nõ diuidatur, ſed totus in patre, totus in filio ſit. Itaque quia vnius deitatis atque dominatus aſſerimus trinitatem, vnum deum & vnum dominum confitemur. Qui autem aliam patris, aliam filij, aliã ſpiritus ſancti memorant poteſtatem: plures deos, & plures dominos in Eccleſiam gentilis vitio erroris inducunt.

B

DIVI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI COMMENTARIORUM IN *Euangelium ſecundum Lucam Liber octauus.*

Quomodo lex & prophetæ vſque ad Ioannem.

LEx & prophetæ vſque ad Ioannem, & ex eo regnum dei euangelizatur, & omnes in illud vim faciunt.) Non quia lex defecit, ſed quia incipit Euangelij prędicatio. Videntur enim minora cõpleri cum potiora ſuccedunt. Et ideo vim faciamus regno cœlorum. Omnis enim qui vim facit, vehemẽti ſtudio properat, non torpenti lenteſcit affectu. Eſt ergo fidei religioſa violentia, ſegnitia criminoſa. Lex multa ſecundum naturã, vt naturalibus indulgentior deſiderijs ad iuſtitiæ ſtudium C nos reuocaret: Chriſtus naturã incidit, quia naturales quoq; amputat voluptates: & ideo vim faciamus naturæ, vt non ad terrena demergat, ſed ad ſuperna ſe ſubrigat.

De lege coniugij, & vxore non dimittenda.

OMnis qui dimittit vxorem ſuam, & ducit alteram mœchatur: & qui dimiſſam à viro ducit, mœchatur.) Prius dicendum arbitror de lege coniugij, vt poſtea de prohibendo diuortio diſputemus.
Matth.19. Quidam enim putant omne coniugium à deo eſſe, maxime quia ſcriptum eſt: Quæ deus coniunxit, homo non ſeparet. Ergo ſi omne coniugium à deo eſt, omne coniugium nõ
1.Corin.7. licet ſolui. Et quomodo Apoſtolus dixit: Quòd ſi infidelis diſcedit, diſcedat? In quo mirabiliter & noluit apud Chriſtianos cauſſam reſidere diuortij, & oſtendit nõ à deo omne coniugium. Neque enim Chriſtianæ gentilibus dei iudicio
Prou.19. copulantur, cum lex prohibeat. Sed occurrit illud quod ait D Salomon: Domum & ſubſtantiam patres partiuntur filiis, à deo autem præparabitur viro vxor. Quod qui in Græco legit, non putat eſſe contrarium. Bene enim dixit Græcus ἁρμόζεται. Harmonia enim, conueniens & apta rerum omnium dicitur commiſſa connexio. Harmonia eſt cum fiſtulę organi per ordinem copulatæ legitimæ tenent gratiam cantilenę, chordarúmque aptus ſeruat ordo concordiam. Itaque non habent harmoniam ſuã nuptiæ, quãdo Chriſtiano viro gentilis mulier nõ legitimè copulatur. Ergo vbi nuptię, harmo-
1.Ioan.4. nia: vbi harmonia, deus iungit. Vbi harmonia non eſt, pugna atq; diſſenſio eſt: quę nõ eſt à deo quia deus charitas eſt. Noli ergo vxorẽ dimittere, ne deum tuæ copulæ diffitearis authorem. Etenim ſi alienos, multo magis vxorios debes tolerare & emendare mores. Audi quid dixerit dominus: Qui di
Lucæ.16. mittit mulierem, facit eam mœchari. Etenim cui non licet viuente viro mutare cõiugiũ, poteſt obrepere libido peccãdi. Itaque qui author erroris, etiam reus culpæ eſt. Quo cũ paruulis fœta dimititur? Quo titubanti veſtigio grandæua

A detruditur? Durum, ſi excludas parentem, pignora teneas: vt ad contumeliam charitatis addas etiam pietatis iniuriam. Durius, ſi propter matrem etiam filios ſimul pellas, cum magis redimere à patre liberi debeant culpam parentis. Quàm periculoſum ſi fragilem adoleſcentulæ ætatem errori offeras, quàm impium ſi eius deſtituas ſenectutem, cuius deflorаueris iuuentutem? Ergo inhonoratum ſtipendiis & veteranum imperator dimittat inglorium, atque imperij ſui poſſeſſione detrudat, & ruſticũ laboris effœtum agro ſuo propulſet agricola? An quod in ſubditos nefas eſt, in comparem fas eſt? Dimittis ergo vxorem quaſi iure ſine crimine, & putas id tibi licere, quia lex humana non prohibet, ſed diuina prohibet. Qui hominibus obſequeris, deum verere. Audi legem domini, cui obſequuntur etiam qui leges ferunt: Quę Matth.19.
deus coniunxit, homo non ſeparet. Sed non ſolum hic cœleſte præceptum, ſed quoddam etiam opus dei ſoluitur. Pateriſne oro liberos tuos viuẽte te eſſe ſub vitrico? aut ſcolumi matre degere ſub nouerca? Pone ſi repudiata non nubat:
B & hęc viuo viro tibi debuit diſplicere, cui adultero fidẽ ſeruat? Pone ſi nubat: neceſſitas illius tuum crimen eſt: & coniugium quod putas, adulterium eſt. Quid enim refert, vtrum aperta criminis confeſſione, an mariti ſpecie adulterũ admittas? * niſi quod grauius eſt legẽ criminis feciſſe, quàm * adulterã
furtum. Sed fortaſſe dicit aliquis: Quomodo Moyſes man- dimittat.
dauit dare librum repudij, & dimittere vxorem? Qui hoc dicit, Iudæus eſt: qui hoc dicit, Chriſtianus non eſt. Et ideo qui hoc obiicit quod obiectum eſt domino, reſpondeat ei dominus: Ad duritiam, inquit, cordis veſtri permiſit vobis Moyſes dare librum repudij, & dimittere vxores. ab initio autem non fuit ſic. Moyſes permiſit, inquit, non deus
iuſſit. Ab initio autẽ dei lex eſt. Quæ eſt lex dei? Relinquet Gene.2.
homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ: & erunt ambo in carne vna. Ergo qui dimittit vxorem, carnem ſuã ſcindit, diuidit corpus. Oſtendit autem hic locus, quæ propter fragilitatem humanam ſcripta ſunt, non à deo ſcripta.
Vnde & Apoſtolus, Denuncio, inquit, nõ ego, ſed dominus, 1.Cor.7.
C vxorem à viro non diſcedere. Et infra: Cæteris, inquit, ego dico, non dominus: Si quis frater infidelem habet vxorem, Et reliqua. Itaque vbi eſt impar coniugium, lex dei non eſt. Et addidit: Quòd ſi infidelis diſcedit, diſcedat. Simul hic
idem Apoſtolus negauit * legis eſſe diuinæ vt coniugium * in exem-
qualecunque ſoluatur: nec ipſe præcepit, nec dedit deferen- plari Victo-
di authoritatem, ſed culpam abſtulit deſtituto. Hæc morali- riano legi-
ter. Tamen quia ſupra propoſuit regnum dei euangelizari, tur, non ne-
& cum dixiſſet de lege vnum apicem non poſſe cadere, ſub- gauit.
iecit: Omnis qui dimittit vxorem ſuam, & ducit alteram, Ephes.5.
mœchatur: rectè admonet Apoſtolus dicens: Sacramentũ hoc magnũ eſt, ſed de Chriſto & eccleſia. Inueni igitur coniugium quod nemo dubitet à deo iunctum, cum ipſe dicat:
Nemo venit ad me, niſi pater meus qui miſit me, attraxerit Ioan.6.
eum. Ille enim ſolus potuit has nuptias copulare. Et ideo
myſticè Salomon dixit: A deo præparabitur viro vxor. Vir Prouer.19.
Chriſtus, vxor Eccleſia eſt. Charitate vxor, integritate virgo. Ergo quem deus traxit ad filium, nõ ſeparet perſecutio,
D non auertat luxuria, non philoſophia deprædetur, non Manichæus contaminet, non Arrianus auertat, non Sabellianus inficiat. Deus iunxit, Iudæus non ſeparet. Adulteri ſunt omnes qui adulterare cupiunt fidei & ſapientiæ veritatem.
Quis liber, inquit, iſte eſt repudij matris veſtræ, quo dimi- Eſaiæ.50.
ſi eam? Audiſti repudium, crede coniugium. Audiſti quid
Iudęorum plebi ipſe vir dicat: Ecce in iniquitatibus veſtris Ibidem.
vẽditi eſtis, & peccatis veſtris dimiſi matrem veſtram. Mane ergo tu in domo patris, mane cum ſponſo, enitere vt placeas viro. Mens quæ credidiſti deo, eſto fortis mulier, qualis illa vel anima eccleſiaſtica, vel eccleſia, de qua dicit Salomon: Mulierem fortem quis inueniet? Precioſior autem eſt lapidibus precioſis, quæ talis eſt. confidit in ea vir ſuus. Videamus quid hæc viro faciat ſuo, quod opus eius, quod ſit obſequium, cur confidat in ea Chriſtus. Bona vxor virum ſuum veſtit. Veſtiat Ieſum fides noſtra corpore ſuo. veſtiat carnem eius diuinitatis ſuæ gloria, ſicut & illa bina veſtimenta fecit viro ſuo, vt & in præſenti & in futuro ſeculo honorificet eum. Non mediocris hæc fœmina, cuius

A tale textrinum eſt: quam non mollia lanæ fila carpentem, ſed
precioſæ virtutis penſa tractantem vir eius inueniat, quæ ma
nus extollat in noctib⁹, & ad libram dirigat opus, morúmq;
ſuorum pondus examinet, geſtorum quoque nouerit ſerua-
re menſuram, glorioſi ſubtegmen laboris intexens: ſolicita
quando vir redeat, anxia atque ſuſpirans, & iam cũ viro ſuo
eſſe deſiderans, dicens: Moras facit vir meus venire, feſtina-
bo ipſa ad eum, occurram ei facie ad faciem, cum venire cœ-
perit in gloria ſua. Veni domine Ieſu, vt inuenias ſponſam
tuam, non contaminatam, non adulteratam: quæ non viola-
Cantic 3. uerit domum tuam, non mandata neglexerit. Dicat tibi: In-
ueni quem dilexit anima mea, introducat te in domum vini,
Pſalm. 103. (Vinũ enim lætificat cor hominis) inebrietur ſpiritu, agno-
ſcat myſterium, loquatur oraculum.

De diuite induto purpura & byſſo, & Lazaro mendico.

HOmo autem quidam diues induebatur purpura.
Et cætera.) Narratio magis quam parabola vide-
tur, quando etiam nomen exprimitur. Non ocioſe
B autẽ hic diuitem dominus perfunctũ deliciis ſe-
cularibus in perpetuæ famis apud inferos conſtitutũ ſignifi-
cauit ærumna. Cui non immerito quinq; fratres, id eſt, quin-
que ſenſus corporis, naturali quadam germanitate videntur
fuiſſe ſociati, qui immodicis atque innumeris cupiditatibus
æſtuabant. Lazarũ vero in Abrahæ gremio quaſi in quodã
ſinu quietis & ſanctitatis receſſu locauit: ne illecti præſentiũ
voluptate maneamus in vitiis, vel tædio victi, laborũ dura
fugiamus. Siue itaq; Lazarus pauper in ſeculo, ſed deo diues,
ſiue apoſtolic⁹ aliquis pauper in verbo, locuples in fide, (ne-
que enim omnis ſancta paupertas, aut diuitiæ criminoſæ: ſed
vt luxuria infamat diuitias, ita paupertatem commẽdat ſan-
ctitas) ſiue ergo apoſtolicus qui verã teneat fidem, verbo-
rum infulas, fucum argumentorum, ambitioſa ſententiarum
velamina non requirat: fœneratã mercedẽ accipit impugnãs
hæreticos, Manichæum, Marcionẽ, Sabellium, Arrium, Fo-
tinúmq;. Iſti enim non aliud q̃ fratres ſunt Iudæorum, qui-
C bus perfidiæ germanitate nectuntur. Reprimens quoq; car-
nis cupiditates, quæ illis, vt dixi quinq; ſenſibus vaporãtur:
fœneratam, inquam, mercedem accipit, cui compẽſatio exu-
berantium copiarum, & perpetuitatis vſura eſt. Nec alienũ
putamus, vt de fide quoq; opinemur hunc eſſe tractatũ, quã
Lazarus abiectã de menſa diuitis colligit: cuius vtiq; vlcera
ſecundum literam diues faſtidioſus horreret, nec inter pre-
cioſas epulas vnguentatóſque conuiuas fœtorem vlcerum
lambentibus canibus ſuſtineret, cui odor aëris, & ipſa eſſet
natura faſtidio: quanquam inſolẽtia & tumor diuitum indi-
ciis competentibus exprimatur, quod ita conditionis imme-
mores humanæ ſint, vt tanquam ſupra naturam ſui, de miſe-
riis pauperum incentiua ſuarum capiant voluptatum, rideãt
inopem, inſultent egenti: & quorum miſereri deceat, his au-
ferant. Vtrumq; ergo qui volet, tanquam Lazarus colligat.
Cui ſimilẽ illum puto, qui cæſus ſæpius à Iudæis, ad patientiã
credentium, & vocationem gentium, vlcera ſui corporis lã-
benda quibuſdam velut canibus offerebat, quia ſcriptũ eſt:
Pſalm. 58. Conuertentur ad veſperã, & famẽ patientur vt canes. Quod
D agnouit Chananitis illa myſterium, cui dicitur: Nemo tollit
Matth. 15. panem filiorum, & mittit canibus. Agnouit hunc panem nõ
panem eſſe qui videtur, ſed illum qui intelligitur: & ideo
reſpondit: Vtique domine, nam & catelli edũt de micis quæ
cadunt de menſa dominorum ſuorum. Micæ iſtæ de illo pa-
ne ſunt. Et quia panis verbum eſt, & fides verbi eſt, micæ ve
lut quædam dogmata fidei ſunt. Vnde reſpondit dominus,
vt oſtenderet fideliter dictũ, O mulier, magna eſt fides tua.
O felicia vlcera, quæ perpetuum excludunt dolorem. O v-
beres micæ, quæ repellitis ieiunium ſempiternum, quæ col-
ligentem pauperem æternis expletis alimentis. Abiiciebat
vos de menſa ſua archiſynagogus, cum propheticarum ſcri-
pturarũ & legis interna myſteria refutaret. Micæ enim ſer-
mones * ſunt ſcripturarum, de quibus dicitur: Et proiecisti
* myſteria ſermones meos poſt te. Abiiciebat vos ſcriba, ſed Paulus di
Pſalm. 49. ligentiſſime colligebat, iniuriis ſuis eligẽs plebem. Lambe-
bant vlcera eius, qui morſu ſerpentis intrepidum excuſſo
ſerpente viderunt, & crediderunt. Lambebat ille carceris
cuſtos, qui vulnera Pauli lauit, & credidit. Beati canes, in

A quos vlcerũ talium diſtillat humor, vt adimpleat cor, & im-
pinguet fauces eorum: qui cuſtodire domum, ſeruare gregẽ,
cauere aſſueſcant lupos. Pone nunc ante conſpectum ſecu-
laribus Arrianos ſtudiis intentos, qui ſocietatem potentiæ
regalis affectant, vt armis militaribus impugnẽt eccleſiæ ve-
ritatem. Nonne tibi videntur in quadam purpura & byſſo
extructis iacentes thoris, qui pro veris fucata defendant, di-
tibus abundare ſermonibus, cum iactent dominico terram
tremuiſſe ſub corpore, cœlum tenebris obductũ, excita ver
bo maria vel ſedata, veruntamen dei filium denegantes? Cõ-
ſtitue & illum pauperem qui ſciens non in ſermone, ſed in
virtute regnũ dei eſſe, paucis quid ſentiret expreſſit dicens:
Tu es filius dei viui. Nonne illę tibi videntur egere diuitiæ, Matth. 16.
hæc redundare paupertas? Diues hæreſis Euangelia multa
compoſuit, pauper fides hoc ſolum Euangeliũ tenuit quod
accepit. Diues philoſophia plures ſibi deos fecit, pauper ec-
cleſia vnum deum nouit. Inter hunc igitur diuitem & pau-
B perem chaos magnum eſt, quia poſt mortem nequeunt me-
rita mutari, eóque in inferno diues inducitur cupiẽs aliquid
de paupere ſpiritus * refrigerantis haurire. Aqua enim refe- * al. paupe-
ctio eſt animæ in doloribus conſtitutæ, de qua dicit Eſaias: ris ſpiritu.
Et ſaliet aqua cum delectatione de fontibus ſaluatoris. Cur Eſaiæ 12.
autem cruciatur ante iudicium? Quia luxurioſo carere deli-
ciis, pœna eſt. Nam & domin⁹ dicit: Ibi erit fletus, & ſtridor
dentium, cum videritis Abraham & Iſaac & Iacob & omnes
prophetas in regno cœlorum. Serus autem diues iſte magi-
ſter eſſe incipit, cum iam nec diſcendi tẽpus habeat, nec do-
cendi. Quo loco euidentiſſimè declarat dominus, vetus te-
ſtamentum eſſe fidei firmamentum * retundens perfidiam * firmitatẽ.
Iudæorum, & excludens nequitias hæreticorum, à quibus
mens ſupplantatur infirmior. Ipſi enim puſilli ſunt, qui ad-
huc neſciunt incrementa virtutis. Licet autẽ aduertere quod
in villici illius ſuperiore, & iſtius diuitis præſenti compara-
tione incentiuũ miſericordiæ ſit. Et ibi fortaſſe ſanctis quos
amicos dicit, & quibus tabernacula tribuit, hic vero docet
C pauperibus conferendum.

De venia largienda iis qui in nos peccauerint, & ſe ab errore conuerterint.

SI peccauerit in te frater tuus, increpa illũ.) Quàm Capute
bene poſt diuitẽ qui cruciatur in pœnis, ſubiecit XVII.
præceptũ veniæ largiendæ: his vtiq; qui ſe ab er-
rore conuertunt, ne quẽ deſperatio non reuocet à
culpa. Quàm vero moderat⁹ eſt, vt neq; difficilis venia, nec
remiſſa ſit indulgẽtia: ne quẽ vel auſtera percellat inuectio,
vel conniuentia inuitet ad culpã. Sic & alibi: Si peccauerit in Matth. 18.
te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum. Plus e-
nim proficit amica correptio, q̃ accuſatio turbulenta. Illa pu
dorem incutit, hæc indignationem mouet. Seruetur potius
quod prodi metuat qui monetur. Bonum quippe eſt vt ami-
cum magis te qui corripitur credat, q̃ inimicũ. Facilius enĩ
conſiliis acquieſcitur, q̃ iniuriæ ſuccumbitur. Vnde & Apo-
ſtolus, Corripite, inquit, fratrẽ, vt erubeſcat, non vt inimicũ 2. Theſſa. 3.
eũ exiſtimetis. Infirmus enim cuſtos diuturnitatis eſt timor.
Pudor autem bonus magiſter officij. Qui enim metuit, repri
D mitur, non emendatur: quem pudet facere, in naturam ver-
tit. Pulchre autem poſuit: Si peccauerit in te, non enim æqua
conditio, in deum, hominémque peccare, Deniq; Apoſtolus ad Titum. 3.
qui diuini eſt verus interpres oraculi, Hæreticum, inquit,
poſt vnam correptionem deuita, quia non eſt æquè perfidia
vt culpa venialis. Et quoniam plerumq; per imperitiã error
obrepit, corripiendũ præcipit: vt aut pertinacia vitetur, aut
prolapſio corrigatur. Verum quid eſt, Si ſepties conuerſus
fuerit ad te, dimitte illi? Num veniæ numerus præfinitur? An
vero quia cum ſeptimo die requieuit deus ab omnibus ope-
ribus ſuis, poſt hebdomadam iſtius mundi quies nobis diu-
turna promittitur, vt quẽadmodũ mala iſtius mũdi feriata * * opera.
ceſſabunt, ita etiã vindictę ſeueritas conquieſcat? Sabbatum
autẽ non ſolum dierũ, ſed etiã menſium eſt. Et ideo ſeptimi
menſis decima die ſabbata ſabbatorũ, nec ſolum menſiũ, ſed
annorum quoq;: nec annorum tantummodo, ſed etiam gene
rationum. Poſtremo ipſius mundi, cuius typus eſt ſabbatum
magnum: ſicut in lege eſt hebdomada ſeptima, poſtquàm ce
lebratur annus Iubilæus. Quod myſterium nobis dominus
voluit

Matth.18. voluit reuelare cum dixit: Non ſolum ſepties, ſed etiam ſeptuageſies ſepties. Quia ſeptima generatiõe, vt habes ſecundum Lucam, Sapient.4. Enoch raptus eſt, ne malitia mutaret cor eius: & in eo aculeus doloris quicuit. Septuageſima autem & ſeptima generatione dominus natus ex Maria, humani generis in ſe peccata ſuſcipiens remiſſionem tribuit omnium delictorum. Ergo quamuis ſecundum literam diſcas frequenter ignoſcere, nec indignationẽ tenere, (nihil enim eſt quo poſſit offendi, cui ignoſcendi eſt conſuetudo) tamen agnoſce myſterium. Neque enim ocioſè ſabbato dixit dominus mulieri: Luce.13. Dimiſſa es ab infirmitate tua: oſtendens plebi ſuæ, quæ ſicut mulier illa vocata ſequeretur, aduentu ſuo ſe remiſiſſe peccata. Gene.4. Septuagies itaque & ſepties Lamech condemnatur, quia grauius delinquit qui ſcelus dum punit, admittit. Omnem autem enormitatem ſceleris baptiſmi ſacramenta dimittunt. Diſce ergo donare iniurias tuas, quia perſecutoribus ſuis Chriſtus ignouit. Nec illud ocioſum quod ſabbato paſſus eſt, magnum ſignificans fore ſabbatum quo mors deſtrueretur à Chriſto. Quòd ſi Iudæi ſabbatum ita celebrant, vt & menſem & annum totum quaſi ſabbatum B habeant, quanto magis nos reſurrectionem domini celebrare debemus? Et ideo maiores tradiderunt nobis pentecoſtes omnes quinquaginta dies vt paſcha celebrandos, quia octauæ hebdomadis initium pentecoſten facit. Vnde & Apoſtolus quaſi Chriſti diſcipulus, qui ſciret diuerſitatem temporum, 1.Corin.16. ſcribens ad Corinthios: Apud vos, inquit, forſitan manebo & hyemabo. Et infra: Manebo autẽ Epheſi vſque ad pentecoſten. Oſtiũ enim mihi apertum eſt magnũ. Itaq; apud Corinthios hyemem agit, quorum erroribus angebatur, quod eorum circa dei cultum frigeret affectus. Cum Epheſiis pentecoſten celebrat, atque his tradit myſteria, relaxat animum, quia fidei cernebat ardore feruentes. Ergo per hos quinquaginta dies ieiunium neſcit eccleſia, ſicut dominica qua dominus reſurrexit, & ſunt omnes dies tanquam dominica. Erit & alia dominica qua dominicum corpus reſurgat. Nouit hanc Paulus qui ait: 1.Cor.12. Vos autem eſtis corpus Chriſti, & membra ex membris. Hoc enim corpus domini, & oſſa de oſſibus eius capiti cohęrebunt, caput autem eccle C ſiæ Chriſtus. 1.Cor.15. Tũc ergo ceſſabit ieiuniũ, quoniã in perpetua iucũditate fatigatio, cura, laſſitudo ceſſabit. Tunc mors deſtruetur. Nouiſſima enim mors deſtruetur. Nam etſi ceſſauit in Enoch, & non eſt inuenta in eo, deſtructa tamen non eſt. Ille enim raptus eſt, vt euaderet: Chriſtus vt deſtrueret immolat⁹ eſt. Et ideo benedixit: Vbi eſt mors victoria tua? Vbi eſt mors aculeus tuus? Ergo in hac reſurrectione iterũ Apoca.20. Chriſtus tanquam ſuo reſurget in corpore. Beatus itaque qui habuerit partem in prima reſurrectione. Sicut enim primitiæ dormientiũ Chriſtus, ſic tunc primitiæ reſurgentium eccleſiæ ſancti eius. Hoc myſterium Petrus ſcire non potuit. Fortaſſe ſcierit de Enoch: quis tamẽ potuit myſterium abſconditum in deo humana mente comprehendere? Veniat ergo dominus in animam meam, in mentem meam, atque eam ſubiiciat ſibi, vt cum ſubiecta mens fuerit mea, dicam: Pſalm.22. Non timebo mala, quoniam tu mecum es.

De virtute fidei per comparationem ad granum ſinapis, & de obſequio quod iure domino debetur.

SI habueritis fidem ſicut granum ſinapis, diceretis huic arbori moro: eradicare, & iactare in mare: & obaudiet vobis.) De grano ſinapis ſupra dictum eſt, nunc de arbore moro eſt diſputandum. Arborem lego, non tamen arborem credo. Nam quæ ratio, qui profectus hic noſter, vt arbor quæ laborantibus agricolis ferat fructus, eradicetur, & mittatur in mare? Licet hoc pro virtute fidei poſſibile iudicemus, vt ſenſibilib⁹ imperiis natura inſenſibilis obſequatur: quid ſibi vult tamen etiam ipſa arboris ſpecies? Legi quidẽ: Amos.7. Paſtor eram caprarum vellicãs mora. & puto prophetam ſignificaſſe nobis ꝙ ex peccatorum grege peccator ipſe conuerſus ſit: licet conueniat vt futurus propheta gentium fructum quæſiſſe videatur in ſentibus, cibum ex ſentibus eruiſſe, decolores & fœtidos greges gentium populos nationum in ſuorum ſcriptorum paſcuis nutriturus*, vt ſpiritali refectione pingueſcerent, ipſe A autẽ de peccatore conuerſo lac ſpiritale mulgeret. Sed cùm in alio euangelij libro de monte ſit dictum, cuius ſpecies nuda gignentium, vitium olearúmque ieiuna, infœcunda meſſibus, apta latibulis beſtiarum, ferarumque curſibus inquieta, extollentem ſe altitudinem nequitiæ ſpiritalis videatur exprimere, ſicut & ſcriptum eſt: Hiere.51. Ecce ego ad te mons corrupte, qui corrumpis omnem terram: congruit vt hoc quoque loco opinemur, id dictum, quoniam fides ſpiritum excludit immundum, maximè cum arboris natura huic concurrat opinioni. Nam fructus eius primò albet in flore, deinde iam formatus irrutilat, maturitate nigreſcit. Diabolus quoq; ex albenti angelicæ flore naturæ & poteſtate rutilante præuaricatione deiectus, tetro inhorruit odore peccati. En tibi illud arbori moro dicentem, Eradicare, & iactare in mare. Luce.8. Cum legionem eiicit ex homine in porcos tranſire permittit: qui exagitati diabolico ſpiritu ſe in maria demerſerunt. Hic igitur locus hortatorius ad fidem, docens moraliter etiam ea quæ ſolida ſunt, fide poſſe diſſolui. Ex fide autem charitas, ex charitate ſpes, & rurſus in ſe ſancto quodam cir B cuitu refundũtur. Sequitur, vt nemo in operibus glorietur; quia iure domino debemus obſequium. Nam ſi tu non dicis ſeruo aranti, aut oues paſcenti, Tranſi, recumbe (vbi intelligitur quia nullus recumbit, niſi ante tranſierit. Denique & Moyſes ante tranſiuit, vt magnum viſum videret.) Sicut ergo tu non ſolum non dicis ſeruo tuo, Recumbe, ſed exigis ab eo aliud miniſterium, & gratias ei non agis: ita nec in te patitur dominus vnius vſum eſſe operis aut laboris, quia dum viuimus, debemus ſemper operari. Ergo agnoſce te eſſe ſeruum plurimis obſequiis defœneratum. Non te præferas quia filius dei diceris, agnoſcenda gratia, ſed non ignoranda natura. Neque te iactes ſi bene ſeruiſti, quod facere debuiſti. Obſequitur ſol, obtemperat luna, ſeruiunt angeli. Vas gentium electus à domino, Non ſum, inquit, dignus vocari apoſtolus, quia perſecutus ſum eccleſiam dei. 1.Corin.15. Deinde alibi nullius ſe oſtendens conſcium culpæ, ſubiecit: Sed non in hoc iuſtificatus ſum. 1.Cor.4. Et nos ergo nõ à nobis laudem exigamus, nec præripiamus iudiciũ dei, & præueniamus ſenten C tiam iudicis, ſed ſuo tempori, ſuo iudici referuemus. Poſt hanc reprehẽduntur ingrati, atque ita demum ad tractatum futuri iudicij venitur.

De eo quod in hora aduentus domini ad iudicium, qui in tecto eſt, non deſcendat, &c.

IN illa hora qui fuerit in tecto, & vaſa eius in domo, ne deſcendat tollere illa. Et qui in agro, ſimiliter non redeat retrò. Memores eſtote vxoris Loth.) Interrogatus à diſcipulis dominus quando veniret regnum dei, ait: Luce.17. ¶ Regnum dei intra vos eſt.) Vtique per veritatem gratiæ, non per ſeruitutem culpæ. Itaque qui vult eſſe liber, ſit ſeruus in domino. Ea enim parte qua participamur ſeruitute, participamur & regno. Ait ergo: Regnum dei intra vos eſt. Quando autem veniret, noluit dicere, ſed dixit iudicij diem eſſe venturum, vt terrorem* omnibus iudicij imminentis incuteret, nec ſecuritatem dilationis afferret. Et ne videretur contriſtare diſcipulos ſi his aliquid negaret, ait in alio libro: Matth.24. De die autem & hora nemo D ſcit, neque angeli cœlorum, neque filius. Bene medie poſuit filium. Eſt enim idem filius hominis, filius dei: vt magis dictum ſecũdum filium hominis æſtimemus, quia temporum finem non per naturam hominis, ſed per naturam dei nouit. Nec alienum tamen à fide eſt, ſi filium accipias dei. Quid enim eſt quod bonus pater filium celauerit, cui omnia dedit? Aut quomodo non dedit cognitionem temporis, cui dedit ipſius iudicij poteſtatem? Quomodo autem filius neſcire poteſt quod pater nouit, cum in patre filius ſit: & ſpiritus ſcrutetur etiam alta dei, cum ipſe filius altitudo ſit diuitiarum ſa Rom.11. pientiæ & ſcientiæ dei? Sed cur nolit dicere, oſtendit alio loco: Acto.1. Non eſt veſtrum ſcire tempora & annos, quæ pater poſuit in ſua poteſtate. Videtis quò tendat qui trinitatem negat vnius poteſtatis, vt ſit aliquid quod neſciat filius. Cur enim celaret filium proprium pater? Aut enim inuidiæ cauſa nolumus aliis intimare quod ſcimus, aut ne forte prodamur. Sed nec inuidi in patrem, nec proditurus in filium ſuſpicio

*locaturus

*horrorem.

ſpicio cadit. Ergo vnius ſunt cognitiõis, quia vnius ſunt po A
teſtatis. Denique qui ſigna nouit futuri iudicij, vtique nouit
& finem. Quid enim eſt quod neſciat ille ſicut fulgor coru-
ſcans, eò quod lux dei filius interna myſterij cœleſtis illumi
net? In illa, inquit, hora. Ergo & horã nouit: ſed nouit ſibi,
mihi neſcit. Bene autem cauſam diluuij & incendij & iudi-
cij de noſtris aſſerit prodiſſe peccatis, quia deus malum non
creauit, ſed noſtra ſibi merita repererunt. Edebant enim &
bibebant, vxores ducebant, & nubebant. Non quia cõiugia
damnentur, neque alimenta damnentur: cum in iſtis ſucceſ-
ſiones, in illis naturæ ſubſidia ſint: alioquin de hoc mundo
eſt exeundum: Sed in omnibus modus quæritur. quicquid
enim abundãtius, à malo eſt. Sit aliquis cõſenſus ad tempus,
vt vacemus orationi, ſit aliqua inter ſolicitudines mundi &
intemperantiæ crapulam ſobrietas religionis, & induciæ ca-
ſtitatis. Ergo quia propter improbos neceſſe eſt probi in
hoc ſeculo contritionem cordis animíque patiantur, quo v-
beriorem mercedem accipiãt in futurum, remediis inſtruun
tur: vt qui in Iudęa ſunt, fugiant in montes. Quæ eſt iſta Iu- B
dæa? Noui enim & aliam Iudæam ſecundum ſpiritum, non
Pſal.75. ſecundum literam. Notus in Iudæa deus. Quales autem iſti
mõtes qui poſſunt motum futuri cohibere iudicij, cum ſcri
ptum ſit: Tremor ante te omnes occupabit, cœlum & ter-
Lucæ.21. ra tranſibunt? Quomodo terrarum portio manebit immu-
nis, aut tueri me poterit, quæ nec ipſa ſe ſeruat? Vbi igitur
me ab ira eius abſcondam, qui conturbat profundum maris?
Pſalm.131. Si aſcendero in cœlum, ibi eſt: ſi deſcendero in infernum,
adeſt. Non ergo falli poteſt qui vbique eſt, ſed placari. Ad-
eſt itaque iudicij dies. ſi vis non comprehendi, quotidie ti-
me, quotidie fuge. Quæris quomodo fugias? Aſcẽde in mõ-
Eſaiæ 40. tem qui euãgelizas Sion. vt excelſorum vertice poſſis emi-
nere meritorum. Deus enim montium, & non deus vallium
3.Reg 20. eſt. Aſcende eò vbi Chriſtus ſedet ad dexteram dei, cuius
fundamenta in montibus ſanctis, & montes in circuitu eius.
Mons tuus Paulus, mons tuus Petrus eſt. Supra illorum fi-
dem mẽtis tuæ locato veſtigium. In lege dei atque hæredi-
tate fidei conſtitutos iudicij dies non ad pœnam inuenit, ſed C
ad gloriam. Si quis etiam in tecto eſt poſitus, hoc eſt, ſupe-
riora iam domus ſuæ eminẽtiúmque virtutũ culmen aſcen-
dit, ad terrena mundi huius opera non recidat. Noui enim
tectum in quo Raab illa typo meretrix, myſterio eccleſia,
ſacramentorum conſortio populis copulata gentilibus, ex-
Ioſue.2. ploratores quos Ieſus direxit, abſcondit: qui ſi ad inferio-
ra deſcendiſſent domus, ab exploratoribus qui ad corripien
dos eos miſſi fuerãt, occiſi eſſent. Tectum ergo ſublime eſt
mentis officium, animęque faſtigium, quo nuda corporis o-
peritur infirmitas. Vnde mihi videtur etiam paralyticus il-
le idcirco eſſe ſanatus, qui à quatuor iuuenibus dimiſſus è
tecto eſt: quia quatuor adminiculo virtutum, prudentię, for
titudinis, temperantiæ, atque iuſtitiæ ad pedes Chriſti alta
quadam ſe ratione ſubiecit. Nihil enim excelſius humilita-
te, quæ tanquam ſuperior neſcit extolli, quia nemo id affe-
ctat quod intra ſe iudicat. Sed quoniã in iudicio verſamur,
non digrediamur à tecto, ne dum vaſa quæ in domo ſunt cu
pimus auferre, capiamur. Non enim in omni domo ſunt va- D
ſa aurea & argentea, ſed in pleriſque ſunt lignea: nec omnes
domus plenæ. ſunt enim & vacuæ quas nouit propheta qui
dixit: Quid factum eſt tibi nunc, quia aſcendiſti in domos
vacuas, impleta eſt ciuitas clamantium? Et ſubiecit: Omnes
principes tui fugerunt, quicũque in te vulnerati ſunt, & ad
perfidiam de fide lapſi ſunt. Vulneratus eſt Sabellius, vulne
ratus eſt Valẽtinus, vulneratus eſt Arrius. in domo enim va
cua ſunt reperti. Vis domum videre plenam? Sequere Pe-
trum, cum eſuriret, ad domus ſuperiora gradiẽtem. ibi agno
uit myſterium eccleſiæ congregãdæ, vt gentilem populum
non iudicaret immundum, quem fides poſſet ab omni mun-
dare contagione. Vaſa autem de luto ſunt. Ergo vas corpus
eſt. Et ideo caue ne deſiderio corporis præclara mentis ſtu
dia derelinquas. Si Petrus non accepit myſterium in inferio
ribus poſitus, tu quẽadmodum accipies? Ille accepit, quia a-
ſcendit vt euangelizaret dominum, paſſionem corporis nõ
timeret. ¶ Ergo qui in tecto eſt, non deſcẽdat: & qui in agro
eſt, non reuertatur retro.) Vnde intelligam qui ſit ager, ni-
ſi ipſe me doceat Ieſus dicens: Nemo mittens manum in a- Lucæ.9.
ratrum, & reſpiciẽs retro, aptus eſt regno cœlorum? Ocio-
ſus in villa ſedet, laborioſus in agro ſeminat: debilis ad fo-
cum, fortis ad aratrum. Bonus odor agri. odor enim Iacob, Gene.27.
odor agri pleni. Ager plenus eſt florũ, plenus eſt fructuum
diuerſorum. Ara igitur agrum tuum, ſi vis dirigi ad dei re-
gnum. Floreat tibi bonorum ſeges fœcunda meritorum. Sit Pſalm.127.
vitis abundans in lateribus domus tuæ, & nouella oliuarum
in circuitu menſæ tuæ. Dicat anima tua Chriſto fertilita-
tis ſuæ conſcia, & ſeminata dei verbo, ſpiritalibus quoque Cantic.7.
inarata culturis: Veni frater meus, exeamus in agrum. Ille
reſpondeat: Introiui in ortum meum ſoror mea ſponſa, vin- Canti.5.
demiaui myrrham meam. Quæ enim melior quàm fidei
vindemia, qua reſurrectionis fructus reconditur, qua perpe
tuæ lætitiæ fons rigatur? Itaque cum reſpicere prohibearis,
multò magis redire prohiberis, & tollere tunicam. Compe-
riſti enim quod ei qui tunicam te petierit, remittere debeas
& pallium. Ergo directus ad dei regnum, opes & patrimo-
nium nõ requiras. Nouit & aliam ſcriptura tunicam, de qua
nos hortatur Apoſtolus dicens: Vt expoliantes veterem ho Coloſ.3.
minem cum actibus eius, induti nouum, ſuperioris tunicam
non requiramus erroris. Vnde & illa ait: Nocte exui me tu-
nicam meam, quo modo induam eam? Quod non ſolum re- Canti.5.
nunciare peccatis, ſed etiam memoriam omnem debeas a-
ctus ſuperioris abolere. Denique Paulus anteriora obliui-
ſcens, culpam exuit, pœnitentiam non omiſit. ¶ Et ideo do
minus, Memores, inquit, eſtote vxoris Loth.) quæ ideo
quia reſpexit retro, perdidit naturę ſuæ munus. Retro enim
Satanas, retro Sodoma. Quapropter fuge intemperantiam,
declinato luxuriam. Et vt cognoſcas quia non omnes poſſu
mus fugere in montem, recordare quia ille qui ſe à veteri-
bus ſtudiis non reflexit (Sodomam enim ante delegerat) id-
eo euaſit, quia peruenit ad montem. Illa quæ infirmior fuit,
quoniam ad poſteriora reſpexit, nec mariti adiuta ſuffragio
ad montem peruenire potuit, ſed remanſit.

*De duobus in vno lecto, & duabus molentibus in vnum, duo-
búſque in agro, quorum vnus aſſumetur, & alter relin-
quetur.*

IN illa nocte erunt duo in lecto vno, vnus aſſu-
metur, & alter relinquetur.) Bene noctem dixit,
quia Antichriſtus hora tenebrarum eſt: eò quod
pectoribus hominum tenebras offundat, cum di-
cat ſe eſſe Chriſtum, exurgentibus pſeudoprophetis qui aſ
ſerant nunc in deſertis Ieſum degere, vt vagæ errore opi-
nionis illudant: nunc in penetralibus, vt qui audierint,
præcelſæ nomine poteſtatis arceantur. Chriſtus autem ſi-
cut fulgur coruſcans per vniuerſum mundum luminis ſui
globos ſpargit. Et ideo nec in deſertis vagatur, nec aliquib⁹
locis clauditur, quia cœlum & terram ego impleo, dicit do- Hier.23.
minus. Sed luce fulgoris ſui fulget, vt in illa nocte reſurre-
ctiõis gloriam videre poſſimus. Quid igitur ſibi vult quod
ait: Duo in lecto vno, & duæ molentes, & duo in agro: vnus
aſſumetur, & alter relinquetur? Nũquid iniquus deus, vt pa-
res ſtudiis & ſocietate viuendi, atque indiſcreta actuũ qua-
litate, meritorum remuneratione diſcernat? Non ita eſt, ſed
pro actibus hominis, remunerationis eſt æqualitas*. Non er *qualitas
go merita hominum copulæ vſus exæquat. Nam & pater in
filium, & filius in patrem ſtudio religionis inſurgunt: quia
non omnes quod adoriuntur efficiunt: ſed qui perſeuerauc- Matth.10.
rit in finem, hic ſaluus erit. Tum deinde non forenſe obſe-
quium, ſed interiorem dominus rimatur affectum. Neque
enim ſi iuſte offeras, & non iuſte diuidas, acceptum eſt ſa-
crificium deo. Ergo ex vno ſtrato (Eſt enim ſtratum infir-
mitatis humanæ, quia ſcriptum eſt: Vniuerſum ſtratum eius Pſalm.40.
verſaſti in infirmitate eius) vnus relinquetur, alter aſſume-
tur. Qui aſſumitur, rapitur obuiam Chriſto in aëra: qui au-
tem relinquitur, improbatur. ¶ Duæ molentes in piſtrino.)
Senſus quidem eſt quod hi ſignificari videantur, qui ex oc-
cultis alimenta quærant, & in apertum ex interioribus pro-
ferant. Sed tamen quid molant iſtæ mulieres, requirendum
eſt. Niſi forte quod legimus in Eſaia: Si offeratis ſimilaginẽ,
vanum eſt. vt ſimilago eſt ſit quæ à molentibus offeratur.

Diſcu-

Diſcutiamus ergo quæ molant, quídve molant, quódve pi-
ſtrinum ſit. Et fortaſſe mũdus iſte piſtrinũ eſt: in quo aptius
reor quòd humani corporis forma referatur, in quo anima
nôſtra velut quodam carcere includitur corporali, panem, ſi
al. panẽ ſibi vt conſulat operatũ &c. conſulat boni, operatura cœleſtem. In hoc ergo piſtrino
vel ſynagoga, vel anima obnoxia delictis triticum molen-
do madefactum, & graui humore corruptum, nõ poteſt in-
teriora ab exterioribus ſeparare: & ideo relinquitur, quia
eius ſimilago diſplicuit. At verò ſancta eccleſia, vel anima
nullis maculata contagiis delictorum, quæ tale molit triti-
cum quod ſolis æterni calore ſit torridum, quod deus quẽ-
admodum voluit ſic veſtiuit, & angeli ab omni purgamen-
torum labe mundatunt, bonam ſimilaginem de penetralib⁹
hominum deo offerens, ſacrificij ſui liba commendat. Nec
ſolum molentes duæ, ſed etiam operantes duo erunt in a-
gro vno, è quibus aſſumetur vnus. Bonus ſeminator, qui
non ſupra vias ſeminauerit, ſed ſupra aratum & cultum ſo-
lum, vt fructum humilitate preſſum, non iactatione diſper-
ſum, terra multiplicet. Relinquitur autem ſeminator ziza-
niorum, ex quibus refutabilis ſimilago conficitur. Qui ſint
autem iſti agricolæ differentes, poſſumus reperire ſi aduer-
tamus qua ratione duos νοῦς, hoc eſt duas mentes eſſe in no-
bis Apoſtolus dixerit. Fortaſſe enim ideo, quia altera exte-
rioris eſt hominis, qui corrumpitur: altera interioris, qui per
ſacramẽta renouatur. Et eò ille fortaſſe deterior qui extol-
litur fruſtra inflatus mente carnis ſuæ, & non tenens caput,
qui à domini noſtri Ieſu Chriſti ſalutarium præceptorum
obſeruatiõe declinat. Ipſe enim caput omnium, qui author
eſt omnium. Alter eſt ille præſtabilior, qui humilitatem di-
ligit, ſapientiam quærit, miſericordiam non omittit: bonus
Pſalm. 111. ſcilicet ſeminator. Diſperſit enim dedit pauperibus, iuſtitia
eius manet in æternum. Hic igitur ſpiritalis eſt, ille carnalis.
Nam ſicut verbis apoſtolicis comprehendimus illum ex-
tollentem ſe tumido animo ſeductorem mente carnis infla-
ri, ita etiam ſanctum virum renouari ſpiritu mentis oſten-
Ephes. 4. dimus, dicẽte eodem: Renouamini autem ſpiritu mentis ve
ſtræ. Duas ergo mentes eſſe demonſtrat, vnam quæ mens
carnis efficitur victa peccato, alteram quæ ſpiritui copulata
carnis abiurat illecebras. Nec ſolum duæ mentes, ſed etiam
duæ leges in nobis ſunt: quarum vtranque nobis Apoſtolus
explicuit dicẽs: Condelector enim legi dei ſecundũ interio
Roman. 7. rem hominem. Video autem aliam legem in membris meis
repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege
peccati, quę eſt in membris meis. Eſt ergo lex interioris ho
minis, eſt etiam exterioris. Illa quę peccatum prohibet, iſta
quæ ſuadet. Illa quæ damnat errorem, iſta quæ ſuggerit. Illa
quæ mẽtem inſtruit, iſta quæ tentat. Sunt etiam duæ aliæ ve
bemẽtiores in nobis leges, vna dei, altera peccati, ſecundum
Ibidem. eundem magiſtrum qui ait: Igitur ego ipſe mente ſeruio le
gi dei, carne autem legi peccati. Et oſtenditur quòd ſi men
tem tantummodo dicas, contrariam carni oſtendas. Cum e-
nim dicit Paulus ſe legi dei mente ſeruire, vtique mentem
per ſeipſam, niſi à carne vincatur, bonam eſſe demonſtrat,
& natura ita creatã, vt reſiſtat errori. Itaque cum vincitur,
mens carnis eſt: non ex natura habens ſed ex carne quod la-
bitur: & quaſi in nomen proprietatémque victricis victa
ſuccedit. Natura autem aduerſa carnis eſt. Denique mente
deo ſeruimus, carne peccato. Melior autem mens erit, ſi co-
operaria ſancto ſpiritui religioſum nõ intermittat officium.
Iſtæ ſunt igitur operantes in agro noſtro quarum altera bo-
num fructum diligentia dat, altera amittit incuria: quam ſan
Leuit. 17. guinem legiſlator appellat, dicens: Anima omnis carnis, ſan
guis eius. Quo plerique referunt etiam illud quod ſcriptum
Gene. 9. eſt: Non manducabis carnem in ſanguine. ne vulneribus a-
nimæ cruentatas corporis voluptates, refectionis potius lo-
co quàm reatum ſanguinis æſtimemus, quos oportet dei ver
bo refici. Eſt ergo cibus refectionis, eſt cibus ſanguinis. Si-
cut enim caro domini vere eſt cibus, ita ſanguis vere noſter
eſt potus. Bonam ergo de noſtris operibus eſcam domino
ſuggeramus, ne rurſus cum venerit, & ſicut in illa ficu po-
mum non inuenerit, noſtrorum meritorum inſœcunditate
ieiunus propoſitum pietatis auertat, dicẽs ad illam animam
quam nudam pomorum repererit, & ſanguine cruentatam,

A Nunquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum. Eſt ergo
anima carnis omnis, ſanguis eius. Eſt etiam præſtabilior ani
ma, de qua dixit deus: Omnes animæ meæ ſunt. ſicut anima Ezech. 18.
patris ita etiam anima filij mea eſt. Nec illud prætereat, vt
duos populos interpretemur, id eſt, quod in hoc mũdo, qui
agro frequentiſſimè comparatur, duo populi ſint, vnus cre-
dentium, alter qui non credit, relaturi meritorum vicẽ ſuo-
rum: & ideo alter qui fidelis eſt, aſſumatur: alter qui infide-
lis, relinquatur. Duæ autẽ illæ molẽtes, duæ animæ, vel cer
tè eccleſia atque ſynagoga. Non enim vna tãtum figura, ſed
multiplex in diuinis ſcripturis eſſe conſueuit, vt vnus ſer-
mo plures ſpecies comprehendat. Itaque mens carnis, & a-
nima carnis, & ſynagoga, idem triticum colligunt, & eam ſi-
milaginem molunt, quæ offertur inuanum. Mens autem quę
cõiuncta eſt animæ, & anima quę receptrix eſt ſalutaris ver
bi vel eccleſia dei, excolunt & molunt verę legis ſimilaginẽ
ſpiritalem, vnde etiam panes propoſitionis fiunt, quos ſoli
ſacerdotes edunt, quibus puriorem panem manducare prę-
ſcriptum eſt, illum vtique qui deſcẽdit de cœlo. Omnes au
B tem ſumus, ſi merita noſtra patiantur, iuſtitiæ ſacerdotes;
qui vnctione lætitiæ in regnum & ſacerdotium conſecra-
mur. Ergo ita exerceamus & colamus agrum noſtrum in i-
ſtius culturæ munere conſtituti, vt in illa ſuperiore Hieru-
ſalem vbi legis cuſtodia vera celebratur, habeamus ſimila-
ginem de manipulis noſtris, quos beati qui potuerint cõgre
gare, vt venientes venient in exultatione tollentes manipu
los ſuos. Iſti igitur fruct⁹ ſunt ſpiritales, & felices veri pro-
uentus laboris qui nullo inutili imbre madefiant. Fructus
autem carnis corruptelæ obnoxius: & ideo qui carnalia ſe- 2. Corin. 9.
minauerit, carnalia metet. De agro verò quid dicam, cum
manifeſtum ſit in opere cultoris vel laudẽ eſſe vel culpamẽ
¶ Et reſpondentes dixerunt: Vbi domine?) Hoc diſcipuli
locuti ſunt: dominus autem vbi præmonuit & quo fugien-
dum, & vbi commorandum, & quid eſſet cauendum, com-
plexus eſt ſummam definitione generali, dicens: ¶ Vbi fue-
rit corpus, ibi congregabuntur aquilæ.) Itaque prius quæ
ſint aquilæ coniiciamus, vt quod ſit corpus definiamus. Iu-
C ſtorum enim animæ aquilis comparantur, quod alta petant,
humilia derelinquant, longæuam ducere ferantur ætatem.
Vnde & Dauid animæ ſuæ dicit: Renouabitur ſicut aquilæ Pſalm. 102.
iuuentus tua. Si igitur intelleximus aquilas, de corpore iam
dubitare non poſſumus, maxime ſi meminerimus quod à Pi
lato Ioſeph corpus acceperit: Nónne tibi videntur aquilæ
circa corpus Maria Cleophæ, & Maria Magdalene, & Ma- Ioan. 19.
ria mater domini, apoſtolorũmque conuentus circa domini
ſepulturam? Nónne tibi videntur aquilæ circa corpus, quan Apoca. 1.
do veniet in illa die cum intelligibilibus nubibus filius ho-
minis, & videbit eum omnis oculus, & qui eum compunxe-
rũt? Eſt etiam corpus de quo dictum eſt: Caro mea vere eſt Ioan 6.
cibus, & ſanguis meus vere eſt potus. Circa hoc corpus ve-
ræ aquilæ ſunt, quæ alis circumuolant ſpiritalibus. Sunt &
circa corpus aquilæ quæ credunt Ieſum in carne veniſſe,
quia omnis ſpiritus qui confitetur Ieſum Chriſtum in carne
veniſſe, de deo eſt. Vbi ergo fides, ibi ſacramentum, ibi di-
uerſorium ſanctitatis eſt. Eſt etiam corpus eccleſia, in qua
D per baptiſmi gratiam renouamur ſpiritu, & occidua ſenectu
tis in rediuiuas reparantur ætates.

*De permittendis pueris venire ad Chriſtum, & ſimplicitate pue-
rili ſectanda.*

SInite pueros venire ad me, & nolite eos prohi- Caput
bere, talium eſt enim regnum dei. Amen dico vo XVIII.
bis, quicunque non receperit regnum dei ſicut
puer, non intrabit in illud.) At quia ætas hæc in-
firma eſt viribus, inualida ingenio, immatura conſilio: non
ergo ætas prefertur ętati, alioquin obeſſet adoleſcere. Quid
votis opus eſt vt æui maturitas conſequatur, ſi mihi meritũ
regni demptura cœleſtis eſt? Ergo deus vitæ proceſſum ad
vitia dedit, non ad incrementa virtutis? Et cur ipſe apoſto-
los non pueriles, ſed prouectioris ætatis elegit? Cur autem
pueros aptos regno dicit eſſe cœlorũ? Fortaſſe quia malitiã
neſciant, fraudare non nouerint, referire non audeant, ſeru-
tari ignorent opes, honorem ambitionémque non appetant.
Sed

Sed non ignorare iſta virtus eſt,ſed contemnere:nec conti-
nentiæ lau, vbi infirmitatis integritas. Non igitur pueritia,
ſed æmula puerilis ſimplicitatis bonitas deſignatur. Non e-
nim virtus eſt non poſſe peccare, ſed nolle:atque ita teuere
perſeuerantiam volũtati, vt voluntas inſantiam, vlus imi-
tetur naturam. Denique ipſe hoc ſaluator expreſſit, dicens:
Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut puer iſte, non in-
trabitis in regnum cœlorum. Quis eſt ergo puer imitandus
apoſtolis Chriſti? num vnus ex paruulis? Hæc igitur virtus
apoſtolorũ. Quis ergo puer? Ne ſorte ille de quo Eſaias di-
Eſaiæ 9. cit: Puer nat' eſt nobis, filius datus eſt nobis? Ipſe enim tibi
Matth.16 puer dixit: Tolle crucẽ tuam, & ſequere me. Et vt agnoſcas
1.Petr.2. puerum: Cum malediceretur, non remaledixit: cum percu-
teretur, non repercuſſit. Hæc eſt enim perfecta virtus. Ita-
que & in pueritia eſt quædam venerabilis morum ſenectus,
Sapien 4. & in ſenectute innocens pueritia. Senectus enim venerabi-
lis eſt, non diuturna, nec numero annorum computata. Cani
ſunt autem ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita immacu-
Pſalm.112. lata. Vnde & ſcriptum eſt: Laudate pueri dominum, lauda- B
te nomen domini. quia nemo niſi perfectus laudat domi-
num. Nemo enim dicit dominum Ieſum, niſi in ſpiritu ſan-
1.Corin. 12. cto. Quod videtur de eccleſiæ populo prophetatum, qui iu
nior ſeniorem populum Iudæorum virtutis ſtudiis anteiuit.
Eſaiæ.8. Et ideo illud: Ecce ego & pueri mei quos dediſti mihi. Iſti
ſunt pueri qui dominum pullo aſinæ ſuperuectum prophe-
ticis vocibus proſequentes, redemptionem gentium veniſ-
ſe dicebãt. Iſti ſunt pueri vel infantes qui Chriſti illa vbera
Pſalm.8. ſuper vinum hauſtu pleniore ſuxerunt. Ex ore enim infan-
tium & lactentium perfeciſti laudem. Durum itaque ali-
quibus & immite videri poteſt quod diſcipuli ad dominum
infantulos adire prohibebant, niſi vel myſterium intelligas,
vel affectum. Neque enim inuidæ in pueros mentis aſperita
te faciebant, ſed ſedulæ ſeruitutis obſequia domino defere-
bant, ne cõprimeretur à turbis. Denique alibi ſcriptum eſt:
Luc. 8. Magiſter comprimunt te turbæ. Reſpuenda quippe eſt vti-
litas noſtra, vbi diuinitatis iniuria eſt. Ergo fugiam' ſuper-
biam, ſequamur puerilem ſimplicitatem, quia veritas aduer C
ſaria ſuperbiæ, ſimplicitas autem concurrens veritati, in ip-
ſa humilitate ſublimis. Non enim in abiecto corde habitat
deus, ſed ſicut tradiderunt nobis prophetæ, thronus virtu-
tis exaltatus eſt, in eo ſcilicet cuius eleuatur ſapientia ad al-
titudinem veritatis. Nec ſicut Cain fraterna ſpecie dolum
percuſſoris abſcõdat, ſed foris intráq; ſit frater. Hęc in affe-
ctu. In myſterio autẽ, quia prius ſaluari populum Iudæorũ,
ex quo & ſecundum carnem nati fuerant, geſtiebant. Sed
Matth 15 pro Chananæa muliere ſupplicarunt. Sciebant ergo myſte-
rium, quod vtriſque populis vocatio deberetur, ſed fortaſ-
ſe adhuc ordinem neſciebant. Nunc diſtantiam intende ver
borum. Vbi ad ſe infantes accedere iubet, vt eos vel prædi-
catione vel manuũ impoſitione benediceret, pueros appel-
lat, vbi præcipit nõ ſcandalizãdos, puſillos appellat. Non e-
nim ſcandalizantur qui tãguntur à Chriſto, non labũtur qui
Chriſto propinquant. Sed labũtur illi quos puſillos non æta
tis exiguitas, ſed virtutis puſillitas fecit. Simul etiam docet D
infirmos non eſſe tentandos, ne in nos eorum delicta vertan
tur, quorum preces ad dominum, etſi ipſi virtutum meri-
Matth.18 tis infirmi ſint, angelorum tamen patrociniis euehuntur.
Nemo ergo irrideat pauperem, quia exacerbat illum qui
fecit eum. Nemo tentet inualidum, ne angelos lædat. Nemo
Ibidem. præcipitet infirmum, ne ſoluat beneficium redemptoris.
Et ideo dixit: Væ huic mundo ab ſcandalis. quia crucem
domini pleriq́ue ſcandalum iudicarunt, cum dominicæ hu-
militas paſſionis noſtræ ſit ſacramentum ſalutis. vt adoria-
mur virtutis officium, ſumamus humilitatis exemplum.
Væ igitur ei qui in crucem domini non crediderit, qua ſcan
dalizantur infirmi. Expedit ei vt ſuſpendatur mola aſina-
ria in collo eius, & demergatur in profundum maris. In
diuinis quidem ſcripturis non verborum ſeriem, ſed rerum
põdus examinare debemus. Plus enim proficit ad reprimen
da peccata, inauditi generis atq; deformis beluina quædam
pompa ſupplicij. Tamen ne cui hinc quoque ſcandalum ge
neretur infirmo, non ocioſe ſimul poſitum putamus, mo-
lam aſinariam, collum hominis, profundum maris. Etenim

A eum aſini typum populus gentilis acceperit, nónne tibi vi-
detur tanquam molam aſinariam voluere quandiu in impe-
ritiæ ſuæ errore verſatur naturæ quidem vinculis alligatus,
vt verbum emolat, deum quærat: ſed opertæ mentis cæcita
te ſuffuſus, vt vultum animi erigere ad deum, & oculos cor-
dis aperire non noueris? Et ideo ſine vlla curſus alacrita-
te veſtigiis in ſe ſæpe redeuntibus inuitus vſui laborat a-
lieno. Tamen qui molam voluit, conſummandi aliquando
finem operis habet, & exuẽdæ ſpem gerit cæcitatis. Cui ve-
rò mola ad collum ſuſpenditur, portat lapidem, qui porta-
re domini iugum recuſauit. Aſinus ergo ad molam, cęcus ad
lapidem, gentilis ad ſaxum, qui adorat cum quem non videt Actu.17.
nec agnoſcit. Deus enim non in manu factis habitat, nec in ſa
xo agnoſcitur, ſed in ſpiritu. Vterque igitur populus & gen
tilis & Iudæus pompa quadam ſermonis huius exponitur,
ſed vehementior in Iudęos pœna decernitur. Gentilium e-
nim memoria ſeculi iſtius fluctibus obruetur: & cœno mun
di huius abolebitur, qui inter ea quæ non ſunt, eſſe volue-
B runt, & alienati à ſcientia dei, tanquam in profundum maris
merſi ſunt. At verò Iudæi per patriarchas aſſumpti, circun-
ciſione ſignati, per legem eruditi, non tanquam ignoti per-
ibunt, ſed tanquam ſacrilegi punientur. Etenim Athenien- 1.Corin.14.
ſibus ignotus deus, in Iudæa notus, ſed non receptus. Et id-
eo qui ignorat, ignorabitur: qui præuaricatur, damnabi-
tur. Nec ille exutus à culpa, qui ſuum neſciuit authorem:
& ille exutus à venia, qui dominum non recepit. Tolera-
bilius tamen eſt fidem non detuliſſe Chriſto, quàm manus
intuliſſe.

De reſponſione Ieſu ad interrogationem cuiuſdã principis, qua aſſerit neminem eſſe bonum niſi ſolum deum.

INterrogauit autem eum quidam princeps dicens:
Magiſter bone, quid faciendo vitam ęternam poſ
ſidebo? Dicit autem ei Ieſus: Quid me dicis bo-
num? Nemo bonus, niſi ſolus deus.) Verſuta in-
terrogatio, & ideo arguta reſponſio. Tentator enim prin-
ceps iſte magiſtrum bonum dixit, qui deum bonum dicere
C debuiſſet. Nam licet & in diuinitate bonitas ſit, & in bonita-
te diuinitas (nemo enim bonus niſi ſolus deus, omnis autem Pſalm.115.
homo mendax: quicquid autem mendax, vtique non bo-
num) tamen addendo, magiſter bone, in portione bonum
dixit, non in vniuerſitate. Nam deus vniuerſitate bonus,
homo ex parte. Propterea dominus, Quid me dicis bo-
num, quem negas deum? Quid bonum dicis, cum bonus ne-
mo niſi vnus deus? Non ergo bonum ſe negat, ſed deum ſi-
gnat. Bonus enim quid eſt niſi plenus bonitatis? At verò cũ
ſcriptum ſit: Non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad v- Pſalm.13.
num: vtique de hominibus non de deo dixit. Deus enim v-
nus eſt, nõ vnus è numero: Ita & dei filius quaſi vnicus ex-
ceptus eſt, non quaſi vnus ex multis: & vnigenitus eſt, non
vnus ex genitis. Et ideo nemo bonus non præiudicat Chri
ſto, quia nemo iudicat Chriſtum. Nemo enim tanquam com
muniter de nobis dicitur, ſed nihil Chriſto commune nobiſ
cum. Quòd ſi quem mouet, quia nemo bonus niſi vnus de-
D us: moueat & illud, quia nemo bonus niſi de'. Quòd ſi à deo
filius non excipitur, vtique nec à bono Chriſtus excipitur.
Sed cum in deo filius perſona alter, poteſtate vnus ſit: Vnus
enim deus, ex quo omnia: & vnus dominus, per quem om- 1.Corin. 8.
nia: deus autem & dominus non duo dij, ſed vnus deus ſit,
quia dominus deus tuus deus vnus eſt: vtique cum ſecun- Deut.6.
dum maieſtatem deus vnus in vtraque perſona ſit, & bonus
vnus in vtroque eſt. Nam quomodo nõ bonus, ex bono na
tus? Arbor enim bona bonos fructus facit. Quomodo non Matth.7.
bonus, cum bonitatis ſubſtantia aſſumpta ex patre non de-
generarit in filio, quæ non degenerauit in ſpiritu? Et ideo,
Spiritus tuus bonus deducet me in viam rectã. Quod ſi bo- Pſalm.142.
nus ſpiritus qui accepit ex filio, bonus vtiq; & ille qui tradi
dit. Et cũ bonus pater, vtique & ille bonus qui omnia habet
quæ pater habet. Aut ſi negatis filium habere bonitatẽ, ne-
gatis & patrem. Ratio quidem exemplis non eget, tamẽ vel
authoritatem ſequimini ſcripturarum. Scriptum eſt enim:
Dominus iudex bonus domui Iſrael. De filio an de patre di Ioan.5.
citur? Sed pater non iudicat quẽquam, quia omne iudicium
dedit filio. Ergo dominus bonus filius. Accipe aliud. Tri-
nitatem

nitatem vtique confitentur qui ad baptiſmum veniunt, quia A
baptizantur in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Ergo
& patri & filio & ſpiritui ſancto confitentur. Cum ergo di-
Pſal. 105. citur, Cõfitemini domino quoniam bonus. bonus vtique pa
ter, bonus & filius, bonus & ſpiritus ſanctus, ſed deus vnus
eſt. Et quia bonus dominus expectantibus cum. An non bo
nus, qui bona tribuit animæ quærenti cum? An non bonus,
qui ſatiat in bonis animam tuam? An non bonus, qui ait: Ego
Ioan. 10. ſum paſtor bonus? Sed putatis ideo deum bonum, quia iudi
cium non habet, in quo eſt neceſſitas vindicãdi. Quanquam
iam præmiſſum ſit iudicem bonum eſſe domui Iſrael, ta-
Pſalm. 72. men alibi habes: Quàm bonus deus Iſrael rectis corde. De
quo igitur putatis dictum? de patre, an de filio? Si de patre,
ergo non omnibus bonus. Cur igitur filio derogatis? Si de
filio, ergo bonum deum & filium confitemini. Ipſe eſt enim
Lucæ. 1. benedict' deus Iſrael, quia viſitauit & fecit redemptionem
plebis ſuæ. Ipſe eſt rex & deus Iſrael, cui dicitur: Rabbi, tu
Ioan. 1. es filius dei, tu es rex Iſrael. Sic igitur huic dicit: Quoniam
tu bonum me non potes ſentire qui tentas, quid me dicis bo
num? Bonus quidem ego, ſed rectis corde, cui bonũ eſſe ex
Sapient. 7. natura ſuppetat, non ex verſutia. Bonus ergo filius. Candor B
eſt enim lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula dei maieſta-
tis, & imago bonitatis illius. Quomodo ergo non bonus, qui
eſt imago bonitatis? Sicut enim imago dei deus, ſed vnus
deus: ita & diuinæ imago bonitatis bona, ſed vna bonitas.
Mihi certe vtile eſt bonum deum credere, quem meorum
habiturus ſum iudicem delictorum. illi viderint qui crede-
re bonum noluut. Itaque quia legiſperitus eſt iſte qui tẽtat,
ſicut in libro alio demonſtratur, bene dixit: Nemo bonus,
Deute. 6. niſi vnus deus. vt admoneret quia ſcriptum eſt: Non tenta-
bis dominum deum tuum. ſed magis confiteretur domino,
quoniam bonus. Denique eum ſæpe perſtringit. Nam glo-
rianti in lege quod à iuuentute ſua omnia cuſtodiſſet, vt ina
nem iactãtiam eius exponeret, oſtẽdit ei adhuc deeſſe quod
legis eſt. Et ideo ad miſericordię præceptum triſtis induci-
tur, vt in eum naturalis quædam detur forma ſententiæ.

De eo quod facilius eſt camelum tranſire per foramen acus, quàm diuitem in regnum dei.

FAcilius eſt camelum per foramen acus tranſire, C
quàm diuitẽ intrare in regnum dei.) Magna vis,
magnum pondus in verbis. Quibus enim verbis
alius vehementius exprimeret, non debere iacta-
re ſe diuitem in diuitiis ſuis, quàm talibus quibus definitur
contra naturam eſſe diues miſericors? Aufer mihi lenocinia
fucũmque verborum, quę ſolent eneruare ſententias. iacta-
Iactari. ri iſte nõ debuit, ſed frangi, qui miſericordiam reſpuebat.
Tamen ſi quos verborum magis ornamenta, quàm ſenſus
virilis naturalis quidam habitus & forma delectãt, quod bo
ni faciunt petitores in vxore ducenda, vt mores diſcutiant,
non decorem, nec aſpectus offenſione reuocentur, cum vir-
tute animi prouocantur: hi quoque in verbis myſterium
quærant, quod eſt mens quędam & anima verborum, nec in
myſterio verba diſcutiant. Camelus ergo in typo populus
1. Petr. 5. gentilis accipitur, quem leo ille quærens quem deuoret, o-
nuſtum theſauro propheticis agit afflatibus in deſertum. In
tribulatione enim & anguſtia leo & catulus leonis, aſpides
& progenies áſpidum volantium ferebant, in aſinis & came D
lis diuitias ſuas. Et bene camelus pro gentili figuratus eſt
populo, quia ſuperſtitionis deformitate degenerans prius
quàm crederet populus nationum, beluinæ ſpeciem fœ-
ditatis, abſurda veſtigia, ora turpia præferebat. Facilius igi-
tur iſte peccator per viam intrauit anguſtam, quæ eſt via
Chriſti, qui proprij corporis paſſione mortis penetrans
viam, velut acu redintegrauit ſciſſa quædam noſtræ veſti-
menta naturæ, quàm populus Iudęorum diues in lege, ege-
nus in fide, præruptus in furore, probroſus in crimine. Po-
teſt etiam moraliter de omni intelligi peccatore, & de ar-
Lucæ. 18. rogante diuite. Nónne tibi videtur publicanus ille onera-
tus ſuorum conſcientia delictorũ, cum oculos ad deum non
auderet attollere, velut quidam camelus in foramen acus
confeſſionis ſuæ remediis facilius introire, quàm Phariſæus
ille in regnum dei, arrogans in prece, iactans innocentiæ,

A præſumptor gloriæ, exprobrator miſericordiæ, prædicator
ſui, criminator alieni, qui magis cõueniret dominum quàm
rogaret? Si quis igitur horret camelum, horreſcat eum qui
factis fœdior ſit camelo.

De honorandis parentibus atque paſcendis.

HOnora patrem tuum, & matrẽ.) Pulchre mihi ho
die legitur legis exordium, quãdo mei natalis eſt
ſacerdotij. Quotãnis enim quaſi deintegro vide-
tur incipere ſacerdotiũ, quãdo tẽporum renoua-
tur ætate. Bonũ etiam quod legitur: Honora patrẽ & matrẽ:
Vos enim mihi eſtis parentes, qui ſacerdotium detuliſtis:
Vos, inquam, filij vel parentes filij ſinguli, vniuerſi paren-
tes. Libenter enim meos dixerim vos vel liberos, vel paren
tes, qui verbum dei auditis & facitis. Filios, quia ſcriptũ eſt:
Venite filij audite me. Parẽtes, quia ipſe domin' dixit: Quæ Pſalm. 33.
mihi mater aut fratres? Mater & fratres mei hi ſunt, qui au- Matt. 12.
diunt verbũ dei & faciunt. Bene ergo lex quæ pręmiſerat,
Diliges dominum deum tuum, & diliges proximum tuum.
ſubiecit: Honora patrẽ tuum, & matrẽ tuam. Primus enim Levi. 20.
B gradus iſte pietatis eſt. Nãque hos authores tibi eſſe voluit
deus. Honora obſequiis, vt abſtineas à contumeliis, quia ne
vultu quidem lædenda pietas eſt parentum. Sed parum eſt
non lædere, quia lex proſpexit ne patiantur iniuriam. Qui
enim maledixerit patri vel matri, morte morietur. tu hono-
ra, vt bonus ſis. Aliud eſt legis beneficium: aliud pietatis of
ficium. Honora tuos, quia ſuos dei filius honorauit. Legiſti
enim, Et erat ſubditus illis. Si deus ſeruulis, quemadmodum Lucæ 2.
tu parẽtibus? Honorabat igitur Ioſeph & mariam Chriſtus,
nõ naturæ debito, ſed pietatis officio. Honorabat & patrem
deum, quemadmodum nemo potuit honorare, vt eſſet obe Philip. 2.
diens vſque ad mortẽ. Honora ergo & tu parentes. Eſt autẽ
honor nõ ſolũ honorificentiæ, ſed etiã largitatis. Viduas ho 1. Tim. 5.
nora, quæ veræ viduæ ſunt. Honor enim eſt deferre ꝓ meri
tis. Paſce patrẽ tuum, paſce matrẽ tuam. Etſi paueris matrẽ,
adhuc non reddidiſti dolores, nõ reddidiſti cruciatus quos
pro te paſſa eſt, non reddidiſti obſequia quibus te illa geſta-
uit, non reddidiſti alimenta quæ tribuit teneri pietatis affe
ctu, immulgens labris tuis vbera. non reddidiſti famẽ quam
C pro te illa tolerauit: ne quid quod tibi noxiũ eſſet, ederet: ne
quidquã lacti noceret, hauriret. Tibi illa ieiunauit, tibi man
ducauit: tibi illa quẽ voluit cibum non accepit: tibi quẽ no-
luit cibum ſumpſit: tibi vigilauit: tibi fleuit, & tu illam ege-
re pateris? O fili quantum tibi ſumes iudicium, ſi nõ paſcas
parentem. Illi debes quod habes, cui debes quod es. Quan-
tum iudicium, ſi paſcat eccleſia quos tu nolis paſcere. Si quis
fidelis, inquit, aut ſi qua fidelis habet viduas, ſubminiſtret il
lis vt non grauetur eccleſia, vt his quæ veræ viduæ ſunt, ſuf
ficiat. Hoc de extraneis. Quid de parentibus? Nõ ocioſe di
ximus proxime, quia nos matris querela perſtrixit, ſed ma
luimus eum qui talis eſt publice monere, quàm domeſtice
coercere. Et ſi noſtra voce non proditur, vel ſuo tamen e-
rubeſcat affectu. Ne commiſeris fili vt parẽtes tuos aliorum
fames paſcat: ne commiſeris fili vt ieiunia pauperum paren
tibus tuis cibum quærãt. Si non propter gratiam & ſalutem,
propter verecundiam, paſce. Vel tu filia, non pudet ſi te in-
grediente in eccleſiam, alienis manus ſuas anus mater exten
D dat, & prætermiſſa filia de extraneis ſtipem poſcat, cum tu
tranſeas ſublimi collo, & nutibus oculorum, trahẽs veſtem,
habẽs inaures & dextralia & annulos, & reliqua quæ Eſaias
dicit? Quod ſi in te ſermonem ſuum vertat repoſcens natu-
ræ debitum, nutrimentorum precium: manus tuæ quod ge-
neratrici debeant officium, quid reſpõdebis? Dabíſne aliis?
Quid ſi tibi obiiciant, Vade, prius matrem tuam paſce? Nam
etſi pauperes ſunt, impiam tamen nõ quęrunt collationem.
Nónne audiſti ſupra, quia diues ille in byſſo & purpura re- Lucæ. 16.
cubans, cuius de mẽſa micas Lazarus colligebat, pœnis cru
ciatur æternis, quia pauperi non impartiuit alimenta? Si non
donaſſe extraneis, graue eſt: quãto grauius excludere paren
tes? Sed dicis quod eras parentibus collaturus, eccleſiæ mal
le conferre. Non quærit donum deus de fame parẽtum. Vn
de reprehendentibus Iudæis quia diſcipuli domini manus
non lauarent, reſpondit Ieſus: Quicunque dixerit, Munus Matth. 15.
quod-

quodcunque eſt ex me, tibi proderit, noo honorificabit pa- A
trem aut matrem. Quod propter obſcuritatem ſenſus nō im
prudenter deflex1mus. nam Iudæi dum homioum traditio-
nem ſequuntur, dei negligunt. Diſcipuli traditionē dei prę-
ferentes, hominum negligebant, vt manus oō lauarent cum
panem manducarent: quoniam qui lotus eſt totus, nō habet
neceſſe vt manos lauet. Lauerat eos Ieſus, lauactū aliud non
quærebant. Vno enim Chriſtus baptiſmate omuia ſoluit ba
ptiſmata. Itaque quē lauerit eccleſia, non habet neceſſe ite-
rum lauare. Ergo myſterio intendebant diſcipuli, non ſui
muodiciam corporis, ſed animæ requirentes. Hoc reprehen
debant Iudæi, ſed argute redarguuntur à domioo, quod ioa
nia obſerueot, profutura deſpiciant. Et ideo illis dicit: Vos
quare dicitis patti aut matri, quos lex præcapit honotari,
Munos quodcunque eſt ex me, tibi proderit. id eſt, cum pe-
tat aliquid aſſumptum egens pater aut mater à filio, qoia le-
gem timens, excuſationem non daodi requirit, dicere ſoleti
monus eſt quod ex me tibi proderit, vt dicatam deo pecu-
niam pater religioſus accipere formidet. Sed hæc traditio B
hominum, excuſationes obtexētium auaritiæ ſuæ. Cæterum
dei traditio eſt vt prius paſcas parentes. Nam ſi iuxta diuinū
oraculum cootumelia parentis morte luitur, quanto magis
fames quæ morte grauiot eſt? Quo loco inſolētem dominus
infrænat iactantiam. Multi enim, vt prædicētur ab homini-
bus, eccleſiæ cōferunt quę ſuis auferunt: cum miſericordia
à domeſtico progredi debeat pietatis officio. Da ergo prius
parenti, da etiam pauperi, da illi presbytero qood tibi abun
dat terrenū, vt ab illo accipias ſpiritale quod tibi deeſt. Et-
enim qui honorat, honotabitur. Vide ergo quia ille cum ac-
cipit tradit: & accipit non quaſi ioops, ſed quaſi remunetatu
rus maiore menſura. Da pauperi io requiē eius, vt & tu com
municans de ruo ioopi requiem cooſequaris. Sed vt paſcen
dos ſcriptura dicit parentes, ita ptopter deum relinquendos
patentes, ſi impediant deuotæ mentis affectum.

De illuminatione cæci, & vocatione Zacchæi.

Caput XVIII. & XIX. Facłum eſt autē cum appropinquaſſet Hiericho,
quidam cæcus ſedebat ſecus viā.) Io libro ſecun-
dum Matthæum, duo cæci ioducuntur, hic vnus.
Math. 20. Ibi egrediente Hiericho, hic appropinquāte. Sed
nulla diſtantia. Nā cum in hoc vno typus populi gentilis ſit,
qui ſactamēto dominico tecepit amiſſi luminis claritatem,
nihil intereſt vtrum in vno medicinam, an in duobus acci-
piat, quooiam ex Cham & Iaphet Noë filiis originem du-
cens in duobus cæcis duos generis ſui prætendebat autho-
res. Quod videtur etiam Lucas nō omiſiſſe, cū Zacchæum
ſobiicit, qui ſtatura puſillus, hoc eſt, oulla nobilitatis ingeni
tæ dignitate ſublimis, exiguus meritis, ſicut populus natio-
num, audito domini ſaluatotis aduētu, quem ſui oon recepe
rāt, videre cupiebat. Sed oemo facile Ieſum videt, nemo po
teſt Ieſum videre conſtitutus in terra. Et quia non prophe-
tas, non alibi regnum habebat, tanquam formæ gratiam na-
turalis aſcendit in ſycomorum, vaoitatē ſcilicet Iudæorum
veſtigio ſuo proterens, errata quoque corrigens ſuperioris
ætatis: & ideo Ieſum interioris domus recepit hoſpitio. Et
bene aſcendit in arborem, vt arbor bona bonos fructus fa-
Rom. 11. ceret ac naturali excisſus oleaſtro, & cōtra naturam inſertus
in bonam oliuam, fructum poſſet legis afferre. Radix enim
ſancta, etſi rami inutiles, quorum infructuoſam gloriā plebs
gentium fide reſurrectionis quaſi quadā corporis eleuatio-
ne trāſcendit. ¶ Et ecce vir nomine Zacchæus.) Zacchæus
in ſycomoro, cæcus in via. Quorum alterum dominus miſe
raturus expectat, alterum manſionis ſuæ claritate nobilitat.
Alterum ſanaturus interrogat, apud alterum ſe nō inuitatus
inuitat. Sciebat enim vberem hoſpitij ſui eſſe mercedem.
Sed tamen etſi nondum vocem inuitantis audierat, iam vi-
derat affectum. Verum ne cæcum illum tanquam ſaſtidioſi
pauperum cito reliquiſſe videamur, & tranſiſſe ad diuitem:
expectemus eum, quia expectauit & dominus: interroge-
mus eum, quia interrogauit & Chriſtus. Nos ioterrogemus,
quia neſcimus: ille, quia nouerat. Nos interrogemus, vt ſcia
mus vnde iſte curatus ſit: ille ioterrogauit, vt in vno plures
diſceramus vnde dominum videre mereamur. Interroga-

A uit enim vt crederemus, niſi confitentem non poſſe ſanari.
¶ Et coofeſtim, inquit, vidit, & ſequebatur eum magnificās
dominum, & perambulabat Hiericho.) Aliter enim non vi
detet, niſi ſequeretur Chtiſtum, niſi domioum prædicaret,
& niſi ſeculum præteriret. Cum diuitibus quoq; io gratiam
reuertamut. nolumos enim offendere diuites, qui volumus,
ſi fieri poteſt, ſanare omnes, ne in cameli comparatione per-
ſtricti, in Zacchæo citius quàm oportuit derelicti, ioſtę ha-
beaot commotionis offenſam. Diſcaot noo in facultatibus
crimen hærere, ſed in iis qui vti neſciant facultatibus. Nam
diuitiæ vt impedimenta improbis, ita bonis ſunt adiumenta
virtutis. Diues cerre Zacchæus electus à Chriſto, ſed dimi-
dium bonorum ſuorum pauperibus largiendo, reddendo e-
tiam in quadruplum quæ fraude ſuſtulerat (Alterum enim
non ſat eſt: nec habet gratiam liberalitas, ſi iniuria perſeue-
rat: quia oon ſpolia, ſed dona quæruntur) vberiorem merce
dem quam conferebat, accepit. Et bene princeps inducitur
publicanorum. Quis enim de ſe deſperet, qoādo & iſte per-
B uenit, cui ſenſus ex fraude? ¶ Et ipſe, inquit, diues.) Vt ſcias
non omnes diuites auaros. Quid ſibi vult quod nullius al-
terius ſtaturam ſcriptura, niſi huius expreſſit, ¶ Quia ſta-
tura puſillos erat? Vide ne forte malitia puſillus, aut adhuc
puſillus fida. Nondū enim promiſerat cum aſcenderet, nō-
dum viderat Chriſtum, merito adhuc puſillus. Denique Io
annes magnus, quia & Chtiſtum vidit, & ſpiritum ſicut co-
lumbam ſuper Chriſtum manentem, ſicut ipſe ait: Vidi ſpi- Ioan. 1.
ritum deſceodentem ſicut columbam, & manentem ſupet
eum. Quæ autem turba, niſi imperitę cōfuſio multitudinis,
quæ verticē nequit videre ſapientiæ? Ergo Zacchæus quan
diu in turba eſt, oon videt Chtiſtum. ſupra turbam aſcēdit,
& vidit, boc eſt, plebem iam tranſgreſſus, io ſcientiam me-
ruit quam deſiderabat aſpicere. Pulchre autem addidit:
¶ Quia illa parte erat trāſiturus dominus.) Vel vbi ſycomo
rus, vel vbi crediturus: vt & myſterium ſeruaret, & gratiam
ſeminaret. Sic enim venerat, vt per Iudæos tranſiret ad gen
tes. ¶ Vidit itaque Zacchæū ſurſum.) Iam enim ſublimitate
C fidei ioter fructus nouorum operum velut fœcundæ altitu-
dine arboris eminebat. Et quooiam de typo ad moralia de-
fleximus, ioter tot credentium voluntates dominica die re-
laxate animum, feſtiuitatem admiſcere delectat. Zacchæus
in ſycomoro, nouum videlicet oooi temporis pomum, vt in
hoc qooque compleretur illud: Arbot fici produxit groſ-
ſos ſuos. Ad hoc enim Chriſtus aduenit, vt ex lignis non po Cant. 2.
ma, ſed homines naſcerentur. Legimus alibi, Cum eſſes ſub
arbore fici, vidi te. Ergo Nathanael ſub arbore, boc eſt, ſu- Ioan. 1.
pra radicem, quia iuſtus. Radix enim ſancta. Sub arbore ta-
meo Nathanael, quia ſub lege: Zacchæus ſupra arborē, quia
ſupra legē. Ille domini occultus defenſor, bic publicus prę-
dicator. Ille adhuc Chriſtum ex lege quærebat, iſte iam ſu-
pra legem relinquebat ſua, & domioum ſequebatur.

De ſeruo qui vna mna à domino accepta, decem acquiſiuit.

Ecce mna tua decem mnas acquiſiuit) Bonus or-
do, vt vocaturus gētes, & Iudæos iuſſurus inter-
fici, qui noluerūt regnare ſupra ſe Chriſtum, hāc
præmitteret comparationem, ne diceretur, Ni-
D hil dederat populo Iudæorum vnde poterat melior fieri: vt
quid ab eo qui nihil recepit, exigitur? Noo mediocris iſta
eſt mna, quam ſupra mulier Euangelica quia non inuenit, lu Lucæ. 15.
cernam accendit, lumine quærit admoto, gratulatur inuen-
tam. Denique ex vna decē mnas alios fecit, alius quinque.
Fortaſſe iſte moralia habet, quia quinque ſunt corporis ſen
ſus: ille decem duplicia, id eſt myſtica legis, & motalia pro-
bitatis. Vnde & Matthæus quinque talenta & duo talen-
ta poſuit. In quinque talentis vt ſint moralia, io duobus v-
trunque myſticū atque morale. Ita quod numero inferius,
re vberius. Et hic poſſumus decē mnas, decem verba intel-
ligere, id eſt legis doctrinam, quinque mnas, magiſteria di-
ſciplinæ. Sed legiſperitum im omnibus volo eſſe perfectū.
Non enim in ſermone, ſed in virtute eſt regnum dei. Bene
autem quia de Iudæis dicit, Duo ſoli multiplicatam pecu-
niam deferunt: non vtique æris, ſed diſputationis vſuris. A- 1. Cor. 4.
lia eſt enim pecuniæ fœnebris, alia doctrinæ cœleſtis vſura.
Denique

Denique dominus dicit: (Quare nō dediſti pecuniā meam A
ad menſam?) Non noſtræ, ſed ſuæ pecuniæ quærit vſuram.
Vnus intra terram abſcondiſſe ſe dicit, quod rationem (quę
ad imaginem & ſimilitudinem dei data eſt nobis) ſtudio vo
luptatis obruit, & tanquam in fouea carnis abſcondit. De a-
liis ſiletur, qui quaſi prodigi debitores quæ acceperāt, per-
diderunt. In duobus illis pauci ſunt, qui per duas vices ad
cultores vineæ deſtinati ſunt, in reliquis omnes Iudęi. Quā
comparationem Matthæus etiam nobis voluit aptare, quod
ſimiliter vt diues qui pecuniam ſuam non impartit paupe-
ribus, ita etiam qui doctrinæ ſuę gratiam non diuidit impe-
ritis, docere cum poſſit, haud mediocris reus eſt culpæ. De
quo, quoniam in libris de fide ſcriptis diximus, tranſcurrē-
re melius fuit, Ciuitates autem decem eſſe quæ poſſunt, niſi
ſorte animæ, quibus iure præponitur qui pecuniam domini
& illa eloquia caſta probata ſicut argentum, mentibus homi
Pſalm.124. num fœnerauerit? Nam ſicut Hieruſalem dicitur ædificata
ſicut ciuitas, ita ſunt animæ pacificæ. Et ſicut angeli præ-
ſunt, ita & hi qui vitam meruerint angelorum. B

DIVI AMBROSII MEDIOLA-
NENSIS EPISCOPI COMMENTA-
riorum in euangelium ſecundum
Lucam, Liber IX.

De eo quod dominus aſcenſurus Hieroſolymam venit ad montē Oliueti, & inde duos diſcipulos miſit, &c.

ET factū eſt cū appropinquaſſet ad Beth-
fage & Bethaniam, venit ad montem qui
vocatur Oliueti, miſitq́ue duos diſcipu-
los dicens: Ite in caſtellum quod contra
vos eſt. In quo introeuntes, inuenie-
tis pullum aſinæ alligatum, in quo ne-
mo ſedit. ſoluite illum, & adducite.) Pul- C
chre relictis Iudæis, habitaturus in affectibus gentium tem
plum dominus aſcendit. Hoc enim templum eſt verum, in
quo non in litera, ſed in ſpiritu dominus adoratur. Hoc dei
templum eſt, quod fidei ſeries, non lapidum ſtructura fun-
dauit. Deſeruntur ergo qui oderant, eliguntur qui amaturi
erant. Et iden ad montem venit Oliueti, vt nouellas oleas
Galat.4. in ſublimi virtute plantaret. Quorum mater eſt illa quæ ſur
ſum eſt Hieruſalē. In hoc mōte eſt ille cœleſtis agricola, vt
plātati omnes in domo dei, poſſint viritim dicere: Ego autē
Pſal.51. ſicut oliua fructifera in domo domini. Et fortaſſe ipſe mons
Chriſtus eſt. Quis enim alius tales fructus ferret olearum,
non curueſcentium vbertate baccarum, ſed ſpiritus plenitu
dine gentium fœcundarum? Ipſe eſt per quem aſcendimus,
& ad quem aſcendimus. Ipſe eſt ianua, ipſe eſt via, qui aperi-
ritur, & qui aperit, qui pulſatur ab ingredientibus, & à bene
meritis adoratur. Ergo in caſtello erat, & ligatus erat pul-
lus cū aſina. non poterat ſolui, niſi iuſſu domini. Soluit eum
manus apoſtolica. talis actus, talis vita, talis gratia. Eſto talis D
& tu, vt poſſis ligatos ſoluere. Nunc conſideremus qui fue-
rit illi qui errore detecto de paradiſo eiecti, in caſtellū ſint
relegati. Et vides quemadmodum quos mors expulerat, vi
ta reuocauerit. Et ideo ſecundum Matthæum & aſinam
Matth.21. & pullum legimus, vt quia in duobus hominibus vterque
fuerat ſexus expulſus, in duobus animalibus ſexus vterque
reuocetur. Ergo illic in aſina matrem quaſi Euam figurauie
erroris: hic autem in pullo generalitatem populi gētilis ex-
preſſit: & ideo pullus ſedetur aſinæ. Bene in quo nemo ſe-
dit, quia nullus antequam Chriſtus nationum populos vo-
cauit ad eccleſiam. Denique ſecundum Marcum ſic habes:
Quem nemo adhuc ſedit hominum. Alligatus autem perfi-
Marc.11. diæ vinculis tenebatur iniquo addictus domino errore fa-
mulatus, ſed dominatum ſibi vindicare non poterat, quem
reum fecerat non natura, ſed culpa. Et ideo cum dominus di
1.Cor.8. citur, vnus agnoſcitur. Nā & multi dij, & multi domini, ſed
generaliter vnus deus, & vnus dominus. Itaque ſi non ex-
primitur, dominus definitur, non iam per adiunctionem

A perſonæ, ſed per vniuerſitatem naturæ. Marcus autem in-
duxit ligatum ante ianuā, quia extra Chriſtum quicunque
eſt, foris eſt à via. qui autem in Chriſto eſt, foris non eſt. In
tranſitu addidit, vbi nullius certa poſſeſſio, non pręſepe, nō
alimenta, non ſtabulum. Miſera ſeruitus, cui vagum ius eſt:
Plures enim dominos habet, qui vnum non habet. Alieni al
ligant vt poſſideant, iſte ſoluit vt teneat. Vehemētiora enim
iura nouit eſſe, quam vincula. Nec illud ocioſum quod duo
diſcipuli diriguntur, Petrus ad Cornelium, Paulus ad reli-
quos. Et ideo non perſonas deſignauit, ſed numerum defi-
niuit. Tamen ſi quis eſt qui perſonas exigat, poteſt æſtima- Acto.8.
re de Philippo quem ſpiritus miſit in Gazam, quando Can
dacis reginæ baptizauit Eunuchum, & ab Azoto in Cæſa-
ream per omnes ciuitates verbum domini ſeminauit. Nec
illud prætereundum quod mox remittendos aſſerit qui di-
rigendi erant, qui dominum Ieſum in finibus gentium prę-
dicarent. Illi ergo directi cum ſoluerent pullum, nunquid
ſuis verbis vſi ſunt? Minime. Sed dixerūt ſicut dixerat illis
B Ieſus, vt agnoſcas quod nō ſuo ſermone ſed dei verbo: nec
proprio, ſed Chriſti nomine fidem populis infudere genti-
libus: atque aduerſariæ poteſtates quæ ſibi nationum obſe-
quia vindicabant, mandato ceſſere diuino. Vnde & apoſto-
li propria Chriſto veſtimenta ſubſternunt, quo facti gloriā
Euangelica prædicatione præferrent. In ſcripturis enim di-
uinis plerumque veſtimenta virtutes ſunt, quæ gentium du
ritiam in aliquantulum propria quoque virtute mollirent,
vt inoffenſa vecturę felicis obſequia ſedulis affectibus exhi
berēt. Non enim mūdi dominū forenſi ſpecie geſtari dorſo
aſinæ delectauit, ſed vt latente myſterio penetralia noſtræ
mentis inſterneret, & in ſecretis animorum interiore con-
ſeſſu myſticus vector inſideret, quaſi quodam corpore di-
uinitatis infuſus regens mentis veſtigia, laſciuiam carnis in-
frænans, vt ductu pietatis aſſuetum populi gentilis ėdoma-
ret affectum. Felices illos, qui talem internis renibus rece-
pere vectorem. Felices plane illos, quorum ora ne multilo-
quio ſoluerentur, verbi cœleſtis habena reſtrinxit. Quæ eſt
C iſta habena fratres? Quis me doceat quemadmodum ora hō
minum aut reſtringat aut ſoluat? Monſtrauit mihi habenam
ille qui dixit: Vt detur mihi ſermo in apertione oris mei. Epheſ.6.
Sermo ergo habena eſt, ſermo ſtimulus eſt, & ideo durum Acto.9.
eſt tibi aduerſus ſtimulum calces mittere. Docuit igitur hic
nos aperire cor, ſtimulum perpeti, iugum ducere. Doceat &
alius linguæ retinacula pati. Rarior enim tacendi virtus eſt,
quam loquendi. Doceat plane ille, qui velut mutus aduer-
ſus dolum non aperuit os ſuum, paratus in flagella, & verbe
ra non recuſans, vt eſſet pia ſeſſio deo. Diſce à domeſtico
dei geſtare Chriſtum, quoniam prius te ille geſtabat, cum Lucæ.15.
paſtor errantem reduceret ouem. Diſce ſedula mentis tuæ
dorſa ſubſternere, diſce eſſe ſub Chriſto, vt poſſis eſſe ſu-
pra mundum. Non quicunque facile vehit Chriſtum, ſed il
le qui poteſt dicere: Incuruatus & humiliatus ſum nimis, ru Pſalm 37.
giebam à gemitu cordis mei. Quod ſi deſideras non moue-
ri, ſuper illa veſtimenta ſanctorum elutum fige veſtigium.
Caue enim ne lutulentis pedibus incedas, caue ne tranſuer-
D ſarius greſſibus perſtrata tibi propheticarum viarum itine-
ra derelinquas. Namque vt tutior venturis gentibus eſſet
inceſſus, propriis indumentis vſque ad dei tēplum, qui præi
bant Ieſum, ſemitam munierunt. Vt tu ſine offenſione gra-
diaris, diſcipuli domini amictu ſe proprii corporis exuen-
tes, inter aduerſa turbarum viam tibi ſuo ſtrauere marty-
rio. Si quis tamen ita vult accipere, non renitimur, quod pul
lus iſte iam ſupra Iudæorum veſtimenta graderetur. Quid
autem ſibi velint ramorum fragmina, quæ vtique inceden-
tium greſſus implicare conſuerunt: dubitarem profecto, ni-
ſi me in ſuperioribus bonus mundi totius docuiſſet agrico
la, quia iam ſecuris ad radices arborum poſita eſt, quæ ſub
aduentu domini ſaluatoris infœcunda ſuccidat, & infructuo
ſarum inanem gloriam gentium ſolo ſternat fidelium pedi-
bus proterendam, vt renouatæ mentis ſpiritu nationes, ve-
lut nouellarum arborum ſtirpes de vetuſtis poſſint germi-
nare candicibus. Ne ergo deſpicias hunc aſellum. nam ſicut
in veſtitu ouiū ſunt lupi rapaces, ita contra ineſt homo cor-
dis abſcōdit⁹ ſub ſpecie beſtiali: quia ſub exuuiis corporis,
quod

quod nobis eſt commone cum beluis, mens deo plena vege
tatur. Quod ad figuram hominum pertinere ſanctus Ioan-
nes euidentius declarauit, addẽdo, quia acceperunt ſibi me-
dullas palmarum. Iuſtus enim vt palma floret. Et ideo aduẽ
Pſalm.91. tante Chriſto erigebãtur iam ſupra humeros hominũ vexil
la iuſtitiæ & inſignia triũphorũ. Quid miratur turba, quod
operatur myſterium? Etſi neſciat quid miretur, miratur ta-
men quia in illo pullo ſapientia ſedet, virtus inhabitat, hæ-
ret iuſtitia. Ne deſpicias aſinam quoque iſtam, quæ quon-
Nume 22. dam angelum dei vidit, quem homo videre non potuit. Et
vidit, & detulit, & locuta eſt, vt agnoſceres poſterioribus
temporibus ſub aduentu magni angeli dei, gentiles illos an-
te aſinos locuturos. Pulchre autem ſecundum Lucam tur-
bas laudãtes deum ad deſcẽſum montis occurriſſe legimus,
vt operatorem myſterij ſpiritalis ſignificarent ſibi veniſſe
de cœlo. Turba igitur agnoſcit deum, regem appellat, pro-
phetiam repetit: ¶ Oſanna filio Dauid. hoc eſt redẽptorem
domus Dauid, expectatum quoque ſecundum carnem Da-
uid filium veniſſe declarat: & hoc turba illa poſt exiguum
B crucifixura momentum. Vere memorabile diuinæ opera-
tionis inſigne, vt aduerſum ſe teſtimonium extorqueatur
inuitis, cum deum negant affectibus quem vocibus confiten
tur. Vnde & dominicũ illud: ¶ Si hi tacuerint, lapides clama
Lucæ.19. bunt.) Neque enim mirum ſi laudes domini contra naturã
ſuam ſaxa reſpondeant, quem ſcopulis duriores prædicant
peremptores. Aut fortaſſe quia obmuteſcentibus Iudæis
poſt domini paſſionem viui erant ſecundum Petrum lapi-
1.Pet.2. des clamaturi. Ergo compugnantibus licet affectibus ſuis,
turba tamẽ deum ad templum ſuum cum laude deducit. Sed
deus templum ſuum non mercatoris vult eſſe diuerſorium,
ſed domiciliũ ſanctitatis: nec vendibili religiõis officio, ſed
obſequio gratuito vſum miniſterij ſacerdotalis informat.
Conſidera igitur quid tibi ad exemplum viuendi dominica
geſta præſcribant.

De eiectione vendentium & ementium in templo, ac euerſione menſarum & cathedrarum.

ET eiiciebat omnes vendentes & ementes in tem
plo, & menſas nummulariorum euertit, & cathe-
dras vendentium columbas.) Generaliter itaque
C ſupra docuit ſeculares à dei templo abeſſe debe-
re contractus, ſpecialiter autem nummularios pepulit. Qui
ſunt nummularij, niſi qui de pecunia domini lucrum quæ-
runt, nec bona maláque diſcernunt? Pecunia enim domini
ſcriptura diuina eſt. nam & denarios ſeruis diſtribuit profe
cturus, & talenta diuiſit, & pro ſanitate hominis vulnerati
duo æra ſtabulario dereliquit. Duobus enim teſtamẽtis vul
nera noſtra curantur. Sed tu quaſi bonus nummularius elo-
quia domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum re-
Pſalm.11. conde, purgatum ſpiritu ſeptiformi, nec adulterã imaginem
2.Corin.11. regis (quia & Sathanas transfigurat ſe in angelum lucis) im-
pia commutatione ſuſcipias: nec imminutam principis tui fi
gurã Arrianæ fraude perfidiæ, theſauro tuo miſceas: nec pe
cuniæ ſono aures tentes fidelium, vt religioſarum audien-
tiã ſcripturarũ tinnitus æris excludat, vel religioſis affecti-
D bus habendi cupiditas inſeratur. Non ergo omnes excludã
tur nũmularij. ſunt enim & boni. Denique pecuniam meam
inquit, dediſſes nummulariis, & ego veniens, cum vſuris re-
cepiſſem eam. Quòd ſi nummus eſt ſcripturarum, & vſura
eſt ſcripturarum. Cathedras autem vendentium columbas
cur euerterit, ſecundum literam non intelligo. Neque enim
nundinatores auium vindicare ſibi poterant honorati alicu
ius in nundinis ſolij dignitatem, nam quæ prærogatiua di-
gnitatis eſt in columbis? Admonet tamen dominici forma
baptiſmatis, quando deſcendit ſpiritus ſanctus in colũbę ty
po, eiectorum de templo huiuſmodi mercatorum, in eccle-
ſia dei conſortium eos habere non poſſe, qui ſancti ſpiritus
Matth.10. gratiam nundinentur. Gratis, inquit, accepiſtis, gratis date.
Denique Simoni, qui ſanctificandi munus precio in ſe puta
Actu.8. uit poſſe conferri, reſpondit Petrus: Pecunia, inquit, tua te-
cum ſit in interitum, quoniam gratiam dei putas te pecunia
conſequi poſſe: non eſt tibi pars neque ſors in hac fide. Vẽ-
ditores quoque ouium & boum eos puto, qui de labore alie
no vel ſimplicitate, fœdi auctionatores quaſdam nundinas

A aucupantur: aut quia oues eliciuntur & boues, & columbæ
iubentur auferri, populus videtur Iudæus excludi. Et frem
enim ſicut columba, quod eorum dominus & ſucceſsiones
oderit & labores. Aes effũditur, vt gratia colligatur: menſa
nummulariorum euertitur, vt domini ſubrogetur: ara deii-
citur, vt erigantur altaria. Atque hoc non aliqua ſuccinctus
manu diuitiiſque faciebat, ſed flagello de reſtibus cædebat
turbas, & nullus reſiſtere audebat. Et nũc virga vtitur, nũc
flagello (virga enim recta eſt virga regni tui) Virga, vt cor- Pſalm.44.
rigat: flagello, vt ſuadeat. Directa illic, hic moralis, quaſi in-
flexa præceptio, qua peccatoris conſcientia velut lento ver
bere flagellatur. Alij ſunt enim terrores prophetici, aliæ a-
poſtolicæ ſuaſiones: in vtroque tamen vnius verbi eſt diſ-
ciplina. Et ideo flagellum de reſtibus fecit, quia funes ceci- Pſalm. 15.
derũt, inquit, mihi in præclaris. etenim hæreditas mea præ-
clara eſt mihi. Funes enim dicuntur, quibus agrimenſores
metiendorum limites partiuntur agrorum. Et ideo tãquam
bonus agrimenſor Synagogæ terminos diſtinguebat, & Ec
B cleſiæ ſacrilegos de templo iubebat exire. Nouus enim ve-
nerat feracium metator animarum, qui agrorum genera, nõ
ſpatia metiretur. Pulchre tamẽ nõ extentis funibus modus
aliquis poſſeſsiõis includitur, nec quaſi definita dẽlitate ref
limites fidei terminãtur, ſed flagello in immenſum libero fi
nes Eccleſiæ porrigũtur: eliminãtur Iudæi, non in præſcri-
pto aliquo exilio, ſed in termino, vt nuſquam Synagogæ lo
cus in orbe remaneret.

De vinea plantata, & colonis locata.

VIneam plantauit homo.) Plerique varias ſignifi- Cap.XX
cationes de vineæ appellatione deriuant. Sed e-
uidenter Eſaias vineam domini Sabaoth, domum Eſai.5.
Iſrael eſſe memorauit. Hanc vineam quis alius ni
ſi deus condidit? Hic eſt ergo qui locauit, & peregre pro-
fectus eſt: non quia ex loco ad locum profectus eſt domi-
nus, qui vbique ſemper præſens eſt: ſed quia eſt præſen-
tior diligentibus, negligentibus abeſt. Multis autem tempo
ribus abfuit, ne præpropera videretur exactio. Nam quo
C indulgentior liberalitas, eo inexcuſabilior peruicacia. Vn-
de bene ſecundum Matthæum habes: quia & ſepe circunde Matth.21.
dit, hoc eſt, diuinæ cuſtodiæ munitiõe vallauit ne facile ſpi-
ritualium pateret incurſibus beſtiarum. ¶ Et fodit in ea tor
cular.) Quomodo intelligimus quid ſit torcular, niſi forte
quia pſalmi de torcularibus inſcribũtur: eò quod in his my
ſteria dominicæ paſsionis, modo muſti ſancto feruẽte ſpiri-
tu prophetarũ, redundantius æſtuauerint? Denique ebrij pu
tabantur, quibus ſpiritus ſanctus inundabat. Ergo & hic fo-
dit torcular, in quod vuæ rationabilis fruct⁹ interior ſpirita
li infuſiõe deflueret. Aedificauit turrẽ, verticẽ ſcilicet legis
attollẽs, atque ita hanc vineam munitam, inſtructam, orna-
tam locauit Iudæis. Et tempore fructuum ſeruulos ſuos mi
ſit. Bene tempus fructuum poſuit, non prouentum. nullus
enim fructus extitit Iudæorum, nullus vineæ huius prouen
tus, de qua Dominus ait: Expectaui vt faceret vuas, fecit au Eſai.5.
tem ſpinas. Itaque non lætitiæ vino, non ſpiritali muſto, ſed
D cruento prophetarum ſanguine torcularia redundarũt. De
nique Hieremias in lacũ miſſus eſt. Hæc enim erant torcu-
laria Iudæorum, non vino repleta, ſed cruore. Et licet gene
raliter prophetæ videantur exptimi, dat tamen lectio vt il-
lum qui lapidatus eſt, Naboth eſſe credamus: cuius & ſi nul 3.Reg.21.
lum acceperimus propheticum verbum, accepimus tamen
propheticum factum, quia multos pro hac vinea futuros
martyres proprio ſanguine prophetauit. Quis autem eſt il-
le qui in capite vulneratus eſt? Nimirum Eſaias, cuius faci-
lius compagem corporis ſerra diuiſit, quam fidem inclina-
uit, cõſtantiámve detriuit, aut vigorem mentis excuſſit. Eò
igitur factum eſt, vt cum plures alios deſtinaſſet, quos Iu-
dæi inhonoros & inanes ſibi, de quibus nihil potuerunt pro
ficere, dimiſerunt: nouiſsimè etiam filium ſuum vnigenitũ
mitteret, quem perfidi quaſi hæredem remouere cupientes,
occiderunt crucifigendo, eiecerunt negando. Breuiter ita-
que quam magna, quam multa: primum quia naturalis eſt
bonitas, quæ plerunque credit indignis: deinde, quia poſtre-
mum malorum remedium Chriſtus aduenit: cum quoniam
qui hæredem negat, de authore deſperat. Hæres autẽ Chri-
ſtus,

ſtus, idémq; teſtator. Hæres, quia morti propriç ſuperuiuit, & teſtamẽtorum quæ ipſe cõdidit, tanquã hæreditaria in noſtris profectibus emolumenta conſequitur. Pulchre ergo interrogat, vt ſua ſe ipſi dãnent ſentẽtia. Venturum autẽ dominum dicit vineæ, quod in filio aſſit etiam paterna maieſtas, vel quod vltimis temporibus præſentior humanis aſpiret affectibus. Ipſi itaque io ſe ſententiã dicunt, vt mali pereãt, & ad alios colonos vinea trãsferatur. Qui igitur ſunt coloni, quæ vinea, cõſideremus. Vinea typus noſter eſt, quòd populus de vitis æternæ radice fundatus, ſupereminet terris: ac ſolum vile* prætexens, nunc gẽmante flore pubeſcit, nunc circunfuſa viriditate veſtitur, nunc mite iugum ſuſcipit, cum maturioribus brachiis quaſi ſarmentis fœcundæ vitis adoleuerit. Agricola quippe omnipotens pater, vitis eſt Chriſtus: at verò nos palmites: qui niſi fructum feramus in Chriſto, cultoris æterni ſalce ſuccidimur. Recte igitur vinea Chriſti populus nominatur, vel quod crucis in fronte prætexat indicium, vel quod fructus eius poſtrema anni legatur ætate, vel quod omnibus vt ordinibus vinearum, ita B pauperibus atque diuitibus, humilibus atque potẽtibus, ſeruis ac dominis iu eccleſia dei æqua dimenſio, nulla diſcretio ſit: vt vitis maritatur arborib᷒, ita corpus animç, anima quoque corpori coniugatur. Vt vinea dum iugatur, erigitur: & reciſa non minuitur, ſed augetur: ita ſancta plebs dum ligatur, exuitur: dum humiliatur, attollitur: dũ reciditur, coronatur. Quinetiã vt tener ſurcul᷒ veteri abſciſſus ex arbore, in alterius fœtu radicis iuſeritur: ita populus hic ſanctus ſurculi veteris cicatricibus enodatis, in nouo illo crucis ligno tanquã gremio piç parentis ſotus inoleſcit. Spiritúſque ſanctus ſicut in altas dimiſſus terrarum ſcrobes, ita in hoc carceteũ corpus inſuſus, aquæ ſalutaris irriguo diluit quicquid eſt fœtidum, mẽbrorumque noſtrorũ habitus in cœleſtem erigit diſciplinam. Hanc vineam diligẽs agricola fodere, rigare, tondere conſueuit: eruderatíſque terrenæ molis aggeribus, operta corporis uoſtri nunc ſole torrere, nunc imbre perfundere, ſtirpare agrum ſolitus, ne à ſentibus gẽma lædatur, ne luxuriet vmbra foliorũ, verborúmque infructuoſa iactantia virtutibus obumbrãdo, maturitatẽ indolis natura- C lis impediat. Sed ab ſit vt huic vineæ qoicquã timeamus aduerſi, quàm peruigil cuſtodia domini ſaluatoris aduerſus omnes nequitiæ ſecularis illecebras muro vitç vallauit æternæ, extẽdens palmites eius vſque ad mare. Domini enim eſt terra. Pſalm. 23. Vbique deus pater colitur, vbique Chriſtus dominus adoratur. Hæc eſt noſtra vindemia. Læti igitur atq; ſecuri pars gremium ſuum, mitium funiculis oneret vuarũ, alij cœleſtia munera ore libemus, plerique bonarũ greſſibus volnntatum diuini fructum muneris exprimẽtes, veſtigia cothurnis nuda direptis, muſto fluẽte tingam᷒. Locus enim in quo Exod. 3. ſtamus, terra ſancta eſt: & ideo calciamenta ſoluẽda ſunt, vt ſpiritale veſtigium ſacroſanctç ſedis tribunal aſcendẽs, corporei nexus vinculis exuatur. Decet eoim totius orbis hic eſſe vindemiam, vbi totius orbis eſt vinea. En tempus acceptabile, quo non hyemalibus perfidiç caligantis pruiois annus riget, nec altis niuibus informis cruſta blaſphemiæ gelu durante concreſcit, ſed procellis ſacrilegij liberata, nouos fructus terra iam parturit, veteres præterit. Diſſenſionum quippe omnium procella deferbuit, cuncti ſecularis cupidi- D taris ardores, æſtúſque omnes, quibus Italiç populus per Iudaicæ olim, Arrianæ proximæ ſæuitatis incendia coquebatur, ſereno iam ſpiramine temperãtur. Sedata tempeſtas eſt, concordia nauigat, fides ſpirati certatim nautæ repetunt fidei quos reliquêre portus, & dulcia patriis oſcula litoribus affigunt, liberatos ſe periculis, abſolutos erroribus gratulantes. Salue vinea tanto digna cuſtode. Te non vnius Nabuthæ ſanguis, ſed innumerabilium prophetarum, & (quod eſt amplius) precioſus cruor domini conſecrauit. Ille licet non regalibus minis territus, conſtantiam metu preſſerit: noo præmiis vberrimis prouocatus religioſum vendiderit affectum, ſed ſtudio regis obſiſtens, ne in ortulis ſuis maluarum olus ſucciſa vite ſereretur, quaodo aliud ſacere nequibat, parata vitibos incendia proprio cruore reſtinxerit, temporalem tamen vineam defendebat. Te verò in perpetuum mul-

*viride.

A torum uobis martyrum* plantauit interitus. Te crux apoſtolorum æmula dominicæ paſſionis vſque in orbis totius terminos propagauit.

*al. martyriũ plãtauit in terris.

De confutatione phariſæorum per interrogationem Chriſti de imagine & inſcriptione denarij.

CVius habet imaginem & inſcriptionem?) Docet hoc loco dominus circunſpectos nos in reſpondendo aduerſus hæreticos vel Iudæos eſſe debere. Alibi dixit: Eſtote aſtuti ſicut ſerpẽtes. Math. 10. Quem locum plerique accipiunt, vt quia ſerpente ſuſpẽſo Chriſti crux annunciata eſt, quo ſerpentinum nequitiæ ſpiritalis virus aboleret, videatur aſtutus ita eſſe debere ſicut Chriſtus, ſimplex ſicut ſpiritus. Imitare & tu ſerpẽtem illum, qui caput ſemper cuſtodiat, letale vulnus excludat. Interrogatus enim à Iudæis vtrum de cœlo accepiſſet poteſtatem, reſpondit: ¶ Baptiſmum Ioannis vnde eſt? de cœlo, an ex hominibus?) Vt dum illud de cœlo eſſe negare non auderẽt, ipſi ſe amentiæ confutarent, qui eius autorem ocgarãt eſſe de cœlo. Poſtulat᷒ didrachma, quærit de imagine. Alia enim ima- B go dei, alia imago mũdi. Vnde & ille nos admonet: Sicut portauimus imaginem terreoi illius, portemus & imaginem huius cœleſtis. 1. Corin. 15. Imaginẽ Cæſaris non habet Chriſtus, quia imago eſt dei. Imaginem Cæſaris non habet Petrus, quia dixit: Reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te. Math. 19. Imago Cæſaris non reperitur in Iacobo vel Ioanne, quia filij tonitrui ſunt. Sed reperitur in mari vbi dracones illi contritis capitibus ſuper aquam, & ipſe draco maior comminutus caput, datus eſt in Pſalm. 110. eſcam populis Aethiopum. Si ergo nõ habuit imaginem Cçſaris, cur dedit cenſum? Non de ſuo dedit, ſed reddidit mundo quod erat mundi. Et tu ſi vis non eſſe obnoxius Cæſari, noli habere quç mundi ſunt. Sed ſi habes diuitias, obnoxius es Cæſari. Si vis nihil regi debere terreno, relinque omnia & ſequere Chriſtũ. Et bene prius quç Cçſaris ſunt, reddẽda decernit. Neque enim poteſt eſſe quis domini, niſi prius renunciauerit mundo. Sed omnes renunciamus verbo, non omnes reunciamus affectu. nam cum ſacramenta ſuſcipimus, renunciamus. Quàm grauia vincula, promittere deo, & non Eccleſ. 5. C ſoluere. Melius eſt, inquit, non vouere, quàm vouere & non reddere. Maior eſt contractus fidei, quàm pecuniæ. Redde promiſſum dum in hoc corpore es, prius quàm veniat exactor, & mittat te in carcerem. Math. 5. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas nouiſſimum quadrantem.

De tentatione Chriſti à Sadducæis.

SI frater alicuius mortuus fuerit.) Sadducæi, hoc eſt, deteſtabilior portio Iudæorum, hoc loco dominum tentant, quorum aperte ſtultitia reprehenditur. Myſtice autem ſententia retorquetur, quale de ſe dederunt caſtitatis exemplum, dum ſecundum literam nubere cogitur & inuita, vt deſuncti ſemen excitet frater. Ergo litera occidit quaſi lena vitiorũ, ſpiritus autem 2. Corin. 3. magiſter eſt caſtitatis. Itaque videamus ne hæc mulier ſynagoga ſit, quæ ſeptem viros habuit: ſicut Samaritanæ dicitur: Quinque enim viros habuiſti. Ioan. 4. quia Samaritana quinque tãtum libros Moyſi, ſynagoga ſeptẽ ſequitur principaliter: & de nullo propter perfidiã ſuam hæreditariæ poſteritatis ſemen accipit. Et ideo partẽ cum viris ſuis in reſurrectione D habere non poterit, quia ſpiritale præceptum ſecundũ ſenſum carnis inuertit. Non enim frater carnalis aliquis denunciatus eſt qui ſemen fratris ſuſcitaret deſuncti: ſed frater ille qui de mortuo populo Iudæorum ſapientiam ſibi diuini cultus aſciſceret io vxorem, atque ex ea ſemen in apoſtolis ſuſcitaret: qui quaſi deſunctorum reliquiç Iudæorum, ioformes adhuc iu ſynagogæ vtero derelicti, ſecundum electionem gratiæ reſeruari noui ſeminis admixtione meruerunt. Synagoga autem frequẽter ſtolam accipit, quod eſt inſigne coniugij, quaſi author fidelium. Repudiata quoque frequenter inducitur, quia mater eſt perfidorũ: cui lex occidit corporalis, vt ſpiritalis reſurgeret. Ergo ſancta plebs dei ſi ſeptem libros legis quadã cõiugij charitate dilexerit, & quaſi maritalibus obſecundarit imperiis, habebit in reſurrectione cœleſte conſortium: non corporeæ colluuionis pudore confuſa, ſed diuinæ gratiæ dotata muneribus.

DIVI AMBROSII MEDIOLA-
NENSIS EPISCOPI COMMENTA-
riorum in euangelium ſecundum Lucam, Liber X.

De eo quod ſcriptum eſt, & à Pharifæis obiectum: Dixit dominus domino meo, &c.

DIxit dominus domioo meo.) Cōſummaturus præcepta dominus, etiam præuiam
paſſioni fidē ac miſericordiam teſtameo
ti ſui fine concludit. Fidem io eo, vt Chri
ſtū & dominū & deū noſtrū, & ad dexte
rā dei ſedere credamus: oon quòd corpo
raliter ſedeat, qui vbiq; eſt. Denique ip-
ſe in patre eſt, quia in ſubſtantia dei: quia vna virtus, vna ma
ieſtas. Ipſe ergo in patre, & in ipſo pater: quia verbū in deo,
deus in verbo. Ipſe in patre, quia verbum: ipſe ad dexteram
patris, quia patri cōſors, nulli ſecundus. Ipſe miſſus à patre,
quia deſcendit de cœlo paternum impleturus arbitrium. B
Tolle hinc perfidiæ quæſtiones, & plena eſt religio. Nec
præfertur filius quia ad dexteram ſedet: nec iniuriam pati-
tur, quia mittitur. Gradus non quæritur dignitatis, vbi ple-
nitudo eſt diuinitatis. Illod quoque cōſiderandum, quia re-
prehēdit eos qui Chriſtum filium Dauid dicunt. Et quomo
do cęcus ille Dauid filiū cōfitendo meruit ſaoitatē? Quomo
do pueri dicentes, Oſanna filio Dauid, præcelſæ prædica-
tionis deo gloriam deſerebant? Sed non reprehenduntur
hoc loco quia Dauid filium confitentur, ſed quia non cre-
dunt filium dei. Non enim alterum, ſed alterutrum in fide
vera eſt. Nā etſi in principio iudicauimus nihil nos ſcire niſi
1. Cor. 4. Chriſtum Ieſum, & hunc crucifixum: nunc tamē, vtpote iu
dicio proximi, crucifixom iam non nouimus Chriſtum, ſed
venientem in nubibus operimur. Iocredulus vulnera aſpi-
cit, fidelis obuiam Chriſto in aëra raptus occurrit. Ergo &
deom Chriſtum & hominem eſſe credamus, vnum in vtro-
que, oon alterum, cui à patre ſubiiciuntur ioimici: non per
infirmitatem poteſtatis ſuæ, ſed per vnitatem oaturæ, quia
io altero alter operatur. Nam & filius ſubiicit ioimicos pa- C
Philip. 2. tri, qui patrem clarificat ſuper terram: & dedit pater filio no
men, quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne
Ioan. 17. genu flectatur. Sed & filius patri dicit: Nomen tuum mani-
feſtaui hominibus quos dediſti mihi. Dando autem oomen
quod eſt ſuper omne nomen, non plus dedit quàm habuit:
ſed totum quod habuit, dedit. Dedit autem hoc nomen, vt
omnis lingua confiteatur deo: quoniam dominus Ieſus in
gloria eſt dei patris. Vide ergo ſingula: Pater ſubiicit filio, fi
lius ſubiicit patri. Pater ſuſcitat filium, filius ipſe ſe ſuſcitat.
Ioan. 2. Vnde ait: Soluite hoc templum, & in triduo illud reſuſcita-
bo. Et pater dominus, & filius dominus. Dixit dominus do-
mino meo: ſed non duo domini, ſed vnus dominus: quia &
pater deus, & filius deus. Sed vnus deus: quia pater in filio,
Pſalm. 44. & filius in patre. Vnus deus, quia vna deitas. Sedes tua deus
in ſeculum ſeculi: virga recta eſt virga regni tui. Dilexiſti
iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te deus de-
us tuus. Sed vnus deus, in quo & noui & veteris teſtamenti
doctrina concordat. Nam & in veteri teſtamento ſcriptum D
Deute. 6. & 10 eſt: Diliges dominum deum tuum. &, Dominū deum tuum
adorabis, & ipſi ſoli ſeruies. In nouo: Vnus deus, & pater o-
Ephes. 4. mnium. Sic & pater dominus, & filius dominus: ſed vnus do
Matth. 6 minus. Denique ſcriptum eſt: Nolite duobus domiois ſer-
uire. hoc in nouo. In veteri autem ſcriptum eſt: Audi Iſrael,
Deut. 6. Dominus deus tuus, deus vnus eſt. Vnde admirabiliter Apo
ſtolus, ne duos deos diceret, aut duos dominos nomioaret,
aut derogaret vel filio, vel patri, Vnus, inquit, deus pater, ex
1. Corin. 8. quo omnia: & vnus dominus Ieſus, per quē omnia. Nam qui
deus, & dominus: & qui dominus, deus. Denique ſcriptum
Pſalm. 99. eſt: Scitote quia dominus ipſe eſt deus noſter. Omnia ergo
quæ pater habet, & filius habet. Deus pater ſecundum gene
rationis rationem: deus filius ſecundum imaginis vnitatem.
Dominus filius, quia omnia ſibi, cum poteſtate poſſet, ratio-
ne ſubiecit. dominus pater, quia radix eſt filij: Sic nobis pa-
A ter in filio perſonarum definitione diſtinguitur, poteſtatis
vnitate connectitur. Itaque alter io altero, & vnum in alter-
utro. Nam & patris gloria eſt, ſi non degenerauit in filio: &
filij gratia, ſi pater videtur in Chriſto. Ergo non degener,
in quo vnitatis ſumma maieſtas: nō alienus, in quo proprie-
tas generationis expreſſio veritatis eſt.

De futura templi deſtructione.

NOn relinquetur lapis ſuper lapidem, qui non de- Ca. XXI.
ſtruatur.) Sequebatur de vidua locus: quam quo-
niam in libro quē de viduis præſcripſimus, præ-
dicauimus, nunc ſequeſtramus. Verum autem di-
ctum eſt iuxta propoſita de templo quod Salomon condi-
dit: idque primum ab hoſte iudicij eſſe tempore ſubuerten
dum. Nihil eſt enim opere & manu factum, quod non aut ve
tuſtas conficiat, aut vis ſubruat, aut ignis exurat. Tameo eſt
& aliud templum conſtructum ex precioſis lapidibus, & or
natum donis, cuius euerſionem dominus ſignificare videa-
tur: ſynagogam ſcilicet Iudæorum, cuius ſtructura vetus
eccleſia ſurgente diſſoluitur. Eſt etiam templum in vno-
quoque, quod deficieote fide labitur: & maxime ſi quis fal-
B ſo Chriſti oomen obtendat, quo interiorem expugnet affe-
ctum. Poteſt etiam ea eſſe expoſitio, quæ mihi plus prolit.
Quid enim mihi prodeſt diem ſcire iudicij? Quid mihi pro-
deſt tantorum conſcio peccatorum, ſi dominus veniat, niſi
veniat in meum animum, redeat in meam mentem, niſi viuat
in me Chriſtus, in me Chriſtus loquatur? Ergo mihi Chri-
ſtus debet venire, mihi debet aduentus eius fieri. Fit autem
domini ſecundus aduētus in defectione mundi, quando poſ
ſumus dicere: Mihi autem mūdus crucifixus eſt, & ego mun Gala. 6.
do. Sed hunc virum talis mundi defectus ſi io ſuperiori-
bus domus inueniat, vt conuerſatio huius in cœlis ſit, tunc
deſtruetur templum corporale atque viſibile: lex corpora-
lis, paſcha corporale, & paſcha viſibile, azyma corporalia,
& azyma viſibilia: audeo dicere, Chriſtus tēporalis, vt fuit
Paulo antequā crederet: quia io eo cui mūdus deficit, Chri
ſtus æternus eſt. Huic ſpiritale tēplum, lex ſpiritalis, paſcha
etiam ſpiritale: quoniam ſemel Chriſtus occiditur. Hic epu
latur azyma, non ex fruge terrena, ſed ex fruge iuſtitiæ. Fit
ergo huic præſentia ſapiētiæ, præſentia virtutis atq; iuſtitię
C præſentia redēptionis, Chriſt' enim ſemel quidē ꝓ peccatis
populi mortuus eſt, ſed quotidie peccata populi redēptur'.

De ſignis futuræ deſtructionis templi.

CVm autem audieritis prælia, & opiniones pręlio-
rum, nolite terreri.) Interrogatus dominus quan
do tēpli futura deſtructio, & quod ſignum eſſet
aduentus eius, de ſignis docet, de tempore nō pu
tat intimādum. Sed Matthæus interrogationē tertiam addi-
dit, vt & tēpli tēpora deſtruendi, & ſignum aduētus, & con-
ſummatio ſeculi à diſcipulis quæreretur. Lucas ſatis putauit
de cōſummatione ſeculi cognitum, ſi de aduētu domioi diſ
ceretur. Verborum autē cœleſtium nulli magis q̄ nos teſtes
ſumus, quos mundi finis iouenit. Quāta enim pręlia, & quas
opiniōes accipimus præliorū? Hūni in Alanos, Alani io Go
thos, Gothi in Taifalos & Sarmatas inſurrexerūt. Nos quo-
que in Illyrico exules patria Gothorum exilia fecerunt: &
nondū eſt finis. Quæ omoiū fames, lues pariter boū atq; ho
minū, cæteriq; pecoris, vt etiā nos qui bellū nō pertulimus,
D debellatis tamen pares fecerit peſtileotia. Ergo quia in oc-
caſu ſeculi ſumus, præcedunt quædam ægritudines mondi.
Aegritudo mundi eſt fames, ægritudo muodi eſt peſtilētia,
ægritudo mundi eſt perſecutio. Sunt autem & alia bella quę
vir ſuſtinet Chriſtianus: diuerſarum quoque prælia cupidi-
tatum, ſtudiorúmque conflictus: multóque grauiores dome
ſtici hoſtes, quam extranei. Nunc auaritia ſtimulat, nunc ac-
cendit libido, nunc metus terret, nunc iracundia exagitat,
nunc ambitio mouet, nūc terrere tentāt ſpiritalia nequitię,
quæ ſunt in cœleſtibus. Itaque quaſi quibuſdā vrgetur pręliis, & quibuſdam terræmotibus quatitur mobilis aoimi ou
tantis affectus. Sed fortior dicit: Si conſiſtaot aduerſum me Pſal. 26.
caſtra, nō timebit cor meum: Si exurgat aduerſum me præ-
lium, in hoc ego ſperabo. Stat in acie ferens hoſti obuium
pectus. etiam ſi quis Golias exurgat immitis atque præcel-
ſus, timentibus tameo cæteris exurgit humilis quaſi Dauid, 1. Reg. 18.
regis

A regis abiiciẽs arma terreni,ſumens fidei tela leuiora,& tripli
ci ſparto iaculũ puræ confeſſionis intorquens, perſecutoris
vulnerat impudentiã,contemptor minarum,negligens po-
teſtatum,etiã idoneus in quo Chriſtus loquatur. Alibi Chri
ſtus,alibi pater,alibi ſpiritus loquitur patris. Non diſcordãt
iſta,ſed cõgruunt. Quod vnus loquitur,tres loquũtur,quia
2.Reg.18. vox vna eſt trinitatis. Huic victori, qui ſuo Goliam gladio
peremerit,dũ mortẽ ꝓ Chriſto excipit, fugatis Allophylis
occurrũt iuuẽculæ,illæ ſcilicet ſicut aquilæ,dicẽtes: Percuſ
ſit Saul in milibus,Dauid in decẽ milibus. Quod indicio eſt
victores ſeculi principibus anteſerri. Denique mortuis re-
gib' in perpetuũ martyres regnum cœleſtis gratiæ honore
ſuccedũt:& illi fiunt ſupplices,hi patroni. Eſt & alius Goliæ
gladius,aliud diaboli telũ,ſermo ſcilicet hæreticorum, quẽ
vir pſallere ſciens atripit,vt aduerſarium vincat: audiẽs hic
bella,non patiens, nec alicuius vento doctrinæ mobilis in-
quietus:neſciens famem verbi,& ſcripturæ cœleſtis vberta
te ſatiatus, qui vanis hæreticum vocibus perſonantem laceſ
ſere nõ reformidet. Tunc qui eſt infirmus,expectet,ne præ-
B iudicium cæteris faciat congreſſu impari. Veniat Dauid,cui
Chriſtus os aperiat ad eloquenda myſteria: veniat ille Naza
ræus,cuius capillus non cadat, vel nihil habens ſuperfluum
quod cadere poſſit, vel nihil de ſuperioribus virtutibus a-
miſſurus,integer ſobrietate,fortis in pace,qui ſenſus omnes
vſque in finem & verba cuſtodiat. Prædicatur euangelium,
vt ſeculum deſtruatur. Sicut enim præceſſit in orbem terræ
euangelij prædicatio, cui iam & Gothi & Armenij credide
runt,& ideo mundi finem videmus:ita & à viro ſpiritali eu-
angelium prædicatur, quando omnes ſapientiæ progreſſus,
& omnes formas virtutis exequitur,pſallenti mente & ſpiri
tu nouiſſimam deſtruens mortem. Tunc enim finis,cum tra
1.Corin. 15. diderit in eo Chriſtus regnũ deo & patri:fueritque iſte ſub-
iectus ei,qui ſibi ſubiecit omnia, vt ſit deus omnia in omni-
bus. Et prædicabitur euangelium per omnes ciuitates Iu-
Pſalm.75. dææ. Notus eſt enim in Iudæa deus. Tũc enim ciuitates ædi
ficantur Iudææ,quando virtutum fundamenta ponuntur.

De ſigno appropinquantis deſolationis.

C CVm videritis circundari ab exercitu Hieruſalẽ.)
Vere Hieruſalem ab exercitu obſeſſa eſt,& expu
gnata à principe Romano. Vnde & Iudæi putaue
runt tunc factã abominationem deſolationis, eò
quod caput porci in templum iecerint illudentes Romani
Iudaicæ ritum obſeruantiæ. Quod ego nec furens dixerim.
Abominatio enim deſolationis execrabilis aduentus Anti-
chriſti eſt,eò quod ſacrilegiis infauſtis mẽtium interiora cõ
taminet,ſedens iuxta hiſtoriam in tẽplo, vt ſibi diuinæ vin-
dicet ſolium poteſtatis. Iuxta interpretationem autem ſpiri
talem pulchre inducitur ſtare, eò quod in affectibus ſingu-
lorũ veſtigiũ perfidiæ ſuæ cõfirmare deſideret, ex ſcriptu-
ris diſputans eſſe ſe Chriſtum. Tũc appropinquabit deſola-
tio,quoniã à vera religiõe plerique lapſi errore deſciſcent.
Tunc erit domini dies. quod etiam Apoſtolus euidẽter ex-
2.Theſ.2. poſuit,dicens obſeruandum eſſe nobis quaſi inſtet dies do-
mini,ne quis nos ſeducat vllo modo: quia niſi venerit diceſ
ſio primum, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perdi-
D tiõis,qui aduerſatur, & extollitur ſupra omne quod dicitur
deus,aut quod colitur,ita vt in templo dei ſedeat oſtendens
ſe tanquam ſit deus.& reliqua. Ergo ſedebit in templo,& in
templo interiore Iudæorum,qui Chriſtum negabũt:in tem
plo non inuiolabili,ſed corruptelæ obnoxio,quod aut per-
fidiæ inuoluat ruina,aut iracũdiæ vis ſubruat, aut cupidita-
tum ignis exurat. Et bene tunc veniet dies domini, & bre-
uiabuntur dies propter electos:quoniã ſicut primus aduen-
tus domini propter redimẽda peccata, ita & ſecundus pro-
pter reprimenda delicta,ne plures perfidiæ errore labãtur.
3.Reg.17. Tunc pſeudoprophetæ,tunc fames. Repete mihi Heliæ tem
pora,& inuenies tunc prophetas confuſionis, tunc Iezabel,
tunc famem,tunc ariditatem terræ. Qua ratione? Quia abun
dauerat iniquitas,refrixerat charitas. Denique iuſtus in de-
ſerto, iniquus in regno eſt. Eſt & alius Antichriſtus au-
thor huius, diabolus ſcilicet, qui meam Hieruſalem, meam
animam certe animam dei, animam pacificam obſidere mi-
Epheſ.6. titur ſuæ legionis exercitu. Non eſt enim colluctatio nobis

A aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principatus &
poteſtates, aduerſus mundi huius rectores tenebrarum ha-
rum. Tunc eſt diſceſſio,cum anima à ſeipſa deſciſcit. Et ruſ
ſus cum dominum cogitat,tremit atque turbatur. Tũc eum
iſte Antichriſtus tenet: donec de medio fiat, iuſtitia exulat,
iniquitas regnat. Tunc fides rara, vt ipſe quaſi addubitans
dominus dixit: Tunc veniens filius hominis,nunquid inue- Lucæ.18.
niet fidem ſuper terrã? Vel in noſtra vtique terra,vel in or-
be terrarum. Sic & alibi: Dominus reſpexit ſuper filios ho- Pſalm.13.
minum,ſi eſt intelligens,aut requirens deum. non quia du-
bitet deus,ſed quia ita rara erat in hominib' fides, vt ſecun-
dum opinionem hominum videretur eſſe dubitandum.
Ergo quando in medio templi eſt diabolus, deſolatio abo-
minationis eſt ſecundum Danielem prophetam. Cum au-
tem vnicuique laboranti Chriſti præſentia ſpiritalis illuxe-
rit,tollitur iniquus è medio, & incipit regnare iuſtitia, quæ
omnium fidelium mẽtibus euacuat principatum. Eſt etiam
tertius Antichriſtus, aut Arrius, aut Sabellius: imò omnes
ſunt Antichriſti,qui praua nos interpretatione ſeducunt. Et
B ideo qui legit, intelligat. Qui intelligit,nõ ſeducitur vt cre
dat falſa pro veris,more vtique Iudæorum,qui verum Chri
ſtum negauerunt: vnde conſequens erit vt credant verum
eſſe qui falſus eſt. ſic & Arriani quod negant Chriſto,Anti-
chriſto non negabunt.

De væ prægnantium & nutrientium in illis diebus.

VAe illis quæ in vtero habent, & vbera dãtibus in
illis diebus.) Ergo cõceptio criminoſa eſt? Atqui
liberi præmia nuptiarum ſunt. Et quomodo Sarã
dominus benedixit, & peperit? Quomodo Anna
orauit,& genuit? Quomodo Rachel filios benedicta ſuſce-
pit? Nunquid errauerunt prophetæ? Quoniam dominus er-
rare non potuit, ſed in prophetis quoque dominus eſt lo-
cutus,& ideo nec illi errare potuerunt. Qui igitur *quadra-
re poterit diſcordiam literarũ? Sed quia ibi bellum eſt,con *al. Quid er
certamur ad ſpiritum pacis. Pax enim dixit: Mulier cũ par- go? Errare
turit,triſtitiam habet,quia venit hora eius: cum autem pepe poterit diſ
rerit, iam non meminit preſſuræ, & ſubiecit: Et vos modo cordia &c.
C quidem triſtitiam habetis,iterum autem videbo vos,& gau Ioan.16.
debit cor veſtrum. vt oſtenderet perfectorũ eſſe lætari,nu-
tare infirmorũ,quaſi adhuc incerta metuentium. Sed & hic
in ſuperioribus dixit: Edebant, & bibebant:nubebãt, & v-
xores ducebant,ligantes ſcilicet ſe in hanc vitam, & ſolici-
tudinibus ſecularibus vincientes. Hæ ſunt itaque prægnan-
tes quibus væ dicitur,quæ aruinam ſuæ carnis extendãt,&
quibus intimorum greſſus pigreſcant animorũ,effœtæ vir-
tutum,fœtæque vitiorum. Sed nec illæ prægnãtes condem-
nationis exortes ſunt, quæ in bonorũ actuum molimine cõ
ſtitutæ, necdum aliquos ſuſcepti operis dedere proceſſus.
Sunt enim & quæ de dei timore concipiunt, quæ dicũt: De
timore tuo concepimus & parturiuimus. Sed non omnes pa Eſaiæ 26.
riunt,non omnes perfecti,non omnes poſſunt dicere: Pepe
rimus ſpiritum ſalutis in terra. Non omnes Mariæ, quæ de
ſpiritu ſancto Chriſtum concipiant, verbum pariant. Sunt
enim quæ abortiuum excludãt verbum antequam pariant.
Sunt quæ in vtero Chriſtum habeãt,ſed nondum formaue-
D runt:quib' dicitur: Filioli mei,quos iterum parturio, donec Galat.4.
formetur Chriſtus in vobis. Ergo qui adhuc in vtero ſunt,
parturiuntur quaſi imperfecti:iam illi perfectiores, quibus
dicitur: Ego vos per euangeliũ genui. Multi patres per euan
gelium,& multæ matres quæ Chriſtum pariunt. Quis mihi 1.Cor 4.
igitur Chriſti monſtret parentes? Ipſe monſtrauit dicens:
Quæ mihi eſt mater,aut qui fratres? Qui fecerit voluntatem Matth.12.
patris mei qui in cœlis eſt,ipſe mihi & frater,& ſoror,& ma
ter eſt. Fac voluntatẽ patris, vt Chriſti mater ſis. Multæ con
ceperunt Chriſtum,& nõ genuerunt. Ergo quæ parit iuſti-
tiam,Chriſtum parit:quæ parit ſapientiam,Chriſtum parit:
quæ parturit verbum,Chriſtum parturit. Eſt etiã quæ par-
turiuit iniuſtitiam,& peperit iniquitatem. Iſtis væ prægnan Pſalm.7.
tibus,quæ corpore graues,ad euadendũ periculũ pigriores
ſunt. Iſtis væ,quibus futuri partus,quo corpus omne cõcu-
titur,dolor integer. His futuri ſigna iudicij initia ſunt dolo- Exod.21.
rum. Docuit etiam Moyſes eſſe prægnantẽ,quam ſi duo cõ
culcauerint litigantes,abortiuum cito inducant. Et ideo bo

na fœmina litem fugiat, pacem ſequatur, vt partũ poſſit ab- A
ſoluere, nec nouem menſium tempus expectet. Verbi par-
Sapiẽ.4. tus non in tẽporis ſed diligẽtiæ plenitudine eſt. Cõſumma-
tus autem in breui iuſtus impleuit tempora multa. At cõtra
cito anima imperfecta calcatur, & verbum quod concepit,
Matth.18 amittit. Sed væ illi qui ſcãdalizauerit vnum de puſillis iſtis,
Exod.21. væ illi qui prægnantem calcauerit. nam ſi informe adhuc pi
gnus excluſerit, pecuniæ iactura eſt. ſi vero formatum, red-
det animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro den
te, manum pro manu. Sed cur oculum aut manũ, cum abor-
tiuus & manum habeat, & oculum habeat, qui iam formatus
excuſſus eſt? Vnde apparet pro eo modo quo nocuit, vnũ-
quenque damnãdum. Si enim catechumenum quis vel hæ-
reticus vel ſchiſmaticus tanquam de vtero vel animę vel ec
cleſiæ parturientis excuſſerit, leuius punitur: ſi fidelem, gra
uius. Et ideo cauendum ne cum talibus litigando, eccleſiam
2.Tim.2. calces. Stultas enim pugnas, & ſine diſciplina quæſtiões de-
uita, ſciens quia generant lites, quibus eccleſia quaſi partu-
riens totius corporis conculcatione vexatur. Ergo cito re- B
ple vẽtrem tuum, vt citius poſſis partum edere. Audi quo-
modo repleas, & quibus repleas. Ex fructibus, inquit, oris
Prou.12. ſui vir impleuit ventrem ſuum, fructibus autem labiorum
ſuorum ſatiabitur. De nutrientibus quoque docuit me illud
3.Reg.3. Salomonis ſublime iudicium, & illa duarum contentio fœ-
minarum, quod etiam ſi iam partus dolore ſint abſolutę, ad-
huc tamen confirmandorum pignorum metu nutent: quia
per temulentiam nutrienti ſomnus obrepat, paruulum ma-
ter opprimat: neget ſuum, quærat alienum. Sed & illa quæ fi
lium non peremit, periclitatur ſuo, quia iudicio hæret incer
to. Ergo & nos, ne quaſi imperfectorum parentes operũ aut
iudicij dies aut mortis inueniat, paruulos noſtros ablactare
Gene.21. properemus. Ablactatus Iſaac non fuit ſomno matris obno
xius, & ideo epulum magnum exhibuit Abraham quando
ablactauit filium. Ablactatus Dauid retributionem animæ
ſuæ ſperat. Non enim vt Corinthius in primordio fidei, e-
ſcæ adhuc inualidus fortiori lacte potatur, ſed iam pane ſo-
lido firmatus, in plenitudinem perfectæ ætatis adoleuerat. C
Ergo non ſatis eſt cura generandi, niſi ſuppetat efficacia nu
triendi. Itaque & tibi tanquam Mariæ verbum dei creſcat,
ſapientia & ætate proficiat. Quod ita fit, ſi omnia dicta iuſti
riæ in corde cuſtodias, nec ſenectutis tempus expectes: ſed
in prima ætate deſponſatam viro iuſto ſapientiam ſine cor-
ruptela corporis tui cito concipias, cito parias, cito nutrias.
Vide mihi Paulum heſterno perſequentem, hodie creden-
tem: die craſtina prædicantem.

De orando ne fiat fuga hyeme vel ſabbato.

ORate ne fiat fuga veſtra hyeme vel ſabbato.) Cũ
iudicij die venturus ſit dominus ante quem ignis
ardebit, ignis autem vis aut ſemper eadem, aut ci-
tius adurat æſtate: quomodo orandum dicit ne fu
ga noſtra hyeme fiat? niſi forte quia is qui in montes fugit,
frigus & glaciem, procellas & grandinem delictorum time-
re non debet, ſed optare æſtiuæ lucis ſerenitatem, ne lubri-
co corporis veſtigia infirma labantur? Vnde & illa iam ſe- D
cura proceſſu, iam firmis radicibus nixa lætatur, dicens:
Hyems abiit, tempus ſecandi aduenit. Hyeme enim arbo-
Canti.2. res ventus ſuo honore deſpoliat, & aſperitas frigoris tene-
ras frondes in ſpeciem mortis interficit. Vere autem reſur-
gunt ſemina, & tanquam noua æſtas naturæ viridantis ado-
leſcit. Vere paſcha eſt, quando ſeruatus ſum: æſtate eſt pen-
tecoſte, quando reſurrectionis gloriam celebramus ad in-
ſtar futuri. Orandum etiam ne ſabbato te, hoc eſt, ab operi-
bus ociantem veniens dominus deprehendat. Et ideo iuxta
legem operare diem* in die, & eſto ſpiritu feruenti, & labo-
*de die in die n. re peruigili. Nec ocioſum illud, quia ſcriptum eſt: Sabbato
humiliabis animam tuam. Et quia ſeptuaginta annis popu-
lus in captiuitate durauit, tunc violata religio, obtrita liber-
tas, pudicitia vulnerata. Ergo tunc tibi emigrandum ex hac
vita, quando virtutes vigent, vitia captiua ſunt: non quan-
vacua. do captiua eſt anima, & vigor eius & virtus vacat, corpo-
ris peccata dominantur.

De ſignis aduentus domini.

A ERunt ſigna in Sole, & Luna, & ſtellis.) Et prophe
tiæ vera ſeries, & integra cauſa myſterij quod &
captiui Iudæi ſecundo in Babyloniam Aſſyriám-
que ducentur, captiui in toto erunt orbe, quia ne-
gauerunt Chriſtum: & Hieruſalem, quæ videtur, ab hoſtili
exercitu calcabitur, cadentibus Iudæis in ore gladij. Et Iu-
dæa omnis à nationibus credituris ſubiicietur in ore gladij
ſpiritalis, qui eſt ſermo bis acutus, & fiẽt ſigna diuerſa in So
le, & Luna, & ſtellis. Quæ ſigna ſecundum Matthæum eui-
dentius exprimuntur. Tunc, inquit, Sol obſcurabitur, &
Luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadẽt. Plurimis enim
à religione deficiẽtibus clara fides obſcurabitur nube perfi-
dię: quia mihi Sol ille cœleſtis mea fide vel minuitur, vel au
getur. Quemadmodum ſi plurimi radios mundani Solis a-
ſpiciant, pro captu videntis aut pallidior Sol videtur, aut cla
rior: ita pro deuotione credentis vnicuique ſpiritale lumen
infunditur. Et quemadmodum mẽſtruis curſibus Luna, vel
terræ oppoſitu, cũ fuerit è regione Solis, vaneſcit: ſic & ſan-
B cta eccleſia, cũ lumini cœleſti vitia carnis obſiſtunt, fulgorẽ
diuini luminis de Chriſti radiis non poteſt mutuari. Nãque
in perſecutionibus lucẽ dei ſolus plerunque amor vitæ hu-
ius excludit. Cadent ſtellæ, illi vtique reſurrectionis gloria
iam micantes, illi viri ſicut luminaria in ſeculo verbum vi-
tæ cõtinentes, illi viri de quibus Abrahę dictum eſt, quia ſi-
cut cœlũ fulget & ſtellæ, ſic & ſemen eius. Excident ergo
hominibus patriarchæ, excident prophetæ, ſi perſecutionis
acerbitas conualeſcat. Quæ oportet fieri, donec eccleſiæ in
omnib⁹ virtutib⁹ in ſingulis plenitudo cumuletur. Sic enim
probantur boni, ſic produntur infirmi. Ergo varij animorũ
æſtus ita graues erũt, vt delictorũ multitudine male cõſciis,
futuri iudicij metu, ſacri in nobis ros fontis areſcat. Aret e-
nim perfidia, fides rorat. ¶ Nã virtutes cœlorũ cõmouebun
tur. Et tunc videbũt filium hominis venientẽ in nubibus.)
Fortaſſe quẽadmodum domini expectatur aduentus, vt eius
præſentia in toto fiat vel hominis orbe vel mundi, quæ fit
vtique in ſingulis cum omnibus affectibus receperint Chri
C ſtum: ſic etiã virtutes cœlorum aduẽtu domini ſaluatoris ac
reditu (eſt enim virtutum dominus) augmentum gratię con
ſequantur neceſſe eſt, & plenitudine diuinitatis propius ſe
infundẽte moueantur. Sunt etiã virtutes cœlorũ quæ enar-
rant gloriã dei, & quę pleniore Chriſti infuſione moueãtur,
virtutes ſpiritales, quæ vidẽt Chriſtum. Docuit nos Dauid
quemadmodum hæ moueantur virtutes, dicẽs: Accedite ad Pſalm.33.
eum, & illuminamini. Docuit etiã Paulus quẽadmodũ Chri 2.Corin.3.
ſtum videas. Cum enim cõuerſus fueris ad dominum, auſer-
tur velamen, & vides Chriſtum. Vides illum in nubibus. Nõ
equidẽ puto quod in caligine tenebroſa & horrore pluuiali
Chriſtus adueniat. Nubes enim quæ videntur, cœlum vtiq; Pſalm.18.
caliganti horrore ſubtexunt. Et quomodo in ſole poſuit ta
bernaculum ſuum, ſi pluuialis erit eius aduẽtus? Sed ſunt nu
bes, quæ quia ſic oportet, cœleſtis obtexunt myſterij clari-
tatẽ. Sunt nubes quæ rore gratiæ ſpiritalis humeſcant. Aſpi- Pſalm.98.
ce nubem in veteri teſtamento: In columna, inquit, nubis lo
quebatur ad eos. Per Moyſem vtiq; loquebatur, per Ieſum
D Naue, qui Solẽ ſtatuit, vt plenioris luminis acciperet clarita
tem. Ergo Moyſes & Ieſus nubes ſunt. Aſpice quia viri ſan Ibidem.
cti nubes ſunt, quia ſicut nubes volant, & quaſi columbæ Eſaiæ.19.
cum pullis. Super me nubes ſunt Eſaias, Ezechiel, qui mi-
hi per Cherubin & Seraphin ſanctitatem diuinæ trinitatis
oſtendunt. Nubes ſunt omnes. In his nubibus venit Chri-
ſtus. Venit in nube in Canticis canticorum, ſerena nube, &
ſponſi refulgens lætitia. Venit & in nube leui, incarnatus
ex virgine. Vidit enim propheta ſicut nubem venire ab O- Eſaiæ.60.
riente. Et bene leuem nubem dixit, quam terrena vitia non
grauarent. Vide nubem in quam ſpiritus ſanctus ſuperue-
nit, & virtus altiſſimi obumbrauit. Cum ergo apparuerit
Chriſtus in nubibus, cõcident ſe tribus terrę. Eſt enim qui-
dam ordo criminum, & ſeries peccatorum, quæ Chriſti di-
rimatur aduẽtu. ¶ Videte ficulneam, & omnes arbores cum
producunt iam ex ſe fructum, ſcitis quia prope eſt æſtas.)
Diuerſo quidem modo, in vnum tamen concurrere videtur
euangeliſtarum ſententia. Matthæus enim de ſola dixit fi-
culnea, cum ramus eius tener fuerit: hic de arboribus om-
nibus.

nibus. Verum ſiue cum fructus in omnibus vireſcit arboribus, & ficulnea fœcunda iam floret, vt omnis lingua confiteatur iam deo, cõfitente etiam populo Iudæorum, ſperare domini debemus aduẽtum, quo tanquã temporibus æſtiuis reſurrectionis fructus metẽtur: ſiue cum leuem fragilémque iactantiam homo iniquitatis tanquã ſolia ſynagogæ ramos induerit, conijcere debemus appropinquare iudicium. Nam remunerare fidẽ dominus, & delinquendi finẽ afferre feſtinat. Duplicẽ igitur habet figurã hæc ficulnea vel cum dura miteſcunt, vel cum peccata luxuriant. Nam per fidẽ credentium quæ arebant antè, florebũt: & per gratiam delictorum peccatores gloriabuntur. Ibi fructus eſt fidei, hic perfidię laſciuia. Fructum mihi ficulneæ agricolæ euangelici cultura promittit. Deſperare non debemus, ſi foliis ficulneæ peccatores ſe tanquam fraudis veſte texerunt, vt conſcientiam velarent. Ergo folia ſuſpecta ſine fructu. Tales veſtes paradiſi exules habent. Duplicem igitur habet figuram.

De homine portante amphoram aquæ, diſcipulis Paſcha paraturis occurſuro.

B

Caput XXII. Ecce introeuntibus vobis in ciuitatẽ, occurret vobis homo amphoram aquæ portans.) Bonum eſt cõſiderare vbi dominus paſcha faciat. Secundum Matthæum habes, Ite in ciuitatem ad quendã. Primum maieſtatem diuinitatis aduerte. Cum diſcipulis loquitur & iam nouit quid alibi ſit futurum. Deinde dignationem eius intuere, quia non perſona diuitis aut potentis eligitur, ſed pauper ambitur, & anguſtum hoſpitium pauperis amplis nobilium ædibus anteſertur. Ite, inquit, ad quẽdam. Sciebas domine nomen eius, cuius ſciebas miniſterium, cuius ſciebas occurſum. Sed ideo ſine nomine deſignatur, vt ignobilis æſtimetur. Nihil hic compoſitum, vbi non exprimitur perſona, ſed cauſa. Secundum Marcum autem, lagenã aquæ portans. Hic ergo apoſtolis mandatur ſequendus. Et quomodo paterfamiliàs? Vt agnoſcas ſanctitatis definitionẽ eſſe, non cenſus. Quomodo in ſuperioribus habens ſtratum magnum? Vt meritũ eius aduertas, in quo dominus cum diſcipulis ſublimium virtutũ eius delectatione requieſceret.

C

Vtinam ergo mihi contingat amphoram aquæ portare, contingat lagenam aquæ portare, quam portat paterfamiliàs, habens in ſuperioribus ſtratum magnum. Quid eſt enim amphora, niſi menſura perfectior? Non mediocres qui menſuram habent. Denique dominus, Mẽſuram, inquit, bonam cumulatam, ſupereffluentem dabunt vobis. Nam de aqua quid loquar? Super aquam ante ipſos mũdi natales ſanctus, vt legis, ſpiritus ferebatur. O aqua, quæ humano aſperſum ſanguine, vt præſentium lauacrorum figura præcederet, orbem terrarum lauiſti. O aqua, quæ ſacramentum Chriſti eſſe meruiſti, quæ lauas omnia, nec lauaris. Tu incipis prima, tu comples perfecta myſteria. A te principium, in te finis: vel potius tu facis vt finem neſciamus. Per te ſœtor tabidæ carnis aboletur, & pereuntia ſitu viſcera aſperſo ſale in multam ſeruantur ætatem. Per te arentibus æſtu corporibus, dulcis ad gratiam, ſalutaris ad vitam, ſuauis ad voluptatem potus infunditur.

Lucæ.6.

Gene.1.

D

Tu nomen prophetis & apoſtolis, tu nomen ſaluatori dediſti. Illi nubes cœli, illi ſal mundi, ille fons vitæ eſt. Quæ montibus preſſa, non clauderis: quę ſcopulis illiſa, non frangeris: quæ terris infuſa, non deficis, ſed intimis ſcaturiens venis, aut ſpiritum incluſa vitalem inhalas, aut ſuccum diffuſa fertilem præſtas, aut rigatum ſuperfuſa ad commodum ſubminiſtras, ne ſiccatis exanimata vitalibus ſolennes neget terra prouentus. Omniũ elementorum ſubſtantia, cœlum, aër, mare, & terra, te reddunt. Te prophetico percuſſa tactu, vt ſitientium rigares corda populorum, vomuit petra: te, cum de latere ſaluatoris erumperes, percuſſores viderũt, & crediderunt: & ideo regenerationis noſtræ de tribus vna es teſtibus. Tres enim teſtes ſunt, aqua, ſanguis, & ſpiritus: Aqua ad lauacrum, ſanguis ad precium, ſpiritus ad reſurrectionem.

1.Ioan.5.

De ſponſione præmij diſcipulorum Chriſti, qui ſecum in tentationibus permanſerunt.

Et ego quidem diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi pater regnum.) Regnum dei non eſt de hoc mũdo. Non ergo æqualitatis homini ad deum, ſed ſi-

A

militudinis æmulatio eſt. Solus enim Chriſt[us] eſt plena imago dei, propter expreſſam in ſe paternæ claritudinis vnitatem. Iuſtus autem homo ad imaginem dei eſt, ſi propter imitandam diuinæ conuerſationis ſimilitudinem mũdum hunc dei cognitione contẽnat, voluptatéſque terrenas verbi perceptione deſpiciat, quo alimur in vitã: vnde & corpus Chriſti edimus, vt vitæ æternæ poſſimus eſſe participes. Non enim victus & potus nobis, pręmij loco ſpõdetur & honoris, ſed cõmunicatio gratiæ cœleſtis & vitæ. Neque duodecim throni tanquam aliqua corporalis ſunt receptacula ſeſſiõis, ſed quia ſecũdum diuinam ſimilitudinem indicat Chriſtus cognitione cordium, non interrogatione factorum, virtutẽ remunerãs, impietatémque condẽnans, ita & Apoſtoli in iudicium ſpiritale formãtur remuneratiõe fidei, & execratione perfidiæ, virtute errorem redarguentes, ſacrilegos odio perſequentes. Conuertamur igitur, & caueamus ne in perditionẽ aliqua inter nos de prælatione poſſit eſſe contentio. Si enim cõtendebant apoſtoli, nõ excuſationi obtenditur, ſed

B

cautioni proponitur. Si Petrus aliquando conuertitur, qui ad primam dei ſecutus eſt vocem, quis poteſt dicere cito ſe eſſe conuerſum? Caue ergo iactantiam, caue ſeculum. Ille enim confirmare iubetur fratres ſuos, qui dixit: Omnia reliquimus, & ſecuti ſumus te. Deinde contuendũ eſt quia non omnis honorificentiæ ſtudium humilitatis defuitur. poteſt enim deſerre alicui propter ſeculi gratiã, potentiæ metũ, vtilitatiſque contuitũ. Tua ædificatio quæritur, non alterius honor: & ideo vna datur omnibus forma ſententię, vt nõ de prælatione iactantia ſit, ſed de humilitate cõtentio, eò quod ſe dominus proponit imitãdum. Egebamus omniũ, ipſe nullo: & tamen prębuit ſe humilitatis authorem, cùm diſcipulis miniſtraret. Quod vtique faciebat non ſtudio vtilitatis, ſed exercitatione virtutis. Petrus autẽ etſi ſpiritu prõptus, corporis tamen adhuc infirmus affectu, denunciatur dominum negaturus. Neque enim poterat diuinæ conſtantiã intentionis æquare. Paſſio domini æmulos habet, pares non habet. Ita non reprehendo quod negauit, laudo quod fleuit. Aliud

Matth.19.

C

commune cõditionis eſt, aliud ſpeciale virtutis. Et ideo inſtruitur ad cauendum, non cogitur ad negandum.

De ſacculo & pera tollẽdis, tunicaq́; vendẽda, & gladio emẽdo.

Qui nõ habet, inquit, ſacculũ, tollat ſimiliter & peram. Et qui non habet, vẽdat tunicam ſuam, & emat ſibi gladium.) O domine, cur emere me iubes gladium qui ferire me prohibes? Cur haberi præcipis, quem vetas promi? niſi forte vt ſit parata defenſio, nõ vltio neceſſaria: & videar potuiſſe vindicari, ſed noluiſſe? Lex tamen referire non vetat, & ideo fortaſſe Petro duos gladios offerenti, Sat eſt, dicis, quaſi licuerit vſque ad euangelium, vt ſit in lege æquitatis eruditio, in euangelio bonitatis perfectio. Multis hoc iniquum videtur, ſed non iniquus dominus, qui cum ſe poſſet vlciſci, maluit immolari. Eſt enim gladius ſpiritalis vt vẽdas patrimonium, emas verbum, quo nuda mentis penetralia veſtiuntur. Eſt etiam gladius paſſionis, vt exuas corpus & immolatæ carnis exuuiis

D

ematur tibi ſacri corona martyrij. quod ex benedictionibus dominicis colligere potes, qui ſummam omnium coronarum, ſi quis perſecutionem patiatur pro iuſtitia, prædicauit. Denique vt ſcias quia de paſſione locutus eſt, ne turbaret diſcipulorum animos, de ſe exemplum protulit, dicens: ¶ Quoniam hoc quod ſcriptum eſt, oportet impleri de me, Quod & cũ iniuſtis deputatus eſt.) Mouet tamen adhuc quod duos gladios diſcipuli protulerunt, ne forte vnum noui, alterum veteris teſtamẽti, quibus aduerſus diaboli armamur inſidias. Denique dicit dominus: Sat eſt.) quaſi nihil deſit ei quem vtriuſque teſtamenti doctrina munierit.

Eſaiæ.53.

De triſtitia, dolore, tædio, & oratione Chriſti.

Pater, ſi poſſibile eſt, transfer à me calicem hunc.) Hærent plerique hoc loco, qui triſtitiam ſaluatoris ad argumẽtum inolitæ potius à principio, quã ſuſceptę ad tempus infirmitatis inclinant & naturalis ſenſum cupiunt retorquere ſententiæ. Ego autẽ non ſolum excuſandum non puto, ſed etiam nuſquam magis pietatem eius maieſtatémque demiror. Minus enim contuliſſet mihi, niſi meũ ſuſcepiſſet affectum. Ergo pro me doluit, qui

pro ſe nihil habuit quod doleret:& ſequeſtrata delectatione A
diuinitatis æternæ,tędio meæ infirmitatis afficitur.Suſcepit
enim triſtitiam meā, vt mihi ſuam lætitiam largiretur: & ve
ſtigiis noſtris deſcēdit vſque ad mortis ærumnā, vt uos ſuis
veſtigiis reuocaret ad vitā. Confidenter ergo triſtitiam no-
mino, quia crucem prædico. Neque enim ſpeciem incarna-
tionis ſuſcepit, ſed veritatē. Debuit ergo & dolorem ſuſci-
pere, vt vinceret triſtitiam, non excluderet. Neq; enim ha-
bent fortitudinis laudē, qui ſtuporē magis vulnerū tulerint
quàm dolorē. Homo enim in plaga, & ſciēs, inquit, ferre in-
firmitates, nos voluit erudire, vt quia in Ioſeph didiceram⁹
carcerem non timere, mortem vincere diſceremus in Chri-
ſto:&, quod eſt amplius, quēadmodum futuræ mortis mœ-
ſtitiam vinceremus. Quomodo enim te imitaremur domine
Ieſu, niſi ſequeremur vt hominem, niſi mortuum crederee-
mus, niſi vulnera vidiſſemus? Quemadmodum diſcipuli cre
derent fuiſſe moriturum, niſi morituri triſtitiam comperiſ-
ſent? Sic adhuc dormiūt, & neſciunt dolere, pro quib⁹ Chri
ſtus dolebat. Ita enim legimus: Qui peccata noſtra portat & B
Eſa. 53. pro nobis dolet. Doles enim domine, non tua, ſed mea vul-
nera, non tuam mortem, ſed noſtram infirmitatem, & nos ę-
ſtimauimus te eſſe in doloribus, cum tu non pro te, ſed pro
me doleres. Infirmatus enim es, ſed propter peccata noſtra,
non quia illa tibi infirmitas erat ex patre aſſumpta, ſed pro
me ſuſcepta: quia mihi proderat, vt eruditio pacis noſtræ eſ
ſet in te, & liuore tuo vulnera noſtra ſanares. Sed quid mirū
ſi pro omnib⁹ doluit, qui pro vno fleuit? Et quid mirum ſi
moriturus pro omnibus tædiat, qui Lazarum reſuſcitaturus
illachrymat? Sed & ibi piæ ſororis lachrymis commouetur,
quia mentem humanam tangebant. Et hic alto operatur af-
fectu, vt quia in carne ſua peccata noſtra perimebat, mœrorē
quoq; animę noſtrę ſuę animę mœrore aboleret. Et fortaſſe
ideo triſtis eſt, quia poſt Adæ lapſum tali trāſitu nobis erat
Sapient. 1. ex hoc ſeculo recedēdum, vt mori eſſet neceſſe. Deus enim
mortem non fecit, nec lętatur in perditione viuorum, & id-
eo faſtidit quod ipſe non fecit. Denique ait: ¶ Trāsfer à me
calicem iſtum.) Quaſi homo mortē recuſans, quaſi deus ſen
tentiam ſuam ſeruās. Oportet enim mori nos ſeculo, vt re- C
ſurgamus deo: vt iuxta diuinam ſententiam lex maledictio-
nis reſoluta, in terræ limum naturæ fine ſoluatur. Quod au-
tem ait, ¶ Non mea voluntas, ſed tua fiat.) Suam ad hominē
retulit, patris ad diuinitatem. Volūtas enim hominis tempo-
ralis, voluntas diuinitatis æterna. Non alia voluntas patris,
alia filij. Vna enim voluntas, vbi vna diuinitas. Diſce tamen
deo eſſe ſubiectus, vt nō quod ipſe vis eligas, ſed quod deo
ſcias eſſe placiturum. Deinde verborum ipſorum proprie-
tatem conſideremus. ¶ Triſtis eſt, inquit, anima mea.) Et a-
Ioan. 12. libi: Nunc anima mea turbata eſt valde. Non ergo ſuſcipi-
ens, ſed ſuſcepta turbatur. Anima enim obnoxia paſſioni-
bus, diuinitas libera. Denique: Spiritus prōptus, caro autem
infirma. Triſtis autem eſt non ipſe, ſed anima. Non eſt tri-
ſtis ſapientia, non diuina ſubſtantia, ſed anima. Suſcepit e-
nim animam meam, ſuſcepit corpus meum. Non me fefellit
vt aliud eſſet, & aliud videretur. Triſtis videbatur, & triſtis
erat non pro ſua paſſione, ſed pro noſtra diſperſione. Deni-
que ait: Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues gregis.
Matth. 25. Triſtis erat, quia nos paruulos relinquebat. Cęterum quàm D
conſtanter ſe morti obtulerit, conſequentia declarāt: quan-
doquidem quærentibus occurrit, turbatos confirmauit, tre
pidos prouocauit. Proditorem oſculi dignatione ſuſcepit.
Nec illud diſtat à vero, ſi triſtis erat pro perſecutoribus ſuis
quos ſciebat immanis ſacrilegij pœnas daturos. Et ideo di-
Marc. 14. xit: Transfer hunc calicē à me. Non quia deus dei filius mor
tem timebat, ſed quia nec malos pro ſe perire volebat. De-
Lucæ. 23. nique ait: Pater, ne ſtatuas illis hoc peccatum. ne exitialis eſ
ſet populo paſſio ſua, quæ eſſet omnibus ſalutaris.

*De Iudæ oſculo, & Chriſti traditione, comprehenſione, ac liga-
tione, Petrique percuſſione.*

IVda, oſculo filium hominis tradis?) Magna diuinę
ſignificatio poteſtatis, magna diſciplina virtutis.
Et cōſilium proditionis aperitur, & adhuc patien
tia non negatur. Oſtendiſti domine quem prode-
ret, dum occulta manifeſtas. Oſtendiſti etiā quē traderet, dū
A ducis, filium hominis: quia caro nō diuinitas cōprehēditur.
Illud tamen plus confutat ingratū, quod eum tradiderit, qui
cum eſſet dei filius, propter nos tamē filius hominis eſſe vo-
luiſſet. Quaſi dicat, propter te ſuſcepi ingrate quod tradis.
In hypocriſi ergo per interrogationē pronūciandum puto,
quaſi amātis affectu corripiat proditorē: Iuda, oſculo filium
hominis tradis? hoc eſt, amoris pignore vuln⁹ infligis? & cha
ritatis officio ſanguinem fundis? & pacis inſtrumento mor-
tem irrogas? Seruus dominum, diſcipulus ꝓdis magiſtrum,
electus authorem? Hoc eſt illud: Vtilia vulnera amici, quàm
* volūtaria oſcula inimici. Proditori hoc. Pacifico vero quid
dicitur? Oſculetur me ab oſculo oris ſui. ¶ Et oſculatus eſt Prouer. 27. Cant. 1.
eū.) Nō quo ſimulare nos doceat, ſed vt ne proditionē refu
gere videretur, & plus afficeret proditorem, cui amoris offi
cia non negaret, quia ſcriptum eſt: Cum odientibus pacem Pſalm. 119.
erā pacificus. Et ſigno dato, inquit, ab iis qui cū fuſtibus ve
nerant cōprehenditur.) Sed dominū omnium myſteria non
arma tenuerunt. Denique locutus eſt, & ceciderunt retror-
B ſum. Quo mihi legiones angelorum? Quo cœleſtem exerci
tum? vox domini ſola plus terret. Hanc ille ad demonſtran-
dum diuinæ maieſtatis indicium, qui in pectore Chriſti re-
cumbebat, elegit. Volenti ergo inijcit manus turba, nectuo
tur vincula. O amentes, ò perfidi, non ſic cōprehenditur ſa
pientia, nō ſic tenetur iuſtitia. Nec diſcipulorum ſtudia de-
fuerūt. Denique Petrus eruditus in lege, promptus affectu,
qui ſciret Phineæ reputatum ad iuſtitiam quod ſacrilegos
peremiſſet, percuſſit principis ſeruum. Sed dominus vulne- Num. 25.
ra cruenta detorſit, myſteria diuina ſubiecit, vt ſeruus prin
cipis mundi, hoc eſt, non naturæ conditione, ſed culpæ ſecu
larium famulus poteſtatum, auris ſuę vulnus exciperet, quia
non audiſſet verba ſapientiæ. Omnis denique qui facit pec- Ioan. 8.
catū, ſeruus eſt peccati. Peccatis, inquit, veſtris vēditi eſtis. Eſaiæ. 50.
Venditio propter peccata noſtra, propter bonitatē autē dei
redemptio peccatorum. Aut ſi Petrus volens percuſſit au-
rem, docuit quod aurem habere in ſpecie nō deberent, quā
in myſterio non haberent. Sed bonus dominus & ipſi refun
dit auditum, ſecundum prophetica dicta demōſtrans & ip-
C ſos, ſi conuertantur, poſſe ſanari, qui in paſſione domini vul
nerati ſunt, eò quod omne peccatum fidei myſteriis abluа-
tur. Tollit ergo Petrus aurem. Quare Petrus? Quia ipſe eſt
qui accepit claues regni cœlorum. Ille enim condemnat qui
& abſoluit, quoniam ligādi idem & ſoluendi adeptus eſt po
teſtatē. Tollit autē male aurem audientis, tollit autē gladio
ſpiritali, aurem interiorem male intelligentis. Caueamus ne
cui tollatur auricula. Legitur paſſio domini. ſi ad diuinita-
tem eius referimus infirmitatē corporeæ paſſionis, excidi-
tur auricula, & exciditur à Petro, qui non paſſus eſt Chriſtū
prophetam æſtimari, ſed dei filium docuit fideli confeſſio-
ne ſignari. Ergo cum legimus teneri Ieſum, caueamus ne ab
aliquo audiamus, & putemus eum ſecūdum diuinitatem te-
neri, teneri inuitum, teneri quaſi infirmum. Tenetur quidē,
& vt dixit Ioannes, ligatur ſecundum corporis veritatem.
Sed væ illis qui ligant verbum. Verbum enim ligāt, qui tan
tummodo Chriſtum hominem putant. Ligāt qui præſcium
non putant, qui omnipotentem non confitentur. Mala vin
cula Iudæorum, quibus non Chriſtum ligant, ſed ſeipſos al-
D ligant. Ligatur autem in domo nō pij alicuius & iuſti, ſed in
domo Caiphæ, hoc eſt, in impia domo, vbi etiam moriturus
pro omnibus prophetatur. Quàm amentes igitur qui benefi
cia diuina confitētur, & beneficiorum authorem perſequun
tur. Ideo aurem perdunt, quia perdiderunt auditus profe-
ctum. Auditum multi non habent, qui habere ſe credunt. In
eccleſia omnes habent, extra eccleſiam non habent. Aut for
taſſe ideo aurē tulit, ne amplius delinquerent audientes, qui
audita ſeruare non poſſent. Sic & aliquando confudit deus
linguas extruentium turrem, ne ſe audirent, & opus ſuæ im
pietatis augerent. Comprehēde, ſi potes, quomodo ad dex-
teræ ſaluatoris attactum fugiat dolor, & vulnera non medi-
camento aſperſa, ſed tactu obducta ſanentur. Operatorem
ſuum limus agnoſcit, & operatricem ſuam domini manum
ſequitur caro. Quomodo vult enim opus ſuum creator in-
ſtaurat. Sic & alibi cæco illi viſus, luto ſupra oculos illito,
quaſi in naturā redierit, reformatur. Iubere potuit, ſed ope-
rari

rari maluit, vt cognoſcam' ipſum eſſe qui è limo terræ corporis mẽbra noſtri variis apta formauit officiis, & infuſo vigore mentis animauit. Venerunt ergo & comprebenderunt eum, grauius perituri ſtudij ſui fructu. nec intellexerunt infelices myſterium, nec venerati ſunt tam clementem pietatis affectum, quod etiam hoſtes ſuos nõ paſſus eſt vulnerari. Illi iuſto mortem inferebant, perſecutorum vulnera iſte ſanabat.

De Petri proditione per ancillam, & eius negatione.

PEtrus verò ſequebatur à longe.) Et bene à longe ſequebatur iam proximus negaturo. Neqne enim negare potuiſſet, ſi Chriſto proximus adhæſiſſet. Sed fortaſſe & in hoc nobis maxima ſit admiratione reuerendus, quod dominum non reliquit etiam cum timeret. Metus naturæ eſt, cura pietatis. Alienũ quod timet, ſuum quod non ſugit. Quod ſequitur, deuotionis: quod negat, obreptionis. Commune quod labitur, fidei quod pœniter. Iam in domo principis ſacerdotũ ignis ardebat. Acceſſit Petrus, vt calefaceret ſe. Quia clauſo domino calor mentis etiam in ipſo refrixerat. Quid ſibi vult quod prima eũ prodit ancilla, cum viri vtique magis eum potuerint recognoſcere: niſi vt & iſte ſexus peccaſſe in necem domini videretur, vt & iſte ſexus redimeretur per domini paſſionẽ? Et ideo mulier reſurrectionis accepit prima myſterium, & mandata cuſtodir, vt & veterem præuaricationis aboleret errorem. Petrus ergo proditus negat. Ponamus enim negaſſe Petrum, quia dixit dominus, Ter me negabis: Et malo negaſſe Petrum, quàm dominũ feſelliſſe. Quid negauit? Quod promiſit incautè. Deuotionẽ conſiderauit, non reſpexit conditionem. Multatus quia dixit ſe animam ponere: quod nõ humanæ infirmitatis, ſed diuinæ eſt poteſtatis. Cum tam grauẽ imprudentis ſermonis multã luerit, quanta eſt pœna perfidiæ? Vbi tamen negat Petrus? Non in monte, non in tẽplo, non in ſua domo, ſed in prætorio Iudæorũ, in domo principis ſacerdotum. Ibi negat, vbi veritas non eſt. Ibi negat, vbi Chriſtus captus, vbi Chriſtus ligatus eſt. Quomodo enim non erraret, quẽ intromiſit oſtiaria, & interrogauit oſtiaria, & oſtiaria Iudęorũ? Male Eua induxit Adam, male Petrum introduxit fœmina. Sed ille in paradiſo labitur, vbi non veniabilis culpa: hic in prætorio Iudæorum, vbi difficilis innocentia. Illi interdictus lapſus, huic prædictus error. Ille cõmiſſus huic præiudicauit, hic illũ reſoluit. Conſideremus etiã quo in ſtatu neget. ¶ Frigus, inquit, erat.) Si tẽpus conſideremus, frigus eſſe non poterat. Sed frigus erat vbi Ieſus non agnoſcebatur, vbi non erat qui lucem videret, vbi negabatur ignis conſumens. Frigus ergo erat mentis, non corporis. Deniq; ad carbones ſtabat Petrus, quia algebat affectu. Mala flãma Iudaica: vrit, nõ calefacit. Malus focus, qui quondã etiam ſanctorum mentibus fuliginem erroris aſpergit, iuxta quẽ etiam Petri interiores oculi caligarunt. Illi oculi nõ carnis & ſanguinis, ſed oculi mentis, quibus Chriſtũ videbat. Dicet aliquis: Tu Iudæorum etiam elementa condemnas? Non condẽno elementa, quia nõ ſunt Iudæorũ elementa, ſed Chriſti. Sed alia eſt quam condẽno flamma perfidiæ. Hanc flãmam condẽno Iudæorum, diuina ſecutus oracula.

Hiere. 6. Dicit enim dominus: Argẽtum veſtrũ reprobum eſt. Si argentũ reprobum eſt Iudæorũ, & focus reprobus Iudæorũ eſt. Denique foco & auro Iudæorũ caput vituli figuratũ eſt, hoc eſt, ſacrilegij principat'. Sed videamus negãdi tenorẽ, quẽ inter euãgeliſtas video eſſe diuerſum. Ita nouũ fuit Petrũ potuiſſe peccare, vt peccatũ eius nec ab euangeliſtis potuerit comprehendi. Itaque Petrum prodẽti ancillæ quod ex illis eſſet qui cum Ieſu Galilæo erant, prima voce

Matth. 26. Matthęus poſuit reſpondiſſe: Neſcio quid dicas. Hoc etiam Marcus, qui ſecutus eſt Petrũ, & ex ipſo potuit verius cognoſcere. Prima vox negantis eſt Petri: qua tamen non negare dominũ, ſed à proditione ſe ſeparaſſe mulieris videtur. Quid tamen negauerit, cõſidera. Ex illis vtique ſe eſſe, qui

Marc. 14. cum Ieſu Galilæo erãt. Vel, vt Marcus poſuit, cum Ieſu Nazareno. Nunquid negauit cum dei fuiſſe ſe filio? Hoc eſt dicere: Neſcio Galilæum: Neſcio Nazarenũ, quẽ dei filium noui. Habeãt homines locorum vocabula, dei filium patris nõ poteſt nuncupare, cuius maieſtatẽ locus nullus includit. Et

A vt ſcias hoc verum eſſe, etiam exemplo probatur. Nam alibi cum interrogaret dominus diſcipulos, Quẽ dicũt eſſe homines filium hominis? alij Heliam, alij Hieremiã dixerunt, aut vnum de prophetis: Petrus autem ait: Tu es Chriſtus filius dei viui. Nunquid & ibi negauit, quia Chriſtum nõ hominis filiũ, ſed dei maluit confiteri? Certe quid hic putamus ambiguũ, quod etiam Chriſt' probauit? Et aliud accipe. Interrogatus Petrus, Et tu ex illis es qui cum Ieſu Galilæo erant? verbũ æternitatis refugit. non enim erãt, qui eſſe cœperunt. hoc eſt dicere, ille ſolus erat, qui in principio erat. Denique ait: Non ſum ego. Illius eſt enim eſſe, qui ſemper eſt. Vnde & Moyſes ait: Qui eſt miſit me. Rurſus cum vrgeretur quod ex illis eſſet, ſecundum Marcum negauit, vt ſcias euangeliſtã veritati q̃ gratiæ plus dediſſe. Sed tamẽ negauit ex illis ſe eſſe, non Chriſtum negauit. Negauerat hominum cõſortia, non dei gratiam. Negauerat ex illis ſe eſſe qui cum Galilæo erant, non negauit cum dei filio. Denique ſecundum Matthęum proditus quod cum Ieſu Nazareno fuiſſet, ait: Neſcio hominẽ. Hoc idem & in tertia voce vterque de quibus propoſuimus euangeliſtæ cum iuramento eum reſpondiſſe poſuerunt, quia neſciret hominem. Et bene negauit hominem, quem ſciebat deum. Deniqoe vbi iuſiurandum eſt, cauta reſponſio eſt. Nam & ſi negauit Petrus, non tamen peierauit, quia nec dominus peieraturũ eſſe memorauerat. Quod ſi in Petro dubiũ eſt, quàm periculoſum eſt iuſiorandũ? Ioannes autẽ ſic poſuit, quoniã interrogatus ab ancilla Petrus verũ ex diſcipulis eſſet illius hominis, prima voce reſponderit: Non ſum. Nõ enim erat hominis Apoſtolus, qui erat Chriſti. Denique & Paulus hominis apoſtolũ ſe eſſe negauit, dicens: Paulus apoſtolus non ab hominibus neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum, & deum patrẽ. Sed ne videretur ambiguum aliquod incarnationis afferre, ſubiecit: Qui ſuſcitauit eum à mortuis. vt & hominẽ credas, cum deũ ante credideris. Quod alibi quoq; eodem tenore cuſtodit, vbi dicit: Vnus enim deus, & vnus mediator dei & hominũ homo Chriſtus Ieſus. Prius vtiq; mediatorẽ dei q̃ hominum nũcupauit. Non enim ſat eſt vtrumque credere, niſi fidei ordo ſeruetur. Concordat igitur vbique reſpõſio. Nam qui dixit, Neſcio hominẽ: æquũ erat vt interrogatus verũ eſſet ex diſcipulis hominis, diceret: Nõ ſum. Itaq; non Chriſti diſcipulum ſe negauit, ſed hominis negauit eſſe diſcipulum. Itaque & Petrus & Paulus hominem negauerunt, quẽ dei filium fatebãtur. Quod ſenſit Petrus, & Paulus expreſſit. hinc & ille profecit. Error Petri, doctrina iuſtorum eſt: & titubatio Petri omnium petra eſt. Denique ſuper vndas titubat, ſed dexteram porrigit Chriſto. In monte cadit, ſed leuatur à Chriſto. Titubauit quidẽ Petrus in mari, ſed ambulauit firmior. Titubatio Petri ſuper aquam, noſtra eſt firmitudo. Ibi cadit, quo nullus aſcẽdit: ibi nutat, vbi nemo ambulat. Et tamen inter vndas licet titubat, non labitur: nutat, non cadit: fluitat, non præcipitatur. Et ſi cecidit, in monte tamen cecidit. Sed felicius ille cecidit quàm alij ſteterũt. Felicius cecidit quẽ Chriſtus leuauit. Iterum autem interrogatum num ex diſcipulis eius eſſet, Ioannes ſcripſit negaſſe. Et bene negauit, quia ex eius dicebatur eſſe diſcipulis, quẽ hominẽ in ſuperiorib' ſunt locuti. Nam & tertio quod cum illo viſus eſſet negauit. hoc & de ſuperiorib' deriuatur. Cũ

D illo quẽ hominẽ nuncupatis, nõ fui, ſed à dei filio nõ receſſi. Lucas quoque ſcripſit Petrũ interrogatũ vtrum ex illis eſſet, reſpõdiſſe prima voce: ¶ Non noui illum.) Et bene dixit. Temerariũ quippe erat vt diceret quia nouerat eũ, quẽ mens humana non poteſt cõprehendere. Nemo enim nouit filiũ, niſi pater. Rurſus ſecunda voce ſecundum Lucã idem Petrus ait: ¶ Nõ ſum ego.) Maluit videlicet ſe negare quàm Chriſtum. Aut quia videbatur negare Chriſti ſocietatẽ, vtique ſe negauit. Certe cum de homine negat, in filium peccauit hominis, vt remitteretur ei: non in ſpiritum ſanctum. Tertio quoque interrogatus ait: ¶ Neſcio quid dicas.) Hoc eſt, ſacrilegia veſtra neſcio. Sed nos excuſamus, dominus ipſe non excuſauit. Non enim ſatis eſt inuoluta reſponſio confitentis Ieſum, ſed aperta confeſſio. Quid prodeſt verba inuoluere, ſi videri vis denegaſſe? Et ideo Petrus non de induſtria ſic reſpondiſſe inducitur, quia poſtea recordatus

Matth. 16. · Exod. 3. · B · Galat. 1. · C · 1. Timo. 2. · Matth. 12.

eſt, & tamen fleuit. Maluit enim ipſe ſuum accuſare peccatum, vt iuſtificaretur fatendo, quàm grauaretur negando. [Prou.18.] Iuſt' enim in principio accuſator eſt ſui, & ideo fleuit. Quare fleuit? Quia culpa obrepſit ei. Ego ſoleo flere ſi culpa mihi deſit, hoc eſt, ſi non me vindicem, ſi non obtineam quod improbe cupio. Petrus doluit & fleuit quia errauit vt homo. Non inuenio quid dixerit, inuenio quod fleuerit. Lachrymas eius lego, ſatisfactionem non lego. Sed quod defendi non poteſt, ablui poteſt. Lauant lachrymæ delictum quod voce pudor eſt confiteri. Et veniæ fletus conſulunt, & verecundæ lachrymæ ſine horrore culpã loquuntur. Lachrymæ crimen ſine offenſione verecundiæ confitentur. Lachrymæ veniam non poſtulant, ſed merentur. Inueni cur tacuit Petrus; ne tàm citò veniæ petitio plus offẽderet. Ante flendum eſt, ſic precandum. Bonæ lachrymæ, quæ lauant culpam. Denique quos Ieſus reſpicit, plorãt delictum. Negauit primo Petrus, & nõ fleuit: quia non reſpexerat dominus. Negauit ſecũdo, non fleuit: quia adhuc non reſpexerat dominus. Negauit & tertio, reſpexit Ieſus, & ille amariſſimè fleuit. Reſpice domine Ieſu, vt ſciamus noſtrum deflere peccatũ, lauare delictũ. Vnde etiã lapſus ſanctorũ vtilis. Nihil mihi nocuit quod negauit Petrus, profuit quod emẽdauit. Didici cauere alloquia perfidorum. Petrus inter Iudæos negauit. Salomon contubernio gentili deceptus errauit. Fleuit ergo amariſsime Petrus, fleuit vt lachrymis ſuũ poſſet lauare delictum. Et tu ſi veniam vis mereri, dilue culpam lachrymis tuam. eodem momẽto, eodem tempore reſpicit te Chriſtus. Si in aliquo fortaſſe laberis: quia ſecretorum tuorum aſsiſtit teſtis: reſpicit vt recorderis, & fatearis errorem. Imitare Petrum dicentem alibi tertio: [Ioan 21.] Domine, tu ſcis quia diligo te. Etenim quia tertio negauerat, tertio confitetur. Sed negauit in nocte, confitetur in die. Hæc autem ideo ſcripta ſunt, vt ſciamus neminem iactare ſe debere. Nã [Math.26.] ſi Petrus lapſus eſt quia dixit: Et ſi alij ſcandalizati fuerint, ego non ſcandalizabor: quis alius iure de ſe præſumit? Denique & Dauid quia dixerat, [Pſalm.29.] Ego dixi in mea abundantia, non mouebor in æternum: eam ſibi iactantiam obfuiſſe profitetur dicens: Auertiſti autem faciem tuam à me, & factus C ſum cõturbatus. Vnde te euocem Petre, vt doceas me quid flens cogitaueris? Vnde, inquam, te euocem? De cœlo, vbi iam choro inſertus es angelorum: an etiam de tumulo? quia nõ putas iniuriam & ibi eſſe vnde dominus reſurrexit. Doce nos quid tibi profuerint lachrymæ tuæ. Sed docuiſti illico: Nam qui lapſus es antequam fleres, poſtquàm fleuiſti erectus es, vt alios regeres, qui teipſum ante nõ rexeras. Habebat ergo lachrymas Petrus, pio quas fundebat affectu: non habebat proditor fletus quibus culpam ablueret, ſed tormẽta conſcientiæ quibus ſacrilegium fateretur: vt dum ſuo reus iudicio damnatur, & ſpontaneo ſupplicio facinus expiatur: pietas domini, qui ſe ipſe nollet vlciſci, & diuinitas probaretur, qui conſcientiam mentis inuiſibili poteſtate interrogaret.

De caſſa proditoris pœnitentia.

[Matt.27.] PEccaui, inquit, quod tradiderim ſanguinem iuſtum.) Etſi caſſa eſt pœnitentia proditoris, quia D peccauit in ſpiritum ſanctum, eſt tamen vllus in ſcelere pudor culpã agnoſcere. Et quãuis ille nõ abſoluitur, Iudæorum tamen impudentia confutatur, quos cum profeſſio redarguat vẽditoris, ſcelerati tamen ſibi vindicant iura contractus, & exortes reatus eſſe ſe credunt, dum dicunt: Quid ad nos? tu videris. Amentes plane, qui putant ſolui ſe magis authoris ſcelere quã teneri. In pecuniariis cauſis refuſo precio ius ſoluitur. Hi precium recipiunt, & ſacrilegium perſequuntur, ac pertinacibus ſtudiis funeſtã ſibi vindicant ſanguinis auctionem, cum refunderet venditor ſacrilegij mercedem. Euidenter itaque dum preciũ ſanguinis à Iudæorum gazophylaciis ſeparatur, & ager figuli ea qua venditur Chriſtus, comparatur pecunia, dum is locus humandis peregrinorum reliquiis dicatur, & prophetiæ impletur oraculum, & ſurgentis eccleſiæ myſterium reuelatur. Ager enim ſecundum diuina præcepta mundus hic omnis eſt: Figulus autem ille, qui nos formauit è limo: de quo habes in veteri teſtamento: [Gene.2.] Quia finxit deus hominem de A limo terræ, formandi per naturam, reformandi per gratiam habens pro ſuo arbitrio poteſtatem. Nam etſi propria virtus corruamus, per illius tamen miſericordiam reſumpto mentis ſpiritu ſecundum Hieremiæ oraculū reformamur. Precium quoque ſanguinis eſt precium dominicæ paſsionis. Ergo precio ſanguinis emitur mundus à Chriſto. Venit enim vt ſaluetur mundus per ipſum: in quo iuxta & opus authoris & ius eſt. Venit ergo vt conſepultos per baptiſmũ & commortuos Chriſto, ad perpetuitatis gratiam reſeruaret. Sed non paſsim omnibus ad ſepeliẽdum eſt locus. Nam etſi omnes mundus includat, non omnes reſeruat. Et ſi communis habitatio, tamen legitima ſepultura eſt eorum ſcilicet, qui nunc ſunt per fidem domeſtici dei, ſed fuerunt in lege peregrini. Qui ſunt iſti niſi de quibus dicitur: [Ephes.2.] Memores eſtote quod aliquando vos gẽtes qui eratis in carne, alienati à cõuerſatione Iſrael, & peregrini promiſſionis teſtamentorum? Sed hi nunc iam non ſunt aduenæ atque peregrini, quoniam ciues ſanctorum eſſe fidei iure meruerunt.

Cur dominus à Pilato interrogatus tacuerit.

B [Ca.XXIII] SEquitur admirabilis locus, quo ſubeundę æquanimiter iniuriæ moralis infunditur patientia pectoribus humanis. Accuſatur dominus, & tacet. Et bene tacet, qui defenſione non indiget. Ambiant defendi, qui timent vinci. Non ergo accuſationem tacendo confirmat, ſed deſpicit non refellendo. Quid enim timeret, qui nõ ambiret ſalutem? Salus omnium ſuam prodit, vt acquireret omnium. Sed quid de deo loquor? [Daniel.13.] Suſanna tacuit, & vicit. Melior enim cauſa, quæ nõ defenditur, & probatur. Et hic Pilatus abſoluit, ſed abſoluit iudicio, crucifixit myſterio. Verum hoc ſpeciale Chriſti, illud humanum, vt apud iniquos iudices magis videatur noluiſſe, quàm non potuiſſe defendi. Cur autem dominus tacuerit, ipſe præmiſit dicens: Si vobis dixero, non credetis mihi: ſi vos interrogauero, non reſpondebitis mihi. Illud tamen præſtantiſſimum, quod maluit regem ſe probare quàm dicere, vt condemnandi cauſam habere non poſſent, qui quod obiiciunt, hoc fatentur.

C *Cur dominus coram Herode tacuerit, nec aliquid fecerit: & de reprehenſione Pilati manus lauantis, & facta non diluentis.*

HErode autem cupiente aliqua mirabilia eius videre, tacuit, & nihil fecit, quia nec illius crudelitas merebatur videre diuina, & dominus iactantiam declinabat. Et fortaſſe typice in Herode omnes impij ſignificantur, qui ſi legi nõ crediderint & prophetis, mirabilia Chriſti opera in euangelio quoque videre non poſſunt. Ad Herodem mittitur, ad Pilatum remittitur. Etſi vterque reum non pronunciant, alienæ tamen crudelitatis ſtudiis obſequuntur. Lauit quidem manus Pilatus, ſed facta nõ diluit. Iudex enim nec inuidiæ cedere debuit, nec timori, vt ſanguinem innocentis addiceret. Monebat [Math.27.] vxor. Lucebat in nocte gratia, diuinitas eminebat, nec ſic à ſacrilega ſententia temperauit. Similiter in hoc typum omnium iudicum arbitror eſſe præmiſſum, qui damnaturi eſſent eos quos innoxios ęſtimarent. Tolerabiliores tamen gentiles eſſe quàm Iudæos coniuncta Pilati perſona demonD ſtrat, & magis eos poſſe diuinis ad fidem operibus admoneri. Quales autem illi qui dominum maieſtatis crucifixerũt? Nec immerito homicidæ abſolutionem petunt, qui flagitabant innocentis exitium. Tales leges iniquitas habet, vt oderit innocentiam, ſcelus diligat. In quo tamen nominis interpretatio ſpeciem dat figuræ. Barrabbas enim, patris filius Latine dicitur. Illi ergo quibus dicitur, [Ioan.8.] Vos ex patre diabolo eſtis: vero dei filio patris ſui filium Antichriſtum prælaturi eſſe produntur.

Cur dominus ab Herode veſte alba indutus ad Pilatum fuerit remiſſus.

ET indutum illum veſte alba, remiſit.) Non ocioſum quòd veſte alba induitur ab Herode, immaculatæ tribuens indicia paſſionis, quod agnus dei ſine macula cum gloria, mundi peccata ſuſciperet. In typo etiam Herodis atque Pilati qui amici ex inimicis per Ieſum Chriſtum facti ſunt, plebis Iſrael & populi gentilis figura ſeruatur, quod per domini paſſionẽ vtrinſque

que ſit futura concordia, ita tamen vt prius populus nationum capiat dei verbum, & ad populum Iudæorum fidei ſuæ deuotionem tranſmittat, vt illi quoque gloria maieſtatis ſuæ corpus veſtiant Chriſti, quem ante deſpexerant.

Quid deſignet quod dominus à militibus chlamyde coccinea & purpurea tunica indutus fuerit. Quid etiã corona, flagella, illuſoria adoratio, arundo in manus tradita, capitis percuſsio ſignificent.

Matth. 27. CHlamydem autem coccineam induitur à militibus, & purpuream tunicã: in altera deſignans martyrum palmas, in altera regiæ poteſtatis inſignia, quod caro eius fuſum toto orbe terrarum ſanguinem eſſet ſuſceptura pro nobis, & paſsio regnum paritura de nobis. Corona quoque de ſpinis capiti eius annexa, quid aliud quàm diuini operis munus oſtendit, quod de peccatoribus mundi tanquam ſeculi pœnis triumphalis deo gloria quæreretur? Nec flagella vacant, quia flagellatus eſt ipſe, ne nos flagellaremur. Homo enim in plaga conſtitutus, & ſciẽs ferre infirmitates pro nobis dolet, à nobis qui deum ante fugiebamus, flagella detorquens, tam patiens dominus, vt fugitiuorum vinculis proprias manus, fugitiuorum flagellis ſuum corpus offerret. Deteſtabili itaque mentis affectu: honoratum tamen Iudæi exitum produnt. Nam & compungentes coronant, & illudentes adorant. Etſi corde non credunt, quem periment confitentur. Illis licet defuit boni operis affectus, deo tamẽ ſuus non defuit honor, qui ſalutatur vt rex, coronatur vt victor, quaſi deus & dominus adoratur. Arundo quoque vel ſecundum Matthæum comprehenditur manu eius, vt humana fragilitas iam non ſicut arundo moueatur à vento, ſed operibus Chriſti corroborata fundetur, & Coloſ. 2. affixo cruci chirographo quod erat contrarium nobis, ſententiæ vetuſtas ceſſaret. Vel ſecundum Marcum caput eius percutitur, vt ſolidata diuinitatis attactu noſtra conditio nutare non poſsit. Sed iam trophæum ſuum victor attollat.

De crucis Chriſti portatione, & veſtimentorum regalium depoſitione.

CRux ſuper humeros imponitur, vt trophæũ quod ſiue Simon ſiue ipſe portauerit, & Chriſtus in homine, & homo portauit in Chriſto. Nec diſcordãt euangeliſtarum ſententiæ, quando concordat myſterium. Et bonus ordo noſtri profectus eſt, vt prius crucis ſuæ trophæum ipſe erigeret, deinde martyribus traderet erigendum. Non Iudæus eſt qui crucem portat, ſed alienigena atque peregrinus: nec præcedit, ſed ſequitur, iuxta quod Matth. 16. ſcriptum eſt: Tolle crucem tuam, & ſequere me. Non enim ſuam, ſed noſtrã crucem Chriſtus aſcendit: nec mors illa diuinitatis, ſed quaſi hominis fuit. Vnde & ipſe ait: Deus deus Pſalm. 21. meus, reſpice in me, quare me dereliquiſti? Pulchre autem aſcenſurus crucem regalia veſtimenta depoſuit, vt ſcias quaſi hominem paſſum eſſe, nõ quaſi deum regem: & ſi vtrunque Chriſtus, quaſi hominem tamen, non quaſi deum cruci eſſe ſuffixum. Sed milites non Iudæi ſciunt quo tempore qualia Chriſto veſtimenta conueniant. Iudicio quaſi victor aſsiſtit, ad paſsionem tamen quaſi reus humilis venit. Nunc quoniã trophæum iam vidimus, currum ſuum triumphator aſcendat, non arborum truncis aut quadriiugis plauſtris manubias de mortali hoſte quæſitas, ſed patibulo triumphali captiua de ſeculo ſpolia ſuſpendat. Non hic reuinctis poſt tergum brachiis gentes, nec excisarum vrbium imagines, oppidorumque captorum ſimulacra cernimus, aut ſubmiſſa captiuorum regum colla miramur, qualis humanorum ſolet eſſe ſpecies triumphorum, nec victoriæ terminos regionis fine diſtinctos, ſed ouantes populos nationum, quæſitos non ad ſupplicium, ſed ad præmium: reges liberis affectibus adorantes, voluntariis vrbes ſtudiis deditas, & in melius reformatas imagines oppidorum, quas nõ fucus expreſſerit, ſed deuotio colorauerit, fidei arma, victoriarúmque iura toto orbe currentia, captiuum principem mundi, & ſpiritalia nequitiæ quæ ſunt in cœleſtibus, obedientia imperio vocis humanæ, ſubditas dominationes, variarúmque virtutum ſpecies nõ ſericis ſed moribus emicantes. Fulget caſtitas, fides ſplẽdet, & induta mortis exuuiis deuotio fortitudinis: iam reſurgit vnius dei triũphus: fecit omnes prope iam homines triumphatores crux domini.

Chriſtus qualis crucem aſcenderit, & de tituli ſcriptione ac poſitione ſuper crucem.

REfert igitur conſiderare qualis aſcendat. Nudum video. Talis ergo aſcendat qui ſeculum vincere parat, ve ſeculi adiumenta non quærat. Victus eſt Adam qui veſtimenta quæſiuit, vicit ille qui tegimenta depoſuit: & talis aſcendit, quales nos authore deo natura formauit. Talis in paradiſo homo primus habitauerat, talis ad paradiſum homo ſecundus intrauit. Et vt non ſibi ſoli, ſed omnibus vinceret, manus extẽdit, quo omnia traheret ad ſe, vt nodo mortis exuta, iugo fidei ſuſpenſa, cœleſtibus ea quæ prius erant terrena ſociaret. Scribitur & titulus. Solet præcedere pompa victores. At vero currum domini triumphalem præibat bona pompa reſurgentium defunctorum. Solet etiam titulus ſubiugatarum gentium numerum deſignare. Sit in illis triumphis ordine quodam digeſta miſerabili deuictarum præeuntium cõtumelioſa captiuitas nationum, hic redemptarum gentium vernat gratia. Digni tãto triumpho iugales, vt cœlum, terra, maria, inferna, à corruptela mutentur ad gratiam. Scribitur autem titulus & ſuper crucem ponitur, non infra crucem, quia principiũ ſuper humeros eius. Principium autem quid eſt, niſi ſempiterna virtus eius atque diuinitas? Vnde & ipſe interrogatus, Tu quis es? reſpondit, Principiũ, qui & loquor vobis. Legamus hũc titulum: ¶ Ieſus, inquit, Nazarenus, rex Iudæorum.) Merito ſupra crucem titulus, quia nõ humani corporis, ſed diuinæ poteſtatis eſt regnũ quod habet Chriſtus. Merito ſupra crucem titulus, quia licet in cruce erat dominus Ieſus, ſupra crucem tamẽ regis maieſtate radiabat. Vermis in cruce, ſcarabæus in cruce. Et bonus vermis, qui hæſit in ligno. Bonus & ſcarabæus, qui clamauit è ligno. Quid clamauit? ¶ Domine, ne ſtatuas illis hoc peccatum.) Clamauit latroni: Hodiè mecũ eris in paradiſo. Clamauit quaſi ſcarabæus: Deus deus meus reſpice me, quare me dereliquiſti? Et bonus ſcarabęus, qui lutum corporis noſtri ante informe ac pigrum, virtutum verſabat veſtigiis. Bonus ſcarabæus, qui de ſtercore erigit pauperem. Erexit Paulum qui ęſtimatus eſt ſtercora. Erexit & Iob, qui ſedebat in ſtercore. Non mediocris ergo titulus. Ipſe autem crucis locus, vel in medio, vt conſpicuus omnibus, vel ſupra Adæ, vt Hebræi diſputant, ſepulturam. Congruebat quippe vt ibi vitæ noſtrę primitiæ locarentur, vbi fuerant mortis exordia.

Eſaiæ. 9. Ioan. 8.

De diuiſione veſtimentorum domini.

DIuiduntur veſtimenta. alij aliud ſorte defertur. Dei enim ſpiritus non humana opinione comprehenditur, ſed quaſi quodam euentu inopinanti illabitur. Et fortaſſe milites iſti, quatuor euangeliſtarum habeant typum, qui ſcripſerunt titulum, quem omnes legamus. Lego titulum regis Iudæorum, cum lego: Regnum meũ non eſt de hoc mundo. Lego cauſſam Chriſti ſupra caput eius ſcriptam, cum lego: Et deus erat verbum. Caput enim Chriſti deus. Iſti ergo ſeruabant Ieſum, & hodie ſeruant, ne cui ſorte labatur, ne cui de paſsione deſcendat, quod petebat populus Iudæorum. Mihi plane Chriſtus in paſsione moriatur, vt poſt paſsionem reſurgat. Noluit deſcendere, ne deſcenderet ſibi, ſed moreretur mihi. Nobis ergo iam Chriſtus ſeruatur, propter nos diuiduntur veſtimenta eius. Non poſſunt ſinguli habere omnia, & ideo ſuper tunica ſors agitatur, quia non pro hominis voluntate diuiſio fit ſpiritus ſancti. Diuiſiones enim gratiarum ſunt, ſed operatus eſt ſpiritus diuidens ſingulis prout vult. Intuere nunc Chriſti veſtimenta diuiſa. Vbi illa quæram? Quære in Matthæo. inuenies penes ipſum ſolum chlamydem coccineam, penes Ioannem veſtem purpuream, penes Marcum purpuram tantum, penes Lucam veſtem albam. Hac enim ſola pro ſua fuit portione contentus. Quantos itaque Chriſtus ſua veſte veſtiuit? Puto autem quod non quatuor tantum, ſed omnes veſtiuit milites, & omnibus abundauit. Sed reuertamur ad euangeliſtas. Iſtę itaque quatuor partes non partes veſtium, ſed qualitates mihi videntur eſſe virtutum. Alius enim de regno ſublimius ſcripſit, alius de hominis inſtitutione diffuſius. Lucas nitorem ſibi ſacerdotalis veſtis elegit.

1. Corin. 12.

Marcus

Marcus verborum textum non deſiderauit. Denique Ioan A
nes quaſi quaſdam intexit ſenrentias, quibus veſtiat fidem
noſtram. Nõnc tibi videtut intextum illud: In principio e-
rat verbum, & verbum erar apud deum, & deus erat verbũ,
hoc erat in principio apud deũ, omnia per ipſum facta ſuntē
At vero Marcus tanquam purpuræ fulgore contentus, ſine
vlla intextione verborum, Initium, inquit, euangelij Ieſu
Chriſti filij dei. Ergo cætera veſtimenta diuiſa ſunt Chriſti,
vel geſta vel gratia: tunica non potuit diuidi, fides ſcilicet:
quoniam non prn portione ſingulorum, ſed pro iure com-
munis eſt omnium. Quod enim non diuiditur, ſingulis ma-
net integrũ. Et bene deſuper texta legitur. Sic enim texitur
fides Chriſti, vt de diuinis ad bumana deſcendat, eò quod
ante ſecula ex deo natus, poſteriore tempnre ſuſceptinnem
carnis aſſumpſerit. Significatur igitur nobis eo, quod non
debeat fides ſcindi, ſed ſolida permanere.

De duobus latronibus, vno rogante ac veniam conſequente, & altero conuitiante.

AMen amen dico tibi, hodie mecum eris in paradi- B
ſo.) Pulcherrimum affectandæ cũuerſionis exem
plum, quod tam cito latrnni venia relaxatur: &
vberior eſt gratia quàm precatio. Semper enim
plus dominus tribuir quàm rogarur. Ille enim rngabat vt
memor ſui eſſet dominus cum veniſſet in regnum ſuum: do-
minus autem ait: Amen amen dico tibi, hodie mecum eris in
paradiſo. Vita eſt enim eſſe cum Chriſto: quia vbi Chriſtus,
ibi regnum. Cito igitur ignuſcit dnminus, quia cito ille con
uertitur. Vnde & illud ſolui videtur, quia alij duos conuitiã
tes inducunt latrones, iſte vnum conuitiantem, vnum rogan
tem. Fortaſſe & iſte prius conuitiatus eſt, ſed repente con-
uerſus eſt. Nec mitum ſi conuerſo culpam ignoſcebat, qui
inſultantibus veniam relaxabat. Potuit etiam de vno plura-
liter dicere, ſicut illud eſt: Aſtiterunt reges terræ, & princi-
Pſalm. 2. pes conuenerũt in vnũ. Solus enim rex Herodes & princeps
Pilatus, in apoſtolorum actib⁹ conſpiraſſe aduerſus Chriſtũ
Petri voce produntur. Sic & ad Hebræos habes: In caprinis
Hebr. 11. pellibus ambulabant, ſecti ſunt, & leonum molas obſtruxe- C
runt, cum ſolus Helias meloten habuiſſe, Eſaias ſectus eſſe,
Daniel à leonibus intactus manſiſſe doceatur. Quam execra
bilis in facto iniqnitas Iudæorum, vt quaſi latronem crucifi-
gerent omnium redemptorem. Bonus tamen in myſterio
latro, qui inſidiatus eſt diabolo, vt vaſa eius auferret. Myſti-
ce tamen latrones duos populos peccatores ſignificanr per
baptiſmum crucifigendos eſſe cum Chriſto. Quorũ diſſen-
ſio, diuerſitatem pariter credentium ſignat. Denique vnus
à ſiniſtris, alter à dextris erat. Increpatio quoque futurum
crucis ſcandalum etiam circa credentes reuelat.

De oblatione aceti, & potatione Ieſu.

ET acetum offerebant Iudæi.) Bene ad conſum
manda omnia & corruptio ſynceritatis hauritur,
vt omnia cruci quæ vitiata fuerant figerentur. A-
cetum itaque bibitur, vinum cum felle non bibi-
tur: non quia ſel, ſed quia admixtæ vino amaritudines re-
cuſantur. Nam vtique amaritudines vitæ noſtræ pro corpo-
Pſalm. 68. ris conditione ſuſcepit. Denique ipſe ait: Dederunt in eſcam D
meam ſel, & in ſiti mea potauerunr me aceto. Sed ſyncerita-
ti non debuit amaritudo miſceri, vt nſtenderetur ſine ama-
ritudine futura immortalitas reſurgentium. Quæ quoniam
immortalitas in vaſe coacuerat humano, reparatur in Chri-
ſto. Ergo acetum bibitur, hoc eſt, vitium corruptæ per A-
dam immortalitatis abnletur in calamo, vt de corpore abſol
* abſorbeatur. ueretur * humann. Nos quoque vitia noſtra per incuriam
mentis corporiſque concreta transfundamus in Chriſtum,
transfundamus per baptiſmum, vt crucifigamur in Chriſto.
Transfundamus per pœnitentiam, vt ab illo nobis vini ſan-
guiniſque cœleſtis incorrupta ſynceritas refundatur. Deni-
que vbi acetum bibit, conſummata ſunt, inquit, omnia: eo
quod aſſumptę mortalitatis impletum eſſet omne myſteriũ,
& exhauſtis omnibus vitiis immortalitatis ſola lætitia re-
manſiſſet. Et ideo ait:

De commendatione ſpiritus Ieſu in manus patris, & traditione eiuſdem, de tenebrarum quoque offuſione, petrarum ſciſſione, ac cæteris ſignis tunc factis.

A PAter, in manus tuas commendo ſpiritum meum.)
Et bene cõmendatur ſpiritus, qui ſeruatur. Quod
enim commendatur, vtique non amittitur. Bonũ
ergo pignus eſt ſpiritus, bonum depoſitum. Vnde
& ille ait: O Timnthee, bonnm depoſitum cuſtodi. Cõmen 1. Timo. 6.
datur ergo patri ſpiritus. Et ideo ait: Quoniam non derelin Pſalm. 15.
ques in inferno animam meam. Vide autem magnum myſte
rium. Nunc commendat in manibus patris ſpiritum ſuum,
nunc in patris gremio ſedet, quia totũ alius non capit Chri-
ſtum. Denique ego, inquit, in patre, & pater in me. Com- Ioan. 14.
mendatur ergn patri ſpiritus: ſed cum ſit in ſuperioribus, il-
luminat & inferna, vt vniuerſa redimantur. Etenim Chri-
ſtus omnia, & in Chriſto omnia, licet in ſingulis Chriſtus o-
peretur. Caro moritur vt reſurgat, ſpiritus patri commen-
datur, vt cœleſtia quoque ab iniquitatis vinculo ſolueren-
tur, & pax fieret in cœlo, quam terrena ſequerentur. ¶ Et
hoc dicto tradidit ſpiritũ.) Et bene tradidit, qui nõ inuitus
amiſit. Deniq; Matthæus ait: Emiſit ſpiritũ. Quod enĩ emit
B titur, voluntariũ eſt: quod amittitur, neceſſariũ. Propterea
addidit: Voce magna. In qua dei profeſſio glorioſa, vſq; ad
mortẽ ſe pro noſtris deſcendiſſe peccatis annũciat. (Ergo
nec ego erubeſcam fateri quod Chriſtus non erubuit voce
magna profiteri) vel euidens manifeſtatio conteſtantis dei
ſeceſſionẽ diuinitatis & corporis. Sic enim babes: Clamauit
Ieſus voce magna dicẽs: Deus deus meus reſpice me, quare Matth. 27.
me dereliquiſti? Clamauit bomo diuinitatis ſeparatione mo
riturus. Nam cum diuinitas mortis libera ſit, vtique mors
eſſe nnn poterat, niſi vita diſcederet: quia vita diuinitas eſt.
Iam quæ ſequuntur, oſtendunt quia propter impietatẽ ho-
minũ finis ſeculi ſit futurus. Itaque ſignificatur per domi-
ni paſſionem occaſura præſentia, vt oriantur futura. Tene-
bræ igitur offuſæ ſunt oculis perfidorum, vt fidei lumẽ re-
fulgeret. Sol occidit ſacrilegis vel refugit, vt funeſti ſpecta-
culum ſceleris obumbraret. Petræ ſciſſæ ſunt, vt per præ-
rupta ſaxorum oſtenderetur futurum quoniã verbi vis pe-
ctorum dura penetraret, quo facilius ex cauis petrarum illi
C venatores quos Hieremias prædixit, domino venarentur.
Monumentorum autem reſeratio quid aliud, niſi clauſtris
mortis effractis reſurrectionem ſignificat mortuorũ? quo-
rum in aſpectu fides, in ꝓceſſu typus, quod in ſanctã pro-
deundo ciuitatem præſentiũ ſpecie, declarabat in illa Hie-
ruſalem quę in cœlo eſt, futurum perenne diuerſorium re-
ſurgentium. Etiam velum ſcinditur, quo vel duorum po-
pulorum diuiſio, vel myſteriorum ſynagogæ prnfanatio
declaratur. Scinditur ergo velum vetus, vt eccleſia noua
fidei ſuæ vela ſuſpendat. Synagogæ velamen auſertur, vt re
ligionis interna myſteria, reuelato mentis cernamus obtu-
tu. Denique iam etiam Centurio dei filium quem crucifixe
rat, confitetur. O duriora ſaxis pectora Iudæorum. Findun
tur petræ, ſed hnrum corda durantur. Iudex arguit, credit
miniſter, proditor ſcelus ſuum voluntaria morte condem-
nat, elementa fugiunt, terra concutitur, monumenta reſe-
rantur: Iudæorum tamen immobilis duritia manet orbe
concuſſo.

D *De commẽdatione Mariæ matris diſcipulo Ioanni, & de percuſſione lateris Ieſu poſt mortem eius.*

STabant autem mulieres hæc videntes.) Stabat & Ioan. 19.
mater cum ſtudio pietatis, quæ ſua pericula poſt-
haberet. Sed & dominus ſuſpenſus in cruce, qui
ſua pericula contemneret, pio matrem commen-
dabat affectu. Quod non otioſe Ioannes pluribus proſecu-
tus eſt. Alij enim mundum deſcripſere concuſſum, cœlum
tenebris obductum, refugiſſe ſolem. Addiderunt Matthęus
& Marcus, qui humana atque mortalia vberius proſecuti
ſunt: Deus deus meus reſpice me, quare me dereliquiſti? vt
ad crucem Chriſti ſuſceptionem peruenisse crederemus cõ
ditionis humanę. Lucas autem competenter aſſeruit latroni
veniam ſacerdotali interceſſione donatam, & Iudæis perſe-
quentibus eodem munere indulgentiam poſtulatam. Ioan-
nes ergo qui plenius diuina penetrauit myſteria, non imme
rito laborauit, vt quæ deum generauerat, manſiſſe eam vir-
ginem declararet. Solus ergo me docet, quod alij non do-
cuerunt, quemadmodum in cruce poſitus appellauerit ma-
trem,

trem,pluris putans quod victor ſuppliciorum atque pœna- A
rum,victor diaboli,pietatis officia diuidebat, quã quod re-
gnum cœleſte donabat. Nam ſi religioſum eſt quod latroni
venia donatur à domino, multo religioſius quod mater ho-
noratur à filio. Nec præpoſterum iudicetur, quod prius
latronis abſolutionẽ quam matris appellationẽ ſcripſi. Qui
enim venerat ſaluos facere peccatores, non abſurdũ ſi prius
in meis ſcriptis ſuſceptum munus in redimenda ſalute pec-
Matth. 12. catoris impleuit. Denique ipſe ait: Quę eſt mater mea,& qui
ſunt fratres mei? Quia non venerat vocare iuſtos,ſed pecca-
tores. Sed ibi pro loco, hic & in cruce nõ immemor matris,
Ioan. 19. appellat eam dicens: Ecce filius tuus. Et Ioanni: Ecce mater
tua. Teſtabatur de cruce Chriſtus,& teſtamentũ eius ſigna-
bat Ioannes. Dignus tanto teſtatore teſtis. bonum teſtamen-
tum non pecuniæ, ſed vitæ: quod non atramento ſcribitur,
Pſalm. 44. ſed ſpiritu dei viui. Lingua mea calamus ſcribæ velociter
ſcribentis. Sed nec Maria minor,quæ vt matrem Chriſti de-
cebat,fugientibus apoſtolis ante crucẽ ſtabat,& piis ſpecta-
bat oculis filij vulnera,quia expectabat non pignoris mor-
tem,ſed mũdi ſalutem. Aut fortaſſe quia cognouerat per fi- B
lij mortem mundi redemptionem, aula regalis putabat ſe &
ſua morte publico muneri aliquid addituram. Sed Ieſus non
egebat adiutore ad omnium redemptionem quia dixit: Fa-
ctus ſum, ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos liber. Su-
ſcepit quidem matris affectum,ſed nõ quæſiuit hominis au-
Pſalm. 87. xilium. Habemus igitur pietatis magiſtrum. Doceat lectio
quid maternus debeat affectus imitari,quid ſequi reuerentia
filiorum, vt illæ ſe offerãt in filiorum periculis, illis amplius
ſolicitudo materna,quã ſuæ mortis mœſtitia ſit dolori. Quo
loco vberrimum teſtimonium Mariæ virginitatis perhibe-
tur. Neque enim abrogaretur vxor marito,cum ſcriptũ ſit:
Matth. 19. Quod deus coniunxit,homo non ſeparet. Sed quæ pro my-
ſterio coniugium prætexuit,completis myſteriis iam con-
iugio non egebat. Aut ſi moralia ſequimur,in mœrore caſti-
tas imperatur. Myſticum tamen eſt quod commendatur Io-
anni inter cæteros iuniori: quod non ocioſis auribus debe-
mus accipere. Periculoſa eſt enim mulieribus copula adole-
ſcentis,& ſpecies iuuẽtutis,ne qua fortaſſe curioſa exempli,
incurioſa myſterij,quæ luxuriari in Chriſto cupiens, Mariã
ſpecie prætendat, non imitetur affectũ, ſicut vulgus nunc C
male audit mulierum,relicto ſeniore marito vt iuniorem ſe-
quatur. Diſcat ergo eccleſiæ hoc eſſe myſterium,quæ popu
lo ſeniori ſpecie ante copulata,non vſu,poſteaquam peperit
verbum,& in corporibus ac mentibus hominum per fidem
crucis & ſepulturam dominici corporis ſeminauit, ex præ-
cepto dei ſocietatem populi iunioris elegit. Quæro etiã cur
ante mortem nõ inueniamus eſſe percuſſum, poſt mortem
inueniamus: niſi forte vt volũtarius magis quàm neceſſarius
exitus eius fuiſſe doceatur,& ordinem myſticũ nouerimus,
quia non ante altaris ſacramenta quam baptiſmũ,ſed baptiſ-
mũ ante,ſic poculum. Deinde vt aduertamus quia licet cor-
poris eius fuerit natura mortalis, licet qualitas ſimilis, diſſi-
milis tamen gratia. Nam vtique poſt mortem ſanguis in no-
ſtris corporibus congelaſcit. Ex illo autẽ incorrupto licet
corpore,ſed defuncto,omnium vita manabat. Aqua enim &
ſanguis exiuit,iſta quæ diluat,iſte qui redimat. Bibamus er-
go precium noſtrum,vt bibendo redimamur.

De ſepultura corporis Ieſu, & diligentia mulierum circa illam. D

QVid ſibi etiã vult quod nõ apoſtoli ſed Ioſeph &
Nicodemus Chriſtũ ſepeliunt, vnus iuſtus & con
ſtans,alter in quo dolus non erat? Talis enim Chri
ſti eſt ſepultura, quæ fraudem iniquitatémque nõ
habeat. Obſtruitur igitur tergiuerſandi locus, & domeſtico
Iudæi teſtimonio reuincũtur. Nam ſi apoſtoli ſepeliſſent,di-
cerent vtique non ſepultum,quem raptum eſſe dixerunt. Iu
ſtus autem Chriſti corpus operit ſindone, innocẽs vngit vn
guento. Namque hæc non ocioſe diſtincta reperimus, quia
iuſtitia veſtit eccleſiam innocentia gratiã ſubminiſtrat. Ve-
ſti ergo & tu domini corpus gloria ſua, vt & ipſe ſis iuſtus.
Etſi mortuum credis,operi tamen diuinitatis propriæ pleni
tudine. Vnge illud myrrha & aloe, vt bonus odor Chriſti ſis.
Bonum linteum miſit Ioſeph ille vir iuſtus, & fortaſſe illud
Acto. 10. quod Petrus vidit è cœlo ad ſe eſſe demiſſum, in quo erãt ge

A nera quadrupedum & ferarum & volucrum, ad ſimilitudinẽ
gentilium figurata. Myſtico igitur vnguẽto illo pyſtico cõ-
ſepelitur eccleſia,quæ diuerſitatem populorum fidei ſuę cõ
munione ſociauit. De hoc Ioſeph in Ioanne ſolo inuenio, Ioan. 19.
quòd occultus venerit ad Pilatum,propter metum Iudæo-
rum. Quomodo iuſtus latebram periculi timore quæſiuit?
Ego autem puto quòd ideo occulte petierit, vt corpus im-
petraret,non vt periculum caueret. Et tamen quid mirum ſi
occultabatur iuſtus,quando occultabãtur & apoſtoli iuſto-
rum magiſtri? Veni & tu vel ſero, vel nocte, vel quacunque
hora: quandocunque veneris, inuenies Ieſum ad ſuſcipien-
dum paratum, nec minorem ſerius venientibus mercedem
pia largitate ſoluentem. Nam & qui ſexta hora venit, nõ eſt Matth. 20.
mercede fraudatus: & qui vndecima, plenitudinẽ mercedis
accepit. Sed etiã Nicodemus nocte venit. Nox erat quia ad- Ioan. 19.
huc non erat reſurrectio. Denique reſurrexit Chriſtus,& iu
ſtus ait: Nox præceſſit, dies autem appropinquabit. Hunc Io Roma. 13.
ſeph iuſtum Lucas dixit, Matthæus diuitem. Et merito di-
ues hoc loco dicitur, vbi corpus ſuſcepit Chriſti. Suſcipien-
B do enim diuitem,neſciuit fidei paupertatem. Diues eſt ergo
qui iuſtus eſt. Iuſtus igitur ſindone inuoluit. Iſraëlita vero
& diuerſos miſcet virtutum odores, & aloes mittit quaſi li-
bras centum,hoc eſt,perfectæ fidei quantitatem. Et ligaue-
runt corpus Ieſu iuxta conſuetudinem ſpiritalium Iudæo-
rum. non vtique nodis perfidiæ,ſed fidei ligaturis. Et poſue
runt eum in horto. cui frequenter eccleſia comparatur, quæ
diuerſorum habet poma meritorum,floréſque virtutũ. Nec
ocioſe alius monumentum nouum dixit,alius monumẽtum
Ioſeph. Non habebat igitur Chriſtus tumulũ ſuum. Etenim
tumulus his paratur qui ſub lege ſunt mortis. victor mortis
tumulum ſuum non habet. Quæ enim communio tumulo &
deo? Deniq; Eccleſiaſtes ait de eo: Qui meditatur in bonis,
& ſepultura non eſt illi. Specialis igitur præter communem
omnium mortem mors Chriſti eſt,& ideo non cum aliis ſe-
pelitur,ſed ſolus tumulo includitur. Omnia enim in ſimili-
tudinem hominum habuit incarnatio domini, ſed ſimilitu-
do erat cum differẽtia. Natus eſt ex virgine ſimilitudine ge-
nerationis, diſſimilitudine conceptionis. Curabat ægros, ſed
imperabat. Aqua Ioannes baptizabat, hic ſpiritu. Et mors
C ergo Chriſti communis ſecundum naturã corporis, ſpecia-
lis ſecundum virtutem. Quis autẽ eſt Ioſeph cuius in tumu-
lo ponitur? Vtique ille iuſtus. Bene ergo Chriſtus in monu- Lucæ. 9.
mento ponitur iuſti, vt habeat filius hominis vbi caput ſuũ
reclinet, & iuſtitiæ habitatione requieſcat. Benè autẽ nouo,
ſecundum literam quidem, ne alius ſuſcitatus à perfidis di-
ceretur. Myſtice vero quid poſſumus intelligere, niſi forte
quia legimus: Sepulchrum patẽs eſt guttur eorum? Ergo ſe- Pſalm. 5.
pulchrum patens eſt guttur hominis, in quo perfidia letalis
& mortua verba conduntur, quod per vetuſtatem & incur-
ſionem aliquam beſtiarũ fatiſcit & ſoluitur. Eſt ergo econ-
trario monumentum in ſecretis hominum, quod ſibi in pe-
ctoribus duritiæ gẽtilis,penetrabili verbo iuſtus excidit, fi-
dei atque doctrinæ operibus expolitum, vt prætenderet in
nationibus virtus Chriſti. Cui pulcherrime lapis admotus
eſt,ne pateret. Quicunque enim in ſe bene humauerit Chri-
ſtũ, diligẽter cuſtodiat,ne eum perdat, néve perfidiæ ſit in-
greſſus. Vides enim quia Petrus & Ioannes priores intrare
D meruerunt. Denique Ioannes ipſe non antequam crederet
introiuit. Et bene in petra exciſum dicitur, hoc eſt, in fidei
firmamento, de qua veri Iſraëlitę dulcedinem mellis & oleũ
ſpiritale ſuxerunt. Sepelierunt enim Chriſtum iuſtus & qui
deum vidit. Non enim ſepelierunt Chriſtum,niſi qui deum
credunt. Non omnes poſſunt ſepelire Chriſtum. Denique
quamuis religioſæ mulieres, longe ſtant: ſed quia religioſæ,
locum diligenter obſeruant, vt vnguenta afferant, & ſuper-
fundant. Solicite tamen & à monumento poſteriores rece-
dunt,& ad monumentũ priores reuertuntur. Etſi deeſt con
ſtantia,non deeſt diligentia. Sexus nutat, deuotio calet.

De deuotarum mulierum atque diſcipulorum ad monumentum aduentu, angelorum quoque apparitione, ac dubitationibus circa hæc occurrentibus.

Denique

Caput XXIIII. DEnique reſurrectionit tempore præſto ſunt & cũ viri fugarentur, ſolæ tamen ab angelo ne timeant A
admonentur. Petrum euncant ſtudio priores, ſed
poſteriores fiducia. Denique ille ſine metu aduenit, & conſtanter qui poſterior venerat, primus ingreditur,
quaſi qui claues regni vt aliis aperiret acceperat. Terræ motus autẽ fidelibus reſurrectio eſt, imperitis metus. His, quia
pigrum corpus à mortis ſopore ſe commouet: illis, quia tremore corporis & terrena mobilitate turbati, à reſurrectionis fide & credulitate deſciſcunt. Mane autem ſabbati venerunt valde tempore ad monumẽtum.) Magna oritur hoc
loco pleriſque dubitatio. Nam etſi non videntur euangeliſtæ dixiſſe contraria, tamen diuerſa dixerunt. Siquidẽ hic,
Mane valde tempore: Marcus, Valde mane: Matthæus, Veſpere ſabbati: Ioannes, Prima ſabbati cum adhuc tenebræ
Marci.16. Matth.28. Ioan.20. eſſent: mulieres ad monumentum veniſſe dixerunt. Deinde
hic duos viros, Marcus vnum iuuenem in albis ſedentem,
Matthæus vnum angelum, Ioannes duos angelos in albis
ſedentes viſos eſſe memorarunt. Poſtremo, quod vix enodabile videatur, Ioãnes ſcripſit dictum Mariæ Magdalenę: B
Noli me tangere. nondum enim aſcendi ad patrem meum.
Matthæus occurriſſe dominum ſcripſit Mariæ Magdalenę,
& alteri Marię, & illas acceſsiſſe & tenuiſſe pedes eius, & adoraſſe, euidentiſsima deſcriptione digeſsit. Quomodo ergo ſoluẽdum, niſi quatuor euangeliſtas de diuerſis quatuor
putes dixiſſe temporibus, vt & perſonas alias mulierum, &
alias coniicias viſiones? Denique aliæ cum vnguento prima
ſabbati veniunt, alię ſine vnguento veſpere ſabbati. Iſtarum
nomen exprimitur, illæ de Galilæa ſecutæ dominũ deſignantur. Quo loco ne quẽ ſpinoſæ interpretationis in fine offendat aſperitas, vbi ſuauia forte præſũpta ſunt: æſtimate iã nos
complendi ſermonis vela ſubmittere, quoniam ad portum
venimus, & nauis quæ curſu concito maria tranſmeauerit, vbi littori cœperit appropinquare, latẽtia cautium curſu perſtringit infracto. Ergo ne tanquam inerti gubernatori in arenis littoris ſermo mihi hæreat, tanquam vada cæca legam,
tentandum iter quàm præcipitandum arbitror, quo minus C
rimoſa nobis fatiſcat oratio.

De hora dominicæ reſurrectionis, & de Maria Magdalena, vtrum vna vel plures: De manifeſtatione præterea domini Ieſu poſt eius reſurrectionem.

Matth.28. PRimum igitur illud ſpectãdum eſt, quid eſt quòd
ſcriptum eſt, veſpere autẽ ſabbati quæ luceſcit in
prima ſabbati, reſurrexiſſe dominum. Sic enim habes, quia veſpere ſabbati venit Maria Magdalene
& altera Maria videre ſepulchrum. Et ecce terræ motus factus eſt magnus. Non enim die ſabbati, (nam ſiluerunt die
ſabbato ſecundum mandatum) ſed poſt ſabbati diem, nocte
vtique reſurrexit. Denique quæ mane venerunt, licet valde
tempore, tamen iam dominum reſurrexiſſe cognouerũt. Sic
igitur temperandum eſt, vt neq; mane dominica quæ eſt prima poſt ſabbatum, neq; ſabbato reſurrectio facta credatur.
Nam quomodo triduum completur? Non ergo veſperaſcẽte die, ſed noctis veſpere reſurrexit. Denique Græcus ſero
dixit, hoc eſt, ὀψέ. Sero autem & horam ſignificat in occaſum D
diei, & cuiuſque rei ſignificat tarditatem, quomodo ſi dicas,
Sero mihi ſuggeſtum eſt. id eſt, tarde. Sero venit, id eſt, qui
poſt præſtitutum tempus aduenit, licet mane ſequenti die
venerit, ſero eſt tamen vbi agendi tempus emenſum eſt.
Eſt & ſero tempus noctis profundum, vt ſi dicas: ſero ad
lucubrandum ſurrexi, id eſt, non veſpertino tempore, ſed
profunda nocte ſurrexi. Vnde & mulieres ad monumentum
accedendi habent facultatem, iam vtique cuſtodibus quieſcentibus: & ipſi cuſtodes terrentur amplius, quod vſu venit ſomno excitis. Poſtremo etiam principes ſacerdotũ congregati cum ſenioribus, nocte id factum eſſe confirmant, di-
Matth.28. cẽtes cuſtodibus. Dicite quia diſcipuli eius nocte venerunt,
& furati ſunt eum nobis dormiẽtibus: Ex tẽpore enim quod
à cuſtodibus compererunt, argumentum fraudis arripiunt.
Nam & Ioannes mane, cum adhuc tenebræ eſſent, Mariam
Magdalenam ad ſe & ad Petrum veniſſe ſignificat, & tamen
ignaram factæ reſurrectionis inducit. Nam vtique ſi adueſperaſcente die facta eſſet, ſtatim potuit innoteſcere. Mane

A eſt, & adhuc Petrus neſcit, neſcit Ioannes. Nunquid patiebatur domin⁹ diutius torqueri diſcipulos ſuę mortis incertos,
ad quos ſtatim angelus domini geſtæ rei nũcias mulieres deſtinauit? Et vt ſcias nocte factum, mulieres alię neſciunt, alię
ſciunt. ſciunt quæ obſeruarunt noctibus & diebus, neſciunt
quæ receſſerunt. Neſcit vna Magdalene Maria ſecundũ Ioannem, ſcit altera Maria Magdalene ſecundum Matthęum.
Nam eadem & ante ſcire, & poſtea neſcire non potuit. Ergo
ſi plures Mariæ, plures fortaſſe etiam Magdalenę: cum illud
perſonæ nomen ſit, hoc locorum. Denique alteram eſſe cognoſce. Illa admittitur pedes domini tenere, tangere dominum iſta prohibetur. Illa angelũ videre meruit, hæc primo
quum venit, neminem vidit. Illa diſcipulis dominum reſurrexiſſe nunciauit, iſta raptum eſſe ſignificat: illa gaudet, hæc
plorat. Illi in gloria ſua iã Chriſtus occurrit, hæc adhuc mortuum quærit. illa dominum vidit & credidit, hæc non potuit
agnoſcere eum videret. Illa fideli adorabat ſpiritu, hæc dubio mœſtificabatur affectu. Merito nimirum prohibetur tã-
B gere dominum. Non enim corporali tactu Chriſtum ſed fide tangimus. Nondum enim, inquit, aſcendi ad patrem meũ.
hoc eſt, nondum tibi aſcendi, quæ viuentem cum mortuis
quæris. & ideo ad fortiores mittitur, quorum credere diſcat
exemplo, vt illi reſurrectionẽ prædicent. Sicut enim in principio mulier auctor culpæ viro fuit, vir executor erroris: ita
nunc quæ mortem prior guſtauerat, reſurrectionem prior
vidit, culpæ ordine, remedio prior. Et ne perpetui reatus apud viros opprobrium ſuſtineret: quę culpam viro transfuderat, transfudit & gratiam: veteriſque lapſus compenſat
ærumnam reſurrectionis indicio. Per os mulieris mors antè
proceſſerat, per os mulieris vita reparatur. Sed quia conſtantia ad prædicandum inferior ſexus, ad exequendũ infirmior:
viris euangelizandi mandatur officium. Nam ſicut mulierũ
per Ieſum non ſolum culpa ſoluitur, ſed etiã multiplicatur
gratia, vt pluribus ſuadeat quæ vnum ante deceperat: ita &
vir, qui temere ante crediderat, fœneratum munus recuperare debuit: vt qui ſibi ipſe fuerat ad credendum lubricus,
C fieret aliis ad prędicandũ idoneus. Sed aduertamus ipſa verba mandati. Noli me tangere. nondum enim aſcendi ad pa- Ioan.20.
trem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Aſcẽdo
ad patrem meum, & patrem veſtrum: deum meum, & deum
veſtrum. Quomodo non aſcenderas domine Ieſu? Quemadmodum aberas, qui in manus patris commendaueras ſpiritum? Aut quando abeſſe potes, qui ſemper in patre es, cum
patre ſemper? Denique ipſe dixiſti. Si deſcendero in infernũ, ades. Si ſumpſero pẽnas meas ante lucẽ, & habitẽ in ex- Pſalm.138.
tremo maris: etenim illuc manus tua deducet me. Aut quomodo aſcendens * abeſſe potes, qui vbique ſemper es? De- * al. aſcẽdis qui vbique. &c.
ſcendiſti quidem filius hominis, nec patri cum deſcenderas,
abfuiſti: ſed deſcendiſti nobis, vt te oculis ac mẽtibus videremus, vt in te crederemus. Ergo & aſcende nobis, vt te ſequamur mentibus, quem oculis videre non poſſumus. Aſcẽ-
diſti apoſtolis, quibus dixiſti: Qui me videt, videt & patrẽ. Ioan.14.
Denique Ioannes vbi te quæreret, ſciuit. Apud patrẽ quęſiuit, & reperit. Et ideo ait: Et verbum erat apud deum. Aſcẽ- Ioan.1.
D diſti & Paulo, qui non contentus ſolus te ſequi, nos quoque
docuit quemadmodum te ſequamur, & vbi te reperire poſſimus, dicens: Si ergo conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſur- Coloſ.3.
ſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt ad dexteram dei ſedens.
Et ne oculorum magis hoc quàm animorum putaremus officium, addidit: Quæ ſurſum ſunt ſapite, nõ quæ ſuper terrã.
Ergo non ſupra terram, nec in terra, nec ſecundum carnẽ te
quærere debẽmus, ſi volumus inuenire. Nunc enim ſecun- 2. Corin.5.
dum carnem iam non nouimus Chriſtum. Denique Stepha Acto.7.
nus non ſupra terram quæſiuit, qui ſtantem te ad dexteram
dei vidit. Maria autem quæ quærebat in terra, tangere non
potuit. Stephanus tetigit, quia quæſiuit in cœlo. Stephanus
inter Iudæos vidit abſentem, Maria inter angelos non vidit
præſentem. Sed quare non potuerit illa tangere, Euangeliſta ipſe nos docuit, dicens: Quia cum te videret, neſciebat
quia tu es. Sic enim habes: Conuerſa eſt retrorſum, & vidit Ioan.20.
Ieſum ſtantem, & neſciebat quia Ieſus eſt. Merito tangere
non potuit, quæ videre non poterat. nam qui videt, tangit.
Itaque quid interſit inter illam & hanc Mariam, ſcriptura
diſtin-

diſtinguit. Illa occurrit vt Ieſum videat, hæc retrorſum cô- A
uertitur: illa ſalutatur, hæc redarguitur. Denique ſic habes:
Dicit ei Ieſus: mulier. Quæ non credit, mulier eſt, & adhuc
Epheſ. 4. corporei ſexus appellatione ſignatur. Nam quæ credit, oc-
currit in virum perfectum, in menſuram ętatis plenitudinis
Chriſti, carens iam nomine ſeculi, corporis ſexu, lubrico iu
uentutis, multiloquio ſenectutis. Dicit ergo Ieſus: Mulier
quid ploras? Quaſi dicat: Non lachrymas nudas deus, ſed fi-
dem exigit. Bonæ lachrymæ, ſi Chriſtum agnoſcas. Quem
quæris? inquit. Molimina enim ſera dominus condēnat. Sed
bene addidit, Quem quæris? non quo iſte dubitet quem re-
quirat, ſed quia illa quem quærebat, ignoret. Nô enim Chri-
ſtum quærit, quem putat raptum. Adeſt Chriſtus quemad-
modum quæritur. Neſcitur ergo qui quæritur, quando non
agnoſcitur cum videtur. Denique Chriſtum videbat, & or-
tulanum putabat. Sic enim habes: Illa exiſtimans quia ortu-
lanus eſſet, dixit ei: Domine, ſi tu ſuſtuliſti eum, dicito mihi
vbi poſuiſti eum. & ego eum tollã. Etſi fide incerta, tamē ſer B
mone non lubrica: & ſi ortulanum putauit, tamen dei filium
deſignauit: & ſi adhuc non credat, tamen affectat vt credat.
Ipſe enim corpus tulit, qui ſuſcitauit. Ergo veniabilis error
mulieris, quæ licet dubitare non debuit Chriſti corpus per
gloriam reſurrectionis aſſumptũ, doceri tamē geſtit à Chri-
ſto, & fidem ſuam iam deuota promittit, vt & ipſa illud iam
tollat è terris, & ad dexteram dei quęrat. Denique poſt hæc
verba nô mulier, ſed iam Maria vocatur. Aliud eſt enim cô-
mone vulgi nomen, aliud ſpeciale perſonæ Chriſtum ſequē-
tis. Et ad diſcipulos, licet nondum arbitra, plenæ tamen fidei
nuncia deſtinatur. Prohibetur autem tangere, quia nondum
Coloſ. 2. inhabitare in Chriſto corporaliter plenitudinem diuinitatis
ſicut Paulus acceperat: nondũ euacuauerat lubricum ſeculi,
carnis ambiguum: nondum vitam vixerat Chriſti. Denique
iſta nec adorat dominum, nec pedes tenet, ſicut illa Maria: in
qua vtique nô tam obſequium corporale, quàm plenæ fidei
deſignatur affectus, quod Chriſtum & hominem & deũ cre
dat. Deus eſt enim qui adoratur, homo autem qui tenetur. C
Non igitur tangi dominus faſtidit à fœmina, cuius & Maria
pedes vnxit vnguēto: nec tactum dedignatur, ſed profectũ
docet: quia non omnes Chriſtum poſſunt tangere reſurgen-
tem, quem tetigerunt in hac vita & corpore commorantem.
Qui vult Chriſtum tangere, ſua mēbra mortificet, & reſur
recturo ſimilis induat viſcera miſericordiæ, nô ambigat re-
nũciare terrenis. Quid eſt igitur, Noli me tangere? Noli ma-
num adhibere maioribus, ſed vade ad fratres meos, hoc eſt,
Matth. 12. ad perfectiores. Quicunque enim fecerit voluntatem patris
mei qui in cœlis eſt, ipſe meus & frater, & ſoror, & mater eſt.
Quia reſurrectio nô facile niſi à perfectioribus capi poteſt,
fundatoribus huius fidei prærogatiua ſeruatur. Mulieribus
autem docere in eccleſia non permitto, domi viros ſuos in-
1. Corin 14. terrogent. Ad eos ergo mitto, qui domeſtici ſunt. & accepit
1 Timo 2. præſcripta mandata. Nec fugit hoc loco ſenſiſſe quoſdã id-
* ſpiritum. eo Chriſtum noluiſſe tangi, quia nondum receperat typũ *
quem commendauerat patri, quaſi adhuc eum tangere non
deberet. Aſcendo ad patrem meum, & patrem veſtrum, deũ D
meum, & deum veſtrum. Bene diſtinxit, quia mulieri loque-
Ioan. 20. batur. Non enim communis nobis natura cum Chriſto, niſi
conditionis humanę. Illi pater generatione propria, nobis a-
doptione voluntaria: Illi per naturam, nobis per gratiam: illi
deus vnitate myſterij, nobis poteſtate cœleſti. Dicit aliquis:
Quomodo ergo Thomas cum adhuc non crederet, tetigit
tamē Chriſtum? Sed ille non de reſurrectiōe domini, ſed de
reſurrectionis videtur qualitate dubitaſſe: & tactu ſuo de-
buit me docere, ſicut docuit & Paulus. Oportet enim hoc
1. Corin. 15. corruptibile induere incorruptionē, & hoc mortale induere
immortalitatem, vt incredulus credat, & cunctator dubitare
non poſſit. Facilius enim credimus quod videmus. Habuit
autem admirandi cauſſam Thomas, cum videret clauſis om
nibus per inuia ſepta corporibus inoffenſa compage corpus
inſertum. Et ideo mirum quomodo ſe natura corporea per
impenetrabile corpus infuderit, inuiſibili aditu, viſibili con
ſpectu: tangi facilis, difficilis æſtimari. Denique, ¶ Contur-
bati diſcipuli æſtimabant ſe ſpiritum videre.) Et ideo domi
nus, vt ſpeciem nobis reſurrectionis oſtenderet, ¶ Palpate,
A inquit, & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa nô habet, ſicut
me videtis habere.) Nô ergo per incorpoream naturam, ſed
per reſurrectionis corporeæ qualitatem imperuia vſu clau-
ſa penetrauit. Nam quod tãgitur, corpus eſt: quod palpatur,
corpus eſt: in corpore autē reſurgem'. Seminatur enim cor-
pus animale, ſurgit corpus ſpiritale. Sed illud ſubtilius, hoc
craſſius, vtpote adhuc terrenæ labis qualitate concretũ. Nã
quomodo non corpus, in quo manebant inſignia vulnerum,
veſtigia cicatricum, quæ dominus palpanda obtulit? In quo
non ſolum fidem firmat, ſed etiam deuotionem acuit, quod
vulnera ſuſcepta pro nobis cœlo inferre maluit, abolere no
luit, vt deo patri noſtræ precia libertatis oſtenderet. Talem
ſibi pater ad dexteram locat, trophæũ noſtræ ſalutis ample-
ctens, tales illic martyres nobis cicatricis ſuæ corona mon-
ſtrauit. Et quoniam ſermo huc noſter vſque euaſit, conſide-
remus qua gratia ſecundum Ioannem crediderint apoſtoli;
qui gauiſi ſunt: ſecundum Lucam quaſi increduli redarguã-
tur: ibi ſpiritum ſanctum acceperint, hic ſedere in ciuitate iu
B beantur, quoadusque induantur virtute ex alto. Et videtur
mihi quaſi Apoſtolus maiora & altiora tetigiſſe, hic ſequen-
tia, & humanis proxima: hic hiſtorico vſus circuitu, ille com
pendio: quia & de illo dubitari non poteſt, qui teſtimonium
perhibet de iis quibus ipſe interfuit, & verum eſt teſtimo-
nium eius. Et ab hoc quoque, qui Euangeliſta eſſe meruit,
vel negligentiæ, vel mendacij ſuſpicionem æquum eſt pro-
pulſari. Et ideo verum putamus vtrumque, non ſententiarũ
varietate, nec perſonarum diuerſitate diſtinctum. Nam etſi
primo Lucas eos non credidiſſe dicat, poſtea tamen credi-
diſſe demonſtrat: & ſi prima conſideremus, contraria ſunt: ſi
ſequentia, certum eſt conuenire. Ipſa igitur ſcripturæ verba
conſideremus. Sic ait Ioannes: Et gauiſi ſunt diſcipuli viſo
domino. Dicit ergo bis iterum: Pax vobiſcũ. ſicut miſit me Ioan 20.
pater, & ego mitto vos. Et cum hoc dixiſſet, inſufflauit his,
& dixit: Accipite ſpiritum ſanctum. quorũ remiſeritis pec-
cata, remittuntur his: & quorum retinueritis, retēta ſunt. Lu-
C cas autem dicit: ¶ Et quomodo cognouerũt eum in fractio-
ne panis. Cum hęc autem loquuntur, ipſe ſtetit in medio eo-
rum, & dicit eis: Pax vobis. ego ſum, nolite timere. Contur-
bati vero & conterriti æſtimabant ſe ſpiritum videre.) Et
poteſt videri hic plures fuiſſe: ſed quia & hic ſero reſurre-
ctionis die, iam aduesperaſcēte iam die qui fuerant ingreſ-
ſi manere cum domino, vbi ille ſe repente ſubtraxit, eadem
hora ad diſcipulos hi duo remeaſſe produntur, quando pal-
pandum ſe obtulit: & ſecundum Ioannem ſero die illa vna
ſabbatorum inducitur apparuiſſe diſcipulis, & vulnera obtu
liſſe palpanda. ne quid ambiguitatis afferret, putauimus dili-
gentius requirendum. Videtur enim ſeparatim ſe iſtis vnde-
cim demôſtraſſe, ſicut ſe Ammaoni & Cleophæ ſeorſum iã
veſpere demonſtrauerat: & quemadmodum iſti duo, ita etiã
videntur illi vndecim ad confirmandos reliquos conuenire
potuiſſe. Denique conturbati ſunt, vt habes ſecundum Lu-
cam. Et ideo ¶ Aperuit eis ſenſum, vt intelligerent ea quæ
ſcripta ſunt.) Hunc autem loquacius, * illũ ſuccinctius ſcri- * latius.
pſiſſe non dubiũ eſt. Quomodo enim ſoli Cephæ viſum di-
D cerent, ſi ab omnibus erat viſus? Sed ſicut ex mulieribus Ma
riæ, & aliæ Mariæ Magdalenæ, ita ex viris Petro viſus eſt pri
mo mane. Et Paulus ſic ait: Tradidi enim vobis in primis,
quia Chriſtus mortuus eſt ſecundum ſcripturas, & quia ſe- 1. Corin. 15.
pultus eſt, & quia reſurrexit tertia die ſecundum ſcripturas,
& viſus eſt Cephæ. Et ideo Marcus ſpecialiter induxit iuue
nem mandantē vt Petro & diſcipulis dicerēt mulieres, quia
ſurrexit dominus. Petrus ergo vidit ſolus dominum. Deuo- Matth. 16.
tio enim parata ſemper & prompta credebat, & ideo ſtude-
bat frequentiora fidei ſigna colligere. Alibi cum Ioanne, ali-
bi ſolus, vbique tamen impiger currit, vbique aut ſolus, aut
primus: non contentus vidiſſe quæ viderat, repetit intuēda:
& quęrendi domini amore ſuccenſus, non ſatiatur videndo.
Vidit eum ſolus, vidit cum vndecim, vidit cum ſeptuaginta,
vidit & quando Thomas credidit, vidit cum piſcaretur: ſed
non vidiſſe contentus, impatiens deſiderij, neglig-ēs captio-
nis, immemor periculi, non tamē immemor reuerentiæ, vbi
dominum vidit in littore, veſte ſe texit, ſerũ æſtimans ſi cũ
cæteris nauigio perueniret. Sic cum in mari dominus ambu-
laret,

Iaret, ſuper vndas maris naturæ ſuæ oblitus occurrit. Sic cũ A à Iudęis dominus teneretur, aduerſum turbas gladium ſolus exeruit. Sic & nunc cum dominns ſtetiſſet in littore, periculoſo compẽdio religioſum maturauit obſeqoium. Non eſt igitur dubium credidiſſe Pettum, & credidiſſe qnia dilexit, dilexiſſe quia credidit. Vnde & contriſtatur quia tertio interrogatur: Amas me? Is enim interrogatur, de quo dubitatur: ſed dominus oõ dubitabat qni interrogabat, nõ vt diſceret, ſed vt doceret: quem eleuandus in cœlum, amoris ſui no-

Ioan. 21.

bis velut vicarium relinquebat. Sic enim habes: Simon Ioãnis diligis me? Vtiq; tu ſcis domine quia amo te. Dicit ei Ieſus: Paſce agnos meos. Bene conſcius ſui non ad tempus aſſumprũ, ſed iã dudũ deo cognitũ Petrus teſtificatur affectũ. Quis eſt enĩ alius qui de ſe hoc facile profiteri poſſit? Et ideo quia ſolus profitetur ex omnibus, omnibus antefertur. Maior enim omnibus charitas. Illud quoque diligentius intuendum, cur cum dominus dixerit, Diligis me: ille reſpondit, Tu ſcis domine quia amo te. In quo viderur mihi dilectio habere animi charitatem, amor quendam ęſtum, conce- B ptum corporis ac mentis ardorem: & Petrum opinor nõ ſolum animi, ſed etiam corporis ſui circa dei cultũ ſignare flagrantiam. Deoique tertio domious nõ iam, Diligis me? ſed, Amas me? interrogauit: & iam non agnos, vt primo, quodã lacte veſcendos, nec ouiculas, vt ſecũdo, ſed oues paſcere iubetur perfectiores, vt perfectior gubernaret. Et ideo quaſi perfecto in omnibus, quem caro iam reuocare oon poſſet à gloria paſſionis, corona decernitur. Cũ eſſes, inquit, iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas: cum autem ſenueris, extendes manus tuas, & alius te præcinget, & ducet quò tu non vis. Bona ſenectus, non vitæ longæuitate * imbecilla ad vſum, ſed maturitate virtutis ad martyrium præparata, quæ laſciuiam corporalium reprimat voluptatum, oec indulgeat cupiditatibus, dulcia quęque declinet, ſpecioſa oon appetat.

* al. longæua, al. lõginquitate.

Gala. 5.

Caro enim coocupiſcit aduerſum ſpiritum, & trãſuerſarios tramites gradieodi qua velit, diuerſarum ſibi inuenit voluptatum. Bona vero mentis ſenectus, quæ non id quod ſuaue corpori, ſed quod menti vtile putat, eligit: oec voluptario C corporis rapitur appetitu, ſed repngnãdi moderamine quaſi inuita reuocatur. Ergo & Petrus etſi paratus erat animo ſubire martyrium, tamen vbi periculum aduenit, cooſtantiam mẽtis inflexit. Capit enim uos ſuauitate ſui cœleſtis vſus muneris. Nam quis martyriũ oon eligeret, ſi libẽter mori poſſet? Ergo & Petrus videtur nolle, ſed parat vincere. Et quid mirum ſi Petrus nolit, cum dominus dicat: Pater, ſi fieri poteſt, traosſer à me caliecm hunc: veruntamen nõ mea voluntas, ſed tua fiat? Denique poſt tentationẽ præſumptionis ſuæ Pettus iam non audet voluntatis perſeuerantiam polliceri, ſed quaſi ad ſolatium ſui conſortium quærit alterius. Tot igitur adducti virtutis exemplis, Petrum credimus nõ potuiſſe dubitare. Ioannem quoque credidiſſe manifeſtum eſt, dum ſaluatorem videret: qui iam tunc credidit, poſteaquam vacuum corporis vidit ſepulcbrum. Cur ergo Lucas inducit fuiſſe turbatos? Primo omnium, quia paucorum opinione ſententiam maioris partis includit. Dcinde quia & ſi Petrus de reſnrrectione crediderat, turbari tamẽ potuit, cũ D videret quod ſe dominus cum corpore in ea quæ veſtibulis obſeratis & obſtructis erãt ſepta parietibus, improuiſus infuoderet. Lucas ergo hiſtoricè ſingula proſecutus eſt, & ille finem ſpectauit, hic ſeriem. Nam vtique dicendo, Tunc aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ea quæ ſcripta ſuot: etiam ipſe diſcipulos credidiſſe profitetur. Spiritum autem ſanctũ vel illis vndecim quaſi perfectioribus inſufflauit, & reliquis poſtea tribuendum eſſe promittit: vel iiſdem ibi inſufflauit, hic ſpondet. Nec videtur eſſe contrarium, cũ diuiſiones gra-

1. Cor. 12.

tiarum ſint. Alij enim datnr ſermo ſapientiæ, alij autem ſermo ſcientiæ ſecundum enndem ſpiritum, alteri fides in eodẽ ſpiritu, alteri gratia curationum, alij genera linguarum. Ergo aliam inſufflauit ibi operationem, bic aliam pollicetur. Ibi enim remittendnrum gratia tributa eſt peccatorũ, quod eſſe videtur anguſtius: & ideo inſufflatur à Chriſto, vt credas ſpiritum Chriſti, & credas de deo ſpiritum. Deus enim ſolus peccata dimittit. Lucas autem linguarum gratiam deſcripſit effuſam. Denique ibi babes: Accipite ſpiritum ſan-

Ioan. 20.

A ctum, quorum remiſeritis peccata, remiſſa erunt. At vero in

Acto. 2.

Actibus apoſtolornm ſic habes: Et repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto, & cœperunt loqui variis linguis, quomodo ſpiritus dabat loqni his. Diuerſitas antem viſionum, frequẽtiam famulantium ſignificat angelotum, iuxta quod dominus ipſe promiſerat, dicens: Et videbitis angelos deſcendentes &

Ioan. 1.

aſcendentes ad filium hominis. Atque vtioam cum Euangelij fine noſter quoque ſermo claudatur. Cur ſecũdum Matthæum & Marcnm mandat diſcipolis: Præcedam vos in Galilæam, Ibi me videbitis. ſecundum Lucam vero & Ioannẽ etiam intra conclaue obtulit ſe videndum? Et quidem quod

1. Corin. 15.

ſe videndum ſreqnenter obtulerit, & pluſquam quingentis ſratribus, & Petro, & Iacobo, etiam Apoſtolico probauimus teſtimonio. Et Lucas in Actibus apoſtolorum docuit quod

Acto. 1.

diſcipulis manifeſtauerit ſe viuere poſt paſſionem ſuam, io multis argumentis apparens his, & diſputans de regno dei. Ergo quia ſępius & diuerſis apparuit, cum in Galilęa quãdo ſit viſus, nequaquam præſcriptum ac definitum tempus ſcri- B ptura ſignauerit, in Hieruſalem quando ſe obtulerit, & diẽ & horã expreſſerit, timidiores intra conclaue viſitantur, fortiores ad montem conuenerunt. Denique intra conclaue o-

Matth. 28.

ſtiis clauſis inducit Ioannes diſcipnlos congregatos propter metum Iudæorũ, quos non vndecim Lucas, ſed plnres ſcripſit ſuiſſe. Iſtos autem Matthæus vndecim ſolos in Galilæa conueniſſe oon ſiluit. Deniq; ſic habes: Vndecim autem diſcipuli abieruot io Galilæã, in montem vbi conſtituerat illis Ieſus, & vidẽtes eum, adorauerunt, quidam autem dubitauetunt. Quibus docendi & baprizandi tribuit poteſtatẽ. Vndecim quoque diſcumbentibus diſcipulis & Marcus in ſioe apparuiſſe ſcribit, quando ſimiliter prædicandi his per totũ orbem mandat officium. Vnde hoc conuenientius arbitror, quod dominus quidem mandauerit diſcipulis vt in Galilæa ſe viderent, ſed illis metu intra conclaue reſidentibus, primum ſe obtuliſſe, poſtea vero confirmatis animis vndecim illos Galilæam petiſſe. Vel certe boc quoque diligentibus ſcriptoribus placuiſſe reperio: nihil obſtat ſi dicamus pau- C ciores intra conclaue, in monte complures fuiſſe.

EXPLANATIONIS SANCTI AMBROſii in Euangelium ſecundũ Lucam Liber decimus explicit.

Diui Ambroſij

MEDIOLANENSIS EPIſcopi Commentarij in epiſtolam Pauli ad Romanos.

Præfatio.

PRiocipia rerum reqnirenda ſunt, vt D notitia earum poſſit haberi. Tũc enim facilius poterit cauſſę ratio declarari, ſi eius origo diſcatur. Si ergo Epiſtolæ datæ modum oſtenderimus, poteſt verum videri quod dicimus. Conſtat temporibus apoſtolorum Iudæos, propterea quod ſub regno Romano agerent, Romę habitaſſe, ex quibus hi qui crediderant, tradiderant Romanis, vt Chriſtom profitentes, legem ſeruarent. Romani autẽ audita ſama virtutum Chriſti, faciles ad credendum fuerunt,* vtpote prudentes. Nec immerito prudentes, qui male iodu-

* Hæc non cohærent: Opinor fuiſſe ſcriptum, Faciles ad credendum fuerunt, ſed male inducti, ſtatim ſe correxerunt & manſerunt in eo, vtpote prudẽtes. Igitur. &c.

cti, ſtatim ſe correxetunt, & manſerunt io eo. Igitur ex Iudæis credentes, & improbe ſentientes de Chriſto, legem ſeruandam dicebant, quaſi non eſſet io Cbriſto ſalus plena. Ideo negat illos ſpiritualem gratiam conſequutos. Hi ſunt qui & Galatas ſubuertetunt, vt à traditione Apoſtoli recedentes, Iudaizarent. Quibus ideo iraſcitur Apoſtolus, qoia docti bene, facile fuerunt traducti. Romanis autem iraſci non debuit,

debuit, ſed laudare fidem illorum: quia nulla virtutum vidẽ A tes inſignia, ſuſceperunt fidem Chriſti, quãuis corrupto ſenſu. non enim audierant myſterium crucis Chriſti. Propterea quibuſdam de Iudæa in vrbem Romam aduenientibus, ſicut Priſcilla & Aquila, de edenda carne & non edenda quæſtiones fiebant. Igitur quatuor modis ſcribit Romanis. Hi enim caput ſunt omnium gentium, vt in his diſcant cæteri, arguẽs ab initio genus hominũ, partim phyſica ratione, partim per legem. Primus modus eſt, quo ſe oſtendit quid ſit, & cuius ſit, & quid fuerit prius: quo & hæreſes percutit. Secũdus modus eſt, quo arguit quod naturæ ratione non ſe ſubiecerint vni deo: & quæ inhoneſta & turpia egerint, deſpecti ob hoc à deo, vt gratulentur credẽtes. Tertius modus eſt, quòd datam legẽ ſpreuerunt: vnde anteponit Græcis Iudæos. Quartus modus eſt, quo docet Iudæos exorbitaſſe à lege & prophetis, in cauſſa Chriſti ſimiles factos gentibus, vt vtrique indigeant miſericordia dei, non per legem ſperãdo ſalutem, ſed per fidem Ieſu Chriſti. Vnde omni induſtria id agit, vt à lege eos tollat, quia lex & prophetæ vſq; ad Ioannem, & in ſola fide illos Chriſti conſtituat, & quaſi contra legem Euan- B gelium vindicat: non deſtruens legem, ſed præferens Chriſtianiſmum. Oſtendit enim ſic promiſſum Chriſtum, vt illo adueniente lex ceſſaret: nõ tota, quia abbreuiatio legis facta eſt, quæ compendio daret ſalutem. Multa enim veteribus tradita ſunt propter duritiam cordis illorũ, vt oneri eſſent, quæ miſericordia dei abbreuiauit, per Chriſtum data præteritorũ remiſſione. Ingratus eſt enim miſericordiæ dei, qui vult eſſe ſub lege. Nam dixerat Moyſes: Sic timentes facies filios Iſrael. vt quacunque ſe verterent, legem haberent, vt ſine ſolicitudine omnino non eſſent. Vt igitur in Chriſto ſine lege ſpem vitę ſalutiſque ponendam tradat, & ipſum eſſe dominum omnium doceat, ſic incipit:

CENSVRA.

Scito lector, argumenta quæ præferuntur epiſtolis, non eſſe Ambroſii, ſed incerti cuiuſpiam conſarcinatoris. In hoc autem argumento prodigioſa erat exemplariorum varietas, vt facile liqueret hic ſcribas ſuo arbitratu luſiſſe, velut in ſuo campo. Si quis legat argumenta, quæ feruntur in Bibliis Hieronymi titulo, mox deprehendet aliquot huius rhapſodi cẽtones. Qui vtinam non ſimiliter luſiſſet in ipſis commentariis. C

CAPVT PRIMVM.

PAulus ſeruus Ieſu Chriſti.) Apud veteres noſtros ratione nomina componebãtur, vt Iſaac propter riſum, & Iacob propter calcaneum: ita & iſte propter inquietudinem Saulus eſt nuncupatus. Poſtquàm autem credidit, ex Saulo Paulum ſe dicit, hoc eſt, immutatum. Et quia Saulus ſecundum ſupradictũ ſenſum, inquietudo ſeu tentatio interpretatur, hic cum ad fidem Chriſti acceſſit, Paulum ſe dicit: id eſt quaſi ex tentatore factum quietum, humilẽmq;, vel paruulum, & quia pax eſt fides noſtra. Cum prius enim tentationes ex inquietudine Iudaiſmi dei ſeruis inferret, poſt ipſe tentationes paſſus eſt propter ſpem, quam antè amore Iudaiſmi negarat. Seruum autem Ieſu Chriſti ſe profitens, à lege ſe exutum oſtendit. Et ideo v- D trumque poſuit, id eſt, Ieſu Chriſti: quia in vtroque eſt dominus, ſicut & Petrus apoſtolus teſtatur, dicens: Hic eſt omnium dominus. Quia ergo & dominus, eſt & deus. Et ſicut Dauid dicit: Quia dominus ipſe eſt. quod hæreſes negant. Marcioni enim videtur odio legis Chriſtum & corpus eius negare, Ieſum profiteri: Iudæis autem & Fotino propter zelum legis Ieſum negare quod deus ſit. Nam quotienſcũque aut Ieſum dicit aut Chriſtum, aliquando deum, aliquando hominem ſignificat: ſicut hoc loco inter cætera: Et vnus, in- 1. Corin. 8. quit, dominus Ieſus, per quem omnia. quod vtique ad dei filium pertinet iuxta quod deus eſt. Et alio loco: Ieſus autem, Luc. 2. inquit, proficiebat ætate & ſapientia. quod vtiq; homini cõpetit. ¶ Vocatus Apoſtolus.) Propter quod deum cognouit & fatetur, factus idoneus ſeruus, promotum ſe oſtendit, dicens: Vocatus Apoſtolus, hoc eſt, à domino miſſus ad res e- A ius agendas. Per quod oſtendit hunc meritum habere apud Matth. 12. deum, qui ſeruit non legi, ſed Chriſto. Dominus eſt enim filius hominis etiã ſabbati. ¶ Segregatus in euangelium dei.) Euangelium dei eſt bonum nuncium, quo peccatores ad indulgentiam conuocantur. Apoſtolus autẽ quoniã in Iudaiſmo locũ doctoris habebat, vtpote Phariſæus, ideo à Iudaiſmi prædicatione ſegregatum ſe dicit in Euangelium dei, vt à lege diſſimulans, Chriſtum prædicaret: qui quod lex non potuit, credentes in ſe iuſtificaret: ſed non contra legem, ſed pro lege eſt. Ipſa enim hoc dicit futurum, dicente Eſaia propheta. Veniet ex Sion qui eripiat & auertat captiuitatem ab Iacob, & hoc illis à me teſtamentum, cum abſtulero peccata eorum. ¶ Quod antè promiſerat.) Vt probet ratam & integram fidei ſpem eſſe in Chriſto, iam prius Euangelium eius dicit à deo promiſſum: vt ex eo idoneum illum ſponſorem vitæ doceret, priuſquàm veniret, teſtimonium ei datum oſtẽdit, paria teſtãte Petro apoſtolo. Nec enim aliud datũ eſt, Acto. 4. inquit, nomen ſub cœlo, in quo oporteat ſaluos fieri. ¶ Per prophetas ſuos.) Vt manifeſtius ſalutarẽ eſſe aduentũ Chri- B ſti ſignificaret, etiam perſonas per quas promiſſionẽ ſignauerit, demonſtrauit, vt quam vera & magnifica ſit promiſſio, ex his videretur. Nemo enim rem vilem magnis præcurſoribus nunciat. ¶ In ſcripturis ſanctis.) Hoc ad cumulũ veræ proteſtationis adiecit, vt maiorem fiduciam credentibus faceret, & legem commendaret. Sanctę enim ſunt ſcripturę, quæ vitia damnant, & ſacramentum illic vnius dei & incarnationis continetur filij dei pro ſalute humana, teſtibus ſignorum prodigiis. ¶ De filio ſuo.) Dignũ fuit vt quia deus filium ſuum proprium mundo promittebat, per claros viros illum promitteret, vt ex iis quam potentiſſimus eſſet qui prædicabatur, poſſet ſciri, vt ſcripturis ſanctis aduentũ eius futurum inſereret, & vt falſum nõ poſſet videri quod à ſanctis prædicatum eſt ſcripturis. ¶ Qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem.) Eum qui erat dei filius ſecundũ ſpiritum ſanctum, id eſt, ſecundum deum: quia deus ſpiritus eſt. & ſine dubio ſanctus eſt: factum dicit iuxta carnem dei filium ex ſemine Dauid, iuxta illud: Et verbum caro factũ Ioan. 1. eſt, vt iam vnus ſit dei & hominis filius Chriſtus Ieſus. Qui enim ex æterno dei filius erat, ignorabatur autẽ à creatura: C dum vult manifeſtari pro humana ſalute, viſibilis debuit & corporeus fieri, quia & cognoſci ſe voluit per virtutem, & hominem peccatis abluere in carne morte deuicta. Et ideo ex ſemine Dauid fit, vt ſicut de deo deus ante ſecula natus eſt, ita & ſecundum carnem ex rege ortum regium caperet, factus opere ſpiritus ſancti de virgine, hoc eſt natus, vt reuerentia ei referuata, ex hoc vltra hominem cognoſceretur, qui ab humanæ legis natiuitate diſtaret, ſicut prædictum fuerat ab Eſaia propheta: Ecce virgo in vtero concipiet. &c. vt Eſai. 7. cum nouum factum videretur, ac laude dignum, prouidẽtia quædam dei circa viſitationem humani generis futura dinoſceretur. ¶ Qui prædeſtinatus eſt filius dei in virtute ſecundum ſpiritum ſanctificationis ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti domini noſtri.) Filium dei dicens, patrem ſignificauit deum. Addito autem ſpiritu ſanctificationis, oſtendit myſteriũ trinitatis. Hic ergo qui incarnatus quid eſſet latebat, tũc prædeſtinatus eſt ſecundũ ſpiritũ ſanctificationis, in virtute manifeſtari fili' dei, cũ reſurgit à mortuis, ſicut ſcri- D ptũ eſt in pſalmo. 84. Veritas de terra orta eſt. Omnis enim ambiguitas & diffidentia reſurrectione eius calcata eſt, & cõpreſſa. Siquidem adhuc in cruce poſitum, Centurio videns magnalia, dei filium confitetur. Nam & diſcipuli in morte eius dubitauerunt, dicente Cleopha in Emaus: Nos putaba- Luc. 24. mus quia ipſe erat qui incipiebat liberare Iſrael. Ipſe enim dominus ait: Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoſceris quia ipſe ego ſum. Et iterum: Cum exaltatus fuero à Ioan. 8. terra, omnia traham ad me. id eſt, tũc cognoſcar omniũ eſſe Ioan. 12. dominus. Ideo autem non dixit ex reſurrectione Ieſu Chriſti, ſed ex mortuorum, quia reſurrectio Chriſti generalẽ tribuit reſurrectionẽ. Hæc enim maior videtur virtus in Chriſto & victoria, vt ea poteſtate operaretur mortuus, qua operatus fuerat & viuus. Quo facto apparuit illuſiſſe mortem, vt redimeret nos. vnde dominum noſtrum hunc vocat.

¶ Per quem accepimus gratiam & apoſtolatum ad obediendum

dum fidei in omoibus gentibus pro nomine eius.) Poſt reſur A
rectionem manifeſtatus filius dei in virture, gratiam dedit,
iuſtificãs peccatores, & apoſtolos nomioauit: quorum ſe hic
ſocium dicit, vt apoſtolarus cum gratia eſſet doni dei, non ſi-
cut Iudæorum ſunt apoſtoli. A deo ergo patre per Chriſtũ
dominum hanc acceperũt poteſtatem, vt vice domini ſignis
doctrinam dominicam acceptabilem facereot, & virtutem
quam in ſaluatore zelarentur perfidi Iudæi, hanc io ſeruis e-
ius à turbis admirari videntes, vehementius torqueretur.
Teſtis enim doctrinæ virtus eſt, vt quia quod prædicatur,
incredibile mundo eſt, geſtis fieret credibile. Miſſos igitur
apoſtolos vocat vt prędicareot fidem omoibus gentibus, vt
obedirent, & ſaluarentur: vt donum dei non iam ſolis Iu-
dæis, verumetiam omnibus gentibus conceſſum videretur:
& banc eſſe dei voluntatem, vt io Chriſto, & per Chriſtum
omnibus miſereatur, vicariis eius prædicãtibus, boc eſt, pro
nomine eius: ſicut alibi dicit: Pro quo legatione ſungimur.
¶ In quibus eſtis & vos vocati Ieſu Chriſti.) Hoc eſt lega-
tione nobis fungẽtibus in omnibus gentibus pro nomine Ie- B
ſu Chriſti, inter quos eſtis & vos vocati: quia donum dei o-
mnibus miſſum eſt, vt cum audiũt ſe inter cæteros vocatos,
ſcirent ſe ſub lege agere nõ debere, quia ſine lege Moyſi ſu-
ſceperunt cæteræ gẽtes legem Chriſti. ¶ Omnibus qui ſunt
Romę dilectis dei vocatis ſanctis.) Quamuis Romanis ſcri-
bat, illis tamẽ ſcribere ſe ſignificat, qui io charitate dei ſunt.
Qui ſunt hi, niſi qui de dei filio rectè ſentiũt? Iſti ſancti ſunt,
& vocati dicuntur. Sub lege enim agentes, malè intelliguot
Chriſtum, & iniuriam deo patri faciunt, cum an in Chriſto
perfecta ſpes ſalutis ſit, dubitant: ideo ſancti non ſunt, neque
vocati dicuntur. ¶ Gratia vobis & pax à deo patre noſtro,
& domino Ieſu Chriſto.) Gratiam & pacẽ cum iis dicit eſſe
qui recte credũt. Gratia eſt, quia à peccatis abſoluti ſũt: pax
vero, quia ex impiis reconciliati ſunt creatori: ſicut dicit do
minus: In quamcũque domũ introieritis, & receperint vos,
dicite, Pax huic domui. Et vt ſine Chriſto oullã eſſe pacẽ &
ſpem doceret, adiecit, gratiam & pacem ooo ſolum à deo pa
tre eſſe, ſed & à Chriſto Ieſu. Deum patrem noſtrum dicit C
propter originem, quia ab ipſo ſunt omoia: Chriſtum autem
dicit, quia eius ſanguine redempti, facti ſumus filij dei.

PRimum quidem gratias ago deo meo per Ieſum
Chriſtũ pro omnibos vobis, quia fides veſtra an-
nunciatur in vniuerſo mundo.) Finita præfatione
ante omnia gaudium ſuum eſſe teſtatur, vtpote gẽ
tium Apoſtolus, quod cum Romani regnent in mundo, ſub-
iecerint ſe fidei Chriſtianæ, quę prudentibus ſeculi bumilis
& ſtulta videtur. Cum ergo multa eſſent ex quibus gaude-
ret in Romanis: erant enim doctrinæ memorabiles, & boni
operis cupidi, ſtudioſique magis agendi bene, quàm ſermo-
nis, quod non longe eſt à religione diuina: in hoc tamen pri-
mum ſe gaudere dicit, quia fides illorum io omni loco cur-
rebat: quamuis oon ſecundum regulam ab authoribus tradi-
tæ veritatis, tamẽ quia quod ab vno deo erat, interpoſito oo
mine Chriſti cœperant veoerari, gratulatur ſciens illos poſ-
ſe proficere. Per quod etiam charitatem ſuam circa illos o- D
ſtendit, quãdo congaudet bono cœpto illorum, & hortatur
ad profectum. Gratias ergo agere ſe dicit deo ſuo dũtaxat,
quia adhuc illorum nõ erat plene, quia ex ipſo eſt omnis pa-
ternitas: ſed quia omnis diſpoſitio ſalutis noſtræ à deo qui-
dem, ſed per Chriſtum eſt, non per legem, neque per aliquẽ
prophetam, gratias quidem ſe agere dicit deo, ſed per Chri-
ſtum: quia fama fidei illorum, erat profectus multorũ, vt hoc
ipſum ad dei prouidentiam referat per Chriſtum. Aut enim
gaudebant roborati, qui crediderant: cæteri, quia videbant
principes ſuos factos Chriſtianos: aut certè qui non credi-
derant, poteraot credere horum exemplo. Facile enim facit
inferior, quod fieri viderit à priore. ¶ Teſtis enim mihi eſt
deus, cui ſeruio in ſpiritu meo, io Euangelio filij eius, quod
ſine intermiſſione memoriam veſtri facio ſemper in oratio-
nibos meis.) Vt ſoadeat charitatem, deum teſtem dat, cui ſer
uit. Ad quem & precem pro his facit, non in lege ſeruiendo,
ſed io Euangelio filij eius: hoc eſt, noo in eo quod Moyſes
ſeruus tradidit, ſed in eo quod filius dilectiſſimus docuit:

A vt quantum diſtat ſeruus à domino, tantum diſtet Euaoge-
lium à lege: noo quod mala ſit lex, ſed quia melius eſt Euan-
gelium. Deo itaque ſeruit in Euangelio filij eius, vt oſtẽdat
dei eſſe voluntatem vt credatur in Chriſtũ. Et ſeruio. Quo-
modo? In ſpiritu meo inquit, nõ in circuncisione manufacta,
neque in neomeniis, & ſabbato, & diſcretione eſcarũ, ſed in
ſpiritu, id eſt, in mente. Quia enim deus ſpiritus eſt, ſpiritu
vel animo potius debet illi ſeruiri. Cui enim animo ſeruitur,
ex fide illi ſeruitur. Hæc & dominus fatus eſt ad Samaritidẽ
putantem quòd in monte adorari ſe deus velit, dicẽs: Venit
hora & nunc eſt, quod veri adoratores adorabũt patrem in
ſpiritu & veritate. Eteni pater tales quærit, qui adorent eũ.
Spiritus eſt deus. Adorantes ergo, in ſpiritu & veritate opor
tet adorare. Et non locus orationem commendat, ſed deuo-
tus animus. boc eſt in veritate adorare in ſpiritu deũ ſpiri-
tum & Chriſtum vnum ex quo omnia, & vnũ per quem om
oia. Hos quærit adoratores pater. Memorem ergo ſe illorũ
in orationibus ſuis flagitat, vt ſeminet io illis charitatem. Fa
B cit enim illis deſiderium ſui. Quis enim nõ amet eum quem
audit memorem ſui eſſe? Si enim ab iis qui miſſi non erant, li-
benter acceperant doctrinam ſub nomine Chriſti adultera-
tis verbis, quantò magis ab eo quem ſcirent eſſe Apoſtolũ,
& cuius verba comitaretur virtus, deſiderarent audire?
¶ Obſecrans ſi qoo modo tandem aliquando proſperũ iter
habeã in voluntate dei veniendi ad vos.) Orationis ſuæ pro
illis ſenſum oſtendit. Deum enim ſe dicit petere, vt veniret
ad vrbem, ad profectum illorum cum dei voluntate, cuius
prædicat donum. Tunc enim profectus adeſt, ſi quod agen-
dum eſt, cum dei voluntate agatur. Orat ergo vt quacunque
ex cauſſa iam detur occaſio qua veniret ad vrbẽ, quia occu-
patus erat aliis prædicando, Sic proſperum iter imputans, ſi
deo volente veniret, quia prouida eſt dei voluntas. Proſpe-
rum ergo iter eſt, nõ incaſſum laborem itineris ſubire. Hoc
rogat vt deus impleat vocãdo illos ad ſuam gratiam. Auidi-
tate animi loquitur. Deſiderat enim illos, ſciẽs & illis & ſibi
prodeſſe: ſicut alibi dicit. Quod eſt gaudiom noſtrum & co
C rooa? Nõnne vos in adoctu domini? Fructus enim Apoſtoli
eſt vberior, ſi lucretur multos. Prætereaquia maius gaudiũ
eſt ſi potentes mundi conuertantur ad deũ: quia quanto ioi-
mici graues ſunt, tantò magis reconciliati neceſſarij. Volun-
tati itaq; eius ſic occaſio data eſt, vt coactus appellaret Cæ-
ſarem, & dirigeretur ex alia cauſſa ad vrbem Romã, deo vo
lente, vt impleret propoſitũ voluntatis ſuæ. Deniq; in nau-
fragio poſito aſtitit dominus, dicens: Noli timere Paule. Si-
cut enim teſtificatus es de me Hieroſolymis, ita & Romæ.
Deſidero enim videre vos, vt gratiam ſpiritalem vobis ad-
miniſtrem ad confirmandos vos.) Cõfirmatio hæc tres per-
ſonas requirit, annuentis, dei miniſtrantis Apoſtoli, accipiẽ-
tis populi. Nunc ergo deſiderij ſui voluntatẽ oſtendit, quo-
nam eſſet voto circa illos. Cum enim dicit: Vt gratiam ſpiri
talem vobis miniſtrem, carnalem illos ſenſom aſſecutos ſi-
gnificat: quia ſub nomine Chriſti oon illa quæ Chriſtus do-
cuerat, fuerant aſſecuti, ſed ea qoæ fuerant à Iudæis tradita.
Se antem cupere citius venire, vt ab bac illos traditione ab-
D ſtraheret, & ſpiritale illis traderet donum, vt acquirat illos
deo: participes illos faciens gratiæ ſpiritalis, vt in profeſſio-
ne & fide ſua eſſent perfecti. Hinc datur intelligi ſuperius
non fidem illorum laudaſſe, ſed facilitatem & votum circa
Chriſtum. Chriſtianos enim ſe profitentes, ſub lege agebãt
ſimpliciter, ſicut illis fuerat traditum. Nam miſericordia dei
ad hoc data eſt, vt lex ceſſaret: quod ſæpe iã dixi: quia deus
conſulens infirmitati humanæ, ſola fide, addita legi naturali,
hominum genus ſaluari decreuit. Quid eſt, quod cum ſcri-
ptis illos corrigat, & à carnali ſenſu abſtrahat, præſentiam
ſuam neceſſariam dicit, vt gratiam illis ſpiritalem miniſtra-
ret: cum quæ ſcribit ſpiritalia ſint: niſi quia aliter dicta ad a-
liud ſolent rapi, ſicut ab hæreticis fit? Ideo deſiderat vt præ-
ſens doctrinam Euangelicã ſeoſũ qoo ſcribit, his tradat, ne
ſub authoritate literarum eius noo auferretur error, ſed fir-
maretur: quippe cum præſens quę verbis ſuadere oon pote-
rat, ſuaderet virtute, vt magis illis proficiat aditis. ¶ Id eſt
ſimul conſolari in vobis per eam quæ inuicem eſt fidem ve-
ſtram atque meam.) Conſolari ſe dicit cum illis, ſi apprehen
dant

dant ſpiritalia : quia quamnis congaudeat fidei illorum, dolet tamen quia non rectam accipiebant fidem. Hoc affectu fuit Apoſtolus, vt aliena vitia quaſi ſua doleret. Ac per hoc conſolemur, inquit, per vnam atque eandem fidem, vt tunc conſolatio vna ſit ſi vnius fidei efficerentur in Chriſto, vt adminiſtratio gratiæ ſpiritalis euangelizãte Apoſtolo hunc præſtaret effectum. A

NOo autem arbitror ignorare vos fratres, quia ſæpe propoſui venire ad vos, & prohibitus ſum vſque adhuc.) Propoſitum & votum ſuũ oſtendit, quod quidem ſcire illos non ambigit per eos fratres qui ab Hieruſalem vel cõfinibus ciuitatibus cauſſa ſuæ religionis ad vrbem veniebant, ſicut Aquila & Priſcilla, votum eius inſinuantes Romanis. Cum enim ſæpe vellet venire, & prohiberetur, ſic factum eſt vt ſcriberet epiſtolam, ne diu in mala exercitatione detenti, non facile corrigerentur. Et fratres eos vocat, non ſolum quia renati erant, ſed quia erãt inter eos, licet pauci, qui recte ſentirent. Vnde dicit. Vocatis ſanctis. B Quid tamen eſt, Vocatis ſanctis? Si enim iam ſancti ſunt, quomodo vocantur vt ſanctificentur? Sed hoc ad dei pertinet præſcientiam, quia quos ſcit deus futuros ſanctos, iam apud illum ſancti ſunt, & vocati permanent. Prohibitum tamẽ ſe dicit vſque ad tempus datæ epiſtolæ, à deo vtique, qui ſciens adhuc imparatos illos, ad alias vrbes direxit Apoſtolum, quæ iam ad recipiendam veritatem eſſent capaces, quamuis ſub nomine agerent ſaluatoris : ſed vitiis prohibebantur carnalibus, ne digni iam eſſent addiſcere ſpiritalia. Denique volentes aliquando in Bithyniam ire, prohibiti ſunt à ſancto ſpiritu Paulus & Sylas. (Acto.16.) Cur, niſi ſciret adhuc effectum deeſſe? Apud Corinthios autem commonetur Apoſtolus, dicente domino: Loquere, ne tacueris, quia populus mihi multus eſt in hac ciuitate. (Acto.18.) Non ergo ocioſe prohibitum ſe dicit, ſed & cauſſas morarũ diſcreuit. Et hos vt ſe præpararent adhortatus eſt, vt audientes ſibi gratiam ſpiritalem miniſtrandam fore, dignos ſe efficerent, à vitiis carnalibus abſtinentes, ad excipiendam eam. C ¶ Vt aliquem fructum habeam & in vobis, ſicut & in cæteris gentibus.) Pro vtilitate communi cupidum ſe veniendi ad hos declarat, vt & hi ſalutem ſpiritalis gratiæ conſequantur, ratam habentes fidei ſuæ profeſſionem, vt hic fructum habeat apud deum miniſterij ſui, per quod laceſſit illos ad fidem rectam exemplo cæterarum gentium. Promptior enim fit quis ad rem ſibi traditam, ſi illi multos videat aſſentire. ¶ Græcis & Barbaris, ſapiẽtibus & inſipientibus debitor ſum.) Debitorem ſe dicit horum quos memorat, quia ad hoc miſſus eſt, vt omnibus prædicaret : per quod etiã omnes ſignificat debitores. Confiteri enim creatorem deum, ex quo omnia, & per quem omnia, debitus & honor eſt, & ſalus confitentis. Græcos enim gentiles poſuit, ſed eos qui Romani dicantur ſiue natione, ſiue adoptione. Barbaros vero eos qui Romani non ſunt, quorum genus aduerſum eſt, & non ſunt gentiles. Sapientes autem illos dixit, qui mundanis rationibus eruditi, ſapientes vocantur in ſeculo, dum aut ſiderum ſpeculatores ſunt, aut menſuris, aut numeris, aut arti Grammaticæ ſtudent, aut Rhetoricæ, aut muſicæ. D His omnibus oſtendit nihil hæc prodeſſe, nec vere ſapientes eſſe, niſi credant in Chriſtum. Stultos vero hos dixit qui ſimplicitatem ſequentes, harum rerum imperiti ſunt. His omnibus miſſum ſe prædicare teſtatur. De Iudæis autem tacuit, quia magiſter gentium eſt. Ac per hoc debitorem ſe profitetur, quia ad hoc accepit doctrinam, vt tradat : & cum tradit, acquirat. ¶ Itaque quod in me eſt, promptus ſum & vobis qui Romæ eſtis, euangelizare.) Quãuis miſſum ſe prædicare omnibus dicat gentibus, promptum tamẽ ſe Romanis aſſerit tradere Euangelium gratiæ dei, apud quos regni Romani caput & ſedes eſt. Ad membrorum enim vtilitatem pertinet vel requiem, ſi caput inquietum nõ fuerit. Ideo Romanorum pacem optat, vt non multum ſe iactet Sathanas, & vberiores fructus habeat operis ſui. ¶ Non enim erubeſco euangelium. Virtus enim dei eſt in ſalutem omni credenti.) Hoc dicto illos tangit à quibus acceperant non rectam fidem. Apoſtolorum tamen doctrinam virtus commẽdabat, vt quia in-A credibile videbatur quod prædicabatur, ſigna & prodigia ab apoſtolis facta, teſtimonio eſſent non diffidendum de iis quæ ab illis dicebantur, in quibus tanta virtus ineſſet. Nulli enim dubium verba virtuti cedere, ac per hoc, quoniam illorum nulla viſa erant portenta, prædicatio illorum ſine virtute dei erat. Ideoque non ſe dicit erubeſcere Euangelium dei, illos autem erubeſcere, quia quod illis tradiderat, in reprehenſionem veniebat, nec quoquam teſtimonio firmabatur, & diſcordabat à doctrina apoſtolica. Virtus igitur dei eſt, quæ inuitat ad fidem, & dat ſalutem omni credenti, dum peccata donat, & iuſtificat, vt à ſecunda morte detineri non poſſit ſignatus myſterio crucis. Prædicatio enim crucis Chriſti inditium eſt mortis euictæ, dicente apoſtolo Ioanne: Ad hoc enim venit filius dei, vt ſolueret opera diaboli, vt omnis credens non teneatur à morte, quia ſignum habet quod victa mors eſt. ¶ Iudæo primũ, & Græco. Id eſt, huic qui eſt ex genere Abrahæ, & huic qui ex gentibus. In Græco enim gentilem ſignificat, in Iudæo vero eum qui ex B genere ſit Abrahæ. Nam Iudæi ex tempore Iudæ Maccabæi dici cœperunt, qui in cauſſa cladis reſtitit ſacrilegiis gentiũ, & fiducia dei collegit populum, & defendit genus ſuũ. Fuit autẽ ex filiis Aaron. Quamuis ergo præponat Iudæum cauſſa patrum, tamen ſimiliter etiam ipſum indigere dicit dono Euangelij Chriſti. Si ergo & Iudæus non iuſtificatur niſi per fidẽ Chriſti Ieſu, quid opus eſt eſſe ſub lege? ¶ Iuſtitia enim dei reuelaẽ in eo ex fide in fidẽ.) Hoc dicit, quia in illo qui credit, ſiue Iudæus ſit, ſiue Græcus, iuſtitia dei reuelatur. Iuſtitia dei dicit, quia gratis iuſtificat impium per fidem ſine operibus legis, ſicut alibi dicit : Vt in illo inueniar non habens eam iuſtitiam quæ ex lege eſt, ſed illã quæ ex fide eſt. (Philipp.3.) Quæ ex deo eſt iuſtitia in fide, ipſam iuſtitiam dicit reuelari in euangelio, dum donat homini fidem, per quam iuſtificetur. Oſtenditur enim in eo veritas & iuſtitia dei, dum credit & profitetur. Iuſtitia eſt dei quia quod promiſit, dedit. Ideo credens hoc eſſe ſe cõſecutũ quod promiſerat deus per prophetas ſuos, iuſtũ deum probat, & teſtis iuſtitię eius. Ex fide in fidem. C Quid aliud eſt ex fide in fidem, niſi quia fides dei eſt in eo quod de ſe repromiſit : & fides hominis, qui credit promittenti, vt ex fide dei promittentis in fide hominis credentis dei iuſtitia reueletur? In credente enim iuſtus deus apparet : in eo autem qui non credit, iniuſtus videtur. Negat enim veracem deum, qui nõ credit deum dediſſe quod promiſit. Hoc cõtra Iudæos loquitur, qui negãt hunc eſſe Chriſtum, quod promiſit deus. ¶ Sicut ſcriptum eſt: Iuſtus autem ex fide viuit.) Propterea ad exemplum prophetæ Abacuch ſe conuertit, vt declaret olim oſtenſum, iuſtum ex fide non ex lege viuere, hoc eſt, non iuſtificari hominem apud deum per legem, ſed per fidem. (Abacuc.2.) Vita enim ex fide non hęc præſens eſt, ſed futura: quia iuſtus ex fide viuit, ſed apud deum.

REuelatur enim ira dei de cœlo in omnem impietatem & iniuſtitiam hominũ eorum qui veritatẽ dei in iniuſtitia detinẽt.) Sicut enĩ in illo qui credit iuſtitia dei reuelatur, ſicut ſupra memoraui : ita & in D eo qui non credit, impietas & iniuſtitia reuelatur. Ex ipſa enim cœli fabrica iratus illi deus videtur. Idcirco enim tam pulchra aſtra cõdidit, vt ex iis quantus & q̃ admirabilis creator eorum eſt, poſſit agnoſci, & ſolus adorari. Vnde ſcriptũ eſt in Pſalmo. 18. Cœli enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Per naturalem ergo legem reum facit genus humanum. Potuerunt enim id per legem naturæ apprehendere, fabrica mundi teſtificante authorem deum ſolum diligendum, quod Moyſes literis tradidit : ſed impij facti ſunt non colendo creatorẽ: & iniuſtitia in eis apparet, dum videntes diſſimulant à veritate, non facientes vnum deum. ¶ Quia quod notum eſt dei, manifeſtum eſt in illis.) Notitia dei manifeſta eſt ex mundi fabrica. Vt enim deus, qui natura inuiſibilis eſt, etiam viſibilibus poſſit ſciri, opus factum eſt ab eo quod opificem viſibilitate ſua manifeſtaret, vt per certum incertum poſſit ſciri : vt per hoc quod cæteris impoſſibile eſt, ille eſſe deus omnium crederetur, qui hoc opus fecit. ¶ Deus enim illis manifeſtauit. hoc eſt opus fecit, per quod poſſit agnoſci fides. Inuiſibilia enim

A eius à creatura mundi, per ea quæ ſacta ſunt, intellecta conſpiciuntur.) Idem ſenſus eſt, quem repetit, vt abſolutius doceat: quia cum per ſe potentia & maieſtas dei creaturæ oculis aſpici non poſſit, opere mundi intellecta conſpiciũtur. Hoc igitur genere reos facit eos qui ſine lege vixerunt & naturę, & Moyſi. Conſuetudine enim peccandi obruerunt legẽ naturæ, obliti ſunt memoriam eius. Legem autem quæ ad reformationem data fuerat, percipere noluerũt, vt duplici modo obnoxij fierent damnationi. ¶ Sempiterna quoque eius virtus & diuinitas, ita vt ſint inexcuſabiles.) Vt omnino excuſari impietas non poſſit, adiecit etiam virtutes dei, & diuinitatem ſempiternam cognitam eſſe ab hominibus, & ſtupore quodam hebetaſſe ad honorandum deum: quem & eſſe & operari ad vtilitatem ſuam non ignorarent. Ea enim quæ humanis vſibus euoluto anno gignuntur, ipſum decreuiſſe nulli in dubium venit. Aeterna ergo virtus eius Chriſtus eſt, quia inſtituit quæ non erãnt, & in eo manent. Cuius ſi dudum perſona agnita non eſt, opera tamẽ manifeſta ſunt. Diuinitas vero, qua in opere ſibi decreto perſeuerant elemẽ B ta rerum, vt ſint inexcuſabiles. Multis enim modis qui reus conuincitur, excuſari non poteſt. ¶ Quoniam cum cognouiſſent deum, non ſicut deum magnificauerunt, aut gratias egerunt.) Vſque adeo non ignorauerunt, vt faterẽtur vnum eſſe principium, à quo omnia initium ſortita ſunt, cœleſtia & terreſtria, & inferna: & hunc vnum eſſe qui omnibus decreuerit proprietates & officia naturaliter: & hæc ſcientes non egerunt gratias. De anterioribus loquitur, vt præſentes & futuros corrigat. ¶ Sed euanuerunt in cogitationibus ſuis.) Euanuerunt. Videntes enim mundum miro ornatu aptatum ab eo quem eius opificem cognouerant, diſſimulauerunt. ¶ Et obſcuratum eſt inſipiens cor eorum.) Nebula erroris texit cor illorum, quia cum creatorem ex iis quæ fecit pulchra, plus amplius honorificare debuerint, obtuſi ſunt relicto illo, hoc ſolum ſibi dicentes ſufficere ad ſalutem. ¶ Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.) Sapientes enim ſe arbitrantur, quia rationes phyſicas inueſtigare putant, ſcrutantes curſus ſyderum, & qualitates elemẽtorum, dominum autem horum ſpernentes. ideo ſtulti facti ſunt: cùm ſi hæc laudanda ſint, quantò magis creator illo- C rum? Solent tamen pudore paſſi neglecti dei, miſera vti excuſatione, dicẽtes per iſtos poſſe ire ad deum, ſicut per comites peruenitur ad regem. Agè, nunquid tam demens eſt aliquis, aut ſalutis ſuæ immemor, vt honorificentiam regis vindicet comiti, cum de hac re ſi qui etiam tractare fuerint inuenti, iure vt rei damnentur maieſtatis? Et iſti ſe non putant reos, qui honorem nominis dei deferũt creaturæ, & relicto domino cõſeruos adorant, quaſi ſit aliquid plus quod ſeruetur deo. Nam & ideo ad regem per tribunos aut comites itur, quia homo vtique eſt rex, & neſcit quibus debeat rempublicam credere. Ad deum autem (quem vtique nihil latet, omnium enim merita nouit) promerendum ſuffragatore non opus eſt, ſed mente deuota. Vbicunque enim talis locutus fuerit ei, reſpondebit illi: ¶ Et mutauerunt gloriam incorruptibilis dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis.) Sic obcęcatum eſt cor illorum, vt maieſtatẽ inuiſibilis dei, quem ex his factis agnouerant, non hominibus, ſed quod peius eſt, & inexcuſabile crimen, in ſimilitu- D dinem hominum mutarent, vt forma corruptibilis hominis deus ab his vocetur, hoc eſt, ſimulacrum hominis: vt quos viuos nomine donare non audent, mortuorum imagines in gloriam dei recipiant. Quota ægritudo, quanta ſtultitia hos ſe ſapientes appellare ad ſuam damnationem, apud quos plus mortui poſſunt quàm viui, & mortui potiores ſunt viuis? A viuo enim deo recedentes, mortuis fauent in quorum numero ſunt, ſicut ſcriptum eſt: Mortalis fingit mortuum manibus iniquis. (Sapien. 15.) Hoc de huiuſmodi ſapientia Salomonis dictum eſt. ¶ Et volucrum & quadrupedum & ſerpentium.) His ſubiectis, cumulauit ad pœnã hebetudinis, vt vltra ſtultitiam & vanitatem ſint huiuſmodi. Sic enim dei maieſtatem & gloriam minuerunt, vt horũ quæ minima & parua * ſunt, (* praua.) ſimilitudini, dei honorificentiam darent. Primi enim Babylonij deum vocauerunt figmentum Beli cuiuſdam, quondam hominis mortui, qui principatum in eos dicitur e-

A giſſe. Coluerunt & ſerpentem draconem, quem occidit Daniel homo dei, cuius ſimilitudinem habent. (Daniel. 14.) Aegyptij autem colebant quadrupedem quam dicebant Apin, in ſimilitudinem vaccæ: quod malum imitatus eſt Hieroboam, vaccas (2. Para. 13.) inſtituens in Samaria, quibus ſacrificarent Iudæi: & volucres, quia Coracina ſacra habent pagani. Harum tamen omnium rerum quas memoraui, ſimulacra coluerũt Aegyptij, & alia quę nunc dicere nõ eſt neceſſe. Hæc ab his facta ſunt, qui ſe ſapientes æſtimauerunt in mundo. Quia enim inuiſibilem deum non honorauerunt iſta faciẽdo, nec iis quæ viſibilia ſunt, ſapere potuerunt. Difficile enim in maioribus prudens, in minoribus non ſapit. ¶ Propter quod tradidit illos deus in deſideria cordis illorum, in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora ſua in ſemetipſis.) Quoniam, inquit, ad iniuriam creatoris dei figmenta & ſimilitudines rerum deificauerunt, traditi ſunt illudendi, & traditi non vt illa agerent quæ nolebant, ſed vt illa perficerent quæ deſiderabant. Et hic bonitas dei eſt, cum dignum fuiſſet ſub- B iici illos, vt facerent quæ nolebant, & cruciarentur: quia licet bonum, ſi contra voluntatem fiat, amarum & malum eſt. Iſti autem auertentes ſe à deo, traditi ſunt diabolo. Tradere autem eſt permittere, non incitare aut immittere: vt ea quæ in deſideriis conceperant, adiuti à diabolo explerent in opere. Nec enim poſſunt huiuſmodi bonum cogitatũ habere. Traditi ergo ſunt in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora ſua in ſemetipſis. Cum præterita recolat, etiã præſentis temporis ſignificat: quia traduntur nunc vſque vt cõtumeliis afficiant corpora ſua. Originis enim illius nunc vſque ſunt homines, qui dicũtur corpora ſua dehoneſtare inuicem. Cum cogitatio animæ ſit in crimine, corpora dicuntur dehoneſtare. Quare niſi quia macula corporis indicium eſt peccati animæ? Cum enim corpus contaminatur, nemo ambigit animæ eſſe peccatum. ¶ Qui commutauerunt veritatem dei in mendacium, & coluerunt & ſeruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui eſt benedict⁹ in ſecula, Amẽ.) Commutantes veritatem dei in mendacium: id eſt, nomen dei, qui verus eſt deus, dederunt iis qui non ſunt dij. Lapidibus enim, vel lignis, vel cæteris metallis auferentes quod ſunt, dant illis quod non ſunt. & hoc eſt immutare verum in C falſum. Non enim vocantur iam lapis aut lignum, ſed deus. hoc eſt ſeruire potius creaturæ quàm creatori. Non negant enim deum, ſed ſeruiunt creaturæ: quo non excuſantur, ſed accuſantur magis, quia cognoſcentes non honorant deum, qui eſt benedictus in ſecula, Amen: hoc eſt, verum. Deus vero benedictus ait in ſecula, quia permanet deus, diis autem gentium ad tempus impietas dat honorem: ideo nõ eſt verũ. In deo autem manet veritas. Hanc benedictionem alio loco filio dei aſſignat, inter cætera dicens: Et ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, quia eſt deus benedictus ſuper omnia in ſecula. Amẽ. aut vtraque ad Chriſtum pertinent, aut eadem dixit de filio, quæ & de patre.

PRopterea tradidit illos deus in paſſiones ignominiæ. Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalẽ vſum in eum vſum qui eſt contra naturam.) Hæc irato deo propter idololatriã humano generi proueniſſe teſtatur, vt mulier mulierẽ turpi deſiderio ad vſum D appeteret. Quod quidam aliter interpretantur, non perſpicientes vim dicti. Quid eſt enim immutare naturalem vſum in eum vſum qui eſt contra naturam, niſi ſublato cõceſſo vſu, aliter vti, vt vna atq; eadem pars corporis vniuſcuiuſque inter ſe inuicẽ ſexus aliter ſe ad vſum præbeat, q̃ conceſſum eſt? Nam ſi illa eſt pars corporis quam putant, quomodo immutauerunt vſum naturæ, cum habeat huiuſmodi vſum datum à natura? Superius iam dixerat traditos in immunditiã, non tamen qualitatem operis immunditiæ ipſius oſtẽderat: pro quo nunc declarat. ¶ Similiter autem & maſculi relicto naturali vſu fœminæ, exarſerunt in deſideriis ſuis in inuicem, maſculi in maſculos turpitudinem operantes.) Nunc manifeſtauit quomodo ſuperius de mulieribus quod dixit intelligi debeat. Quãdo enim ſubiecit, Similiter & maſculi, dicens, exarſerunt in deſiderium ſui: oſtendit apertum peccatum mulierum. Et quid mirũ, cum hodiéque tales mulie-

res

res reperiantur, vt ſicut illud à viris, ita & hoc à mulieribus ſit inuentum? Denique ſi mulieres inter ſe accuſant, & viri ſimiliter: manifeſtum eſt vt qui iam veritatẽ dei immutanerunt in mendacium, immutarent & naturalem vſum in eum vſum per quem dehoneſtarentur rei facti mortis ſecundæ. Quoniam enim aliam legem dare non poteſt Sathanas, nihil enim habet, conceſſa & licita in alium ordinem verſat, vt dũ aliter fiunt quàm conceſſa ſunt, ſiut peccatum. ¶ Et mercedem quam oportuit erroris ſui in ſemetipſos recipientes.) Hanc dicit compenſationem eſſe contempti dei, id eſt, turpitudinem & contaminationem. Hæc eſt enim prima cauſſa peccati. Quid enim peius, quid deterius hoc peccato? Quãtum enim idololatria per impium & grauiſſimum delictum eſt, tantum & compenſatio eius horrenda, & perſordida paſſio eſt. ¶ Et ſicut non probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos deus in reprobum ſenſum, vt faciant ea quę nõ conueniunt.) Propter errorem ſimulacrorum traditi ſunt ad turpia facienda inuicem, ſicut iam dictum eſt. Et quia impunitatem horum æſtimauerunt, incurioſum deum iudicantes, ac per hoc negligendum, hinc additum eſt, vt magis ac magis hebetati, ad omnia mala admittenda fierent promptiores, vt facta quæ hominibus non ambigerent diſplicere, deum non crederent vindicare. Nunc enumerat omnia mala quæ illis ſuperaddita ſunt, vt vel ſic conuerſi ad naturalem intellectum, intelligerent irato deo hæc ſibi proueniſſe. ¶ Repletos, ait, omni iniquitate.) Hic ſummatim locutus eſt, & ſubiecit membra iniquitatis. ¶ Malitia, fornicatione.) Hæc fornicatio habet in ſe & adulterium. Si enim dixiſſet adulterium, videbatur excuſaſſe fornicationem, ſicut leges Romanæ: Ideo quod minus eſt poſuit, vt quod maius eſt, inultum non poſſit credi, & cætera quæ manifeſta videntur. ¶ Auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidiis, contentione, dolo, malignitate, ſuſurrones, detractores, deo odibiles, contumelioſos, ſuperbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obedientes.) Quanta autem inſolentia arrepti ſunt, vt nec parentes ſuos quos authores in natiuitate habent, agnoſcerent: quique ſe natos gauderent, illos per quos eſſe cœperant, contemnebant. hoc eſt eſſe ſine intellectu, ſine charitate ſcilicet dei. Nam erat inter illos charitas carnis. Hi dei iuſtitiam cognoſcentes per legem naturæ, ſciuerunt enim hæc deo diſplicere, ſed hoc in animo ponere noluerunt. ¶ Inſipientes, incompoſitos, ſine affectione, ſine miſericordia. Quoniam qui hæc agunt, digni ſunt morte: & non ſolum qui faciunt ea, ſed etiam qui conſentiunt faciẽtibus.) Aſſenſus enim participatio eſt. ¶ Qui cum iuſtitiam dei cognouiſſent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte.) Vſque adeo iuſtitiam dei cognouerunt, vt non negent hæc omnia quæ faciunt, pœna digna & morte. Hæc omnia mala corpus eſt peccatorum, cui mancipati facti ſunt poteſtatis eiuſdem vt faciant punienda. Hæc enim malorum cauſſa à Sodomitis cœpta eſt offenſione dei, ſicut ſupra dictum eſt, & in omnem propè partem mundi ramos ſuos extendit, iram dei idololatriæ cauſſa nũcians, quæ prima pars eſt erroris & impietatis, quam primũ condemnat, vt cum hæc emendata fuerint, facile corrigantur & morum vitia. Sublato enim malitiæ ſemine, nequitiæ fructus areſcent. Non enim dat arbor fructus, cuius exciſæ ſunt radices. Nam ideo & Moyſes Sodomæ & Gomorræ geſta memorauit, exitúmque non tacuit, vt timorem poneret huius rei vitandæ. Non ergo hoc vitium & contaminatio dehoneſtatæ vitæ ab hoc admittitur, qui in animo cogitat deum. Sunt quidam qui ſe reos non putant ſi non operentur quæ mala ſunt, aſſentiunt autem facientibus. Aſſentire eſt autem, ſi cum poſſit reprehendere, taceat, aut audiẽs has fabulas adulctur. Sciens enim impurus & malignus non ignorari quæ agit, & minime ſe vitari, ſed & honori eſſe, gloriatur fore ſe talem: nec confundi poteſt in his, quando videt faueri ſibi, & obſecundari ab iis qui non ſunt tales, & ita eſt, vt qui fomitem præbeant delictis illorum: ideoque dignum eſt vt pari crimine rei habeantur. Sunt iterum alij qui non ſolum faciunt mala, ſed etiam qui conſentiunt facientibus, vt non ſolum faciant, ſed & talibus conſentiant. Duplex ergo, horum eſt nequitia. Non enim tam mali ſunt qui faciunt, & facientibus contradicunt. Scientes enim nefaria, non illa vindicant. Illi enim tam nequiſſimi ſunt qui faciũt, & conſentiunt facientibus, vt nec deum timeant, increſcere cupientes mala. ideo hæc minime vindicant, vt ſuadeant nõ illa eſſe vitanda.

CAPVT SECVNDVM.

QVapropter inexcuſabilis es ô homo omnis qui iudicas. in quo enim iudicas alterum, teipſum condemnas. Eadem enim agis quæ iudicas.) Quoniã facientem maligna, & conſentientem facientibus, morte dignos oſtendit: ne forte hic qui facit, & non conſentit facientibus, excuſare ſe poſſe putaret, docet huiuſmodi inexcuſabilem fore. Non enim iuſtum eſt vt huic impunè concedatur, quia per hypocriſin oſtendit ſe non talem, cum peior eſſe deprehendatur. Fallit enim vt dum puniendus ſit, honore dignus appareat. ¶ Scimus autem quoniam iudiciũ dei eſt ſecundum veritatem in eos qui talia agunt.) Hoc eſt, non ignoramus deum iudicaturum de his in veritate, quando noſipſi de his iudicamus. Si enim nobis diſplicent, quãto magis deo, qui magis iuſtus eſt, & opus ſuum zelatur? In veritate ergo cum dicit iudicaturum deum de his, terrorem incutit, vt quem hi incurioſum dicunt, iſte malos ſecundum veritatem dicat iudicaturum, hoc eſt, veriſſimè reddere ſecundum menſuram vniuſcuiuſque, non parcere. ¶ Exiſtimas autem hoc ô homo qui iudicas de iis qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies iudicium dei?) Hoc eſt, numquid quia tibi examen datum eſt poteſtatis iudicandi de malis & ſtupris, cum eadem agas, & non eſt qui te ad præſens iudicet, effugies iudicium dei? Non vtique, quia ſi iudicium dei in mũdo euaſiſti, quia omnis hæc poteſtas & iudicium à deo eſt, in futurum non euades. Per ſe enim iudicaturus eſt deus, apud quem ceſſat adulatio & perſonarum acceptio. Aut certe ſi iuſtum alicui videtur vt huiuſmodi immunis à pœna ſit, dicat. Quod ſi iuſtum eſt vt non euadat, credat deum iudicaturum, vt & quod iuſtum eſſe iudicat, verũ ſit & impleatur, & deum conditorem mundi prouidenter & curioſè operis ſui merita requirere fateatur. Si enim fecit & negligit, malus opifex dicitur, quia per id quod negligit, non bona ſe feciſſe quæ fecit oſtendit. Sed quia bona feciſſe negari non poteſt: (indignum eſt enim & improbabile, bonũ male feciſſe) curam eorum neceſſe eſt vt dicatur agere, quia cõtumelia eius erit & accuſatio, ſi bonorum à ſe factorum negligens inducatur: quippe cum eius nutu ac prouidentia vita ipſa ſuſtentetur miniſterio elementorum, ſicut ipſe dominus dicit: Qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Qui ergo præſtat curam, nõ agit conſeruare quod fecit, vt amantes ſe remuneret, ſpernentéſque condemnet? ¶ An diuitias bonitatis eius & patiẽtiæ & longanimitatis contemnis? ignoras quoniam bonitas dei ad pœnitentiam te adducit? Hæc dicit vt non iam ſe putet euaſiſſe, ſi illum bonitas dei patitur diu peccantem, nec patientiam eius putet contemnendam quaſi non curantem res humanas. Intelligat autem ideo à ſe diſſimulari, quia nõ in hac vita iudicium dei promiſſum eſt futurum, vt in ventura vita pœniteat illum iudicem deum non credidiſſe. In pœna enim poſitus ſine fructu pœnitentiam pœnitebit, quia non credidit iudicium dei quod videt verum. Neceſſe eſt enim vt acrius emendetur, imò pœnis perennibus torqueatur, quem patientiæ longanimitas non emendauit. Seueriſſimè loquitur, ſciens malignam mentem non poſſe niſi timore à vitiis facile reuocari. ¶ Secundum duritiam autem tuam & impœnitens cor theſaurizas tibi iram in die irę & reuelationis iuſti iudicij dei, qui reddet vnicuiq; ſecundum opera ſua.) Impunitatem ſperans peccatorum, non ſolum durat inconuerſibilis & intractabilis manẽs, ſed adhuc acerbius peccat, ſecurus quod non ſit vltio futura, cor habens impœnitens, ignorãs quia iram ſibi congregat in die iræ. Neceſſe eſt enim ſeueriori pœna vt plectatur, imò flammis perennibus torqueatur, qui longa dei patientia non ſolum ſe emendare noluit, ſed adhuc addens ad contemptum exaggerauit peccata. Dies iræ eſt peccatoribus quo punientur. ideo ipſis

Math. 5.

eſt ira, qui ſentiunt pœnam in die reuelationis iuſti iudicij A
dei. Reuelabitur enim, id eſt, agnoſcetur, quod modo futu-
rum negatur. ideoque cum oſtenditur quod non eſſe credi-
tur, reuelatur. His enim oſtenditur qui negant, quia creden-
tibus manifeſtum eſt, vt confiteantur etiam inuiti iuſtum iu-
dicium dei, cum vnicuiq; reddet ſecundum opera ſua. Nun-
quid non hæc fatebuntur iuſte fieri, cum viderint mala inui-
cem facta vlciſci? ¶ Iis qui ſecundum patientiam boni ope-
ris, gloriam & honorem & incorruptionem quærentibus vi-
tam ęternam.) Quoniam iudicium dei iuſtum prędicat, qua-
le autem bonis futurum eſt, declarauit: Hos dicit qui patien-
tiam dei ſcientes, partim ad correptionem, partim ad maiorẽ
vltionem non ſe corrigentium protelari, priorum operũ pœ-
nitentes, bene verſantur freti fiducia fidei, ne diu hic politi
damnum incurrãt promiſſæ vitæ. Dabit ergo eis gloriam &
honorem. Et ne non hoc valde magnum ad comparationem
præſentis vitæ videretur, quia & hic glorioſi videntur & ho-
norati, adiecit, & incorruptionem: vt ex eo alia gloria & al-
ter honor intelligeretur, quando incorruptio ſimul comita- B
bitur. In præſenti enim honor vel gloria frequenter amitti-
tur, quia corruptibilis eſt qui dat, & quod dat, & qui accipit.
In die enĩ iudicij dei incorruptis iam dabitur honor & glo-
ria, vt ſint in ta vita æterna. Ipſa enim glorificabitur ſubſtan-
tia quadam immutatione meritorum. Hi ergo quærunt vi-
tam æternam, qui non ſolum bonæ profeſſionis ſunt, ſed &
vitæ. ¶ His vero qui ex contẽtione, & qui diffidunt veritati,
obediunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & an-
guſtia.) Hoc eſt, iterata anguſtia, diffidẽtes de futuro dei iu-
dicio per Chriſtum, ac per hoc & patientiam eius contem-
nentes, contendunt euacuare illud, cum ſit verum & ſtabile.
Credunt enim iniquitati. Iniquitas eſt enĩ negare quod deus
futurum prædixit. Tria ergo alia poſuit incredulitati condi
gna, dicens: Ira & indignatio & anguſtia. Ira eſt nõ ei qui iu-
dicat, ſed illi qui iudicatur, dum fit reus. Iraſci enim dicitur
deus, vt vindicaturus credatur. Nam dei natura ab his paſ-
ſionibus immunis eſt. Et vt non ſolum iraſci, ſed & vindica- C
re credatur adiecit, & indignatio. Indignatio eſt quã adden-
do ſuper iram, iniuriam ſuam deum vindicaturũ ſignificat.
Anguſtiæ vero ſunt quibus ſententia conſtrictus tribulabi-
tur in pœna. ¶ Super omnem animam hominis operantis ma
lum.) In hoc opere non ſolum facta ſignificat, ſed & perfidię
profeſſionem. De incredulo enim dicit: & ideo ſuper animã
dixit, vt ſpiritalẽ pœnam intelligas, non corporalem, quia
anima inuiſibilibus pœnis artabitur. ¶ Iudæi primũ, & Græ-
ci.) Semper Iudæum anteponit prærogatiua patrum, vt aut
coronetur primus, aut damnetur, quia credens propter A-
braham honorificentior eſt: diffidens autem peius tractãdus
eſt: quia donum promiſſum patribus refutauit. ¶ Gloria au-
tem & honor & pax omni operanti bonum Iudæo primum,
& Græco.) Quomodo incredulis tria pœnalia poſuit, ſic &
fidelibus tria magnifica, vt honorem habeant geminũ, quaſi
filij dei. Gloria autẽ ſit pro immutatione. Pax vero eò quod
bene viuẽtes quieti erunt in futuro, nulla perturbatione cõ-
moti: quippe quia omnis homo à contrariis ſe abſtinẽs, apud
iudicem habet pacem. ¶ Non enim perſonarum acceptio eſt D
apud deum.) Quoniam oſtendit Iudæum ſiue Græcum non
deſpici à deo, ſi tamen credat in Chriſtum, ſed accepto ferri
ambobus iuſtitiam fidei, ſic iterũ non credentes pariter reos
eſſe, quia magis oberit circuncisio ſine fide, & proderit præ-
putium per fidem, ac per hoc docet perſonarum acceptorẽ
deum non eſſe. Nec enim prærogatiuam generis ſequitur, vt
ſuſcipiat cauſſa patrum diffidentem, aut abiiciat à ſe propter
indignitatem parẽtum credentem, ſed vnumquẽq; proprio
merito aut remunerat aut condẽnat. ¶ Quicunque enim ſine
lege peccauerunt, ſine lege peribũt.) Quomodo poteſt ſine
lege peccare, cum omnes ſimul ſubditi ſimus legi naturali?
Sed de Moyſi lege dicit cui Iudęi obnoxij ſunt dũ non cre-
dunt, necnon & gentiles, ſed iam dudum, quia adiungere ſe
illis noluerunt. Non credentes ergo gẽtiles, duplici genere
fiunt rei, quia neque legi datæ per Moyſem aſſenſerũt, neq;
Chriſti gratiam receperunt: ideo dignum eſt vt pereãt. Igi-
tur ſicut qui ſine lege peccat, peribit: ita & qui ſine lege legẽ
ſeruauerit, iuſtificabitur. Iuſtitiam naturaliter ſeruans, cu-

A ſtos legis eſt. Si enim iuſto non eſt lex poſita, ſed iniuſtis: qui
non peccat, amicus legis eſt. huic ſola fides deeſt, per quam
fiat perfectus, quia nihil illi proderit apud deum abſtinere à
cõtrariis, niſi fide in deum acceperit vt ſit iuſtus per vtraq;
quia illa temporis iuſtitia eſt, hæc æternitatis. ¶ Et quicunq;
in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.) Quoniam Iu
dæi legem habent, in qua ſalus illis promiſſa eſt: non creden-
tes, vel non recipientes promiſſum, per legem iudicabũtur,
ſub qua vixerunt. Ipſa enim accuſante pœnas exoluẽt. Nam
prope grauior Iudæorum cauſſa eſt apud eos ipſos quàm gẽ
tilium. Sicut enim credentes præferuntur, ita & cum diffi-
dunt peiores inueniuntur. Plus enim diſplicet qui quod ha-
buit amiſit, quàm qui quod non ſperauit, conſequi non po-
tuit. Iſte enim non intrauit in regiam, ille foras miſſus eſt.
¶ Non enim auditores legis iuſti ſunt apud deum, ſed facto-
res legis iuſtificabuntur.) Hoc dicit, quia non hi iuſti ſunt
qui audiunt legem, ſed qui credunt in Chriſtum quem lex
promiſit: & hoc eſt facere legem. Omnis autem non facit le-
B gem qui non credit legi, dum non recipit, cui lex teſtimoniũ
perhibet. Qui autem in lege non videtur eſſe, quia incircun-
ciſus eſt carne, credit autem in Chriſtum, hic feciſſe legem
dicitur. Et ille qui ſe dicit in lege eſſe, id eſt, Iudæus, audi-
tor legis fit, non factor, quia non credit in Chriſtum ſcriptũ
in lege, ſicut dixit Philippus ad Nathanael: Quem ſcripſit Ioan. 1.
Moyſes in lege & prophetæ, inuenimus Ieſum. ¶ Cum enim
gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis ſunt fa-
ciunt.) Gentes Chriſtianos dicit alio loco: Vobis enim di-
co gentibus. qui incircuncisi neque neomenias neque ſabba
tum neque eſcarum legem ſeruant, & duce natura credũt in
deum & Chriſtum, id eſt, in patrem & filium. Hoc eſt enim
legem ſeruare, deum legis agnoſcere. Prima enim ſapientiæ
pars hæc eſt, timere deum patrem, ex quo ſunt omnia: & do-
minum Ieſum filium eius, per quẽ ſunt omnia. Ipſa ergo na-
tura proprio iudicio creatorem ſuum agnoſcit, non per le-
gem, ſed per rationem naturæ. opus enim opificem cernit in
C ſe. ¶ Hi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſten-
dunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis.) Idem ſenſus eſt,
quia dum natura duce credunt, opus legis oſtendunt, nõ per
literam, ſed per conſcientiam. Opus autem legis eſt fides,
quam cum dictis exhibet deo, naturali iudicio oſtendit ſe-
metipſum legem ſibi eſſe: quia quod mandat lex, vltrò fa-
cit vt credat in Chriſtum. ¶ Teſtimoniũ reddente ipſis con
ſcientia ipſorum.) Teſte interiore conſcientia ſua credunt,
quia conſcij ſibi ſunt conuenire ſibi quod credũt. Congruũ
eſt enim creaturæ credere & venerari ſuum conditorem.
Nec abſurdum eſt vt dominum ſeruus agnoſcat. ¶ Et inter
ſe cogitationibus inuicem accuſantibus, aut etiam defen-
dentibus in die qua iudicabit deus occulta hominum, ſe-
cundum euangelium meum per Ieſum Chriſtum dominum
noſtrum.) Quoniam Iudæos diffidentes per legem dixit iu-
dicandos fore. Lex enim illos accuſabit, quæ Chriſtum il-
lis promiſit, quem venientem recipere noluerunt. Gentes
autem quæ legem vtique non habent, per conſcientiam iu-
dicabuntur, ſi credere noluerint. Primum quidem accuſa-
D tores erunt gentiles credentes non credentium gentilium,
ſicut Iudæis non credentibus dicit dominus de diſcipulis
ſuis: Ipſi iudices veſtri erunt: quia perfidia Iudæorum iudi-
cabitur fide apoſtolorum, qui cum ex ipſis eſſent, illis diffi- Matth. 12.
dẽtibus crediderũt. Deinde cogitationibus ſuis accuſabun-
tur gentiles, ſi compuncti creatoris fidem & virtutem no-
luerint credere, aut ſi ſtupore quodam non conſiderant vt
credant verbis & geſtis dominicis, defendentes ſe conſcien-
tia in die iudicij, quia non cogitauit ſe debere credere, & iu
dicetur non quaſi maleuolus, ſed quaſi ignorans: non ta-
men ſine pœna futuros, quia non licet ignorare. Gentes e-
nim duplici genere ſignificat, tam credentes, quàm in-
fidos. Superius enim de gentilibus credentibus dicit. Poſt
autem ſubiecit etiam de his gentilibus qui non credunt: vt
ſicut per conſcientiam ſuam laudantur credentes, ita & per
conſcientiam ſuam accuſentur diffidentes. Quãuis enim ſibi
videatur minime reus qui nõ credidit, quia apud ſe tractare
iſtud nõ potuit: ratione tamen conuincitur, quia nõ ſibi ſua-
ſit verum hoc eſſe quod & virtutũ teſtimoniis viderat con-
firmari

firmari,& multos ſequi. Puto etiam ſic poſſe intelligi, ſi tota A
quæſtio de gentibus non credentibus dixiſſe credatur quia
1.Corin.5. quod ait: Quid mihi de iis qui foris ſunt, iudicare? Et qui nõ
Ioan.3. crediderit, inquit, iam iudicatus eſt: Et quia non reſurgunt
Pſalm.1. impij in iudicio. Sine lege enim peccantes, ſine lege & peri-
bunt. ac per hoc ante tribunal Chriſti ſtare non poterit, &
reddere cauſſas, quia reſurgentes ducentur ad gehennam.
Illi enim quos dicit inuicẽ cogitationibus ſuis accuſari aut
defendi in die iudicij dei, Chriſtiani ſunt ij qui diſcordant à
catholica, diuerſa ſentientes de Chriſto, aut de ſenſu legis in
traditione eccleſiæ, ſiue Cataphrygæ, ſiue Nouatiani, ſiue
Donatiani, aut cæteri hęretici. Horum cogitationes inuicem
ſe accuſabunt in die iudicij. Si intellexit quis veram eſſe ca-
tholicam,& ne videretur emendatus, ſequi noluit, erubeſcẽs
ab eo quod diu tenuit recedere, in die iudicij cogitatione
ſua accuſabitur. Duæ etenim cogitationes in homine inuicẽ
ſe accuſabunt, bona & mala. Bona accuſabit malam, quia con
tradixit veritati. Mala iterum accuſabit bonam, quia nõ ſe-
cuta eſt vt ſenſit: & per hoc conſtituitur reus qui cogitauit B
ſentiens bonam & veram eſſe eccleſiam catholicam, & per-
manſit in hæreſi vel ſchiſmate. Eius autem cogitationes ſe
inuicem defendent, qui ſemper hoc cogitauit, putans vtile
quod ſecutus eſt. Dicturus eſt enim, Semper in cogitationi-
bus meis hoc putaui vtile quod ſecutus ſum, hæc fuit fides
mea. Hic leuiorem habebit cauſſam, quamuis emendandum
ſit, quia à conſcientia ſua non accuſabitur in die iudicij. Hoc
modo iudicabuntur occulta hominum in die iudicij dei per
Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. ¶Si autem tu Iudæus
cognominaris.) Cognomen Iudæi eſt, quia ex prærogati-
ua parentum eſt vt dicantur Iſraelitæ. Et tamen ſi totum ve-
limus quod ad cauſſam pertinet comprehendere, cognomẽ
Iudæis tripartito genere ſignificandum debemus aduerte-
re. Primum quia filij ſunt Abrahæ, qui ob fidei ſuæ meri-
tum pater poſitus eſt cunctarum gentium. Deinde propter
Iacob, qui augmentandæ fidei gratia Iſrael appellatus eſt.
Cœpta enim patris dignitas nobilitatur in filiis. Tertio non
magis propter Iudam, ſed propter Chriſtum, qui ex Iuda C
ortus eſt ſecundum carnem. Iudæi cognominantur, quia in
Iuda hoc ſignificatum eſt quod futurum erat in Chriſto. Di
Iudic.20. ctum eſt enim: Iudas erit dux veſter. &, Iuda te collaudant
Gene.49. fratres tui. Quæ laus data Iudæ non probatur, ſed Chriſto,
quem omnes quotidie laudant ij quos fratres ſuos dignatus
Matth.28. eſt appellare. Ipſe enim dixit mulieribus: Ite & dicite fra-
tribus meis, quia præcedo vos in Galilæam. Quis enim non
laudet eum cuius beneficio viuit? Apoſtolus ergo ſub hac
ſignificatione quæ poſterior numero, ſed perfectior merito
eſt, totum voluit comprehendi, quod Iudæi non intelligen-
tes, nomen ſibi carnalis Iudæ defendunt. ¶Et requieſcis in
lege,& gloriaris in deo, & noſti voluntatem eius, & probas
vtiliora, inſtructus per legem.) Non magnum valde videri
vult ſi Iudæus credat: quippe cum ſit inſtructus per legem.
Periculoſum autem valde ſi non credat. ducem enim habet
legem. Sed vt præponatur credens, merita facit patrum,
quia quamuis aliquis per ſe floreat, erubeſcit tamen in ſuis.
¶Confidénsque teipſum ducem eſſe cæcorum, lumen eo- D
rum qui in tenebris ſunt, eruditorem inſipientium, magi-
ſtrum infantium habentem formam ſcientiæ & veritatis in
lege.) Vera ſunt hæc, quia legis documentum hoc eſt, eru-
dire imperitos, & deo ſubiicere prophanos, vel per idolo-
latriæ culturam impios. Promiſſio nanque facta per legem
eſt ad melioris ſpei fiduciam prouocare. Recte ergo gloria-
tur in his legiſdoctor, quia formam tradit veritatis. Si au-
tem nõ recipit eum quem lex promiſit, fruſtra gloriatur de
lege, cui iniuriam facit dum Chriſtum ſpernit promiſſum in
lege, & nec iam eruditor erit inſipientium, nec magiſter in-
fantium, nec lumen eorum qui in tenebris ſunt, ſed dux o-
mnium horum ad perditionem. ¶Qui ergo alium doces, te-
ipſum non doces.) Hoc eſt, tu qui gentiles arguis quod ſine
lege & deo ſint, teipſum non arguis. diffidens enim de Chri
ſto in lege promiſſo, in eiſdem quæ arguis, inueniris. ¶Qui
prædicas non furandum, furaris.) Facis enim, quod prædi-
cas fieri non debere. Dum enim fidem Chriſti per malam
interpretationem ſubripis, negas Chriſtum noſtrum in lege

A promiſſum. ¶Qui dicis nõ mœchandum, mœcharis.) Adul-
teras autem legem, quando veritatem Chriſti tollis, & men
dacium ponis. Vnde alio loco dicit: Adulteratores verbi
dei. ¶Qui execraris idola, ſacrilegium facis.) ſacrilegus es
quando Chriſtum quem lex & propheticus ſermo deum ſi-
gnificant, negas. Dicit enim Eſaias: Quia in te eſt deus, & nõ Eſaiæ.45.
eſt deus præter te. Tu enim es deus, & neſciebamus, deus
Iſrael ſaluator. Nunquid Iudæi de deo patre dicebant, Tu
es enim deus, & neſciebamus: cum tota lex dei patris autho-
ritatem prædicet, ex quo ſunt omnia? Sed quia filius dei ſem
per quidem apparuit, latebat autem quis eſſet, cum poſt re-
ſurrectionem cognoſcitur, diciturque ei in confeſſione: Tu
enim es deus, & neſciebamus. Qui enim putabatur in lege
tantum angelus, & dux exercitus domini: at cum intelli-
gitur filius eſſe dei, dicitur ei cum gratiarum actione: Tu
enim es deus, & neſciebamus. Per hoc ergo ſignificat quia
ipſe eſſet qui apparuerat quidem patriarchis in deũ, & poſt
incarnatus eſt, ſed non fuerat intellectus ab hominibus.
B ¶Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis deum in-
honoras.) Præuaricator legis es, quando ſenſum legis qui de
incarnatione & diuinitate Chriſti eſt, præteris: Et deum in-
honoras, dum teſtimonium eius quod dedit de filio ſuo, nõ
recipis. Ipſe enim dixit: Hic eſt filius meus dilectus. Nomẽ Matth.3.
enim dei per vos blaſphematur inter gentes, ſicut ſcriptum
eſt. Hoc dixit Eſaias propheta, quia dei nomen blaſphema-
tur inter gentes, quando Iudæos pro noxiis ſuis traditos ſi-
bi non aduertebant, ſed idolis ſuis dabant glorias, quaſi Iu-
dæorum deum viciſſent in Iudęis. Ita tempore apoſtolorum
dei nomen blaſphemabatur in Chriſto, quia Iudæi Chriſtũ
deum negando, blaſphemabant & patrem, ſicut dicit domi-
nus: Qui me recipit, nõ me recipit, ſed eum qui me miſit. Et Lucæ.9.
idem inter gentes blaſphemabatur, quia credentibus gentili-
bus Iudæi ſuadere nitebantur Chriſtum deũ non credendũ,
vt blaſphemium gentium à Iudæis vel Fotini authoribus ſit
profectum. ¶Circuncіſio quidẽ prodeſt ſi legẽ obſerues.)
Poteſt dici econtra, ſi prodeſt circunciſio, cur prætermitti-
C tur? Sed tunc prodeſt ſi legem obſerues. Tenenda ergo cir-
cunciſio eſt: & vt poſſit prodeſſe, ſeruanda eſt lex. Quid er-
go prohibuit, quod prodeſſe, ſi lex ſeruetur, oſtẽdit? Vide-
tur ergo male prohibitum, quod nõ per ſe diſplicet, ſed per
alterius negligentiam fruſtrari dicitur. ¶Si autem præuari-
cator legis ſis, circunciſio tua præputium facta eſt.) Hoc eſt
quod dicit, quia ſi lex ſeruata non fuerit, Iudæus gentilis ef-
ficitur. Sed circunciſionem pro genere poſuit Abrahæ, quia
ex Abrahã circunciſio. Nec enim poterat ædificare quæ de-
ſtruxerat. Hoc enim ait, vt doceat tunc prodeſſe ex genere
Abrahæ eſſe, ſi lex ſeruetur: id eſt, ſi in Chriſtum credatur,
qui promiſſus eſt Abrahę, quia & ſuum meritum habent iu-
ſtificati per fidẽ, & honore patrũ ſublimantur. Omnis enim
ſalus in lege, de Chriſto eſt. Hic ergo ſeruat legẽ qui credit
in Chriſto. Si autẽ non credit, tranſgreſſor legis eſt, quia nõ
recipit Chriſtum quem lex ad iuſtificationẽ venturum ceci-
nit, quam ipſa dare non potuit, & nihil illi proderit dici filiũ
Abrahæ, quia hic ſecundum meritum filius eſt Abrahæ, qui
D fidem ſequitur, per quam dignus deo extitit Abraham. Vn-
de ait: Circunciſio tua præputium facta eſt. id eſt, gentili ſi-
milis factus es non credens in eum qui in ſigno circunciſio-
nis filius promiſſus eſt Abrahæ. ¶Si igitur præputium iuſti-
tias legis cuſtodiat, nonne præputium illius in circũciſionem
reputabitur? Iuſtitia legis fides eſt Chriſtiana, ſicut alio loco
dicit: Finis legis Chriſtus ad iuſtitiã omni credenti. Ideo ma
nifeſtum eſt quia ſi gentilis credat in Chriſtũ, fit filius Abra
hę, qui pater eſt fidei. ¶Et iudicabit quod ex natura eſt prę-
putium legẽ perficiens, te qui per literam & circunciſionem
præuaricator es legis.) Credẽs gentilis duce natura in Chri-
ſtum, condemnat Iudæum cui lex promiſerat Chriſtum,
& aduenienti ei credere noluit. Quanta ergo gentilis di-
gnus eſt gloria, qui per ſolam naturam intellexit autho-
rem, ſicut dicit Petrus apoſtolus: Authorem vero vitæ in- Acto.3.
terfeciſtis. Tanto magis Iudæus puniendus eſt, qui neq; per
naturam, neque per legem Chriſtum agnouit authorem.
¶Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt, neque palam in
carne circunciſio, ſed qui in occulto Iudæus eſt, & circun-

ciſio cordis in ſpiritu,non litera,cuius lans non ex hominib' ſed ex deo eſt.) Non eſt obſcurum quia circuncisionem carnis negat laudem habere apud deum. Nec enim Abrahã ideo iuſtificatus eſt,quia circunciſus eſt,ſed quia credidit, iuſtificatus eſt:poſtea autem circunciſus eſt. Cordis autem circuncisionem laudabilem apud deum eſſe. Circuncidere enim cor,amputato errore agnoſcere eſt creatorem. Et quia circuncisin cordis ſutura erat,primus Mnyſes dixit: Circũcidetis duritiam cordis veſtri. (Deut. 10.) Et Hieremias ſimiliter: Circuncidite præputium cordis veſtri.hoc dixit Iudæis idola ſequentibus. Velamen eſt enim circa cor quod cnnuerſus ad deum circuncidit, quia fides auſert nebulam erroris, & tribuit perſectam dei cognitioně in myſterio trinitatis, quod incognitum erat à ſeculis. Huius ergo circunciſinnis laus ex deo eſt,occulta hnmioibus. Cnrdis enim meritum eſt quod aſpicit deus,non carnis. Nam Iudæorum laus ax homioibus eſt. Gloriantur eoim in carnis circunciſinne quod ex patribus ſit. Vnde inter cætera ait: Et gloria in pudendis eorum qui terrena ſapiunt. (Philipp. 3.) hnc eſt, qui circunciſionem carnis gloriam putant. Terrena enim ſapit,qui in carne gloriatur. Qui vero io ſpiritu gloriatur, huius laus ex deo eſt. ſpiritu enim non carne creditur.

A

B

CAPVT TERTIVM.

Qvid enim amplius eſt Iudæo, aut quæ vtilitas circunciſinnis? Multum per omnem modum. Primũ quidem quia credita ſunt illis eloquia dei.) Quid cum multa ſint quæ ad honnrificentiam & meritũ pertineant ſeminis Abrahę, hoc ſolum aperte memorat: quia maximè laudis eorum eſt, vt legem per quam addidicerunt rectum à peruerſo diſtinguere, digni iudicarentur accipere, vt poſt hoc primũ, cætera qualia ſint, poſſint intelligi. Quoniam autem Iudæis carnalibus, id eſt, incredulis nihil proficere teſtimnniũ generis oſtendit, ne omnes, id eſt, & credẽtes male tractaſſe videretur, docet multum vtile eſſe Iudęis credẽtibus qnia filij ſunt Abrahę. His enim eloquia dei ſunt credita, dum legem quæ peccatis hnminũ obſnleuerat, quaſi impune peccaretur apud deum merito patrum reformatam accipiunt, & populus dei vocantur. Aegyptus quoque propter iniurias illorum diuerſis plagis percutitur. cœleſti pane cibantur, omnibus gentibus terrori ſunt teſtãte hoc Rhaab meretrice. Quibus etiam Chriſtus ſaluator ad ſanctificationem promiſſus eſt. Ideo ait multum vtile Iudęis per omnem modum quia filij ſunt Abrahæ. Anteponnntur enim gentibus, ſed qui credunt. ¶ Quid enim ſi quidam illorum oon crediderunt? Nunquid iocredulitas illorum fidem dei euacuauit? Abſit.) Non, inquit, quia aliqui Iudæorum credere noluerunt quæ deus promiſit filiis Abrahæ, idcirco præiudicabitur cæteris Iudæis ne digni dicantur accipere quod deus promiſit fidelibus: quippe cum ſic ſacta ſit promiſſio, vt credentibus proficeret. Igitur non indignatus deus propter illorum perſidiam, id eſt, Iudæorum, non dabit reliquis credentibus vitam æternam, quam promiſit futuram per fidem Chriſti: quia qui nõ crediderunt, ipſi ſe indignos fecerunt ſine præiudicio cæternrum. His dictis commendat credentes Iudæos, quia nihil obeſt eis quia multi ex illis credere noluerunt. ¶ Eſt enim deus verax, omnis autem homo mendax, ſicut ſcriptũ eſt, Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas dũ iudicaris.) Vt firmaret quod ſupra dixit, quod deus in promiſſione ſua fidelis eſt, & omnis homo mendax, exemplum propheticum ſubdidit ex pſalmo quinquageſimo, quo & deum verbis ſuis iuſtificari, & hominem mendacem incredulitatis cauſſa ſignauit. Vtrumq; eoim legitur in libro pſalmorum, quia deus iuſtus & verax eſt, & omnis homo mendax. Mendacem hominem dicit, dum non credit quod promiſit deus. Negans enim daturum deũ quod promiſit, mendax eſt: & dum ipſe mendax eſt, multis ex cauſis deum mendacem pronunciat, quando promiſſis eius non credit. Igitur omnem hominem mendacem dicit qui diffidens eſt de promiſſis dei. Maxime tamẽ hoc ad Iudęos pertinet, quorum cauſſa tractat hoc loco Apoſtolus, qui videntes Chriſtum negauerunt hunc eſſe quem promiſit deus, ac per hoc mendaces pronunciantur. Deus autẽ verax eſt, quia

C

D

A

miſit Chriſtum ſicut promiſit: & ſic vincit cum iudicatur, quia dabit quod daturus negatur. Dum enim non ei creditur, mendax iudicatur. Ille autem cum dat quod indicatur non daturus, vincit, oſtendens ſe veracem, illum autem mẽdacẽ qui nõ credit verbis eius. Videbit enim dei filiũ in maieſtate, quem negat: videbit & carnis reſurrectioně, & ſciet victam eſſe perfidiam pollicitatione & veritate dei. Nam & Chriſtus cũ iudicatus eſt, vicit. Inique enim occiſus eſt, reũ fecit diabolum, quem non iam peccando ſuperauerat, vt ſecundo victus amitteret quos tenebat in inferis, hnc eſt, quia omnis homo mendax, deus autem ſolus verax.

Si autẽ iniuſtitia noſtra dei iuſtitiam commendat, quid dicemus? Nunqnid iniquus deus, qui infert iram? ſecundum hnminem dico. Abſit.) Hoc iuxta ſenſum prophetæ Dauid dicit apoſtnlus. Dauid autem quãdo peccauerat in cauſſa Vriæ Ethei, ſciẽs quia promiſſio peccatnribus dari non poteſt, exorat vt iuſtificatio verbnrum dei vincat iudicium quo iudicãtur ij qui peccãt, & pœnitẽtem reformet ſanctificans, vt det ei quod iuſtis ſe daturum promiſit. Ac per hoc ſubiecit: Si autem iniuſtitia noſtra iuſtitiam dei commendat, & reliqua. id eſt, ſi quia nos peccatores ſumus, deus iuſtificatur, ioiquus erit ſi vindicet. Nã ſi iniuſtitia noſtra ei proficeret, ſine dubio iniquus erat ſi peccantes damnaret, quia iniuſtitia noſtra deum facit iuſtũ ſi peccãtibus nnbis det quod promiſit ſanctis: quia quãuis peccatnres ſimus, reformati tamen per pœnitentiam, vt non iam peccatores ſed abluti promiſſionem mereamur accipere. Non ergo hic ſenſus eſt in verbis prophetæ Dauid cum dicit: Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci, vt iuſtificeris in ſermnnibus tuis, & vincas dum iudicaris: qui malorum hominum praua interpretatione aſſeritur, vt peccata hnminum & mali actus dei iuſtificatione proficiant, & per mala noſtra bonus appareat, & iniuſtitia noſtra illum iuſtũ oſtendat. (Pſalm. 50.) Qnoniam itaque iniquus non eſt deus cum irrogat iram, iam nõ peccatis noſtris iuſtificatur, quia ſi peccatis noſtris iuſtificaretur, iniquus erit ſi vindicaret. Sed quia nnn eſt iniquus cum vindicat, maniſeſtum eſt quia iniuſtitia noſtra dei iuſtitiam non commendat. Si autem commendaret, nõ vindicaret, quia iuſtus eſt. Ac per hoc ſubiecit, ſecundũ hominem, inquit, dico: Abſit. hoc eſt, abſit ne deus iniquus dicatur, quia hoc homini competit, quem conſtat & errare & ſalli & ſallere. Nam deus immutabilis perſeuerat, nec poteſt nõ amare qnæ fecit. ¶ Alioquin quomodo iodicabit deus hunc mundum?) Verum eſt, quia non erat iuſtum vt iudicaret deus mundum ſi peccata eius ipſi proficerent vt nutu eius peccantes dum veniam conſequũtur, deus bonus videretur, & ſi non peccarent, non videretur iuſtus. ſi enim non peccent, non habendo cui remittat, non erit bonus. ¶ Si enim veritas dei in meo mendacio abundauit in gloriam ipſius, quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor?) Maniſeſtum eſt quia ſi ad gloriam dei proficit mendacium hominum, vt ille ſolus verus appareat, peccatores non ſunt dicẽdi qui peccant: quia noo voluntate, ſed impulſu eius videbuntur peccare: quod abſit. ¶ Et oon ſicut blaſphemamur, & ſicut aiunt nos quidam dicere: Faciamus mala, vt veniant bona.) Nunc aperit quorum cauſſa hæc ſollicite & cum reuerentia diſputat. A peruerſis enim hoc opponebatur, quaſi hic eſſet ſenſus prędicantium remiſſionem peccatorum, vt facerent mala, & venirent bona, hoc eſt, peccarent, vt remittendo illis deus videretur bonus, ſecundum quæ ſupra dicta ſunt: quod blaſphemiam appellat, & abiicit à ſenſu diuinæ doctrinæ. Nec enim peccare debere fides tradit, quippe cum iudicaturum deum prædicet, ſed delinquẽtibus conſulit vt recuperata ſalute ſub lege dei viuentes iam non peccent. Ideoque ſubiecit: ¶ Quorum damnatio iuſta eſt.) Id eſt, horum hominum qui æmulatione inuidiæ iſtud de nobis interpretantur quod ſupra dictum eſt, damnatio iuſta eſt. Hæc enim iactabant Iudæi, vt doctrinam apoſtolicam criminarentur, dicentes quod cum remiſſionem peccatorum prædicant, peccandi fomitem præbeant, vt quaſi ſecuri homines de remiſſione, promptè peccarent: cum conſtet poſt acceptam fidem periculoſum eſſe peccare, & hoc

B

C

D

prædici

prædici credentibus.

A Q**V**id ergo? præcellimus eos? Nequaquam. Cauſati enim ſumus Iudæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe.) Hoc eſt, quid adhuc immoramur lati᷒ loquentes? Oſtendimus enim redditis cauſſis, tã Iudæos quam Grçcos, id eſt, gentiles omnes reos eſſe, ideoque fruſtra legem ſeruari. Primum enim Græcos oſtendit reos iuxta legem naturæ, & quod neque legem Moyſi reciperẽt: quamobrem peſſima eorũ & pergrauiſſima cauſſa. Deinde etiam Iudęos oſtendit reos, qui ſub lege dei vincere vidẽtur, ac ſibi ex merito patrum defenderẽt dignitatem, ex eo præcipuè, quòd promiſſionẽ patrum ſpreuerint, dei gratiam in irritum deducentes. Ad quam rem firmandam exemplum propheticum ſubdidit ex Pſalmo tertiodecimo, dicens: ¶Sicut ſcriptum eſt, quia nõ eſt iuſtus quiſquam.) Ab iniuſtitia cœpit mala opera eorum enumerare, & partim peiora ſubiicere, vt manifeſtaret in his nullam ſpem videri, niſi implorẽt miſericordiam Chriſti qui peccata dimittit. Deinde adiçcit: ¶Non eſt intelligens.) Verum eſt, quia ſi daret operã
B intelligere, iniuſtus non eſſet. ¶Non eſt requirens deum.) Nec iſtud occultum eſt, quia ſi intelligeret quid prodeſſet, deũ quæreret, & non ſicut Aſa rex Iuda, qui poſt multa dei
3.Reg.15. 2.Para.16. beneficia ſic deprauatus eſt, vt infirmitatem pedum paſſus propheta præſente non quæreret deum. ¶Omnes declinauerunt ſimul, inutiles facti ſunt.) Nemini dubium quia omnes non quærentes deum, inclinantur vt auxilium requirãt à vanitate: vanitas autem eſt idolum: ideo inutiles fiũt. ¶Nõ eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum.) Quia neglecto deo inutiles facti ſunt, bonum vtiq; facere non poſſunt. Iam enim deprauati proficiunt in peius. ¶Sepulchrum patens eſt guttur eorum.) Iam malis mancipati, bonos, ſi poſſet fieri, deuorare volebant, vt ſicut ſepulchrum patet ad recipienda cadauera, ita & aduerſus bonos guttur eorum.

¶Linguis ſuis doloſe agebant.) Qui tam malis operibus aſſueuerant, quæ loquebantur, in fallacia erant. ¶Venenum aſpidum ſub labiis eorum.) Hoc dicit quia verba huiuſmodi hominum muſcipula ſunt. Ad hoc enim loquũtur, vt de-
C cipiant: vt ſicut per labia ſerpentis venenum infunditur, ita & per labia horum dolus & circumuentiones. ¶Quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt.) Manifeſtum eſt quia contra bonos mali ſemper maledicta & amara proponunt, in conuitium illorum prorumpentes & detractionem. ¶Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem.) Hoc de nece prophetarum dixit, quos occiderunt impigre, ad bonum ſegnes, ad parricidium veloces. ¶Contritio & infelicitas in viis eorum.) Quoniam citati erant ad malefaciendũ, iter ipſorum vel greſſum tribulatum & infelicẽ pronunciat. ¶Et viam pacis non cognouerunt.) Via pacis lenis eſt & inturbata. Omnis enim bona vita tranquilla eſt, & actus modeſti ipſi ſunt pacifici, & per iſtos itur ad deum. Illi ergo nolentes hæc ſcire, elegerunt viam tribulationum, per quam itur in gehennam. ¶Non eſt timor dei ante oculos eorum.) Quoniam huiuſmodi ſine ſenſu ſunt, dei timorem non ha-
Eccli.1. bent. Initium enim ſapientiæ timor domini, dicit Salomon.
D Et non dixit timorem dei hos non habere, ſed non eſt, inquit, timor dei ante oculos eorum. Videntes enim tam malignos opera ſua, & non horrentes, timorem dei dicuntur ante oculos non habere. Iſtos omnes & propheta Hieremias ſignificat, dicens inter cætera: Tunc omnes inſurrexerunt in prophetam domini, volentes occidere eum. Et ſequitur: Omnis autem populus nõ permiſit. Illos ergo omnes dicit, ſed malos: & hos omnes, ſed bonos. Neque enim quia dicit, omnes declinauerunt, totam penitus plebem ſignificat, ſed hanc partem plebis, ſicut & memoratus propheta dicit, in qua omnes mali ſe condiderant. Semper enim duo populi ſunt in vna plebe. Hic eſt ergo populus quem increpat do-
Matth.23. minus ſub nomine Hieruſalem, dicens: Hieruſalem Hieru-
Matth.20. ſalem quæ occidis prophetas. Et alio loco: Generatio, ait, mala & adultera: & natio viperarum. De huiuſmodi que-
Eſaiæ.1. ritur etiam propheta Eſaias dicens: Væ genti peccatrici, ſemen peſſimum. Per malam enim voluntatem, dum fructus malos faciunt, ſemen peſſimum ſunt. Et quia ſi voluerint, poſſunt conuerti, vox probat apoſtoli in alia epiſtula dicen-

A tis: Eramus & nos aliquando natura filij iræ, ſicut & cæteri. Epheſ.2.
¶Scimus quoniam quæcunque lex loquitur, iis qui in lege ſunt loquitur.) Manifeſtum eſt quia hos increpat lex qui & primum non crediderunt duci ſuo Moyſi, neque prophetis parentibus ſuis, quos & perſequentes occiderunt, neque apoſtolis cognatis ſuis ſecundum carnem, quorum ſanguinẽ effuderunt, ſemper impij, & in deum rebelles, vt per legem damnentur. Sicut enim omnium malorum vna eſt cauſſa in malo, ita & cunctorum bonorum, In iſtis ergo omnium ſimilium arguitur malum. Hæc ad Iudæorum confuſionem pertinent, qui ſibi & parẽtibus ſuis teſtimonium ex lege ferebant. ¶Vt omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mũdus deo.) Hoc dicit, quia Iudæis in peccatis conſtrictis, omnis mundus ſubditus fit deo. Nulli enim dubium eſt, quia pagani obruti ſunt delictis & impietatib᷒, ac per hoc totus mũdus deo proſtratus eſt vt poſſit ad indulgentiam peruenire, quia omnis mundus Iudæi erant & gentiles, à quibus ſegregati ſunt fideles. Quando ergo Iudæos qui legem acceperũt
B à deo, & quibus facta promiſſio eſt, peccatis probat obnoxios, dubium non eſt omnes Græcos reos eſſe mortis. quãobrem omne os obſtruatur, ait, & ſubditus fiat omnis mundus deo, dum omnes rei approbati indigent miſericordia dei, tam Iudæi, quam etiam Græci. ¶Quoniã quidẽ non iuſtificabitur ex operib᷒ legis omnis caro corã deo.) Nõ ideo minime iuſtificatos homines aſſerit apud deum, quia legem iuſtitiæ nõ ſeruauerunt in præceptis, ſed quia ſacramentum myſterij dei quod in Chriſto eſt, credere noluerũt. Per hoc enim decreuit deus iuſtificare hominem, nõ per legem, quia lex ad tempus iuſtificat, non apud deum. Ideo legem ſeruãtes in tempore, iuſti dicuntur apud deum, quia fides per quã iuſtificantur homines apud deum, nõ eſt in eis. Maior enim fides eſt quàm lex: quia lex ad nos pertinet, fides ad deum. Idcirco lex temporalem habet iuſtitiam, fides æternã. Nam omnem carnem dicens, omnem hominem ſignificauit, ſicut & propheta Eſaias ait: Et videbit omnis caro ſalutare dei. id Eſaiæ.40.
eſt, videbit omnis homo Chriſtum domini, in quo ſalus om-
C nium continetur. Et idcirco in carne ſignificantur, quia peccatis obnoxij ſunt. Sicut enĩ iuſtitia ſpiritales facit, ita & delicta carnales, vt ex actu nomen accipiat homo. ¶Per legem enim cognitio peccati.) Per fidem autem abolitio. ideo ſequenda fides eſt. Quæ eſt hæc lex per quam dicit cognitum eſſe peccatum, & cognitum quomodo? Videmus enim veteres non ignoraſſe peccatum, quia & Ioſeph in carcerem miſſus eſt, licet per calumniã, & pincerna & piſtor Pharaonis cauſſa peccati. Quomodo ergo latebant peccata? Triplex quidem lex eſt, ita vt prima pars de ſacramento diuinitatis ſit dei, ſecunda autem quæ congruit legi naturali, quę interdicit peccatum. Tertia vero legis factorum, id eſt, ſabbata, neomeniæ, circuncisio &c. Hæc eſt ergo lex naturalis quæ per Moyſem partim reformata, partim authoritas eius firmata in vitiis cohibendis, cognitum fecit peccatum, non quod lateret, ſicut dixi, ſed oſtendit peccata quæ fiunt, non impune futura apud deum, ne forte quis ad tempus euadens, legem illuſiſſe putaretur. hoc eſt ergo quod lex o-
D ſtendit. ¶Nunc vero ſine lege iuſtitia dei manifeſtata eſt, teſtimonium habens à lege & prophetis.) Apertum eſt quia iuſtitia dei ſine lege apparuit, ſed ſine lege ſabbati & circuncisionis & neomeniæ & vindictæ, non tamen ſine ſacramento diuinitatis dei, quippe cum iuſtitia dei de ſacramento dei ſit. Nam quando quos lex reos tenebat, iuſtitia dei ignouit illis, ſine lege vtique hoc fecit: quia iniquos lex vindicatura erat, hæc donauit illis peccatum. Et ne hoc forte contra legem factũ putaretur, adiecit iuſtitiã dei teſtimoniũ habere ex lege & prophetis, hoc eſt, quia ipſa lex ex alia parte olim iſtud futurũ dixerat, quia venturus erat qui homines ſaluaret: quod legi conceſſum non erat vt peccata donaret. Ideo autem iuſtitia dei dicta eſt, quæ videtur eſſe miſericordia, quia de promiſſione originem habet: & cum promiſſum dei redditur, iuſtitia dei dicitur. Iuſtitia enim dei eſt, quia redditum eſt quod promiſſum eſt. & cum ſuſcipit confugientes ad ſe, iuſtitia dicitur, quia non ſuſcipere confugientem, iniquitas eſt. ¶Iuſtitia autem dei per fidem Ieſu Chriſti.) Quid eſt aliud per fidem Ieſu

Chriſti, niſi quia ipſa dei iuſtitia manifeſtatio Chriſti eſt? A
Per fidem enim prædicatioois Ieſu Chriſti agnoſcitur do-
num dudũ promiſſum à deo vel ſumitur. ¶ In omnes & ſu-
per omnes qui credunt.) Hoc eſt, ſuper omnes Iudæos &
Græcos, credentes videri dei iuſtitiam. ¶ Non enim eſt di-
ſtinctio, omnes peccauerunt, & egent gloria dei.) Quia di-
xerat ſuper omnes Iudæos & Græcos dei eſſe iuſtitiam, vt
hoc probaret, adiecit, Omnes enim ait, peccauerũt. Hoc ge-
neraliter accipiendum. vnde ait: Non eſt diſtinctio. Omnes
enim hic comprehẽdit, etiam & ſanctos, vt oſtenderet nihil
profuiſſe legẽ ſioe fide. Sic enim lex data eſt, vt fides eſſet in
lege quæ futuram ſperaret ſalutem. Quamobrem mors Chri
ſti omnibus proficit, qoia & hic in ſeculo quid credendum
& obſeruandum eſt docuit, & de inferno eripuit omnes.
¶ Iuſtificati gratis per gratiam ipſius.) Iuſtificati ſunt gratis,
quia nihi operantes neque vicem reddentes ſola fide iuſtifi-
cati ſunt dono dei. ¶ Per redemptionem quæ eſt in Chriſto
Ieſu.) Gratiam dei in Chriſto eſſe teſtatur, quia voluntate B
dei à Chriſto redempti ſumus, vt manumiſſi iuſtificaremur,
Gala 3. ſicut ad Galatas dicit: Chriſtus nos redemit, offerens ſe pro
nobis. Permiſit enim ſæuienti diabolo, ſed impræſcio. Putãs
autem ſe Chriſtum poſſe retinere, veluti accepit eũ: ſed quia
virtutem eius ferre non potuit, omnes quos tenebat, ſimul
cum illo amiſit. ¶ Quem propoſuit deus propitiatorẽ fidei.)
Hoc dicit, quia in Chriſto propoſuit deus, id eſt, diſpoſuit
propitium ſe futurum humano generi, ſi credat. ¶ In ſangui-
ne ipſius.) Ideo in ſanguine ipſius, quia morte eius liberati
ſumus, vt & manifeſtaret illum, & mortem paſſione eius dã-
naret. ¶ Ad oſtenſionẽ iuſtitiæ ſuæ.) Hoc eſt, vt promiſſum
ſuum palam faceret, quo nos à peccatis liberaret: ſicut antè
promiſerat: quod cum impleuit, iuſtum ſe oſtendit. ¶ Pro-
pter propoſitum præcedentium delictorũ, in patientia dei.)
Sciens deus propoſitum benignitatis ſuæ, quo cenſuit pec-
catorib' ſubueoire, tam iis qui ſunt apud ſuperos, quàm qui
in inferno tenebantur, vtroſque diutiſſime expectauit cua-
cuaos ſententiam qua iuſtum videtur omnes damnari, vt o- C
ſtenderet nobis quod olim decreuerat liberare genus huma
num per Chriſtum, ſicut promiſit per Hieremiam prophe-
Hiere.31. tam dicens: Propitius ero iniquitatibus eorum, & delicto-
rum illorum non memorabor. Et ne forte hoc donum ſolis
Eſaiæ.56. Iudæis promiſiſſe videretur, per Eſaiam dicit: Domus mea
domus orationis vocabitur in omnibus gentibus. Quamuis
enim Iudaiſmo facta promiſſio ſit, ſed præſcius deus, eò
quod donum eius reprobaturi eſſent impij Iudæi, gentes ſe
ad percipiendam gratiam ſuam promiſit admittere, quorum
æmulatione in iram miſſi cruciarentur impij Iudęi. ¶ In hoc
tempore.) Id eſt, tempore noſtro, quo dedit deus quod olim
promiſerat dandum tempore quo dedit. ¶ Vt ſit iuſtus iu-
ſtificans eum qui eſt ex fide Ieſu Chriſti.) Rectè ait, quia vt
ſit iuſtus, dedit quod promiſit. hoc autẽ promiſit, iuſtificare
Abacuc 1. ſe credentes in Chriſto. Dicit autem in Abacuc: Iuſtus autẽ
ex fide viuit. vt dum dei fidem habet & Chriſti, ſit iuſtus.

VBi eſt ergo gloriatio tua? Excluſa eſt. Per quam le-
gem? Factorum? Non, ſed per legem fidei.) Red- D
dita ratione, ad eos loquitur qui agunt ſub lege,
quod ſine cauſſa glorientur blandientes ſibi de le-
ge, & propter quod genus ſint Abrahę, videntes non iuſtifi-
cari hominẽ apud deum niſi per fidem. ¶ Arbitramur enim
iuſtificari hominem per fidem ſine operibus legis.) Genti-
lem dicit hominem pro certo haberi quod iuſtificetur cre-
dens, nulla faciens opera legis, id eſt, ſine circunciſione, aut
neomeniis, aut veneratione ſabbati. ¶ An Iudæorum tantum
deus? nónne & gentium? imò & gentiũ.) Sine dubio omniũ
deus vnus eſt. Nec enim ſoli Iudæi poſſunt ſibi vindicare
quod deus illorum non etiam gentium ſit, cum relegant ab
vno Adam omnium eſſe origioem, & nullum aduenam vo-
lentem ad legem accedere prohiberi. Deniq; aliquãti exie-
runt cum illis in eremum de Aegyptiis, quos ſuſcipere iubẽ-
tur, tantum vt circunciderentur, & pariter cum illis ederẽt
azyma vel paſcha, necnon & Cornelium donum dei acce-
piſſe gentilem non Iudaizantem, & quod iuſtificatus ſit, di-
uino teſtimonio comprobatum. ¶ Quoniam quidem vnus
deus, qui iuſtificauit circunciſionem ex fide, & præputium

A per fidem.) In circunciſione Iudæos ſignificat, eò quod ex
fide promiſſioois iuſtificati ſunt credentes hunc eſſe Chri-
ſtum, quem in lege promiſerat deus. In præputio vero gen-
tes ſignificat per fidem Chriſti iuſtificatos apud deum. Tã
enim gentiles quàm Iudęos non aliter quàm credentes iuſti-
ficauit. Quia enim omnium vnus eſt deus, vna ratione om-
nes iuſtificauit. Quid ergo prodeſt carnis circunciſio, aut
quid obeſt præputium, quando dignitatem & meritum non
facit niſi fides? ¶ Legem ergo euacuamus per fidem? Abſit.
Sed legem ſtatuimus.) Non vtique lex exinanitur per fidẽ,
ſed adimpletur. Firmatur enim ſtatus eius, quando quod fu
turum dixit, fides iſtud adueniſſe teſtatur. Hoc propter Iu-
dæos, qui putant fidem Chriſti legi eſſe inimicam, ignoran-
tes ſenſum legis. Non ergo euacuat legem, cum illam ceſ-
ſare debere iam docet, quia tempore ſuo recte illam datam
aſſerit, ſed iam agere non debere. In ipſa enim lege dictum
eſt, tempore exolutæ promiſſionis legẽ ceſſare debere. An-
B gelus enim Gabriel Danieli prophetæ deſiderium huius rei
ſciendæ habenti, oſtendit, inter cætera dicens adueniente
Chriſto, chriſma, id eſt, vnctionem regalem ceſſare, quę po
teſtas intelligitur. Et iudicium, ait, nõ erit amplius, quod eſt
lex, & tolletur ſacrificium meum. Ideo, inquit, meum, vt
ſciretur oblationem veterem ceſſaturam. Quem ſenſum ad- Lucæ 16.
aperiens ſaluator, Lex, ait, & prophetæ vſque ad Ioannem.
Et quia lege Moyſi ceſſante meliora præcepta daturus erat
deus, Hieremias propheta cecinit dicens: Ecce dies veniẽt,
dicit dominus, & conſummabo domui Iſrael & domui Iuda
teſtamentum nouum, non ſecundũ quod dedi patribus eo-
rum. His vtique qui venientem Chriſtum ex promiſſione Hiere.31.
receperunt. Ideo ſaluator, Nõ veni, ait, ſoluere legẽ aut pro-
phetas, ſed adimplere. Et quia domus dei non tantum in ſola
Hieroſolyma, ſed & in cæteris locis futura erat, ait Zacha- Zacha.12.
rias propheta: Ponã Hieruſalem in omnibus gentibus, quæ
eſt eccleſia.

C *CAPVT QVARTVM.*

QVid ergo dicemus inueniſſe Abraham patrem no-
ſtrum ſecundum carnem? Poſtquàm oſtendit non
poſſe per opera legis quenquam iuſtificari apud
deum, adiecit nec Abraham potuiſſe aliquid me-
reri ſecundum carnem. Carnem dicens, circunciſionem po-
ſuit, quia nihil quæſiuit Abraham per circunciſionem. Ante
enim iuſtificatus eſt, quàm circunciderecur. ¶ Si enim Abra
ham ex operibus legis iuſtificatus eſt, habet gloriã, ſed non
apud deum.) Hoc proponentis eſt. Nam Abraham ex fide
iuſtificatus eſt, quod nulli dubium eſt: ideo habet gloriam a-
pud deum. Sed quia qui legem ſeruant ſiue Moyſi, ſiue natu
ræ iuſtificãtur ad præſens, ne rei ſint in præſenti iudicio: id-
eo ait, Ex operibus legis ſi Abraham iuſtificatus eſt, non ha-
bet apud deum gloriam: quia qui fecerit, inquit, legem, viuet
in ea. id eſt, non morietur vt reus, nec tamẽ meritum ex hoc
habebit apud deum, ſed fidei cauſſa. ¶ Quid enim dicit ſcri-
ptura? Credidit Abraham deo, & reputatum eſt ei ad iuſti-
D tiam.) Manifeſtauit non ideo Abraham gloriam apud deũ
habere, quia circunciſus eſt, aut quia abſtinuit ſe à peccato,
ſed quia deo credidit. hinc & iuſtificatus eſt, laudis ſuæ prę-
mium in futuro conſecuturus. ¶ Ei autem qui operatur, mer
ces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debi-
tum.) Abſolutũ eſt ei qui legi factorũ, id eſt, Moyſi ſubiect'
eſt, aut naturali, nõ imputari meritũ ad mercedẽ vt gloriã ha
beret apud deũ. Debitor eſt enim facere legem, quia neceſ-
ſitas impoſita eſt per legẽ, vt velit nolit faciat legem, ne dã-
netur: ſicut alio loco dicit: Qui autẽ contemnũt, ipſi ſibi dã-
nationem acquirunt: quia ad præſens rei ſunt. Credere autẽ,
aut non credere, voluntatis eſt. Neq; enim quis cogi poteſt
ad id quod manifeſtum non eſt, ſed inuitatur: quia non ex-
torquetur, ſed ſuadetur. Quamobrẽ aſſentiens præmiis affi-
ciẽdus eſt, ſicut & Abrahã quod nõ vidit credidit. ¶ Ei vero
qui non operatur.) Id eſt, ei qui obnoxius eſt peccatis, quia
non operatur quod mandat lex. Credenti autem in eum qui
iuſtificat impium, reputatur fides eius ad iuſtitiam.) Hoc
dicit quia ſine operibus legis credenti impio, id eſt gentili
in

in Chriſtum, reputatur fides eius ad iuſtitiam ſicut Abrahę. Quomodo ergo Iudæi per opera legis iuſtificari ſe putant iuſtificatione Abrahæ, cum videant Abraham non ex operibus legis, ſed ſola fide iuſtificatum? Nõ ergo opus eſt lex, quando impius per ſolam fidem iuſtificatur apud deum. ¶ Secundum propoſitum gratiæ dei.) Sic decretum dicit à deo, vt ceſſante lege ſolam fidem gratiæ dei poſceret ad ſalutem. ¶ Sicut & Dauid dicit.) Hoc ipſum munit exẽplo prophetæ. ¶ Beatitudinẽ hominis, cui deus accepto feri iuſtitiã ſine operibus.) Beatos dicit, de quib' hoc ſanxit deus, vt ſine labore & aliqua obſeruatione, ſola fide iuſtificẽtur apud deum. Temporis ergo beatitudinẽ prædicat quo natus eſt Math.13. Chriſtus, ſicut ipſe dominus ait: Multi iuſti & prophetæ cupierunt videre quæ videtis, & audire quæ auditis, & non audierũt. ¶ Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum.) Manifeſtè beati ſunt, quibus ſine labore vel opere aliquo remittũtur iniquitates, & peccata teguntur, nulla ab his requiſita pœnitentiæ opera, niſi tantum vt credant. Beatus etiam hic vir eſt, cui non imputabit dominus peccatum. Remittere & tegere & non imputare, vna ratio, & vnus eſt ſenſus. Omnia enim vno modo obtinẽtur & donantur. Videtur autem quibuſdam tripartita ratio eſſe in his dictis, quia diuerſis propheta vſus eſt verbis, & quia à plurali numero ad ſingularem deſcẽdit. Cum enim verba dei in vbertatẽ gratiæ, quia peccati diuerſa ſunt nomina, per delictorũ vocabula enumerare vult, latius locutus eſt, vnius tamen ſignificationis ſunt verba, quia & cum tegit remittit, & cum remittit non imputat. Ad laudem enim gratiæ dei prolixius loquitur, vt amplificet gratiã. Tres enim gradus fecit propter delictorum varietatẽ. Quorũ primus gradus eſt iniquitas, vel impietas, dum nõ agnoſcitur creator. Secundus, grauiũ peccatorum operib'. Tertius verò leuium. Hos tamen omnes in baptiſmate obliterari. Tribus his gradibus totius peccati corpus ſignificauit. Quemadmodum autẽ ad pœni- Pſalm.31. tẽtium perſonam poteſt pertinere, cum dicit: Beati, quorum tecta ſunt peccata: cum conſtet pœnitentes labore & gemitu remiſſionem peccatorum acquirere? Aut quomodo martyrio congruit quod dicit: Beatus vir, cui non imputabit dominus peccatum: cum ſciamus gloriam martyrij paſſionibus & preſſuris acquiri? Propheta autem tempus fœlix præuidens in ſaluatoris aduentu, beatos nuncupat, quibus ſine labore vel aliquo opere per lauacrum remittuntur & teguntur, & non imputantur peccata. Apoſtolus tamen propter plenitudinem temporum, & quia plus gratiæ in apoſtolis eſt, quàm fuit in prophetis, maiora proteſtatur quæ ex dono baptiſmatis cõſequuntur, quia non ſolum remiſſionem peccatorum accipere nos, ſed & iuſtificari, & filios dei fieri profitetur, vt beatitudo hæc perfectam habeat & ſecuritatem & gloriam. ¶ Beatitudo ergo hæc in circuncisione tantum manet, an & in præputio?) Id eſt, nunquid beatitudo iſta Abrahæ tantum filus conceſſa eſt, an & iis qui incircunciſi ſunt? Si enim illo tempore non prohibitæ ſunt gentes accedere ad legem & promiſſionem Abrahæ, qui fieri poterat vt tempore Chriſti prohiberentur venientes ad gratiam, quando deus plene incitauit? ¶ Dicimus enim.) Hoc eſt ſenſu legis loquimur, ¶ Quia reputata eſt Abrahæ fides ad iuſtitiam.) Ab origine incipit, vt omnẽ tergiuerſationẽ cauillationis excludat, quia qui à capite excluditur, non habet vnde incipiat facere quęſtionẽ. ¶ Quomodo ergo reputata eſt? cũ in circunciſione eſſet an in pręputio?) Nõ in circuncisione, ſed in præputio, & ſignum accepit circũciſionis, ſignaculum iuſtitiæ fidei quæ eſt in pręputio, vt ſit pater omnium credentium per præputium, vt reputetur & illis ad iuſtitiam.) Abraham cum eſſet in præputio, credidit deo. Quid credidit? Semen ſe habiturum, id eſt filium, in quo omnes gentes iuſtificarentur per fidem in præputio, ſicut & Abraham iuſtificatus eſt. Nam circunciſionẽ ſignum accepit iuſtitiæ fidei. Credens enim ſe filium habiturum, huius rei ſignum accepit quam credidit, vt quid credens iuſtificatus ſit, cerneretur. Non ergo circũciſio aliquid habet dignitatis, ſed ſignum eſt tantum. Quod ſignum ideo accipiebant filij Abrahæ, vt ſcirẽtur eius filij eſſe, qui credens deo hoc ſignum acceperat, vt æmuli eſſent paternæ fidei, vt crederent in Ieſum qui promiſſus eſt Abrahæ, cuius in figura natus eſt Iſaac. Nec enim in Iſaac omnes gentes benedicuntur, ſed in Chriſto: quia non eſt aliud nomen datum ſub cœlo, in quo oporteat ſaluos fieri, dicit Petrus Acto.4. apoſtolus. Vt ſit pater circunciſionis eorum qui non ſolum ex circunciſione ſunt, ſed & eorum qui ſequuntur veſtigia fidei, quæ eſt in præputio patris noſtri Abrahæ.) Hoc dicit, quia credens Abraham, primus factus eſt pater circunciſionis, ſed cordis, nõ tãtum eorum qui ſunt ex eius origine, ſed eorum qui ſimiliter credunt ex gentibus. Secundũ carnem enim Iudæorum pater eſt, ſecundum fidem vero omnium credentium. ¶ Non enim per legem promiſſio Abrahæ aut ſemini eius, vt hæres eſſet mundi, ſed per iuſtitiam fidei.) Manifeſtum eſt quia neque adhuc lex data erat, neque iam erat circunciſio, quãdo promiſſio facta eſt Abrahæ credenti, & ſemini eius quod eſt Chriſtus, qui hominum peccata abluerat. Vnde dicit Ioannes Baptiſta: Ecce agnus dei, Ioan.1. ecce qui tollit peccatum mundi. Non ergo merito ſeruatæ legis hæres factus eſt mundi, ſed fidei. Hæres autem mundi, hæres eſt terræ, quã in filiis conſecutus eſt. Chriſtus autem Pſalm.2. hæres eſt gentium, vt Dauid canit: Et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Ipſi enim moriemur & viuemus cum eo. ¶ Si enim qui ex lege, hi ſunt hæredes.) Id eſt, ſi ij qui ex lege vel ſub lege ſunt, hæredes ex lege ſunt: ¶ Euacuata eſt fides, abolita eſt promiſſio.) Manifeſtum eſt quoniam ſi ex lege hæreditas, promiſſio quę ex fide facta eſt ad Abraham, in interitum venit. Sed non eſt per legem facta promiſſio, ſed per iuſtitiam fidei hæreditas. Oſtendit enim Apoſtolus quid mali ſit hęreditatem ſperare ex lege. ¶ Lex enim iram operatur.) Vt penitus oſtendat nõ poſſe iuſtificari hominem per legem apud deum, neque promiſſionem per legẽ fieri potuiſſe, Lex, ait, iram operatur. Ad hoc enim data eſt, vt reos faceret delinquentes. Fides autem donum eſt miſericordiæ dei, vt per legem rei facti, veniam cõſequãtur. idcirco fides gaudium operatur. Non contra legem loquitur, ſed anteponit illi fidem, quia qui per legem ſalui eſſe non poterant, gratia dei ſaluantur per fidem. Non ergo lex ira eſt, ſed iram operatur peccanti, id eſt pœnam, dum non ignoſcit, ſed vindicat. Pœna enim per iram generatur: ira autem naſcitur ex peccato: ac per hoc relinqui vult legem: vt ad fidem confugiatur, quæ delicta ignoſcit vt ſaluet. ¶ Vbi enim non eſt lex, nec præuaricatio.) Hoc dicit, quia ſublatis reis de poteſtate legis data venia, præuaricatio nulla eſt. Iuſtificati enim ſunt, qui per præuaricationem legis fuerant peccatores. Ceſſat enim factorum lex, id eſt, obſeruatio ſabbatorum, neomeniarum circunciſionis, eſcarum diſcretio, animalis mortui aut ſanguinis muſtelæ obſeruatio. ¶ Ideo ex fide ſecundum gratiam, vt firma ſit promiſſio omni ſemini.) Firma eſſe non poteſt promiſſio omni ſemini, hoc eſt, omni homini ex omni gente, niſi fuerit ex fide, quia origo promiſſionis ex fide eſt non ex lege, quia qui ſub lege ſunt, rei ſunt. Promiſſio autem reis dari non poteſt, ac per hoc purificãdi ſunt prius, ſed per fidem, vt digni fiant dici filij dei, & ſit firma promiſſio. Si enim filios dei ſe dicant, cum ſint rei, hoc eſt, ſub lege non eſt firmũ, quia filij dei liberi ſunt à peccato. Si ergo qui ſub lege ſunt, eruẽdi de ſub lege ſunt, vt promiſſionem mereantur accipere, quãto magis qui ſub lege nõ ſunt? Non ergo expedit vt ſe mittat ſub lege, vt poſſit compendio medelam vulneris inuenire. ¶ Non ei qui ex lege eſt tantum, ſed & ei qui ex fide eſt Abrahæ.) Hoc eſt quod ſupra dixit, Omni ſemini, tam Iudæorum, qui vtique ex lege veniebant: quàm gentilium, qui fidẽ ſequuntur Abrahæ, quam gentilis credidit vt eſſet iuſtus. Sine lege enim credidit Abraham, ideoque magis gentilibus iungitur Abraham vt firma ſit eis promiſſio, credentibus ei cui credidit Abraham. ¶ Qui eſt pater omnium noſtrum, ſicut ſcriptum eſt, Quia Gene.17. patrem multarum gentium poſui te.) Cõfirmauit exemplo legis, Abraham omnium patrem eſſe, ſed eorum qui credũt: & ſic firmam eſſe promiſſionem, ſi fidei cauſa recedatur à lege, quia promiſſio regni cœlorũ iuſtis deputata eſt, non peccatoribus. Et qui ſub lege ſunt, ſub peccato ſunt, quia omnes

Ad vsum Bibliothecae ... minimorum

nes peccauerunt: nec poſſe aliquem & ſub lege eſſe, & gra-
Galat.5. tiam conſequi,ſicut & ad Galatas ait: Euacuati eſtis à Chri-
ſto,qui in lege iuſtificamini, à gratia excidiſtis. ¶ Ante eum
cui credidiſti deo.) Vt vnũ deum omnium doceat, alloqui-
tur gentiles,Abraham ipſi deo credidiſſe, & iuſtificatum eſ
ſe ante eum, in quem & gentes credunt,vt iuſtificentur, vt
non ſit diſtantia Iudæi & Græci in fide, quia ſublata circun
ciſione & præputio,vnũ fiunt in Chriſto, quia & Abraham
in præputio credidit,& iuſtificatus eſt. ¶ Qui viuificat mor
tuos, & vocat ea quæ non ſunt,tanquam ea quæ ſunt.) Hoc
dicto ad fidẽ Abrahæ gentes inuitat:quia cum eſſet in præ-
putio credens deo, cuius nunc fides prædicatur in Chriſto,
iuſtificatus eſt cum ſua coniuge. Cum eſſent enim obſoleta
ætate ſeniores,reuiruerunt, ita vt non diffideret habiturum
ſe ex Sara filium,quam ſterilem ſciebat,& in qua iam fluxus
muliebris naturę deficeret, vt per hæc non curent neque de
præputio, neque de circunciſione, & prompti ſint circa fi-
dem:ſecuri, quia cui credunt, viuificat mortuos, nec alium
eſſe qui hanc habeat poteſtatem, & cum voluerit eſſe quod
non ſunt, ſtatim eius voluntate ſubſiſtunt. Ideo Abraham
cum pater adhuc non eſſet, vocatus eſt pater multarum gen
tium,& credidit,ſecurus de dei potẽtia. Vt antẽ pater Chri-
ſti idem eſſe deus crederetur cui credidit Abraham, tale ſi-
gnum datum eſt in Zacharia & Elizabeth, cum promiſſio
redditur in mundo,imminente Chriſto,quale datum fuit in
Abraham & Sara quando ſignata promiſſio eſt, vt ſimili ge-
nere emortua corpora ſenectute generarent ſanctum Ioan-
nem, ſicut natus fuerat & Iſaac. ¶ Qui contra ſpem in ſpem
credidit.) Manifeſtum eſt quia dum ſpem non haberet ge-
nerandi Abraham, credidit deo, fidem habens contra ſpem
generare ſe, ſed ſciens omnia poſſe deum. ¶ Vt fieret pater
Gene.15. multarum gentium,ſecundum quod dictum eſt, Sic erit ſe-
men tuum.) Hoc in Geneſi. Oſtendens enim illi ſtellas cœ-
li,dixit: Sic erit ſemen tuum. quod credens, iuſtificatus eſt.
Credidit enim quod mũdo impoſſibile videtur, dum in re-
rum naturam nõ cadit vt poſſint ſenes generare, & tanta co
pia multiplicari ſemen eorum, vt numerari non poſſit. Id-
eoque precioſa eſt fides, quia contra id quod ſcit aut videt,
credit futurum, hac ſpe conſolans ſe, quia deus eſt qui pro-
mittit, de quo ſentiri plus par eſt, quàm humana imbecilli-
tas capit. ¶ Et non infirmatus eſt fide, nec conſiderauit cor-
pus ſuum emortuum, cum iam ferè centum eſſet annorum,
& emortuam vuluam Sarę. In repromiſſione autem dei non
hæſitauit diffidentia, ſed confirmatus eſt in fide, dando glo-
riam deo, certum habens quia qui promiſit, potens eſt & fa-
cere: ideoque æſtimatum eſt illi ad iuſtitiam.) Hac laude di
gnum prædicat Abraham, quia cum ſe ſciret non poſſe, in-
firmitatẽ ſuam fide firmauit, vt crederet ſe poſſe per deum,
quod ſciret fieri per mundi decreta non poſſe. Magni ergo
meriti eſt apud deum, qui contra ſcientiam ſuam deo cre-
didit, non dubitans poſſe illum, vtpote deum, quod ſcit ſe-
cundum mundi rationem fieri non poſſe. Pro certo enim ha
bet deum vltra rationem mũdi eſſe. Nemo enim intra id eſ-
ſe dicendus eſt quod creauit. Ideo huiuſmodi remuneran-
dus eſt à deo, quia authori ſuo plus tribuit, quàm ipſe ſapit.
Quod quidem nullius precij eſſet, ſi omnes æqua ſentirent,
ſed multorum diffidentia commendatur fides credentium
apud deum. Hortatur ergo gentes ad hanc fidei firmitatem,
vt dei promiſſionem & gratiam ſine aliqua ambiguitate ſuſ-
cipiant, ſecuri exemplo Abrahæ: quia inde credẽti laus cre-
ſcit, ſi quod incredibile eſt, & mũdo ſtultum videtur, creda-
tur: quia quanto impoſſibile putatur quod creditur, tanto
magis honorabilior erit credens. & vere tamen ſtultum eſ-
ſet hoc credere, ſi ſine deo fieri diceretur. Et ideo tanto lau
dabilior eſt Abrahæ fides cæterorũ fide, quia nullis ſigno-
rum prodigiis attracta eſt. Quoniam autem mundus certa le
ge & poteſtate gubernatur, & regitur modo definito à deo:
homines autem amore carnis circa rationem ſtudioſi, deum
huius opificem neglexerunt, deus, vt errorem auferret, &
deum ſe omnium demonſtraret, hoc ſe poſſe & feciſſe præ-
dicari voluit, quod mundo impoſſibile eſt, vt qui hoc cre-
derent, damnatis iis qui ratione mũdi inflati deum neglexe
runt, diſcreti ſaluarentur dei dominio mancipati. ¶ Non au

A tem ſcriptum eſt tantum propter ipſum ſolum, quia reputa-
tum eſt illi ad iuſtitiam, ſed & propter nos, quibus reputabi
tur credentibus in eum, qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum do-
minum noſtrum à mortuis, qui traditus eſt propter pecca-
ta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationẽ noſtram.) In
Abrahã formam datam dicit Iudæis & gentibus, vt exem-
plo eius credamus in deum & in Chriſtum, & in ſpiritum
ſanctum, & reputetur nobis ad iuſtitiam. Quamuis differat
quod nõ creditur, vnum tamen donum habet fides. Hoc er
go conſequimur, quod credimus. Credẽtes enim Chriſtum
dei eſſe filium, à deo adoptamur in filios. Nihil enim vltra
potuit donare credentibus, quàm vt filij dei dicantur, perfi
dis abdicatis. Nos enim filij dei vocamur, illi autem nec ſer
ui digni ſunt nuncupari. Pro infinita enim magnificẽtia ſua
deus hoc donauit diligẽtibus ſe, quod ſuæ dignum eſt maie
ſtati, nõ quod homines mereantur: quia in dono plus magis
dantis quàm accipiẽtis cõſideratur ſublimitas, & ex eo plus
accipitur laudis, cũ paruulis magna dona largitur per Chri-
ſtum. qui noſtri cauſa occidi ſe paſſus eſt, vt nos data venia,
B à ſecũda morte erueret, id eſt, à pœna inferni, & ſurrexit, vt
pro lætitia triumphi mortis euictæ gratiam nobis iuſtifica-
tionis donaret, vt digni eſſemus dici filij dei. Ante paſſio-
nem enim qui baptizati ſunt, ſolam remiſſionem acceperũt
peccatorum, quorum zelo Satanas occidit ſaluatorem. Poſt
reſurrectionem vero, tam ij qui prius, quàm iſti qui poſtea
baptizati ſunt, omnes iuſtificati ſunt per datam formam fi-
dei trinitatis, acceptóque ſpiritu ſancto, qui ſignum eſt cre
dentium, quod ſint filij dei. Et vt ad cumulum nobis iuſtifi-
cationis proficeret, reſurgens præceptis ſuis authoritatem
tribuens, æmulos nos eorum hac fiducia faceret, per quam
iuſtificemur, meritis nos augeremus, per quam gloriam ade
pti clari appareamus in regno dei, quia iuſtificati à morte
teneri non poſſumus. Paſſione enim ſaluatoris victa mors,
quæ prius cauſa peccati dominabatur, iuſtificatos ab eo re-
tinere non audet.

CAPVT QVINTVM.

C IVſtificati igitur ex fide, pacẽ habeamus ad deum,
per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.) Pacem
cum deo habere fides facit, nõ lex. Hæc enim nos
deo reconciliat ſublatis peccatis, quæ nos deo fe-
cerant inimicos. Et quia dominus Ieſus huius gratiæ mini-
ſter eſt, per ipſum pacificati ſumus deo. Maior enim fides,
quàm lex eſt. Lex enim noſtra cauſa eſt, fides dei. Et lex ad
præſentem diſciplinam pertinet, fides verò ad ſalutem per-
tinet perpetuam. Sed qui de Chriſto non ita ſentit vt debet,
ad fidei præmia non poterit peruenire, quia fidei non tenet
veritatem. ¶ Per quem & acceſſum habemus in gratiã iſtam
in qua ſtamus, & gloriamur in ſpe gloriæ filiorũ dei.) Mani
feſtum eſt per Chriſtum nos aditum habere ad gratiam dei.
Ipſe enim eſt arbiter dei & hominum, qui nos doctrina ſua
erigens, ſperare fecit donum gratię dei, ſtantes fide eius. Id-
eo ſtantes, quia prius iacuimus: credentes autem erecti ſu-
mus, gloriantes in ſpe claritatis quam promiſit deus nobis.
¶ Non ſolum autem, ſed & gloriamur in tribulationibus no
D ſtris.) Quoniam per tribulationes oportet nos intrare in re-
gnum dei, ideoque & in his gloriandum docet. Spei autem Acta.14.
addita tribulatio, augmentum facit præmij. Index enim fixę
ſpei tribulatio eſt, quæ teſtimonium perhibet ad coronam.
Vnde dominus ait: Beati eritis cum vos perſequentur, & di Math.5.
cent omne malum aduerſum vos propter iuſtitiam dei. Gau
dete & exultate, ecce enim copioſa merces veſtra in cœlo.
Contemnere enim præſentia, & quæ oblectamenta ſunt, &
in preſſura non cedere ſpe futurorum, magni meriti eſt a-
pud deum. Ideoque in tribulationibus gloriãdum eſt, quia
tanto plus accepturum ſe credit, quãto in tribulatione ſe vi-
derit fortiorem. ¶ Sciẽtes quod tribulatio patientiam ope-
ratur.) Hoc eſt tribulationem patientiam operari, ſi tribula-
tio ipſa motum non patiatur infirmitatis aut dubitationis.
¶ Patientia autem probationem.) Manifeſtum eſt, quia pa-
tientia ſi talis fuerit qualem diximus, firma videbitur pro-
batio. Probatio autem ſpem.) Spes in eo qui probatus vide-
tur, non immerito dicitur. Dignus enim ſcietur, accepturus re-

rus remunerationem in regno dei.¶ Spes autem non confun A
dit, quia charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiri
tum ſanctum qui datus eſt nobis.) Spes non confundit, dum
ſtulti & hebetes à perfidis iudicamur, credẽtes quæ munda-
na carent ratione. Pignus enim charitatis dei habemus in
nobis per ſpiritum ſanctum datum nobis. Fidele enim eſſe
promiſſum dei probat ſpiritus ſanctus datus apoſtolis, & no
bis, qui diuerſis linguis imperiti loquerentur, cum interpre
tationibus præſtitit ad confirmandam ſpem, & vt charita-
tem dei commendaret in nobis, vt quia charos falli impoſſi
bile eſt, ſecuros nos faceret de promiſſione, quia & deus eſt
qui promiſit: & iis quos charos habere vult, promiſit. Quia
enim fidei noſtræ rationem humana verba aſſerere non va-
lent, virtutum teſtimonio, quæ cum tacent clamant, ratio-
nabilis approbatur, ad confuſionem prudentium mundi: qui
audacia verborum terrenis cõtra cœleſtia dimicant & car-
nalibus aduerſus ſpiritalia, & prudentes ſe dicere non eru-
beſcunt. Nam ſicut peregrini hominis improbabilis origo
in terra aliena eſt, ita & fidei noſtræ veritas peregrinatur in B
terris: & quia natura eius verbis explicari non poteſt, virtu
tis, quæ maior res eſt, teſtimonio commendatur.

VT quid enim Chriſtus cum adhuc peccatores eſ-
ſemus ſecũdum tempus, pro impiis mortuus eſt?
vix enim pro iuſto quis moritur. Nam pro bono
forſitan quis audeat mori?) Si pro incredulis ac
dei inimicis Chriſtus ad tempus morti ſe dedit: (Ad tempus
enim mortuus eſt, quia tertia die reſurrexit) quanto magis
cũ in illũ credimus, auxiliis ſuis muniet nos? Ad hoc enim
pro nobis mortuus eſt, vt & vitam & gloriam nobis acqui-
reret. Itaque ſi pro inimicis mortuus eſt, quantum præſtet
amicis, debet intelligi. Apud homines ergo, id eſt ſecũdum
tẽpus mori viſus eſt. Ille eni apud inferos pro ſalute anima-
rũ irreuerentes & nequã ſpiritus iudicabat. Tẽpora in mun
do ſunt, vbi oritur & occidit ſol, & luna crementũ & detri-
mentũ facit, & dies & nox in ſtatu ſuo non perſeuerant. Res
enim quæ tẽpori & ætati ſubiecta eſt, mutabilis ſemper eſt.
Huic ergo tẽpori Chriſtus mortuus eſt, dum exceſſit è cor- C
pore. Vbi autem tempus non eſt & ætas, ibi non ſolum vi-
uus, ſed & victor repertus eſt. Hinc voluit affectum ſalua-
toris erga nos cõmendare cum dicit: Vix pro iuſto quis mo
ritur: Chriſtus autem pro impiis mortuus eſt. Si enim pro iu
ſto vix aliquis moritur, pro impiis quomodo poteſt fieri vt
quis moriatur? Et ſi pro bono vno forte audeat quis mori,
aut forte non audeat, quia vtrunque difficile eſſe ſignificat:
quemadmodum videri poteſt vt audeat aliquis pro multo-
rum impietatibus mori? Si enim quis pro iuſto aut bono au
deat forte mori, miſeratione quadam illectus, aut affectu bo
norum operum eius: pro impiis verò non ſolum quod ſua-
deat mori deeſt, ſed & quod in lachrymas prouocet. Chri-
ſtus autem mortuus eſt pro impietatibus populi adhuc non
ſui, vt omnia quæ mundus diffidit, faceret credibilia. Duos
ergo gradus fecit iuſti, & boni. Quamuis enim & iuſtus bo-
nus dicendus ſit, tamen genera ipſa poſuit, iuſtum exercitio
ſignificans, bonum verò natura, qui ſimplicitate innocens
dicatur. Vnde quamuis melioris meriti ſit, quantũ ad locum D
iſtum pertinet, iuſtus quàm bonus: tamen pro bono, inquit,
forte aliquis audeat mori, vt quia miſerabilior cauſa inno-
centiæ eſt, ad hoc cogi forte aliquẽ poſſe ſignificet. Deniq;
optant parentes pro infantibus bonis mori, non dicam vxo
res pro bonis maritis. Nam ſi velimus de bono & iuſto pro-
ponere, aliquando meliorem iuſtum deprehendimus, ali-
quando præponendum bonum. Si enim iuxta dei legem iu-
ſtus eſt, melior bono eſt, ſed illo qui needum ſecum labora-
uit vt amplificaret ſe bonis. Exercitio enim bonum naturæ
ſuæ iuſtus meliorabit. Si autem iuxta mundum fuerit iuſtus,
præponitur illi bonus, propter innocentiam: quia huiuſmo-
di non eſt ſine impietate iuſtitia. Itaque omnis natura, bona
eſt: iuſtitia autem legis dei, fructus eſt competens naturæ.
Ideoque iuſtitia bonitas eſt, vnde iuſti ſemper appellantur
& boni. Non tamen ſemper boni iuſti, quia non propter o-
pera vocãtur boni, ſed propter innocẽtiã. Iuſtitia enim per-
fecta eſt bonitas dum explet opere naturæ ſuæ bona. ¶ Cõ-
mendat autẽ ſuã charitatẽ deus in nobis.) Sic cõmendat ſuã

A charitatẽ, dũ adhuc inimicis ſuis beneuolus eſt, & mittit qui
ſaluet eos, cum vtique non mereantur. ¶ Quoniã ſi cum ad-
buc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt,
multo magis iuſtificati nunc in ſanguine ipſius, ſalui erimus
ab ira per ipſum. Hoc dicit, quia ſi pro peccatoribus filium
ſuum deus occidi permiſit, quid faciet pro iuſtificatis; niſi
ſeruet eos ab ira, id eſt, tutos illos præſtet ab illuſione diabo
li, vt ſecuri ſint in die iudicij, cũ cœperit perfidos vltio de-
uaſtare? Quoniam enim bonitas dei nullum perire vult, mor
tem digniſſimam dedit, vt intelligentibus dei gratiam circa
ſe, adderet dignitatem & gloriam, ingratis cumularet pœ-
nam. Ingrati ij ſunt qui deo vocãte diſſentiunt, dei gratiam
abnuentes, vt in propoſito erroris & malignitatis permane-
ant. ¶ Si enim cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus deo
per mortem filij eius, multo magis reconciliati ſalui erimus
in vita ipſius.) Manifeſtum eſt, quia ſi vt reconciliaret nos
ſibi deus, filium ſuum morti tradidit, quanto magis reconci
liatos ſaluos faciet in vita ipſius? Si eni mors ſaluatoris pro-
B fuit nobis, quanto magis vita ipſius cum reſurgit à mortuis?
Quia ſicut mors eius à diabolo nos eruit, ita & vita eius de
die iudicij dei nos liberabit. ¶ Non ſolum autem hoc, ſed &
gloriamur in deo, per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,
per quem nunc reconciliationem accepimus.) Non tantum
pro accepta ſalute & ſecuritate deo grãtias agendas docet,
ſed & gloriandum per Chriſtum Ieſum in deo, qui dignatus
eſt ex impiis & inimicis dici nos ſuos amicos, vt omnia be-
neficia per Chriſtũ conſecutos nos gaudeamus: vt quia per
ipſum cognouimus deum, gloriantes in eo reddamus ei ho-
norificentiam parem deo patri, ipſo ſibi idoneo teſte prædi-
cante, Vt honorificent, inquit, filium ſicut honorificant pa-
trem. Poſt dei ergo patris prouidentiam, & donum quod
dedit per Chriſtum, vt perſonam filij nobis gratam faceret,
quia per vnum Chriſtum redẽpti ſumus ab vno deo patre,
adiecit: ¶ Propterea ſicut per vnum hominem peccatum in
hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ſic in om-
nes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt.) Quo-
C niam ſuperius dei gratiam per Chriſtum datam oſtendit ſe-
cundum ordinem veritatis, nunc ipſum ordinem vnius dei
patris, per vnum Chriſtum filium eius declarat, vt quia A-
dam vnus, id eſt Eua (& ipſa enim Adã eſt) peccauit in om-
nibus, ita vnus Chriſtus filius dei peccatum vicit in omnib'.
Et quia propoſitum gratiæ dei erga genus humanum oſten
dit, vt ipſa primordia peccati oſtenderet, ab Adam incepit,
qui primum peccauit, vt prouidentiam vnius dei per vnum
reformaſſe doceret quod per vnum fuerat lapſum & tractũ
in mortem. Hic ergo vnus eſt per quem ſaluati hãc illi reue
rentiam, quam deo patri debemus, ipſo volente. Dicit enim
idem alio loco: Qui in his ſeruit Chriſto, placet deo: cũ ſcri-
ptum eſt: Dominũ deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Deuter. 6.
Si ergo ſoli deo ſeruiendum dicit, & Chriſto ſeruire præci- Matth. 4.
pit, in vnitate dei eſt Chriſt', nec diſpar aut alter deus, quan
do cum ſoli deo ſeruiendum lex commonet, Chriſto ſerui-
ens deo placere dicatur. Igitur ſicut per vnum hominem
peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors,
D ita & per vnum Chriſtum damnatio & mors peccati, præ-
ſtans vitam æternam. Quod inferius declarat. In quo, id eſt,
Adam omnes peccauerunt. Ideo dixit, in quo, cum de mu-
liere loquebatur, quia non ad ſpeciem retulit, ſed ad genus.
Manifeſtũ itaque eſt in Adam omnes peccaſſe quaſi in maſ
ſa. Ipſe enim per peccatum corruptus, quos genuit omnes
nati ſunt ſub peccato. Ex eo igitur cuncti peccatores, quia
ex ipſo ſumus omnes. Hic enim beneficiũ dei perdidit dum
præuaricauit, indignus factus edere de arbore vitæ, vt mo-
reretur. Mors autem diſſolutio corporis eſt, cum anima à
corpore ſeparatur. Eſt & alia mors, quæ ſecunda dicitur in
gehenna, quam non peccato Adę patimur, ſed eius occaſio-
ne propriis peccatis acquiritur, à qua boni immunes ſunt,
tantum quod in inferno erant, ſed ſuperiori, quaſi in libera,
quia ad cœlos aſcendere nõ poterant. Sententia enim tene-
bantur data in Adam: quod chirographum in decretis mor-
te Chriſti deletum eſt. Sẽtentia autem decreti fuit, vt vnius
hominis corpus ſolueretur ſuper terram, anima vero vincu
lis inferni detenta exitia pateretur. ¶ Vſque ad legem enim
peccatum

peccatum erat in hoc muodo. Peccatum autem non imputabatur, cum lex non eſſet.) Io Adam omnes dicit peccaſſe, ſicut ſupra memoraui, & vſque ad legem datam oon imputatum eſſe peccatum. Putabant enim ſe homines apud deum impunè peccare, ſed non apud homines. Nec enim lex naturalis penitus obtorpuerat, quia non ignorabant quia quod pati nolebant, aliis facere non debebant. Nam vique adeo non ignotum ſuit peccatū inter homines, vt Iacob cum idola ſua apud illum quæreret ſocer eius Laban, in quo inuentū ſuiſſet ſurtum, morte dignum iudicaret: & Ioſeph quamuis per calumniam, tamē quaſi reus clauſus in carcere eſt, & piſtor & pincerna Pharaonis ob delictum ſimiliter paſſi ſunt, & Moyſes occiſo Aegyptio atterritus lege eſt. Quomodo ergo nō imputabatur peccatum cum lex non eſſet, aut quomodo vindicabatur, niſi lex ſciretur? Lex naturalis ſemper eſt, nec igoorabatur aliquādo, ſed putabatur ad tempus tantum authoritatem habere, non & apud deum reos facere. Igoorabatur enim quia iudicaturus eſt deus genus humanū, ac per hoc non imputabatur peccatum, quaſi peccatum non eſſet apud deum: incurioſum deum aſſerētes. Vbi aotem lex data eſt per Moyſem, maniſeſtatum eſt curare deum res bumanas, & non impune iis ſuturum qui maleſacientes, quacuoque ex cauſa in præſenti euadunt. Nam vtique qui inter ſe, magiſtra natura, peccata non inulta cēſebant, quanto magis deum hæc quem mūdi ſciebant opificem, requiſitutum oon debuerant ignorare? Quippe cum Sodoma & Gomorra per ignem adiudicata ſit deperire, quod obliuio quidem texerat, Moyſes autem vt affirmaret deum iudicē fore, ſcribendo maniſeſtauit. Sed cum prætermiſſo deo figmenta cœperunt io bonorem dei recipere deprauati mente, partem legis naturalis, quæ prima eſt, calcauerunt: Quia lex naturalis tres habet partes, Cuius prima hæc eſt, vt agnitus bonoretur creator, nec eius claritas & maieſtas alicui de creaturia deputetur. Secunda autem pars eſt moralis, hoc eſt, vt bene viuatur, modeſtia gubernante. Cōgruit enim homini habenti ootitiam creatoris, vitam ſuam lege frænare, oe fruſtretur agnitio. Tertia verò pars eſt docilis, vt notitia creatoris dei, & exemplum motum cæteris tradatur, vt diſcaot quemadmodum apod crearorem meritum collocatur. Hæc eſt vera & Chriſtiana prudentia.

SEd regnauit mors ab Adam vſque ad Moyſem.) Quoniam non imputabatur peccatum antequam lex daretur per Moyſem, ſicut dixi, ipſa vſurpatioois impunitate regnabat mors, ſciens ſibi illos deuotos. Regnabat ergo mors ſecuritate dominationis ſuæ tam io hos qui ad tempus euadebāt, quàm in iſtos qui etiam hic pœnas dabant pro malis ſuis operibus. Omnes enim ſuos eſſe videbat: quia qui ſacit peccatum, ſeruus eſt peccati. [Ioan.8.] Impune enim cedere putantes, magis delioquebaot: circa hæc tamē peccata promptiores quæ mundus quaſi licita ou triebat. Quo facto gaudebat Satanas, ſecurus qood cauſa Adæ relictum à deo hominem in poſſeſſionē habebat. ¶ Regnabat ergo mors in eos qui noo peccaueruot, io ſimilitudine præuaricatiōis Adæ, qui eſt ſorma ſuturi.) Quod in ſubiectis monſtrabimns. Itaque non in omnes mortem regnaſſe maniſeſtum eſt, quia oon peccaoernnt omnes in ſimilitudioem præuaricationis Adæ, id eſt, non omnes contempto deo peccauetunt. Qui autem ſunt qui contempto dco peccauetunt, niſi qui neglecto creatore ſeruierūt creaturæ, deos ſibi cooſtituentes quos colerent ad iniuriam dei? Nam & Tbara pater Abrahæ, & Nachor & Laban proprios deos ſibi vindicabant. Et peccatum Adę non longe eſt ab idololatria. Præuaricauit enim putans ſe hominem futurum deum. Aeſtimauit enim hoc magis profuturū, quod diabolus ſuaſit, quàm quod deus iuſſit in loco dei diabolum ſtatuens. Vnde & ſubiectus eſt diabolo. Similiter & hi tranſgreſſo deo, dum creaturæ ſeruiunt, peccant ſimili modo, noo eodem, quia ſimili modo ſolet babere aliquid diſſimile. Nec enim poteſt dici quia & hi qui præceptum acceperuot non edēdi de arbore, ſicut Adam, fuerunt qui peecauerunt, non pręterito deo, ſed in lege naturali. Qui enim intellexit & veneratus eſt deum, nulli honorificentiam oominis ac maieſtatis eius impertiens, ſi peccauit (quia impoſſibile eſt non pec-

A care) ſub deo peccauit, non in deum, quem iudicē ſenſit: ideoque in huiuſmodi mors non regnauit. In hos autem, ſicut dixi, regnauit, qui ſub ſpecie idolorum ſeruierunt diabolo. Propterea quod lex in authoritate non erat promulgata, iu dicem deum præſantire nequiuerunt: Maxima pars mundi deum fore indicem ignorabat: perpauci autem in quos non regnauit mors. In quos autem regnauit poſt iſtam mortem quę prima dicitur, à ſecunda excepti ſunt ad pœnam & perditionem ſuturam. In quos antē oon regnauit, quia non peccauerunt in ſimilitudine præuaricationis Adæ, ſub ſpe reſeroati ſunt, aduentu ſaluatoris io libera, ſicut legitur de Abraham, [Luc.16.] quia quamuis apud inſeros fuerit, diſcretus tamen longo interuallo eſt, ita vt chaos eſſet ingens inter iuſtos & peccatores: quanto magis piis & iuſtis eſſet reſrigerium, & peccatoribus æſtus, impiis verò ardor, vt ante iudicium quod vnuſquiſq; dignus eſſet non lateret? Ac per hoc regnabat in eos mors, quia videbat opera ſubtilitatis ſuæ proſeciſſe eis ad pœnam quaſi inimicis. Noo enim latuit illum ad boc ſa-

B ctum hominem in mundo, vt imperium vnius dei prædicaret, quod pręuaricatus eſt Satanas. Ac ſi in Græco non ita cautum dicat. Sic enim dicitur ſcriptum, Etiam in eos mortem regnaſſe qui non peccauerunt io ſimilitudioe præuaricationis Adæ. Totum enim bic complexus videtur, vt quia mors, id eſt, diſſolutio per inuidiam ſacta eſt diaboli, & in eos qui non peccauerunt, regnaſſe mortem. Moriuntur enim: quod vori eſt Satanæ. Quod ſi verum eſſet, non oportuit dici: Regnauit mors ab Adam vſque ad Moyſem, ſi ab ioitio vſque ad finem regnat io omnes. Aut ſorte gradus fecit, vt ab Adā vſque ad Moyſem regnauerit, & à Moyſe vſque ad Chriſtum, à Chriſto verò vſque ad finem, vt ad quā vtilitatem hæc locutio proficeret, cum nec ſic locutus probetur. Dixit eoim, Ab Adam regnauit mors vſque ad Moyſem, propter quod lex oō erat maniſeſtata, vt data lege ſub authoritate eius viuerent, ſcientes quid cauerent, ne regnaret in eos mors. Igitur qui ante legē hoc ſeruauit, natura duce qood poſtea lex mandauit, nūquid poteſt dici qoia mors

C regnauit io eum? Nam vide quid de eo ſcriptum ſit: Peccatum, inquit, non imputabatur cum lex non eſſet, & adiecit: ſed regnauit mors ab Adam vſque ad Moyſem, eo vtique tempore quo lex non erat: & cōuenit vt quia antequam lex daretur, mors regnaoit, in eos regnaſſe dicatur qui peccauetunt in ſimilitudine præuaricationis Adę, ſicut ſupra memorauimus. Sicut enim poſt legem datam qui fornicationi aut idolis ſeruierunt, cootemnentes legiſlatorem, regnauit in eos mors: ita & ante legem qui ſe ſub lege præceſſerunt, honorificantes authorem eios, non vtique regnanit in eos mors. Propterea enim regnaſſe dicitur, quia cognitio vnius dei euanuerat in terris. Denique ſic cœpit data lex: Ego ſum, inquit, dominus deus tuus, qui eduxi te de Aegypto, [Exod.20.] de domo ſeruitutis. oon erunt tibi dij alij præter me, & non facies tibi idolum, oeque vllam ſimilitudinem. Data igitur lex eſt, ne mors regnaret, vt abolitis peccatis prioribus, vni deo obſecundaret genus humanum. Vode alio loco di-

D cit idem Apoſtolus: Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore vt obediatis ei. [Roman.6.] Quo dicto oſtendit etiam nunc regnare mortem, ſi lex contemnatur. Quod enim regnum mortis eſt, niſi cum ſit voluntas eius dum imperat ad perniciem obedientis? Cuius imperij voluntas capnt eſt idololatriæ. & tamen ſic præſcribitur oobis de Græcis codicibus, quaſi nō ipſi ab inuicem diſcrepent, quod ſecit ſtudium contentioois. Quia enim propria quis authoritate vti non poteſt, ad victoriā verba legis adulterat, vt ſenſum ſuum quaſi verba legis aſſerat, vt noo ratio, ſed authoritas præſcribere videatur. Cōſtat autem quoſdā Latinos porrò olim de veteribꝰ Græcis trāſlatos codicibꝰ, quos incorruptos ſimplicitaa temporum ſeruauit & probat: poſtquam autem à concordia animis diſſideotibus, & hæreticis perturbantibus torqnere quæſtiones cœperunt, multa immutata ſuot ad ſenſum humanum, vt hoc contioeretur io literis, quod homini videretur. Vnde & ipſi Græci diuerſos codices habent. Hoc autem verum arbitror, quando & ratio & hiſtoria & authoritas obſeruatur. Nam bodie quæ in Latinis reprebenduntur codicibus, ſic inueniuotur à veteribus poſita, Tertulliano,

Victorino,

Pal. 75.

Victorino, & Cypriano. Primum enim io Iudæa cœpit deſtrui regoum mortis, quia notus in Iudęa deus. Nunc autem io omoibus gentibus quotidie deſtruitur, dum magna ex parte ex filiis diaboli fiant filij dei. Itaque non in omnes regnaoit mors, ſed in eos qui peccaueruot in ſimilitudine præuaricatioois Adæ, ſicut ſupra memoraui. Adam autem ideoque ſorma ſuturi eſt, quia iam tunc in myſterio decreuit deus per voom Chriſtum emendare, qood per vnum Adam præuaricatum erat, ſicut dicitur in Apocalypſi Ioannis apoſtoli. Agous, inquit, qui occiſus eſt à conſtitutione muodi. Deniqoe ſubiecit:

SEd nõ ſicut delictũ, ita & donũ.) Propter quod enim & formam eſſe dixit vnius Chriſti voum Adam, ne & cauſa Adæ talem ſigoificaſſe putaretur, qualis & Chriſti eſt, ait: Sed non ſicut delictum, ita & donum. quia in eo tantum forma Adam Chriſti eſt, quia quod vous peccauit, vous emendauit. ¶ Si enim io vnius delicto multi mortui ſunt, multo magis gratia dei, & donum in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti in plures abundauit.) Hoc eſt, ſi vnius delicto multi mortui ſunt imitantes pręuaricationem eius, magis gratia dei & donum io plures abuodauit confugientes ad ſe. Plures enim gratiam conſequũtur quàm mortui ſuot delicto Adæ. Vode manifeſtum eſt non de hac morte quæ omnibus communis eſt ſignificaſſe, quia omnes omnino moriuntur, & non tamen omnes gratiam conſequuotur. Neque mortẽ in omoes regnaſſe, ſed io eos qui delicto Adæ mortui ſunt ſignificatur, quos io ſimilitudinem præuaricationis Adæ dicit peccaſſe. Ii ſunt quos dicit in vnius delicto multos mortuos, gratiam autem dei io plures abundare, quia & iis qui delicto Adæ mortui dicuntur, ſimiliter peccantes, & in iis qui non peccauerunt in hac Adæ præuaricationis ſimilitudine, dei gratia abundauit. Paterno autem peccato ex dei ſenteotia erant apud inferos, gratia dei abũdauit in deſcenſu ſaluatoris, omnibus dans indulgentiam, cum triumpho ſublatis eis in cœlum. ¶ Et noo ſicut per vnum peccatum, ita & dooũm. Nam iudiciũ quidem ex vno in condemnationem: donum autem ex multis delictis in iuſtificationem.) Manifeſte diuerſum eſt, quia voo Adæ peccato condemnati ſunt, qui in ſimilitudine præuaricationis eius peccauerunt. Gratia vero dei per Chriſtum noo ex vno delicto, ſed ex multis iuſtificauit homines, dando illis remiſſionem peccatorum. Hoc ad magnificentiam pietatis dei & Chriſti loquitur, vt cum delicto Adæ multi teneantur à morte ſecũda in inferno inferiori, donum tamen gratiæ dei, cum iuſtum eſſet plecti illos, non ſolum igooſcit illis, ſed & iuſtificat. ¶ Si enim vnius delicto mors regnauit per vnum, multo magis abundantiam gratiæ & donationis, & iuſtitiæ, accipientes io vita, regnabuot per vnum Ieſum Chriſtum.) Contuendum eſt vnum eſſe ſenſum, & in nullo differre. Mortem enim dicit regnaſſe, non regnare: quia qui intellexeruot per legẽ iudicium dei, ſublati ſunt de eius imperio. Regnauit autem, quia ſine manifeſtatione legis timor dei io terris non erat. Superior ergo ſenſus eſt, vt quia mors regnauit ab Adam vſque ad Moyſem in eos qui peccauerũt in ſimilitudioe pręuaricationis Adę, multo magis gratia regnet abundantia doni dei in vitam per vnum Ieſum Chriſtum. Si enim mors regnauit, quare nõ magis gratia regnet, quæ multo plures iuſtificat, quàm hi ſuot io quos regnauit mors? quanto magis gratia regnare credenda eſt, quæ cõfert vitam per Chriſtum? ¶ Igitur ſicut per vnius delictum in omnes homines in condemoationem, ſic & per vnius iuſtitiam in omnes homines in iuſtificationem vitæ.) Hoc eſt, ſicut per vnius delictum omnes condemnationem meruerunt ſimiliter peccantes, ita & in iuſtitia vnius omnes iuſtificabuntur credentes. Si qui autem condemnationem hãc generalem eſſe putant, ſimili modo & iuſtificationem generalem accipient. Sed non eſt verum, quia non omnes creduot. ¶ Sicut enim per inobedientiam voius hominis peccatores conſtituti ſunt plurimi, ita & per vnius obedientiã iuſti conſtituẽtur multi.) Quos ſupra omnes dixit, hic plures & multos ſignificat. Plures enim delictum Adæ ſecuti ſunt præuaricando, non omnes: & multi iuſti conſtituẽtur, non omnes. Noo ergo in eos regnauit mors, qui non peccauerunt in ſimilitudioe præuaricationis Adæ. ¶ Lex autem ſubintrauit vt abundaret delictũ.) Poteſt dici econtra, Non ergo oportuit dari legem, ne peccata increſcereot. Si enim ante legem minus peccatum eſt, non opus fuit lege. Plane neceſſaria fuit lex, vt oſtenderet imputari apud deum peccata, quæ impune fieri credebantur, vt de cætero ſcirent quod euitare deberent. Vode Eſaias propheta: Lex, inquit, adiutorio data eſt. Vt quia ipſi naturæ quodammodo inſerta ſunt iuſtitiæ ſemina, addita lex eſt, cuius authoritate & magiſterio, ingenium naturæ proficeret ad fructum iuſtitię faciẽdum. Sicut enim natiuitas interit niſi outrimẽta habeat quibus fota adoleſcat, ita & naturale iuſtitiæ ingenium niſi habeat quod reſpiciat & veneretur, noo facile proficit, ſed ægrotat, & ſuperuenientibus cedit peccatis. Conſuetudine enim delinquendi premitur, ne creſcat in fructu, & per hoc extinguitur. Prouidenter ergo data eſt lex, ſicut teſtatur propheta: ſed populus veterem conſuetudinem ſequens multiplicauit peccata. Ipſo enim vſu plus cœpit peccare, quàm antea peccauerat, & ſic factum eſt vt data lege non minuerentur, ſed abundarẽt peccata. Apoſtolus enim oſtendit quid prouenerit data lege, nõ quid lex fecerit. Quomodo autẽ legis vitio creſcebant peccata, quæ comminatur ne peccetur: ſed ſubintraſſe dicitur, vt abundaret peccatum? Verum eſt, quia quaſi profutura intrauit, & cum humilitate: poſtea autem cœpit dominari eis quibus præceperat ne peccarent, & peccabant. Oſtendere enim cœpit lex abundantiam peccatorum: cúmque interdixerat, plus fiebant, quàm facta erant. Igitur hoc modo vt abuodaret delictum, data eſt lex. Commendans enim Apoſtolus fidem, per quam vtique peccata delentur, legẽ dixit feciſſe vt abundarent peccata, ſicut ſupra dixi, quia non data eſt vt abolerentur peccata, ſed vt abundarẽt, dum & ante legem peccatores oſtendit, & poſt legem reos omoes tenuit. ¶ Vbi autem abundauit peccatum, ſuperabundauit gratia.) Manifeſtum eſt quia cum abundaret peccatum, ſuperabundauit gratia, dum donom dei venit ex promiſſione, & omnium peccata cootexit, vt diaboli inuidia nihil ſe profeciſſe doleat. Quia eoim cum data eſſet lex ad vtilitatem humanam, id egit diabolos, vt ſuadendo illicita iooerteret, vt quod profuturum datum erat, in cõtrarium proficeret, dum mandata contempta ſuot, vt noo vtilitas ex lege commendatio gratię dei, ſed iudicium ad vindictam procederet: tunc iuſtus atque miſericors deus, vt gloriam diaboli quam de triumphato homine quæſierat exinaniret, filium ſuum venturum decreuit, qui omnia peccata donaret, vt maior fieret lætitia ex dono gratiæ, quàm fuerat luctus ex peccato. Gaudium eoim doni dei etiam his proficit, de quibus triumphare non potuit Satanas. Idcirco ſuperabundauit gratia ſuper peccatum quod ſuaſit Satanas. ¶ Vt quemadmodũ regnauit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iuſtitiam in vitam æternam, per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum.) Peccatum regnauit videndo opus ſuum peccaotibus in mortem proficere, in qua gloriabatur. ſimili modo vt & gratia regnet per iuſtitiam in vitam æternam, per Ieſum Chriſtum domioum noſtrum, vt ſicut per Adam cœptum peccatum regnauit, ſic & per Chriſtũ gratia. Sic autem regnat gratia per iuſtitiam, ſi accepta remiſſione peccatorum iuſtitiam ſequimur, vt videns gratia fructum ſe habere in bonis quos redemit, regnet in vita æterna, ſciens oos futuros æternos. Superabundat ergo gratia, quia peccatum ad tempus regnauit: gratia autem in æternum. Dei enim regnum eſt gratia regnante, ſicut diaboli regnum erat peccato regnaote. Totum tamen ad Chriſtũ refert, vt omnis gratia dei à Chriſto diſcatur. Ad ſuperiorem igitur ſenſum reſpondet dicens:

CAPVT SEXTVM.

QVid ergo dicemus? Permanebimus io peccato, vt gratia abundet? Abſit.) Hoc eſt, nonquid ſemper peccaodom eſt vt donum dei abundet, tegens noſtra peccata, vt ſemper remiſſionem peccatorum ſperantes, quia deus pius eſt, Chriſti gratiam proferamus? Non vtique. Ideo eoim noſtri miſertus eſt deus per Chriſtum, vt de cætero non peccantes & meritum nobis & dei

gratiam

A gratiam in nos regnare faciamus. Auſert enim regnum gra-
tiæ dei,& tradit peccato, qui rurſus redit ad veterem homi-
nem, id eſt, ad ritum præteritæ vitæ. Duabus enim ex cauſis
miſericordiam accepimus, vt & diaboli regnum exclude-
retur, & dei imperium ignorantibus prædicaretur, per hoc
ipſum dignitate nobis quæſita. ¶ Qui enim mortui ſumus
peccato, quomodo adhuc viuemus in illo?) Hoc dicit quo-
niam viuentes peccato, mortui eramos apud deum. Qui pec
cat enim, viuit peccato: ſicut qui non peccat, viuit deo. Su-
perueniente enim gratia dei per Chriſtum, & nos per fidem
lauacro ſpiritali regenerante, cœpimus viuere deo, mortui
autem eſſe peccato, qui eſt diabolus. hoc eſt tameo mori pec
cato, liberari à peccato, fieri autem ſerui dei. Itaque mortui
iam peccato noo redeamus ad mala priſtina, ne iterum viua
mus peccato, & morieotes deo amiſſa dignitate pœoã quam
euaſimus incurramus.

AN igooratis quia quicunque baptizati ſumus in
Chriſto Ieſu, in morte eius baptizati ſumus?) Hoc
dicit, vt ſciamus baptizatos nos iam ooo debere
B peccare, quia cum baptizamur, cõmorimor Chri
ſto. hoc eſt in morte eius baptizari. Illic enim omnia pecca-
ta noſtra moriuntur, vt innouati depoſita morte reſurgere
videamur ad vitã renati, vt quomodo Chriſt' mortuus pec
cato reſurrexit, ita & nos per baptiſmum ſpem reſurrectio-
nis habeamus. Baptiſmum itaque mors peccati eſt, vt alia ſe-
quatur natiuitas, quæ corporis maneote compagine, homi-
nem mente innouat ſepulta omnium malorum actuum ve-
tuſtate. ¶ Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum
in mortem, vt quemadmodum Chriſtus reſurrexit à mor-
tuis per virtutem patris, ita & nos io nouitate vitæ ambu-
lemus.) Hæc dicens, etiam iſtud ſignificat quod primum
eſt, quia Chriſtus corpus ſuum à mortuis excitauit. Ipſe e-
Ioan.2. nim virtus eſt dei patris, ſicut dicit: Soluite templum hoc, &
ego tribus dieb' excitabo illud. Hoc autem dicebat de tem
plo corporis ſui, & quia reſurrexit in nouam vitam, quę iam
mori neſciat. Noua autem dicitur, quia à Chriſto data eſt,
C quæ eſt diſciplina Chriſtiana. Nos autem baptizati conſepul
ti ſumus Chriſto, vt de cetero hinc vitam ſequamur, in qua
Chriſtus reſurrexit. Baptiſmum itaque reſurrectionis pi-
gnus eſt & imago, vt iam io præceptis Chriſti manents, ad
præterita denuo non reuoluamur. Qui enim moritur, iã non
peccat. mors enim finis peccati eſt. Nam ideo per aquam ce
lebratur, vt ſicut aqua ſordes corporis abluit, ita & nos per
baptiſmum ab omni peccato ſpiritaliter purgatos & iono-
natos credamus, vt quod incorporale eſt, inuiſibiliter abloa
tur. ¶ Si enim complãtati ſumus ſimilitudini mortis eius, ſi-
mul & reſurrectionis erimus.) Tunc nos fœliciter dicit poſ
ſe reſurgere, ſi ſimilitudini mortis eius fuerimus complanta
ti, id eſt, ſi in baptiſmo omoia vitia deponentes, in nouam vi
tam tranſlati, de cætero nõ peccemus, per quod ſimul & re-
ſurrectionis illius ſimiles erimus. Similitudo enim mortis,
ſimilem pręſtabit reſurrectionem. Quod in epiſtola ſua Io-
1.Ioan.3. annes apoſtolus memorat diceos: Scimus cum apparuerit,
ſimiles ei erimus. hoc eſt, immortalem & glorioſum reſur-
gere. Nec enim hæc erit ſimilitudo vt nihil diſtet, quia ſimi
lis erit in corporis gloria, non in diuinitatis natura. ¶ Scien-
D tes hoc, quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, vt de-
ſtruatur corpus peccati, vt vltra non ſeruiamus peccato.
Qui eoim mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato.) Mul-
ta innectit & iterat, vt baptizatos doceat iam non debere
peccare, maxime ne ad idololatriam reuertantur. Grauiſſi-
mum eoim crimen & caput totius erroris eſt, ne perdant gra
tiam acceptam à deo per Chriſtum. Hominẽ ergo veterem,
actus præteritos dicit, qoia ſicut nouus homo per fidem &
puram vitam dicitur, ita & vetus homo per diffidentiam &
malos actus. Hos actus crucifixos dicit, id eſt mortuos, vt
corpus deſtruatur peccati, quod eſt cuncta crimina. Omnia
enim peccata ſimul corpus appellat, quod deſtrui dicit per
bonam vitam, & fidem catholicã. ¶ Si autem mortui ſumus
cum Chriſto, credimus etiam quod ſimul vioemus cum il-
lo.) Manifeſtum eſt hos qui carnem crucifixerunt, id eſt,
mundum cum vitiis & concupiſcentiis eius, mori mundo, &
commori Chriſto, æternę quoque vitæ ac ſalutari coimagi-
nari, vt gloriæ Chriſti ſimiles effici mereantur. Caro vero,
id eſt, corpus ſic crucifigitur, ſi deſideria eius calcẽtur, quæ
maneote in ea peccato creantur ex præuaricatiõe primi ho
minis cœpta. In carne enim diabolus crucifigitur. Ipſe eoim
eſt qui fallit per carnem. Caro ergo aliquando mundus, id
eſt elementa, aliqoando vero corpus hominis iotelligitur,
vel ipſa anima ſequẽs corporea vitia. ¶ Scientes quod Chri
ſtus reſurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra
non dominabitur. Quod enim mortuus eſt peccato, mor-
tuus eſt ſemel. quod autem viuit, viuit deo.) Securitatem æ-
ternitatis in reſurrectiooe Saluatoris oſtendit. ad quam ve-
nire cõtingit, ſi melioris vitæ fuerit æmulatio. Qui enim be
ne agendo viuit deo, hic vere viuit, quia ęternam habet vi-
tam. ¶ Ita & vos exiſtimate vos mortuos eſſe peccato: vi-
uentes autem deo in Chriſto Ieſu domino noſtro.) Sic lo-
quitur vt doceat non aliter mori poſſe peccato, & deo viue
re, quàm vt in Chriſto ſit omois ſpes: quem domioum no-
ſtrum appellat, vt nihil legis ad ſalutem proficiat capeſſen-
dam io futuro ſeculo, qoando ooo aliter deo viuitur, quàm
per Chriſtum.

NOo ergo regnet peccatum in veſtro mortali cor-
pore, vt obediatis concupiſcentiis eius.) Mortale
corpus eſt ex cauſa præuaricationis Adæ, ex fide
autem Chriſti fore creditur immortale. Vt autem
ad promiſſionem hanc veoiatur, nõ obediendum dicit pec-
cato, ne regnet in veſtro mortali corpore. Si autem non re-
gnat, ooo videbitur corpus hoc eſſe mortale: quia in ſpe æ-
ternitatis eſt. Nõ propter diſſolutiooem dixit mortale cor-
pus, ſed propter pœnam gehennæ, vt ille mortalis dicatur, Ezech.18.
qui in gehennã mittẽdus eſt, quia qui peccato obediũt, mor
tem inferni non euadunt, à qua ſaluator in ſe credentes libe
rauit. Mortale ergo dicẽs corpus, totũ hominẽ ſignificauit,
quia qui obediunt peccato, mortales dicũtur. Anima enim,
inquit, quæ peccat, ipſa morietur, id eſt, totus homo. ocmo
enim ſine corpore iodicabitur. ¶ Sed neque exhibeatis mẽ-
bra veſtra arma ioiquitatis peccato.) Oſtendit diabolum no
ſtris nos iaculis expugnare. Occaſio enim datur illi per no-
ſtra peccata, vt delereote nos deo, accepta poteſtate illudat
& mortificet nos. Ideo mẽbra noſtra ab omni opere iniqui-
tatis continere debemos, vt inimicus noſter inermis inuen-
tus ſubiiciatur. Et non dixit, Exhibete corpora veſtra, ſed
membra veſtra. membris enim miniſtris erratur, non toto
corpore. ¶ Sed exhibete vos deo tanquam ex mortuis vi-
uentes.) Mortẽ, ignorãtiam, & infidelitatem cum mala vita
ſignificat, quia vita eſt cognoſcere deũ per Chriſtum. Quia
enim oemo ſioe parẽte ortum ſumit vitæ, omnia autẽ à deo
orta ſunt ad vitam per Chriſtum: idcirco qui non cognoſcit
parentem omnium eſſe deum per Chriſtum, vitam habere
oon dicitur, hoc eſt, ſic habetur ac ſi non ſit. Ipſe enim ſe-
metipſum eſſe negat, dum ſine parẽte deo eſſe ſe putat. Ita-
que ignoraotia & turpis vita, mors eſt. Vitia enim iſta mor-
tem acquirunt, & oon mortem hanc quæ communis eſt om
nibus, ſed mortem gehennæ, ſicut ſupra memoraui, vt co-
gnitio parentis dei & ſancta conuerſatio vita ſit, non hæc
qoæ occaſui ſubiacet, ſed illa futuri ſeculi, quæ vocatur æ-
terna. Quam ob rem exhibete vos deo, inquit, quem cogno
ſcentes profeciſtis in ſalutem, vt inhoneſtę vitæ renuncian-
tes ſitis ex mortuis viuentes. ¶ Et membra veſtra arma iu-
ſtitiæ deo.) Tanta nos modeſtia conuerſationem noſtram
vult gubernare, vt actus noſtri iuſtitiæ dei proficientes, non
mundanæ iuſtitiæ, qoia mũdi iuſtitia ſine fide eſt Chriſti, ſi-
ne qua non vita, ſed mors eſt, arma præbeamus illi ad defen
dendos nos: cui cum arma per opera bona præbemus, di-
gnos nos facimus adiuuari ab ea, quia iuſtitia dei indignos
deſpicit. Vbi enim iuſtitia dei fuerit, ibi habitat ſpiritus ſan
ctus ad adiuuãdam imbecillitatem noſtram. Sicut enim pec
cato arma præbemus cum male agimus, ita & iuſtitiæ cum
recte verſamur, membra cuſtodientes ab omni turpitudine.
¶ Peccatum autem veſtri iam non dominabitur. non enim
ſub lege eſtis, ſed ſub gratia.) Si ſecũdum præcepta quæ dat
ambulemus, peccatum nobis dicit oon poſſe dominari. Iis
enim dominatur qui peccant. non enim ita ambolantes vt
præcipit, ſub lege ſumus: ſi verò non peccemus, non ſumus
ſub

A ſub lege, ſed ſub gratia. Si autem peccemus, vertimur ſub lege, & incipiet ooſtri dominari peccatum: quia qui ſacit peccatũ, ſeruus eſt peccati, & neceſſe eſt quod ſit ſub lege quandiu remiſſa non accipit. Peccatum enim authoritate legis reũ ſacit peccatorem: ac per hoc cui data remiſſio eſt, & cuſtodit ſe ne de cætero peccet, neque peccatum ei dominabitur, neque ſub lege eſt. Ceſſat enim circa eum authoritas legis, qui liberatꝰ eſt à peccato. Quos eoim reos tenet lex, traditi ſunt illi à peccato. Qui ergo peccatis exutus eſt, noo poteſt eſſe ſub lege. ¶ Quid ergo? peccabimꝰ, quia nõ ſumꝰ ſub lege, ſed ſub gratia? Abſit.) Quooiã lex à deo eſt, ac per hoc ne ſorte oppooeretur, ipſe ſibi propoſuit: ſi ex deo eſt lex, inquit, cur nõ debemus eſſe ſub lege? Hoc cogooſcit, ac docet cum dei voluntate, qui legis author eſt, à Chriſto oos liberatos de ſub lege. Quamuis enim recte data ſit lex, data eſt eoim vt reos oſtẽderet apud deum qui peccaueruot ante legem, & timori eſſet, vt de cætero non peccaretur: ſed quia imbecillitate ioſirmitatia ſuæ genus humanum à peccatis ſe inhibere oon potuit, factum obnoxium mortis inſet-

B næ, motus deus pietate clementiæ ſoæ, qua ſemper humano geoeri ſubuenit, prouidit per Chriſtum qua ratione deſperatis iam daretur medela, vt remiſſione peccatotum accepta, eruti à lege quæ illos habebat obnoxios, releuati & reparati, deo adiuuante per fidem, vitiis à quibus prius ſubacti fuerant, repugnarent: ideoque non peccauimos quaſi legem ſpernentes dei, ſed ipſius dei prouidentiã ſecuti ſumus per Chriſtum. ¶ Neſcitis quia cui exhibetis vos ſeruos ad obedieodom, ſerui eſtis eius cui obediſtis, ſiue peccati in mortem, ſiue obeditionis ad iuſtitiam?) Nunc ne aliud profitentes, aliud faciamus, & cum dei ſerui dicimur, geſtis ſerui diaboli inueniamur, præmonet & denunciat eius nos ſeruos eſſe, cuius & voluntatem explemus operibus, & non parum obeſſe deum confiteri dominum, & actibus diabolo famulari. Nam hoc olim deus denotat & accuſat, dicẽs: Plebs hęc

Eſaiæ 19. labiis me honorat, cor autẽ eorum longe eſt à me. Et domi-

Lucæ. 16. nus ait in euangelio: Nemo poteſt duobus dominis ſeruire.

Galat. 6. Et in lege dictum eſt: Deus oon deridetur. ¶ Gratias autem

C deo, quod cum fuiſſetis ſerui peccati, obediſtis ex corde, in eam formam doctrinæ in qua traditi eſtis, credentes autem in Chriſto ſeroi facti ſumus iuſtitiæ.) Eius enim dicimur ſerui cui obedimus. Et quia iuſtum eſt obedire Chriſto, ipſe enim iuſtitia eſt, & quæ præcepit, iuſta ſuot: idcirco dicit ſeruos nos factos iuſtitię ex corde, noo ex lege, vt profeſſio noſtra animi iudicio promatur. Per naturam enim inducti ſumus ad fidem, non per legem, in qua forma doctrinæ dei imperio facti ſumus qui finxit oaturam. In natura enim habemus vt cogooſcamus à quo, & per qoem, & in quo ſumus creati. Forma ergo doctrinæ eſt, in quam tradidit nos creator naturaliter, hnc eſt quod ſupra dixit, Ipſi ſibi ſunt lex, dum vident naturæ ſuæ eſſe quod credunt, vt quod Iudæis lex & prophetę prędicarunt de Chriſto, hoc gẽtiles ex corde confiteantur. Hinc gratias refert domino, quia cum eſſemus ſerui peccati, obediuimus ex corde credentes in Chriſtum, vt ſeruiremus deo, oõ per legẽ Moyſi, ſed per legem naturæ. ¶ Humanum dico propter infirmitatem carnis ve-

D ſtræ.) Dum infirmitatem carnis memorar, minus ſe ſignificat exigere ab homine quàm dignũ eſt circa dei cultutam. Denique ſubinſert: ¶ Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatẽ, ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitię in ſanctificationẽ.) Vt occaſionẽ nobis auferret timoris accedendi ad fidẽ, quę qoaſi importabilia nobis & aſpera videretur, ea mẽſura nos deo ſeruire præcepit, qua prius famulabamur diabolo: cum vtique propenſius deberemus ſeruire deo quàm diabolo: quippe cum hic ſalus, illic damoatio operetur, medicus tamen ſpiritalis nõ plus à nobis exigit, ne dum præcepta quaſi grauia fugeremus, perpendentes infirmitatem noſtrã maneremus in morte. Vnde domioos, Tollite, inquit, iugum

Matth. 11. meum ſuper vos, quia ſuaue eſt, & oous meum leue. ¶ Cum enim ſerui eſſetis peccati, liberi eratis iuſtitiæ. Quem enim fructum habuiſtis tunc in illis in quibus nunc erubeſcitis? nam finis illorum mors eſt.) Manifeſtom eſt quia qui liber eſt à deo, eſt ſeruus peccati. Dũ peccat enim, recedit à deo,

A & fit ſub peccato. Quales ergo ſuot fructus peccati in quibus addiſceotes booam vitam confundimur, eo quod dudom torpiter vixerimus: & non ſolum hoc, quia & ſententia paganorum turpis & fœda eſt, maxime quæ in Phrygia inuenta eſt, io qua niſi ſpurcitiis interſit, ſacramentum mutum eſt, & torpeſcit religio. Ecce maculis plena libertas, & ſqoaloribos obligata, cuius opus turpem mercedem habet: cuius finis mors. Finem dixit exitum vitę & actuum cui aut mors aut vita ſuccedit. Sed hoc loco mors duplex: à morte enim ad mortem tranſitur. ¶ Nuoc verò liberati à peccato, ſerui facti deo, habetis fructum veſtrum in ſanctificationẽ, finem verò vitam æternam.) Hoc eſt, ſi accepta remiſſione peccatorum, boootum actuum æmuli ſuerimus, acquirimus ſaoctitatem, finem verò habebimus, id eſt exitum, vitam perpetuam. A morte enim hac quam finem dixit, tranſimus ad vitam quę ſine fine eſt. ¶ Nam merces peccati mors eſt.) Quæſtum peccati mortem dicit, quia peccatum mors. Ac per hoc qui de cætero abſtioent ſe à peccatis, ſtipẽdium accipiunt vitam æternam: quia qui non peccant, alieni ſunt

B à morte ſecunda. ¶ Gratia autem dei vita æterna, in Chriſto Ieſu domino noſtro.) Sicut enim ſequentes peccatum, acquirunt mortem, ita & ſequentes gratiam dei, id eſt fidem Chriſti, quæ donat peccata, habebũt vitam æternam, vt gaudeaot ſe ad tempus diſſolui, ſciẽtes ſe hanc vitam conſecuturos, quæ & omni tædio careat, & ſucceſſionem non habeat. Quam ſanctus Simeon exoptans petiit ſe hinc diſſolui, vt iret in pace, id eſt, vitam quæ nullam patitur inquietudinem. Et hoc donum à deo per Chriſtum nobis datum dominum noſtrum teſtatur, vt deo patri gratias per nullum alterum niſi per ſuum filium agamus.

CAPVT SEPTIMVM.

AN ignoratis fratres, ſcientibos enim legem loquor.) Vt animos eorum firmet in doctrina diuina, exemplo humanæ legis vtitur, vt per terreoa ſuadeat cœleſtia, ſicot à mundi creatura deus agnoſcitur. Quia enim vnius eſt totum, licet diuerſę ſint res,

C ex aliqua tamen parte, ſibi iouicem ſimiles ſunt. Sciont ergo legem Romani, quia non ſunt Barbari, ſed comprehenderunt naturalem iuſtitiam, partim ex ſe, partim ex Gręcis, ſicut & Græci ex Hebræis. Quamuis eoim ante Moyſem nõ latuerit lex, ſed ordo non erat, neque authoritas, non leges Romanis ex Athenis perlatæ ſunt. Noo ignorantibus ergo legem dicit: ¶ Quia lex dominatur homini quanto tempore viuit.) Non eſt occultum omnem vitam hominis eſſe ſub lege naturæ quæ data eſt mũdo. hæc lex generalis eſt. Nunc verò aliam proponit ſpecialem, quãuis & ipſa generalis eſt: ſed dum non recipitur ab omnibus, fit ſpecialis. per quam vult probare aſſertionem ſoam. Gradatim enim vult tradere veritatem. dicit ergo: ¶ Nam quę ſub viro eſt mulier, viuente viro alligata eſt lege viri. Quod ſi mortuus fuerit vir eios, ſoluta eſt à lege viri. Igitur vioẽte viro vocabitur adultera ſi fuerit ioncta alteri viro.) Hæc lex de euãgelio eſt, non ex Moyſe, neque ex iuſtitia terrena. Aliquid ergo duce natura, aliquid ex lege Moyſi addiſcentes, perfecti ſunt

D per euangelium Chriſti. Seqoenti ergo exemplo apertius ſuadet Chriſtianiſmum exutum eſſe à lege factorum, nõ ab omni lege, nec vltra iam expedire eſſe ſub lege, ne gratiam dei euacuet reuerſus ſub legem, qoiá dei gratia liberauit à lege hominem, vt ſpiritu, id eſt, mente ſeruiat deo. Sicut enim mulier mortuo viro liberata eſt à lege viri, non à lege naturæ: ita & ij qoi gratia dei liberati à lege ſunt, à qua tenebantur rei, vt mortua illa ſit, vt Chriſtianiſmo iuncti non ſint adulteri. Si enim lex apud illos viuit, adulteri ſunt, & nihil illis proderit dici Chriſtianos, quia obnoxij erũt vltioni. Nec enim legis erit adulter, ſed euangelij, qui mortua lege iunctus euangelio, poſt redit ad legem. Mortua enim lex dicitur, quando quem tenebat reum, cognitum eſt ei authoritate legis ceſſante. ¶ Quod ſi mortuus fuerit vir eius, liberata eſt à lege viri, vt non ſit adultera, iuncta ſi fuerit alteri viro.) Sublati à lege accepta remiſſione peccatorum, & iuncti euangelio, non ſunt adolteri legis, quia mortua apud illos eſt. Si autem ſeruãtes legem accedere ſe putant ad euangelium

gelium, rei erunt & adulteri, quia viua lege iunxerunt ſe fi-
dei. erunt in vtroque adulteri. ¶ Itaque fratres mei & vos
mortificati eſtis legi per corpus Chriſti.) Quoniam ſalua-
tor noſter corpus ſuum diabolo crucifigere permiſit, ſciens
pro nobis eſſe contra illũ, idcirco per corpus Chriſti ſaluos
nos dicit factos. Mori enim legi, deo viuere eſt, quia lex do
minabitur peccatoribus. Cui ergo dimittuntur peccata, mo
ritur legi. hoc eſt liberari à lege. Itaque per corpus Chriſti
hoc conſequimur beneficium. Tradens enim corpus ſuum
ſaluator, mortem vicit, & peccatum damnauit. In ipſo enim
peccauit diabolus, cum illum innocentẽ occidit, & qui pec-
catum omnino neſciret. Cum enim hominẽ ſibi peccati cau
ſa defenderet, inuẽtus eſt io eo reus, in quo accuſabat. Hinc
factum eſt, vt omnes credentes in Chriſtum eruantur à lege
ſublato peccato, quia victum peccatum, quod eſt diabolus,
per corpus Chriſti, non habet authoritatem in eos qui ad il
lum pertinent à quo victus eſt. Dum enim nõ peccat & occi
ditur, quaſi reus vicit peccatũ de peccato, hoc eſt, diabolum
proprio peccato, quod in eo admiſit, damnauit, & chirogra
B phum quod peccato Adę decretum erat, deleuit, quando ab
inferis reſurrexit, data huiuſmodi forma credentibus ſibi,
vt à morte ſecunda teneri non poſſent: ac per hoc mortui ſu
mus legi per corpus Chriſti. Qui enim legi mortuus non fue
rit, reus eſt: & qui reus eſt, ſecuodam mortem euadere non
poteſt. ¶ Vt ſitis alterius qui ex mortuis reſurrexit, vt fru-
ctificemus deo.) Hoc dicit, quia ideo mortui ſumus legi, vt
de cætero Chriſti ſimus ſerui ſolius. & hoc erit fructificare
deo. Acquiritur enim deo, qui io gratia eius manet digous
reſurrectione promiſſa. ¶ Cũ enim eſſemus in carne.) Cum
in carne ſit, negat ſe eſſe in carne. Eſt enim in corpore, quia
hic dicitur eſſe in carne, qui aliquid ſequitur quod lege ꝓ-
hibetur. Igitur in carne eſſe multiſarie intelligitur. Nam o-
mnis incredulus in carne eſt, id eſt, carnalis, & Chriſtianus
ſub lege viuẽs in carne eſt, & qui de hominibus aliquid ſpe-
rat, in carne eſt: & qui male intelligit Chriſtum, io carne eſt:
& ſi quis Chriſtianus luxurioſam habet vitam, in carne eſt.
Hoc loco tamen in carne eſſe ſic intelligamus, quia ante fi-
C dem in carne eram'. Sub peccato enim viuebamus, hoc eſt,
carnales ſenſus ſequeotes vitiis & peccatis ſubiacebamus.
Senſus autem carnalis eſt, non credere ſpiritalia, id eſt, ſine
commixtione virginem peperiſſe, & ex aqua & ſpiritu ſan-
cto hominem denuo naſci, & ſolutam animam à copula car-
nis rurſus in carne ſurgere. De his diffidens, in carne eſt.
¶ Hinc vitia, ait, peccatorum, quæ per legem oſtenduntur,
operabantur in membris noſtris, vt fructificarent morti.)
Manifeſtum eſt quia qui non credit, ſub peccato agit, & ca-
ptiuus trahitur ad vitia admittenda, vt fructum faciat mor-
ti ſecundæ. Lucrum eoim tunc facit mors cum peccatur. In
membris tamen dicit vitia operari, noo in corpore, ne occa
ſio eſſet male tractantibus corpus, quia in maliloquio lingua
arguitur, & in furto manus corripitur, & indiſſimulantes au
res increpantur, & ita in cæteris, quamuis de corde exeant,
membrorum tamen miniſterio explentur operibus. Diſpu-
tatio hæc tãgit Iudęos, & eos qui Chriſtiani dicuntur, & ſub
lege volunt viuere, vt ediſcẽtes carnales ſe eſſe recedant à le
D ge. Vitia tamẽ peccatorũ quę dominari in carne à gentib' di
cit per legẽ oſtẽdi, nõ per legẽ fieri demonſtrat. index enim
peccati lex eſt, nõ genitrix, reos faciens peccatores. ¶ Nuoc
autẽ ſoluti ſumus à lege mortis in qua detinebamur.) Soluti
ſumus à lege, dum remiſſionem peccatorum accepimus. Nõ
eoim habet in oos poteſtatem. infidis enim & peccatoribus
dominatur. Lex autem mortis ideo dicta eſt, quia punit re-
os. mortificat enim peccatores. oon ergo mala eſt, ſed iu-
ſta. Quamuis enim malum ſit patientibus quod infertur à le
ge, ſed illa non eſt mala, quia iuſte infert iram. Itaque nõ ma
la eſt peccatoribus, ſed iuſta, bonis vero ſpiritalis eſt. Quis
eoim dubitet ſpiritale eſſe prohibere peccare? Sed quia hoc
non potuit vt ſaluaret hominem remittendo peccata, lex fi
dei data eſt, quę credentes liberaret à dominio legis, vt poſ
ſint reparare ſe ad vitam, quos lex tenebat reos mortis. Ip-
ſis enim lex mortis eſt, quibus iram operatur cauſa peccati.
¶ Ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in vetuſtate
literæ.) His legem tangere putatur, quam quidem ad com-
A parationem legis fidei inferiorem facit, nõ tamen inimicam
iudicat. Nam ideo dicit oos erutos à lege mortis, vt ſeruia-
mus legi fidei, quæ nobis præſidium contulit ſalutare, quod
vetus lex non potuit, ne gratiæ beneficium inanire videa-
mur, legi veteri ſeruientes. Lex vetus non criminis vtique
nomen eſt, ſed temporis vel ætatis. Senuit enim, quia ceſſa-
uit. Lex autem ſpiritus ipſa eſt lex fidei, quia fides in anima
eſt, nec operibus addiſcitur, ſed corde creditur: & mens ip-
ſa intelligit naturæ ſuæ eſſe quod credit, nec oculis cerni-
tur, aut manibus palpatur: & quæ ſperantur dona, non viſi-
bilia ſunt nec terreoa, ſed ſpiritalia. Vetus ergo lex in tabu-
lis lapideis formata eſt: lex autem ſpiritus in tabulis cordis
ſpiritaliter ſcribitur, vt ſit æterna. Litera autem legis vete-
ris ætate conſumitur. Eſt & alia interpretatio legis ſpiritus,
vt quia prior lex ab opere malo inhibuit: hæc autem cum
nec in corde peccare debere dicit, lex ſpiritus vocatur, vt
totum homioem faciat ſpiritalem. ¶ Quid ergo dicemus?
Lex peccatum eſt? Abſit.) Quoniam legem mortis hanc di-
xit, & erutos nos ab ea gratulatur, & in illa deo ſeruiri ne-
B gat: ne iniquam hanc aſſerere putaretur, hoc purgat cum
dicit: Abſit. ¶ Sed peccatum non cognoui niſi per legem.)
Non ergo peccatum eſt lex, ſed index peccati. Oſtendit e-
nim & quæ latebant peccata, & quæ impune futura non eſ-
ſent apud deum. Quo comperto homo factus eſt reus, & id-
eo oon videtur gratias agere legi. Quis enim libenter ha-
beat eum qui ſibi pœnam imminere annunciat? Legi autem
fidei gratias agit, quia qui per legem Moyſi reus factus eſt,
per legem fidei reconciliatus eſt deo, quamuis & illa iuſta
& bona ſit. Oſtendere etenim imminens periculum, bonum
eſt. Sed huic magis gratias agit, per quem ereptus de pericu
lo viuit. ¶ Nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex dice- Exod. 20
ret.) In Exodo: ¶ Non concupiſces.) Non diſcreuit concu-
piſcentiam hanc à peccato, ſed miſcuit, hoc ſignificans, quia
cum nec ſuſpicio quidem eſſet iſtud non licere apud deum,
cognoui, inquit, eſſe peccatum. Sub ſua perſona quaſi gene-
ralem agit cauſam. Lex itaque concupiſcentiam prohibet,
quæ propterea quod oblectamento eſt, non putabatur eſſe
C peccatum. Simplex enim videbatur cauſa, concupiſcere ali-
quid proximi. hoc lex prodidit eſſe peccatum. Seculari-
bus nanque hominibus nihil tam ioultum videtur & placi-
dum, quàm voluptas. ¶ Occaſiooe ergo accepta peccatum
per mãdatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiã.)
Omoem diceus concupiſceotiam, cuncta peccata ſignificat.
Supra enim concupiſcentiam iuxta legem memorat, cui nũc
cætera addens vitia, omnem dixit coocupiſcentiam opera-
tam in homine impulſu diaboli, quem in peccato ſignificat,
vt in contrarium fieret homini lex, quæ data erat vt prodeſ
ſet. Videus enim diabolus auxilium per legem homini pro-
uiſum, quem in conditione ſe tam propter peccatum Adæ,
quàm propter ipſius habere gratulabatur, intellexit factum
aduerſum ſe. Quem vidit enim factũ ſub lege, pro certo ha
buit de ſuo ſublatũ dominio. Agnouerat enim homo quo-
modo pœnam inferoi euaderet. Hinc exarſit iracũdia aduer
ſus hominem, vt illi legem inuerteret, vt prohibita admit-
tendo, deum rurſus offenderet, & denuo in poteſtatem dia-
D boli caderet. Cœpit nõ imperare, ſed ſubtiliter fallere, quo-
oiam in lege data amiſit dominium diabolus, ſciẽs homioem
ad dei iudiciũ de cætero pertinere. ¶ Sine lege enim peccatũ
mortuum erat.) Hoc duplici genere intelligendum eſt, vt
& diabolum in peccato ſciat ſignificatum, & hoc ipſum pec
catum quod vocatur peccatum. Mortuus enim dicitur fuiſſe
diabolus, quia ceſſabat ab illuſione hominis ante legem, ſed
erat quaſi quietus. ſecurus enim erat de poſſeſſione eius. Pec
catum mortuum eſſe dixit, quia putabatur quod non impu-
taretur apud deum. ideo apud hominẽ mortuum erat, quaſi
impune peccaretur. Nam oon latebat peccatum, ſicut ſupra
dixit, ſed ignorabatur hoc, quia deus iudicaturus eſt. Quod
cum data lege manifeſtum eſt reuixiſſe peccatũ. Quare reui
xit, niſi quia ante vixerat, & poſtea deſidia hominũ mortuũ
æſtimatũ eſt, cum viueret? Putabatur enim nõ imputari pec
catum cum imputaretur. Viuens ergo pro mortuo habeba-
tur. ¶ Ego autem viuebam aliquando ſine lege.) Quid eſt
ſine lege vixiſſe, cum lex ſemper fuerit, ſicut ſupra memo-
raui,

rauſ, niſi quia ſine timore dei homo viuebat, ſecurus quod nō eſſet deus iudicaturus actus humanos? ¶ Sed cū veniſſet mandatū peccatū reuixit.) Ideo dixit reuixiſſe peccatū, vt ſignificaret quia antè vixerat: poſtea autē deſidia hominum mortuum æſtimatū eſt cum viueret, ſicut aſſolet falſa fama fieri peregrinis. Hoc ergo ſignificat, quod in initiis nō latuerit peccatū putari apud deū. hoc eſt vixiſſe: ſed cum cōſuetudo peccādi hoc obliteraſſet, mortuum æſtimatū eſt: vt crimen cū perſona deficere putaretur. Cum autē data eſſet lex vel reformata, reuixit apud eos, apud quos mortuū æſtimatum erat. cœperūt enim ſcire imputari peccatū. ¶ Ego autē mortuus ſum.) Mortuus eſt homo, quia videt ſe reum eſſe apud deum, qui ante ſe putabat nō futurū obnoxium ex his quę peccabat. ¶ Et inuētum eſt mihi mandatū, quod erat ad vitā datum hoc eſſe ad mortē.) Verum eſt, quia lex ad vitā data eſt: ſed cum hominem non ſolum de præterito, ſed & de futuro peccantem reum fecit, facta eſt lex data ad vitam, eſſe ad mortē: ſed, vt dixi, peccāti, quia obedientibus proficit ad vitā. ¶ Nam peccatū accepta occaſione per mādatum ſeduxit me, & per illud occidit.) Peccatum hoc loco diabolum intellige, qui author peccati eſt. Hic occaſionem per legem inuenit, quomodo crudelitatē ſuā de nece hominis ſatiaret, vt quia lex dominata eſt peccatorib⁹, homo inſtinctu eius prohibita ſemper admittens offenſo deo vltionē legis incurreret, vt ab ea quæ illi profutura data erat, dānaretur. Quia enim inuito illo data eſt lex, exarſit inuidia aduerſus hominē, vt eo amplius vitioſis voluptatibus macularet, ne manus eius euaderet. ¶ Itaque lex quidē ſancta, & mādatum ſanctum, & iuſtum, & bonum.) Vt nihil aduerſæ ſuſpicionis remaneret in lege, ſic illam cōmendat, vt non ſolum iuſtam hanc, ſed & ſanctā & bonā pronūciet. Nā mandatum legem

Matth.19. intelligi, euāgelicus ſermo teſtatur. Ait enim: Si vis ad vitam venire, ſerua mandata. ¶ Quod ergo bonum eſt mihi, mors eſt? Abſit.) Vere abſit. Vnde enim fieri poteſt, vt quod bonum eſſe probatur, mors intelligatur? ¶ Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum eſt mortem.) Diabolum per bonum occaſionē dicit accepiſſe vt malum operaretur homini, dum illum ſeducit ad mortē: quia vt ea quæ ante legē malè geſta ſunt, per illecebrā cupidinis probarentur eſſe peccata, & de cætero vitarētur, data eſt lex manifeſtata in literis. Tunc incenſus eſt Satanas, per bonū vtique. Vidit enim prouideri homini, & illicita illi ſuaſit vt pro vita ex lege ei mors proueniret. Quod quidē negligētiæ humanæ adſcribendū eſt, quę ſic vigorē naturę ſuæ infirmauit cupiditate peccandi, vt ſuggeſtiones aduerſarij reprimere non poſſet. Inimicus tamē quem in peccato ſignificat, vt appareat eſſe inimicus, per legem accepit occaſionem operari homini mortem. Dum enim ad illicita illum ſuadet, apparet eſſe inimicus. Quanquam & ante legem mortē homini procurauerit, excepta prima cauſa Adæ: poſt legē tamen maiores ei pœnas apud inferos, vbi mors ſecunda eſt, adinuenit. Minus enim criminis eſt ante legem manifeſtatam peccaſſe, quàm poſt legem. ¶ Vt fiat ſupra modum ipſum peccatum peccans per mandatum.) Quid eſt ſupra modum, quaſi datus ſit modus delinquentibus, cum peccare non liceat? Sed

Gene.15. dei verba ſunt dicentis: Non ſunt completa peccata Amorræorum. Per quod oſtendit menſuram quandā eſſe delictorum, quam cum impleuerint peccatores, vita digni minime iudicētur, ſicut & Pharao quia iſtum modū impleuerat, dei virtutes & ſigna in illum oſtenſa ſunt, per quæ cæteri territi ad emolumenta vitæ ſe exercerent, vt in mortuo vita diſcatur. Sed alius eſt modus quem tractat Apoſtolus. Vt oſtendat enim plus peccatum eſſe ſub lege, quàm fuerat ante legem: ſupra hunc modum peccatorum ampliorē modum ſignificat creuiſſe poſt legē, inuidia & aſtutia Satanæ, vt prouidentia dei contraria fieret homini, cum timore legis minime peccare debuerint. Ideo deus vt inuidiam diaboli vinceret, & prouidentiam homini ratam faceret, mutauit ordinem mittens ſaluatorem Chriſtum, qui & diabolum vinceret, & ſtatuta dei erga hominem firmaret.

SCimus enim quod lex ſpiritalis eſt.) Quoniā ſcientibus legem loquitur, ideo ait: Scimus quia lex ſpiritalis eſt. ¶ Ego autē carnalis ſum venūdatus ſub

A peccato.) Legem Moyſi ſpiritalem vocat, quę eſt data in tabulis: quæ quia peccare prohibet, ſpiritalis eſt, quippe cum viſibilia & carnalia coli prohibeat. Hęc ad cōmendationem legis pertinent, ne culpa digna putaretur, quia ſeueritatem exercuit in peccatores. Hominē autem carnalem appellat, dum peccat. Venditus ſub peccato. hoc eſt venditū eſſe ſub peccato, ex Adam qui prior peccauit, originem trahere, & proprio delicto ſubiectum fieri peccato, ſicut dicit Eſaias propheta: Venditi, inquit, eſtis peccatis veſtris. Adam enim Eſaiæ.50. vēdidit ſe prior, ac per hoc omne ſemen eius ſubiectum eſt peccato. Quam ob rem infirmum eſſe hominem ad præcepta legis ſeruanda, niſi diuinis auxiliis muniatur, hinc eſt. vnde ait: Lex ſpiritalis eſt: ego autem carnalis ſum venundatus ſub peccato. hoc eſt, lex firma eſt & iuſta, & caret culpa: homo autem fragilis eſt, & paterno ſubiugatus delicto, vt poteſtate ſua vti non poſſit circa obedientiam legis. ideo eſt ad dei miſericordiam confugiendum, vt ſeueritatem legis effugiat, & exoneratus delictis, de cætero deo fauente inimico

B reſiſtat. Quid eſt enim ſubiectum eſſe peccato, niſi corpus habere vitio animæ corruptum, cui ſe inſerat peccatum, & impellat hominem quaſi captiuum delictis vt faciat voluntatem eius? Hinc dominus inter cætera ait: Venit enim diabolus, & tollit quod ſeminatum eſt in cor illorum, ne ſalui Lucæ.8. fiant. Vnde idem Apoſtolus in alia epiſtola ait: Non eſt no- Epheſ.6. bis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates, cōtra ſpiritalia nequitiæ in cœleſtibus. quos ſatellites conſtat eſſe Satanæ. Nā ante præuaricationem hominis, prius quàm ſe mancipatet morti, non erat his poteſtas ad interiora hominis accedere, & cogitationes aduerſas inſerere. Vnde aſtutia eius factum eſt vt confabulatione per ſerpentem hominem circūueniret. Poſtquam autem circūuenit eum & ſubiugauit poteſtatē in eum accepit vt interiorem hominē pulſaret, copulās ſe menti eius, ita vt nō poſſit agnoſcere quid ſuum ſit in cogitatione, quid illi⁹, niſi reſpiciat legem. ¶ Quod enim operor, non intelligo.) Nō intelligit quod operatur, quia videt aliud ſe per legem

C ſcire, & aliud agere. ¶ Non enim quod volo, hoc ago: ſed qđ odi, illud facio.) Subiectus peccato, facit vtique quod non vult. ¶ Si autem quod odi, illud facio, conſentio legi.) Probat legem recte prohibere, quando inuitum ſe hoc facere quod lex vetat profitetur, & naturæ ſuæ dicit eſſe quod mādat lex: quia quod extra facit, odioſum ſibi dicit. ¶ Nunc autem iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum.) Quoniam audit legem prohibere quod agit, & conſentit non debere fieri, ac per hoc aliud eſſe cuius impulſu hæc agi declarat, id eſt peccatum. Peccatum autē ideo ſemper nominat, cum ſciatur diabolus eſſe cū angelis ſuis: quia niſi peccaſſet primus homo, hæc nō prouenirent, ac per hoc peccatum eſt quod ea omnia facit. ¶ Scio enim quoniam in me non inhabitat, hoc eſt, in carne mea, bonum.) Non ſicut quibuſdā videtur, carnē malā dicit, ſed quod habitat in carne, non eſſe bonū, ſed eſſe peccatū. Quomodo inhabitat in carne peccatum, cum non ſit ſubſtātia, ſed præuaricatio boni? Quoniam primi hominis corpus corruptum eſt per peccatum, vt poſſit diſſolui: ipſa peccati corruptio per cōditionem offenſionis manet in corpore, robur tenēs diuinę ſenten-

D tiæ datæ in Adā: quod eſt ſignum legis diaboli, cuius inſtinctu peccauit Adā. Per id ergo quod facti cauſa manet, inhabitare dicitur peccatum in carne, ad quam diabolus accedit quaſi ad ſuam legē, & manet quaſi in peccato peccatū, quia caro iam peccati eſt, vt decipiat hominē ſuggeſtionibus malis, ne homo faciat quod præcipit lex. ¶ Nam velle adiacet mihi.) Tam bona aſſerit quæ iubet lex, vt naturaliter ſibi placere dicat, & velit facere. ¶ Perficere autem bonum non inuenio.) Et placet ergo quod à lege iubetur, & volūtas eſt faciendi: ſed vt impleatur, poteſtas & virtus deeſt: quia ſic preſſus eſt poteſtate peccati, vt non poſſit ire quò vult, neque valeat contradicere, quia poteſtatis eius alter eſt dominus. Homo enim iam conſuetudine peccandi grauatur, & facilius ſuccumbit peccato quàm legi, quam ſcit bona docere. ac ſi velit bona facere, premit illum conſuetudo adiutore inimico. ¶ Non enim quod volo, facio bonum: ſed quod nolo malum, hoc ago.) Sępe repetit, vt dilucidet. Hoc ergo eſt

3 n quod

quod ſupra dictum eſt, quia vt captiuus per ſupradictas cau A
ſas illud cogitur facere quod vult peccatũ. ¶ Si autem quod
nolo, hoc facio: iã non ego operor illud, ſed quod babitat in
me peccatũ.) Hoc eſt quod iam ſupra memorauit, quia preſ
ſus & ſubiugatus peccato, nõ ſuã, ſed illius perficit volunta-
tẽ. Nunquid quia inuitũ bomiñẽ dicit peccare, immunis de-
bet videri à crimine: quia hoc agit quod nõ vult, preſſus vi
poteſtatis? Nõ vtiq;. Ipſius enim vitio & deſidia hæc cœpta
ſunt. Quia enim mancipauit ſe per aſſenſum peccato, iure il
lius dominatur. primũ enim ſuadet, vt victo iã dominetor.
Apoſtolus autẽ vt gratiã dei referat, hæc exponit de quãtis
malis hominẽ liberauerit, vt quæ extra ex Adã trahit, quæ
verò beneficia per Chriſtũ cõſecutus eſt, cui nec lex ſubue
nire potuit, demõſtraret. ¶ Inuenio igitur legẽ volẽti mihi
facere boaũ, quia ineſt mihi malum.) Legem Moyſi aſſerit
voluntati ſuę dare cõſenſum cõtra peccatum quod in carne
habitat, quod aliud cogit facere, q̃ quod vult homo & lex.
¶ Cõdelector enim legi dei ſecũdũ interiorẽ hominẽ.) Ani
mum his oblectari dicit quæ à lege traduntur. hic eſt inte- B
rior bomo, quia nõ io animo habitat peccatũ, ſed in carne,
quia eſt ex origine carnis peccati, & per traducem fit omnis
caro peccati. Si enim anima de traduce eſſet & ipſa, & io ip-
ſa habitaret, quia anima Adæ magis peccauit quàm corpus,
ſed peccatum animæ corrũpit corpus. In carne ergo habi-
tat peccatum quaſi ad iaouas animæ, vt oon illã pemittat ire
quò vult. Io anima autẽ ſi habitaret, nunquã ſe cogooſceret
homo: oũc autem cognoſcit ſe, & delectatur legi dei. ¶ Vi-
deo autem aliã legem in mẽbris meis, repugnantẽ legi men
tis meæ, & captiuum me duceotẽ iu lege peccati quod eſt in
membris meis.) Duas leges memorat, ex quib' vnã in mem
bris ſuis videre ſe flagitat, id eſt, in exteriore bomine, qui
eſt caro vel corpus. Hęc eſt lex aduerſa, hæc repugnans ani
mo, trabẽs illum captiuum in conditionẽ peccati, ne vltra e-
grediens inueoiat aſſertorẽ. Alia eſt lex mentis, quæ eſt lex
Moyſi, vel naturalis, quæ eſt io animo. Hæc preſſa eſt vio-
lentia peccati, negligentia quidẽ ſua, quia dum diligit vitia,
ſubiecit ſe peccato, vt ipſa conſuetudine teneretor captiua. C
Dominatur enim homini cõſuetudo. Quatuor quidẽ leges
nomioat. Primã legem ſpiritalẽ, quæ eſt etiã naturalis, quæ
reformata eſt per Moyſem, & polita in authoritate. ipſa eſt
dei lex. Deiode legẽ mentis conſentieotẽ legi dei. Tertiam
legẽ peccati, quã ex prçuaricatione primi hominis in mem-
bris dicit habitare. Quartam verò quæ in membris videtur
dum ſuggerit mala, & recedit. Sed hæ leges iteratæ quatuor
videntur, cum ſint duæ, id eſt, boni & mali. Lex enim men-
tis ipſa eſt lex ſpiritalis, ſiue Moyſi, quæ vocatur lex dei.
Peccati verò lex eadem eſt quæ & illa quam in membris di-
cit videri, quæ contradiçit legi mẽtis noſtræ. ¶ Ioſelix ego
homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia
dei per Ieſum Chriſtum dominum ooſtrum.) Inſelicem ho
minem dicit, quia naſcitur ſub peccato. Nunquid non vere
inſœlix eſt homo, qui in hanc hæreditatem præuaricationis
ſucceſſit, hoſpitem ſecum habens peccatum, per quod ad il-
lum aditum habet Satanas? Grados enim ſabricauit Adam,
per quos ad filios eius expoliator aſcendit, niſi clementiſſi- D
mus dominus motus miſericordia gratiam ſuam per Chri-
ſtum dediſſet, vt releuatum genus homanũ, remiſſione pec-
catorum accepta, de cætero poſſit reſipiſcere repreſſo & dã
nato peccato. Poteſt enim exoneratus malis & porgatus re-
ſiſtere aduerſario, poteſtate accepta contra illum, dum ad-
iuuatur à deo. Hic quaſi legem fidei tertiam inducit potio-
rem, quam & gratiam vocat, quæ ex lege tamen ſpiritali ori
ginẽ habet, quia per hanc liberatus eſt homo: vt quia Moy-
ſes dedit legem, deditque & dominus, duæ dicantur, vna ta
men intelligatur quãtum ad ſenſum & prouidentiam perti-
net. Illa enim ioitiatrix eſt ſalutis, hæc verò cõſummatrix.
Sed non hanc partẽ legis dico, quæ io neomeniis eſt & in cir
cuncisione & in eſcis, ſed quæ ad ſacramentum dei pertioet
& diſciplinã. Gratia dei liberatus eſt homo de corpore mor
tis huius. Hanc dicit mortem, quam ſupra oſtẽdit in necem
hominis per peccatũ inuentã apud inferos, qoæ appellatur
ſecunda. Corpus autẽ mortis eſt, cũcta peccata. Multa enim
voum corpus ſunt, ſingula quaſi mẽbra voo autbore inueo-
ta, ex qnib' homo ereptus gratia dei per baptiſmum, ſupra- A
dictam mortem euaſit. Nec enim in carneo corpore poſitus
de eo ipſo ereptom ſe diceret, ſed hoc corpus dixit qood ſu
perius per baptiſmum & obſeruãtiam legis deſtroi ſignifi-
cat. Nam & cũ dicit, de corpore mortis, oſtendit aliud cor-
pus eſſe oõ mortis. ¶ Igitur ego ipſe mẽte ſeruio legi dei.)
Legi dei cum dicit, & Moyſi ſigoificat legem & Chriſti.
¶ Carne autem legi peccati.) Ego ipſe, id eſt, qui liberatus
ſum de corpore mortis. In corpore eſt, quomodo liberatus
eſt de corpore mortis, niſi quia liberatus eſt à cunctis malis?
Remiſsio enim peccatorum omnia tollit peccata. Liberatus
ergo de corpore mortis, gratia dei per Chriſtum mente vel
animo ſeruio legi dei: carne autem legi peccati, id eſt diabo-
li, qui per ſubiectam ſibi carnem ſuggeſtiones malas ingerit
animæ. Quia ergo duplex eſt homo, carne conuerſus & ani
mo, legi dei mente ſeruire ſe dixit, quia animus deuotus eſt
deo, & recuperata ſui poteſtate repugnare poteſt peccato
quod per carnem operatur. Quia enim caro corrupta eſt, &
morti ſubiecta, quæ ſic ſacta erat vt ſocietate & cõiunctio- B
ne animæ ooo moreretur, recepit deſideria quorũ quaſi ho
norem quendam transfert ad animum, vt etiam ipſe gene-
retur. Sed quid reſpuit illam mortem? Gratia dei. Mẽte ſer-
uio legi dei: carne autẽ legi peccati, ſicut dictum eſt. Iam e-
nim liber animus, & in conſuetudinem bonam reuocatus,
ſpiritu ſancto adiuuante malas ſuggeſtiones poteſt ſperne-
re. Reddita eſt enim illi authoritas qua audeat reſiſtere ini
mico. Qui enim iam noo eſt obnoxius, minime poterit inda
gari in vitiis. Caro autem quia iudicium nõ haber, neque ca
pax eſt diſcernendi (eſt enim bruta natura) non poteſt inimi
co aditum claudere, ne venieos introeat, atque aoimo con-
traria ſuadeat, ac per hoc carne, ait, ſeruit legi peccati. Cum
enim vnus homo carne conſtet & anima, ex illa parte qua ſa
pit, deo ſeruit: ex altera autem qua ſtohdus eſt, legi peccati.
Si autem homo in eo quod ſactus eſt perduraſſet, noo eſſet
poteſtas ioimico ad carnem eius accedere, & animæ contra-
ria ſuſorrare. Vt autẽ totus bomo minime reparatus fuiſſet
Chriſti gratia ad ſtatum priſtinum, ſententia obſtitit data in C
Adam. Iniquum enim erat ſoluere ſenteotiam iure deprom
ptam. Idcirco manente ſenteotia, prouidẽtia dei remedium
inueotum eſt, vt redhiberetur bomini ſalus, quam proprio
vitio amiſerat, vt hic ſanatus crederet quia aduerſarius eius
deuictus potentia Chriſti, non auderet tranſpuncta ſenten-
tia primæ mortis homioem ſibi defendere, adunato genere
Adæ, ne ad primæ origiois redderetur ſacturam iam totus
permanens immortalis.

CAPVT OCTAVVM.

Nihil enim nunc dãnationis eſt iis qui ſunt in Chri
ſto Ieſu, qui oõ ſecundum carnẽ ambulant.) Ve-
rum eſt, quia nulla erit dãnatio horum qui ſunt in
Chriſto Ieſo, legi dei ſolicite ſeruientes. ¶ Lex e-
oim ſpiritus vitæ, in Chriſto Ieſu liberauit me à lege pecca-
ti & mortis.) Securitatem flagitat homini per gratiam dei
vt de ſuggeſtionibus diaboli nõ ſit ſolicitus, dũmodo ſper-
D nat illas. Nihil enim oberunt homini apud mortẽ ſecũdam,
quia lex fidei, id eſt, ſpiritus liberaoit hominẽ à morte ſecun
da dãnato peccato. Nec obeſſe iam bomini, quia carni ineſt
peccatũ: ſi modo repugnet ille memor auxilij dei, ſed & co-
rooandus eſt qui peccati manentis premit cõſilia. Magna e-
nim ſolertia eſt domeſtici hoſtis ioſidias euitare. Lex ergo
ſpiritus vitæ ipſa eſt lex fidei. Nã & Moyſi lex ſpiritalis eſt,
quia prohibet peccare non tamen vitæ, qoia reis mortis pec
cata remittere non poteſt, vt viuificet mortuos. Hæc verò
quia & peccare non vult, & à morte reuocat, lex ſpiritus
vitæ appellatur, non per literam conſtans, ſed per ſpiritum,
quia corde creditur, & ſpiritus eſt, quod creditur. Hæc ita-
que lex io Chriſto Ieſu, hoc eſt, per fidem Chriſti liberat
credeotem à lege peccati & mortis. Lex peccati eſt quam in
membris dicit habitare, quæ ſuadere nititur aduerſa. Lex
verò mortis, Moyſi lex eſt, quia mortificat peccatores.
Nam & in alia epiſtola ioter cætera dicit de authoritate le-
gis: Si miniſtratio mortis formata jo lapidibus fuit in gloria. 2. Cori. 3.
Non ergo mirum ſi lex ſpiritalis dicatur, & lex mortis, cum
& euan-

& euangelium eodem modo ſit. Dicit enim alio loco in-
2.Corin.2. ter cætera, Aliis odor vitæ ad vitã, aliis odor mortis ad mor
tem. Quos enim opinio virtutũ, aut rerum geſtarũ viſus aut
auditus attrahebat ad fidẽ, his odor vitæ erat euangelium. Il
lis autẽ quorum ſenſum inflãmabat ſacta virtus ad contradi
cẽdum, mortis erat odor prædicatio fidei. Vna ergo cum ſit
fides, diuerſitatẽ præſtat hominibus, ſicut & ſol cum ſit v-
nus, cerã ſoluit, lutum ſtringit. Qua ergo quis mente odora-
tus fuerit fidẽ, ſic proficiet illi. Sed dicitur forte: Si eadẽ prę-
ſtat fides quæ & lex, cur non etiã ipſa ex parte lex mortis di
catur: mortificat enim nõ credẽtes? Sed non ita eſt. Fides e-
nim data eſt quæ iuſtificat cõfugientes ad ſe, vt remittat eis
quos lex tenet reos, vt agẽtes ſub fide, liberi ſint à peccato.
Nã ſub lege agentes obnoxij ſunt. Qui ergo nõ obediunt fi
dei, non occidẽtur à fide, ſed à lege, quia non accedẽtes ad fi
dem, rei tenẽtur à lege: ideoque omnes qui malo animo odo
rãtur verba fidei, remanẽt in morte. Videamus nũc quid in-
terſit cum dicitur lex ſpiritalis, & lex ſpiritus. Hoc intereſt,
B quia idcirco dicitur lex ſpiritalis, quia pręcepta dat per quę
nõ peccetur: quia qui non peccat, ſpiritalis vocatur, æmulus
ſuperiorũ cœleſtium. Lex autẽ ſpiritus propterea vocatur:
quia deus cuius fides eſt, ſpiritus eſt. Illic ergo verba ſunt,
hic res. Illic quæ dei ſunt, hic deus ipſe. ¶ Quia quod impoſ
ſibile erat legis, in quo infirmabatur per carnẽ, deus filium
ſuum mittens in ſimilitudinẽ carnis peccati, de peccato dam
nauit peccatum in carne.) Hæc dicit vt baptizatos ſecuros
reddat quia liberati à peccato ſunt: Quoniam quod impoſſi
bile erat, inquit, legis. Cui impoſſibile? Nobis ſcilicet impoſ
ſibile erat mandatũ legis implere, quia ſubiecti eramus pec-
cato. Ob hoc deus filium ſuum miſit in ſimilitudinẽ carnis
peccati. Hæc eſt ſimilitudo carnis, quia cum eadem caro ſit
quę & noſtra: non tamen ita facta in vtero eſt & nata, ſicut &
caro noſtra. Eſt enim ſanctificata in vtero, & nata ſine pec-
cato, & neq; ipſe in illa peccauit. Ideo enim virginalis vter⁹
electus eſt ad partum dominicum, vt in ſanctitate differret
caro domini à carne noſtra. In cauſa enim ſimilis eſt, non in
C qualitate peccati ſubſtantiæ. Propterea ergo ſimilem dixit,
quia de eadem ſubſtantia carnis, non eandem habuit natiui-
tatẽ, quia peccato ſubiectũ non fuit corpus domini. Expia-
ta eſt autẽ à ſpiritu ſancto caro domini, vt in tali corpore na
ſceretur quale fuit Adæ ante peccatum, ſola tamẽ ſententia
data in Adam. Miſſo ergo deus Chriſto, de peccato damna-
uit peccatum, hoc eſt, peccatum peccato proprio dãnauit.
Chriſtus enim cum à peccato crucifigitur, quod eſt Satanas,
peccauit peccatum in carne corporis ſaluatoris. Quo facto
damnauit deus peccatum in carne, ibi vtique vbi peccauit:
ſicut & in alia epiſtola ait: Detriumphans illos in ipſo, id eſt
in Chriſto. Nam ſolet dici de quocunque dãnato: in qua cau
ſa dãnatus eſt? reſpondetur: vt puta, in homicidio. Ita & pec
catũ in carne dãnatum, hoc eſt, in peccato quod admiſit in
carne. Hoc itaque peccato reus factus Satanas, amiſit domi-
nium retẽtarum animarum, vt iam ſignatos ſigno crucis in
qua victus eſt, in ſecunda morte tenere non audeat. Quã ob
D rem ad ſecuritatẽ noſtrã hæc tractat Apoſtolus. ¶ Vt iuſtifi
catio legis adimpleretur in nobis, qui nõ ſecundũ carnẽ am
bulamus, ſed ſecundum ſpiritum.) Ideo dãnatum dicit pec-
catum, vt impleretur in nobis iuſtificatio legis datæ à Moy
ſe. Sublati enim de cõditione legis, facti ſumus amici eiuſdẽ.
Iuſtificati enim amici legis ſunt. Quomodo autẽ impletur in
nobis iuſtificatio, niſi cũ datur remiſſio omnium peccatorũ,
vt ſublatis peccatis iuſtificatus appareat mẽte ſeruiens legi
dei? Hoc eſt nõ ſecundum carnẽ ambulare, ſed ſecũdum ſpi
ritum, vt deuotio animi, qui eſt ſpiritus, non cõſentiat deſi-
derio peccati, quia per carnem ſeminat cõcupiſcentias ani-
mæ quod ineſt peccatum. Si dãnatum eſt peccatũ, quomo-
do ineſt? Dãnatum eſt, & à ſaluatore, & triplici genere dam-
natum. Primo enim in luco dãnauit peccatum, dum nõ pec-
cauit diſſentiens à peccato. Deinde in cruce peccatum, quia
peccauit, dãnatum dicitur. Vnde ſublata eſt illa authoritas
quaſi peccati qua detinebat homines in inferno propter de-
lictum Adæ, vt de cætero in quibus ſignum crucis eſt, deti-
nere non audeat. Tertio damnauit peccatum, dum irrita fe-
cit delicta remiſſione peccatorum conceſſa. Cum enim pec

A cator cauſa admiſſi peccati damnandus eſſet: ignoſcens au-
tem ei, damnauit in eo peccatum. Itaque ſi & nos ſaluatoris
exemplo non peccemus, damnamus peccatum. ¶ Qui enim
ſecundum carnem ſunt, quę carnis ſunt ſapiunt.) Hoc dicit,
quia qui ſuggeſtioni quæ efficitur per carnem, obtemperat:
quæ carnis ſunt, ſapit. Hoc enim illi ſuaue videtur quod ſe-
quitur, contra ſas appetens vſum & ſententiam erroris car-
nia. in carne enim mundanus error ſignatur quacunque ex
parte. ¶ Qui verò ſecundum ſpiritum, ea quæ ſunt ſpiritus
ſentiunt.) Manifeſtum eſt quia qui ſe à carnis deſideriis con
tinet, iuxta legem mentis viuit. Hoc enim illi vtile videtur
ſapere, quod conueniat legi.

NAm prudentia carnis, mors eſt.) Prudentia carnis
peccatum eſt, quod generat mortẽ. Prudentia e-
nim ideo dicitur, cũ res ſtulta ſit, quia ſecularib⁹
hominibus errores ex viſibilib⁹ concepti ſiue in
ſenſu ſiue in actu cõtra legẽ dei, prudentia videtur: maxime
quia omnis induſtria & aſtutia illorũ in eo eſt, vt peccent. Sa
B pere enim ſibi videntur ſi illud diligentius curent, cum nihil
ſtultius ſit quàm peccare. Eſt & alia prudentia carnis, quæ
mundanis rationibus inflata, negat aliquid fieri quod mun-
di careat ratione. Vnde deridet virginis partũ, carnis reſur-
rectionẽ. ¶ Prudentia autem ſpiritus, vita & pax.) Vere hæc
eſt ſapientia, quæ vitã acquirit & pacem. Sequens enim ſpi-
ritalia contẽptis illecebris vitæ pręſentis, æternã habebit vi
tam cum pace, id eſt, ſine inquietudine. Vbi enim perturba-
tio eſt, & pœna eſt. ¶ Quoniam ſapientia carnis inimica eſt
deo. Legi enim dei non eſt ſubiecta. nec enim poteſt.) Non
carnem dixit inimicã, ſed ſapientiam carnis: id eſt, non ſub-
ſtãtiam, ſed actus, aut cogitationẽ, ſiue aſſeuerationẽ quæ na
ſcitur de errore. Sapientia ergo carnis eſt primo in loco, a-
ſtrorum ab hominibus inuẽta diſputatio, deinde viſibilium
oblectatio. Hæc inimica deo ſunt, quia elementorum do-
minum, & opificem mundi his coæquant quę fecit, aſtruen-
tes nihil poſſe fieri pręterquã mundi continet ratio. Quam-
obrem negant deum feciſſe vt virgo pareret, aut mortuo-
C rum corpora reſurgerẽt: quia ſtultum eſt, inquiunt, vt deus
fecerit vltra quàm ſapit homo. O prudentes mundi, qui pu
tant deum non debere aliter facere quàm ab eo facit cõdita
creatura, vt ipſe ſimilis creaturis putetur. Sic cæcati ſunt, ne
videant qualem contumeliã deo faciũt. Opus enim quod in
laudem ſuam prædicandã facere dignatus eſt, iſti vituperan
tes, incredulum & ſtultum aſſerunt. ac per hoc legi dei hoc
ſtudium ſubiectũ eſſe non poteſt, in eo quod exercitatur vt
dei geſtis repugnet. ¶ Qui enim in carne ſunt, deo placere
non poſſunt.) Sapientes mũdi in carne ſunt, quia reſpiciẽtes
mundum, ſpiritali ſapiẽtiæ reſiſtũt, quia totus mundus caro
eſt. Omne enim viſibile carni deputatur. cognata enim ſunt
carnis, imò elementa carnis. Ideoq; qui mũdanis rebus ob-
temperat, in carne eſt. ¶ Vos autem non eſtis in carne, ſed in
ſpiritu.) In carne poſiti dicuntur non eſſe in carne, ſi aſ-
ſentientes Ioanni apoſtolo mundana non diligant: Sententia
enim homini ſuam quaſi fingit naturam, vt hoc appelletur
D quod ſentit. ¶ Si tamen ſpiritus dei habitat in vobis.) Hoc
ideo ambigue dicit, quia in lege inducti, nõ adhuc perfectæ
erãt fidei, ſed ſpem in eis videbat perfectiõis. Vnde aliquan
do quaſi perfectis loquitur, aliquando quaſi perfecturis,
hoc eſt, aliquando laudat, aliquando commonet: vt ſi ſecun
dum ſupra memorata verſentur iuxta legem naturæ, in ſpi-
ritu eſſe dicantur: quia ſpiritus dei in eo habitare non po-
teſt, qui carnalia ſequitur. ¶ Si quis autem ſpiritum Chriſti
non habet, hic non eſt eius.) Spiritum dei nunc ſpiritum di-
cit Chriſti, quia omnia patris, filij ſunt. Hoc ergo dicit, quia
qui ſupradictis erroribus ſubiectus eſt, ad Chriſtum nõ per-
tinet. ſpiritum enim eius non habet, quem vt filius dei eſſet,
acceperat. Duabus enim ex cauſis deſerit hominem ſpiri-
tus ſanctus, cum aut ſenſum carnis habet, aut geſta. Itaque
per hæc ad bonam conuerſationem compellit. Quamuis e-
nim bonitate dei erigantur homines, non erunt tamen filij
dei vocati niſi ſic vixerint, ne ſatis indigni cõceſſo nomine
videantur. ¶ Corpus quidem mortuum eſt propter pecca-
tum, ſpirit⁹ verò vita propter iuſtificationẽ.) Peccati cauſa
corpus mortuum aſſerit eorũ quos deſerit ſpiritus ſanctus,

necad iſtum,id eſt, ſpiritũ quis eorũ paſſione poteſt perue-
nire. Spirit' enim dei neſcit peccare. Ad iuſtificationẽ enim
datur, vt adiutorio ſuo iuſtificet. Ergo quia peccare neſcit,
vita eſt. Mori enim non poteſt, quia per peccatum mors:ac
per hoc ſibi peccator oberit, non ſpiritui quẽ accepit. Nec
enim ſpiritus erit in cauſa, qui voluit iuſtificare. Signum e-
nim iuſtificationis hoc eſt in homine, vt per id quod inhabi
tat in eo, iuſtificatus appareat eſſe filius dei. Non enim in fi-
cto homine, neque in corpore ſubdito peccatis poteſt habi-
tare ſpiritus ſanctus, ſicut dicit Salomon. Si quis autẽ denuo
Sapien.1. carnaliter viuat, deſert' ab ſpiritu ſancto, in iniuſtitia ſua mo
rietur. Corpus autem dicẽs totum hominem ſignificat mor
tuum peccati cauſa: ſicut & à propheta ſub vocabulo animę
Ezech.18 totus homo ſignificatur, quaſi à parte totum. Ait enim: Ani-
ma quæ peccauerit, ipſa morietur. Nunquid ſine corpore?
Hic corpus pro toto homine poſuit, ille autem animam. Et
alius propheta carnẽ dicendo, totum hominem ſignificauit.
Eſaiæ.40. Ait enim: Videbit omnis caro ſalutare dei. Et quoniam ba-
ptizato datur ſpiritus ſanctus, etiam ipſius eſſe ſpiritus di-
citur. Idcirco cætera hominis ad comparationem eius cor-
pus appellauit. Præterea quod anima dum peccat, caro dica
tur, hoc enim vocatur quod ſequitur: ſicut ſæpe iã dixi. Si-
mili modo & dominus cum in paſſione ſua diuinitatẽ ſuam
minime formidare vellet intelligi, ſed hominis eſſe mœſti-
tiam, ait: Spiritus quidem prõptus eſt, caro verò infirma. vt
in ſpiritu deum, in carne verò hominẽ ſignificaret. ¶ Quod
ſi ſpiritus eius qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, habitat in vo-
bis: qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis: viuificabit & mortalia
corpora veſtra propter inhabitantẽ ſpiritum eius in vobis.)
Ipſum ſenſum eadem tractat ratione. Corpora enim dixit,
per quę homines ſignificat. Et quia ſupra dixit propter pec
catum corpus mori morte ſecunda, hic iterum propter bo-
nam vitã mortalia corpora viuificari promiſit, id eſt totum
hominem. ¶ Igitur fratres debitores ſumus non carni, vt ſe-
cundum carnem viuamus.) Rectum & manifeſtum eſt non
nos adinuẽtioni Adæ, quia carnaliter egit, obſecundare de-
bere, qui prior peccãs mortem nobis hæreditatis titulo de-
reliquit: ſed legi Chriſti ſeruire nos debere, qui nos ſpirita-
li ratione à morte ſupradicta redemit. Huic enim debitores
ſumus, qui nos carnalibus vitiis ſorditatos per lauacrum ſpi
ritus ablutos iuſtificauit, & filios dei fecit. Prius enim in car
ne poſiti exemplo Adæ viuebamus ſubiecti peccatis, nunc
verò liberati reddere debemus obſequium redemptori.
Quod quidem obſequium non illi vtique proficit, qui nul-
lius eget, ſed nobis vitam acquirit æternam. Sic enim diligit
nos, vt ſibi imputet quod nobis promiſit. ¶ Si enim ſecundũ
carnẽ vixeritis, moriemini.) Nihil enim verius: quia ſi ſecũ-
dum Adã vixerimus, moriemur. Adam enim præuaricans
vẽdidit ſe peccato, carni deputatur. Omne enim peccatum,
caro eſt. Propter quod enim deforis vitia & delicta naſcun
tur ex ſenſibus, de auditu, viſu, odoratu, vel guſtu, carni de-
putantur. Omnis enim cogitatio foras reſpiciens incurrit
delictum. Nam & primi hominis deforis peccatum natum
eſt. Secundum carnem ergo viuere, mors eſt. Omnis enim
actus carnis, extra legem eſt. ¶ Si autem ſpiritu facta carnis
mortificaueritis, viuetis.) Corpus vult lege animæ guber-
nari. Vnde oſtendit, ſi duce ſancto ſpiritu actus & conſilia
carnis, quę huius mundi inſtigantibus poteſtatibus concin-
nantur, fuerint repreſſa, ne agendi accipiant poteſtatem, vi-
tam præſtari. Mortificari enim dicuntur ſi ceſſent. non ſunt
enim ſi ceſſant, quia peccatum non eſt ſi non fiat.

QVicunq; enim ſpiritu dei agũtur, hi filij ſunt dei.)
Hos dicit ſpiritu dei agi, in quorum actibus cõſi-
lia principum & poteſtatum huius mundi nõ vi-
dentur. In quorũ enim videntur, nõ ſunt filij dei,
ſed diaboli: quia qui de deo natus eſt, nõ peccat, dicit Ioan-
1.Ioan.3 nes apoſtolus. Hoc eſt enim quod probat dei filios & diabo
li. Vnde domin' ad Iudæos quod male agerẽt, & parricidiũ
Ioan.8. cogitarẽt, ait: Vos de patre diabolo eſtis. ¶ Nõ enim accepi-
ſtis ſpiritũ ſeruitutis iterũ in timore.) Hoc dicit, quia acce-
pto ſpiritu ſancto à timore malorũ actuum exuti ſumus, vt
de cætero nihil tale agamus vnde iterum timeamus. Ante e-
nim ſub timore eramus, quia lege data omnes rei ſunt cõſti-

A tuti. Spiritum ergo timoris legẽ dixit, quia homines pecca-
ti cauſa in timore cõſtituit. Lex aũt fidei, quæ in ſpiritu ado
ptionis ſignificatur, lex ſecuritatis eſt: quia à timore nos e-
ruit dum donat peccata, ac per hoc ſecuros nos fecit: ac dici
tur ſpiritus non timoris ſecundum hunc mundũ. ¶ Sed acce
piſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba
pater.) In quo clamam' abba, id eſt pater. Gratia dei à timo
re liberati, accepimus ſpiritũ adoptionis filiorũ, vt conſide
rãtes quid eramus, & quid dono dei ſumus adepti, magna cũ
diligentia vitã noſtrã ordinemus, ne nomen dei patris in no
bis iniuriã patiatur, & ea omnia quæ euaſimus, veluti ingra-
ti incurram', vt audeamus dicere deo, abba, id eſt pater. Id-
eoque cõmonet ne accepta fiducia in temeritatẽ vertatur.
Si enim huic voci qua dicim', abba pater, diſſimilem vitam
exhibeamus, iniuriam deo facimus vocantes eum patrẽ. Id-
circo enim bonitate ſua hoc nobis indulſit quod ſuper na-
turam noſtram eſt, vt quod ſubſtãtia indigni ſumus, operi-
bus mereamur. ¶ Ipſe ſpiritus reddet teſtimonium ſpiritui
noſtro, quod ſumus filij dei.) Bene agentibus nobis, & per
B hoc ipſo manẽte in nobis ſpũ ſancto, huic voci & animo no
ſtro quo clamamus in oratiõe, abba id eſt pater, ſpiritus dei
teſtimonium dat, dum manet in nobis, quoniã nõ temere di
cimus, abba pater. Dignã enim vitã huic voci exhibeamus,
& hoc eſt teſtimonium filiorũ, ſi in eos per ſpiritũ videatur
ſignum paternum. ¶ Si autẽ filij & hæredes: hæredes quidẽ
dei, cohæredes autem Chriſti. Cum deus pater nullo modo
mortuus poſſit dici, Chriſtus autem eius filius mortuus dica
tur cauſa incarnationis, quid eſt vt hic qui mortuus eſt, ſem
per viuentis hæres eſſe dicatur, cum hæredes vtique nõ niſi
mortuorum ſint? Sed hæc cauſa humanitatis eſt. Nam apud
deum quæ apud nos hęreditas dicitur, donum eſt patris in fi
lios obedientes transfuſum, vt viuus viuentis hęres ſit me-
rito proprio, non neceſſitate defuncti. Vnde & dominus in
euangelio non magis humana quàm diuina ratione viuũ vi-
uentibus ſubſtantiam ſuam partitum eſſe, licet in parabola,
ſignificauit. Nec enim parabola abſurda ratione componi-
tur. Vt ergo promptos nos ad obediendum deo patri face-
C ret, hac ſpe exhortatur dicens dei nos futuros hæredes, co-
hæredes autem Chriſti: vt quia ſpes magna præmij eſt, tanto
magis in dei rebus propenſiores eſſemus, poſtponentes cu-
ram mundanorum. Quid ſit autem cohęredem eſſe filij dei,
ab apoſtolo Ioanne docemur. Inter cætera enim ait: Sci- 1.Ioan.3.
mus quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus. ¶ Si tamen
compatiamur, vt & ſimul glorificemur.) Quomodo cohæ-
redęs Chriſti fieri poſſimus declarat, dicens: Si tamen com-
patiamur, vt & ſimul glorificemur. Videamus ergo quid
ſit compati. Compati eſt perſecutiones tolerare propter
ſpem futurorum, carnẽmque crucifigere cum vitiis & con-
cupiſcentiis, hoc eſt, voluptates & pompas ſeculi ſpernere.
Cum enim hæc omnia mortua fuerint apud hominem, cru-
cifigit mundum, futuri ſeculi vitam credẽs, in qua ſe ſperat
cohæredem Chriſti futurũ. ¶ Exiſtimo ergo quod non ſunt
condignæ paſſiones huius temporis ad futurã gloriam quæ
reuelabitur in nobis.) Exhortatio hæc ad ſuperiora per-
tinet, per quam oſtendit parua eſſe quæ hic poſſunt à perfi-
D dis irrogari ad comparationem decreti muneris in futuro
ſeculo. Propterea ad omnia extitia paratos eſſe debere, quia
magna pro his repromiſſa ſunt præmia, vt in tribulatione
conſoletur ſe animus, & ſpes creſcat. Nam & quoſdam imò
multos ſcimus pro præſentibus lucris ad modicum vtique
profuturis quàm aſperos & duros ſubire labores, & ad quæ
aliquando, quia ipſa vita fragilis eſt & incerta, peruenire nõ
poſſunt. Nautæ pro quibus cõmodis tantis ſe procellis & tẽ
peſtatibus credunt, cum ſciant in his magis mortem ante o-
culos eſſe, quàm vitam? Et milites ſpe præſentis præmij,
cum incerta victoria ſit, in gladios inſurgere non dubitant.
Quanto ergo magis pro Chriſto patiendum eſt, cuius etiam
protelata ſunt nobis beneficia, qui pro paruis magnifica, &
pro temporalibus perpetua præmia, cum gloria pollicetur.
Pro Chriſto dicimur pati, cum nobis, nõ illi proficiat quod
patimur. Sed quia ille occaſionem quærit remunerandi nos,
hoc præcipit. Vt bonus enim vel profuſus largitor cauſas
quærit quomodo donet aut indignis aut verecũdis. Deniq;
vt ipſa

vt ipſa exitia tolerari poſſint, ipſe ſuggerit vires. ¶Nā expe
ctatio creaturæ, reuelationem filiorum dei expectat.) Quo-
niam præſentis temporis paſſiones indignas dixit ad futu-
ram gloriam, ſubiecit quod creatura hoc expectat, vt com-
pleatur numerus filiorū dei, deſtinatus ad vitā: vt tunc de-
mum etiam ipſa creatura poſſit liberari à ſeruitute corru-
ptionis, & ceſſaret in vitio. ¶ Vanitati enī creatura ſubiecta
eſt non voluntaria.) In domini & creatoris poteſtate poſita
creatura, nō vtiq; ſpōte ſubiecta eſt vanitati. Nō enim pro-
derit ſibi quod ſubiecta eſt, ſed nobis. Quid eſt ergo in quo
vanitati ſubiecta eſt, niſi quia quæ generat, caduca ſunt? O-
peratur enim vt fruct⁹ faciat corruptibiles. Corruptio ergo
ipſa vanitas eſt. Omnia enim quæ naſcuntur in mundo, infir
ma, caduca, & corruptibilia, ac per hoc vana ſunt. Vana ſunt
enim, quia ſtatum ſuum tenere nō poſſunt. Nam cuncta de-
formata per fluxū ſemper in ſe redeunt cōfuſa in naturā. Di
Eccle. 1. cit de his & Salomō, quia omnia hęc vanitas. Nec diſcordat
Psalm. 38. ab his Dauid, dicēs: Veruntamē vanitas omnis homo viuēs.
Māducare enim, & bibere, & res mundi curare, nōne vani-
tas eſt? & prodeſt tamē ipſa vanitas. Proficit enim hominib⁹
natis in mundo, vt per hęc in corporibus exercitati, diſcant
myſterium creatoris. ad cōparationem enim ęternorū vana
ſunt. Nam ſuo bona ſunt, quippe cum ſint neceſſaria. ¶ Sed
propter eum qui ſubiecit illā in ſpe.) Quæ ſpes? Statim ſub-
iecit dicēs: Quoniam & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute
corruptelæ in libertatē gloriæ filiorum dei.) Quoniam con
tradicere nō poteſt creatura conditori ſuo, eius cauſa ſubie-
cta eſt, non ſine ſpe. Habet enim in labore poſita hoc ſolati-
um, quoniam habebit requiē, cum crediderint omnes quos
ſcit deus credituros: quorum etiā cauſa ſubiecit: ¶ Scimus e-
nim quoniā omnis creatura ingemiſcit & parturit vſque ad-
huc.) Parturire dolere eſt. Ipſe ſenſus eſt, quia omnis crea-
tura per quotidianum laborē ingemiſcit & dolet vſque mo
do. Vſque modo tādiu ſignificat, quādiu legitur. Ipſa enim
elementa cum ſolicitudine operas ſuas exhibent, quia ſol
& luna non ſine labore ſtatuta ſibi implent ſpatia, & ſpiri-
tus animalium magno gemitu arctatur ad exhibenda ſerui-
tia. Nam videmus illa gementia cogi inuita ad laborē. Hæc
ergo omnia expectāt requiem, vt à ſeruili opere liberētur.
Si autem hæc eſſet ſeruitus quæ ad deum proficeret prome
rendam, gauderet, non doleret creatura: ſed quia noſtri cau
ſa ſubiacta eſt ſeruituti corruptiōis, dolet. Videt enim quo-
tidie opera ſua interire. quotidie enim oritur & occidit op⁹
eius. Recte ergo dolet, cuius operatio non ad æternitatem
pertinet, ſed ad corruptionē. Quantum ergo datur intelligi,
ſatis de noſtra ſalute ſolicita ſunt, ſcientia ad liberationē ſu-
am proficere, ſi modo nos citius agnoſcamus authorē. Hæc
itaque ſcientes, omni cura diligentiáque dignos nos præbea
mus, aliis quoque vt exemplo ſimus, nō noſtra ſolum miſe-
ratione cōmoti, ſed & eius cauſa quæ diebus ac noctibus in-
iurias patiēs ingemiſcit. Solemus enim in alienis cauſis pro-
penſius vigilare. ¶ Non ſolum autem illa, ſed & nos qui re-
ceptaculum ſpiritus habemus, nos ipſi intra nos metipſos in-
gemiſcimus expectātes redēptionem corporis noſtri.) Poſt
creaturā mundanam adiecit etiam nos hoc expectare, & in-
gemiſcere ad deum, vt hinc liberemur cuncti deſtinati ad
vitā, quia Chriſtianis mundus hic pelagus eſt. Sicut enim ma
re aduerſis excitatur procellis, inſilit, & tēpeſtatem nauigan
tibus facit: ita & ſeculum perfidorum conſpiratione com-
motum, perturbat fidelium mentes: & tanta peruerſitate a-
git inimicus, vt quid prius euitandum ſit, ignoretur. Si enim
poteſtas deſinit eſſe aduerſum nos, priuatorum mentes exa
gitat. ſi & hi cōpeſcantur, per domeſticos conflat incendiū.
Et ſi hoc poſitum fuerit, arte ſua inter ipſos germanos facit
diſcordiā: vt quatuor angulis pulſata domus, ex aliqua par-
te faciat ruinam. propter quod non conſilio fugiendum eſt
Lucæ 2. hinc Chriſtianis. Exemplum enim debent ſequi ſancti Si-
meonis, qui ſciens bellum hic geri contra perfidiam, in pace
dimitti ſe poſtulauit. Hoc eſt quod ſinguli orantes pro om-
nibus oramus, vt veniat regnum dei. Tunc enim erit libera
Math. 6. tio corporis noſtri, id eſt, omnium Chriſtianorum. In cor-
Roman. 12. pore enim omnes ſignificauit, quia ſumus alter alterius mē-
bra. Apoſtolus quidem quaſi vir diuinus bene ſentit de no-
A bis, dicēs: quia ingemiſcimus vt hinc liberemur, ſicut & in-
gemiſcebat Simeon. Sed video oblectatione mundi nos te-
neri. Igitur per hæc quę ſupra dicta ſunt, oſtēdit quam vim
creatura patiatur noſtri cauſa, quando nos quibus obſequi-
um eius proficit, quíque dei ſpiritum adiutorem habemus,
ingemiſcimus vt hinc liberemur, vt promiſſa conſequamur
præmia. Quāto magis ergo creatura ingemiſcit, quæ neque
adiutorem habet ſpiritū ſanctum, nec in ſua cauſa laborat,
addicto hoc, vt ea quæ labore ſuo generat vt alimentis ſer-
uorum dei proficiant, contra fas videt idolis immolari. Vn
de plus dolet, & optat citius liberari, ſciens hoc ad iniuriam
proficere creatoris.

SPe enim ſaluati ſumus.) Hoc dicit, quia ſperando
quod promiſit deus in Chriſto, nobis meritum fa
cimus vt liberemur. Ergo in ſpe liberati ſumus,
quia non aliud futurū putamus quàm credimus.
¶ Spes enim quæ videtur non eſt ſpes.) Manifeſtum eſt non
eſſe ſpē quæ videtur, ſed quod non videtur: ac per hoc ſpe-
rantes præmiis afficiendi ſunt: quia quæ nō vident, ſperant.
B ¶ Nā quod videt quis, quid ſperat? Sed ſi quod nō videm⁹,
ſperamus, per patientiam expectamus.) Dubium non eſt ea
ſperari quæ nō vidētur. expectātur enim futura. Hæc expe
ctatio patientia eſt, quæ multū meretur à domino: vt de die
in diem expectās cupiat venire regnum dei, & non dubitet
quia tardat. ¶ Similiter autē & ſpiritus adiuuat infirmitatem
noſtræ oratiōis.) Quoniā ſuperius ingemiſcere nos, & pre-
cari liberationē memorauit, & in dolore poſiti aut quæ lon
ge futura dicta ſunt, mox fieri volumus, aut cito tolli, per
quæ ad meritum peruenimus: & videmur imbecilla oratiōe
precari, dum illi denegatur effectus. Infirma eſt enim, quia
contra rationē poſtulat: ac per hoc infirmitatē hanc à ſancto
ſpiritu dato nobis adiuuari oſtendit. Adiuuat autē, quia quæ
aut ante petuntur quàm peti debeant, aut ſunt cōtraria, non
ſinit fieri. ¶ Nā quid oremus ſicut oportet, neſcimus.) Infir
mitatē orationis noſtræ ignorantiam ſignificare declarauit.
Fallimur enim putātes prodeſſe quæ poſcimus, cū non pro-
ſint. Denique eidē Apoſtolo tertio deprecāti vt tentationes
C ab eo ceſſarent, quia crebræ erāt, dictū à domino eſt: Suffi- 2. Corint. 12.
cit tibi gratia mea. nā virtus in infirmitate perficitur, id eſt,
ſic meritum quis collocat, dum in tribulationibus patiēs in-
uenitur. Didicit ergo cōtra ſe eſſe quod petebat. Eſt & ali-
quando ſuperba & ſtulta petitio, ſicut fuit duorum apoſto-
lorum Iacobi & Ioannis quibus incōgrua & immēſa peten-
tibus dictū eſt: Neſcitis quid petatis. ¶ Sed ipſe ſpiritus po- Math. 20.
ſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.) Non humanis
eloquiis poſtulare pro nobis dicit ſpiritū domini, ſed more
naturæ ſuæ. Cū enim quod de deo eſt, deo loquitur: eo mo-
re loquatur neceſſe eſt, quo ille loquitur de quo eſt. Nemo
enim cum ciue ſuo alia lingua loquitur. Superfundit enim ſe
precibus noſtris ſpiritus datus nobis, vt imperitiam & im-
prouidentiam noſtram motu ſuo operiat, & illa nobis à deo
petat quæ proſint nobis. ¶ Qui autem ſcrutatur corda, ſcit
quid deſideret ſpiritus, quia ſecundum deum poſtulat pro
ſanctis.) Manifeſtum eſt quia deo cui nihil tacitum eſt & oc
cultum, nota eſt precatio omnium ſpirituum: quanto magis
ſpiritus ſancti qui eiuſdē vtique ſubſtātiæ eſt, eloquitur non
D impulſu aëris, neque vt angeli, aut ſicut cętera ex creaturis,
ſed ſicut cōpetit eius diuinitati. Deo ergo loquitur, cum no
bis tacere videtur, quia & videt cum nō videatur, & hæc pe
tit quæ ſcit deo placere & nobis prodeſſe. Tūc ſanè pro no
bis interponit ſe idē ſpiritus, cum ſcit nos per ignorantiam
non per iactantiā contraria poſtulare. ¶ Scimus autem quo-
niam diligentibus deum omnia procedūt in bonum, iis qui
ſecundum propoſitū vocati ſunt ſancti.) Hoc dicit, quia di-
ligentes deum etſi imperitè precati fuerint, non illis oberit,
quia propoſitū cordis illorum ſciens deus & ignauiā, non il
lis imputat quæ aduerſa poſtulant, ſed ea annuit quæ danda
ſunt deum amantibus. Vnde & dominus ait: Scit autem, in- Math. 6.
quit, pater veſter quid vobis opus ſit, antequam petatis ab
eo. Hi autē ſecundum propoſitum vocantur, quos creden-
tes præſciuit deus futuros ſibi idoneos vt antequā crederēt
ſcirētur. ¶ Nā quos præſciuit, & prædeſtinauit.) Iſtos quos
pręſciuit futuros ſibi deuotos, ipſos elegit ad promiſſa prę-

mia capeſſendæ: vt hi qui credere vidētur, & non permanēt in fide cœpta, à deo electi negentur: qoia quos deus elegit, apud ſe permanēt. Eſt enim qui ad tēpus eligitur, ſicut Saul & Iudas, nō de præſciētia, ſed de præſenti iuſtitia. ¶ Cōſortes fieri imaginis filij ſui.) Hoc dicit, quia ideo prædeſtinantur in futurū ſeculum, vt ſimiles fiant filio dei, quod iā ſupra memorauit. ¶ Vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus.) Recte primogenitus, qui ante omnem creaturam nō factus, ſed natus eſt, ad cuius exemplum deos homines in filios ſibi adoptare dignatus eſt. Eſt & primogenitus in regeoeratiōe Chriſt⁹. Eſt & primogenitus ex mortuis, cuius natura ignoratur. Eſt & primogenitus poſt victoriā aſcendēs in cœlos. Primogeoitus igitur in omnibus frater ooſter dicitur, quia homo dignat⁹ eſt oaſci. Dominus verò eſt, quia deus noſter eſt, ſicut dicit propheta Hieremias: Hic eſt deus noſter.

QVos autē prædeſtinauit, illos & vocauit.) Vocare eſt cogitantē de fide adiuuare, aut cōpungere eū quē ſciat audire. ¶ Et qnos vocauit, ipſos & iuſtificauit: quos autē iuſtificauit, hos & magnificauit.) Hoc dicit quod ſupra, quia quos præſciuit deus aptos ſibi, hi credētes permanent, quia aliter fieri oon poteſt: niſi quos præſciuit deus, ipſos & iuſtificauit: ac per boc & magnificauit illos, vt ſimiles fiāt filio dei. De cæteris quos nō præſciit deus, non eſt illi cura in hanc gratiā, quia noo præſciit. ac ſi eredant, aut eligantur ad tempus, quia videntur honi, ne iuſtitia contēpta videatur, ooo permanent vt magnificētur, ſicut & Iudas Scarioth, aut illi ſeptuagintaduo, qui electi poſt ſcandalum paſſi receſſerunt à ſaluatore. ¶ Quid ergo dicemus ad hæc? Si deus pro nobis, quis contra nos?) Manifeſtū eſt quia deo nobis teſtimonium perhibeote: quis eſt qui audeat accuſare nos, quando ipſe qui iudex eſt, ante præſcit nos, & idooeos iudicauit? ¶ Qui proprio filio ſuo nō pepercit, ſed pro oobis omnibus tradidit illom.) Sic ſeeuros oos debere eſſe fidei cauſa hortatur, vt deum quo præſcio* aotequam ex impiis fideles eſſemus, filium ſuū pro nobis morti tradidiſſe oſteodat. ¶ Quomodo noo etiā cum illo omnia nobis donauit?) Deum olim decreuiſſe dicit remuoerandos eredentes in Chriſtū. Si enim quod maius & præcipuum eſt pręſtitit nobis, vt filium ſuum verum & chariſſimum traderet propter nos adbuc impios, quare non quod minus eſt, facturus credatur pro nobis credentibus ſibi, quia iam parata ſunt credeotibus præmia: Minus eſt eoim nobis omnia cum illo donare, q̃ illum noſtri cauſa morti tradere. ¶ Quis accuſabit aduerſus electos dei?) Neminem audere nec poſſe iudicium & præſcientiam dei in nobis retractare, apertum eſt. Quis eſt enim qui poſſit hæc quæ deus probat, improbare, cum nemo ęqualis ſit deo? ¶ Deus qui iuſtificat.) Hoc in Eſaia propheta eſt, quod hie quaſi ſuum ponit, quia nemo eſt alius qui qood probat de⁹, argoat. Aut ne ſorte ipſe nos deus accuſet, ſed non poteſt quos iuſtificat accuſare. ¶ Et quis erit qui cōdemnet? Chriſtus, qui mortuus eſt, imò qui & reſurrexit, & eſt in dextera dei, qui etiam interpellat pro nobis?) Deum, quia nos iuſtificat, accuſare nos negat: ſimul & Chriſtum damnare nos non poſſe, quia eo affectu diligit nos, vt moreretur pro nobis: & reſurgens, ſemper cauſas noſtras agit apud patrem. Cuius poſtulatio contemni oon poteſt, quia in dextera dei eſt. hoc eſt, in booore quod de⁹ eſt, vt de deo patre ſecuri, & Chriſto filio eius qui iudicaturus eſt, in fide eorum lætemur. Hioc illud eſt quod dicit Petro apoſtolo: Ecce expoſtulauit Satanas vt vos vētilet ſieut triticum: ego autem rogaui pro te, ne deficiat fides tua. Hoc ergo modo ioterpellat pro nobis ſaluator. Sciens enim impudentiam & altitudinem aduerſarij noſtri, cum ſe commouet aduerſum nos, ſi non ei aſſentiamus: ſaluator noſter interpellat pro nobis, ne aliquid violenter præſumat circa nos, vt arceatur inſolentia eius. Hac cauſa tamē dicitur filius interpellare, cum ipſe agat totum, & æqualis ſit deo patri. Et qnia vnus dicitur deus, oe pater & filius ſingularis vel vnio putaretur, ad perſonarum diſtinctionem ſic loqnitur ſcriptura, vt & filium non diſparem tradat: & patrem, quia pater eſt, & quia ab ipſo ſunt omnia, præferat. ¶ Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti?) Hoc eſt, qnis nos auertere poterit à dilectione Chriſti, qui nobis tam magna & innumera præſtitit

Lucæ 22

beneficia? ¶ Tribulatio?) Sed non facit, quia dilectionē firmi Chriſtiani nulla vincuot tormenta. Amātis enim plus incitatur charitas, ſi eum cuius ſenſit beneficia prohibeatur amare. Dum enim putant ſe immerita eius ſeminare, memorat beneficia. ¶ An angoſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculū, an gladius? Sicut ſcriptum eſt: Quia propter te morte afficimur tota die, æſtimati ſumos velut oues occiſionis: ſed io his omoib⁹ ſuperamus propter eum qui dilexit nos.) Hoc ſcriptū eſt in pſalmo quadrageſimotertio. Manifeſtū eſt ergo hæc omnia quæ enumerat, exitia, tribulatiooes, preſſuras, & mortem noo poſſe conferri vel cōparari charitati Chriſti, qoā ſeminauit in nobis. Multò enim maiora eius beneficia habemus, q̃ hæc ſuot omnia quæ vidētur aduerſa. Si enim morimur pro illo, quod grauius videtur in his: & ille mortuus eſt pro nobis. Sed ille vt prodeſſet nobis, noſtra autē mors nō illi proficit, ſed nobis. Tēporalem enim vitā perdimus, vt nobis repēdatur ęterna. Et quid mirum ſi ſerui moriātur pro bono domino, quādo dominus mortuus eſt pro ſeruis, & malis? Vincunt ergo beneficia, & exhortātur animū ad perſeuerādū propter eum qui dilexit nos. ¶ Cōfido enim quia neque mors.) Coofideotia hæc de ſpōſione Chriſti eſt, qua promiſit in tribulatione adiuuare ſibi dicatā fidem. ¶ Neq; vita, oeq; angelus, neq; virtus, oeq; altitudo, neq; profundum, neq; præſentia, oeq; futura, neq; alia creatura poterit nos ſeparare à charitate dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu domioo noſtro.) Hæc ſunt omnia quæ ad abductionē noſtram à diabolo inſeruntur, quæ idcirco memorat, vt muniat oos: vt ſi aduenerint, cōfidētes de ſpe & auxiliis Chriſti, armati fide aduerſus hæc repugnemus. Quid enim ſi mors illata fuerit? nō oe lucrum eſt maximū, occaſionem inuenire qua citios eatur in regnū promiſſum? Neq; ſi præſens vita promiſſa nobis fuerit dignitate munita, debet nos auertere à ſpe & beneficiis Chriſti, quē ſcimus, qnia non ſolū in futuro, ſed & in præſenti proderit oobis. Nec quidē ſi ſe angelus nobis oſtēdat ad ſeducēdos nos, ſubornatus fallaciis patris ſui diaboli præualere debebit aduerſum nos, cū ſciamos Chriſto vt magni conſilij angelo nihil præponendum. Neq; ſi virtus ab aliquo facta fuerit, ſicut dicitur facta à Simone Mago, qoi dicitur io aëre ſurſum, vt populū Chriſti ſcādalizaret volaſſe, fidem noſtrā debebit minuere, ſcientium ſaluatorē nube ſamulante ſuſceptum aſcendiſſe ſuper omnes cœlos. Neque ſi in altitudinem ſe nobis oſtendat, de qua dicit idem Apoſtolus: An ignoratis altitudinem Satanę? à deuotione nos domini Ieſu debebit auferre, quem ſcimus deſcendiſſe de cœlo, vt terrena ſpiritalibus ſociaret. Neque ſi per phātaſiam, qua ſeducere meditatur, profundum nobis oſteodat errorem mirandum, qua territi forte ſuccūbamus illi: nec ſic dignum eſt vt Chriſto fidem frangamus, quē ſcimus noſtri cauſa in profundum terræ deſcendiſſe, & morte preſſa genus humanum liberaſſe. Neque ſi futura nobis ſpōdeat, quæ promiſit Euæ, aſſeoſum dabimus illi, diſcreti à Chriſto quem virtute & natura deum credimus & ſcimus. Nec ſi arte & ſublimitate aſtutię ſuę aliam creaturam fingat ad horam, ſicut finxerunt Iamnes & Mambres palam Pharaone, cōueniens eſt vt per hæc à deo creatore vero oos renocet, quē non ignoramus per Chriſtum filium ſuum creaturam coodidiſſe in æternum exiſtentem. Quibuſdam videtur aliam creaturā dixiſſe de idolis, ſed noo eſt verum, quia hane debuit ſignificare, quam ſub admiratione ſeductioois videretur fingere Satanas. Nam quis ſeducatur fidelium ad hæc, à quibus receſſit manifeſtato errore? Sed hæc meditatur ac iuogit, per quæ etiam electos poſſit ſedocere. Nolla ergo ſont quę nos poſſiot à charitate dei ſeparare, quę eſt in Chriſto Ieſu. Deos eoim charitatem ſuam in Chriſto oobis oſtendit, dum tradidit illum pro nobis.

CAPVT NONVM.

VEritatem dico in Chriſto Ieſu, non mentior, teſtimnnium mihi reddēte conſcientia mea in ſpiritu ſancto, quia triſtitia eſt mihi magna, & continuus dolor cordi meo. Optabā eni ipſe ego anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis cognatis ſecundum carnē, qui ſunt Iſraelitæ.) Quoniam ſuperius cōtra Iudæos loqui videtur,

videtur, qui ex lege iuſtificari ſe putant: nũc vt totum ſuum A
& affectum circa eos oſtendat, teſte conſcientia ſua in Chri
ſto Ieſu & in ſpiritu ſancto dicit ſe loqui, vt non velut inimi
co illorũ fides haberi non poſſit. Ideo Chriſtum & ſpiritum
ſanctum, quos nihil latet, teſtes dat: & quorũ teſtimonium
reprobari non poteſt, qui ſic perhibẽt teſtimonium Apoſto
lo, dum cõmendant eum virtute ſignorum, quę faciebãt per
illum. Quia enim tam magnum præſidium Chriſti, & pręci-
puam charitatem erga genus humanum oſtendit & dignatio
eius glorioſa, & immortalia præmia repromiſſa: ac per hoc
dolet genus ſuum quod eſt ſecundum carnẽ, quia increduli-
tate ſua hoc perenni & ſalutari beneficio ſe priuarunt. Ergo
optabã, ait, non opto: quia ſcit fieri nõ poſſe vt tam honeſtũ
membrum nullo præcedente vitio abſcinderetur à corpore
Chriſtiano, affectum tamen & dilectionẽ circa genus ſuum
oſtẽdit. ¶ Quorum adoptio eſt filiorũ.) Iuſte ſe dolere pro-
bat, quando prædicat laudem generis eorum: quia olim filij
adoptati affectũ & gratiã dei patris irritũ habuerũt. Adiecit
adhuc, vt & alios dolere pro his faciat, dicẽs: ¶ Et gloria, & B
legiſlatio, & teſtamenta, & obſequium, & promiſſa, quorum
patres, & ex quibus Chriſtus ſecundũ carnem, qui eſt ſuper
omnia deus benedictus in ſecula. Amen.) Tãta præconia no
bilitatis & dignitatis generis Iudęorum & promiſſionum e-
numerat, vt omnibus pro his dolorem incutiat: quia nõ reci
piẽdo ſaluatorem, prærogatiua patrum & promiſſionis me-
ritum perdiderunt, peiores gentilibus facti, quos prius quia
ſine deo erant, abominabantur. Propenſius enim malum eſt
dignitatem perdidiſſe, quàm non habuiſſe. Interea de ſalua-
tore dicit: Qui eſt ſuper omnia deus benedict⁹ in ſecula. Ã-
men. Quando enim nulla paterni nominis fit mentio, & de
Chriſto ſermo eſt, non poteſt differri ne deus dicatur. Fre-
quenter enim ſcriptura propter vnius dei profeſſionem, ſi
de deo patre loquitur, & deo adiungit filium, deum patrem
vocat, & filium dominum. Si quis autem non putat de Chri
ſto dictum, qui eſt deus, det perſonã de qua dictum eſt. De
patre enim deo hoc loco mentio facta non eſt. Sed quid mi-
rum ſi in hoc loco Chriſtum deum ſuper omnia aperta vo- C
ce loqueretur, de quo alia in epiſtola hunc ſenſum tali ſer-
mone firmauit, dicens: Vt in nomine Ieſu omne genu fle-
Philip.2. ctatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum? Hæc ſunt o-
mnia, ſuper quæ deus Chriſtus eſt. Neq; enim, exceptis his,
ſunt aliqua, vt non ſuper omnia deus Chriſtus ſit: nec poteſt
genu flecti ab omni creatura, niſi deo. Denique Ioãnes apo
ſtolus inſcius cum angelũ vt deum vellet adorare, audit ab
Apoca.19. eo: Ne feceris: quoniam conſeruus tuus ſum. deum, inquit,
adora. Nec dominus vtique adorari ſe pateretur, niſi quia
deus eſt. Si quo minus, vſurpaſſe dicendus eſt, & peccaſſe:
quod abſit: cum ipſe diabolum increpans, dominum deum
adorandum, & ipſi ſoli ſeruiendũ oſtendat. Nihil ergo prę-
iudicatur deo patri, cum adoratur Chriſtus vt deus: quia &
cum ſoli deo ſeruiendum dicatur, ſeruitur & Chriſto. Dicit
Rom.14 enim alio loco: Qui in his ſeruit Chriſto, placet deo. Quid
ergo ſupereſt, niſi vt pater deus, & filius deus, & nihilomi-
nus vnus deus credatur vterque? Siue enim patrem quis ado
ret, ſiue filium, vnum deum dicitur adorare: & ſeruire patri D
aut filio, vni deo ſeruitium exhibetur. Nulla igitur diſcre-
tio eſt, quia qui adorat filium, adorat & patrem: & qui ſeruit
patri, ſeruit filio. Et vt ſine adulatione deitatis huius confeſ
ſionem eſſe doceret, in concluſione poſuit Amen, hoc eſt,
verum eſt: vt Chriſtum deum ſuper omnia in veritate oſtẽ-
deret benedictum in ſecula.

NOn autẽ excidit verbum dei.) Non excidit ver-
Gene.21. bum dei dicẽtis: In Iſaac vocabitur tibi ſemen. id
eſt, hoc euenit, inquit, quod dixit deus futurũ, vt
non hi dicerẽtur ſemẽ eſſe Abrahæ, qui filij eius
eſſent ſecũdum carnẽ: ſed iſti qui fidem acciperent, per quã
natus eſt Iſaac, reformatã tempore Chriſti: non iam ſpecia-
le, ſed generale: vt quod Abrahã credidit de Iſaac, iſti cre-
derẽt de deo & Chriſto, qui natus eſt dei filius ad ſalutẽ hu-
mani generis redimendã. ¶ Neq; omnes qui ſunt ex Iſrael,
hi ſunt Iſraelitæ: neque qui a ſemen ſunt Abrahę, omnes filij
dei: ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemẽ.) Hoc eſt quod vult in-
telligi, non iam ideo dignos eſſe omnes, quia filij ſunt Abra-

A hæ, ſed illos eſſe dignos, qui filij promiſſionis ſunt: id eſt, quos
pręſciit deus promiſſionẽ ſuam ſuſcepturos, ſiue ex Iudęis,
ſiue ex gẽtibus. Hi enim digni ſunt dici Iſraelitæ, id eſt, vi-
dentes deũ, qui credũt. Nã de Iſaac vtiq; omnes hi filij ſunt
Abrahæ, quia omnis propago generis Iudæorũ ex Abrahã
per Iſaac eſt. Sed quia ſicut dixi, hi ſunt veræ filij Abrahæ,
qui promiſſionẽ ſequuntur, quę in Iſaac facta eſt, ac per hoc
reliqui filij non ſunt dicendi Abrahæ. Abrahã enim credens
Iſaac accepit propter fidem, quia credidit deo. In quo my-
ſterium futurę fidei deſignatũ eſt, vt illi eſſent fratres Iſaac,
qui eandẽ fidẽ haberẽt, in qua Iſaac nat⁹ eſt: quia Iſaac in ty
po ſaluatoris nat⁹ eſt ex promiſſiõe: vt qui crediderit Chri-
ſtum Ieſum promiſſum eſſe Abrahæ, hic ſit filius Abrahæ,
frater verò Iſaac. Dictum eſt ergo Abrahæ, Quia in ſemine Gene.26.
tuo benedicentur omnes gentes. quod vtiq; in Iſaac factum
non eſt, ſed in eo qui in Iſaac promiſſus eſt Abrahæ, qui eſt
Chriſtus, in quo omnes gẽtes benedicuntur credentes. Cæ-
teri ergo Iudæi filij ſunt carnis, dũ promiſſiõe priuãtur: nec
B deputari poſſunt merito Abrahæ, qui fidem nõ ſequuntur
per quã dignus extitit Abrahã. ¶ Id eſt, non qui filij carnis,
hi ſunt filij dei: ſed qui filij promiſſionis, æſtimãtur in ſemi-
ne.) Apertum eſt quia non poſſunt dici filij dei. Hi enim ex
cõcupiſcentia carnis nati ſunt, iſti verò ex fide ſpiritaliter,
ſecundum quod promiſſum eſt Abrahæ, vt hi æſtimarentur
ſemen eſſe, qui crederẽt. ¶ Promiſſionis enim verbum hoc
eſt, Ad hoc tempus veniam, & habebit Sara filium.) Hoc in
Geneſi habetur, vt quod præfiguratum in Chriſto eſt, vt fu Gene.18.
turus Chriſtus promitteretur filius Abrahæ, in quo promiſ
ſionis verbum impleretur, vt in Chriſto benedicerentur o-
mnes gentes terræ. Quando enim promiſſio facta eſt Abra-
hæ, & audiuit: Quia in ſemine tuo benedicentur omnes gen
tes terræ: Chriſtus vtiq; illi promiſſus eſt ex traduce Iſaac,
in quo hoc impletũ videmus. ¶ Nõ ſolum autem hæc, id eſt
Sara, ſed & Rebecca ex vno cõcubitu habens Iſaac patrem
noſtrum.) Non tantum ergo Saram in typo dicit generaſ-
ſe Iſaac, ſed & Rebeccam vxorem Iſaac. Sed alia cauſa eſt
C in Iſaac, alia in Iacob & Eſau: quia Iſaac in figura ſaluatoris
natus eſt, Iacob verò & Eſau duorum populorum habẽt ty
pum: id eſt, credentium, & non credentium: vt cum ex vno
ſint, diuerſi ſint tamen. In ſingulis enim & genus ſignifica-
tur, vt hi vnius generis dicantur, qui in cauſa fidei vnũ ſunt,
vel perfidiæ. Vnus enim ſignificatur in multis, non per tra-
ducem carnis, ſed per cõmunem cauſam: quia & ex Eſau Ia
cob filij dicendi ſunt, & Iacob Eſau imputãdi ſunt filij. Nec
enim quia Iacob laudatur, omnes ex eo nati filij eius merito
dicendi ſunt: aut quia Eſau diſplicet, omnes ex eius origine
reprobi ſunt: cum videamus & de Iacob traduce natos fa-
ctos perfidos, & de Eſau fideles & deo charos. Nam quia &
de Iacob multi ſunt perfidi, dubium non eſt. Omnes enim
Iudæi non credentes aut credentes ex eo habent originem,
Et quia de Eſau ſunt boni & fideles, probat Iob, qui eſt ex
filiis Eſau quintus ab Abraham, hoc eſt, nepos Eſau. ¶ Nam
cum nati nondum fuiſſent, aut aliquid egiſſent bonum vel
malum: vt ſecundum electionem propoſitum dei maneret,
D non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt: Quia maior ſer
uiet minori, ſicut ſcriptum eſt: Iacob dilexi, Eſau autem o- Malach.1.
dio habui.) Hoc in Malachia habetur. Præſcientiã dei flagi
tat in his cauſis, quia non aliud poteſt euenire, quàm nouit
deus futurũ. Sciendo enim quod vnuſquiſque illorum futu
rus eſſet, dixit: Hic erit dignus, qui erit minor: & qui maior,
erit indignus. Vnum elegit præſcientia, & alterũ ſpreuit. Et
in illo quem elegit, propoſitum dei manet: quia aliud non
poteſt euenire quàm ſcit & propoſuit in illo, vt ſalute dign⁹
ſit. Et in illo quem ſpreuit, ſimili modo manet propoſitum
quod propoſuit de illo, quia indignus erit. Hoc quaſi præ-
ſcius, non perſonarum acceptor. Nam neminem damnat, an-
tequam peccet: & nullũ coronat antequã vincat. Hoc per-
tinet ad cauſam Iudęorum, qui ſibi prærogatiua defendunt,
quod filij ſint Abrahæ. Apoſtolus autem conſolator ſe, vt
quia dixerat dolorem habere ſe cordis continuum cauſa in-
credulitatis eorum, quorum adoptio erat filiorum, & legis
conſtitutio, & ex quibus Chriſtus ſaluator, ſicut & ipſe ait:
quia ſalus ex Iudæis eſt: tractata lege inuenit quia nõ omnes

qui ex Iſrael ſunt, credituri ſunt: neque quia dicuntur filij Abrahæ, omnes Abrahæ filios dicendos, ſicut ſupra memoraui. Minuit ergo dolorem ſuum, inueniés olim prædictum quòd non omnes eſſent credituri: vt hi ſoli doleant, qui per inuidiam in incredulitate laborant. Poſſunt tamen credere quód ex ſubiectis aperit. Incredulis tamé prædictis nó valde dolédú eſt: quia nó ſunt prædeſtinati ad vitam. Præſciétia enim dei olim hos nó ſaluãdos decreuit. Quis enim plãgat eum qui olim mortuus habetur? Sed ſubintrantibus gentibus, quæ ſine deo prius erant, & ſalutem quã illi perdiderũt, accipiétibus, exſuſcitatur dolor: ſed iterum quia ipſi ſibi perditionis cauſa ſunt, ſopitur. Præſcius itaque deus malę illos voluntatis futuros, nó illos habuit in numero bonorũ, quãuis dicat ſaluator illis ſeptuagintaduob^9 diſcipulis quos elegerat ſecũda claſſe, qui ab illo poſtea receſſerũt: Nomina

Lucæ.10. veſtra ſcripta ſunt in cœlo. Sed hoc propter iuſtitiam, quia hoc eſt iuſtum, vt vnicuiq; pro merito reſpondeatur. Quia enim boni erant, electi ſunt ad miniſterium, & erant ſcripta nomina illorum in cœlo propter iuſtitiã, ſicut dixi: ſecundũ

B præſcientiã vero in numero erãt malorum. De iuſtitia enim

Exod.32. deus iudicat, non de præſciétia. Vnde & Moyſi dicit. Si quis peccauerit ante me, delebo eum de libro meo vitæ. vt ſecũdum iuſtitiam iudicis tunc videatur deleri, cũ peccat, iuxta præſcientiam verò nunquam in libro vitæ fuiſſe. Hinc &

1.Ioan.2. apoſtolus Ioannes de huiuſmodi ait: Ex nobis exierunt, ſed nó fuerũt ex nobis. ſi enim fuiſſent ex nobis, permanſiſſent vtique nobiſcum. Non eſt perſonarum acceptio in præſcientia dei. Præſcientia enim eſt, qua definitum habet qualis vniuſcuiuſq; futura volũtas erit, in qua manſurus eſt, per quam aut damnetur, aut coronetur. Deniq; quos ſcit in bono manſuros, frequenter ante ſunt mali: & quos malos ſcit permanſuros, aliquotiens prius ſunt boni. Vnde ceſſat querela, quia deus acceptor perſonarum nó eſt. Nam & Saul, & Iudas Scarioth ante fuerunt boni, dicente ſcriptura de Saul:

1.Reg.9. Erat vir bonus, & non erat illo melior in filiis Iſrael. Et de

Acta.1. Scarioth dicit Petr^9 apoſtolus: Qui ſortitus eſt ſortem miniſterij huius in ſignis & prodigiis faciédis. Quomodo igi-

C tur miniſterium ſalutare ſortiretur, niſi eſſet bonus? In ſorte enim dei iudicium fuit dignũ illum fuiſſe tempore illo quo electus eſt: ſicut & illi ſeptuagintaduo, quos ſupra memoraui.

Matth.27. Hinc eſt vnde & Iudas poſt mali totius admiſſum ſcelus pœnitentia motus laqueo vitam finiuit. Nõ poteſt enim in aliquo omne bonum penitus obliterari, quippe cũ natura non poſsit immutari, ſed voluntas: & nó in omnibus tamen cauſis, quia remanet in natura, quod teſtimonio ſit creatori.

Quid ergo dicemus? Nũquid iniquitas apud deum? Abſit.) Quia enim vnum diligit, & alterum odit: nũquid, ait, iniquus eſt? Nõ planè, ſed iuſtus. Scit enim quid faciat, & nec retractandum eſt eius iu-

Malach.1. diciũ. Hoc in Malachia propheta habẽtur: Iacob dilexi, E-

Gene.25. ſau vero odio habui. Hoc iam de iudicio dicit. Nam prius de præſciẽtia ait: Maior ſeruiat minori. Sicut & de præſciẽtia Pharaoné damnauit, ſciens non correpturum: Apoſtolũ

D vero Paulum perſequenté elegit, præſcius vtique quod futurus eſſet bonus. Hunc ergo præuenit ante tépus, quia neceſſarius erat: & Pharaonem ante futurũ iudiciũ damnauit,

Exod.33 vt crederetur iudicaturus. ¶ Moyſi enim dicit: Miſerebor cui miſertus ero: & miſericordiam præſtabo cui miſericordiam præſtitero.) Ergo miſerebor, inquit, eius cui miſertus ero. Hoc eſt, eius miſerebor, cuius pręſcius eram quod miſericordiam daturus eſſem, ſciens conuerſurũ illum, & permanſurum apud me. Et miſericordiam præſtabo ei cui miſericordiam præſtitero: id eſt, ei miſericordiã dabo, qué præſciui poſt erroré recto corde reuerſurum ad me: hoc eſt dare illi cui dandum non eſt, neque nó dare illi cui dandũ eſt: vt cum vocet qué ſciat obaudire, illum auté non vocet qué ſciat minime obaudire. Vocare eſt autem cópungere ad recipiendã fidem. ¶ Igitur nó volentis neque currẽtis, ſed miſerẽtis eſt dei.) Recte dicit, quia nó in voluntate petẽtis, ſed in dantis arbitrio debet eſſe quod poſcitur. An enim dandum ſit, dantis debet iudicio penſari. Nam Saul peccãs cum petiſſet veniam, non accepit: at contra Dauid peccans, & ignoſci ſibi veniam poſtuiãs, conſecutus eſt. Ex hoc vtique

A dantis dei & non dantis iudicium ſequendũ eſt, quia non iniuſte iudicat, qui omnes ſaluos vult, manente iuſtitia. Inſpector enim cordis ſcit petenté, an hac mente poſcat, vt mereatur accipere. Et quãuis periculoſum ſit iudicium dei diſcernere, tamé propter diffidentes, vt mens eorum medelã conſequi poſſit, ne putet iudicium dei iniuſtum, dicétes: Vnum vocat, & alterũ negligit: ſic arbitrãtes excuſari poſſe dãnandos, reb^9 illud potius probemus quàm verbis. Vbi enim rerum geſtarũ exépla ſunt, nemo audet queri, nec aliquã excuſationem obtédere. Duo fuerunt, Dauid & Saul. Requiramus hiſtorias qualis vnuſquiſque eorũ reperiatur poſt iudicium dei, vt ſi Saul bene ſe egiſſe, poſtquã miſericordiã non accepit, probetur iniuſtum, quod abſit, dei iudicium arbitremur: aut ſi Dauid accepta miſericordia deum contempliſſe inueniatur: an in eo manſerit, in quo miſericordiã conſecutus eſt, & vtatur diſpẽdio. Vterque neceſſitaté paſſus eſt regni. Et quãta fuit neceſſitas Dauid, vt filius eius vellet eum regno priuare. In qua neceſſitate flens, nudo pede iter facie-

B bat, vt fugeret rex & dux populi dei, intantũ humiliatus, vt & in facié ſibi ſeruo ſuo maledicẽti non reſponderet, vt per patientiã deum ſibi propitium faceret, per qué regnum ſibi credidit reſeruari. Saul autem nec in tali neceſſitate inuentus, quia maius malum eſt inteſtinũ bellũ quàm externum, inſuper ægre ferens, quia ſemel & iterum non ſit auditus, cũ eſſet indignus: nec in prece perſtitit, vt meritum ſibi faceret quod eſſet dignus: ſed impatiens, & de dei iudicio indignatus, ab idolis quæ prius velut nullius momenti damnauerat, auxilium requiſiuit. Ecce iuſtum eſſe iudicium præſcientię dei, etiam nolentibus manifeſtum eſt. ¶ Dicit enim ſcriptu- Exod.9.
ra Pharaoni: Quia in hoc ipſo te ſeruaui, vt oſtendam in te virtuté meam, & vt nuncietur nomen meum in vniuerſa terra.) Alij codices ſic habent: Ad hoc te ſuſcitaui, vt oſtédam in te virtuté meam. Siue ſeruaui, ſiue ſuſcitaui, vnus eſt ſenſus. Hoc enim dicit, quia cum Pharao (quod nomen regum erat apud Aegyptios, ſicut & apud Romanos reges Augu-

C ſti appellantur) hic ergo Pharao cum tantis malis eſſet reus, vt viuere non deberet, nunquã futurus bonus: ne ſe aut merito viuere, aut deum quem ſæpe ſallendum cenſebat, ad vindictam dandam impotentem putaret, audit à deo: Ad hoc te ſeruaui, vt oſtendam in te virtutem meam, & vt nuncietur nomen meum in vniuerſa terra. vt in hoc cæterę gentes addiſcerent non eſſe alium deum præter hunc qui Iudæorum erat, & factus eſt Chriſtianorum: quamuis & illi Chriſtiani fuerint, & nos nũc ſumus Iudæi propter Iudã, ex quo Chriſtus eſt ſecundum carnem: quia Iudæi veteres ſperando futurum Chriſtum redemptoré, Chriſtiani erãt. Nam Rhaab meretrix dicit exploratoribus miſſis à Ieſu Naue, qui prius Auxes dicebatur: Auditæ ſunt hic virtutes & plagæ quæ fa- Ioſue.2.
ctæ ſunt in Aegypto à deo veſtro, & conterriti ſunt nimis. timent enim à facie veſtra. Ad hoc enim ſeruatus eſt Pharao, vt multa ſigna & plagę oſtenderẽtur in illum, quaſi iam mortuum. Suſcitatus autem dictus eſt, quia cum apud deum mortuus eſſet, modicum tempus accepit vt viuere videre-

D tur: vt eſſet in cuius pœnam & varia tormentorum genera vſque ad mortem, omnes qui ſine deo erant, metu territi, hunc ſolum deũ eſſe cum admiratione maxima faterentur, à quo hæ vindictæ ſunt. Hoc etiam genere antiqui medici in hominibus morte dignis, vel mortis ſententiam conſecutis, requirebant quo modo prodeſſent viuis, quæ in homine latebant: vt apertis his cognoſcerent cauſas ęgritudinis, vt pœna morientis proficiat ad ſalutem viuentis.

Igitur cui vult miſeretur: & quem vult indurat. Dicis itaque mihi.) Ex perſona contradicentis loquitur, non quaſi putet deum neglecta iuſtitia alicui gratioſum: vt vnum è duobus paribus accipiat, alterum reſpuat. hoc eſt, vnum compungat vt credat, alterum induret ne credat. Cui quidem ex authoritate reſpondit, ſeruata tamen iuſtitia ex ſupra memorata pręſcientia dei, dicens: ¶ Quid adhuc queritur? Voluntati enim eius quis reſiſtit?) Primũ dicit quia reſiſti ei non poteſt. Eſt enim potẽtiſſimus vltra omnes. Deinde quia deus omnium eſt, & parens, & ideo nulli male vult. Quæ fecit enim, incolumia vult manere. Nec enim competit ei vt iniuſtus ſit, cu-

ius be-

ius beneuolentia tanta apparet, vt non ſolum faceret eſſe A quæ non erant: verum ea ipſa vita ęterna donaret & gloria, vt opus eius aliquid maieſtatis eius ſimile haberet. Qui ergo tam prouidus & bonus eſt, ambigi non debet quia iuſtus eſt. ¶ O homo tu quis es qui reſpondeas deo?) Magna eſt, inquit, indignitas & præſumptio, hominem reſpondere deo in aduerſis, iniquum iuſto, malum bono, imperitum perfecto, infirmum fortiſſimo, corruptibilem incorrupto, mortalem immortali, ſeruum neq́ domino, creaturam cõditori. ¶ Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, Quid me feciſti ſic?)
Eſaiæ.45. Hoc de Eſaia propheta eſt, quod hic quaſi propriũ ponit, quo oſtendit contra authorem opus eius queri non poſſe. In poteſtate enim authoris eſt qualem velit condere creaturam. ¶ An non habet poteſtatem figulus luti ex eadẽ maſſa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero ad contumeliam?) Manifeſtum eſt vaſa aliqua fieri ad honorẽ, quæ ad vſus honeſtos ſint neceſſaria: alia vero ad contumeliam, quæ ſtrumento ſint culinarum: vnius tamen eſſe ſubſtantiæ, ſed differre volũtate opificis in honore. B Ita & deus, cum omnes ex vna atque eadem maſſa ſimus in ſubſtantia, & cuncti peccatores, alij miſeretur, & alterum deſpicit non ſine iuſtitia. In figulo enim ſola voluntas eſt, in deo autẽ voluntas cum iuſtitia. ſcit enim cuius debeat miſereri, ſicut ſupra memorani.

QVod ſi volens deus oſtendere iram, & manifeſtare potentiam ſuam, in multa ſuſtinuit patientia, in vaſis iræ præparatis in interitum.) Ipſe ſenſus eſt, quia voluntate & longanimitate dei, quæ eſt patientia, præparantur infideles ad pœnam. Diu enim expectati conuerti noluerunt. Adeo ergo expectati ſunt, vt inexcuſabiles perirent. Sciuit enim deus hos non credituros. ¶ Et vt oſtẽderet diuitias glorię ſuæ in vaſis miſericordię, quæ præparauit ad gloriam.) Patientia & longanimitas dei ipſa eſt quæ ſicut malos præparat ad interitum, ita & bonos præparat ad coronam. Boni enim ſunt, in quibus ſpes fidei eſt. Omnes enim ſuſtinet, ſciens exitum ſingulorum: ac per C hoc patientia eſt quæ illos qui ex malis corriguntur, aut in bono perſeuerantes ſunt, præparat ad gloriam dei. Diuitiæ autem gloriæ ſunt, dignitas multiplex præparata credentibus. Eos autem qui ex bonis fiant mali, & in cœpto malo perdurant, præparat ad perditionem. Hoc eſt autem manifeſtare potentiam ſuam in multa patiẽtia, quia computatur non vindicaturus, quia diu diſſimulat: cum cœperit vindicare, apparebit eius potentia: quia cum poſſit ſtatim vindicare, diu ſuſtinuit, vt perfidi queri nõ poſſint damnati. Pręparare eſt autem vnumquemque præſcire quid futurũ eſt. ¶ Quos & vocauit nos, non ſolum ex Iudæis, ſed etiam ex gentibus.) Hos ergo quos vocauit, præparauit ad gloriam, ſiue eos qui prope erant, ſiue illos qui longe, ſciens permãſuros in fide.
Oſeæ.2. ¶ Sicut in Oſee dicit: Vocabo non plebẽ meã,
1.Pet.2. plebẽ meã: & nõ dilectã, dilectã. Erit enim in loco vbi vo-
Oſeæ.1. cabuntur nõ plebs mea ibi vocabũtur filij dei viui.) Apertũ eſt iſtud de gentibus eſſe prædictũ, quæ prius non erant plebs dei: poſtea autem ad opprobrium Iudæorum, miſericordiã accipientes, vocatæ ſunt plebs dei: & qui dilecti antè D non erant, abdicatis Iudæis adoptati in filios, & dilecti ſunt: vt in loco vbi non vocabantur plebs dei, ibi vocarentur filij dei viui. Prius enim nuſquam vocabantur filij dei, niſi in Iudæa, hoc eſt, Hieroſolymis, vbi domus dei erat, ſicut dicit in pſalmo ſexageſimoquinto: Notus in Iudæa deus.
Zacha.12. Poſtea autem in propheta Zacharia, Ponam, inquit, Hieruſalem in omnibus gentibus. quia vbique futuri erant filij dei, & domus dei in omnibus locis, quæ eſt eccleſia. Hinc
Matth.21. dominus ait Iudæis, Quia tolletur à vobis regnũ dei, & dabitur genti facienti fructum eius.

Eſaiæ.10. ESaias autẽ clamat ꝓ Iſrael.) Hoc dicit, quia Eſaias clamat pro iis qui credunt in Chriſtum. Hi enim verè ſunt Iſraelitæ, ſicut dicit dominus ad Natha-
Ioan.1. nael: Ecce vere Iſraëlita, in quo dolus non eſt.

¶ Si fuerit numerus filiorum Iſraël tanquã arena maris, reliquiæ ſaluæ fient.) Recedentibus Iudæis à merito & promiſſione patrum, dum illa non recipiunt, hi reliquiæ ſunt, qui credendo in fide promiſſionis patribus factæ, ſunt fideles effecti. A lege enim recedunt, qui in eum quem lex ſolũ ad ſalutem ſufficere promiſit, non credunt. Igitur apoſtatæ habeantur neceſſe eſt, qui dum Chriſtum non recipiunt, rei ſunt violatæ legis. De maxima itaq; multitudine ſolos credentes dicit ſaluari, quos præſciit deus. ¶ Verbum enim cõſummans & breuians in æquitate, quia verbum breuiatum faciet dominus ſuper terrã.) Saluari hos promittit, quos reliquos dicit per verbum, quod iuſtè definiens, breuiauit dominus ſuper terram. Conuenit enim vt in ſolo nomine domini conditoris conſequatur ſalutem creatura, hoc eſt per fidem: quia ſublatis omnibus neomeniis, & ſabbato, & circuncisione, & lege eſcarum, & oblationibus pecorum, ſola fides poſita eſt ad ſalutem, quæ abbreuiata ex lege eſt: quia quod in fide eſt, in lege habetur quaſi principale legis, dicente ſaluatore: De me enim ſcripſit Moyſes. Abbreuiata Ioan.5.
ergo lege reliqui Iudæorum ſaluantur. Cæteri vero ſaluari non poſſunt, quia per definitionem dei ſpernuntur, per quã genus humanum ſaluandum decreuit. B ¶ Et ſicut prædixit Eſaias: Niſi dominus Sabaoth reliquiſſet nobis ſemen, ſi- Eſaiæ.1.
cut Sodoma fuiſſemus, & ſicut Gomorra ſimiles fuiſſem⁹.) Hoc ſemen, quod de omnibus ſolum relictum & reſeruatũ eſt ad reformationem generis humani, Chriſtus eſt, & do- Lucæ.8.
ctrina eius, ſicut & ipſe dicit: Semen eſt verbũ dei. Hoc ergo nobis olim promiſſum, ſublatis quæ oneri erãt legis, reliquit ad redemptionẽ, vt data remiſſione peccatorum non periremus à lege, ſicut periit Sodoma. Saluatorem ergo relictum nobis dicit ad ſuffragium vitæ, quam lex præuidere nõ potuit, quem ab initio deus naſci decreuit: qui propterea quod ſolus ſine peccato inueniretur, deuicto humani generis hoſte, omnium peccata deleret. Hoc & in Apocaly- Apoc.5.
pſi Ioannis habetur: Quia nemo, ait, dignus inuentus eſt, ſiue in cœlo, ſiue in terra, qui aperiret librum & ſignacula eius, niſi ſaluator qui vicit mortẽ. Hoc ergo eſt ſemen quod olim promiſſum reſeruauit deus, vt tunc fructificaret, quãdo omnium tam Iudæorum quàm gentiliu peccata repleta C erant. Fructus autem eius eſt indulgentia peccatorum. Niſi enim Chriſtus fuiſſet reſeruatus, quem idcirco ſemẽ dicit, quia per ipſum reparatum eſt genus humanum, interiſſet progenies Abrahæ, eò quòd peccatis obruti erant, & lex eis prodeſſe non potuit. Idcirco hunc ſequendũ docet, qui præſidium contulit vitæ.

QVid ergo dicemus? Quod gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam, comprehenderunt iuſtitiam: iuſtitiam autem quæ ex fide eſt.) Quoniam iuſtitia eſt in lege, quæ credita mundo eſt, quæ prohibet peccare: idcirco gentes non hanc iuſtitiam dicit comprehẽdiſſe, quæ natura magiſtra dinoſcitur, ſed eam iuſtitiã quæ ex fide eſt Chriſti. Deo enim hæc vera iuſtitia eſt & permanens, ſi ipſe agnoſcatur. Quid enim eſt tam iuſtũ, quàm cognoſcere deum patrem, ex quo ſunt omnia: & Chriſtum filium eius, per quem ſunt omnia? Prima ergo hæc iuſtitia eſt agnoſcere creatorem, deinde cuſtodire quæ præcepit. Gentes ergo quæ prius non requirebant iuſtitiam, id eſt, legem, quæ creatori teſtimonium perhibebat, venientes inuenerũt D iuſtitiam ſuperabundantem plus quam ſcribarum & phariſæorum. Qui enim tunc quod minus eſt non ſectabantur, comprehenderunt poſtea quod maius eſt: Iudæi autẽ in lege poſiti, qui proficere magis debuerant, deteriorauerunt. ¶ Nam Iſraël ſectando legem iuſtitiæ, in legem iuſtitię non peruenit.) Perfectio legis fides eſt, quam gentes apprehendentes, totam legem implere videntur. Iudæi autem dũ per inuidiam ſaluatori non credunt, iuſtitiam quæ in lege mandata eſt vindicãtes, id eſt ſabbatum, circuncitionem, & cætera: in legem non peruenerunt, hoc eſt, legem non perfecerunt: & qui non perficiunt legem, rei ſunt iuxta legem. Hic enim implet legem, qui à lege Moyſi peruenit ad fidẽ Chriſti. ¶ Quare? Quia nõ ex fide, ſed quaſi ex operibus.) Spernentes enim fidem, quæ, ſicut dixi, perfectio legis eſt, ex operibus legis iuſtificari ſe dicebant, id eſt, per ſabbatũ, neomenias, circuncitionem, &c. immemores ſcripturæ dicentis quia iuſtus ex fide viuit. Iuſtitia autẽ legis idcirco dicitur, quia iuſto iudicio dei hæc Iudæis data ſunt propter duritiã cordis illorum: vt ſi muſtelam fortè quis mortuam calcaſ-

ſet,

ſet, aut tetigiſſet aliqua morticina, aut ſi ſorex in vas ruiſſet, A
immundum diceretur: quod magna cum ſolicitudine obſer
uantes, ex quacunq; cauſſa incurrebant vt immundi eſſent.
Si autem ſanguis muſtelæ pauimentum maculaſſet, non leui
cura expiandum erat, & vt à cibis melioribus abſtineretur.
Sabbatum vero & circunciſio propriam habuerunt iuſtitiã
tẽpore ſuo, quia in figura data ſunt. Hoc dominus per Eze-
Ezech.20. chiel prophetam oſtẽdit, inter cętera dicens: Propterea de-
di illis præcepta non bona, quia erãt irreuerentes & infide-
les. In aduentu autem Chriſti, qui ſalutare donum erat da-
Hiere.31. turus, per Hieremiam prædicat dicens: Dabo illis teſtamen
tum nouum, non quale dedi patribus illorum. Hoc teſtamẽ
tum legem vocat, in quam non peruenerũt, ſicut ſupra me-
moraui. Nam cum gentibus quæ crediderant, hanc ſarcinã
obſeruationis Iudæi credentes vellent imponere, tunc apo
Acto.15. ſtolus Petrus ait: Quid imponitis iugum ſupra ceruicẽ fra-
trum, quod neque nos, neque patres noſtri portare potue-
runt? A tempore enim Chriſti indulgẽtia data eſt promiſſa
in lege. Ait enim Eſaias propheta: Veniet ex Siõ qui eripiat B
& auertat impietatem ab Iacob, & hoc illis à me teſtamen-
tum, cum abſtulero peccata eorum. hoc eſt nouum teſtamẽ
tum promiſſum à deo in Chriſto. ¶ Offenderunt enim in la
pidem offenſionis, ſicut ſcriptum eſt: Ecce pono in Sion la-
Eſa.8. & 28 pidem offenſionis, & petram ſcandali: & qui crediderit in
1.Pet 2. illum, non confundetur.) Hoc in Eſaia habetur. Multorũ
relatione compertum eſt, in petra vel lapide Chriſtum eſſe
ſignificatum. Daniel enim propheta lapidem hũc dicit, qui
Daniel.2. abſciſſus à monte ſine manibus percuſſit & comminuit om-
nia regna, & repleuit omnem terrã. quod euidẽter de Chri-
ſto dictũ eſt. Et in lege petra de qua fluxerunt aquæ, Chri-
ſtus eſt appellatus. Petra autem, inquit, erat Chriſtus. Et Pe
Acto.4. trus apoſtolus inter cætera ad Iudæos ait: Hic eſt lapis qui
reprobatus eſt à vobis ædificantibus. Offenſio ergo poſita
in Sion, Chriſtus eſt. Sion vero altitudo eſt, ſiue ciuitas ipſa
Hieruſalem, quæ propter notitiam dei non immerito excel
ſa dicta eſt, in qua ſaluator à deo patre ſuo poſitus prędica-
tor, offenſio factus eſt Iudæis, dum ſe filium dei prædicat, C
natus de ſpiritu ſancto ex muliere. Per corpus autem eius
ſcandalum paſſi ſunt, & dicebant: Nónne mater & fratres
Ioan.6. eius apud nos ſunt? Quomodo ergo hic dicit, Quia de cœlo
deſcendi? Nolebãt enim verba geſtis comparare, vt perin-
de agnoſcerent non abſurdum eſſe quod dicebat de cœlo
ſe deſcendiſſe, quaſi corpus operaretur, & non deus latens,
operibus tamen ſe prodens in corpore. Petra ergo hæc ſcã-
dalum eſt Iudæis & offenſio, quæ petra ſine dubio corpus
intelligitur ſaluatoris. Hæc exciſa ſine manibus propterea,
quia ſine viro de ſpiritu ſancto facta de virgine eſt.

CAPVT DECIMVM.

FRatres voluntas quidem cordis mei, & obſecra-
tio fit ad deum pro illis in ſalutem. Teſtimonium
enim perhibeo illis, quod æmulationẽ dei habẽt,
ſed non ſecundum agnitionem.) Quoniam à lege
vult eos auferre credentes, quia velamen eſt Iudæis, ne hoc D
odio Iudaiſmi facere videretur: oſtendit affectum ſuũ circa
illos, & legi dat multum, ſed docet tempus iam ſeruandæ le
gis nõ eſſe: ac per hoc prouidere ſe illis velle teſtatur, ſi mo
do audiant illum, ac probent ſuum non eſſe inimicum, quã-
do & teſtimonium perhibet illis nobilitatis & traditionis
paternæ. ¶ Ignorantes enim dei iuſtitiam, & ſuam quærẽtes
conſtituere, iuſtitię dei non ſunt ſubiecti.) Per ignorantiam
dicit non illos crediſſe in Chriſtum: æmulationem quidẽ
dei habentes, ſed voluntatem & conſilium eius neſcientes.
contra deum agebant, quem ſe defendere teſtabantur. De
iis dicit, qui non maleuolentia & inuidia, ſed errore Chri-
Acto.3. ſtum non receperũt. Quibus & Petrus apoſtolus dicit: Scio
fratres quia per ignorantiã geſſiſtis hoc malũ, ſicut & prin-
cipes veſtri. Ignorantes enim hunc eſſe Chriſtum, quẽ pro-
miſerat deus, alterum expectandum dicebãt. Huic iuſtitias
ſuas quas ex lege habebant anteponentes, qui eſt dei iuſti-
tia in fide. Iuſtitia enĩ ipſe eſt, quia quod promiſerat deus,
in ipſo impleuit. ¶ Finis enim legis Chriſtus ad iuſtitiam o-

A mni credenti.) Hoc dicit quia perfectionẽ legis habet, qui
credit in Chriſtum. Cũ enim nullus iuſtificaretur ex lege,
quia nemo implebat legẽ niſi qui ſperaret in promiſſo Chri
ſto, fides poſita eſt quæ crederet perfectionem legis, vt om
nibus prætermiſſis fides ſatisfaceret pro tota lege & pro-
phetis.

MOyſes enim ſcripſit iuſtitiã quæ ex lege eſt: quia Leuiti.18.
qui fecerit homo ea, viuet in eis.) Hoc dicit, quia
iuſtitia legis Moyſi reos illos non faciebat ad tẽ-
pus, ſi ſeruaretur: id eſt, viuebant faciendo legem.
debitores enim erãt. Hoc dictum eſt in Numeris, & in Le-
uitico. ¶ Quę autem ex fide eſt iuſtitia, ſic dicit, Ne dixeris
in corde tuo, Quis aſcendit in cœlum?) Hoc in Deutero- Deute.30.
nomio dictũ eſt, quod hic interpretatur in Chriſto, dicẽs?
Hoc eſt Chriſtũ deducere. Aut quis deſcendit in abyſſum?
id eſt Chriſtum ex mortuis reducere.) Hoc proprium apo-
ſtoli eſt. Itaque iuſtitiam hanc dicit eſſe fidei, ſi nõ dubite-
tur de ſpe dei quæ in Chriſto eſt, ne diffidens dicat: Quis po Ibidem.
B tuit aſcendere in cœlum? quia ideo paſſus eſt, vt expoliatis
inferis virtute patris, deuicta morte reſurgens, cum anima-
bus ereptis in cœlum aſcenderet. Omnis enim quicunque
viſo ſaluatore apud inferos ſperauit de illo ſalutem, libera-
tus eſt, Petro apoſtolo hoc teſtante. Dicit enim, quia & mor
tuis prædicatus eſt. Qui de his ergo in corde ſuo non dubi-
tat, iuſtificatus eſt ex fide. Ex lege autem iuſtificari timor
facit. Timet enim legem, quia videt illam pœnam inferre
peccantibus. Ideo non magna iuſtitia legis eſt, nec meritũ
collocat apud deum, ſed ad præſens: fides autem quia incre
dulis iuſtitia eſt, mercedem habet apud deum, de quo quod
non videtur ſperatur. ¶ Sed quid dicit ſcriptura? Prope eſt
verbum in ore tuo, & in corde tuo.) Hoc ſcriptum eſt in
Deuteronomio, quia non eſt longè ab animo noſtro vel o- Deute.30.
re, quod nobis dicitur vt credamus. Quamuis enim oculis
non videatur, à natura tamen animorum & loquendi ratio-
ne nõ diſcordat, quod credimus. In ipſa enim natura inſer-
ta ſunt velut ſemina, quæ auditu & voluntate exculta fru-
C ctificant teſtimoniũ creatoris. ¶ Hoc eſt verbũ fidei, quod
prædicamus.) Nullũ opus dicit legis, ſed ſolam fidem dan-
dam in cauſſa Chriſti. ¶ Quia ſi confitearis in ore tuo Chri
ſtum dominum Ieſum, & credideris in corde tuo quod de-
us illum excitauit à mortuis, ſaluus eris. Corde enim credã-
tur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem.) Quæ-
cunque ſuperius locutus eſt, hic illam manifeſtauit, hanc ef-
ſe regulam fidei, credere dominum eſſe Ieſum, & non eru-
beſcere profiteri quia deus illum ex mortuis reducens, de-
duxit illum in cœlum cum corpore: vnde venerat incar-
nandus: ne incurrat ſententiam euangelicam dicentem: Mul Ioan.12.
ti, inquit, ex principibus crediderunt in Ieſum, ſed palam
non profitebantur, propter Iudęos. Maluerunt enim gloriã
hominum magis, quàm gloriam dei. ¶ Dicit enim ſcriptu-
ra per Eſaiam: Omnis qui credit in illũ, non confundetur.) Eſaiæ.28.
Cum examen cœperit fieri omnium rerum in die iudicij, &
omnia falſa commenta vel dogmata in confuſionem dedu-
ci, tunc in Chriſtum credentes tripudiabunt videntes om-
D nibus manifeſtari, quia quod crediderunt, verum eſt: & pru
dens, quod putabatur ſtultum. Aſpicient enim inter cæte-
ros ſe ſolos glorioſos & prudentes, qui ęſtimati fuerant cõ-
temptibiles & ſtulti. Illic eſt enim vera probatio, vbi remu
neratio & condemnatio. ¶ Non eſt enim diſtinctio Iudęi &
Græci.) Generaliter omnes aut confundi propter diffiden
tiam dicit, aut ſublimari cauſſa credulitatis: quia ſine Chri-
ſto apud deum nulla ſalus eſt, imò pœna eſt, aut mors. Nec
enim Iudæos commendare poterit prærogatiua patrũ, aut
legiſlatio, qui meritum & promiſſionem patrum nõ rece-
perunt. Gentes autem nullum habẽt teſtimonium quo vel
ſecundum carnem commendentur niſi credant in Chriſtũ.
¶ Nam idem dominus omnium, diues in omnibus qui inuo
cant illum.) Manifeſtũ eſt ad omnes hoc pertinere, ſiue Iu-
dæos, ſiue Græcos: quia ſine vocatione domini Chriſti ne-
mo viuit apud deum. Cum ergo omnium dominus ſit, con-
ſentiente Petro apoſtolo, & dicente: Hic eſt, inquit, omniũ
dominus: diues tamen non eſt niſi in iis qui inuocant illum,
quia ipſi accipient remunerationem. Perfidis vero non eſt
diues,

A diues, quia participes non ſunt bonorum eius. Neque enim accipient quod daturum illum non crediderunt: & tamen non dixi deum diuitem credentibus, ſed inuocantibus illũ: vt poſtq̃ credidit, non deſinat animus id poſtulare, quod à deo ſemper doctus eſt poſtulandum: quia in Euangelio Lu- Lucæ.12. cæ dicit propter aduerſarium, quia ſubtilis & verſutus eſt, ſemper orandum eſſe. Credentibus autem ſola datur remiſſio peccatorum. Sequitur autem vt precibus deditus, liberetur à malo, & poſſit cõſequi quod ꝓmiſit deus toto corde vigilantibus. ¶ Omnis enim quicunque inuocauerit nomen domini, ſaluus erit.) In Michæa dictum eſt. Ipſe deus qui viſus eſt Moyſi, dicit: Nomẽ mihi dominus. Hic eſt filius dei, qui ideo & angelus & deus eſſe dictus eſt, vt nõ ipſe eſſe à quo ſunt omnia, putaretur, ſed hic eſſe per quẽ ſunt omnia, vt ad id pertineat, quia deus dictus eſt, quod vnum ſunt pater & filius. Angelus autem ad hoc, quia nũcius promiſſæ ſalutis eſt miſſus à patre: & miſſus ideo dicitur, vt nõ ipſe pater eſſe credatur, ſed ab eo genitus. ideoque quicunque inuocauerit nomen domini, ſaluus erit. Hoc ſenſu & B Deute.18. Moyſes locutus eſt: Quicunq;, ait, non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe. Si ipſe eſt omnium dominus, ipſe inuocatur à ſeruis. Et quia verus eſt, adiecit:

Quomodo ergo inuocabunt, in quem non crediderunt?) Certe Chriſto non credunt Iudæi ipſi quem dixit dominum. Hoc ſequitur quod ſupra dixi, quia prius credendum eſt, vt ſit fiducia poſtulandi. ¶ Aut quomodo credent ei quem nõ audierunt?) Apertum eſt non poſſe credi illi cui obedientia denegatur. ¶ Quomodo autem audient ſine prædicante?) Nec hoc obſcurum eſt, quia qui prædicanti reſiſtit, authorem eius non recipit. ¶ Aut quomodo prædicabunt, niſi mittantur?) Neque iſtud recipit quæſtionem, quia non erunt veri apoſtoli, niſi à Chriſto mittãtur, nec poterunt prædicare ſine authore. nulla enim his ſigna virtutum perhibent teſtimonium. Naum.1. Eſaiæ.52. ¶ Sicut ſcriptum eſt: Quam ſpecioſi pedes euangelizãtium pacem, euangelizantium bona.) Hoc propheta dicit Naũ. Pedes dicendo, aduentum ſignificat apoſtolorum circumeuntium mundum, & regnum dei aduentare prędicantium. C Aduentus enim ipſorum illuminabat homines, viam oſtendens qua itur in pace ad deum, quam primum Ioannes Baptiſta venerat præparare. Hæc pax eſt, ad quã feſtinãt credentes in Chriſtum. Denique ſanctus Simeon, quia in mũdo diſcordia erat, lætus in ortu ſaluatoris: Nunc, ait, domi- Lucæ.2. ne dimittis ſeruum tuum in pace. quia regnum dei pax eſt. Omni enim amputata diſcordia, omnes vni deo genu flectunt. Denique Hieruſalem ſuperior ciuitas pacis interpretatur, quæ eſt mater noſtra. ¶ Sed nõ omnes obediunt Euangelio.) Verum eſt, quia quamuis illuſtretur mundus ſplẽdore diſciplinæ dominicæ: ſunt tamen qui repugnent, qui lumen tenebras vocant. Horum enim ſic errore acies obtuſa eſt mentis, vt nec veri luminis recipiant ſplendorem. Ioan.1. Quos accuſat Euangelium, dicẽs: Lux in tenebris lucet, & Ioan.12. tenebræ eam non comprehenderunt. ¶ Eſaias enim dicit: Eſaiæ.53. Domine, quis credidit auditui noſtro?) Hoc eſt, quis credidit quæ audiuimus abs te, & loquimur? Firmauit Iudæos eſſe prophetico exemplo contradictores Euangelicę veritatis. Lex enim Iudæos increpat, quia ſicut fuit apud veteres, D ita & nunc eſt. Hunc enim numerum non tangit, qui fidem non recipit. ¶ Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti.) Manifeſtum eſt quia niſi dicatur aliquid, nec audiri poteſt, nec credi. ¶ Sed dico: Nunquid nõ audierũt?) Hoc eſt, audierũt, & credere noluerunt. Quamuis enim fides ex auditu ſit, ſunt tamen qui audientes non credũt. Audiunt enim, & non intelligunt, quia maleuolentia obcæca- Pſalm.18. tum eſt cor illorum. ¶ In omnem terram exiit ſonus eorũ, & vſque ad fines orbis terræ verba illorum.) Vſqueadeo prædicationem dei à Iudæis auditam eſſe teſtatur, vt etiam impletum orbem diuina annunciatione pronunciet. Ipſa enim fabrica mundi prædicat creatorem. Quod enim Pſalmographus de creatura dixit, hoc Apoſtolus de Euangeliſtis. Quia vbique audita eſt, & peruenit in omnem locum prædicatio nominis Chriſti. Vbi enim præſentia hominis

A prædicãtis defuit, ſonus tamen & fama peruenit, ſicut peruenerat opinio factarum virtutũ in Aegypto ad omnes gẽtes, teſte Rhaab meretrice. Si enim in omnem locum peruenit, non potuerunt non audire Iudæi apoſtolicam prædicationem, vt nemo ex his excuſatus ſit à crimine diffidentiæ. ¶ Sed dico: Nunquid Iſrael non cognouit?) Hoc eſt, cognouit: ne quia per ſupradicta teſtimonia genus Iſrael incredulitatis cauſſa argui, cum dolore de omnibus Iſraelitis queri videretur, non negat Iſrael cognouiſſe & aſſecutum eſſe quod illi promiſſum fuerat in lege: ſed eum qui ſpiritu magis Iſrael eſt quàm carne quem & deus præſcierat crediturum. Omnes enim audierunt, & non omnes crediderunt. ¶ Ideo primus Moyſes dicit:) In cantico Deuteronomij: Deute.32. ¶ Ego ad æmulationem vos adducã in non gentem, in gentem inſipientem, in iram vos mutam.) Indignantis verba ſunt, propter quod ſemper diffidentes inuenti ſunt Iudæi, & omnibus malis vnam aſſignat generationem & cauſſam. dum præſentes increpat ibidẽ, tãgit magis futuros, ad quos hoc pertinet. Omniũ enim horũ vna damnatio eſt, ſi perma- B neant in diffidentia. Aemulatio ergo illis data eſt inuidentiæ, dum vident gentem, quæ prius, quia ſine deo fuit, ſeu bruta erat, deum ſuum appellare, qui fuerat Iudæorum, & donum illis promiſſum aſſecutam, per quam zelũ paſſi iracundia diſtenderentur, vt malitię & incredulitatis ſuæ mercedes exoluerent. Nulla enim res ſic conſumit hominẽ niſi zelus: quem ideo deus vltorem poſuit incredulitatis, quia graue peccatum eſt. Nam ſemper in ira miſſi excruciãtur, quando audiũt legem & prophetas ad nos pertinere, qui in Chriſtum credim⁹. ¶ Eſaias audet, & dicit. Palã factus ſum Eſaiæ.65. non quærentibus me, & inuentus ſum inter eos qui me non interrogabant.) Quoniam ſupra verbis Moyſi vſus eſt de excluſione Iudæorum, ad hoc quoque Eſaiæ prophetę exemplum ſubdidit, vt de eius perſecutione apertius doceret deum expulſis Iudæis, vltrò gentibus gratiam obtuliſſe ad opprobrium & necem Iudæorum. Hæc enim Eſaias propheta ex perſona Chriſti teſtatur. ¶ Ad Iſraël autem quid dicit? Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem.) Hic Iſrael carnalis eſt, hoc eſt Abrahæ filij, ſed non ſecundum fidem. Nam Iſrael verus & C ſpiritalis eſt, qui credẽdo videt deum. Tota die, ſemper ſignificat. Semper enim correcti ſunt. propterea increpantur non credituri, vt ſciant quia ipſi ſibi cauſſa ſunt perditionis. Poteſt hoc & de ſaluatore accipi, qui in cruce extenſis manibus, interficiẽtium eum peccatum arguit. Cauſſa enim illa clamat ſceleratum facinus Iudęorum: ſuperius quòd viſus ſit dicere Eſaias de iis qui dei fuerant inimici, oſtendit hos amicos futuros: & eos qui Iſraelitæ dicebantur, propter quod inobedientes erant, vt inimicos abiiciendos.

CAPVT VNDECIMVM.

Dico igitur, Nũquid repulit deus hęreditatem ſuã? Abſit.) Quia populum Iſrael incredulum oſtẽdit, nunc ne omnem Iſrael dixiſſe diffidentem putaretur, oſtendit non repuliſſe deum hæreditatem ſuam, quam præſciit: id eſt filios Abrahæ, quos fideles ſibi futuros ſcit. Nec enim promitteret eis regnum, ſi ſciret nullum ex his crediturum. Hæreditas ergo domini iuxta legẽ D filij ſunt Abrahæ, ſed credentes. ¶ Nam & ego Iſraëlita ſum ex ſemine Abrahæ, de tribu Beniamin.) Exemplo ſuo docet partem Iſrael ſaluatam, quam præſciit deus ſaluandam, aut adhuc poſſe ſaluari: & partem Iſrael propter iugem diffidentiam perditioni deputatam. ¶ Non repulit deus plebẽ ſuam, quam præſciit.) Hoc eſt quod dicit ſaluator: Pater, Ioan.17. quos dediſti mihi, cuſtodiui: & nemo ex his periit, niſi filius perditionis. Ita & hi quos præſciit deus credituros, nemo ex his à promiſſione repulſus eſt: quia ſic factum eſt, ſicut præſciit deus futurũ. ¶ An neſcitis in Helia quid dicit ſcriptura, quomodo poſtulat deum cõtra Iſrael: Domine pro- 3 Reg.19. phetas tuos occiderunt, altaria tua effoderunt, & ego relictus ſum ſolus, & quærũt animam meam? Sed quid dicit illi reſponſum diuinum? Reliqui mihi ſeptem milia virorum, qui non curuauerũt genua ante Baal.) Aperta ſunt hæc. Oſtendit enim non ſolum Heliam remãſiſſe qui deuotus deo

non

non adorauerit idola:ſed & multos qui in fide dei perman- A
ſerunt,ſicut & ex Iudæis non pauci crediderunt. Huic rei
hiſtoria congruit, quia multi per ſpeluncas occultari ſunt
propter Achab regem Samarię,& Iezabel vxorem eius,qui
pſeudoprophetis credentes,dei prophetas perſequebātur,
& populū ad idololatriam hortabātur.¶Sic igitur & in hoc
tempore reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſaluæ factæ
ſunt.)Hoc eſt,ita,inquit,& nūc hi remanſerūt in legis pro-
miſſione,recedētibus multis quos præſciit deus. Qui enim
ſuſceperunt Chriſtū quaſi in lege prumiſſum, ij in lege ſte-
terunt.qui enim non illum receperunt,à lege receſſerunt.
Ideo credētes reliqui dicuntur,hoc eſt,remanentes in lege.
¶Si autem gratia, iam non ex operibus.)Manifeſtū eſt quia
gratia donū dei eſt,nō debita merces operibus,ſed gratuita
ratione, miſericordia interueniente, conceſſa. ¶Alioquin
gratia iam non eſt gratia.) Verum eſt, qúia ſi merces eſt,nō
eſt gratia.Sed quia merces nō eſt,ſine dubio gratia eſt:quia
veniam dare peccantibus non eſt aliud quam gratia, & iis
qui non requirunt,ſed offertur illis vt credant.Duplex er- B
go gratia eſt,quia hoc competit deo,qui abūdat miſericor-
dia,vt & requirat quos gratis curet.

QVid ergo?Quod quærebat Iſrael,hoc non eſt cō-
ſecutus: electio autem conſecuta eſt.) Iſraëlitæ ij
carnales ſunt, qui ex operibus legis iuſtificari ſe
putātes, non adepti ſunt vt iuſti eſſent per fidem
Deute.27. apud deum.Præterea cū omnes rei ſint per legem,quia ma-
ledictus omnis qui non permanſerit in omnibus quæ ſcri-
pta ſunt in libro legis,vt faciat ea.Qui autem per fidem iu-
ſtificari ſe crediderunt,conſecuti ſunt electionem,vt iuſti-
ficati filij dei fierent,memores ſcripturæ dicentis,Quia iu-
Abacuc.2. ſtus ex fide viuit,id eſt,nō ex lege.¶Cæteri vero excæcati
ſunt,ſicut ſcriptum eſt.) Hoc ſubiectum in Eſaia legitur:
Eſaiæ.6. ¶Dedit illis deus ſpiritum compunctionis, oculos vt non
Matth.13. videant,& aures vt non audiāt, vſque in hodiernum diem.
Ioan.12.
Acto.28. Et Dauid dicit:Fiat menſa eorum in laqueum,& in captio-
Pſalm.68. nem,& in ſcandalum,& in retributionem illis. Obſcurētur
oculi eorum vt non videant, & dorſum illorum ſemper in- C
2.Reg.13. curua.) Ideo menſam maledicit malorum, quia illic decipi
ſolent innocentes. Dolo enim vocantur ad conuiuium, vt
perimantur: quia ſic & Amō filius Dauid deceptus eſt à fra
tre ſuo Abeſſalon, & malignus Oloſernes per epulum ſan-
ctam Iudith putauit ſe poſſe decipere,& in menſa ſcelerati
Marci.6. Herodis ſæuierunt maligni in caput Ioannis prophetę.Vn*
ſenſus eſt duorum prophetarum de huiuſmodi hominibus,
qui ab initio infidi & repugnantes inuenti ſunt hoſtes ho-
norum.Sed aliqui illorum emendati ſunt & correcti, licet
tarde:quidam vero in pertinacia manētes,ſeueritatem ſen-
tentiæ non euaſerunt,in perpetuum curuati, hoc eſt excæ-
cati ne de cætero poſſint veritatis viā aſpicere,quam male-
uolentia aſpernati fuerāt,declinantes ab ea, & ad ſalutis gra
tiam peruenire.Qui enim cum intellexiſſet,credere noluit:
id debet conſequi quod vult,ne de cætero poſſit fidem re-
cipere,& ſaluari.Exempla igitur prophetarum ſupradicta
duplicem continent ſenſum. duobus enim modis decreta
ſunt,& ſcripta. Duo etenim genera hominum hic continen D
tur. vnum eſt quod maleuolentiæ ſuæ cauſſa excæcatur in
ſempiternum,ne ſaluetur.Sunt etenim peſſimæ voluntatis,
vſque adeo vt intelligentes dicant ſe neſcire quod audiunt.
Ioan.12. Denique dicebāt de ſaluatore:Quid eſt quod dicit?Neſci-
mus quid loquitur.Quid eum auditis?Dęmonium habet,&
inſanit. Alia autem pars quæ verè Iſrael eſt, contradicebat
illis:Hæc verba non ſunt dæmoniū habentis.Nunquid dę-
monium poteſt cęcorum oculos aperire?Dum inuident er-
go ſaluatori,nolebant videri intelligere quæ audiebant: vt
dum à legiſperitis & Phariſæis nō intelligi videtur, res ab-
ſurdas,& quæ extra legem eſſent,loqui putaretur: quæ res
Lucæ.11. etiam alios à fide poſſet auertere.Vnde audiunt à ſaluatore:
Vos habetis clauem ſciētiæ,& neque vos intratis, neque a-
lios ſinitis introire. Quis enim non leuium, ſed paulo gra-
uiorum,legiſperitorū & Phariſæorum conſilium & ſenten
tiam non ſequeretur,& qui viderētur legis defenſores?De-
Ioan.7. nique iis qui vere Iſraelitæ ſunt,dixerunt: Nunquid aliquis
ex principibus credidit in illum? vt inde iuſte viderentur

A non crediſſe, ſi multos cōſpirationis ſuæ ſocios feciſſent:
quia quod à paucis defenditur,ſolet non probatum videri.
Ideo excæcati ſunt,ne decætero poſſint credere,& ſaluari.
In voluntate ergo ſua adiuti ſunt,vt quoniā ſciētes verum,
dicebant eſſe falſum: decætero non intelligerent quod eſt
verum,vt verum haberent,ſed falſum,quod volebant.Al-
terum genus eſt,quod cum iuſtitias legis ſectatur, iuſtitiā
Chriſti non recipit:ex quo iam non per inuidiam malæ vo
luntatis hoc agit,ſed errore. æmulando enim traditionem
patrum cæcantur ad tempus:quia cum deberent ex magna-
libus Chriſti addiſcere hunc nō poſſe fallere,cuius tam ma
gnifica virtus in rebus geſtis appareret, & prædicationem
eius teſtamento nouo promiſſo per prophetas comparare,
& exinde profiteri hunc eſſe qui promiſſus eſt: negligentes
contra deum, & hominibus aſſentientes inuenti ſunt. Pro-
pterea ergo cæcantur, vt admiſcentibus ad promiſſionem
eorum, ipſa æmulatione, dum inuident gentibus,reuertan-
tur ad fidem Chriſti.

B DIco ergo:Nunquid ſic offenderunt, vt caderent?
Abſit.) Hoc dicit quod ſupra memoraui,quia nō
ſic diffiderunt,vt nunquam iam crederent:id eſt,
non ita propter improbitatem ſuam cæcati ſunt,
vt curari non poſſent: ſicut & diabolum legimus cecidiſſe,
dicēte Eſaia propheta: Quomodo cecidit de cœlo lucifer? Eſaiæ.14.
caſum apoſtaſiam ſignificauit. Non ergo hos ſic offendiſſe
dicit vt caderent, ſed offenſionis ſuæ cauſſa ad tempus ob-
tuſos.¶Sed illorum delicto ſalus gentibus,vt illos æmulē-
tur.) Hoc eſt quod dixit, quia propter peccatum illorum
gentibus ſalus data eſt.Quia enim donum dei recuſauerunt
Iudæi,trāſlatum eſt hoc ad gentes,vt ęmulatione zeli accē-
ſi Iudæi conuerterentur ad Chriſtum,zelantes promiſſionē
patrum.¶Quòd ſi delictum illorum diuitiæ ſunt mundi,&
diminutio eorum diuitiæ gentium: quantò magis plenitu-
do illorum?)Manifeſtum eſt quia ſi delictum illorum pro-
fuit mundo,dum horum diſpēdio plures habet bonos, quia
multo plures ſunt gentes quàm Iudęi:& diminutio eorum,
C quod eſt damnū promiſſionis, diuitiæ gentiū, per id quod
lucrati ſunt vitam æternam, quanto magis plenitudo eo-
rū? Apertum eſt quia magis diues erit mundus hominibus
bonis, ſi & ij qui excæcati ſunt, conuertantur. Ex magna
enim parte ſaluabitur mundus. Mundo homines ſignifican
tur, ſicut dictum eſt de ſaluatore: Ecce totus mundus abiit Ioan.12.
poſt illum.

VObis enim dico gentibus, quamdiu quidem ego
ſum gentium apoſtolus, miniſterium meum glo-
rificabo,ſi quo modo æmuler carnem meā, vt ſal-
uos faciam aliquos ex illis.) Oſtēdit gētibus quo
affectu diligat Iudæos. Nam miniſterium ſuum,quo apoſto
lus gentium eſt,honorificat, ſi propter affectum generis ſui
data opera etiam Iudæos acquirat ad fidem. Honorificen-
tior enim fiet,ſi & illos,ad quos non miſſus eſt,lucretur ad
vitā. Patribus enim in laude maxima erit, ſi fratres inuene-
rit qui perierant. ¶Si enim amiſſio eorum reconciliatio eſt
mundi,quæ eſt aſſumptio,niſi vita ex mortuis?) Hoc dicit,
D quia ſi non credētibus Iudæis gentes recōciliatæ ſunt deo,
ad incrementum mundi circa fidem Chriſti,quę erit in hac
parte,& quanta plenitudo ſalutis ſi aſſumantur & Iudæi ad
fidem Chriſti, niſi vt ex mortuis viuificetur mundus in ho
minibus? Quia ergo profectus eſt,dandam dicit operam vt
credant,quoniam cæcitatis obtuſio tēpore compenſati de-
licti auſertur, vt voluntatis ſuæ recipiant liberum arbitriū.
¶Quòd ſi delibatio ſancta eſt,& maſſa.)Manifeſtū eſt quia
quod vnius ſubſtantiæ eſt, vnum eſt: ac per hoc non poteſt
delibatio ſancta eſſe,& maſſa immunda. Delibatio enim de
maſſa eſt. Ideoque oſtendit nō poſſe indignos dici ad fidē,
hos quorum iam patres adepti ſunt fidem: quia ſi pars Iu-
dæorum credidit,cur nō & alia pars poſſe credere dicatur?
¶Et ſi radix ſancta, & rami.) In mutatis verbis eadem re-
petit, vt ſenſum commendet duobus exemplis. ¶Quòd ſi
aliqui ex ramis fracti ſunt.) Id eſt, ſi aliqui non crediderūt
ex eis,exciſi à promiſſione. ¶Tu autē cum eſſes oleaſter,
inſertus es in illos,& ſocius factus es radicis oleæ.)Hoc ſi-
gnificat,quia non credentibus multis Iudæis,gentes inſitæ
ſunt

ſunt per fidem in ſpem promiſſionis, vt dolori eſſet Iudęis. A
Sed non iuxta legem agriculturæ, quia bonum ſurculū in-
ſerunt in non bonam arborem. Hi enim cum eſſent in radi-
ce mala, inſerti ſunt in bonam arborem. Ideo oleaſtrum di-
cit inſertum, vt fructum ſurculus radicis afferat ſocius eius
effectus. ¶ Noli gloriari aduerſus ramos.) Hoc eſt, noli gau
dere in incredulitate illorū. Diſplicet enim deo ſi quis ex-
ultet in malis alterius, dicit Salomon. Nec enim cauſſa gen-
tium abiecti ſunt, vt gaudeant: ſed quia nō crediderūt, oc-
caſionem dederunt vt prędicaretur gentibus. ¶ Quòd ſi tu
gloriaris: non tu radicem portas, ſed radix te.) Id eſt, ſi te
extuleris ſuper illos, in quorum inſertus radicē es, inſultes
generi quod te vt ex malo bonus eſſes ſuſcepit: nec ſtabis ſi
illud per quod ſtas deſtruis. ¶ Dicis itaq;, fracti ſunt rami,
vt ego insererer.) Ex perſona gentilis credentis loquitur,
qui exultandum putat in caſu Iudæorum diffidentium, di-
cens: Illorum reprobatio locum fecit gentilibus. Sed non
ſunt reprobati à deo vt gentes intrarent, ſed ſeipſos repro- B
bos fecerunt ſpernentes donum dei, vnde occaſionem de-
derunt gentilibus ad ſalutem. Quam extollentiam reprimi
vult, vt magis ſaluti congaudeatur, non ægritudini inſulte-
tur. Facile enī decipitur qui gaudet alienis malis. ¶ Bene.)
Id, eſt, recte dicis, quia fractis ramis inſertus es. ¶ Sed incre-
dulitate fracti ſunt.) hoc eſt, non propter te, ſed ſuo vitio,
quia illis diffidentibus, ad ęmulationem illorum tu vocatus
es ad ſalutem. Ideo gratias debes agere dono dei per Chri-
ſtum, non illis inſultare, ſed petere, ſi malum illorū tibi con
tulit ſalutem, vt & ipſi redeant ad originem. tunc placebis
deo, qui tui miſertus eſt. Ideo enim te aduocauit, vt per tuā
æmulationem reduceret & illos ad gratiam. ¶ Tu autē fide
ſtas.) Quia Iudæi per diffidentiam lapſi ſunt, hos fide dicit
ſtare: quia cum prius perfidię cauſſa iacerent, credendo ſta-
re cœperunt. ¶ Noli altum ſapere, ſed time.) Id eſt, noli ſu-
perbus eſſe, ſed caue ne & tu offendas. ¶ Si enim deus na-
turalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat.) Ve-
rum eſt, quia ſi illos qui prærogatiua patrum dignitoſi erāt, C
quibus etiam facta repromiſſio eſt, deo in filios adoptati,
incredulitatis cauſa excæcauit: quid his, ſi dubitauerint, aut
ſi ſe extulerint, faciet, qui nulla commendatione ſublimati
ſunt, qui cum nullius dignitatis eſſēt, honorati ſunt? ¶ Vide
ergo bonitatem & ſeueritatem dei: in eos quidem qui ceci-
derunt, ſeueritatem: in te autem bonitatem ſi permanſeris
in bonitate: alioquin & tu excideris.) Bonū deum gētibus
eſſe teſtatur, quia cum idola ſequerētur: digni vtique mor-
tis: patientia ſua expectauit illos, & nec ſic requirentes ſe,
vltro vocauit illos, & peccata eis remiſit: Iudæis autē ſeuer⁹
eſt. excæcauit enī eos, quia donū dei ſpreuerunt. Hos tamē
nunc ſignificat Iudæos qui propter maleuolentiam ſuam in
perpetuum cæcati ſunt. vnde eos & cecidiſſe dixit. illos au-
tem quos ſupra memorauit offendiſſe, nō tamen cecidiſſe,
quia ad tempus cæcatos illos oſtendit: ac per hoc ſeuerum
deum in eos fuiſſe, vt in perpetuum cæcati eſſent apoſtatæ.
¶ Sed & illi ſi non permanſerint in incredulitate, inſerētur.
Potens eſt enim deus iterum inſerere illos.) Oſtendit iuſti-
tiam dei nō in ſeueritate permanere circa illos quos excæ- D
cauit ad tempus: quia non ſic illos excidit, vt non illos poſ-
ſit iterum inſerere ſi conuertantur, qui per prophetam di-
xit: Reuertentes ad me replantabo. vt hoc ſcientes Chri-
ſtiani non inſultent Iudæis, certi reſeruari illis quaſi lapſis
miſericordiam dei. ¶ Nam ſi tu ex naturali exciſus es olea-
ſtro, & contra naturam inſertus es in bonam oliuam: quan-
to magis hi ſecundum naturam inſerentur ſuæ oliuæ?) Oli-
uam, fidem per quam Abraham iuſtificatus eſt, accipimus:
oleaſter vero, quia agreſtis & infructuoſa natura eſt, perfi-
diā ſignificat: ac per hoc ſi ij qui ſemper inimici dei fuerūt,
conuerſi in fidem Abrahæ inſerti ſunt, ex cuius origine nō
ſunt: quāto magis Iudæi ſi poſt diffidentiā credāt, paternæ
reddendi ſunt naturæ, inſerti iterum in ſuam promiſſionē.

NOlo enim ignorare vos fratres myſterium hoc,
vt non ſitis ipſi vobis ſapiētes: quia obtuſio quæ-
dam ex parte Iſraël facta eſt, donec plenitudo gē
tiū intraret, & ſic omnis Iſraël ſaluus fieret.) Non
eſt obſcurum quia ad tempus cæcitatis obtuſio data eſt Iu-
dæis, ijs qui dum æmuli legis ſunt, non viderunt donū ve-
niſſe promiſſum à deo quod prædicabatur à Chriſto. Zelo
enim excæcati ſunt, putātes legem factorum nunquam de-
bere ceſſare. Vnde ſabbatum zelabantur. qua offenſione ex
parte obtuſi ſunt, vt pro incredulitate ſua cruciarentur vi-
dentes gentes profiteri cum gaudio, conſecutos repromiſ-
ſionem Abrahæ: copia tamen admiſſa gentium, abſtergere-
tur caligo ab oculis eorum, vt poſſint credere: vt ſpiritum
compunctionis prohibeos à cordibus eorū qui eis præſtat
cæcitatem, reddat eis arbitrium liberum volūtatis: quia nō
de maleuolentia erat incredulitas, ſed de errore emendarē-
tur, vt poſtea ſaluarentur. ¶ Sicut ſcriptum eſt.) Vt proba-
ret donum illis reſeruatum à deo, exemplum Eſaię prophe
tæ in ſubiectis ponit, vt hac gratia qua liberati ſunt Iudæi
credentes, & hos liberari poſſe doceret, quia non erat exi-
nanita, ſed ſemper abundat. Dicit ergo: Veniet ex Sion qui
eripiat & auertat impietatem ab Iacob, & hoc illis à me te-
ſtamentum, cum abſtulero peccata eorum.) Exempli huius
B ratio ſemper manet quādiu ſunt qui credant. Hic enim do-
minus Ieſus qui de cœlis venturus promiſſus eſt ad libera-
tionem humani generis, ipſe quotidie remittit peccata con
uerſis ad ſe, nec ſtatim non credentes condemnat, ſed expe
ctat, ſciens poſſe proficere ad agnitionem dei. ¶ Secundum
Euangelium quidem inimici propter vos.) Cauſſa incredu
litatis inimici ſunt euangelij, vt error & delictum illorū gē
tibus aperiret viam ante tempus intrandi ad fidem, ſicut ſu-
pra memoraui. Prius enim vbique omnibus Iudæis prædi-
candum erat, tunc demum & gentibus oportebat credi ver
bum dei. Sed quia nō crediderunt, ablatum ab eis regnum,
datum eſt gentibus. Itaque non inſultandū eſſe his præmo-
net, quorum delictum profuit gentibus. Illi enim inſultan-
dum eſt cuius peccatum obfuit aliquibus. Non enim perfi-
diæ illorum gratulandum eſt, ſed dolendum ſi tardant con
uerti: vt quomodo peccato illorum gauiſæ ſunt gētes, quia
ſaluatæ ſunt: ſic conuerſione eorum lætētur. ipſorum enim
C occaſione dei gratiam citius perceperunt. ¶ Secundum ele-
ctionem autem dilecti propter patres.) Quamuis grauiter
peccauerint Iudæi reprobando donū dei, & digni ſint mor-
te, tamen quia filij ſunt bonorum, quorum prærogatiua &
merito plurima à deo beneficia perceperunt, regreſſi ad fi-
dem ſuſcipiētur cum lætitia, quia dilectio in his dei exuſci-
tatur memoria patrum. ¶ Sine pœnitentia enim ſunt dona
& vocatio dei.) Verū eſt, quia gratia dei in baptiſmate non
quærit gemitum, aut planctum, aut opus aliquod, niſi ſolā
ex corde profeſſionem. Ne enim quia grauiter deliquerant
non recipiendo promiſſum dei, & quia quæ grauiter peccā
tur, non niſi fletu & gemitu ad veniā pertinēt: ne ideo illos
non poſſe iam accipere miſericordiam putarent, quia dole-
re illos non videbāt: oſtendit hoc inter primordia fidei nō
requiri. Donū enim dei gratia donat peccata in baptiſmo.
¶ Sicut enim & vos aliquando non crediditis deo, nunc au
tem miſericordiam conſecuti eſtis propter illorum diffidē
tiam: ita & iſti nunc non crediderunt in veſtra miſeratione,
vt & ipſi miſericordiam conſequantur.) Incredulitatē gen
D tium memorat, vt ipſo rubore non ſe iactarent inſultantes
Iudæis qui non crediderant, ſed oblectarēt illos agnoſcere
promiſſum dei. Quia enim vos, inquit, gentes, cum his elo-
quia dei credita ſint, repugnantes fuiſtis: nunc autem miſe-
ricordiam accepiſtis, non veſtro merito, ſed ad horum op-
probrium: quare non magis iſti conuerſi accipiant miſeri-
cordiam, qui prius in lege dei conuerſati ſunt, & quibus fa-
cta promiſſio eſt?) ¶ Concluſit enim deus omnia in incre-
dulitate, vt omnium miſereatur.) Gentes porro ab antiquis
temporibus in impietate & ignorantia verſabantur, vtpote
ſine deo: propter quod manifeſtata lex in literis eſt, qua
poſſent infrænari præcipites. Et quoniam verſutia aduer-
ſarij cumulari peccata cœperunt, vt per interdictum magis
reus homo conſtitueretur: deus clemētia bonitatis ſuæ ſem
per homini procurans, vt & quod ſine lege peccatum erat,
& in lege, poſſet deleri: hoc decreuit, vt ſolam fidem pone-
ret, per quam omnium peccata abolerentur: vt quia nulla
ſpes per legem omnibus hominibus erat, dei miſericordia
ſaluarentur. Hoc eſt omnia concluſiſſe in incredulitate, vt
tunc

tunc decretum donum à deo veniret, quando omnes diffi- A
dentia laborarent, vt gratia muneris eſſet grauiſſima. Itaque
nemo ſe iactet. miſerum eſt enim ſuperbum eſſe eum cui i-
gnotum eſt.

Altitudo diuitiarũ ſapientiæ & ſcientiæ dei, quã
Sapien. 9. inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles
Eſaiæ. 40. viæ ipſius.) Excelſum & immenſum deum in di-
1. Corin. 2. uitiis ſapientiæ & ſciẽtiæ ſuæ cum omni laude &
gratiarum actione teſtatur. eſt enim conſilium & iudicium
eius incomprehenſibile. Nam ſciens ab initio conuerſatio-
nes & opera hominũ, quia neque ſola ſeueritate iuſtitiæ ſal-
uari poſſit hominũ genus, neque ſola miſericordia ad pro-
fectum meritorum peruenire, vnoquoque tempore decre-
uit quid eſſet prædicandum: ante tamen permittens vnum-
quemque ſuo iudicio, quia natura ipſa duce cognoſcitur iu-
ſtitia. Et quia authoritas naturalis iuſtitiæ obtorpuerat con
ſuetudine delinquẽdi, data eſt lex, vt humanum genus ter-
rore manifeſtatæ legis frænaretur. Sed quia non ſe cohibẽ-
tes, rei tenebãtur à lege, prædicata miſericordia eſt, quæ ad B
ſe confugientes ſaluaret: refutantes autem cæcaret ad tem-
pus, ad promiſſionem eorum gentes inuitans, quæ prius iu-
ſtitiam dei per Moyſem datam ſequi noluerunt, vt horum
ſaluti dum inuidẽt, ipſo zelo ad radicis ſaluatoris originem
ſe reformarent promiſſæ in lege. Hæc eſt altitudo diuitiarũ
ſapientiæ & ſcientiæ dei, qui tam Iudæos quàm gentes mul
tifaria prouidentia acquiſiuit ad vitam. ¶ Quis enim cogno
uit ſenſũ domini, aut quis illi cõſiliarius fuit, aut quis prior
dedit illi, & retribuetur ei?) Hoc in Eſaia ſcriptũ habetur.
Manifeſtum eſt ſolum deum eſſe qui nouerit omnia conſi-
Eſa. 40. lia, & hunc vnum eſſe qui nullius egeat, quia ab ipſo ſunt o-
mnia: ac per hoc conſilium eius à nullo, nec comprehendi-
tur, nec metitur, quia inferiora ſuperioris ſenſum ſcire non
poſſunt. Denique Iudæis credentibus impoſſibile videba-
tur conſilium eſſe & voluntatem dei ad redemptionem gen
tium: ſimili modo & gentibus arduum & incredulum vide-
batur, Iudæos qui non crediderant, poſſe conuerti, aut cre-
dentes ſuſcipi vt ſaluarentur. Inter cætera hoc eſt conſiliũ C
dei quod latuit, nec potuit comprehendi. ¶ Quoniam ex i-
pſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia: ipſi gloria.) Quia ra
tione ſenſus & conſilium dei inueſtigari non poteſt, decla-
rauit. Ex ipſo enim, inquit, & per ipſum & in ipſo ſunt om-
nia. ipſi gloria. Hoc dicto aperuit ſenſum qui occultus erat
mundo. Quia enim omnium creator eſt deus (fecit enim ea
quæ non erant, vt eſſent) ideo ex ipſo ſunt omnia. Et quo-
niam ab ipſo ſunt, per filium eius, qui eiuſdẽ vtique ſubſtã-
tiæ eſt, eſſe cœperunt, cuius opus, patris eſt opus. Quia ergo
ipſe operatur per filium, per ipſum ſunt omnia. Et quoniam
quæ ſunt ex deo, per deum ſunt, poſt renata in ſpiritu ſan-
cto ſunt, in ipſo ſunt omnia: quia & ſpiritus ſanctus de deo
eſt patre: vnde & ſcit quę in deo ſunt. Ergo & in ſpiritu ſan
cto pater eſt, quia quod de patre eſt deo, non poteſt aliud
eſſe q̃ eſt deus pater. Ac per hoc ipſi gloria, quia ex ipſo &
per ipſum & in ipſo ſunt omnia. Itaque quę ex ipſo & per
ipſum & in ipſo vt eſſent, eſſe cœperunt: ſenſum & conſi-
lium eius ſcire nõ poſſunt. Ipſe autem ſcit omnia, quia in i- D
pſo ſunt cuncta. Patefecit myſterium dei quod ſuperius di
xit non ab eis ignorari debere.

CAPVT DVODECIMVM.

Philipp. 4. OBſecro itaque vos fratres per miſericordiam dei,
Ephe. 5. vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuam, ſan-
1. Theſſa. 4. ctam, deo placentem, rationabile obſequium ve-
ſtrum: & nolite conformari huic ſeculo, ſed refor
mamini in nouitate ſenſus veſtri, vt probetis quæ ſit volun
tas dei, quod bonum & placitum & perfectum eſt.) Per mi-
ſericordiam dei illos hortatur, per quam ſaluatur humanũ
genus. Poſt tractatum enim legis & fidei, populi natura Iu-
daici & gẽtilis ad bonam vitam agendam hortatur. per hãc
enim ſpes fidei obtinetur. Cõmonitio eſt ergo hæc, vt me-
mores ſint quia miſericordiam acceperunt: & vigilent cir-
ca obſequium eius à quo illis data eſt, per quem ex impiis
gratis iuſtificati ſunt: ſcientes hanc eſſe hoſtiam viuam, ſan-
A ctam, & deo acceptabilem, ſi corpora noſtra incontamina-
ta ſeruemus, diſſimiles à ſecularibus, qui voluptatibus ſtu-
dent. Hæc eſt voluntas dei, ſanctificatio veſtra. Nam cor- 1. Theſſa. 4.
pora ſubiecta peccatis, non viua habentur, ſed mortua. ſub
deſperatione enim promiſſæ vitæ ſunt. Ad hoc enim pecca
tis dono dei abluimur, vt decætero mundam vitam agẽtes,
dei amorem in nos prouocemus, non irritum facientes o-
pus gratiæ eius. Nam apud veteres ideo oblata occidebatur
hoſtia, vt homines peccati cauſſa morti ſubiectos ſignifica-
ret. Nunc autem quia per donum dei purificati ſunt homi-
nes, & à morte ſecunda liberati, viuam hoſtiam debent of-
ferre, vt ſignum ſit vitæ æternæ. Non enim, ſicut tunc, cor-
pora pro corporibus immolantur: nunc vero non corpora,
ſed vitia corporis perimenda ſunt. Vt autem obſequij no-
ſtri effectum habere poſſimus, ſeruata iuſtitia pudorem cu-
ſtodiamus. Nihil enim proficit pudor, nec rationabilis po-
teſt videri neglecta iuſtitia. Hoc erit conformẽ fieri ſpiri-
talium, renouatum in ſpiritu ac fide, hoc ſcire quod placet
B deo, nec aliud bonum & perfectum eſſe.

DIco enim per gratiam quę data eſt mihi, omnibus
qui inter vos ſunt, non plus ſapere quàm oportet
ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem, & vnicuiq; ſi-
cut diuiſit deus menſuram fidei.) Apertè oſtẽdit
hoc debere nos ſapere, quod iuſtitiæ terminos nõ egredia-
tur, vt non nobis ſolis vtile ſit, ſed & nulli obſit. Hæc eſt e-
nim prudentia, prodeſſe magis aliquibus quàm obeſſe, &
contentum eſſe debere ſorte qua menſus eſt deus merito &
fidei vniuſcuiuſque, nec ſibi defendere quod non ſibi con-
ceſſum videt. hoc eſt, non plus ſapere, quia vni totum con-
cedi non poteſt. Nec enim ſi quis bonæ vitæ eſt, ex eo ſibi
etiam doctrinæ prudentiam debet defendere: aut quia pe-
ritiam habet legis, Leuitarum ſibi obſequia vindicare de-
bebit. Hortatur ergo & docet per gratiam ſibi datã. Hæc
gratia peritia intelligitur dominicæ diſciplinæ, per quã hu-
militati iuſtitiæ ſtudendum tradit.

SIcut enim in vno corpore multa membra habe- 1. Corin. 12.
C mus, omnia autem membra non eadem habẽt of- Ephe. 4.
ficia: ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto, ſin
guli autem alter alterius mẽbra.) Exemplo cor-
poris docet non poſſe nos ſingulos omnia, quia ſumus inui-
cem membra, vt alter alterius non egeat: ac per hoc curam
noſtri inuicem nos agere debere, nec alterum alij obſiſtere,
quia inuicem officiis noſtris opus habemus. Hoc erit dili-
gere Chriſtum, ſi inuicem ſe membra exhortentur, vt im-
pleant modum quo corpus in Chriſto perfectum ſit. ¶ Ha
bẽtes autem donationes dei diuerſas ſecundum gratiã quæ
data eſt nobis.) Nunc autem ipſa officia deputata membris
merito fidei enumerat, vt cum viderit membrũ quod ſibi
deputatum officium eſt, non perſtrepat alteri cui viderit a-
liud traditum, ſed cõgerat, vt corpus eccleſiæ ſit perfectũ.
¶ Siue prophetiam ſecundum operationem fidei.) A pro-
phetia incipit, quæ prima probatio eſt rationabilem eſſe fi-
dem noſtram. Denique credentes accepto ſpiritu prophe-
tabant. Hæc ergo datur pro modo accipiẽtis, hoc eſt, quã-
D tum cauſſa exigit propter quam datur. ¶ Siue miniſteriũ in
miniſtrando.) Ad obſequium fraternitatis præbendum in-
tantum miniſter firmatur, quantum credidit debere ſe ob-
ſequi, ne vltra fidem laborans in obſequio, fatigetur incaſ-
ſum, quia hoc ſequitur vnumquẽq; quod conatur ex cor-
de. ¶ Siue qui docet in doctrina.) Similiter dicit adiuuari
doctorem in doctrina, vt inquantum fides eius eſt ad do-
cendum, intantum inſpiretur ad tradendam diſciplinã cœ-
leſtem. ¶ Siue qui exhortatur in exhortando.) Et hunc eo-
dem modo in eo ipſo in quo tendit, auxilio ſpiritus præpa-
rari, vt habeat gratiam dum prouocat. Laceſſit enim fratres
ad bonum, aut incredulos ad fidem. ¶ Qui largitur in ſim-
plicitate.) Huic dicit qui bono animo tribuit, auxilia ſem-
per ſuppeditare procurante ſpiritu, vt non deſit tribuenti
ſimpliciter, dicente Salomone: Qui tribuit pauperibus, non Prou. 28.
indigebit. Hic ergo tribuit ſimpliciter, qui nõ in ſimulatio-
ne hoc agit vt laus ei ab hominibus detur, ſed vt à deo per
hoc ipſum meritum conſequatur. ¶ Qui præeſt in ſolicitu-
dine.) Eum qui curam vt præſis fratribus ſuſcepit, iuxta fi-
dem

dem ſuam accipere vigilantiam & authoritatē, vt proficiat A
in quo ſolicitus ſit, habens io illis fructom qoibos præeſt.
¶ Qui miſeretur in hilaritate.) Hunc quoque ſecundū ſen-
ſum ſuum qui læto animo miſericordiā facit, non quaſi no-
lēti extorquetur, fundari & roborari à deo vt in hac re nul-
lam infirmitatem patiatur, ſcieos dictum à Salomone: Dum
habes occaſiooem, benefac. Sed hoc multipharię intelligē-
dum eſt. Multiplex eſt enim miſericordia ſub vno vocabu-
lo. Nā ſi ſupra dixit, Qui largitur in ſimplicitate: quid erat
opus iterare, niſi quia ſub vno miſericordiæ oomine multa
bona opera ſignificauit? Peccantibos etenim ignoſcere, mi-
ſericordia eſt, & in neceſſitate aliqua poſito vel oppreſſo o-
pē ferre, miſericordia eſt, & oudū veſtire, & eſurienti panē
frangere, & paruulum expoſitum colligere, & cadauer ope
rire, & alia operari, miſericordia eſt. Ideo ſi hæc impigrè &
ſioe tædio fuerit operatus, babebit huius operis & in præ-
ſenti & in futuro mercedem. Omnis ergo miſericordia, &
ſimpliciter & cum gaudio fieri debet, vt ſimplicitas exclu-
Amos 5. dat hypocriſim, gaudium vero ſretum futuræ ſpei teſtetur
Ephe. 4. examē. ¶ Dilectio ſine ſimulatione.) Huic merito qui hoc B
2. Pet 2. meditatur, vt ideo diligat fratrem, quia ſcit hoc placere au-
2. Pet. 5. thori deo, ne adulatione præſentis vitæ hoc agat, ſubuenit
Ioan 13. ſpiritus: vt quia hoc deuota mente quærit, obſequiis poſſit
implere. Audiuit enim dictum à domino: Præceptum nouū
do vobis, vt diligatis inuicem. ¶ Odientes malum, adhærē-
tes bono, fraternitatis amore inuicem benigni, honore mu-
tuo præuenientes.) Non magnum dicit euitare malum, niſi
adhæreatur bono. Illud enim de timore ſit, hoc de amore:
nec benignum eſſe fraternitatis honorem, ſi non mutuis ſe
obſequiis præueneriot. ¶ Solicitudine non pigri.) Hoc eſt
Hiere. 48. quod dicit propheta Hieremias, quia maledictus qui facit
opera domini negligenter. Piger enim in conuerſatione di
uina, ſine ſpe eſt: ideo ſubiecit: ¶ Spiritu feruētes.) Hoc eſt,
vt in exercitio diuini operis aut legis oon ſit tepidus, ſicut
Apoc. 3. dicitur in Apocalypſi Ioānis: Quoniam tepidus es, inquit,
euomā te ex ore meo. Quotidiana enim meditatio tollit ſo-
porem, & facit vigilantē. Opera enim domini ſunt quę man
dat fieri pro vtilitate eccleſiæ, id eſt, fratrom. ¶ Tēpori ſer
uiētes.) In Græco dicitur ſic habere: Deo ſeruientes. quod
nec loco competit. Quid enim opus erat ſummam hanc po- C
nere totius deuotionis, quando ſingula membra quæ ad
obſequia & ſeruitia dei pertinent, memoret? In omnibus e-
nim iis quæ enumerat, plenum deo ſeruitiom exbibetur.
Ephe. 5. Nam ſeruire tempori quid ſit, alibi ſoluit cum dicit: Redi-
mentes tempus, quoniam dies mali ſont: vt ſciatis quemad-
modum vnicuique reſpondeatis. Quoniam autem dixerat,
Spiritu feruentes: ne boc ſic acciperent, vt paſſim & impor
tunè verba religionis ingererent tēpore ioimico, per quod
forte ſcandalum excitarent, ſtatim ſubiecit: Tempori ſer-
uientes. vt modeſtè & cum boneſtate aptis & locis & per-
ſonis, & apto tempore religionis fidem loquerentur. Sūt e-
nim quidam etiam hoc tēpore quo pax eſt, qui ſic perhor-
rent verba dei, vt audientes cum magna ira blaſphement
viam Chriſtianam. Nam & ipſe ſeruiuit tempori quando
quod noluit, fecit. Inuitus enim circuncidit Timotheum,
& raſo capite purificatus ſecundum legem aſcēdit templū,
vt Iudæorum ſopiret inſaniam. ¶ Spe gaudētes.) Poſtquàm
dixit, Tempori ſeruientes: adiecit, Spe gaudentes. vt ſi for- D
te propter iniquitatem temporis non liceat de fide publice
loqui, ſed eſſe in metu, ſpe gaudeat, qoia hæc triſtitia parit
lætitiam. ¶ In tribulatione patientes.) Hoc eſt, ſpe gaudere,
in tribulatione patientem eſſe. De gaudio enim ſpei tolerat
tribulationem, ſciens multo maiora eſſe quæ pro his pro-
miſſa ſunt. ¶ Orationi inſtantes.) Neceſſaria eſt valde ora-
tio, quia vt tribulatio poſſit tolerari, precibus inſiſtendum
Hebr. 13. eſt. ¶ Memoriis ſanctorum commuoicantes.) Manifeſtum
eſt quia qui preces ſuas exaudiri vult, ęmulus debet eſſe vi-
tæ ſanctorum. Cum imitatur enim, communicat, vt hoc ſit
memorem eſſe & communicatorem, imitari actus illorum
& ſi ſumptibus indigent, communcandum eis, ſicut dicit a-
1. Corin. 16. lio loco: De collectis autem quæ fiunt in ſanctos. Et ad Ga
Gala. 2. latas: Vt pauperum memores eſſemus. ¶ Hoſpitalitatem ſe-
2. Pet 4. ctantes.) Imitator & amator ſanctorum hoſpitalitatem ſe-

A ctatur, exemplis ſancti Abrahæ, & Loth viri iuſti. ¶ Bene-
dicite, & nolite maledicere.) Vt Chriſtiaoos per omnia no-
uos faciat, etiam ab hac illos cōſuetudine auferre vult, quæ
omnibus communis eſt, ne irato animo incitati prius facile
maledicere velint, ſed vt magis victa iracundia benedicāt,
& laudi ſit diſciplina dominica. ¶ Gaudere cū gaudētibus,
flere cum flentibus.) Hoc eſt quod alio loco dicit: Si quid 1. Corin. 12.
patitur vnum membrom, compatiuntur omnia membra: &
ſi lætatur vnum membrum, congaudent omnia membra.
Cum enim quis fideli ſolatio eſt in neceſſitate, erigit animū
eius, & apud deum ſibi collocat meritum, quia membrom
diligit corporis Chriſti: & ſi cum infideli condoleat, pro-
uocat magis illum ad profectū diſciplinæ domioicæ. ¶ Id-
ipſum inuicem ſentientes.) Hoc eſt, quod dictum eſt, com-
pati debere in tribulatione; ſicot & in alia dicit epiſtola: Cō Gala. 6.
ſiderans teipſum, ne & tu tenteris. Alter alterius onera por
tate. ¶ Non alta ſapiētes.) Alta ſapere, ſuperbia eſt. Nam &
diabolus cū alta ſapuit, apoſtatauit. Ne elatio ſit in aoimo, &
præſumens forte de iocolumitate actus ſui, non condoleat
B fratri ſuo, ſed exprobret quaſi peccatori. hæc ſuperbia eſt,
quæ cum ſe præpooit, offendit. Quod & dominus denotat
dicēs: Eiice trabem prius de oculo tuo, & tunc videbis eii- Matth. 7.
cere feſtucam de oculo fratris tui. Ipſa enim elatio peccatū
eſt: ac ſi non ſit peccator, (quod impoſſibile eſt) fit pecca-
tor dum ſuperbit. Denique dicit Salomon: Superbis deus
reſiſtit. ¶ Sed humilibus conſentientes.) Hoc eſt, vt depo-
ſita ſuperbia alienam cauſſam ſuam faciant, & ſuam quaſi a-
lienam, vt habeāt gratiam apud deum: quia qui ſe exaltaue- Prou. 3.
rit, humiliabitur. ¶ Nolite eſſe prudentes apud voſmetip-
ſos.) Hoc in Eſaia propheta ſcriptū eſt, quod hic qoaſi pro-
prium ponit, vt iuſtitia communis habeatur, nō vt ſibi quis
iuſtus ſit, cæteris autem iniuſtus. ¶ Nemini malum pro ma-
lo reddentes.) Hoc eſt qood dominus dicit: Niſi abunda- Matth. 5.
uerit iuſtitia veſtra plus quam Scribarum & Phariſęorum,
non intrabitis in regnum dei. Mandatum enim in lege erat:
Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum.
Hæc, quantum videtur, ioſtitia eſt: ſed vt abundet iuſtitia
Chriſtianorum, docentur noo reddere malom pro malo, vt
perfecti ſint, & pro hoc merces illis reddat in iudicio dei.
C Supergredi enim videtur ipſam iuſtitiam, cum quod licet,
vt melior ſit, nō facit cœleſtis iuſtitiæ imitator. Muodi er-
go iuſtitia à deo illi conceſſa innoceotem facit, cœleſtis au-
tem perfectum vt meritum habeat apud deum. ¶ Prouidē-
tes bona noo tantum coram deo, ſed etiam coram omnibus
hominibus.) Prouidere eſt bona futura ante oculos habere,
vt ea gerantur quę poſſint poſtquam facta fuerint in repre-
henſionem non venire, ſed magis laudi eſſe, ſioe apud deō,
ſiue apud homines. Ne quis exiſtimet quia deo licita non
diſplicent, idcircóque nō curandom ſi fratri ſcandalū ſint,
hoc præmonet, quia illud fieri debet quod & deo non diſ-
pliceat, & fratri ſcandalum nō ſit. Etſi liceat enim, & fratrē
ſcandalizet, deo non placet, quia deus ſaluti ſtudendum mo
net. Sic ergo prouidentur bona coram deo & hominibus, ſi
ea quæ licent, ſic agantur, ne ſcandalum faciant. ¶ Si fieri po
teſt, quaotum ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacē
babētes.) Omnibus pacificos vult eſſe, qui diuinam ſeruāt
iuſtitiam. Viderit ſi quis hanc pacem ſpreoerit, vt tali viro
D inimicus, cum aut reprehendi forte ab illo non vult, aut in-
uidet bonis eios: quod ad illom tamen pertinet, non diſcor-
dat à bene agentibus. Hic eſt enim impacificus, qui pręter-
miſſa voluntate legis, ſuom ius ſequitur: quamq̃ dicat Da-
uid: Cum iis qoi oderūt pacem, eram pacificus. Sed hoc ne- Pſalm. 119.
ceſſitatis erat propter potentiam perſonarum, vt vel obſe-
quiis humilitatis vincatur, quē ſic extollit ſuperbia, vt mā-
data legis ſpernat. poteſt fieri vt de timore dei pacificū ſe
quis præbeat illi qui odit pacem. Quando enim vicem ma-
lis reddere oon vult, pacificus eſt. hoc eſt de bono vincere
malum, vt vel obſequiis vincatur, quem mandata legis non
vincūt. Ergo ſi fieri poteſt, inqoit, qood ex vobis eſt, vt be
ne agentes pacem habere videamini. Iam ſi oon fuerit ama-
tor pacis, tu tamen vis eſſe pacificus, quantum ad te perti-
net. Si autem irreuerens & blaſphemus quis ſit, & pacē ha-
bere cum illo non poſſis, non vtique tibi adſcribēdum erit,
quia

A quia Ioannes apoſtolus eos qui negant in carne Chriſtum veniſſe, nec ſalutari permiſit. Nos ergo parati ſumus, ſi fieri poteſt, vt cum omnibus pacem habeamus: aliis vero repugnantibus fiat impoſſibile, non ex nobis, ſi de nobis tantum querela non deponatur. Qui enim nullum lædit, apparet eſſe pacificus. ¶ Non voſmetipſos defendẽtes chariſſimi, ſed date locum iræ.) Vt & pacis fœdera ſeruari poſſint, ab ira diſſimulandum monet, maximè quoniã per iram ſolet peccari, quando quis furore commotus plus exigit quàm poſtulat cauſſa delicti, aut ſibi ipſi incommodum præſtat, ſi grauiora peccata incompetenti vindicta vult exequi. Debilẽ enim efficit, quem potuit emendatum habere & ſanũ. Vnde

Eccli. 7. & Salomon, Noli, ait, iuſtus eſſe multum. Eſt enim, inquit, qui perit in ſua iuſtitia. Volens enim ſingulis peccatis reſpondere circa vindictam, mortem poteſt inuenire tam ſibi quàm ei quem plagis affligit. Solent enim in pœnam delinquere. Non ſolum autem de ſubiectis vindictam probibet competentem, ſed & de parib' & magnis, hoc eſt, de fratre forte in nos peccãte non quæramus vindicare, ſed remitta- B mus dei iudicio reſeruãtes, ne dum ab ira detinemur, inueniat locum inimicus in quo ſuggerat & ſuadeat quod contra nos eſt. ¶ Scriptum eſt enim.) Vt fortius ſuadeat, exemplo legis hoc confirmat dicens: Scriptum eſt in Prouerbiis:

Deute. 32. Hebr. 10. ¶ Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit dominus.) Vt ſi minime à nobis fiat quod docet, deum à nobis contemptũ oſtendat. Duplici ergo genere proficitur ſi deo remittatur vindicta, quia & cum iracundiã vincit, perfectus fit, & dei

Prou. 25. iudicio vindicabitur. ¶ Si eſurierit inimicus tuus, ciba illũ: ſi ſitit, potum da illi. hoc enim faciens, carbones ignis congeres ſuper caput eius.) Non nudam vindictam deo reſeruari debere oſtendit, ſed & beneficia dari inimicis, vt vere oſtendamus non meritis noſtris habere nos inimicos, quos vt ab inimicitiis deſinant, obſequiis vincere nitimur. Qui ſi in inimicitiis perdurauerint impietate mẽtis ſuæ, noſtra obſequia proficient illis ad pœnam: aut certè obſequiorũ noſtrorum ſedulitate compuncti, veluti carbones mortui reuiuiſcent. Vt ergo nos intantum perfectos faciat, vt non ſo- C lum noſipſos, ſed & alios acquiramus ad vitam, inimicis nõ ſolum vicem reddere prohibet dominus per Salomonem, verumetiam humanitate ad amicitiam prouocare hortatur. ¶ Noli vinci à malo, ſed vince in bono malũ.) Hæc interpretatio Apoſtoli eſt cohortantis ne vicem reddamus inimicis, ſicut dictum eſt. Multum enim proderit nobis, ſi maliciæ cedamus. Vincit enim malum, qui ad tempus vinci videtur ab illo. Et ſaluator enim ſic vicit malum, dum non reſtitit. Contra ſe enim agit malitia, & dum vincitur, vincere ſe putat. Id enim agit inimicus, vt & nos de propoſito noſtro abſtrahat, occaſionem quærens quomodo peccemus. Ideo ſi prouocati ab illo, vicem illi nõ reddamus, vincimus illum in bono. Ideo enim non reſiſtimus, vt bonum ſeruemus neglecta iuſtitia, quia cogit iuſtitia ad retribuendum.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

OMnibus poteſtatibus ſublimiorib' ſubditi eſto- D te. Nõ eſt enim poteſtas niſi à deo.) Quoniam cœleſtis iuſtitiæ legem ſequendam mandauit, ne ab hac præſenti diſſimulare videretur, hanc cõmendat: quippe cum niſi hæc fuerit obſeruata, illa cuſtodiri nõ poſsit: hæc enim quaſi pædagog' eſt, quæ paruulos imbuit, vt poſsint potioris iuſtitiæ viam ſequi. Nemini enim poteſt imputari miſericordia, niſi habuerit iuſtitiam. Vt ergo ius & timorem legis naturalis confirmet, deum authorem eius teſtatur, & miniſtrantes eam dei ordinationem habere. Ideo adiecit: ¶ Quæ autem ſunt, à deo ordinata ſunt.) Vt nemo putet quaſi humana commenta contemnenda. Videt enim ius diuinum humanis authoritatibus deputatum. Hic ergo ſubiectus eſt poteſtati, qui ſe terrore dei ab iis abſtinet quæ prohibet. ¶ Itaque qui reſiſtit poteſtati, dei ordinationi reſiſtit.) Hæc contra illos qui per potentiam fortẽ, aut quia aliquid deprehendi ſe poſſe nõ credunt, & per hoc illudere ſe legem putant. Oſtendit his dei eſſe legem, & nõ euaſuros iudicium dei, qui ad tempus aliquo pacto euadũt.

A ¶ Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationẽ acquirunt.) Manifeſtum eſt quia vnuſquiſque operibus ſuis aut iuſtificabitur, aut condemnabitur. Qui enim audientes legem peccant, inexcuſabiles ſunt. ¶ Nam qui principantur, non ſunt timori bonis operibus, ſed malis.) Principes hos reges dicit qui propter corrigendam vitã, & prohibenda aduerſa creantur, dei habentes imaginem, vt ſub vno ſint cæteri. Vis autem non timere poteſtatẽ? Bonum facito, & habebis laudem ex illa.) Laus ex poteſtate tunc ſurgit, cum quis innocens inuenitur. ¶ Dei enim miniſter eſt tibi in bono.) Manifeſtum eſt ideo rectores datos, ne malum fiat. ¶ Si enim maleſeceris, time. non enim ſine cauſſa gladiũ portat.) Hoc eſt, ideo comminatur, vt ſi fuerit contemptus, vindicet. ¶ Dei enim miniſter eſt, vindex in iram in eum qui male agit.) Quoniam futurum iudicium deus ſtatuit, & nullũ perire vult, hoc in ſeculo rectores ordinauit, vt terrore interpoſito omnibus velut pædagogi ſint, ne in pœnam incidant futuri iudicij. ¶ Ideoque ſubditi eſtote, non ſolum propter B iram, ſed etiam propter conſcientiam.) Recte dicit ſubiectos eſſe debere non ſolum propter iram, id eſt, vltionem præſentem, (parit enim ira vindictam) ſed & propter futurum iudiciũ: quia ſi hic euaſerint, illic eos pœna expectat, vbi accuſante conſcientia ipſa puniẽtur. ¶ Nam idcirco tributa pẽditis. Miniſtri enim dei ſunt in hoc ipſo ſeruiẽtes.) Ideo dicit tributa præſtari, vel quæ dicũtur fiſcalia, vt ſubiectionem præſtent per quam ſciant non ſe eſſe liberos, ſed ſub poteſtate degere, quæ ex deo eſt. Principi enim ſuo, qui vicem dei agit, ſicut dicit Daniel propheta: Dei eſt enim, inquit, regnum, & cui vult dabit illud. Vnde & dominus, Matth. 22.
Reddite, ait, quæ ſunt Cæſaris Cæſari. Huic ergo ſubiiciẽdi ſunt ſicut deo, cuius ſubiectionis probatio hæc eſt, cũ illi pendunt tributa.

REddite ergo omnibus debita.) Reddi vult ab omnibus debita, quia & potẽtes ſunt debitores minoribus, vt reſpondeant meritis illorũ. ¶ Cui tributum, tributum: cui vectigal vectigal.) Primum C ea quæ ſunt poteſtati regiæ debita exolui iubet, quia maior in his cauſſa aut neceſſitas eſt. ¶ Cui timorem, timorem.) Timorem poteſtati exhibendum, quia timor prohibet peccatum: deinde aut parenti, aut domino terreno, vt gratias agat in filio aut ſeruo Chriſtiano. ¶ Cui honorem honorẽ.) Poteſt hic honor etiam circa eos eſſe qui ſublimes videntur in mundo, vt videntes humilitatem ſeruorum Chriſti, laudent magis quàm vituperent euangelicã diſciplinam. ¶ Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis. Pacem vult nos habere, ſi fieri poteſt, cum omnibus, dilectionem vero cũ fratribus, & hinc tamen honore ſeruato. Idcirco autem debitores dicit, quia homini qui dignus honore eſt, ſiue præſente ſiue futuro, dignum eſſet debitũ inclinari. Illi enim quis inclinatur à quo honorem accepit: ideo debitor dicitur. Si enim nõ hoc feceris, principi tuo, ſuperbus es. aut enim merito quis aut ætate honorandus eſt. ¶ Qui enim diligit proximum, legem impleuit.) Legẽ datam à Moyſe implet quã diligit proximum. nam nouæ legis mandatum eſt etiam ini- Deute. 5.
D micos diligere. ¶ Nam non adulterabis, non occides, nõ furaberis, non concupiſces.) Hoc Moyſes ſcriptum accepit à deo, ad reformationem legis naturalis. ¶ Et ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo conſummatur, Diliges proximum tuum ſicut teipſum.) Hoc ſcriptũ eſt in Leuitico, ma- Leuit. 19.
nentibus ſupradictis mãdatis. Itaq; in dilectione impleri legem ſignificat, ſicut dixit: ac ſi ſint alia mandata quæ nunc tacuit, tamen pro omnibus mandatis dilectio ſatis facit. Nã ſi ſe humanum genus ab initio dilexiſſet, iniquitas in terris non eſſet. Exordium enim iniuſtitiæ diſcordia eſt: ideoque iniquitatis dilectio, iniquitas eſt: quia quod malo malũ eſt, bono bonum eſt. ¶ Dilectio proximi malum nõ operatur. Plenitudo enim legis eſt dilectio.) Malũ nõ operatur, quia bona eſt dilectio, nec peccare poteſt illa quæ legis eſt perfectio. per legis verba ad ſenſum euangelicum peruenit. Ideo enim quod ſummum eſt legis, memorat, vt huic euangelium ſociet, oſtendens vnius eſſe ſenſum authoris. Sed quia tempore Chriſti addi aliquid oportuit: non ſolum proximos, ſed inimicos diligere præcepit. Vnde ſubditur: Plenitudo

tudo

tudo legis eſt dilectio. vt iuſtitia ſit diligere proximum, abundans vero & perfecta iuſtitia etiam inimicos diligere. A Inimicum autem diligere quid aliud eſt, quàm optare deſinere illum ab odio, & nihil aſperum petere aduerſus illum? Hoc eſt amare illum, ea illi optare per quæ deum habeat propitium. hæc eſt cœleſtis iuſtitia, hæc deo patri ſimiles facit, quæ non colentibus ſe annua dona largitur. Nam & dominus in cruce poſitus poſtulat pro inimicis, vt plenitudinem iuſtitiæ quam docuerat, demonſtraret.

ET hoc ſcientes tempus, quoniam hora eſt iam nos de ſomno ſurgere.) Tēpus eſſe dicit quo ad meritum proficere debeamus. Hoc eſt de ſomno ſurgere, operari bonum, quaſi in die, hoc eſt, palam. Illicita enim in nocte, id eſt, in abſcōdito fiunt. Iam enim in manifeſtatione poſiti, quod eſt in notitia dei, agnoſcentes quid ſequi debeamus, dare operā debemus vt purè viuētes ad promiſſum præmium veniamus excuſſo ſomno, id eſt, ignorantia ſiue negligentia. ¶ Propior enim eſt nunc noſtra ſalus, q̃ cum credidimus.) Manifeſtū eſt quia poſt lauacrū B bene viuentes, & charitati ſtudentes, non longe ſunt à merito reſurrectionis promiſſæ. Bona enim vita Chriſtiani, ſignum eſt ſalutis futuræ. ¶ Nox præceſſit, dies autem appropinquauit.) Noctem veterem hominē ſignificauit, qui per baptiſmum innouatus eſt. Hunc præceſſiſſe dicit quaſi noctem, diem autē appropinquaſſe, cuius lumine veritas nobis apparuit, vt ſciremus quid agere deberemus. Prius enī ignorātes Chriſtū in tenebris eramus, at vbi didicim᷒, lux nobis orta eſt. tranſiuimus enim ex falſo ad verum. ¶ Abiiciamus ergo opera tenebrarū, & induamur arma lucis.) Tenebrarum ſunt opera vita carnalis, quæ illecebris agitur ſecularibus. hæc digna eſt tenebris: ſicut dicit dominus: Tollite illum, & ligatis manibus & pedibus mittite in tenebras exteriores. [Matth. 22.] Induere arma lucis, geſta ſunt bona: quia ſicut mali actus tenebris deputantur, quia occultè fiunt: ita & qui bene agunt, palam agunt, quia non verentur, ſed gaudent. Boni ergo actus arma lucis ſunt impugnātes tenebras, quę ſunt vitia carnis. ¶ Sic vt in die honeſtè ambulemus.) Verū eſt, C vt quia publicè non peccatur, ſic agamus quomodo agitur publice. nihil enim tam publicū quam veritas. ¶ Non in cōmeſſationibus aut ebrietatibus.) Comeſſationes ſunt luxurioſa conuiuia, quæ aut collatione omnium celebrātur, aut vicibus ſolent à contubernalibus exhiberi, vt neminem illic pudeat aliquid inhoneſtè dicere aut facere, quia vnuſquiſque præſumit quod ſuum conuiuium ſit. Solēt enim in aliena menſa pudore coërceri: ſed hic ad hoc conuenitur, vt fœda illic gerantur copia vini, & incitetur libidinis diuerſa voluptas. Idcirco euitanda præcipit huiuſcemodi conuiuia. ¶ Non in cubilibus & impudicitiis.) Poſt luxurioſum conuiuium & ebrietatem hoc ſubiecit quòd ſequitur, id eſt concubitus impudicus. Hoc genus huius laſciuitatis eſt fructus. ¶ Non in contentione & æmulatione.) Rectè ab his coërceri monet, quia omnis contentio & zelus inimicitias parit, quas tenebras vocat, quia ad lucis præmiū peruenire non poſſunt. Sed induite dominum Ieſum Chriſtum.

ET carnis curam ne feceritis in deſideriis.) Curam D carnis prohibet, id eſt, voluptatē: vt omne quod prohibetur per legem, non deſideretur, aut certe deſideratum vincatur. Ipſa ſunt enim opera carnis: vt his exuti induant dominum Ieſum Chriſtum, id eſt, innouati per Chriſtum, ab his malis ſe retineant. Hic enim induit Chriſtum, qui ſe ab omni errore & turpitudine ſeparauerit, ne in conuiuio nuptiarum ſine veſte eius inuentus turpiter abiectus tenebris mācipetur: ſi quo minus, nō ſunt induti Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, ſuper cuius nouam veſtem veteres pannos induunt. Exuti enim veterem hominem, in nouitate vitæ manendum eſt.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

INfirmum autem in fide aſſumite, non in diſceptatione cogitationum.) Quoniam ex Iudæis erant qui Romanos ad nomen Chriſti aſſumpſerāt admixta lege, ſicut in primordio epiſtolæ memorauit: ideo quibuſdā videbatur prohibitam carnem edere nō A debere. Aliquibus autem qui ſine lege Chriſtum ſequebātur, videbatur contra legem licere edere. Et per hoc ipſum diſceptationes erant inter eos: quas Apoſtolus cōcordiæ & ſaluti ſtudens, diuina diſputatione aufert, oſtendens neque edenti prodeſſe apud deum, neque non edenti obeſſe. Infirmum eſſe dicit qui propterea quod Iudęi prohibiti ſunt, timet edere. Hunc ergo remitti iudicio ſuo, ne ſcandalum paſſus, à charitate, quæ quaſi mater eſt animarum, recedat cum mētis perturbatione, cum Chriſtiani pacifici debeant eſſe & quieti. ¶ Alius enim credidit edere omnia.) Hic fiducia lectionis non dubitat omnia edenda quę data ſunt humanis vſibus. Legit enim in Geneſi omnia bona valde eſſe [Gene. 1.] quæ creauit deus, ideo nihil reiiciendum, quia nec Enoch qui primus deo placuit, neque Noë qui in diluuio ſolus iuſtus inuentus eſt, neque Abraham ille amicus dei, aut Iſaac aut Iacob iuſti & dei amici, inter quos & Loth fuit, aut cæteri iuſti ab his abſtinuiſſe leguntur. ¶ Is vero qui infirmus eſt, olera manducet.) Igitur quia hoc putat vt ille olera B edat, ideo ſuadendum non eſt vt carnem edat, ne cum ſcrupulo edat, & videatur peccare, quia propoſitum ſuum non cuſtodit. ¶ Itaque qui edit, non edentem non ſpernat: & qui non edit edentem non iudicet.) quia voluntatis eſt edere aut non edere, ac per hoc quæſtio hinc fieri non debet. Ad hoc enim facta ſunt omnia, vt volūtati ſubiaceant: quia dominio humano ſubiecta ſunt. ¶ Deus autem illum aſſumpſit.) Aſſumptus à deo eſt, qui ad gratiam vocatus eſt.

¶ Tu quis es qui iudicas alienum ſeruum? ſuo domino aut ſtat, aut cadit.) Manifeſtum eſt ſeruum nō debere conſerui voluntatem iudicare, cui lex in hac parte tradita non eſt. Nam qua conſcientia edat aut non edat deus iudex eſt, cuius ſeruus eſt. ¶ Stabit autem. potens eſt enim deus ſtatuere illum.) Stabit, inquit, domino ſuo, propterea quia neque ſi edat, reus erit: neque ſi non edat, culpabilis: ſi tamen deuotione hoc agat, non euitans hanc velut contrariam.

¶ Nam alius quidem iudicat diem inter diem.) Hoc eſt, alicui placet interpoſitis diebus edere. Nam ſunt quidam C qui quarta feria carnem non edendam ſtatuerunt, ſunt qui ſabbatis, ſunt iterum qui à paſcha vſque ad pentecoſtem edant. ¶ Alius autem iudicat omnem diem.) Hic omnem diem iudicat, qui nunquam edit. ¶ Vnuſquiſq; in ſuo ſenſu abundet.) Hoc eſt, vnuſquiſque ſuo conſilio remittatur. ¶ Qui ſapit diem, domino ſapit.) Verum eſt, quia qui ſemper abſtinet ſe, deo placere ſe putat. ¶ Et qui edit, domino edit.) Domino edit, quia gratias agit creatori. Et qui non edit, domino nō edit, & gratias agit deo.) Gratias agit, dum fatetur dei eſſe creaturam & bona creata, ſed ſe diſſimulat ab ea non condemnare.

NEmo enim noſtrum ſibi viuit, & nemo ſibi moritur.) Sibi viueret aliquis, ſi non ageret ſub lege. At qui fręno legis moderatur, non ſibi vtique viuit, ſed deo qui legē dedit, vt ſecundum voluntatē eius viuat. Et qui moritur, ſimili modo deo moritur, quo D iudice aut coronabitur aut condemnabitur. ¶ Siue enim viuim᷒, domino viuim᷒: ſiue morimur, domino morimur.) Idē eſt ſenſus. ¶ Siue ergo viuimus, ſiue morimur, domini ſumus.) Verū eſt omnes nos domini quaſi ſeruos in conditione & redēptoris dominio, & vnumquēq; pro merito ſuo tractari. ¶ In hoc enī Chriſt᷒ & vixit, & mortuus eſt, & reſurrexit: vt & mortuorū & viuorū dominet.) Per Chriſtū dominum facta eſt creatura, quæ per peccatū alienata eſt ab authore, facta captiua: quā deus pater, ne opus eius periret, miſſo filio ſuo de cœlis ad terras, docuit quid faciendo manus piratarū effugeret. Propter quod & occidiſſe paſſus eſt ab inimicis: qui deſcendens ad inferos innocēs erat occiſus, vt reum faceret peccatum, vt quos tenebat apud inferos, amitteret. Quoniam ergo viuis oſtendit viā ſalutis, ac ſe obtulit pro eis, mortuos vero liberauit de inferno, tam viuorum quàm mortuorum dominatur: ex perditis enim iterū reformauit ſibi illos in ſeruos. ¶ Tu autē quid iudicas fratrem tuū in nō edendo? aut tu quare ſpernis fratrē tuū in edēdo? omnes enī ſtabim᷒ ante tribunal Chriſti.) Docet enī

non oportere iudicare, hac re, quia non continetur in lege A
propterea cum deum iudicem expectemus. ¶Scriptum eſt
Eſaiæ 45. enim, Viuo ego, dicit domin', quia mihi flectetur omne ge
nu,& confitebitur omnis lingua deo.) Hoc in Eſaia ſcriptũ
eſt, quia omnis lingua confitebitur deo in fide Chriſti. Nam
quia occiſus reſurrexit futurus iudex, recte ait: Viuo ego,
dicit dominus:& non ſolum viuo, ſed & iudicaturus ſum,&
inimici fatebuntur in me, & genu flectent cognoſcentes me
deum de deo. ¶Itaque vnuſquiſque noſtrum pro ſe rationẽ
reddet deo.) ¶Quoniam, inquit, nos pro nobis inuicẽ red-
dituri ſumus rationem, non nos in hac parte quæ ſupra ſcri
pta eſt, alterutrum condemnemus. ¶Non ergo amplius in-
uicem iudicemus.) Id eſt, ſciẽtes hoc, ceſſemus à diſcordia.
¶Sed in hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri,
vel ſcandalum.) In eo iudicandũ monet quod proſit, quod.
poteſt & authoritate legis defendi. Nulli autem fratrũ car-
nem edenti aut non edenti fiat ſcandalum.

SCio & confido in domino, quia nihil commune
per ipſum.) Manifeſtũ eſt quia Saluatoris bene-
ficio omnia munda ſunt, qui de ſub iugo legis e- B
ruens homines & iuſtificãs, reddidit ſtatũ priſti-
nũ libertatis, vt digni ſint vti tota creatura, ſicut & veteres
ſancti. Qui autem adhuc ſub lege ſunt, non licet illis vti aut
edere quæ prohibet lex, quia indulgentiam datam ſpernũt.
Non enim ſecundum naturam ſuam, ſed cum cõtra edictum
eduntur, immunda ſunt. Denique in lege ait: Erunt immun
da vobis. ¶Et plane qui exiſtimat aliquid eſſe commune,
illi commune eſt.) Siue qui ex Iudęo Chriſtianus eſt, ſiue gẽ
tilis fidelis putat eſſe aliquid tale vitandum, ipſe eſt quem
ſcriptura infirmũ dicit. Dubitando enim eſt infirmus. apud
iſtum immundum eſt quod putat non edendum:& quia nõ
hoc ſuperſtitione facit, ſed timore, ſuo iudicio remittendũ.

NAm ſi propter eſcam frater tuus cõtriſtatur, iam
non ſecundum charitatẽ ambulas.) In alia epiſto
1. Corin. 6. la dicit: Eſca ventri,& vẽter eſcis hunc & hanc de
us deſtruet. Quia nõ de eſca aut placet quis deo
aut diſplicet, ideo charitatem ſectandã monet, qua nos deus
Ephe. 2. liberare dignatus eſt. Sic enim ait: Deus autem propter cha
ritatem nimiã miſertus eſt noſtri. Qui ergo huius beneficij
memor eſt, hanc excolit nec illi aliquid anteponit, ſed præ- C
termittit maxima, quæ ſcit ꝓmiſsionẽ nõ parare apud deũ.
Noli cibo tuo perdere illũ, pro quo Chriſtus mortuus eſt.)
Quantũ valeat ſalus fratris ex morte Chriſti cognoſcitur.
Itaque qui ſcit quantum conſtet, confirmare illum debet,
nõ ſcandalizare, vt ex re friuola faciat illi ſcrupulum,& in-
cipiat hæſitare an manducanda caro ſit nec ne, qui forte ſim
pliciter edebat, ſecurus de cõſcientia ſua. At vero cum ad-
eunt controuerſiæ, incipiet perturbatione in dei creaturam
peccare, & erit in iniuriam creatoris, quæ proficiet ad per-
ditionem dubitantis. Non ergo blaſphemetur bonum no-
ſtrum.) Hoc eſt, doctrina dominica, cum ſit bona & ſaluta-
ris, nõ debet per rem friuolam blaſphemari. Blaſphematur
autem cum dubitatur de dei creatura. Poteſt & ſic intelligi
bonum noſtrum blaſphemari, quia qui bona opera habet, ſi
in alia reprehendatur re minima, bonum illud ſuum obfu-
ſcat,& incipiet bonum eius blaſphamari per malum eius, ſi-
Ezech. 33 cut ſcriptũ eſt in Ezechiel, Iuſtitia iuſti non proficiet ſi er-
rauerit. Tale eſt, ſi quis decorus neuum forte habeat in frõ D
te, aut naſum colliſum, vnde deformetur ſpecies eius. Ideo-
que illa monet ſectanda, quæ bonis reliquis non tollant fa-
uorem. ¶Non eſt enim regnum dei eſca & potus.) Manife-
ſtum eſt quia nemo per eſcam placet deo aut diſplicet. ¶Sed
iuſtitia & pax,& gaudium in ſpiritu ſancto.) Hos in regnũ
dei dicit intrare qui iuſtitiam ſequuntur, ſed Chriſtianã ha-
Ioan 14. bentes pacem quam dominus dedit dicẽs: Pacẽ autem meã
do vobis, pacem relinquo vobis. ex quo oritur gaudium in
ſpiritu ſancto. Diſceptatio autem non habet gaudium, ſed i-
ram: ideo non illic reſpicit ſpiritus ſanctus, quia gaudet in
ſolis pacificis. Sicut enim ex nobis contriſtatur, ſic & gau-
det de nobis. ¶Qui enim in hoc ſeruit Chriſto, placet deo,
& probatus eſt hominibus.) Quoniam Chriſtus nos rede-
mit, ideo ait: Qui in hoc ſeruit Chriſto, quaſi redemptori
placet deo. Quare? Quia ipſe miſit Chriſtum, vt redimeret
genus hominum, ſicut ipſe dominus ait: Qui non honorifi- Ioan. 5.
cat filium, non honorificat patrem qui miſit illum. Qui er-
go placet deo, probatus eſt hominib'. Quomodo? Accepit
enim donum per quod appareat dignus deo. ¶Itaque quæ
pacis ſunt ſectemur,& quæ ædificationis ſunt, inuicem cu-
ſtodiamus.) Quoniam diſceptatio diſcordiã parit, ideo vt
pacifici eſſe poſſimus, ab intentione edendi aut non eden-
di diſſimulare nos docet. Aedificationis autem viam ſequi
hortatur, vt cum pace ea conferamus, per quæ inuicem nos
ædificemus, ab iis quæ infructuoſa ſunt & magis contraria
declinantes. Collatio enim poteſt prodeſſe. Eſt enim exci-
tans mentem, ſi tamen vincendi ſtudium contemnatur. hoc
eſt enim quod parit litem. ¶Noli propter eſcam ſoluere o-
pus dei.) Homo opus dei eſt, & iterũ opus dei eſt dum re-
formatur per regenerationem. Et eſca opus dei eſt: ſed non
homo propter eſcam, ſed eſca propter hominem. Multum
enim diſtat. Ideo noli, inquit, hoc opus dei quod clarũ eſt,
diſſoluere propter id quod humillimum eſt. Hoc eſt ſalutẽ
fratris ſtudere, non curam eſcæ agere vt fratrem cõtriſtes.
B Beneficium enim dei irritum facit qui fratrem liberatum à
peccato, per diſceptationem rurſus prouocat ad peccandũ,
ſoluens in ipſo opera Chriſti quæ geſſit vt hominem à pec-
cato liberaret. ¶Omnia quidem munda ſunt.) Verũ & ma-
nifeſtum eſt omnia munda eſſe: quippe cum in Geneſi lega-
tur omnia quæ deus fecit, eſſe bona valde. ¶Sed malum eſt
homini qui per offenſionem edit.) Cum ergo per naturam Gene. 1.
omnia bona & munda ſint, dubitantibus tamen fiunt im-
munda, & erit illi offendiculum qui cum dubitat, edit ta-
men immunda conſcientia, quia quod ſibi inutile putat, fa-
cit: ideo nulli contradicendum eſt quid in hac re ſequatur.
¶Bonum eſt non edere carnem, & non bibere vinum.) Cũ
de ſola carne ageret, adiecit & potum: vt confoueat eos qui
ab his abſtinent, per id quod licitum eſt & carnem edere,
& vinum bibere. Ne contriſtarentur ab illis qui his vtun-
tur, dedit eis reſpirandi ſolatiũ, vt & in voluntate ſua quie-
ſcerent,& diſceptatio per quam diſcordia fit, ceſſaret. Cum
enim non latet bonum eſſe & carnẽ edere, & vinum bibe-
re, & econtra carnem non edere, & non bibere vinum, bo-
num eſſe addiſcunt, nemo litigat. Creatura enim data eſt ad
C vſum volentibus, non tamen neceſſitas eſt impoſita aut vo
lenti aut nolenti. ¶Neque enim in quo frater tuus offendit,
aut ſcandalizatur, aut infirmatur.) Eadem dicit, non debe-
re fratri qui infirmum animum ſibi conſtituit ad edendum,
fieri quæſtionem, ne perturbatus offendat, neſciens quid
teneat. ¶Tu fidem habes penes temetipſum. habe coram
deo.) Hoc eſt, tu qui edis ſecurus, quia creatura dei bona
eſt, non opus eſt vt de altero iudices, quia plus eſt vt pacem
habeas cum fratre. Hoc enim vtile eſt apud deum. In eſca
enim vtilitas carnis eſt, in pace vero, & carnis & animæ: ac
per hoc ab huiuſmodi diceptatione ceſſandum eſt, vt vnuſ-
que in propoſito cordis ſui maneat. ¶Beatus qui non iudi-
cat ſemetipſum in eo quod probat.) Vnumquemque pro-
prio iudicio cenſet condemnandum, qui quod dicit nõ de-
bere ſe facere, facit: & hunc beatum qui non aliud facit, q̃
ſibi vtile probat. ¶Qui autem diſcernit quid ederit, dam-
natus eſt.) Verũ eſt, quia qui iudicat nõ edendũ,& edit, dã-
natus eſt. Ipſe enim ſe damnat, quando id quod ſibi inutile
D aſſerit facit. ¶Quia non ex fide.) Non vtique ex fide edit,
qui edendum negat, & edit. ¶Omne autem quod non eſt
ex fide peccatum eſt.) Recte peccatum appellat, quod ali-
ter ſit quàm probatum eſt. Quoniam Romani in lege in-
ducti erant ſicut in primordio epiſtolæ memoraui: adue-
nientibus autem qui rectius crederent quæſtiones moue-
rentur de edenda carne & non edenda, & horum pars qui
edendam & non probãdam dicerẽt, melior videretur, quia
omnia munda valde ſunt: infirmos dicit qui edendam ne-
garent ſiue ex Iudæis, ſiue ex gentibus, & remitti illos in
propoſito cordis ſui. Nec enim obeſt non edere, aut pro-
deſt erga deum edere: ne quauis ratione aſtricti, per quod
tamen cum ſcrupulo ederent, delinquerent.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

Debemus

DEbemus autem nos firmiores infirmitates inuali- A
dorum portare.)Recte ait debemus quia oportet
doctores ioſirmos firmare, & imperitos crudire
cum manſuetudine: oe proooçati contendere ve-
lint: & ne dũ humiles videntur, in peius proficiant.¶ Et nõ
nobiſmet ipſis placere.) Hoc eſt, oon quod nobis proſit &
placeat vendieare, ſed & quod fratri, quia inuicem curã no-
ſtri agete debemus.¶ Vonſquiſque proximo ſuo placeat in
booo ad ædificatioocm.) Nunc perſooã ſuã diſcreuit. Hos
enim commooet vt charitati ſtudeotes proximis placeant
1.Cor.10. ad id quod eſt vtile. Hæc eſt ædificatio, ſicut alibi ait: Ego
inquit, omoibus per omnia placeo.¶ Nã & Chriſtus ooo ſi-
bi placuit, ſed ſicut ſcriptum eſt: Detractiones exprobran-
tium te cecideruot ſuper me.) Io pſalmo ſexageſimo octa-
no. Saluatorem noo ſibimetipſi dicit placuiſſe, ſed deo pa-
Ioan.6. tri, qoia dicit: Noo enim deſcendi de cœlo vt faciam volũ-
tatem meam, ſed voluntatẽ eius qui miſit me patris. Et quia
cum hæc diceret, contradiceotibos Iudæis quaſi peccator
occiditur, pſalmographus ex perſona ei' verba facit ad de- B
um patrem, dicens: Detractiones exprobrantium te eecide
ruot ſuper me. Hoc eſt, ego cum voluntatem tuam facerẽ
dixeruot me peccare io te, qui oon me recipiendo, qnẽ miſi
ſti, exprobrauerunt te: quia Iodæi cum peccarent in deum
non recipieotes quem miſit Chriſtum, inſuper & occiderũt
enm qnaſi peccantẽ in deũ. ſic peccata peccantiũ in deũ ce-
cideruot ſuper Chriſtũ. Innocens enim à peccatoribus oc-
ciditur quaſi blaſphemos, ſicut ſcriptum eſt in euangelio.

QVæcunqne enim ſcripta ſunt; ad noſtram confir
mationem ſcripta ſuot, vt per patientiam & ex
hortatiooem ſcripturarum, ſpem babeamus.) Ma
nifeſtum eſt enim quia quæcunque ſcripta ſunt,
ad noſtram diſciplinam ſcripta ſunt, vt ex ipſa exhortatiõe
proficiamos ad ſpem, oon diffideotes de promiſsis ſi adbuc
tardent.¶ Deus autẽ patientiæ & cõſolationis det vobis v-
nom iouicem ſapere ſecundũ Ieſum Chriſtum, vt vnani-
mes vno ore honorificetis deum & patrem domini noſtri
Ieſu Chriſti.) Quaſi ad ſalutem miſsus Apoſtolus booo vo C
to plebem proſequitur, optans vt deos det eis voum ſenſũ
ſapientiæ ſecundum Ieſum Chriſtum, vt iuxta doctrinam
Chriſti ſapiant. Tunc enim poteruot dilectiooem ſeruare
Ioan.15. exemplo domini, dicentis: Maiorem hac dilectione nemo
haber, quam vt animam ſuam ponat pro amicis & fratribus
ſuis. & ita vno ore, vna cõfeſsione laudare deum patrem in
Chriſto, ſi iouicem ſe iuxta ſenſum Chriſti fuerint exhor-
tati: vt ſine ceſsatiooe laudent deum: omnia quæ fecit per
Chriſtum: & poſt errorem lapſa per eundem iterum eri-
gere & reformare dignatus eſt, duplex dans beneficium,
miſericordiam & cognitionem.¶ Propter quod aſsumite
alterutrum, ſicut & Chriſtus aſsumpſit vos in honorẽ dei.)
Sic aſsumpti ſumus à Chriſto, dum ioſirmitates noſtras ac-
cepit, & ægritudines noſtras portanit, vt hoc exemplo oos
inuicem noſtras infirmitates per patientiam confirmemus,
vt oomen honoris dei aſsumptum io nos non euacuetur. Fi
lij eoim dicimur dei per gratiam Chriſti.¶ Dico enim Chri
ſtum miniſtrum fuiſse circuncisioois propter veritatem dei D
in boc vt coofirmaret promiſsiones patrum.) Originem cõ
mendat Iudæorũ. In circuncisione enim filios ſignificat A-
brahæ, qnibus miſsus Chriſtus miniſtrauit patribus gra-
tiam repromiſsam. Vnde Saluator: Ego enim ſom, inquit,
Lucæ.22. io medio veſtrum, nõ vt miniſtrer, ſed vt miniſtrem. vt ve
ritas in promiſsione facta patribus probaretur. Circunci-
ſio enim carnis data eſt Abrahæ io figuram circuncisionis
cordis, quam poſtea propheta futuram ſignificauit, dicens:
Deute.10. Circuncidite duritiam cordis veſtri. Huius verbis circũci-
ſionis promiſsæ miniſter Chriſtus eſt, boc eſt, prædicator.
Dehioc apoſtolis, vt circũcisis carne miniſtraret cordis
circumciſionem, ſic ait: Sicut me miſiſti in buoc mundum,
Ioan.17. ita & ego miſi eos in buoc mundum. Circũciſio autem cor-
dis eſt, ſublata erroris nebula agnoſcere creatorẽ, deũ pa-
trẽ, & filiũ eius Chriſtũ, per quem creauit omoia, vt veritas
dei impleretur. Promiſerat eoim daturũ ſe miſericordiam
& promiſerat patribus Iudæorum. Nam dixerat Abrahæ:
Gene.22. In ſemine tuo benedicẽtur omnes gẽtes. Et ad Dauid dixit

A De fructu veutris tui ponam ſuper ſedem meam. &, Orie-
tur ſtella ex Iacob.¶ Geutes autem ſuper miſericordiã ho- Pſalm.131.
oorare deum.) Quia eui his oulla promiſſio erat, quaſi indi- Num.24.
gni, per ſolam miſericordiã aſſumpti ſunt ad ſalutem, vt per
confeſſiooem honorent deum, quia iocreduli inhooorent.
¶ Sicut ſcriptum eſt: Propter hoc cõfitebor tibi io gentibus
& oomini tuo canam.) Exemplo propbetico probat. Scri-
ptum eſt enim in pſalmo decimoſeptimo gentes admitten- Pſalm.17.
das ad gratiam dei ad percipiendã ſalutem. Vox enim Chri 2.Reg.22.
ſti eſt, qua futurum dixit quod in geotibus prædicatio eius
fructum habitura eſſet confeſſionis ſacramẽti dei. ideo gra-
tias ex hoc agit filius obedientiæ gentiom. Vode In euange Matth.11.
lio ait: Confitebor tibi pater, domine cœli & terræ, qui ab-
ſcondiſti ea à ſapientibus & prudẽtibus, & reuelaſti ea par-
uulis, quoniam bonũ placitum ante te. Cõfeſſio ergo iſta v-
nius dei eſt in trinitate, ex qoa ſorgit lætitia, vt poſt veri con
feſsionẽ lætus decantet miſericordiam & donum dei.¶ Et
iterũ dicit: Lætamini gentes cũ plebe eios.) Hoc in cantico
B Deuteronomij.¶ Et iterũ dicit: Laudate omnes geotes do-
minum, & magnificate eũ omnes popoli.) Hoc io pſalmo
cẽteſimo decimo ſexto. Olim decreuiſse deum oſtendit in Deute.32.
teruenieote miſericordia ſua cõcordes facere Iudæos & gẽ Pſalm 116.
tes, vt gratiam adepti gentiles ſocij fierẽt Iudæorum, qui &
ipſi olim dono dei plebs eius erat nominata. Sed iã nobiles
Iudæi, bi vero ignobiles, per miſericordiã nobilitati ſuot, vt
ſimul omnes læti ſint agnitione veritatis, & laudaotibus gẽ-
tibus deũ magoificent omnes populi, duodecim tribus vnũ
deum qni auxit oumerũ plebi ſuæ adiunctis gẽtibus. Deni-
que cum diſceptarent Iodæi cootra apoſtolum Petrũ cauſa
Cornelij, reddita ſibi ratione quieueruot magoificaotes do
minum, dicentes: Forſitao deus & gentibus pœoitentiam
tribuit ad cõſequendam vitã.¶ Eſaias dicit: Erit radix Ieſ- Acto.11.
ſe, & qui exurget regere gentes: io cum gentes ſperabunt.)
Vt maiorem fiduciam geutibus faciat, & ſpem non dubiam Eſaiæ.11.
multis teſtimoniis firmat decretum dei boc fuiſſe, vt om-
nes gentes benedicerentur in Chriſto, ne inſolẽtia infiden-
C tium* Iodæorum cõtriſtaret & dobios redderet credentiũ * al. Inuidẽ-
animos gentium, qnaſi fruſtra ſibi ſpem promittant, quod tium.
à deo Abrahæ accepto feratur fides Iodæorũ, vt ipſa læti-
tia & ſecuritate creſcerẽt. Quare tamen Chriſtus ex radice
Iaſſe, & non ex radice Booz viri iuſti, aut ex radice Obed?
Sed qnia Dauid filius dicatur propter regnum, vt ſicut ex
deo natus in regem eſt, ita & ex Dauid regeortom haberet
iuxta carnem, ideo radix Ieſſe arbor Dauid, quæ fructũ fe-
cit per ramum qui eſt Maria virgo, quæ genuit Cbriſtum.
¶ Deus autẽ ſpei repleat vos omni gaudio & pace io credẽ-
do, vt abũdetis in ſpe & virtute ſpiritus ſaocti. Certus ſum
autem fratres & ego ipſe de vobis, quia & ipſi pleni eſtis di
lectione, repleti omni ſcientia, ita vt poſſitis alterutrũ mo-
nere.) Hæc exhortationis ſunt. Per laudem enim prouocat
eos ad meliorẽ & iotellectũ & vitã. Qui enim videt ſe lau-
dari, data opera elaborat vt vera ſiot quę dicuntur. Ideo nõ
dixit vt inuicẽ ſe doceaot, ſed admoueant. Hoc enim ſolet
moneri quod cũ ſciatur, aliquãdo ſubterfugit animo. Cæ-
D tera oon ſunt obſcura, vt indigeant explanatione.¶ Auda-
cius autem ſcripſi vobis fratres ex parte tanq̃ in memoriã
vos reducẽs propter gratiã quæ data eſt mihi à deo, vt ſim
miniſter Chriſti Ieſu in gentibus, ſanctificãs euangeliũ dei,
vt fiat oblatio gentiũ accepta & ſanctificata in ſpiritu ſan-
cto.) Non enim temere ſe ſcripſiſſe ſignificat, authoritatem
ſibi datã per dei gratiã dicens, vt omnibus gentibus audeat
ſcribere, admonens & confirmans propoſitũ eorũ in Chri-
ſto, vt ſolicitudinẽ ſuã oſtendat in miniſterio euãgelij qua-
ſi magiſter gentium, & ſacrificium eorum poſſit acceptum
fieri ſanctificationis cauſſa io ſpiritu ſancto. Quicquid enĩ
fide iotegra & mente ſobria offertur, à ſpiritu ſancto puri-
ficatur.¶ Habeo igitur gloriã io Chriſto ad deũ, non enim
audeo aliquid loqui eorum quæ per me nõ efficit Chriſtus
in obedientiam gentium verbo & factis, poteſtatem ſigno-
rum & prodigiorum in virtute ſpiritus ſaocti.) Gloriam ha
bere ſe dicit apud deum per Chriſtũ Ieſum. Credens enim
& ſeruiens Chriſto Ieſu io conſcientia pura, meritum ſibi
fecit apud deum patrem, in tantum vt nihil deeſſe dicat

A quod non per illum operatus ſit Chriſtus ad exhortationẽ gentium, dando ſigna & prodigia per manus eius, vt prędicationem eius virtus commẽdaret. Hinc eſt vnde gloriam ſe oſtendit habere in Chriſto ad deum. Seruiens enim Chriſto gloriam habet ad deum, intantum vt indigere non habeat aliquid diuinæ virtutis, quod ſibi præſtitum non ſit à deo: ſed omnia ſe, quia idoneus inuentus eſt diſpenſator, cõſecutum, quę ad conuerſionem gentium per ſignorum virtutẽ proficerẽt, profitetur: quod eo proficit, vt ſe nõ minus potuiſſe probet quàm cæteri apoſtoli qui fuerant cum domino, nec aliquid minus inter gentes virtutum operatũ eſſe deum, vt per hoc ipſum creſcant, videntes hanc ſe gratiam aſſecutos, quam aſſecuti erant Iudæi, qui ſibi prærogatiuam vindicant patrum. ¶Ita vt ab Hieruſalem in circuitu vſque Illyricum repleuerim euangelium dei, & filij eius Ieſu Chriſti. Sic autem hoc prædicaui euangeliũ non vbi nominatus eſt Chriſtus, ne ſupra alienum fundamentum ædificarem.) Non ſine cauſſa illic ſe prædicare niti dicit, vbi nõ no- B minatus eſt Chriſtus, ſciens pſeudoapoſtolos aliter quam oportebat Chriſtum tradere. Ad hoc enim circumibant, vt ſub nomine Chriſti aliis dogmatibus populum manciparẽt: quod poſtea corrigere maximi erat laboris. Idcirco pręuenire voluit, vt inuiolatæ prædicationis verba traderet audientibus, & integra linea ſuperficies ordinata, incolumis fundamenti robur haberet. Et quia magiſter datus eſt gentibus, oportebat eum ſolicitè hoc curare, vt illic doceret vbi Chriſtus non fuerat nunciatus, & vt authoritatem ſuã firmaret, & laborum ſuorum plenum fructum haberet ex iis quos plantauerat. Hinc eſt vnde omnia loca eccleſię occupauit. Hæreſes enim poſtea ſubtilitate malignantes, ſub nomine Chriſti legis & fidei ſenſum corrumpere nitebantur.

Eſaix.52. Quod teſtimonio legis monuit, dicẽs. ¶Sicut ſcriptum eſt: Quia quibus non eſt annunciatum de eo, videbunt: & qui non audierunt, intelligent.) In Eſaia habetur. Vt ergo hic intellectus verus atq; inuiolabilis eſſet de vero dei filio, ſe feſtinaſſe ſemper dicit imbuere gentes euangelica veritate. ¶Propter quod impediebar plurimum venire ad vos, nũc vero vlterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem habens veniendi ad vos ex multis iam præcedentibus annis, cum in Hiſpaniã proficiſci cœpero, videbo vos, & à vobis præmitti illuc, ſi vobis primum ex parte fruitus

Roman.1. fuero.) Quod in capite epiſtolæ memorat, dicens: Quia ſæpe, inquit, propoſui venire ad vos, & prohibitus ſum vſq; adhuc: nunc abſoluit, oſtendens qua cauſſa impeditus ſit, vt volens venire aliud ageret quod imminebat, vt excluderet pſeudoapoſtolorum praua commenta: & denique poſtquã omnibus in circuitu prædicauit, iam vacare ſibi dicit venire Romam, quod olim optauerat. Romanos igitur, quia in lege inducti fuerant, interim per epiſtolam corrigit. Illos autem qui non audierunt adhuc prædicationem, vtilius eſſe præſentia ſui doceri, vt fundati recta fide difficile aliud aliquid reciperent. Venturum tamẽ ſe promiſit tempore quo ad Hiſpaniam erat iturus, quia illic Chriſtus non erat prædicatus, vt occuparet mentes illorum. Et quia pſeudoapo- D ſtolis difficile fuit iter ad illos, ideo tardius ſi iret, non erat moleſtum. ¶Nunc vero proficiſcar in Hieruſalẽ miniſtrare ſanctis. Probauerunt enim Macedonia & Achaia collationem aliquam facere in pauperes ſanctorum qui ſunt in Hieroſolyma.) Prius tamen iturum ſe dicit miniſtrare ſanctis Hieruſalem: per quam rem Romanos ſcire vult quia huiuſmodi operibus ſtudendum eſt. Qui enim per miſericordiã viuunt, & iuſtificati ſunt apud deum, huic inſeruire debent. ¶Debitores enim ſunt eorum: quoniam ſi ſpiritualium eorum participes factæ ſunt gentes, debent & in carnalibus miniſtrare eis.) Quippe cum debitores eos dicat Iudæorum credentium, vt ſicut in ſpiritalibus participes eorum facti ſunt, ita & hi communicẽt corporalibus neceſſitatibus illorum, vt gaudentes ex Iudæis credentes collaudent prouidentiam dei in ſalutem ipſorum per miniſterium eorum. Hi enim totos ſe diuinis dedentes obſequiis, & nihil mundanum curantes, exemplum bonæ cõuerſationis præbebãt credentibus. Intantum denique nos humanos & miſericordes vult eſſe apoſtolus, vt & debitores nos dicat circa elee- A moſynam largiendam, & bonis operibus exercendum cum alacritate cordis: quia qui miſericordiam à deo ſperat, debet eſſe miſericors, vt probet ſe recte hanc ſperare: quia ſi homo miſeretur, quanto magis deus? Retributio enim hæc eſt vel merces, vt qui accipiunt miſericordiã, miſericordiã facient. Vnde dominus, Beati inquit, miſericordes, ipſorum Matth.5. enim miſerebitur deus. ¶Hoc igitur cum conſummauero, & aſsignauero eis fructũ hunc, proficiſcar per vos in Hiſpaniam. Scio enim quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Chriſti veniam.) Certus de diſpoſitione & gratia dei, promiſit ſe in abundantia benedictionis venturum quã prædicat Chriſti. Benedictio autem hæc ſignorũ virtus eſt per quã cõfirmati ſunt. ¶Obſecro ergo vos fratres per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & per charitatem ſpiritus ſancti, vt ſolicitudinẽ impartiamini mihi in orationibus pro me ad dominũ, vt liberer ab infidelibus qui ſunt in Iudæa.) De hinc orat vt adiunetur in orationibus vt euaderet manus Iudæorum infidelium: non quia ipſe minus me- B reatur, ſed ordinem ſequitur, vt ab eccleſia fiat oratio pro rectore ſuo. Multi enim minimi dum congregantur, vnanimes fiunt magni, & multorum preces impoſsibile eſt vt nõ impetrent. Si ergo & ipſi cupidi ſint videndi apoſtolum, impenſius orent vt inde liberatũ poſsint ſuſcipere illũ in gaudio charitatis. ¶Et munerũ meorum oblatio accepta fiat in Hieroſolyma ſanctis vt veniã ad vos cũ gaudio per voluntatem Ieſu Chriſti, & refrigerer vobiſcum.) Etiam hoc orandum dicit vt miniſtratio munerũ eius accepta fiat ſanctis in Hieruſalem; & omnia cum voluntate dei facere ſe oſtendat, vt quia deuotus eſt animus eius ad ferenda munera, etiam illorum animo dei iudicio reſpondere ſibi vult, vt intellecta charitate illius erga ſe cum illo vnanimes deo gratias agant. Magnus enim profectus eſt ei cuius miniſterio læti effecti, deum laudibus proſequuntur. ¶Deus autem pacis ſit cum omnibus vobis, amen.) Deus pacis, Chriſtus Ioan.14. eſt, qui ait: Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. quem optat eſse cum his, ſciens dixiſse Ieſum: Ecce, ego Matth.28. C vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad cõſummationem ſeculi. Tales ergo iſtos cupit eſse, vt ſit cum illis dominus Chriſtus Ieſus, qui amputata omni diſcordia erroris humani dedit, ac oſtendit quid ſit verum vt in ipſa veritate maneant pacifici.

CAPVT DECIMVM SEXTVM.

COmmendo autem vobis Phœbẽ ſororem noſtrã quæ eſt miniſtra eccleſiæ apud Cenchris, vt eam ſuſcipiatis in domino digne ſanctis, & aſſiſtatis illi in quibuſcunque deſiderauerit veſtri. etenim ipſa quoque aſtitit multis, & mihi.) Phœben venientem cõmendat ſororem communem, id eſt, de lege, quam vt meritò commendet, ait hanc miniſtram eſſe eccleſiæ Cenchris: & quia multis adiutorio fuit, dignam ipſam dicit adiuuandã peregrinationis cauſſa. Vt autem ſine intermiſſione excipiendam illam & aſſiſtendum illi in neceſſitate, ſi perueniſſet, ſuaderet, etiam ſibi illam affuiſſe teſtatur: vt quanto ſubli- D mior perſona eius cæteris ſit, tanto magis reddere huic debitum obſequium per charitatem oſtenderet. ¶Salutate Aquilam & Priſcillã adiutores meos in Chriſto Ieſu, qui pro anima mea ſuas ceruices ſuppoſuerunt: quibus non ſolum ego gratias ago, ſed & cunctæ eccleſiæ gentium, & domeſticæ eorum eccleſia.) Hi ex Iudæis fuerunt, qui credentes facti ſunt ſocij laboris apoſtoli, quia recte crediderant, vt etiam ipſi exhortarentur cæteros ad fidem rectam. Denique Apollo quamuis fuerit exercitatus in ſcripturis, ab his tamen viam domini diligentius inſtructus eſt, ideo ſocios laboris ſui dicit eos, ſed in Chriſto Ieſu. Cooperarij enim eius fuerunt in euangelio dei. Aquila vir Priſcillæ eſt, quos non ocioſe Romam veniſſe manifeſtum eſt. Propenſiores enim erant in dei deuotione. Nam ad confirmationem Romanorum, ij omnes quos ſalutat, his fuiſſe intelliguntur. Vnde dicit non ſolum ſe, ſed & omnes gentium eccleſias gratias his referre, tangens & Romanos, vt his obediant, quos ad profectum gentium audiunt laborare ad exhortandam fidẽ in Chriſto. Quos intantum laudat, vt pericula pati pro

eo non

eo non abnuerent. Inimicitias enim & Iudæorum & falſo- A
rum fratrum ſubire non aſpernati ſunt, dummodo apoſtolũ
obſequiis & charitate iuuarent. Falſi fratres ij erant, qui cre
dentes in Chriſtum, legem tamen ſeruandam dicebant, non
ſufficere ad plenum ſalutis effectũ Chriſtũ putantes: quod
Apoſtolus deſtruebat: quare & perſecutiones ab his patie-
batur. Horum etiam domeſticos & vernaculos ſalutat, quos
eccleſiam appellat, quia ſanctorum virorum erant diſcipuli
circa fidem. ¶ Salutate Epænetum dilectũ mihi, qui eſt pri-
mitiuus Aſię in Chriſto.) Huius Epæneti etiam præſentem
dignitatem non tacet, vt oſtendat & dignitoſos credere, &
inuitet primos Romanorum ad fidẽ, aut certe humiles cre-
ſcerent. ¶ Salutate Mariam, quæ multũ laborauit in vobis.)
Commonet hos nomine Mariæ quam intelligimus ad ex-
hortationem illorum impenſius laboraſſe, vt gratias illi a-
gant. ¶ Salutate Andronicum & Iuliam cognatos & conca-
ptiuos meos qui ſunt inſignes in apoſtolis, qui ante me fue-
runt in Chriſto Ieſu.) Hos cognatos & iuxta carnem & ſe-
Lucæ. 1. cundum ſpiritum, quomodo & angelus dixit ad Mariã: Ec B
ce Elizabeth cognata tua &c. quos etiã apoſtolis prioribus
obſecutos cum teſtimonio ſui declarat, & ſecum per capti-
uitatem paſſos fidei cauſſa, ideoque iſtos plenius honoran-
dos. ¶ Salutate Ampliandũ dilectum mihi in Chriſto.) Hũc
quaſi amicum ſalutat, ſed in domino amicum, non tamẽ qui
interfuerit labori eius aut captiuitati. ¶ Salutate Vrbanũ ad-
iutorem meum in Chriſto.) Non ſolum iſtum ſuum adiuto-
rem dicit, ſed & cæterorum fuiſſe ſocium in exhortatione
credulitatis. ¶ Stachin quoq; dilectum meũ.) Hunc Stachin
quamuis dilectum vocet, tamen ſubiicit illum Vrbano par-
ticipi operis euangelici. ¶ Salutate Apellẽ probũ in Chri-
ſto.) Hunc Apellem non quaſi amicum ſuum aut participẽ
operis ſalutat, ſed propter quod tẽtationibus probatus eſt,
& in Chriſto fidelis inuẽtus. ¶ Salutate eos qui ſunt ex Ari
ſtoboli domo.) Ariſtobolus iſte congregator fuiſſe intelli-
gitur fratrum in Chriſto: cuius factũ ſic probat, vt eos quos
cõgregabat, dignos ſalutatione ſua deſignet. ¶ Salutate He-
rodionem cognatum noſtrum.) Hunc quem cognatũ tan- C
tum vocat, oſtendit deuotum in charitate renaſcibilitatis,
non tamen vigilantiam illius deſignauit. ¶ Salutate eos qui
ſunt ex Narciſſi domo, qui ſunt in domino) Narciſſus hic
illo tempore presbyter dicitur fuiſſe, ſicut legitur in aliis
codicibus. Et quia præſens non erat, videris qua cauſſa eos
in domino ſalutet vt ſanctos qui ex eius erãt domo. Hic au
tem Narciſſus presbyter officio peregrini fungebatur ex-
hortationibus firmans credentes, & quoniam non ſciebat
Apoſtolus merita illorum qui cum illo fuerant, ſic dixit: Sa
lutate eos qui ſunt ex Narciſſi domo in domino, hoc eſt,
quos ſcitis dignos eſſe ex his ſalutatione mea, qui in domi-
no poſuerunt ſpem ſuam, illos ſalutate nomine meo. ¶ Salu
tate Triphænam & Triphoſam, quæ laborant in domino.)
Has vno honore dignas declarat in Chriſto. ¶ Salutate Per-
ſidem chariſſimam, quæ multum laborauit in domino.) Iſta
antepoſita videtur ſupradictis, quia multũ laborauit in do-
mino. Labor hic in exhortatione eſt, & in miniſterio ſan-
ctorum, & in preſſura, & in egeſtate propter Chriſtũ, quia D
domus ſuas relinquebant fugati, & opprobrio erant infidis.
¶ Salutate Ruffum electum in domino, & matrem eius &
meam.) Ideo iſtum Ruffum præpoſuit matri propter ele-
ctionem adminiſtrationis gratiæ dei, in quo mulier locum
non habet. Electus enim erat, id eſt, promotus à domino ad
res eius agendas. Matrem tamen tam ſanctam habuit, vt A-
poſtolus ſuam quoque matrẽ hãc vocaret. ¶ Salutate Aſin-
cletum, Phlegontam, Herman, Patrobam, Hermen, & qui
cum eis ſunt fratres.) Hos ſimul ſalutat, quia ſciebat eos eſ-
ſe concordes in Chriſto, hoc eſt, iunctos in amicitiam Chri
ſtianam. Salutat ſimul & fratres qui erant cum eis, quorum
nomina prętermiſit. ¶ Salutate Philologum, & Iuliã, & Ne-
reum, & ſororem eius Olympiadem, & omnes qui cum eis
ſunt ſanctos.) Hi omnes vnanimes intelligũtur fuiſſe, quos
hac cauſſa ſimul ſalutat quorum meritum ex iis qui ſimul
cum eis erant dinoſcitur. Sanctos enim nuncupat eos, vt
merito illos ſalutare videatur. ¶ Salutate inuicem in oſculo
ſancto.) Omnes quibus ſcribit & quos nominat, iubet ſalu-

A tare ſe inuicem in oſculo ſancto, id eſt, in pace Chriſti, non
in deſiderio carnis, ſed in ſpiritu ſancto, vt religioſa ſint o-
ſcula non carnalia. ¶ Salutant vos omnes eccleſiæ Chriſti.)
Per hoc intelligitur dici eccleſiam, quæ nõ ſit Chriſti. Vn-
de & Dauid conſpirationem iniquorũ eccleſiam malignã-
tium vocat. Omnium ergo locorum illorum eccleſias dicit
eos ſalutare, vt creſcant in fide. Hoc ergo ad ſuperiorẽ ſen-
ſum retulit, vt oſtẽdat Chriſtum eſſe in quo ſalus eſt, & hũc
eſſe cuius populus fidelis eſt, & cuius nutu viuit cuncta crea
tura. Author enim vitę hic eſt, ſicut dicit Petrus apoſtolus,
non lex in qua quidam illorum putabant ſperari debere.
¶ Oro autem vos fratres vt obſeruetis eos qui diſſenſiones
& offendicula præter diſciplinam quam vos didiciſtis, fa-
ciunt, & declinate ab illis. Hi enĩ tales Chriſto domino no-
ſtro non ſeruiunt, ſed ſuo ventri, & per illecebras ac blan-
dimenta ſermonũ deprauant corda innocentium. ¶ Veſtra
enim obedientia in omni loco diuulgata eſt) Hoc in loco
de perſonis rapit pſeudoapoſtolorum, quos in tota epiſtola
B cauendos monuit, ſicut & nunc, ſed ſine manifeſtatione tra
ditionem illorum compreſſit. Hi enim cogebant credentes
Iudaizare, vt dei beneficium circa ſe inanirent, ſicut ſupra
memoraui. Compoſitis enim genealogiæ verbis tractatus
ſibi coaptabant ad commendationem traditionis ſuæ, per
quos ſimplicium corda deciperent. Veſtra enim obedien-
tia, inquit, in omnem locum diuulgata eſt. hoc eſt quod in
primordio epiſtolæ dicit, quia fides veſtra prædicatur in v-
niuerſo mundo. hoc ſignificat, quod ſecurus ſit de obedien
tia eorum. Erat enim incredulum quod ſe ſubiicerent poſt
cognitam veritatem rei ſtultæ quaſi prudentes. ¶ Gaudeo
igitur de vobis.) Et hic ſenſus de ſuperiore parte epiſtolæ
eſt. Gaudet enim quia Romani qui regnũ habere videntur,
ſubiecerũt ſe fidei Chriſtianæ. ¶ Volo vos proficere vt eru
diti ſitis in bonũ, rudes vero in malũ.) Eruditus in bono hic
eſt, qui bona operatur. Rudes autem in malum ij ſunt, qui
ignorant opera mala, id eſt, vſum malitiæ neſciunt. ¶ Deus
autem pacis conteret Sathanam ſub pedibus veſtris velo-
C citer.) Id eſt breui. Hoc de aduentu ſuo dicit, quia aduen-
tus eius opprimeret diabolum ob hoc quod iſti ſpiritalem
gratiam accepturi erant: cui rei inuidet Sathanas, quia vult
homines permanere in errore, vt diſcrepẽt cum fine vnius
profeſſionis. ¶ Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcũ.)
Gratiam quam promiſit illis in aduentu ſuo, iam optat eſſe
cũ illis. Si enim merentur accipere iam cũ illis in ſpe. ¶ Salu
tat vos Timotheus conſors laborum meorum, & Lucius &
Iaſon & Soſipater, cognati mei.) Timotheus conſors labo-
rum eius eſt quaſi coepiſcopus, & cum magna ſolicitudine
eccleſiam gubernabat poſitus in inuidiam Iudæorum, vſ-
queadeo vt inter initia circunderetur propter ſcandalum
Iudęorum, vt quia matre Iudęa erat, doctor eſſe non poſſet
incircunciſus. Illos vero cognatos dicit, partim generis, par-
tim fidei cauſſa. ¶ Saluto vos ego Tertius qui hanc epiſtolã
ſcripſi in domino.) Tertius nomine, nõ numero, hic eſt ſcri
ba epiſtolę, cui conceſſit ſuo nomine ſalutare plebẽ Roma-
nam, ad quam ſcribit, vt cęteros ſalutent quos nominat. Ad-
D huc enim rectores eccleſiis paucis erant in locis. ¶ Salutat
vos Caius hoſpes meus, & vniuerſæ eccleſię.) Hic Caius, vt
arbitror ad quem ſcribit Ioannes apoſtolus, exultans in cha
ritate eius quam exhibebat fraternitati, præbẽs ſumptus il-
lis neceſſarios. Et cum ſuperius dicat, Salutant vos omnes
eccleſiæ Chriſti: nunc iterat dicens: Salutant vos vniuerſæ
eccleſię. quod puto non ocioſè iteratum. Nihil enim tantus
vir & tam tractabilis ſuperfluum ponebat. Sed quia ſalutãt
vos, inquit, omnes eccleſiæ Chriſti, id eſt, omnes ſãcti, ſi-
cut alio loco dicit: Qui autem ſunt Chriſti, carnem ſuã cru-
cifixerunt. nunc ſubiecit etiam hos ſalutare qui ſequentes
ſunt, vt benedictum populum ſignificet eccleſiæ, quia in o-
mni eccleſia duo ſunt populi. Poteſt & duarum prouincia-
rum nominaſſe eccleſias, vt primum vnius, deinde alterius
loci dixiſſet omnes eccleſias, aut certe Iudæorum & genti-
lium. ¶ Salutat vos Eraſtus, diſpenſator ciuitatis, & Quar-
tus frater.) Diſpenſator ciuitatis eſt quaſi curator, qui di-
ctante iuſtitia gubernabat ciuitatẽ, maxime in precüs mo-
derandis. Hos omnes ideo nominatim enumerat in ſaluta-

A tione Romanorum, vt ſcirent quales & quanti congaudẽt
bono cœpto illorum. ¶Ei autem qui poteſt vos ſtabilire
ſecundum euangelium meum, & prædicationem Ieſu Chri
ſti, ſecundum reuelationem myſterij quod temporibus æ-
ternis in ſilentio fuit, manifeſtatum eſt autem nũc per ſcri-
pturas propheticas ſecũdum imperium æterni dei, ad obe-
dientiam fidei in omnes gentes cognitum, ſoli ſapienti deo
per Ieſum Chriſtum, cui gloria in ſecula ſeculorũ: Amen.)
Deo patri ex quo ſunt omnia, dat gloriam, vt cœptum Ro
manorũ, quia potens eſt, dignetur implere, confirmando in
fide animas eorum ad profectum euãgelij, & reuelationem
myſterij abſconditi à ſeculis, manifeſtati autem per Chri-
ſtum, vel in Chriſto. Sacramentum enim quod latuit ſem-
per in deo, temporibus Chriſti declaratum eſt, quia non ſin
gularis eſt deus, quia eſt apud illum ex æternis & ſermo &
paracletus, in qua veritate omnem creaturam decreuit ſal-
uam fieri per agnitionem. Cuius quidem ſacramenti veri-
tas per prophetas fuerat deſignata figuris quibuſdam, ſoli
deo cognitum ſapienti: cuius gratiæ participes voluit eſſe
gentes, quod latuit genus hominum. Solus ergo eſt ſapiens, B
quia ab ipſo eſt omnis ſapientia, ſicut dicit Salomon: Om-
Eccli. 1. nis ſapientia à domino deo eſt, & cum ipſo fuit ſemper. Sa-
pientia iſta, Chriſtus eſt: quia de ipſo eſt: & cũ illo erat ſem-
per, per quem ipſi gloria in ſecula ſeculorum. Amen. Ideo
nihil ſine Chriſto plenum, quia per ipſum ſunt omnia: qui
cum agnoſcitur, datur deo patri laus per ipſum, quia intelli
gitur per Chriſtum, quaſi per ſapientiam ſuã in qua ſaluos
facit credentes. Gloria ergo patri per filium, hoc eſt, ambo-
bus gloria in ſpiritu ſancto, quia vterque in vna gloria eſt.
¶Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis. a-
men.) In concluſione Chriſtum ponit, per quem facti, & i-
terum reformati ſumus gratia eius, vt mentibus noſtris hæ-
reat: quia ſi beneficiorum eius memores ſimus, ſemper nos
Matth. 28. tuebitur, ſicut dixit: Ecce, inquit, ego vobiſcum ſum om-
nibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi.

Diui Ambroſij

MEDIOLANENSIS EPI-
ſcopi Commentarij in epiſtolam beati Pauli ad Corinthios primam.

Præfatio.

PRæcepto domini admonitus apo-
ſtolus reſedit apud Corinthios an-
num vnum & mẽſes ſex, docens in-
ter eos verbum dei. Hinc eſt vnde
magna cum fiducia & charitatis af-
fectu agit cum eis, aliquando com-
monens, aliquando arguens, aliquã-
do blandiens vt filiis. Nam multæ
cauſſæ ſunt propter quas ſcribit ad
eos. Quarum prima hæc eſt, quod more hæreticorũ diſſen-
tientes ab inuicem, hominibus deuoti, Pauliani, & Petriani,
& Apolloniaci dici volebãt, nõ Chriſtiani: quod valde ex-
probrat apoſtolos. Erant tamen inter eos qui ab his diſſen- D
tirent, Chriſto ſoli dicati. Secunda hæc eſt, quia eloquentia
delectari cœperant & terrena philoſophia, vt ſub nomine
Chriſti iis imbuerentur quæ contraria ſunt fidei. Tertia, eò
quòd inflati eſſent quòd nõ iret ad illos Apoſtolus. Quar-
ta, propter fornicatorem fratrem quem inter ſe eſſe patie-
bantur. Quinta, vt commoneret de præterita epiſtola, quã
ante hanc quæ prima dicitur ſcripſerat. Sexta, quia inuicem
ſibi iniurias & fraudes faciebant, & infidelium potius exami-
na requirebant. Septima cauſſa eſt, in qua deſignat licere ſi-
bi ſumptus accipere, ſed contemnere, ne forma eſſet rapaci-
bus pſeudoapoſtolis. Octaua vero eſt, vt reſpondeat epi-
ſtolæ illorum. Perturbari enim cœperãt ab hæreticis de ma
trimoniis. Nona eſt, in qua declarat ſic debere vnumquẽ-
que manere vt credidit. Decima autem de virginibus, eò
quòd nihil ſit ſibi præceptum. Et reliquæ ſunt cauſſæ quæ
A in corpore videbuntur.

CAPVT PRIMVM.

PAulus vocatus apoſtolus Chriſti Ieſu per volunta
tem dei.) Ad Romanos aliter cœpit, quia altera
cauſſa eſt: Hic vero apoſtolum ſe eſſe Chriſti Ie-
ſu dei voluntate ſcribit, quia omnia quæ egit, filij
dei egit voluntate, qui dixit ad Paulum: Vade, ego lõgè ad
gentes mittã te. Hinc vocatus eſt apoſtolus, hoc eſt dei vo-
luntate miſſus ad gentes. Per quod etiam tangit illos quos
neque Chriſtus miſerat, neque verum erat quod docebant.
Deum enim & Chriſtum ideo frequenter nominat, vt Chri
ſtum deum non ipſum patrem oſtendat, ſed eſſe Chriſtũ fi-
lium, eſſe & deum patrem, non vnionem cum oſtenditur fi-
lium dici. Multæ enim ſectæ emerſerant, quæ euangelium
Chriſti pro ſenſus ſui arbitrio aſſerebãt, ex quibus rami ari
di extant nunc vſque, quarum aſſertores eccleſias euerte-
bant. Hinc apoſtolus omnia quæ hæreſibus contraria ſunt
ponit, ac ſe verum prædicatorem per id quod à Chriſto dei
voluntate miſſus eſt, aſſeuerat. ¶Et Soſthenes frater.) E-
B tiam iſtum ſua commendat ſocietate. ¶Eccleſiæ Dei quæ
eſt Corinthi, ſanctificatis in Chriſto Ieſu.) Propterea eccle
ſiæ ſcribit, quia adhuc tunc ſingulis eccleſiis rectores non
erant conſtituti. Et cum in multis arguat, eos, ait: Sanctifi-
catis in Chriſto Ieſu. Sed ideo quia regenerati in Chriſto,
ſanctificati ſunt: poſt autem cœperant male conuerſari, vt
oſtenderet omnem eccleſiam ſanctificatam fuiſſe in Chri-
ſto, ſed quoſdam illorum praua doctrina pſeudoapoſtolo-
rum euerſos à traditione veritatis. ¶ Vocatis ſanctis.) Hoc
eſt, vocati eſtis vt ſancti ſitis: quòd eſt, vt nõ recedatis à re-
gula ſanctificationis. ¶Cum omnibus qui inuocant nomen
domini noſtri Ieſu Chriſti, in omni loco ipſorũ & noſtro.)
Id eſt, cum Iudæis veris iungit & gentes, quia ſalus ex Iu- Ioan 4.
dæis eſt, vt in omni loco vbi gentes quæ inuocant nomen
domini noſtri Ieſu Chriſti, & vbi Iudæi ſupra memorati
ſunt, ſimiliter ſint omnes vnum. Pſeudoapoſtoli enim qui
nomen Chriſti per prudentiam mundi prædicabant, id eſt
admixta philoſophia, veterem legem & prophetas repro-
bant. Negabant enim Chriſtum verè crucifixum, ſed tan-
tum viſum crucifigi, ſicut Marciõ & Manichæus. Vnde A-
C poſtolus: Nos autem, inquit, prædicamus Chriſtum crucifi- 1. Corin. 1.
xum. Neque carnis reſurrectionem fatebantur, quod pro-
pheta Eſaias clamat, dicens: Qui in monumentis ſunt, reſur Eſaiæ. 26.
gent. ¶Gratia vobis & pax à deo patre noſtro, & domino
Ieſu Chriſto.) Ne quia dixerat: Qui inuocant nomen domi
ni noſtri Ieſu Chriſti: patris aut nomen aut donum tacuiſſe
videretur, & ſuſpitionem forte aut occaſionem daret vnio-
nis, docet quidem Chriſtum rite inuocandum, ſed omnem
gratiam eſſe patris, vt & duos qui vnum ſunt, per diuinita-
tem oſtenderet & patris authoritatem præferret. ¶Gratias
ago deo meo ſemper pro vobis. Quanquàm omnibus in ec-
cleſia ſcribat, ſed ita ſignificat cum aliquando corripit, ali-
quãdo laudat, vt vnuſquiſque cũ epiſtola legitur, intelligat
quid pro ſe, quid aduerſum ſe dicatur. In vna enim plebe
duobus populis ſcribit, vt cum arguit, qui male conuerſan-
tur, ſciant ſibi hæc ſcripta. Similiter & cum laudat, ſciat qui
in regula manet, ad ſe hoc dici. Ideoque, inquit, Gratias ago
deo meo ſemper pro vobis. Super gratia dei quę data eſt vo
D bis in Chriſto Ieſu.) Datam dicit gratiam à deo in Chriſto
Ieſu, quæ gratia ſic data eſt in Chriſto Ieſu, quia hoc conſti
tutum eſt à deo, vt qui credit in Chriſtum, ſaluus ſit ſine o-
pere, ſola fide gratis accipiens remiſſionem peccatorum.
¶Quia in omnibus ditati eſtis in ipſo, in omni verbo, & in
omni ſcientia.) Hoc ſignificat, quia in accepta gratia & in
verbo veritatis doctrinæ ſcientiam ſpiritalem aſſecuti per-
manſerunt: idcoque gratias agit in his deo. ¶Sicut teſtimo-
nium Chriſti confirmatum eſt in vobis.) Teſtimoniũ Chri
ſti confirmatum eſt in his, quia roborati in fide nihil de ho
minibus ſperabãt, ſed omnis ſpes illorũ in Chriſto erat, nul
lis voluptatis illecebris capti. ¶ Ita vt nobis in nullo deſit
aliqua gratia expectãtibus reuelationẽ domini noſtri Ieſu
Chriſti.) Manifeſtũ eſt hũc expectare diẽ iudicij, qui circũ-
ſpectus ſollicitus eſt. Futurũ iudiciũ dei dicit, in quo domi-
nus noſter Ieſus Chriſt' reuelabit tã fidis q̃ infidis vt cogno
ſcant

ſcant increduli, ac ſciant verum eſſe quod credere nolue- A
ruot, & pereaot: fidi vero gaudeant plus boni inuenientes
qoam putauerant. ¶ Qui & confirmabit vos vſque ad finem
ſine crimine in aduentu domini ooſtri Ieſu Chriſti.) Ala-
cri aoimo confiſus de ſpe illorum, ſecurus eſt quia inuiolari
vſque ad futurum iudicium erunt. Qui enim inter tot diſ-
crimina ſenſuum & perturbationes diuerſitatum immutari
non potuerunt, proculdobio in eodem manſuros ſe oſten-
duot. Cū hos laudat, illos qui errore Pſeudoapoſtolorū de-
prauati fuerant, iouitat. Dum enim horum fidem prædicat,
illos ad pœnitētiam vocat. ¶ Fidelis deus per quem vocati
eſtis in ſocietatē filij eius Ieſu Chriſti, domini noſtri.) Quis
ambigat de promiſſis & fide dei, quia noo erit aliter quàm
dixit, filios nos adoptatos ſibi, credentes in Chriſtum. Hoe
enim nobis donat quod credimus, vt quia credimus Chri-
ſtum filium eſſe dei, hoc nos eſſe incipiamus manſuri in ea-
dem dignitate, ſicut manet Chriſtus quem credimus filium
dei. Societas enim fraternitatis eſt, vt quomodo fidem dei
incolumem io hac cauſa oobis futuram oſtendit, ita nos nō B
diffidentes & perfidi iouenoiamur, ſed perſeuerantes io ad-
optione.

OBſecro autem vos fratres per nomen domioi oo-
ſtri Ieſu Chriſti, vt idipſum dicatis omoes.) Om-
nes ouncorat vt vnom ſentiant, hoc vtique io quo
renati dei filij appellati ſunt. Ad omnem enim ec-
cleſiam modo loquitur, vt ij qui diſſentire cœperant, reuer
terentur ad cœptam fidem, quam videbant in his laudari
qui io illa perſeuerabant. ¶ Et non ſint in vobis ſchiſmata.
ſitis autem perfecti io eodem ſenſu, & in eadem ſcieotia.)
Perfectos vult eos eſſe in eodē ſeoſu quem illis tradiderat,
vt non diſcreparent. Ad illorum enim exemplum quos ſu-
pra laudat, hos prouocat vt hoc ſeotiant ac defeodant.

PErlatum eſt enim mihi de vobis fratres ab iis qui
ſunt Chloes.) Quanuis euerſi fuerant, tamen fra-
tres illos appellat, ſicut & in Eſaia propheta dicit
deus ad illos qui ſecū erant, vt eis qui pſeudopro C
phetis credebāt, diceredot: Fratres noſtri eſtis vos, vt per id
non diſſeotirent ab his, quaſi fratres. Quod autem dicit, Ab
iis qui ſunt Chloes, aliquibus videtur homines eſſe manen-
tes & fructificantes io fide Chriſti: aliquibus videtur locus
eſſe, vt puta ſi dicatur, Ab iis qui ſunt Antiochiæ. Aliquibus
autem videtur fœminam fuiſſe deo deuotam, cum qua mul
ti fuiſſent colentes deum, quibus fides oon negaretur, vt
quod deferrent de Corinthiis, verum eſſet. ¶ Quod conten
tiones inter vos ſint.) Contentiones inter eos eſſe dixerūt,
vt oſtenderent diuerſitatem mētis illorum de diſciplina do
minica. Et quæ eſſet, ſubiecit dicens: ¶ Hoc autē dico, quod
vnuſquiſque veſtrum dicit: Egò quidem ſum Pauli, ego au
tem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Chriſti.) Erro-
rem oſtendit, ſed authorum nomina nō prodidit. Nec enim
io loco ſtabant, ſed circumibāt ad euerſionem ſimplicium.
Nam hos qoos nominat, ſioe dubio boni erāt doctores, ſed
ſub eorum ſpecie falſos apoſtolos tangit. Si enim in his glo-
riandum negat, quantò magis io malis doctoribus? quorum D
doctrinam prauā in ſubiectis ſignificat. Inter eos tamen hos
perſeuerantes deſignat qui dicebant ſe Chriſti eſſe oon ho-
minis: quos ſuperius laudat. ¶ Diuiſus eſt Chriſtus?) Diui-
ſum dicit Chriſtum, quia gloriam eius homines ſibi partiti
ſont. Sicut hæretici qui ſe aut Fotioianos aut Arrianos, aut
Cataphrygios, aut Nouatianos aut Donatianos, aut Mani-
chæos vocari non abhorrent, ita & Coriothij diuerſorum
hæreticorum nominibus ſubiici cœperaot, vt viderētur lo
co Chriſti homioes venerari, qui dū diuerſa de Chriſto ac-
cipiunt, diuidunt Chriſtum. Vnus enim hominem taotum
accipit Chriſtū, alter deum purum ſine homine vel corpo-
re fatetur, alius dicit per prophetas prædictum Chriſtum, al
ter negat prophetas de Chriſto locutos. Cū ergo Chriſtus
vnus ſit deus & homo, iſti ſibi alius aliud eius vindicātes di
uidunt Chriſtum, & quia ſub nomine ſuo eccleſias faciunt
multas. ¶ Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis?) Ideo à
ſe cœpit, oe forte putaretur aliorū ideo refutare perſonas,
vt ſuam commendaret. Si enim Chriſtus pro nobis, inquit,

A mortuus eſt, quomodo gratiam eius & beneficium homini-
bus imputamus ad eius iniuriam? ¶ Aut io nomioe Pauli ba
ptizati eſtis?) Si credentes autem, inquit, io Chriſtum bapti
zamur, vt in nomine eius iuſtificemur, quid eſt vt fidei hu-
ius homioes nobis authores faciamus immemores cœptæ
credulitatis?

GRatias ago deo quod neminem veſtrum baptiza-
ui niſi Criſpū & Caium, ne quis dicat quod in no
mine meo baptizati eſtis. Baptizaui autem & Ste-
phanæ domum, cæterorum neſcio ſi quem alium
baptizauerim.) Gratias agit deo, quia nō multos ex illis ba-
ptizauit, ne quia error ſub hac re cœperat, ex oomine eius
error eſſet io plurimis: per hoc arguēs & baptizantes & ba-
ptizatos, qui ad iniuriam ſaluatoris baptiſmatis eius gratiā
hominibus deputabant, illis diſsimulantibus gloriæ cauſa.
Sic enim erant ſicut nunc Nouatiani & Donatiaoi, qui ba-
ptiſmum ſibi vindicant, à noſtris baptizatos reprobantes:
& baptizati ab his gloriantur in perſonis eorum. Denique
B Chriſti nomine abdicato, Nouatianos & Donatianos vocari
ſe gloriantur. Criſpus ergo & Caius Corinthij ſunt, quos ad
teſtimoniū nomioat, quia ſic baptizati ſunt ab apoſtolo vt
nullam illi gloriam ex hac cauſa dandam aſſererent. Stepha
næ autem domus primitiæ ſunt Achaiæ, ſicut in poſtrema
parte epiſtolæ ſignificat: qoibus teſtimoniū dat, qoia io mi-
niſteriis ſanctis ſe cōſtituerunt. ¶ Non enim miſit me Chri-
ſtus baptizare ſed euangelizare.) Quoniā maius eſt euāgeli-
zare quàm baptizare, ideo non ſe miſſum baptizare dicit,
ſed euangelizare, quia io epiſcopo omnium ordinatiooū di
gnitas eſt: caput eſt enim cæterorum mēbrorum. Per quod
etiam illos humiliat, quibus illi multum dabant, propterea
quod ab illis fuerant baptizati, vt ex eo ſcirent non magnū
eſſe baptizare, quia nō omnis qui baptizat, idoneus eſt & e-
uangelizare. Verba enim ſolennia ſunt quæ dicuntur in ba-
ptiſmate. Denique apoſtolus Petrus credentem Cornelium
cum ſuis iuſsit baptizari, nec dignatus eſt miniſtris aſtanti-
bus hoc opus facere. Si enim defuiſſent, ipſe hoc egerat ne-
C ceſsitate compulſus. Quantò ergo melior his ſit quos illi ve
nerabantur oſtendit, & non tameo hoc oomini ſuo decerni
permiſit, ſciens periculoſum eſſe gloriam dei nominis homi
ni vindicare. eſt enim quaſi idololatria. ¶ Non in ſapientia
verbi, vt non euacuetur crux Chriſti.) Quia prædicatio
Chriſtiana non indiget pompa & cultu ſermoois, ideoque
piſcatores homines imperiti electi ſunt qui euangelizarent,
vt doctrinæ veritas ipſa ſe cōmeodaret teſte virtute, ne ho
minum verſutia & calliditate humanæ ſapientiæ acceptabi-
lis videretur, nō veritate, ſicut diſciplinæ ab hominibus in-
uentæ, in qoibus non ratio, noo virtus, ſed verborum qoæ-
ritur compoſitio: ac per hoc gloriam ſuam quærit qui fidē
Chriſti verbis exornare vult. Obſcurat enim illam ſplendo
re verborum, vt non illa ſed ipſe laudetur. Sicot & pſeudo-
apoſtoli, ne ſtulti viderentur prudētibus mundi, in ſapiētia
hominū Chriſtū prædicabāt duplici genere, vt & eloquen
tiæ ſtuderent, & ea quæ mundus in oobis ſtulta iudicat, eui
tarēt, vt neque incarnatum dei filium, & de virgine natū do
D cerent, neque carnis futuram reſurrectionem, quia mundi
iſtud ſapientiæ ratio ſtultū iudicat: ac per hoc apoſtolos nō
ſe io ſapiētia hominū dicit Chriſtū prædicare, ne euacuetur
crux Chriſti, quia qui in ſapiētia hominis Chriſtum annun-
ciant, negant veritatē prædicatioois: ſicut ſupra memoraui.

VErbum enim crucis pereuntibus quidem ſtultitia
eſt.) Maoifeſtū eſt quia quibus crux Chriſti ſtul
titia eſt, in perditione ſunt. infernæ enim morti
nō ſunt erepti. ¶ His autem qui ſalui fiunt, virtus
dei eſt.) Non eſt obſcurū quia iis qui credūt, dei virtus eſt.
Creduot enim non infirmitatē eſſe crucem Chriſti, ſed vir-
tutem, intelligentes mortē victam eſſe in cruce: cuius ſignū
qui habent, ſalui ſunt, quia ab illa teneri noo poſſunt.

SCriptum eſt enim in Eſaia: Perdam ſapientiam ſa Eſaiæ.29. Abdiæ.1.
pientū, & iotellectū prudētiū reprobabo.) Perdit
ſapientiā ſapientium, dum quæ illi negāt poſſe fie
ri, facit. Et reprobat intellectū prudentiū, cū deū
quē incurioſum dicūt, aggreſſū probat ea quæ ſtulta putāt,

A vt dei filius incarnatus de virgine crucifigeretur pro humana ſalute: quod factum vere teſtatur virtute, non verbis. ¶ Vbi ſapiẽs, vbi ſcriba? vbi conquiſitor huius ſeculi?) His dictis tam in Iudæos quàm gẽtiles inuehitur, quia & Iudęorum Scribæ & legiſdoctores deum filium habere ſtultum putant credi. Simili modo & gentes iſtud riſui deputãt. Sed Iudæi, quia hoc non tam apertè in lege ſignificatum eſt, diffidunt: Gentiles vero, quia mundi ratio non iſtud recipit, (nihil enim dicit poſſe fieri ſine commixtione) ſtultum iudicant. Conquiſitor tamen ſeculi hic eſt, qui à conſtellationibus agi mundum, & duodecim ſignis ortus & occaſus fieri decernit calculis, nihil omnino ſine horum motu putans poſſe fieri. ¶ Nónne ſtultam fecit deus ſapientiã huius mũdi?) Stulta eſt facta ſapientia huius mundi. putans enim ſe ſapere, inuenta eſt imprudens. Quod enim impoſſibile iudicabat, poſſibile declaratum eſt, deum incurioſum ęſtimans. Eſt aliquid hac aſſeueratione ſtultius, vt feciſſe dicatur mũdum, & curam eius non agere? Vt quid fecit, ſi non ad illũ B pertinet quod fecit? Sed quia vident quoſdam feliciter mũdo frui, quoſdam deprimi, & bene agentes deſpici, maleuolos gloriari, idcirco incurioſum deum eſſe crediderũt. Qui incurioſum deum eſſe dicit, non negat maleuolum aut iniuſtum. Aut enim iudicaturus eſt mundum, aut iniuſtus eſt diſſimulans de bonis, & patiens fieri mala. Si igitur animaduertant ſepoſito odio diuinæ legis, poſſunt videre cauſſam iſtã à nobis terminari, qui dei iudicium expectamus, in quo depreſſi exaltabuntur, & violenti humiliabuntur: quia non

Roman. 2 eſt perſonarum acceptio apud deum. ¶ Nam quia in ſapientia dei non cognouit mundus per ſapientiam deum, placuit deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes.) Non cognouit mundus, id eſt, homines deum in ſapientia eius, quia vnicam maieſtatem illius figmẽtis dederũt vel elementis, diſſimulantes de eo, per ſapientiam carnis putantes hæc debere coli quæ vidẽtur. Propterea placuit deo prædicationem ordinare quę illis ſtultitia videretur, vt credentes quæ illi diffidunt, ſalui fierent, illis damnatis. Viciſ- C ſitudo ergo hæc eſt, per quam dei conſilio falſum à vero damnatur. ¶ Quoniam Iudæi ſigna petunt, & Græci ſapien-

Num. 17. Ione. 2. tiam quærunt.) Iudæi ſigna petunt, quia non diffidunt potuiſſe fieri, ſed an factum ſit quærunt, ſcientes virgam Aaron aridam germinaſſe, & fructum tuliſſe: Ionam à ceto glutitum, in vẽtre eius tribus diebus & tribus noctibus fuiſſe, & viuum eiectum eſſe. Illud tamen præcipuè quærunt, vt aliquid tale videant, quod vidit Moyſes, deum in igne: vn-

Ioan. 9. Ioan. 11. de dicunt: Nos ſcimus quia Moyſi locutus eſt deus cũ maius mortuum Lazarum iam fœtidum quarto die viuum de monumento exiſſe vidiſſent. Græci vero ſapientiam quærunt, quia nolunt audire præterquam quæ mundi ratione poſſibilia ſunt. ¶ Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam.) Scandalum eſt Iudæis dum audiunt Chriſtum filium dei ſe profitentem, & ſabbatum euacuantem. Gentibus autem ſtultitia, quia ea audiunt prædicari, quæ dũ rationi humanæ non congruunt, inſenſata videntur vt partus virgi- D nis, & reſurrectio mortuorum. ¶ Ipſis vero vocatis Iudæis atque Græcis, Chriſtum dei virtutem, & dei ſapientiam.) Suadente virtute, quæ potior verbis eſt, credentes in Chriſtum intelligunt, Iudæi primum qui ſignũ quęrebant, Chriſtum dei eſſe virtutem, & Græci ſimiliter vident Chriſtum dei eſſe ſapientiam: illam autem mundanam quam prius putabant prudentiam, maximam eſſe ſtultitiam. Virtus ergo dei eſt, quia per ipſum omnia fecit pater deus. Sapientia autem idcirco, quia per ipſum cognitus eſt deus. Nec enim

Lucæ. 10. poſſet cognoſci deus, niſi per eum qui eſſet de eo, quia nemo nouit patrem niſi filius, & cui voluerit filius reuelare.

QVia quod ſtultum eſt dei, ſapientius eſt hominibus.) Stultum dei, inquit, non quia verè ſtultum eſt, ſed quia ab hominibus dum rationi mundanæ non conuenit, ſtultum putatur, cum ſit ratio ſpiritalis: ac per hoc ſapientius dignoſcitur eſſe hominib*, quia ſpiritalia plus ſapiunt quam carnalia, Non enim ſpiritalia per carnalia ſunt, ſed carnalia conſtant per ſpiritalia,

A ideoque ſubiecta ſunt carnalia ſpiritalibus. ¶ Et quod infirmum eſt dei, fortius eſt hominibus.) Sine dubio cœleſtia vincunt terrena. Quamobrem infirmum dei non eſt infirmum, quia infirmitas Chriſti magna victoria eſt. Vicit enim cum victus videtur, ſicut ait. Et vincas cum iudica- Pſalm. 50. ris. Victor enim exiſtit qui iniuſtè occiditur, reum conſtituens à quo occiditur. ¶ Intuemini enim fratres vocationem veſtram, quia non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles.) Manifeſtũ eſt quia rari ſunt qui mundi rationibus inflati magis quam eruditi ſunt, hoc eſt qui ſtellarum motus inſpiciunt & diſcernunt. Ipſos autem dicit & fortes ſecundum carnem, quos & prudentes. Et ideo fortes, quia paſſionem crucis Chriſti infirmam aſſerunt. Iniquitas enim fortis & vincere ſibi videtur ad tempus. Ipſi etiam nobiles per quos ſuperſtitionis ſuæ originem antiquitatis aſſignant, nos nouellos dicentes. Nõ ergo hanc aſſeuerationem elegit deus quæ in paucis eſt. ¶ Sed ſtulta mundi elegit deus, vt confundat ſapientes.)

B Stulta mundi ſunt, virginem peperiſſe, & dei filium crucifixum. Credi enim ſtultum hoc putat. ideo deus vt hunc cõfundat, hos elegit qui hoc credunt, quod hic ſtultum iudicat. Confunduntur enim ſapientes, dum quæ pauci negant, multos vident fateri. Non eſt enim ambiguum multorũ ſententias, paucorum anteponi ſententiis. ¶ Et infirma mundi elegit deus, vt cõfundat fortia.) Idem ſenſus eſt, quia quod pauci infirmum putant ij qui ſe prudentes exiſtimant in ſeculo, diffidentes de ſpe: à multis virtus aſſeritur, quia multi credunt quàm non credunt, ad illorum ruborem. Vidẽt etenim infirma Chriſti nominata, dęmoniis imperare, & prodigia facere. Infirma autem ſunt mundo iniurię & paſſio ſaluatoris neſcienti hæc ad virtutem proficere, quia ideo iſta pati ſe permiſit, vt vinceret mortẽ. Iniuſtè enim pati, & poſſe reſiſtere & nolle, gloria eſt patientis, & damnatio occidẽtis. ¶ Et ignobilia huius mundi & contemptibilia elegit deus quæ non ſunt, vt ea quæ ſunt, deſtrueret.) Ignobilia er-

C go & contemptibilia elegit, non quia vere ignobilia & contemptibilia ſunt, ſed ſic iudicantur à mundo, quia ſpernunt rationes mundanas credendo in Chriſtum, vt ea quæ ſunt vere ignobilia & contemptibilia deſtrueret, quia ipſi magis iudicandi & condemnandi ſunt qui iudicant. Aſſeuerationem enim illorum error inuenit, nec fuit ab initio, noſtra autem diſciplina ab initio eſt. Deſtruitur ergo, dum ſine teſtimonio nudis verbis aſſeritur, noſtra vero non verbis ſolis, ſed & teſte virtute probatur. ¶ Vt non glorietur omnis caro in conſpectu dei.) Id eſt, vt ſapientia carnis erubeſcat in errore ſui iudice deo. Senſus enim carnis eſt diffidere dei potentia virginem peperiſſe, quia hoc mundi ratio qui cognatus eſt carnis, non recipit. ¶ Ex ipſo autem vos eſtis in Chriſto Ieſu.) Ex ipſo, id eſt, ex deo, qui omnipotens eſt eſſe nos in fide Chriſti. Dei enim propoſitum eſt vt veritatem eius & miſericordiam per Chriſtum diſceremus. Veritas eſt myſterium trinitatis. Miſericordia vero, quia cum eſſemus captiui, redemit nos. Qui factus eſt ſapiẽtia nobis à deo & iuſtitia & ſanctificatio & re-

D demptio.) Ad confirmationem credentium Chriſtum dei voluntate dicit egiſſe quæ geſſit, vt nos ſciamus vere ſapientiam didiciſſe & ſanctificatos eſſe & iuſtificatos & redẽptos à deo per Chriſtum. Nemo enim redimit niſi quod ſuum fuerat. Siue ergo quod redempti ſumus, ſiue quod ſanctificati, id eſt, ab opere carnis & idolorũ immunditia purgati, ſiue quod iuſtificati.) Iuſtum eſt enim creatorem colere cæteris ſpretis, ſiue quod ſapientes per id quod mundanos didicimus imperitos, totum hoc dei beneficium eſt per Chriſtum. Redemptio tamen noſtra hæc eſt. Obtulit enim ſe Chriſtus diabolo cupienti vt peccati ipſe contradictionem auferret, & ſic captiuos eius erueret. ¶ Vt quẽadmodum ſcriptum eſt: Qui gloriatur, in domino glorietur. ¶ Hoc ſcriptum eſt in Hieremia propheta. Dignum Hiere. 9. eſt quod dicit propheta, vt in domino gloriemur, quia non 2. Corin. 10. poterit confundi qui gloriatur in domino. Opera enim eius & magnificentia in rebus geſtis apparent. Ideoque confundantur, inquit, in idolis ſuis, qui non pluunt, nec fecerunt cœlum & terram. Similí modo & qui in hominibus glorian-

gloriantur, quos ſciunt vtiq; nullius eſſe virtutis. Quare & ait ſcriptura: Vana ſpes eſt in homine.

CAPVT SECVNDVM.

ET ego cum veniſſem ad vos fratres, veni nõ cum eminentia ſermonis aut ſapientiæ, prædicans vobis myſterium dei. Neque enim iudicaui me ſcire aliquid inter vos niſi Chriſtum Ieſum, & hunc crucifixum.) Quoniam ſuperius gradatim formam diſciplinæ noſtræ oſtendit, nunc ſe non aliter illis tradidiſſe probat, quamque oſtendit, quia & in humilitate ſermonis, & ſtultitia prędicationis, ſicut mundo videtur, locutus eſt illis de Chriſto myſterium. Quod ideo myſterium vocat, quia quod incarnatum eſt, occultum erat à ſeculis apud deum deus verbum. Hæreticos autem eſſe in quibus gloriabantur, quia & per eloquentiam prauam doctrinam commendabant, & prudentiam mundi ſectantes, crucem Chriſti euacuabant, erubeſcentes ſtulti appellari à mundo, vt neque natum Chriſtum ex virgine prędicarent, neque vere crucifixum docerent, quia ſtultum videtur dei filium natum hominem fateri & crucifixum. Hos & apoſtolus Ioannes deſignat dicens: 1. Ioan. 6. Qui negat Chriſtum in carne veniſſe, antichriſtus eſt: & qui negat filium, nec patrem habet. quia ipſum patrem ſibi filium appellatum dicebant. Ex quibus Marcion traxit errorem, qui arguit quæ clauſa videntur, quia non illa manifeſtat, ſed intelligi vult ex eo quod prudentia mundi inuenitur, quæ eſt religioni inimica. Quæ autẽ ſunt quæ corripit, ex eius iudicio vult diſci, vt quæque noſtra deridet velut ſtulta, ea ſe omnia in Corinthiis reprehendere oſtendat. Corpus enim ipſum memorat, vt ex eo mẽbrorum eius ratio dinoſcatur. Corinthiis tamen manifeſta erãt, quia cauſas in quib' arguebantur, non ignorabãt. ¶ Et ego in infirmitate & timore & tremore multo fui apud vos.) Chriſtũ enim in ſtultitia humanæ ſapientiæ prędicans, odium ſibi & perſecutiones prouocabat, quaſi rem vanam annuncians, & inimicam Iudæis atque gentibus. ¶ Et ſermo meus & prædicatio mea non in perſuaſione ſapientiæ.) Oſtendit non ſe vt hominum fauorem acquireret, humanæ ſapientię placuiſſe, neque verborum arti ſtuduiſſe, ſed fidem authori exhibuiſſe, qui doctrinam ſuam non ornatu traditionis humanæ acceptabilem voluit eſſe verborum ſtrepitu, ſed ipſis rebus, quia res ante verba ſunt. ¶ Sed in oſtenſione ſpiritus & virtutis dei.) Vt quia verbis, quæ infirma iuxta virtutem ſunt, res fatuæ comptę prudentes videntur, deus prædicationem ſuam non teſtimonio verborum voluit commẽdari, ſed virtutis, vt verbi ſtultitia iudicata factis ſe ſapientium demonſtraret ſpiritali ratione fundata. ¶ Vt fides veſtra non ſit in ſapientia hominum, ſed in virtute dei.

SApiẽtiam autem loquimur inter perfectos.) Hoc eſt inter eos qui crucem Chriſti virtutis teſtimonio ſapiẽtiam fatentur. Hi enim ſapientes & perfecti ſunt, qui fidẽ non magis verbis habẽt quàm rebus. ¶ Sapientiam autem non huius ſeculi.) Recte ait, ſapientiam non huius ſeculi, ſed futuri, in quo veritas dei negantibus apparebit. Hoc enim ſeculum rationem hanc non capit infirmitate cogitationis terrenæ. ¶ Neque principum eius qui deſtruuntur.) Manifeſtum eſt non eſſe ſapientiam hanc principum huius mundi, qui deſtruuntur ab illa, Chriſtianitas enim errores quos hi inſeruerũt excidit, id eſt, idololatriam, auaritiam, & cætera vitia, ſicut dicit Ioannes apoſtolus: 1. Ioan. 3. Propter hoc venit filius dei, vt ſolueret opera diaboli. ¶ Sed loquimur dei ſapientiam in myſterio, quæ abſcondita eſt.) Occultum ſenſum manifeſtare ſe miſſum teſtatur, quem neque principes neque poteſtates ſcirent, neque mundus audierit, ac per hoc ſtultum putari, quia incognitum eſt: Eſſe autem rationale & ſalutare teſte virtute, cui omnis intentio cedit ratiocinationis humanæ. Abſcondita eſt ergo dei ſapientia, dum non in verbis, ſed in virtute eſt, non humana ratione poſſibilis, ſed ſpiritus efficacia credibilis. ¶ Quam prædeſtinauit deus ante ſecula in gloriam noſtrã.) Vſqueadeo vera ſapientia & cum deo ſemper fuiſſe declaratur, vt ante ſecula prædeſtinata in gloriam noſtram dicatur qui credimus. Pręſcius enim de' errores futuros in mun

A do quem erat facturus, hoc decreuit ad confuſionẽ illorum qui ſibi ſtultitiam ſapientiam facturi erant, ad noſtram autem gloriam qui credituri eramus & credimus. ¶ Quam nemo principũ huius ſeculi cognouit. Si enim cognouiſſent, nunquã dominum maieſtatis crucifixiſſent.) Principes huius ſeculi non ſolum homines accipiendos Iudæorũ ac Romanorum, ſed & hos principes ac poteſtates quos ſupra dixit, ad quos vere pertinet dictum hoc, aduerſus quos nobis Ephes. 6. colluctatio eſt, ſpiritalia nequitiæ in cœleſtibus, quia conſilio ac voluntate illorum crucifixus eſt Chriſtus. Denique poſt tentationes diabolus receſſit, ait, vſque ad tempus. Et Lucæ. 4. ipſe dominus: Princeps, inquit, huius mundi venit, & in me Ioan. 14. inuenit nihil. Principes ergo huius ſeculi per ignorantiam dominum maieſtatis crucifixerunt. Nam Iudęorum principes quomodo principes huius ſeculi poſſunt intelligi, qui erant ſubiecti regno Romano? Et neque Romanorum principes crucifixerunt Chriſtum, quippe cum dixerit Pilatus: Lucæ. 23. Math. 27. Nullam cauſam mortis inuenio in eo. Vnde & manus lauit dicens Iudæis: Innocens ego ſum à ſanguine iuſti huius, B vos videritis. Hi ergo principes crucifixerunt dominum; quos detriumphauit libere in ſemetipſo, quãuis dicat Marcus euangeliſta de dæmonibus, Sciebãt enim Chriſtum ipſum eſſe Ieſum. Sciebant quidem ipſum eſſe, ſed qui in lege promiſſus erat: myſterium tamen eius quo filius dei eſt, neſciebant. Hoc etiam & Petrus apoſtolus ad populum Iudaicum dixit: Scio fratres quia per ignorantiam egiſtis hoc ma- Acto. 3. lum, ſicut & principes veſtri, non tamen huius ſeculi. Si ergo per ignorantiam ſerui occiderunt dominum, peccatum eis adſcribi non debet. Sed non licet ignorare. Et quamuis dominum eſſe neſcirent, tamen quia rem impiam faciebant; non erant neſcij. Dominus tamen maieſtatis crucifixus dicitur, cum mori neſciat. Sed quia verbum caro factum eſt, Ioan. 1. id eſt dei filius incarnatus homo factus eſt, ipſi adſcripta eſt mors: quia Iudęi non vtique carnem perſecuti ſunt, ſed eum qui operabatur per carnem: ac per hoc quãuis dominus maieſtatis mortem ignoret, quantum tamen ad Iudæorum votum pertinet, & ad principem huius ſeculi, dominum occiC derunt in carne. ¶ Sed ſicut ſcriptum eſt: Quod oculus non Eſaiæ 64. vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit deus diligentibus ſe.) Hoc ſcriptum eſt in Eſaia propheta aliis verbis. Per hoc exemplum inopinatam rem factam, & quæ non ſolum in humanum ſenſum nõ caderet, ſed & cœleſtes potentias lateret, dei ſcilicet filium incarnatum, vt quod ſupra dixerat, firmaret: quia ſi principes huius ſeculi deum hominem factum non intellexerunt, quãto magis homines? Sed ſi verba offendiculum vel ſcandalum faciebant, virtutibus tamen & ſignis fides non debuerat denegari. Infirmitati enim & ignorantiæ humanæ virtus debuerat præponi, & credi quod humanæ rationi impoſſibile videbatur: ideoque diligentibus deum, id eſt, credẽtibus pręparauit donum hoc.

NObis verò reuelauit deus per ſpiritum ſuum.) Quia prĩcipes ſeculi hoc ignorabãt, deus hoc per ſpiritum ſuum reuelauit credentibus: quia res dei non poteſt ſine ſpiritu dei addiſci. Nam nõ ſolum D hominibus ſacramẽtum iſtud miſſum ſe dicit declarare, ſed & principibus & poteſtatibus in cœleſtibus, qui dominum crucifixerũt, vt hoc prædicante in terris, diſcant qui ſunt in carnalibus cœlis, qui degunt ſub elementis firmamenti. Hic ergo ſingularis apoſtolus eſt, qui hãc gratiã conſecutus eſt: quia trinitatis myſteriũ à nullo ſic potuit explanari. vnde & vas electionis diuino iudicio vocitatus eſt. ¶ Spirit' enim o- Actu. 9. mnia ſcrutatur, etiam profunda dei.) Quia enim de deo eſt hic ſpiritus, omnia nouit dei. Profunda autem ideo ait, quia omnem virtutem & præſcientiam eius nouit: quod omnino creaturæ impoſſibile eſt. ¶ Quis enim ſcit hominum ea quę ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt?) Manifeſtum eſt cogitationes noſtras à nullo ſciri, niſi ab animo noſtro, quem ſpiritum dixit. Denique in euangelio inter cætera ſic ait: Et ſpiritus eius reuerſus eſt ad illam. ¶ Sic & quæ Lucæ. 8. in deo ſunt, nemo nouit niſi ſpirit' dei.) Hic ſpiritus dei docuit nos quod ſcit naturaliter non doctus, & docuit nos de myſterio Chriſti, quia nõ ſolũ ſpirit' dei eſt, ſed & Chriſti.

Nos

A N Os autem non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed ſpiritũ qui ex deo eſt.) Hinc ſcimus quia ſpiritum qui de deo eſt, accepimus, quia mundi ſpiritus non poteſt ſcire quæ ab hoc nobis inſinuata ſunt. Spiritus tamen mundi hic eſt, per quem arripiũtur phanatici, qui ſine deo ſunt. Eſt enim inter mundanos ſpiritus potior vnde ſolet coniecturis quę mundi ſunt diuinare, quẽ pythonem appellant. Hic eſt qui per veriſimilia fallitur & fallit, hic eſt qui per Sibyllam locutus eſt, ſenſum noſtrorũ ſecutus, locũ volẽs inter cœleſtes habere. ¶ Vt ſciamus quæ à deo donata ſunt nobis.) Quia enim dei ſpirit' datus eſt nobis, ſcimus quę à deo donata ſunt nobis. Nõ enim poſſemus ſcire ſi mundi ſpiritũ haberemus, quia non poteſt ſcire mundi ſpiritus. Senſum enim dei nemo nouit, niſi qui de deo eſt ſpiritus dei. Inferiora enim non poſſunt ſuperiorum ſcire conſilium, neque creatura conditoris ſui dinoſcere voluntatem. ¶ Quæ & loquimur.) Vt hinc manifeſtum ſit ſcire nos quæ à deo nobis donata ſunt. quia hæc & loquimur, vt & alij diſcant per doctrinam ſpiritalem. Prædicatoribus enim, B id eſt, apoſtolis, inſinuata diuinitus ſunt quę traderent populis, & addiſcerẽt principes huius ſeculi quid admiſiſſent mali. ¶ Non in doctrina verborũ humanæ ſapientiæ, ſed in doctrina ſpiritus.) Verba enim humanæ ſapientiæ hunc ſenſum non vident, neque literatura ſtudiis apprehenditur, ſed per fidẽ ſpiritali ratione concipitur, dicẽte Eſaia propheta: (Eſaiæ. 7.) Niſi credideritis, neque intelligetis. Naturali enim magis lege, quam curſu ſyderum, & calculis ſignorum quæ in firmamento denotantur, addiſcitur. Denique credentes nõ humanis verbis, ſed naturæ ſuæ vident congruere quod credunt. Opus enim agnoſcit opificem: ideoque euangelium animis noſtris loquitur ſpiritalia, excitans illos ad cognitionem ſui creatoris. ¶ Spiritalibus ſpiritalia comparantes.) Hoc eſt iis qui mundanam prudentiam refutant, ſpiritalem efficaciam tradere, quæ myſterio fidei continetur ad illuminandos ſenſus beneuolorum hominũ. Credentes enim quæ mundi ſapientia ſtulta iudicat, ſpiritales ſunt. ¶ Animalis autem homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus dei, ſtultitia eſt enim illi.) Pecoribus enim ſimilis ſenſum ſuum in terrã de- C primit: ideoque non aſſequitur niſi quę videt, nec putat aliquid poſſe fieri quàm quomodo ſcit. Ideo quicquid aliter audit q̃ nouit, ſtultitiam iudicat. nihil enim ęſtimat poſſe fieri ſine commixtione. Vnde ridet audiens deum filium genuiſſe, quem ſcit ſimplicem & incorporeum, & virginem peperiſſe, & reſoluta corpora rurſum reuocari ad vitã: cum hæc magis ad laudem dei proficiant, vt credatur feciſſe cuius operis ratio inueſtigari non poſſit. Deus eſt enim qui fecit. imbecillitas enim humana ſtultum putat quod ſcientia ſua non concludit, cum hoc magis ſtultum deberet habere, & illud prudens, quod quia dei factum dicitur, non poteſt comprehendi. ¶ Et non poteſt ſcire, quoniam ſpiritaliter iudicatur.) Humanam traditionem ſequentes, dum vnius dei fidem abnegant, ſpiritaliter factum eſt, quod ratione carnis inflati putant fieri non poſſe, & ſic reprobi annotati, ſpiritaliter condemnati ſunt. ¶ Spiritalis autem diiudicat omnia, ipſe autem à nemine iudicatur.) Quoniam vera ratio ſpiritaliũ eſt, id eſt credentium, (hoc enim quis nuncupatur D quod credit) omnia iudicant. Ipſorum enim exemplo infidelitas diiudicabitur: ipſi autem à nemine iudicabuntur. Quis enim condemnet vera dicentem? Cum enim conſtet omnes inimicos fidei falſa tenere pro veris, accuſatio illorum in irritum iam deducta eſt, veri iudicio condemnata: (Ioan. 3.) quia qui non crediderit, inquit dominus, iam iudicatus eſt. ¶ Quis enim cognouit ſenſum domini? quis inſtruxit eum?) Senſus dei eſt, quo hæc ſpiritaliter iuſſit fieri per quẽ mundi ſapientia ſtulta probaretur, negans poſſe fieri quod factũ eſt. Quem ſenſum nullus eſt qui cognouerit, & diſpliceat illi vt emẽdet conſiliũ dei: quia qui cognouit, laudat potentiã dei: quem qui omnia negat poſſe, nec mundum credit feciſſe. Quid enim magnum eſt vt de ſe credatur generaſſe, qui non ambigitur cuncta ex nihilo feciſſe? Quippé cum dicat ſaluator: Apud deum autem omnia poſſibilia ſunt. ¶ Nos (Matth. 19.) autem ſenſum domini habemus.) Hoc dicit quia credentes participes ſumus eiuſdem, id eſt diuinæ ſcientiæ.

A

CAPVT TERTIVM.

E T ego fratres non potui vobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus.) Nunc his loquitur, qui propterea quòd ſeculi adhuc voluptatib' ſeruiebant, carnales erant. Quamuis iam baptizati eſſent, & ſpiritum ſanctum accepiſſent: tamen quia poſt baptiſmum ſtatim ad veterem hominem fuerunt reuerſi, cui abrenunciauerant, dicuntur carnales. Spiritus enim ſanctus tunc permanet in eo cui ſe inſuderit, ſi permaneat in propoſito regenerationis: ſi quo minus, abſcedit, ita tamen, vt ſi ſe reformauerit homo, redeat ad illũ. Semper enim paratus ad bonum eſt, diligens pœnitentiam. ¶ Quaſi paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam.) Quãuis renati eſſent in Chriſto, tamen non fuit dignum tradi his ſpiritalia. Accepta enim fide, quę eſt velut ſemen ſpiritale, nullum fructum deo dignum fecerunt, vt perfectionis verba mererẽtur addiſcere, ſed quaſi paruuli imperfectionis ſenſibus ſtudebãt. Apoſtolus autem vir diuinus, & medicus ſpiritalis, vnicui- B que ſecundum vires eius tradabat, ne per imperfectionem & imperitiam quis de rebus ſpiritalibus ſcandalum pateretur. ¶ Nondum enim poteratis.) Oſtendit apertè non illos debuiſſe audire quæ confirmatis dicenda ſunt. ¶ Sed neque nunc poteſtis. adhuc enim carnales eſtis.) Hic valde arguit temeritatem illorum qui querebãtur dudum ſe non audiſſe ſpiritalia, cum adhuc digni non eſſent audire. Pſeudoapoſtoli enim promiſcuè omnibus vno atque eodẽ genere tradebant, nullius perſonam diſcernentes, vt acceptabiles fierent per hypocriſim commendati: cum cõſtet dominum & authorem noſtrum Chriſtum aliter populis, aliter diſcipulis interfuiſſe, & inter ipſos apoſtolos fuiſſe diſtãtiam. Tribus etenim diſcipulis gloriam ſuam in monte oſtendit, dicens illis (Matt. 17.) vt tacerent viſum quoadiu à mortuis reſurgeret. ¶ Cum enim in vobis æmulatio & contentiones ſint, nónne carnales eſtis, & ſecundũ hominem ambulatis?) Indignitatis cauſas oſtẽdit, quia de homine qui ſperat auxilium, carnalis eſt. Qui aũt ſpreta humanitate, de deo ſperat, ſpiritalis eſt, quia C deus ſpiritus eſt. ¶ Cum enim quis dicat, Ego ſum Pauli, a- (Ioan. 4.) lius autem, ego Apollo: nónne homines eſtis?) Sicut enim gloriantes in deo, & de ipſo omnem gratiam ſperantes, dij dicuntur à deo adoptati: ita & in homine gloriantes, & homines & carnales dicuntur ſententia dei concluſi, qui ait: E- (Pſalm. 81.) go dixi, dij eſtis, vos autem ſicut homines moriemini. A ſua ergo perſona incipit, ne forte putaretur per inuidiam magis perſonas illorum deſtruere, oſtendens magnum eſſe errorem, & ad dei contumeliã pertinere, quando deo prædicato gloria datur hominibus. Quid ergo minus eſt à gentilitate, dum adhuc aliquid de hominibus ſperatur? ¶ Quid igitur eſt Apollo? quid verò Paulus? Miniſtri eius cui crediſtis.) Vt quia miniſtri ſunt, ſpes in his nõ ſit, ſed in domino cuius miniſtri ſunt. Illi enim gratiarum actio deferenda eſt, cuius donũ eſt: hi verò ſerui, quos etiam inuitos oportet diſpenſare. Nunquid non Moyſes coactus eſt ire ad Pharaonem, & Ionas inuitus miſſus eſt prædicare Niniuitis, & Ananias contradicens miſſus eſt Saulo manum imponere? (Acto. 9.) ¶ Et D vnicuique ſicut dominus dedit.) Id eſt, ſicut voluit & ſciuit, diuiſit ſingulis officia miniſterij. ¶ Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed deus incrementum dedit.) Plantare eſt euangelizare, & ad fidem attrahere: rigare verò, baptizare ſolennibus verbis. Peccata autem dimittere, & ſpiritum dare, dei ſolius. Si ergo effectum ſalutis deus dat, nulla gloria in hac re hominis eſt. Scimus enim & ſpiritum ſanctum ſine manus impoſitione datum à deo, & non baptizatum conſecutũ remiſſionem peccatorum. Nunquid non hic inuiſibiliter baptizatus eſt, quando donũ baptiſmatis cõſecutus eſt? ¶ Itaq; neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat deus.) Et plantata enim ſolent emori, & rigata ad effectum fœcunditatis minime peruenire, niſi det deus vegetam vitam. Quantum ergo ad honorificẽtiam dei pertinet, nihil eſt homo: quantum autẽ ad miniſterium pertinet, neceſſarius eſt vt honorificetur quaſi ſeruus, non vt aliquid de illo ſperetur ad iniuriam dei. ¶ Qui autem plãtat, & qui rigat, vnum ſunt.) Vnum ſunt, quia ambo mercenarij ſunt,

A ſunt, quanuis diuerſa ſint illorum officia. ¶Vnuſquiſque au
tem propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum labo-
rem.) Quanuis enim voum ſint, ſed quia maior eſt qui euan
gelizat, quam qui baptizat, ideo diſcreuit mercedes illorũ:
& nõ ſulum ad hunc, ſed ad doctrinæ ſynceritatem pertinet,
vt mercede ſit dignus qui inuiolatam tradit doctrinam.

DEi enim ſumus operis participes, dei cultura, dei
ædificatio eſtis.) Hoc ad apoſtolorum perſonam
pertinet, quos conſtat dei eſſe adiutores, dum vi-
carij ſunt Chriſti. ¶Secundum gratiam dei, quæ
data eſt mihi, vt ſapieos architectus fundamentum poſui.)
Gratiam ſibi datam dicit, vt dignus eſſet prædicare euaoge
lium, vt & hoc dei eſſe oſteoderet, non hominis ſecundum
hanc itaque gratiã, vt ſapientem architectum fundamentũ
ſe dicit poſuiſſe. Sapiens architectus eſt qui iuxta diſciplinã
authoris collocat fundameotum: id eſt, qui ſecundum tradi-
tionem ſaluatoris euãgelizat. ¶Alius autem ſuperædificat.)
Superædificia ſunt, quæ poſt prædicationem apoſtolorum
B à ſuperuenientibus traduntur aut malis aut bonis doctri-
bus. ¶Vnuſquiſque autem videat quemadmodum ſuperæ-
dificet.) Id eſt, vt ſuperædificia congruant fundamento, ne
ſi obliqua fuerint & friuola, ruinam faciant, manente incolu
mi fundamento: quia ſi male docuerit, Chriſti nomẽ perma
net, quod eſt fundamẽtum: doctrina autem mala peribit, ſi-
cut dicit dominus: Omnis plantatio quam non plantauit pa
Matth.15. ter meus cœleſtis eradicabitur. ¶Fundamẽtum enim aliud
nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt
Chriſtus Ieſus.) Ideo nemo poteſt ponere aliud fundamen-
tum, quia quanuis hęretici ſint aliqui, oon tameo docent ni-
ſi ſub Chriſti nomine. Aliter eoim commenta erroris com-
mendare non poſſunt, niſi interpoſito ſaluatoris oomine
prædicent, vt res contrarias & abſurdas nominis dignitas fa
ciat acceptabiles. ¶Si quis autem ſuperędificat ſupra funda-
mentum hoc aurum, argentum, lapides precioſos.) Lapides
precioſi ſunt, quos non corrumpit ignis. Tria genera poſuit
pręclara in mundo, in quibus bonam doctrinã ſignificauit.
C ¶Ligna, fœnum, ſtipulã.) Tria alia genera poſuit, ſed friuo
la, vt in his corrupta & vana doctrina deſignata dinoſcatur.
¶Qui facit hoc opus, manifeſtus erit. dies enim domioi de-
clarabit, quia in igne reuelabitur.) Hoc eſt, mala doctrina
io igne omnibus apparebit, nunc enim quoſdam fallit. ¶Et
vniuſcuiuſq; opus quale ſit ignis probabit.) Quia enim per
ignem examinatio fiet, ſi in aliquo non inuenerit quod exu
rat, manifeſtat illum bonum fuiſſe doctorem. Mala enim &
adultera doctrina idcirco in ligno, fœno, & ſtipula ſignifi-
cata eſt, vt oſtenderetur ignis eſſe eſca. Si cuius opus manſe
rit quod ſuperædificauerit, mercedem accipiet. Cum enim
nihil in illo ſordis inuentum fuerit prauę doctrinæ, vt in bo
no auro: ita erit vt tres fratres io camino igois, mercedẽ vi-
tam æternam cum gloria accepturus: quia ſicut aurum, & ar
gentum, & lapides quos ignis noo corrumpit, ita & bonus
magiſter incorruptibilis permanebit. ¶Si cuius opus arſe-
rit, damnum patietur.) Opus quod ardere dicitur, mala do
D ctrina eſt, quæ interibit. Cuncta enim mala peribunt, ſi-
cut iter impiorum: quia non ſunt ſubſtantiæ, ſed aſſeuera-
tiones peruerſæ. Damnum autem pati, eſt pœoas perpeti.
Quis eoim in pœna poſitus iacturam noo facit? ¶Ipſe ta-
men ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem.) Saluum illum
futurũ dixit, quia non ioteribit ſubſtaotia qua conſtat: ſicut
& doctrina mala peribit, quia accidẽs cauſa eſt. Ideo autem
dixit, Sic tamen quaſi per ignem, vt ſalus hæc non ſine pœ-
na ſit: quia nõ dixit, Saluus erit per ignem, vt merito ſuo ab
igoi non combuſtus, ſaluus fiat examinatus per ignem: ſed
cum dicit, Sic tameo quaſi per ignem, oſteodit ſaluum illum
quidem futurum, ſed pœnas ignis paſſurum, vt per ignem
purgatus fiat ſaluus, & non ſicut perfidi æterno igne io per-
petuum torqueatur, vt ex aliqua parte operępretium ſit cre
didiſſe in Chriſtum. Semper enim erubeſcat oeceſſe eſt,
qui ſe videt falſum defendiſſe pro vero. Et ſimili modo
ſemper fiduciam habebit dei, qui abiecto falſo ſecutus eſt
verum, & ſpreta impietate ſuccubuit pietati. Extra catholi
cam enim quicquid eſt, contrarium eſt.

A NEſcitis quia templum dei eſtis, & ſpiritus dei ha-
bitat in vobis?) Templum dei nos eſſe dicit, vt
deum in nobis habitare ſciamus. In templo enim
ſuo habitet neceſſe eſt. Et quia ſpiritum dei dicit
habitare in nobis, deum ſignificat intelligendum ſpiritum
ſanctum. ¶Si quis autem templum dei violauerit, diſper-
det illum deus. Templum enim dei ſanctum eſt, quod eſtis
vos.) Hæc idcirco præmiſit, vt illos compungat, qui turpi-
ter viuentes, corpora ſua violando corruperunt, maxime il-
le qui vxorem patris habebat, vt antè eſſet reus, quàm cau-
ſa illius in medium prorumperet. Denique ſimili, imò eodẽ
modo, cum cauſam illius iudicat, loquitur, dicens: An oeſci 1.Corin.1.
tis quia corpora veſtra templum eſt ſpiritus ſancti, quẽ ha-
betis à deo? Superius tẽplum dei dixit, hoc autem loco tem- 1.Corin.6.
plum ſpiritus ſancti. Quis hinc dubitet quia ſpiritum ſan-
ctum deum ſignificauit?

NEmo ſe ſeducat.) Id eſt, nemo proprio vel huma-
no conſilio putet ſe ſibi prodeſſe. Ad ſuperiorem
B ſenſum redit. ¶Si quis videtur ſapiens eſſe inter
vos in hoc ſeculo, ſtultus fiat vt ſit ſapiẽs. Hoc di
cit, quia ſi quis intelligit ſalutem promiſſam, & myſterium
incarnationis domini noſtri Ieſu Chriſti, ſtultus fiat: id eſt ſa
pientiã huius mundi fugiat, vt ſtultus ab ea iudicetur, & tũc
erit prudens: quia ſtultus ſeculo prudẽs eſt deo, dum credit
deũ feciſſe quę ratio mũdi noo capit, ſicut ſupra memoraui.
Pſeudoapoſtoli autem prudentes volentes videri mundo,
neque deum filium habere, neqoe incarnationem veram eſ
ſe, neque carnem poſſe reſurgere prædicabant. ¶Sapientia
enim huius mundi ſtultitia eſt apud deũ.) Sic ſtultitia eſt ſa-
pientia huius mundi apud deum, dum facit deus quod mun
dus fieri poſſe negat, ſapientiam illius ſtultitiam probat: &
cum multos deos dicãt, fides autem vnum probet eſſe vir-
tute, io prudentia ſua coofundeotur. ¶Scriptum eſt enim:
Reprehendens ſapientes in aſtutia eorum. Et iterum: Do- Iob.5.
minus nouit cogitationes ſapientium, quoniam vanæ ſunt.) Pſalm.93.
Iſtud in pſalmo habetur oonageſimotertio. Denique idem
C ſenſus eſt. Sciens eoim vanas cogitationes illorum, vt ſtul-
tos eſſe probaret, ſapientiam illorum reprehendit, oſteodẽs
verum eſſe quod falſum dicebant, & falſum quod verum
putabant.

ITaque nemo glorietur in homine.) Quoniam e-
nim humanæ cogitationes & conſilia improuida
& infirma ſunt, non eſt gloriãdum in homine, ſed
in deo, cuius conſilium retractari nõ poteſt. quic-
quid enĩ homines ſine deo ſapiũt, ſtultũ eſt. ¶Omnia enim
veſtra ſũt, ſiue Paulus, ſiue, Apollo, ſiue Cephas, ſiue mũdus,
ſiue vita, ſiue mors, ſiue præſentia, ſiue futura, omnia veſtra,
vos autem Chriſti, Chriſtus autem dei.) Alio loco dicit de
eodem ſenſu: Nos autem ſeruos veſtros propter Ieſum. Ser
uos pro miniſtris poſuit, vt non ſingulos ſibi defenderent, 2.Corin.4.
cum omnibus vterentur, ſicut & dominus dicit: Ego ſum in
medio veſtrum, nõ vt miniſtrer, ſed vt miniſtrem. Nã mun Lucæ.22.
dus vtique noſter eſt, ſed vt de illo ſecundum dei volunta-
D tem ſeotiamus, & decretos curſus eius in dei voluntate po-
namus. Et vita præſens conceſſa nobis eſt, ſed vt modeſte il
lam & cum dei gloria traoſigamus. Siue mors, vt pro Chri-
ſto mori libenter habeamus ſpe promiſſionis futuræ. Siue
præſentia, vt ſic pręſentibus vtamur ne offendamus. Siue fu
tura, vt futura credentes, ipſis nos magis quia meliora ſunt,
commendemus. Vos autem Chriſti, vt quomodo hæc iudi-
cio noſtro conceſſa ſunt & ſubiecta, ita oos Chriſto ſubii-
ciamur, quippe cum per ipſum eſſe cœperimus & in prima
origine, & in regeneratione. Chriſtus autẽ dei. Chriſtus dei
eſt patris ſui proprius filius faciens voluntatem eius, vt &
nos ipſius faciamus. Si ergo Chriſti ſumus famuli, quid eſt
vt ad eius iniuriam de hominibus aliquid ſperemus?

CAPVT QVARTVM.

ITa nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, &
diſpenſatores myſteriorum dei.) Hoc ſignificat,
quia minus de illo ſentiebãt aliqui Corinthiorum,
ſed vt hoc homo de illo ſentiret quod & deus qui
illum elegerat, ideo miniſtros Chriſti ait, & diſpenſatores
myſterio-

A myſteriorum dei. Quando enim non verborum ſtrepitu, neque humana ſapiētia nitebatur, intelligi debuit ſacramentum Chriſti diſpenſare, in quo non verba ſed virtus ſulgebat, non per quod homo, ſed deus glorioſus videretur. Collega enim piſcatorum, non aliter quàm illi Chriſtum prędicabat. Cum ergo miniſtrum ſe Chriſti & ſacramētorum dei ꝓbat, pſeudoapoſtolos notat, & abnegat Chriſti eſſe quod tradunt, per id quod diſcordarent à traditione apoſtolica. ¶Hic iam quæritur inter diſpenſatores, vt fidelis quis inueniatur.) Hoc quod dicit, non ſolum ad pſeudoapoſtolorum perſonam pertinet, ſed ad reliquorum qui accepta diſpenſatione, aut verecundia, aut timore, aut certe commēdationis ſuæ cauſa conſtanter arguere trepidabant aut malos ſenſus, aut mores. Hic enim tam conſtans erat, vt nec vitæ ſuæ parceret, dūmodo fideliter omnia celebraret. ¶Mihi enim pro minimo eſt vt à vobis diiudicer, aut ab humano die.) Quos in tantis vitiis reprehendit, miſerum dicit ab his ſe iudicari: quippe cum nec à iuſtis iudicandum ſe ſciret. Aut ab humana autem die, hoc eſt, quia nec à legibus mundo B creditis iudicandus erat. Supergreſſus enim humanam iu-

Math.5. ſtitiam, cœleſti iuſtitiæ ſtudebat, ſicut dicit dominus Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam ſcribarum & phariſęorum, non intrabitis in regnum dei. Humanū ergo diem cum dicit, ſignificat & diuinum, in quo iudicaturus eſt Chriſtus: quia ſicut iuriſconſulti ſeu pontifices, quos vocant ſacerdotes, certos dies quibus iudicatur decreuerunt, ita & dies domini definitus eſt, quo iudicaturus eſt mūdum. ¶Sed neque meipſum iudico. nihil enim mihi cōſcius ſum. Apertum eſt, quia cōſcientiam purā habens ſolicitus de ſe non erat. ¶Sed nō in hoc iuſtificatus ſum.) Nunc humiliat ſe, & loquitur vt homo qui poſſit culpam incurrere neſcius. ¶Qui autē iudicat me, dominus eſt.) Recte ait, quanuis humiliauerit ſe, tamen domino Chriſto plurimum dedit, quia poteſt quod hominem latet, dum occulta iudicat, manifeſtare, non vt reum faciat, ſed prudentem. Quanuis enim homo eſt, quem* non poteſt, niſi aliquid lateat. Interdum enim aliquid vtile putamus quod inutile eſt. Nec enim omnia membra aut latera C cōuerſationis humanæ deſcripta habemus: ab iis autem quæ grauia ſunt, apertè prohibiti ſumus. Nam quędā cauſæ nos fallere ſolent ex cauſis aliquibus ortæ, vt quod non eſt vtile, putemus vtile. Quod leue quidem eſt, quia propoſitum liberum eſt. ¶Itaque nolite ante tempus iudicare, donec veniat dominus.) Monet illos ne iudicent, cum iudicandi ſint,

Math.7 & habeant duplex peccatum, ſicut ait dominus: Nolite iudicare, vt non iudicemini, ſed expectate diem iudicij dei. ac ſi fideles & boni ſint. Iniuria enim iudicis eſt, ſi ante cognitionem eius à ſeruo procedat iudicium aut ſententia. ¶Qui illuminabit occulta tenebrarū, & manifeſtabit conſilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à deo.) Hoc dicit, quia in die iudicij nihil occultū erit eorum quæ geſta aut cogitata ſunt, & ſimplicitas & hypocriſis illic apparebit, vt & qui deſpectus habebatur, forte dignus appareat: & qui aliquid eſſe putabatur, inueniatur reprobus. Omnia enim nuda erūt in die iudicij, & tunc laus erit bene agenti vel cogitanti. Hic enim qui laudatur, improbabile eſt an dignus ſit, ſicut & in D

2.Corin.10. alio loco dicit: Non enim qui ſeipſum commendat, probatus eſt, ſed quem deus cōmendat. quem vtique nihil latet.

HAec autem fratres transfiguraui in me, & Apollo propter vos, vt in nobis diſcatis ne ſupra quàm ſcriptum eſt vnus pro uno inſletur aduerſus alterum.) Transfigurauit hæc in ſe & Apollo, dum pſeudoapoſtolorum glorias & traditiōes peruerſas ſub ſua perſona & Apollo euacuat, ſummatim illos deſignās nō ſingulatim, ne forte maior diſcordia in populo naſceretur. Nemo enim audiens nomen ſuum taxari, aut eius cui fauet, contentus eſt tacere. Tacito autem nomine ſi quis audiens de ſe intelligat dictum, diſſimulat. Sub hac ergo propoſitione euacuauit perſonas illorum, cum dicit: Ego plantaui, Apollo rigauit, &c. vt in his diſcerent nihil dandum hominibus. ¶Quis enim te diſcernit?) Id eſt, ſunt aliqui qui amplius accipientes in baptiſmate aut in doctrina, cæteros dicant minus conſecutos. Hoc his loquitur, qui baptizatos ab aliis plus aliquid eſſe putabant: quorum eloquentia ſeducebantur, vt fuco quodam peruerſa recta putarent. Tanta enim diſcordia erat in populo, vt multa eſſent ſtudia diuerſarum partium: & ſic omnia dicta ſua aptauit Apoſtolus ſine manifeſtatione nominum omnibus partibus, vt cum legeretur epiſtola, vnaquæque pars ad ſe dicta ſuſciperet, audiens quod cauſæ ſuæ intēdi cognoſceret. ¶Quid autem habes quod non accepiſti?) Nihil illum boni vltra dicit conſecutū ab aliis quàm ab eo acceperat: ideo fruſtra queri. Quod enim habebant, ab Apoſtolo acceperāt. Ad vnum autem videtur loqui, quia ad partem plebis loquitur. ¶Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?) Hoc quaſi inſultatores Apoſtoli agebant per imperitiam, vt eadem audientes quæ ab Apoſtolo iam didicerant, illū euacuantes, de eorum magiſterio glorientur. Eloquentia enim commendati, prædicationis gloriam in ſe conuertebant. Apoſtolus verò contemptibilem ſe volebat videri, dummodo dei gloriam faceret acceptabilem. ¶Iam ſaturati eſtis, iam diuites facti eſtis, ſine nobis regnatis.) Ironia eſt, ſicut dicunt. Iraſcentis enim B verba ſunt, non confirmantis. In quibus enim tanta vitia arguit, regnare illos dicit. ſic enim putabant, gloriantes de iis quæ à pſeudoapoſtolis tradebantur. ¶Et vtinam regnetis, vt & nos vobiſcum regnemus.) Vt pius patet etiam ingratis filiis bene optat. Qui enim poterat fieri vt ſine apoſtolis a regnarent? Quicquid enim non ab apoſtolis traditum eſt, ſceleribus plenum eſt. Sic tamen ordo fuerat dicere: Vt nobiſcum regnetis. ſed quia præmiſerat, Et vtinam regnetis, aliter dicere non potuit, niſi, Vt & nos vobiſcū regnemus. Regnare autem eſt de ſpe & promiſſis Chriſti ſecurum eſſe, & gaudere in iis quæ aduerſa propter nomen Chriſti accidunt. Lucrum enim afferunt, non detrimentum. Vnde alio loco dicit: Cum infirmor, tunc potens ſum. 2.Corin.12.

PVto enim, deus nos apoſtolos nouiſſimos oſtendit, quaſi morti deſtinatos.) Hoc iden perſonæ ſuæ deputat, quia ſemper in neceſſitate fuit, perſecutiones & preſſuras vltra cęteros paſſus, ſicut paſſuri ſunt Enoch & Helias, qui vltimo tempore futuri ſunt C apoſtoli. Mitti enim habent ante Chriſtum ad præparandū populum dei, & muniendas omnes eccleſias ad reſiſtendum antichriſto, quos & perſecutiones pati & occidi lectio Apocalypſis teſtatur. Horum ergo tempus ſuo tempori comparauit Apoſtolus dicēs, quaſi morti deſtinatos. Ad hoc enim venturi ſunt, vt occidantur. ¶Quia ſpectaculū facti ſumus huic mundo, & angelis, & hominibus.) Quia erunt ſpectaculum & Enoch & Helias vſque adeo, vt corpora eorum in platea proiiciantur in conſpectu totius populi infidelis: ita & apoſtoli ſpectaculum facti ſunt, quia publice ridebantur, poſiti ad iniurias & mortem quam paſſi ſunt. Mundum aūt angelos & hoīes dixit, quia & angeli mali ſunt, dicēte Dauid in pſalmo 77. Vexabat illos per angelos malos. Et homines Psal.77. mali & increduli, his apoſtolorum iniuriæ oblectamento ſunt. Mundus autem idcirco infidelitas dicitur, quia viſibilia ſequitur. ¶Nos ſtulti propter Chriſtum.) Verū eſt quia amantes Chriſtum, ſtulti ſunt mundo. ¶Vos autem prudentes in Chriſto.) Qui prudēs in Chriſto iudicatur à perfidis, D non rectè aſſerit Chriſtum. Denique Marcion, qui negat filium dei, & incarnari deum potuiſſe, prudens eſt mundo: & Fotinus, qui non fatetur Chriſtum per id quod natus eſt, deum, ſapiens videtur mundanis. ¶Nos infirmi, vos autem fortes.) Infirmi ideo, quia ſine adulatiōe & cum ſtultitia, ſicut videtur mundanis, prædicantes Chriſtum iniuriis ſubiiciebantur. ¶Vos autem fortes.) Ideo fortes, quia ſic profitebantur Chriſtum, ne offenderent homines, vt eſſent ſecuri. ¶Vos nobiles.) Qui enim Chriſtum non fatetur, quia Abrahæ promiſſus eſt, & ab initio prædicatus, hic nobilis contra Chriſtum eſt, quia antiquitatem promiſſi Chriſti aliis deputat. ¶Nos vero ignobiles.) Ignobilis mundo eſt, qui Chriſtum, quod mundus denegat, ab initio profitetur. Hæc igitur omnia ſupradicta, quę negare videtur, confirmat: & quę quaſi confirmare videtur, negat. Iraſcētis enim verba ſunt, qui negando confitetur, & confitendo negat. ¶Vſque in hanc horam & eſurimus & ſitimus, & nudi ſumus, & laboramus, noſtris manibus operantes.) Liberè enim & iuxta fidē veram ſine aliqua adulatione Chriſtum prædicantes, & geſta pra-

ſta prauæ vitæ arguentes, gratiam apud bomines non habebant, & colaphizabantur, id eſt, iniuriis agchantur, & inſtabiles erant, quia fugabantur, ne in loco diu manentes, plures docerent. Ideo & manibus operabantur, qoia non ſolum gratiã apud hoĩes nõ habebãt, verũ etiã ab his accipere indignũ erat qui errori ſtudebãt: ſicut dicit i pſalmo 140. Oleũ autem peccatoris nõ impinguet caput meum. quia & libertatem arguendi amittit, & peccat qui ab eo accipit, qui ideo dat ne corripiatur. ¶ Maledicimur, & benedicimus.) Male tractãtes enim, ſe hortabantur ad bonum. ¶ Perſecutionem patimur, & ſuſtinemus.) Quia perſequentibus ſe non reſiſtebant. ¶ Blaſphemamur, & obſecramus.) Blaſphemãtes enim rogabant vt permitterent ſibi reddi rationem. ¶ Tanquam purgamenta huius mundi facti ſumus omniũ peripſema vſque adhuc.) Non reſiſtendo vlli, neque vicem in malis reddẽdo, ſed ſemper ſe ſubiiciẽdo, vt per patientiã prouocaret ad bonum, contẽptibilis & deſpectus fiebat. Vſq; modo, id eſt, vſque nũc etiam apud Corinthios, pro quibus hæc quæ ſupra memorat mala paſſus eſt. Et quoniã humilitatẽ ſuam nihil in his proficere videbat, queritur dolore commotus tantam ſubiectionem & iniurias nullum fructum habere potuiſſe, ſed &, quod deterius eſt, in peius profeciſſe. ¶ Non vt confundam vos, hęc ſcribo) Hoc eſt, nõ vt ruborem vobis faciã, hæc ſcribo, ſed vt corrigatis. ¶ Sed quaſi filios charisſimos moneo.) Adhuc ſe ſupplicem facit, ne correpti, & ad iram prouocati, admonitionem eius ſpernerẽt: id agit vt medicus ſalutaris, qui putramina abſcindens, dolorem illatum ſpe & blanditiis mitigat, vt æger ſe curari permittat.

SI enim decem milia pædagogorum habueritis in Chriſto, ſed non multos patres. Nam in Chriſto Ieſu per euangelium ego vos genui.) His dictis oſtendit nullum poſſe eo affectu diligere illos, quo ipſe eos diligebat. Quis enim alienos filios ſuis præponat in amore? Ac per hoc monita eius, qui & pro his tãta mala paſſus eſt, non debere eos ſpernere. ¶ Obſecro ergo vos imitatores mei eſtote.) O beneuolentiã ſancti Apoſtoli, qui obſecrat filios vt imitentur patrem, hoc eſt, ſponte rogat ægros vt recipiant medicinam. In his tamen ſui illos imitatores vult eſſe, vt ſicut hic multa exitia pro ſalute eorum ab incredulis paſſus eſt, & non ceſſit, dummodo per dies & noctes euangelizaret illis donum gratiæ dei: ita & illi manentes in fide eius & doctrina, non reciperent falſorum apoſtolorum praua commenta, ſed perſiſterent contemnentes opprobria aut detractiones, vt patri ſuo ſpiritali inuiolatum ſeruarent affectum. ¶ Ideo miſi ad vos Timotheum, qui eſt filius meus chariſſimus, & fidelis in domino.) Hortatur eos in hoc eodem Timotheo, quem ideo chariſſimum & fidelem filiũ obteſtatur in domino, vt in hoc diſcerent quid peccarent. Cum enim huic teſtimonium perhibet, illos arguit. ¶ Qui vos commonefaciat vias meas quæ ſunt in Chriſto Ieſu, ſicut vbique in omni eccleſia doceo.) Per iſtum quem fidelem filium in domino cõfirmat, reuerti illos vult ad regulam à ſe traditæ veritatis, vt commoniti verbis & exemplis operum eius reſipiſcerent, cognoſcẽtes non perperam ſe fuiſſe ab Apoſtolo doctos, quando eadem tenere omnes eccleſias diſcerent. ¶ Tãquam non venturus eſſem ad vos, ſic inflati ſunt quidam.) Indignabantur quidam Corinthiorum quia non ibat ad illos, nõ deſiderio, ſed ſuperbia, quod quaſi indignos illos haberet: cum magis Apoſtolo hoc ſtudium fuerit, vt de indignis faceret dignos. Habebat ergo votum eundi, ſed maiora erãt quæ agebat. ¶ Veniam autem cito ad vos, ſi dominus permiſerit.) Poſt commonitionem promittit ſe ire ad illos, ſed ſi dominus permitteret, vt quia plus ſcit deus quàm homo, ſi ſciret operæprecium eſſe, permitteret: etſi non iret, dominum noluiſſe oſtenderet, cauſa vtique indignitatis illorum. ¶ Et cognoſcam nõ ſermonem eorum qui inflati ſunt, ſed virtutem) Confundit illos, quia cum oblique conuerſarentur, indignabantur, quaſi digni eſſent ab Apoſtolo viſitari. ¶ Nec enim in ſermone eſt regnũ dei, ſed in virtute.) Sicut regnum dei nõ ſplendore verborum commendatur, ſed virtute ſignorum, ita & hi non verbis nudis, ſed virtute operum ſpiritualiũ dignos ſe oſtenderẽt ab Apoſtolo viſitari. ¶ Quid vultis? In virga veniam ad vos, an in charitate ſpiritus & mãſuetudinis?) Terroris verba infert, vt pudorem paſſi qui inflati erant, humiliarentur: vt ſi verè apoſtoli præſentiam deſiderarent, præparẽt ſe ad excipiẽdum eũ, id eſt, abluerẽt ſe ab omni macula criminis: vt veniens ad illos, lętitiã haberet quaſi cũ filiis chariſſimis.

CAPVT QVINTVM.

OMnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes.) Vt quàm graue ſit iſtud peccatum oſtẽderet, nec ab iis hoc dixit admitti, qui deũ neſciunt: vt proinde qua pœna hic multãdus eſſet oſtẽderet, qui ſub ęterna & diuina iuſtitia cõſtitutus, tanti ſceleris crimen admiſerat. ¶ Ita vt quis vxorẽ patris habeat.) Præmiſſi criminis prodidit genus, vt non ſolum illum aperte reum mortis faceret, ſed & adhærentes illi non immunes à crimine demonſtraret. In quo enim difficile peccatur, plus facit reum. ¶ Et vos inflati eſtis, & non magis luctum habuiſtis.) Superbiam illorum in tantum humiliat, vt non quetulos iam, ſed magis ſupplices faciat. Erãt enim & ipſi participes, dum paterentur reum tam ingentis facinoris ſecum incorreptum conuenire: vt omnes vno conſilio abiicerent eum, ſi negaret emẽdare ſe. Si autem quis poteſtatem non habet quẽ ſcit reum abiicere, aut probare non valet, immunis eſt: & iudiciis non eſt ſine accuſatore damnare: quia & dominus Iudam cum fur eſſet ſciebat, ſed quia non eſt accuſatus, minime abiecit. ¶ Vt tolleretur de medio veſtrum, qui hoc opus fecit.) Cognito opere iſto pellẽdum illum fuiſſe de cœtu fraternitatis. Omnes enim crimen eius ſciebant, & non arguebant. publice enim nouercam ſuam loco vxoris habebat. In quà re neq; teſtibus opus erat, neque tergiuerſatione aliqua poterat tegi crimen.

EGo quidem ſicut abſens corpore, præſens autem ſpiritu.) Id eſt, abſens facie, præſens autem authoritate ſpiritus, qui nuſquam abeſt. ¶ Iam iudicaui vt præſens, eum qui ſic operatus eſt, in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti congregatis vobis & meo ſpiritu cum virtute domini Ieſu, tradere hunc Satanę in interitum carnis.) Quoniam omnis carnalis voluptas à diabolo eſt, ac per hoc cum huic voluptati remittitur, traditur Satanæ. Caro enim hoc habet in natura, vt intereat. Anima ergo cum ſe iungit deſiderio eius infirmans ſpiritalem ſuum vigorem, ſimul interitum patitur. Itaque ſi hic correptus ſtupri admiſſi erubeſceret eiectum ſe, non interiret, pœnitentia ſubſequente. Nam omnium conſenſu & præſentia, ſed & virtute domini Ieſu, id eſt ſententia, cuius legatione fungebatur Apoſtolus, abiiciendum illum de eccleſia. Cum eiicitur, traditur Satanæ in interitum carnis. Et anima enim & corpus intereunt, quando quæ contra legem ſunt, fiunt. Sed in hac aliter cauſa interitus carnis homini deputatur. Quanquam enim omnia peccata carnalem hominem præſtent, hoc tamẽ ſpecialiter deſiderium carnis eſt quod ſordibus maculatam animam cum corpore tradit gehẽnæ: quia victa anima libidine carnis, fit caro: ſicut & corpus recte gubernatum, ſpiritale appellatur. Animus tamen eſt qui aut victus illecebris totum hominem carneum facit: aut in vigore naturæ ſuæ manens, carni præſtat vt ſpiritalis dicatur. ¶ Vt ſpiritus ſaluus ſit in die domini Ieſu Chriſti.) Tradi contaminatum ſupradictum Satanæ, vt ſpiritus ſanctus ſaluus ſit in hominib[9] eccleſiæ in die iudicij. Niſi enim eiectus eſſet, non fieret ſaluus ſpiritus eccleſię in die iudicij. Deſerebat enim omnes contaminationis cauſa, vt in die domini nudi ab ſpiritu ſancto inuenti, audirent à iudice domino: Recedite à me, non noui vos. Sicut dicit ad Romanos: Math. 7.
Si quis autem ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Roma. 8.
Et in alia epiſtola: Nolite contriſtare ſpiritum ſanctum dei. Epheſ. 4.
Si enim contriſtatur, deſerit & non erit ſaluus: non vtique ſibi, qui impaſſibilis eſt: ſed nobis quibus datus eſt, vt per illum dei filij eſſe probemur. Res enim quæ amittitur, ſalua non eſt, non vtique ſibi, quæ vbicunque ſit, neceſſe eſt ſit: ſed ei à quo amittitur.

NOn bona gloriatio veſtra.) Hoc eſt mala. Læti enim erant, cum magis contriſtari debuerant in fratre tã acerbe peccante, ſicut triſtis fuit Samuel in

Saule peccante. A quo crimine mali doctores aut diſſimulabant, aut negligentius arguebant, ſicut & Heli ſacerdos filios ſuos peccantes in deum, ne amarus eis eſſet, non eos arguebat. ¶ Neſcitis quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit?) Ita & peccatum vnius quod cognitum non arguitur, multos contaminat: imò omnes qui norunt, & non deuitant, aut cum poſſint arguere, diſſimulant. Non enim ſibi videtur peccare, quando à nullo corripitur aut vitatur. ¶ Expurgate vetus fermentum, vt ſitis noua conſperſio.) Hoc duplici genere accipiendum eſt, quia eſt & fermentum humana doctrina dicente ſaluatore: Cauete à fermento pharisæorum, id eſt à doctrina. (Math.16.) Et ad malam ergo doctrinam cauendam, & ad hanc cauſam dictum eſt, quia & eiecto fornicatore, vetus fermẽtum eiicitur. Ideo autem vetus, quia antiqui erroris peccatum eſt. Noua autem conſperſio, Chriſti doctrina eſt. ¶ Sicut eſtis azymi.) Azyma ex cauſa non fermẽtatæ farinæ dictum eſt, cum filij Iſrael eiecti ſunt de Aegypto: vt fermentum vetuſtas haberetur, azyma autem nouitas. Abiectis enim veteribus erroribus Aegyptiorum in nouam legem inducti ſunt. ita & Corinthij poſt Paganorum errores in euangelium Chriſti inducti ſunt. Hortatur ergo vt ſecundum profeſſionem ſuam quam ab Apoſtolo ſub nomine Chriſti acceperant, & viuerent iam vitæ nouæ cultores. hoc eſt azymos eſſe. ¶ Etenim paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus.) Secundum legem docet nouitatem paſchę ratione conſiſtere, & ideo Chriſtũ eſſe occiſum, vt ex eo noua prædicatio nouam faceret conuerſationẽ: vt quia paſchæ rationem colimus, veterem vitam non ſequamur. Paſcha itaque immolatio eſt, non tranſitus, ſicut quibuſdam videtur. Prius enim paſcha, & ſic tranſitus: quia ante exemplum eſt ſaluatoris, & ſic ſignum ſalutis. Nec enim ante ſignum quam crux. nam occiſo veſpere agno in Aegypto filij Iſrael paſcha egerunt, ex cuius ſanguine poſtes ſignauerunt, vt nocturnu angelus tranſiens, ea loca non cõtingeret quæ ſanguine agni fuerant oblita. ¶ Itaque feſta celebremus nõ in fermento veteri.) Hoc eſt, lætitiam habentes renouationis, facta vetera fugiamus, immunditiam omnem abiiciẽtes à nobis, quæ eſt corruptio: quia ſicut fermentum totam maſſam corrumpit, ita & mala vita totum hominẽ. Ergo vt non ſolum à turpitudine vitæ nos abſeruemus, ſed & ab iniquitatis ſtudio, adiecit: ¶ Non in fermento malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis ſynceritatis & veritatis.) Hoc eſt, vt ſynceritas mũdam vitam faciat, veritas autem omnem fraudem excludat.

SCripſi vobis in epiſtola, Ne commiſceamini fornicariis.) Scripſiſſe ſe ſignificat prius, vbi commonet illos ne coniungerent ſe male vitæ hominibus. Et quia non intellexiſſe forte ea quæ ſcripſerat, videbãtur: nunc in hac epiſtola quid ſcripſerit, interpretatur dicens: Non vtiq; fornicariis huius mũdi, ſed à fratribus talibus ſcripſi recadendum. ¶ Aut auaris, aut rapacibus, aut idolis ſeruientibus: alioquin debueratis de hoc mundo exiiſſe.) Igitur intellectum eorum arguit, qui putabant forte quia ab incredulis, fornicariis, aut auaris, aut rapacib⁹, aut idolis ſeruiẽtibus prohibuiſſet, nõ à fratrib⁹: & ideo illũ qui vxorem patris habebat, inter ſe eſſe nõ ęgrè ferebant. Si igitur his cõmiſcemini, inquit, melius erat mori vos. Compendium eſt enim male agentibus ſi citius moriantur, quam ſi diutius in peccatis verſentur. ¶ Nunc autem ſcripſi vobis non commiſceri. Si is qui frater nominatur, eſt fornicator, aut auarus, aut idolis ſeruiens, aut maledicus, aut rapax, aut ebrioſus, cum huiuſmodi nec cibum quidem ſumere.) Cum infideli non prohibuit cibum ſumere, quippe cum dicat: Siquis vos vocat ex infidelibus ad cœnam, & vultis ire: omne quod appoſitum fuerit, manducate. (1. Corin. 10.) Ideo ait: ¶ Quid enim mihi de iis qui foris ſunt, iudicare? Verum eſt quia perfidos epiſcopus non poteſt iudicare: cum fratre autem in quo vitia hæc reperiuntur non ſolum ſacramenta non edenda, ſed nec communem eſcam docet, vt erubeſcat cum vitatur, & ſe corrigat. ¶ Nónne de iis qui intus ſunt, vos iudicatis?) Iudicat quis dum diſcernit cui fratri adhæreat, quem arguat, quem deuitet. ¶ Nã eos qui foris ſunt, deus diiudicabit.) Superius, Nolite, ait, ante tempus iudicare hic non prohibet. (1. Cor. 4.) Sed ſuperius incognita per ſuſpicionem maximè de rectore prohibuit iudicare, quia dei ſolius eſt occulta iudicare. Hoc autem loco vt frater fratrem examinet etiam iubet, ſicut alio loco dicit: Voſipſos tentate ſi eſtis in fide: ipſi vos probate. (2. Corin. 13.) Qui autem foris ſunt, in die iudicij damnabuntur, quia dixit dominus: Qui non crediderit, iam iudicatus eſt, (Ioan. 3.) In quo enim ſpes non eſt, pro mortuo habendus eſt. ¶ Auferte malum à vobiſipſis.) Ad hoc commonet vt diſcernantur à malis & operibus & hominibus.

CAPVT SEXTVM.

AVdet aliquis veſtrum aduerſus alterum habens negocium, iudicari apud iniquos, & non apud ſanctos?) Iniquos duplici genere ſignificat, quia & non credunt, & leges à deo mundo creditas, frequenter cum adulatione interpretantur, authoritatem horum idolis deputantes: ideóque iniqui ſunt. Et quia in eccleſia magis lex eſt, vbi dominus legis timetur, melius dicit apud dei miniſtros agere cauſam. facilius enim de dei timore ſentẽtiam legis veram promũt. ¶ Aut ignoratis quoniam ſancti de mundo hoc iudicabunt?) Nihil ocioſè dicit Apoſtolus. Ideo enim hunc mundum dixit, vt oſtendat & alterum: quia & Ioannes apoſtolus, Nolite, ait, diligere hunc mundum. (1. Ioan. 2.) Et dominus in euangelio: Sic, inquit, dilexit deus hunc mundum. &c. (Ioan. 3.) Hic ergo mundus in errore eſt non ille ſuperior ad cuius ſimilitudinẽ hic fact⁹ eſt. Vnde homo hic poſitus eſt ad imaginẽ dei factus, vt ſicut in ſuperiore mundo ab vno deo ſunt omnia, ita & in hoc ab vno homine omnes haberent originem. Hinc eſt vnde Moyſes in Deuteronomio, Cum diuideret, inquit, altiſſimus gẽtes, quemadmodum diſperſit filios Adæ: ſtatuit fines gentium ſecũdum numerum angelorum dei. (Deute. 32.) Quid tam apertum hunc mundum ſuperioris eſſe imaginem certa ex cauſa? Eſt enim & Hieruſalem inferior, & illa ſuperior, quam matrem noſtram vocat idem Apoſtolus. Eſt & inferior paradiſus, in quo homo poſitus, mandatum & vt operaretur ibi, & vt cuſtodiret, accepit. (Galat. 4. Gene. 2.) Eſt & ille cœleſtis, in quo raptus Apoſtolus audiuit verba arcana. (2. Cor. 12.) Iudicabũt ergo ſancti hunc mundũ, quia exẽplo fidei illorum perfidia mũdi damnabitur. ¶ Et in vobis iudicabitur hic mundus.) Tunc iudicatur hic mundus in nobis, ſi opus perfidorum hominum nõ inueniatur in nobis. ¶ Indigni ergo ſunt huiuſmodi qui etiam de minimis iudicent.) Hoc eſt, non ſunt vtique indigni ij qui ipſum mundum iudicaturi ſunt, ea iudicare quæ mundi ſunt. ¶ Neſcitis quoniam angelos iudicabimus?) Addit plus dicẽdo: Angelos iudicabimus, id eſt, potentias ſpiritales, quas alio loco tradit in cœleſtibus degere, eodem genere iudicandos angelos à nobis, quo & mundus iudicabitur. ¶ Secularia igitur iudicia ſi habueritis, contemptibiles qui ſunt in eccleſia, illos ad iudicandum conſtituite.) Secularia iudicia ſunt ad corpus pertinentia vel corporea. Et quia nõ ſic fieri debet, adiecit: ¶ Ad verecũdiam veſtram dico.) Ne ſupra, quia negocium nominauit, ſed quale, non ſignificauit, ſunt enim & diuina negocia, dicente eodem: Adiutor negocij mei: & ſecularia forte iudicia quia prohibuerat apud perfidos agenda, quamuis in eccleſia, ſicut audierant, à qualibuſcunque tamen putarent audienda aut terminanda: ad ruborẽ eorum ait: Contemptibiles qui ſunt in eccleſia, illos ad iudicandum conſtituite. Sunt enim in eccleſia & lignea vaſa. Tam ergo intractabiles & inconſideratos eos ſignificauit, vt imperitos forte ex fratribus iudices eligerent. hoc de experto Apoſtolus. Sciebat enim quàm tepidi & improuidi in reliquis cauſis fuerant deprehenſi. ¶ Sic non eſt inter vos quiſquã ſapiens, qui poſſit iudicare inter fratrem ſuum?) Quia ergo ſunt, inquit, ſapiẽtes fratres, aliqui horum eligãtur ad iudicandum, quorum iudicium miretur mũdus. Magnus enim pudor eſt ſi inter eos qui dicuntur deum cognouiſſe non inueniatur qui examinare poſſit negocium iuxta ius euangelicum. Ideo autem fratrem iudicem eligẽdum dicit, quia adhuc rector in eccleſia illorum nõ erat ordinatus. ¶ Sed frater cum fratre iudicio cõtendit, & hoc apud infideles.) Manifeſtum eſt quia infideles, aut arbitros, vt aſſolet fieri poſtulatos ſignificat, aut iudicem publicum, cui dici ſolet: Hodie dies ſacrorum eſt, ius dici non poteſt.

Iam

IAm quidem omuino delictum in vobis eſt, quod iudicia habetis inter vos.) Peccatum eſſe ſignificat, quia frater cũ fratre litigat, cũ danda opera ſit vt concordes ſint quaſi germani, maximè cum fides noſtra paci ſtudeat. Quanquam enim Chriſtianus litigare nou debeat, tamen ſi graue fuerit, & quod contemni nou poſſit, cauſam ad eccleſiam deſerat, ne & damuum ad præſens & offenſionem forte inenrrat. ¶ Quare noo magis iniuriam accipitis? quare noo magis fraudem patimini? Sed vos iniuriã facitis, & fraudatis, & hoc fratribus.) Nunc hos corripit, quorum iniuſtitia iurgium generatur: quia non ſolum per fraudem admiſſam rei ſuut, ſed & partem babent delicti illorum, qui coacti iniuria aut fraude eorum, infideles rogãt ad iudicandum: & cum fraudem aut iniurias illatas perſequi non deberent, non ſolum vindicant, ſed & ipſi fraudem & iniurias faciuut, vt punienda exempla fratribus tribuãt. Et quid aliis facere credatur, qui non parcit ſuis. A

AN neſciris quia iniqui regnum dei non poſſidebunt?) Hoc diceus, oſtendit illos nõ neſcios peccare, ac per hoc grauius vindicãdum. Si enim immiſericordes rei ſunt apud denm, quauto magis iniqui? ¶ Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, ueque molles, ueque maſculorum concubitores, neque fures, oeque auari, ueque ebrioſi, neque maledici, ueq; rapaces regnum dei poſſidebunt.) Nou hæc ideo memorauit, quaſi neſcirent, apud quos annum & ſex menſes ſedit docẽs euangelium dei: ſed commonuit, vt reſuſcitaret in illis reuerentiam legis, & meritum ad regna cœlorum. ¶ Et hęc quidem fuiſtis.) Ne omnibus hoc adſcribere videretur, aut certe omnes ab his crimioibus immunes faceret ſi taceret, (prohibuiſſe enim videbatur, non reuelaſſe crimina illorum) idcirco ſic ait: Et hęc quidem fuiſtis. Et ne ad iram illos prouocaret, adiecit: ¶ Sed abluti eſtis.) Vt agnoſcentes crimina rei facti, ſtatim reſpirarent audientes, Sed abluti eſtis. Solent enim aliqui pudorem pati, & corrigere cum de ſe audiuut bona. ¶ Sed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, & ſpiritu dei noſtri.) Hæc omnia beneficia puritatis in baptiſmate conſecuti noſcuntur: quod eſt fundamentum euãgelicę veritatis. Illic enim omuibus peccatis depoſitis, abluitur credens, & iuſtificatur domini nomine, & per ſpiritum dei noſtri deo filius adoptatur. Per hæc admouet illos quanta & qualis ſit gratia, quam per veram traditionem aſſecuti ſunt: poſtea verò contra hanc regulam fidei impulſu malorum doctorum ſentientes, bis beneficiis ſe exueruut. Vnde id agit, vt reuocet illos ad primam ſeotentiam, vt recuperent quod fuerant conſecuti. B

OMnia mihi licent, ſed nou expediũt.) Quibuſdam videtur propter libertatem cõceſsi arbitrij dixiſſe Apoſtolum. Omnia mihi licẽt. &c. vt liceat fornicari, ſed nõ tamen expediat. Sed quomodo licet quod prohibetur? Aut certe ſi omnia liceut, uihil poteſt dici illicitũ. Sed licet, non tamen expedit. Hæc ſuſurrant potius quam aſſerunt aut immemores, aut uegligentes. Dicit enim Ioannes baptiſta ad Herodem: Nou licet tibi habere vxorẽ fratris tui. (Marc.6.) Sed forte Ioannes expers fuerit humani eloquij inſpiratus io vtero: quia ſi boc eſt, dicere debuit, licet tibi, ſed non expedit. Sed & dominus ſimiliter mulieri Chananææ ait: Non licet accipere panem filiorum, & mittere canibus. (Matth.15.) Et iterum dicit dominus Iudæis: Non legiſtis quid fecit Dauid cum eſuriret, quomodo intrauit io domũ domini, & panes propoſitionis accepir, quos uon licebat ei edere? &c. (Lucæ.6. 1.Reg.21. Marc.2.) Omne ergo quod prohibetur, uou licet, ſed aliquãdo interueniente cauſa aliqua non expedit. ¶ Omnia mihi licent, ſed ego ſub nullius rediger poteſtate.) Omuia ſibi licere dicit, ea ſcilicet quæ & coapoſtolis eius licuerunt, quæ & lex continet naturalis, uon Moyſi: quia multa prohibuit Moyſes propter duritiam cordis populi iucreduli & ceruicoſi. Tamen ſi ad cauſam reſpicias, aliud fuit in ſenſu apoſtoli vt hæc loqueretur. Hæc enim præmiſit poſtea acturus hauc cauſam, ſicut fecit & de illo qui iuceſtum admiſerat. Propouit eoim deſignans quid acturus eſt poſtea. Denique ſtatim ad ſuperiorem ſenſum breuiter interim recommen- C D

data redit. Hoc enim ideo dixit, quia licebat illi ab his ſumptus accipere. Sed quoniam ſciebat pſeudoapoſtolos occaſionem quærere accipiendi, uoluit ab his accipere, ne cauſa ventris vigor euangelicæ veritatis torpeſceret. Si enim ab iis acciperet quos in tantis vitiis arguebat, authoritatem magiſterij conceſſam ſibi à domino inclinabat. Non enim poteſt conſtãter argui à quo accipitur, maximè cum ideo prõptus ad dandum ſit, vt ſibi humiliet prępoſitum. Vnde & dicit: Sed ego ſub nullius redigar poteſtate. ¶ Eſca ventri, & ventér eſcis, deus autem & hunc & has deſtruet) Deſtructio ventris eſt, cum edendi ceſſat officium: eſcæ verò deſtructio tuuc erit, quando ſteterit uatiuitas. Pſeudoapoſtoli autem, qui nõ vtique religionis cauſa, ſed quæſtus circuuibãt, peccantibus amari eſſe oolebant. ¶ Corpus autem uou fornicatiooi, ſed domino.) Nunc redit ad ſuperiorem ſenſum. ¶ Et dominus corpori) Quid dominus corpori? Subaudiatur, immortalitatem reſuſcitato pręſtabit. Corpus enim deo dicatum, dono ſpiritali remunerabitur merito ducis, id eſt animi. ¶ Deus vero & dominum ſuſcitauit, & nos ſuſcitabit per virtutem ſuam.) Idem ſenſus eſt, quem exemplo voluit dominicę reſurrectionis firmare. virtus tamen dei Chriſtus eſt, qua nos ſuſcitauit, & ipſum dominum. Hoc dixit quia ipſe domiuus corpus ſuum ſuſcitauit: ſicut & ipſe dominus ait: Soluite templum hoc, & ego tribus diebus ſuſcitabo illud. (Ioan.2.) Hoc autem dicebat de templo corporis ſui.

NEſcitis quoniam corpora veſtra mẽbra ſunt Chriſti?) Corpora noſtra mẽbra Chriſti ſuot, ſed iu nouum hominem qui ſecundum deum creatus eſt, quia ipſe eſt caput eccleſię. ¶ Tollens ergo mẽbra Chriſti, faciã membra meretricis? Abſit.) Ait quia meretrici adhærẽtia mẽbra deſinunt eſſe mẽbra Chriſti. ¶ An neſciris quia qui adhæret meretrici, vnũ corpus fit? Hoc dicit quia qui cõtaminationi ſe admiſcet, vnũ fit cũ eo cui ſe admiſcet. Fornicatio enim ambos vuum facit, vt quomodo iu uatura, ſic & in macula vuum ſiut. Erũt, inquit, duo iu carne vna.) Manifeſtum eſt, vt quia mulier de viro eſt, ambo in carne vua ſint. Qui autem adhæret domino, vnus ſpiritus eſt.) Quoniam in bene agentibus ſpiritus dei eſt commonis cum deo & homiuibus.

FVgite fornicationem.) Recte fugiendam monet fornicationem, per quam filij dei fiunt filij diaboli. ¶ Omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus eſt.) Quia cætera peccata etſi per corpus generantur, non tamen animam ita carnali concupiſcentia faciunt obſtrictam & obnoxiam, quemadmodum commiſceri facit animam cum ipſo corpore vſus libidinis agens in opere carnalis fornicationis: quia intantum agglutinatur anima corpori, vt in ipſo momento nihil aliud cogitare bomini liceat aut intendere, quia ipſam meutem captiuam ſubdit ipſa ſubmerſio & abſorbitio libidiuis & concupiſcentiæ carnalis. Vnde ſubditur: ¶ Qui autem fornicatur, iu corpus ſuum peccat.) Oſtendit grauiſſimum eſſe peccatum, quia ex hoc omne deperit corpus, in cęteris autem peccatis portio perit, non totum. Totum enim corpus vir eſt & mulier, quia portio viri eſt mulier. Quicunque enim aliud peccatum admiſerit, extra ſe peccat: fornicarius vero in carnem ſuam peccat. Age, ſi laqueo vitam finiat, aut ferro ſe trucidet: non in corpus ſuum videtur peccare, ſed iu animam, cui vim facit. Fornicari autem corporale delictum eſt, quod & corpus cõtingit, & animam. Non enim ſine deſiderio carnis, quia habet & caro proprium motum, anima concupiſcit vt peccet iu carnem, quanuis ſine anima uihil poſſit. Per id ergo quod in carnẽ quæ ex ſe eſt, peccat, (ad originem euim retulit.) io corpus ſuum dicitur peccare, vt deſinat à fornicatione quaſi ſibi parcens. Nouatiano tamen hic qui fornicatur, uõ iu corpꝰ ſuum videtur peccare, ſed in Chriſti. Aliter enim hoc pronunciat, vt etiam illum qui foruicatur, io ſpiritum ſanctum dicat peccare, propter cauſam qua ſciſſus eſt ab eccleſia. Hoc nulla ratione adſtrui poteſt. corpus enim Chriſti non eſt vnus aut duo Chriſtiani, ſed omnes, ſinguli autem membra ſunt. Quomodo ergo qui fornicatur, in corpus Chriſti peccat, cum noo omnes contaminet? Quod ſi ita eſſet, vt Nouatiano videtur, cætera omnia peccata extra

deum

deum eſſent, & ſola fornicatio peccatum eſſet in deum: etiã
qui vadit ad idola non peccat in deum, neque qui negat in
perſecutione, quia omne peccatnm qnodcunque fecerit ho
mo, extra corpus eſt Chriſti, ſicut illi videtur. Si autem &
hoc aliter voluerit pronnnciare, vt neget aliquod extra
corpus Chriſti eſſe peccatum, cogetur dicere quia omnis
quicunqne quodcunque peccatum fecerit, in deum peccat
& in ſpiritum ſanctum, vt & fur, & periurus, & mendax in
ſpiritum ſanctum peccare dicatur. Et quomodo eſt illud
Matth.12. quod ait dominus: Quia omnia peccata & blaſphemię remit
tentur hominibus: qui autem peccauerit in ſpiritum ſan-
ctum, non remitietur ei neqne hic, neque in futurum? Ap-
paret vtique exceptis cæterit peccatis aliud eſſe peccatum,
quod peccatum dicitur in ſpiritum ſanctum. Quibuſdã ite-
rum videtur quia qui ſoruicatur: ideo in corpus ſuum dici-
tur peccare, quia Eccleſię membrum eſt: & ſe contaminans,
in Eccleſiam peccat, cuius membrum eſt. Qui ergo Eccle-
ſiæ membrnm eſt, dicendum eſt illi cum fornicatur. quia nõ
sibi ſed in Eccleſiam peccat. Porro autem dicit Apoſtolns B
quia qui fornicatur, per id quod in portionem ſuam delin-
quit, in corput ſuum peccat. ¶ An neſcitis quia corpora ve-
ſtra templum eſt ſpiritut ſancti, quem habetis à deo?) Supe-
rins templum dei dixit, bic templum ſpiritus ſancti, quia in
ſubſtantia hoc eſt ſpiritus ſanctus, quod deus. Hoc idcirco
dixit, vt corpora noſtra incontaminata ſeruaremus, vt poſ-
ſit illic ſpiritus ſanctus habitare. ¶ Et nõ eſtit veſtri. Empti
enim eſtis precio magno.) Manifeſtum eſt quia qui emptus
eſt, non eſt ſui arbitrij, ſed eius à quo emptus eſt, vt non ſuã
ſed illins faciat voluntatem. Et quia caro precio empti ſu-
mnt, propenſius domino noſtro ſeruire debemus ne offen-
ſus, à qua nos redemit, morti nos reddat. Quàm enim cariſ-
ſimo precio nos emit, vt ſanguinem ſuum daret pro nobis.
¶ Clarificate & portate deum in corpore veſtro.) Hoc eſt
clarificare & portare deum in corpore, vt ſecundum legem
eius ambulemus. Per legem enim ſuam ipſe videtur in no-
bis. Portare tamen deum hoc eſt, imaginem dei in rebus be-
ne geſtis oſtendere.

CAPVT SEPTIMVM.

DE bis autem quæ ſcripſiſtis mihi, bonum eſt homĩ
ni mulierẽ non contingere.) Prauis ſenſibut pſeu-
doapoſtolorum exagitati, qui nuptias per hypo-
criſin, vt puriores cæteris viderentur, ſpernendas
docebant, hæc per epiſtolam ab Apoſtolo requirebãt. Quia
enim non oblectabantur hac ſententia, prætermiſſis cæteria
hoc ſolum requirunt. Quibut tamen reſpondit bonum eſſe
quidem mulierem non contingere, quanquam non illi iſtud
ſimpliciter aſſerant. ¶ Tamen propter ſornicationem.) Hoc
eſt, ne quid contra legem admitiatur, quando quod lex
nõ prohibet, vitatur. ¶ Vnuſquiſque vxorem ſuam habeat,
& vnaquæque ſuum virum babeat.) Solent enim qui com-
pendium quærũt, errare. Qui enim fieri poſſet vt hi ab vxo
ribus ſuis ſe abſtinerent, quos in tantis vitiis reperit? Ideo
ergo non permitit, ne ab licitis ſe abſtinentet, inconceſſa D
præſumerent, ſicut faciunt Maniehæi. ¶ Vxori vir debitum
reddat, ſimiliter & vxor viro.) Inuicem ſibi ſubiici illos in
cauſa, vt quia vnnm corpus ſunt, vna eorum ſit & voluntas
in lege naturæ. ¶ Mulier autem ſui corporis poteſtatem non
habeat, ſed vir: ſimiliter & vir ſui corporis poteſtatẽ nõ ba
beat, ſed mulier.) Hoc dicit quod neque viro neque mulie-
ri liceat corput ſuum alij tradere. Inuicem enim ſibi debi-
tores ſunt in hac cauſa, ne peccandi daretur occaſio. ¶ Noli-
te fraudare inuicem.) Hoc dicit vt conueniat illis in re vxo
ria, ne diſſenſio generet fornicationem. ¶ Niſi ex conſenſu
ad tempus.) Id eſt vt ex condicto abſtineant ſe propter gra
tiarum actiones. ¶ Vt vacetit orationi.) Quanquam enim ſi-
ne intermiſſione orãdum ſit, (meditatio enim hæc omni die
facienda eſt) tamen vt orationi inſiſtatur, huic rei vacãdum
præcipit interpoſitis temporibus ad dominum promeren-
dum. Vt enim miſereatur, mundius exorandus eſt. Qnanuis
munda ſint coniugia, tamen etiam à licitis abſtinendum eſt,
vt facilius ad effectum deducatur oratio. Nam & in lege ſan
ctificari volentes, inter cætera etiam ab vxoris paſſis iuſſu do-
A mini temperabant, vt fierent ſanctiores. Cum enim quis e-
tiam conceſſa non contingit, oſtendit ſe velle quod preca-
tur accipere. Aliter. Quoniam coniugiis conſilium dat vt
ad ipſum dominnm reuertantur, abſtinentes ab vxoribus
ſuis, vt poſſint dignins accipere corpus domini. ¶ Et iterum
reuertimini ad id ipſnm.) Quoniam cõſilium coniugiis dat
poſt dies orationis ad vſum naturalem reuerti debere. ¶ Ne
vos tentet ſatanas propter intemperãtiam veſtram.) Inter-
poſitit diebus abſtinendnm monet, ne occaſio detur diabo-
lo, ſicut dicit Petrus apoſtolut, Ecce diabolus vt leo rugiẽs 1.Petr.5.
circuit quærens quem deuoret. Si enim cauſa filiorum crean
dorum ducitur vxor, nõ multum tempus conceſſum vide-
tur ad ipſum vſum, quia & dies feſti, & dies purgationit, &
ipſa ratio conceptut & partus iuxta legem ceſſari tempori-
bus his debere demonſtrant.

HOc autem dico ſecundum indulgentiam, non ſe-
cundum imperium.) Manifeſtum eſt ideo hoc il-
lum dare conſilium, vt ſornicationem excludat,
B non vt ad meliorem vitam tendentibus iter clau-
dat. ¶ Volebã autem omnes bomines eſſe ſicut meipſum.)
Quantum ergo ad beneuolum & ſolicitum magiſtrum per-
tinet, omnes tales, ſi fieri poſſet, volebat eſſe ſicut ſeipſum.
Qualis autẽ ipſe erat, mox in ſubiectis oſtẽdit. ¶ Sed vnuſ-
quiſque proprium donum habet à deo, alius quidem ſic, a-
lius verò ſic.) Hoc eſt vnnſquiſque iuxta votum ſuum do-
num dei habet, vt ſi velit, ipſius nutu dei poſſibilitatem con
ſequatur. Ideo non debet quis conſtringi, ne à licito prohi-
bitus, illicita admittat, ſed ipſe ſibi eligat quid ſequatur.

DIco autem non nuptis & viduis, bonum eſt illis ſi
ſic permaneant, ſicut & ego.) Nõ diceret, Bonum
eſt innuptis vt ſint ſicut & ego, niſi eſſet integer
corpore. Nec diceret, Omnes homines volebam
eſſe ſicut meipſum. Si enim habuerit vxorem, & boc dixit,
virgines eſſe noluit. ſed abſit. Sic enim à pueritia ſpiritui ſer
uiuit, vt buiut rei ſtudium non haberet: quippe cum iuuen-
culus anticipatus ſit à gratia dei. Poſtquã dixit vnumquem-
C que proprium donnm babere à deo, oſtendit in qua re me-
liut eſt eſſe propenſiorem, quia in eo adiuuatur quis qnod
videtur auiditate mẽtis apetere. ¶ Quod ſi ſe non cõtinent,
nubant.) Imitari illos vult contendere vt ſe contineant.
Quod ſi impulſu carnis perſeuerare ſe viderint non poſſe,
quia nec ſunt promptiores in eo ipſo, vt adiuuentur à deo:
(Illnm enim deus iuuat, quem videt tota virtute contende-
re) nubant itaque ſi vri timent. Forte enim poterunt hoc
poſtea adipiſci. Digeſto enim impedimento reparat ſe vo-
luntas robuſtiore virtute. ¶ Melius eſt enim nubere quàm
vri.) Non ideo dixit, Melius eſt nubere quàm vri, quaſi bo
num ſit vri, ideo nubere melius: ſed conſuetudinem ſecutus
eſt. Solemus enim dicere: Melius eſt lucrum facere quàm
damnum. Vri verò eſt deſideriis agi vel vinci. Cum enim
voluntas calori carnis conſentit, vritur. Nam deſideria pa-
ti, & non vinci, illuſtris viri eſt & perfecti.

HIs autem qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio nõ
D ego, ſed dominus.) Poſtquam innuptis & viduis lo
cut' eſt, hos alloquitur qui matrimonio iũcti ſunt, Mat.5.& 19.
ore dominico: ¶ Vxorem à viro non diſcedere. quod ſi diſ- Marc.18.
ceſſerit, manere innuptam.) Hoc Apoſtoli conſilinm eſt, vt Lucæ.16.
ſi diſceſſerit propter malam conuerſationem viri, iam innu
pta maneat. ¶ Aut viro ſuo reconciliari.) Quod ſi continere
ſe, inquit, non poteſt, quia pugnare non vult contra carnem,
viro reconcilietur. Non enim permittitur mulieri vt nubat,
ſi virum ſuum cauſa fornicationis dimiſerit, aut apoſtaſiæ,
aut ſi illicite impellente laſciuia vſum quærat vxoris: quia
inferior non omnino hac lege vtitur qua potior. ſi tamen a-
poſtatet vir, aut vſum quærat vxoris inuertere, nec alij po-
teſt nubere mulier, nec reuerti ad illnm. ¶ Et virũ vxorem
non dimittere.) Subauditur autẽ excepta fornicationis cau-
ſa. Et ideo non ſubiecit dicens, ſicut de muliere, quod ſi diſ-
ceſſerit, manere ſic: quia viro licet ducere vxorem ſi dimi-
ſerit vxorem peccantem: qnia non ita lege conſtringitur
ſicut mulier. Caput enim mulieris vir eſt. ¶ Nam cæteris e-
go dico, non dominus.) Hoc enim dixit, vt oſtendat quid
proprio ore dominus iuſſit, & quid huius authoritati con-
ceſſit.

ceſſit, quia per iſtum dominus loquitur. Ait enim: An ex- A
2. Corin. 13. perimentum quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus.
SI quis frater vxoré habet infidelé,& hęc cõſentit
habitare cum illo,nõ dimittat illam.Et ſi qua mu
lier habet virum infidelé,& hic cõſentit habitare
cum illa,non relinquat virũ.)Hoc dixit quia in-
ter illa primordia cum ambo vtique eſſent gẽtiles,fiebat vt
vnus ex his crederet: & quia horrebant perfidi cultorẽ dei,
ſimiliter & credẽtes contaminationẽ præteriti erroris,ideo
præcipit vt ſi contenti eſſent habitare cum immutatis, con-
tenti eſſent fideles cum illis. ¶Sanctificatus eſt enim vir infi
delis in vxore fideli,& ſanctificata eſt mulier infidelis à vi-
ro fideli.)Habere illos beneficium bonæ voluntatis oſten-
dit,quia horrorẽ nominis Chriſti non habent:& ad tuitionẽ
hoſpitij pertinet,in quo ſignũ fit crucis,quo mors victa eſt.
ſanctificatio enim eſt.¶ Alioquin filij veſtri immũdi eſſẽt.)
Immundi eſſent filij eorum,ſi dimitterent volentes habita-
re ſecum,& aliis ſe copularent. Eſſent enim adulteri, ac per
hoc & filij eorum ſpurij,ideo immundi.¶Nunc autem ſan- B
cti ſunt.) Sancti ſunt, quia de coniugiis licitis nati ſunt, &
quia ſub creatoris veneratione nati ſunt propẽſiore ex par-
te:quia ſicut quicquid per dicationem idolorum fit,immun
dum eſt:ita & quicquid ſub dei creatoris profeſſione fit,ſan
ctum eſt. ¶ Quod ſi infidelis diſcedit,diſcedat.) Propoſitũ
religionis cuſtodit præcipiẽdo ne Chriſtiani relinquãt con
iugia: ſed ſi infidelis odio dei diſcedit, fidelis non erit reus
diſſoluti matrimonij.Maior enim cauſa dei eſt,quàm matri-
monij.¶Non eſt enim frater aut ſoror ſeruituti ſubiectus in
huiuſmodi.)Hoc eſt,nõ debetur reuerentia coniugij ei qui
horret authorẽ coniugij. Nõ enim ratum eſt matrimonium
quod ſine dei deuotiõe eſt, ac per hoc nõ eſt peccatũ ei qui
dimittitur propter deũ,ſi alij ſe iunxerit.Contumelia enim
creatoris ſoluit ius matrimonij circa eum qui relinquitur,
ne accuſetur alij copulatus.Infidelis autem diſcedens, & in
deum & in matrimoniũ peccare dinoſcitur, quia noluit ſub
dei deuotione habere coniugiũ.Itaque nõ eſt ei fides ſeruã-
da cõiugij,qui ideo receſſit,ne audiret authorẽ eſſe Chriſtia C
norum deum coniugij. Nam ſi Eſdra dimitti fecit vxores
3. Eſdr. 9. aut viros infideles, vt propitius fieret deus, nec irat⁹,ſi alias
ex genere ſuo acciperent:(non enim ita præceptum his eſt,
vt remiſſis iſtis alias minime ducerent) quanto magis ſi infi
delis diſceſſerit, liberũ habebit arbitriũ, ſi voluerit nubere
legis ſuæ viro?Illud enim non debet imputari matrimoniũ,
quod extra legem dei eſt: ſed cum poſt cognoſcit, & dolet
ſe deliquiſſe,ſe emendat,vt veniá mereatur.Si autem ambo
crediderint,per cognitionẽ dei cõfirmãt coniugiũ.¶ In pa-
ce autem vocauit nos deus.) Verum eſt,quia non oportet li
tigare cũ eo qui diſcedit, quia odio dei diſcedit, ac per hoc
nec dignus habendus eſt. ¶Quid enim ſcis mulier ſi virum
ſaluum facias? aut vnde ſcis vir ſi vxorem ſaluam facias?)
Hoc dicit quia forte poſſunt credere qui non horrent no-
men Chriſti.¶ Niſi vnicuique ſicut diuiſit dominus.) Diuí
ſit vnicuique dominus quando ſaluetur, hoc eſt, ſcit quan-
do poſſit credere,& ſuſtinet illum.ſic & hic docet expectan
dos eos, nec ſcandalum de his pati debere quia cuſtodien-
da eſt ſpes illorum.Si enim ipſi diſceſſerint,diſſimulandum
ab his. ¶Vnumquemque ſicut vocauit deus,ita ambulet.) D
Hoc eſt, vt ſi matrimonio iunctus eſt qui credit non deſe-
rat,neque vir,neque mulier,ſed ſic maneat, ſiue Iudæus,ſi-
ue Græc⁹.Sicut in omnib⁹ eccleſiis doceo.)Vt ſuadeat,non
ſe aliter his tradere dicit quàm cæteris: vt cum cæteros hu
ius fidei hoc doceri audiunt, promptius aſſequantur.Facile
enim quis inclinatur ſi viderit ſocium conſenſiſſe.¶Circun
ciſus aliquis vocatus eſt? non adducat præputium.)Hoc eſt
quod dixit, vt ita ambulet ſicut vocat⁹ eſt vt Iudæus factos
Chriſtianos, nõ putet ſe fore indignũ quia præputiũ non ha
bet,dans gloriã pręputio.¶In pręputio quis vocatus eſt?nõ
circuncidatur.)Vt gẽtilis vocatus non ęſtimet ſe debere cir
cũcidi, per id quod filios Abrahæ audit præponi.Nec enim
quia circuncisi ſunt, præponũtur,ſed merito Abrahæ,cuius
filij ſunt in vtroque ſi credãt:ſi quo minus,peiores erũt gen
tilibus. Deterius eſt enim fuiſſe & non eſſe,q̃ nunquã fuiſſe.
Circũciſio nihil eſt & pręputiũ nihil eſt.)Manifeſtũ eſt quia
nec obeſt nec prodeſt.¶Sed obſeruatio mandatorũ dei.)Id A
eſt, fides propitium facit deũ,ſi bonis operib⁹ approbetur. Epheſ. 4.
VNuſquiſq; in ea vocatiõe in qua vocat⁹ eſt,in ipſa
pmaneat.) Hoc firmat quod ſupra dixit.¶ Seru⁹
vocatus es? non ſit tibi curæ: ſed & ſi poteſt liber
fieri,magis vtere.) Hortatur vt bene ſeruiens de
dei timore carnali domino,dignum ſe faciat libertate, ne au
diens forte,Seruus vocatus es?non ſit tibi curæ:negligẽtior
eſſet circa bonos actus carnalis domini & doctrina Chriſti
blaſphemaretur, & nec ille deum promereretur: quia in his
terrenis bene ſeruiens, meritum ſibi collocat apud deum,
quia dixit dominus:Qui in minimo fidelis eſt, & in magno. Lucæ 16.
¶ Qui enim in domino vocatus eſt ſeruus, libertus eſt do-
mini.)Ereptus enim à peccatis,quæ vere ſeruos probant, li
bertus fit.Hic enim omnino ſeruus eſt,qui imprudẽter agit,
ſicut & veteribus placuit,qui omnes ſapiẽtes liberos appel-
larunt,imprudentes autem omnes ſeruos. Vnde & Salomõ: Eccl. 10.
Seruo, inquit, ſapienti liberi ſeruiunt. Hic ergo qui credit,
B etſi ſeruus ſit ad tẽpus,quia rem facit prudẽtem vt credat in
Chriſtum,libertus fit domini.Si ergo peccata ſeruos faciũt,
ſicut Cham filius Noë peccati & imprudẽtię cauſa factus eſt
ſeruus: cum accipit remiſſionẽ peccatorũ,libertus efficitur.
¶Similiter qui liber vocatus eſt,ſeruus eſt Chriſti.) Profe-
ctus eſt, ex libero ſeruum fieri Chriſti. Liber enim erat à
deo,quod maximũ crimen eſt,& ideo amiſſa amara & con-
traria libertate conditionem ſortitus eſt quæ prodeſt, ſicut Matth. 11.
dicit dominus: Tollite iugum meum ſuper vos, quia ſuaue
eſt,& onus meum,quia leue eſt. Superbiam itaque abſcidit,
& vnitatem fecit,vt neq; ſeruus pudore conditionis deſpe-
ctum ſe putet,neq; liber elatione mentis inflatus, ſeruo ſe ſu
per ponat.¶Precio empti eſtis,nolite fieri ſerui hominum.)
Verũ eſt,quia caro precio empti ſumus, vt à nullo redimi po 1. Petr. 1.
tuiſſemus,niſi à Chriſto,qui omniũ diues eſt.Qui ergo pre-
cio emitur,magis ſeruire debet, vt aliquatenus vicem red-
dat emptori.A deo ergo empti,id eſt à Chriſto,ſerui homi-
num eſſe non debent.Serui autem hominum hi ſunt, qui hu
C manis ſe ſubiiciunt ſuperſtitionibus.Apoſtolus tamen illud
memorat, quod in capite epiſtolæ reprehendit, eò quod di
cerent: Ego ſum Pauli.alius autem,ego Apollo.dedit tamen
articulum,Chriſtum fatendum deum,quando ſeruos Chri- 1. Corin. 1.
ſti non homini ſeruos appellandos oſtendit. ¶Vnuſquiſque
frater in quo vocatus eſt,in eo maneat, apud deũ.) Hoc eſt
quod ſupradixit,quod vt plenè commendet,reiterat.
DE virginib⁹ autẽ præceptũ nõ habeo.)Hoc ad ſcri
pta illorũ reſpõdit,ſicut ſuprà dixit, De quib⁹ aũt
ſcripſiſtis mihi &c. ¶ Cõſiliũ autẽ do,tanquã miſe
ricordiã cõſecutus à domino,vt ſim fidelis.)Prę-
ceptũ de virginibus negat ſe accepiſſe,quia non poterat au-
thor cõiugij rẽ aduerſam nuptiis imperare, ne factũ ſuũ pri
ſtinũ accuſaret. Cõſiliũ aũt,ait, do,nõ quod diſpliceat,neq;
quod adulatione fucatũ ſit,quia ad hoc gratiã cõſecutus eſt,
vt idoneus ſit in dandis cõſiliis ſalutaribus. Exiſtimo ergo
hoc bonũ eſſe propter præſentẽ neceſſitatem, quia optimũ
eſt homini ſic eſſe.)Bonum dicit eſſe virginẽ permanere.Et
vt hoc abſolutius oſtenderet,propter præſentem neceſſita-
tem, ait: quia optimũ eſt vt inter bonũ & optimũ nihil tam
D præclarũ atq; vtile eſſe cognoſceretur,q̃ eſt virginitas:quia
non ſolũ apud deũ virginitatẽ cõmendatiorem docet,ſed &
apud vitã præſentẽ, dum neceſſitates tẽporis neſcit quas pa
ritur cõiugatio & mœrores partus, ſimúlq; orbitates filiorũ
ignorat.Vt ergo ad hãc affectandã hortaretur,pręſentis ne-
ceſſitatis exitia lucrari docet has quę illã dilexerint,vt cum
nõ ſolum hanc apud deũ locum meliorẽ habere diſcunt ve-
rumetiã in præſenti, omni induſtria hanc appeterẽt. Vnum
enim eſt quod laborat,vt affectũ carnis vincat,in cæteris o-
mnib⁹ libera.Quia enim caro in origine ſua eſt & natura, v-
ſus ei⁹ ſuauis videtur,& dulcis effectus videtur: ideo hæc ſu
perare nõ breuis gloriæ eſt. ¶Vinct⁹ es vxori?ne quæſieris
ſolutionẽ.)Hæc remediorũ cõſilia ſunt. Dicit enim nõ de-
bere quenquã abſolui ab vxore,niſi cauſa fornicatiõis. Fre
quenter enim ſuas dimittẽtes, ſub tegmine cõtinentiæ alias
decipiũt,refrigeſcẽte propoſito.Sed ſi meli⁹ vult viuere cũ
vxore ſua poſitus,exhortetur illam,vt ſine ſcandalo purius

3 P viuant

viuant.¶Solutus es ab vxore?ne quæſieris vxorem.)Vt ſci A
ens hoc magis deo acceptum, & à neceſſitate liberum, non
quęrat vxorem, ita tamen, vt à cęteris temperet. Si quo mi-
nus, quid prodeſt deſiderium carnis premere? hoc eſt, rem
licitam ſpernere, & illicitis ſubiacere? ¶Si autem acceperis
vxorem, non peccaſti.) Non vtique peccat: quia quod con
ceſſum eſt, facit. Si verò contempſerit, meritum ſibi collo-
cat & coronam. Magnæ enim patientiæ eſt hoc non contin-
gere quod prohibitum non eſt. ¶Etſi nupſerit virgo, non
peccauit.) Non peccat, quia apud deum ex hac cauſa libera
eſt. ¶Tribulationes tamen carnis habebunt huiuſmodi.)
Hoc eſt, & ſi à peccato liberi ſint, in hac tamē vita tribula-
tiones habebūt. gemitus ventris, nutrimēta filiorum, victus,
tegumenta, dotes, ægritudo, apparatus domus, vxoris neceſ
ſitas, mariti dominatio. ¶Ego autem vobis parco.) Parcit,
quando ad hæc magis prouocat, quæ tribulationes carnis &
ſolicitudines memoratas excludunt. Poteſt ſic videri par-
cere, cum permittit, & non contradicit volentibus: quod o-
nerosum oſtēdit. ¶Hoc itaque dico fratres, tempus breuia-
tum eſt, reliquū eſt.)Breuiatum tempus & reliquū dicens, fi
nē mundo imminere ſignificauit, quāuis ſciret adhuc tēpora B
ſupereſſe. Sed aliter ſcribere non debuit propter hos qui le
cturi hæc tunc ſunt, cum perbreue ſupererit tempus: ne ſem
per dum longe eſſe putaretur dies iudicij, aut non timere-
tur, aut falſum eſſe æſtimaretur. Illud autem quod dicitur,
cum adhuc longe ſit, imminere, multum proficit. Terro-
rem enim incutit ad meliorem vitam agendam hominibus.
Denique hic in præſenti quàm ſoliciti ſunt ij qui apud iudi
ces habent quæ agant, cum actorum dies dicitur imminere.
1.Corin.6. Hoc ſonat hic quod alio in loco dicit: Seductores, ſed vera-
ces. ¶Vt & qui habent vxores, ita ſint ac ſi non habentes.)
Quia enim mundi finis in proximo eſt, non debere ad gene
rādum eſſe ſolicitos, neque ad vſum ipſum deditos, vt pro-
penſiores & vigilantes in diuinis operibus exercitati, circa
curam legis imminente prælio repugnent. Preſſuræ enim e-
runt quales nunquam fuerunt, & multi caſuri ſunt in laque-
um diaboli. Denique nullus noſtrum vult tempore ſuo hęc
prouenire, timens prædictas à ſaluatore preſſuras. Ideo ſi-
cut nobis optamus, cōſulamus & aliis, vt à generatione nos
filiorum multorum abſtineamus, plus orationi & dei ſerui- C
tuti ſubiecti, prouidentes diem iudicij, ne & nos ſimus impa
rati per impedimenta neceſſitatis præſentis, & illi incurrant
quod nos timemus. Etiam à licitis ergo vult temperare fi-
deles, vt non ſolum innocentes, ſed & glorioſi videantur.
Conceſſa enim præterire virtutis eſt maximæ, & prohibita
non deſiderare non longe eſt. ¶Et qui flent, tanquam non
flentes.)Scientes enim in proximo finem mundi, mox con-
ſolationem eorum futuram qui pro dei iuſtitia forte pre-
muntur, hac ſpe inter eos conſolantur ſe. ¶Et qui gaudent,
tanquam non gaudentes.) In præſenti enim qui gaudent,
ſciant mox luctum venturum, eis videlicet qui mundo gau
dent, ambigentes de dei iudicio. ¶Et qui emunt tanquam
non poſſidentes.)Credentes enim qui emunt, parunm tem-
pus ſupereſſe mundo, ſic agant, vt nō omnem curam in rem
cito perituram impendant, magis autem curam animæ ſuæ
gerant, quam ſciunt æternam. ¶Et qui vtuntur hoc ſeculo,
tanquam nō vtantur.)Id eſt, vt non præſumant de vſu hoc,
quia cito peribit corruente mundo. ¶Præterit enim figura D
huius mundi.)Quia finiri mundum dixit, oſtendit figuram
eius præterire, & hunc eſſe finem, id eſt non ſubſtantiam e-
ius præterire, ſed formam. Itaque ſi forma mundi peribit,
dubium vtique non eſt, omnia quę in mundo ſunt interire.
Ideo præterit, quia cotidie ſeneſcit mundus. ¶Volo vos ſi-
ne ſolicitudine.) Deminuta enim ſolicitudine ſeculi, in dei
rebus propēſius vigilatur. ¶Qui ſine vxore eſt, cogitat quę
domini ſunt, quomodo placeat deo.)Quomodo ſine ſolici-
tudine ſimus, oſtendit dicens: Qui ſine vxore eſt, cogitat
quæ domini ſunt. Amputata enim ſolicitudine rei vxoriæ,
quæ ſola in mundo cæteris grauior eſt, ad deum promeren-
dum animus eruditur: ſi tamen hac ſpe animus his moleſtiis
ſe exuat, vt deo magis ſeruiat. ¶Qui autem cum vxore eſt,
ſolicitus eſt quæ ſunt huius mundi, quomodo placeat vxo-
ri: & diuiſus eſt.)Cura enim vxoris & filiorū, cogitatio mun
di eſt. Nam inter cætera ſolent aliquando res puniendas ad-
mittere ne illas offendant, ſicut refert Zorobabel vnus de
tribus cubiculariis Artaxerxis in libro Eſdræ. Magna e-
nim amaritudo eſt in domo vxor triſtis. Diuiſus ideo dici-
tur, quia non poteſt & diuinis inſiſtere rebus, & vxoris fa-
cere voluntatem. ¶Diuiſa eſt mulier & virgo.) Diuiſa non
vtique natura, ſed actu, quia legimus in Numeris mulieres
virgines appellatas. Alia ergo ſolicitudo mulieris, alia vir-
ginis eſt: tamen cum dicitur mulier, incertum eſt quid ſigni-
ficet, niſi ſignificatio ſubſequatur. cum autem dicit virgo,
manifeſta locutio eſt. Hic Apoſtolus virginem poſt mulie-
rem poſuit, vt mulierem non virginem ſignificaret. Per hoc
enim voluit oſtendere virginē liberam à tædiis & laborib⁹
quos patitur mulier viro copulata. ¶Quæ autem nō eſt nu-
pta, ſolicita eſt de iis quę domini ſunt, vt ſit ſancta & corpo
re & ſpiritu.)Id eſt, animo. Dum enim ſpe cœleſtiū, mari-
ti & filiorum ſolicitudinem non ſuſcipit, de domino cogi-
tat, quomodo propoſitum deo deuotum cuſtodiat, ſi tamen
in corpore mundo animus terrena abiiciens cœleſtibus ſtu-
deat. Animus eſt enim qui aut ſanctificat, aut polluit corpus.
B Quid enim prodeſt corpus mundum habere, & animam pol
lutam, cū merito animæ aut honoratur corpus aut damna-
tur? ¶Nam quæ nupta eſt, cogitat quæ ſunt huius mundi,
quomodo placeat viro.)Lege enim maritali conſtricta, ſo-
licita eſt quomodo impleat ius maritalis officij, ſubdita mū-
danis neceſſitatibus. ¶Hoc autem ad veſtram ipſorum vti-
litatem dico, vt non laqueum vobis iniiciam: ſed ad id quod
honeſtum eſt.) Quoniam quibuſdam aſperum & graue vi-
detur, quod vtilius aut melius eſt propter conſuetudinē tem
poralis vſus: ideo poſt rationem redditam hortatur affectu
charitatis ſimpliciter hoc vtilius, hoc honeſtius eſſe quod
dicit. Honeſtum eſt, quia ſanctum & mundum: vtile verò,
quia dignitoſum eſt apud deum, & leue in ſeculo. Quid er-
go dicemus ſi virgines de deo cogitant, & iunctæ viris de
mundo, quæ ſpes relinquitur nubentibus apud deum? Si e-
nim ita eſt, dubium eſt de ſalute eorum. Nam videmus vir-
gines de ſeculo cogitare, & matrimonio iunctos dominicis
ſtudere operibus. His virginibus nō imputabitur ſanctimo
nium à deo, & his matrimoniis erit merces apud deum: quia
C cum obligati eſſent terrenis & carnis nexibus, operam de-
derunt vt in futurum aliquid immortalis præmij mererē-
tur. Illis autem nō ſolum non imputabitur virginitas, ſed &
pœnæ ſubiicientur, qui ſub tegmine melioris ſpei vitam &
conuerſationem ſuam mūdiali cura & ſolicitudine occupan
tes, pigros ſe ad dei opera agenda fecerunt: ſicut dicit Hie-
remias propheta: Maledictus qui opera dei facit negligen- Hier.48.
ter. Hi ſunt de quibus in alia epiſtola dicit: Habētes quidem 2.Timo.3.
ſpeciem pietatis virtutem autem eius abnegantes. Apoſto-
lus autem his loquitur, qui mira deuotione obſequi deſide-
rant cœleſtibus præceptis, oſtendens & docēs quo compen
dio citius itur ad deum: quia qui propter deum promeren-
dum virgo manere vult, ſciens quale præmium poſſit acci-
pere, quia licito temperat: vt melior fiat, ſimul omnia impe-
dimenta carnis ſpernit, non neſcius hæc eſſe quæ greſſum
currentis velut oneribus compedum detinent.
SI quis autem turpem ſe viderit ſuper virginē ſuā
ſi ſit vltra pubertatem, & ſic oportet fieri: quod
D vult faciat, non peccat ſi nubat.) Propter quod ſu
perius virginitatē tenendā & continentiā reddita
ratione hortatus eſt, ita vt penè ad cōparationem earū cōiu
gia inutilia & abiiciēda videātur: nunc ne nuptias negare pu
taretur, non peccare virginē ſi nubat oſtēdit, ſed rem maxi-
mi laboris aggredi: quia apud deum præmium non habeat,
ſicut non habet pœnā. Chriſtianos enim vult per omnia eſ
ſe meliores. Si ergo aliqua in deſiderio nuptiarū eſt iam ma
tura ad vſum, melius eſſe vt ſecundum cōceſſam legem pu-
blicè nubat, quàm occultè turpiter agat iſtud, & erubeſca
tur in illa. ¶Qui autē ſtatuit in corde ſuo firmus, nō habens
neceſſitatem, poteſtatem habet de ſua voluntate, & hoc de-
creuit in ſuo corde ſeruare virginē ſuam, benefacit.)Hoc di
cit vt qui virginem habet cui animus ad nuptias non eſt, ſer
uet illam: nec illi ingerat fomitē nuptiarum, quam videt nu-
bēdi voluntatē nō habere. Beneficia enim ſi præſtāda ſunt,
quanto

quanto magis minime auferenda? ¶ Itaque & qui nuptú dat A
virginem ſuam, bene facit.) Bene facit, quia licet quod facit.
¶ Et qui non dat nuptum, melius facit.) Melius facit, quia &
apud deum meritum illi collocat, & ſeculi ſolicitudine illá
liberat. ¶ Vxor vincta eſt lege quandiu viuit vir eius.) Hęc
idcirco proſequitur, vt doceat quia mulier etiam ſi à viro
fuerit eiecta, nubendi licentiam non habet. ¶ Si autem mor-
tuus fuerit vir eius, liberata eſt.) Etiam hæc ad ſupradictas
pertinent cauſas, vt oſtendat quàm beata ſit virgo, cum nul
li niſi ſoli deo ſubiecta ſit. Vincere enim videtur naturalem
ſubiectionem, quando quod per naturam humiliatum eſt,
erigit. ¶ Cui vult nubat, tantum in domino.) Id eſt, quem ſi-
bi aptum putauerit, illi nubat, quia inuitæ nuptiæ ſolẽt ma-
los prouentus habere. Tantum autem in domino, hoc eſt,
vt ſine ſuſpitione turpitudinis nubat, & religionis ſuæ viro
nubat. hoc eſt in domino nubere. ¶ Beatior autem erit ſi ſic
permanſerit ſecũdum meum conſilium.) Cum dicit nubat,
lege loquitur naturali, quanquam à deo primæ nuptiæ ſint,
ſecundæ vero permiſſæ ſunt. Denique primę nuptiæ ſub be- B
nedictione dei celebrantur ſublimiter: Secundę autem & in
præſenti carent gloria. Conceſſæ ſunt autem propter incon
tinentiam, & quia ſolẽt viduatum iuniores incurrere: ac per
hoc concedit ſecundas. Sed quia melius eſt vt ſe contineat,
vt dignior ſit in futuro, conſilium dat ſpiritali ratione præ-
cipuum, vt ſe contineat. ¶ Puto autem & ego ſpiritum dei
habeo.) Vt ratum & prouidum conſilium ſuum oſtendat,
humilitate verbi hoc commendat alto ſenſu.

CAPVT OCTAVVM.

DE his autem quæ idolis immolantur, ſcimus quia
omnes ſcientiam habemus.) Nunc de ſcientia lo-
cutus eſt, & quæ ſit ſcientia, non interim dicit, ſed
in ſubiectis oſtendit dicẽs: Quia nihil eſt idolum.
¶ Scientia inflat.) Manifeſtum eſt habentem ſcientiam in eo
ipſo gloriari, ſi non foris, quia prudens eſt vel apud ſe. Ge-
nus enim ſcientiæ hoc eſt, vt glorietur in ſeſe. ideo inflat.
¶ Charitas vero ædificat.) Itaque tunc ſcientia magna eſt, C
& ſibi vtilis, ſi charitate humilietur, vt amplius creſcat. Tẽ-
peratur enim à dilectione, vt non ſatis mera ſit, & inebriet
ſcientem vt ſe extollat. Sicut enim vinum non temperatum
admixtione aquæ mentem alienat: ita & ſcientia ſuperbum
facit, niſi fuerit temperata. Omnia enim ſola inſuauia ſunt
& nociua, quia nec panis ſolus bene editur, nec reliqui cibi
ſine admixtione grati ſunt, & nociui. ideo charitas ædificat.
Ipſa charitas vno licet vocabulo appelletur, multis tamen
conſiſtit. Sine patientia enim non poteſt, neque ſine humili-
tate, neque ſine cordis ſimplicitate. Hi ergo inflati erãt per
ſcientiam quia nihil eſt idolum, qui contra ſalutem fratrum
imperitorum carnes ſacrificatorum edebant, ſcientes licere
carnem edere: & quia nihil eſt idolum, ideo non contami-
nari edentem. Hi ſcandalo erant fratribus, charitatem præ
oculis nõ habentes: quia plus erat carnem contẽnere quàm
fratribus ſcandalum facere. Scientia enim illorum deſtrue-
bat animos imperitorum fratrum, putantium eſſe illic apud
idolum aliquam gratiam, quando peritiores fratres intereſ- D
ſe illic, & non horrere videbant. Ideo ait: Charitas ædificat,
vt ſaluti fratrum ſtudentes, ſcientiæ illic legibus non vterẽ-
tur, ne illis ſcandalum facerent. ¶ Quod ſi quis exiſtimat ſe
ſcire, nondum cognouit quemadmodum oporteat ſcire.)
Eos ipſos qui in ſcientia gloriantur, oſtendit non ita cogno-
uiſſe ſicut cognoſcendum eſt. Dum enim charitatem, quæ
mater omnium bonorum eſt, non ſectãtur, non ſciunt ſicut
oportet. Vt ergo ſcientia fructum habere poſsit, charitati ſe
debet ſubiicere. ¶ Si vero quis diligit deum, hic cognitus
eſt ab eo.) Hic diligit deum, qui charitatis cauſa ſcientiam
mitigat, vt proſit fratri, pro quo Chriſtus mortuus eſt.
¶ De cibis igitur qui ſimulacris immolantur. Immolatorum
nunc cauſam ipſam pertractat vt oſtendat per rationem ſci-
entiam non ſolum non proficere charitate contempta, ſed
& obeſſe. ¶ Scimus enim quia nihil eſt ſimulachrum, & quia
nemo deus niſi vnus.) Verum eſt. Apud Chriſtianos enim
vnus eſt deus. ¶ Licet ſint qui dicantur dij & domini, ſiue in
cœlo, ſiue in terra.) A paganis enim & Sol & Luna & cætera
ſydera dij cœleſtes dicuntur. Et in terra Apollinem, Aeſcu
lapium, Herculem, Mineruam deos dicunt & dominos.
¶ Nobis tamen vnus deus pater, ex quo omnia, & nos in il-
lo.) Omnia enim ex illo quæque ſunt, vbicunque ſunt. Nos
autem cum dicit in illo, diſcreuit nos à cæteris qui cum ex
illo ſint, non tamen ſunt in illo, dum adhuc non credunt.
¶ Et vnus dominus Ieſus, per quem omnia, & nos per ip-
ſum.) Omnia enim ex patre quidem, ſed per filium creata
ſunt. Sed cum dicit, & nos per ipſum: per quem creati fuera-
mus, reformatos nos per ipſum ſignificat in dei cognitione:
quia facti per ipſum cum cæteris, poſt ſtuporem mentis &
ignorantię nos per ipſum agnouimus myſterium vnius dei.
Vnum ergo deum patrem dixit, & vnum dominum Ieſum
filium eius: vt quia deus non poteſt non eſſe dominus, ſimi-
liter & dominus intelligatur eſſe & deus, vnum eſſe deum
& dominum demonſtraret, modum vnius principij conſer-
uando. ¶ Sed non in omnibus eſt ſcientia.) Id eſt, non om-
nes norunt credentes myſterium dei vnius, ideo quidam
putant ex iis qui credunt aliquid numinis in ſimulacris.
¶ Aliqui autem adhuc ſcientia ſimulacri quaſi ſimulacro im
molatum manducant.) De plebe enim aliqui cum venera-
tione adhuc ſimulacri manducabant de ſacrificatis, quaſi ali
qua eſſet illic diuinitas. ¶ Et conſciẽtia illorum cum adhuc
ſit infirma, coinquinatur.) Maculatur conſcientia, ſi infirma
eſt circa deum vnum. ¶ Eſca autem nos non commendat
deo.) Verum eſt, quia non ideo deo placebimus, ſi omnia
ederimus, aut offendimus ſi aliqua contempſerimus. ¶ Ne-
que enim ſi ederimus abundabimus: neque ſi non ederimus,
deerit nobis.) Contempta enim ſacrificiorum eſca, non vti-
que deerit quod edatur. Si autem ſumpta fuerit, non abun-
dabit, ita vt nihil requiratur, ac per hoc abiicienda, quia
neque ſine illa non viuitur, & ſcandalum fratribus eſt.
Videte tamen ne forte licẽtia veſtra offenſio fiat infirmis.)
Hoc eſt, ne quia licere vobis edere carnem de ſacrificio di
citis, per id quod nihil eſſe idolum ſcitis, offenſionem ge-
neretis fratribus qui neſciunt adhuc quia nihil eſt idolum.
¶ Si enim quis viderit eũ qui habet ſcientiam, in idolio re-
cumbentem, nónne conſcientia eius cum ſit infirma ædifi-
cabitur ad manducandum de ſimulacris?) Hoc ideo dixit,
quia vidẽs quis fratrem peritum in idolio nouitatum recũ-
bentem edere carnes ſacrificiorum, putat illic eſſe aliquid
gratiæ, & incipit & ipſe edere carnes ſacrificiorum, non illa
conſcientia qua ille peritiæ cauſa ſciens nihil eſſe idolum,
ſed eſſe putat illic numen, quando fratrem peritum videt il
lic edere nec horrere. ¶ Et peribit qui infirmus eſt, in tua
ſcientia, frater pro quo Chriſtus eſt mortuus.) Peribit infir
mus, ſi edat contra vnius dei fidem de ſacrificatis. Quod
quidem quaſi iraſcentis verba ſunt, & oſtendentis quid ma
li poſsit parere ſcientia ſi non fuerit temperata à charitate.
In tua ſcientia, id eſt, tua peritia, illum occidis, quando à te
fieri videt quod ille aliter intelligit. Et tu eris occaſio mor-
tis fratris, quem Chriſtus vt redimeret, crucifigi ſe permi-
ſit. Ac per hoc aliquando ab ſcientia diſsimulandum docet
charitatis cauſa: quia ſine dubio plus eſt ſalus fratris, quàm
cibus, quia licet quidem ſed non expedit. Hoc erit cogno-
uiſſe ſicut oportet ſcire. ¶ Sic aũt peccãtes in fratres & per-
cutientes conſcientiã illorum infirmã, in Chriſto peccatis.)
Quando enim charitatis non æmuli ſunt qua Chriſtus nos
liberauit, peccãt in Chriſto, nõ in Chriſtũ: quia in Chriſtum
peccare, negare eſt Chriſtum: in Chriſto autem, in hæc quæ
ſunt Chriſti. Sicut & hic qui ſub lege eſt, in lege dicitur pec
care: ita & ij qui ſub Chriſto ſunt, in Chriſto peccare dicun
tur. ¶ Propter quod ſi ſcãdalizat fratrẽ, nõ edam carnem in
æternum, ne fratrẽ ſcandalizarẽ.) In tantũ charitati ſtuden-
dum docet, vt licita pro illicitis habeantur, ne obſint fratri.
Quantũ enim mali eſt per illicita non delinquere, & per ea
quæ cõceſſa ſunt offendere, vt lex ſeruetur in illicitis, & in
licitis non cuſtodiatur, dum incõſiderare edũtur? Lex enim
ſic permiſit quæ conceſſit, vt modus tamen ſit quẽ cuſtodi-
ant. Vxorem certè licet habere: ſed ſi fornicata fuerit abii-
cienda eſt: ita & carnem licet edere, ſed ſi idolis oblata fue-
rit, reſpuenda eſt.

CAPVT NONVM.

NOn ſum apoſtolus, nõ ſum liber, nónne Ieſum dominum noſtrũ vidi?) Cùm negare videtur, cõfirmat. Iratus enim loquitur. Apoſtolũ enim ſe probat, quia miſſus eſt ad gentes, dicente domino ad eum: Ego ad gentes mittam te. Liberum autem ſe oſtendit, quia nullius aliquid cõcupiuit, neque in adulatione docuit. Ieſum autem dominum noſtrum vidit, dum oraret in templo Hieroſolymis. ¶ Nónne opus meum vos eſtis in domino?) Ideo opus eius ſunt, quia ipſe illos plantauit in domino annum & ſex menſes euangelizans eis verbum dei. ¶ Si aliis nõ ſum apoſtolus, verũtamẽ vobis ſum.) Quia à Iudæis credentibus, & nihilominus legẽ ſeruãtibus, apoſtolus eſſe negabatur. Iam enim circumcidi non debere docebat, neq; ſabbatum cuſtodiri. Cæteris autem apoſtolis propter ſcãdalum ab hac re diſſimulantibus, hic aliter videbatur docere. ideo apoſtolus ab his negabatur. His enim erat apoſtolus qui viderant in eo virtutis inſignia. ¶ Nam ſignaculum apoſtolatus mei vos eſtis in domino.) Hoc enim prædicante, conuerſi ſunt ab idolis ad fidem dei vnius. ¶ Mea defenſio ad eos qui me interrogãt, hæc eſt.) Nunc incipit agere cauſam quã ſuperius præmiſit, dicens: Omnia mihi licent, ſed ego ſub nullius redigar poteſtate. eſca ventri, & venter eſcis. Sic ergo incipit cauſam hanc, vt dicat, Mea defenſio apud eos qui me interrogant, hæc eſt. Et quæ ſit ſubiecit, dicens: ¶ Nunquid non habemus poteſtatem manducandi & bibendi?) Hoc eſt quod dixerat, omnia mihi licent. ¶ Nunquid non habemus poteſtatem mulieres circunducẽdi, ſicut & cæteri apoſtoli, & fratres domini, & Cephas?) Ideo addidit & Cephas, quia cum primus eſſet inter apoſtolos, non refutabat ſumptus oblatos. Cephas ipſe eſt Simon Petrus. Mulieres enim deſiderio doctrinæ dominicæ & cupidæ virtutum ſequebantur apoſtolos, & miniſtrabant eis & ſumptus & ſeruitia, ſicut & ſaluatorem ſunt ſecutę miniſtrantes ei de facultatibus ſuis. ¶ Aut ſolus ego & Barnabas non habemus poteſtatem hoc operandi?) Hoc eſt, habemus poteſtatem operandi, ſed nolumus. Pro accipiendi tamen operãdi ait, vt honeſtius loqueretur. Et vt hoc firmet, exempla ſubiecit, dicens: ¶ Quis militat ſtipendiis ſuis vnquam? quis plantat vineam, & de fructu eius nõ edit? Quis paſcit gregem ouium, & de lacte earum non percipit? nunquid ſecundum hominem hæc loquor?) Id eſt, nunquid humanam ſententiam ſequor? ¶ An & lex eadem dicit?) Concordare docuit ſupradicta teſtimonia documentis diuinis, vt oſtendat non ſine cauſa vtique nolle ſe ab illis ſumptus accipere, quãdo tot exemplis oſtendit & dandum & accipiẽdum eſſe. ¶ In lege enim

Deute.25. ſcriptum eſt, Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bubus cura eſt deo?) Interim paucis hæc abſoluamus. In Io

Ionæ 4. na enim propheta ſcriptum eſt: Non parcã ciuitati in qua habitãt plus quàm centũ viginti milia hominũ, & pecora multa. Et Pſalmographus. Homines & iumẽta, inquit, ſaluabis.

Pſalm. 35. Quomodo ergo deus non curat de bubus & pecoribus? Sed non curat de bubus & pecoribus propter hæc ipſa, ſed propter nos, quorũ cauſa ſunt facta: ideo de nobis curat, non de illis. ¶ Aut potius, inquit, ꝓpter nos dicit? propter nos enim ſcriptum eſt.) Per figuram enim omnia dicta ad nos tranſeunt. Quoniam qui in ſpe arat & triturat, debet ſpei ſuæ fructũ percipere.) Verũ eſt, quia hac ſpe laboratur, vt fructus capiatur. ¶ Si nos vobis ſpiritalia ſeminauimus, magnũ eſt ſi nos veſtra carnalia metamus?) Non dicit magnũ neq; par eſſe, ſi euangelizãtes regnũ dei & cœleſti cibo eccleſiam ſaginantes, alimenta corporis ſumerẽt, vt tradẽtes æterna, cõſequerentur tẽporalia. ¶ Si alij poteſtate veſtra vtũtur, nónne magis nos?) Si enim ij qui per euangelium patres veſtri non ſunt, nec eundem affectum habent erga vos, facultatem habent accipiendi, quanto magis nos? Et ſubauditur veſtri apoſtoli, quia Barnabas apoſtolus erat. ¶ Sed non ſumus vſi hac poteſtate, ſed omnia toleramus, ne quod impedimẽtum demus euãgelio Chriſti.) Diu occultatum prodidit ſenſum. Oſtendit enim ſumptus ideo ſe nolle cum liceret accipere, ne vigor euãgelicæ authoritatis torpeſceret. Pſeudoapoſtoli enim peccantibus blandiebantur volentes accipere, ita vt non ſibi viderentur peccare illis ſubiecti. Sed quoniam hæc res contra euãgelicam erat diſciplinam, hic non vult acci-

A pere, vt libere arguat, ne in illorum numero inueniatur. Vt enim regulæ Chriſtianæ ius maneret, licita illicita fecit, quia illi per licentiam offendebant. ¶ Neſcitis quoniam qui in ſacrariis operantur, de ſacrario viuũt: & qui altario deſeruiunt, altari participantur?) In ſacrariis legem gentilium ſignificat, in altari verò Iudæorũ. Sic enim decreuit dominus per Moyſem, vt de iis quæ oblata erant partem ſumerent ſacerdotes. ¶ Ita & dominus Ieſus ordinauit eos qui euangeliũ annunciant, de euãgelio viuere.) Non ergo deus per Moyſem gẽtilium formã ſecutus eſt: ſed ipſa naturalis ratio hoc habet, vt quis inde viuat vbi laborat. Hanc ergo rationem ipſe naturæ & conuerſationi humanæ decreuit. Hæc tamen ad cumulum adhuc addens, grauat cauſam, vt nõ leue faciat neque odioſum quod tantis teſtimoniis cõmendat: & tamen non ſibi proficere vult, ne libertatem arguendi humiliet.

¶ Ego aũt nullo horum vſus ſum.) Poſtquam multis modis oſtẽdit licere accipere, ſibi tamen nõ opus eſſe. Obeſt enim accipere à peccãtibus, ſicut ſupra memoraui. ¶ Non aũt ſcri

B pſi hæc, vt ita fiat in me. Bonum eſt mihi magis mori quàm vt gloriam meam quis euacuet.) Gloriam ſuam dicit in eo, ſi euangelij ſeueritas maneat, & mori magis eligit, quàm euangelij iura violare, ſciens hoc magis ſibi proficere ad futuram ſalutem. Debitum enim obſequium abnuit ab his ſibi impendi, ne per hoc accipiant fiduciam delinquẽdi. ¶ Nam ſi euangelizem, non eſt mihi gratia. neceſſitas enim mihi incumbit.) Sicut dicit dominus: Cum feceritis quæ dico vo Lucæ.17.
bis, dicite, Serui inutiles ſumus. quod debuimus facere, fecimus. ¶ Væ enim erit, inquit, mihi, ſi nõ prædicauero euangelium.) Miſſus enim ſeruus à domino facit etiam inuitus quod ſibi præceptum eſt: ſi quo minus, aſtringitur plagis neceſſe eſt. Deniq; Moyſes inuitus miſſus eſt ad Pharaonẽ, & Ionas coactus eſt prædicare Niniuitis. ¶ Nam ſi volens hoc ago, mercedem habeo.) Manifeſtum eſt quia nemo accipit remunerationem eius rei quam inuitus agit. Si enim voluntarius, dignus mercede eſt, quia conſentit domino: & quod voluntate fit, melius fit. ¶ Si autem inuitus, diſpenſatio

C mihi credita eſt.) Nec hoc obſcurum eſt, quia qui indeuotus aliquid facit, non voluntate facit, ſed neceſſitate. Quia enim voluntatis ſuæ non eſt, facit inuitus quod ſibi præceptum eſt. ¶ Quæ ergo erit mea merces, vt euangeliũ annuncians, ſine ſumptu efficiam euangelium, vt non abutar poteſtate mea in euãgelio?) Repreſſa verborum iactãtia gloriatur, & vult intelligi quanta dignus mercede ſit, quia poteſtate ſua non vtitur in euãgelio, dum reſpuit oblatos ſumptus, ne vim prędicationis humiliet. Hoc eſt licere, ſed non expedire propter ſalutem fratrum, vt corrigantur. Forma ergo vult eſſe cæteris, vt vbi vident non expedire, etiam licitis non vtãtur: ſi quo minus, de licito fient rei, quod ſic ſumũt, vt ad detrimentum proficiat.

NAm cum liber ſim ex omnib⁹, omniũ me ſeruum feci, vt plures lucrifaciã.) Liber ex omnibus eſt, cũ nulli in adulatione tradidit euãgelium, nec cuiuſquã præter ſalutem aliquid concupiuit, neque

D ad delicias habẽdas ab aliquo ſumptus largiores mercedem hypocriſis accepit. Seruum autẽ ſic ſe omnium factũ dicit, dum ſemper humilitatẽ ſimilem omnium mẽte imbecilium exhibuit, vt eos per patientiã firmaret ad ſalutẽ futuram, cõfouens animos illorum qui aut peccabãt, aut res diuinas tardius ſequebantur, vt non aſpere ſerrent reprehendi ſe. ¶ Et factus ſum Iudæis tanquã Iudæus, vt Iudæos lucriſacerẽ.) Nõ videtur quaſi ſimulaſſe, vt omnibus fieret omnia, quod ſolent adulatores facere: ſed non ita eſt. Vir enim diuinus & medicus ſpiritalis ſciens omnium cauſas & vulnera, magna induſtria confouet illos, & compatitur. Cum omnibus enim hominibus quædam habemus communia. Factus eſt ergo Iudæis quaſi Iudæus, quia propter ſcandalum illorum circuncidit Timotheum, & purificatus aſcendit templum, ne occaſionem per eum acciperent blaſphemandi. Rem ergo fecit, quæ iam ceſſare deberet, ſed fecit ſecundum legem. Nam & conſenſit illis legem eſſe à deo & prophetas, & exinde illis oſtendit Chriſtum hunc eſſe qui promiſſus eſt, vt aſſenſus eius haberet effectũ. ¶ His qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem cũ ipſe nõ ſum ſub lege: vt eos qui ſub lege ſunt lucriface-

lucriſacerem.)Ij qui ſub lege ſunt, Samaritani noſcũtur. Legem enim ſolã accipiunt, id eſt, quinque libros Moyſi. Sunt autẽ ex origine Perſarum & Aſſyriorum: quos rex Aſſyriorum ſublatis filiis Iſrael, in captiuitatẽ poſuit ad incolẽda loca Samariæ. ideo & ignem colunt more Perſarum. His ergo Apoſtolus, dum non negabat legem eſſe à deo, fiebat quaſi ſub lege: ſed ex ea illis miti verbo Chriſtũ intelligẽdum tra-
Ioan.4. debat, ſicut & Samaritana illa quæ dixit ad dominum: Scio quia Meſſias venit. docta per legem. ¶ Iis qui ſine lege ſunt, quaſi ſine lege eſſem, cum ſine lege non eſſem dei, ſed in lege eſſem Chriſti.) Hoc dicit, quia cum in lege Chriſti eſt, in lege dei eſt: quia quod Chriſti eſt, dei eſt: & quod dei, Chri-
Ioan.17. ſti eſt: ſicut dicit: Omnia mea tua ſunt, & tua mea. ¶ Vt eos qui ſine lege ſunt, lucriſacerem.) Dum enim aſſentit illis, id eſt, gentilibus, iuxta phyſicam rationem mundum factum à deo, & quæ in eo ſunt, & animam eſſe immortalem, & ab ipſo nos originem habere. (Ita enim in Actis apoſtolorum
Acto.17. ait: Et ſicut quidam ex vobis dixerunt? Ipſius enim & genus ſumus) ſic fiebat quaſi ſine lege, per quod ſubintroducebat illis Chriſtum ipſum eſſe quem deus ad iudicandum mũdum prælegit, & ipſum eſſe per quem omnia fecit. ¶ Factus ſum infirmis infirmus, vt infirmos lucriſacerem.) Infirmus factus eſt, dum propter fratres infirmos à licitis abſtinet, ne illis ſcandalum generet. ¶ Omnibus factus ſum omnia, vt omnes ſaluos facerem.) Hoc fuit viri prudentis & ſpiritalis, vt omnibus omnia factus, propoſitum tamen religionis non excederet: quia vbi ceſſit, ad hoc ceſſit vt proficeret: nec aliud fecit quàm lex mãdauit. ¶ Omnia autem facio propter euangelium, vt particeps eius efficiar.) Hoc eſt, omnia ſupradicta facio, vt voluntatis euangelicæ particeps fiam, quam habet circa ſalutem humanam.

NEſcitis quoniã qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, vnus autem accipit palmam?) Nunc aliud vult exponere. Itaque hoc exẽplo oſtendit quãta ſit vtilitas legis noſtræ, in qua non vni, ſed omnibus promiſſa eſt palma. ¶ Sic currite, vt comprehẽdatis.) Solicite vult curri ad promiſſionem, quia magna eſt. ¶ Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet.) Ab omnibus quæ vitanda eadem tradit diſciplina, cũ ſciant vnum coronandũ: quanto magis nobis obſeruandum eſt, quia omnibus promiſſa eſt ſalus. ¶ Et illi quidẽ vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.) Et in hoc multum diſpar donum eſt, ac per hoc diligentiores nos eſſe debere, quibus non terrenis & marceſcentibus floribus, ſed æternis conſerta gemmis in modum regalis diadematis ſpiritalis corona ſeruatur.

EGo igitur ſic curro, non quaſi in incertum.) Magna ſpe currere ſe profitetur, certum habens quid ſit promiſſum. ¶ Sic pugno, non quaſi aerem cædens.) Hoc eſt, non verbis magis, ſed rebus cõtendo. ¶ Sed caſtigo corpus meũ, & ſeruituti ſubiicio.) Caſtigare corpus eſt ieiuniis illud agere, & illa ei dare quæ ad vitã proficiãt, non ad luxum. Seruituti verò ſubiicitur, dum non ſuã perficit, ſed ſpiritus voluntatẽ. Ne forte aliis prædicãs, ipſe reprob' inueniar.) Ideo ſe refrenare corpus ſuum oſtendit, vt remuneratione, quã aliis prędicat, etiã ipſe dignus habeatur, ne aliis curatis ipſe remaneret in vulnere. Ratã ergo ſpem prædicationis ſuæ affirmat, quando geſtis id ſe proſequi quod docet oſtẽdit: quia qui aliter agit quàm prædicat, ſuſpectos facit audiẽtes, vt de promiſſis dubitẽt. Suo itaque exẽplo nõ magis verbis q̃ operibus exercendum hortatur.

CAPVT DECIMVM.

Num.9. Exod.13. NOlo enim vos ignorare fratres, quia patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierũt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube, & in mari.) Iudęorum exemplo qui negligentia ſua offenderunt, ſolicitos nos vult eſſe. Ideoque ſub nube dicit illos fuiſſe, quia omnia quæ geſta ſunt, in figura noſtri facta ſunt, vt veritatis noſtræ illi habuerint imaginem. Contecti enim nube, & ab aduerſariis ſuis tuti pręſtiti, dum à morte liberati ſunt, baptizati dicuntur. Illis enim, id eſt Aegyptiis in mari mortuis, dum hi duce Moyſe feliciter tranſeunt, ere-

A pti ſunt à morte: quod præſtat baptiſmum. Non enim illis præterita mala imputata ſunt, ſed per mare & per nubẽ purificati, præparati ſunt ad accipiendam legem & formã futuri ſacramenti noſtri. ¶ Et omnes eãdem eſcam ſpiritalẽ ederunt, & omnes eundem potum ſpiritalem biberunt. Bibebant enim de ſequenti ſpiritali petra. Petra autem erat Chriſtus.) Manna & aqua quæ fluxit de petra, hæc dicit ſpiritalia, quia non mundi lege parata ſunt, ſed dei virtute ſine elementorum commixtione ad tempus creata, habentia in ſe figuram futuri myſterij, quod nunc nos ſumimus in cõmemoratione Chriſti domini. Ideo & panis angelorum dictus eſt, quia virtute qua angeli ſubſiſtunt, creatus eſt, hoc ſignificans, quia de cœlis venturus erat qui ſpiritaliter paſceret. Vnde & manna primum dominico die venit de cœlo ad ſaturitatem populi. Sequens autem petra dicta eſt, quæ intelligitur eſſe Chriſtus. Vbi enim deficiebat humanũ eis ſuffragium, aderat Chriſtus. ideo ſequebatur, vt vbi defeciſſet, ille ſubueniret. nec enim petra aquam dedit, ſed Chriſtus. Exod.17. Nume.20.
¶ Sed non in pluribus eorum bene ſenſit deus.) Idem hoc di-
B xit, quia acceptum beneficiũ non intellexerunt. ¶ Proſtrati enim ſunt in deſerto.) Dignum eſt vt qui magna cõſecutus, in paruis diffidens eſt, non ſolũ hæc non adipiſcatur, verum etiam amittat & illa. Quoniam ergo ſuperius hortatus eſt ad meliora, ſe etiam id elaborare, vt ad promiſſionẽ dignus occurrat: nũc vt iſtud exempli terrore cõſtringat, ac ſuadeat, Iudæos tunc ſimili modo dicit donum dei & gratiã ſortitos ſicut & nos: & quia indiligentes, & dubitãtes de dei promiſſione fuerunt, proſtratos eſſe in deſerto, vt ideo ſemetipſum affligere ſe oſtenderet, ne in illorum numero inueniretur: proinde elaborandum vt ſui imitatores exiſterent.

HAec autem in figura noſtri facta ſunt, vt nõ ſimus deſiderantes mala, ſicut & illi deſiderauerunt.) Hic ſenſus & ratio, quã ſupra memoraui. ¶ Neq; ſimulacris ſeruientes, ſicut quidam illorũ.) Nunc hos tangit qui in idolio recũbentes, putabãt nõ eſſe pecca- Exod.32.
tum. ¶ Sicut ſcriptũ eſt: ſedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere.) Ante idolũ vtique, vt non ſe crede-
C rẽt immunes à crimine, qui in idolio epulabãtur. Nã Moyſe in monte poſito apud deum ſimulacro vituli facto poſt Ibidem.
oblationem dedicationis cauſa, ſedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere. Hæc luxuria eſt, qua ſemper oblectati, in dei rebus infideles inuenti ſunt. Ideoq; inſtruit ne in hanc diffidentiam per aſſenſum luxuriæ in idolio incidamus. ¶ Neque fornicemur, ſicut quidã illorum fornicati Num.25.
ſunt, & ceciderũt vna die vigintitria milia hominum.) Hoc illis retributum eſt, quando cum Madianitis mulieribus ſe commacularunt. Ira enim dei extitit contra illos, quæ æmulatione Phinees ſacerdotis habentis zelum dei, ſopita eſt, ne plures morerentur. ¶ Neque tentemus Chriſtum, ſicut qui- Iudit.8.
dam eorum tentauerunt, & à ſerpentibus perierunt.) Detrahentes de deo Chriſtum tentaſſe dicuntur, quia Chriſtus erat qui ad Moyſem loquebatur. Denique ne nos in eadem cauſa inueniamur, cõmonet, ne diabolo tradamur, cuius ſerpentes habent figurã. ¶ Neque murmuraueritis, ſicut Num.11.
D quidã ex ipſis murmurauerũt.) Murmurare eſt falſo adinuicem de præpoſitis & rectoribus queri, quantũ ad mentem loci pertinet, quia ſolet murmur fieri, & iuſta ex cauſa. ¶ Et perierunt ab exterminatore.) Hoc eſt, in locum Iudæ conceſſerunt anticipantes illum, quia tradens Chriſtum exterminatus eſt de numero apoſtolorum à iudice deo. Per hæc exẽpla ad correctiorẽ nos vitam prouocat, vt monitis eius aut præmium, ſi obedientes fuerimus, aut propenſiorem pœnam mereamur inobedientes. Non eſt enim ambiguum illos peccantes plus ſubiiciẽdos tormentis, quibus peccantiũ pœnæ ad hoc relatæ ſunt, ne peccarent.

HAec autem omnia in figura cõtingebant illis, ſcripta ſunt autem ad correctionẽ noſtram, in quos fines ſeculorum deuenerũt.) Fines ſeculorum nos ſumus, quia tunc hæc ideo facta noſcũtur circa retributionem illorum, vt nobis eſſent exẽplo, qui poſtremo ſeculo futuri eramus in fide Chriſti. Pro vtilitate enim noſtra geſta ſunt, vt ſi terrore horũ in dei timore manſerimus, gloriam illis promiſſam accipiamus, ſi quo minus, gemina-

bitur nobis pœna illorum:quia maior notitia legis plus facit A reum.¶Propterea qui ſe putat ſtare, videat ne cadat.) Hoc adeos loquitur qui præſumentes de ſcientia qua licitum eſt omnia edere, infirmis fratribus ſcandalo erant, & putantes aliquid ſe proficere doctrina pſeudoapoſtolorum, deteriorauerant,& iudicabant Apoſtolum, cum ipſi eſſent rei. Superbiam ergo amputat, ne per hanc tcotentur, ſicut Iudæi tentati ſunt,& perierunt.¶ Tentatio vos non apprehendat, niſi humana.) Ac per hoc detrahentes Apoſtolo, dominum tentare videtur,quia & tunc cum Moyſi detraherent, & dubitarent de eo, deum tentaſſe dicuntur. Omne enim quod probatum non habetur, tentatur. Iden vt hæc tentio conuellatur,admonet cum terrore. Vt autem humana tẽtatio illos apprehendat, hortatur. Humana enim tentatio eſt propter ſpẽ dei diffidere de homine, quia vana ſpes in homine, vt in neceſſitate aut preſſura nõ deſperet de deo,humanum auxilium requirendo,ſicut & Iudæi qui dubitantes de deo,idolorum adminicula exorabant, hoc eſt,humanum auxilium: quia dij paganorum terra ſunt,& culturam idolorum humanus error inuenit. Propter Chriſtum ergo pati humana tentatio eſt,per quam proficitur apud deum.

Fidelis autem deus,qui non patietur vos tentari ſuper quàm poteſtis, ſed faciet cum tẽtatione etiam prouentum,vt poſſitis tolerare.)Ideo fidelem dicit deũ, qui non patietur vos tẽtari ſuper id quod poteſtis, quia datutum ſe promiſit deus diligentibus ſe regna cœleſtia,& det neceſſe eſt,quia fidelis eſt. Propterea ergo tribulatis pro ſe aderit, nec patietur tantũ irrogari quod tolerari non poſſit, ſed faciet vt aut cito ceſſet tentatio, aut ſi prolixa fuerit, det tolerandi virtutem, alioquin non dabit quod promiſit,quia vĩcetur qui patitur.Homo eſt enim infirmitati ſubiectus,& non erit qui accipiat.Sed quia fidelis eſt deus qui promiſit, ſubuenit vt impleat quod promiſit.Denique breuiatnt dies dicit dominus,vt ſaluentur electi,vt poſſint conſequi regum dei. Quomodo tamen à deo Math.24. adiuuatur,ſi tantum permittatur tentari, quantum poteſt? Adiuuatur planè,dum nõ plus permittitur ei imponi,quàm ſcitur ferre poſſe,vt quarto die pati nõ permittatur, qui ſcitur vltrà nõ poſſe quàm triduo tolerare. ¶Quapropter chariſſimi fugite ab idolorum cultura.) Hortatur etiam nunc vt abſtineant ſe ab omni ſocietate idololatriæ,vt non ſolum ſpes,ſed & animus inde tollatur, ne per hoc naſcatur in deũ tentatio. Nemo enim aſſiduus in idolio nihil ſperet de eo. Hinc enim ſperare,dubitare de deo eſt, ſicut & Saul relicto deo, qui ei fuerat delicti cauſa iratus,ad idololatriam ſe contulit, aliquid ſperans de ea. Cui quidem & in præſenti obfuit,& in futurum gehẽnam vltricem prouidit. ¶Quaſi prudentes vos iudicate quæ dico.) Exempla ſubiicit, vt facilius ſuadeat: quia cui verba ſatis non faciunt, ſolent exempla ſuadere.

Calix benedictionis quẽ benedicimus,nónne communicatio ſanguinis domini eſt? Panẽ quem frangimus, nóne communicatio corporis domini eſt? Quia vnus panis vnũ corpus multi ſumus. omnes enim de vno pane & de vno calice participamus.) Quoniam vnum ſumus,alter alterius membra: vnum nos ſentire debere dicit,vt fides vna vnum habeat ſenſum & opus.

Videte Iſrael ſecundum carnem.) Hoc eſt, diſcite homines videntes deum, quemadmodum ſe habẽt carnalia,id eſt idololatria. ¶Nónne qui edũt hoſtias,participes ſunt altaris?)Sicut enim nos de vno pane & de vno calice percipientes,participes ſumus & conſortes corporis domini,ita & qui edunt hoſtias,participes ſunt altaris erroris. ¶Quid ergo dico? quia ſimulacro immolatum aliquid eſt, nõ quia ſimulacrum eſt aliquid:ſed quæ ſacrificant, dæmoniis immolant.) Simulacrum vere nihil eſt, quia imago videtur rei mortuæ, ſed ſub tegmine ſimulachrorum diabolus colitur.¶Nolo vos participes fieri dæmoniorum.) Oſtendit illis non hoc eſſe tãtum quod videtur in idolio, ſed eſſe occultum iniquitatis myſterium, quod vt vnius dei fidem corrũperet Satanas adinuenit. Vnde & Ioannes apoſtolus in epiſtola ſua dicit: Ad hoc venit 1.Ioan.3. filius dei, vt ſolueret opera diaboli. ¶Non poteſtis calicem A domini bibere,& calicem dæmoniorum. Non poteſtis menſæ domini communicare & menſæ dæmoniorum.) Sicut & dominus ait: Non poteſtis deo ſeruire & mãmonæ. quia qui Matth.6. calicem dæmoniorum bibit, calici domini inſultat: & cum menſæ dæmoniorum communicat, menſæ domini,id eſt altario, obſtrepit, & domini corpus crucifigit. Idcirco enim Chriſtus crucifixus eſt, vt diſſolueret opera diaboli. Qui ergo facit opera diaboli, Chriſto repugnat. ¶Aut æmulamur dominum? nunquid fortiores illo ſumus?) Vix fit vt humilis zeletur potentẽ.ſcit enim non ſibi cõpetere in quo illi poteſt inuideri: ſed aut inæquali inuidetur, aut prope æqualibus. Ideo Apoſtolus non poſſe dixit homines æmulari dominũ Ieſum. Præterea qui illũ ſeiunt dominũ,ſi quo minus, non videtur eis dignus eſſe vocari dominus, quẽ zelãtur ne dominus ſit. Zelo enim Satanas idololatriã inuenit, vt homines negando deum dominum, idolis ſeruiãt quaſi diis & dominis. ¶Omnia licẽt,ſed nõ omnia expediũt.) Omnia dicit licere ſecundum legẽ naturæ. Omnia enim munda ſunt. De eſcis enim agebatur,& carne idolis immolata. Nã quæ pro- B hibita & interdicta ſunt, quomodo dici poſſunt licere,cum hic etiã ipſa quæ conceſſa ſunt ſignificet aliquando non expedire? ſicut dicit Petrus apoſtol9: Si hæc eſt cauſa viri cum Matth.19. vxore,non expedit nubere. ¶Omnia licent,ſed non omnia ędificant.)Idem ſenſus eſt,quia licet omnia edere:ſed quod idolis immolatur, non ædificat: quia ſcandalum facit fratri, ſicut ſupra dictum eſt:ideoque à licitis aliquando temperandum eſt, vt proſit. Hinc eſt vnde ſumptus ab is,cum ei liceret,noluit accipere,ſciens non expedire.

Omne quod in macello venit, edite, nihil interrogantes propter conſcientiam. domini eſt enim terra,& plenitudo eius.) Vt omnia munda oſtẽderet, exẽplo pſalmi viceſimitertij hoc roborauit, quia non poteſt immudum eſſe quod domini eſt. Et quoniam ſuperius de eſcis ait, Omnia licẽt: ſtatim ſubſecutus eſt, Omne quod in macello venit, edite,nihil interrogãtes propter conſcientiam. Hoc autem ideo ſubiecit, vt libera ſit cõſcientia. Licet enim aliquid pollutum ſit per accidentiam, id eſt ob- C lationem idoli,cum hoc tamen neſcit qui emit,nullum patitur ſcrupulum,& apud deum immunis eſt.

Si quis vocat vos ex infidelibus ad cœnam,& itis, omne quod appoſitũ vobis fuerit,edite, nihil diſquirentes.) Hoc eſt ſimpliciter manducate quod apponitur, non interrogantes vnde ſit. ¶Si verò aliquis dixerit,hoc immolatitiũ eſt,nolite manducare propter conſcientiã. Cõſcientiam autẽ dico,non tuam,ſed alterius.) Hoc perfectis loquitur,qui poſſunt contẽnentes idololatriam, quia nihil eſt, manducare de ſacrificio, certi quia quod ſub dei creatoris nomine editur,non poteſt polluere: ſed quia alius qui idolis ſeruit, gloriabitur te edente de ſacrificatis quaſi venereris idola,ideo nõ debet edi. Apud conſcientiam enim ille lætabitur ſuam, quia videt te libenter appetere quod idolis immolatum eſt. ¶ Vt quid enim libertas mea iudicatur ab alia conſcientia?) Hoc dicit quia cũ ab idoli deuotione conſcientia ſit libera, quid opus eſt vt putetur quia venerationis cauſa edat idolis immolata? Iudicatur e- D nim non diſtare ab eo qui colit idola, quando non horret quod oblatum eſt ſimulacro. ¶Si ego gratiæ particeps ſum, quid blaſphemor pro quo ego gratias ago?) Id eſt, ſi ego gratiæ dei communico, quia in ipſius nomine edo, quid opus eſt arbitrari hoc aliquem quia ego idolo deuotus ſum, dum non horreo quæ oblata ſunt idolo hoc eſt, blaſphemor. Et me ergo blaſphemat, & ille in idolo ſuo gaudet: & dum me putat participem, habet occaſionem permanendi in errore, & fratrib9 malum datur exemplum. Nam ſi præceptum eſt in lege, vt luci & aræ & tituli & ipſa idola confringantur, vide ſi non peccatum eſt non ſolum hæc non facere, ſed & intereſſe epulis huiuſmodi. propterea de ſacrificatis non expedit edere.

Siue ergo editis, ſiue bibitis, ſiue aliquid facitis, omnia in gloria dei.) Per hæc ſubiecta declarauit in idolio edere, inimicũ eſſe deo quauis licet conſcientia. Ad opprobrium enim dei vnius hæc diabolo dedicantur. Nã in gloria dei edere & bibere & aliquid

facere

A facere, hoc eſt, vt ſub inuocatione creatoris cum modeſtia conuinium celebretur. In gloria enim dei aliquid fit, cum in actibus & conuerſatione Chriſtiani deus laudatur, vel cum filiorum procreatio à deo ſperatur. ¶ Sine offenſione eſtote Iudæis, & Græcis, & eccleſiæ dei.) Sic temperãdam conuerſationem noſtram docet, vt nullus in ea ſcandalum patiatur. Offenſio ergo Iudæis fit, cum idola quæ illi abominantur, Chriſtianum, qui ſe dicit legem & prophetas accipere, vident nou horrere. Græcis verò, id eſt gentilibus, hæc eſt offenſio, ſi in eo in quo ſunt, non ſolum non arguantur, ſed & promptiores fiant, dum non vitãtur vota idulorum illorum. Eccleſię autem dei fit offendiculum quando quoſdam ex numero ſuo videt iis quæ inimica ſunt deo, adhærere. ¶ Sicut ego omnibus per omnia placeo, non quærens quod mihi vtile eſt, ſed multis, vt ſalui fiant.) Omnibus per omnia placere, eſt ſine ſcãdalo cuiuſquam agere ad profectum vtilitatis illorum, vt & illis & huic ſit vtile.

CAPVT VNDECIMVM.

B IMitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti.) Humanum eſt quod dicit, vt imitatores eius ſimus, qui à deo nobis magiſter indultus eſt. Si enim hic dei imitator eſt, quare nos nõ hominis? quia ſicut deus pater miſit Chriſtum magiſtrũ & authorem vitę, ita & Chriſtus miſit apoſtolos nobis magiſtros, vt eorum imitatores eſſemus, quia eius eſſe non poſſumus. Ita enim ait dominus
Ioan.17. ad patrem: Sicut me miſiſti in hunc mundum, ita & ego miſi eos in hunc mundum. Et quia digni imitatores eius erant futuri, ſubiecit: Et pro eis ſanctifico meipſum. ¶ Laudo autem vos fratres quòd omnia mea memoria retinetis, & quomodo vbique trado, traditiones meas tenetis.) Poſtquam mores & conuerſationem illorum arguit, nunc traditiones vult corrigere. Ideo non hoc confirmat, ſed ſuccenſet eis, quia cum eſſet apoſtolus eorum, immemores erant traditionum eius, neque quod adhuc non didicerãt, ex aliarum eccleſiarum traditione ſequebantur, ac per hoc quaſi nouiter tradit illis, dicens:

C VOlo vos ſcire quia omnis viri caput Chriſt' eſt.) Ad authoritatem retulit, quia omnis homo à deo quidem, ſed per Chriſtum. ¶ Caput autem mulieris, vir.) Quia quamuis & mulier per Chriſtum, de viro tamẽ facta eſt, ac per hoc ſubiicitur viro. ¶ Caput autẽ Chriſti deus.) Dignũ eſt vt filij caput pater dicatur, quaſi genitor eius. Aliter tamen caput viri Chriſtus eſt, & aliter vir mulieris, & aliter deus caput Chriſti eſt. Deus autẽ ideo caput Chriſti eſt, quia de eo vel ab ipſo genitus eſt. Mulieris verò idcirco caput vir eſt, quia ex eius coſta dei virtute formata eſt. Chriſtus autẽ ideo caput viri eſt, quia per ipſum, cum nõ eſſet, formatus eſt. Vna ergo dictio diuerſam habet intelligentiam, quia & perſonæ diſcrepant & ſubſtantiæ.

OMnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput ſuũ.) Orare dicit deprecari. Prophetare autẽ aduentũ fore domini voce ſymboli poſt orationẽ effari. ¶ Omnis autẽ mulier orãs aut prophetans non velato capite, confundit caput ſuum. Vnum eſt enim atq; idipſum, vt decaluata. Si autẽ non velatur mulier, tondeatur. Si autẽ turpe eſt mulieri tõderi aut decaluari, ve
D let caput. Vir enim nõ debet velare caput, cum ſit imago & gloria dei.) Quamuis vna ſubſtantia ſit & vir & mulier, tamẽ quia vir caput eſt mulieris, antepouẽdus traditur, vt per cauſam & traditionem maior ſit, non per ſubſtantiam. Inferior ergo mulier viro eſt. portio enim eius eſt, quia origo mulieris vir eſt. Ex eo enim eſt: ac per hoc obnoxia videtur mulier viro, vt imperio eius ſubiecta ſit. Honorificẽtiam & dignitatem viri obſtare dicit ne velet caput. Imago enim dei non cõgruum eſt vt veletur. abſcõdi enim non debet. ¶ Dei enim gloria videtur in viro, mulier autem gloria viri eſt.) Multum diſtat inter gloriam dei, & gloriam viri. Vir enim ad imaginem dei factus eſt, non mulier. Hæc eſt autem imago dei in viro, quia vnus deus vnum fecit hominem, vt ſicut ab vno deo ſunt omnia, ita eſſent & ab vno homine omnes homines, vt vnius dei inuiſibilis, vnus homo viſibilis imaginẽ haberet in terris, vt vnus deus in vno homine vide

A retur authoritatẽ vnius principij conſeruare ad cõfuſionem diaboli, qui ſibi neglecto vno deo dominium & diuinitatem voluit vſurpare. Quod propheta Ezechiel ſignificat, & Apoſtolus idem. Ait enim: Ita vt in tẽplo dei ſedeat oſtendens ſe quaſi ſit deus. 2.Theſ.2. ¶ Non eſt enim vir ex muliere, ſed mulier ex viro. Etenim non eſt creatus vir propter mulierem, ſed mulier propter virum. propterea debet mulier poteſtatẽ habere ſupra caput propter angelos.) Poteſtatem velamen ſignificauit. Angelos epiſcopos dicit, ſicut docetur in Apocalypſi Ioannis. Et quia vtique homines ſunt, quod non corriperent plebẽ, arguuntur: & quod rectum eſt in illis, laudatur. Mulier ergo idcirco debet velare caput, quia non eſt imago dei, ſed vt oſtendatur ſubiecta. Et quia præuaricatio per illam inchoata eſt, hoc ſigni debet habere, vt in eccleſia propter reuerentiam epiſcopalem non habeat caput liberum, ſed velamine tectum. Nec habeat poteſtatem loquẽdi, quia epiſcopus perſonam habet Chriſti. Quaſi ergo ante iudicem, ſic ante epiſcopũ, quia vicarius domini eſt, propter
B reatus originem ſubiecta debet videri. ¶ Veruntamẽ neque mulier ſine viro, nec vir ſine muliere in domino.) Ideo in domino, quia deus ex vno fecit ambos & vnum. vna enim caro & vnum corpus ſunt in domino. hoc eſt, ſecũdum dominum qui creauit. Denique qui non credunt mulierem de viro ſumptam, hi ſine domino, vel non ſecundum deum credunt hominum originem. ¶ Nam ſicut mulier de viro, ita & vir per mulierem.) Hoc firmauit quod dixit, quia ambo vnum ſunt in natura, quia origo mulieris vir eſt, ſicut legitur in Geneſi factum à domino creatore. ¶ Omnia autem ex deo.) Poſtquã gradatim expoſuit ſingula vt omnia deo ſubiiceret, vnum ſeruans principium ait: Omnia autem ex deo. vt neque mulier ſubiectionis ſuæ cauſa contriſtaretur, neq; vir quaſi exaltatus ſuperbiret. ¶ Vos ipſi iudicate, decet mulierem non velatam orare deum?) Hinc eſt vnde ſuperius illis per ironiam ſuccenſet, dicens: Laudo, quia omnia mea memoria retinetis, & quomodo vbique trado, traditiones meas tenetis. Cũ enim hæc eſſet traditionis ratio, vt velatæ eſſent mulieres in eccleſia, illi contrà reuelatas eas in ec
C cleſia patiebantur. Ideoque iam non authoritate traditionis quam neglexerant, ſed per ipſam naturam ſuadere illis nititur veritatem, dicens: ¶ Nec ipſa natura docet vos, quia vir quidam ſi comam habuerit, ignominia eſt illi.) Hoc ſecundum legem locutus eſt: prohibet enim virum eſſe comatũ. ¶ Mulier autem ſi comam habuerit, gloria eſt illi, quoniam coma pro velamine data eſt ei.) Naturaliter hoc honeſtum & propemodum decretum vult eſſe, vt velata mulier ſatiſfaciat & gratias agat deo. Coma ergo indiciũ velaminis eſt, vt naturæ & volũtas addatur. Deniq; nulla mulier reuelata adit poteſtatẽ. ¶ Si quis autẽ videtur cõtentioſus eſſe, nos talem conſuetudinẽ non habemus, neq; eccleſia dei.) Poſt rationẽ redditã, vt cõtentioſos vincat, authoritatẽ interponit, quia neq; Iudaiſmus hoc habuit: vnde dicit: Neq; nos, neq; eccleſia dei. vt neq; Moyſes, neque ſaluator ſic tradiderit. ¶ Hoc autem præcipio non laudans quod nõ in melius, ſed in deterius cõuenitis.) Quomodo particulatim cõuerſationem illorum per correctionem emendat, ita & traditiones illorum, non laudans vtique, ſed vituperans eos.

D PRimum enim.) Primum dicendo, genus peccati oſtẽdit vnde orti ſunt errores quos reprehendit. vbi enim diſſenſio eſt, nihil rectũ eſt. ¶ Cõuenientibus vobis in eccleſiã, audio diſſenſiones eſſe, & partim credo. Oportet enim & hæreſes eſſe, vt & qui probati ſunt, manifeſti fiant inter vos.) Sciendo nonnullos mente corruptos verſutia diaboli, dicit, oportet hæreſes eſſe. non vtiq; voluit, nec optauit, ſed quia ſint, futurũ dixit: ſicut & dominus, Oportet, inquit, venire ſcãdala. &, oportet filium hominis pati. præſcius, quia Iudas proditor erat futurus. Vt Matth.18. probati autẽ, cum dicit, manifeſti fiant inter vos: illos ſignifi Lucæ.9. cat qui in traditione accepta durãtes, exẽplum probationis erant euãgelicæ diſciplinæ ad cõdemnationẽ cæterorum. Ij ſunt quos in capite epiſtolę ſignificat, eo quòd dicerẽt: Nos verò Chriſti: cũ alij dicerẽt: Ego Pauli, ego Apollo. ¶ Conuenientibus igitur vobis in vnũ, iam non eſt dominicã cœnam mãducare. Vnuſquiſq; enim veſtrũ propriã cœnã præ

ſumit in manduc $\tilde{a}$dō,& alins quidem eſurit,alius ebrius eſt. A Nunquid domos non habetis ad edendum& bibendum?aut eccleſiam dei contemnitis, & confunditis non habentes?) Hos notat qui ſic in eccleſiam conueniebant, vt muoera ſua offercnies aduenientibus presbyteris, quia adhuc rectores eccleſiis non omnibus locis ſuerant conſtituti, totū ſibi qui obtulerat, vēdicaret ſchiſmatis cauſa. Diſſenſiones enim inter cos pſeudoapoſtoli ſeminauerant, ita vt oblatiooes ſuas zelarentur, cum vna atque eadē prece, omnium oblationes benedicerentur, vt ij qui (vt aſſolet fieri) non obtulerant, aut vnde offerrent non habebant, pudore correpti confunderentur non ſumentes partem:& tam cito illud agebant, vt ſuperuenientes non inuenirent quod ederēt. Ideoque ſi ſic, inquit, conuenitis, vt vnuſquiſque ſuum ſumat, domi hæc agenda, non in eccleſia, vbi vnitatis & myſterij cauſa conuenitur, nun diſſenſionis & ventris. Munus enim oblatum totius populi ſit, quia in vno pane omnes ſignificantur. Per id enim quod vnum ſumus, de vno pane omnes nos ſumere oportet. ¶ Quid dicam vobis? Laudo vos in hoc? non laudo.) Apertum eſt: deprehenſo & correpto errore, vt de cætero corrigant, & ſciāt hoc verum, quod dudum in primor- B diis ipſi didicerant: formam illis quæ à ſaluatore in ſe huiuſmodi data eſt, iterat dicens:

EGo enim accepi à domino, quod & tradidi vobis, quoniam dominus Ieſus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agēs fregit & dixit: Hoc eſt corpus meum quod pro vobis frangitur. hoc facite in mei commemorationem. Simili modo & calicem poſtquam cœnatum eſt, dicens: Hoc poculum nouum teſtamentum eſt, in meo ſanguine. hoc facite quotienſcunque bibetis in mei commemorationem.) Oſtēdit illis myſterium euchariſtiæ inter cœnandum celebratum, non cœnam eſſe. Medicina enim ſpiritalis eſt, quæ cum reuerentia deguſtata purificat ſibi deuotum. Memoria enim redemptionis noſtrę eſt, vt redemptoris memores, maiora ab eo conſequi mereamur. ¶ Mortem domini annunciantes donec veniat.) Quia enim morte domini liberati ſumus, huius rei memores, in edendo & potando carnem & ſanguinem, quę pro nobis oblata ſunt, ſignificamus, nouū teſtamentum in his cōſequuti, C quod eſt noua lex, quæ obedientē ſibi tradit cœleſtibus regnis. Nā & Moyſes accepto ſanguine vituli in patera aſperſit filios Iſrael, dicēs: Hoc eſt teſtamentum quod diſpoſuit deus ad vos. Hoc figura fuit teſtamēti quod domin' nouum appellauit per prophetas, vt illud vetus ſit quod Moyſes tradidit. Teſtamētum ergo ſanguine conſtitutū eſt, quia beneficij diuini ſanguis teſtis eſt. in cuius typum nos calicē myſticum ſanguinis ad tuitionē corporis & animæ noſtræ percipimus, quia ſanguis domini ſanguinē noſtrū redemit, id eſt totum hominem ſaluum fecit. Caro enim ſaluatoris pro ſalute corporis, ſanguis verò pro anima noſtra effuſus eſt, ſicut prius præfiguratum fuerat à Moyſe. Sic enim ait: Caro, inquit, pro corpore veſtro offertur, ſanguis verò pro anima. Ideoque non mādncandum ſanguinē. Si igitur apud veteres imago fuit veritatis, quæ nunc apparuit & manifeſtata eſt in ſaluatoris aduentu, quomodo hæreticis contrarium videtur vetus nouo, cum ipſa ſibi inuicem teſtimonio ſint?

ITaque quicunque ederit panem hunc, aut biberit D calicem domini indignè domino, reus erit corporis & ſanguinis domini.) Indignū dicit eſſe domino qui aliter myſterium celebrat quàm ab eo traditum eſt. Nō enim poteſt deuotus eſſe, qui aliter pręſumit, quàm datū eſt ab authore. Ideóque præmonet vt ſecūdum ordinē traditum deuota mēs ſit accedētis ad euchariſtiā domini, quoniā futurū eſt iudicium, vt quēadmodum accedit vnuſquiſque, reddat cauſas in die domini Ieſu Chriſti, quia ſine diſciplina traditiōis & conuerſationis qui accedunt, rei ſunt corporis & ſanguinis domini. Quid eſt aūt reos eſſe, niſi pœnas dare mortis domini? Occiſus eſt enim pro iis qui beneficium eius in irritum ducūt. ¶ Probet autem ſe homo, & ſic de pane edat, & de poculo bibat. ¶ Qui enim mādncat & bibit indigne, iudiciū ſibi ipſi manducat & bibit, non diſcernens corp' domini.) Deuoto animo & cum timore accedendum ad communionem docet, vt ſciat mens reuerentiam ſe debere ei ad cuius corpus ſumendū accedit. Hoc enim apud ſe debet iudicare, quia dominus eſt, cui' in myſterio ſanguinem potat, qui teſtis eſt beneficij dei. Quem nos ſi cum diſciplina accipiamus, non erimus indigni corpore & ſanguine domini: gratias enim videbimur reddere redemptori. ¶ Ideo multi in vobis inualidi & ægroti, & dormiunt multi.) Vt verum probaret, quia examen futurū eſt accipientium corpus domini, iam hic imaginem iudicij oſtēdit in eos qui inconſideratè corpus domini acceperant, dum febribus & infirmitatibus corripiebantur, & multi moriebantur, vt in his cæteri diſcerent, & paucorum exemplo territi emendarentur, non inultum ſcientes corpus domini negligenter accipere, & eum quem hic pœna diſtulerit, grauius tractati fore, quia contempſit exemplum. ¶ Quod ſi noſmetipſos diſcerneremus, non vtique iudicaremur. Dum iudicamur autem, à domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur.) Hoc dicit, quiá ſi noſmetipſi errores noſtros corrigeremus, non à domino iudicaremur. Et quia corripimur, tamen pro nobis eſt vt timore ipſo emendemur. In paucis B enim omnium eſt emendatio, ne cum hoc mūdo, id eſt, cum infidelib' damnemur. Nihil enim differt ab infideli, qui inconſiderate ad menſam domini accedit.

ITaque fratres cum conuenitis ad manducandum, inuicem expectate. ſi quis eſurit, domi māducet.) Adinuicem expectandum dicit, vt multorum oblatio ſimul celebretur, vt & omnibus miniſtretur, & ſi quis impatiens eſt, domi terreno pane paſcatur. ¶ Vt non in iudicium conueniatis.) Hoc eſt, ne myſterium reprehenſibiliter & cum offenſione agatis. ¶ Cætera autem cum venero diſponam.) Caput prius ſalutis ordine agē dum oſtendit, & quomodo in eccleſiam ab vtroque ſexu conueniatur, pręmiſit. in quibus rebus ſi error fuerit, non leue peccatum eſt. Cætera autem quæ ad ædificationē eccleſiæ pertinent, præſentia ſua ordinare ſe promiſit.

CAPVT DVODECIMVM.

C DE ſpiritalibus autem nolo vos ignorare fratres. ſcitis quia cum gentes eratis, ſimulacrorum forma euntes prout ducebamini.) Spiritalia illis traditurus, exemplum prioris conuerſationis memorat, vt ſicut ſimulacrorum fuerunt forma, colentes idola, & ducebantur duce voluntate dæmoniorum, ita & colentes deum ſint forma legis dominicæ, ambulantes ſicut placet domino. Forma enim vniuſcuiuſque legis in profeſſione & cōuerſatione cultoris debet videri. Ille enim forma & imago legis dei eſt, in cuius fide & conuerſatione euangelij veritas lucet. ¶ Propter quod notum vobis facio quia nemo in ſpiritu dei dicit anathema Ieſu, & nemo poteſt dicere dominum Ieſum, niſi in ſpiritu ſancto.) Quoniam rationem ſpiritalium ignorātes, per ſingula chariſmata hominibus potius quàm deo dabant gloriam, non aſſecuti per ſpiritum ſanctum hoc donum miniſtrari: & quia qui dominū Ieſum vocat, non ſine ſpiritu ſancto hoc dicit. habet enim gratiam in eo ipſo fidei ſuæ, propter gloriam nominis Chriſti. nō enim ſine dono dei eſt, dominum dicere Ieſum. ac per hoc oſtendit illis in omnibus dei eſſe laudem & gratiam: quia ſicut idolorum imago in miniſtris eius eſt, ordinem ſuum habens D per ſingulos gradus, totum tamen hominis eſt: ita & in lege dominica gradus chariſmatum ſunt officiis eccleſiæ, non vtique meritis humanis indulti, ſed vt membra ad ædificationem eccleſiæ pertinentia, quæ per ſe & in ſe habent gloriā, ſicut eſt etiam in humanis officiis. Scholæ enim ſunt quę poſitis in ſe dant dignitatem, vt loci honor hominem faciat glorioſum, non propria laus. Ait ergo: Nemo in ſpiritu dei dicit anathema Ieſu. Vox enim quæ dicit anathema Ieſu, humano eſt errore prolata. quicquid enim falſum eſt, ab homine eſt. Et nemo poteſt dicere dominum Ieſum, niſi in ſpiritu ſancto. Dictum enim ipſum quo ſignificatur dominus Ieſus, non adulatione hominum, ſicut & idola dij vocantur, ſed ſpiritus ſancti veritate profuſum eſt. Quicquid enim verum à quocunque dicitur, à ſancto dicitur ſpiritu. Ne ergo hominum fauorem exiſtimarent in regula Chriſtiana, &

propter

A ꝓpter hoc ſe argui minime paterētur, ſicut eſt & in ſimulacris: (homo enī adinuenit vt deus dicatur qui nō eſt, ac per hoc ſubiecti ſūt antiſtites illis) oſtēdit enī eis nullū beneficium eſſe humanum in eo cum dicitur, Dominus Ieſus, ſed magis donum dei, qui dignatus eſt myſterium ſuum hominibus declarare. Etenim ipſa profeſſio remiſſionem acquirit peccatorum, ſicut exaggerat dicatio idolorū. Docet ergo eos quia non prȩſtant religioni beneficium dicentes dominum Ieſum, ſed accipiunt: ne more idolorum hominum putarēt gratiam eſſe in lege domini, dum vocatur deus qui non eſt. Denique non intelligentes dei donum eſſe in fide, ſinguli ſingulos ſibi homines delegerant quos ſequerētur, dicentes: Ego ſum Pauli, ego verò Apollo. Superbiam ergo illorum humiliat, vt patiātur ſe ſicut dixi argui. ¶Diuiſiones autem gratiarum ſunt.) Non hoc humanis meritis vult adſcribi, ſed gratiæ dei, ad honorificentiam nominis eius. Sicut enim qui dicit dominū Ieſum, in ſpiritu ſancto dicit qualiſuis ſit, ita & in loco ordinis officij eccleſiaſtici poſit⁹, B gratiam habet, qualiſuis ſit: non vtique propriam, ſed ordinis per efficaciam ſpiritus ſancti. Vnde & inter initia dicit: Neque qui plantat, eſt aliquid, neq; qui rigat, ſed qui incrementum dat deus. ¶Idem autem ſpiritus, & diuiſiones miniſteriorum ſunt.) Per eundem ſpiritum diuerſa dona dicit prȩſtari. ¶Idem verò dominus, & diuiſiones operationū ſunt.) Iungit nunc Chriſtum ſpiritui ſancto. ¶Idem autem deus, qui operatur omnia in omnibus. In tantum non hoc hominibus dandum quaſi proprium, ſed ſoli deo aſſerit, vt etiam donum ſpiritus ſancti, & gratiam domini Ieſu, vnius dei dicat operationem, ne gratia & donum diuiſum ſit per perſonas patris & filij & ſpiritus ſancti, ſed indiſcretæ vnitatis & naturæ trium vnum opus intelligatur, vt ad vnum omnem gloriam redigat & diuinitatem. Diuiſiones autem gratiarum ſunt officiis eccleſiæ, non humanis meritis deputatæ. Si enim ſpiritus ſanctus idem dominus eſt, & dominus idem deus eſt, tres vnus deus eſt. Cum enim ſpiritus ſancti gloria & poteſtas, & natura dei eſt, & dominus Ieſus idē eſt C in natura quod deus eſt, vnus vtique ſpiritus ſanctus, & dominus Ieſus, & pater deus eſt. Et ſinguli enim deus vnus, & tres deus vnus. Deniq; operante vno, tres operari dicūtur, vt trinitatis myſteriū in vnius dei natura & poteſtate claudatur, cum ſit immenſum. ¶Vnicuique datur autem manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatē.) Hoc eſt, donum accipit, vt diuinis retinaculis vitam ſuam gubernans, & ſibi & aliis vtilis ſit, dum exemplum bonæ conuerſationis oſtendit. ¶Cuidā enim datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ.) Id eſt, datur illi prudentia non ex literis, ſed coruſco ſpiritus ſancti, vt cor habeat illuminatum & prudens & diſcernat quæ vitanda ſunt, quæ ſequenda. ¶Alij vero ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum.) Hoc eſt, vt habeat ſcientiam rerum diuinarum. ¶Alij gratia curationum in vno ſpiritu.) Id eſt, vt medelam tribuat infirmis, vel ægris. ¶Alij fides in eodem ſpiritu.) Hoc dicit vt fidei profitēdæ ac vindicandæ preſſa verecundia accipiat facultatem. ¶Alij operatio virtutū.) D Poteſtatem dari ſignificat in eiiciendis dæmoniis, aut ſignis faciendis. ¶Alij prophetia.) Id eſt vt ſpiritu repletus dicat futura. ¶Alij diſcretio ſpirituum.) Vt intelligat & iudicet quod dicitur, an ſpiritus ſancti ſit, an mundani. ¶Alij interpretatio ſermonum.) ¶Alij genera linguarū.) Interpretari eſt, vt dicta illorū qui linguis loquuntur vel literis, per donum dei fideliter interpretetur. ¶Omnia autem hæc operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidēs vnicuiq; prout vult.) Quod ſuperius trium perſonarum dicit, nunc per vnum ſpiritum ſanctum agi profitetur, vt quia vnius naturæ ſunt & virtutis, quod vnus operatur, operantur tres, vnus tamē eſt deus, cuius gratia diuiditur ſingulis prout vult, non ad meritum magis hominis, ſed ad ædificationem eccleſiæ ſuæ: vt omnia quæ mundus imitari vult, ſed non implet, quia carnalis eſt: hæc in eccleſia, quæ domus dei eſt, ſingulorum officiis & dono & magiſterio ſpiritus ſancti indulta, ad probationem veritatis in iis qui contemptibiles mundo ſunt, videantur. ¶Sicut enim corpus vnum eſt, & mēbra habet multa, omnia autem membra ex vno corpore cum ſint multa, vnū ſunt corpus: ita & Chriſtus. Etenim in vno ſpiritu nos

A omnes in vnū corpus baptizati ſumus, ſiue Iudȩi, ſiue Grȩci, ſiue ſerui, ſiue liberi, & omnes vnum ſpiritū potauim⁹.) Per hæc docet nullius perſonam quaſi deſpecti contemnēdam, neque alicuius quaſi perfecta ſit præferendā; nec gloriam quæ ſoli deo debetur, hominibus tribuendam; quādo in omnibus vnus atque idem deus ſit glorioſus: quippe cū omnes & vnum baptiſma habeamus, & vnum atque eundē ſpiritum ſanctum. Hoc propter ſupradictam cauſſam, quia in aliquibus gloriabantur, aliquos vero velut contemptibiles ſpernebant. ¶Nam & corpus non eſt vnum membrum ſed multa.) Hoc dicens oſtendit vnitatem varietatis officiorum, & diuerſitatem hanc non diſcrepare in vnitate poteſtatis, quando corporis vnitas non in ſingularitate conſiſtit, ſed in multis membris, vt inuicem ſibi præſtent quod debent. ¶Si dixerit pes, quia non ſum manus, non ſum de corpore: num propterea non eſt de corpore?) Hoc eſt non poſſe eum qui infirmus videtur inter fratres, negari eſſe de B corpore quia non eſt potēs. ¶Si dixerit auricula: quia non ſum oculus, non ſum de corpore: num propterea non eſt de corpore?) Non debere dicit illum qui paulò inferior eſt, nō neceſſarium putari corpori, propterea quod de primis non ſit. ¶Si totum corpus oculus, vbi eſt auditus? ſi totum auditus, vbi eſt odoratus?) Id eſt, ſi omnes vnius eſſent officij & operis, quomodo impleretur reliqua neceſſitas corporis, cum conſtet multis officiis opus eſſe ad gubernacula corporis? ¶Nunc autem deus poſuit membra vnumquodque in corpore ſicut voluit.) Voluntatem dei, quia prouida & rationalis eſt, membra dicit corpori aptaſſe, vt nihil deſit multis membris perfectum. ¶Si autem fuiſſent omnia vnū membrum, vbi corpus?) Manifeſtū eſt quia ſi omnes vnius fuiſſent dignitatis, non dicerentur membra, neque corpus: ideoque variis membrorū officiis congubernatur. Omnia enim vnum membrum eſſe non poterant. ideo autem multa ſunt, quia ab inuicem differunt dignitate. ¶Quia ſi eſſent omnia vnum membrum, vbi corpus? nunc autem multa qui- C dem membra, vnum autem corpus.) Hoc dicit quia multa membra cum ſui inuicem egeant, non diſcrepant in vnitate naturæ, quamuis diuerſa ſint, quia diuerſitas hæc in vnū concurrit, vt corporis vtilitas expleatur: ſicut & ea quibus mūdus ipſe conſtat, cum ſint diuerſa non ſolum officiis, ſed & naturis, ad vnius tamen mundi proficiunt perfectionem, & ex omnibus his naſcitur temperies quædā in fructibus qui humanæ proficiunt vtilitati. ¶Non poteſt autem dicere oculus manui, Opera tua non indigeo.) Hoc eſt, non poteſt dicere potior inferiori, Nō mihi opus es: quia oculis quidē videtur, ſed manus ſunt quæ operantur. ¶Aut iterum caput dicere pedibus, Non eſtis mihi neceſſarij.) Id eſt, maior gradu & dignitate non poteſt ſine illo eſſe qui humilis eſt, quia eſt quod humilis poteſt, quod non poteſt ſublimis: quia ferrum poteſt quod non poteſt aurum: ac per hoc honorē capiti faciunt pedes. ¶Sed multò magis quæ videntur mēbra corporis infirmiora eſſe, neceſſariora ſunt.) Manifeſtum eſt quia quamuis aliquis dignitate ſublimis ſit, ſi ſubiectus ta- D men deſuerit qui obſequiis ſuis illum faciat glorioſum, ipſa dignitas contemptibilis erit. Officium eſt enim per quod dignitas conſtat. Tale eſt ſi imperatori deſit exercitus. Quāuis ergo magnus ſit imperator, neceſſarium tamē habet exercitum. Membrum eſt enim corporis eius ante ſe habens tribunos, comites, magiſtros. His omnibus inferiores ſunt milites, & magis neceſſarij ſunt, ſicut membra corporis quȩ cum inferiora vidētur, plus vtilia ſunt. Sine oculis enim manibus operatur, & ambulans victum quæritat. ¶At quæ putamus ignobiliora eſſe membra corporis, his maiorem honorem circundamus.) Similis eſt ſenſus, quia qui putantur ſine dignitate eſſe, inuenimus in eis quod laudemus, ſicut & in membris, & plus nobis placeat, quàm quod in cæteris inuenimus. Quo enim honore dignæ ſunt man⁹, quādo quod volumus, tenemus: vel pedes, cum quo volumus, imus? propterea & nos addimus eis honorificentiam, vtputa pedib⁹, quos quia humiles ſunt, & ſine dignitate, calceamentis ornamus. ¶Et quæ inferiora ſunt nobis, reuerentiam abundātiorem habent.) Manifeſtum eſt quia pudenda noſtra, quæ turpia videntur, dum aſpectus publicos vitant, honeſtate ſe

con-

contegunt,ne per irreuerentiam horreant. Simili modo & A
quidam fratrum cum ſint egeſtate & habitu inhoneſti, non
tamen ſunt ſine gratia, propter quod membra ſunt corpo-
ris noſtri. Nam ſolent ſuccincti pede nudo veſticula tetrica
incedere. Quanq̃ ergo videantur contemptibiles, magis bo
nori ſunt, quia ſolẽt vitam habere mundiorem. Quod enim
hominibus videtur deſpectum, ſolet à deo pulchrum iudi-
cari. ¶ Quæ autẽ honeſta ſunt noſtra, nullius egent.) Aper-
tum eſt quia caput non eget, neque facies, neque manus, vt
his addatur per quod decorentur: ita & fratribus in quibus
ſtudium peritiæ, & conuerſationis viget honeſtas, nihil eſt
quod à nobis addatur. debitus enim illis redditur honor.
Deſpectis verò vel humilib' exhortatio neceſſaria eſt, per
quam addatur illis aliquis honor vt fiant vtiles: ſi quo mi-
nus, ipſo contemptu negligentiores circa ſe erunt, in quibus
magis proficiendum eſt. ¶ Sed deus temperanit corpus, ei
cui deeſt, ampliorem honorem tribuendo: vt non ſit ſchiſ-
ma in corpore, ſed ipſa pro inuicem ſolicita ſint membra.)
Sic dicit à deo moderatum humanũ corpus, vt omnia mẽ- B
bra eius neceſſaria ſint, ac per hoc pro ſe inuicem ſolicita,
quia aliud ſine altero eſſe non poteſt, & quod inſerius puta-
tur, magis neceſſarium eſt: ſicut & de fratribus expoſitũ eſt
vel diſputatũ, quia nullus debet velut ioutilis deſpici. ¶ Et
ſi quid patitur vnum membrum, compatiuntur omnia mẽ-
bra.) Hoc de membris corporis carnis ambiguum non eſt:
quia ſi oculus aut pes vel manus capiãtur ægritudine aliqua
infirmitatis, totũ condolet corpus. ita & nos docet cõdole-
re fratrib', ſi aliquid huiuſmodi aut neceſſitatis emerſerit.
¶ Siue glorificatur vnum membrũ, congaudent omnia mẽ-
bra.) Manifeſtum eſt quia lætum eſt caput ſiue cætera mẽ-
bra, ſi pedes fuerint accurati vel ſani. Sic debemus & nos a-
lacres fieri ſi fratrem aliquem viderimus cultorem dei, &
auctum honeſtate morum, hoc eſt ſanum eſſe cõſilio. ¶ Vos
autem eſtis corpus Chriſti, & membra de membro.) Oſtẽ-
dit apertè noſtram ſe cauſſam per membrorum carnalium
rationẽ tractaſſe, quia non omnes poſſumus eadem, ſed ſin-
guli pro qualitate fidei & gratiã habemus conceſſam. ¶ Et C
quoſdam quidẽ poſuit deus in eccleſia primùm apoſtolos.)
Caput itaque in eccleſia apoſtolos poſuit, qui legati Chri-
2.Cor.5. ſti ſunt, ſicut dicit idem apoſtolus: Pro quo legatione fun-
gimur. Ipſi ſunt epiſcopi, firmante iſtud Petro apoſtolo, &
Acto.1. dicente inter cætera de Iuda: Et epiſcopatum eius accipiet
alter. ¶ Secundo prophetas.) Prophetas duplici genere in-
telligamus, & futura dicentes, & ſcripturas reuelantes: quã-
uis ſint & apoſtoli prophetę, quia prim' gradus omnia ſub-
iecta habet. Denique peſſimus Caiphas propter quod prin
ceps ſacerdotum erat, prophetauit, ordinis vtiq; cauſſa, non
proprij meriti. Tamen ſpecialiter erant prophetæ & ſcri-
pturarum interpretes, & futura dicentes: ſicut erat Agabus,
qui exitia & vincula huic apoſtolo prophetauit futura Hie
roſolymis, & famem cecinit quę facta eſt ſub Claudio. Ideo
Actuum.21. & 11. quanq̃ ſit melior apoſtolus, aliquando tamen eget prophe-
tis. Et quia ab vno deo patre ſunt omnia, ſingulos epiſco-
pos ſingulis eccleſiis præeſſe decreuit. ¶ Tertio doctores.)
Illos dicit doctores qui in eccleſia literis & lectionibus re- D
tinendis imbuebant more ſynagogæ, quia traditio illorum
ad nos tranſitum fecit. Quarto loco ait: ¶ Deinde virtutes,
exinde gratiam curationum.) Poteſt enim aliquis non eſſe
epiſcopus, & habere in ſe donum virtutis ſanitatum. Quin-
to loco donum intellectus tribuit. ¶ Opitulationes, guber-
nationes.) Vt in rebus diuinis vigilet intellectu: ita tamen,
vt in aliquibus quæ implere non conceditur, ab alio ſumat
quod dehabet, quia totum vni concedi non poteſt. Sunt &
gubernatores qui ſpiritalibus retinaculis hominibus docu-
mẽto ſunt. ¶ Genera linguarum.) Vt donum ſit dei, multas
linguas ſcire. ¶ Interpretationes ſermonum.) Vt hoc alicui
gratia dei impertiat, vt linguarũ interpretandarum habeat
peritiam. ¶ Nunquid omnes apoſtoli?) Verũ eſt quia in ec-
cleſia vnus epiſcopus eſt. ¶ Nũquid omnes prophetæ?) Nõ
eſt ambiguum non omnibus concedi prophetiam. ¶ Nun-
quid omnes doctores?) Ille doctor eſt: cui conceditur.
¶ Nunquid omnes virtutes?) Hic poteſt habere virtutem,
cui dat deus dæmonia eiicere. ¶ Nunquid omnes gratiam
habent curationum?) Quomodo poteſt fieri vt omnes ha-
beant dona curationum? Nunquid omnes linguis loquun-
tur?) Non vtiq; niſi qui accipit donum in hac re. ¶ Nũquid
omnes interpretantur?) Ille poteſt linguas interpretari, cui
dat deus. In ſupradictum ſenſum hæc inſerenda. Explana-
uit enim reddita ratione omnes habere diuerſas gratias, nec
totum alicui concedi exemplo membrorũ. Exemplo enim
corporis carnis, ſpiritale corpus inſinuat, ac per hoc in om-
nibus deum benedicendum, & in ipſius nomine gloriã dum
cuius gratia eſt. Hanc rationem etiam in rebus phyſicis in-
uenimus. Aurum enim cum melius argento ſit, plus tamen
in vſu argentum eſt: & cum æs neceſſarium ſit, plus tamen
ferro opus eſt. Nihil enim penè ſine ferro fit, cum ſit inferi-
us. Et poſt hæc: ¶ Aemulamini autem chariſmata meliora.)
Hoc mox in ſubiectis abſoluit. ¶ Et adhuc magis excellen-
tiorem viam vobis demonſtro.) Gradatim illos ad vtiliora
prouehit, oſtẽdens illis gratiam ſupradicti omnis doni, quæ
in hominibus videntur, ſiue loquendi, aut curandi, aut pro-
phetandi, non ad meritum hominis pertinere, ſed ad hono-
rificentiam dei. Ideoque nunc viam ſe dicit illis oſtendere
planiorem, qua itur ad cœlum, quæ meritum collocat apud
deum. Nam quia ſupradicta non ſemper ad meritum perti-
nent, dicit ſaluator: Multi mihi dicent in illa die, id eſt iudi- Matth.7.
cij, domine domine, nónne in nomine tuo prophetauimus,
& in nomine tuo dæmonia eiecimus, & virtutes multas fe-
cimus? Et quia nõ hoc ad meritum pertinet, ſed officia ſunt
eccleſiæ: ad confuſionem gentilium, & dei honorificentiam
proteſtandam, dicit eis dominus: Recedite à me, non noui
vos, operarij iniquitatis. Securi enim quia dei in illis opera-
tio cernebatur, negligentes erga ſe fuerunt. Nam & illis ſe-
ptuaginta duobus diſcipulis gaudẽtibus quod dæmonia il-
lis ſubdita fuerant, dicit ſaluator: Nolite in hoc gaudere q Lucæ.10.
dæmonia vobis ſubiecta ſunt, ſed in hoc gaudete quod no-
mina veſtra ſcripta ſũt in cœlo. Quare, niſi quia nomini dei
ſubiecta ſunt, non hominis merito? Et quare nunc non ita
fit vt habeant homines gratiam dei? Inter initia fieri opor-
tuit, vt fundamenta fidei acciperent firmitatem. Nunc autẽ
non opus eſt, quia populus populum adducit ad fidem, cum
videntur eorum bona opera, & prædicatio ſimplex.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SI linguis hominum loquar, & angelorum: chari-
tatem autem non habeam: vnum ſum velut æra-
mentum reſonans, aut cymbalum tinniens.) Ma-
gna vtique videtur gratia diuerſis loqui linguis:
plus autem aliquid eſt etiam ſi poſſit angelorum linguã ſci-
re, id eſt, ſi ſpiritaliter cognitum poſſit habere angelicũ mo
tum. Sed hoc ad meritum non adſcribi, ſed ad dei gloriam
ſubiectis oſtendit, dicens ſic eſſe vt æramentũ reſonans, aut
cymbalum tinniens, quia ſicut æramẽtum impulſu alterius
reſonat aut cymbalũ tinnit, ita & hic qui linguis loquitur,
ſpiritus ſancti effectum habet & motum vt loqui poſſit, ſi-
cut & alio loco dicit ſaluator: Nõ enim vos eſtis qui loqui-
mini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Nam
& aſina locuta eſt humana lingua ad Balaam filium Beor, vt
addiſceret dei maieſtatem: & pueri infantes in laudem dei
proruperunt ad confuſionem Iudæorum. Saluator autẽ non
ſolum iſtos, ſed & lapides ad condemnationem perfidorũ,
& gloriam dei clamare poſſe oſtẽdit. Et inter ipſa primor-
dia ad commendationem fidei, qui baptizabãtur, linguis lo-
quebantur. ¶ Et ſi habeam prophetiã, & ſciero omnia my-
ſteria, & omnem ſcientiam: charitatem autem non habeam:
nihil mihi prodeſt.) Verè nihil prodeſt. Ad dei enim glo-
riam prophetatur, ſicut dicit Dauid propheta: Non nobis
domine, non nobis: ſed nomini tuo da gloriam. Nam & Ba-
laam prophetauit, cum propheta non eſſet, ſed ariolus: &
Caiphas prophetauit, non merito, ſed dignitate ordinis ſa-
cerdotalis: & Saul prophetauit, cum iam inobediẽtiæ cauſ-
ſa ſpiritu malo fuiſſet repletus, ſed propter dei cauſſam non
poſſet comprehendere Dauid quem & occidere volebat.
¶ Et ſi ſciero omnia myſteria.) Iudæ enĩ nihil profuit fuiſſe
cum apoſtolis, & didiciſſe myſteria, cum charitatis hoſtis
tradidit ſaluatorẽ. Et propheta Ezechiel diabolũ myſteria

cœleſtia ſcire oſtẽdit, quãdo increpata voce iu paradiſu illũ A
dei fuiſſe, & precioſus lapides habuiſſe teſtatur. Quos lapides idem Apoſtolus doctrinæ diuinæ myſteria ſignificauit, vt nihil illi profuit, quia charitatis immemur in ſuperbiam proliliuit. ¶Et ſi habeam omnem ſcientiam.) Nihil mihi prodeſt ſcientia, ſi charitas nun ſit. Denique Scribis & Pha-
Lucæ.11. tiſæis nibil prufuit, dicente ſaluatore: Vos habetis clauim ſcientiæ, & neque vos intratis, neque alios ſinitis intruire. Per inuidiam enim charitatem corrumpentes, ſcientiã cius ad nihilum deduxerunt. Nam & Tertullianus & Nouatianus non paruæ ſcientię fuerunt, ſed quia per zelum charitatis ſœdera perdiderunt, in ſchiſma verſi ad perditiunem ſui hæreſes creauerunt. ¶Et ſi habuero omnem fidem, ita vt muntes transferam.) Virtutes facere, aut dæmonia per fidẽ eiicere dei virtus & gluria eſt: nec hoc ad meritũ proficit, niſi quis bonæ cõuerſationis fuerit æmulus, ſicut ſupra memoraui. ¶Et ſi erugauero umnem ſubſtantiam meã.) Apertum eſt quia ſi omnis ſubſtantia impendatur, uihil proficit charitate ueglecta, quia caput religionis, charitas eſt: & qui B
caput nou habet, vitam non habet. ¶Et ſi tradidero corpus meum vt ardeam, uihil mihi prodeſt.) Sine charitate nihil prodeſt, quia ſundamentum religionis charitas eſt. Quicquid ergo ſine charitate fit, caducũ eſt. ¶Charitas magnanima eſt, iucunda eſt. Charitas uon æmulatur, uou inflatur, non perperam agit, non ambitioſa eſt, non quærit quæ ſua ſunt. Non irritatnr, non cogitat malnm, non gaudet in iniquitate, congaudet autẽ veritati. Omnia tolerat, omuia credit, omnia ſuffert, omuia ſperat. Charitas nonquam excidet.) Tanta præcunia charitatis edocuit, vt non immerito hãc cæteris antepouere videretur, & incaſſum laborare eos qui aliis mandatis operam dant, huic uon obtemperantes.
1.Ioan.4. Hinc ait Ioannes apoſtolus: Charitas deus eſt: & qui charitatem non habet, ſciat ſe deum non habere. Vnde & in alia
Ephe.2. epiſtola idem Paulns Apoſtolus ait: Deus autem qui diuẽs eſt io miſericordia, propter multam charitatem ſuã miſertus eſt noſtri. Qui ergo charitatem non habet, ingratus eſt miſericordiæ dei, quia ooo diligit per quod ſaluatus eſt. Vt C
proinde diſcerent qula graoiter delinquebãt quieſcam fraternæ charitati præponebãt. Nam hæc eſt qoæ & in præſenti prodeſt, & in æternum cum deo parmanet. ¶Siue autem prophetiæ euacuabontur, ſiue linguæ ceſſabunt, ſiue ſcieotiæ cuacuabuntur. Ex parte enim cognoſcimns, & ex parte prophetamus: cum autem venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt.) Omnia chariſmatũ dooa euacuari dixit, quia non tantum poſſunt comprehendere, quãrum ipſa varitas habet. Neq; nos aut capere aut narrare poſſumus plenitudinem veritatis. qui eoim fieri poteſt vt lingua humana omne cõplectatur quod dei eſt? Ideo deſtruetur imperfectin noſtra, nõ id quod verum eſt euacuabitur: ſed dum additur imperfectio, quod deeſt deſtruetur. Deſtructio enim imperfectinnis eſt, quando id quod imperfectum eſt, impletur verum. ¶Cũ eſſem paruulns, quaſi paruulos loquebar, quaſi paruulus ſapiebã, quaſi paruulus cogitabam, Cum factus ſum vir, ea quę paruuli erant, deſtruxi.) Hoc dicit quia exeuntes ſancti dc hoc mũdo, plus ne- D
ceſſe eſt inueniant, quàm nunc putant, ſicut Ioannes apoſto
1.Ioan.3. lus de ſaluatore dixit: Tunc videbimus illum ſicuti eſt. Io hac ergo vita paruuli ſumus, ad comparationem futuræ vitæ: quia ſicot vita hæc imperfecta eſt, ita & ſcientia. ¶Videmus nũc per ſpeculũ in ænigmate, tunc verò ſacie ad faciem.) Apertum eſt nunc imagines videri per fidem, runc res ipſas. ¶Modo ſcio ex parte, runc verò cognoſcam ſicut & cognitus ſum.) Id eſt, videam quæ promiſſa ſunt, ſicot videor. hoc eſt præſentem eſſe ad deum vbi Chriſtus eſt.
¶Manent autem fides, ſpes, charitas: tria hæc: maior autem horum eſt charitas.) Dignè maior eſt charitas, quia vt fides prædicaretur, & ſpes eſſet futuræ vitæ, charitas præſtitit ſicut ſupra memoraui. Vnde & Ioannes apoſtolus, Ex hoc
Ibidem. cognoſcimus, inquit, charitatem eius, quia ipſe pro nobis animam ſuam poſuit. Iuſte igitur maior charitas, per quã reformatum eſt geoos homauum.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SEctamiui charitatem, æmulamini ſpiritalia, magis autem vt propheteris.) Poſt charitatem, prophetandi ſtudium magis habendum hortatur: quia quãuis magni ſint ſpiritales gradus quos enumerat: hic tamen melior qui ad vtilitatem eccleſiæ pruficit, vt diſcant omnes diuinæ legis rationem. In quo enim quis animum dederit, in eo ipſo accipit dounm, dicente Salomone: Scire legem, ſenſus eſt optimus. ſcientia enim charitatẽ ſubnixa non inflatur, ſed eſt manſueta, pruficiens umnibus ad vtilitatem. ¶Qui enim loquitur linguis, non hominibus loquitur, ſed deo. nemo enim audit. ſpiritu autem loquitur myſteria.) Hoc eſt quod dicit, qnia qui loquitur incognita lingua, deo loquitur, quia ipſe nmnia nouit. homines enim neſciunt, idtoque nullus eſt ex hac re prnfectus. ſpiritu autem loquitnr, non ſenſu, quia ignorat quod dicit. ¶Qui enĩ prophetat, bominibus loquitur ad ædificationem & exhortationem, & conſolatiunẽ.) Aedificatur enim qnando quæſtionum ſolutionem addiſcit. Exhortatio autem illi fit, vt
B deſideriũ patiatur prophetandi. Conſolatur verò, quia cõtemptum diſciplinæ in ſpe vldet. Scientia enim legis firmat animus, & pruuocat ad ſpei meliuris profectum. ¶Qui luquitur lingua, ſe ipſum ædificat. qui verò prophetat, eccleſiam ædificat.) Per id enĩ quud forte ſolus ſit quod loquitur, ſe ſulum ædificat: nam qui prophetat, omnem plebẽ ædificat, dũ intelligitur ab omnibus quid loquatur. Prophetas interpretes dicit ſcripturarum. Sicut enim propheta ſutura prædicit, quæ ueſciuntur: ita & hic dum ſcripturarum ſenſum, qui multis ucculrus eſt, manifeſtat: dicitur prophetare. ¶Vulu autem vos omnes luqui linguis, magis autẽ vt propheteris.) Nõ poterat pruhibere loqui linguis, quia ſuperius dunum iſtud dicit eſſe ſpiritus ſancti: ſed ideu prophetandi magis ſtudium habendum, quia vtilius eſt. ¶Maior eſt enim qui prophetat, quàm qui loquitur lingua, niſi interpretetur.) Qnia ſi interpretari poterit, nõ erit minnr, quia eccleſiam ædificat. hoc enim maius eſt, quod omnibus prodeſt. Hic enim per donum dei linguis loquitur, qui etiã
C interpretatur, ſicut & illi duodecim in actibus apoſtolorũ. ¶Nunc autẽ fratres, ſi venero ad vos linguis loquens, quid vnbis prodero ſi nõ loquar vobis aut in reuelatione, aut in notitia, aut in prophetia, aut in doctrina?) Hæc omnia vnũ ſignificant. Docere enim nemo poterit, niſi iotelligatur. ¶Tamen quæ ſine anima ſunt vocem dantia, ſiue tibia, ſiue cithara, ſi diſtinctionem ſonitus nõ dederint, quomodo cognoſcetur quod per tibiam canitur, aut quod citharizatur? Etenim ſi incertam vocem dederit tuba, quis ſe parabit ad prælium?) Quoniam exempla facilius ſuadent quàm verba, exemplis commendat per quæ facile aſſequantur nõ debere illos in eccleſia loqui linguis, qui interpretari nõ poſſũt. Vt quid enim loquatur, quem nemo intelligit? ¶Ita & vos per linguam niſi ſignificantem ſermonẽ dederitis, qoomodo ſcietur quid loquimini? Eritis enim in aëra loquentes.) Hoc eſt, oihil proficiẽtes. ¶Vtputa genera linguarum ſunt in hoc mondo, & nihil ſine voce.) Multa quidem genera ſunt linguarum, inquit, ſed habent proprias vocum ſignifi-
D cationes, vt iotelligautur. ¶Si ergo ueſciero virtutẽ vocis, ero ci cui loquor barbarus, & is qui loquitur, mihi barbarus.) Non vtique id ſtudendnm mnnet, vt inuicem per iocognitam linguam barbari ſibi videantur, ſed quia concordiæ res eſt, his oitendum eſt, vt per vnanimitatẽ intellectus, communi lætitia glorientur. ¶Sic & vos quoniam æmulatores eſtis ſpirituum ad ædificationem eccleſiæ, quærite vt propheteris.) Quia prodeſt ſcripturas explanare. nam incitatur & gaudet animus quando aliquid de ſcripturis percipit: & quantum propenſior in hac parte ſit, tantum deſerit vitia. propterea ad hanc partem ſtudiũ monet applicandũ. ¶Ideo qui loquitur lingua, oret vt interpretetur.) Eũ qui linguis loqui deſiderat, orare debere vt accipiat donum interpretandi, vt proficiat cæteris ſtudium eins. ¶Si orauero lingua, ſpiritus meus orat, mens autem mea ſine fructu eſt.) Manifeſtum eſt ignorare animum noſtrum ſi lingua loquatur quam neſcit, ſicut aſſolent Latini homioes Græcè cantare oblectati ſono verborum, neſcientes tamen quid dicãt. Spiritus autem qui datur in baptiſmo, ſcit quid oret animus

dum

A dum loquitur, aut perorat lingua ſibi ignota: mens autẽ qui eſt animus, ſine fructu eſt. Quem enim poteſt habere fructum, qui ignorat quæ loquatur? ¶ Quid eſt ergo? Orabo ſpiritu, orabo & mente. pſalmum dicam ſpiritu, pſalmũ dicam & mente.) Hoc dicit, quia cum quis hac lingua loquitur quam nouit, tam ſpiritu quàm mente orat, quia non ſolum ſpiritus eius quẽ dixit datum in baptiſmo, ſcit quid oratur, ſed & animus ſimili modo & de pſalmo non ignorat. ¶ Cæterùm ſi benedixeris ſpiritu.) Hoc eſt, ſi laudem dei lingua loquaris ignota audientibus. ¶ Quis ſupplet locum idiotæ? quomodo dicit amẽ ſuper tuam benedictionẽ, quia neſcit quid dicas?) Imperitus enim audiens quod non intelligit, neſcit finem orationis, & nõ reſpondet amẽ, id eſt, verum, vt cõfirmetur benedictio. Per hos enim impletur cõfirmatio precis, qui reſpondẽt amen, vt omnia dicta veri teſtimonio in audientium mentibus confirmentur. ¶ Nàm tu quidem gratias agis.) De eo dicit qui cognita ſibi loquitur, quia ſcit quid dicat. ¶ Sed alius non ædificatur.) Si vtiq; ad ædificandam eccleſiam conueniris, ea debẽt dici quæ intelligant audiẽtes. B Nam quid prodeſt vt quis lingua loquatur quam ſolus ſcit, vt qui audit, nihil proficiat? Ideo tacere debet in eccleſia, vt ij loquantur qui proſint audientibus.

¶ Gratias ago deo meo, quod omnium veſtrum lingua loquor.) Quoniam ſuperius linguis loqui, donum eſſe dixit ſpiritus ſancti, ideo ad deum refert quod omniũ lingua loqueretur. Et ne forte quaſi æmulus per inuidiã hoc dicere videretur, oſtẽdit ſe omnium quidem horum loqui linguis, & quia non valde prodeſt. ¶ Sed in eccleſia, inquit, volo quinque verba loqui per legem, vt & alios ædificem, quàm decem milia verborum in lingua.) Vtilius dicit paucis verbis in apertione ſermonis loqui quod omnes intelligant, q̃ prolixam orationem habere in obſcuro. Hi ex Hebræis erant, qui aliquando Syra lingua plerumque Hebræa in tractatibus aut oblationibus vtebantur ad commendationem. Gloriabantur enim ſe dici Hebræos propter meritũ Abrahæ. [Ephe. 6.] Quod idem Apoſtolus pro nihilo habuit, dicens: Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti. ¶ Fratres, nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote, vt ſenſibus perfecti ſitis.) Perfectos illos vult eſſe, vt ſciant quid ad inſtructionem eccleſiæ ſit neceſſarium, vt C recedentes à malitia & erroribus, iis ſtuderent quæ proficerent ad vtilitatem fratrũ. Hic eſt enim ſenſu perfectus, qui id agit vt proſit alicui maximè fratri. [Eſaiæ 28.] ¶ In lege enĩ ſcriptũ eſt, quia in aliis linguis & in labiis aliis loquar populo huic, & nondum me exaudiẽt, dicit dominus.) Hoc dominus de his dixit quos præſciit nec ſaluatori credituros. In aliis enĩ linguis & in aliis labiis loqui, nouum teſtamentum eſt prædicare, ſicut dicit Hieremias propheta: [Hiere. 31.] Ecce, venient dies, dicit dominus, & conſummabo domui Iſrael & domui Iuda teſtamentum nouum, non ſecundũ quod diſpoſui patribus illorum. hoc eſt, immutata ratione aliter loqui quàm ſe legis veteris verba habeant, dum audiunt ſabbatũ ſolui, neomenias euacuari, circuncisionem ceſſare, ſacrificia immutari, eſcas dudum prohibitas licere edere, Chriſtum de deo deum prædicare. hoc eſt aliis linguis & aliis labiis loqui: & nec ſic perfidi deũ obaudire voluerunt. Poteſt & ſic intelligi, vt quia multi Iudæorum maleuoli erant, & propterea D dignum nõ erat bis in reuelatione loqui euangelium, ſed in parabolis loqueretur ad eos, & intelligentes iden ſibi non reuelari quia mali erant, nec ſic ſe corrigerent vt mereri ſe facerent per explanationem audire verba dei. Vnde dicunt [Matth. 13.] diſcipuli ad dominum: Domine, quare in parabolis loqueris illis? Et dominus: Quia vobis datũ eſt, inquit, noſſe myſterium regni dei, illis autem non: vt videntes non videant, & audientes non intelligant. ne indigni ſalutem perciperẽt. quod animaduertentes pro meritis ſuis factum, nec ſic cõuerſi deo ſatisfacere voluerunt. ¶ Itaque linguæ in ſignum ſunt.) Hoc eſt, velamine incognitæ linguæ obſcurati ſunt ſermones dei, ne videantur à perfidis, vt cum audiuntur incognitæ linguæ, ſignum ſit quia propter perfidiam factum eſt ne audiens intelligat. ¶ Non vtique iis qui credunt, ſed non credentibus.) Hoc eſt quod dixi, quia ad occultandos ſenſus incredulis proficiunt linguæ. ¶ Prophetia autem nõ

A incredulis, ſed iis qui credunt.) Hoc eſt, non cõpetit fidelibus audire linguas quas nõ intelligant, ſed infidelibus, qui nõ ſunt digni intelligere, ſicut dicit Eſaias propheta: Vade, [Eſaiæ 6.] & dic populo huic: Aure audietis, & non intelligetis, &c.

¶ Si conuenerit vniuerſa eccleſia in vnum, & loquantur omnes linguis, introeant autem & idiotæ, nónne dicent, quia inſanitis?) Manifeſtum eſt quia ſi omnes diuerſis linguis loquãtur, tumultus fit quidã inconditus populi quaſi phreneſin patientis. ¶ Si autem omnes prophetent, intret autem aliquis infidelis vel idiota, increpatur ab omnibus, redarguitur ab omnibus, occulta cordis eius manifeſta fiunt, & tunc cadens in faciem, adorabit deum, pronuncians quod vere deus ſit in vobis.) Cũ enim intelligit & intelligitur, audiẽs laudari deum & adorari Chriſtum, peruidet veram eſſe & venerandam religionẽ, in qua nihil fucatum, nihil in tenebris videt geri, ſicut apud paganos quibus velãtur oculi, ne quæ ſacra vocant perſpicientes, variis ſe vanitatibus cernãt illudi. Omnis enim impoſtura tenebras petit, & falſa pro veris oſtendit. Ideo apud nos nihil abdite, nihil ſub velamine, B ſed ſimpliciter vnus laudatur deus, ex quo ſunt omnia, & vnus dominus Ieſus, per quem omnia. Si enim nullus ſit qui intelligat, aut à quo ipſe diſcutiatur, poteſt dicere ſeductionem eſſe quandam & vanitatem, quæ ideo linguis canitur, quia pudoris eſt ſi reueletur. ¶ Quid eſt ergo fratres, cũ conuenitis, vnuſquiſque veſtrum pſalmum habet.) Id eſt, laudem dei per canticum eloquitur. ¶ Doctrinam habet.) Hoc eſt, ſenſuum per ſpiritalem prudentiam habet expoſitionem. ¶ Reuelationem habet.) Id eſt, ſubeſt ei prophetia occultorum, quæ ad omnium mentẽ perueniat fauente ſpiritu ſancto. ¶ Linguam habet.) Vt eos qui lingua loqui poterant, non contriſtaret, permiſit eos loqui linguis: ita tamẽ, vt interpretatio ſequeretur. Ideo ait; ¶ Interpretationẽ habet.) Vt ſi interpres adeſſet, daretur locus loquẽdi linguis. ¶ Omnia ad ædificationem fiant.) Concluſio hæc eſt, vt nihil incaſſum in eccleſia geratur, hócque elaborandum magis vt imperiti proficiant, ne quid ſit corporis per imperitiam tenebroſum. Idcirco omnes paratos vult cõuenire diuerſis donis ſpiritalibus, vt ipſa auiditate animi vigilantes inuicem ſe exhortati, meliora dona æmularẽtur, ad illuminationẽ C fratrũ. ¶ Siue enim lingua quis loquitur per duos, vt multũ tres, & particulatim vt vnus interpretetur.) Hoc eſt, duo aut tres, non plus linguis loquantur, ſed ſinguli, non ſimul omnes, ne inſanire viderentur. Ideo ergo vt multum tres, ne occuparent diẽ linguis loquentes, & interpretes illorum, & non haberent prophetæ tẽpus ſcripturas differẽdi, qui ſunt totius eccleſiæ illuminatores. ¶ Quod ſi nõ fuerit interpres, taceat in eccleſia, ſibi autem loquatur & deo.) Hoc eſt, intra ſe tacitè oret aut loquatur deo, qui audit muta omnia. In eccleſia enĩ ille debet loqui, qui omnibus proſit.

Prophetę autẽ duo vel tres loquantur, & alij examinent vel interrogent.) Ipſum modum tenuit dicendo: Duo aut tres loquantur, ſinguli autem, ſicut ſuprà. Cæteros aut interrogare permiſit de iis quæ forte in ambiguum veniunt, aut quę aſſequi aliquis nõ poteſt, quia diuerſa ſunt ingenia, vt diſputatione planiore dilucidentur. ¶ Quod ſi alij reuelatum fuerit ſedenti, prior taceat.) Id eſt, permittat potior inferiori, vt ſi poteſt dicat: D nec ægre ferat, quia poteſt & illi dari donum vt dicat, cum videtur inferior, quod potiori cõceſſum nõ eſt. Sicut enim totum vni concedi non poteſt licet potiori, ita & nõ poteſt alicui quamuis inferiori nihil impertiri, vt nemo ſit vacuus à gratia dei. ¶ Poteſtis enim per ſingulos prophetare, vt omnes diſcant, & omnes exhortentur.) Hæc traditio ſynagogæ eſt, quam nos vult ſectari, quia Chriſtianis quidẽ ſcribit, ſed ex gentibus factis, non ex Iudæis, vt ſedẽtes diſputent ſeniores dignitate in cathedris, ſequentes in ſubſelliis, nouiſſimi in pauimento ſuper mattas. Quibus ſi reuelatum fuerit, dandum locum dicendi præcipit, nec deſpiciendos, quia membra corporis ſunt. ¶ Et ſpiritus prophetarũ, prophetis ſubiectus eſt.) Quia enim vnus atque idem ſpiritus eſt, qui tam prophetis futura dicentibus, quàm iis qui reuelant ſcripturas, infundit ſe pro ratione & qualitate cauſſarum, idcirco dixit: Subiectus eſt prophetis, vt ingenia accẽ-

deret

deret hac ſpe quod ſpiritus conatus adiuuet. Deſiderio enĩ A
optimo ad dei res enarrãdas ſubuenit, vt impleat boni pro-
poſiti voluntatẽ. Nam & de ſaluatore idem dictum eſt: Bi-
1. Corin. 9. bebant autem de ſpiritali ſequente petra: petra autem erat
Chriſtus. Hoc eſt & ſubiectum eſſe, quod & ſequi. Seque-
batur enim vt humanis ſuffragiis deficiẽtibus adeſſet ad au-
xilium tribuendum. Ita & ſpiritus ſubiectus dicitur, vt co-
natus bonos adiuuet, eũ ſuggerit. Subiectus enim videtur,
qui cœpta alterius perficit. ¶ Non eſt enim diſſenſionis res,
Ioan. 14. ſed pacis.) Quia ergo pacis res eſt, dicente ſaluatore: Pacem
meam do vobis, pacem relinquo vobis: nemo alterum non
ſinat dicere, neque ılcbet dicenti ſtudio contradicẽdi reſi-
ſtere, ne diſcordia fiat in corpore. Qui enim in pace vocan-
tur, patientiæ debent ſtudere, ne pacis iura ſoluantur. ¶ Si-
cut in omnibus eccleſiis ſanctorũ doceo.) Hoc dicto hor-
tatur illos vt quæ præcepit faciant, quando ſimiliter ſe ec-
cleſiis ſanctorum prędicare teſtatur. ¶ Aut à vobis verbum
dei profectum eſt, aut in vos ſolos deuenit?) Arguẽtis ver- B
ba ſunt. Sic enim inflati erãt, quaſi ipſis promiſſa fuiſſet hæc
ſalus, & exemplo eorum cæteræ gentes vocarentur ad fidẽ,
aut non eſſent aliqui qui poſſent accipere gratiam dei apo-
ſtolis prædicantibus. Sic enim ſe iactabant, quaſi beneficiũ
darent magis quàm acciperent accedentes ad fidem. Vnde
dicit: Aut in vos ſolos deuenit verbũ dei? Omnis enim qui
vult aliquid emere quod ſcit ab aliis non requiri, cum quo-
dam faſtidio accedit ad emptionem, quaſi beneficium præ-
ſtiturus vendẽti. Ideo hoc Apoſtolus arguit in Corinthiis,
quia tales ſe præbebant elatione vanitatis, quaſi ſi ipſi non
obedirent verbis fidei, nemo eſſet qui crederet: ſicut dicit
Acto. 13. Iudæis: Vobis primis oportebat loqui verba vitę huius: ſed
quia repuliſtis ea, indignos vos facientes æternæ vitæ, ecce
conuertimus nos ad gentes. ¶ Si quis exiſtimatur propheta
eſſe aut ſpiritalis, cognoſcat quæ ſcribo vobis, quia domini
ſunt.) Hoc dicẽs, tangit ſupra memoratos falſos apoſtolos,
à quibus fuerant deprauati, qui pro deſideriis hominum nõ
diuina ſed terrena docebãt. Ideo hic nihil ſuũ tradere ſe di- C
cit, ſed domini, vt quibus ſuadet, deo acquiſiti non homini-
bus videantur: qua fiducia & conſtanter prædicat, liberam
habens conſcientiam, quia non hominibus placere vult, ſed
deo. Vnde peccatoribus non blanditur vt creſcant: ſed ad-
monet, vt declinant. ¶ Si quis autem ignorat ignorabitur.)
Rectè, quia qui neſcit domini eſſe quæ loquitur Apoſtolus,
& ipſę à domino ignorabitur in die iudicij, dicẽte domino:
Matth. 25. Amen dico vobis, quod neſcio vos. ¶ Propter quod fratres
æmulationem habete prophetandi.) Quamuis arguat hos,
& in multis reprehendat & corripiat, eò quòd receſſerant
à traditione eius: tamen fratres hos vocat, quia dicit Eſaias
ad plebem domini: Dicite iis qui nõ recte ambulant in viis
meis, fratres noſtri eſtis vos. Vt ergo cõſolaretur iſtos poſt
correctiones, fratres illos vocat: & ad æmulationẽ prophe-
tiæ hortatur, vt aſſidua diſputatione & explanatione legis
diuinæ fierent ſtructiores, vt poſſent dicere peruerſas eſſe
pſeudoapoſtolorum prædicationes. ¶ Et loqui linguis no-
lite prohibere.) Et hoc propter charitatem, vt qui poſſunt D
loqui linguis, & qui interpres fuerit præſens, non vetentur,
ne fiat diſſenſio. ¶ Omnia autem honeſte, & ſecundum or-
dinem fiant.) Hoc eſt ſecundum ordinem ſupradictũ. Ho-
neſte autem illud fit quod cum pace & diſciplina fit.

MVlieres veſtræ in eccleſia taceant.) Nunc tradit
1. Timo. 2. quod prætermiſerat. Superius enim velari mulie-
res in eccleſia præcepit, modo vt quietæ ſint &
verecundæ oſtendit: vt operæpreciũ ſit, quia ve-
lantur. Si enim imago dei vir eſt, nõ fœmina, & viro ſubie-
cta eſt lege naturę: quantò magis in eccleſia debẽt eſſe ſub-
iectæ propter reuerentiam eius qui illius legatus eſt, qui e-
tiam viri caput eſt? ¶ Non enim permittitur illis loqui, ſed
eſſe in ſilentio, ſicut & lex dicit.) Quid dicit lex? Ad virum
Gene. 3. tuum conuerſio tua, & ipſe tui dominabitur. Lex hæc ſpe-
cialis eſt. Hinc Sara dominum vocabat Abraham virũ ſuũ.
Ac per hoc in ſilentio iubẽtur eſſe, ne ſupradictæ legis ſen-
tentia infirmetur, cuius memor Sara viro ſuo erat ſubiecta,
ſicut dictum eſt. Quanuis vna caro ſit, ſed duabus ex cauſis
iubetur eſſe ſubiecta: quia & ex viro eſt, & per ipſam intra-

A uit peccatum. ¶ Si quid autẽ diſcere volunt, domi viros ſuos
interrogent. Turpe eſt enim mulieribus in eccleſia loqui.)
Turpe eſt, quia contra diſciplinam eſt, vt in domo dei qui
eas ſubiectas viris ſuis eſſe præcepit, de lege loqui præſu-
mant, cum ſciant illic viros habere primatum, & ſibi magis
cõpetere vt in domo dei precibus vacent, linguam retinen-
tes, aures aperiant, vt audiant quomodo miſericordia dei
mortem vicit per Chriſtum, quæ per eas regnauit. Nam ſi
audeant in eccleſia loqui, dedecus eſt, quia idcirco velãtur,
vt humiliatæ appareant. Illæ autem ſe inuerecunde oſten-
dunt, quod & viris opprobrium eſt. In mulierum enim in-
ſolentia, etiam mariti notantur.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

NOtum autem vobis facio fratres, quia Euangeliũ
quod prædicaui vobis, quod & accepiſtis, in quo
& ſtatis, per quod & ſalui efficimini, quod ſermo-
ne annũciaui vobis, debetis tenere, niſi forte ſine
cauſſa credidiſtis.) Oſtendit illis quia ſi in hac cauſſa quæ
ſubiecta eſt, à traditione eius ſeducti ſunt, perdiderũt quod
crediderunt. Omnis enim ſpes credentium in hoc ſenſu eſt,
quia mortui reſurgent. Quod autem dicit, in quo & ſtatis,
his dicit qui firmi erant in fide traditionis huius. Promi-
ſcuis enim loquitur, vt & ij qui in fide fixi ſunt, gaudeãt: &
qui nutant, corripi ſe doleant & corrigantur. ¶ Tradidi enĩ
vobis in primis, quoniam Chriſtus mortuus eſt pro pecca-
tis noſtris ſecundum ſcripturas.) Scripturas teſtamenti ve-
teris memorat, quæ futuram paſſionem domini cecinerunt,
Dicit enim Eſaias propheta: Vt ouis ad immolandũ ductus Eſaiæ. 53.
eſt. Et inter cætera, quoniã tolletur à terra vita eius, ab ini-
quitatibus populi mei ductus eſt ad mortem. Hæc in Chri-
ſto reperta noſcuntur. Sed quia præteriti temporis ſignifi-
catio videtur, nõ eſt aduerſum: quia apud deum qui omniũ
præſcius eſt, nihil futurum eſt: ideo ſic dicit quod futurum
eſt nobis, quaſi factum ſit. Nam in Apocalypſi Ioannis apo-
C ſtoli dicitur. Agnus, inquit, qui occiſus eſt à conſtitutione
mundi. Quia enim aliter non fiet quàm ſcit deus, factum di-
citur. nobis enim fit, non deo, quia apud deũ nihil eſt quod
futurũ dicatur. Et in pſalmo ait: Dominus regnauit à ligno. Pſalm. 95.
Et Moyſes de cruce eius ita ſignificauit dicẽs: Tunc vide-
bitis vitam veſtram pendẽtem ante oculos veſtros, & non
credetis. Idcirco ergo in eadem cauſſa & futuri temporis a-
liquando ſignificantiam ponit, ne à peruerſis non de Chri-
ſto dictum defenderetur, ſi totum quaſi prçteritum ſignifi-
caret. ¶ Et quia ſepultus eſt.) Nulli dubium eſt ſepultũ eſſe, Eſaiæ. 53.
ſicut dicit Eſaias propheta. Et dabo malos pro ſepultura e-
ius. ¶ Et quia reſurrexit tertia die ſecundum ſcripturas.) Ionæ. 1.
Omnia in fide clauſa ſunt, ideo ſub perſona populi reſurre-
ctio domini tertia die futura deſcripta eſt. Dicit enim Oſee Oſee. 6.
propheta: Poſt biduum & in tertio die reſurgemus, & viue-
mus in cõſpectu eius. In Chriſto enim omnes reſurrexiſſe,
ſicut in Adam mortuos eſſe, nemo fidelium denegat. Simili
modo & in pſalmo ſub perſona hominis etiam de Chriſto
D ſignificat, dicens: Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius, gloria Pſalm. 8.
& honore coronaſti eum. ¶ Et quia viſus eſt Cephæ.) Id eſt
Petro. Hoc etiam Cleophas cũ ſocio ſuo teſtatur, vt in Eu- Lucæ. 24.
angelio κατὰ λουκᾶν, quod apparuit ſoli Petro. ¶ Poſtea illis
vndecim.) Et hoc in Euangelio continetur. ¶ Deinde appa
ruit plus quàm quingẽtis fratribus ſimul.) Hoc ſua fide di- Acto. 9.
cit. ¶ Ex quibus plures manent vſque adhuc, quidam autẽ
dormierunt.) De his quibus poſt reſurrectionem apparuit
dominus, tũc multos dicit fuiſſe in corpore. ¶ Deinde appa-
ruit Iacobo.) Singulariter Iacobo apparuit, ſicut & Petro.
Quod ideo puto factum, vt multifaria apparentia fidem re-
ſurrectionis firmaret. ¶ Poſtea apoſtolis omnibus.) Iterum
omnibus apoſtolis viſus eſt in monte vbi conſtituerat illis
Ieſus ſicut refert Matthæus euangeliſta. Antè in Hieruſalẽ
poſt dies octo reſurrectionis ſuę, id eſt, dominica die ianuis
clauſis intrauit ad diſcipulos, vt Thomæ animus firmare-
tur, ſicut dicit Ioannes apoſtolus. In monte enim intelligi- Ioan. 20.
tur mandata illis dediſſe. ¶ Nouiſſime autẽ omniũ quaſi ab-
ortiuo viſus eſt & mihi.) Apparuit illi primũ in cœlo, poſt
oranti in templo. Abortiuum ſe dixit: quia extra tẽpus na-
tus

tus in Chriſto apoſtolatũ accepit, iam Chriſto in cœlos re- A
Ephe.3. cepto cum carne. ¶ Ego enim ſum minimus omnium apo-
ſtolorum.) Humiliat ſe, & temporis cauſſam ſibi aſſcribit.
Tempore enim minor eſt, non dignitate. Sed quia & perſe-
cutor fuit, inclinat ſe dicens. ¶ Qui non ſum dignus vocari
apoſtolus, quia perſecutus ſum eccleſiam dei. Gratia autem
dei ſum quod ſum.) Deo dat gloriam qui eum elegit, & di-
gnitatem ſuam nõ ſibi defendit, ſed indignum ſe dicit. Vn-
de verè plus meretur, ſciens dixiſſe dominum: Qui ſe exal-
Lucæ.18 tat, humiliabitur. ¶ Et gratia eius pauper in me non fuit.)
Hoc dicit, quia non propter quod perſecutus eſt, minorem
gratiam in apoſtolatu accepit. ¶ Sed plus illis omnibus la-
boraui.) Addit ad cauſſam, quia non ſolum minoratus non
eſt, ſed & amplius propter conſtantiã qua vigebat in Chri-
ſto, afflictus eſt: quod non ægreferens dignior factus eſt.
¶ Nõ ego autem, ſed gratia dei mecum.) Ne ſe extuliſſe ia-
ctanter putaretur, ſtatim ſe humiliat, cum hoc ipſum nõ ma
gis ſibi, ſed dei gratiæ aſcribit: vt ſemper omnem gloriam
reportet ad deum. vnde iure exaltandus eſt. ¶ Siue igitur e- B
go, ſiue illi, ſic prędicamus, & ita credidiſtis.) Hoc eſt quod
ſupra ſignificauit, quia non inferiorem gratiam in prædica-
tione accepit, quàm cęteri apoſtoli, ſed vnam atque eandẽ.
Vnde magis arguit perfidiam Corinthiorum, quia cũ ma-
nifeſtata eſſet credulitas hæc apud omnes eccleſias, hi ab
hac fide & ſpe deſciuerant quam ſubiecit, dicẽs. ¶ Si autem
Chriſtus prædicatur quod ex mortuis reſurrexit, quomo-
do dicunt quidam inter vos, quoniam reſurrectio mor-
tuorum non eſt? Si ergo reſurrectio mortuorum nõ eſt, ne-
que Chriſtus reſurrexit. Si autem Chriſtus non reſurrexit,
inanis eſt prædicatio noſtra, vacua eſt & fides veſtra.) Hæc
à falſis apoſtolis erant tradita, qui Chriſtum neq; natũ, neq;
in carne paſſum, neque reſurrexiſſe aſſeuerabant: quos &
1.Ioan 2. Ioannes apoſtolus denotat quod Chriſtum in carne veniſſe
negabãt. Vnde dicit: Qui negat Chriſtum in carne veniſſe,
hic eſt Antichriſtus: & qui negat filium, nec patrem habet.
Iſti ambulabant, & quorundam fidẽ, ne imprudentes à mũ-
di ſapientibus iudicarentur, ſubuertebant: quia prudentes C
ſeculi ſtultum iudicant cum audiunt reſurrectionem mor-
tuorum. Quod ſi, inquit, verum eſt quia Chriſtus non re-
ſurrexit, falſi ſumus prędicatores, & fides veſtra inanis erit.
Hoc enim crediderunt apoſtolo prædicante, quia mortui
reſurgent: & hac ſpe attracti ſunt ad fidem: quod vtique ad
detrimentum illorum proficere aſſerit, ſi crediderũt quod
futurum non eſt: & pudoris eſt vt aliquis profiteatur hoc ſe
credidiſſe quod falſum eſt. Et verecundiam ergo illis incu-
tit, & labores illorum dicit infructuoſos, ſi quod à falſis a-
poſtolis audierunt, verum eſt, quia mortui non reſurgent.
quod nemo vtique de ſe patitur audire. vt vidẽtes hoc cõ-
tra ſe eſſe, reuerterentur ad primam fidem. ¶ Inuenimur au-
tem & falſi teſtes dei, quia teſtimonium diximus aduerſum
deum, quod ſuſcitauerit Chriſtum, quem non ſuſcitauit.)
Qui aſſerit quod Chriſtum deus à mortuis ſuſcitauit, fal-
ſus eſt teſtis ſi non eſt factum: virtutem tamen dei prędicat,
non vtique vt inimicus, qui tam admirabile factum virtuti
eius aſſcribit. Quod ſi verum eſt quia excitauit Chriſtum à D
mortuis, quid huic dicendum eſt qui & teſtis contra deum
falſus eſt, & opus eius ſtultitiã aſſerit? ¶ Si enim mortui nõ
reſurgent, neque Chriſtus reſurrexit. Quod ſi Chriſtus nõ
reſurrexit, adhuc eſtis in peccatis veſtris: & qui dormierũt
in Chriſto, perierunt.) Terret illos, vt quia nemo ſibi ma-
le vult, doleat illis hoc cœpiſſe credere quod contra ipſos
eſt. Quis enim peccata ſibi remiſſa nolit audire? Et qui dor-
mierunt in Chriſto, perierũt. Addit ad terrorem, quia cha-
rorum ſuorum exceſſum nolint æſtimare perditionẽ. Qui
enim non timuerunt, ſub hac ſpe de ſeculo exierũt, ſiue oc-
cidi non timuerunt, quia reſurgere exemplo Chriſti credi-
derunt: quod ſi non eſt verũ, perierũt. Hoc illis dicit quod
amore ſuorum defunctorum nolunt audire, vt illis ampu-
tet quod prius per errorem volebant audire. ¶ Si in hac vi-
ta tantum in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus
omnibus hominibus.) Manifeſtũ eſt quia & in hac præſenti
vita & in futura ſperamus in Chriſto. Nec enim hic deſerit
ſeruos ſuos, ſed dat illis gratiam, & in futuro erunt in glo-
ria æterna. Si autem futuræ vitæ ſpes non eſſet, omnibus ho
minibus, quod dixit, miſerabiliores eſſemus. Vt quid enim
ieiunia, vigiliæ, exitus, munda vita, iuſtitia, miſericordia,
mors, ſi pro his nulla merces erit in futuro? Increduli autem
vel hac vita fruuntur. ¶ Si enim Chriſtus reſurrexit à mor-
tuis initium dormientium, quoniam quidem per hominem
mors, & per hominem reſurrectio mortuorum.) Hoc dicẽs
tangit pſeudoprophetas qui Chriſtum natum negabant, ac
per hoc non reſurrexiſſe carnem: quia qui natus nõ eſt, nec
moritur. Sic autem probat Chriſtum à mortuis reſurrexiſſe
quia homo fuit, vt dubium non ſit hominem à deo à mor-
tuis excitatum: vt quia peccato hominis mors inuẽta eſt,
Chriſti iuſtitia reſurrectionem meruerit mortuorum. ¶ Si-
cut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto om-
nes viuificabuntur.) Hoc dicit quia ſicut Adam peccans
mortem inuenit, & omnes ex eius origine tenuit vt diſſol-
uantur, ita & Chriſtus non peccans, & per hoc vincens mor
tem: (quia qui nõ peccat, vincit mortem, quia mors ex pec-
cato,) omnibus qui ſunt ex eius corpore, acquiſiuit vitam,
id eſt, reſurrectionẽ. Quamuis ergo generalẽ tribuerit re-
ſurrectionẽ, vt ſicut in Adã omnes ſiue iuſti ſiue iniuſti mo
riuntur, ita & in Chriſto omnes tam credentes quàm diffi-
dentes reſurgant: licet ad pœnam, increduli tamẽ viuificari
videntur, quia corpora ſua recipient, iam non morituri, ſed
paſſuri pœnam in eis ſine fine: quod credere noluerunt.
¶ Vnuſquiſque autem in ſuo ordine.) Nunc ordines reſur-
rectionis vult exponere. ne ideo putarent fabuloſum eſſe,
quia factum non eſt adhuc in cæteris, ordines illis exponit,
& tempora quando factum ſit, & quando futurum vt reſur-
gant mortui. ¶ Initium Chriſtus.) Sicut in Actibus apoſto-
lorum teſtatur ſcriptũ eſſe in Moyſe, ſi paſſibilis Chriſtus,
ſi prior ſurgens ex mortuis. &c. Prior ergo reſurrexit, vt
forma fieret credentibus ſibi. ¶ Deinde ij qui ſunt Chriſti
in aduentu eius.) Hoc duplici modo intelligendũ eſt, quia
& in aduentu eius ſecundo ſancti reſurgẽt, iuxta fidẽ Apo-
calypſis Ioannis, ſicut & in primo aduentu cum reſurrexit,
multa corpora ſanctorum reſurrexerũt ad proteſtationem
euictæ mortis ac ſpoliatæ. Sub vna ergo ſignificatione du-
plicem aduentum domini comprehẽdit. ¶ Deinde finis, cũ
tradiderit regnum deo & patri, cum deſtituerit omnẽ prin-
cipatum, & omnem poteſtatem, & omnem virtutem, & om
nem dominationem. Oportet enim illũ regnare donec po- Pſalm. 109.
nat omnes inimicos ſub pedibus eius. Omnia enim ſubiecit Hebr. 1. & 10.
ſub pedib9 eius. Nouiſſimè inimica deſtruetur mors.) Hoc Pſalm. 8.
dicit quia tradito regno finis erit mundi, impleta reſurre-
ctione. Quod quidam territi aſperitate ſermonis, dũ quaſi
pie volunt ſentire, à proprietate ſenſus declinant. Horrẽt e-
nim ſonum verbi, audiẽtes, Cum tradiderit regnum deo &
patri: putantes traditionem hanc regni, ſi iuxta ſonum ver-
bi intelligatur, vacuam remanere: vt ſi tradit, iam ipſe non
habeat, quaſi pater tradens omnia filio euacuauerit ſe. Nam
ipſe dominus ait: Omnia mihi tradita ſunt à patre meo. Et
poſtea: Hæc eſt autem vita æterna, inquit, vt cognoſcant te Matth.11.
ſolum verum deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Ec- Ioan 17.
D ce regnante filio regnat & pater. Quomodo autem tradens
regnum filius euacuare ſe crederetur, cum dicat angelus ad
Mariam: Et dabit illi dominus deus ſedẽ Dauid patris ſui, Lucæ.1.
& regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius nõ e-
rit finis? Et Daniel de eodẽ regno dicit inter cætera: Deus Daniel 2.
cœli excitabit aliud regnum quod nunquam corrumpetur,
& hoc regnum æternum erit. Nemo ergo dubitet filiũ ſem-
per regnaturum cum patre. Traditio autem hæc eſt regni,
vt cum omnia filio fuerint ſubiecta, & adorauerint illum vt
deum, deſtructa morte: tunc filius oſtendit illis non ſe eſſe
ex quo omnia, ſed per quem ſunt omnia: & hoc erit tradere
regnum deo & patri, oſtẽdere ipſum eſſe ex quo omnis pa-
ternitas in cœlis & in terra nominatur: & tũc erit finis. De-
ſtructio tamen mortis eſt reſurrectio mortuorum. ¶ Cum
autem dicat, Omnia ſubiecta ſunt ei præter eum qui ſubie- Hebr.2.
cit ei omnia. Cum autem ſubiecta illi fuerint omnia, tunc &
ipſe ſubiectus erit ei, qui illi ſubiecit omnia: vt ſit dominus
omnia in omnibus.) Idem ſenſus eſt, quem nunc aperit, vt
manifeſtet quid ſit tradere regnum filium deo & patri: hoc
tamen

tamen addit ad ſenſum quia tradens pater filio regnum noo A
ſe ſubiecerit ei, ſicut filius patri ſe ſubiecit. Incongruum eſt
enim vt pater ſubiiciatur filio. Omnia ergo ſubiecit pater
filio, vt ſimiliter hooorificetur filius, ſicut & honorificatur
pater. ¶ Cum ergo omnia confeſſa fuerint Chriſtum deum
ſubſtrata pedibus eius, tunc & ipſe Chriſtus dominus ſubii-
cietur deo patri, vt ſit deus omnia in omnibus.) Hoc dicit
quia cum omnium principum & poteſtatum & dominatio-
num fuerit preſſa ſuperbia, & adorauerint Chriſtum quaſi
deum: tunc Chriſtus propter vnicam authoritatem patris,
deum quidẽ ſe oſtẽdet, ſed de deo, vt vnius principij ſubli-
mis & ineffabilis authoritas maneat. Hoc eſt ſubiicere ſe fi-
lium patri, hoc eſt deum eſſe omnia in omnibus: quia cũ di-
ſcit omnis creatura caput ſuum eſſe Chriſtum, Chriſti autẽ
caput deum patrem: omnia in omnibus eſt deus pater. hoc
eſt, vt omnis creatura vnum ſentiat, vna voce omnis lingua
cœleſtium & terreſtrium & infernorum confiteatur vnum
eſſe deum ex quo ſunt omnia. Si autem dixiſſet, vt ſit deus
in omnibus, intelligeretur in omnibus quidem eſſe, ſed per B
affectum aut communem ſenſum, non tamen ea ipſa ex ipſo
eſſe. Sed cum dixit omnia in omnibus: hoc ſignificauit, quia
ex ipſo ſunt, & in ipſis eſt. Ex ipſo, quia ab ipſo creata ſunt.
In ipſis autem, quia in omnium confeſſione vnus erit deus.
Non tamen ſic ſubiicitur filius patri, ſicut filio creatura.
¶ Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis? Si o-
mnino mortui nõ reſurgent, quid & baptizantur pro illis?)
In tantum ratam & ſtabilem vult oſtẽdere reſurrectionem
mortuorum, vt exemplum de eorum qui tam ſecuri erant
de futura reſurrectione, vt etiam pro mortuis baptizaren-
tur, ſi quem forte mors præueniſſet, timẽtes ne aut male, aut
non reſurgeret, aut qui baptizatus non fuerat, viuus nomine
mortui tingebatur. Vnde ſubiecit, Quid & baptizãtur pro
illis? Exemplo hoc non factum illorũ probat, ſed fixam fi-
dem in reſurrectione oſtendit. ¶ Quid & nos periclitamur
omni hora? quotidie morior pro gloria veſtra, quã habeo in
domino.) Dicẽdo, quid & nos periclitamur? diſcreuit per-
ſonas, oſtendens nõ catholicos eſſe, qui pro mortuis bapti- C
zabantur. Denique ſuprà dixit: Quid & baptizantur pro il-
Iudic.11. lis? nonquid & baptizamur pro illis? Nam & Iepte, quamuis
in re quæ accepta fieri non poſſet, fidelis inuentus eſt, offe-
rens filiam ſuam ſecundum votum ſuum quod ſtultè vo-
uerat. Non ergo factum probatur, ſed perſeuerantia fidei in
exemplum profertur. Prædicantiũ pericula & labores me-
morat, dicens. Quid & nos periclitamur? & ſubauditur, niſi
quia ſperamus futuram reſurrectionem. ſicut ſupra memo-
rat. Securi enim quia poſt iſtam mortẽ vera vita ſequetur,
pericula non timent illata ab infidelibus propter zelum il-
lorum quos quia crediderunt perdidiſſe ſe, dolent. Solici-
tudinem ergo ſuam oſtendit quam habebat erga ſalutem il-
lorum propter gloriam promiſſam à domino, ſicut & in le-
Eſaiæ.58. ge dictum eſt: Exalta ſicut tuba vocem tuã. ſi te audierint,
lucraberis animas illorũ. Ad hoc feſtinabat apoſtolus ſem-
per ſolicitus, vt gloria illi creſceret apud deum acquiſitæ ſa-
lutis multorum. ¶ Si ſecundum hominem ad beſtias pugna-
ui Epheſi, quid mihi prodeſt ſi mortui non reſurgẽt?) Hoc D
eſt, ſi ſecundum humanum ſenſum (qui videns hoc in rerũ
naturam nõ cadere, vt caro iam ſoluta reformetur ad vitã,
minime credit futuram reſurrectionem mortuorũ) beſtiis
offerri, mori non timui, nihil profeci. Sed non hoc eſt, quia
certus de promiſſa vita, non ſolum non timuit, ſed & liben-
Act.21. ter beſtiis offerri ſe paſſus eſt, ſicut inter cætera ait in Acti-
bus apoſtolorum: Ego enim non ſolum ligari, ſed & mori
paratus ſum in Hieroſolyma pro nomine domini Ieſu Chri-
ſti. ¶ Manducemus & bibamus. cras enim moriemur.) Hoc
Eſaiæ.22. ab Eſaia propheta dictum eſt. Propter hos qui quaſi nihil
futurum eſſet poſt mortem, ventri tantum ſtudebant quo-
modo pecora, ſicut & ij qui Corinthios deprauabãt. ¶ No-
lite ſeduci, Corrumpunt mores bonos colloquia mala.) Si-
gnificat confabulatione malorum hominũ euerti poſſe bo-
num propoſitũ. Aſſiduitas enim praui colloqui vitiat men-
tem, ac per hoc ab his cauendum. Quicunque enim acceptã
fidem cuſtodire vult, maxime inter ipſa initia obſtrepẽtes
debet vitare, vt impleat quod vtile iudicauit. ¶ Vigilate, iu-

A ſti eſtote, & nolite peccare.) Vigilandum monet, ne circũ-
uentione praui ſenſus capti & à fide abducti deprauarẽtur,
mortuorum reſurrectionem nõ credendo. Iuſtos eſſe præ-
cepit, vt non ſolum terrenam iuſtitiam excolãt, ſed & cœ-
leſtem, quia terrena iuſtitia meritum non facit, ſicut & non
facit reum. Quid enim magnum eſt aliena nõ tollere, quip-
pe cum hoc timoris ſit? Magnum eſt autem de proprio non
habenti largiri. hæc eſt vera iuſtitia. & vt non peccent, ſub-
iecit. Vnde intelligi voluit non ſe iuſtitiam temporalem ſer-
uandam mandaſſe, ſed diuinam: quia qui cœleſtem iuſtitiã
ſeruat, ſine dubio in hac præſenti perfectus eſt. ¶ Ignorãtiã
enim dei quidam habent. Ad reuerentiam vobis loquor.)
Propoſitum dei ignorantes ij qui inter eos conuertebãtur,
mortuos reſurrecturos ſtultum eſſe dicebant credere. Ideo
pudorem illis incutit quaſi imprudentibus. credebant enim
eis qui ignorantiam dei habentes, contra dei ſtatuta doce-
bant. ¶ Sed dicit aliquis, quemadmodum reſurgent mortui?
quo autem corpore venient?) Hos dixit ignorantiam dei hã-
B bere, quorum deprauatæ ſententiæ verba protulit, dicens:
Quemadmodũ reſurgẽt mortui, quo autẽ corpore venĩet?
Cui cõgruè reſpõdit dicẽs: ¶ Stulte, tu quod ſeminas, nõ vi
uificatur niſi moriatur.) Cũ animali homine nõ vtiq; legis au
thoritate agit, vt exẽplis ſuadeat, quæ ſi reciperet, nõ erra-
ret: ſed phyſica ratiõe, de qua ſibi blãditur, vt nõ credat re-
ſurgere reſoluta & emortua corpora. Oſtendit enĩ mortua
rurſũ reparari ad vitã, & multiplicata, vt cõfundatur error
humanus. ¶ Et quod ſeminas, non corpus quod futurũ eſt
ſeminas, ſed nudum granum, vt puta tritici, aut alicuius cæ-
terorum. Deus autem illi dat corpus prout voluit, & vni-
cuique ſeminum proprium corpus.) Si ergo nudum granũ
ſeminatur, vt dei nutu quodãmodo elementorum miniſte-
rio veſtitum reſurgat, multa ſecum habens incrementa vti-
litatis humanæ: cur non credibile ſit dei virtute mortuum
poſſe reſurgere, meliorata tantum ſubſtantia, non numero
multiplicatum? Quid ergo requiritur ab infideli quo cor-
pore reſurgant mortui, cum exempla prædicant ad fidem
C hanc melioratæ reſurrectionis, non amiſſæ ſubſtantiæ: quia
proprium corpus recipiet in quo creatus eſt Adam, iuxta
exempla ſupradicta. ¶ Non omnis caro eadẽ caro. Alia qui-
dem hominis, alia autem pecoris: alia caro volatiliũ, alia ca-
ro piſcium.) Cum ex eadem maſſa omnis caro ſit, vnde &
quomodo in his tanta diuerſitas eſt, vt vna impenſa faceret
genera diuerſa? Dicant nunc ſophiſtæ mundi & ſcrutatores
ſyderum, ſi valent comprehendere quæ extra ſe ſunt: cum
quid intra ſe ſit, neſciant. Denique omnes mundani philo-
ſophi quia mentem ſuam legi dei humiliare vt fidem eius
ſuſciperent noluerunt, diuerſa ſemper & contraria aſſeren-
tes, inaniſſimis diſputationibus inuicem ſe confuderũt: quia
in nullo horum teſtificatæ veritatis ſignũ agnitũ eſt, quod
antepoſitum verbis commendaret doctrinam: ſicut & deus
diſcreuit diſciplinæ veſtræ, quæ non verbis probatur, ſed
virtute, cui non poſſunt verba reſiſtere. Quemadmodum
ergo ex vna impẽſa diuerſa animantiũ caro eſt, ita & vnius
carnis homines, diuerſi erunt dignitate in reſurrectione: vt
D talis vnuſquiſque appareat qualis fuerit meriti, quippe cum
etiam hic diuerſitatem corporũ videam'. ¶ Et corpora cœ-
leſtia & terreſtria: ſed alia quidem cœleſtium gloria, alia au
tem terreſtrium.) Cœleſtia corpora ſunt reſurgentium: ter-
reſtria autem antequã moriantur aut ſurgant: vt quia Chri-
ſtus cœleſtis eſt, ex eo corpora cœleſtia dicantur: ex Adam
verò, quia terreſtris eſt, terreſtria corpora. ¶ Alia claritas
Solis, alia claritas Lunę, & alia claritas ſtellarum. Stella enim
ab ſtella differt in claritate.) Vnius naturæ cõparatione vti-
tur ad indiſcretæ ſubſtantiæ reddendam rationem, quia ſi-
cut Sol & Luna & ſtellæ cum ſint vnius quidem naturæ, di-
uerſæ tamẽ claritatis ſunt: ita & homines cũ ſint vnius qui-
dem generis, merito tamen diſſimiles erũt in gloria: vt cla-
ritati Solis, illorum dignitas exæquetur, qui centeſimũ nu-
merum habent, qui vt perfecti eſſent, primi gradus æmuli
fuerunt, de quibus dictum eſt: Tunc iuſti fulgebunt ſicut
Sol in regno patris ſui. Lunari autem claritati hi comparan-
di ſunt, qui ſexageſimum numerum bonis operibus merca-
ti ſunt, vt ſecundi gradus meritum haberent. Stellis autem
clario-

clarioribus eorum merita comparanda ſuot, qui ſecuodum A tricesſimum oumerum rertij gradus dignitatem iuſtis laboribus quæſieruot. Seqnentibus verò ſtellis quæ inter claras & obſcuriores mediæ ſunt, peccatores homines coaparandi ſunt, qui de tribus nullius gradus adipiſci honorem voluerunt. Tetricis autem ſtellis & omnium nouiſſimis, perfidorum reſurrectio ſimilis eſt: quia errorem ſecuti, ſtellis in errorem ducentibus comparandi ſunt, ſicut dicit io epiſtola ſua Iudas apoſtolus. Infidelitas enim non poteſt claram reſurrectionem habere: quia ſicut carbo einere ſuo eoopertus obcæcatur, ita & hi perfidia ſua erroris tenebris circuodati, luce carebunt. ¶ Ita erit & reſurrectio mortuorum.) Exépla dat, vt non ſit dubium reſurrectiooem mortuorum futurã, vt accepta ratione nemo ambigat. ¶ Seminatur in corruptela, ſurget in incorruptela.) Seminare eſt ſepelire vt corrumpatur: reſurgere autem in incorruptela, iã exſuſcitatum non poſſe corrumpi, ſed habere clariratem immortalitatis. ¶ Seminatur io ignominia, reſurget in gloria.) Io ignominia ſeminatur, quia dum io terrico ponitur, fit fœtidum, & ſcatet vermibus. ſurgere eſt autem in gloriam, quia B exſuſcitatum & lumen erit, & nullam ſqualoris iniuriam patietur. ¶ Seminatur in infirmitate, ſurget io virtute.) In infirmitate ſeminatur, quia immobile eſt, & irregibile: ſurget autem in virtute, quia iam totum viuum erit ac vegetum. ¶ Seminatur corpus animale, ſurget corpos ſpiritale.) Animale corpus eſt dum cibis ſuſtentatur vt viuat: ſpiritale autem cum horum nihil indigebit conuerſum in virã. Omnia ſupradicta hoc ſenſu clauduntur. Noo enim corpus animale ſemper hic habere poteſt ſpiritum ſanctum. Tunc verò, id eſt in reſurrectione, ſemper manebit in ſanctis. Surget corpus ſpiritale quod poſſit ire obuiam Chriſto. ¶ Sicut ſeriptum eſt: Factus eſt primus homo Adam in animam viuentem, nouiſſimus Adam in ſpiritum viuificãtem.) Notandum eſt quòd duos Adam eiuſdem naturæ vtroſq; demonſtrat, quod cootra Machinæos & Apollinariſtas facit, qui negant à dei verbo perfectum hominem eſſe ſuſceptũ. ¶ Sed non prius quod ſpiritale eſt, ſed quod animale, deinde quod ſpiritale. Primus homo de terra terrenus, ſecũdus homo de cœlo cœleſtis. Qualis terrenus, tales & terreni.) Cœleſtis dicitur, quia non humanæ fragilitatis ritu, ſed di- C uinæ maieſtatis nutu & conceptus eſt & enixus. Nam vſque adeo naturam noſtri habuit, vt ſecundus Adam dicatur, & homo. ¶ Et qualis cœleſtis, tales & cœleſtes.) Si ideo (vt hæretici volunt) noſtri generis aſſumptus homo non fuit, qui cœleſtis dicitur: ergo nec iſti naturæ noſtræ ſunt, qui cœleſtes appellantur. Si verò de his nemo dubitat, nec de illo eſt ambigendum. ¶ Igitur ſicut portauimus imaginem illius terreni, portemus & imaginem huius cœleſtis.) Peccator imaginem Adæ portat, iuſtus verò imaginem Chriſti. Ergo ſicut portauimus veterem hominem ante baptiſmum, ita & poſt baptiſmum portemus nouum. ¶ Hoc autem dico fratres, quoniam caro & ſanguis regnum dei non poſſidebunt, neque corruptio incorruptelam poſſidebit.) Frequenter ſcriptura carnem pro operibus nominat carnis: vt ibi: Vos autem in carne non eſtis, ſed io ſpiritu. Aliter caro ſicut eſt, regnum dei non poſſidebit niſi immortalitate veſtita. ¶ Ecce myſterium dico.) Obſcuritatem ſignificat nominando myſterium. ¶ Omnes quidem reſurgemus, D nõ omnes immutabimur.) Omnes enim homines reſurgẽt, ſed ſoli qui regnaturi ſunt, in gloriam mutabuntur. Siue ita: Omnes reſurgemus, qui in aduentu Chriſti mortui inueniemur: non omnes immutabuntur qui in corpore ſint reperti, quia ſancti ſoli beatitudinis gloriam conſequentur. ¶ In momento, in ictu oculi.) Per ictum oculi, nimiam breuitatem vult ſignificare momenti, vt quanta ſit dei potentia, ex reſurrectionis celeritate cognoſcas. ¶ In nouiſſima tuba & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur.) Nouiſſimus aduẽtus intelligitur Chriſti. Mortui autem vel peccatores intelligendi ſunt, qui etiam viuentes mortui eſſe dicuntur, vt ad pœnam: aut immortales, vt abſque aliqua membrorum deminutione reſurgant. Vel certe ſimpliciter omnes mortuos reſurgere dicit, & ſolos ſanctos cum iis qui viui iuſti inuẽti fuerint, in gloriã immutari. ¶ Oportet enim corruptibile hoc.) Neceſſe eſt fieri quod promiſſum eſt. ¶ Induere incorruptelam: & mortale hoc induere immortalitatem.) Et quod induit, & eſt ſimiliter indumentum. ¶ Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt: Abſorpta eſt mors in victoria.) Vt euacuatis cauſis mortis per diuinam victoriam, ac ſi abſorpta nõ pereat. ¶ Vbi eſt mors ſtimulus tuus? vbi eſt mors victoria tua?) Propheta ex perſona iuſtorum loquitur inſultando morti. Stimulus autem mortis eſt peccatum.) Sagitta mortis peccatum, per quod animæ iugulantur. ¶ Virtus verò peccati lex.) Dum fortius & maius fit per ſcientiã peccatum. ¶ Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.) Victoriam illius peccati in quo lex per carnalem noſtram voluntatem fuerat infirmata, quam Chriſtus crucis exemplo deſtruxit. ¶ Itaque fratres mei.) Reddita reſurrectionis ratione, de qua hæſitabant, hortatur eos in dei opere permanere, iã certos de retributione futura. ¶ Stabiles eſtote & immobiles, abundãtes in opere domini ſemper, ſciẽtes quòd labor ve- B ſter non eſt inanis in domino.) Nemo vos de gradu ſpei futuræ vltrà permoneat.

Gene.2.

Oſee.13.
Hebr.2.

1.Ioan.5.

CAPVT DECIMVM SEXTVM.

NAm de collectis quæ fiunt in ſanctos, ſicut ordinaui eccleſię Galatiæ, ita & vos facite.) De ſumptibus dicit, qui per ſingulas eccleſias collecti Hieroſolymam ſanctis pauperibus mittebantur. ¶ Per vnam Sabbati.) Vna Sabbati dominica dies eſt, ſicut in Euangelio dicit dominum vna Sabbati ſurrexiſſe. ¶ Vnuſquiſque veſtrum apud ſe recondens quod ei bene placuerit, vt non cum venero, tunc collectæ fiant.) Vt paulatim reſeruantes, non vna hora grauari ſe putent, vt hilares datores diligãtur à deo. ¶ Cum autem fuero præſens, quoſcunq; probaueritis per epiſtolam, hos mittã perferre gratiam veſtram in Hieruſalem. Quod ſi dignum fuerit vt ego eam, mecum ibunt.) Per ſe clarum eſt, quia vtrunque in eorum arbitrio derelinquit, vt & quod dederint, portetur: & per quos direxeriot, ipſi eant. ¶ Veniam autem ad vos cum Macedoniam pertranſiero. Nam Macedoniam pertrãſibo, C niſi vos me deduxeritis quocunque iero. Nolo enim vos nunc in tranſitu videre. Spero enim me aliquãtum temporis manſurum apud vos, ſi dominus permiſerit.) Quia ita ſe agunt Macedones, vt non ſit neceſſe mihi apud eos diutius remanere. Apud vos neceſſe eſt vt maneã vel hyeme. Multa enim ſunt quę corrigantur à nobis: ſicut medicus ibi moram habet, vbi plures ægrotant. ¶ Manebo autem Epheſi vſque pentecoſten. Oſtium autem mihi apertum eſt magnũ & euidens, ſed aduerſarij multi.) Ideo ibi permanebo, quia cum mihi euidens datus ſit aditus prædicandi, ſunt plurimi qui reſiſtant. ¶ Si autem venerit Timotheus, videte vt ſine timore ſit inter vos: quia opus domini operatur, ſicut & ego: ne quis illum ſpernat.) Sine tribulationis formidine, vel etiam veſtri contemptus. ¶ Deducite autem illum in pace, vt veniat ad me. Expecto enim illum cum fratribus.) Nihil admittentes quod ad animi eius proficiat læſionem.

DE Apollo autẽ fratre notũ vobis facio, quia multum illũ rogaui venire ad vos cũ fratrib^9: & vtiq; D non fuit volũtas vt nunc veniret: veniet autem cum opportunũ fuerit. Vigilate, ſtate in fide, viriliter agite, & confortamini: omnia veſtra cum charitate fiant.) Vigilate, mentis oculis ad diaboli aſtutias præcauendas. Srate, quia ſtantibus difficile ſomnus obrepit. Viriliter agire. Muliebris enim omnis inconſtantia & varietas iudiçatur. Confortamini, vt ſit in veſtra virtute profectus. Omnia non inanis gloriæ cauſa, ſed charitatis gratia facere feſtinate. ¶ Obſecro autem vos fratres, noſtis domum Stephanæ & Fortunati & Achaici, quoniam ſunt primitiæ Achaiæ, & io miniſterium ſanctorum ſe ordinauerũt, vt & vos ſubiecti ſitis talibus, & omni cooperanti & laboranti in vobis. Gaudeo autẽ in præſentia Stephanæ & Fortunati & Achaici, quoniam id quod vobis deerat, ipſi adimpleuerũt.) Quia præſentes ſunt apud vos, & in illis magnum poteſtis habere profectum: ſiue quia mihi venerunt pro vobis miniſtrare officium

officium charitatis. ¶Refecerunt autem & meum ſpiritum, & veſtrum ſpiritum charitate.) Pro vobis veſtrũ, pro mea lætitia meum refecerunt. ¶Cognoſcite ergo huiuſmodi.) Vnde alibi ait:Cognoſcite eos qui ita ambulant, vt habetis formam noſtram. Hic cognoſcite, honorate, cognoſcentes eorum ſtudium vel laborem. ¶Salutant vos eccleſiæ Aſiæ. Salutant vos in domino Aquila multum & Priſcilla cum ea quæ in domo eorum eſt eccleſia: apud quos etiã hoſpitor.) Domeſticam congregationem fraternitatis eccleſiam nominauit. ¶Salutant vos fratres omnes. Salutate inuicem in oſculo ſancto. Salutatio mea manu Pauli. Si quis non amat dominum Ieſum Chriſtum, ſit anathema,) Sicut illis qui eũ amant, redemptio venturus eſt Chriſtus: ita qui eum non amant, anathema ſit, id eſt, vt illos abominetur & perdat. ¶Maranatha.) Magis Syrum eſt quàm Hebræum, tamẽ ex ſermone vtarúmque linguarum aliquid Hebræum ſonat, & interpretatur, dominus noſter venit. ¶Gratia domini noſtri vobiſcum.) Propriæ manus cõſueta ſubſcriptio. ¶Charitas mea cum omnibus vobis.) Vt quomodo vos ego diligo, ita & in Chriſto inuicẽ diligatis. ¶In Chriſto Ieſu.) Nõ ſecundum ſeculi charitatem. ¶Amen.) Confirmatio eſt benedictionis hic ſermo, ſicut ſuperius ipſe demõſtrat, Quomodo, inquiens dicit amen ſuper tuam benedictionem?

Diui Ambroſij

MEDIOLANENSIS EPIſcopi Commentarij in epiſtolam beati Pauli ad Corinthios ſecundam.

Præfatio.

SEcundã epiſtolã Apoſtolus ſcribit Corinthiis, cuius hæc principalis eſt cauſſa, quoniã in prima pro quorundã peccatis doctores eorũ præcipuè corripuerat, & multũ fuerãt contriſtati. Nunc eos cõſolatur, ſuum eis proponens exemplũ, & docens nõ debere ægre ferre quod pro aliorum ſunt ſalute correpti, cum ipſe pro aliena ſalute periculis quotidie & morti ſubiaceat.

CAPVT PRIMVM.

PAulus apoſtol' Ieſu Chriſti.) Quæritur cur in omnibus epiſtolis contra vſum epiſtolarum primo ſuum nomẽ ponat, quàm eorum ad quos literæ deſtinantur. Sed hæc authoritas apoſtolici ordinis, quia minoribus ſcribit: ſicut etiam & iudices ſeculi ſolẽt ad eos quos regunt, ſcripta dirigere. ¶Per voluntatẽ dei.) Dei non hominum voluntate: ſimul vt oſtẽdat non ſine patris voluntate ſe miſſum à Chriſto. ¶Et Timotheus frater eccleſiæ dei quæ eſt Corinthi.) Nõ dixit, Paulus & Timotheus, quia non ambo apoſtoli. Ad Philippenſes vero, vbi non erat tanta authoritas, ſerui ambo ponũtur. ¶Cum ſanctis omnibus.) Hic ſancti poſſunt accipi ſacerdotes, qui in prima ponuntur, dominum inuocantes: & ad Philippenſes, cum epiſcopis & diaconis. Ideo autem poſtea nominantur, ne parum intelligentes eos præmiſſos eſſe putarẽt, cum iam ſint in eccleſia cõprehenſi. ¶Qui ſunt in vniuerſa Achaia.) Cuius eſt Metropolis Corinthus. ¶Gratia vobis & pax à deo. Benedictus deus & pater. Pater miſericordiarũ.) quia ex ipſo eſt omnis miſericordia. ¶Et deus totius conſolationis.) Id eſt perfectæ conſolationis, quia nõ eſt minus tribulatione ſolatiũ. ¶Qui conſolatur nos in preſſura noſtra.) Non in aliquibus, ſed in omnibus. ¶Vt poſſimus & ipſi cõſolari eos qui ſunt in omni anguſtia, per exhortationẽ qua exhortamur & ipſi à deo.) Propterea liberamur, vt & nos & alios cõſolari, & de triſtitia liberare poſſimus. Aut ita formam nobis dat alios conſolandi, vt per exhortationem qua ipſi à deo conſolamur, agnoſcamus quod deus timentiũ ſe neminem derelinquat, & multo magis in futuro remuneret, quos etiam in præſenti non deſerit. ¶Quoniam ſicut abundãt paſſiones Chriſti in nobis.) Id eſt, pro nomine Chriſti. ¶Ita & per Chriſtum abundat etiam conſolatio noſtra.) Vt & Petrus eſt de carcere liberatus, & ipſe Paulus viſione domini & voce confirmatus in templo. ¶Siue autem anguſtiã patimur pro veſtra exhortatione & ſalute.) Quia vos ad ſalutem exhortamur, ſiue vt vobis exemplũ tolerantiæ præbeamus. Nam manifeſtũ eſt quia pro quo patimur, ipſe nobis adeſt conſolans nos per liberationem, eripiens nos de preſſura interuentu maieſtatis ſuæ. ¶Siue autem preſſuram patimur pro veſtra exhortatione & ſalute, ſiue exhortationem conſequimur pro veſtra exhortatione quæ operatur per patientiam earundem paſſionũ quas & nos ipſi patimur. Et ſpes noſtra certa eſt pro vobis, quia ſcimus quòd ſi ſocij eſtis paſſionũ, ſic & cõſolationis eritis.) Generaliter loquitur, vt quia cauſſa credentium perſecutiones patiebantur à perfidis, ſubiecti iniuriis & cædibus: ſic iterum auxilio dei liberabantur, ad conſolationẽ credentiũ, ne ſcandalũ paſſi à fide exciderent: quia iniuriæ apoſtolorũ tentationes erant credentium, ſicut ſcriptũ eſt in propheta Zacharia: Percutiam paſtorẽ, & diſpergentur oues gregis. Quamuis futurã credant fideles, tamen inter ipſa primordia preſſuræ nouellis faciunt ſcandalum. Putant enim inanem eſſe promiſſionem, ſi vi oppreſſum viderint prædicantem. Sed ſi iam firmus eſt credens, compatitur cum ſuo magiſtro, fidẽs de ſpe futura, vt ſimul conſoletur cum quo & compatitur. Zacha. 13.

NOn enim volumus vos ignorare fratres de preſſura noſtra quæ facta eſt in Aſia: quia ſupra modum grauati ſumus ſupra vires, ita vt deſperarem' nos etiã viuere.) Ideo paſſiones preſſurarũ indicat prope vſque ad mortẽ illatas, vt oſtẽdat quę mala ſalutis illorũ cauſa patiebatur, vt nõ graui' ferrẽt. ſi corriperẽtur errores illorũ ab iis qui hæc tam aſpera tolerabant pro illis. Quis enim medicorum nõ arguat ſuſceptum ſuum negligentius ſe tractantẽ, ne cura medicinę eius ſine effectu remaneat? ¶Sed ipſi in nobis reſpõſum mortis habuimus, vt non ſimus fidentes in nobis, ſed in deo, qui ſuſcitat mortuos.) Tantam inſolentiã iniquitatis ſignificat inſurrexiſſe cõtra fidei prędicatores, vt mortẽ ante oculos haberẽt. Denique erepti de ipſa preſſura, reſuſcitatos ſe dicunt. Sic enim afflicti fuerant vt deſperarẽt de præſenti vita. Sed quia deus præſidia ſua non negat in neceſſitate poſitis, maxime ſuis eripuit illos deſperãtes de ſemetipſis, fidẽtes autẽ de deo. Nimia enim preſſura deficere ſe profitebantur, niſi adeſſet deus. ¶Qui de tantis mortib' liberauit nos: In quo ſperamus, quia & liberauit accedente pro nobis etiam veſtra oratione, vt in multorum facie donum quod in nos collatum eſt, per multos in gratiarum actiõe celebretur pro nobis.) Hoc dicit quia gratia dei multorũ cauſa cõſolata eſt apoſtolos, id eſt, omniũ credentium, quorũ cauſa & preſſuræ eis ingerebantur: ac per hoc quia omnium cauſa eſt, cuncti deo gratias referant cum ceſſat tẽtatio: aut cum oritur, ſimul obſecrẽt. ¶Gloria enim noſtra hæc eſt, teſtimonium cõſcientię noſtrę.) Hoc dicit quia de cõſcientia ſua prẹſumebãt, quia pura erat ab omni ſimulatione: quamobrem de dei auxiliis nõ diffidebant. ¶Quia in ſimplicitate & ſynceritate, non in ſapientia carnali, ſed in gratia dei conuerſati ſumus in hoc mundo: abundantius autem apud vos.) Hæc eſt gloria conſcientię quam dixit, ſimplicitas & ſynceritas. Et quia hæc de dei doctrina ſunt, adiecit, Non in ſapientia carnali, ſed in gratia dei: vt oſtenderet non humanæ ſapientiæ, ſed euangelicæ prædicationi liberam ſe conſcientiam exhibuiſſe. Præterita refricat. Hoc enim ſignificat quod in prima epiſtola arguit fucatam prædicationem iuxta humanum ſenſum aptatam, cuius prędicatores duplici genere in ſapientia carnali accuſat, & quia iuxta mundi ſenſum prædicabant, ne facile offenderẽt homines: & quæſtus cauſa hoc agebant, propriis lucris carnalibus ſtudentes. Vnde Apoſtolus nunquam à Corinthiis ſumptus voluit accipere, ne his occaſionem daret, eò quod ſimilis eis eſſet in hac re. Hinc eſt quod dicit, abundantius, apud vos ſimpliciter conuerſati: quia cum ab aliis accepe-

rit, ab his noluit, ne arguendi eos autboritatem amitteret. A

NOn enim alia ſcripſimus vobis, quàm quæ legiſtis vel cognoſcitis.) Ea ſe dicit ſcribere quæ nō ſolum literis cernerent, ſed & operibus eius manifeſta baberent, vt probaret ea quæ loquitur, geſtis ſe implere, quibus vniuſcuiuſq; mẽs & propoſitum diſcitur. ¶Spero autẽ quod vſq; ad finem cognoſcetis, ſicut & cognouiſtis nos ex parte, quia gloria veſtra ſumus, ſicut & vos noſtra in die domini Ieſu Chriſti.) Proficere illos ſperat, ex eo qnod iam cœperãt meliores effici cognito affectu circa ſe apoſtoli, & gloriabãtur in eo velut filij in patre chariſſimo. Vnde & Apoſtolus gloriam ſuam videri teſtatur in filios obaudientes, & tunc debere videri quãdo prodeſt, id eſt, in die iudicij dei. Hoc dicens, perſeuerandum mooet.

¶Et hac fiducia volueram prius venire ad vos, vt ſecundã gratiã haberetis, & per vos tranſirẽ io Macedoniam, & iterum à Macedonia venirem ad vos, & à vobis deduci in Iudæam.) Hac fiducia emendata eſt vita illorum. Iam enim & deſiderare illos ſe ſignificat, quos ante indignum erat vide- B re. Plenam ergo gratiam habuiſſent de aduentu eius, quia imago eſt epiſtola: præſentia autem veritas. Noo eſt itaq; ociofum quia voluerat ire: & non iit. Intelligi enim vult eſſe aliquos inter eos quorum cauſſa voluntatem ſuam non impleuit, vt adhibita opera purificarentur. ¶Hoc ergo cogitans nunquid leuitate vſus ſum? aut quæ cogito, ſecuodum carnem cogito, vt ſit apud me eſt eſt, non non?) Quoniã dixit, Voluetam venire ad vos: & non iit: idcirco nunquid leuitate vſus ſum? inquit. qnia videtur qui dicit aliquid & nō facit, leuitate vti. Ideo oe forte iſtud de apoſtolo arbitraretur, hoc purgat: quia non iſtud leuiter, ſed cũ conſilio fecit, vt non impleret qnod diſpoſuerat. Aut nunquid quæ cogito, inquit, ſecundum carnem cogito? Qui enim ſecundũ carnem cogitat, tunc non implet quæ diſponit, quãdo aut perſonis amplioribus defert, aut certe lucris aut apparatib' vincitur. quod apoſtolus ſemper ſprenit. Spiritalis autem tunc diſpoſitum non implet, quando prouidentius aliquid pro ſalute animæ meditatur: ſicut & apoſtolus ideo non impleuit C quod volnerat, vt per hoc ipſum meliures efficerẽtur, ſcientes ideo diſtuliſſe eum, quia quidam adhuc inter eos non ſe purificauerãt à peccatis. Vt ſit, inquit, apud me eſt eſt, nō non. Hoc ſignificat, quia oō aliud egit quàm ſcit agendum, quia vtilitas anteponenda eſt voluntati. Hic ſenſus ſpiritalis eſt. Carnalis autẽ ſenſus ſic mutatur, vt anteponat voluntatẽ vtilitati. ¶Fidelis autẽ deus, quia ſermo noſter nō eſt,

Gala. 2. eſt & nō.) Hoc eſt qnod dicit & ad Galatas, Si quæ deſtruxi, hęc eadẽ ędifico, pręuaricatorem me conſtituo. Ideo ergo fidelem in ſe dicit dei prædicationem. Nam hoc faciunt adulatores. Frequenter enim, ne homines offendãt, quæ vera ſunt prætermittunt. ¶Dei enim filius Ieſus Chriſtus qui in vobis eſt, qui per nos prædicatus eſt, per me & Syluanũ & Timotheum, nō fuit eſt & non, ſed eſt in illo fuit.) Quãtum ad idoneos prædicatores petrinet, hoc debet eſſe vt ſit apud illos eſt eſt, non non, vt non aliud faciant quàm ſciunt vtile. Quia enim frequenter aliud volumus quàm eſt vtile, ne voluntas vincat vtilitatem, ideo apoſtolus voluntati ſuæ D vtilitatem præpoſuit, ne iret ad illos. In Cbriſto enim Ieſu non fuit eſt & non, ſed eſt in illo fuit: quia nunquã aliud voluit quàm eſt vtile. Semper enim voluntas eius cum vtilitate eſt. nec immutatus eſt vt faceret inuit' ſicut homo quod eſt vtile, aut vt ambigeret de aliquibus, & mutaret volũtatem. ¶Quotquot enim promiſſiones dei ſunt, in illo eſt, & in illo amen deo ad gloriam per nos.) Manifeſtum eſt quia ſemper in deo veritas eſt, hoc eſt amẽ, manifeſtata per Chriſtum, poſt per apoſtolos prædicata ad gloriam dei, ſignorũ virtutibus teſtimonium perhibentibus vera eſſe quæ promiſit deus per Chriſtum dominum noſtrum. Gloria enim dei eſt cum ab illo omnia & per illum & in illo eſſe dicun-

* diſcuntur. tur.* ¶Qui autem cōfirmat nos vobiſcum Chriſtus dominus, & qui vnxit nos deus, qui & ſignauit nos, & dedit pignus ſpiritum in cordibus noſtris.) Cbriſtum dicit confirmare geotes in fide promiſſa Iudæis, quia ipſe eſt qui fecit

Ephe. 2. vtraque vnum, id eſt, circuncifionem & præputium, in vno nouo homine faciens pacem. Domious ergo confirmat, &

A deus qui vnxit nos, id eſt, qui dedit regiam honorificentiã,

ſicut dicit Petrus apoſtolus: Quia ſumus, inquit, genus regale, per vnctionem ſpiritalem, cuius typus fuit in regibus Iudæorum. Qui & ſignauit nos dando ſpiritum ſuum nobis pignus, vt non ambigamus de promiſſis eius. Si enim adhuc mortalibus ſpiritum ſuum credidit, dubium non eſt quia iã immortalibus addat gloriam. Vnum tamẽ opus dicit patris & filij, quia & Chriſtum dicit cōfirmare & deum. Queni enim cnnfirmat filius, confirmat & pater: & cum dat ſpiritũ pater, dat & filius: quia vtriuſque eſt ſpiritus ſanctus, ſicut dicit ad Romanos: Si quis autem ſpiritum Chriſti non habet, hic nō eſt eius. Quoniam ergo de perfectione hominis locutus eſt, trinitatis hoc loco fecit mentionẽ. omnis enim ſumma perfectionis in trinitate conſiſtit. 1. Pet. 2. Roman. 8.

EGo verò teſtẽ deum inuoco ſuper animam meã, quod parcens vobis non veni Corinthum.) Nunc manifeſtat qua cauſſa cùm voluiſſet ire ad illos, diſtulit, vt tunc iret quando iam propè omnes e- B mendatos inueniret. His enim nunc loquitur, qui videbantur ſe velle corrigere, ſed operam nō dabant vt hoc implerent. Quia ergo corripere illos oeceſſe erat, iter ſuũ ad illos conuertit, ne contriſtaret multos. & hoc fuit illis parcere. Quod vt mentibus eorum commendet, deum teſtẽ dat, ne putarent ſe indignos eſſe, & contemni ab illo: quo cōperto, vt præſentiã eius mererentur, emẽdarent ſe. ¶Nō quod dominemur fidei veſtræ, ſed adiutores ſimus gaudij veſtri. Fide anim ſtatis.) Quoniã fides non neceſſitatis, ſed volũtatis res eſt: ideo dicit, Non quod dominemur fidei veſtræ. Dominatus enim neceſſitatis cauſſa eſt. Sed adiutores ſumus, inquit, gaudij veſtri. hoc eſt, quia ſicut in malo opere triſtitia eſt, ita & in emẽdatione gaudiũ. Huius gaudij adiutores ſumus, inquit, quia volentibus eis emendare ſe, offerũt cōmonitiones, vt quod velle cœperaot, poſſent implere.

CAPVT SECVNDVM.

DEcreui autem hoc apud me, oe iterum in triſtitia C venirem ad vos.) Apertum eſt quia ideo noluit ire, ne forte corripiens paucos, multos contriſtaret, ipſe etiam contriſtatus. Compatiuntur enim omnia membra vnius mœrore. ¶Si enim ego cōtriſto vos, & quis eſt qui me lætificet, niſi qui contriſtatur ex me?) Hoc dicit quia non vult eos contriſtare, ſed quia peccatis ſtuduerant, neceſſe erat illos contriſtari inuito apoſtolo: ita tamen, vt de cætero obaudientes facti lætificarent eos qui contriſtabantur cum eis: vt qui corripiendo contriſtauerat eos, lætaretur ex his dum corriguntur. ¶Ideo & ſcripſi hoc ipſum, ne cum veniſſem, triſtitiam haberem à quibus oportuerat me gaudere, certum habens quia meum gaudium omnium veſtrum eſt.) Idcirco dicit hæc ſe ſcripſiſſe vt poſtea veoiens non eſſet vnde contriſtaretur ſublatis vitiis, ſed gauderet cum eis quaſi cum chariſſimis filiis: vt quia ab infidelibus tribulationibus afficiebatur, ab his vtique gauderet qui crediderant. Gaudium enim apoſtoli, purificatio eſt populi. Ideo enim gaudet, quia vituperatio non eſt in eis D quos ſimul oportet gaudere. ¶Nã ex multa preſſura & anguſtia cordis ſcripſi vobis per multas lachrymas, non vt contriſtemini, ſed vt cognoſcatis charitatem quam habeo abundantius in vobis.) Manifeſtum eſt quia quãdo hoc affectu quis aliquẽ corripit, vt plus illo doleat peccatis eius: non vtiq; vt illum contriſtet corripit, ſed vt oſtẽdat illi quo amore diligat eum. Qui enim non hoc affectu corripit, fratrem contriſtat. Inſultat enim qui non coodolet fratri. ¶Si quis autem contriſtauit, non me contriſtauit, ſed ex parte, vt non onerem vos omnes.) Omnes hos quos dicit, ſancti ſunt. Duę enĩ partes in populo ſunt, ſicut in prima epiſtola memoraui. Hi ergo ex parte ſanctorũ, quos contriſtatos in errore fratris ſignificat, ſicut & ſemetipſum. Hoc dicẽs onerauit peccantẽ, vel eũ qui peccauerat. Plus enĩ fit reus in cuius delicto multi tribulantur: ac per hoc. ¶Sufficit ei qui talis eſt, inquit, hæc quæ fit à pluribus obiurgatio.) Magnũ dolorẽ vtiq; patitur qui delictũ ſuũ videt plurib' horrere. ¶Ita vt econtrà magis donetis & cōſolemini, ne quo modo abũdãtiore triſtitia abſorbeat q eiuſmodi eſt.) Afflicto homini

mini peccati proprij cauſſa ſubuenire præcipit, quia pœni- A
tentia ſi de vero animo eſt, hoc eſt, ſi correptus ſtatim in a-
3.Reg.21. nimo doleat, protinus habet fructum. Denique in Regno-
2.Reg.12. rum libro habetur quia Achab, cum arguiſſet eum prophe-
ta, cõmotus animo ſtatim meruit veniam. Et Dauid in cauſ-
ſa Vriæ Ethei correptus, quia cognouit ſe peccaſſe, delictũ
eius deletum eſt. Itaque & apoſtolus illum qui inceſtũ cõ-
miſerat habens vxorem patris ſui, obiurgatum & abiectum
dolentem reuocari iubet, ne diu videns ſe contriſtatũ ſper-
ni, deſperans de ſe, daret animum ad mundũ fruendũ, quaſi
qui locum apud deum iam non haberet. Hoc eſt maiori tri-
ſtitia abſorberi, deſperantem de ſe conuerti ad admittenda
peccata, quibus grauatus abſorbeatur à ſecũda morte. Hæc
enim vera pœnitentia eſt, iã ceſſare à peccato. Sic enim pro-
bat dolere ſe ſibi, ſi de cætero deſinat. ¶ Propter quod ob-
ſecro vos vt confirmetis in illum charitatem. Ad hoc enim
& ſcripſi, vt ſcirem an in omnibus obedientes eſtis.) Quan-
tum datur intelligi, obediẽtes hos factos in cæteris probat.
Emendauerant enim quæ ad ordinem eccleſiaſticum per- B
tinent. Vnde etiam in hoc vult illos eſſe obedientes, vt cõ-
firment fratrẽ in charitate, ſuſcipientes eum in cõmunione.
¶ Si cui autẽ aliquid donaſtis, & ego.) Manifeſtum eſt quia
quod iubet fieri, ipſe facit: nec poteſt hoc abnuere, quod e-
tiam obſecrans vt fiat ſcribit, cum haberet poteſtatẽ iuben-
di. Sed quia in prima epiſtola graue eius detulit crimen, vt
horrerent illum omnes, nunc cum recipi illum vult, orat ne
adhuc exulcerato animo aduerſus illum, durũ illis eſſet ha-
bere cum illo communionem eccleſiæ. Neque enim tãta in
eis erat quanta in apoſtolo prouidentia, vt ſtatim intellige-
rent faciendum eſſe quod dicebat apoſtolus in cauſſa huius
dumtaxat: ideo obſecrat vt dimittant illi, ſignificans deum
illi ignouiſſe, quia nihil ſine dei ſpiritu agebat apoſtolus.
¶ Etenim ego quod donaui, ſi quid donaui propter vos in
perſona Chriſti.) Hoc dicto grauat illos, quia ſi magiſter
petentibus diſcipulis donauit cui voluerunt peccatũ, quã-
tò magis obaudire debent diſcipuli magiſtro? Et vt ratum
ei cui donauit, oſtenderet apud deum, ait in perſona Chriſti C
ſe donaſſe quod donauit. hoc eſt, accepto tuliſſe Chriſtum
cuius legatione fungebatur, vt factum apoſtoli factum ſit
Matth.18. Chriſti, ſicut dixit: Quæcunque ſolueris ſuper terram, erũt
ſoluta & in cœlo. Si ergo huic pro quo petierunt, per apo-
ſtolum Chriſtus ignouit: quãto magis huic iam ignotum e-
rat, cui vt donent, ipſe etiam hortatur? ¶ Ne poſſideamur à
Sathana. Nec enĩ ignoramus aſtutias eius.) Hoc dicit quod
ſupra memoraui, quia conſolatio debet ſubſequi fratrẽ de-
lictum flentem, ne diu contriſtatus & contemptus à chari-
tate eccleſiæ, incipiat deſperare de ſe, & videns qui ſemper
in inſidijs eſt ſubtilis diabolus mẽtem eius vilem effectam,
accedat, & ſuggerat ei vt vel pręſentibus fruatur, qui de ſpe
futuri præmij deiectus eſt, & pereat frater poſſeſſus à dia-
bolo, cui ad hoc pœnitentia data erat, vt conuerſus refor-
maret ſe, ſicut dicit in Ezechiele propheta. Nolo mortem
Ezech.18. morientis, quantum vt reuertatur & viuat. Et iterum: Con-
uertantur, inquit, & replantabo eos.

Cum autem veniſſem Troadem propter Euange- D
lium Chriſti, & oſtium mihi apertum eſſet in do-
mino, non habui requiem in ſpiritu meo, eò quod
non inuenerim Titum fratrem meum: ſed vale il-
lis dixi, & profectus ſum in Macedoniam.) Troadẽ ſe per-
rexiſſe ſignificat ad prædicandum eis Euangelium Chriſti:
& cum cœpiſſet prædicare, fuiſſe qui caperent verbũ fidei.
Sed quia ſolatium Titi defuit, intolerabilis erat labor per-
ſtrepentium cauſſa. Quamuis enim quidam eorum aperue-
rant corda ſua ad recipiendum ſermonem dei: tamen impru
dentia infidelium non minima exiſtebat, inſurgens in apo-
ſtolum zelo credentiũ: & hæc duo in vno impleri non po-
terãt, aut fideles inſtruere, aut incredulis repugnare. Ideoq;
vale illis facto qui ſuſceperant eũ, profectus eſt in Macedo-
niam. ¶ Deo autẽ gratias, qui ſemper triumphat nos in Chri
ſto Ieſu.) Hoc eſt deum apoſtolos triũphare in Chriſto, vi-
ctores illos facere in fide Chriſti, vt calcata perfidia tro-
phęum habeat fides, dũ ex perfidis fiunt fideles, & maleuoli
non proficiunt in perſequendo credẽtes. ¶ Et odorẽ noti-
tiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco, quia Chriſti bonus
odor ſumus deo: in iis qui ſalui fiunt, & iis qui pereunt.) O-
dor notitiæ dei, in Chriſto, & per Chriſtum eſt. Odorẽ autẽ
idcirco dixit, quia ſicut quædam res quæ cũ nõ videantur,
per odorẽ tamen cognoſcuntur, & intelligis in loco aliquo
eſſe quod non vides: ita & deus quia inuiſibilis eſt, per Chri
ſtum ſe voluit intelligi, vt prædicatio Chriſti (quæ vtique
inuiſibiliter, ſicut ad nares odor, ita ad aures peruenit) deũ
patrem inſinuaret creaturæ, & filium eius vnigenitũ. Cuius
rei legatione fungẽtes apoſtoli, (ſicut dicit dominus ad de-
ũm, filius ad patrẽ: Sicut me miſiſti in hũc mundũ, ita & ego Ioan.17.
eos mitto in hunc mundũ) odorẽ notitiæ dei & Chriſti per
ſigna & prodigia manifeſtarent. Vera enim eſſe de deo &
Chriſto prædicatio, virtutis teſtimonio probatur. Quæ id-
eo in odore ſignificata eſt, quia cum deus non videatur: per
hęc quę inuiſibiliter operatur in apoſtolis, eſſe intelligitur,
vt veritas doctrinę manifeſtaretur. Qui ergo rectè aſſerit
Chriſtum, bonus odor eſt deo, laude dignus in eo qui cre-
dit, nec vituperabilis in illo qui non credit. Qui verò non
rectè aſſerit Chriſtũ, malus odor eſt deo, tam in iis qui fidi
ſunt, quàm in illis qui diffidunt: pro vtriſq; enim reus erit. Qui
enim diffidit, idcirco videtur non credere, quia peruerſum
eſt quod audit: & qui credit, malè credit. Apoſtolus ergo ra-
tione legis locutus eſt, vt ſicut in lege qui hoſtias bono vo-
to offerebat, bonus odor erat deo, & acceptabilis: ita & nũc
prædicationis virtus doctrinæ odorẽ præſtat fragrãtẽ deo.
Quam ob cauſſam auxiliis ſuis tutos præſtabat deus apoſto
los, vt verba cognitionis eius infunderẽt patẽtibus auribus,
ſiue Iudæis, ſiue gentilibus: addito his ſacramento natiuita-
tis domini Ieſu ſecundum voluntatẽ dei & patris eius in v-
nitate fidei ſalutaris, ad ſalutẽ credentium, & perditionem
diffidentium. ¶ Aliis quidẽ ſumus odor mortis in mortem.)
Hoc dicit quia incredulis prædicatio crucis Chriſti odor
mortis eſt. Audientes enim verbum dei, ſic accipiunt quaſi
peſtẽ ex qua oritur mors, & neceſſe eſt vt iuxta fidẽ illorũ
fiat eis. ¶ Aliis autẽ odor vitę ad vitã.) Verum eſt quia fidis
ſermo auditus dei, nuncius eſt ſalutis æternæ, & ſecundum
fidem illorum cõtinget eis. Siue ergo in iis qui pereunt, ſi-
ue in iis qui ſalui fiunt, Chriſti bonus odor deo erant apo-
ſtoli, quia ſynceriter & ſine adulatione prædicabãt. Qui e-
nim non credebant, ipſi ſibi laqueum circundabant, his li-
beris, ſicut dicit dominus ad Ezechielem prophetam: Tu Ezech.3.
pręDica. ſi te audierint, lucraberis animas eorum. ſi quo mi-
nus, ipſi ſibi viderint: tu tamen liberaris à perditione eorũ.
¶ Et ad hæc quis idoneus? non enim ſumus ſicut plurimi a-
dulterantes verbum dei, ſed ex ſynceritate ſicut ex deo co-
ram deo in Chriſto loquimur. Pſeudoapoſtolos tangit di-
uerſos, qui corrupta doctrina verba dei per malam inter-
pretationem adulterabant, & tollentes diuinum ſenſum, po
nebant humanum. Ex quibus quidam zelum habentes tra-
ditionis Iudaicæ, nec de Chriſto bene docebãt: ideo minus
idoneos hos dicit. Apoſtolos autem ſynceriter prædicaſſe,
ſicut ex deo datũ eſt, ante deum, id eſt, quomodo deus de-
dit: ipſo teſte in Chriſto loquebantur, non ſuam quęrentes,
ſed dei gloriam. Hoc eſt in Chriſto loqui, eius honorem &
potentiam prædicare.

CAPVT TERTIVM.

Incipimus iterũ noſmetipſos cõmendare.) Quo-
niã pſeudoapoſtolos notat, praua eorũ cõmenta
deſignans: ſe autẽ verũ pręDicatorem teſtatur: vi-
detur iterũ cõmendare ſe, ſicut in prima epiſtola.
Et ne hoc verſutia aliqua terreſtris lucri gratia facere vide-
retur, adiecit. ¶ Aut nunquid indigemus, ſicut quidã, com-
mendatitiis epiſtolis ad vos, aut ex vobis?) Hoc dicens, &
ſuum ſenſum purgat & adhuc pſeudoapoſtolos notat, quos
proprij honoris & quęſtus cauſſa circuire eccleſias probat,
ad auferendam, non tribuendam ſalutem. Ex his erant qui-
bus dicit dominus: Comeditis domos viduarum & pupil-
lorum, oratione lõga orãtes, propterea accipietis maius iu- Matth.23.
diciũ. Hi enim & res eorum & animas inuadebant. Apoſto-
lus autem nec res eorum tangebat, & veritate doctrinę ani-
mas eorum ſaluabat. Non ergo carnaliter, ſed ſpiritaliter
ſe commendabat ad profectum ſalutis illorum, vt de illo

hoc crederent quod erat: quia qui de bono male ſentit, pec-
cat: ac per hoc commēdatio hæc iſtis magis proficit. ¶ Epi-
ſtola noſtra vos eſtis ſcripta in cordibus noſtris.) Epiſtola,
ſalutis indicium eſt. Recte ergo ait, quia ſalus Corinthiorũ
in corde erat apoſtoli, & eorum qui cum illo erant. ſemper
enim de ſalute eorum cogitabant. Cum ergo in corde ſunt
apoſtoli, & eorum qui cum ipſo erant, epiſtola ſunt ſcripta
in cordibus eorũ: quia qui ſemper alicuius memor eſt, ſcri-
ptus eſt in animo eius. ¶ Quæ cognoſcitur & legitur ab om-
nibus hominibus, manifeſtati quia eſtis epiſtola Chriſti mi-
niſtrata à nobis.) Apertum eſt quia cum dicuntur Chriſtia-
ni, epiſtola Chriſti ſunt, indicātes ſalutem quam dedit deus
in Chriſto omnibus hominibus, ſcribentibus apoſtolis. dũ
enim docent, ſcribunt. ¶ Scripta non atramento, ſed ſpiritu
dei viui.) Quoniam quæ promiſſa ſunt, æterna ſunt: idcirco
dei ſpiritu ſcripta dicuntur, qui ſemper eſt: temporalia au-
tem atramento, quod obſoleſcit, & perdit memoriam.
¶ Non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus.)
Nunc legem veterem pulſat, quæ primum data in lapideis
Exod.32. tabulis abolita eſt, fractis tabulis ſub monte à Moyſe. Noua
autem lex in animo ſcribitur, hoc eſt in corde, non per cala-
mũ, ſed per ſpiritũ. Quia fides enim ęterna res eſt, ab ſpiritu
ſcribitur, vt maneat. Vetera autē pręcepta deficiente mũdo
ceſſabunt. Quomodo ergo differt lex à lege, ita differunt
diſpenſatores illius legis à diſpenſatoribus legis fidei.

Fiduciam autem talem habemus per Chriſtum ad
deum.) Quanta dignitas ſit in apoſtolis, maniſe-
ſtat cum dicit: Fiduciam autem talem habemus ad
deum per Chriſtum. vt oſtendat veteres non hāc
habuiſſe fiduciam ad deum, quia minor fuit adminiſtratio.
¶ Non quòd ſufficientes ſumus æſtimare aliquid à nobis
tanquàm à nobis ſit, ſed ſufficientia noſtra ex deo eſt, qui &
idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti, non litera, ſed
ſpiritu. Litera enim occidit: ſpiritus autem viuificat.) Quã-
uis præferat apoſtolicam dignitatem, in dei tamen laudem
prorumpit: non iſtud meritis humanis aſſcribens, ſed eius
gratiæ qui dignatus eſt pro vita humana ſalutarem prædi-
cationem ordinare, quæ quos lex vetus reos tenebat, ſalua-
ret, data remiſſione peccatorum per Ieſum Chriſtum do-
minum noſtrum. Literæ enim ad hoc datæ ſunt Moyſi, vt
contemnentes legem occideret ſecundum ius naturæ. Spi-
ritus autē, id eſt, lex fidei, quæ non ſcribitur, ſed animo cõ-
tinetur, viuificat reos mortis: conuertentes tamen ſe, vt iu-
ſtificati, decętero non peccent. Rectè ergo data fuerat lex,
vt timor eſſet peccandi. Sed quia fragile eſt genus humanũ,
miſericordia dei data eſt in prædicatione apoſtolis: vt do-
natis peccatis euaderent mortem, credentes in Chriſtum.
Hæc eſt prædicatio noui teſtamenti, quod promiſerat deus
per prophetas. ¶ Quod ſi adminiſtratio mortis literis for-
mata in lapidibus fuit in gloria, ita vt non poſſent intueri fi-
lij Iſrael in faciem Moyſi propter gloriã vultus eius, quę e-
uacuatur: quomodo non magis adminiſtratio ſpiritus erit
in gloria?) Manifeſtum eſt maiorem eſſe gratiam legis fi-
dei, quam legis Moyſi. Quamuis enim ad hoc data ſit lex
Moyſi vt prodeſſet, contempta tamen facta eſt lex mortis.
Ergo quia peccatoribus prouidere nõ potuit, venit lex fi-
dei, quæ hos ſaluaret, non ſolũ ignoſcens, ſed & iuſtificans
Exodi 34. eos. Multum ergo intereſt inter legem & legē. Tunc enim
maculati peccato vultum Moyſi deſcendentis de monte cũ
lege accepta in tabulis, intueri non poterant, quia glorioſa
facta fuerat facies eius, ne à peccatoribus poſſet aſpici, quia
digni erant morte. Quæ nunc gloria euacuatur per legē ſpi
ritus, cum accepta remiſſione peccatorum facti iuſti, digni
ſunt aſpicere & poſſunt gloriam dei, ſicut viderunt in mõ-
Math.17. te Petrus & Ioannes & Iacobus gloriam Chriſti. ¶ Si enim
in adminiſtratione damnationis gloria, multo magis abun-
dabit adminiſtratio iuſtitiæ in gloria.) Hoc dicit quia am-
plius eſt donum iuſtitiæ dei per fidem Chriſti, quàm legis
veteris: quia magis gloria in ſalute eſt, quàm in morte. quã-
uis iuſtè damnet, tamen ad laudem proficit magis ſi indul-
geat, vt poſſit reus corrigere ſe. ¶ Nec enim glorioſum fa-
ctum eſt id quod glorificatum eſt in hac parte propter ex-
cellentem gloriam.) Manifeſtum eſt non eſſe factum glo-
A rioſum quod viſum eſt in vultu Moyſi glorioſum. Quãdo
enim nulli profuit gloria vultus eius, non habuit fructũ glo
riæ, ſed magis obfuit: licet non ſuo vitio, ſed peccantiũ: ta-
men in hac parte gloria non eſt. Illa autem eſt magis gloria
quæ abundat in gratia, vt purificati homines dono dei, abſ-
terſa caligine poſſint videre gloriã Chriſti. ¶ Si enim quod
euacuatur, fuit in gloria: multò magis quod pmanet, in glo-
ria eſt.) Non negat gloriã fuiſſe in lege, vel in vultu Moy-
ſi, ſed non permanſit in Moyſe, quia figura erat in Moyſe;
non veritas. ideo adueniente ſaluatore ceſſauit figura, quia
apparuit veritas manens ſemper: vt quantum intereſt inter
imaginem & veritatem, tantum interſit inter gloriã vultus
Moyſi, & gloriam Chriſti. ideo ſupradixit, propter excel-
lentem gloriam. Illa enim tanta erat gloria, quanta debuit
credi ſeruo. Hæc vero tanta quanta eſt genitoris eius, quia
dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt dei patris. Sicut enim
veſpere ſtellæ glorioſæ ſunt, oriente autem Sole euacuatur
earum claritas: ita & Moyſi gloria euacuatur apparēte glo-
B ria Chriſti. ¶ Habentes autem talem ſpem, multa fiducia v-
tamur.) Spem habere nos dicit videndi gloriam, non talẽ
qualis fuit in vultu Moyſi: ſed eam quam viderunt tres apo
ſtoli in monte, reuelante ſe domino. Hinc igitur coniicere
debemus quantum nobis contulit diuina clementia, quan-
tumq; nos ſuperioris gratiæ dono ditare dignata eſt, quam
dederat Iudæis. Iudæi enim, cum minor eſſet gloria vultus
Moyſi, eã ſpeculari non poterant: nos verò non Moyſi glo
riam, quæ inferior eſt, ſed excellentem ſaluatoris gloriã vi-
ſuros nos credimus. Iudæi ergo ſerui gloriam non merue-
runt videre: nos autem domini communis gloriã ſumus vi-
ſuri. Ideoque & nos vicem reddere inquantum poſſumus
debemus beneuolentiæ dei, vt propenſiores ſimus in eius
amore, qui nobis fiduciam dedit, abluens nos à peccatis, vi-
dēdi gloriam dei. Nunc itaq; opus eſt vt creſcat in nobis fi-
ducia bonis actibus parata. Tantum enim videbimus, quã-
tum credimus. ¶ Et non ſicut Moyſes ponebat velamen ſu-
per faciem ſuam, ne intuerentur filij Iſrael vſq; ad finē eius
C quod euacuatur.) Quoniã digni facti ſumus per gratiã dei
videre gloriam Chriſti, idcirco, & nõ ſicut Moyſes, ait, po-
nebat velamen ſuper faciē ſuam, ne intuerentur filij Iſrael.
Ideo ponebat velamen, quoniã ſplendorem vultus eius fer
re non poterant cauſſa peccati, quo ſublato poteſtas datur
vidēdi gloriã dei vſq; ad finē eius: quia tamdiu non reuela-
tur, quãdiu relicta lege conuertantur ad gratiã fidei, & ſic
euacuatur. Accedente enim dignitate per fidem, euacuatur
indignitas. ¶ Sed obtuſi ſunt ſenſus eorũ vſque in hodiernũ
diem.) Tamdiu obtuſos dicit, quãdiu nõ credunt. Quæ ob-
tuſio incredulitatis cauſſa obuenit. ideo conuerſis ad fidem
acuitur acies mentis, vt videant diuini luminis ſplendorē.
¶ Idipſum velamen in lectione veteris teſtamēti manet dũ
non reuelatur, quia in Chriſto euacuatur.) Obtuſio, ait, hęc
in lectione Exodi manet, quamdiu credant. Nõ enim reue-
latur, niſi credant. In Chriſto enim euacuatur, hoc eſt, per
fidem Chriſti auſertur velamen. Amoto enim delicto inci-
D piunt videre, quod obſtante peccato videre non poterant.
¶ Sed vſq; in hodiernum diem, cum legitur Moyſes, vela-
men eſt ſupra cor eorum.) Manifeſtum eſt quia cum legitur
hęc pars legis, ſenteotia illorum recitatur qui ſunt ſub lege.
¶ Cum autē cõuerſus fuerit ad dominũ, auſeretur velamē.)
Cõuerti ad dominum hoc eſt, credere in Chriſtũ, vt agno-
ſcens dominũ veniã mereatur accipere. Hoc eſt auferri ve-
lamē, ſententiã euacuari qua tenebatur reus ſub lege. ¶ Do-
minus autē ſpiritus eſt. Vbi autē ſpiritus domini, ibi liber-
tas.) Quoniã deus ſpiritus eſt, per Chriſtum legē dedit ſpi-
ritus, non literis vtiq; ſcriptam, ſed per fidē animis intima-
tam: non quæ viſibilia doceat, ſed inuiſibilia credi ſuadeat:
quæ animus ſpiritaliter colligat, neque oculus cernat. Hæc
lex dat libertatē, ſolam fidem poſcens: vt quia quæ nõ vi-
det credit, de conditione erui mereatur. ¶ Nos autē omnes
reuelata facie gloriã domini ſpeculantes, ad eandē imaginē
reformamur à gloria in gloriã, ſicut à domini ſpiritu.) Nos
dicit omnes qui libertatē ſumus conſecuti dono gratię dei,
gloriam domini per fidē ſpeculãtes, ad eandē imaginē trãſ-
formari quam ſperamus: id eſt, vt ſimiles inueniamur trãſ-
acta

acta hac vita imaginis gloriæ Chriſti, ſicut dicit Ioannes apoſtolus: Scimus, inquit: quia cum apparuerit, ſimiles ei erimus. (1. Ioan. 3.) A gloria in gloriã, ſicut à domini ſpiritu, id eſt, ſublati beneficio dei gloriæ Moyſi, quam reatus cauſſa cernere nequibamus, transformamur ad gloriam quam credimus dari nobis à domini ſpiritu. Tantum enim dabitur gloriæ, quãtum dignum eſt dare deum per ſpiritũ ſuum: ideo enim dixit, Sicut à domini ſpiritu: vt oſtenderet talem gloriam dari quæ ſublimitati cõgruat dantis. Moyſi enim gloria nec tãta fuit, nec perennis. Pro modo enim legis & gloriam accepit: ita & pro modo legis fidei in qua ſpirit⁹ dei eſt, dabitur gloria credẽtibus. Tantũ enim conceſſit deus fidelibus, vt ſpiritum ſuum det eis pignus illius gloriæ quam promiſit.

CAPVT QVARTVM.

QVare habentes hanc adminiſtrationem prout miſericordiam conſecuti ſumus, non deficiamus.) Tantam ſpem dicit adminiſtrationis huius, vt nõ deficiat in preſſuris confortatus fide promiſſionum. Vnde ſuperius dicit. Multa fiducia vtamur. Fidentes enim in his quæ promiſſa ſunt, quicquid aduerſum acciderit, tolerant. Quod non humanis meritis deputat, ſed miſericordiæ dei, quæ hominem primo abluit, deinde iuſtificat, adoptans filium deo, vt donet ei gloriam ſimilem gloriæ filij proprij dei. ¶Sed renunciemus occultis dedecoris.) Vt illi gloriæ dignus ſit homo, omnia turpia & pollute quę fieri & cogitari poſſunt, amouenda docet, vt non ſolum de opere, ſed & de cogitationę pellantur. Inuitãtis verba ſunt. Sub ſua enim & ſuorum perſona ad meliorem vitam hortatur, propter ſupradicta vitia quæ in his ſæpe reprehendit. Poſſunt & hæc occulta dedecoris eſſe, quæ prauo ſenſu ad prædicandum meditantur vt fallant. Vnde ſubiecit: ¶Non ambulantes in aſtutia, neque adulterantes verbum dei.) Ad dedecus enim & deformationem eius proficit, qui ſubdola mente confingit doctrinam ad decipiendum corda ſimpliciũ. turpis enim inueuletur in die iudicij dei. Aſtutia enim malæ mentis, vt id quod ſibi libitum eſt expleat, verba dei adulterat, vt ſenſum inuertat. Adulterare eſt autem, verum ſenſum per falſum velle excludere. ¶Sed in manifeſtatione veritatis commendantes noſmetipſos ad omnem conſcientiam hominum coram deo.) Hoc dicit quia in prædicatione euangelica nulli ſe fecit ſuſpectum, addens amplius cum dicit, coram deo: vt hoc ipſum non ſolum hominibus manifeſtum probet, ſed etiam deo, cui nihil occultum ęſt. Teſtimoniũ ergo dei implorat, vt vel ſibi credatur, quia ita prædicat ſicut datũ eſt ab authore: & deus hoc modo teſtis eſt, dum dat ſigna & prodigia fieri per manus eius.

SEd etſi opertum eſt Euangelium noſtrum in iis qui pereunt.) Verum eſt quia increduli non vident, perfidia obcæcantę ſplendorẽ virtutis dei. Velamẽ enim eſt ſupra cor eorum, & obtuſio infidelitatis, in Iudæis maxime. ¶In quibus deus ſeculi huius obcæcauit ſenſus infidelium, vt non peruideant lumen Euangelij gloriæ Chriſti, qui eſt imago dei.) Deum dicit ſecularium hominum, quia maleuoli ſunt erga fidem Chriſti, ſenſus obcæcare, ne videant veritatem Euangelij maieſtatis Chriſti. Hoc ergo illis præſtat quod volunt. Quia enim mali voti ſunt homines, & intelligentes verum dicunt eſſe falſum, in eoipſo adiuuantur, ne poſſint credere quod nolunt. Chriſtum autem, cum ſit imago dei, corporeum tantum aſſerunt: & relinquentes geſta eius, ſolius carnis faciũt mentionem: de quibus dixit Eſaias: Obcæcauit oculos eorum ne videant, & auribus ne audiant vſque in hodiernum diem. (Eſaiæ. 6.) ¶Nec enim noſmetipſos prædicamus, ſed Chriſtum Ieſum dominum noſtrum.) Hoc eſt, non noſtram gloriam annunciamus, ne quis nos dicat propter noſipſos euangelizare, vt nobis proficiat forte ed tempus, ſed Ieſum dominum noſtrum annunciamus, ſubiicientes nos virtuti maieſtatique eius. Quando ergo nullum grauamus, nullum concutimus, & Chriſtum dominum noſtrum fatemur: quid eſt vt elati iudicemur, aut pro noſtra propria vtilitate prædicare vt glorioſi appareamus? ¶Nos autem ſeruos veſtros propter Ieſum.) In tantum ſe ſeruum Chriſti eſſe probat, vt iubente ipſo miniſtrum ſe horum in prædicatione teſtetur, vt pro vtilitate horum ſubiecti ſint in miniſterio Euangelij. Seruos ergo dicens, miniſtros ſignificat: ſed vt humiliter loqueretur, ſic dixit: vt vere oſtenderet non ad ſuam gloriam ſe prædicare Euangelium, ſed ad claritatem domini Chriſti, cui obedit, cui ſeruit, ſicut & ipſe dominus ait: Ego ſum in medio veſtrum non vt miniſtrer, ſed vt miniſtrem, (Luc. 22.) non merito horum quibus miniſtrat, ſed propter imperium domini. ¶Quia deus qui dixit de tenebris lumẽ fulgere, illuxit in cordibus noſtris, ad illuminationem cognitionis gloriæ ſuæ in facie Chriſti Ieſu.) Hoc dicit quia miſericordia dei factum eſt vt nos, inquit, qui fuimus incredibiles in ignorantia, hoc eſt in tenebris, per nos daret deus lumen cæteris gentibus. ¶Quantum ſe adhuc humiliat, vt dei ſolius & Chriſti gloriam præferat. Illuminatur enim, vt cognitionem habeant gloriæ dei per Chriſtum. Ideo gloriæ dei, ait, cognitionem, id eſt, non dei ſolius, ſed & Chriſti, qui eſt gloria eius: vt ſignificaret non ſolum deum cognoſci, ſed & opera eius & miſericordiam & prouidentiam qua condidit & ſaluauit genus humanum, viſus in Chriſto per gloriam virtutis ſuæ. Habentes autem theſaurum hunc in vaſis fictilibus, vt excellentia ſit virtutis dei, & non ex nobis.) Theſaurum ſacramentum ſignificauit dei in Chriſto, quod credentibus manifeſtatur: incredulis verò quodam tectũ eſt velamine: quia ſicut theſaurus in occulto ponitur, ita & ſacramentum dei intra hominem, id eſt, in corde humano abſconditur. Hunc ergo theſaurum in animo & corpore dicit eſſe à deo datum, vt eminentia virtutis eius appareat per homines prædicatores dumtaxat, vt reconcilietur omnis lingua creatori ſuo non ad honorificentiã hominum, ſed dei qui ſe manifeſtat per homines: qui cum humiles & imperiti eſſent, acceperunt poteſtatem à deo & loquendi magnalia, & agendi. Fictilia ergo vaſa dicens, infirmitatem naturæ humanæ ſignificat, quæ nihil poteſt niſi à deo acceperit virtutem, & ad laudem ſuam deus per hæc ſe prædicet quæ infirma ſunt, vt gloria illi detur, non homini qui ex luto fictus eſt. ¶In omnibus preſſuram paſſi, ſed non coanguſtati.) Nunc oſtẽdit propter quod idonei erãt prædicatores, quia ſemper illis in neceſſitate affuit deus. Ideo preſſuram, ait, paſſi, ſed non coanguſtati. hoc eſt, non permiſit deus tantum nos opprimi vt cederemus. ¶Inopiam paſſi, ſed non deſtituti.) Id eſt, in inopia poſitis affuit paſtor deus. ¶Perſecutionem paſſi, ſed non derelicti.) Verum eſt quia conſulebat eis deus, ne ſatis ſibi facerent de his inimici. ¶Deiecti, ſed non perimus.) Id eſt verberibus proſtrati, ſed obſtante deo non mortificati. Siue enim clauſi ſiue vinculati, adiutorio dei manus hoſtium euadebant. Denique Paulus & Sylas cum eſſent clauſi iam cæſi, & pedes eorum iam eſſent in neruo concluſi: alacres hymnum canebant deo, (Act. 16.) fortiores iis facti qui non erant cæſi. ¶Semper mortem Ieſu in corpore noſtro circunferẽtes, vt & vita Ieſu in corpore noſtro manifeſtetur.) Dubium non eſt quia in martyribus Chriſtus occiditur: & in iis qui pro fide patiuntur aut exitus, aut vincula, aut verbera, Chriſti paſſiones ſunt, vt & vita eius in corpore eorum palam fiat. Paſſiones enim ſunt quę oſtendunt meritum ad futuram vitam quam promiſit Chriſtus. Vnde alio loco dicit: Cum infirmor, tunc potens ſum. (2. Corin. 12.) Et iterum: Per tribulationes oportet nos intrare in regnum dei. (Act. 14.)

SEmper enim nos qui viuimus, in mortẽ tradimur propter Ieſum, vt & vita Ieſu palam fiat in hac mortali carne noſtra.) Apertum eſt quod dicit, quia ideo in mortem tradi, inquit, propter Ieſum non recuſamus cũ poſſimus viuere, vt vita qua reſurrexit à mortuis Chriſtus, huic mortali carni noſtræ præſtetur. hoc eſt non timere mori propter reſurrectionem promiſſam. ¶Itaque mors in nobis operatur, vita autem in vobis.) Hoc dicit, quia pro ſalute eorum morti ſubiiciebantur. Gẽtibus enim prædicantes inimicitias ſibi excitabant tam à Iudæis, quàm à gentibus vſq; ad mortem. ¶Habentes verò eundẽ ſpiritum fidei.) Hoc eſt cõmunẽ ſpiritum per quẽ firmatur fides, habemus vobiſcũ. Ideo enim pro ipſis tanta patiebãtur mala, vt inuicem ſibi copularentur in fide. ¶Secundum

Pſalm.115. quod ſcriptum eſt: Credidi, propter quod locutus ſum. & A
nos credimus, propter quod & loquimur.) Exemplũ ideo
dedit de pſalmo centeſimo decimoquinto, vt oſtẽderet id-
eo ſe promptum eſſe ad omnia toleranda, quia credidit fu-
turam reſurrectionem. Securus ergo de futura vita, præſen-
tem vitam non habet charam: quippe cum hoc credatur vt
tũc illa beata vita ſperetur, ſi hæc contemnitur. Securus er-
go quia quod credidit verum eſt, audet hoc prædicare, vt
cæteros ſpei ſuæ participes faciat. ¶ Scientes quod qui ſuſci-
tauit dominum Ieſum, & nos cum Ieſu ſuſcitabit, & conſti-
tuet vobiſcum.) Hac ſpe dicit laborari propter fidem, quia
exemplum præcedit reſurrectionis domini Ieſu, quid futu-
1.Cor.15. ri erunt qui credunt: quia ſicut in Adam omnes moriuntur,
ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. Adam enim forma
1.Pet.2. mortis eſt, cauſſa peccati. Chriſt' verò forma vitæ propter
iuſtitiam, quia peccatum non fecit, nec dolus inuentus eſt in
ore eius. Et quoniam participes hos communis fidei dixit:
Reſuſcitatos, inquit, conſtituet vobiſcum, vt vnius fidei in
vna ſint domo pacis. Cùm enim intelligũt quia pro ipſis pa B
riuntur exitia, & iſti ſoliciti ſunt de paſſionibus horum ve-
lut compatientes, ſimul & participes erũt in vita promiſſa:
vt ſimul contriſtati, ſimul gaudeant. propter illos ſic loqui-
tur qui reſurrectionem negabant, quos & in prima epiſtola
exprobrat. ¶ Omnia enim propter vos, vt gratia abundans
per multarum gratiarum actionem abũdet in gloriam dei.)
A munere ſuo deus nullum voluit eſſe alienum. Et quia nõ
omnes capiunt verbum fidei, apoſtolus dei voluntatem ſci-
ens, perſecutiones & pericula pati non timuit, dummodo o-
mnibus fideliter prædicaret, vt plures poſſent credere: vt a-
bundans donum dei non per paucorum gratiarum actionẽ
minueretur ad contumeliam dei, ſed multis proficiens af-
flueret per multarum gratiarum actionem ad gloriam dei.
Quãto ergo hic dignus honore eſt qui animam ſuã ſemper
morti ſubiecit, ne donum dei longe aliter proficeret q̃ datũ
eſt? Nunquid non magna contumelia eius eſt qui cœnam fa
ciens opulentam, ac multos inuitãs, paucos habet in ſumma?
¶ Quapropter non deficimus.) Manifeſtum eſt hæc ad ſu- C
periorem ſenſum pertinere. Vt enim deuotionem ſuam ad-
huc propenſiorem in dei rebus oſtendat, hæc ſubiecit qui-
bus nullo genere deficere ſe probat quo min' id quod deo
placitum eſt impleat, ſecurus tamen de reſurrectione pro-
miſſa. ¶ Licet ſi exterior homo noſter corrumpitur, ſed in-
terior renouatur de die in diẽ.) Preſſuris, plagis, fame, ſiti,
frigore, nuditate caro corrũpitur, ſed anima ſpe futuri præ-
mij renouatur, quia aſſiduis tribulationibus purgatur. Pro-
ficit enim in preſſura, non interit, ita vt accedentibus tenta-
tionibus quotidie acquirat ad meritũ, quia & corpori cor-
ruptio hæc proficit ad immortalitatem merito animæ. ¶ Id
enim quod in præſenti eſt momentaneum, & leue eſt preſ-
ſuræ noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum pondus
gloriæ operatur in nobis.) Præſentis temporis tribulatio-
nes quæ cauſſa fidei ingeruntur, momentaneas & leues di-
cit, quia ſunt temporales: ſuprà modum tamen in ſublimi-
tate æternum pondus gloriæ operari patientibus. Paruis e-
nim laboribus magna redditur merces, & pro leui tribula- D
tione ſupra modum ſublimitas gloriæ pẽſabitur perpetuæ.
¶ Non contemplantes quæ videntur, ſed quæ non vidẽtur.
Quæ enim videntur, temporalia ſunt: quæ vero non cer-
nuntur, æterna ſunt.) Deſiderium cœleſtium & ſpiritalium
habentes hæc præſentia & terrena ſpernere profitetur, quia
ad comparationem ſpiritalium hæc nulla ſunt. Sic enim ſunt
hæc ad ſuperna, quomodo figura ad veritatem. Figura de-
perit, veritas manet: ac per hoc exire de iſto ſeculo non me-
tuunt iuſti, ſed gaudent.

CAPVT QVINTVM.

SCImus autem quia ſi terreſtris domus noſtra hu-
ius habitationis diſſoluatur, quia ædificationẽ ex
deo habemus domum non manufactam æternam
in cœlis.) Hac fiducia dicit non timendũ diſſolui
de corpore violentia infidelium, aut ſorte vitæ, quia præ-
parata eſt huiuſmodi hominibus habitatio in cœlis æterna:
vt de temporali & terrena expulſi, in perpetuam domum
A recipiantur. Vnde & hoc optandum eſt, ſi fieri poteſt. Sed
quia optandum non eſt ne in tua gloria alius pereat: ſi tamẽ
acciderit, libenter ferendum eſt. Terreſtrem enim domum
carnem hanc dixit, quia mortalis eſt: vt ſi de hac diſſolui
fuerimus, ædificatam inueniamus in cœlis domũ æternam:
Hæc domus corpus immortale ſignificat, in quo reſurgen-
tes ſemper erimus cuius forma iam in cœlis eſt in domini
corpore declarata. ¶ Etenim in hoc ingemiſcimus habita-
culo noſtro quod de cœlo eſt, ſuperindui cupientes: ſi qui-
dem induti, non nudi inueniamur.) Propterea dicit preci-
bus ingemiſci, vt gloria promiſſa de cœlis poſſit reſurgen-
tes induere. Hoc ergo deſiderantes inſiſtunt precibus, ne
ſurgentes recepto vtique corpore nudi, id eſt, alieni à pro-
miſſa gloria inueniantur. Hoc enim opus eſt, vt induta ani-
ma corpore, dei iudicio ſuperinduatur & gloria, quæ eſt
immutatio in claritatem. Mors enim de terra eſt, reſurre-
ctio vero de cœlis, ſi tamen immutetur in gloriam. Alij co-
dices ſic habent: Si quidem expoliati, nõ nudi inueniamur.
B id eſt, ſi exeuntes de corpore Chriſtũ veſtiti fuerimus: quia
quicunque in Chriſto baptizãtur, Chriſtum induunt. Itaq;
ſi in forma baptiſmi & traditione mãſerimus, expoliati cor-
pore non nudi inueniamur: quia in interiore homine habi-
tat Chriſtus, quẽ cum induti, ſiue ſpiritu ſancto dato nobis
videbimur, erimus digni ſuperindui promiſſa cœleſti glo-
ria. In illum enim decidet promiſſa claritas, quẽ viderit ſi-
gnum adoptionis habere. ¶ Nam cum ſumus in iſto corpo-
re, id eſt, mortali, ingemiſcimus grauati, eò quod nolumus
exui, ſed ſuperindui, vt abſorbeatur mortale hoc à vita.) Idẽ
ſenſus eſt. Ideo enim dicit grauatos nos paſſionibus corpo-
ris, & ipſius mundi tempeſtatibus, poſtulationes ad deũ di-
rigere, ne immutemur victi, & indigni efficiamur. Sed etſi
contigerit exitus, perſeuerantes in fide induti inueniamur
ſancto ſpiritu, qui in ſubſtantia Chriſtus eſt. Tunc enim
ſuperindui promiſſa gloria poterimus, ſi exuti corpore, nõ
deſpoliati à ſancto ſpiritu fuerimus. Sic mortale abſorbe-
tur à vita, id eſt, vt reſurgentes ſuperinduamur immortali-
C tatem cum gloria, ne vltra mori poſſit, aut paſſionibus im-
plicari. hoc eſt abſorberi à vita. Non enim dicendus eſt ab-
ſorberi à vita, qui ad hoc ſurgit, vt pœnis agatur. ¶ Qui autẽ
perficit nos in hoc ipſum, deus, qui & dedit nobis pignus
ſpiritum.) Hoc quod ingemiſcentes poſcimus, id eſt, nõ vt
exui, ſed ſuperindui mereamur, iuxta ſupradictum ſenſum,
in die iudicij deum perficere dicit, quia promiſit, & fidelis
eſt, dans huius rei implendæ pignus ſpiritum. Ipſe eſt enim
ſignaculum adoptionis noſtræ.

FIdentes igitur ſemper, & ſcientes quia inhabitan-
tes in corpore peregrinamur à domino. per fidem
enim ambulamus, non per ſpeciem.) Manifeſtum
eſt quia per fidẽ cũ domino ſumus, non per præ-
ſentiã: ac per hoc peregrinamur nõ fide, ſed ſpecie. Et qua-
re, cũ idẽ dicat in Actibus apoſtolorũ: In ipſo enim viuimus Act.17.
& mouemur, & ſumus: hoc loco peregrinari nos à domino
dicit? Si vbiq; eſt, quomodo hic poſiti peregrinamur à do-
mino? Sine dubio vbiq;, imò omnia in deo ſunt. Sed quia ſe-
D des dei in cœlis eſt, & illic ſemper videtur: ideo hic poſiti,
vbi nõ videtur, peregrinari à domino dicimur. quando enĩ
non eum videmus, licet præſens ſit, abſentes ab eo ſumus.
¶ Audemus ergo & conſentimus magis peregrinari à cor-
pore, & præſentes eſſe ad deũ.) Recte ait, audemus. Habẽ-
tes enim fiduciam promiſſionis dei, & ſcientes multum ex-
pedire illic eſſe quàm in ſeculo: conſentiunt, & optant ex-
cedere de corpore, vt requieſcant vſq; in diem reſurrectio-
nis ſub altare dei. ¶ Ideo conamur ſiue præſentes, ſiue pere-
grinantes placere illi.) Id agendum dicit, & bonis operibus
inſiſtendũ, vt ſiue in hac adhuc vita poſiti, ſiue ante tribu-
nal Chriſti, præſentes placeamus ei. Vnde ſi diſciplina ſer-
uetur, & hic & illic placebimus: quia qui hic placet, illic nõ
diſplicebit. ¶ Omnes enĩ nos manifeſtari oportet ante tribu
nal Chriſti, vt recipiat vnuſquiſque propria corporis prout
geſſit, ſiue bona, ſiue mala.) Igitur ſi iudicãte Chriſto vnuſ-
quiſq; noſtrum facta corporis recipiet, nõ vtiq; ſine corpo-
re adiudicabitur bono aut malo. Et non dixit facta carnis,
quia carnis vitia puniẽda ſemper: ſed facta corporis, quia ali
quando

quando ſpiritaliter, aliquando carnaliter operatur.

A S Cientes igitur timorẽ domini hominibus ſuademus: deo autem manifeſti ſumus.) Quoniam ergo iudicium dei futurum eſt per Chriſtum ad ſingulorũ diſcrimina indaoperaidcirco Apoſtolus ſuadere ſe dicit ad bonum ſenſum & vitã, vt auditores eius ſecuri ſint de pœna futura, & ipſe glorietur in his habens fructum laborum ſuorum, quia quorundam prauiloquio dies

1.Corin. 15. iudicij dei in dubium deducitur. Corrumpunt enim mores bonos colloquia mala. Hominibus ſuademus, ait, vt credãt & prouideant ne incurrant & tunc pœniteant quando pœnitentia fructum non habet. Deo autẽ manifeſti ſumus. hoc enĩ prędicabat quod deus iuſſerat, & hoc ſcire dicitur deus quod bonum eſt. Denique male agẽtibus dicit, Neſcio vos.

Matth. 25. ¶Spero autẽ & in conſcientiis veſtris manifeſtos nos eſſe.) Manifeſta erat puritas eorum Corinthiis, quia neque aliquando in adulatione fuerant deprehenſi, neque prędicatio illorum diſplicuerat ſanctis, nec ab aliquo illorũ quicq̃, vt

B aſſolet, occultè elicere tentauerant, vt foris ſimplices apud turbas, intus verò impoſtores eſſent: ideo conſcientias illorum pulſat, vt ipſi ſibimet teſtes eſſent de veritate eorum.

N On iterum nos commẽdamus vobis.) Quoniam ſuperius veram prædicationem ſuam obteſtans, laudare ſe viſus eſt: idcirco nũc eadem ſignificat, non ad laudem ſuam hoc dicere ſe, ſed ad eorum gloriam, vt gaudeant integrã prædicationem ſe addidiciſſe his annunciantibus. ¶Sed occaſionem damus vobis gloriãdi pro nobis, vt habeatis ad eos qui in facie gloriãtur, & nõ in corde.) Hoc dicit, vt quoniam multi per elationem gloriabantur in ſe de apoſtolis, profitentes ſe ab his doctos qui ſemper cum domino fuerunt: ideoque & hic dicit, dare ſe & his rationem per quam & ipſi glorientur aduerſus eos, quia apoſtolus erat à quo & iſti didicerant. Vnde alio loco dicit:

1.Corin. 12. Nihil minus feci ab his qui valde ſunt apoſtoli. Quod quidam coactus dicit, ne ſilentiũ eius iſtis obeſſet. Qui ergo in corde gloriatur, ſuperbiam reprimit: ſciens quia humilibus

1.Pet. 5. deus dat gratiam, ſuperbis autem reſiſtit. Superborũ enim

C mens fructum non facit deo dignum. ¶Siue enim mẽte exeedimus, deo: ſiue ſanũ ſapimus, vobis.) Hoc dicit quia ſi elatè vel ſuperbe putatur locutus, quia laudare ſe viſus eſt verum dicens: deo hoc remittendum. Si autem nõ ſuperbè intelligitur, ſed ad gloriam audientium eſſe locutus, Corinthiis proficere dicit: vt tunc ſanum ſit dictum audientibus, ſi ita intelligatur vt dictum eſt. Si autem iactanter putetur dictum velut inſanum, deo dimittendũ. Omnis enim ſuperbia velut inſania habetur. ¶Charitas enim Chriſti vrget nos, hoc iudicãtes, quod ſi vn⁹ pro omnibus mortuus eſt.) Quoniam Chriſtus diligens humanum genus, vt eos redimeret, morti ſe dedit: ideo apoſtoli vt vicem ei reddant, homines ex aliqua parte exhortantur ad eius obſequium: & vt eos attrahent, neceſſe eſt vt verum ſe prædicare teſtẽtur, aliis praua docentibus: nec ſuum meritũ taceant, vt malorũ doctorum pœnã deſignent. Non ergo elatione mentis hæc agebãt, ſed vt donum Chriſti intelligeretur ab omnibus, &

D fideliter deuoti ei gratiarũ actiones referrẽt. Propter Chriſti ergo charitatem, quæ & quanta dona eius circa diligẽtes eum ſint, non taceant, non iactãtiæ cauſſa, ſed vt inuitẽt audientes ad eius deuotionẽ, ne mors Chriſti infructuoſa videretur, non vt laus apoſtolorum noſceretur. Per meritum enim & gloriam apoſtolorum agnoſcitur Chriſti gratia, & beneficiũ dei. ¶Ergo omnes mortui ſunt, & pro omnibus mortuus eſt: vt & qui viuunt, non iam ſibi viuant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit.) Quia omnes neceſſe eſt mori cauſſa Adæ, pro omnibus mortuus eſt Chriſt⁹; vt eos à ſecunda morte liberaret. Ideoque qui viuunt in corpore, ſcientes Chriſtum mortuũ eſſe pro ſe, ſint ei ſubditi, profitentes hunc dominũ. quia enim prodeſt eis mors eius, teſtimonium perhibet reſurrectio eius. Igitur hic ſibi non viuit, qui paratus eſt domini ſui facere voluntatem.

I Taque nos ex hoc tempore neminẽ nouimus ſecundum carnem: etſi cognouimus ſecundum carnem Chriſtum, ſed nunc iam nõ nouimus.) Verũ eſt quia Chriſto reſurgẽte à mortuis iam ceſſat in

A eo carnalis natiuitas, ceſſat infirmitas corporis, ceſſat & paſſio mortis. Vſque ad crucem enim ſuſpicio fuit infirmitatis in Chriſto. Poſt autem apparuit eſſe quod nõ credebatur, ſicut & ipſe ait: Cum exaltaueritis filium hominis, tunc co- Ioan 8.
gnoſcetis quoniam ego ſum. Hoc ergo idcirco apoſtolus memorat, vt oſtendat qua deuotione obſequendũ eſt Chriſto. Pro ſalute enim hominum nõ ſolum hominem ſe naſci non dedignatus eſt, ſed & iniuriis agi, & mori voluit: vt intelligentes quàm precioſa ſit mors eius, propenſius illi ſeruiant, non quaſi homini vicem reddentes, ſed deo: quia vnicuique pro perſona eius & meritis refundenda obſequia ſunt. ¶Quare ſi qua eſt in Chriſto noua creatura, vetera trãſierunt: ecce omnia facta ſunt noua.) Manifeſtum eſt quia per Chriſtum renouata ſunt omnia, ſi animaduertant dignitatem eius. Nouus enim fit his quibus prius homo tantũ videbatur cum intelligitur eſſe deus, vt recedente infirmitate agnoſcatur diuinitas, & ceſſante errore veteri, qui introducta multorũ deorũ opinione, ab vnius veri dei fide trãſdu-

B xerat genus humanum, reuertantur omnia ad ſimplicitatis profeſſionem, vnum deum adorantia in trinitate. ¶Omnia autẽ ex deo.) Quãuis Chriſtus nos redemerit, omnia tamẽ ex deo, quia ab ipſo eſt omnis paternitas: ideoq; neceſſe eſt præferri perſonam patris. ¶Qui reconciliauit nos ſibi per Chriſtũ, & dedit nobis miniſteriũ reconciliationis, quoniã quidem deus erat in Chriſto mundũ reconcilians ſibi, non reputans illis delicta ipſorum, & ponens in nobis verbũ recõciliationis pro Chriſto, pro quo legatione fungimur, tãquam deo exhortante per nos, orantes pro Chriſto recõciliari deo, eum qui nõ nouerat peccatum, pro nobis peccatũ fecit, vt nos eſſemus iuſtitia dei in ipſo.) Deus omnipotens genitor Chriſti, cum omnia quę per Chriſtũ fecerat, errore caduca fuiſſent effecta, creatoris ſui oblita, Chriſtũ dominũ noſtrum de ſacris ſedibus ad terrena venire dignatus eſt: & factum carne in ſpecie hominis, vt forma eſſet hominibus quemadmodũ ſibi deũ creatorẽ ſuũ pacificũ facerent. Deus ergo erat in Chriſto. Quomodo? Quaſi in vicario aut lega-

C to, ſicut fuit in prophetis: aut aliter nõ ſicut fuit in prophetis, ſic intelligi poteſt fuiſſe & in filio. Filius enim naturaliter natus eſt patris dei. Vnde dicit: Quia pater in me eſt, & Ioan. 14.
ego in patre. Pater enĩ per id intelligitur eſſe in filio quòd vna eorum ſit ſubſtantia. Ibi enim eſt vnitas, vbi nulla eſt differentia: ac per hoc inuicẽ ſunt, quia & imago & ſimilitudo eorũ vna eſt: vt videns filiũ vidiſſe dicatur patrẽ, ſicut & ipſe dominus ait: Qui me videt, videt & patrẽ meũ. Re- Ibidem.
ctè ergo dicitur: deus erat in Chriſto, hoc eſt, pater in filio, mundũ reconcilians ſibi, nõ reputãs illis delicta eorũ, quoniã creatura peccauit in deũ, nec pœnituit vt reuerteretur ad eũ. Deus opus ſuũ nolẽs perire miſit filium ſuũ, per quẽ prædicata eis remiſſione peccatorum, recõciliaret eos ſibi per ipſum, per quem nos creauerat. Siue ergo per filiũ, ſiue per ſeruos deus exhortatur populum: quia ad ipſum omnis ſumma referenda eſt, cuius voluntate & prouidentia Chriſtus incarnatus eſt ad ſalutẽ hominũ redimendã. Qui eũ reuerti vellet ad patrem, diſpẽſationẽ acceptam à patre dedit

D diſcipulis. Orantes pro Chriſto reconciliari deo, hoc eſt quod dixi, quia pro Chriſto vicarios dedit apoſtolos, vt pro ipſo prædicarent reconciliari deo. Eũ qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit. Deum dicit patrem peccatum feciſſe filium ſuum Chriſtum, cum vtiq; qui peccatũ neſciebat, id eſt, qui nõ peccauerat, quia factus caro nõ immutatus, ſed incarnatus factus eſt peccatũ: ſicut qui fit præfectus, non amittit quod erat, ſed aſſumit vtiq; quod non erat. Homo ergo factus eſt Chriſtus cauſſa peccati, quẽ non tangebat ſors, neq; dignitas naſci hominẽ. Propter quod autem omnis caro ſub peccato eſt, ideo factus caro, factus eſt peccatum. Et quoniam oblatus eſt pro peccatis, non immerito peccatum factus dicitur, quia & hoſtia in lege quæ pro peccatis offerebatur, peccatum nuncupabatur, vt nos eſſemus iuſtitia dei in ipſo. Qui peccatũ neſciebat, dicẽte Eſaia: Eſaiæ 53.
Qui peccatũ non fecit, nec dolus inuentus eſt in ore eius, 1.Pet 2.
quaſi peccator occiſus eſt, vt peccatores iuſtificarentur apud deum in Chriſto. Zelum enim paſſus eſt Sathanas aduerſus ſaluatorem, videns eum docere homines quomodo

ſibi propitium facerent deum, abrenunciantes diabolo, & propter hoc occidit eum, neſcieos futurū aduerſus ſe. Chriſtus enim poſt crucem deſcendens ad inferos deuicta morte, quia peccatum neſciebat, teneri à morte nō poterat: quia mors per peccatum inanuit inferorum, vt mors iuſti peccatoribus proficeret, vt de cætero mors eos qui ſignum crucis habent, tenere non poſſit.

CAPVT SEXTVM.

Adiuuātes autem & obſecramus ne inuacuū gratiam dei recipiatis.) Duplici genere apoſtolus humanæ ſalutis curam ſubiacere cōtendit, vt & dei prouidētiæ deuotus exiſteret, & hominibus charitatis officiū exhiberet. ¶Tempore enim, inquit, accepto exaudiui te, & in die ſalutis adiuui te.) Hoc ſcriptum eſt in Eſaia propheta. Prædeſtinatam docet gratiam dei in tempore Chriſti. ſic enim decreuit deus affluere miſericordiam ſuam, vt nomen Chriſti poſcentibus auxilium largiretur. ¶Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis: nemini dātes vllam offenſionem, ne vituperetur miniſterium noſtrum.) Tempus adeſſe dicit, quo poſſint ad indulgentiam proficere peccatores. Tempus adeſſe dicit, quo morbis mortalibus medicamina poſſint infundi: & ideo ſe ſolicitum eſſe circa ægrorum ſalutem, ne fortè negligentia aliqua medicinæ gratia effectu careret, & bonæ voluntatis ſuæ. Fide ergo & vigilantia ſua omnem offenſionem negligentibus amputat, ne horum forte ſegnitia offenſionis occaſionem pareret diſcipulis: ac per hoc liberos ſe ſignificāt, quia quod ſalutare eſt, ſimpliciter omni inſtantia prædicant. Vnde ſubiecit: ¶Ne vituperetur miniſterium noſtrum.) Vituperaretur enim miniſterium ipſorum, ſi ea quæ verbis docebant, operibus ſuis vt fierent exempla non darent. ¶Sed in omnibus cōmendātes noſmetipſos vt dei miniſtri.) Dei miniſtri ſine adulatione docent, vt ei cuius miniſtri ſunt placeant, non ſicut pſeudoapoſtoli, ſcientes non ſe à deo miſſos præſenti vtilitati ſtudebant. ¶In multa patientia.) Patientia eſt quæ ſaluat homines. Niſi enim patientia abuſus eſſet, quomodo ſaluaſſet Corinthios quos poſt prædicationem ſuam tantis vitiis morum & erroribus diuerſarum ſectarum inuenerat inuolutos, quos patientia ſua paulatim ad veram doctrinam reuncat? ¶In preſſuris.) Preſſuras pertulit, ſciens quid à deo pro his ſit promiſſum: ¶In neceſſitatibus.) Neceſſitas erat etiam in præſtita poſitū docere, quia à domino erat miſſus. ¶In anguſtiis.) Spe futuri anguſtat̄, perſidorum oppoſitionibus nō ceſſit. ¶In plagis.) A Iudæis & gentibus cæſus frequenter, non tacuit gratiam Chriſti. ¶In carceribus ſæpe.) In carcerem miſſus contempta ſalute ſua, etiam illic donum dei prædicauit. ¶In perturbationibus.) Intantum deo deuotus erat, vt nec perturbatio fiduciam quam in deo habebat minueret. ¶In laboribus.) Laborare non deſtitit manibus ſuis, ne cui grauis eſſet, certus hoc ſibi proficere apud deum. ¶In vigiliis.) Tam ſolicitus erat circa officium ſibi delegatū, vt nec nocte ceſſaret. ¶In ieiuniis.) Aliquando volūtaria, aliquando neceſſitatis ieiunia pertulit cauſa penuriæ, & deo gratias egit ſpiritaliter ſe paſcenti: quia ideo contentus erat, ne ventris cauſa inclinaretur. ¶In caſtitate.) Caſtitatem ſiue corporis ſiue Euangelij vindicans, non paucos fecit inimicos. ¶In ſcientia legis & Euangelij.) Scientiam non in ſapientia humana, neque in ſimulatione afferens, deo ſe fidelem diſpenſatorem Chriſti exhibuit. ¶In magnanimitate.) Grandis animi erat in baiolandis infirmitatibus fratrum, & in contemptu mūdi huius.

Gala.6. Vnde alio loco dicit: Mihi mūdus crucifixus eſt, & ego mūdo. ¶In benignitate.) Benignus erat, quia ſicut arguebat, ita & blādiebatur, vt poſt correptionē leni exhortatione cōſolaretur. ¶In ſpiritu ſancto.) Spiritus ſanctus effugit fictū. Quoniam ergo ſynceriter docebat in ſpiritu ſancto, dei donum tradebat. ¶In charitate non ſimulata.) Summa charitas in his eſt, qui in neceſſitate deſerunt fratres. Vnde hic ſemper neceſſitates fratrū ſuas faciens, ſimplex erat in charitate. Compatiebatur enim omnibus ſicut alio loco dicit:

2.Corin.11. Quis ſcandalizatur, & ego non vror? Hæc enim vera charitas eſt, ſi ſua vtilitate cōtempta eius curam agat quem diligere ſe profitetur, quod ſemper fecit apoſtolus. ¶In verbo veritatis.) Verbum veritatis erat in eius doctrina, quia non aliud tradebat, quàm à domino acceperat. ¶In virtute dei.) Virtus in eo dei erat, quæ per ſigna atque prodigia hunc idoneum miniſtrum probabat. ¶Per arma iuſtitiæ, à dextris & à ſiniſtris.) Liberum ſe ſignificat fuiſſe & fidelibus & incredulis. Arma enim iuſtitiæ perimunt iniquitatē. ¶Per gloriam, & ignobilitatem.) Iis qui Euangelium dei gloriam æſtimabant, manifeſte integrum ſe & fidelem prędicatorem dixit. Simili modo & eis qui verba diuinæ doctrinæ ignobilitatem & deformationem putabant, fidelem ſe dei miniſtrum exhibuit, dum non terretur, neque pudorē patitur ea illis loqui quæ horrent audire. ¶Per infamiam, & bonam famam.) Etiam his integrum ſe dei diſpenſatorem præbuit, qui fidei bonam opinionem faciebant: & qui malam, dum non metuit hanc inuidiam, ſed conſtans eſt.

B ¶Vt ſeductores, & veraces.) Increduli ſeductores eos vocabant, fideles econtra veraces & ſimplices eos pronūciabant. Nec hoc odio cedit, vt ſuperducat fucum veritati. ¶Vt ignoti, & qui cognoſcimur.) malis ignoti erāt, bonis noti. agnoſcebant enim in his veritatem. ¶Vt morientes, & ecce viuimus.) Odio illos habentes, quotidie putabant nō euadere manus iniquitatis. Iſti autem quia deo propitio docebant, auxilio Chriſti tuti præſtabantur à morte præſenti & futura. ¶Quaſi tentati, & morti non traditi.) Tentati videbantur, quando ſic tractabantur vt cedere putarentur: & quia non vincebantur, morti non addicebantur. Hic enim addicitur morti, qui in fide non permanet, & morti nō huic, ſed futuræ. Poteſt & de præſenti morte intelligi. Tentari enim eos patiebatur deus vt preſſuris creſcerent merita: non tamen permittebat eos occidi. ¶Vt triſtes, ſemper autem gaudentes.) Verum eſt quia triſtitia hęc gaudium operatur: & qui eis iniuriis contriſtabant, gaudium eorum exaggerabant. ¶Vt egentes, multos autem ditantes.) Quātum ad præſentem vitam pertinet, pauperes videbantur,

C ſed ſpiritales diuitias credentibus largiebātur, egeni in terris, in cœlis diuites. ¶Vt nihil habentes, omnia autem poſſidentes.) Hoc fuit in apoſtolis glorioſum, vt ſine ſolicitudine & nomine poſſidendi, non ſolum ea quæ in poſſeſſionibus erant, ſed & ipſorum dominos poſſiderent. Omnia enim neceſſe erat ante eorum poni pedes cauſſa virtutum, ſicut legimus in Actibus apoſtolorum. Actuum.4.

Os noſtrum patet ad vos, ô Corinthij.) Hoc libertatis cauſſa loquitur, & puræ conſcientiæ. Mali enim ſibi conſcia mens loqui trepidat, ſeoſum perdit, in verbis errat. ¶Cor noſtrum dilatatū eſt.) Eius cor dilatatur, qui fiducia bonæ cōuerſatiōis gaudet in ſeſe, aut certe futuri ſpe præmij in tribulatione non anguſtatur: quia ſicut in hac vita niſi præceſſerit labor, reditus non ſequitur: ita & in rebus diuinis ſi non exitia anteierint, præmium non ſequetur. ¶Non anguſtiamini in nobis: an-

D guſtiamini autem in viſceribus veſtris, eandem habentes mercedis retributionem.) Hoc dicit quia non oberat magiſtris ſi diſcipuli male verterentur contemnētes vigorem doctrinæ, quia vnuſquiſque pro operibus ſuis mercedē accipiet: quia quod ad magiſtros pertinet, non tacuerunt, dicente domino ad Ezechielem prophetam: Exalta vocem tuam, & loquere ad plebem. ſi te audierint, lucraberis eos: ſi quo minus, tu animam tuam ſaluabis. ¶Sicut filiis dico, dilatamini & vos, & nolite iugum ducere cū infidelibus.) Ad bonam conuerſationē & ſpem eos hortator, vt fidentes & purgantes conſcientias ſuas poſſint in ſemetipſis gaudere, habentes fiduciam purę mentis, ſicut & eorum magiſtri, ſeparantes ſe ab infideliū ſocietate in malis operibus. Et bene ergo agendo & futura ſperādo, dilatari vult illos animo. Qui enim operatur, laborat, & futura non credit, ſicut infidelis, anguſti animi eſt deſperatione futuri. ¶Quæ enim participatio iuſtitiæ & iniquitati? aut quæ ſocietas lumini cum tenebris? quæ vero conſenſio Chriſti cum Belial? aut quæ participatio fideli cum infideli? vel quæ conuentio templo dei cum idolis?) Manifeſtū eſt hæc quæ enumerat, eſſe contra-

1.Cor.5. Ezech.3.

contraria:ac per hoc fugiẽdum ab his docet, quia dicit do-
Matth.6. minus: Nemo poteſt duobus dominis ſeruire. Lex enim iu-
ſtitiam prædicat, vt fugiatur iniquitas. Lumen oſtẽdit quod
eſt veritas, vt ab ignorantia quæ tenebræ ſunt, recedatur.
Chriſtũ in dei myſteriu annunciat, vt à diabolo qui ſe deum
mentiri vult, recedatur. Credẽtibus vitam pollicetur æter-
nam, vt perfidia exuti ab omni infidelium errore ſint alie-
ni. Idola prohibuit coli, quia templo dei ſunt inimica. ¶ Vos
enim templum eſtis dei viui.) Nihil tam inimicum homini
quàm idola, quia ab vnius dei fide cogunt recedere. ¶ Sicut
Leui.26. dixit deus, quoniam inhabitabo in illis, & inter eos ambula-
bo, & ero illorum deus & ipſi erunt mihi populus. Propter
Eſaiæ.52. quod exite de medio illorum, & ſeparamini, dicit dominus,
& immundum nolite tãgere, & ego ſuſcipiam vos, & ero vo
bis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit domi-
nus omnipotẽs.) Interim primæ cauſæ ſenſum expiicemus,
vt cuius perſonæ verba ſint, declaremus dicentis: Quoniam
inhabitabo in illis, & inter eos ambulabo, & ero illorum de-
us, & ipſi erunt mihi populus. Hæc verba Chriſti ſunt. Hoc
B eſt enim quod & inter cætera Hieremias teſtatus eſt, dicẽs:
Baruc.3. Poſt hæc in terris viſus eſt, & inter homines cõuerſatus eſt.
Hic enim habitauit in nobis, dicente Ioanne apoſtolo: Et
Ioan.1. verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Et quia deus
noſter eſt: dicit iterum Hieremias: Hic eſt deus noſter. Et
quia populus eius ſumus, dubium non eſt. eccleſia enim
Chriſti eſt: ideoque ſeparari nos vult ab omni contamina-
tione, vt ſuſcipiat nos in filios, ſicut dicit: Filioli, adhuc mo-
dicum tempus vobiſcum ſum. Et quia omnipotens eſt, pu-
Ioan 13. to ambigi non debere. Si enim, ſicut ipſe dicit, Quæcunque
Ioan.5. facit pater, eadem & filius facit ſimiliter: hoc eſt filium om-
nia poſſe quæ poteſt & pater. Si quid non poteſt pater, non
Matth.19. poteſt & filius. Si idoneus eſt filius, qui dicit de patre: Apud
deum autem omnia poſſibilia ſunt. Hoc teſtimonio & nos
ad puram vitam exhortatus eſt ad dominũ noſtrum Ieſum
Chriſtum, iam olim dominum noſtrum, & ſuſcepturum nos
in affectu charitatis ſuæ prædeſtinatum oſtendit.

CAPVT SEPTIMVM.

C HAec ergo habentes promiſſa chariſſimi, mun-
demus noſmetipſos ab omni inquinamento car-
nis, perficiẽtes ſanctitatẽ ſpiritus in timore dei.)
Manifeſta ſunt quę dicit. Inquinamentum tamen
carnis multifariè intelligendum eſt. Ideo etenim non dixit
ab inquinamento carnis, ſed ab omni inquinamento, vt tota
vitia carnalia fugiamus. Omne enim quod lex prohibet car
nale eſt. Vt perficiamus ſanctitatẽ ſpiritus in timore dei. San
ctitatem ſic perficimus ſpiritus, ſi in timore dei recta ſequa-
mur, vt ſub nomine Chriſti à peccatis nos abſtinentes ſan-
cti ſimus. Qui enim ſine profeſſione Chriſti à vitiis ſe cohi-
bere videntur, ſancti ſunt iuxta mundum, non ſecundũ dei
ſpiritum: quia ſecundum deum hi mundi ſunt, qui fideles
ſunt: cæteri verò qualeſvis ſint, immundi ſunt. Quicquid e-
nim ſine Chriſto eſt, immundum eſt, ſicut dicit ad Titum,
quia infidelibus nihil eſt mundũ. inquinata eſt enim eorum
ad Titum.1. mens & conſcientia. ¶ Capaces eſtote noſtri. nemini nocui-
mus, neminem grauauimus, neminem circumuenimus.) Con
D ſiderare vult illos quæ dicit, vt receptis his in animum, con-
ferant ſecum vera eſſe quę loquitur, & ſpernentes hos quos
tangit, omnem animum transferant ad eos quos vidẽt vero
affectu ſe diligere. Pſeudo enim apoſtoli erant qui & noce-
bant illis, corrumpentes ſenſus illorũ, & grauabant ſacculos
eorũ circumuentione ſerpentinæ aſtutiæ. ¶ Non ad condem
nationem dico.) Hoc eſt, non vos abiicio, ſed vt corrigatis
moneo. Qui enim aliquem condemnat, non illi dimittit.
¶ Prædixi enim, quia in cordibus noſtris eſtis ad commo-
riendum & ad conuiuendum.) Ex prædictis vult illos co-
gnoſcere quo animo loquatur ad eos. Quos enim participes
vult habere & ad præſentes paſſiones pro Chriſto, & ad fu-
turam vitam: non vtique illos abiicit, ſed vt participatione
dignos ſe faciant, exhortatur.

MVlta mihi fiducia ad vos, multa mihi gloriatio ꝑ
vobis. Replet' ſum cõſolatione, ſuperabũdo gau
dio ſuper omni preſſura noſtra.) Fiducia hæc de
primæ epiſtolæ correptione eſt, quam quia non
A aſperè ſuſceperunt, fiduciam dederunt admonendi ſe. Viſi
ſunt enim velle corrigere ſe. vnde gloriatur pro his. Animũ
etiã ſuum conſolatũ ex hac parte pronunciat, intãtum vt in
omni preſſura ſuperabundare ſe gaudio obteſtetur. Videns
enim eſſe ſpem in his pro quibus anguſtias patitur, gaudet
cum tribulatur, certus mercedẽ ſe à deo accepturum acqui-
ſitæ ſalutis eorũ. ¶ Etenim cum veniſſemus in Macedoniã,
nullam requiem habuit caro noſtra.) Preſſuras & cędes me-
morat, quas patiebãtur cauſa credentium, vt magis prouoca
ret eos ad charitatẽ. Nullam, inquit, requiem habuit caro no
ſtra: vt compaterentur eis, certi quia pro ſalutę fidelium ani
mas ſuas traderent vſque ad mortem. Antequam digerere-
tur enim tribulatio & corporalis iniuria, altera veniebat, vt
requies patienti non eſſet. Nam quoniã ſenſu bruta eſt om-
nis caro, idcirco nullam requiem hanc habuiſſe vel habere
in paſſione ſignificat. Animã autem, quanquam ipſa patieba
tur in corpore, ex hac tamẽ parte requiem habere, qua ſpe-
rat pro tribulationibus his quæ pro fide irrogãtur à perfi-
dis, daturum deum mercedem. Denique in ipſa preſſura deo
B hymnos canebãt. ¶ Sed in omnibus ſumus afflicti.) Iuxta hi Actu.16.
ſtoriam, domino vocante intrauerunt Macedoniam: & cum
non pauci credidiſſent, inueniſſẽtque ſolatium Lydiæ mu-
lieris quæ cum omnibus ſuis credidit: tunc factum eſt vt ſpi
ritum pythonem, id eſt, diuinum fugaret de ancilla quorun
dam, qui vidẽtes perdidiſſe ſe non minimum quæſtum quẽ
puella referebat diuinando, concitauerunt ſeditionem Pau-
lo & Sylæ, & traxerunt eos ad forũ ad magiſtratus: qui mul-
tas eis plagas imponentes miſerunt eos in ima carceris, ita vt
pedes eorum in neruo concluderẽt. Hæc eſt preſſura quam
paſſi ſunt in Macedonia, & hinc eſt vnde dicit: Nullam re-
quiẽ habuit caro noſtra. ¶ Foris pugnæ, intus timores.) Pu-
gnæ erant corpori, dum cædebãtur: animu timores. Illic e-
nim timor eſt, vbi intellectus eſt. Sed timor hic propter eos
erat qui crediderant, ne paſſione eius ſcandalizarẽtur. Nam
ſibi quid iam timeret qui patiebatur? Præterea cum dicat in
Actis apoſtolorum, non ſolum ligari, ſed & mori paratum Actu.21.
ſe pro nomine domini Ieſu Chriſti. Videtur enim totũ ho-
C minem afflictum in carne ſignificaſſe, vt ex parte ſpiri' qui
homini dat' maneat, quia impaſſibilis eſt, affligi potuiſſe mi
nime intelligatur: ſed vt homo tot' ex parte corporis & ani
mæ afflictus in carne dicatur: ex parte verò ſpiritus impaſſi
bilis. Poteſt & ſic intelligi, vt foris pugnæ: id eſt, in publico à
perfidis fierent contra fidos, dum furore pleni reſiſtebant
veritati: cuius rei nuncius intus timores generabat, vbi erat
Apoſtolus. Quis enim homo non timeat anguſtias? Sed quia
in dei rebus propenſior erat, timorem hunc ſpe ſuperabat.
¶ Sed qui conſolatur humiles, conſolatus eſt nos deus in
aduentu Titi.) Quoniam deus ſuorum non eſt immemor,
ſed ſemper dat eis in tribulatione ſolatium, accelerauit ad-
uentum Titi, vt refrigerio eſſet poſitis in feruore. Magna
enim conſolatio eſt patientis, ſi ſecum habeat cõdolentem.
¶ Et non ſolum, ait, in aduentu eius, ſed & in conſolatione
qua conſolatus eſt in vobis.) Plus addit ad conſolationem
quia audiſſe ſe à Tito ſignificat cõuerſationis eorum prom
ptam voluntatem, intantum vt Titus qui dolorem habebat
D in obauditionis eorum, conſolationem acciperet de pœni-
tentia illorum. Quantum affectum haberet circa eos, oſten-
dit Apoſtolus, vt nec ima carceris, nec plagarum dolorem
computaret ſciſſi corporis, neque neruum quo pedes eius
concluſi erant: ſed audita correctione eorum lætaretur, im-
memor factus paſſionum. deo gratias ageret pro eorum ſalu
te, ſic hoc æſtimans quaſi remunerationem tribulationum.
¶ Annuncians nobis veſtrum deſiderium.) Nunciauit Ti-
tus deſiderium habere illos emendandi ſe. Addiſcẽtes enim
quæ promiſſa ſunt bene viuentibus, incitati ſunt ad deſide-
rium horum. ¶ Veſtrum fletum.) Correpti flebant, dolentes
quia peccauerunt, nec excuſare niſi ſunt, vnde gloriatur in
his. ¶ Veſtrã æmulationẽ pro me.) Addiſcẽtes enim charita
tem erga ſe, apoſtoli cœperunt illũ defendere contra aduer
ſarios. ¶ Ita vt magis gauderem, quia etſi contriſtaui vos in
epiſtola, non me pœnitet.) Manifeſtum eſt non debere pœ-
niteri ex hac re quam ſecutus effectus eſt, quoniam ſeuerius
in prima epiſtola corripuit errores eorum. Non, inquit, me
pœnitet

pœoitet aſpeti' ſcripſiſſe, quia hoc cauſa popoſcit. ¶Etſi pœniteret, ait, video quia illa epiſtola etſi cōtriſtauit vos ad horam, ounc gaudeo.) Hoc dicit, qoia ſi me pœniteret, inquit, propter charitatem, quia vos contriſtaui: conſolatio ſuccederet gaudij, quia profuit quod vos contriſtaui. Non quia contriſtati eſtis, ſed quia contriſtati eſtis in pœoitentiam. ¶Contriſtati enim eſtis ſecundum deum.) Idcirco gauiſum ſe dicit, quia cum pudore cootriſtati ſunt, non cum ira. Qui enim reprehenſus pudorem patitur, corrigere ſe promittit: qui verò iraſcitur, peiorem ſe futurum oſtendit. ¶Vt in nullo detrimentum patiamini ex oobis.) Vt omnia, inquit, noſtra effectum habeant io vobis: etiam quod contriſtauimus vos, pro vobis eſt. ¶Quæ enim ſecuodum deum eſt triſtitia, pœnitentiam ad ſalutem ſtabilem operatur.) Manifeſtū eſt quod qoi triſtis eſt quia peccauit, ſecūdum deum triſtis eſt. dolet enim quia fecit quod odit de'. Hoc ad ſtabilitatē ſalutis pertinet. ¶Triſtitia autē huius muodi mortē operatur.) B Hoc dicit quia ſicut ſecundum deum triſtitia vitam operatur (pœoitet enim, & ſperat dei miſericordiam) ita ſecūdum mondum triſtitia mortem operatur. Detectus enim peccator triſtis eſt quaſi puniendus, non habens à quo ſperet miſericordiam: etſi forte ad præſeos deſuerit qui vindicet, dei tameo iudiciom euadere non poterit. ¶Ecce enim hoc ipſum ſecuodum deum contriſtari, quantam io vobis efficit ſolicitudinem.) Verum eſt, quia qui pœnitet, ſolicitus eſt oe denuò peccet. ¶Sed excuſationem.) Recte, quia pœnitentia ooo habet excuſatiooem, ſed confeſſionem. ¶Sed timorem.) Oſtendit timorem io peccato, qui delicti cauſa veniam poſtulat. ¶Sed deſiderium.) Deſiderat reformari ſe, qui ſe ſcit factum per peccatum deformem. ¶Sed æmulationem.) Zelum iocipit pati bonorum operum perficiendorum, qui intelligit pro ſe eſſe quod corripitur. ¶Sed vindictam.) Neceſſe eſt vt quis vindicet eum cuius erga ſe ſentit affectum: & in ſeipſum vindicat, qui ſe cauſa delicti affligit. ¶In omnib' caſtos vos exhibuiſtis eſſe negocio.) Quan C do omnia quæ ad profectum melioris ſpei pertinent, meditari videntur zelum habentes Apoſtoli & præceptoris ſui in omnibus officiis humanæ coouerſationis, duce fide probos ſe videri contendunt. ¶Igitur etſi ſcripſi, non propter eum qui inique verſatus eſt.) Ioique verſatum dicit illum qui inceſtum admiſerat: oecnon etiam hos tangit quos iniurias & fraodes fratribus in prima epiſtola feciſſe ſignificat. ¶Sed neque propter eum qui inique tractatus eſt.) Hi inique tractati ſuot, qui à fratribus contraria paſſi ſuot. Hic ſenſus eſt quem in capite epiſtolæ memorat, vbi dicit: Si cui ali- (2.Cor.2.) quid donaſtis, & ego. Oſtendit enim non magis horum cauſa qui peccauerunt, ſcripſiſſe remitti illis debere, ſed magis propter eccleſiam, quia in vno male ageote multi ſuot qui confundantur, & in vno contumeliam aut fraudem patiente multi ſunt qui iodigoentur: quia ſi patitur aliquid voū mem- (1.Corin.12.) brum, compatiuotur omnia membra. ¶Sed vt manifeſtaretur ſolicitudo noſtra, quā pro vobis habemus coram deo.) D Emeodando iniuſtos, & pollutos ſaoctificaodo, & eccleſiæ reconciliādo, totius populi ſolicitudinem ſe habere demōſtrat ſecundum quæ ſopra memoraui. ¶Ideo & conſolationem accepimus.) Accepiſſe ſe, ac per hoc & dare dicit conſolationem. Accepit autem cum dicit corrigere velle quos arguebat, vt per pœoitentiam ſe reformarent. Dat autem dum eos reuocat ad eccleſiam, ne diu contriſtati deſperarēt de ſe, & ad publicam & funeſtā vitam declinarent. ¶In conſolatione autem ooſtra, magis magiſque gauiſi ſumus ſuper gaudio Titi, quia requieuit ſpiritus eius in omnib' vobis.) Correptos per primam epiſtolam audiens velle corrigere, conſolationem accepit. A Tito autem addiſcens quia dolorem paterentur erroris ſui, auctus eſt in cōſolatione gaudio repletus, quia voluntas eorum io opere cœperat approbari, Tito hoc idoneo teſte cum lætitia aoimi referēte. ¶Quoniam in quibuſcunque pro vobis gloriatus ſom, nō ſum confuſus.) Antequam pergeret Titus ad Coriothios, audiuit ab eis, id eſt, ab Apoſtolo, & qui eraot cum eo, bonam voluotatem eſſe Corinthiorum in emeodandis vitiis: ac per hoc regreſſo, & eadem referente, noo vtique coofuſus eſt Apoſtolus: ſed alacer factus eſt, quia non aliter inuenerat Titus, A quàm audierat ab eis. ¶Sed qoemadmodum omnia vobis in veritate locuti ſumus, ita & gloriatio noſtra apud Titum veritas facta eſt.) Exultās in ſpiritu hæc ſcribit Apoſtolus, ſic gaudēs io his, vt efficaciam eorum tam veram probet, quàm eſt, & prædicatio eius ad eos in correptione duntaxat. Veritas enim arguentis in eo ipſo, tunc videtur eſſe manifeſta, ſi ij qui arguuntur, incipiant emendare ſe. Dum enim correpti immutantur, teſtimonium perhibent arguenti. ¶Et viſcera illius abundātius in vobis ſuut.) Animum & affectum Titi dicit eſſe in eis, quia vidit profectum illorum. ¶Sancti enim aoimus in omni bono eſt. ¶Reminiſcētis omnium veſtrum obedientiam, quomodo cum timore & tremore excepiſtis illum.) Sciētes Coriothij ab Apoſtolo eſſe miſſum Titū, ac ſe io tautis vitiis, ab Apoſtolo fuerant correpti, territi ſunt io aduentu eius. Et quia vitam ſuam cœperant emendare, ſoliciti erant obedire præceptis eius: vt regreſſus animum Apoſtoli mitigaret eis: quamobrem Titum laudaſſe B ſignificat. Io Tito enim Apoſtolum reueriti ſuot. ¶Gaudeo quod in omnibus cōfido in vobis.) Non ſolum in bona voluntate eorum lætatus eſt, ſed & io operibos bonis quibus quæ peccaoerāt, emendabant. Ideo in omnibus, inquit, coofido in vobis.

CAPVT OCTAVVM.

NOtam autem facimus vobis fratres gratiam dei quæ data eſt io eccleſiis Macedonię quod in multa probatiooe preſſuræ abuodat gaudium ipſorum.) Quooiam deuoto animo perceperunt verbum fidei, idcirco eis gratiam datam à deo dixit, vt in tribulatione Pauli & Sylę quam ſupra memoraui, ſcaodalum non paterentur, ſed io exultatione mentis acciperent coofidentes de ſpe promiſſa, vt probatos ſe horum paſſionibus demonſtrarent. ¶Et quod profunda paupertas illorum abondauit in diuitiis ſimplicitatis eorum.) Votum eorum prædicat, quia cum tenues eſſent ſubſtātia facultatum, animus ip- C ſorum diues inuentus eſt in miniſterio ſanctorum: pura enim conſcientia operati ſuot, oon vt hominibus, ſed vt deo placerent. ¶Quia pro viribus teſtimonio illis ſum, & vltra vires voluntarij fuerunt.) Quantum dignum fuit, & deo placitum, qui vires illorum ſcit, in facultatibus dederant ad miniſterium. Et quia ex toto corde deo ſe dederant, amplius volebaot offerre quàm eorum vires admittebant. ¶Cū multis precibus orantes noſtram gratiam, & communionem miniſterij quod eſt io ſanctos.) Tam ſimpliciter & deuoto animo obtuliſſe illos miniſterium quod vltra vires eorum erat prædicat, vt cum lachrymis deprecātes offerrent, vt vel ſic cogerent accipi à ſe quod accipiendum non videbatur, quia plus erat quàm poterat eorum ſubſtātia, ne forte eis poſtea egeſtas boni operis pœnitentiam ſuaderet. Sed quia tales ſe oſtenderunt vt puro animo iam præſentia poſtponentes, futuris ſe promiſſiooibus confidentia fidei confirmarent, accipi ab eis viſum eſt, ne boni cordis gratia fructum amitteret. ¶Et noo ſicut ſperauimus, ſed ſemetipſos primùm dederūt D deo, deinde nobis per volontatem dei.) Idcirco, inquit, ab his accipi debuit: quia prius emendātes errores priſtinos & vitæ vitia ac motum vltra quàm ſperabatur, deo ſe deuouerunt. Viſum eſt enim ſimpliciter illos hoc agere, vt nec timeret cui offerebatur accipere: quia non vtique hoc animo offerebant, vt redimeotes præpoſitos ſuos, vitia eorum paterentur, oec arguerent, quia muoera excæcant oculos, & vim authoritatis inclinant. Dantes ergo ſe deo, dum emendant vitia, deinde dum fratribus offerunt ſumptus, contriſtari non debuerunt, qui aote prope quàm inciperent perfecti eſſe voluerunt. Horum igitur exemplo inuitat Corinthios, vt ea quæ cœperant, hac exhortatione aucti, mēte ſedula conſummarent. ¶Ita vt rogaremus Titum, vt quēadmodum cœpit, ita conſummet in vos etiam gratiam iſtam.) Quouiam Titi affectum ſciebat ſyncerum circa iſtos, oecnoo hos obedientes ei: idcirco per ipſum etiam ad hoc opus exhortari illos facilius poſſe ſignificat, vt quomodo in cæteris rebus exhortationis ſuæ habuit fructum in eis, haberet etiam io hac gratiam, vt ad miniſterium ſanctorū promptos eos faceret: vt quia iam vitia emendabant, huius largitatis

tatis fructum haberent. Qui enim ad hoc dant ne arguatur, A
nullum fructum huius rei habebunt.

VOs autẽ quemadmodũ in omnibus abundatis fide
& ſermone, & ſciẽtia, & omni ſolicitudine, & inſu
per illa quæ ex nobis & vobis eſt charitate, vt &
in hac gratia abundetis.) Magis exhortatur illos,
vt glorietur de his apud cæteras eccleſias. Hæc eſt enim ꝓ-
batio emẽdationis eorum, ſi prompti ſint ad miniſteriũ ſan-
ctorum. ¶ Non ſecũdum imperium dico, ſed propter aliorũ
ſolicitudinem, & veſtræ charitatis bonum comprobans.)
Manifeſtum eſt quia non imperat, ſed exhortatur, vt penu-
riam patiẽtibus mittant ſumptus, & releuent ſolicitudinem
illorum, bonũ animum ſuum deo & hominibus oſtendẽtes:
pro qua re ſine dubio mercedem accipient. ¶ Noſtis enim
gratiã domini noſtri Ieſu Chriſti, quia propter vos pauper
factus eſt cũ diues eſſet, vt illius inopia vos diuites eſſetis.)
Pauperem Criſtũ dicit factum, quia deus naſci dignatus eſt
homo, virtutem poteſtatis ſuæ humilians, vt hominibus di-
2.Pet.1. uinitatis diuitias acquireret: vt ſicut dicit Petrus apoſtolus,
diuinæ eſſent conſortes naturę. Homo ergo factus eſt, vt ho B
Psalm.81. minem in deum aſſumeret, ſicut ſcriptum eſt: Ego dixi, dij
eſtis. Hoc modo exhortatur, vt largiendo quaſi pauperes
fiant, vt proſit paupertas eorũ, ſicut Chriſti paupertas pro-
fuit nobis. Chriſtus quidem noſtri non ſui cauſa pauper
factus eſt: nos autem, vt nobis proficiat. ¶ Et conſilium in
hoc do.) Hoc enim vobis vtile eſt, qui non tantum facere,
ſed & velle cœpiſtis ab anno priore. Nunc ergo & facere
conſummate, vt quemadmodum prompta eſt volũtas in vo
bis velle, ita ſit & perficiendi ex eo quod habetis.) Hoc di-
cit vt voluntas illorum in opere appareat, ſi vera eſt ſecun-
dum vires: vt tantum det quantum poteſt & vult animus, vt
munda fiat cõſcientia, non in ſimulatione vt hominibus pla
ceat, & mercedem apud deum non habeat. ¶ Si enim volun-
tas prompta eſt, ſecundum facultatem acceptabilis eſt, non
ſecundũ quod non habet.) Quoniam Corinthij ad hoc opus
miniſterij prouocantur, hoc eis indicitur, vt nõ plus tribu-
ant quàm poſſunt: ne plus forte offerentes coacti non volun
tarij, grauati viderentur ſine mercede futuri: quia qui coa- C
ctus aliquid facit, mercedem non habet. Eccleſiæ enim Ma
cedoniæ vltro obtulerunt cum precibus, vt probarent tota
voluntate ſe hoc facere, vt plus offerrent quàm poterant,
ideoque acceptabile fuit. Quanto enim amplius obtulerũt,
tanto plus accepturi ſunt. Nam ſi tantum quis det, quantum
vult aut poteſt, acceptum eſt. Iudicio enim videtur hoc
facere, ac per hoc tantum det, quantum poteſt & vult a-
nimus, vt rei huius poſſit habere mercedem. ¶ Non enim
vt aliis refrigerium ſit: vobis autem anguſtia.) Verum eſt
quia ſic dandum eſt, vt non egeſtatem præſtet donantibus.
¶ Sed ex æquitate in hoc tempore.) Dicit hoc, vt quantum
habet ad tempus, diuidat cum ſanctis. Non enim plus exigi-
Matth.22. tur, quàm ſibi debet retinere, quia diliges, inquit, proximũ
Lucæ.19. tuũ ſicut teipſum. Vnde Zacchæus: Ecce dimidium, inquit,
bonorum meorum do pauperibus. ¶ Vt veſtra abundantia
ad illorum inopiam, & illorum abundantia fiat ad veſtram
inopiam.) Hoc eſt quod dicit, vt quia iuxta tempus ſancti
inopiam patiuntur deſerentes omnia mundi, & ſe in diuinis D
ſolis operibus conſtituentes; vt doctrinæ & orationi inſiſte
rent ad profectum multorum: ij qui credunt, quíque artibus
aut negociis inſiſtunt, aut certe facultates paternas habent,
miniſtrent ſanctorum inopiis: & iterum ſancti illic vbi diui-
tes ſunt, & iſti inopes, communicent eis, quaſi vicem repen-
Matth.25. dentes miniſterio illorum, ſicut dicit dominus: Quandiu fe-
ciſtis vni ex minimis iſtis, mihi feciſtis. ¶ Vt fiat æqualitas,
ſicut ſcriptum eſt.) Hęc eſt æqualitas, vt quia iſti in hoc tem
pore miniſtrant ſanctis, reddantur illis vices in futuro. debi
tores enim ſibi faciunt ſanctos. ¶ Qui multum habuit, nõ a-
Exod.16. bundauit: & qui modicum, non minorauit.) Hoc in Exodo
legitur. Plus enim ſancti habent in ſpe futuri ſeculi, magis
quàm ij qui in hoc tẽpore videntur diuites: & tamen æqua-
bũtur illic vtrique, vt ſicut beneficio horum ſanctorum ino
pia ſuſtentatur: ita & beneficio ſanctorum diuites fiant hi in
futuro ſeculo, in quo videntur pauperes. Non enim totos ſe
dederunt deo, vt hic pauperes, illic eſſent diuites: ſed ex

A hac parte qua hic diuites ſunt, illic pauperes, ſanctorum ſuf-
fragio qui hic poſiti iam illic mente ſunt, ditabuntur. Non
enim qualecũque meritum eſt de iuſtis laboribus miniſtra-
re ſanctis. ¶ Gratias autem deo, qui dedit hanc ipſam ſolici-
tudinem pro vobis in corde Titi, quoniam conſolationem
quidẽ accepit.) Deus qui iuſtus eſt, ſciens Corinthios vel-
le proficere, Titi affectum incitat circa eos, vt adimpleret
exhortatione ſua voluntatem illorum in opere bono, qui vi
dens profectum illorum cõſolatus eſt, lætatus in eis. ¶ Cum
ſit autem ſolicitior, voluntarius profectus eſt ad vos.) Hoc
eſt, vidẽs proficere illos circa bonos actus, ſolicitior factus
eſt circa affectum illorum: ita vt voluntarius proficiſcere-
tur ad eos, qui prius etiam rogatus excuſaret ab eis propter
vitia illorum. ¶ Miſimus autem cum illo fratrem noſtrum;
cuius laus eſt in euangelio per omnes eccleſias. Non ſolum
autem, ſed etiã ordinatus eſt ab eccleſiis comes peregrina-
tionis noſtræ in hac gratia quæ miniſtratur à nobis per do-
mini gloriam, & ſolicitudinem noſtram.) Iſtum commen-
dat, quia ignorabatur ab his, vt ſcirent in quanta iam eſſent
B boni opinione, ad quos tales viri mittebãtur, vt congaude-
rent, cum eis, augentes eos in fide operationis dei: ad cuius
gloriam ſolicite hoc agebãt vicarij Chriſti, vt cõditor deus
cœli & terræ agnoſceretur in his. ¶ Deuitantes hoc, ne quis
nos vituperet in hac plenitudine, quæ miniſtratur à nobis.)
Quoniã de miniſterio agebatur, ideo hoc ſubiecit, ne negli
gens circa curã pauperum vel ſanctorum iudicaretur, ſi hoc
ſegnius ageret. De hac enim re cõſtituerãt inter ſe apoſtoli,
vt memores eſſent pauperum: quod ad Galatas ſignificat.
Cum ergo inuituperabilis eſſet in omnibus Apoſtolus, ne in
hac cauſa indiligens iudicaretur, idcirco hoc ſe præmonere
ſignificat, vt hoc opere impleto in omnibus ſolicitudo eius
& prouidentia appareret. ¶ Prouidemus enim bona non ſo
lum coram deo, verumetiam coram hominibus.) Prouidet
bona coram deo, dum quod iubet deus circa miniſterium
ſanctorum vel pauperum, fieri docet. Coram hominibus ve
rò prouidet bona, quia tales mittit ad hoc opus exhortan-
dum, qui probitate ſua non faciant eis ſcandalum, ſed prouo-
C cent eos ne bona doctrina Apoſtoli per improuidos mini-
ſtros eius in vituperationem caderet. ¶ Miſimus autem cum
illis & fratrem noſtrum, quẽ probauimus in multis ſæpe ſo-
licitum eſſe, nunc verò multo ſolicitiorem multa fiducia ve
ſtri, ſiue per Titũ qui eſt ſoci⁹ meus & adiutor in vobis, ſiue
per fratres noſtros apoſtolos eccleſiarũ gloriæ Chriſti.) Ti
tum ideo ſocium ſuũ vocat, quia & ipſe epiſcopus erat. Cui
miniſtrum dedit notum in omnibus eccleſiis ipſius prouin-
ciæ. Quibus addit & tertium fratrem, probatum in multis o-
peribus bonis atque ſolicitum. Per Titi autem relationem
referentis bonam voluntatem Corinthiorum & cæterorum
miſſorum quos apoſtolos eccleſiarum gloriæ Chriſti appel
lat, ſolicitiorem ſe factum oſtendit videndi illos, & exhor-
tandi ad miniſterium ſanctorum. Fiduciam enim accepit, au
diens meliores eſſe factos Corinthios. Vnde ſatagebat ad e-
os, certus quia obaudirẽt bona opera facere. ¶ Oſtentatio-
nem ergo charitatis veſtræ, & noſtræ pro vobis exultatio-
nis demonſtrate in ipſis in facie eccleſiarum.) Commonet
D eos, vt in his quos mittit, dilectionem ſuam oſtendant, vt bo
na quę de ipſis audierant, vera probarẽt. Sic enim oſtẽdebãt
profeciſſe ſe monitis Apoſtoli, ſi miſſos ab eo cum honore
exciperent, vt cæteræ eccleſiæ agnoſcerent vera eſſe bona
quæ de eis dici cœperant. Prouocat ergo animos eorũ, quia
de quo bene ſentitur, ſolet ſe meliorem prębere.

CAPVT NONVM.

NAm de miniſterio quod fit in ſanctos, ſuperuacuũ
eſt mihi ſcribere vobis. Scio enim promptam vo-
luntatem veſtram, de qua pro vobis glorior apud
Macedones.) Et hæc oblectantis verba ſunt. Su-
perfluũ enim eſſe dicit ſcribere ſe de miniſterio quod fit in
ſanctos, vt de his bene ſentire videatur. Superfluum eſt e-
nim ſi commoneas eum quem ſcias facturum. Sed vt diligen
tiam ſuam oſtendat, neceſſariũ eſt vt ſcribat, & vt hos prom
ptiores faciat, & quid de eis cæteris prædicet, manifeſtet.
Nam ſuperflua ſolent maiorem parere ſolicitudinem. Nam
& do-

& dominns oon dnbitans de amore erga ſe Petri apoſtoli, A
Ioan. 21. tertio dicit ei: Simon Ioannis amas me? Quæ trina repetitio
quaſi ſuperflua videtur, ſed prodeſt ad perfectionem moni-
tionis, vt ſciant magna ſe cum diligẽtia debere curare quod
frequenter mandatur. ¶ Quoniam Achaia parata eſt ab anno
priore.) Poſt Macedonas Achaia, id eſt, eccleſiæ prouin-
ciæ Achaiæ, non omnes, quia & Corinthij Achaici ſunt, prę-
parauerant ſe æmulatiooe ducti Macedonum vt miniſtra-
rent ſanctis. Quo dicto plus exbortatur Corinthios cum di
cit illos paratos ab anno priore, ſed expectare iam hoc vt di
uideretur miniſterium illorũ pro vniuſcuiuſque neceſſita-
te. ¶ Et veſtra ęmulatio prouocauit plures.) Poſt Macedo-
nas Achaiam paratam dicit, deinde vt & Corinthij fiant pa
rati ſecundum promiſſum ſuum: cæteræ verò eccleſię æmu
latione Corinthiorum, dum audiũt illos prius multis erro-
ribus fuiſſe implicatos, poſt autem corrigentes ſe bonæ vo-
luntatis effectos, incitati ſunt ad bonum opus: quia ſi ij qui
poſt acceptam fidem male verſati ſunt, hanc occeperant ha
bere voluntatem: quanto magis iſti in quibus hæc vitia non B
ſunt reperta? ¶ Miſimus autem fratres, ne gloria noſtra qua
vos præferimus, inanis fiat in hac parte, vt quemadmodum
dixi, pręparati ſitis.) Hos fratres memorat quos ſupra, id eſt,
Titum, & quos ei adiunxit adiutores, qui impenſius exhor
tarentur eos ad promiſſionem implendam in miniſterio ſan
ctorum: vt non ſolum literis, ſed & facie ad faciem oblecta-
rent eos crebris admonitionibus, ne exultatio Apoſtoli qua
in ſpleodore animi eorum gloriabatur, euacuaretur. Sæpius
ergo hoc memorãs, ſolicitudinem ſuam circa eos oſtendit,
nolens illos confundi. ¶ Ne cum venerint Macedones me-
cum, & inuenerint vos imparatos, ęrubeſcamus, vt non di-
cam, omnes vos in hac parte.) Manifeſtum eſt quia ſi non
hoc inuentum fuerit quod teſtificatus eſt de his, & ipſe eru
beſcat in ipſis, & ipſi amplius confundantur, qui nec pro-
pterea quod teſtis eis extitit Apoſtolus, id agere niſi ſunt,
quo verum illud facerent, vel propter tanti viri perſonam.
¶ Neceſſarium ergo exiſtimaui rogare fratres vt præcede-
rent ad vos, & prępararent promiſſam benedictionem hanc C
veſtram paratam eſſe: ſed ſic quaſi benedictionem, nõ qua-
ſi circunuentionem.) Vt ſolicitudinem ſuam adhuc manife
ſtet, rogaſſe ſe dixit fratres per quos admoniti adimplerent
quod promiſerant & non implebant. Cum ſupra Titum di-
cat voluntarium profectum, hoc eſt nõ illi fuiſſe extortum,
ſed mox vt audiuit, libenter amplexus eſt, vt videatur vo-
luntarius ad illos profectus propter ſpem illorum: nunc non
ideo ſe rogaſſe hos ſignificat quaſi nolentes ire ſed ſuum af
fectum probat circa illos, quando volentes ire inſuper ro-
gat, vt ſine aliqua mora fiat quod & illi volunt, & hic preca-
tur. Hoc ergo agit cũ his, vt in promiſſione ſua fideles ſint,
& ſe ideo commonere propter exiſtimationem illorum, nõ
circunuenire, ſed vt tantum offerant quantũ non pœniteat.
¶ Hoc autẽ dico: Quia qui parce ſeminat, parce & metet.)
Parcum, auarum ſignificat, cui extorquetur vt inſerat. Pœ-
nitet enim quia promiſit. Hoc de tarditate illorum collegit
qui olim promiſerant, & diu deliberabant. Huic parco per-
parua meſſis eſt: quia cum dubitatione ſeminat. neſcit enim D
prodeſſe quod facit. ¶ Qui autem in benedictione ſeminat,
in benedictione & metet.) Hic in benedictione ſeminat, qui
bona voluntate ſub ſpe futuræ retributionis hoc facit. ¶ V-
nuſquiſque ſecundum propoſitum cordis, non ex triſtitia
aut neceſſitate. Hilarem enim datorem diligit deus.) Docet
illos tunc prodeſſe hoc in futurum, ſi læto animo fiat. Ex iis
enim qui inſerunt, hunc elegit deus cui retribuatur, qui de-
uoto corde operatur, quaſi theſaurizans ſibi apud deum,
quia qui inuitus facit, propter præſentem pudorem, ne aliis
inferentibus turpis inueniatur, mercedem non habet. ¶ Po-
tens eſt autem deus omnem gratiam abundare facere in vo-
bis.) Dei potentiam adeſſe illis exoptat, vt ſicut in emẽdan-
dis vitiis & doctrinæ veritate compungit corda illorum, ita
& in hoc faueat cœptis illorum, vt abundent in omni opere
bono per gratiam dei. ¶ Vt in omnibus ſemper omnem ſuf
ficientiam habentes, abundetis in omni opere bono.) Hoc
dicit & optat, vt in omni re ſemper ſufficientes ſibi ſint dei
nutu, nec indigeant iis quæ ad ſalutem neceſſaria ſunt. Si er-

go ſufficientiam ſolam ſibi eligant, poterunt in dei opere a-
bundare. Illud enim ſibi retinendo quod ſufficit, cætera in
vſus ſanctorum vel pauperum impẽdant neceſſe eſt, & hoc
erit abundare in omni opere bono. Licet enim exigui homi
nis parum ſit quod tribuit, abundat tamen, quia recto iudi-
cio fit: & non ſolũ quæritur quantũ, ſed & de quanto, & quo
animo detur. Denique illa vidna in euangelio de paruo lau- Luc. 21.
data eſt: & qui multa mittebant laudati non ſunt. Illius enim
paruum multum eſt, quia plus miſit quàm poterat. Diuites
autem minus miſerunt, cum plus poſſent: ac per hoc modi-
cum illius, quia vltra vires ſuas miſit, plus inuentũ eſt, quàm
diuitum multum, quia de eo quòd abundabat eis, miſerunt.
Qui ergo tantum dat quantum poteſt, recte facit: vidnam ta
men illam ante ſe habet, quia hæc omne quod habuit, miſit.
¶ Sicut ſcriptum eſt: Diſperſit dedit pauperibus, iuſtitia e-
ius manet in æternum.) Hoc in pſalmo ſcriptum eſt centeſi
mo vndecimo. Per exemplum addit ad curã pauperum, vt
in omni opere bono abundent. Si enim huius qui pauperi-
bus largitur, iuſtitia manet in æternum, quanto magis eius
qui miniſtrat ſanctis? Pauperes enim poſſunt dici qui publi-
cani egeni ſunt. Sãcti enim diſcernuntur ab his, quia hi ſer-
ui dei ſunt, inſiſtentes orationibus & ieiuniis, puram vitam
agentes ſicut & Anna prophetiſſa, quæ oon diſcedebat de
templo, ieiuniis & orationibus ſeruiens die ac nocte, om-
oem mundi curam poſtponens. Miſericordia ergo hæc, iu-
ſtitia appellata eſt, quia ſciẽs qui largitur, omnia deum com
muniter omnibus dare, quia ſol eius omnibus oritur, & pluit,
& terram omnibus dedit: idcirco diuidet cum iis qui copiam
terræ noo habent, oe beneficiis dei priuati videantur. Iuſtus
ergo eſt qui ſibi ſoli non detinet quod ſcit omnibus datum,
& iuſtus non ſolum in tempore, ſed & in æternum, quia in
ſeculo futuro hanc habebit ſecum in perpetuum. ¶ Qui au-
tem ſubminiſtrat ſemen ſeminanti, & panem ad edendum
miniſtrabit, & multiplicabit ſemen veſtrum, & amplificabit
fructum iuſtitiæ veſtræ, vt in omnibus locupletemini in o-
mni ſimplicitate.) Omnia dei ſunt, & ſemina & naſcẽtia dei
nutu creſcunt & multiplicantur ad vſus hominũ. Deus ergo C
qui hæc dat, ipſe & iubet de his communicari eis qui indi-
gent ac per hoc non poterit qui tribuit iuxta dei volunta-
tem, dei nutu non augeri incrementis huiuſmodi ad amplifi
candum fructum iuſtitiæ. Dãti enim addit, vt eo amplius ha
beat vnde largiri. Hæc eſt iuſtitia, vt quia deus dat, retribuat
ex eo & homo ei cui deeſt. Hos enim vult miniſtros eſſe
eorum, qui potiora eligẽtes copias præſentis temporis ſper
nunt, totos ſe dei rebus obligantes. Vnicuique enim ſecun-
dum bonam voluntatem deus præſtat auxilium. Sancti e-
nim qui nihil volunt hic poſſidere, niſi victum habere &
veſtitum: hos qui hic habere volunt, tutores illorum deus
eſſe diſpoſuit, vt qui bene & ſimpliciter eis miniſtrauerit,
amplificetur dei nutu, vt habeat vnde largiri ſemper, & ad
præſens locupletatus, & in futurum. Semel enim ſeminans,
bis metet, ita vt ſi futuris cõſulit ſpebus, nolit eos ſubiectos
habere, ſed magis ſe eis inclinet, quia à deo huius rei accipiet
mercedem. Si enim ad præſens humiliari eos ſibi voluerit,
D ſpem futurę amittit. Hic enim accipit mercedem operis ſui,
non ſimpliciter hoc agens, ſicut dicit dominus: Amen di-
co vobis, perceperunt mercedem ſuam. Si quis operatur per Matth. 6.
nos gratiarum actionem deo, quoniam miniſterium officij
eius non ſolum ſupplet ea quæ deſunt ſanctis, ſed & abunda
bit per multarum gratiarum actionem in deo, per probatio-
nem miniſterij huius magnificãtes deum in ſubiectione con
feſſionis veſtrę in euangelio Chriſti in ſimplicitate commu
nicationis in illos, & ipſorum orationes pro vobis deſide-
rantium vos videre propter ſuperabundantem gratiam dei
in vobis. ¶ Gratias deo ſuper inenarrabili dono eius.) Hoc di
cit quia quicunque operatur per diſpẽſatores doni dei hoc
opus, vnde gratiæ agantur deo, ab iis qui neceſſarios ſum-
ptos accipiunt ſub nomine Chriſti non mẽdicitati ſubiacti,
ſed deo, de cuius bonis ali ſe norunt: non tantum ab eis gra-
tiæ illis referuntur, ſed à reliquis fratribus, qui pro his gra-
tias agant deo, commendantes factum ipſorum domino, vt
paucis tribuentes, multorum obſecrationibus deo commen
dantur. Probantes enim mentem eorum in hoc opere ma-
gnificant

gnificant in eis dominum, cuius ſpe firmati obediunt euangelio Chriſti in ſubiectione mentis, ne velint eos ſibi humiliari vt præbeant quæ neceſſaria ſunt ſanctis. Et hoc eſt in ſimplicitate hoc agere communicationis illorum, commendantes ſe orationibus illorum, & deſideriis eorum. Quis enim non cupiat oculis videre, neceſſitatib' ſuis propter dei nomen ſubiectos? Denique dei dona vocantur. Deo enim dat qui in his miniſtrat, quia qui iubet fieri, ipſi imputatur quod datur. Gratias deo in his agentes, & ſuper ineffabili dono eius. Donum enim dei eſt quod incitat homines ad bonum opus. ſpes enim promiſſa laceſſit ad miniſterium ſupradictum. A

CAPVT DECIMVM.

IPſe autē ego Paulus obſecro vos per manſuetudinem & modeſtiā Chriſti qui ad faciem quidem humilis ſum in vobis, abſens autem confido in vobis.) Hoc eſt quod nūc dicit, quia talis eſt abſens, qualis & præſens. Nec enim humilis erat ad faciē adulatione aut ſubiectione alicuius rei, qui conſtantiam ſuam ſic zelabatur, vt aliquando etiam à licitis temperaret ne inclina- B
1. Corin. 9. retur. Vnde dicit in alia epiſtola: Omnia mihi licent, ſed ego ſub nullius redigar poteſtate. eſca ventri, & venter eſcis, & hunc & hæc deus deſtruet. Ideo ergo abſens obſecratur, & modeſtiam Chriſti interponit, ne præſens durior inueniatur cauſa vitiorum eorum, quàm eſt in epiſtola, vt componentes ſe qui adhuc non emendauerant, mollirent ſibi rigorem Apoſtoli, vt moderatos eos inueniens, pſeſſa ſeueritate lætaretur in eis. Confidentiam itaque fiduciam ſeueritatis ſignificauit, quam forte in epiſtola tantum habere putabatur, non tamen præſens facie, quia in prima epiſtola ſeuerus & nimis rigidus videbatur, ideo commonet, ne eadē ſeueritate præſens vtatur, ſicut non ſperabant.

ROgo autem vt non præſens audeam per fiduciam qua exiſtimor audere in aliquos qui arbitrantur nos ſecūdum carnem ambulare.) Idem ſenſus eſt, quem vt dilucidet, repetit. Orat enim vt tales illos inueniat, ne cogatur iraſci, ſed vt requieſcat cum eis. Hic ergo aperuit quod ſupra ſignificauit, & adhuc in ſubiectis plenius manifeſtat, hanc eſſe confidentiam quam hic fiduciam dixit, datæ ſibi poteſtatis à Chriſto cuius vicarius C eſt, vt vindicet in eos qui ſub nomine Chriſti agentes non obaudiunt vt corrigant in quibus reprehenduntur. Hos dicit qui non recipiendo ſpiritalia quæ ab Apoſtolo dicebantur, ſic eum exiſtimabant quaſi carnalia loqueretur, quæ recipienda non eſſent. Ideo dicit, Qui nos arbitrantur ſecundum carnem ambulare: quia qui ſpernit ſpiritalia, putat illa carnalia. ¶ Nam in carne ambulantes, nō ſecundum carnem militamus.) Hoc eſt, in corpore poſiti ſpiritaliter viuimus. Spiritaliter autem viuit qui facit quod placet deo. Hic ergo ſecundum carnem militat qui deſideriis carnis obtemperat. Omnis enim error, caro dicitur. Chriſto autem ipſe militat qui obaudit eum in fide & diſciplina. ¶ Arma enim militiæ noſtræ non carnalia, ſed fortia deo.) Ideo fortia, quia incorrupta. Omnia enim carnalia corrupta ſunt. Arma ergo ideo, quia repugnant vitiis, ſignū habentia imperatoris ſui Chriſti, qui hoſtis eſt vitiorum. Sicut enim imperator per milites ſuos vindicat ſuum regnū, ita & ſaluator per nos ſeruos ſuos D defendit vnius dei profeſſionem & diſciplinam. ¶ Ad deſtructionem munitionum cogitationes deſtruētes, & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus cogitationem dei.) Arma ſpiritalia fides eſt incorruptæ prædicationis. Per hæc deus vincit principes & poteſtates, quos cōſtat vt ſibi vſurpent imperium, extolli contra fidem Chriſti, cogitationib' ſe hominum inſerentes, vt auocent eos à dei dominio, quas cogitationes deſtruit veritas fidei. Munitiones ergo principes dicit, & poteſtates & ſpiritalia nequitiæ, qui ſe extollūt, & armant infidelium animos ad contradicendum Chriſto, contra quos pugnat dei lex, diſcipans conſilia eorū. ¶ In captiuitatem redigentes omnem intellectum ad obedientiam Chriſti perdocentes.) Captiuat intellectū dum contradicentem ratione vincit, & ad fidem Chriſti cui prius repugnauerat, humilem & manſuetum inducit. ¶ Et parati in omnibus

vindicare inobedientiam, cum impleta fuerit obauditio noſtra.) Manifeſtum eſt quia vindicat inobedientiam cum illam cōdemnet per obedientiam, tunc illam deſtruens quando eos qui reſiſtunt, perducit ad fidem, vt perfidia ab iis à quibus defendebatur, damnetur. ¶ Quæ ſecundum faciem ſunt, videte.) Nunc vult eos quæ palam ſunt conſiderare, id eſt, ea quæ dicturus eſt, quia ſunt aperta, diiudicare. Dicit ergo, Si quis confidit ſe eſſe ſeruū Chriſti, hoc cogitet iterum apud ſe, quia ſicut ipſe Chriſti eſt, ita & nos. Iis loquitur quorum tangit ſuperbiam, qui de ſe præſumentes inflatione animi, minus quàm dignum erat de Apoſtolo ſentiebant, quaſi non egerent præceptis eius. Quos commonet vt ſi de ſe conſiderent quia erāt ſerui Chriſti, non vtique deberent de Apoſtolo dubitare, ſed & de eo, quamuis impar ſit, vel ſimiliter ſentire, cum vtique magis præferre ſibi deberēt magiſtrum gentium. Sed hic illos humilitatem in ſe docet, æquans ſe illis, cum eſſet vas electionis, & magiſter gentium in fide & veritate. Hoc ergo vult illos conſiderare, quod vſique clara luce videtur, quia de Apoſtolo nemo credētium non plus æſtimet quàm de ſe, quanto magis nemo minus quàm de ſe debeat æſtimare. Hoc ergo cōteſtatur & docet, ne elatione mētis bonæ vitæ meritum perderent. Qui enim ſcit ſe aliquid eſſe, humiliet ſe, vt amplior fiat. Nam & ſi aliquid amplius gloriatus fuero de poteſtate noſtra quā dedit nobis dominus in ædificationem non in deſtructionem veſtri, non erubeſcam.) Nunc ſignificat quia ſuperius ſe humiliauit, ipſis ſe comparando, cum ſi ſe erigat, non erubeſcat, quia à domino accepit poteſtatem prædicādi, vt ſaluet, non vt perdat obaudientes. Si ergo hic qui à domino miſſus eſt, inclinat ſe, & comparat ſe inferioribus, quanto magis ij qui nullius erant teſtimonij, comparare ſe non deberent, non dicam præferre maioribus? ¶ Vt non exiſtimemur quaſi terrentes vos per epiſtolas.) Ipſe poteſt videri terrere per epiſtolas qui neque authoritatis alicuius eſt, neque præſens fiduciam habet arguendi: abſens autem ideo audet, quia præſens timet. ¶ Quia epiſtolæ quidem graues & fortes, præſentia autem corporis infirma, & ſermo cōtemptibilis. Hoc æſtimet qui huiuſmodi eſt, quia quales ſumus verbo per epiſtolas abſentes, tales ſumus & præſentes in opere.) Ideo non ſe alium eſſe abſentem quàm præſentem probat, quia non erat præſumptor. A domino enim poteſtatem acceperat. Cui enim non eſt data poteſtas, abſens poteſt audere, præſens autem pudorem patitur. Ideo Apoſtolus non erubeſcit dum corripit, quia fiducia poteſtatis hoc agit. Hæc propter hos loquitur, qui non miſſi prædicabant adulantes, quia ſeipſos commendare volebant. ¶ Non enim audemus coniungere aut cōparare noſmetipſos quibuſdam qui ſeipſos commendant.) Hi ſeipſos commendant, qui non accepta poteſtate dominari volunt, nomini ſuo vindicantes authoritatē. Qui enim mittitur: non ſibi, ſed ei à quo mittitur, vindicat poteſtatem: per quod etiam oſtendit ſe à domino diſpenſatorem electum. Sic ergo non coniungit ſe aut comparat iis qui non miſſi prædicant, dum nihil vltra conceſſum præſumit. ¶ Sed ipſi in nobis noſmetipſos menſurantes, & comparantes noſmetipſos nobis, non in immenſum gloriabimur, ſed ſecundum menſurā regulæ quam partitus eſt nobis deus menſurā pertingēdi vſq; ad vos.) Tātā ſe vti dicit poteſtate, quanta conceſſa eſt ab authore, nec menſuram egredi. Ideo non ſuperba erit gloria, inquit, noſtra, quando non egredimur terminum datæ poteſtatis. Gloriam pro authoritate poſuit, qua vtebatur in correptionibus peccatorum vt ſaluos eos faceret. Nec tamen gloriari ſe dicit in excellētia poteſtatis, ſed ad ædificationem illorum. Oſtendit enim poteſtatem: de qua ſi gloriari vellet, non illum puderet, quia data eſt illi à domino. ſed hic ſic illa vtitur, vt non glorietur niſi in profectu credentium, corripiens conſtanter vitioſos, vt glorietur in ſalute illorum, vt poteſtas data ſaluti proficiat, non elationi. Duplici ergo genere non ſe in immenſum gloriari teſtatur, & ſecūdum datam poteſtatem, ſicut dixit, & quia non vltra quàm prædicatio eius perſonabat, vindicabat ſibi authoritatē. De his enim cōfidebat, quos ipſe fundauerat in fide Chriſti. Partitum enim dicit vnicuique ad quos in prædicatiōe dirigebatur, vt ſinguli proprias aliquas

ciuitates

ciuitates haberent, de quorum fide gloriarentur. Dei enim A
nutu Macedooibus prædicare aduocatus eſt hic Apoſtolus:
& vt Corinthiis euangelizaret, à domino monitus eſt. Iis er
go audeoter loquitur quos ipſe fundauit, & ad quos dei nu-
tu perueoit: cæteris ooo tali fiducia, quia in aliena regula e-
raot, hoc eſt in parte alterius euangeliſtę. ¶ Non enim quaſi
non pertingentes vſque ad vos ſuperextẽdimus nos.) Hoc
eſt, non quaſi oon miſſi peruenimus vſque ad vos in prædi-
catione, ſed deſtinati, deo mittente oos ad vos. Superexten-
di autem eſt, vltrà extendi quàm conceditur. Sed non vltrà,
quia menſuram dedit deus quàm ſeruarẽt euangeliſtæ eius,
quam hic ſe cuſtodiſſe teſtatur. Ideo enim hoc oſtendit, vt
ſciant quooiam à deo ad hot directus eſt, ac per hoc obau-
dire illos debere monita eius, oe contemnentes, deo à quo
miſſus eſt, reſiſtere viderentur. ¶ Nam vſque ad vos perue-
nimus io euangelio Chriſti, oon in immenſum gloriantes in
alienis laboribus.) Hic manifeſtius apparet quod dicit, quia
ipſe illos fuodauerat, ideo tãta fiducia ad hos loquitur. Nec
enim labore alterius acquiſiti fuerant ad fidem, ſicut in alia B
1.Cor.4. epiſtola ait: Io Chriſto enim per euangelium ego vos genui.
Nõ ergo extra menſurã gloriatur, qui in labore ſuo gloria-
tur. ¶ Spẽ verò habentes creſceotis fidei veſtrę, in vobis ma
gnificari.) Quia fructũ laboris ſperat quęſitæ fidei eorũ, id-
circo oõ negligẽter hoc agere ſe profitetur, ne tædiis & mo
leſtiis cederet: quia magnificari ſe credit apud deum, ſi au-
Ioan.17. geãtur in fide auditores eius, ſicut dicit domin᷑: Pater, ſicut
miſiſti me in hũc mundũ, & ego miſi eos io hunc mundũ, &
pro eis ſanctifico me ipſum. Hoc dicit quia teſtimoniũ magi
ſtri eſt in diſcipulis obaudientibus. Vnde ait: ¶ Io vobis ma-
gnificari ſecũdum regulã noſtrã in abundantia, in regioni-
bus quæ vltra vos ſuot euãgelizare.) Lætior de fide eorum
vltra eos prædicaturum ſe oeceſſario profitetur ad augen-
dam gloriam prædicationis, vbi adhuc non fuerat prædica-
tum. ¶ Noo in aliena regula præparatis gloriari.) Manifeſtũ
eſt quia vir prudens non in his confidit, neque gloriam ſpe-
rat, quæ in aliorum laboribus conſtant. Ideo & Apoſtolus
oon audet in hos qui aliis prædicantibus crediderunt, ne in
alienis laboribus gloriari videretur, ſed hoc nititur, vt eis C
prædicet quibus oon erat aoounciatum, vt gloriam labori
1.Corin.1. Hiere.9. ſuo quærat. ¶ Qui autem gloriatur, in domino glorietur.)
Hoc dicto ſignificauit ipſam confidentiam & gloriam do-
mino dandam, cuius gratia eſt vt qui io poteſtate euangeli-
ca confidit, dro auctore confidat, vt quęſtus omois negocij
diuini domino in lucrum veniat. Sed qui non accipit pote-
ſtatem à deo, non poteſt io domino gloriari, quia gloriam
ſuam quærit. ¶ Nno eoim qui ſeipſum commendat proba-
tus eſt, ſed quem dominus commeodat.) Verum eſt, quia il-
lum dominus commendat & probatus eſt, quem dignum ha
bet ac mittit vt prædicet donum eius. Quem aotem non mit
tit, noo illum cõmendat. Ipſe autem ſe commendat qui oon
miſſus prædicat, ac per hoc idoneus oõ eſt, ſed præſumptor
& reprobus.

CAPVT VNDECIMVM.

VTinam ſuſtineretis puſillum imprudentiam meã,
ſed & patimini me.) Incipientem ſe vera de ſeipſo
narrare, inſipientem ſe dicit, quia ad laudem eius D
Prou.27. videtur pertinere. Propter qood dictum eſt: Non
te laudẽt labia tua, ſed proximi tui. Sed hic dolore compun
gitur propter hos qui cum de eo bene præ cæteris ſentire
deberent, indigne ſentiebaot. ¶ Zelans enim vos dei zelo,
paraui enim vos voi viro virginem caſtam aſſignare Chri-
ſto.) Quæ locuturus eſt amore eorum dicturum ſe oſtendit,
vt non magis ad laudem eius proficiat, ſed ad profectum hõ
rum, vt diſcant quemadmodum parenti ſuo in euangelio fa
ueant, quia vituperatio patris, detractio filiorum eſt: & laus
filiorum, gloria patris eſt. Virgines ergo vult eos eſſe in fi-
de. Vnde & corruptores fidei zelatur ab his vt in die iudicij
incontaminatos eos aſſignet iudici Chriſto. Hinc eſt vnde
Apoca.14. in Apocalypſi Ioannis legitur: Hi ſunt, inquit, qui cum mu-
lieribus non ſunt coinquinati. virgines enim permaoſeruot,
3.Reg.12. Hi ſequũtur agnum quocunque ierit. In mulieribus errorẽ
ſignificauit, quia error per mulierem cœpit, ſicut & Iezabel

A mulierẽ dicit propter vxorẽ Athab, quæ zelo Baal dei pro-
phetas occidit, cũ intelligatur idololatria, qua corrũpuntur
mores, & fidei veritas. Nam ſi mulieres, mulieres intelligas,
vt ideo putes virgioes dictos, quia corpora ſua intaminata
ſeruauerũt, excludes ab hac gloria ſanctos, quia omnes apo
ſtoli, exceptis Ioanoe & Paulo, vxores habuerunt. Et vide
an conueniat accuſare Petrum apoſtolum, qui primus ioter
apoſtolos eſt, quãto magis inter cęteros. ¶ Timeo autem ne
ſicut ſerpẽs Euam ſeduxit aſtutia ſua, ſic ſenſus veſtri cor-
rumpaotur à caſtitate quę eſt in Chriſto Ieſu. Oſtendit qua
cauſa cogitur vera de ſe proteſtari. Ad hoc enim gloriã ſibi
datam profitetur, non vt ſe laudet, ſed vt illos deformet qui
ſub oomine Chriſti cootra Chriſtum prædicabant, à quib᷑
Corinthij ſeducebantur, & veritas hæc his magis quàm ei
proficeret. Hoc enim ait ne audiantur ſeductores quos dia-
bolo comparauit propter aſtutiam malitię eorum, quia cor-
rumpere fidelium corda à veritate Chriſti conantur. Hoc
ergo timens ſemper ſolicitus de eis eſt ne violentur.

B NAm ſi is qui venit, aliom Chriſtum prædicat quẽ
oon prędicamus: aut alium ſpiritum accipitis, quẽ
non accepiſtis, aut aliud euangelium quod oon
recepiſtis, recte pateremini.) Quare, Recte ait pa
teremini ſi alius vobis Chriſtus prædicatus foiſſet, aut ſi a-
lius ſpiritus, vel aliud euangelium traditum vobis fuiſſet, Galat.1.
cum dicat Galatis, Si quis vobis annunciauerit præterquam
quod accepiſtis, anathema ſit? Si Galatis peruerſum erat a-
liud accipere, quàm ab apoſtolis fuerat traditum: quomodo
Corinthiis rectum erat ſi alius Chriſtus prædicatus illis fuiſ
ſet? Sed ſcieos Apoſtolus oonquam alium Chriſtum quàm
hunc qui crucifixus eſt prædicari, idcirco ait, Recte patere-
mini ſi vobis alius potior Chriſtus ab iis qui veniunt prædi
catus fuiſſet. Galatis autem anathema dixit, ſi aliud aodirent
quod non vtique maius eſſet, ſed contrarium. Porro autem
ioquit, ſi ipſe Chriſtus prædicatur ab iis qui à nobis annun-
ciatur, & hoc euangeliũ, quid cauſæ eſt vt nos inferiores ha
beamur, cum nihil amplius ab illis addiſcatur? Superius de
pſeodoapoſtolis loquitur fidei corruptoribus, hoc loco au-
C tem de veris prædicatoribus, quia plebs Corinthiorum va-
riis erroribus fluctuabat, vt aliqoi fauerent pſeudoapoſto-
lis, quidam eis à quibus compoſitis verbis eadem audiebant
quæ ab Apoſtolo audierant. Alij autem apoſtolis fauebant,
quia cũ domino fuerant, apoſtolũ ſuum Paulũ deformãtes,
quia in carne noo viderit dominum noſtrum. ¶ Exiſtimo e-
nim me in nullo inferiorẽ fuiſſe ab iis qui valde ſunt apoſto
li.) Non vult gratiam dei inferiorem in ſe videri, quia ſimi-
liter docuit, & eadem fecit quæ faciebant apoſtoli qui pro-
penſiores videbantur, quia priores cœperant docere, & fue
rant cum domino, vnde maioris authoritatis eſſe putaban-
tur: cum huius Apoſtoli electio cum teſtimonio ſit, & am-
plius cæteris laborauerit, & dominum io templo orans vi-
derit, & locutus ſit ei. ¶ Sed & ſi imperitus ſermone ſum, ſed
non ſcientia.) Hoc noo ad apoſtolos pertinet, quia non e-
rant eloqoentes, vtpote ſine literis, pleni tamen ſpiritu ſan-
cto, ſed hos tangit quos præferebant Coriothij cauſa accu-
rati ſermoois, cum in religione vis ſermonis neceſſaria ſit,
non ſonus dulcis. Quomodo tamen ſe humiliat, vt imperitũ Acto.26.
D ſe eſſe dicat in ſermone? & vbi eſt illud quod Feſtus ait, Pau
le, inquit, Paole, multæ literæ te faciunt extorrem? Hoc er-
go dicens, oon ſe loqui neſcire voluit intelligi, ſed propter
eos qui oon per fidem, ſed per eloqneotiam commẽdari vo
lebant. Et in eo tamen dixit ſe imperitum quod noo habet
crimen. In eo autem quod non caret crimioe, & acquirit ſa-
lutem, non ſe imperitum pronunciauit, qoia qui imperitus
eſt in ſermone, reus oõ eſt apud deum. qui autem ſcientiam
dei non habet, reus eſt ignorantiæ: quia non licet ignorare,
maxime quod pertioet ad ſalutem. Quamobrem Apoſtolus
ſpreta eloquentia id agebat, vt fides teſte virtute acceptabi-
lis eſſet, vt non fidem eloquentia commendaret, ſed vir-
tus cui cedit eloquentia. ¶ In omoib᷑ aũt manifeſtus ſum vo
bis.) Maoifeſtum ſe dicit eſſe Corinthiis in omnibus, qoia
non ignorabant etiam loquendi habere illum peritiam, &
hoc ſcientes aliis fauebant io eo quòd iſtum ioferiorem ne-
ſciebant, ideoque commotus loquitur, quia hoc peius erat,
cum

A cum ſcirent illum in nullo deeſſe, humiliarent illum cæteris: cum vidiſſent per eum non ſolum impleri prædicationē, ſed & ſigna & prodigia fieri apoſtolica. ¶ Aut nunquid peccatum feci meipſum humilians, vt vos exaltemini, quoniam gratis euangelium dei prędicaui vobis?) Quoniam inflati erant eo quod ſumptus ab eis accipere noluit, & propter hoc alios ei præponebāt, idcirco nunquid peccaui, ait, quia me humiliaui vt me indignum ad accipiendum iudicarem, quia inde mihi iraſcimini, cum hoc non peccati ſit, ſed gloriæ. Itaque ſic ſe humiliauit, cū id quod ſibi debebatur, non exegit. Debitum enim erat vt ſumptus ab iis acciperet, quibus prædicabat euangelium dei, ſicut dominus inſtituit, dicens: Dignus eſt enim operarius mercede ſua. ſed vt ad vtilitatē eorum proficeret, refutauit. Duabus enim ex cauſis oblatos ſumpt' refutauit, ne & pſeudoapoſtolis ſimilis inueniretur, qui non ad gloriam dei, ſed ad ſuam vtilitatē prędicabāt, vt non occaſionem acciperent deprædandi. Alio enim non accipiente non poteſt alter multum expetere, & ne vigor euangelicę poteſtatis torpeſceret. Qui enim à peccantibus accipit, arguendi authoritatem amittit. Sic ergo exaltantur, cū ideo ab eis non accipitur, vt correpti emendentur, à morte eleuati ad vitam. ¶ Alias eccleſias expoliaui, accepto ſtipendio, ad miniſterium veſtrum. Et cum apud vos eſſem & egerem, nulli grauis fui.) Onerat eos. Oſtendit enim non ſolum noluiſſe ſe accipere ab eis, ſed & ab aliis accepiſſe, & eis miniſtraſſe. Et vt multū hoc oſtēdat fuiſſe, non parum, ait: Alias expoliaui eccleſias ad miniſterium veſtrum. non parua ergo ſignificat ſe in eos impendiſſe. Cum enim dicit, expoliaui, multa accepta & data ſignificat non extorta. Vnde ſubiecit, Accepto ſtipendio. Stipendium eſt enim quod militans accipit ad ſumptus vice mercedis. Ruborem ergo incuſſit eis, quia non vtique dolo refutauit quādo ipſe eis miniſtrauit, & vt per hoc miniſterium quod promiſerant facilius implerent, ſcientes ſe eſſe debitores, vt non valde glorioſum iam ſit miniſterium eorum, ſed debitū, ne vel inde ſe iactarent. ¶ Et cum apud vos eſſem, & egerem, nulli grauis fui.) C In tātum eis proficere voluit, vt egeſtatem ſuam conſolaretur propter eorum ſalutem. Paſſus enim egeſtatem contentus fuit, ne illi aliquod ſcandalum paterētur. Qui enim dat, putat ſe exaltari, & iam ſe non patitur argui. ¶ Nam indigentiam meam ſuppleuerunt fratres qui venerunt à Macedonia.) A Macedonibus ſēper accepit, quia prius vitia ſua correxerūt. Et ſicut à Corinthiis accipiendum non erat, ne illis in ſcandalum proficeret: ſic iterum à Macedonibus accipiendum erat, ne bene ſeminantes fructum amitterent. ¶ In omnibus ſine onere veſtro me ipſum ſeruaui, & ſeruabo.) In eo permanſurum ſe dicit, ac ſi ſe corrigant, propter pſeudoapoſtolos, qui occaſionem quærebant deprædandi eos. ¶ Eſt veritas Chriſti in me quod gloria hæc non infringetur in me in regionib' Achaiæ.) Hortatur omnem Achaiam vt miniſtrent ſanctis, ſibi autem non permittere, ne cœptam gloriam non impleret. Gloria eſt enim à licitis abſtinere, maxime ad aliorum ſalutem. In Achaiæ ergo regionib' noluit vti, in cæteris vſus eſt, & amplius promittit ſub teſtimonio D Chriſti, dicens in eo ſe manſurum, ne aliquando ab Achaiæ regionibus acciperet. ¶ Quare? Quia non diligo vos? Deus ſcit.) Reddita ratione etiam dei ſcientiam teſtem dat dilectionis ſuæ quam habebat erga eos: quia non ideo nolebat accipere, quia nō illos diligebat, ſed ideo magis quia amabat eos, vt hoc ipſum prodeſſet illis: ſicut dixi. ¶ Quod autē facio, & facturus ſum, vt amputem occaſionem eorum qui volunt occaſionem, vt in eo quòd gloriantur, inueniantur ſicut & nos.) Gloria pſeudoapoſtolorum in pecuniis erat accipiēdis. Ideo Apoſtolus hoc refutauit, ne illis ſimilis videretur, quia niſi hoc ab Apoſtolo fuiſſet vitatum, maior occaſio illis data fuiſſet accipiēdi, aut magis extorquendi, quando in hac re formam ab Apoſtolo datam oſtenderent.

HViuſmodi enī pſeudoapoſtoli ſunt operarij ſubdoli, transfigurātes ſe in apoſtolos Chriſti.) Subdoli ſunt, quia auaritiæ cauſa non religioſa mente, neque miſſi prędicabāt Chriſtū, nomen ſibi apoſtolicū vſurpantes. ¶ Nec vtiq; mirum. ipſe enim Satanas trāsfiguratur velut angelus luminis.) Manifeſtū eſt quia frequēter multos fallit Satanas, oſtendēs ſe illis quaſi angelum A dei, vt decipiat eos. Vnde Ieſus Naue ſolicit', quæſiuit quis eſſet qui ei apparuit. Et apoſtoli in naui perterriti putabant phātaſma eſſe. Vnde Petr' apoſtolus dicēti domino, Nolite timere, ego ſum: nō facile credēs ait, Si tu es, iube me venire ad te ſuper aquas. vt ſi firmiter poſuiſſet pedē ſuper aquas, ſciret verum eſſe quia non erat phantaſma quod apparebat. ¶ Non ergo magnum ſi & miniſtri eius trāsfigurantur, ſicut miniſtri iuſtitiæ.) Miniſtri iuſtitiæ apoſtoli ſunt, quorum ſe hi ſocios mentiebantur, vt deciperent audientes. ¶ Quorū finis erit ſecundum opera eorum.) Sine dubio, quia iudicabuntur huiuſmodi ſecundum animi ſui nequitiam, quia nō propter deum, ſed propter ſuum ventrem ſimulant ſe eſſe miniſtros dei. Finem tamen illorum ſecundum opera illorū dixit, vt ſicut opera & cura ventris interit, ita & hi interire intelligantur. ¶ Iterum dico, ne quis exiſtimet me inſipientem: alioquin velut inſipientem accipite me, vt & ego modicum aliquid glorier.) B Supra iam dixit, Vtinam ſuſtineretis puſillum imprudentiam meam, hoc nunc repetit. Semper enim proponit, quod poſtea multis interpoſitis proſequatur. Quod ergo ſupra propoſuit, modo incipit enarrare. Nam vera dicturus, velut inſipientem ſe dicit, quia vidētur ad laudem eius pertinere. Vt & ego modicum, inquit, glorier. Modicum hoc dicit, quia in verbis, nō in ſenſu eſt. Non ergo vere ad gloriam ſuam hæc loquitur, ſed vult illis oſtendere quia quos putant glorioſos, nihil plus ab hoc habent: ac per hoc ſi putantur hi glorioſi, & ego, inquit. Ideo inſipientis hoc eſſe dicit, vt ad laudē ſuā aliquid proſequatur, ſe autem coactum hæc loqui. Dolet enim ei vt illos putarent ſublimes hoc contempto, qui nihil plus ab eo haberent. ¶ Quod loquor, non loquor ſecundum deum.) Secundum deum non loquitur, quia ad carnis tumorem hæc pertinēt, nec de inflatione apud deum ſurgit gloria, quia apud deum humilitas glorioſa eſt. ¶ Sed quaſi in inſipiētia in hac ſubſtantia gloriationis.) Non plenam dixit inſipientiā, ſed C ex parte: veritas enim eſt. Sed quia elatio vitioſa res eſt, ideo quamuis verum ſit quod dicitur, quaſi in inſipientia tamen eſt vnumquemque laudare ſe. Plena autem inſipientia eſt, ſi ſe falſis quis laudet. Ille enim ſuperbus de vero eſt, hic ſtultus de falſo. ſubſtantia tamen gloriationis in hac cauſa carnalis eſt, quia ſicut flos fœni, ita decidit gloria iſta. ¶ Quia multi gloriantur ſecundum carnem, & ego gloriabor.) Hoc dicit quoniam aliqui ex Iudæis credentes prǽſumebant ſibi quod eſſent filij Abrahæ. Hoc eſt ſecundū carnem gloriari, nobilitatē ſibi carnis vindicare. Inde enim ſibi defendunt generis prærogatiuam, quia filij eius dicuntur qui deo crediderit, cūm anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Si ergo hæc gloria eſt, inquit, & ego gloriabor quia & ego filius ſum Abrahæ. ſed nihil prodeſt filium eſſe Abrahæ apud deum, quia fides eſt quæ ſaluat, non propago generis Abrahæ. ideoque hæc gloria carnis eſt gloria vt puta ſi dicatur, filius nobilis hominis. ¶ Libēter enim ſuſtinetis inſipientes, cum ſitis ipſi ſapientes.) Inſipientes appellat, qui D de carnis circunciſione gloriabantur. Et quia à Corinthiis portabantur vt glorioſi viderentur, ideo Apoſtolus etiam ſe ſuſtineri ab his vult, vt & ipſe hoc ſe eſſe oſtēderet quod erant hi, & non tamen gloriari ex hac parte ſecundum deū: vnde gloriam hanc inſipientiam vocat. Gloriari enim ſe dicit ſecundum carnem, ſed hoc ſtultum eſſe profitetur, vt & gloriam hanc inaniret, & ſe coactum in laudem carnis erupiſſe doceret. Igitur ironia eſt hæc. Nam quomodo prudētes ſunt qui ſæpe reprehenduntur? Nam plus ſapit inſipientia Apoſtoli, quàm horum prudentia. Hic enim ſapiens ſuſtinet imprudentes, qui patientia ſua ſuffert eos vt poſſint proficere, ne prouocans eos aut abiiciens, peiores illos faciat: aut certe ſi in illis proficere non potuerit, ſuam modeſtiam cuſtodit. Horum in Corinthiis nihil eſt. Quomodo ergo libenter ſufferūt imprudentes, cum ipſi ſint ſapientes, niſi quia ſic non vult intelligi ſicut ſonant verba? ¶ Hoc in ſenſu, & pronunciatione eſt, quia eadem quidem verba non eundem habent ſenſum aliter pronunciata, vt aliquando confirmet, aliquando neget quod dicit. Hi enim vt prudentes, inſipientes ſufferebant falſos apoſtolos. ¶ Suſtinetis

Lucæ.10.

Marc.6.

Ezech.18.

ſtinetis enim ſi quis vos in ſeruitutem redigit.)Hoc verum eſt, quia redigebantur in ſeruitutem, non per prudentiam, ſed per ſtultitiam, vt famularentur pſeudoapoſtolis. ¶Si quis deuorat.)Nec hoc falſum eſt, quia contenti erant deuorari res ſuas à falſis doctoribus. ¶Si quis accepit.) Accipere eſt aliquem dolo capere, ideoque ſignificat hos capi à doloſis magiſtris, & ferre quod non expedit. ¶Si quis extollitur.)Extollentia ſuperbia eſt. Hos ergo tangit qui ſuperbi erant male taxantes Apoſtolum, & his non diſplicebat. ¶Si quis in faciem vos cędit.)In faciem cæditur, in cuius os iniuria irrogatur. Nũc hos ſignificat, qui eo quòd eſſent ex genere Abrahæ, obtrectabãt eis quod eſſent incircunciſi, ſe præferentes, hos humiliantes. ¶Secundum ignobilitatem dico.)Ignobilitatem dicit hoc quod ſupra ait: Et ego gloriabor ſecundum carnem. Non enim dicit ad laudem pertinere, quia infirmus non erat, in quo ſe iactabant quos occultè tangit. Vnde & adiecit: ¶Quaſi nos infirmi fuerimus in hac parte.) Manifeſtum eſt quia non erat in hac gloria infirmus in qua ſe præferebant credentes Iudęi quos hi patiebantur, quaſi apoſtolut eorum in hac re eſſet diſſimilis, quia & ipſe, B erat de ſemine Abrahæ, ac per hoc infirmus non erat in hac gloria carnis. Infirmi autem hi iudicabantur, qui applicitì fuerant generi Abrahæ. Iſti ergo quaſi infirmi in eo quo illi ſe præferebant, eo quod eſſent Iſraelitæ, in hoc ipſo volunt ſe ſufferri. Vt oſtẽderet in hac gloria carnis non ſe eſſe diſſimiles & infirmos, cum de ſua cauſa loquitur, ſubinducit & Barnabę perſonam ſocij ſui. Vnde & in prima dicit epiſtola:

1.Cor.9. Aut ego ſolus & Barnabas non habemus poteſtatem hoc operandi? Non ergo minores erant in hac gloria in qua ſe Iudæi iactabant, ſed non inde plaudebant. Denique dicit: ¶In quo quis audet? In inſipientia dico, audeo & ego.) Hoc eſt non fuiſſe infirmum in gloria qua ſe iactabant Iſraelitæ, nec quidem in hac re prudentem iudicari. præferre enim ſe non ſolent prudentes. In inſipientia ergo dicit audere ſe in eo quod audent ij qui ſe iactant eo quòd ſint filij Abrahæ. Vt gloriam eorum inaniat, imprudentem ſe pronunciat, ne illis prudẽtes, viderẽtur in hac parte aut nobiles. ¶Hebræi ſunt & ego, Iſraelitæ ſunt, & ego. Semen Abrahæ ſunt, & ego.) C In his parem ſe eorum de quibus ſupra ſignificauit, oſtẽdit, vt detractiones eorum quibus indignus his iudicabatur, falſas oſtenderet. ¶Miniſtri Chriſti ſunt, velut inſipiens dico magis ego.) Vera de ſe dicens inſipientem ſe pronunciat, vt intelligatur coactus ad laudem ſuam prorupiſſe. Nam qui ſponte ea refert quæ ad laudem eius proficiant, imprudentem ſe non dicit. Oſtendit ergo quæ ſint quæ faciant illum miniſtrum Chriſti magis eſſe, quàm ſunt reliqui prædicatores. Occaſione enim inuenta, omnium tangit perſonas etiam apoſtolorum, dolẽs quia dei gratia minor in hoc iudicabatur, cum eadem operaretur quæ cæteri apoſtoli, & fidei cauſa maiora exitia toleraret. Vnde & in alia epiſtola dicit: Plus

1.Corin 15. illis omnibus laboraui. ¶In laboribus plurimis.) Ideo in laboribus plurimis ait: quia & illi laborauerunt, ſed non tantũ. Hic enim à mane vſque in quintam horam victum manibus quærebat, & exinde vſque ad decimam horam diſputabat publice, tanto labore, vt cõtradicentibus ſuaderet. ¶In carceribus abundantius.) D Apertum eſt frequentius iſtum miſſum fuiſſe in carcerem quàm illos. ¶In plagis ſupramodũ.) Ideo ſupramodum, quia vltra quàm oportuit. Nam & illi cęſi ſunt, ſed non tantum. ¶In mortibus ſæpius.) Verum eſt, quia hic frequentius pericula ſuſtinuit quàm cæteri. ¶A Iudæis quinquies quadragenas vna minus accępi.) Hoc dicit, quia quinquies flagellatus eſt à Iudęis, ſecundũ legẽ Moyſi accipiẽs plagas trigintanouẽ, ſicut ſcriptum eſt in Deuteronomio. Quod per quinque ergo vices factũ eſt, hic ſummatim refert. ¶Ter virgis cæſus ſum.) Hoc à gentibus paſſus eſt. ¶Semel lapidatus ſum.) A Iudęis lapidatus eſt in ciuitate Lycaonia. ¶Ter naufragiũ feci.) Qui omni tempore legitur nauigaſſe, aduerſis procellis facile fuit ter naufragium facere. ¶Nocte & die in profundo maris fui.) Hoc factum eſt quando miſſus ad Romam cum appellaſſet Cæſarem. Tunc deſperatiõe vitę in alto, hoc eſt in profundo maris fuit, mortem ante oculos habens. Sic enim ſcriptum eſt in ipſo loco: Ita vt deſperaremus nos etiam viuere. ¶In itineribus cre-

A brius.) Nunc alia memorat pericula, vt terra mariſque pro Chriſto vexatum ſe ſecundum carnem oſtendat. Periculis, ait, fluminum. Si itinerum pericula recitat, quid eſt vt dicat periculis fluminum? Sed hyeme iter faciens, quia vtique imbres aſſidui ſunt, egredientib9 fluminibus incurrebat periculum. ¶Periculis latronum.)Cum in ciuitate diabolus eũ occidere non poſſet, latrones illi excitabat in via cum nihil ferret quæ latrones cuperẽt. ¶Periculis ex genere.)Iudæorum dicit perſecutiones, qui fratres eius erant ſecũdum carnem. Dolebant enim, quia ſpreta lege ad euangelium Chriſti ſe conuerterat. ¶Periculis ex gentibus.)A gentibus perſecutiones paſſus eſt, propter myſterium incarnationis domini noſtri Ieſu Chriſti, & vnius dei prædicationem. ¶Periculis in ciuitate.) Vſqueadeo ſub periculo fuit in ciuitate, vt per feneſtram effugeret manus inſidiãtis ſibi. ¶Periculis in deſerto.)Periculum hoc à Iudæis fuerat procuratũ, quando eum factis inſidiis in via volebant occidere. ¶Periculis in mari.)Iam ſuperius dixit, ter naufragiũ feci, nocte & die in profundo maris fui: quod aliud fuit periculũ in mari? Sed B hoc eſt periculum quando in mari, hoc eſt in naui milites cogitauerant omnes cuſtodias occidere ne quis enatans effugeret. Quod periculum Centurio prohibuit inferri ne Paulus occideretur, vt eum viuum Romam perduceret. ¶Periculis in falſis fratribus.) Falſi fratres ij ſunt de quibus dicit ad Galatas: Propter ſubintroductos autem falſos fratres, Galat.2. qui ſubintrauerunt explorare libertatem noſtram, quam habemus in Chriſto Ieſu. Hi enim partim Chriſtiani erãt, partim Iudæi, in neutro perfecti; qui zelo legis Apoſtolo inuidiã excitabant eo quòd prędicato Chriſto, legẽ iam ceſſare dicebat. Denique his perurgentibus Timotheum compulſus eſt circuncidere. Fictus ergo Chriſtianus eſt, qui æmulatione legis perſequitur Chriſtianum, hic eſt falſus frater. Si enim tantum Iudæi erant hi, & propter Iudaiſmum fratres eos falſos appellat, quid opus erat iterare? Iam enim ſuperius dixit, periculis ex genere. Sed ſecũdum carnem non ſunt falſi fratres, in Chriſto autem falſi ſunt, quia non tota mente Chriſtiani ſunt. Fuerunt & alij falſi fratres, ſicut Demas & Hermogenes. ¶In labore & moleſtia.) Verum eſt, C quia poteſt eſſe labor ſine moleſtia. Sed hic ideo addidit & moleſtiam, vt laborem ipſum exitioſum oſtenderet. ¶In vigiliis multis.) Multæ fuerunt eius vigiliæ, ſed aliæ voluntariæ, alteræ ex neceſſitate. In preſſura enim poſitus, neceſſe erat vt vigilaret, dei quærens auxilium: & non ſolum diebus, ſed & noctibus doceret, ſicut dicit in Actibus apoſtolorũ. ¶In fame, & ſiti.)Fugatus frequenter à Iudęis perſequẽtibus, neceſſe erat vt famem pateretur & ſitim per inopiam. ¶In ieiuniis multis.). Sæpius ieiunauit, vt dei adminiculo protegi mereretur. Ieiunat enim, qui dum habet quod edat, abſtinet. ¶In frigore & nuditate.)In frigore fuit, & nuditate, quando naufragium paſſus eſt. Denique ignem fecerunt, ait, & refecerunt nos propter pluuiam imminentem & Acto.28. frigus, Barbari in inſula Melite. ¶Præter illa quæ extrinſecus ſunt, inſtantia mea, quotidiana ſolicitudo omnium eccleſiarum.)Solicitudo hæc, quam dicit quotidianam, detractionis vſu deſcendit, vt omnibus diebus commiſſum ſibi populum inſtruat. D Illa autem quæ ſupra memorat, ſuperindicta ſunt neceſſitate cogente. Dies enim ad operam datus eſt, nox ad requiem. Sed quia inſtabat neceſſitas, vt omnibus occurreret, etiam nocte docebat. Se enim affligere non dubitabat, ne dei gratia eſſet in ocio. ¶Quis enim infirmatur, & ego non infirmor?) Compati ſe dicit omnibus, & condolere eo affectu, quo prouideat vulnari medicinam. Hoc autem ideo proſequitur, vt oſtendat qua cura commiſſam ſibi eccleſiã tueatur & regat, ac per hoc in nullo ſe minorem debere iudicari cæteris apoſtolis, quippe cum, ſecũdum quod declarauit, plus illis omnibus laborauit. Maiore enim inuidia laborabat apud Iudęos prę cęteris apoſtolis: quia cũ perſequeretur eccleſiam, ſubito immutatus factus eſt defenſor eiuſdem, teſtificans atque confirmans quod Chriſtum, quem prius vt hominem mortuum æſtimabat, de cœlo ſecum locutum audierit. Cuius teſtimonium neceſſario multi ſequerentur, ſcientes eum de perſecutore non vtique ſine ratione factum defenſorem. Hac cauſa excruciabantur Iudæi &

dæi & quærebant eum ſemper interficere. ¶Quis ſcandali-
zatur,& ego non vror?) Scandalizari eſt carnis pati deſide-
rium, quantum ad locum hunc pertinet. Et quia etiam in-
uiti ſolent ſcandalizari,illecti ſurma aut pulcbritudiue cor-
poris,aut propriæ carnis calore. Apoſtolus autem ueceſſita
tem humanæ naturæ conſiderans,vri ſe dicit:vt conſulat ta
libus compatiens infirmitati eorum: nec hos condemnans,
ſed commonẽs iu humilitate ſermonis,vt ſpe promiſſi præ-
mij repugnent ſtimulis carnis, ne qois eorum qui eum au-
diunt, deſideriis carnis victi, deſperautes de ſe, putantes
iam nou accepto ferre deum ſi corrigaut, & in eiſdem ma-
nentes,depereant. ¶Si gloriari oportet:in iis quæ infirmita-
tis meæ ſunt, gloriabor.) Hoc dicit quia ſi gloriandum eſt
Chriſtiano,in humilitate gloriaudum eſt,de qua creſcitur a-
2.Corin.12. pud deum. Vnde alio loco dicit: Cum infirmor,tunc potens
ſum.boc eſt,eum bumillor pro fratrum ſalute,tunc exaltor.
Hinc gloriandum eſt,uou de carnis progenie, quia eſt quis
ex ſemiue Abtahæ.

CAPVT DVODECIMVM.

B DEus & pater domiui uoſtri Ieſu Chriſti ſcit, qui
eſt benedictus in ſecula, quod nõ mẽtior.) Deum
teſtem dat, vt quæ dicit, facile credantur, propter
hos duntaxat qui eum nou vt verum apoſtolum
honorificabant. ¶Damaſci prioceps geutis Arethæ regis
cuſtodiebat ciuitatem Damaſcenorum, vt me comprehcn-
deret: & per feneſtram iu ſporta demiſſus ſum per murum,
& effugi manus eius. Gloriari oportet, ſed non expedit mi-
hi.) Priuceps Damaſci videns Iudæos iuſidias tendentes A-
poſtolo, implere voluit per potentiam malam cogitatio-
nem eorum, vt ipſe, ſi poſſet, eum compreheuderet, vt &
Iudæis placeret,& vt diligẽs in officio ſibi credito videre-
tur,ſi eum quem perturbatorem audirer, cauſa quietis in-
terficeret. Hoc iuter ipſa primordia, tuuc quando apparuit
illi iu via dominus eunti Damaſcum. Incenſi ſunt Iudæi vi-
dentes eum qui vinctos credentes in Chriſto venerat per-
ducere in Hieruſalem,prædicare ſectam quam venerar cou
C demuare: & ſic factum eſt vt à diſcipulis per feneſtram per
murum in ſporta demiſſus effugeret. Quod quidem indigne
factum dicuut, quia non dei auxilio liberatus eſt. Sed quod
ab hominibus fieri potuit,quid opus erat vt dei ſuffragio li-
beraretur?cum dei ſuffragium tuuc ſit ueceſſarium ſi huma-
num auxilium deficiat. Quo facto uon ſibi dicit expedire
gloriari,quia præſentis vitæ gaudium fragile eſt. Si enim nõ
euaſiſſet, martyrium fecerat. Sed quia fugiendum in perſe-
cutione mandatum eſt, data opera effugir. Nec enim debet
aliquis expectare vt in ſemetipſum peccetur. Ergo glorian
dum dicir quia euaſit, ſed non expedit, iuquit, propter ſu-
perbiam:quia de bumilitate creſcitur,& auxilium dei miti-
bus proficit nou elatis. Præterea qui gloriatur mortem ſe
euaſiſſe quæ pro fide infertur, iuane videri ſignificat pati
pro Chriſto:ideo uon expedit gloriari. ¶Veuiam autem ad
viſioues & reuelationes domini.) Nunc oſtenſurus eſt quo
ſublatus eſt, vt proinde quauta & qualia ſint quæ illi oſteu-
ſa & dicta ſunt, poſſint intelligi: ne, ſicut quibuſdam vide-
batur,minor cæteris apoſtolis crederetur. ¶Scio, iuquit, ho
D minem iu Cbriſto aute annos quatuordecim, ſiue iu corpo-
re neſcio,ſiue extra corpus ueſcio, deus ſcit, raptum huiuſ-
modi vſque ad tertium cœlum.) Vtrumque confirmauit,
quia vtrũque poſſe fieri nou negauit, vt & ſine corpore ra-
pi potuiſſet, & in corpore. Et forte quibuſdam videatur nõ
magnum eſſe ſi homo Chriſti raptus eſt vſque ad tertium
cœlum, cum in tertio circulo dicatur luna eſſe. Sed nou ita
eſt, quia vltra omnia muudi ſydera raptus intelligitur:& id-
eo magnificum & mirabile eſt quod uarrat. Significat enim
ſopra firmamentum,in tertium numero cœlum de ſpiritali-
bus cœlis raptum ſemetipſum. ¶Et ſcio talem hominẽ,ſiue
in corpore,ſiue extra corp⁹ neſcio, deus ſcit, quia raptus eſt
in paradiſum,& audiuit arcana verba, quæ non licet homi-
ni loqui. Pro huiuſmodi gloriabor.) Bis ſe raptum dicit:id
eſt,hinc vſque ad tertium cœlum, deinde in paradiſum cœ-
Lucæ.23. leſtẽ, iu quo latroni dixit dominus quòd futurus eſſet cum
eo:in paradiſo, inquit, patris: illic vbi & ciuitas dicitur eſſe

A Hieruſalem mater noſtra. Quid ergo mirum ſi poſt reſurre
ctionem corpus iam expiatum atque tenuatum factum im-
mortale futurum credatur in cœlis,quaudo non dubitat A-
poſtolus adhuc mortale corpus potuiſſe leuari ad cœlos, &
tolli in paradiſum dei patris cœleſtem? Pro huiuſmodi ho-
mine, id eſt, qui iam dignus eſt deo vt ex hoc experiretur,
gloriari ſe dicit:& non vult aperte dicere, quia de ſe loqui-
tur,ne laudare ſe videatur. Et Ioaunes apoſtolus,cum de ſe
ſciatur loqui, Hic eſt, ait, diſcipulus quẽ diligebat Ieſus, qui Ioan.21.
& recubuit iu cœua ſupra pectus eius. ne glorioſe de ſe effa
ri videretur. ¶Pro me autem non gloriabor,niſi in iufirmi-
tatibus meis.) Sic de ſe uou gloriatur, dum nou aperte de ſe
profitetur. In infirmitatibus ſane, iuquit, meis gloriabor,
Expouere enim preſſuras paſſiouum, & infirmitates angu-
ſtiarum,non videtur glorioſum,ſed flebile. idcirco ſe iu his
gloriari dicit: ſciens tamen quia ad profectũ perducunt re-
munerationum cœleſtium. Quid enim tam glorioſum iu fu
turum Chriſtiano, quàm exitia pro Cbriſto illata ſibi nar-
rare? ¶Nam & ſi voluero gloriari, nou ero ſtultus. nam ve-
B ritatem dico.) Hoc dicit quia ſi meritum ſuum profiteatur
quod habet apud deum, uou erit imprudens. vera enim lo-
quitur. Ergo ſi quis pro meritis ſuis quæ ſibi oſtenſa ſunt lo
quitur, nou eſt vtique ſtultus. Si autem taceat, eſt etiam pru
dens. Sed qua cauſa hic uon palam gloriatur, nunc ſubiicit
dicens: ¶Parco autem, ue quis me exiſtimet ſuper id quod
videt me, aut audit aliquid ex me.) Oſtendit igitur qua cau
ſa uon aperte glorietur. Ne quis me exiſtimet, inquit, vltra
gloriam meam tendere quam limes meritorum admittit.
Hos ſignificat quos obtrectatores habebar cauſa legis, ſicut
ſupra memoraui. Nam vtique meritorum gloriam bonum
eſt non tacere, vt inuiteutur credentes. ¶Et ne ſublimita-
te reuelationum extollar, datus eſt mihi ſtimulus carnis,
angelus Satanæ, vt me colaphizet, ue extollar.) Deum bo-
nis meritis prouidere teſtatur, dum permittit teutationi-
bus hos deprimi, non ſolum ue laborum ſuorum fructi-
bus abdicentur, verum etiam vt augeautur his ad cumulum
poſſeſſiouis æteruæ. Hoc ergo remedium datum eſt Apo-
C ſtolo, vt iniuriis preſſus, animo nou poſſit extolli pro ma-
gnitudiue reuelationum: quia ocioſum pectus neceſſe habe
bat iu iis quæ viderat extolli. ¶Propter hoc ter domiuum
rogaui vt diſcederet à me, & ait mihi, Sufficit tibi gratia
mea. uam virtus in iufirmitate perficitur.) Stimulos diabo-
li, quos perfidè mentibus inferens, ad noceudum dei ſeruis
iuſtigat: vt ceſſarent ab eo, ter domiuum deprecatum ſe fuiſ
ſe,& non impetraſſe teſtatur, uon quia deſpectum ſe dicit,
ſed quia inſcius contra ſe petebat vt ceſſarent ab eo tenta-
tiones, per quas perfectior ſe fiebat. Ideo ad Romanos di-
cit: Nam quid oremus ſicut oportet, neſcimus. Vnde boc Roma.8.
ſibi dicit reſpoaſum, vt ſufficeret ſibi gratia dei, qua aut vi-
res toleraudi addebantur, aut tempus preſſuræ abbreuiaba-
tur, vt deuotio dum infirmitate preſſuræ accedẽtis noo fran
gitur, probata videatur. ¶Libẽtiſſime itaque magis gloria-
bor iu infirmitatibus meis, vt iuhabitet in me virtus Chri-
ſti.) Apertum eſt, quia tunc gloriaudum docet, quãdo iniu-
riis humiliatur. A Chriſto autem virtus tolerãdi præbetur,
vt quia prius aſperæ, ac per boc faſtidieudæ iniuriȩ videban
D tur, poſtea libenter ſuſcipiendæ, vt Cbriſti auxilio lenireu-
tur. Libenter ergo cædi ſe dicit, dummodo à Chriſto cure-
tur, ſciendo plus addere medicinã Chriſti ad ſalutem, quàm
infirmitas detrahit ſanitati. ¶Propterea placeo mihi in in-
firmitatibus meis. Cũ enim Infirmor, tunc potens ſum.) Ve-
rum eſt, quia tunc viucit Chriſtianus cum perdere putatur:
& tunc perdit perfidia, cum ſe viciſſe gratulatur. Plaudit er
go cum illi inſultatur, & ſurgit cum premitur. ¶Factus ſum
inſipiens, vos me coegiſtis.) Cõpulſum ſe dicit vt quid eſſet
oſtenderet. Et non vtique ſtultus eſt, quia de ſe vera locu-
tus eſt: ſed inclinat ſe vt manifeſtet, quia uõ voluntate meri
ta ſua oſtendit. Ego enim debui à vobis cõmendari.) Mani-
feſtum eſt quia hi debuerãt teſtimouiũ ei perhibere aduer
ſus obtrectatores eius, apud quos eccleſiã cõſtituit, & ſigno-
rum prodigia apoſtolatus oſtendit, vt hoc tacente illi eum
defenderent quẽ patrẽ habebant in euangelio Chriſti. ¶Ni-
hil enim minus feci, quàm illi valde apoſtoli.) Valde, boc

3 E eſt,

eſt, nimis, ſicut quibuſdam videbatur. Nam hoc erant, quod A
& apoſtolus Paulus. Hoc ergo dicit, quia minor non eſt ne-
que in prædicatione, neque in ſignis faciẽdis, apoſtolis præ-
ceſſoribus ſuis, non in dignitate, ſed tempore. Nam ſi de tẽ-
pore præſcribendum putatur, antè cœpit Ioannes prædica-
re quàm Chriſtus, & nõ Chriſtus Ioannẽ, ſed Ioannes Chri
ſtum baptizauit. Nõ ergo ſic iudicat deus. Deniq; prior ſe-
cutus eſt Andreas ſaluatorem quàm Petrus: & tamẽ prima-
tum nõ accepit Andreas, ſed Petrus. Quare ergo Apuſtolus
quibuſdam non videbatur, cum eadem poſſet per dei gra-
tiam quæ & Apoſtoli? ideo dolet, & oſtẽdit compulſus quid
à dignatione domini mereatur. Hinc eſt vnde non ſolum
minorem ſe non eſſe coactus eſt profiteri, ſed & plus omni-
bus laboraſſe. His ergo diſplicebat, & non videbatur eſſe a-
poſtolus, qui æmulatione paternæ legis prædicationem eius
reſpuebãt quaſi inimici traditionis Moyſi, quia eam iam ceſ
ſare dicebat: apoſtolis magis fauentes, & iſtum his humilian
tes, quia non illi tam conſtanter contra legem aliquid aſſe-
rebant. ¶Etſi nihil ſum, tamẽ ſigna apoſtoli facta ſunt in vo
bis, in omni patientia, ſignis, & prodigiis, & virtutibus.) Sic
ſe humiliat, vt erigat, patientiam tamen primam memorat, B
quia diu illos portauit quaſi impatientes ægros, vt adhibita
medicina ſignorum atque virtutum curaret vulnera erro-
ris illorũ. ¶Quid eſt enim quod minus habuiſtis cæteris ec-
cleſiis, niſi quod ego ipſe non grauaui vos? Donate mihi hãc
iniuriam.) Adhuc per humilitatem ſe commendat. Oſten-
dit enim non minus illos aliquid habuiſſe cæteris eccleſiis,
ſed & amplius. Euangelium enim dei gratis his prædicauit,
1. Timo 5. quod nullis conceſſum eſt eccleſiis, dicẽte domino: Dignus
eſt enim operarius mercede ſua. Si ergo pro bono opere in-
iuria, inquit, dignus ſum, ignoſcite mihi. Omnis enim ſtultus
boni accuſator eſt. Vt hos ergo imperitos oſtendat, veniam
ab his poſtulat eius facti de quo laude dignus eſt.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

ECce tertio hoc paratus ſum venire ad vos, & non
vos grauabo.) Ne forte hoc inter initia feciſſe pu
taretur ad commendationem ſuam, poſt autem
mercedem euangelicæ prædicationis velle acci-
pere, oſtendit in ea ſe voluntate durare, ne factum ſuum
poſtea emendare videretur, & eſſet quod ab obtrectatori-
bus reprehenderetur. ¶Non enim quæro quæ veſtra ſunt,
ſed vos.) Oſtẽdit ideo ſe nolle accipere ab eis, vt illos ipſos
lucraretur, vt intelligentes quia pecuniæ præponit eos, tan-
dem cognoſcerẽt affectum illius erga ſe. ¶Nec enim debẽt
filij parentibus theſaurizare, ſed parentes filiis.) Patrẽ ſe eo-
1. Cor. 4 rum ſignificat, ſicut in prima epiſtola dicit: Per euangelium
ego vos genui. Carnales tamen parentes ſunt, qui filiis the-
ſaurizant. Nam ſpiritales à filiis dignũ eſt vt accipiant ſum-
ptus ad ſuſtentãdam vitam præſentem. Non enim magnum
eſt vt ſpiritalia tradentes conſequantur carnalia. Hic autem
in tantum probat ſe nolle accipere, vt transferat cauſam car
nalis patris ad ſpiritalem, vt non ſolum non ab eis accipiat,
ſed & ſi poteſt fieri, ipſe illis tribuat, ſicut iam ſupradixit:
Alias eccleſias expoliaui, accepto ſtipendio ad miniſterium
veſtrum. Hoc dicto tangit eos, vt intelligant quantus ſit, &
quid ij mereantur qui tanti Apoſtoli prouidẽtiam neglexe
runt. ¶Ego verò libentiſſimè impendã, & ſuperimpendam, D
& ipſe impendar pro animab' veſtris.) Nunc aperte affectũ
& charitatem quam circa eos habebat, oſtendit, quãdo non
ſolum ſua pro eis impendere & propenſius pẽdere paratum
ſe dicit, ſed & ſeipſum pro ſalute animarum eorum etiã mo
ri, ſicut & apoſtolus Ioannes dicit: Quia exemplo ſaluatoris
1. Ioan. 3. pro fratrib', inquit, etiam animas noſtras debemus ponere.
¶Plurimum vos diligens minus diligor.) Prouocat eos ad
amorem, quia ipſi plus illum deberẽt diligere, maxime per
quem didicerunt viam ſalutis, per quẽ & acquiſiti ſunt deo,
ex perfidis facti fideles, & ex cõtaminatis purificati. ¶Eſto
autem, Ego vos nõ grauaui, ſed vt aſtutus dolo vos cœpi.)
Omnia quæ poſſent ex aduerſo proponi, nõ tacet: vt ſe pur
get per omnia, quia nihil per circumuentionẽ egit apud eos,
ſed in ſimplicitate, ſibi ſemel proſpiciens, bis duplici gene-
re, vt & apud deum prouideret eis, & hic cenſum illorũ non

A quæreret: ſibi autẽ hoc ſufficere quod à deo promiſſum eſt
in futurum. Forte enim ſuſpicarentur ideo illum contem-
pſiſſe, quia parua erant quæ offerebantur, vt maiora conſe-
queretur, vt circumſpiciens merita ſua non pecuniam refu-
taret, ſed numerum indignum ſibi æſtimans contemneret.
¶Num per aliquẽ eorum quos miſi ad vos circumueni vos?)
Hoc eſt quod dicit, quia quos miſit, non illis hoc intima-
runt, vt ſi vellent pacatum habere apoſtolum dignã quan-
titatem perſonæ illius offerrent, quia ideo noluiſſet accipe-
re, quia minus quàm dignum fuit offerebatur. Quod compo
ſitum Apoſtoli aſtutia intelligerent, vt quod egit, non per
contemptum, ſed per auaritiam egiſſe probaretur. ¶Roga-
ui Titum, & miſi cum illo fratrem. Nunquid auarus in vos
fuit Titus? nõnne eodem ſpiritu ambulauimus? non iiſdem
veſtigiis?) Apertum eſt quia quando ab iis quos miſit, nil ta
le dictum aut factũ eſt, vna eorum ſententia probatur in bo
no, excluſa ſuſpicione auaritię. ¶Iterũ putatis quod excuſe
mus nos apud vos.) Hoc eſt quod dicit, olim de nobis dubi
tatis, arbitrantes quia non ſimpliciter agamus vobiſcum. A
pſeudoapoſtolis enim exagitabantur, qui volẽtes deprędа-
B ri eos, tergiuerſatione hoc agere Apoſtolũ aſſerebant, qua-
ſi vt plus poſſit accipere. ¶Coram deo loquimur: omnia au
tem chariſſimi pro veſtra ædificatione.) Sic cupit illos ve-
rum & bene ſentire de ſe, vt & ratione & teſtificatione ſatis
illis faciat, quia non vt ſibi proſit, talem ſe præbet, ſed vt ad
ædificationem eorum proficiat, & vel ſic amorem illorum
circa ſe prouocet, dum non grauat cenſum illorum, & autho
ritatem poteſtatis in arguendis vitiis non inclinat. Sine du-
bio enim prodeſt ei qui corripitur, vt emendet, ſi præpoſi-
tus ideo oblata refutet, vt libere arguat. ¶Timeo enim ne
cum venero, non quales volo inueniam vos.) Quoniam
non omnes adhuc quos in prima epiſtola corripit, emenda-
uerant in quibus fuerant vitiis reprehenſi, ideo cum autho-
ritate vult videri iturus ad illos, vt territi corrigantur, vt ta
les illos inueniat quales vult. ¶Et ego inueniar à vobis non
qualem vultis.) Hoc dicit vt tales ſe præbeant, vt conueniat
eis cum Apoſtolo, vt inuicem congaudeant ſibi. Ille enim
inuenit aliquẽ qualem non vult, qui ſe talem facit vt diſcor-
det ab illo.) Ne forte ſint inter vos contentiones, æmulatio-
C nes, animoſitates, diſſenſiones, detractiones, ſuſurrationes,
tumores, ſeditiones.) Nunc errores memorat quos in ſupe-
riore epiſtola reprehendit, quando perſonis deferentes, &
alterum alteri præponentes diſſidebãt adinuicem. ¶Ne ite-
rum cum venero, humiliet me deus apud vos, & lugeã mul-
tos ex iis qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitẽtiam
ſuper immunditia, & fornicatione, & impudicitia quam geſ
ſerunt.) Hoc præmonet vt nõ illos tales inueniat quales du
dum inuenerat, cum vitiis diuerſis operum immundorum,
vel magis nominũ: quia omne opus ſine crimine eſt, ſed in-
ordinationis nomen facit crimen. Tunc enim eſt illicitum
cum aliter fit quàm conceſſum eſt. Illis ergo peccantibus ſe
humiliari dicit, quia incipit vt pius pater peccata filiorum
deflere. Quis enim pater non gaudeat bene agentibus filiis?
Sic iterum neceſſe eſt vt lugeat ſi praue verſetur. Ideo ad-
monet vt ſi qui præteritarum fornicationum aut alterius im
munditiæ vel impudicitiæ non egerunt pœnitentiam, ſicut
quidam quos ſignificat egiſſe, nunc agerent: vt veniens, ſine
D triſtitia eſſet cum eis. Cum enim dicit, Et lugeam multos ex
iis qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam, pro-
bat quoſdam ex his egiſſe pœnitentiam, quoſdam non egiſ
ſe. Quod Nouatiano aduerſum eſt, quia dicit fornicatores
non poſſe peragere pœnitentiam, & recipi in communionẽ.
Hic probat peregiſſe, ac per hoc receptos eſſe in pace eccle
ſiæ. Tres ergo formas peccatorum probat, cum fornicatio-
nem, & impudicitiam, & immundiciam nominat.

TErtium hoc venio ad vos.) Superius præparatũ ſe
dixit, nunc iam venturum. In ore duûm vel trium
teſtium ſtabit omne verbum. Hoc ſecundum le- Deuter. 17
gem dixit, vt aliquis duobus aut trib' teſtibus aut
purgetur aut condemnetur: ita & hi tertio aduentu Apoſto
li, vt purgati inueniantur cõmonet. ¶Prædixi enim, & præ-
dico, vt præſens ſecundo aduẽtu, & abſens nunc, iis qui an-
tè peccauerunt, & cęteris omnibus, quia ſi venero iterũ non
parcam.)

parcam.) Pridem ſe dixiſſe ſignificat præſentem, vt corrigerent ſe, ne cum pudore corriperentur: & nunc iterum abſentem ſe eadem dicere conteſtatur, vt poſt ſecundam correptionē, ſi ſe non emēdauerint, parci eis non debeat. ¶Quomodo? probationem quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus?) Probationē quærunt Chriſti loquentis in Apoſtolo, dum præceptis non obediunt, volētes probare ſi audet vindicare, vt per id intelligatur eſſe fidæ authoritatis vt de cætero timeatur. Qui enim magiſtrum contemnit, emendari ſe quærit. ¶Qui in vobis non infirmatur, ſed potens eſt in vobis.) Potēs eſt in his Chriſtus, quia viderunt in nomine eius mortuos excitatos, dæmones fugatos, paralyticos cōualuiſſe, ſurdos audiſſe, mutis redditum affatum, claudos cucurriſſe, cæcos vidiſſe. Hæc omnia virtutis ſunt, non infirmitatis. Denique hac cauſa attracti ad fidem ſunt. ¶Nam etſi crucifixus eſt ex infirmitate noſtra, ſed viuit ex virtute dei.) Verum eſt quia propter peccata noſtra crucifixus eſt Chriſtus, vt mortem deſtruens, credentes ſibi liberaret ab ea. Infirmari ergo ſe paſſus eſt propter nos, vt mortem vinceret nobis. Deſcendens enim ad inferos, qui omnino peccatum neſciebat, & quaſi peccator occiſus, chirographum Adæ deleuit, vt de cætero defuncti ſub eius nomine, à morte nō tenerentur, ſed haberent fiduciā eundi ad cœlos. Propter infirmitatem ergo noſtram occiſus, reuixit virtute patris, vt diſcipulis probaret quæ docuerat eſſe vera exēplo in ſe oſtenſo. ¶Etenim nos infirmamur in illo.) Hoc ad apoſtolorum perſonam pertinet, qui eum, id eſt Chriſtū prædicātes, infirmabātur dum iniuriis agebantur, claudebantur, cædebantur. ¶Sed viuemus cū ipſo ex virtute dei erga vos.) Manifeſtum eſt quia ſi à perfidis infirmabantur, apud credētes non erat hæc infirmitas, ſed profectus: quia hinc potētiores fiunt fideles, dum infirmantur. Illata ergo mors à perfidis, vita eſt erga credentes. virtute enim dei reſurgunt, vt viuāt cum Christo. ¶Voſmetipſos tentate ſi eſtis in fide, ipſi vos probate.) Inuicem vt ſe fratres diſcutiant, præcipit, Solicitiores fiunt enim ſi ſecum inuicem conferant. Tentationem ergo hanc probationem voluit intelligi, quia omnis probatio tentatio eſt, non tamen omnis tentatio probatio. Si enim deus tentare dicitur, probatio eſt. Si autem diabolus tentare dicatur, tentatio eſt, quia euertere nititur. Et homo aliquando tentat vt probet, aliquando vt capiat. ¶Aut non cognoſcitis vos quod Chriſt' Ieſus in vobis eſt, niſi reprobi eſtis? Hoc dicit quia ſi probare vos inuicē neſcitis, non cognoſcitis quia Ieſus Chriſtus eſt in vobis. & hoc eſt reprobū eſſe, neſcire religionis vel profeſſionis ſuę fidem. Qui enim fidei ſuæ ſenſum in corde habet, hic ſcit Chriſtum Ieſum in ſe eſſe. ¶Spero autem cognituros vos quia non ſumus reprobi.) Prouocat eos ad ſciētiam fidei, & rectæ vitæ. Cum enim cœperint ſcire apoſtoli ſui certam authoritatem & meritum apud deum poterūt & circa ſe eſſe ſoliciti. ¶Oro autē deum ne quicquam mali faciatis, non vt nos probati appareamus, ſed vt vos quod bonum eſt faciatis, nos autem quaſi reprobi ſimus.) Eo affectu quo ſemper orat pro eis, vt à malis tēperent. Non vt nos, inquit, probati appareamus, id eſt, non vt in authoritate videamur vobis peccantibus, ſed vt vos quod bonum eſt faciatis: nos verò vt quaſi reprobi ſimus. Quid eſt hoc? Orat Apoſtolus vt reprobus ſit? Non ſane, ſed hoc orat, vt his bene agentibus, dum non auderent corripere, quaſi humilientur, & humiliati velut reprobi appareant. Probati enim à deo videntur, dum iudicant peccatores authoritate conceſſa. Si ergo quos iudicent non ſunt, ceſſante in his authoritate quaſi reprobi videntur. ¶Non enim poſſumus aliquid aduerſus veritatem, ſed pro veritate.) Hoc dicit quia poteſtas non eſt data contra veritatem, vt arguant bene viuentem, ſed pro veritate, vt vindicēt in eum qui inimicus eſt legis. Idcoque ceſſabit poteſtas, ſi quod bonū eſt fecerint. Vnde & ad Romanos ait, capite duodecimo,
Rom. 12. Vis non timere poteſtatem? bonum fac, & habebis laudem ex illa. Cum ergo non timet bonum operando, euacuata eſt apud eum poteſtas. Hoc eſt quaſi reprobum eſſe, quia hoc in eo ceſſat, vnde probatur poteſtas. ¶Gaudemus autem cum nos infirmamur, vos autem fortes eſtis.) Hoc eſt infirmari, non exercere poteſtatem. Hos autem optat fortes eſſe, vt bene agentes vitia vincant, & prohibeant à ſe vindictā aut correptionem. ¶Hoc & oramus in veſtram conſummationem.) Petit orans vt in eo perficiantur nec peccent conſummati in virtute bonæ vitæ, & incorrupta fide. Idcirco hæc abſens ſcribo, vt non præſens durius agam.) Apertum eſt, quia ideo abſens commonet vt correctiores illos inueniat, & non illic poſitus increpet cum pudore, vt erubeſcat qui peccat, in cœtu fraterno. ¶Secundum poteſtatem quam dominus dedit mihi in ædificationem, & non in deſtructionē.) Hæc poteſtas eſt quā ſuperius optat eſſe ocioſam his bene agentibus: ſi quo minus exercere ſe in hac, vt ędificentur correpti, non mortificati peccatores. Non enim deſtruuntur qui arguuntur vt corrigantur, ſed ædificantur ad vitam. ¶De cætero fratres gaudete, perfecti eſtote, conſolationem percipite, idē ſapite, in pace agite, & deus pacis & dilectionis erit vobiſcum.) Gaudium hoc de emendatione erit, vnde & poterit prouenire perfectio. Sed ante erit conſolatio, vt ſpe futurorum deſerant pręſentem oblectationem. Idem ait ſapite. hoc propter veterem diſcordiam, vt iam vnum ſentiant. In pace agite. ſi concordes fuerint, habebunt pacem. Et deus pacis & dilectionis erit, inquit, vobiſcū. Deus pacis eſt Chriſtus, qui dixit: Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. Ipſe eſt & deus dilectionis, quia iterum ait: Nouum mādatum do vobis, vt diligatis inuicem. Et in hoc, inquit, cognoſcent omnes quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem qua dilexi vos, habueritis inuicem. Alia tamen pax Ioan. 13.
dei, alia mundi eſt: quia & maligni & ſpurij habent pacem, ſed ad damnationem. Chriſti enim pax libera eſt à peccatis. Perfidiam ergo fugit, dolum ſpernit, factis malis repugnat. Hæc deo placita eſt & amica, diabolo autem inimica. Hanc qui habuerit, habebit & dilectionem, ſimul & deum eorum ad tuitionem perpetuam. ¶Salutate vos inuicem in oſculo ſancto.) Hæc ſalutatio eccleſiaſtica eſt, quia oſcula hæc non carnalia, ſed ſpiritalia ſunt, quæ complexu corporum animos copulant non deſiderio carnis, ſed ſpiritus. ¶Salutant vos ſancti omnes.) Prouocat eos ad ſanctitatem, vt & ipſi audeant reddere vicem ſanctis in ſalutatione. Ideo enim à ſanctis ſalutantur, vt illos imitentur. ¶Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti, & dilectio dei, & communicatio ſpiritus ſancti cum omnibus vobis.) Trinitatis hic complexio eſt, & vnitas poteſtatis, quæ totius ſalutis perfectio eſt. Dilectio enim dei miſit nobis ſaluatorem Ieſum, cuius gratia ſaluati ſumus. vt poſſideamus hanc gratiam ſalutis, communicatio facit ſancti ſpiritus. Hic enim dilectos à deo & ſaluatos gratia Chriſti tuetur, vt trium perfectio conſummatio ſit hominis in ſalutem.

Diui Ambroſij

MEDIOLANENSIS EPISCOPI *commentarii in epiſtolam beati Pauli ad Galatas*

PRAEFATIO.

OMnis credens in Chriſtum, & obſeruans legē factorum, male intelligit Chriſtum. Sicut & Symmachiani, qui ex Phariſęis originem trahunt, qui ſeruata omni lege Chriſtianos ſe dicūt more Fotini Chriſtum nō deum & hominem, ſed hominem tantummodo definientes. Si enim deum intelligerent Chriſtū, nihil de lege factorum ſperarent, id eſt de neomeniis, ſabbato, circūciſione, & diſcretione eſcarum: quia qui deum & dominum legis colit, ſupra legem eſt: nec poteſt iudicari à lege, qui cum legiſlatore concordat. Denique non illorum cauſa lex data eſt, qui deum colebant, ſed eorum qui male & credebant & agebant ad contemptum creatoris. Vnde dicit ad Timotheum: Nec enim iuſto lex poſita eſt, ſed iniuſtis & male verſantibus. Et Moyſes ſic inquit, Timentes facietis filios Iſrael. Vnde & Galatæ, vel ij qui eos ſubuertebāt, adhuc erroris nebula contectum cor habentes, non cernunt

ſenſum Eſaiæ prophetæ inter cætera dicentis: Verbum e-
Eſaiæ.10. nim conſummans & breuians in æquitate: quia verbum bre
uiatum ſaciet dominus ſuper terram. Si ergo bæc dicta in-
telligerent, à lege recederent, ſcientes à prædicatione Ioan-
nis Baptiſtæ legem iam ceſſare, vt ſola fides ſufficiat ad ſa-
lutem abbreuiata ex lege. In lege enim & de deo patre, &
de Chriſto filio eius, & de ſpiritu ſancto continetur præ-
deſtioatum in tempore, quod manifeſtatum eſt in prædica-
tione. Nam ſi ſignaculi cauſa circuncidebantur filij Iſrael,
vt exinde apparerent filij eſſe Abrahæ iuxta carnẽ, rite ceſ-
ſare debet circuncisio, quia ſignum habent credentes mor-
tis euictæ, quo dinoſcuntur filij eſſe Abrahæ, ſed ſecundum
fidem. Abrahæ enim promiſſus eſt qui veniens vinceret
mortem. Denique hunc expectabat Abraham: quem in ſpi-
ritu ſentiens natum, gauiſus eſt, ſciens ſe in breui introduci
Ioan.8. in cœlos. Vnde dicit dominus ad Iudæos: Abraham cupiuit
videre diem meum, & vidit, & gauiſus eſt. Tempore enim
quo ſimul adhuc erant filij Iſrael in eremo, antequam vicini
eſſent gentium, non ſunt circunciſi. At vbi commiſceri ha-
bebant gentibus, tunc à Ieſu Naue circuncisi ſunt de petra,
quæ ſignificat Chriſtum: quia petra, inquit, erat Chriſtus,
vt deſignaretur per Chriſtum futuram circũciſionem cor-
Deut.10. dis: ſicut dixerat Moyſes, & Hieremias propheta: circunci-
Hiere.4. dite vos deo, & circuncidite præputium cordis veſtri, vt
amputata caligine, remiſſione accepta peccatorum, digni fie
rent videre gloriam dei, quã ſub lege poſiti videre nequi-
uerant cauſa peccati. Vt ergo & Chriſtum deum ſignaret:
& non ſe ab homine ea didiciſſe quæ docebat, aſſereret, ita
incipit:

CAPVT PRIMVM.

PAulus apoſtolus non ab homini-
bus, neque per hominem, ſed per
Ieſum Chriſtum, & deum patrem,
qui ſuſcitauit eum à mortuis.) Apo
ſtolum ſe non ab hominibus ele-
ctum, & miſſum ad prædicandum
teſtatur, ſicut erant quidam, qui ele
cti ab apoſtolis mittebantur ad ec-
cleſias roborãdas: neque ſicut alij,
qui à Iudæis mittebantur ad diſturbandas eccleſias, quos
pſeudoapoſtolos vocat: ſed à filio dei miſſum ſe: quẽ in hac
cauſa idcirco hominem negare videtur, quia præcepta qua-
ſi deus dedit, non quaſi homo: & quem elegit, diuino iu-
dicio elegit. Per quod idoneum & firmum ſe prædicato-
rem ſignificat: quia multo vtique melior eſt quem deus ele-
git, quàm quem homo. Neque enim per hominem, ſicut ar-
bitrabantur de Chriſto qui hos cogebant circuncidi, ſed
per Ieſum Chriſtum, id eſt, per eum qui deus & homo eſt.
Quod ſtatim aperit, cum dicit: Et deum patrem, qui ſuſci-
tauit eum à mortuis. Hoc dicto duas hæreſes damnauit, &
Manichæi, & Fotini: quia Manichæus Chriſtum hominem
negat, & non negat crucifixum: & Fotinus Chriſtum deum
eſſe non concedit, & tamen ipſum, ſe hoc eſt corpus ſuum
excitaſſe à mortuis negare non audet: vt Manichæus cum
crucifixum non negat, ſtultè eum hominem non fateri vi-
deatur: & Fotinus impietate quadam deum negare, quem
ſeipſum à mortuis excitaſſe fatetur. Legit enim dixiſſe do-
Ioan.2. minum: Soluite templum hoc, & ego trib' diebus excitabo
illud. Hoc autem dicebat de templo corporis ſui. Igitur ip-
ſe excitans ſe à mortuis, corpus ſuum ſignificat ſe à mortuis
excitaſſe: & nihilominus tamẽ à patre ſuo dicitur excitatus,
propterea quod omnis virtus filij de patre eſt, vt geſta filij
facta ſint patris, ex quo ſunt omnia. ¶ Et qui mecũ ſunt fra-
tres, eccleſiæ Galatiæ.) Poſtquam authoritatem ſuam com-
mendauit, adhuc auget ad cauſam, vt cæteros qui ſecum e-
rant, omnes commotos aduerſus eos oſtenderet. Quanuis
ſufficeret authoritas eius, nec poſſit refutari, tamen vt gra-
uet factum illorum quo à prima fide deſtiterant, multos ſe-
cum accenſos ad errorem illorum arguendum deſignat. Fa
cile enim poterit quis intelligere errare ſe, ſi ſe à multis vi-
dear reprehendi. ¶ Gratia vobis & pax à deo patre noſtro
& domino Ieſu Chriſto.) Vtriuſque beneficio tam patris q̃

A filij genus hominum ſubleuatũ oſtendit. Nec minorẽ filium
ſignificat, cum eum dominum noſtrum vocat: neq; patrem
maiorem, quia eum deum noſtrum appellat, quia nõ erit ve
rus deus pater, niſi & dominus ſit: neque verus dominus fi-
lius, niſi & deus ſit. Si ergo vna gratia patris & filij erga nos
eſt, quid eſt, inquit, vt de filio minus ſentiẽtes, legem illi æ-
quetis, vt partim Chriſto, partim legi ſeruiatis? cum legeri-
tis dominum dicentem: Quia dominus eſt filius hominis, e- Lucæ.6.
tiam ſabbati. vt per hoc videant quanta contumelia ab eis
domino irrogetur, quando comparant dominum famulæ.
¶ Qui dedit ſemetipſum pro peccatis noſtris.) Aperte oſten
dit nihil prodeſſe legem, quãdo Chriſtum dicit obtuliſſe ſe
vt pro nobis pateretur, vt nos iuſtificaret quos lex reos te-
nebat: vt eruti à lege per fidem Chriſti, iam non peccatores
eſſemus, ſed iuſtificati ſecunda natiuitate, filij dei appellati.
Cum enim in conditione diaboli genus humanum tenere-
tur, ſaluator obtulit ſe volenti diabolo, vt illudens eum po-
teſtate virtutis ſuæ, (accipere enim voluit quem detinere
non potuit) auferret et quę malo iure tenebat obnoxia. Ex-
B poliatis itaque inferis, trophæum animarum pertulit ad pa-
trem, ex quo ſunt omnia. Quod lex vtique facere non po-
tuit. quanquam enim profutura data ſit, nobis tamen peccan
tibus cõuerſa eſt vt fieret inimica, & cœpit occidere, non vi
uificare. Chriſtus autem donãs delicta, non ſolum viuifica-
uit nos, ſed & ſibi ſociauit, vt filij dei vocemur facti per fi-
dem. Quantus ergo error eſt poſt gratiam reuerti ſub lege,
hoc eſt accepta libertate velle ſeruire, vt ereptus gladio, im
memor beneficij denuo ſe vẽdat laniſtę? Accuſator eſt enim
emptoris, qui relicto eo rurſum ad priorẽ dominum redit.
¶ Vt liberaret nos de præſenti ſeculo maligno.) Hoc dicit
quia ideo morti conceſſit ſe dominus, vt nos ab errore ſecu
li liberaret, id eſt, vt ab intelligentia huius ſeculi, quod cur-
riculis ſeneſcente ætate deuergit in finem, alieni facti, futuri
ſeculi quod occaſum neſcit, participes ſimus in ſenſu vnius
dei. Præſentis enim ſeculi hæc eſt malignitas, quia non red-
dit congruam reuerentiam creatori ſuo deo, & reſtauratori
Chriſto, dum multos ſibi deos cõfingit error humanus, aut
C dum Chriſto à credentibus debita honorificentia non reſer
uatur. ¶ Secundum volũtatem dei & patris, cui gloria in ſe-
cula ſeculorum. Amen.) Vt firmum ſit & plenum authorita
te quod dicit, quia Chriſtus nos liberauit, addit quia iſtud ſe
cerit cum patris voluntate. ¶ Miror quod ſic tam cito trãſſe
rimini ab eo qui vocauit vos in gratiam Chriſti, in aliud eu-
angelium.) Euangelium bonum nuncium eſt, ac per hoc &
lex vetus euãgelium eſt, accepta lege factorum. Sed hoc po
tius, in quo quod promiſſum eſt, ſolutum eſt, per quod pec
catores ad indulgentiã cõuocantur. Mirari ergo ſe dicit id-
eo, quia de optimo & maximo beneficio decidentes, manci
pauerunt ſe legi factorum, vt perderent quod fuerant con-
ſecuti, vt de accepta libertate ruerent in ſeruitutem, cito e-
uerſi: cum mos ſit vt paulatim aliquis de malo trãſeat ad bo
num. Hi autẽ de bono facile traducti ſunt ad opera carnis,
quæ ſunt grauis. Raro enim contingit vt quis de lætitia ad
exitium confugiat: ac per hoc admiratur hebetudinem illo-
rum, qui in ſecuritate poſiti, labori ſe ſubiiciebant inani. Ta
D le eſt, ſi nauta inſanus ſtans in portu, de tempeſtate ſecurus
laxet nauim in altum, vt perturbetur diuerſis procellis. Ita
& hi per ſtultitiam ſubegerunt ſe, vt dolores paterentur pu
doris defecti, & iugum ſeruitutis legis ſuſciperent, nulla hu
ius rei ſpe prædicata. In aliud ergo euangelium vocati fue-
rant, quàm quod hi prædicabant qui eos ſubuerterant. Non
tamen aliud ab eo quod apoſtoli nunciabant, quod hi pſeu-
doapoſtoli aliud eſſe aſſerebant ad inuidiã Apoſtoli qui eos
inſtruxerat. Et vt Galatas per hanc fallaciam circunuenirẽt,
neceſſe erat vt euangeliũ apoſtoli aliud eſſe dicerent, quàm
quod ratio ſaluatoris docebat: hoc autem eſſe verum, quod
ab eis cum legis veteris concordia prædicabatur. Hi ſunt
qui quæſtiones fecerunt Paulo & Barnabæ de hac re, ſicut
cõtinetur in Actibus apoſtolorũ. Iſti enim docebãt ex gen-
tibus credentes, quia niſi circunciderentur more Moyſi, &
Iudaizarent, ſalui eſſe non poſſent. ¶ Niſi aliqui ſunt qui
conturbant vos, & volunt conuertere Euangelium Chri-
ſti.) Apertum eſt, quia hoc agebant, vt conuerterent euan-
gelium

gelium Chriſti,immutãtes traditiones,vt ſub nomioe Chri
ſti eſſent Iudæi.id eſt,conuertere euangelium Chriſti io le-
gem. ¶Sed & ſi nos aut angelus de cœlo euangelizet vo-
bis præterquam quod euaogelizauimus,anathema ſit. Sicut
prædiximus,& nunc iterum dico, Si quis vobis euangeliza-
uerit prẹterquam quod accepiſtis,anathema ſit.)Nemo mi-
retur Apoſtolum, qui feritatem morum manſuetabat, ſic
eſſe commotum. Pro Galatarum enim ſalute indigoatur ad-
uerſus inimicos diſciplinę Chriſtianæ. Indignatio eoim hęc
oſtendit noo leue peccatum eſſe poſt acceptam fidem con-
uerti ad legem. Nam tam firmum atque verum euangelium
quod eis prædicauerat aſſerit, vt etiam ſeipſos,id eſt apoſto
los, ſi immutati forte aliter prædicarent, oon aodiri doce-
ret, quorum vtique fama quod eſſeot apoſtoli Chriſti,per-
agraoerat omnem locum. Aut ſi forte diabolus angelum dei
ſe fingeos, vt facile poſſit audiri, de cœlis appareret con-
tra hæc prædicans, ſciretur eſſe contrarium, & abhomina-
B tio haberetur. Si ergo apoſtolos Chriſti, quorum tam præ-
clara opinio in ſignis & prodigiis erat faciendis,& angelum
de cœlo, quem poſſit ſpiritalis ratio commendare, aliter
docentes qoàm ab apoſtolo Paulo edocti erant, anathema-
tizari præcepit: quanto magis quos nullum teſtimooium ad
ſe ducendum poteſt commendare? Ideo aotem iterat con-
teſtationem, vt coofirmet eos in prima traditione. Iterata
enim lex ſolicitiores reddit negligentes. ¶Modo eoim ho-
minibus ſatiſfacio, aut deo?) Hoc eſt, nuoquid homioibus
ſatisfacio, ſuadeodo vobis reoerti ad gratiam Chriſti, aut
deo? Non hominibus vtique, ſed deo: vt per ſatisfactio-
nem reuertantur ad deum quem ſpreuerant. Denique ſta-
tim ſubiecit: ¶Aut quæro bominibus placere? Si adhuc ho-
minibus placerem, ſeruus Chriſti non eſſem.) Significat i-
girur bos à quibus fueraot euerſi, ooo deo ſed homioibus
placere in Galatarum ſubuerſione, ſicut & ſemetipſum iam-
dudũ, quaodo eccleſiam vt patrum traditionem vindicaret,
perſequebatur. Vt enim à Iudæis laudari poſſeot, ſecun-
C dum voluntatem illorum legem ſeroandam dicebant: oe ſi
verum euaogelium Chriſti prædicareot, inimicos eos face-
rent. Hic autem apoſtolus Paulus qui omoi deuotiooe deo
placeri docebat, noo timebat homines offendere, dummo-
do dei gloriam commendaret. Omnia enim præſentia poſt-
pooens, futuris ſe commendabat ſpebus, vt Chriſti idooe-
us ſeruus. Idonei autem ſerui eſſe noo poſſont, qui ſob no-
mine domini propriis lucris ſtudent. Sed forte contrà ali-
quis dicat. Ergo qui legem prædicabant quam deus dici-
citur dediſſe, hominibus ſeruiebãt. Quomodo ergo idonea
lex eſſe dicitur cuius prædicatio ſecũdum hominum volun
tates oarratur temperata? Ante aduentum domioi lex ioxta
dei voluntatem prædicabatur. Tempus enim ei debebatur
vt ſeruaretur. At vbi autem venit dominus promiſſus in
lege, ceſſare oportuit legem, iuxta prædictam ſententiam
Lucæ.16. prophetarum. Vnde dicit dominus: Lex & prophetæ vſ-
que ad Ioaonem. Nec enim dignum erat vt præſeote do-
mino legis authoritas ſeruaretur. Ideoque ſi quis de cæte-
D ro legem ſeruandam putat, iam noo domini voluotati ob-
temperat, ſed repugnat. Similibus enim ſuis ſatisfacit.
¶Notum enim vobis facio fratres, euangeliom quod præ-
dicatum eſt à me, quia noo ſecundum homioem eſt. Neque
enim ego ab homine accepi illud aut didici, ſed per reuela-
tiooem Ieſo Chriſti.)Nunc priocipia epiſtolæ aperit. Ipſum
enim ſenſum vult manifeſtare, quia noo ea quæ docebat, ab
homine didicerat, vt forte dubitaretur de iis quæ docebat.
Neqoe ſecundum homanum iudiciom aptata erat eius præ-
dicatio, vt indigna diuina authoritate videretur: ſed à dei
filio dicit ſe didiciſſe per reuelationem, cum iam poſt reſur
rectionem eſſet in cœlis, ſicut ſupra memorauit, & ea quæ
didicit, conuenire voluntati maieſtatíque eius à qoo ſe di-
diciſſe teſtatur. Spiritalia enim ſunt quæ ſeruata meritum
collocant apud deum. Illa enim carnalia ſunt, quæ tempo-
re ſuo ſeruata, nec meritum nec immeritum præſtiterunt a-
pud deum. Non ſeruata obfuerunt, quia & qui non fecerat
legem, ſub maledicto erat: & qui fecerat non iuſtificabatur
Abacuc.2. apud deũ, quia iuſtus ex fide viuit. Illa enim vt oneri eſſent,
ſeruanda mandata ſunt, non dignitati. ¶Audiſtis enim con-

A uerſationem meam aliqoando in Iudaiſmo, quia ſupra mo-
dum perſequebar eccleſiam dei, & expugoabã eam, & pro-
ficiebã in Iudaiſmo ſuper multos coętaneos io geoere meo,
abundantius æmulator exiſtens pateroarum mearum tradi-
tionum.) Propoſitum ſuum quo prius iuxta carnẽ vigebat
repugnans eccleſiæ, breuiter memorat: ſed vt famulus Chri
ſti eſſet, hoc ſe reliquiſſe. Magis enim ſe deuotum, quàm il
los io vindicanda lege fuiſſe deſignat, nõ tamen propter ho
minum fauorem, ſed hoc putans vtile apud deum. Per igno
rantiam enim, cum humanitati placeret, deo ſe ſeruire puta-
bat, liberam habeos cooſcientiam. Neſciebat enim iam tem
pus aſſerendæ legis non eſſe, doctrioam ſecutus patrum, vi-
dens aut in errore aut io maleuolentia conſtitutorum, om-
ni induſtria & feruore mẽtis id agebat, vt cæteris coæquali-
bus ſibi æmulatione legis præſtaotior videretur, ſic inſani-
ens contra diſciplinam Chriſti, vt nulli hominum parceret
fidei fœdera aſſecuto. Sed cùm dei reuelatione laborẽ huoc
B ioanem eſſe didiciſſet, & magis contrarium deſtitiſſe ab eo,
& ſe fidei gratiæ ſubdidiſſe, vt profectus ei eſſet apud deũ.
Si ergo hic qui Iſraelita eſt, & qui dignitate doctoris fultus
erat apud Iudæos, eruditus à Gamaliele viro prudentiſſi-
mo, locum habeos cum optimis vita hominibus, reliqoit le-
gem, quanto magis ij qui extra legem erant, legi ſe ſubiice-
re ooo debuerant? Et ſi hic gaudet exiſſe ſe de ſub iugo ſer-
uitutis, quid eſt vt hi libertatem ſuam obligauerint vinculis
legis? ¶Cum autẽ placuit ei qui me ſegregauit de vtero ma-
tris meæ, & vocauit per gratiam ſoam, reuelare filium ſuum
io me, vt euangelizarem eum gentibus, cõtiouo ooo acquie
ui carni & ſanguini.)Cum io lege haberet fiduciam, inſcius
iam tempus legis ſeruaodæ non eſſe, & omoi auiditate con-
tenderet, putans dei ſe voluotate hoc agere vt reſiſteret eu-
angelio Chriſti, videns deus æmulationem eios bonam, ſed
ſcientiam ei deeſſe, placuit ei vocare illum ad gratiam ſuam,
ſcieos iam idoneum hunc eſſe ad prædicandum euangelium
filij eius gentibus: quia ſi io re minima tam velox & fidus e-
C rat audacia conſcientiæ, non adulatione cuiuſqoam: quanto
magis in pręedicando dono dei futurus eſſet cooſtaotior ſpe
promiſſi præmij? Præſcientia ergo dei ſegregatus eſt de v-
tero matris ſuæ, id eſt, antequam naſceretur: vel ſtatim oa-
tum ſit deus futurum hominem bonum, ſicut dicit ad Hie-
remiam prophetam: Prius quàm te formarem in vtero, noui
te, &c. Ita & apoſtolum Paulum, ſcieos quid eſſet futurus, Hierem.1.
præueoit eum, vt antequã conuerteretur vocaret eum, quia
erat neceſſarius. Denique ſtatim ſuſcepit diſpenſationẽ do-
ni dei omni poſtpoſita cura carnali. Nec enim cooſiliom cu
iuſquam petiit, aut ad aliquam retulit quid eſſet facturus,
ſed protinus prædicauit Chriſtum quia hic eſt filius dei. Nã
ſicut futuri mali frequenter ante ſunt boni, ita & ſolent fu-
turi boni eſſe mali. ¶Neque veni Hieroſolymam ad præ-
ceſſores meos apoſtolos, ſed abij in Arabiam, & iterum
regreſſus ſum Damaſcum.)Non fuiſſe dicit neceſſitatem e-
lectum ſe à deo pergendi ad præceſſores ſuos apoſtolos, vt
aliquid forte diſceret ab eis, quia deus ei reoelauit per fi-
D lium ſuum quomodo doceret. Hoc ideo loquitur, vt oſten-
dat noo aliud tenẽdum eſſe quàm quod docet, nec homini-
bus credi, ſed deo, à quo ſe didiciſſe teſtatur, ac per hos eos
qui illos in legem induxeraot, eſſe doctores falſos, qoia non
à deo traditum erat quod docebant. A Damaſco ergo in A-
rabiam profectus eſt ad prædicandum, vbi nullus erat apo-
ſtolorũ, vt ipſe illic fuodaret eccleſias, ne ſurrepẽtibus pſeu
doapoſtolis Iudaiſmus ſeminaretor. Et inde iterum regreſ-
ſus eſt Damaſcum, vt viſitaret quibus rudis prædicauerat
euangelium gratiæ dei. ¶Deiode poſt anoos tres aſcendi
Hieroſolymam videre Petrum, & maoſi apud eum diebus
quiodecim.) Dignum fuit vt cuperet videre Petrum, quia
primus erat inter apoſtolos, cui delegauerat ſaluator cu-
ram eccleſiarum: non vtique vt aliqoid ab eo diſceret, qui
iam ab authore didicerat, à quo & ipſe Petrus fuerat inſtru-
ctus, ſed propter affectum apoſtolatus, & vt ſciret Petrus
hanc illi datam licentiam quam & ipſe acceperat. Veniens
ergo ad eum, hoſpitio receptus eſt, & apud eum manſit
diebus quindecim, quaſi vnanimus coapoſtolus. Hæc ideo
manifeſtat, vt oſtendat concordiam ſe cum apoſtolis ha-

buiſſe,oec in aliquo diſſcuſiſſe,ſicut ſuſorrabant de eo pſeu
doapoſtoli,vt eum apud eccleſias gentium deſormarent, &
ſua mala ſimplicioribus ioſererent, dicentes ea coouenire
cum doctrioa apoſtolorum maiorum. ¶ Alium autem apo-
ſtolorum vidi naminem niſi Iacobum fratrem domini.)Ia-
cobum vidit Hieroſolymæ,quia illic erat cooſtitutus ab a-
poſtolis epiſcopus, qui & ipſe prius fuerat incredulus, ſicut
Ioan.7. dicit euãgeliſta:Quia nec fratres ei⁹,inqoit,adhoc credebãt
io eum. Hic Iacobus filios ſuit Ioſeph, qoi ideo frater do-
mini appellatus eſt, qoia & Ioſeph pater eius, etiam domi-
ni pater ouncupatus eſt. Sic enim dicit Maria ad Ieſum in
Lucæ.2. Lucæ euangelio: Quid feciſti nobis fili? Eteoim & ego &
pater tous mœſti & triſtes quærebamus te. Et in euangelio
Ioan.1. Ioannis dicit Philippus ad Nathanael: Quem ſcripſit Moy-
ſes in lege & prophetæ, inuenimus Ieſum à Nazareth, fi-
lium Ioſeph. Hoc ergo modo dictus eſt dominus frater Ia-
cobi & cæterorum,quo & filius nũcupabatur Ioſeph. Qui-
dam enim ducti inſania hos veros domioi fratres de Maria
natos impia aſſertione contendunt,cum Ioſepb ooo verum
eius patrem dicant appellatum. Si enim bi veri erant fratres
eius, & Ioſeph erit verus pater: qoia qui dixit patrem eius
Ioſeph,idem dixit & fratres eius Iacobũ & cæteros. ¶Quæ
autem ſcribo vobis, ecce coram deo qoia non mentior.)
Quod ad commcodationem eius pertioet locuturus,teſtem
deum dat,quia ita ſe habent quę dicturus eſt: ne forte vide-
retur compoſitom, cum perſonę eius noo cõueniat aliquid
fingere. ſed cum ſe commendat, hos vult proficere. Com-
mendatio enim hæc iſtis proficit, vt ſciaot ea quæ ab hoc di
cuntur, eſſe veriſſima. ¶Deinde veni io regionem Syriæ &
Ciliciæ. eram autem ignotus facie eccleſiis Iudææ. ſolum-
modo audiebant quia qui perſequebatur oos aliquando,
ounc prædicat fidem, quam aliquãdo expugoabat. & in me
magnificabaot deum.) Hoc dicit quia cum Iudaiſmum de-
fenderat contra fidem, ſicut & hi à quibus fueraot Galatæ
euerſi: à deo electus eſt & doctus diſſimulare à Iudaiſmo,&
oouam legem prædicare, ita vt gauderent in eo ex Iudæis
credentes quos pridem perſequebatur, deo agentes gratias,
qui de perſecutore fecit defenſorem: vt proiode ſcireot Ga
latæ circunuentos ſe, vt ſub nomine Chriſti Iudæos ſe pro-
fitereotur, circuncideotes caroem præputij ſui, cum Chriſti
lex aliud imperet quàm Iudaiſmus. Illic enim circuocíſio
carnis eſt, bic cordis. Illic ſub elementis ſeruitur oeomeniis
Roman.10. & ſabbato, hic ſoli deo io ſpiritu. qoia corde creditur. Illic
conditio eſt cauſa peccati, hic libertas ex remiſſione pecca-
torum. Multa itaque diſtantia eſt.

CAPVT SECVNDVM.

DEinde poſt annos quatuordecim iterum aſceodi
Hieroſolymam cum Barnaba, aſſumpto & Tito.
Aſcendi autem ſecundm reuelationem, & expo-
ſui illis euangelium quod prædicen gentibus, ſecre
to autem ijs qui ſibi aliquid videbantur, ne forte io vacuum
currerem, aut cucurriſſem.) Quoniam multo tempote fa-
ma eius crebreſcebat apud omnes Iudæos, facie autem non
videbatur: perãbulabat enim fundare & roborare eccleſias
ſolita conſtantia inter gentes: A Iudęis antem cauſa legis ma
la illi fiebat opinio, quaſi diſcordaret à prædicatione cæte-
rorum apoſtolorum: & hinc fiebat multis ſcrupulus, ita vt
gentes poſſent perturbari, ne in aliud inducerentur ab eo
quàm tradebant apoſtoli qui cum domino fuerant: Nam ip-
ſa occaſione ſubuerſi ſunt Galatæ à Iudæis dicentibus quia
aliud tradebat Paulus quàm Petrus. Hinc factum eſt vt ad-
mooitus reuelatione domini aſceoderet Hieroſolymã cum
teſtibus prædicationis ſuæ, id eſt Barnaba, & Tito, vno ex
Iudæo, & altero ex gentili: vt ſi quod de eo haberent ſcan-
dalum, horum teſtimonio tolleretur: adaperiens illis ſen-
ſum prædicationis ſuæ. Cum apoſtolis verò ſecreto cootu-
lit, vt ſcirent non illum diſcordare à regula euangelica, hoc
eſt, oe putarent illum in vacuum currere aut cucurriſſe, ſi-
cut æſtimabant aliquaoti ex Iudæis credentibus. Nec enim
aliquid ab eis diſcere poterat, qui à deo fuerat inſtruct⁹: ſed
propter concordiam & pacem dei outu factum eſt, vt tolle-

A retur ſcrupulus aut ſuſpicio fratribus aut coapoſtolis eius,
& vt gentibus proficeret, cognoſcentibus quia concorda-
bat euangelium eius cum apoſtolis. Præterea cum legem di
diciſſent, non moleſtari eos qui ex gentibus credebant, ſed
vt ab his tantum obſeruarẽt, id eſt, à ſaoguioe & fornicatio-
ne & idololatria. Nunc dicant Sophiſtæ Græcorum, qui ſibi
peritiam vindicant, naturaliter ſubtilitate ingenij ſe vigere,
quæ tradita ſunt geotibus obſeruaoda? qoæ ignorabaot, an
quæ ſciebaot? Sed quomodo fieri poteſt vt aliquis ea diſcat
quæ nouit? Ergo bæc illicita eſſe oſtenſa ſunt gentibus quæ
putabant licere, ac per boc non vtique ab bomicidio pro-
hibiti ſont cum iubentur à ſanguioe obſeruare, ſed hoc ac-
ceperunt quod Noë à deo didicerat, vt obſeruarent à ſan-
guine edendo cum carne. Nam quomodo fieri poterat vt
Romanis legibus imbuti, qoorum taota authoritas io ſer-
uaodis mandatis eſt, neſcirent homicidiom noo eſſe facieo-
dum: qoippe cum adulteros & bomicidas & falſos teſtes &
fures & maleficos & cæterorum malorum admiſſores puni-
B aot leges Romaoæ? Denique tria hæc mandata ab apoſtolis
& ſenioribus data reperiontur quæ ignoraot leges Roma-
oæ, id eſt, vt obſerueot ſe ab idololatria, & ſanguine, ſicut
Noe, & fornicatiooe. Quæ Sophiſtæ Græcorum oon intel-
ligentes, ſcientes tameo à ſanguine abſtinendum, adultera-
cunt ſcripturam, quartum maodatum addentes, & à ſuffo-
cato obſeruandum. quod puto, nunc dei nutu intellecturi
ſunt, quia iam ſupra dictum erat quod addiderunt. ¶Sed
neque Titus qui mecum erat.) Hoc eſt, illo ipſo tempore
quo fui Hieroſolymis, inqoit, Titus qui mecũ erat. ¶Com-
pulſus non eſt circũcidi.) Cum vtiq; inter apoſtolos, & eos
qui ex Iudæis crediderant, eſſemus, nemo cum de his, id eſt,
Titum compulit circuocidi. Et ſubintelligitur, quid eſt vt
vos circuncidamioi, cum Titus ab apoſtolis qui videban-
tur aliquid eſſe, non eſt compolſos circuncidi, ſed ſoſceptos
eſt incircunciſus? ¶Propter autem ſubintroductos fratres
falſos, qui ſubintraueruot explorare libertatem noſtram,
quam habemus io Chriſto Ieſu, vt nos io ſeruitutem ſubii-
cerẽt, ad horã ceſſimus ſubiectiooi, vt veritas euãgelij per-
C maneat apud vos.) Titum, quia Græcus erat, ſicut Galatæ,
negat circunciſum. Quo dicto hos arguit, qui paterentur ſe
circuncidi, cum eſſent Græci. Sed ne forte opponeretur ei
quia ipſe circuociderat Timotheũ, nunc cauſas exponit cur
fecerit quod faciendum negabat, dicens: Propter ſubintro-
ductos autem falſos fratres, qui ſubintrauerunt explorare li
bertatem noſtram quam babemus in Chriſto Ieſu, vt nos in
ſeruitutem ſubijcereot, ad horam ceſſimus ſubiectioni, vt
veritas euangelij apud vos permaneat. Græci ecootra di-
cunt, Nec ad horam ceſſimus. & hoc aiunt conuenire cauſę:
quia qui fieri prohibebat, non oportebat, inquiunt, dicere
ſe feciſſe, oe probaret eſſe faciendum. Sed Apoſtolus vir di
uinus ſcieos poſſe hoc opponi, ipſe illud proponit, vt pręue
oiat calumnioſos: & reddit cauſas quibus compulſus eſt fa-
cere quod nolebat. Propter ſubiotroductos autem, inquit,
falſos fratres. Subintroductos dicit, quia cum dolo introie-
runt oſtendentes ſe fratres, cum eſſent inimici. Qoi ſubintra
ueruot, hoc eſt, cum humilitate intrauerunt fingẽtes amici-
tiam. Explorare libertatẽ noſtram quam habemus io Chri-
D ſto Ieſu, vt nos in ſeruitutẽ ſubiicerẽt. Explorare eſt ſic in-
trare, vt aliud fingat, & aliud quærat. Quo poſſeot accuſare
libertatem noſtrã quam habemos in Chriſto Ieſu. Libertas
in Chriſto Ieſu hęc eſt, nõ ſubiici legi. Vt oos in ſeruitutem
ſubijcerent, hoc eſt, ad hoc iotrauerũt cum dolo & fallacia,
vt noſtrã libertatem ſeruituti ſubijcerẽt, cogentes oos ſub-
iici legi circunciſionis. Ad boram ceſſimus ſubiectioni, boc
eſt, ad horam nos ſubiecimus ſeruituti, bumiliãtes nos legi,
vt circunciſo Timotheo ceſſaret dolus & ſcandalũ Iudęo-
rum. Parati enim erant, ſicut datur intelligi, commouere il-
li tumultum & ſeditionem. Fuit enim cauſa quomodo habe-
rent aditũ calumniæ faciendæ. Timotbeus enim erat matre
quidem Iudæa, patre autem Græco. vnde factum eſt vt ſe-
cundum legẽ circunciſus infans ooo eſſet. Volens autẽ Apo
ſtolus eum aſſumere vt ordinaret illũ epiſcopũ, ſicut fecit:
quia teſtimonium ei, inquit, bonum perhibebãt omnes loci
illius: i inſidias paſſus eſt Iudæorum. Explorabant enim ſi

filium

filium Iudææ incircuociſum ſuſciperet, paraotes ſeditio- A
nem: quia ſi de Græcis contradicebat noo eſſe circuociden-
dos, ſicut & epiſtola ab apoſtolis de hac re fuerat data, vel fi
lios Iſrael circuncidi oon vetaret: quia nihil de his in epiſto
la eadem ſigoificauerant apoſtoli: ex cuios authoritate plos
ſæuiebant credentes Iudæi, quia ooo prohibebat Iudæos fi
lios ſuos circuocidere ipſa epiſtola. Tunc, inquit, accipiens
eum, circuncidit propter Iudæos qui eraot in locis illis. De
gentibus autem ſcaodalum noo habebant, vnde Titus non
eſt compulſus circuncidi. Ad horam ergo ceſſit, vt veri-
tas euangelij permaneat apud gentes, cum non ſubiiciunt
ſe circuocifioni. Apod Iudæos autem oon erat veritas euan-
gelij, quia credentes circuncidebant filios ſuos. In Christo
enim Ieſu oeque præpuuium, neque circuncifio aliquid va-
let, ſed fides per dilectiooem operans. Nam non ſolum hi-
ſtoria, ſed & literæ boc indicant, quia ceſſit. Nam ſuprà di
cit Titum, cum eſſet Græcus, noo eſſe compulſum circun-
cidi, & ſubiicit dicens: Propter ſubiotroductos autem fal-
ſos fratres. Quid iam ſonat, niſi quia ceſſit ad horam pro-
pter ſubintroductos autē ſalſos fratres? Si quo minos, quo-
modo verba aut ſenſus ſe ſequerentur? Titum certe negat B
compulſom circuocidi: propter ſubintroductos autem fal-
ſos fratres quid ſooat, oiſi quia ceſſit? Si autem propter ſub-
introductos ſalſos fratres ooo ceſſit, non voluntate non ceſ
ſit. Nam ceſſurum ſe ſignificauit ſi boc eſt, ſed propter ſub-
iotroductos ſalſos fratres non ceſſit. Si ergo cedeodum
non fuit, quare ſalſi fratres dicuntur, quorum beneficio nō
fecit quod faciendum noo erat? Itaque ſi boc eſt, benefi-
cium præſtiteruut Apoſtolo, quia horum cauſa non ceſſit
quod cedere babebat. Cur igitor exploratores dicti ſunt,
ſi boc illum facere nolebaot quod factorus erat, ſed pro-
prer iſtos non fecit? Si autem noo erat facturus, ſine dubio
propter iſtos fecit: aliud enim oon eſt. Literæ enim hoc in-
dicant quia ceſſit, & hiſtoria factum exclamat. Quomodo
enim ad horam negaret ſe ceſſiſſe, cum probaretur propter
Iudæos Timotheum circuncidiſſe, quod eſt ad horam ceſ-
ſiſſe, & ſecundum legem purificatom io templum aſcendiſ-
ſe? Ille enim poſſet dicere oec ad horam ſe ceſſiſſe, qui nun-
quam inueniretur ceſſiſſe. Aut enim ceſſurus propter fra-
tres ſalſos oon ceſſit, aut oon ceſſurus propter fratres falſos
ceſſit. Vnum ergo de duobus accipite. Falſi fratres tamen di
cuntur, qui credentes iudaizabant. ¶ Ab his autem qui exi-
ſtimantur aliquid eſſe, quales aliqoando fuerant, nihil mea
intereſt. Deus perſooam hominis non accipit.) Hoc ſigoi-
ficat, quia apoſtoli prios ſimplices homines erant & imperi-
ti, oullius dignitatis in lege: ſed hoc non obeſſe. Quis enim
accuſet eum quem deus excuſat? Quia ooo quæritur quis
quid fuerit, ſed quid ſit. Præterita enim nec cōdemnant, nec
vindicant. Sed tamen vult intelligi, quia & peritus fuit in le
ge, & clarus in vita: ac per hoc & in diſpenſatione euange-
lij præcipuus miniſter. ¶ Mihi enim, qui exiſtimaotur ali-
quid eſſe, nihil contulerunt.) Nihil dicit ſe ab apoſtolis con
ſecutum, ſed à deo: quia qui imperitis ſenſum tribuit diſci-
plinæ chriſtianæ, ipſe & mihi, inquit, cum eſſem legiſperi-
tus, dignatus eſt impartiri ſenſum rationis huiuſmodi. Quo-
modo ergo fieri poterat vt hic ab his diſceret, quem peri-
tum inueniens, petitiorem fecit gratia Chriſti? ¶ Sed econ-
tra cum vidiſſent quia creditum eſt mihi euangelium præ- D
putij, ſicut Petro circuncifionis. Qui enim operatus eſt Pe-
tro in apoſtolatu circūciſionis, operatus eſt & io me ad gen-
tes.) Petrum ſolum nominat, & ſibi comparat, quia prima-
tum ipſe accepit ad fundandā eccleſiam: ſe quoque pari mo
do electum, vt primatum habeat io fuodandis gētium eccle
ſiis: ita tamē, vt & Petrus gētibus prædicaret, ſi cauſa fuiſſet
& Paulus Iudæis. Nam vterque inuenitur vtrūque feciſſe:
ſed tamen plena authoritas Petro in Iudaiſmi prædicatione
data dinoſcitur, & Pauli perfecta authoritas in prędicatione
1. Timo 2. gentium iouenitur. Vode & magiſtrum ſe gentium vocat in
fide & veritate. Vnuſquiſque enim pro viribus ſuis & diſ-
penſationem ſortitus eſt. Difficilius enim fuit eos qui longe
à deo erant, ad fidem ſuam attrahere, & ſuadere quàm pro-
ximos. ¶ Et ſcientes gratiā dei, quæ data eſt mihi, Petrus &
Iacobus & Ioannes qui videbantur columnæ eſſe, dexteras

A dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis, vt hos ad gentes, ipſi
verò in circuncifionem, tātum vt ioopiis memores eſſemus
pauperū: quod & ſolicite curaui hoc ipſum facere.) Ab a-
poſtolis qui clariores inter cæteros erant, quos & firmitatis
cauſa columnas appellat, quique cum domino ſemper in ſe-
cretis fuerant, gloriam eius digni in monte reſpicere, ab his
itaque probatum dicit donū quod accèpit à deo, vt dignus
eſſet habere primatum in prædicatiooe gentium, ſicut & ha
bebat Petrus in prędicatiooe circuncifioois. Et ſicut dat Pe
tro ſocios viros egregios inter apoſtolos, ita & ſibi iungit
Barnabam, qui diuino iudicio ei adiunctus eſt: gratiam ta-
men primatus ſibi ſoli vindicat conceſſam à deo, ſicut & ſo
li Petro conceſſa eſt ioter apoſtolos, ita vt apoſtoli circun-
ciſionis dexteras porrigerent apoſtolis gentium, ad concor-
diam ſocietatis demonſtrandam, vt vtrique ſcientes perfe-
ctionis ſpiritum in diſpenſatione euangelij ſe à domino con
ſecotos, in oullo ſe inuicem egere oſtenderent. Hoc ſolum
tamen inter ſe conueniſſe, vt quod non ex præcepto vel
dono domini fuerant inſtructi, quia facile erat hoc ex lege
cognoſcere, hos quibus prædicabant, pauperum memores
B eſſe iuberent, vt miſericordiam per quam à deo redempti
ſunt, colerent. Idcirco igitur hæc quæ inter ſe & apoſto-
los facta ſuot, manifeſtat, vt ſciant Galatæ quia quod ab eo
acceperant, hoc verum eſt & probatum. ¶ Cum autem ve-
niſſet Petrus Antiochiam, in faciem illi reſtiti, quia repre-
henſus erat.) Poſt concordiam ſocietatis, & honorificētiam
primatus, quam ſibi inuicē per gratiam dei detulerunt, nunc
interueniente cauſa oegligentiæ vel erroris, diſſidere ioter
ſe videntur apoſtoli, oon io propria cauſa, ſed in ſolicitudi-
ne eccleſiæ. Io faciem, ioquit, illi reſtiti. Quid eſt boc, niſi
io præſenti ei contradixi? Et qua cauſa, ſubiunxit diceos:
Quia reprehenſus erat. Reprehenſus vtique ab euange-
lica veritate, cui hoc factum aduerſabatur. Nam quis eorum
auderet Petro primo apoſtolo, cui claues regni cœlorum
dominus dedit, reſiſtere, niſi alius talis, qui fiducia electio-
nis ſuæ ſciens ſe non imparem, conſtanter improbaret quod
ille ſioe conſilio fecerat? ¶ Prius enim quàm veniſſent qui-
dam à Iacobo, cum gentibus edebat. Cum autem veniſſent,
ſubtrahebat & ſegregabat ſe, timens eos qui erant ex circun
C ciſione. Et ſimulauerunt cum illo & cæteri Iudæi, ita vt &
Barnabas cōſentiret ſimulationi eorum.) Hi omoes Iudæi,
qui conſenſerunt ſimulatiooi Petri & Barnabæ, bonæ fidei
fueruot, ſed propter ſcandalum illorum qui veniebant ab
Iacobo, erant enim æmolatores legis, qoi & legem & Chri-
ſtum æquo iure venerarentur, quod contra fidei diſcipli-
oam eſt, præſeotibus eis oon commiſcebantur gentibos. Ti
mebant enim impetum audaciæ eorum, qui æmulabantur le
gē. Quod ſi ſolū fuiſſet, non erat reprehenſibile: ſed io quo
erratum eſt, io ſubiectis oſtendit. Nam & ipſe vtique ceſſit
animoſitati & audaciæ Iudæorum, timens oe per boc quod
facile eſt, ſurreperet ſcandalum quod difficile ſedaretur:
quia & ſecundum legem purificauit ſe coactus, & Timo-
theum circuncidit inuitus. ¶ Sed cum vidiſſem quia non re-
cta via inceduot ad veritatem euangelij, dixi Petro coram
omnibus.) Ideo in ſolum Petrum inuehitur, vt in eo qui
primus eſt, diſcerent cæteri. ¶ Si tu cum ſis Iudæus, genti-
liter viuis, quomodo gentes cogis Iudaizare?) Nunc ape-
D rit cauſam repreheoſionis. Non enim aliquid fuiſſet erro-
ris, ſi præſentibus Iudæis diſſimulaſſet à geotilibus, timens
ſcandalum. Sed hic tota cauſa repreheoſioois eſt, quia ad-
uenientibus Iudæis ab Iacobo, non ſolum ſegregabat ſe ab
eis cum quibus geotiliter vixerat, ſed & cōpellebat eos Iu-
daizare, cauſa timoris illorum: vt quid horum verum eſſet,
ignorarent gentiles. Sciebant enim ipſum ſecum non quaſi
Iudæum vixiſſe. Poſt autem audientes ab eo quia Iudæo-
rum inſtar ſequendum erat, hæſitabant vtique quid eſſet ve
rum. Si enim hoc verum erat vt iudaizarent, ipſum præuari-
catorem tenebāt, quia gentiliter vixerat. Si autem illud me-
lius erat, & verum, vt ſimpliciter viuerent: euerſio erat gē
tiliom per eius ignauiam, quibus adempto bono res labo-
rioſa & inefficax tradebatur. Apoſtolus autem Paulus quan
do ad horam ceſſit, non hoc & ſuaſit, ſed rem ſe ſuperfluam
& inanem facere clamitabat, propter furorem Iudæorum.

Cui quidem rei non ſuccubuiſſet, niſi cauſa interfuiſſet, qua A
audacia Iudæorum plurimum ſe iactaret. Erat autem Ti-
motheus filius mulieris Iudææ, patre autem Græco. Vnde
factum eſt vt infans ſecundum legem minime circuncide-
retur. Inſidiabantur ergo explorantes ſi eum qui Iudæus na
tura erat, incircuncifum aſſumeret: quod illicitum putabant
generi Iudæorum: occaſionem quærentes qua eum euer-
ſorem tenerent legis. hac cauſa ad horam ceſſit furori eo-
rum. ¶ Nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores.
Scientes autem quia non iuſtificatur homo ex operibus le-
gis niſi per fidem Ieſu Chriſti: & nos in Chriſtum Ieſum
credimus, vt iuſtificemur ex fide Chriſti, & non ex ope-
ribus legis.) Manifeſta ratione circunuentos eos oſtendit
vt ſeruarent legem, in qua nemo iuſtificatur apud deum:
quippe cum hi ipſi qui natura Iudæi ſunt, volentes iuſtifi-
cari relicta lege, confugiant ad fidem Chriſti. ¶Quoniam
ex operibus legis nō iuſtificabitur omnis caro.) Nullum ho
minem iuſtificatum dicit ex operibus legis. Quicunque e-
nim iuſti ſunt, ex fide iuſtificati ſunt: ſicut Abraham, & I- B
ſaac, & Iacob, & cæteri ſancti. ¶Si autem quærentes iuſtifi-
cari in Chriſto, inuenimur & ipſi peccatores: ergo Chriſtus
peccati miniſter eſt? Abſit.) Quomodo Chriſtus peccati mi
niſter poteſt eſſe, qui donat peccata? Ideo abſit, inquit. Sed
ſi iuſtificari volentes per fidem Chriſti, legi ſeruimus, ſub
peccato nos eſſe profitemur: quia fides extrahit hominem
à lege, vt iuſtus ſit. Ergo ſi damus nos legi, peccatores in-
uenimur: quia qui ſub lege ſunt, ſub maledicto ſunt. ¶Si e-
nim quæ deſtruxi, hæc iterum reædifico, præuaricatorem
me conſtituo.) Abſolutum eſt. qui enim accedens ad Chri-
ſtum reliquit legem, de ſeruo fit liber. Quod ſi iterum red-
eat ad legem, ipſe ſui accuſator exiſtit, quia factū ſuum con
demnat. ¶Ego enim per legem legi mortuus ſum, vt deo vi
uam.) Hoc dicit quia per legē fidei mortuus eſt legi Moyſi.
Moritur enim legi, qui liberatur ab ea: & viuit deo, cuius fit
ſeruus emptus à Chriſto. ¶ Chriſto enim confixus ſum cru-
ci.) Hic configitur cruci Chriſti, qui æmulus veſtigiorum
eius nulla mundi concupiſcentia capitur, vt deo viuēs, mun C
do mortuus videatur. Qui enim non agit quæ mundi ſunt
vel erroris, mortuus eſt mundo. ¶ Viuo autem iam nō ego,
ſed viuit qui in me eſt Chriſtus.) Non eſt ambiguum, in eo
qui per fidem liberatur à morte, Chriſtum viuere. Morte e-
nim dignum dum donat peccata, ipſe viuit in loco eius: ipſius
enim præſidio ereptus eſt morti. Quod verò nunc viuo in
carne, in fide viuo filij dei, qui dilexit me, & tradidit ſe pro
me. ¶ Non ſum ingratus gratiæ dei.) Quoniam ſutura vita
promiſſa eſt Chriſtianis, ideo qui nunc in hac vita auxilio
dei munit' viuit, in fide vitæ promiſſæ viuit. Hic enim ima-
ginem eius contemplatur, quaſi pignus habens vitæ ſuturæ,
quæ per dei nutum Chriſti amore nobis quæſita eſt. Hic er
go non eſt ingratus Chriſto, qui in fide eius perdurat, ſciens
nullius ſe habere beneficium, niſi huius: & ad contumeliam
eius proficere, ſi alterum ei comparat, cuius auxilium ha-
bere non potuit. ¶Si enim per legem iuſtitia, ergo Chriſtus
gratis mortuus eſt.) Nihil tam apertum, quia ſi per legem po
tuiſſet homo iuſtificari, Chriſtum nō oportuerat mori. Sed D
quia lex dare remiſſionem peccatorum non poterat, neque
ſecundum mortem detriumphans expoliare captiuis quos
tenebat cauſa peccati, idcirco Chriſtus mortuus eſt, vt ea
præſtaret quæ lex non poterat: ac per hoc non gratis mor-
tuus eſt. Mors enim eius iuſtificatio peccatorum eſt.

CAPVT TERTIVM.

O Inſenſati Galatæ, quis vos faſcinauit?) Iraſcentis
cum miraculo verba ſunt, quia ſic fuerant depra
uati, vt nec ſe agnoſcerent circumuentos. Proœ-
mio vſus eſt. Omnis enim qui faſcinatur de bo-
no tranſit in malum: ſicut & hi de libertate & ſecuritate ad
ſeruitium & ſolicitudinem tranſierunt. ¶Ante quorum ocu
los Chriſtus Ieſus proſcriptus eſt, & in vobis crucifixus
eſt.) Manifeſtum eſt quia ſtultorum oculis Chriſtus proſcri
ptus videtur, id eſt expoliatus vel condemnatus. Pruden-
tium verò oculis & ſenſibus non ſolum non condemnatus,
ſed ipſe mortem cruce ſua damnaſſe videtur. Paſſio enim
A domini vita noſtra eſt, & deſtructio mortis. Sed quia hi indi
guè cœperant ſentire tranſlati ad legem, idcirco mentibus
eorum Chriſtum condemnatum videri conqueritur. Ideo-
que ſubiecit: In vobis crucifixus eſt, hoc eſt, ſenſu veſtro
crucifixus eſt, quaſi homo. In quo enim ſpes plena non eſt,
homo eſt. Ideo hi non putabant plenam ſalutē eſſe in Chri-
ſto, quia legem illi æquabant. In his verò qui congruè intel
ligunt Chriſtum, viuit in eis Chriſtus. In ſotiuo crucifixus
eſt. Hic enim verè mortuus eſt, in quo Chriſtus dicitur cru
cifixus, quia iſtud loco accuſationis obiicitur. ¶Hoc ſolum
volo diſcere à vobis, ex operibus legis ſpiritum accepiſtis,
an ex auditu fidei? Sic ſine intellectu eſtis?) Adhuc cum ſto-
macho loquitur. Dolet enim valde ſuper errore eorū, quia
fabricam ſuam, qua eos per euangelium ædificauerat, vide-
bat eſſe deſtructam. Non ſic de Corinthiis motus eſt, quia
quamuis carnales eos appellet, non tamen vſque adeo fuerāt
mente capti, vt circuncidi ſe paterentur. Ideo & hi ſtulti &
ſine intellectu eſſe dicuntur, quia nec dolori carnis ſuæ con
B ſulere valuerūt. Vſque ad hoc enim ſolet quis induci, quod
delectat, aut dolorem non præſtat. Interrogantis ergo ver-
ba ſunt, & quod interrogat, ex parte confirmantis, cum di-
cit: Hoc ſolum volo diſcere à vobis, ex operibus legis ſpi-
ritum accepiſtis, an ex auditu fidei? Hoc ab eis quærit, in
quo & gloriabantur, & negare non poterant, quia ſpiritum
ſanctum per fidem acceperant, non per legem, vt reſipiſcen
tes agnoſcerent quia donum dei, in quo gloriabantur, non
ex opere legis acceperant, ſed credentes in Chriſtum, vt
vel ſic grati Chriſto legem quam ſibi in nullo prodeſſe di-
dicerant, relinquerent. Hoc proponit, quod illo in tempo-
re negari non poterat, ſpiritum dei ineſſe credentibus. Ad
rudimenta enim fidei commendanda, donum dei hoc mani-
feſtabatur hominibus, ſicut inter ipſa initia factum eſt in a-
poſtolis, & cæteris diſcipulis, necnon & in illis duodecim,
quos quia in adulterino baptiſmate ſub nomine baptiſmi Io
annis fuerant non tincti, ſed ſordidati, Paulus apoſtolus in
trinitatis nomine baptizari præcepit, quibus impoſitis ma-
C nibus decidit in eos ſpiritus ſanctus, & diuerſarum lingua-
rum miniſtrabat eloquia cum interpretatione earum, vt nul
lus auderet negare ſpiritum ſanctum ineſſe eis. Quamob-
rem ſine intellectu Galatas eſſe appellat, qui huius rei igna-
ri, & conſcij degradantes ſe, carnis curæ ſe ſubiecerunt.
¶Incipientes ſpiritu, nunc carne conſummamini?) Hoc di-
cit, quia cum ab inferioribus ad ſumma fidei aſcenſus ſit, hi
cōtra de ſummis in ima delapſi ſunt. Per fidem enim ſpiritua
les effecti, conuerſi ad legem, perdiderant gratiam ſpiritus,
quam fuerant conſecuti. Conſummatio enim perditionem
ſignificat, id eſt, finem. ¶Tāta paſſi eſtis ſine cauſa, ſi tamen
ſine cauſa?) Multa eos paſſos pro fide ſignificat ab infideli-
bus. Tunc enim qui credebāt, cæteris opprobrio erant, ſiue
domeſticis, ſiue extraneis. Nam digito ſignabantur qua-
ſi rei maieſtatis. Vnde ſimiliter Galatæ multa paſſi ſunt in-
ſaniores experti: cuius rei meritum perdiderant mitten-
tes ſe ſub lege. Sed quia adiecit, Si tamen ſine cauſa, oſtendit
ſperare ſe poſſe reformari illos. ¶Qui ergo præbet vobis
D ſpiritum, & operatur virtutes in vobis, ex operibus legis,
an ex auditu fidei?) Idem ſenſus eſt, cui adduntur virtu-
tis inſignia, quæ teſtimonium præbent fidei, quod ſit ſpe
fida & rationabilis. Legem autem nulla virtus comitatur,
quæ attrahat ad eius ſpem: quia quæ videntur, non ſperan-
tur, ſed ſunt temporalia, ſicut lex factorum, quam ſupra o-
ſtendimus. ¶Sicut ſcriptum eſt: Credidit Abraham deo, & Gene. 15.
æſtimatum eſt ei ad iuſtitiam.) Oſtendit exemplo Abra-
hæ, qui pater fidei eſt, iuſtitiam non ex operibus legis im-
putari, ſed per fidē. credens enim iuſtificatus eſt, ac per hoc
ſtultè & improuidè legi eos ſe ſubieciſſe, quæ non ad iuſti-
ficationē data eſt. ¶Cognoſcetis ergo quia qui ex fide ſunt,
hi ſunt filij Abrahæ.) Verum eſt quia credentes filij ſunt
Abrahæ, quia ſi Abraham ex fide iuſtificatus eſt primus,
quotquot poſt hunc credunt, filij eius ſunt, ſiue ex Iudæ-
is, ſiue ex gentibus. ¶ Præuidens autem ſcriptura quia ex fi-
de iuſtificat gentes deus, prænūciauit Abrahæ, quia benedi-
centur in te omnes gentes.) Hoc dicit quia forma eſt A-
braham omnium credentium, vt hi benedicti in eo ſint qui.
creduot

A credunt. ſequentes enim fidem eius, participes fiunt benedictionis eiuſdē. ¶Ergo qui ex fide ſunt, benedicentur cum fideli Abraham. Quotquot enim ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt.) Manifeſtum eſt quia fideles cum fideli benedicentur, quomodo infideles cum infidelibus punientur. Nam qui ſub lege agunt, ſub maledicto ſunt, quia tranſgreſ- Deute.27. ſores legis ſunt peccatores. ¶Scriptum quippe eſt: Maledictus omnis qui non permāſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis, vt faciat ea.) Hoc ſcriptum eſt in Deuteronomio, quia ſi quid legis præteriſſet aliquis, maledictus baberetur. Et tanta mandata ſunt, vt impoſſibile ſit ſeruari ea. Actuum.15. Vnde & Petrus apoſtolus in Actib⁹ apoſtolorum ait: Quid imponitis iugum fratribus, quod neque patres noſtri neque nos potuimus portare? Negligenti enim & ſuperbo populo hæc data erāt, vt per omnē conuerſationem legē haberent. ¶Quod autem in lege nemo iuſtificatur apud deum, mani- Abacuc.2. feſtum eſt, quia iuſtus ex fide viuit.) Ac per hoc recedendum à lege docet, ne iuſtitia per fidem quæſita depereat. B ¶Lex autem non ex fide eſt, ſed qui fecerit ea, viuet in eis.) Non eſt ex fide lex, quia nihil mandat credendum. Omnia enim eius manifeſta ſunt, vt ſeruans legem viuat. Si quo minus, neceſſe eſt plectatur: quia quod ſciuit vitandum, admiſit. Poteſt opponi è diuerſo, & dici, Si in lege nemo iuſtificatur, quid eſt vt maledicatur qui aliquid præterit legis? Verum eſt, quia nemo per legem iuſtificatur, ſed apud deū. Iuſtificatur autem apud mundum, vt ſecurus ſit in vita præſenti. Si autem apud deum iuſtificari vult, vt illi ad meritū proficiat in die iudicij, dei ſequatur fidem. Alioquin hic ſecurus, reus erit in futurum. Prodeſt ergo lex, ſed quæ in tabulis ſcripta eſt. Nam cætera, ſicut dixi, vt oneri eſſent data ſunt. ¶Chriſtus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.) Quoniam nemo poterat implere legē, rei erant omnes maledicto legis, vt vindicaret in eos. Chriſtus autem homo natus, oblatus à patre pro nobis, redemit nos à diabolo. Morti enim volentem offerens illum pro iis qui maledicto legis erant obnoxij, maledictum illum fecit C hoc modo, ſicut in lege hoſtia pro peccatis oblata, peccatū nuncupabatur: propterea pro maledictis oblatus, factus eſt maledictum. Nam & à Iudæis factus eſt maledictum, dum quaſi peccator occiditur. Ideo non dixit: Factus pro nobis maledictus, ſed maledictum. Is enim qui propter peccatum proprium morti offerebatur, maledictus fiebat. in ſua enim cauſſa moriebatur. Et ſi propius aſpicias, videbis Chriſtum maledictum eorum factum, à quibus occiſus eſt. Crux enim ſaluatoris, peccatum & maledictum eſt Iudæorum. ¶Quia ſcriptum eſt, Maledictus omnis qui pendet in ligno.) Hoc Deute.21. Moyſes dixit in Deuteronomio de reis mortis, vt ſufficeret ſuſpenſis in ligno illic eſſe vſque ad veſperam, & deponi ad ſepulturam. Quia maledictus omnis, inquit, qui pendet in ligno, vt reo mortis ſufficeret hoc, quia ſuſpenſus moriebatur in ligno, ne diutius ſi eſſet ſuſpēſus, maius haberet opprobrium mors eius quàm deberet: & fieret macula generi eius, ſi amplius mors eius publicaretur. Ac per hoc ſaluator innocens ſuſpenſus in ligno, non eſt maledictus, ſed D maledictum illorum à quibus ſuſpenſus eſt. Quantum tamē ad Iudæos pertinet, quaſi peccatorem illum occidendum Pilato offerentes, maledictum illum fecerunt, vt quaſi reus occideretur, cum eſſet innocens: quia dignus morte maledictus eſt iuxta legem. Videntes enim multos aggregari do- Ioan.12. ctrinæ eius, zelati ſunt dicētes: Ecce totus mūdus abiit poſt illum. ac per hoc pro nobis occiſus dicitur: & duplici genere pro nobis. Cum enim putant illum occidi debere, ne doceret, nihil profecerunt, quia & doctrina eius creuit, & mortem euacuauit in paſſione ſua. Deſcendens enim ad inferos, genus hominum liberauit, qua cauſſa & occidi ſe permiſit, ſciens pro nobis eſſe contra diabolum. ¶Vt in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Chriſto Ieſu, vt benedictionem ſpiritus accipiamus per fidem.) Hoc dicit quia exprobraris & maledictis Iudæis, cū ſibi de iuſtitia legis blādirētur, occiſo ſaluatore quaſi ſabbati violati reo, promiſſionis benedictio Abrahæ tranſitum fecit ad gentes per fidem Chriſti Matth.21. Ieſu. Vnde dicit dominus Iudæis: Tolletur à vobis regnū, & dabitur genti facienti fructus eius. ¶Fratres ſecundum

A hominem dico.) Hoc dicit quia exemplo humanæ cauſſæ commendare vult rationem diuinæ promiſſionis. ¶Tamen hominis teſtamentum confirmatum authoritate, nemo irritum facit, aut ſuperordinat.) Verum eſt, quia teſtamentum defuncti iure factū non poteſt ſcindi. ¶Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini eius. Nō dicit & ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in vno, & ſemini tuo, quod eſt Chriſtus.) Hoc eſt quod ſcriptum eſt in Geneſi ad Abraham: Et in ſe- Gene.26. mine tuo benedicentur omnes gentes terræ. Quod vtique impletum eſt in Chriſto, in cuius nomine omnes gētes benedicuntur per fidē. Ideo non in multis, ſed in vno firmata eſt promiſſio, qui eſt Chriſtus. Hac diſputatione ſua apoſtolus quaſi reos falſati teſtamenti deſignat, qui credentes in Chriſtum & de lege aliquid ſperant, vt nō ſolum ſalus promiſſa in Chriſto, ſed & in lege ſit. Ideo probat promiſſionē benedictionis in ſolo Chriſto factam. ¶Hoc autē dico, teſtamentum confirmatū à deo in Chriſto, quæ poſt quadringentos & triginta annos facta eſt lex, non infirmat ad eua- B cuandam promiſſionem.) In tantum in ſolo Chriſto firmatam benedictionis promiſſionem docet, vt legem poſt quadringentos & triginta annos datam oſtendat. Conſtituta enim promiſſione poſtea data eſt lex, quæ non vtique infirmaret promiſſionē, ſed quòd futura & quando ventura eſſet, ſignificaret. ¶Si enim ex lege hæreditas, iam nō ex promiſſione. Abrahæ autem promiſſionē donauit deus.) Duas cauſſas contrarias ſibi defendunt Iudæi. Nullo enim pacto, nulla ratione ſuaderi poteſt Iudæis, Abrahæ promiſſionem euacuatam per legem, & recte. Sed aliud aduerſum improuida præſumptione defendunt, putantes iuſtificationem ſine operibus legis prouenire non poſſe, cum ſciant Abrahā, qui forma eius rei eſt, ſine operibus legis per ſolam fidē iuſtificatum. Sed æmulatione quadam cæcati, non intelligunt neque conſiderāt quia ſi per legem iuſtificatio, excluditur promiſſio. Et ſi excluſa fuerit ꝓmiſſio, ſine dubio fruſtrabitur fides Abrahæ. Quod ne audire quidem ſe patiuntūr Iudæi, ſciētes quia promiſſio ex fide eſt Abrahæ. Quæ pro- C miſſio ex fide iuſtificat, nō per legem, ſicut & Abraham iuſtificatus ex fide eſt. Hi ergo hæredes ſunt promiſſionis Abrahæ, qui illi ſuccedunt, ſuſcipientes fidem, in qua benedictus & iuſtificatus eſt Abraham. Teſtimoniū ergo promiſſionis Abrahæ teſtamentum appellatur, vt poſt mortem eius hæredes eſſent in promiſſione filij eius facti per fidem. Quæ cauſa cucurrit vſque ad Chriſtum Abrahę repromiſſum, vt poſt mortem Chriſti credētes, hæredes eſſent fidei Abrahæ per teſtamentum ſanguinis Chriſti. Donum ergo quod promiſſum eſt Abrahæ, filiiſque eius, in Chriſto ſolutum eſt: quamuis & ipſe Abraham conſecutus ſit donū hoc illic vbi inuentus eſt. ¶Quid ergo lex factorum poſita eſt, donec veniret ſemen cui promiſſum eſt?) Lex factorum, id eſt Moyſi, poſita eſt in medio inter cœptam promiſſionem & ſemen cui facta promiſſio eſt, hoc eſt inter Abrahā & ſaluatorem. Ideo longe data poſt factam promiſſionem, vt ipſa diſtīctione aliud lex, & aliud promiſſio videretur, vt po- D pulum dei à gentibus ſegregatum erudiret ſub dei timore, vt dignus fieret ad excipiendam promiſſionē, quæ eſt Chriſtus. Lex tamen factorum ideo dicitur, quia docet quæ deo iubente corporaliter fiant de ſacrificiis, de primogenitis, de decimis, & de cæteris talibus. ¶Diſpoſita per angelos in manu mediatoris.) Angelos dicit dei nuncios, id eſt, Moyſem, filium * Naue, & cæteros prophetas vſque ad Ioannem Ba- * Ieſum. ptiſtam, de quo deus dicit: Ecce mitto angelum meum ante Mala.3. faciem tuam. Per hos ergo lex ordinata, diſpoſita eſt à deo, in manu, id eſt, poteſtate ſaluatoris. Ipſe eſt enim mediator vel reconciliator dei & hominum, vt ſaluet quos vult ex iis qui legem per ſupra memoratos angelos acceperūt. Ipſe enim ait: Sicut enim pater ſuſcitat mortuos, & viuificat, ſic & Ioan.5. filius quos vult viuificat. ¶Mediator autem vnius non eſt.) Sine dubio mediator, hoc eſt arbiter, nō eſt vnius, ſed duorum. Cum enim duo populi inuicē aduerſum ſe dimicarent, ſemper diſſidentes & inimici diuerſitate doctrinæ, Saluator horum arbiter venit, amputans vtriſque populis per quod diſcordabant, vt poſſent eſſe pacifici. Abſtulit ergo gētibus numerum deorum, & famulatum elementorum, quod ſcādalum

dalum erat Hebræis. Abſtulit & Iudæis opera legis, id eſt, A
Neomenias, circuncisionem & curam ſabbati, & diſcretio-
nes eſcarum, & cætera quæ abominabantur gentiles: & ſic
facti ſunt pacifici, qui prius fuerant inimici. Si ergo hæc ita
ſe habent, quid eſt vt Galatæ hebetudine mentis arbitrum
iſtum corrumpant, conuerſi ad Iudaiſmum? Iudicium enim
ſaluatoris in irritum ducunt, quando poſt factã pacem qua-
ſi pœnitentes de ea, ſubiiciunt ſe illis quæ prius paci fuerãt
inimica. Iuxta ſenſum ergo Galatarum Chriſtus arbiter nõ
eſt, quia inducti in legem, de duobus populis vnum fecerũt:
& vnius vtique populi arbiter nemo eſt. Hũc eundem ſen-
Ephes.2. ſum ad Epheſios proſequitur, dicens: Ipſe enim eſt pax no-
ſtra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ
ſoluens inimicitiam in carne ſua, legem mandatorum in de-
cretis euacuans, vt duos conderet in ſe vno nouo homine
faciens pacem. Si in vno nouo homine fecit pacem, ambo-
bus vtique abſtulit per quod diſſidebant, & hoc eis ſtatuit
data ſua lege, per quod eſſent pacifici. Hoc Galatæ irrupe-
runt conuerſi ad Iudaiſmum. ¶Deus autem vnus eſt.) Hoc B
dicit, ne Chriſtum prædicando deum, quem arbitrum dicit
vni deo, prædicaſſe putaretur contra legem & prophetas.
Arbitrum ergo hunc per aſſumptionem carnis intelligi do-
1.Timo.2. cet, ſicut dicit ad Timotheum: Arbiter dei & hominũ ho-
mo Ieſus Chriſtus. Iuxta autem quod deus eſt, à patre hunc
nõ ſeparari, ſed vnum eſſe cum patre. Siue enim pater, ſiue
filius, deus vnus eſt. Deus enim naturæ nomen eſt & pote-
ſtatis, quam in patre & filio indiuiduam manere ipſa nomi-
num ratio docet. ¶Lex igitur aduerſum promiſſa? Abſit.)
Abſit vtique, quia non eſt lex inimica promiſſionis, quippe
Deute.18. cum confirmet eam. Nam primus Moyſes dixit: Prophetã
vobis excitabit deus de fratribus veſtris. Hoc dictum de
Chriſto Petrus apoſtolus probat in Actis apoſtolorum ſe-
ptimo capite. ¶Si enim data eſſet lex quæ poſſit viuificare,
vere ex lege eſſet iuſtitia.) Iuſtitiam hanc dicit, quæ apud
deum imputatur iuſtitia, id eſt fidei, quia & lex habuit iuſti-
tiam, ſed ad præſens, non quia iuſtificaret apud deum. Re-
mittere enim peccata non potuit, vt de peccatoribus face- C
ret iuſtos, ſed ad hoc data eſt, vt terrori eſſet, prouocans ho
mines ad bonam vitam, irreuerentes puniens: Ideoque non
eſt data lex, quę poſſit viuificare, ſed condemnare. ¶Sed cõ-
cluſit ſcriptura omnia ſub peccato, vt promiſſio ex fide Ie-
ſu Chriſti daretur credentibus.) Hũc ſenſum & ad Roma-
nos xj. poſuit dicens: Cõcluſit deus omnia ſub peccato, vt
omnium miſereatur. Hoc dicit quòd ſuprà memoraui, quia
lex ad hoc data eſt, vt peccatores reos ſe ſcirẽt apud deum.
Manifeſtatis enim peccatis ſuis concluſi ſunt, vt ſe excuſa-
re non poſſent, ſed quærerent miſericordiam, vt veniens
qui promiſſus erat Abrahæ, fidẽ ſolam ab eis poſceret, quã
habuit Abraham, vt & malorum ſuorum veniam & iuſtifi-
cationem mererentur. Hoc enim manifeſtauerat deus per
Esaiæ 59. Eſaiam prophetam, dicens: Veniet ex Sion qui eripiat & a-
uertat impietatem ab Iacob: & hoc erit illis à me teſtamen-
tum, cum abſtulero peccata eorum. ¶Prius enim quàm ve-
niret fides, ſub lege cuſtodiebamur, concluſi in eandem fi-
dem, quæ incipiebat reuelari. hoc eſt quod dicit, quia ante- D
quam veniret ſaluator, ſub legis cuſtodia agebamus ne pec-
caremus, vt venienti promiſſione digni eſſemus. Hac enim
ſpe lex tutos præſtabat nos, vt venienti Chriſto offerret
nos, id eſt Iudæos. ¶Itaq; lex pædagogus noſter fuit in Chri
ſto Ieſu, vt ex fide iuſtificaremur.) Idem ſenſus eſt, quia ſub
cura legis eramus, donec veniret Chriſtus, qui nos creden-
tes iuſtificaret. ¶Veniente autem fide, iam non ſub pæda-
gogo ſumus. Omnes enim filij dei eſtis per fidem quę eſt in
Chriſto Ieſu.) Sub pædagogo qui agit, poteſtatis ſuæ non
eſt. Paruulus enim & lubricus ad peccandum ſub pædagogi
cura habetur. Veniente autem Chriſto, qui quaſi de mino-
ribus facit maiores, liberati de poteſtate pædagogi, per ablu
tionem peccatorum facti ſumus filij dei, cum eſſemus ſerui
peccati. ¶Quotquot enim in Chriſto baptizati eſtis, Chri-
ſtum induiſtis.) Hoc dicit quia credentes dum immutãtur,
Chriſtum induunt, quando hoc appellantur quod credunt.
¶Non eſt Iudæus neque Græcus, non eſt ſeruus neque li-
ber, non eſt maſculus neque fœmina. Omnes enim vos vnũ
A eſtis in Chriſto Ieſu.) Nullam diſtantiam dicit credẽtium,
vt nulli præiudicetur quid fuerit antequam crederet. Om-
nibus enim his vnum decretum eſt donum. Apud deum e-
nim nulla diſcretio perſonarum eſt, niſi morum & vitæ, vt
homines vnius fidei meritis diſtinguantur, non perſonis.
¶Si ergo vos omnes vnum eſtis in Chriſto Ieſu, ergo Abra
hæ ſemen eſtis ſecundum promiſſionem hæredes.) Semen
Abrahæ ſunt omnes credentes, quia Abraham pater eſt o-
mnium credentiũ. Et ſi filij ſunt, neceſſario & promiſſio-
nis eius hæredes, vt conſequantur per fidem quod promiſ-
ſum eſt Abrahæ, vt participes ſint iuſtificationis eius in re-
gno cœlorum.

CAPVT QVARTVM.

DIco autem quod quamdiu hæres paruulus eſt, ni-
hil differt à ſeruo, cum ſit dominus omnium, ſed
ſub curatoribus & actoribus eſt vſque ad pręfini-
tum tempus à patre.) Verum eſt, quia ius patres
B ordinauerunt, & vſque ad quam ętatẽ ſubiectus debeat eſſe
adultus, ſtatuerũt: ita vt quamdiu paruulus eſt, libertate ſua
vti non poſſit, neque dominari quaſi hæres, ſed ſimilis pro-
pè ſeruis in conditione eſt curatorum vel actorũ. Hoc exẽ-
plo probat eos qui ſub lege fuerunt, paruulos fuiſſe circa
meritum, nec libertatem habuiſſe, quia in conditione legis
erant ſubiecti cauſa peccati. ¶Ita & nos cum eſſemus par-
uuli, ſub elementis huius mũdi eramus ſubiecti.) In elemẽ-
tis neomenias ſignificat & ſabbatum. Neomeniæ enim ſunt
dies Lunares, quos obſeruant Iudæi: Sabbatum verò dies
requietionis. Antequam veniret ergo promiſſio, id eſt do-
num gratiæ dei, & purificans iuſtificaret credẽtes, quaſi im-
perfecti & paruuli per legem dei, ſubiecti eramus conſeruis
quaſi pædagogis. Libertas enim noſtra obnoxia erat cauſa
peccati. Nihil tamen de elementis ſperabant Iudæi, ſicut &
Pagani, ſed creatorem deum venerabantur in creatura.
¶At vbi venit plenitudo temporis, miſit deus filium ſuum
factum ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erãt
C redimeret, vt filiorum adoptionem reciperemus.) Plenitu-
do temporis eſt completum tempus, quod præfinitum fue-
rat à deo patre quando mitteret filium ſuum, vt ex virgine
factus quaſi homo naſceretur, ſubiiciẽs ſe legi vſque ad tẽ-
pus baptiſmi, vt formã daret quomodo peccatores abluti,
& à iugo legis erepti dignatione dei filij ei adoptarentur, ſi-
cut promiſerat, redempti ſanguine filij eius. Saluatorem au-
tem neceſſe erat fieri ſub lege, quaſi filiũ Abrahæ iuxta car-
nem, vt circũciſus appareret iis eſſe, qui promiſſus Abrahę,
venerat gentes iuſtificare per fidem, ſignum habẽs eius cui
promiſſus fuerat. Ideo vltra neminem oportuit circuncidi,
quia tamdiu cucurrit ſignum, quoadusque veniret qui pro-
miſſus fuerat reſtaurare fidem, in qua iuſtificatus eſt Abra-
ham in præputio, vt credentibus non opus ſit circunciſio.
Abraham autem ideo circunciſus eſt, quia filium ſe credidit
habiturum in quo omnes gentes benedicerentur. Ideo tam-
diu cucurrit ſignum, donec veniret qui erat promiſſus. Si
autem hoc crederetur quod credidit Abrahã, non ſtetiſſet
D circunciſio, ne forte opponeretur, quia ſi Abrahã credidit,
& circunciſus eſt, quare non circunciduntur credentes?
Quoniam autem eſtis filij dei, miſit deus ſpiritum filij ſui in
corda noſtra, clamantem, Abba pater.) Ab his cœpit, quib⁹
& ſcribit, dicens: Quoniam autem eſtis filij dei, & ſubiungit
Iudæos, cum ait: Miſit deus ſpiritũ filij ſui in corda noſtra.
Quando autem dixit gentes filios dei credentes in Chriſtũ,
quæ prius fuerant inimici, dubium non erat Iudæos credẽ-
tes dici filios dei, quos conſtat iam pridem hoc nomine nũ-
cupatos. Nomen enim olim acceperant velut in imagine, vt
poſtea cõfirmaretur per Chriſtum, quia ſine ſpiritu non e-
rat plenum, Hoc eſt quod dicit & ad Romanos. Ipſe ſpiri- Roma.8.
tus reddet teſtimoniũ ſpiritui noſtro quod ſumus filij dei.
Vt enim probaremur adoptati eſſe à deo in filios, ſpiritum
ſuum dedit nobis, qui ſignũ patris oſtendat in filios, vt quia
hoc non auderemus dicere in infirmitate & indignitate no-
ſtra, ſuggerat, vt audeam⁹ dicere, Abba, quod eſt pater. De-
nique Iudæis hoc iamdudum non eſt conceſſum dicere.
¶Itaque iam non eſt ſeruus, ſed filius.) Non eſt ſeruus, quia
ſublatus

ſublatus de poteſtate legis, ſocius factus eſt benedictionis A
proprij filij dei. ¶Si autem filius, & hæres per deum.) Du-
bium non eſt, quia ideo quis adoptat ſibi filium, vt hæredé
illum relinquat. Sed hæreditas ex morte alicuius prouenit.
Quid eſt ergo vt mortales heredes eius dicãtur, qui ſemper
viuit? Sed ſcriptura more noſtro loquitur, vt intelligere poſ
ſimus. Vt enim oſtendat daturum patré filiis de bonis ſuis,
hæc quæ daturus eſt, hæreditatem appellat. ¶Sed tunc qui-
dem ignorantes deũ, iis qui non ſunt dij, ſeruiebatis.) Quo-
niam prius per ignorantiam peccabant ſeruientes idolis, fa-
cile illis ignotũ ſignificat: ſicut dicit in Geneſi Abimelech
Gene.20. ad deum: Domine, inquit, nunquid gentem ignoranté per-
des? ¶Nunc autem cognoſcentes deum, imò vero cogniti à
deo, quomodo iterum cõuertimini ad infirma & egena ele-
menta, quibus denuo ſeruire vultis?) Graue illorum admiſ-
ſum notat, quia poſt agnitionem dei, ea quæ paganorũ ſunt,
ſequi cœperant. Et plus addit, quia nõ iſti cognouerũt deũ,
ſed magis cogniti à deo ſunt. Cum enim hi non quærerent
deum, aduocauit eos ad ſuam gratiã: & hi ingrati, ad ea cõ- B
uerti cœperant quæ tunc colebant quando ignorabant de-
um, vt venerarẽtur infirma & egena eleméta, & nõ tota mé-
te Chriſtum, in quo omnis inhabitat diuinitas. Infirma & e-
gena dicit elementa, quia imperfecta ſunt. Ad regendum e-
nim mundum inuicem egent ſui: in Chriſto enim perfecta
ſalus eſt. ¶Dies obſeruatis, & mẽſes, & tempora, & annos.)
Quæ elementa dixerit, nunc declarat. Diem Sol facit, men-
ſes curſus Lunæ. Tempora vero ſunt ver, æſtas, autumnus
hyems. quatuor hæc completo numero proprio faciunt an-
num. Dies ergo obſeruant qui dicũt, vtputa, Craſtino pro-
ficiſcendum non eſt. Poſt craſtinum enim nõ debet aliquid
inchoari. & ſic ſolent magis decipi. Hi autem colunt mẽſes,
qui curſus Lunæ perſcrutantur, dicẽtes, vtputa Septima Lu
na ſtrumenta confici non debent. nona iterum Luna ſeruũ
emptum vtputa domum duci non oportet. & per hæc faci-
lius ſolent aduerſa prouenire. Tempora vero ſic obſeruãt,
cum dicunt. Hodie veris initium eſt, feſtiuitas eſt, poſt cras
Vulcanalia ſunt. Et talia iterum aiunt. Poſterum eſt, domũ C
egredi non licet. Annos ſic colunt, cum dicunt: kalendis Ia-
nuariis nouus eſt annus. quaſi non quotidie anni impleãtur.
Sed vt Iani illius recolant memoriam bifrontis, hac ſuper-
ſtitione vtuntur, quæ longe debet eſſe à ſeruis dei. Si enim
deus ex toto corde diligatur, ipſo propitio nulla debet eſſe
formido neque ſuſpicio harum rerum. Proſpere enim po-
teſt cedere quicquid ſimpliciter ſub dei deuotione fit. ¶Ti
meo vos ne fruſtra laborauerim in vobis.) Duplici genere
ſubuerſi fuerant Galatę, vt poſt dei gratiam non ſolũ ad le-
gem conuerterentur, ſed ad errores priſtinos. Inducti enim
vel euerſi in legem, facile declinarant ad obſeruantiam die-
rum & mẽſium. Sabbati enim obſeruatio & Neomeniarum
attraxerunt illos ad hæc. Ideoque timeo vos, inquit, ne ſine
cauſa laborauerim in vobis. Sic enim videbat eos in peius
proficere, vt poſſent etiam à Chriſto penitus recedere.
¶Eſtote ſicut & ego, quia & ego ſicut vos.) Hoc dicit vt
dent operam corrigendi ſe, quia non eſt impoſſibile vt ſint
ſicut ipſe, quia & ipſe hoc erat: id eſt, homo, quod & illi: & D
cum fuiſſet in errore perſequens Eccleſiam, correptus cõ-
uertit ſe. ¶Fratres, obſecro vos, nihil mihi nocuiſtis.) Nunc
mitius agit cum eis, & bona eorũ incipit memorare, vt poſt
magnas correptiones bona opera ſua audientes recrearen-
tur, & data opera reformarent ſe, ne obiurgationibus diu-
tius preſſi, aſperiores fierent exacerbati. nihil tamẽ ſibi no-
cuiſſe illos dicit. Ipſis enim oberat delictum illorum. Apo-
ſtolus enim impleuerat officium diſpẽſationis ſibi creditæ,
vt omni cum diligentia prædicaret eis: ſicut dicit dominus
Ezech.3. ad prophetam Ezechiel: Tu, inquit, prędica. ſi te audierint,
lucraberis eos. ſi quo minus, tu ſaluabis animã tuam. ¶Sci-
tis quia per infirmitatem carnis euãgelizaui vobis iam pri-
dem, & tentationem veſtram in carne mea nõ ſpreuiſtis ne-
que reſpuiſtis.) In memoriam reuocat illis tempus quando
primum prædicauit illis Euangelium dei. Ipſo enim tẽpore
iniuriis agebatur Apoſtolus, & cędibus infirmabatur. Infir-
mus enim videtur qui humiliatur, & non reſiſtit propter
Euangelium dei. & in hoc laudat conſtantiam eorum, quia
A non ſunt abſtracti à fide. Iniuria enim apoſtoli tẽtationes e-
rant Galatarum, in qua firmi inuenti ſunt, non dubitãtes de
fide. Poſſent enim ſcandalũ paſſi dicere: Quæ eſt virtus aut
ſpes in hac fide, quando miniſter eius ſic humiliatur? Sed
quia iam animum futuris ſpebus infixerant, præſentes exi-
tus pro Chriſti nomine non pertimeſcebant, certi fidẽ no-
ſtram non in terris, ſed in cœlis habere dignitaté, & pro his
tribulationibus magna rependi præmia. Ruborem illis in-
cutit, quia poſt hæc laudabilia circumuenti fuerant, vt vitu-
perabiles viderẽtur. ¶Sed ſicut angelum dei excepiſtis me,
ſicut Chriſtum Ieſum.) Hoc magis laudat in eis, quia preſ-
ſuris non deformatus eſt apud eos, ſed commendatus, ſcié-
tibus pro iis qui credunt, pati illum exitia. Sicut ergo ange-
lum dei exceperunt Apoſtolum, credentes donum dei eſſe
quod prædicat: ſic ei deferentes, quaſi ipſi authori domino
Ieſu Chriſto. ¶Quæ ergo erat beatitudo veſtra?) Beatos
hos fuiſſe dicit apud cæteras eccleſias, per id quod apoſtoli
iniuriis non frangebantur, ſed creſcebãt in fide. ¶Teſtis e-
B nim ſum vobis, quia ſi fieri potuiſſet, oculos veſtros eruiſ-
ſetis, & dediſſetis mihi.) Votum eorum circa religioné tam
plenum oſtendit fuiſſe, vt non ſolum bene ab eis ſuſceptus
ſit, ſed & fortes in fide inuẽti ſint: &, quod ad laudem magis
proficit, omnia penè ſua illi obtulerint profliganda. Hinc
plus dolet, quia tanta charitas ſubuerſa fuerat praua doctri-
na. ¶Ergo inimicus vobis factus ſum verum dicẽs vobis?)
Hoc dicit, quia non poteſt fieri vt inimicus, inquit, ego vo-
bis ſim, quorum tãta ſenſi obſequia. Sed quia nemo ſe argui
vult erranté, idcirco inimicus vobis videor, iuſte vos re-
prehẽdẽs. ¶Aemulãtur vos nõ bene, ſed excludere vos vo
lunt, vt eos æmulemini.) Inuidia Iudæorũ ſubuerſos eos ſi-
gnificat. Vidẽtes enĩ ſic illos proficere in Euãgelio, & tantã
habere charitatem in Apoſtolo, id egerunt, quatenus illos
deciperent. Erant enim legis cauſa apoſtoli inimici, vt ma-
nente nomine ſaluatoris, facerent eos Iudæos, gaudentes in
euerſione eorum. Non enim patiebãtur vt gratiam ſibi pro-
miſſam audirent incircuncişis gentibus datam. Ideo imita-
C tores ſuos illos voluerunt fieri, vt more eorum circumcide-
rentur. ¶Aemulamini autem meliora dona. Bonum ęmula-
mini ſemper, & non ſolum cũ præſens ſum apud vos.) Me-
liora dona ſpiritalia ſunt, quæ imitati habebunt effectum a-
pud deum. Hæc ſpiritalia & bona ſunt, quæ vult vt ſemper
imitentur: non ad tempus, ſicut pridem, aut ſe præſente tan-
tum, poſt autem ad aliud conuertantur, ſed vult illos de cę-
tero perſeuerare in bono. ¶Filioli mei quos iterum parturi-
rio, donec Chriſtus formetur in vobis.) Primum per fidem
illos genuerat in baptiſmo, ſed quia velut per abortum na-
ti, deformati, & infirmi inuenti ſunt, nunc cum dolore con-
ſilij reformat eos in Chriſtum. Concipientes enim fidem, &
ſenſum fidei minime aduertẽtes, formatum Chriſtum in a-
nimis ſuis negantur habere. Si enim intellexiſſent gratiam
dei in Chriſto, poſt fidem in Iudaiſmum traducti nõ eſſent.
¶Vellem autem præſens eſſe nunc apud vos, & mutare vo-
cem meam, quia confundor in vobis.) Præſens volt argue-
re illos, vt mutet vocem ſuam de laude in vituperationem
D eorum, vt duplici genere confundantur; & de errore ſuo, &
rubore apoſtoli quẽ patiebatur apud eos quibus illos præ-
tulerat. ¶Dicite mihi, qui ſub lege vultis eſſe, legem nõ le-
giſtis? Scriptum eſt enim quia Abraham duos filios habuit,
vnum ex ancilla, & vnum de libera.) Hoc in Geneſi habe- Gene.16.
tur, quia cum Sara generare nõ poſſet, erat enim ſterilis, A-
gar ancillam ſuam obtulit viro ſuo Abrahæ in concubinã,
vt quod generaret, adoptaret ſibi. Sic factũ eſt vt Agar na-
ſceretur Iſmahel. Poſt autem nutu dei promiſſus eſt Abra-
hę filius de Sara vxore ſua, quæ erat ſterilis. hæc peperit A-
brahæ Iſaac. Tunc cœpit Abraham duos habere filios, vnũ
de ancilla, & vnum de libera. ¶Sed quidem qui de ancilla, Gene.21.
ſecundum carnem natus eſt: qui autem de libera, per repro-
miſſionem. quæ ſunt per Allegoriam dicta.) Iſmahel, qui ex
ancilla Agar natus eſt, ſecundum carnem natus eſt, quia iu-
xta conſuetudinem natus eſt. Iſaac verò non ſecundũ con-
ſuetudinem, ſed ſecundum prouidentiam dei virtute natus
eſt, quippe cùm Sara & anus eſſet, & ſterilis. In typum enim
Chriſti natus eſt Iſaac. Ideo hæc per allegoriã aſſerit dicta,
vt aliud

vt aliud ex alio ſignificent perſonæ Iſmahel & Iſaac. Iſma- A
hel enim Iudæorum ſignificat natiuitatem, vel eorum qui
ſerui peccati ſunt: Iſaac vero Chriſtianorum, qui in liber-
tate naſcuntur. Liber enim fit qui accipit remiſſionem pec-
catorum. ¶Hæc enim ſunt duo teſtamenta.) Moyſes acci-
Exodi 24. piens ſanguinem vituli in cratera aſperſit populum dicens:
Hebr. 9. Hic eſt ſanguis teſtamẽti quod diſpoſuit deus ad vos. Hnc
eſt quod dixit. ¶Vnum quidem à monte Sina in ſeruitutem
generans, quod eſt Agar.) Lex enim in monte Sina data eſt,
quam Moyſes recitans populo, librum hunc teſtamenti ap-
pellauit, & tunc aſperſit populum ſanguine, ſicut dixit. Hæc
lex reos tenuit peccatores, & cœperunt ſerui eſſe peccati,
facti filij Agar quaſi ancillæ. ¶Sina autem mons eſt in Ara-
bia, qui coniungitur huic quæ nunc eſt Hieruſalem, ſeruiẽs
cum filiis ſuis.) Cauſſam Agar ſignificare dicit Hieruſalem
terrenam, id eſt, ſynagogam, quæ in ſeruitutẽ generat, quia
quos generat, ſub peccato ſunt. ¶Illa autem quæ ſurſum eſt
Hieruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra.) Hæc quã ma-
trem noſtram dicit, regula eſt myſterij dominici, per quam
renaſcimur in libertatem, ſicut & ipſa libera eſt. Ideo & cœ B
leſtis dicitur, quia cœlum ſedes eius eſt: & quos generat, ibi
Ioan. 17. erunt cum ea: ſicut dicit dominus: Pater, quos dediſti mihi,
volo vt vbi ego fuero, & hi ſint mecũ. Hæc eſt & vita, quia
immortalitate donantur qui credentes renaſcuntur per eã.
Sic etenim de domino dictum eſt, quia quod factum eſt in
Ioan. 1. illo, vita erat. Sicut enim pater habet vitam, ita dedit & filio
Ioan. 5. vitam, & vita erat lux hominum. Hæc vita & lux, mater
fidelium eſt. In Eſaia hoc habetur, quod ſubiectum eſt.
Eſaiæ. 54. ¶Scriptum eſt enim: Lætare ſterilis, quę non paris erumpe,
Lucæ. 23. & exclama quæ non parturis, quia multi filij deſertæ magis
quàm eius quæ habet virum.) Hanc terrenam Hieruſalem
virum habere dicit, quia ſecundum carnem generat: illã au-
tem cœleſtem Hieruſalem, quam dicit matrẽ noſtram, ſte-
rilem appellat, quia non parit ſecundum carnem, nec dolo-
res patitur: hoc eſt, non parturit. Generat autem ſine paſſio-
ne ſpiritaliter exclamans in lætitia, quia deſerta aliquando,
(à quo niſi ab Adam, quia deſerta vita ſecutus eſt mortẽ?)
nunc plures filios habet quàm hæc quæ habet virum, id eſt,
quæ carnaliter generat. Multo enim plures ſunt Chriſtiani
Apoca. 7. Iudæis, ſicut dicitur in Apocalypſi: Et vidi turbam magnã C
Roma. 9. quam dinumerare nemo poterat ex omni tribu & gente.
¶Vos autem fratres ſecundũ Iſaac promiſſionis filij eſtis.)
Hoc eſt non carnis filios eſſe, ſed dei, quia Iſaac in typũ na-
tus eſt filij dei: & vult eos ſubintelligere, quia facti filij dei
conuerſi ſunt vt eſſent filij carnis: ſi verò reſipiſcãt, ſunt fi-
lij dei. ¶Sed quomodo tunc, qui ſecundum carnem natus
fuerat, perſequebatur eum qui ſecundũ ſpiritũ: ita & nũc.)
Non ſolum Iſmahel ſecundum carnẽ natus eſt, ſed & Eſau,
quia & ipſe in populi Iudaici typũ natus eſt. De quo in Ma
Mala. 1. lachia propheta ſcriptum eſt: Iacob dilexi, Eſau vero odio
habui. Hic perſequebatur Iacob, qui in populi Chriſtiani fi-
gura vocatus eſt Iſrael, hoc eſt, homo videns deum. Simili-
ter & Iudæos per inuidiam perſequi ſignificauit Chriſtia-
nos, vnde data opera Galatas euerterant carnali aſtutia.
Gene. 21. ¶Sed quid dicit ſcriptura? Eiice ancillã, & filium eius. Non
enim hæres erit filius ancillæ cũ filio meo Iſaac.) Hæc ver-
ba Saræ ſunt, quæ typum habet Hieruſalẽ cœleſtis, de pro-
miſſione generans Iſaac, vt eiecto filio ancillæ, id eſt, Iudæo D
populo incredulitatis cauſſa abiecto, (ſerui enim peccati
ſunt, quibus data remiſſio peccatorum non eſt) hæres ſit fi-
lius liberæ illius Hieruſalem ſupernæ, qui eſt populus no-
uus regni cœlorum. ¶Itaque non ſumus ancillæ filij, ſed li-
beræ, qua libertate nos Chriſtus liberauit.) Fuimus igitur
ancillæ filij, dum peccatis eramos obnoxij: ſed accepta re-
miſſione peccatorum à Chriſto liberati ſumus.

CAPVT QVINTVM.

STate ergo, & nolite iterum ſeruitutis iugo conti-
neri.) Stabodũ monet in accepta gratia, ne redeun-
tes ad vetera, amittant donũ libertatis, quod fue-
Acta. 15. rant cõſecuti. ¶Ecce ego Paulus dico vobis, quia
ſi circũcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit.) Nũc aper-
tè veritatis & authoritatis ſuæ vim non tacet, dicens: Ecce
ego Paulus dico vobis, id eſt, ego magiſter gentium, cuius A
opus eſtis in Chriſto, palam vobis dico, quia nihil proderit
vobis Chriſtus, ſi circuncidamini. Ipſe enĩ dominus ait: Lex Lucæ. 16.
& prophetæ vſque ad Ioannem, ex quo regnum cœlorum
prædicatur. Antequam ergo noua inciperet prædicatio, o-
portuit circuncidi: nunc autem lege fidei ſuccedente, ea ſe-
quenda ſunt quæ rudis veritas iubet, quia vetus & nouum
admiſceri non debent, authoritate domini prædicantis. Ait
enim: Nemo enim additamentum rudis panni aſſuit veſti- Matth. 9.
mento veteri: tollit enim fortitudinem eius à veſtimento,
& maior fit ſciſſura. ac per hoc non ſolum nihil proderit
fideli addita circuncifio, ſed oberit. Maius enim malum
eſt ex libero ſeruum fieri, quàm naſci. ¶Teſtificor autem
omni homini circuncidenti ſe, quia debitor eſt vniuerſæ
legis faciendæ.) Poſſunt aliqui legem aliquatenus ſeruare,
& non circuncidi. Nam multi Romanorum in Iudæa ſerua-
bant legem incircunciſi. Vnde dicit Paulus Apoſtolus ad
Agrippam regem Iudææ: Scio rex Agrippa, credis prophe- Acta. 26.
tis: ſcio quia credis. Et Centurio, cuius ſeruus erat moritu-
rus, qui mittens ad Ieſum, rogabat vt veniret, & ſanaret ſer- B
uum eius: cui teſtimonium perhibentes Iudæi, dicebant ad
Ieſum: Dignus eſt vt præſtes ei, diligit enim gentem noſtrã, Lucæ. 7.
& Synagogam ipſe ædificauit nobis. Nemo tamẽ circunci-
ſus non totam legem ſeruat. Debitor eſt enim, quia circun-
ciſis data eſt lex. Hoc ideo dixit, quia tam hebetes ſe oſten
debant, vt digni eſſent omnia onera legis portare. ¶Eua-
cuati eſtis à Chriſto.) Quibus nihil prodeſt Chriſtus, eua-
cuati ſunt à Chriſto. Erant enim gratia eius pleni, qua rece-
dẽte euacuati ſunt. His enim loquitur, qui poſt acceptum
donum gratiæ dei circuncidi ſe maluerũt. ¶Qui in lege iu-
ſtificamini, à gratiã excidiſtis.) Iuſtitia legis eſt, ſi ſeruentur
quæ data ſunt. Ideoque qui in his iuſtificari ſe vult poſt fi-
dem, amittit gratiam: quia ad hoc venit donum dei, vt ceſ-
ſantibus operibus legis, iuſtificaret credentes apud deum.
¶Nos enim ſpiritu ex fide ſpẽ iuſtitiæ expectamus. In Chri
ſto enim Ieſu neque circuncifio aliquid valet, neq; præpu-
tium, ſed fides, quæ per charitatem operatur.) Apertum eſt
quod dicit, quia ſpes iuſtificationis in fide eſt per ſpiritum,
nõ per opera legis. In fide enim ſpiritaliter ſeruitur deo de-
uotione mentis, & puritate cordis. Vnde dicit dominus ad C
Samaritanam: Deus ſpiritus eſt, & adorantes eum, in ſpiritu Ioan. 4.
& veritate adorare oportet. Ac per hoc neque præputium
valet quicquam, neque circuncifio, ſed ſola fides opus eſt
in charitate ad iuſtificationem. Fides enim charitate frater-
na debet muniri, vt perfectio ſit credentis. Denique ſalua-
tor quod primum mandatum eſſet, interroganti ſcribæ re-
ſpondit. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, Matth. 22.
& ex tota anima tua, & proximum tuum tanquam teipſum.
In his, inquit, duobus mãdatis tota lex pendet & prophetæ.
Imperfecta ſunt itaque cætera, quando in his duobus man-
datis perfectio continetur. ¶Currebatis bene, quis vos im-
pediuit veritati non obedire?) Exercitium illorum in ope-
re fidei bonum fuiſſe teſtatur, ſed nequitia malorum homi-
num detentos, ne curſum ſuum efficacia perſeuerante con-
ſummarẽt: vnde vt reſipiſcant hortatur, de cætero nulli eo-
rum credentes, qui vt opera legis ſeruanda ſuaderent, euã-
gelicæ veritati non eos obedire ſinebant. ¶Suaſio veſtra nõ
eſt à deo, qui vocat vos.) Verum eſt, quia humano conſilio D
hoc agebant Iudæi, vt mitterent eos ſub legis iugum: non
dei iudicio, qui vocabat eos per apoſtolum ſuum ad gratiã.
¶Modicum fermentum totam maſſam corrumpit.) Hoc di 1. Corin. 5.
cit quia licet quippiam legis admiſcentes fidei, violant fi-
dem, ne habeat fructum, aut ſit acceptabilis. Hoc ideo adie-
cit, ne forte incolumem ſe putarent habere gratiam fidei, ſi
pauca legis obſeruarent. ¶Ego cõfido in vobis in domino,
quia nihil aliud ſentietis.) Hac ſpe ſe dicit fidere de iis, quia
non ſpontè, ſed circumuenti erroris viam intrauerant. Ideo
oſtenſo vero itinere, facile eos poſſe reuerti confidit. ¶Qui
autem conturbat vos, portabit iudicium, quicunq; fuerit.)
Quomodo qui errantem conuerti facit, remunerandus eſt,
dicente Iacobo apoſtolo in epiſtola ſua: Qui conuerti fece- Iacob. 5.
rit peccatorem, ſaluabit animam eius, & operiet multitudi-
nem peccatorum ſuorum: ita & qui recta incedentem via,
iter

itet in deuium cogit flectere, damnationẽ cõſequitur, qui- A
cunq; fuerit. Hoc propter hos ſubiicit, ne qui ſibi meritum
defendetent eò quod filij eſſent Abrahæ iuxta carnem. De-
niq; exaltantes ſe dicunt ad Ieſum: Nos filij Abrahę ſumus.
Ioan. 8. ¶ Ego autem fratres ſi circuncíſionẽ prædico, quid adhuc
perſecutionem patior?) Apertum eſt quod dicit. Ideo enim
quaſi inimicus à Iudęis habebatur, & non deſinebant à per-
ſecutione eius, quia circumciſionem iam non ſtare docebat.
Denique Iudæis compellentibus, & ſæpenumero falſas ac-
cuſationes contra eum deferẽtibus, obliquum iudicem vi-
dens, coactus appellauit Cæſarem. ¶ Ergo euacuatum eſt
ſcandalum crucis?) Scandalum erat Iudæis prædicatio cru-
cis, quia ſabbatum & circunciſionem euacuabat. Si autem
admitteret circunciſionem, non eſſet ſcandalum, & pacifi-
Ioan. 9. ci eſſent nobis Iudæi. Nam dicebant de ſaluatore: Non eſt
homo à deo, qui ſabbatum non cuſtodit. ¶ Vtinã & abſcin-
dantur ij qui vos ſubuertũt.) Tale eſt hoc, quale & illud ad
Corinthios in prima, cap. xvj. Qui non, inquit, amat domi-
num Ieſum, ſit anathema. Ex ipſo grege morbido ſunt & ij, B
quos ſociat ſententiæ eorum, vt abſcindãtur à miſericordia
dei, qui Galatas dei gratia exuerunt: & non ſolum ſpirituali-
ter, ſed & carnaliter hos maledicit, vt quia circuncidi Gala-
tas cogebant, ipſi abſcinderentur, vt multiplicaretur his do
lor corporis. ¶ Vos autẽ in libertatem vocati eſtis fratres.)
In libertatẽ vocati ſunt, quia cum peccatis eſſent obnoxij,
dei gratiam accipientes, remiſſa delictorum liberati ſunt.
¶ Tantum ne libertatem in occaſionem carnis detis.) Hoc
dicit ne acceptam libertatem occaſio carnis adimat. Ad hoc
enim circuncidi eos volebant, vt in conditionem legis in-
trarent. Ideo monet ne dent occaſionem conſentiendi eis.
¶ Sed per dilectionem ſpiritus ſeruite vobis inuicem.) Non
per affectum carnis charitatem habendam, ſed per ſpiritum
exhortatur, vt inuicẽ ſibi ſubiecti ſint. ¶ Vniuerſa enim lex
in vobis vno verbo impleatur: Diliges proximum tuum ſi-
Leui. 19. cut teipſum.) Hoc ſcriptum eſt in Leuitico, quod ſupra di-
ctum eſt, quia perfectio ſalutis per dilectionem operatur:
quia qui non diligit fratrem, nõ diligit deum, dicit Ioannes C
1. Ioan. 4. apoſtolus. ¶ Quòd ſi mordetis inuicẽ, & criminatis, videte
ne ab inuicem conſumamini.) Manifeſtum eſt, quia diſſen-
ſio fratrum inimica dilectionis eſt. Ideo monet vt pacifici
ſint proficientes in bono. Contentiones enim generant iur-
gium, cuius fructus eſt vitæ conſumptio. ¶ Dico autem, ſpi-
ritu ambulate, & concupiſcentiam carnis non perficietis.)
Poſtquam à lege factorũ eos prohibuit, in qua ſunt præce-
pta carnalia, nũc vt à vitiis carnis ſe abſtineant pręcipit. Hic
enim ſpiritu ambulat, qui fugit peccata. ¶ Nam caro concu-
piſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus verò aduerſus carnẽ: hæc
enim ſibi inuicẽ aduerſantur, vt nõ ea quæ vultis faciatis.)
Duas leges proponit, ſicut facit & in epiſtola ad Romanos,
quæ inuicem aduerſæ ſunt, vnam dei, alteram peccati. Quæ
ideo in carne ſignificatur, quia viſibilibus oblectatur cupi-
do peccatorum, vt his ſibi aduerſantibus, medius homo nõ
ea quæ vult agat. Diuina enim lex premit & fugat legẽ pec-
cati, conſulens homini vt vigorem naturæ ſuæ cuſtodiat, ne D
capiatur illecebris. Illa econtrà in inſidiis agens laceſſit ho-
minem blanditiis, vt ſpernat præceptum legis diuinæ. Cùm
ergo conſenſerit homo legi dei, cõtradicit lex peccati, ſua-
dens homini ne faciat quod imperat lex diuina. E diuerſò
autem lex dei reuocat hominẽ, ne faciat quod ſuggerit lex
peccati. Quod quidem homo non videt eſſe abſurdum. ſcit
enim naturæ ſuæ congruere ſi faciat quod imperat lex dei.
Denique gaudet quando hæc agit. Cùm autem ea operatur
quæ ſuggerit lex peccati, videt ſe turpem, & horret poſt fa-
ctum. Ideoque legis ſpiritus pręcepta ſeruanda ſunt, & car-
nalia fugienda. Ipſa enim conſcientia ſe accuſat ſi ei conſen-
tiat, ſciens horrori eſſe quæ ſuggerit lex peccati. ¶ Quod ſi
ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege.) Non eſt obſcurũ quia
qui ducem habet ſpiritum ſanctum, nõ errat. Lex enim er-
1. Timo. 1. rantibus dominatur: ſicut alio loco dicit: Iuſto non eſt lex
poſita. ¶ Manifeſta autem ſunt opera carnis, quæ ſunt adul-
terium, fornicatio, impuritas, obſcœnitas, idololatria, vene-
ficia, inimicitiæ, contentiones, ſimulationes, iræ, ſimultates,
diſſenſiones, hæreſes, inuidiæ, ebrietas, comeſſationes, & quę

A ſunt his ſimilia, quæ prædico vobis, ſicut & prædixi, quod
ij qui talia agunt, regni dei hæreditatem nõ conſequentur.)
Hæc omnia & his ſimilia legis peccati mẽbra ſunt, quæ A-
poſtolus opera carnis appellat: quia errores iſti ex mundo
ſunt, ex quo & caro. Omnia nanque peccata deforis oriun-
tur ex parte carnis, non ex parte ſpiritus: ideo non abſurde
opera carnis dicuntur. ¶ Fructus vero ſpiritus eſt charitas,
gaudium, pax, longanimitas, benignitas, ſpes, lenitas, conti-
nentia, caſtitas, bonitas: aduerſus huiuſmodi nõ eſt lex. Qui
autem Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerũt cum vitiis &
concupiſcentiis.) Non dixit opera ſpiritus charitas eſt, ſed
fructus ſpiritus. Lex enim ſpiritus hæc quæ ſupra memora-
uit fructificat, vt ex his hæreditas regni cœlorũ quæratur.
Qui enim Chriſto deuoti ſunt, hos dicit Chriſtos, id eſt, vn
ctos. Hi carnem, id eſt, mundũ crucifigunt, quando hæc ex
quibus errores oriuntur, condemnant. Hunc ſenſum & Io-
annes Apoſtolus ſecutus ait, Nolite diligere hũc mundum, 1. Ioan. 2.
neque ea quæ in hoc mundo ſunt. Si quis diligit mundum,
B non eſt charitas patris in illo: quia omne quod in hoc mun-
do eſt, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcẽtia oculorũ.
Qui ergo mundum, & quod in mundo eſt, non concupiſcit,
hic carnẽ crucifigit. Neq; enim corpori humano hæc vitia
adſcribenda ſunt, id eſt, idololatria, veneficia, hæreſes, inui-
diæ, inimicitiæ, iræ, & talia. Sed ideo carnalia dicuntur, quia
ex parte mundi ſunt, ſicut ſupra memoraui. Interea nõ am-
plius q̃ decem res poſuit quas fructus ſpiritus ſignificat, vt
in his omnia complexus videatur ſecundum tabulas teſta-
menti dei, in quibus non amplius q̃ decem verba mandato-
rum tradita ſunt. ¶ Si ſpiritu viuimus, ſpiritu ambulemus.
Non ſimus inanem gloriam ſectantes, inuicem prouocãtes,
inuicem inuidentes.) Hoc dicit quia ſi bene & honeſtè vi-
uimus, bonos debemus habere & mores. Hoc eſt enim ſpi-
ritu viuere, intaminatam vitam habere: & ſic ſpiritu ambu-
lamus, ſi paci ſtudeamus. hæc enim parit charitatem. Inanis
autem gloria eſt velle vincere vbi præmium nõ eſt, vt quis
ſtudium habeat contẽtionis & æmulationis, ſciens quia hæc
C generãt diſcordias & lites. Seruum autẽ, inquit, domini non
oportet litigare. Bonæ enim vitæ fruct⁹ aridos facit, perdẽs
ſpẽ promiſſam caſtæ conuerſationis. Bona enim & caſta vi-
ta moribus ornanda eſt, & beneuolentia locupletanda.

CAPVT SEXTVM.

FRatres, etſi præoccupatus fuerit homo in aliquo
delicto, vos qui ſpiritales eſtis, humiliate huiuſ-
modi in ſpiritu manſuetudinis: conſiderãs temet-
ipſum, ne & tu tenteris. Inuicem onera veſtra por
tate.) Nunc hos alloquitur qui firmiores erant, ne inflatio-
ne bonæ vitæ, eum qui forte à peccato circunuentus fuiſſet,
ſpernendum putarent & abiiciendum. idenque conſulendũ
his. Cum manſuetudine enim prouocandi ſunt ad reformã-
dos ſe: quia ſi acrius quaſi ex authoritate fuerint correpti,
non ſe patientur argui, ſed & defendere incipient ſe, ne tur-
pes videantur: & incipient peiores fieri. Tolle enim homi-
D nem à contentione & audacia, & habebis eum ſubiectũ. Hu
militas enim etiam ſuperbos ſolet inclinare. Et vt eum tota
animi lenitate fieret, adiecit, Ne & tu tẽteris: vt vel hac cau-
ſa non ſperneret peccatorem, ſciens & ſe poſſe peccare.
¶ Et ſic implebitis legem Chriſti.) Lex enim Chriſti om-
nes ſaluos vult fieri, ac per hoc qui fratri peccanti conſulit
vt redeat ad propoſitum, implet voluntatẽ Chriſti. ¶ Si e-
nim quis videtur ſibi eſſe aliquid, cum nihil ſit, ſeipſum ſe-
ducit. Opus enim ſuum probet vnuſquiſque, & tunc in ſe-
metipſo tantum gloriam habebit, & non in altero.) Verum
eſt, nec latet quenquam, quia ſi actus noſtros & mentẽ con-
ſideremus, nulli nos anteponimus, & nec facile quenquam
iudicamus. Qui enim extollitur quaſi aliquid ſit, errat: ne-
ſcit enim quia de humilitate creſcitur. Verba enim ſaluato-
ris & geſta ante oculos non habet, qui cum ſit omnium do-
minus, humiliauit ſe, vt nobis formam daret quid ſequi de-
beremus, ſi creſcere velimus: & ſi nos erigeremus, inclina-
remur, quod facit imperitia cordis inflati, vt apud homines
commendatior videatur. Sperniens enim & deſpiciens pec-
catores, iuſtum ſe videri contendit, ſicut & phariſæus ille
quem

quem dominus denotat. Nunquid non vere hic imperitus A
eſt qui præſentis gloriæ cupidus eſt? Nunquid non vere de
futuris deſperans, qui mercedem iuſtitiæ in præſenti vult
conſequi? Quare? quia non eſt iuſtus in opere, ſed per falla-
ciam fingit iuſtitiam. Qui enim vult iuſtus eſſe, alterum ſibi
præponit vt vere iuſtus ſit. Vnuſquiſq; enim plus mala ſua
nouit quàm alterius. ¶ Vnuſquiſque enim ſarcinam ſuã por
tabit.) Ad poſtremũ hoc voluit innoteſcere ſuperbis, quia
nõ coinquinatur quis alieno peccato, dũmodo diſſentiat, vt
nemo vereatur ſe iungere peccatori, aut accedentem ad ſu
ſuſcipere, vt eum lucretur. ¶ Communicet autem is qui ca-
techizatur, hoc eſt, qui verbum audiens eſt: ei qui catechi-
zat, in omnibus bonis.) Hoc dicit, vt doctoribus audientes
communicẽt in omnibus bonis. Si autem aliter agant quàm
docent, in his illis non communicandũ, ſed diſſentiendum,
vt magis lex tibi dux ſit q̃ homo. Sibi enim oberit, non tibi:
quia quæ docuerit, obſeruas. ¶ Nolite errare, deus non de-
ridetur.) Nemini dubium eſt deo impoſturam fieri nõ poſ-
ſe, ſed hoc ab eo vnumquemque conſequi quod meretur. B
¶ Quod enim quis ſeminauerit, hoc & metet. Qui enim ſe-
minauerit in carne ſua, ex carne metet & corruptionẽ.) Hic
carnalia vitia quæ in carne admitti ſolent, ſignificat, vt qui
carnem ſuam corruperit, ſciat ſe corruptelæ futurum ob-
noxium. Corrumpit autem corpus qui incõceſſa præſumit.
¶ Qui vero ſeminauerit in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æ-
ternam.) Homo Chriſtianus ſpiritu cõſtat & carne. Homo
enim ad comparationem ſancti ſpiritus caro eſt. Cum ergo
ſpiritui dat aſſenſum cohibens ſe ab iis quæ contraria ſunt,
ſpiritaliter ſeminat, vt poſſit metere vitam æternam. Te-
ſtimonium enim ſpiritus accipit, & immortalitatẽ loco mer
cedis. Sicut enim qui corrumpit dehoneſtans corpus ſuum,
non ad æternitatem ſed ad corruptionem pertinebit: ita &
qui intaminatum ſe cuſtodit, vitam æternam conſequetur.
Hæc eſt enim æterna vita, viuere ſine pœna, habere & glo-
riam. Nam ſi hic ad præſens qui in ſolicitudine eſt, negat ſe
viuere: quanto magis vbi alienus à deo ignem tortorem pa-
tietur? ¶ Bonum autem facientes non deficiamus, tempore C
enim ſuo metemus infatigabiles.) Hoc dicit quia qui fortis
eſt ad ſeminandum, fortis erit ad metendum. id eſt, ſic reci-
piet, quomodo facit. Ideo promptos nos ad benefaciendum
eſſe hortatur, nec faſtidium pati debere, ſecuros quia pro
paruis magna recipiemus, & pro terrenis æterna tẽpore quo
promiſit deus. ¶ Ergo dum tempus habemus, operemur bo
num ad omnes.) Gentiles tempus habent operandi malum.
Homines enim ſine deo, quomodo poſſunt operari bonũ?
Chriſtiani autem facti, tempus habent operandi bonum ad
omnes homines, vt poſt acceptam fidem bonum opus pro-
ficiat mercedi promiſſæ. Tempus enim idcirco conceditur
vitæ, vt iam iuſte verſemur exemplum dantes gentilibus.
¶ Maxime autem ad domeſticos fidei.) Verum eſt, quia fa-
ciliores & propenſiores in bono circa fratres eſſe debemus,
quia inuicem ſumus membra. Huic ergo rei inſeruiendum
quæ prodeſt, non circũciſioni rei nunc inani. ¶ Scitote qua-
libus literis ſcripſi vobis mea manu.) Authoritatem dat e-
piſtolæ ſuæ. Cum enim dicit, Ego ſcripſi mea manu, obedi- D
ri vult literis his. Vbi enim holographa manus eſt, falſum
dici non poteſt, ne forte circumuẽti excuſarent de epiſtola,
quaſi aut falſa eſſet, aut non eſſet apoſtoli, nolẽtes ſe repre-
hendi. ¶ Quicunque volunt placere in carne, hi cogunt vos
circuncidi, ne crucis Chriſti perſecutionem patiantur.) In
carne placere, hominibus placere ſignificat. Vt enim Iudæis
propitiis aut non infenſis viuerent, quos pſeudoapoſtolos
dicit, ſic Chriſtum prædicabant, vt & legem ſeruandã do-
cerent. Quod apoſtolus nunquã metuit, ſed conſtãter quod

A verum eſt non tacuit, & ſibi & his prouidens quos docebat.
Denique ego, inquit, non ſolum ligari, ſed & mori paratus Actuum.21.
ſum in Hieroſolyma pro nomine domini noſtri Ieſu Chri-
ſti. ¶ Neque enim hi ipſi qui circunciſi ſunt, legem cuſto-
diunt, ſed volunt vos circuncidi, vt in veſtra carne glorien-
tur.) Tale eſt hoc quale & illud dictum ad apoſtolum Pe-
trum: Si tu cum ſis Iudæus, gentiliter viuis: quomodo cõ- Gala.2.
pellis gentes Iudaizare? Ita & hi cum ipſi legem non cuſto-
dirent, conuerſantes iniuſte: circunciſionem zelabantur, vt
proinde vindices & amatores legis viderẽtur: cum conſtet
hunc legem defendere & cuſtodire qui iuſtitias eius exe-
quitur, & mandatum quod ad vitam pertinens datum eſt,
non prætermittit. Talis ergo Galatarum excuſatio erat.
Hæc dicit, vt vel ſic intelligant quia illudebantur velut
ſtulti & hebetes de quorum doloribus gloriarentur. ¶ Mi-
hi verò abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chri
ſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.)
Quomodo pſeudoapoſtoli tribulationes pro nomine Chri
B ſti quaſi nihil profuturas per hypocriſin redimebãt erube-
ſcentes in his, ita & apoſtolus gloriabatur de his, ſciens, ma-
gnam pro iſtis fore mercedem, quemadmodũ & coapoſto-
li eius, ſicut ſcriptum eſt in Actis apoſtolorum: Tunc, in- Actuum.5.
quit, cæſi exierunt Apoſtoli de concilio, gaudentes quia di
gni habiti ſunt pro nomine Chriſti contumeliam pati. Cu-
ius ergo omnis ſpes in Chriſto eſt, hic gloriatur in cruce e-
ius, huic & mundus crucifixus eſt, certus amorem crucis
Chriſti vitam eſſe, mundi verò amorem parere mortem.
Inuicem ergo ſibi mortui ſunt, & mundus apoſtolo, & apo-
ſtolus mundo, dum nihil concupiſcit apoſtolus mundi, &
dum nihil habet mundus ſuum quod agnoſcat in apoſtolo,
ſicut & dominus ait: Ecce, inquit, princeps huius mundi Ioan.14.
venit, & in me inuenit nihil. ¶ Neq; enim circunciſio quic-
quam eſt, neque præputium, ſed noua creatura. Et quot-
quot hanc regulam ſequuntur, pax ſuper illos & miſericor-
dia, & ſuper Iſrael dei.) Noua creatura eſt regeneratio no-
ſtra. hæc eſt quæ dat profectum permanentibus. Super iſtos
C enim eſt pax dei. Qui enim cum deo pacificus eſt, nullius
inimicitiam metuit. Tutus enim eſt in protectione & mi-
ſericordia dei, quæ promiſſa eſt & manet ſuper Iſrael dei,
non ſuper Iſrael hominis. Iudæi enim non credentes, Iſrae-
litæ ſunt ſecundum carnem. Duas ergo partes ſignificauit
ſuper quas manet pax & miſericordia dei, Iudæorum cre-
dentium, & gentilium fidelium. ¶ De cætero nemo mihi
moleſtus ſit.) Moleſtias ſibi noluit de cætero fieri, vt ite-
rum forte cogeretur ſcribere, ſed iã correctiores illos vult
fieri, vt amputatis erroribus poſt tanta tædia pauſam habe-
ret. Si autem duriores ſe præſtarent, & inflexibiles in con-
uertendo, ceſſarent ab eo, vt illis operas ſuas & efficaciam
impenderet, de quibus mercedem aut lucrum ſperaret.
¶ Ego enim ſtigmata domini noſtri Ieſu Chriſti in corpo-
re meo porto.) Hoc dicit iratus, quia paſſiones quas cre-
dentium cauſſa patiebatur, inefficaces in illis videbat, quo-
niam conſtantia & fide doctrinæ ſuæ pro Chriſto plagas &
vincula pati non timuit, Sed paſſus eſt amore credentium
D cicatrices plagarum habere ſe in corpore, quo non minus
fideliter eis prædicaret, ſicut & pſeudoapoſtoli, qui Gala-
tas deceperant. Neminem itaque vult ſibi moleſtũ eſſe, qui
huic rei deuotus non eſt. Iſta enim ſtigmata, id eſt, cicatri-
ces plagarum teſtimonia ſunt credentium eorum qui patiũ-
tur, quod digni ſunt futura promiſſione. ¶ Gratia domini
noſtri Ieſu Chriſti cũ ſpiritu veſtro fratres.) Non legis gra-
tiam dicit, ſed domini noſtri Ieſu Chriſti eſſe cum ſpiritu
illorum quos ſpiritales fratres appellat. Neq; enim penitus
omnes fuerant euerſi.

Diui Ambroſij

MEDIOLANENSIS EPIſcopi Commentarij in epiſtolam beati Pauli ad Ephesios

Præfatio.

A

EPheſios non apoſtolus ſundauit in fide ſed cōfirmauit, multa mala pro his paſſus à perfidis, ſicut dicit. Si enim ſecundum hominem ad beſtias pu- 2.Cor.15. gnaui Epheſi, quid mihi prodeſt ſi mortui nō reſurgent? Et quoniam pugnam ſuam non ſine effectu profectionis illorum peruidet, gaudens in eis, ad meliora ſcriptis hortatur de vrbis Romæ cuſtodia, quia veniens ab Hieroſolymis in cuſtodia ſub fideiuſſore intelligitur, deguiſſe manens extra caſtra in conductu ſuo.

B

CAPVT PRIMVM.

PAulus apoſtol' Chriſti Ieſu per voluntatem dei, ſanctis omnibus qui ſunt Epheſi, & fidelibus in Chriſto Ieſu.) Solito more ſcribit. Apoſtolū enim ſe eſſe Chriſti Ieſu dei voluntate teſtatur. Sāctis & fidelibus in Chriſto Ieſu qui ſunt Epheſi. Non ſolum fidelibus ſcribit, ſed & ſanctis, vt tunc vere fideles ſint, ſi fuerint ſancti in Chriſto Ieſu. Bona enim vita tunc prodeſt ac creditur ſancta, ſi ſub nomine Chriſti habeatur: alioqui contaminatio erit, quia ad iniuriā proficit creatoris. ¶ Gratia vobis & pax à deo patre noſtro, & domino Ieſu Chriſto.) Gratiam dei cum ſanctis dicit eſſe & fidelibus, quē patrem noſtrum appellat, quia ab ipſo ſunt omnia & condita & reſtaurata: Chriſtum autem dominum noſtrum, quia redemit nos offerens ſe pro nobis. ¶ Benedictus deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpiritali.) Id eſt, non mundana, ſed cœleſti benedictione, neque corruptibili ſed æterna, quia gloria Chriſtianorum non in terra ſed in cœlo eſt, & eſt in Chriſto. Omne enim donum gratiæ dei in Chriſto eſt, vt ſi quis ſpreto Chriſto benedici ſe à deo putet, errare ſe ſciat. Aliter tamē benedicitur deus, & aliter homines. Vnum quidem benedictionis nomen eſt, ſed pro merito perſonæ debet intelligi. Nam & facere dicitur deus, & homines faciūt. Sed deus nutu ſolo impaſſibiliter facit, homines enim manu, conatu, labore, ſudore efficiūt. Deus ergo benedicitur, cum laudibus dignis extollitur. Homines autem ſic benedicit deus, vt donum gratiæ ſuę eis impertiat, non ſecundum merita eorum, ſed ſecundum miſericordiam ſuam. Et ideo dixit: Qui nos benedixit in benedictione ſpiritali, vt oſtenderet perfectā

D

benedictionem dari cœleſtium credentibus Chriſto, vt pleni ſint gloria cœleſti ſupra poteſtates ſubiecti cœlorū, quia Ioan.12. vbi ego, inquit, ero, illic & miniſter meus erit. ¶ Sicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti & immaculati coram ipſo in charitate.) Præſcius deus omniū ſcit qui credituri eſſent in Chriſtum, ſicut dicit ad Romanos: Quos præſciit & vocauit nos, non ſolum ex Iudęis, ſed Roma.8. etiam ex gentibus. Quos ergo deus vocare dicitur, perſeuerant in fide. hi ſunt quos elegit ante mundum in Chriſto, vt ſint incontaminati coram deo in charitate, hoc eſt, vt amor dei ſanctam illis faciat conuerſationē. Nemo enim melius alicui obtemperat quàm qui ex charitate obſequitur. ¶ Prædeſtinans nos in adoptionē filiorum per Ieſum Chriſtum in ipſum.) Hoc dicit decreuiſſe deum, vt credentes in Chriſtum adoptarentur deo in filios, vt caput ipſorum ſit Chriſtus verus dei filius. ¶ Secundum placitum voluntatis in laudem claritatis ſuæ.) Tale placitū dicit deum habuiſſe, vt ad laudē claritatis eius proficeret gratia data hominibus,

A

vt ſalus noſtra gloria dei ſit. ¶ Qua gratificauit nos in dilecto filio ſuo.) Deus nobis gratiā ſuam dedit propter quod credidimus in filium eius Chriſtum. Diligens enim vnigenitum ſuum amatoribus eius diuina munera largitur. ¶ In quo habemus redemptionem per ſanguinem ipſius remiſſionem peccatorum.) Duplicem gratiā flagitat, quia & redemit nos ſanguine ſuo, & peccata nobis non imputauit. Id eſt, redemit, & manumiſit. ¶ Secundum diuitias gratiæ ſuæ; quæ abundauit in nobis in omni ſapientia & prudētia.) Addit ad gratiam, quia poſt ſupra memorata beneficia donum accedit ſapientiæ & prudentiæ ſpiritalium rerum. ¶ Vt notum nobis faciat myſterium voluntatis ſuæ iuxta placitum ſuum quod propoſuit in eo, & diſpenſationem adimpletionis temporū, reſtaurās omnia in Chriſto quæ in cœlis ſunt, & quæ in terra.) Hoc placuit deo, cuius conſiliū retractari non poteſt, vt oſtenderet in Chriſto myſterium voluntatis ſuæ tempore quo reuelari illud voluit in agnitionem creaturæ. Voluntas autem eius hæc fuit, vt tunc propitius fieret

B

omnibus qui in errore erāt, ſiue in cœlis, ſiue in terris, quādo Chriſtum manifeſtauit hoc donum eſſe credentium, ne illis imputarentur peccata, ſuſcipientibus fidem Chriſti. Omnis ergo creatura in cœlis & in terris dum diſcit agnitionem Chriſti, reſtauratur ad id quod eſt cōdita. Cum enim ad vnius dei fidem imbuitur, cognito myſterio ſaluatoris ab errore quem cœperat reſtauratur, pro certo habens creatorem ſuum vnum eſſe & deum & dominū. Hinc eſt vnde & Ioannes in Apocalypſi dicit: Vidi Michael & angelos e- Apoc 12. ius in cœlo pugnare cum dracone, & cū exercitu eius. Hæc repugnantia partim de errore eſt, partim de vſurpatæ tyrānidis præſumptione. ¶ In quo ſortiti ſumus prædeſtinati ſecundum propoſitum dei qui vniuerſa creauit ſecundum conſilium voluntatis ſuæ, vt ſimus in laudem gloriæ eius, nos qui antè ſperauimus in Chriſto.) Hoc eſt quod dicit, quia diſpenſatio prædicationis his decreta eſt à deo, qui ex Iudæis crediderunt in Chriſtum. Vnde nullus ex gentibus ad apoſtolatum electus eſt. Dignum enim erat ex his eligi

C

prædicatores, qui ante ſperauerūt ſalutē quæ illis promiſſa erat in Chriſto. ¶ In quo & vos cum audiſſetis verbum veritatis. Euangelij ſalutis veſtræ, credentes ſignati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto, qui eſt pignus hereditatis noſtrę, in redemptionem acquiſitionis, in laudem gloriæ ipſius.) Laus gloriæ dei eſt cum multi acquiruntur ad fidem, ſicut gloria medici eſt ſi multos curet. Ideoq; ad gloriā dei pertinet quia gentes vocauit, vt ſalutis ſuæ medelam conſequerentur per fidem promiſſam Iudæis, ſignum habentes redēptionis atque hæreditatis futuræ, ſpiritum ſanctum datum poſt baptiſmum. Redempti enim hæredes deſignati ſunt, ſi in regeneratione perdurent: vt fides prima veniam, ſancta vero conuerſatio perdurans cum fide coronam mercatur. ¶ Propterea audita fide veſtra in domino Ieſu, & dilectione in omnes ſanctos, nō ceſſo gratias agendo pro vobis cōmemorationem veſtri facere in orationibus meis.) Quoniā iuxta decretum dei quo ſtatuit gentes participes fieri promiſſionis Iudæorum, audito Epheſij verbo dei ſuſceperunt

D

fidem Chriſti, diligentes omnes ſanctos ſicut mandauit dominus, hac cauſſa deo gratias agit pro conuerſione & charitate eorum, qui dignatus eſt gentes concorporare Iudæis. ¶ Vt deus domini noſtri Ieſu Chriſti, pater claritatis det vobis ſpiritum ſapientiæ & reuelationis in agnitione illuminatos habere oculos cordis veſtri, ad hoc vt ſciatis quæ eſt ſpes vocationis eius, quæ diuitiæ hæreditatis gloriæ eius in ſanctos.) Manifeſtum eſt quia ideo ſe orare dicit pro eis, vt fidei ſuæ ſpem cognoſcant in remuneratione cœleſti, quia cum plene ſcierint qui fructus eſt credentium, propēſiores fient circa excolendam religionem. Iam enim in huiuſmodi profectus fore videtur, qui ſi antequam ſciant promiſſionis gloriam, tam deuoti ſunt, propenſiores fient neceſſario cū cognouerint. Claritatis tamē patrem vocat deum, & Chriſti deum, cum verus pater Chriſti ſit deus, & deus creaturę. Sed & ipſe dominus eadem dicit: Vado ad patrem meum, & Ioan.20. patrem veſtrum, deum meum, & deum veſtrum. Totius ergo claritatis pater eſt, quia ab ipſo eſt omnis claritas & poteſtas & dignitas. Eſt & pater Chriſti, ſed aliter, quia hic verus

rum in Chriſto, Iudæis enim promiſſus erat Chriſtus, non A
gentibus) vt propenſius gratias agant deo per Chriſtum,
qui miſericordia ſua fecit illos participes ſpiritalium, cum
eſſent carnales. Ideo tamen circunciſio, ait, in carne manu
facta, vt ſignificaret aliam non manu factã ſpiritalẽ. ¶ Nunc
autem in Chriſto vos qui aliquando longe eratis, facti eſtis
propè in ſanguine Chriſti.) Adhuc donum & gratiam dei
commendat, cui nos ſemper velut obnoxios gratias vult
referre: Idcirco enim ſanguine Chriſti proximos nos deo
factos memorat, vt quãtum affectum circa nos habeat deus,
oſtenderet, qui pro nobis filium ſuum mori permiſit, vt &
nos in fide eius durantes omnibus exitiis pro illo nobis il-
latis non cedamus, ſciẽtes plus illum de nobis mereri, quàm
quæcunque ab inimicis poſſunt inferri. Ille enim cum ſit do-
minus, & nullius egeat, obtulit ſe pro nobis, vt non illi ſed
nobis magis proficeret. Nos enim etiam ſi nobis non pro-
ficeret, forte cogeremur mori pro ipſo domino ſerui: quã-
to magis cum nõ ſolum illius, ſed & noſtra mors nobis præ-
ſtet effectum? ¶ Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit vtráque
vnum, & medium parietem maceriæ ſoluens Inimicitias in B
carne ſua.) Pacem fecit inter circunciſionem & præputium
paſsio ſaluatoris. Inimicitia enim, quæ velut paries media e-
rat, & diuidebat circunciſionem à præputio, & præputium
à circunciſione, hanc ſoluit ſaluator, dans legem vt neque
Iudæus præſumens de circunciſione reprobaret gentilem,
neque gentilis fidus de præputio, id eſt, de paganitate abo-
minaretur Iudæum, ſed vt ambo innouati, vnius dei fidem
ſequerentur in Chriſto. Omnia enim quæ docuit ſaluator,
tunc firmauit cum reſurrexit. Parietem tamen qui medius
erat diuidens inter legem factorum & gentilitatem, mace-
riam ſiue ſpem ſignificauit, id eſt, non parietem ſtabilem
neque robuſtum, quia neque gentilitas firma res erat, quaſi
ab homine inuẽta, neque circuncisio & neomeniæ, eſcarum
& ſacrificiorum vel ſabbatorum ſtabilis & fixa obſeruatio.
Sic enim data ſunt vt ceſſarent adueniente Chriſto. Quan-
uis enim deus hæc dederit, ſed ad tempus: fidei autem fir-
ma & ſine ſucceſſore eſt prædicatio. ¶ Legem mandatorum
in decretis euacuans vt duos conderet in ſe in vno nouo
homine faciens pacem.) Hoc eſt quod ſupra ſummatim me-
moraui: quia legem quæ data erat Iudæis in circunciſione, C
& in neomeniis, & in eſcis, & in ſacrificiis, & in ſabbato, eua-
cuauit, hoc eſt, ceſſare iam iuſsit, quia oneri erant: & ſic fe-
Actuum.15. cit pacem. Vnde Petrus Apoſtolus dicit in actis apoſtolo-
rum: Quid imponitis iugum ſupra ceruicem fratrum, quod
neque patres noſtri, neque nos potuimus portare? ¶ Vt ex-
hiberet & reconciliaret ambos in vno corpore deo per cru
cem.) Sublata inimicitia, morte ſua Chriſtus prius populos
inter ſe reconciliauit, deinde deo patri pacificos fecit, vt ho
mines naturæ vnius: quia diuerſi facti fuerant per errorem
membra efficerentur vnius corporis noui, cuius caput Chri
ſtus eſt. ¶ Interficiens inimicitiam in ſemetipſo, & veniens
euangelizauit pacem vobis qui longe, & pacem iis qui iux-
ta: quia per ipſum habemus acceſſum vtrique in vno ſpi-
ritu ad patrem.) Idem ſenſus eſt. Interfecit enim inimici-
tiam in ſe, dum pro omnibus tam Iudæis quàm gentilibus
mortuus eſt. Omnibus enim profecit mors ſaluatoris. Re-
ſurgens enim à mortuis damnata morte, quæ tenebat om-
nes, oſtendit quam ſpem haberent credentes in eum. Hinc D
mandauit prædicationem qua omnes conuocarentur ad deũ
patrem in vnitate ſpiritus ſciſſa diſcordia, vt ſiue Iudæi (qui
prope ideo dicuntur, quia ipſorum patribus facta promiſ-
ſio eſt) ſiue gentiles (qui ideo longe dicuntur, quia dei le-
gem non receperunt datam per Moyſem) ſublato præte-
rito ritu ſuſciperent fidem Chriſti, per quam efficerentur
vnum. ¶ Ergo iam non eſtis hoſpites & incolæ, ſed eſtis ci-
ues ſanctorum, & domeſtici dei.) Admonet illos vt me-
mores ſint beneficiorum dei, quia cum longe eſſent à co-
gnitione & timore dei, miſericordia eius adiuncti ſunt vt
fierent participes eorum qui prope deum erant, ciues facti
filiorum dei. Sicut enim quæcunque gens Romanorum pa-
cem ſequi deſiderauit, oblatis donis ſuſcepta eſt vt eſſent
ciues Romani, quemadmodum è Tharſo Cilicienſes, vnde

A apoſtolus ciuem Romanum ſe dicit: ita & quicunque fidei
ſe Chriſtianæ ſociauerit, fit ciuis ſanctorum, & domeſticus
dei. ¶ Superædificati ſupra fundamentum apoſtolorum &
prophetarum.) Hoc eſt, ſupra nouum & vetus teſtamẽtum
collocati. Quod enim apoſtoli prædicauerunt, prophetæ
futurum dixerunt, quamuis dicat ad Corinthios: Deus, in- 1. Corin.12.
quit, primum poſuit in eccleſia apoſtolos: ſecundo, prophe-
tas. ſed hi alij prophetæ ſunt. Illo enim loco de ordinatione
eccleſiæ diſputat, hic vero de fundamento eccleſiæ. Pro-
phetæ enim diſpoſuerunt. nam apoſtoli fundamenta iece-
runt. Vnde dicit dominus ad Petrum: Super iſtam petrã æ- Matth.16.
dificabo eccleſiam meam. hoc eſt, in hac catholicæ fidei cõ-
feſſione ſtatuo fideles ad vitã. Nam & Dauid diſpoſuit do-
mum dei, & ſignauit locum vbi fieret, Salomon verò fun-
dauit eam. ¶ Ipſo angulari lapide Chriſto Ieſu, in quo om-
nis ſtructura compacta creſcit in templum ſanctum in do-
mino, in quo & vos coædificamini in habitaculũ dei in ſpi-
ritu.) Hic ſenſus eſt vnde dominus ait: Super iſtam petram
ædificabo Eccleſiam meam. Duos enim populos in ſe ſuſce Ibidem.
B pit ſaluator, & fecit vnum in domino, ſicut & lapis angula-
ris duos parietes continet in vnitate domus firmatos. Fide-
les enim ſuperficies ſunt templi dei in ſpiritu conuerſantes,
vt poſſint hæredes fieri cœleſtis habitationis.

CAPVT TERTIVM.

HVius rei gratia ego Paulus vinctus Chriſti pro
vobis fratribus.) Quoniã diſpoſitionem clemen-
tiæ quæ fuerit ante mundum erga ſalutem gen-
tium oſtendit, nunc ſe legatione huius doni fungi
dei prouiſione Chriſto mittente declarat. Dominus enim
poſt reſurrectionem ſuã apoſtolos ſuos vice ſua miſit præ-
dicare, hunc dirigens ad conuerſionem gentium. Sic enim
dixit ad eum: Vade, ego longe ad gentes mittam te. Do-
minico ergo vſus verbo eſt cum dicit: Vobis qui longe, &
pacem iis qui iuxta. ¶ Si tamen audiſtis diſpenſationem gra-
tiæ quæ data eſt nobis in vos.) Vult eos ſcire quia dei iu-
dicio à Chriſto miſſus eſt prædicare gentibus myſterium
gratiæ dei. ¶ Secundum reuelationem notum mihi factum
C eſt myſterium, ſicut ante ſcripſi in modico, prout pote-
ſtis intelligere prudentiam meam in myſterio Chriſti.) O-
ſtenſam ſibi ſignificat reuelationem myſterij dei, de quo
prius breuiter ſe memorat ſcripſiſſe, hoc eſt temperate,
prout potuerant capere prudentiam apoſtoli in ſacramen-
to Chriſti. Quod aliis ſeculis non fuit notum filiis homi-
num, ſicut nunc reuelatum eſt ſanctis eius & prophetis, ſpi-
ritu eſſe gentes cohæredes & concorporatos & participes
promiſſionis eius in Chriſto.) Hoc aſſerit oſtenſum à deo
tempore Chriſti quod latebat, quia gentes participes fu-
turæ eſſent gratiæ promiſſæ in lege. Quod oſtenſum di-
cit prædicatoribus ſanctis & prophetis, id eſt, apoſtolis &
legis explanatoribus, non prophetis veteribus. Quamuis
enim admitterentur prius ad legem gentiles, ſed circunci-
di iubebantur: & prophetæ ſciebant gentes participes fu-
turas doni dei. nam & hoc ſignificauerunt multis in locis.
ſed hoc latuit, quia ſine circunciſione & ſabbatis & neo-
meniis & cæteris talibus gratiæ dei futuræ eſſent partici-
D pes, vt abſque lege perciperent fidem Chriſti, & ſaluaren-
tur. Hoc eſt quod dicit ſpiritu eſſe gentes cohæredes &
concorporatos & participes promiſſionis eius in Chriſto.
Qui enim ſpiritu deum colit, opere legis opus non habet.
¶ Per Euangelium eius factus ſum miniſter ſecundum do-
num gratiæ dei quæ data eſt mihi ſecundum operationem
virtutis eius.) Per prædicationem miniſterij ſui cognitum
aſſerit donum quod diſpoſuit deus gentibus iuxta virtutis
ſuæ operationem. Operatio enim virtutis eius eſt quia Chri
ſtum ſuſcitauit à mortuis, deuicta morte in qua omnes ſal-
uauit. Diſpenſatio tamen euangelij eius hæc eſt, qua a-
gnita eſt voluntas dei quia gentes ſine opere legis ſalua-
re decreuit. ¶ Mihi minimo omnium ſanctorum data eſt
hæc gratia.) Humiliat ſe cum ſe minimum dicit, ſciens
humilitatem profectum habere. Nam tantam gratiam ſi-

A bi datam dicit, vt donnm boc quod ante ignotum fuit pręteritis ſeculis, ſibi aſſerat conceſſum, vt hoc manifeſtaret gentibus. Vnde enim minimus ſanctorum omnium videri poteſt, qui antequam baptizaretur, vas electionis appellatus eſt? ¶ Vt in nationibus euangelizem inæſtimabiles diuitias.) Electum ſe probat ad prædicandum donum dei in diuitiis incomprehenſibilibus Chriſti, quas gẽtibus iam deſperatis largiri dignatus eſt, vt ſine opere ſaluarentur per fidem. Et manifeſtum eſt, quia nemo egregiũ & munus maximum per indignam mittit perſonam. Oſtendens ergo quantum à deo mereatur humiliat tamen ſe, vt meritum eius creſcat. ¶ Et illuminem quæ eſt diſpenſatio myſterij abſconditi à ſeculis in deo qui vniuerſa creauit.) Miſſum ſe dicit duplici modo docere gentes myſterium quod fuit in deo ex quo ſunt omnia, vt per eum diſcant ac intelligant Chriſtum ſemper in deo, & apud deum, & quia ſine circuncisione & cæteris legis mandatis diſpoſuit ſaluare gentes. Indigni enim inuenti ſunt Iudæi tantũ ac talem habere doctorem. Sic enim Iudæi credebant in Chriſtnm, vt legem B tamen ſeruarent: quod odibile eſt apud deum. Denique dicunt apoſtoli ad coapoſtolnm ſuum Paulum: Vides frater quot milia ſunt in Iudæa credentium? & omnes iſti æmulatores ſunt legis. Vnde factum eſt vt vas electionis ad gentes docendas miſſus eſſet, vt vel ipſi fidei ſuæ ſpem plenam haberent, nihil de lege, ſed in ſolo Chriſto ſperantes. Manifeſtato enim ſacramento Chriſti tale donum datum eſt, quod perfectæ ſalutis baberet effectum. Sicnt enim in magna vota maxima dantur apophnreta, ita & magnifico manifeſtato myſterio gaudij & lætitiæ cauſſa tam egregio munere dunati ſunt homines, quod illis ſatis ſit ad copiam ſalutarem. ¶ Vt nota fiat principibus & poteſtatibus in cœleſtibus per eccleſiam multiformis ſapientia dei.) Tantum de hoc bene ſenſit deus, vt non ſolum gentibus hunc magiſtrum darer, verum etiã vt per eum veritas Cbriſti innoteſcat ſpiritibus in cœleſtibus, qui ſunt principes & poteſtates. Poteſtates ideo, quia potẽtiores ſunt inter cęteros ſpiritus. Principes autẽ, eò quod principentur poteſtatibus, vt C agnoſcẽtes per Eccleſiã quæ multifarie ad vitã attracta eſt, in Chriſto vnius dei manere myſterium, deſinant ab errore. Id enim agitur, vt prædicatio eccleſiaſtica etiam his proficiat, & deſerant aſſenſum tyrannidis diaboli, qua ſe aduerſus dei vnius fidem impia præſumptione armauit. Qui ſenſus in Pſalmo. xxiij. præſcriptus eſt, vbi deus vniuerſitatis dominus demonſtratur, dicente dei ſpiritu per Danid: Domini eſt terra, & plenitudo eins, orbis terrarum, & vniuerſi qui habitant in eo. Et in ſubiectis, Tollite portas principis veſtri, & eleuamini portæ æternales: & introibit rex gloriæ. Quis eſt iſte rex gloriæ? Dominus virtutum ipſe eſt rex gloriæ. Dicitur ergo bis principibus qui in errore ſunt in cœleſtibus, ſiue miniſtris eius in terris, vt auferant portas principis ſui, id eſt, diaboli de mentibus ſnis, per quas multorum deorum aſſerendorum error intrauit. Sunt enim temporales, quia omnis fallacia tempore clauditur. Iter enim impiorum peribit. Vt autem æternas portas

Pſalm 5.

D eleuent, hortante iuſtitia admonentur, quia veritas in ſempiterna ſecula perſeuerat. Vnde ait in pſalmo. cxvij. Hæc porta domini, iuſti intrabunt per eam. Manifeſtum eſt enim qnia iuſti per fidem intrant in cœlos in regnum dei. Quod nunquam corrumpi Daniel propheta teſtatur, dicens inter cætera: Exurget regnum aliud incorruptibile.

Daniel.2.

Impij autem per incredulitatem intrant in infernum tartareum. Hic ergo rex gloriæ Chriſtus eſt, qui deuicta morte reſurgẽs apparet dominus eſſe & rex gloriæ. Virtute enim poteſtatis ſuæ qua ſubegit inferos, manifeſtatur quia ipſe eſt filius dei, qui vnius dei regnum in cœlis & in terris eſſe ad condemnationem tyrannidis diaboli prædicauit. ¶ Secundum propoſitum ſeculorum in Chriſto Ieſu domino noſtro, in quo habemus libertatem in confidentia per fidem ipſius.) Manifeſtatum dicit Chriſtũ ſeculo, quo propoſuit deus oſtendere myſterinm ſuum pro ſalute humana, vt cognitio myſterij dei murtalibus conferret ſalutem, vt quaſi dedicatio regni Chriſti banc gratiam credẽtibus pro

A apophoretis largiretur. Licet enim infectum ſit, nouum tamen videtur ignoranti creaturæ. ¶ Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis, quæ ſunt in gloria veſtra.) Manifeſtata ſpe quæ eſt in myſterio Chriſti, commonet ne ſcandalum patiantur propter tribulationes quæ ſanctis à perfidis irrogantur. Ad gloriam enim pertinet illorum, ſi in tribulatiune magiſtri non fuerint ſcandalizati diſcipuli, bac ſpe firmati, quia fidelium preſſurę futuri ſeculi gloria etigentur. Hæc enim fidelium probatio eſt, ſi fidei ſuæ ſpem aduertant. ¶ Huius rei gratia flecto genua mea ad patrem domini noſtri Ieſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur, vt det vobis ſecundum diuitias maieſtatis ſuæ virtutem confirmari in ſpiritu ſuo.) Hoc flexis genibus precari ſe dicit, vt quia dignatus eſt aduocare gentes ad cognoſcendum myſterium voluntatis eius, hoc etiam donet, quia diues eſt, vt nutu eius firmentur in ſpiritu, boc eſt, vt non illos perturbeot carnalia exitia illata à perfidis, ſed ſint ſtabiles expectantes in futuro huius rei mercedem. ¶ In interiore homine habitare Chri-B ſtum per fidem in cordibus veſtris.) In eo petit eos magis firmari, vt non ambigant, ſed magis credant Chriſtum habitare in ſe, quem non vident his oculis, vt ſpiritus datus hoc eis per dei donum infundat, vt certi ſint de Cbriſto quod viuit, & filius dei eſt, & habitat per fidem in cordibus noſtris, vt cum fidem eius habemus in cordibus noſtris, ipſum habere videamur. Quod eo proficit, vt ſecuri ſimus de auxiliis eius, quia non deſerit nos, ſed ſemper adeſt propter fidem ſuam quam videt in nobis: quippe cum ideo ſpiritus eius, qui & dei patris eſt, detur oobis, vt vice eius tutos præſtet nos ſi ei aſſentiamus, vt occulta reuelet, per quẽ vtique ipſum in nobis habitare ambigere non debemus. Eſt enim hic alius Paracletus: inter quos perſonarum diſtantia eſt, non naturæ: qnia & de eius accipit, & à deo procedit. In quibus enim naturæ vnitas eſt, inuicem ſni ſunt. Vnde dicit dominns: Omnia patris mea ſunt, & mea omnia patris. Ioan.17. ¶ Vt in charitate radicati & fundati poſſitis com-C prehendere cum omnibus ſanctis quæ ſit latitudo, & longitudo, & altitudo, & profundum.) Hoc præſtare dicit habitantem ſpiritum vel Chriſtum in nobis, vt fundati ſimus in charitate dei deuincti beneficiis eius, & poſſimus cum ſanctis, qui ſunt Apoſtoli & Prophetæ, immenſum & inæſtimabilem cognoſcere deum, omnia excedentem maieſtate virtutis ſuæ. Cum enim dicit latitudo, & longitudo, & altitudo, & profundum: hoc vtique ſignificat, vt ſicut in ſphæra tanta longitudo eſt quanta latitudo, & tanta altitudo quantum & profundum, ita & in deo omnia æqualia ſunt immenſitate infinitatis. Sphæra enim definito modo concluditur. Deus autem non ſolum implet omnia, ſed & excedit. Nec enim clauditur, ſed omnia intra ſe habet, vt ſolus ineffabilis & infinitus babeatur, & gratiæ huic inſufficienter agantur, qui cum tantus ſit, dignatus eſt per Chriſtum hominem viſitare peccatis & morti ſubiectum. ¶ Cognoſcere quoque ſupereminentem ſcientiã charitatis Cbriſti.) Poſt dei patris infinitam & incomprehenſibilem co-D gnitionem & inenarrabilem clementiam, Chriſti quoque agnoſcere nos vult charitatem, quia ſupereminentis eſt ſcientiæ, & ſubintelligitur humanæ, vt ſuper ſcientiam bominum habeatur dilectio Cbriſti. Quis enim poteſt colligere myſterij huius charitatis rationẽ, vt & deus hominis cauſſa homo naſceretnr, deinde moreretur pro hominibus, pro ſeruis dominus, pro creatura creator, pro impiis pius? Propter quid ita dilexit nos? Aut vt quid noſtrum haberet qui nullius indiget? nunquid non charitas hæc ſuper ſcientiam bominum eſt? Ant qnis hominnm hanc poterit charitatem alicui exhibere, quamqnàm impar ſit, ac per hoc ſupereminet bumana commenta? Hoc ergo vult nos ſcire, quia ſenſus noſter aſſequi non poteſt nec perſpicere profunditatem beneficiorum Cbriſti erga nos: vt proinde ſemper ei ſupplices & deuoti, & qui debitis nulla ratione ſatisfacere poſſumus, vel in fide eius vſque ad mortem perſeueremus. Ille enim pro magnificentia maieſtatis ſuæ ea geſſit pro nobis, quæ ſibi indigna ſunt, vt &

nos

nos inquantum poſſimos ei famulemur. ¶ Vt impleamini in A omnem plenitudiuem dei.) Quia fides neqoe in ſolo patre integra eſt, neque in ſolo filio perfecta, ideo adiecit: Vt impleamini, ait, ın omnem plenitudinem dei. vt confeſſione & gratiarum actione ſicut patri, ita & filio honorıficentia referuetur, & omnia quæ à deo patre ſunt, per filium facta & reſtaurata credantur, vt ſit plena perfectio diuinitatis in profeſſione credentium. Nihil enim deerit Chriſtiano, quãdo deum patrem per omnia immenſum eſſe cognoſcıt, charitatem quoque Chriſti ineffabilem & ſupereminentem ſcientiæ humanæ profitetur. ¶ Ei autem qui poteſt ſuper omnia facere abuudantius quàm petimus aut iutelligimus ſecuudum virtutẽ quæ operatur in nobis, ipſi gloria ın Chriſto Ieſu, & iu eccleſia, & in omuia ſecula ſeculorum. Amẽ.) Ad patris perſonam hæc refert, vt quia melius ſcit quæ vtilia & quæ non petenda ſunt, & quando danda, & qualia & quanta opus ſint, ipſe gubernet prouidentia & virtute ſua ſibi credentes. Cui ideo gloria ın Chriſto Ieſu, quia per ipſum omnia præſtat nobis: & quia honor patris in filio eſt, & B in eccleſia, id eſt, in populo quẽ ſibi adoptare dignatus eſt. In claritate enim filiorum, gloria patris eſt, dicẽte domino: Math. 5. Sic luceat lumen veſtrum coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & magnificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt. In ſecula ſeculorum amen. id eſt, in æternum veritas.

CAPVT QVARTVM.

OBſecro itaque vos ego vinctus in domino, vt dignè ambuletis vocatıone qua vocati eſtis.) Hortatur eos, vt recte incedentes in præceptis domini, ad promiſſam gloriam poſſint peruenire. Sicut enim peritus medicus obſecrat infirmos, vt bene ſe agentes poſſint ſalutarem recipere valetudinem, ita & magiſter gentium hortatur vt fidei ſuæ digna opera ſacientes poſſint percipere quæ promiſſa ſunt ſanctis, ſciens gloriæ ſuæ eſſe huius rei profectum. ¶ Cum omni humilitate animi & modeſtia, eum magnaoımitate ſufferentes inuicem in charitate, ſolicitè ſeruãtes vnitatis ſpiritum in vinculo pacis.) Núc C diſſenſionem prohibet, charitati autem ſtudendum monet, ne ſpiritum vnitatis & pacis amittãt, ac per hoc vt inuicem ſe ſufferant cum patientia. Modeſtia enim profectum parit, quia cum ſe inuicem tolerant cum lenitate animi monẽtes, corriguntur ad effectum, & pax in eis manebit, per quã filij dei non immerito vocabuntur, quia dixit dominus: Math. 5. Beati pacifici quoniam filij dei vocabuntur. Perturbatio enim & inquietudo contentionem facit, quæ ſolet etiam ea quæ mala nouit, velle defendere, ne cedere videatur. Hinc oritur diſcordia, quæ corrumpit pacis fœdera. Vnum corpus, & vuos ſpiritus, ita vt vocati eſtis in vna ſpe vocationis veſtræ.) Propter pacem & concordiam hæc ſubiecit, vt quia vnum corpus eſt eccleſia, vnum ſapiat populus, quia vnum eſt quod creditur. ¶ Vuos dominus, vna fides, vnum baptiſma, vuus deus & pater omnium, qui ſuper omnes eſt, & per omues, & in omnıbus nobis.) Adhuc vnitatem com- D mendat, vt quia vuitas eſt ad quam vocamur, iu nullo diſſentiamos. Si enim vnus eſt dominus, id eſt Chriſtus, ſicut Math. 23. & ipſe ait in euangelio: Quia magiſter veſter vnus eſt Chriſtus: Vna fides, vnum baptiſma, vnus deus & pater omniũ, qui ſuper omnia eſt, & per omnes, & in omnibus credentibus: vnus debet eſſe & animus populi, quia hæc quæ enumerat, vnitatis ſunt. Concordant enim in omnibus. Patrem tamen deum, quia nulli debet quod eſt, ſuper omuia eſſe dixit, & per omnes. Ideo per omnes, quia ex eo omnes: & neceſſe eſt vt ſuper hæc omoia ſit, quæ ex eo ſunt: Et iu omnibus nobis, id eſt, fidelibus. In nobis eſt enim per confeſſionem, quia eum fatemur, & quia ſpiritum ſuum dedit nobis, per quem ſine dubio in nobis eſt. In Paganis non eſt, quia pater Chriſti negatur eſſe ab illis. ¶ Vnicuiqoe autem Romm. 12. noſtrum data eſt gratia ſecundum menſurã donationis dòmini noſtri Ieſu Chriſti.) Nunc, ne quia diuerſa in hominibus dona ſunt, putarentur officere voitati, hoc purgat non eſſe contratium, quia in donis officiorum diuerſitas eſt, non naturæ. Voicuique autem tantum dicit dari gratiæ, quantum A donare dignatus fuerit dominus: non tamen ſine æquitatis mẽſura: quia vnicuique pro viribus tribuit, vt tantum hauriat quantum ſitit. ¶ Propter quod dicit: Aſcendens in altum, captiuam duxıt captiuitatẽ, dedit dona hominibus. Hoc ſcriptum eſt in Pſalmo ſexageſimoſeptimo. Dona tamen hæc poſt triũphos cœpit largiri. Vıncens eſt enim mortem exaltatus in cruce, ſicut ipſe dixerat. Ait enim: Cũ ex- Ioan. 12. altatus fuero à terra, omnia traham ad me. Expoliauit inferos, cum captiuos quos ex prȩuaricatione Adȩ, aut propriis captos peccatis in conditione tenebant, abſtulit conſentiẽtes ſibi, & aſcendens inde in cœlos induxit. Ex quibus aliquanti reſurgentes in corporibus, multis apparuerunt ad teſtimonium euictæ mortıs, vt qui forte Chriſti reſurrectıonem credituri nõ eſſent, ex horum reſurrectione quos mortuos ſcirent, rei fierent. Hos enim viderunt quos cognoſcerent dudum vixiſſe. Quamuis captiui inuiti & alieni ducantur, ſaluator tamen & ſuos duxit, & voluntarios. Apparentia enim ſua dum laceſſit deſiderantes liberari, cepiſſe B illos dicitur. ¶ Quod autem aſcendit, quid eſt niſi quia etiam deſcendit in inferiora terræ?) Verum eſt, quia ideo deſcendit, vt aſcenderet, non ſicut homines, qui ad hoc deſcenderunt, vt illic remanerent. Ex ſententia enim tenebãtur apud inferos: quæ ſententia ſaluatorem tenere non poterat, quia vicit peccatum. Triumphato ergo diabolo deſcendit in cor terræ, vt oſtenſio eius prædicatio eſſet mortuorum, vt & quotquot cupidi eius eſſent, liberarentur. Nec poterat non aſcendere, qui ad hoc deſcenderat, vt vi poteſtatis ſuæ calcata morte, cum captiois quorum cauſſa pati ſe permiſit, reſurgeret. ¶ Qui deſcendit, ipſe eſt qui aſcendit ſuper omnes cœlos, vt ımpleret omnia.) Hoc eſt quod dicit dominus: Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui de- Ioan. 3. ſcendıt de cœlo, filius hominis qui eſt in cœlo. Quod quidem & in pſalmo continetur. Ait enim: A ſummo cœlo e- Pſalm. 18. greſſio eius, & regreſſus eius vſque ad ſummum eius. Hic ergo deſcendens è cœlis in terrã, homo natus eſt, pòſt mortuus deſcendit ad inferos, ex quibus tertio die reſurgens, C ante omnes mortales aſcendit ſuper cunctos cœlos, vt illuſam mortem oſtenderet creaturæ. ¶ Et ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem prophetas, alios verò Euangeliſtas quoſdam verò Paſtores & magiſtros ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterij.) Apoſtoli, epiſcopi ſunt. Prophetæ verò explanatores ſunt ſcripturarum, quamuis inter ipſa primordia fuerint Prophetæ, ſicut Agabus, & quatuor virgines prophetantes, ſicut continetur in Actis Apoſtolorum, ſed propter rudimenta fidei cõmendanda: nunc autem interpretes Prophetæ dicuntur. Euangeliſtæ, diaconi ſunt, ſicut fuit Philippus. nam quamuis non ſint ſacerdotes, euangelizare tamen poſſunt ſine cathedra, quemadmodum & Stephanus & Philippus me- Acto. 7. moratus. Paſtores ſunt & poſſunt eſſe lectores, qui lectio- Act. 21. nibus ſaginent populum audientem: quia non in pane tan- Math. 4. tum viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit ex orẽ dei. Magiſtri verò exorciſtæ ſunt, quia in eccleſia ipſi cõ- D peſcunt & verberant inqoietos: ſiue ij qui lectionibus imbuendi, infantes ſolebant imbuere, ſicut mos Iudæorum eſt, quorum traditio ad nos tranſitum fecit, quæ per negligentiam obſoleuit. Inter iſtos poſt epiſcopum plus eſſe intelligitur, qui propter reſeratum occultum ſcripturarum ſenſum prophetare dicitur, præſertim quia futurȩ ſpei verba depromit. qui ordo nunc poteſt eſſe presbyterij. Nam in epiſcopo omnes ordines ſunt, quia primus ſacerdos eſt, hoc eſt, princeps eſt ſacerdotum, & propheta, & euangeliſta, & cætera adimplenda officia eccleſiæ in miniſterio fidelium. Tamen poſtquàm omnibus locis eccleſiæ ſunt conſtitutæ: & officia ordinata: aliter compoſita res eſt, quàm cœperat. Primùm enim omnes docebant, & omnes baptizabant, quibuſcunque diebus vel temporibus fuiſſet occaſio. Nec enim Philippus tempus quæſiuit aut diem quo eunuchum baptizaret, neque ieiunium interpoſuit. Neque Paulus & Syleas tempus diſtulerunt quo Optionem carceris baptizarent cum omnibus eius. Neque Petrus diaconos habuit, aut diem quæſiuit quando Cornelium cum omni domo eius baptizauit, nec ipſe, ſed iuſſit fratri-

bus qui cum illo ierant ad Cornelium ab Ioppe. Adhuc e- A
nim præter ſeptem diaconos nullus fuerat ordinatus. Vt er
go creſceret plebs, & multiplicaretur, omnibus inter initia
conceſſum eſt & euangelizare, & baptizare, & ſcripturas
in eccleſia explanare. At vbi autem omnia loca circumple-
xa eſt eccleſia, conuenticula conſtituta ſunt, & rectores &
cætera officia in eccleſiis ſunt ordinata, vt nullus de clero
auderet qui ordinatus non eſſet, præſumere officium quod
ſciret non ſibi creditum vel conceſſum. & cœpit alio or-
dine & prouidẽtia gubernari eccleſia: quia ſi omnes eadem
poſſent, irrationabile eſſet, & vulgaris res & viliſſima vi-
deretur. Hinc ergo eſt vnde nunc neque diaconi in popu-
lo prædicant, neque clerici vel laici baptizant, neque quo-
cunque die credentes tinguntur, niſi ægri. Ideo non per
omnia conueniunt ſcripta Apoſtoli ordinationi quæ nunc
in eccleſia eſt, quia hæc inter ipſa primordia ſunt ſcripta.
Nam & Timotheum presbyterum à ſe creatum epiſco-
pum vocat, quia primi presbyteri epiſcopi appellabantur:
vt recedente eo ſequens ei ſuccederet. Denique apud Ae- B
gyptum presbyteri conſignant ſi præſens non ſit epiſco-
pus. Sed quia cœperunt ſequentes presbyteri indigni inue-
niri ad primatus tenendos, immutata eſt ratio, proſpicien-
te concilio, vt non ordo, ſed meritum crearet epiſcopum,
multorum ſacerdotum iudicio conſtitutum, ne indignus
temere vſurparet, & eſſet multis ſcandalum. In lege na-
ſcebantur ſacerdotes ex genere Aaron Leuitæ. Nunc enim
omnes ex genere ſunt ſacerdotali, dicente Petro apoſtolo:
1.Pet.2. Quia eſtis (inquit) genus regale & ſacerdotale. Ideóque
ex populo poteſt fieri ſacerdos. ¶ In ædificationem cor-
poris Chriſti.) Eccleſiæ ordinationem ad compaginatio-
nem humani generis, in profeſsionis vnitate dicit compo-
ſitam, vt diuerſi dignitate, in Chriſto omnes ſint vnum
caput habentes Chriſtum, hoc eſt, authorem vitæ. ¶ Do-
nec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionem
filij dei.) Tandiu dicit manere ordinationem, quamdiu
cuncti deſtinati ad vitam vnius ſint fidei in cognitionem
Chriſti. ¶ In virum perfectum, in menſuram ætatis ple- C
nitudinis Chriſti.) Ita elaborandum hortatur vt perfe-
ctio fidei apprehendatur. Cuius hæc ratio eſt, vt Chriſtum
perfectum & plenum deum teneat fides, ne menſura hu-
mana metiatur, ſed in plenitudine diuinitatis quaſi per-
fectus deus habeatur. Nec enim perfectum dicens virum,
temporali ætate & menſura ſignificat, ſed per hoc dictum
perfectos nos vult fieri in plenitudine intellectus diuinita-
tis filij dei. ¶ Vt vltra nõ ſimus paruuli neque fluctuantes,
& circunferamur omni vento doctrinæ in nequitia homi-
num in aſtutia ad remedium erroris.) Fundatos & ſtabiles
Matth.16. eſſe nos vult in diſciplina fidei catholicæ, quam Petrus a-
poſtolus reuelante deo profeſſus eſt, nec ventilari nos ob-
errantes per diuerſarum hæreſum peſtilentioſas aſſeuera-
tiones nequitia humana inuẽtas, vt per has fallentis inimi-
ci ſub veri nomine error poſſit afferri. Hoc enim reme-
dium eſt falſitatis, vt ſub prætexto veritatis inducat erro-
rem. Et non ſolum ſub veri nomine, ſed & ne ſicut ante ac-
ceptã fidẽ ſenſu humiles vagabamur per diuerſos errores, D
fideles facti diſcurreremus fragiles & dubij: de ſpe promiſ-
ſa commonet, quia iam Chriſtiani facti fundati eſſe debent,
quia ambiguitas in fide noſtra non eſt, commendatur enim
virtute prodigiorũ. ¶ Veritatem autem facientes in chari-
tate, augeamus in ipſum omnia, qui eſt caput Chriſtus.)
Hanc dicit eſſe veritatem, vt amorem Chriſti reſpicientes
quo dilexit nos, & tradidit ſe pro nobis, omnia ſubiiciam*
ei, ſcientes quia omnium eſt author vitæ, vt quaſi capitis
membra ſubdantur. Vt ſi alij errore vel maleuolentia non
fatentur omnia caput habere Chriſtum, quia ab ipſo facta
ſunt voluntate patris: nos tamen qui catholicæ fidei adhę-
remus, hoc omni deuotione & cura agere debemus, vt huic
fidei non damnum, ſed lucrum afferamus, perſeuerantes in
hac aſſeueratione, vt comprimantur prauæ mentis collo-
quia aduerſus veritatem armata. ¶ Ex quo totum corpus
compactum & connexum per omnem iuncturam ſubmini-
ſtrationis, in menſuram vniuſcuiuſque partis incrementum
corporis facit, ad ædificationem ſui in charitate.) Qua ra-

tione Chriſtum caput eſſe omnium dixerit, docet. Ex ipſo
enim, inquit, omne corpus, id eſt, omnis chorus archange-
lorum & potentiarum, principum & poteſtatum ſubſiſtit.
Quamuis enim ſingula hæc numeros proprios habeant, &
ſint legiones, vt ipſe dominus dixit: quia ab vno tamẽ per
vnum ſunt, ſimul omnia vnum corpus appellat. Sicut enim
membra cum ſint vnius corporis, diuerſa tamen ſunt actu
& dignitate: ita & creatura condita eſt à deo per Chriſtum,
vt à Cherubim & Seraphim potẽtiis quæ ſub ſede dei ſunt,
& angelis quos ipſe dominus ſanctos appellat, quaſi quæ-
dam concatenatio ſit, vſque ad firmamentum ordinata de-
ſcendens, vt totum & iunctum ſit, & meritis tamen diſcer-
natur. Meritis dico, non ſolum officiorum, ſed & natura-
rum. Nec enim quia iuncta dicit omnia, vnius erunt natu-
ræ. Sed quod in corpore membra faciunt diſcreta officiis,
non natura: ita & in his omnibus non membra, ſed naturæ
ipſæ faciunt diſtinctiones. Hoc eſt ergo quod laboratur, vt
ad vnum ſenſum redigatur creatura, & in ſenſu vnum ſit
corpus, dum omnium vna profeſſio eſt, vt concordet in
charitate creatoris ad ſuum profectum. Reædificat enim ſe
in templum domini, deſtructa enim fuerat demẽtia & fu-
rore diaboli. ¶ Hoc ergo dico & teſtor in domino, vt non Roma.1.
ambuletis ſicut & gentes ambulant in vanitate mentis ſuæ,
obſcurati intellectu, alienati à fide dei per ignorantiam quę
eſt in ipſis.) Manifeſtato creatore, & ratione oſtenſa quam
ſequi debeat creatura, in fide dei dumtaxat, conteſtatur
illos in deum, vt non aliter incedant vel ſentiant quàm do-
centur, ne ſimiles gentilibus inueniantur, qui nec fidem re-
cipiunt, nec conuerſationem quam mandat lex, obſcurum
habentes ſenſum, ne contemplentur diuini nominis veri-
tatem. Vana enim ſectantes quæ ſunt idololatria, infrænan-
tur à diabolo, ne vnius dei iter incedant, vt ſocios illos ſuæ
perditionis efficiat. ¶ Propter ignorantiam, quæ eſt in illis,
& duritiam cordis illorum, qui deſperantes ſemetipſos tra-
diderunt impudicitiis, in operationem immunditiæ omnis
& auaritiæ.) Gentiles futuræ reſurrectionis deſperatione
cæcitatem cordis habere ſignificat. Quaſi enim vltra non C
futuri vitam ſuam contaminant turpiſſima operatione, no-
lentes ſe ſubiicere legi fidei, quia prohibet voluptatẽ pro-
pter ſpem vitæ futuræ. Quam hi idcirco ridendam cẽſent,
vt iure dehoneſtare ſe, & aliena appetere auida cupiditate
videantur, quaſi poſt hanc tranſpunctionem nulla ſit vita.
¶ Vos autem non ita didiciſtis Chriſtum, ſi tamen illum au-
diſtis, & in illo edocti eſtis, ſicut eſt veritas in Ieſu.) Mani-
feſtum eſt Chriſtianos non deſperationem poſt mortem
hanc didiciſſe, ſed ſpem ad vtramque. Fidelibus enim vi-
ta, perfidis verò promittitur mors, quæ eſt pœna æterna,
vt ſiue mors, ſiue vita in Chriſto diſcatur: quia qui eum ſe-
quitur, per eum reſurget ad vitam. qui verò diſcernit ſe
ab eo, per eum mancipabitur gehennæ. ipſo enim indican-
te damnabitur. Et quoniam ſunt quidam in eccleſia qui ſub
nomine Chriſti non ſequuntur Chriſti veritatem, ideoque
ſicut eſt, inquit, veritas in Ieſu: vt ſi ita docti ſunt vt eſt
veritas in Ieſu, tunc Chriſtum didiciſſe, & illum audiſſe, &
in illo docti eſſe videantur. Chriſtus enim de ſe docet quid D
ſit, & quantus credendus ſit, & quæ ſpes in eo ſit, & qua-
les debeant eſſe credentes. Qui enim didicit Chriſtum, ſcit
illum à mortuis reſurrexiſſe, vt forma eſſet fidelibus. Id-
eoque magna ſpes eſt pro iſta morte amantibus deum.
¶ Vt exponatis ſecundum priorem conuerſationem vete- Coloſ.3.
rem hominem, qui corrumpitur ſecundum deſideria erro-
ris.) Qui Chriſtum audiuit, hoc didicit, vt recederet à cõ-
uerſatione priſtina, quam veterem hominem nũcupat pro-
pter præteritum ignorãtiæ tempus. Homo itaque vnus at-
que idem eſt: qui ſi priſtina vitia ſequitur, vetus dicitur. ſi
autẽ in nouitate vitæ ambulat alienus à ſeculari errore, qui
eſt ſiue in affectu, ſiue in ſenſu rudis dicitur, non vtique
ſubſtantia carnis aut animæ, ſed intellectu, & conuerſatio-
nẽ vitæ. Corruptus tamen vetus homo dicitur propter a-
dulterum ſenſum, & turpem vitam. ¶ Renouamini autem Roma.5.
ſenſu mentis veſtræ, & induimini nouum hominem, qui ſe- Coloſ.3.
cundum deum creatus eſt in veritate & iuſtitia.) Iuſtum &
verum eſt rectam viam ſequi: Hic autem rectam viam ſe-
quitur,

A quitur, qui deuotus creatori ſuo in voluntate eius ambulat, quam gentilitas neſcit. Innouatus enim ſpiritu mentis, nouum hominem dicitur induens, qui eſt Chriſtus. Chriſtum enim induitur, qui per fidem renatus in Chriſto, æmulus eſt vitæ quam tradidit Chriſtus, vt iuxta deum creatus videatur. In eo enim quis creatur, in quo ſapit: & ideo veritas & iuſtitia dei à gentibus ignoratur. Cum enim credentes deum agnoſcunt creatorem, ſeruantes mandata eius, & Hebr. 12. iuſtitia & veritate creantur. ¶ Propter quod depoſito men- 1. Pet. 2. & 4. dacio loquimini veritatem vnuſquiſq; cum proximo ſuo, Zacha. 8. quoniam ſumus inuicem membra.) Quia in veritate & iuſtitia creati ſumus renati in baptiſmate: idcirco vt in eo maneamus, mendacium deponere iubemur, aſſumpta veritate: nec dolo aliquid cum fratre agere: vt quia vnius corporis membra ſumus, cauſſis noſtris in veritate inuicē faueamus.

Pſalm. 4. ¶ Iraſcimini, & nolite peccare.) Quoniam iraſci quis non poteſt prohiberi: quippe cum ira motus ſit naturalis conceptus ex cauſſis, qui ſolet ad profectum pertinere delinquentis: idcirco iraſcendum dicit, sed commonet ne per iram peccetur. B Solemus enim modum egredi dū iraſcimur, & inuenimur ipſi peccare, qui peccantes arguimus, dū plus iraſcimur, & amplius oneramus peccantem, quàm meretur. Hoc ergo docet, vt ipſa ira cum moderatione ſit, neque nimium quis iuſtum ſe præbeat delinquenti: quia ſolent quidem ſic peccare, vt tantis plagis affici videantur quantas nō poſſunt ferre: & qui poterat forte corrigi, tollitur de vita, Eccleſ. 7. non ſine peccato iraſcentis. Hinc eſt vnde Salomon, Noli, inquit, iuſtus eſſe multum, quia eſt qui perit in ſuo iuſto. Sed imitatores dei eſſe debemus, qui temperatam habet iuſtitiam. Cum enim iuſtum eſſet plecti iniquos, patientia ſua ſuffert eos, vt aliqui ex eis corrigantur. Nos ipſos ſeruos ſuos peccantes patitur, nec cito aliquem percutit. ¶ Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram, neque locum detis diabolo.) Iram tranſire vult, nec retineri in pectore, vt die orta cum die decidat: quia ſi in animo manſerit, dat occaſionem diabolo gloriandi. Neceſſe eſt enim iratus animus male cogitet: quod cupit diabolus. Inuenit enim mentem paratam ad malum, cui ſe inſerens effectu ſuo decipit hominē factum ad vitā, quia hominis cogitare eſt diaboli implere.

C ¶ Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operando manibus quod bonum eſt, vt habeat vnde tribuat neceſſitatem patienti.) Vt noui hominis conuerſatio maneat, hortatur ne rurſum ad præterita vitia & peccata redeatur: & nihil proderit nouum dici, quando vetus homo malis operibus approbatur. Non ſolùm ergo Chriſtianus aliena non tollere iubetur, ſed & de labore ſuo penuriam patientibus ſubminiſtrare, vt bonis operibus deditus rependat quæ prius abſtulerat, & de cætero theſaurizet ſibi in futurum. Qui enim ceſſat à furto, veniam poteſt habere, non Matth. 12. gloriam. Quid enim magnum aut cuius meriti eſt ab alienis temperare? Ad meritum enim proficit cum quis de proprio tribuit egenis. ¶ Omnis ſermo malus de ore veſtro non procedat: ſed ſi quis bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus.) In dei ſeruo omnia debent bona videri, nec ex aliqua parte puritas eius debet maculari. Quid enim prodeſt mundam vitam habere, & os ſordidū, cum dicat dominus quod vnuſquiſque verbis ſuis aut iuſtificabitur, aut condemnabitur: Nec credibile poteſt vi- D deri bene viuere eum qui male loquatur. Male enim loqui ad multa trahitur vitia. Poteſt enim male loqui qui turpiter fatur, & qui bonis detrahit, & qui cum dolo fabulatur, & qui mentitur, hæc errorem præſtant. Bonæ enim & ſobriæ fabulæ dant gratum exemplum audientibus, vt honorificēt deum in verbis eius ædificati in fide Chriſti. ¶ Et nolite contriſtare ſpiritum ſanctum dei in quo ſignati eſtis in die redemptionis.) Cum bene agimus, gaudet in nobis ſpiritus ſanctus datus nobis, videns monita ſua proficere vtilitatibus noſtris, ſicut dictum eſt à domino: Ita gaudium erit in Lucæ. 16. cœlo in vno peccatore pœnitentiam agente. Gaudet ergo ſpiritus ſanctus in ſalute noſtra, non ſibi, qui non indiget lætitia, ita econtrario ſi obedientes ei non fuerimus, contriſtatur, quia non habet profectum in nobis. Vult enim nos pertinere ad vitam. Non tamen ſic contriſtatur, vt pa- A tiatur, quippe cum impaſſibilis ſit. Sed cum eum contriſtatum dicit, noſtri cauſſa hoc ſignificat, quia deſerit nos eo quod læſerimus eum contemnēdo monita eius. Contriſtatio itaque eius, indignitas noſtra eſt, quæ filios nos dei prohibet appellari. Ipſe eſt enim ſpiritus ſanctus qui ſignificat filios dei, manens in nobis. ¶ Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blaſphemia auferatur à vobis, cum omni malitia.) Omnia hæc quæ perniciem poſſunt præſtare animis, amouenda memorat. Per iram enim fit indignatio, per indignationem clamor, quaſi vox inſanientis, quæ aliena eſt à dei ſeruo. Per clamorem ſurrepit blaſphemia, quæ non poteſt non mala eſſe, hæc amaram præſtat vitam trahens ad mortem. Ideoque ab his omnibus cauendum. Timor enim dei temperare debet, & modum imponere accidentibus cauſſis. Sed quia poſſunt aliqui preſſa in animo ira & clamore retinere malitiam ad retributionē nacta occaſione, idcirco ſubiecit hęc auferri cum omni malitia: quia non ſolum blaſphemare malitia eſt, verumetiam fingere pacem in faciem, & in animo meditari diſcordiam. ¶ Eſtote B autem inuicem benigni, miſericordes, donantes vobis, ſicut & deus in Chriſto donauit vobis.) Exemplo dei patris benignos & miſericordes inuicem fieri exhortatur: ſicut & dominus, Eſtote, inquit, miſericordes, vt ſimiles ſitis patris veſtri, qui in cœlis eſt. Lucæ. 6. Si enim deus per filium ſuum ſeruorum miſertus eſt, quantò magis ſerui ipſi inuicem ſui debeant miſereri, & donare ſi alter in alterum peccet? Hæc præcepta eius ſunt qui miſeratus eſt: qui ſi in his contemptus fuerit, ſine dubio reuocabit ſententiam per quam miſericordiam dederat: & ita euenit, ſicut ait dominus in euangelio de eo qui accipiens à domino miſericordiā, in conſeruum ſuum impius deprehenſus eſt.

CAPVT QVINTVM.

Eſtote imitatores dei, ſicut filij chariſſimi.) Hoc eſt quod ſuprà dixit, quia dei patris imitatores eſſe iubemur hac exhortatione, vt ſi obaudierimus, filij dei & chariſſimi habeamur. Hic enim chariſſimus patris eſt filius, qui bonorum eius imitator eſt. ¶ Et C ambulate in dilectione, ſicut Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis hoſtiam & oblationem deo in odorem ſuauitatis.) Ioan. 13. & 15. Coloſ. 3. Sicut dei patris imitatores nos eſſe vult in benignitate & miſericordia, ita & Chriſti filij eius in dilectione: vt ſicut ille dilexit nos, tradens ſe pro nobis, ita & nos inuicem pro nobis, etiam animas ponere debeamus. Quod etiam Ioannes apoſtolus dixit, exemplo domini pro fratribus animas ponendas. Si ergo Chriſti mors in odorē ſuauitatis eſt deo, mortem eius libenter accepit. Quod ſi verum eſt, non peccauerunt qui illum ſecundum dei voluntatem crucifixerunt. Sed non ita eſt, quia Chriſtus deo dicit ſe obtuliſſe dum occidi ſe paſſus eſt, in dei patris ſui voluntate perdurans: quia qui iuſte occiditur diabolo ſe offerens, voluntatē eius facit, vt occidi mereatur. Ita & Chriſtus dum dei voluntati adhæret, diabolo diſplicuit: & ideo illum occidit, quia deo ſe obtulit iuſtitiam exequendo. In oblatione enim iuſtitia ſignatur & veritas. Hanc enim reſpicit deus, & hoc eſt eius ſacrificium acceptum. Itaque im- D meritus qui occiditur, placet deo, non quia occiditur, ſed quia vſque ad mortem iuſtitiam conſeruauit. Suſcepit enim hanc mortem deus Chriſtus ad vitam: vnde & odor ſuauitatis appellatur deo. Ad Romanos tamen dicit: Quia Roma. 8. deus illum tradidit pro nobis omnibus. Nunc quærendum eſt quomodo deus tradidit illum, aut quomodo ſe ipſe obtulit deo. Nam hoc quantum ad verba pertinet, videtur contrarium. Deus illum tradidiſſe dicitur, dum illum occidi permiſit, ſicut dicit dominus ad Pilatum: Non Ioan. 19. haberes aduerſum me poteſtatem, niſi data tibi eſſet deſuper. Data eſt enim, ſed non nolenti poteſtas, hoc eſt, permiſſum eſt illi facere quod voluit, & hoc eſt tradere. Dum enim diſſimulat, tradit. Si enim noluiſſet permittere, non fuiſſet occiſus. Permiſit ergo occidi eum, ſed ab iis qui eum volebant non coacti ſed ſponte occidere. Non ergo immunes à pœna ſunt, quia hoc eis permiſſum eſt

quod volebant. Dãuatio enim in eo competit quia volue- A
runt. Quod ideo tamen permiſit deus, quia ſcit iſtud aduer-
ſum diabolum futurum pro multis. Dignum enim fuit vt
quod inimicus imprę̨ſcius fururorum contra ſe quaſi pro ſe
facere putabat, permitteretur ei, vt impræſcientiam ſuam
ſibi imputans, facti ſui pœnitentia torqueretur. Quod au-
tem Chriſtus ipſe ſe obtulit, aut deus illum tradidit, v-
num eſt, quia amborum vna voluntas eſt. ¶Fornicatio
autem, & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur
inter vos, ſicut decet ſanctos.) Manifeſta ſunt quæ di-
cit: Quàm tamen grauis res ſit auaritia, à qua diſſimulamus,
quando fornicationi & immunditiæ comparatur: & ſic à no
bis videtur quaſi quædam culpa nullius momenti, cum ſit
graue peccatum. Sancti ergo eſſe non poſſunt in quibus ali-
quid horum quæ prohibet, fuerit repertum. ¶Aut tur-
pitudo, aut ſtultiloquium, aut ſcurrilitas quæ ad rem non
pertinet: ſed magis gratiarum actio.) Quoniam quidam ſo-
lent aliquid turpe agere, aut ſtultiloquiis iocũ mouere, qua-
ſi nõ ſit peccatũ: hoc prohibet, quia dei ſerui ſemper ſobrij B
& modeſti debẽt videri. Per ſtultiloquia enĩ peccatur. Vn-
Prou. 10. de Salomon: Stultus, inquit, per riſum agit mala. Et domi-
Math. 11. nus in euangelio dicit: Quia omne verbum ocioſum quod
locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die iudi-
cij. Nec multa poſſunt diſcerni quæ idcirco dicuntur, vt ad
alicuius pertineant contumeliam, ideo ad rem ſalutarem nõ
pertinent hæc. Quare hæc agenda & loquenda monet, quæ
ad vtilitatem proficiant noſtram, & dei laudem, in cuius le-
ge meditãdum eſt die ac nocte, ſicut ſcriptum eſt in pſalmo
primo. Ex conuerſatione enim & moribus dei ſerui etiam
tacentes intelligendi ſunt, vt quantum diſtat verum à falſo,
tantum diſtent dei ſerui à ſeruis diaboli. ¶Hoc enim ſcito-
te, quod omnis fornicatur, aut immundus aut auarus, quod
eſt idololatria, non habet hæreditatẽ in regno dei & Chri-
ſti. Qua cauſſa amouenda ſint hæc oſtendit, quia qui talis
fuerit, partem in regno cœlorum non habebit, quod eſt pa-
tris & filij. Vt auaritiam tamen rem periculoſam eſſe doce-
ret, idololatriam hanc nuncupat, qua nullum peccatum ma- C
ius eſt. Videamus ergo cur auaritia idololatria dicatur. Ido-
lolatria dei honorificentiam vſurpat, & vindicat creaturæ,
cum in nomine diuinitatis, quod ſoli cõditori cõpetit, par-
ticipem illi aſſerit eius facturam. Auaritia autem idcirco
huic exæquata eſt, quia ſimiliter ea quæ dei ſunt ſibi vſur-
pat & recõdit auarus, vt quæ vſibus omnium cõceſſit cõ-
muniter, auaritia denegat, quando idcirco hæc congregat
apud ſe, ne alij vtantur. Quæ res facit vt carè venundẽt, ne
pauperes viuant. Si enim minime reconderentur, abundã-
tia omnium rerum faceret vilitatem. Denique apud vete-
res quia auaritia non erat, nec caritas. Recte ergo idolola-
triæ comparata eſt, quia multos lædit, creatori ſimiliter ini-
mica. Vult enim deus ac iubet de iis quæ creauit, ſubueniri
pauperibus: auaritia contradicit. Vide ao ſine diabolo poſ-
2. Theſſa. 2. ſit eſſe. ¶Nemo vos ſeducat inanibus verbis. Propterea e-
Math. 24. nim venit ira dei in filios diffidentiæ. Nolite ergo effici par
ticipes eorum.) Inanes ſermones vani ſunt, vanitas autem
idolorum cultura eſt, quæ vtique non ex æquo initium ha- D
bet, ſed de errore. Docet ergo ne horum verbis aſſenſus
præbeatur. Perſtrepunt enim ſemper, & ſeductione quadã
fallaciæ contra fidem conſuetudinem antiquitatis obten-
dunt, rationem pręſentium non ſpem futurorum aſſerendã
iudicantes. Ideo venit ſuper hos vindicta de cœlis, vt ſci-
ant verum eſſe quod credere noluerunt. A qua vanitate dei
ſeruos longe docet debere diſcretos eſſe, ne participes fiãt
pœnæ illorum. ¶Fuiſtis aliquando tenebræ, nunc autem
lux in domino.) Tenebræ, ignorantiæ ſunt, quia nemo vi-
det in tenebris. Ignorantia verò gẽtilitas eſt, ſine perfidia,
à qua dei gratia ad fidem tracti ſunt, facti lux, id eſt veritas,
quia in luce manifeſtantur quæ ſunt. Denique Pagani in te-
nebris myſtica ſua celebrantes in ſpelæo velatis oculis illu-
duntur. Ex his Chriſtiani facti cognita veritate filij lucis
Ioan. 1. dicuntur, quia deus lux eſt, cuius fidem in veritate ſuſci-
piunt. ¶Vt filij lucis ambulate. Nam fructus lucis in omni
bonitate, & iuſtitia, & veritate eſt.) Hoc dicit, vt ſic con-
uerſentur, vt non immerito filij lucis dicantur. Opera enim

A lucis palàm ſine timore fiunt, tenebrarum autem opera in
occulto, quia illicita ſunt. omne enim peccatum palàm fie-
ri timet. ¶Probate quid ſit quod placet deo.) Ex magnifi-
centia ſanctitatis & bonitatis perpendi poteſt quibus deus Leui. 19.
operibus delectetur. Ipſe enim dixit: Sancti eſtote, ſicut & Lucæ. 9.
ego ſanctus ſum, dominus deus veſter. Et dominus, Eſto-
te, ait, miſericordes, ſicut & pater veſter. Hæc placent
deo. In ſanctitate enim purificatio, in miſericordia verò ple
na & perfecta iuſtitia eſt. ¶Et nolite communicare operi-
bus infructuoſis tenebrarum.) Monet ne malorum actibus
per conſenſum polluamur, qui ſunt infructuoſi erga bonũ,
& quæſtuoſi ad malum. ¶Magis autem & obiurgate quæ in
occulto ab eis fiunt, turpe eſt etiam iam dicere.) Non ſolum
alienos vult eos eſſe à malis actibus, ſed & arguere mala fa-
cta eorum qui in occulto turpiter operantur. Tunc enim
probantur peccata, ſi arguantur, vt admirentur filios lucis,
à quibus cum iuſtè arguuntur, contradicere non poterunt,
ſed magis eos reuerebuntur. ¶Omnia autem cum obiur-
B gantur, manifeſtantur.) Verum eſt, quia tunc videntur pec
cata, cum obiurgantur: quia qui peccat, quamdiu non cor-
ripitur, minime ſibi videtur peccare. ¶Omne enim quod
manifeſtatur, lux eſt.) In manifeſto ambiguitas non eſt, ne-
que excuſari poteſt quod palàm delictũ eſt. Sicut enim ap-
parente ſole diem eſſe negari iam non poteſt, ita & manife-
ſtato peccato obiurgatio falſa videri. ¶Et exurge de mor-
tuis, & continges Chriſtum.) Dormitionem hanc, ſtupo-
rem mentis ſignificat quæ alienatur à vero. Alienatio verò
hæc ſpecies mortis eſt. Ex qua reſurgere commonetur, vt
reſipiſcens agnoſcat veritatem, quæ eſt Chriſtus. Perfidi
ergo & vitioſi demerſi in cœnum ſub deſperatione vitæ,
vt reſurgant ſiue emergant admonentur, & habeant partem
cum Chriſto, vt de tenebris tranſeant ad lucem, & à morte
ad vitam. ¶Videte ergo quomodo cautè ambuletis, non vt Coloſ. 4.
inſipientes, ſed vt ſapientes, redimentes tempus, quoniam
dies mali ſunt.) Quoniam ſuperius perfidiam & vitia vitæ
à dei ſeruis arguenda mandauit, nunc vt prudenter ea ipſa
C arguantur propter ſcandalum, ſubiecit, vt inter perfidos cũ
prudentia conuerſandum ſit, maxime tempore quo perfidi
regnant præſumentes rege prophano: vt ſi viderit Chri-
ſtianus inquietum & iracundum contradictorem, diſſimu-
let ab eo, ne eum quidem incitet ad blaſphemiam & tempe-
ſtatem mouendam: illic autem verba faciat, vbi datur fa-
cultas. Quemadmodum enim inter potentes perfidos in-
terrogatus quid ſit, tacere non debet, nec negare quod eſt:
ita & ſi metus eſt inter eos diſputare, diſſimulãdũ eſt: quip-
pe cum detrimentum ſit ſeminare ſupra ſpinas. Hoc eſt e-
nim prudentis, ſcire quemadmodum vnicuique reſpon-
deat. Eſt enim qui quamuis perfidus ſit, non tamen penitus
intractabilis eſt, vt nec audire ſe patiatur verba fidei. Eſt i-
terum in quo ſic feruet zelus perfidiæ, vt non tantum non
cum illo, ſed nec præſente illo tractetur de fide, perſtrepẽ-
te enim illo & blaſphemante multis fit ſcandalum. Vnde
Paulus & Barnabas cum aduerſum ſe blaſphemantes audi-
rent, excutientes veſtimenta ſua receſſerunt ab eis. ¶Ideo
D nolite effici imprudentes, ſed intelligentes quæ eſt volun- Roman. 12.
tas domini.) Dominus Ieſus paci ſtudendum monet. Et vas
electionis, Si poteſt, inquit, fieri, quod ex vobis eſt, cum 2. Timo. 2.
omnibus pacem habentes. Et ad Timotheum, Seruum, ait,
domini nõ oportet litigare, ſed manſuetum eſſe ad omnes.
Hæc eſt voluntas domini, vt quæ agenda ſunt à ſeruis e-
ius, cum modeſtia agantur. Perturbatio enim & ſtrepitus,
ſiue contentio cum animoſitate, inimicitiam generat. Hæc
ergo propter ſuperiora ſubdidit, in quibus vult dei ſer-
uos corripere delicta hominum peccatorum, vt quia per
hoc ſolet oriri diſſenſio & rixa, cum temperantia & man-
ſuetudine arguant peccatores, ne ad iracundiam prouo-
cati inſiliant ad litem. Ideoque prudenter iſtud curan-
dum monet, vt ſit profectus. ¶Et nolite inebriari vino Roma. 13.
in quo eſt luxuria.) Sobrij poſſunt habere fiduciam ar- 1 Theſſa. 4.
guendi. Bona enim conuerſatio terrorem incutit delin-
quenti: nec poterit qui arguitur, aſperè ferre, quia repre-
henditur, quando ſcit optimam conuerſationem monen-
tis ſe. Nam vbi ebrietas & luxuria eſt, luxuria prouo-

cat turpitudinem. Quamobrem ſobrios eos eſſe conuenit, A
vt bonæ conuerſationis iura ſeruentur. ¶Sed impleami-
ni ſpiritu loquentes vobis in pſalmis,& hymnis,& canticis,
cantantes & pſallentes in cordibus veſtris deo.) Rationa-
bilem vitam diligit ſpiritus ſanctus: quia ſi bene vixerimus,
implebimur eo, vt memorat, ad confitendum & extollendũ
dei donum, diuerſo vocis canore, vt laus in deum omni lin-
gua canatur. In quo enim eſt ſpiritus, ſemper ſpiritalia me-
ditatur, vt nõ in labiis tantum ſit, ſed de corde prorumpat,
Eſaiæ.29. propter vetus dictum domini per prophetam. Ait enim:
Plebs hæc labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt à
me. ¶Gratias agentes ſemper pro omnibus in nomine do-
mini Ieſu Chriſti patri & deo, ſubiecti inuicem in timore
Chriſti.) Deo gratias in omnib' donis eius agere iubemur,
qui etiam adoptare dignatus nos eſt per Chriſtum filium
proprium, per quem cognouimus eum, & didicimus in ſpi-
Ioan.4. ritu deum, quia deus ſpiritus eſt, adorandum, alter alteri ſe
ſubiiciens propter timorem Chriſti, qui humilitatem exe-
Coloſ.3. quendam mandauit. ¶Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint, ſicut B
1. Corin. 11. domino: quoniam vir caput eſt mulieris, ſicut & Chriſtus
Coloſ.3. caput eſt eccleſiæ, ipſe ſaluator corporis. Sed eccleſia ſub-
1.Pet.3. iecta eſt Chriſto, ita & mulieres viris ſuis in omnibus.) Mu-
Coloſ.3. lieres ſubditæ eſſe viris naturali lege iubentur, quia mulie-
ris author vir eſt. Vnde ſicut domino, inquit, ita viris ſub-
ditæ eſſe debent. Hinc Sara dominum vocabat Abraham.
Sicut enim caput eccleſiæ Chriſtus eſt, ita & vir mulieris.
A Chriſto enim eccleſia ſumpſit initium, vnde ſubiecta eſt
illi: ita & à viro mulier, vt ſit ſubdita. In eo tamen diſtat,
quia mulier conſubſtantia viro eſt, eccleſia autem in nomi-
ne poteſt non in natura participari Chriſto. ¶Viri diligite
vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiã, & ſemet-
ipſum tradidit pro illa, vt eã ſanctificaret, mundans lauacro
aquę in verbo, vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam eccleſiã nõ
habentem maculã aut rugam, aut aliquid huiuſmodi vt ſit
ſancta & immaculata, ita & viri debent diligere vxores
ſuas.) Mulieres humiles eſſe iubentur, & reuerentiã habere
virorum. Viri verò ita diligere mulieres ſuas admonen- C
tur, vt etiam animas ſuas pro illis ponant, cauſſa dilectio-
nis zelum habentes circa affectum earum & diſciplinam, vt
religioſæ & ſanctæ ſint. ¶Suum corpus diligit, qui vxo-
rem ſuam diligit.) Naturali ratione mulier portio corporis
viri eſt, ac per hoc vir in muliere ſeipſum diligit, quoniam
Gene.2. ſi fornicetur, in ſe ipſum peccat, quia duo in carne vna ſunt.
Non ergo perſonæ ſubſtantiam diuidunt, vt per perſonas
numerus fiat naturæ, ſed ſunt in vnitate naturæ. ¶Nemo e-
nim vnquam carnem ſuam odit, ſed nutrit & fouet eam, ſi-
cut Chriſtus eccleſiam.) Exemplo ſaluatoris viros vxores
ſuas diligere hortatur. ſicut Chriſtus corpus ſuum nutrit &
fouet, ita & vir mulierem, quia caro eius eſt. ¶Quoniam
membra ſumus corporis eius, & de carne ipſius, & de oſſi-
bus.) Hoc ſpiritaliter intelligendum eſt. In eo enim dixit
nos eſſe membra eius, quia caput eſt ipſe totius eccleſiæ, vt
quia per ipſum eſſe cœpimus, caput noſtrum dicatur, quaſi
ex quo omne corpus ſubſiſtat, vt membra eius omnis ſpiri-
talis creatura ſit, ſi tamen in nomine eius genu flectat. D
Gene.2. ¶Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhę-
Matth.19. rebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna.) Ad vnitatem
Marci.10. commendandam vnitatis dedit exemplum, vt ſicut vir &
1.Corin.6. mulier vnum ſunt per naturam, ita & Chriſtus & eccleſia
vnum intelligãtur eſſe per fidem. ¶Myſterium hoc ma-
gnum eſt, ego autem dico, in Chriſto & in eccleſia.) My-
ſterij ſacramentum grãde in vnitate viri ac fœminæ eſſe ſi-
gnificat. Nec hoc prodit, ſed aliam cauſſam quæ non diſ-
cordet à memorato myſterio flagitat, quam ſcit ad profe-
ctum humani generis pertinere, hoc eſt, eccleſię & ſaluato-
ris, vt ſicut relictis parentibus homo vxori ſuæ adhæret, i-
ta & relicto omni errore eccleſia adhęreat, & ſubiicia-
tur capiti ſuo, quod eſt Chriſtus. ¶Veruntamen & vos ſin-
guli vnuſquiſque ſuam vxorem vt ſe diligat, mulier autem
vt timeat virum.) Quoniam vna natura in viro & fœmina
eſt, idcirco vir quaſi ſeipſum ita mulierem diligere com-
monetur: mulier autem quia perſona inferior eſt conditio-
nis cauſſa, non naturæ, viro ſubiecta timere eum iubetur.

CAPVT SEXTVM.

FIlii obaudite parentibus veſtris, hoc enim iuſtum Coloſ.3.
eſt: Honora patrem tuum, & matrem.) Lex da- Exodi 20.
tur filiis, vt quia parentibus authoribus conſtant, Deute.5.
obediãnt eis. Iuſtum eſt enim vt reuerentiam ex- Matth.15.
hibeant eis, per quos ſunt. ¶Quod eſt mandatum primum
promiſſionis, Vt bene ſit tibi, & ſis longæuus ſuper ter-
ram.) Promiſſio hæc in Exodo continetur, vt honorificẽt
parẽtes, & bene eſſent, & prouectioris fierent ætatis. Quo-
modo tamen hoc primum mandatum dixit? cũ conſtet pri-
mum mandatum ita contineri: Non ſint tibi alij dij præter
me. Deinde: Non facies tibi ſimilitudinem vllam quæ ſunt
in cœlo ſurſum, & in terra deorſum. Tertium: Non ſumes
nomen domini dei tui in vanum. Quartum: Obſeruabis,
inquit, ſabbata mea. Quintum autem: Honora patrem &
matrem, &c. Sed quia prima quatuor mandata ad deũ per-
tinent, hæc in prima tabula contineri ſubintelliguntur.
Cætera ad hominem, vt honoret parentes, non occidat, nõ
B fornicetur, non furetur, non falſum teſtimonium dicat, ne-
que quicquam proximi ſui concupiſcat. Hæc ſex mandata
in ſecunda tabula videntur ſcripta, quorum primum eſt,
Honora patrem & matrem. Hac cauſſa ergo dixit, Quod
eſt mandatum primum in promiſſione, vt diſcerneret inter
mandata quæ ad deum, & inter ea quæ ad hominem perti-
nent. ¶Et patres nolite ad iracundiam prouocare filios
veſtros, ſed educate illos in diſciplina & correptione do-
mini.) Vt lex poſſit ſeruari qua cautum eſt vt filij honori-
ficent parentes: parentibus quoque alia lex ab Apoſtolo
datur, vt ſic imbuant filios, ne mandata legis contemnant,
quia ſi in timore domini fuerint enutriti, poterunt obſerua-
re quæ præcepta ſunt. Nam ſi ad iram prouocant filios, nec
ipſi modum legis cuſtodiunt. Cogere enim eos videntur
vt præuaricatores inueniantur. In ira enim nemo agnoſcit
quid ſit vtile: idcirco temperantiam parentum exemplo
debent addiſcere, vt quæ vtilia ſunt ſectentur. Meminiſſe
enim debent patres quia & ipſi fuerunt filij, & noluerunt v-
C rique exacerbari à patribus. Filij quoque cognoſcere de-
bent quod futuri ſunt patres, & nolunt inhonorari ab eis.
Idcirco vtrique exhibeant inuicem quod exquirunt adin-
uicem. ¶Serui obedite dominis carnalibus cum timore & Coloſ.3.
tremore, in ſimplicitate cordis veſtri ſicut Chriſto.) Quo- ad Titũ 2.
niam omnium ſublimior & ſola potens eſt religio noſtra, & 1.Pet.2.
quæ credentibus cœlorum regna pollicetur: ne hac igitur
cauſſa ſuperbia naſceretur hominibus, omnes debita con-
ditionum & officiorum præſentium iubentur exoluere, vt
& magis incitent perfidorum animos ad culturam dei, quã
vident & iuſtam & humilem. Videntes autem deum melio-
raſſe ſeruos, & in reddendis obſequiis fideliter profeciſſe.
Serui quoque dum cernunt manſuetudinem dominorum,
omni auiditate concupiſcunt fidem, cuius tam placidis re-
tinaculis gubernãtur humana officia. Nã & qui in condi-
tione eſt, ſi habuerit famulum, non vult contemni ab eo:
ideoque nec ipſe debet contemnere dominum ſuum: & ſi-
cut vult agere ſecum dominum ſuum, ita & ipſe agere de-
D bet cum ſeruo ſuo: & ſic poterit placere deo. ¶Non ad o-
culum ſeruientes, quaſi hominibus placentes, facientes vo-
luntatem dei ex animo, cum benignitate ſeruiẽtes domino,
& non hominibus, ſcientes quod vnuſquiſque quodcunq;
fecerit bonum, hoc conſequetur à domino, ſiue ſeruus, ſi-
ne liber.) Propter timorem dei iuſta & fidelia vult homini-
bus exhiberi ſeruitia. Deo enim ſeruit, cuius iura in obſe-
quis domini carnalis cuſtodit, quem ſibi pro iuſtis actibus
in die iudicij vicẽ reddere & cæteris omnibus audit teſtari.
Quæ res poteſt proficere etiam ad ſalutem dominorum.
Videntes enim, quod difficile eſt, ſeruos dei per gratiam fa-
ctos fideles miniſtros, poterunt dei gloriam collaudare.
¶Et vos domini eadem facite ad illos, dimittentes minas,
ſcientes quod & veſter & illorum dominus eſt in cœlis, &
perſonarum non eſt acceptio apud deum.) Non ignorantes
vtrique carnales domini, deum omnium dominum eſſe cõ-
munem, talia exigant ſeruitia, qualia à ſe exigi nõ ferant æ-
grè. In qua enim quis menſura menſurauerit, remetietur
illi. dominus enim iuſtus iudex cauſſas diſcernit, non per-

ſonas. ¶De cætero confortamini in domino, & in potentia A
virtutis eius.) Poſt omnia merita, & hortamenta, & diſci-
plinę ordinem traditum religioſe, & diſpoſitionem myſte-
rij manifeſtam, robuſtos illos vult eſſe in fide, fiducia pote-
ſtatis dei, vt ſcientes firmam eſſe ſpem promiſſionis, prom-
pti ſint circa obſequia dei, erigentes gubernacula cõtra flu
ctus excitos impudentia inimici. Tempeſtaté enim dei ſer-
uis commouet, ſed ipſe naufragium facit. ¶Induimini vos
armis dei, vt poſſitis ſtare aduerſum nationes.) Arma dei fi-
des eſt ſtabilis, per quam ſolam ſemper victus eſt ſathanas.
¶Quoniam non eſt vobis colluctatio aduerſus carnem &
ſanguiné, ſed aduerſus principatus & poteſtates huius mũ-
di, tenebrarum harum rectores, aduerſus ſpiritalia nequitię
in cœleſtibus.) Certus apoſtolus quia exitia quæ à perfidis
dei famulis irrogantur, authore diabolo miniſtrantur, cuius
altitudo grandis & hominibus impoſſibilis eſt, monet ad-
uerſus hæc arma dei ſumenda, cuius ſolius virtute ſuperan-
tur & deſtruuntur omnia machinamenta eius. Ipſe eſt enim
cuius ſatellites ſunt, quos tenebrarum harũ dicit rectores, B
ſpiritus nequiſſimi qui degunt in cœleſtibus in firmamento
mundi. Hi ſunt erroris duces, tenebrarum rectores, hoc eſt,
ignorantiæ & perfidiæ præpoſiti. Rectores enim tenebra-
rum in peruerſum intelligendi ſunt gubernare, quaſi incre-
dulitatis magiſtri. ¶Ideo accipite vniuerſitatem armorum,
vt poſſitis reſiſtere malo, & in omnibus perfecti ſtare, ſuc-
cincti lumbos veſtros in veritate, & induti loricam fidei, &
calciati pedes in præparatione euangelij pacis. Super his o-
mnibus aſſumentes ſcutum fidei, in quo poteritis omnia te-
la maligni ignita extinguere, & galeam ſalutis, & gladiũ ſpi-
ritus, quod eſt verbum dei.) Quoniam contra atrociſſimos
hoſtes & omni tergiuerſatione callidos bellum gerimus, id-
circo omni cautela & ſolicitudine vigilare debem', vt qua-
cunque tentauerint, munitos nos & præparatos inueniant.
Neceſſe eſt enim vt & deus adiuuet quos viderit in preci-
bus vigilare, & de armis eius expectare victoriã. In huiuſ-
modi autem bello ſobria mente opus eſt, & pura conſcien-
tia, quia non contra carnalia nequitiæ, ſed aduerſus ſpirita- C
lia dimicatur. Contra terrigenos enim hoſtes corpus ſagina
roboratur, & poculis mens incitatur, vt repugnandi ſumat
audaciam. Aduerſus ſpiritalia enim nequitiæ ſpiritaliter re-
pugnandum eſt, & ſobrietatis & abſtinentiæ arma ſumenda
ſunt, vt infuſi ſancto ſpiritu immundos & erraticos ſpiritus
deuincamus. Sic itaque ſuccingemus lumbos noſtros in ve-
ritate, ſi parati ſumus errori reſiſtere. Omnis enim qui o-
perari vult ſuccingit ſe, vt ablato impedimento diligentius
operetur. ¶Per omnem orationem & precem orantes in o-
mni tempore in ſpiritu & in ipſum vigilantes, in omni per-
ſeuerantia & obſecratione pro omnibus ſanctis, & pro me,
vt detur mihi ſermo in adapertionem oris mei, exerte no-
tum facere myſterium pro quo legationem fungor in cate-
na, vt in ipſo exerta libertate vtar prout oportet me loqui.)
Si rectè cõuerſemur, ſpiritus ſanct' manet in nobis: & quod
poſtulamus, poſſumus impetrare. Hoc eſt ergo in ſpiritu ſẽ-
per orare, munda conſcientia & fide integra precem ad de- D
um dirigere. In carne enim orat qui polluta mente preca-
tur iterum peccaturus, non de euentu aut ſubreptione, ſed
de propoſito. Sed poteſt non peccari ad mortem, ſi perſe-
ueranter oretur, vt animus ſedula mente intẽtus ſit ſemper
in dei legem, ea meditans die noctúque quæ amat deus. tũc
& pro ſanctis poſſunt orare. Non eſt enim indignũ vt pro
inuicem ſolicita ſint membra, nec temerarium poterit vi-
deri ſi pro magiſtro diſcipuli idonei interpellent, adiuuan-
tes eum, vt poſtpoſitis impedimentis libertate vtatur ad
prædicandum, ſicut traditum eſt ab auctore, ne preſſus vi
tribulationum, ipſa formidine acumen doctrinæ obtundat,
amiſſa ſeueritate. Duplici igitur genere pro ſe orandum
hortatur, vt & ſenſus eius impleatur ſpiritu ad eloquẽdum
plene myſterium, & facultas illi detur audaciæ in aſſeren-
do, quam vtique precem libenter audit deus. Videt enim
legationem ſuam in apoſtolo deſpici, vnde vtique indigna-
tus in cauſſa ſua non negabit effectum. Si enim conſuetudo
& lex eſt, legatis hominum non inferre exitia: qua præſum-
ptione & audacia legatis dei non ſolum exitia, ſed & mors

A irrogatur? Quare & dicit: Pro quo legationem fungor in
catena. Non enim permittebatur libere loqui, ſed in ſubie-
ctione & neceſſitate verba dei referẽs, vinculis, plagis ſub-
iiciebatur, & mortibus: Et lapidatus eſt enim, & ad beſtias
pugnauit Epheſi. ¶Vt autem ſciatis & vos ea quæ circa me
ſunt: quid agam, plene notum faciet vobis Tychicus dile-
ctus frater, & fidelis miniſter in domino, quem miſi ad vos
in hoc ipſum vt cognoſcat quæ circa vos ſunt, & conſole-
tur corda veſtra.) Per Tychicum Epheſij diſcunt quid a-
gat apoſtolus, & idem cognoſcit quid agerent Epheſij. De
apoſtolo, quia diuina erant quæ agebat, dubium non erat:
ſed hoc ſciendum erat de eo quid ageret inter perfidos, &
inſidias eorum. De Epheſiis verò hoc cognoſcendum, ſi
proficerent, necne. Vt ergo obedirent, & libenter audirẽt
verba Tychici, hunc commendat, & fratrem iſtum dile-
ctiſſimum vocans, & miniſtrum dei idoneum. ¶Pax fratri-
bus & charitas cum fide à deo patre, & domino Ieſu Chri-
ſto.) Pacem quæ eſt ianua dilectionis, optat eſſe cum fra-
B tribus, & charitatem cum fide, vt ingreſſi per pacem poſ-
ſint manere in charitate, quæ eſt ex fide. Hæc eſt enim dei
patris, & filij eius domini noſtri Ieſu Chriſti. ¶Gratia cum
omnibus qui diligunt dominum noſtrum Ieſum Chriſtum
in incorruptione.) Præſcius apoſtol' multos futuros deſpe-
ratæ fidei ſenſum habentes de domino noſtro Ieſu Chriſto,
cum iis æternam gratiam dicit manſuram, qui diligunt Chri-
ſtum, recte de illo & cũ dei patris voluntate ſentientes. Qui
enim degenerem hunc dicunt, data illis gratia auferetur.

Diui Ambroſij

MEDIOLANENSIS EPI-
ſcopi Commentarij in epiſtolam beati
Pauli ad Philippenſes.

Præfatio.

C PHilippenſibus verbum fidei Apoſtolus tradidit.
Somnio enim monitus eſt, ſicut cõtinetur in Actis
apoſtolorum, vt accederet ad eos, & aperiret au-
res eorum ad recipiendum ſermonem dei. Multis
ergo diebus commoratus apud eos, inſtruxit eos doctrina
domini: & quia poſt diſceſſum eius non ſunt tranſlati ad a-
liud, ſicut & Galatæ, ſed permanſerunt in fide, non recipi-
entes pſeudoapoſtolos, per epiſtolam laudat eos, gaudens
in propoſito cordis eorum. In laude enim horum, aliorum
vituperatio continetur. Corinthij enim multo tempore au-
dientes Apoſtolum, recedente eo à diuerſis pſeudoapoſto-
lis fuerant euerſi, vnde iſti iure laudantur.

CAPVT PRIMVM.

D PAul' & Timotheus ſerui Ieſu Chri
ſti.) Apoſtolũ ſe tacet, quia iis ſcri-
bit qui de illo recte ſentirent, ideo
dignitatem ſuam ſupprimit. Erat
enim his manifeſta. Conditionem
verò fatetur, quia qui Chriſtũ con-
fitetur dominũ, hic liber eſt, & ha-
bet ſalutem. ¶Omnibus ſanctis in
Chriſto Ieſu.) Sanctis ſcribit more
ſuo, ſed qui in Chriſto Ieſu ſancti ſunt, id eſt, qui deũ & ho-
minem Chriſtũ fatẽtur. Fotinus enim Chriſtũ negat, & de-
um Manichæus hominem, ideoque immundi ſunt. Non er-
go iis ſcribit qui mendaciis propriis ſupprimũt veritatem.
¶Qui ſunt Philippis.) Quibus ſcribat ſignificat. ¶Cum e-
piſcopis & diaconibus.) Hoc eſt cum Paulo & Timotheo,
qui vtique epiſcopi erant, ſimul & ſignificauit & diaconos
qui miniſtrabant eis. Ad plebem enim ſcribit. Nam ſi epi-
ſcopis ſcriberet & diaconibus, ad perſonas eorũ ſcriberet,
& loci ipſius epiſcopo ſcribendum erat, nõ duobus vel tri-
bus,

A bus,ſicut & ad Titum & Timotheũ. ¶Gratia vobis & pax à deo patre noſtro, & domino Ieſo Chriſto.) Manifeſtum eſt deum patrem eſſe: Chriſtum verò Ieſum domioum noſtrum. Nunquid non videtur plus deum eſſe quàm patrem? Sed inter homines in mundo, apud deum verò patrem, & apud Chriſtum dominum cõcordia eſt. Hic enim, hoc eſt in muodo ideo plus eſt dominus quàm pater, quia aut & ipſius patris dominus eſt, aut pater filium noo ſuæ coodirioni generat, ſed alienæ. Deus autem ſic genuit vt in poteſtate eius ſint quos genuit, vt nati ingenui, ſerui tamen eius ſiot, cum hos tradit proprio filio, reddit illos etiam ſeruos filio ſuo, vt ſit dominus eorum, ſicot dicit: Pater, quos dediſti mihi, tui erant, & mihi eos dediſti. vt in patre & filio ſerui ſiot dei vnius. ¶Ego quidem gratias ago domino ſuper omoi memoria veſtra, ſemper in omoi oratione mea pro omoibus vobis, cum gaudio orationem faciens ſuper communicatione veſtra in euangelio.) Primùm quidem domino gratias agit, cuius nutu proſpera omoia cedunt fidelibus, in omni ora- B tione ſua memor eorum cum exultatione, quod participes facti ſiot euangelij, ſicut dicit Petrus apoſtolus, inter cætera dicens: Vt ſitis, inquit, conſortes diuinæ oaturæ. ¶A prima die vſque nunc.) Præuidit enim Apoſtolus deuotionem illorum & fidem ratam ex ipſis principiis, & gauiſus eſt in eis ſemper ſciens multis exẽplo futuros. ¶Confidens io hoc ipſum quod qui inchoauit opus bonum, perficiet vſque ad diem Chriſti Ieſu, ſicut eſt iuſtum mihi hoc ſentire pro omnibus vobis, eo quod habeam vos in corde tam in vinculis meis quàm in defeoſiooe & confirmatiooe euangelij, quoniam omoes mihi participes gaudij eſtis.) Securus de bonitate & iuſtitia dei, & de horum fide non ambigeos, confidit quòd dei auxiliis adioti, perſeueraturi ſiot io fide vſqoe ad diem domini, in quo remuneraodi ſint perſiſtentes in fide. Nec aliud debuit de iis ſentire quos ſemper inflexibiles io deuotione dei expertus eſt, tam directum & ioſatigabilem curſum eorum videos, vt cogitaret dignos hos ſibi participes gaudij eſſe. Vnius eoim fidei homines cõgaudere opor- C tet de ſpe futuræ immortalitatis & gloriæ. ¶Teſtis enim mihi eſt deos quemadmodum deſiderem omnes vos in viſceribus Chriſti Ieſo.) Deum teſtatur, vt affectum commeodet iuſti. Qui eoim multum de aliquo ſentit, vt credibile hoc faciat, teſtificatur. per quod & prouocat deſiderium illorum erga ſe, vt deſiderati deſiderẽt. Deſiderat ergo omnes hos, noo humana cupiditate, ſed in amore Chriſti, noo carnis affectu, ſed ſpiritus, vt participes hos habeat & in ſenſu myſterij diuinitatis, & iocarnationis domini Ieſu Chriſti. ¶Et hoc oro, vt charitas veſtra magis magiſque abundet in agnitione & omni ſenſu, in hoc vt probetis quæ ſunt vtilia, vt ſitis ſyoceri & inoffenſi io diem Chriſti, repleti fructu iuſtitiæ per Chriſtũ Ieſum in gloriam & laudẽ dei.) Deo adiutore ordinẽ diſciplinę Chriſtianæ vult eos imbuere, vt quia firmati in fide ſunt, non ſint oeſcij ſacramenti credulitatis ſuæ, & ſcientes diſcernere vtilia à contrariis, iuſtitiæ operibus ornent doctrinam domini, fructum facieotes immortalitatis ad abuodantiam omnium bonorũ, vt glorioſus in his D appareat magiſter geotium. ¶Scire autem vos volo fratres quod quę ad me attinent, magis io profectum euangelij venerunt, ita vt vincula mea manifeſta in Chriſto facta ſint io omni prętorio, & cæteris omnibus, & plures ex fratribus in domioo confidentes, vioculis meis cœperuot magis audere ſine timore verbum dei loqui. Alij quidem & propter inuidiam & contentionem, quidam verò propter bonam voluntatem Chriſtũ prędicant. Alij quidem ex charitate, ſcientes quod in defenſionem euangelij poſitus ſom. Aliqui verò ex contentione Chriſtum annunciant, non ſimpliciter, exiſtimaotes quòd preſſuram ſuſcitent vioculis meis.) Hęc explanatione oon indigeot, tamen propter ſolicitudinem ooſtrã, oe qoa in dubium veoiant, per ordinem apertius proſequamur. Quoniam ſuperius participes hos gaudij ſui pronũciauit, ideo quid profecerit prædicatio eius ioſinoat quaſi charis, ita vt omnibus innotuerint paſſiones eius pro Chriſto. Per hanc homilitatem glorioſum ſe indicat, vt habeant occaſionem gaudẽdi amatores eius, quia cuius vincula in Chriſto manifeſtantur, dignitas eius crebreſcit. In omni prætorio & in cæteris omnibus, id eſt in omni Iudaiſmo & per vniuerſas eccleſias geotium. Præeſt enim Iudaiſmus, quia ipſi facta promiſſio eſt, ſicut dicit dominus: Quia ſalus ex Iudæis eſt. Ideoque plures ex fratribus exemplum ſuũ ſecutos, auſos dicit fuiſſe loqui verbum dei cum fiducia. Conſtantia eoim eius multos animauit, vt non timerent euangelizare comperto exemplo Apoſtoli, quod deus eſt, vt tueatur diligentes ſe, ſed & alios falſos fratres, nõ fiducia neque dilectione dei, ſed contentione zeli iocitatos, dei verbum dicit prædicare quaſi inuidos. Plures ergo ex fratribos ſyncera quidem, ſed diuerſa voluntate Chriſtum anounciabãt. Alij enim booa voluntate hoc agebant ad gloriam dei ſolius. Alij verò charitate iocitati Apoſtoli, certi de tuitione dei. Sic iterum ecootra alia duo genera ponit, quæ oon ſyncero animo prædicabaot. Quidam enim inuidentes Apoſtolo, contentiooe hoc agebant, alij verò aſtutia ſimulationis Chriſtum anounciabant, vt poſſint ſeditiones eacitare Apoſtolo, quaſi authori huius ſectæ, qui multos aggregauerat ſuæ conſpirationi. Maior enim inuidia creſcebat Apoſtolo quaodo ex latere eius multi videbaotur docere. ¶Quid enim? dum tamen omoi modo, ſiue occaſione, ſiue veritate Chriſtus annũcietur, & in hoc gaudeo, ſed & gaudebo: ſcio enim quod hoc mihi procedit ad ſalutem per veſtrã precẽ, & ſubminiſtratiooem ſpiritus Ieſu Chriſti, ſecundum contemplationem & ſpem meam: quia in nullo cõfundar, ſed in omni ex certa fiducia ſicut ſemper & nunc magnificabitur Chriſtus in corpore meo, ſiue per vitam, ſiue per mortem. Mihi enim viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum.) Primum gaudium eius eſt in fratribos, qoi bona voluntate Chriſtum annunciant. Deinde etiam in eo ſe dicit gaudere, quod fallacia hominum aduerſus eum compoſitum erat, vt ad inuidiam eius & preſſuram Chriſtus prædicaretur. Hoc enim dicit ſibi ad vitam proficere, quod illi parauerant ad mortem. Hanc enim vitam ſuam dicit eſſe, ſi Chriſtus omnibus prædicetur, & ſe etiam mori paratum, vt hoc poſſit imple- C ri, ſciens magoã ſibi pro hoc voto & efficacia dari poſſe mercedem. Imperita enim malitia aduerſum ſe ſemper machinatur dum oeſcit. Ad calcandã ergo horum maleuolentiam, qui tecti fallacia, ioſidias vitæ eius tendebaot, dei præſidiis ſe muoiri teſtatur, iis quos vtique ſocios gaudij ſui dicit, adiouantibus oratione propter cõmunem alacritatem, & ſancti ſpiritus ſubmioiſtrationem, qoi contra voluotatem illorum, & vias aperiret prædicanti, daos gratiam & fiduciam verbis eius, vt ortas ſeditiones compeſceret. In oullo ergo ſe dicit cõfundi in doctrioa Chriſti, quia & ſpes magna promiſſionis eſt: & quia nihil in ea turpe & iohooeſtum aut fallax eſt, ſicut apud paganos, ſed aperta ſimplicitas. Hinc eſt vnde cum omni cooſtantia non cedit aduerſis, vt magnificetur Chriſtus in corpore eius, ſiue occidatur, ſiue cæſus euadat. Ex eo enim quæ & quanta ſpes in Chriſto eſt conſideratur, quando non ſolum cædi & affligi pro eo, ſed & mori paratus eſt. Vitam enim ſuam ſiue in præſenti, ſiue in futuro Chriſtum eſſe dicit, ſicut & euaogeliſta Ioannes teſtatur D dicens: Quod factum eſt in ipſo vita erat, & vita erat lux hominum. Pro hac vita mortale corpus tradidit, vt id recipiat in ęternum: ac per hoc lucrum computat mori pro Chriſto. ¶Si ergo viuere io carne, hic mihi fruct⁹ operis eſt: & quid eligam, ignoro. Coartor autem ex his duobos, deſiderium habeos diſſolui, & cum Chriſto eſſe, multo enim melius eſt. Remanere autem io carne, valde neceſſarium propter vos: & hoc certum habens, ſcio quia manebo & permaoebo omoibus vobis in veſtrum profectum, & gaudium fidei, vt gloria veſtra abuodet in Chriſtum per meum aduentum iterum ad vos.) Manifeſtum eſt quod dicit, quia ſi io carne, poſitus non ocioſum eſt quod viuit, habet enim fructum operis ſui: Quid eligam, ioquit, ignoro. Duabus enim ex cauſis vrgetur. Habet enim deſiderium excedere, & cum Chriſto eſſe. multò melios æſtimaos vt iam prę ſeoa ſit apod deũ, vt exoptatis & promiſſis fruatur. In carne verò vt ſit adhuc neceſſarium dicit propter inſtructionem credentiũ. Et cum diſſolui & cum Chriſto eſſe molto magis melius dicat: certum tamẽ hoc ſcire ſe proteſtatur, quia manebit in carne ad profectum fidelium, vt gloria eorum abundet in domioo,

proficiena

Ioan.17. 2.Petr.1. Ioan.4. Ioan.1.

A proficiens ad laudem Apoſtoli, cum iterum viderint eum. incrementum enim faciunt ſcientiæ, & plenius fundantur in fide. Quantum affectum habet circa credentes, vt hoc quod multo melius eſſe dicit, ſibi non eligat ſed hoc velit quod expediát multis: certus etiam domino hoc placere, quod pro multorũ ſalute proficiat. Quis non tertij cœli cupidus ſperneret omnem curam præſentem? Quis non paradiſi ſuperioris deſiderio omnia hæc poſtponeret? Quis non verborum arcanorum memor humana eloquia euitaret? Quis non poſt tanta exitia eligeret requiem? Sed quia charitatem omnibus antepoſuit, hoc ſecutus eſt, quod proficeret fratribus. ¶ Tantum digne in euangelio Chriſti conuerſamini.) Dignam conuerſationem vult eos exhibere diſciplinæ dominicæ, ne pœniteat eum voluiſſe remanere in carne. ¶ Vt ſiue cum venero & videro vos, ſiue abſens, audiam de vobis quod ſtetis in vno ſpiritu vnanimes pariter cum fide euangelij, certãtes, & nõ pauеſcentes in quoquam ab aduerſariis, quæ eſt illis oſtentatio interitus, vobis autem ſalutis.) Vnanimes vult eos eſſe in fide & deuotione contra aduerſarios, vt eadem audiat de illis abſens quæ vidit & præ- B ſens: vt in nullo pauẽtes minas aut terrores aduerſariorum, cuſtodiant fidem: ſcientes quia eis qui pro Chriſto tribulantur, ad ſalutem proficit: illis verò qui tribulant, ad perditionem. ¶ Et hoc quia à deo donatũ eſt vobis pro Chriſto, non ſolum vt in eum credatis, ſed etiam vt pro illo patiamini: idem certamen habentes quale & vidiſtis in me, & nunc auditis de me.) Quanquam dei gratiam extollat in omnibus, ad laudem tamen illorum proficit quod dicit, quia deus illis conceſſit pati pro Chriſto. Non enim cõcedit vel donat niſi amatoribus Chriſti. Ideo dixit, pro Chriſto donatum eſt vobis, vt à patre deo donatum ſit diligentibus Chriſtum, vt ad augmentum meritorum ſuorum patiantur pro Chriſto: & ſequentes exempla doctoris ſui, omni confidentia certẽt ad triumphandos infideles.

CAPVT SECVNDVM.

SI qua ergo exhortatio in Chriſto, ſi quod ſolatiũ charitatis, ſi qua ſocietas ſpiritus, ſi qua ſunt vi- C ſcera & miſerationes, implete gaudium meum vt idem ſapiatis eandem charitatem habentes, vnanimes, vnum ſentientes, nihil ſecundum irritationes, neque ſecundum inanem gloriam, ſed in humilitate mentis: alius alium exiſtimantes ſuperiorem ſibi: non quæ ſua ſunt vnuſquiſque contemplantes, ſed quæ aliorum ſunt:) Hoc dicit, quia ſi eſt vera exhortatio ſpei in Chriſto apud vos, qua nos inuicem conſolamur: ſi ſolatium charitatis communis, ſi participatio ſpiritus ſancti per quam iungimur in vno corpore nono, ſi aliqua ſunt viſcera, id eſt, ſi in animo veſtro ſum, ſicut & vos in meo: ſi miſerationes, hoc eſt, ſi affectus pietatis in amore eſt, implete gaudium meum. Hæc quæ enumerat, tunc vera probanda ſignificat, ſi iſta quæ ſubter mandat, fuerint ſeruata, vt vnanimes ſint, & ſpiritu humiles, non ſe inuicem prouocantes, ſed in charitate gaudentes, vt gaudium plenum ſit in eis Apoſtoli. Sic ergo eos conſtringit, vt ſi hæc non coſtodierint, nec in cæteris probati videantur: vt quia in aliis nolunt ſe improbatos videri, iſta quo- D que ſeruent, vt perfecti ſint. Sine dubio enim erant inter eos diſſentientes & inquieti, & qui inani gloriæ ſtuderent, contendere & vincere volentes cum animi atrocitate, vbi præmium non eſt, ſed parit lites, & rumpit charitatem. Quæ enim poteſt eſſe plebs in qua vaſa aurea & argentea tantum ſint, non & lignea & fictilia? Sed poſſunt exercitio boni immutata fieri aurea & argentea, quia non naturæ vitium eſt, ſed voluntatis. ¶ Hoc enim ſentite in vobis quod & in Chriſto Ieſu: qui cum in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe parẽ deo.) Chriſtus ſemper in forma dei erat, quia imago eſt inuiſibilis dei. Sed Apoſtolus de dei filio cum incarnatus homo factus eſt, tractat dicens: Hoc ſentite in vobis quod & in Chriſto Ieſu, id eſt de deo & homine: qui cũ in forma dei eſſet, inter homines vtique conuerſatus geſtis & operibus apparebat eſſe deus. Forma enim dei nihil differt à deo. Ideo enim forma & imago dei appellatus eſt, vt intelligeretur non ipſe pater eſſe deus, ſed hoc eſſe quod

A deus eſt. Hic ergo non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe parem deo. Sciens enim in forma dei ſe eſſe, non furatus eſt vt diceret, Ego & pater vnum ſumus. Et in Ioannis euãgelio: Propterea, inquit, perſequebantur Iudæi Ieſum, quia nõ ſolum Ioan.10. Ioan.5. ſoluebat ſabbatum, ſed & patrẽ ſibi proprium dicebat deũ, æqualem ſe faciens deo. Iure ergo exæquauit ſe deo. Ille enim arbitratur rapinam, qui ſe parem facit ei à quo inferior eſt. ¶ Sed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus: & habitu inuẽtus vt homo, humiliauit ſemetipſum factus obediens patri vſque ad mortem, mortem autem crucis.) Chriſtus igitur ſciens in forma dei ſe eſſe, æqualem ſe oſtẽdit deo: ſed vt humilitatis legem doceret, Iudæis ſe comprehendentibus, non ſolum non repugnauit, ſed ſemetipſum exinaniuit. hoc eſt, poteſtatem ſuam ab opere traxit, vt humiliatus otioſa virtute infirmari videretur. Formam ſerui accipiens, dum tenetur & ligatur, & verberibus agitur vſque ad crucem, factus obediens patri cui ſe æqualem ſciebat. Non ſibi defendit æqualitatem, ſed ſubiecit ſe. Hanc patientiam & humilitatem imita- B ri nos docet, vt non ſolum coæqualibus nos anteponamus, verum etiam inclinemus nos authoris noſtri ſecuti exemplum. Formam tamen dei non accepiſſe dicitur, ſed eſſe in forma dei. Serui autem formam accepiſſe, dum quaſi peccator humiliatur. Serui autem ex peccato fiunt, ſicut Cham filius Noë, qui primus merito nomen ſerui accepit. Non enim mihi, ſicut quibuſdam, videtur ſic formam ſerui accepiſſe, dum homo natus eſt. Vide enim quid dicat: Hoc ſentite in vobis quod & in Chriſto Ieſu, id eſt, deo & homine. Ante incarnationẽ enim aut Chriſtus poteſt dici, aut Ieſus, quia ſimul ambo nomina & hominis filium & dei filium ſignificant. Nam ante natiuitatem quid dicit inter cætera? Pe 1.Corin.10. tra autem erat Chriſtus. &, Non tentemus Chriſtum, ſicut quidam tentauerunt. Vbi ergo aut deum aut hominem vult ſignificare ſcriptura, vnum è duobus ponit, aut Ieſum, aut Chriſtum. Dei enim filius homo natus, ſic in forma dei erat, quia cum homo videretur, opera dei faciebat, vt in geſtis rebus appareret deus eſſe, qui tantum homo eſſe putabatur. C Opera enim formam ſignificabant, vt quia opera eius non vtique hominis opera ſunt: hic qui in opere vel forma dei erat, deus intelligeretur. Forma enim dei quid eſt, niſi exemplum quo deus apparet dum mortuos excitat, ſurdis reddit auditum, leproſos mundat, & alia? Quomodo autem homini ſimilis factus dicitur, ſi homo tantũ erat? & qua ratione habitu repertus vt homo eſt, ſi non eſſet & deus? niſi quia cum antequam ſe inclinari permitteret, ſemper in dei virtute viſus ſit, poſtea infirmatus in habitu hominis repertus eſt? Nam in monte vtique quaſi deus apparuit, & in mari pedibus ambulans non ſolum homo, ſed & deus viſus & intellectus eſt. Denique qui erant in naui, quid dicunt? Vere filius dei eſt hic. Matth.14. Iſta ergo virtute ceſſante velut homo viſus eſt. Ideo enim dicit quaſi, vt illud ſignificet, quia & deus eſt. Infirmitatis enim cauſa deum dicit ſimilem factum hominibus. quod in ſubiectis aperit dicẽs: Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. Hinc eſt vnde habitu repertus vt homo eſt. Retinens enim virtutem D ſuã ne appareret in eo, vt homo viſus eſt & occiſus, qui mori neſcit. ¶ Propter quod & deus illum ſuperexaltauit, & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen: vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum: & omnis lingua confiteatur quia dominus Ieſus in gloria eſt dei patris.) Quid & quantum humilitas mereatur, oſtendit, vt magis hanc appeteremus calcata iactantia. Vnde dicit Salomon: Superbis deus reſiſtit, humilibus autẽ dat gratiam. De qua re & dominus, Qui ſe, inquit, exaltauerit, humiliabitur: & qui ſe humiliauerit, exaltabitur. Hæc eſt ergo humilitas, ſi ſibi quis nec quod deberi nouit, defendat. Denique Phariſæus ille vera de ſe dicẽs, exaltaſſe ſe dictus eſt, ac per hoc humiliatus eſt. Chriſtus autem plus fecit, qui cum deus ſit, caro factus hominibus ſe inclinauit. Nunc videamus quomodo donatum eſt Chriſto nomen quod eſt ſuper omne nomẽ, quaſi eguerit filius dei, aut imperfectus fuerit. Qui enim eget, imperfectus eſt. Si enim in forma dei erat par & æqualis deo, quomodo donatum eſt illi? Etenim

donatũ

A doonatum dicit, qui ſe humiliauit, & quaſi homo apparuit, exinaniens ſe, ſactus obediens vſque ad morte. Si ergo perſectus oatus eſt, quomodo eguit? Perſectum dei filium natum de deo patre qui oegat, Arrianus eſt. Nã ante paſſionem æqualem ſe deo patri oſtendit, ſicut & ſupra memoraui. Vo de conſtat búc oatum eſſe perſectum. In natiuitate enim ſua omnia conſecutus videtur. Iu plenitudine eoim diuioitatis eſt natus ad omnia ageoda quæ geſſit, vt prius donum accepiſſet quàm gereret ad quæ agenda natus eſt. Videtur ergo donum patris, hoc eſt eſſe filium, & nomen eius ſuper omne oomen ſit, hoc eſt eſſe deum. Nomen enim dei, ſed per naturam, oon per ſolam appellationem ſuper omna nomen eſt. Hinc eſt vt in nomine Ieſu omoe genu flectatur cœleſtium, terreſtrium, & infernorum: ſicut ad Romanos ſignificat, inter cætera dicẽs: Et ex quibus Chriſtus ſecundũ

Rom. 9. carnem, qui eſt ſuper omoia deus benedictus in ſecula. Quæ ſint autem hæc omoia in epiſtola iſta aperit dicens: Cœleſtia & terreſtria & ioſerna. Alia enim nulla ſunt. Quibuſdã tameo videtur homiui donatum eſſe nomen quod eſt ſuper B omne nomen, quod nullo genere, nulla ratione coouenit. Si enim Chriſtus dei filius idem ipſe & homo eſt, & non poterat deus homo factus, ſed manens deus his egere quæ habebat: aut ſi ſecundum quod homo erat, his egebat quæ dei ſunt, ipſe ſibi dei filius deus dediſſet quæ deerant ei iuxta quod homo erat. Quod quidem ad ſapientiam dicitur. Et quare pater dicitur dediſſe, cum ipſe qui homo factus erat, nihil debaberet: aut non poterat filij diuinitas corpori ſoo & aoimæ præſtare quæ deerant? Sed ſorte quia à deo patre ſuot omoia, ideo ipſe dicitur dediſſe. Si ergo à patre omnia, quare oon dicatur cuncta filio ſuo per generationem dediſſe? & quanuis æqualem ſibi genuerit filium: ordo tamen exigit vt io nomine patris agaotur omnia. Hoc pater conceſſit filio, vt poſt crucem omnia in nomine filij ſaluen-

Ioan. 17. tur. Deniqoe dicit dominus de diſcipulis ad patrem: Pater, quos dediſti mihi, cuſtodiui. Tui eoſ erãt, & mihi eos dedi-

Ioan. 16. ſti. Et ad diſcipulos ait: Vſq; modo oihil petiſtis iu nomine meo. petite, & accipietis. Hoc ergo natus accepit, vt poſt C crucẽ maoiſeſtaretur quid à patre dum generaretur acceperit. Non enim tunc accepit à patre, cum à creatura cœpit ſciri. Cognoſcitur enim quid propter hæc quæ geſſit, antequã

Matth. 11. gereret acceperit. Denique ante crucem dixit: Omnia mihi tradita ſunt à patre meo. Quomodo ergo hoc ad corpus poteſt referri, vt dei oomen corpori ſit donatum, cum conſtet Chriſtum homioẽ eſſe deum? quia nec dignum eſt vt deus immutetur in carnem, oeque caro hoc poſſit effici quod eſt deus. Sed ſorte vt adoptione deus eſſet, & hic color eſt. Incipiet enim ex parte deus verus eſſe Chriſtus, & ex parte adoptiuus, aut duo dij: ſed aliud ſcriptura ſignificat. Illi enim donatum ſignificat, qoi ſe exinaniuit, qui formam ſerui accepit, qui in ſimilitudine hominis factus eſt homo, qui patri obediuit. Si homo deo patri obediuit, quid magoũ eſt quod dixit Apoſtolus? Sed hoc magnum dicit, quia cum æqualis eſſet, obediuit. Et quid laudis eſt ſi in ſimilitudinẽ hominis factus eſt homo, vt homini ſimilis homo factus dicatur? Sed D nec poteſt fieri. Nemo enim io ſimilitudinem ſit alicuius, niſi alius ſit antequam fiat in ſimilitudinem cuius vult. Per cauſam enim ſimilis factus eſt, ooo per ſubſtantiam. Et quis eſt qui ſe exiuaniuit homo? Ergo habebat & quomodo accepit. ſed quid poterat ſe exinanire homo res infirma? Et in forma dei nunquid homo erat? Sed ſorte homo in forma dei filius erat. Agè, filius dei in cuius forma erat, etſi iam homo iu forma dei, hoc eſt, filius dei erat, iam ante paſſionem perſectus erat. Non ergo poſt paſſionẽ aliquid accepit. Sed videamus quid de eo ſcriptum ſit: Propter quod ſuperexaltauit eum deus, inquit, & donauit ei nomen quod eſt ſoper omoe oomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & ioſernorum, & confiteatur omnis lingoa quia dominus Ieſus io gloria eſt dei patris. Conſideremus nũc dicta, & ſic aduertamus vim elocutionis. Certe oomen quod ſuper omne nomeo eſt, dei oomen eſt. Sed ſi per naturam oon cõſtat hoc uomẽ, ooo eſt ſuper omoe nomen. Appellatiuum enim uomẽ in ſolo vocabulo eſt, non in nobilitate naturæ. Et adoptiuo deo uó flectit genu creatura, ſed

A verò, nõ cõcreaturæ? Et quomodo fieri poteſt vt homo ſit in gloria dei patris? Etiam ſi adoptiuus deus ſit homo, in gloria dei patris non poteſt eſſe. Nam ei hoc competit qui oatus eſt de deo. In gloria enim dei patris eſſe, nihil differre à deo eſt, vt vna gloria ſit patris & filij per commuoem ſubſtantiam & virtutem. Eſt enim hæc vnitas oaturæ. Quid rogo contrarium eſt ſi filius donum à patre accepiſſe dicatur, cum omnia filij à patre ſint, à quo & cuncta eſſe creduntur? Subſtantiam autem dei idcirco naturam dicimus, quia oatus de illa Chriſtus eſt. ¶ Itaque dilectiſſimi mihi, ſicut ſemper obediſtis non in pręſentia mei tantũmodo, ſed multò magis nunc in abſeotia cum timore & tremore veſtrã ipſorum ſalutem operamini. ¶ Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle & operari ꝓ bona volũtate.) Deũ booos conatus adiuuare teſtatur. Omnem enim gratiam ſemper reportat ad deum, vt ooſtrum ſit velle, perficere verò dei. Nam quis vincere poteſt principes ac poteſtates, rectores tenebrarũ harum, ſpiritalia nequitiæ in cœleſtib', niſi ſolus deus, quos B cauſa inuidiæ inimicos habemos? Indignantur enim nos diei filios dei. Non ergo nouum eſt quod hortatur, ſed vt more ſolito ſubditi ſiut euangelio, curam propriæ conuerſationis habentes: bona enim cõuerſatio ſalutem operatur. ¶ Omnia facite ſine murmurationibus & hæſitationibus, vt ſitis irreprehenſibiles & ſimplices, ſicut filij dei immaculati, in medio natiõis prauæ & peruerſæ, inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo, verbum vitę continentes in gloriam mibi in diem Chriſti, quia non in vacuum cucurri, nec in irritum laboraui. Sed & ſi libor ſuper ſacrificium & miniſteriũ fidei veſtrę, gaudeo, & gratulor omnib' vobis. Idipſum autem & vos gaudete, & congratulamini mihi.) Vt fidei & operum ſuorum fructus poſſit habere, commonet vt omnia quæ ad diſciplioam pertinẽt Chriſtianam, ſine hæſitationibus faciant & murmurationibus: quia ſi negligẽter & indeuote aliqoid agitur, ad effectum non peruenit, quia io reprehenſionem cadit: ſed vt omni ſimplicitate operentur quaſi filij dei immaculati, vt memores profeſſionis ſuę reſpondeant vt inter diffidentes tam clari appareant vita, C conuerſatione, moribus, quẽadmodum ſol & luna inter ſtellas ſplẽdore ſublimes ſunt. Sicut eoim ſtellæ apparente ſole obſcurantur, ita & iniuſti & infidi præſentibus fidelibus aut iuſtis turpes & deformati videntur, vt gloria ſit Apoſtoli in aduentu filij dei, cuius plantatio tales edidit fructus. Labor eoim & efficacia eius tuoc probabitur non eſſe inanis. Ideoque & ſi Immolor, ait, ſuper ſacrificiom & miniſterium fidei veſtræ, gaudeo. Si enim oppreſſus fuerit à perfidis cur eos congregauerit ſuæ conſpirationi, gratulandum ſibi ſignificat. ſcit eoim effectum habere mortem ſuam. Magna enim mœſtitia eſt ſi patiatur quis pro eis in quibus nihil proficit. Quamobrem gaudere ſe io illis, & eos congratulari ſibi debere teſtatur, vt inuicem participes ſint gaudij communis & plebs & magiſter idoneus. ¶ Spero autem in domino Ieſu Chriſto Timotheum in breui mittere me ad vos, vt & ego bono animo ſim certior de vobis factus. Neminẽ eoim habeo tam vnanimem qui ſynceſã circa vos ſolicitudinem gerat. Nam D omnes quæ ſua ſunt quærunt, non quæ Chriſti Ieſu. Probationem autem eius ooſtis. quod vt filius cum patre mecum ſeruiuit io euangelio. Hunc ergo ſpero me miſſurum confeſtim, vt videro quæ ſuot circa me. Coofido autem in domino quod & ipſe cito veniam.) Abſoluta ſunt hæc, nec interpretatione egẽt. Poſt epiſtolam enim iſtam Timotheum ſe miſſurum ſignificat, per quem ad fidem agnoſcat quæ circa hos agãtur. Erat enim Apoſtolo vnanimus, quare & circa eos ſolicitior ſignatur, non ſicut quidã, qui dum ſemetipſos commendare volebant, oegligentes erant de diſciplina & conuerſatione fratrum: Non enim deuoto animo prædicabant, ſed propter propria lucra. Et quia Timotheus vir erat egregius, dicit quia probatum hunc babebant, quia erat cum eo vt filius chariſſimus deſeruiens euangelio Chriſti. Ideo hunc filium dicit, quia ab ipſo fuerat ordinatus. hunc ſe præmittere, ſe quoque in breui iturum ad eos. ¶ Neceſſarium verò arbitratus ſum Epaphroditum fratrem & commilitonem meum, veſtrum autem apoſtolum & miniſtrum operis mei mittere ad vos, quoniam quidem deſidarabat

omnea

omnes vos,& impatienter ſolicitus erat, eo quod audieritis A illum infirmatuoi fuiſſe. Etenim infirmatus eſt prope mortem,ſed deus miſertus eſt illius:non ſolum autem eius,ſed & mei,ne triſtitiam ſuper triſtitiam haberem.)Omnia hęc maoifeſta ſunt. Epaphroditum enim ſignificat miſſurũ ſe cum iſta epiſtola ad eos.Inuicem enim deſiderio ſui mœſti erant infirmitatis eius cauſa & populus & Epaphroditus, vt viſo eo recrearentur de recuperata ſalute eius, & ille careret ſolicitudine quem videndi eos gerebat. Erat enim eorum apoſtolus ab Apoſtolo factus,dum illum ad exhortationem eorum mittebat ad eos:& quia vir erat bonus,deſiderabatur à plebe. Quid ergo eſt vt præſente Apoſtolo qui mortuos ſuſcitabat,hic Epaphroditus infirmaretur vſque ad mortem? Nunquid non orauit pro illo Apoſtolus, & oon impetrauit vt citius ſanaretur? Sed ſigna infideliũ cauſa fiũt. Nam huic non ad detrimentum cootigit ægritudo, ſed ad augmẽtum. Probationes enim diuerſæ ſunt credentium. Alius enim per ægritudinem, alius amiſſione charorum, alius per damoum pecunię,alius per tribulationes probatur ſi in neceſſitate ſtabilis inueniatur, auxilium à diuerſa parte non quærens, vt augmentum faciat meritorum. Non ergo contempta eſt po- B ſtulatio Apoſtoli,ſed melius prouiſum ei pro quo petebat. Quid autem illud eſt, vt cum de exceſſu fratrum in alia epiſtola non contriſtari debere admoneat: in hac autem contriſtandum ſe ſi exiſſet Epaphroditus de corpore, ſignificat? Triſtitiam ſe,ſi exiſſet, habiturum dixerat ſuper triſtitiam quam habebat de infirmitate eius. Erat enim neceſſarius ec- 1.Theſ.4. cleſiis. Nam ad Theſſalonicenſes, Videte autem,ait,ne contriſtemini de dormientibus, ſicut & cæteri qui noo habent ſpem. Se autem ſic triſtem futurum dixerat de exceſſu Epaphroditi,quia ſolatium eius & auxilium requirebat:non tamen vt quaſi perditum lugeret. ¶Solicitus itaque miſi eum, vt cum illum videritis,iterum gaudeatis, & ego meliore animo ſim.) Affectionem habuiſſe Epaphroditum & plebem Philippenſium ſignificat,quem videntes iterum in lætitiam excitarent ſe,& Apoſtoli animus lætaretur,quia meliori animo fit qui ad charos ſuos mittit reuiſendos. ¶Excipite ergo illum in domino cum omni gaudio, & huiuſmodi in honore habete, quia propter opus Chriſti vſque ad mortem ac- C ceſſit,in interitum tradẽs animã ſuam, vt ſuppleret id quod ex vobis deerat circa meum officium.) Quanquam indiuidua eſſet charitas Epaphroditi & plebis:tamen etiam ab Apoſtolo commendatur, vt chariorem illum faciat, maxime propter hos qui forte tam chari non eſſent circa eius affectum. In omni enim plebe diuerſitas eſt. Hinc eſt vnde & prælium eius memorat, quòd non dubitauit propter opus euangelij emori. hoc eſt, non eſt deterritus minis & preſſuris infidelium, ſed perſtitit in exhortatione fidelium, vt impleret quod deerat plebi in traditione iuxta diſpẽſationem Apoſtoli. Qui ergo à morte non retrahit animam ſuam, io interitum hanc tradit iuxta vitam pręſentem, ſicut & dominus dixit: Qui enim voluerit animam ſuam ſaluam facere, Matth.16. perdet eam. Perditio hæc interitus eſt,quia ſecundum mundum qui animam ſuam tradit,pro Chriſto,amittit eam:in futurum tamen conſeruabit eam.

CAPVT TERTIVM.

Reliquum fratres mei gaudete in domino.eadẽ ſcri- D bere vobis mihi quidem non eſt pigrum, vobis autem neceſſarium.) Oſtẽdit ſolicitudinem ſuam quam gerit circa profectum illorum,quia impiger eſt ad ſcribendum eis quæ neceſſaria ſunt vtilitatibus illorum. ¶Videte canes, videte malos operarios, videte conciſionem.) Hos deſignat qoi iouidentes gentibus prauitate colloquiorum ſuorum euerterant Galatas, ſuadentes eis vt circuciderentur. Quos omoi genere vitandos & ſpernendos docet,quaſi canes qui primum oblatrant, dehinc morſu ſæuo male operantur in carnem. ¶Nos enim ſumus circunciſio, qoi ſpiritu deo ſeruimus, & gloriamur io Chriſto Ieſu,& non io carne fiduciam habemus, quanquam ego habeam fiduciam & in carne.) Manifeſtum eſt quia credentes ipſi circuociduot cor ſuum, vt amputata erroris nebula aſpiciaot & agooſcaot dominum creaturæ. hoc eſt ſpiritu deo A ſeruire,& gloriari io domino Ieſu Chriſto,qui legem ſpiritus dedit,vt carnis gloria exinaniretur. Apoſtolus tamen etiam hanc fiduciam habebat. vt ſi vellet,gloriaretur de carnis circunciſione:ſed ſciens vacuam eſſe hanc gloriam repudiauit eam. ¶Si qui videtur confidere in carne, ego magis circunciſionẽ octaui diei ex genere Iſrael, tribu Beniamin, Hebræus ex Hebræis, ſecundum legem Phariſæos, ſecundum æmulationem perſequens eccleſiam, ſecundum iuſtitiam quæ in lege ẽſt conuerſatus ſine querela. Quæ mihi lucra fuerunt,hæc arbitratus ſum propter Chriſtum damna.) Quãtum ad legis culturã pertinet,& ad iuſtitiã eius ſeruandã,& ad ſtudiũ hęreſis Phariſæorũ,& iuxta zelũ traditionis paternæ in perſeqnẽdo eccleſiam,hic parem non habuit. In cęteris enim erant conſortes eius,qui ſimiliter eſſent natura Iudęi. Sed quę lucra videbantur iuxta humanũ ſenſum,cõparatione Chriſti inuenta ſunt damna. Quare dãoa,niſi quia iam tẽpus oon erat, vt lex ſeruaretur? Inania enim erant hæc omnia, & impedimenta ne accederetur ad gratiam: & quia hæc ſunt carnalia,noſtra verò ſpiritalia. Ideo autem de tribu ſe dicit Beniamin, vt genus ſuum extolleret ſuper hos B qui de patriarchis concubinarum Iacob filiis ducunt originẽ,aut propter illos qui erãt proſelyti. Vnde dicit: Ego magis circunciſionem octaui diei ex genere Iſrael, vt oſtenderet primum ſe eſſe inter Iudæos, ſed hoc ſe contẽnere propter ſpem promiſſam à Chriſto. Hebræi tamen propter Abraham dicti ſunt. Immutata eſt enim litera propter ſonũ, vt oon vocarẽtur Abræi,ſed Hebræi, vt apud veteres cum diceretur medidie,& eſſet abſurdum,immutata eſt litera vt diceretur meridie. Si enim origo ex Abraham eſt, ex ipſo trahi debet & nomen,noo ex Heber, qui ſexta generatione eſt ſuper Abraham. Si enim in Abraham reformari cœpit genus hominum, & ipſe eſt pater fidei, ex ipſo & nomen & lingua Hebræa. Prima enim lingua quæ erat ſine nomine, cum huic redditur,ex eo nomẽ accepit. Nam nulla cauſa eſt vt ex Heber trahat nomen. Abraham tamen Chaldęus fuit, non tamen Hebræi Chaldæam linguam habent. ¶Verum quidem & omnia arbitror damnum eſſe propter eminentem ſcientiam Chriſti Ieſu domini mei, propter quem omnia damna duxi,& arbitror ſtercora, vt Chriſtum lucrifa- C ciam,& inueniar in illo,non habens meam iuſtitiam quæ ex lege eſt,ſed illam quæ per fidem Chriſti,quæ ex deo eſt,iuſtitiam ſuper fidem ad congnoſcẽdum eum,vt virtutem reſurrectionis eius, & communicationem paſſionum eius cõformans me morti ipſius,ſiquo modo occurram ad reſurrectionem quæ eſt ex mortuis.) Cum ſuperius de genere Abrahæ & de lege & de iuſtitiis eius & meritis obſeruantium loqueretur, hæc omnia detrimentum deputans ad comparationem promiſſionum ſaluatoris, nunc addit non ſolum hæc,ſed & omnia damnum eſſe propter eminẽtiam, inquit, ſcientiæ Chriſti Ieſu domini mei. Poſt legem & iuſtitias eius quæ erunt hæc omnia,niſi vt ipſi vitæ corporis animæq; anteponatur agnitio Chriſti? Si enim, ſicut dicit ad Coloſſenſes, In Chriſto ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Coloſ.2. abſconditi,cuncta quæcũque ſunt, nullius momenti ducenda ſunt, vt ad excellentiam ſapientiæ & ſcientiæ huius peruenire contingat. Sufficit ergo, imò exuberat iuſtitia quæ ex fide eſt, noo ex lege ad ſalutem quæ eſt ex cognitione Chriſti,gratia dei indulta eſt. Cognitio enim myſterij incarnationis, & paſſionis, & reſurrectionis eius perfectio vitæ eſt,& theſaurus ſapientiæ. Vbi enim ſapientia, & vita: quia vita non eſt vbi ſtultitia eſt. Denique Salomon: Stultus,ait, Prou.10. in riſu agit mala. Qui enim intelligit ſui cauſa Chriſtum hominem factum & paſſum, & victa morte reſurrexiſſe, contemptis & ſpretis omoibus hũc ſequitur,cuius præſidio videt ſe à morte liberatum, quærens cauſas ad promerendum eum, vt vel in aliquo illi vicem poſſit reddere, vt adhuc maiora conſequi mereatur promiſſa io reſurrectione. ¶Non quod iam acceperim,aut iam iuſtificatus ſim,aut iam perfectus ſim:ſequor autem ſi comprehendam,in quo & compre henſus ſum à Chriſto.) Quoniam io tota epiſtola gaudere ſe teſtatur in eis,& laudat obedientiam eorum & fidem,nẽ forte quaſi homines inflatione,eò quod iam digni eſſent extollerentur,nunc per ſuam perſonam adhuc deeſſe ad iuſtificationem

tionem implendam aperta voce declarat, vt contendant ad- A
dere in operibus bonis. Si enim hic qui tâta præditus digni-
tate eſt, adhuc deeſſe ſibi ad perfectionem confitetur: quan
to magis hi intelligerent elaborandum ſibi eſſe vt iuſtifica-
tionum merita adipiſcerentur. Ideo ſubiecit: Sequor autem,
inquit, vt comprehendã, in quo & comprehẽſus ſum à Chri
ſto. Dum enim errore æſtu mentis fluctuaret de via domini
diffidens, miſericordia dei quaſi fugientem gratiam Chriſti
comprehendit eum in via, euntem ad conturbandam & af-
fligendã eccleſiam, ad hoc vt donum dei addiſceret, & gra-
tiam quam refutabat, & ſciret pro hac etiam mori locum eſ
ſe: ideoque non ſe poſſe obeſſe credentibus, ſed ſibi ſe non
crederet, qui rem ſalutarem per ignorãtiam inſequebatur.
Ad hoc ergo comprehenſus eſt, id eſt, à præſcientia dei re-
quiſitus inuentus eſt, & didicit myſterium Chriſti, vt in o-
mni vita augmentum faciens meritorum, comprehẽdat de-
ſtinatum præmium, promeritus eum quem didicit ſui cauſa
occiſum. ¶Fratres, ego me non arbitror comprehendiſſe
adhuc: vnum autem, quæ quidem retro ſunt obliuiſcens ad
ea autem quæ ante me ſunt extendens me, ſecundum deſti- B
natum ſequor ad palmam ſupernæ dei vocationis.) Hoc eſt
quod ſupra dixit, quia ideo laborare ſe ſignificat, vt quoti-
die in melius proficiat, ſemper extendens ſe ad potiora: vt il
la quæ retro acta ſunt obliuiſcens, meliora ſectetur: nõ quia
mala ſunt, ſed quia parua ſunt ad meritum collocandum: in
melius autem proficiendum, vt ad deſtinatum cœleſte præ-
mium occurratur. Cauſa enim tam admirabilis & inuiſibilis
præmij non leuiter vtique certandum eſſe pronunciat.
¶Quotquot ergo perfecti ſumus, hoc ſentiamus.) Superius
perfectum eſſe ſe negat, ſed iuxta promiſſum vt adhuc adda
tur ad meritum: ad comparationem autem cæterorum qui
res diuinas negligentius curant, perfecti dicendi ſunt, qui
adhibita ſolertia perfectionis iter ambulant. Hoc ergo ſen-
tiendum eſt, vt in melius proficiatur. ¶Et ſi quid aliter ſen-
tietis, id quoque deus reuelauit.) Hoc dicit, vt ſi quid am-
plius ad culturam melioratæ cõuerſationis excogitauerint,
dei exiſtiment donum eſſe, ne per hoc inflarẽtur. ¶Verun-
tamen ad quod peruenimus, vt idem ſapiamus, & in eo am- C
bulemus.) Ne qua hinc oriretur præſumptio, & putaretur
quod à deo non erat reuelatum, ideo ſubiecit dicens: Ad
quod peruenimus vt idem ſapiamus, hoc eſt non extra regu
lam diſciplinæ ſapere in conuerſatione fidei, ſed hoc ſapere
quod commune ſit, & modeſtum in euãgelij veritate. ¶Imi
tatores mei eſtote fratres, & conſiderate eos qui ſic ambu-
lant, ſicut habetis formam noſtram.) Vult illos ſolicitos eſ-
ſe, ne prauorum hominum ſubtilitate capiantur, & notare
vnumquẽque qualiter cõuerſetur & doceat. vt his iungan-
tur in quibus ſenſum magiſtri ſui agnouerint. ¶Multi enim
ambulant quos ſæpe dicebã vobis: nunc verò & flens dico,
inimicos crucis Chriſti, quorum finis eſt interitus, quorum
deus venter eſt, & gloria in confuſione illorum qui terrena
ſapiunt.) Hi quos ſignificat, è numero eorum ſunt qui Ga-
latas euerterant. Cum dolo enim ambulantes eccleſias ſub-
uertebant, ſub nomine Chriſti Iudaiſmum colendum præ-
dicantes, quaſi vbi Chriſtus promiſſus ſit. Quos cum dolo-
re & lachrymis memorat, quia ſaluti credentium obſiſte-
bant, de cibis edendis & non edendis quæſtiones monentes, D
quaſi ſalus in eſca ſit, aut venter deus, quem iuxta legẽ mun
dis eſcis delectari putabant, glorianTes in pudendis circun-
ciſis. hoc eſt terrena ſapere. Qui autem ſpiritalia ſapit, in fi-
de, in ſpe, in charitate gloriatur. Ad locum autem hunc non
pertinet vt quæſtus cauſa aut gulæ dixerit, Quorum venter
deus eſt. ¶Noſtra autem cõuerſatio in cœlis eſt, vnde & ſal
uatorem expectamus dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,
qui trãsfigurabit corpus humilitatis noſtræ conforme cor-
pori gloriæ ſuæ ſecundum operationem ſuam, qua poſſit e-
tiam ſubiicere ſibi omnia.) Spiritalia curãtes, in cœlis agere
dicuntur, cum ipſi adhuc ſint in terris: quoniam mali princi
pes & poteſtates cum ſint adhuc ipſi in firmamento, conuer
ſatione tamẽ in terris ſunt. Chriſtianorum ergo actus in cœ
lis ſunt, vbi & ſpes ſalutis eorum eſt, qui eſt Chriſtus, quem
omnis ſidus expectat ad transfigurationem corporis carnis
vt quod ex humo eſt, indutum ſpiritali veſte conforma ef-

A ficiat aduentu maieſtatis ſuæ corpori gloriæ ſuę, iuxta ope-
rationem ſuam, id eſt ſecundum virtutem ſuam, qua poſſit
ſubiicere ſibi omnia. hoc eſt, quia per reſurrectionem mor-
tuorum & immutationem in gloria apparebit virtus domi-
ni manifeſtata, comprimens omnes principes & poteſtates;
vt manifeſtetur deus & dominus eſſe omnium.

CAPVT QVARTVM.

Itaque fratres mei chariſſimi & deſideratiſſimi,
gaudium meum & corona, ſic ſtate in domino di-
lectiſſimi.) Commonet vt in eadem fide perſeue-
rent. Gaudium enim eius cõſtantia illorũ ad præ-
ſens eſt, & in futurum corona. Diſcipulis enim in agone vi-
ctoribus, dignus erit corona magiſter. ¶Euhodiam rogo &
Syntychẽ obſecro idem ſapere in domino, & te rogo germa
ne compar adiuua illas, quæ laborauerunt mecum in euan-
gelio cum Clemẽte & cæteris qui ſunt mihi participes ope-
rum, quorum nomina ſunt in libro vitæ.) Euhodiam & Syn
tychen ad prudentiam amplexandã hortatur, adiuuantibus
B quos memorat: vt ſicut in operibus euangelij profecerant,
proficerẽt & in ſcientia & ſapientia dei. quos omnes merito
fidei in libro vitę haberi pronunciat. ¶Gaudete in domino
ſemper, iterũ dico gaudete.) Lætus Apoſtolus in operib' &
fide eorum ad cumulandam alacritatẽ ſuam exoptat illos in
hoc ſtudio proficientes in domino ſemper gaudere. hoc eſt
enim quod iterat, vt ſe vera affectione gaudere in illis oſten
dat. ¶Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominib'. dominus
prope eſt. nihil ſoliciti ſitis, ſed per omnia oratione & pre-
ce, cum gratiarum actione poſtulationes veſtræ innoteſcãt
apud deum: & pax dei quæ exuperat omnem mentem, cu-
ſtodiat corda veſtra in Chriſto Ieſu.) Nũc exemplo eorum
alios vult lucrari. Cum enim modeſtia eorũ manifeſtata fue
rit, id eſt, rationabilis cõuerſatio, lucebunt opera eorum: &
non deerunt qui imitentur bonum illorum, vt non ſolum
propriorũ geſtorum, ſed & aliorũ augmentum conſequan-
tur, vt (ſicut dictum eſt) labores fructuum ſuorum edant.
Quando enim fructus operum ſuorum alios acquirit ad o-
C pus bonum, labores eorum qui acquiſiti ſunt, proficient eis
quorum exemplo bona opera imitari cœperunt. Dominus,
ait, prope eſt, nihil ſoliciti ſitis. hoc eſt præparatos eſſe debe
re, & vigilare in oratione & prece, deo gratias agentes, ſepo
ſita mundi ſolicitudine illud ſperare, & ante oculos habere,
quod dominus repromiſit: vnde & gratias ei agẽdas docet.
Domino enim imminente ſolicitudo ſeculi ceſſat. Vt quid
enim ſolicitus ſit de re cito peritura? Ac per hoc poſtulatio-
nes veſtræ notæ, inquit, fiant apud deum. Quæ notitia aſſi-
duitate fit, & vigilantia orationis. Tunc demum munitioni-
bus pacis ſuæ, quæ omnem exuperat mentem, ait, cuſtodiat
corda veſtra in Chriſto Ieſu. Hoc ideo dixit, quia cum deo
qui habet pacem, non timet omnem mẽtem aduerſam. Tu-
tus enim eſt pace dei omnis diligens deum in Chriſto Ie-
ſu. Quis enim non metuat eum quem ſcit dei eſſe amicum?
¶Reliquum fratres, quæcunque ſunt vera, quæcunque ma
gnifica, quæcunque iuſta, quæcunque amabilia, quæcunque
laudabilia, ſi qua virtus, ſi qua laus diſciplinæ, hæc cogitate,
quæ & didiciſtis, & accepiſtis, & audiſtis, & vidiſtis in me:
D hæc agite, & deus pacis erit vobiſcum.) In concluſione, quę
reliqua erant ad imitationẽ perfectionis exponit, vt ea quæ
non ſolum in vituperationem non cadunt, verum etiam lau
de digna ſunt, & cogitantes & agentes, ſecuti formam Apo-
ſtoli, deum pacis habeant ſecum. Deus noſter vere deus pa
cis eſt, qui non rogatus quaſi potens, non timidus quaſi in-
firmus ad pacem hortatur, intantum vt & peccata in ſe com
miſſa concedat, cum poſſit vtique terrore manifeſtatæ po-
tentiæ, & ineffabilis magnitudinis ſuæ etiam inuitos non ad
pacem cogere, ſed ad ſubiectionẽ. Sed huiuſmodi pax mun-
di eſt, non dei, cuius ipſa natura pax eſt. ¶Gauiſus ſum au-
tem in domino magnifice, quod tãdem aliquando reflorui-
ſtis, ad hoc vt pro me ſentiatis in quo & ſentiebatis. occupa-
ti enim eratis.) Nunc alacritatem ſuam propenſiorem fa-
ctam oſtendit, quia in quo negligentiores facti fuerant, ad-
hibita ſolertia opus priſtinum iterarunt, memores facti Apo
ſtoli ſui, vt fructus ſuos ad eum mitterent cõdendos in hor
reo

Math. 6. reo cœleſti, vbi neque tinea neq; rubigo exterminăt.¶Non A
quaſi propter pennriam dico. Ego enim cognoui in quibus
ſim ſufficiens eſſe. Scio & abundare, & humiliari. in omni &
in omnibus imbutus ſum, & ſaturari, & eſurire, & abunda-
re, & penuriam pati. omnia poſſum in eo qui me confor-
tat.) Non ſe ſui cauſa in hoc eorũ opere gaudere, ſed in pro-
fectu eorum ipſorum ſe ante omnia cõtentum deo adiuuan-
te teſtatur, vt neque de penuria contriſtaretur, neque de a-
bundantia exultaret, ſciens quia & abundantia frequenter
extollit, & tolerata penuria diuitias cœleſtes acquirit: horũ
tamen opera in ſe benigna declarat. multorum enim neceſ-
ſitatibus profuit. ¶Scitis autem & vos Philippenſes quia in
principio euangelij, cum profectus ſum à Macedonia, nulla
mihi eccleſia communicauerit in ratione dandi & accipien-
di, niſi vos ſoli, quia in Theſſalonica ſemel & iterum vſibus
meis miſiſtis: non quia munus quęram, ſed requiro fructum
creſcentem in rationem veſtram.) Hęc idcirco commemo-
rat, vt audientes in memoria & laude eſſe opera ſua, non du B
bitent illa accepto ferri apud deum, ſed magis ſtudium fidei
adhibeant. ¶Percepi autem omnia, & abundo: repletus ſum
acceptis ab Epaphrodito quæ à vobis miſſa ſunt, odorẽ bo
næ ſuauitatis, hoſtiam acceptabilem, placentem deo.) Non
ocioſe cõmonet debere fieri, & hortatur quod factum profi
tetur, niſi quia aut negligẽtius aut min' copioſe, ſicut ſolitũ
erat ab eis fieri, ſactum videbatur, vt reminiſcẽtes priorum
operum, ſcirent ſe minus feciſſe quàm cœperăt. Licet enim
non improbet factum, ſed ſignificat deuotiores illos ante in
opere hoc fuiſſe: ſe tamẽ gratum eſſe, & accepto ferre deum
quaſi ſacrificium placendum. Denique dominus ait: Facite
Lucæ. 11. eleemoſynam, & ecce vobis omnia munda ſunt. Quàm gra-
tum ergo opus eſt, vt omnem maculam hominis & ſordes e-
mũdet. ¶Deus verò meus impleat omne deſiderium veſtrũ
ſecundum diuitias ſuas in gloria in Chriſto Ieſu.) Ideo diſ-
creuit dicens, Deus meus, vt ſecondũ ea quæ præſtabat me-
ritis eius, auxilia adeſſent, & deſideriis eorum in copia ma-
gnitudinis bonitatis ſuæ in gloria Chriſti Ieſu. Gloria eſt e- C
nim Chriſti Ieſu, cum dei nutu Chriſtianorũ implentur de-
ſideria ſecundum euangelicam diſciplinam. ¶Deo autem &
patri noſtro gloria in ſecula ſeculorum. Amen.) Hic non diſ
creuit, ſed generaliter ait: Deo & patri noſtro. Deus propter
timorem, pater autem honoris cauſa, & quia ab ipſo eſt om-
Malach. 1. nis origo. Ipſe enim dixit in Malachia propheta: Si deus ego
ſum, vbi eſt timor meus? & ſi pater ego ſum, vbi eſt honor
meus? ¶Salutate omnem ſanctum in Chriſto Ieſu.) Hunc
Leui. 19. ſalutate in Chriſto Ieſu, qui ſe ſanctificat, vt Chriſto di-
gnus habeatur, qui dixit: Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus
ſum, dominus deus veſter. ¶Salutant vos qui mecũ ſunt fra
tres.) Salutatio fratrum ſolatium inuicem pręſtat. quaſi ima-
gines enim exhibet diuulſorũ. ¶Salutant vos omnes ſancti,
maxime qui de Cęſaris domo ſunt.) Hos ſignificat propen-
ſiorẽ affectum habere circa eos, qui de domo Cæſaris ſunt.
iſtos & potiores ſupra memoratis oſtendit fratribus, quia
hos ſanctos appellat. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum
ſpiritu veſtro.) Quoniam de ſaluatoris perſona quæſtiones D
oriuntur, hic vt ſoliditatem in eo diuinitatis approbet, tui-
tionem gloriæ eius ſpiritui noſtro exoptat.

Diui Ambroſij

MEDIOLANENSIS EPISCOPI *commentarii in epiſtolam beati Pauli ad Coloſſenſes.*

PRAEFATIO.

COloſſenſes pſeudoapoſtoli euertere nitebantur,
vt poſt prædicationem Epaphræ ſiue Archippi
philoſophicis diſputationibus irretirent ſimpli-
citatem mentis eorum, ne ſpernerent rationes e-
lemẽtorum, quibus quaſi gubernatur vita humana. Idcirco
A hos Apoſtolus hortatur per epiſtolam, & admonet ne ali-
cui pręter Chriſtum aliquam eſſe ſpem putarent, & decipe-
rentur.

CAPVT PRIMVM.

PAulus apoſtolus Chriſti Ieſu per
voluntatem dei, & Timotheus fra
ter, iis qui ſunt Coloſſis ſanctis &
fidelibus fratribus in Chriſto Ie-
ſu, gratia vobis & pax à deo patre
noſtro.) Caput epiſtolæ ſolito mo
re ſcribit ad eos, in quo & ſanctis
& fidelibus & fratribus literas ſe
ordinare proſequitur, quibus exo
ptat dei gratiam manere per Chriſtum. ¶Gratias agim' deo
patri domini noſtri Ieſu Chriſti ſemper pro vobis orantes,
audita fide veſtra in Chriſto Ieſu, & dilectione quam habe-
B tis in omnes ſanctos propter ſpem quę repoſita eſt vobis in
cœlis, quam ante audiſtis in verbo veritatis euangelij quod
peruenit ad vos, ſicut & in vniuerſum mundum.) Quoniam
dignum habuit deus credere iſtis filium ſuum, gratias ei re-
fert in orationibus ſuis. Deinde propter charitatẽ quam ha-
bebăt in ſanctos, ſidi quia pro hac ſpes firma eſt apud deum,
qua remuneraturus creditur credentes & diligentes ſe inui-
cem authore Chriſto, cuius nomen peruenit ad omnes gen-
tes, vt multiplicentur in fide eius. ¶Et eſt fructificans & cre
ſcens, ſicut & in vobis, ex qua die audiſtis & cognouiſtis gra
tiam dei in veritate, prout didiciſtis ab Epaphra dilecto cõ
ſeruo noſtro, qui eſt fidelis pro vobis miniſter Chriſti, qui
etiam notam fecit nobis veſtram dilectionem in ſpiritu.)
Exemplum cæterarum gentium hos creſcere, & fructum
vitalem facere, alacri ſermone proſequitur, vt ex eo quòd
dei gratiam perceperunt, proficerent, & numero & opere
adiungentes fidei ſuæ qui fierent fratres eorum in Chriſto.
Exẽplo enim bonorũ operũ illorũ attracti ſunt multi, teſte
C illis Epaphra, qui eis miniſtrauit gratiam Chriſti vice Apo-
ſtoli, quã ſtatim imbiberunt vt potum ſpiritalem in domini
charitate, quæ non in carne eſt, ſed in ſpiritu. ¶Idcirco &
nos ex qua die audiuimus, non ceſſamus pro vobis orantes
& poſtulãtes, vt impleamini agnitione voluntatis eius in o-
mni ſapientia & intellectu ſpiritali, in hoc vt ambuletis di-
gne deo ad omne placitum in omni opere bono.) Audiens
Apoſtolus deuotam ac promptam voluntatem illorum circa
fidem Chriſti, orat pro eis, vt propenſius agnita voluntate
dei, rationabili opere explerent deuotionem quam audita fi
de Chriſti didicerant, ne tam fida mentis ædificatio, & ro-
bur fidei, dum inconſulte aliquid imperitè conficeret, labo
ris ſui fructum amitteret. Hoc enim libẽter accepto fertur,
quod deuoto fit animo, & prudenter. ¶Fructificantes & cre
ſcentes in agnitione dei, in omni virtute robur capientes ſe-
cundum potentiam glorię eius, in omnem patientiam & lon
ganimitatem cum gaudio, gratias agentes patri, qui vocauit
vos in partem ſortis ſanctorum in lumine, qui liberauit nos
D à poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij charita
tis ſuæ.) Incrementum operum eorum cum ſcientia vult fie
ri, vt non ignorent fidei ſuæ ſpem. Tunc enim firmi & ſta-
biles ſunt, ſi aduertant quæ pro fide promiſſa ſunt, & quanta
ſit potentia gloriæ maieſtatis dei in patientia, vt longa expe
ctatione ſuſtineat humanum genus, quod irreuerentia ſua
non ſolum negligit creatorem, verum perſequitur amantes
eum, vt & ipſi ſimiliter patientes ſint, vt ſupportent probra
& maledicta infideliũ, vel ſi illata fuerit preſſura, expectan-
tes iudicium dei, nec dubitantes de eo: magis autem gauden
tes in promiſſa vita cum gratiarum actionibus deo, qui di-
gnatus eſt aduocare & inducere gentes in promiſſionem Iu-
dæorum, quæ eſt lumen æternum, id eſt veritas perpetua.
Liberati enim de conditione tenebrarum, hoc eſt eruti de
inferno, in quo tenebamur à diabolo tam ex proprio quàm
ex delicto Adę, qui eſt pater omnium peccantium: tranſlati
ſumus per fidem in regnũ cœleſte filij dei, vt oſtenderet no
bis deus quo amore diligit nos, quãdo attollens nos de imo
tartari, induxit in cœlos cum vero filio ſuo. Iam enim om-
nes credentes, qui fixa mente deuoti ſunt, exeuntes de ſecu

lo du-

A lo duce dextræ partis angelo inducuntur in cœlum, quod
ante deuictam mortem conceſſum non erat. ¶ In quo habe-
mus redemptionem remiſſione peccatorum.) Io huius filij
ſui regnum tranſtulit nos deus, per quem nos redemit, & ma
numiſit. Remiſſio enim peccatorum liberos facit, vt libera-
ti debitis, teneri obnoxij non poſſint. Nam ſine fide Chriſti
nullus egreſſus de inferno eſt, quia obligatus peccatis exire
ianuas tartari nō poteſt. ¶ Qui eſt imago dei inuiſibilis.) Io-
uiſibilis dei imago viſibilis eſſe nō poteſt, alioquin nec ima-
go. Quod enim inuiſibile eſt, pingi non poteſt. nec enim vi-
ſibilis poteſt inuiſibilem videre. Aut enim corpus eſt quod
videtur, aut figura, aut aliqua informata ſubſtātia quam fert
acies oculorum, totum tamē corpus eſt. Deus autem qui ab
his omnibus alienus eſt, quomodo poteſt imaginem habere
viſibilē? Sed ideo ſic dicitur, vt talis filius intelligatur, qua-
lis eſt pater: vt quia de ipſo eſt, & nihil diſtat ab eo in diui-
nitate naturæ, imago eius dicatur & forma, ne alius deus à
perfidis crederetur, quanuis nomine ipſo hoc contineatur.
Ideo enim verus dei filius dicitur, vt de ipſo eſſe credatur.
B Sed propter malā intelligentiam etiam hoc additum eſt, vt
imago eius dicatur, vt cum apparet, licet in figura humana,
aut certe in igne, vt ad Moyſem: non ipſe pater intelligatur
eſſe, ſed filius: & per id quod imago eius dicitur, nihil ab eo
diſtare credatur. Vnde dicit ad Philippū: Philippe, qui me
Ioan. 14. videt, videt & patrem: quomodo tu dicis, Oſtende nobis pa
trem? Non credis quia ego in patre, & pater in me eſt? Hæc
eſt vnitas & ſubſtantialitas patris & filij, vt inuicem ſint: vt
qui videt filium, videat & patrem. Nunc videamus quomo
do viſus ſit filius, vt proinde intelligamus qua ratione Phi-
lippus videndo filium, videat & patrem. Intellectu certe o-
perum diuinorum viderunt filium non carnalibus oculis.
Quæ operatus eſt filius, dixit eſſe patris, vt vnitatem virtu-
tis oſtenderet. Eodem genere viſus eſt & à Iacob, vnde no-
men accepit Iſrael, id eſt homo vidēs deum. Propter hoc er
go imago dictus eſt inuiſibilis dei, vt ipſe eſſe intelligeretur
qui per intellectum viſus eſt deus. patrem autem nunquam
Ioan. 1. vllo modo apparuiſſe, ſicut dictum eſt in euangelio: Deū
C nemo vidit vnquam. ¶ Primogenitus vniuerſæ creaturæ.)
Ante omnē creaturam genitum filium nō creatum teſtatur,
vt ſecerneret natiuitatem eius à creaturæ factura. Et vt hoc
penitus clareſcat, ſubiecit: ¶ Quia in ipſo condita ſunt om-
nia in cœlis, & in terra, viſibilia & inuiſibilia, ſiue throni, ſi-
ue dominatiōes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, omnia per
ipſum & ipſo condita ſunt.) Non ſolum in eo magnificum
& glorioſum ſignificat Chriſtum, quia antequam fierent o-
mnia, natus eſt, ſed & in ipſo dicit omnia condita. hoc eſt, vt
omnium potentia in eo eſſe credatur, & deo perfecta, dum
omnia fiunt per ipſum. hoc eſt caput eſſe totius creaturæ,
quia ab ipſo vt ſint, eſſe cœperūt. Ideo autem quę ab ipſo fa
cta ſunt, per ipſum facta dicuntur: quia ad hoc natus eſt, vt
faceret creaturā. hoc eſt feciſſe in eo, & per eum. Nec enim
ſibi natiuitas ſua proficit, ſed nobis, quia non eguit naſci qui
in his erat: quomodo ſit vnicus dei patris & filij, quomodo
ipſe nouit quę ingenita ſunt dei patris. Erat enim in deo qui
proceſſit de deo, ita vt vnus eſſet deus. ac ſic fit, vt neque
D deminutio ſit patris, neque profectus filij dum naſcitur. Et
vt apertius tradat quæ & quanta ſit potentia filij, oſtendit
quæ per ipſum ſint, id eſt, throni, dominationes, & principa
tus, ac poteſtates: vt proinde omnino minus nihil in eo eſſe
credatur, quàm eſt in patre. ¶ Et ipſe eſt ante omnes.) Ante
omnes ſic eſt, quia hic ſolus de deo patre nat' eſt, de ingeni-
ta vtique ſubſtantia dei. Hæc autem virtute eius, quam per
generationem habet à patre, ſubſtiterūt, non vt communio
eis ſubſtantiæ ſit cum eo, ſed ex nihilo nutu dei patris filio
agente cœperunt. ¶ Et cuncta in ipſo conſtant.) In ipſo con
ſtant, quia ſine eo nihil ſunt. Niſi enim huic fuerint ſubdita,
errore deuia quaſi perditioni fient obnoxia. ¶ Et ipſe eſt ca
put corporis eccleſiæ.) Eccleſiæ caput eſt Chriſtus, ſi tamē
omnes vnum ſentiant cœleſtes & terreni, vt ſint eccleſia,
hoc eſt vnius fidei. Si quominus truncati capite, hoc eſt o-
mnium corporum, totius corporis, id eſt, à creatore ſuo ſe-
iuncti, amentia quadam & vanitate bacchantur. ¶ Qui eſt
principiū primogenitus ex mortuis, vt fiat in omnibus ipſe

A primatum tenens.) Quoniam omnia per ipſum ſunt, per ip-
ſum denuo negligentia quadam facta caduca reformāda fue
runt, ne ad iniuriam eius pertineret ſi opus eius per alterum
inſtauratum fuiſſet: vt quomodo ante omnes natus eſt, ſic i-
terum ante omnes primus eſſet ex reſurrectione mortuo-
rum reddita priſtina vita. Ante omnia enim natus eſt de
deo, vt cuncta crearet quæ non erant. iterum autem acce-
pta carne de virgine natus eſt, vt peccatum quod ex virgi-
ne Eua intrauerat in mundū, aboleretur. Natus ergo & mor
tuus reſurrexit, vt quæ primùm fecerat, poſtea iterum re-
crearet: quia per errorem fuerāt velut mortua, vt ſemper in
omni vita ſit primus & princeps. Quia in ipſo complacuit
omnē plenitudinē inhabitare.) Plenitudo in ipſo eſt & ma-
net, quia omnia poteſt ſemper, vt nihil exceptum ſit quod
non per eum poſſit præſtari, vt & faceret, & reformaret,
& lapſa erigeret, & mortua viuificaret. Vnde ait: Sicut ha- Ioan. 5.
bet pater vitam in ſemetipſo, ita dedit & filio vitam habere
in ſemetipſo. Sicut enim pater ſuſcitat mortuos & viuificat,
ſic & filius quos vult viuificat. Nec enim pater iudicat quē-
B quam, ſed omne iudicium dedit filio. Quid tam iuſtum, niſi
vt horum quæ fecit per illum, ipſi daret iudicium? vt omnis
plenitudo diuinitatis habitet in ipſo, per id quod diximus,
omnē illum poteſtatem in ſe habere, hoc eſt, deum eſſe per-
fectū. qui enim hæc omnia non habet, non eſt deus. ¶ Et per
eum reconciliare omnia in ipſum, pacificans per ſanguinem
crucis eius ſiue quę in cœlis ſunt, ſiue quę in terra.) Hoc eſt
quod ſuprà memoraui, quia vt ea omnia quæ fecit per illū,
reſtauraret, cum errore quodā diſcrepare cœpiſſent ab inui
cem, necnon & ab authore, (eſt enim adhuc error in carna-
libus cœlis) humiliauit eum incarnando illum, vt homo fa-
ctus oſtenderet ac doceret quomodo poſſint ea quæ in fir-
mamento ſunt, & ſuper terram reconciliari creatori. Quod
vt ad perfectum perduceret, occidi ſe paſſus eſt propter ho
mines, vt quos apud ſuperos docuerat, exeuntes hinc à mor
te ſecunda teneri non poſſint, vt doctrina eius fructum ha-
beret primæ inſtitutionis, & omnia facta per ipſum viue-
rent in ipſo quaſi in authore, ſicut Petrus fatetur in Actis a-
C poſtolorum. ¶ Et vos quondam alienatos & inimicos conſi
liorum eius in operibus iniquis: nunc autem recōciliatos in
corpore carnis eius per mortē, exhibere vos ſanctos & im-
maculatos & irreprehenſos in conſpectu ſuo.) Quale donū
dei ſit erga gentes, memorat: vt oſtendat eos debitores, &
quidem multum in gratiarum actionibus deo: qui cum ini-
mici eſſent conſiliorum eius quibus decreuit viſitare genus
humanum per famulum ſuum Moyſem, cuius doctrinam &
poteſtatem non receperunt, deuoti idolis ſuis, imò operib'
iniquis: adorauerunt enim opera ſua quæ fecerunt, miſeri-
cordia autem & prouidentia dei requiſiuit eos, vt gratuito
dei gratiam conſequerentur, redeuntes ad eum in conſcien-
tia munda: vt in die iudicij dum nihil erroris veteris inueni-
retur in his, accorporarentur creatori ſuo, qui vt prodeſſet
humano generi incarnatus homo factus eſt, vt in carne ſua
vinceret mortem. ¶ Si quidem perſeueratis in fide fundati,
ſtabiles & immobiles à ſpe euangelij quod audiſtis, quod
prædicatū eſt in vniuerſa creatura quæ eſt ſub cœlo. Cuius
D factus ſum ego Paulus miniſter, qui nunc gaudeo in paſſio-
nibus pro vobis: & ſuppleo reliquias preſſurarum Chriſti in
carne mea pro corpore eius, quod eſt eccleſia.) In tribula-
tionib' quas patiebatur, exultare ſe fatetur, quia profectum
ſuum videt in fide credentium. Non eſt enim inanis tribu-
latio, quando eum pro quo patitur, acquirit ad vitam. Quas
paſſiones Chriſto dicit inferri, cuius vtique doctrinam per-
ſequuntur, vt perfidos grauet impietatis ſuæ crudelitate, &
fidelibus dei prædicet charitatem, cuius filius nunc vſque
iniurias patitur pro nobis. Nūc igitur intelligi vult qua cau-
ſa ſcribit ad eos, cum dicit: Si tamen perſeueratis in fide fun
dati: vt ſcirēt tunc prodeſſe ſibi paſſionem Chriſti, ſi in ac-
cepta fide manerent. Idcirco enim omnipotētia magnitu-
dinis quāta ſit Chriſti, & quàm infinita, ab initio declarauit,
vt duceret in ipſo ſolo ſpem ponendam, quia ipſius ſunt o-
mnia: & quia nihil ſine ipſo poteſt viuere neq; in cœlis, ne-
que in terris. Ante omnes enim eſt, & cuncta ipſi conſtant,
quia in omnibus ipſe primatum tenet: vt ſi quis alicui ele-
mentorum

A mentorum aut angelorum vel poteſtatum deuotum ſe debere eſſe putet, errare ſe ſciat. Hic enim vnus eſt filius dei, caput omnis principatus & principij, cuius euangelium prędicatum eſt in toto mundo, incipiens à Moyſe, qui dixit Iu-

Deut.18. dæis: Quia propbetam vobis ſuſcitabit dominus deus veſter ex fratribus veſtris, tanquam meipſum audietis. Erit enim, quicunque non audierit propbetam illum, extermina-

Ioan.5. bitur de plebe. Vnde dominns ait Iudæis: Quia Moyſes de me ſcripſit. Itaque bic vnus audiendus eſt, & colendus, nec ad hunc æſtimandus eſt quiſquam: quia qui caput tenet, reliquam partem ſubiectam habet. Nam qui ſe ſubiectis humiliat, totus errat: quia non tenens caput truncus eſt, ex quo totum corpus continetur ad vitam. ¶Cuius factus ſum ego miniſter ſecundum diſpenſationem dei, quæ data eſt mibi in vos, ad implēdum verbum dei in myſterio quod abſconditum fuit à ſeculis ſeculorum, & à generationibus.) Miniſtrum factum ſe eſſe euangelij inter gentes à deo per Chriſtnm cum fiducia loquitur, vt myſterium cœptum à domino per idoneum & efficacem ſeruum poſſit impleri quod i- B gnotum fuit à ſeculis. ¶Nunc verò declaratum eſt ſanctis eius, quibus voluit deus demonſtrare quæ ſint diuitiæ maieſtatis myſterij dei in natinnibus, quod eſt Chriſtus in vobis ſpes gloriæ, qnem nos annunciamus.) Myſterium quod latuit à ſeculis, modo reuelatum eſſe aſſerit, id eſt, tempore apoſtolorum oſtenſum: quia & gentes admittendæ eſſent ſine circuncisione carnis ad fidem Chriſti, qui promiſſus erat Iudæis. Prins enim ante prædicationem fidei circuncidi mandatum eſt gentiles, ſi voluiſſent ad legem accedere. Nunc autem miſericordia dei ita vt ſunt ſuſcipi iuſſi ſunt ad fidem. Quod indignum putabatur Iudæis, vt Chriſtus in quo ſpes erat Iudæorum, etiam gentes participes faceret gloriæ ſuæ. ¶Monentes omnem bominem, & docentes in omni ſapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Chriſto, in quo laboro certans ſecundum operationē ipſius quæ operatur in me in virtute.) Hanc dicit veram eſſe ſapientiam quæ eſt in diſciplina dominica, cū agnoſcitur Cbriſtus. quod ſeipſum Apoſtolus magna cum C cura agere teſtatur: vt erudiens omnem bominem in hac ſapientia, coosummatū eum exhibeat deo in intellectū Chriſti, vt myſterium natiuitatis ex deo, & natiuitatis ex Maria & totius operis eius cœleſtiū & terreſtrium aſſequatur. Cuius rei certamen cōtra perfidos habere ſe loquitur, adiuuantibus ſignis virtutum, vt per hæc vita infidelitatis comprimatur. Qui enim verbis ſubtilitate quadam diabolicæ verſutiæ auſus eſt cōtradicere, pudore correptus neceſſe eſt vt cedat virtuti.

CAPVT SECVNDVM.

VOlo enim vos ſcire quantam pro vobis & pro his ſolicitudinem babeā qui Laodiciæ ſunt, & quotquot non viderunt faciem meam in carne, vt cooſolationem accipiāt corda eorum cum fuerint inſtructi in charitate, in omnes diuitias plenitudinis intellectus, ad agnitionem myſterij dei in Cbriſto, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi.) Non ſe mi- D nus ſolicitum pro his quos in carne minime vidit, quàm de illis erat, quibus præſens prædicabat teſtatur, vt ſcirent non minore affectu diligi ſe ab eo, quia eos non viderat, quàm cæteros apud quos erat diligebat, vt foueret animos eorum in charitate, & prompti fierent per epiſtolam, agnitiooem acciperent ſacramenti dei in Chriſto, aduertētes has eſſe ſapientiæ & ſcientiæ diuitias, ſi agnoſcatur Chriſtus in deitatis ſuæ plenitudine adorandus. Omne igitur myſterium ſacramenti dei in Chriſto eſt. Hic eſt enim vnus in quo omnis creatuta niſi ſperauerit, peribit, vt omnium potentia in eo ſit: vt qui cognoſcit iſtum, cunctorum quæcunque ſunt, cognitionem videatur habere. Nec colendus alius præter hunc requiratur, quia omnium potētiarum virtus in eo eſt. Ex ipſo enim habent omnes. Vnus enim cum ſit, omnia poteſt. Quare & caput omnium dicitur, vt per ipſum omnes ſubſiſtere videantur. Digne ergo omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ in eo dicuntur abſconditi. Omnis enim ſcientiæ ratio totius creaturæ ſupernæ & terrenæ in eo vt ſit opor-

A tet, qui omnium eorum caput eſt: ſiue angelorum, ſiue ſolis, ſiue lunæ, ſiue ſtellarum, aut cæterarum rerum, omnis ſcientiæ peritia in authore illorum eſt: vt qui bunc agnoſcit, nihil vltra requirat, nec ſapientiam nec virtutem, quia agnouit eum in quo perfecta virtus, perfectáque ſapientia eſt. Quicquid enim alibi ſe putauerit inuenire, plene io hoc & abunde inueniet. Nam quid ſapientius Salomone? quid prudentius Daniele? quibus idcirco deus præ cæteris ſapiētiam dedit, vt notum faceret infidelibus totius ſe ſapientiæ eſſe authorem. Denique Nabuchodonoſor dicit Danieli admirans ſuper ſapientiam eius: Vere deus veſter ipſe eſt deus vi- Daniel.2. uus, & aperiens myſteria. Quod quidem omnem incredulum latet, in Chriſto omnem eſſe ſapientiam & ſcientiam: quia non legunt in euāgeliis Aſtrologiam, non in Apoſtolo Gæometrica, nō in propbeta Arithmeticam, nec Muſicam: quę idcirco deſpecta ſunt à noſtris, quia ad ſalutem nō pertinēt, ſed magis mittunt in errorem, & auocāt à deo, vt dum his ſtudent ratiocinationum diſputationibus, curam animæ B ſuę non babeant. Quæ enim tam vera ſapiētia eſt niſi cognouiſſe quod ꝓſit, & deſpexiſſe quod obſit? Obeſt enim, quia impedit animam nec curam ſui agat. Non immerito ergo qui Chriſtum agnouit, inuenit theſaurum ſapientiæ & ſcientię. agnouit enim qnod ei ſit vtile. ¶Hoc dico, vt nemo vos circunueniat in ſubtilitate ſermonis. Nam & ſi corpore abſens ſum, ſed ſpiritu vobiſcum ſum gaudens & videns ordinationem veſtram, & ſupplens id quod deeſt vtilitati fidei veſtræ.) Commonet ne in malorum colloquiis & aſtutia iniquitatis ſenſus eorum traduceretur, quia ſapientes mūdi arte qnadam & minutiis diſputationum irretire geſtiunt ſimplicium animas, vt ratione mundanarum rerum abſtrahant eos ab ſpe quæ eſt in Cbriſto. Vnde Apoſtolus ſpiritu ſe illic adeſſe dicit, vt reuerentiam eius ante oculos habentes abſtinerēt ſe ab buiuſmodi hominibus. Si enim ſpiritus Heliſæi prophetæ vidit fraudem Giezi euntis ad Naaman Syrum, vt acciperet ſub nomine eius quæ illi mandata non fuerant, & deſcendentem prompto animo Naaman ei plus de- C diſſe, quàm fuerat poſtulatus: quāto magis apoſtolus ea quę dixit, poterat in ſpiritu videre? Maior enim gratia fuit in apoſtolis quàm in propbetis. Et vt promptiores illos faceret circa traditionem euangelij, gaudere ſe dicit in diſpoſitione conuerſationis illorum, vt ſcientes vnde deo placeatur, in eo fierent firmiores, per qnod digni effecti ad vtilitatis profectum, fidei ſuæ addiſcerēt ſenſum. ¶Quemadmodum enim accepiſtis Chriſtum Ieſum dominum noſtrum, in ipſo ambulate, radicati & ædificati in ipſo & confirmati fide, ſicut & docti eſtis ambulātes in illa cum gratiarum actione.) Hoc monet & hortatur, ne deuotio eorum minueretur, & recederent à fide quam fuerant aſſecuti, & prauis fabulis euerſi aliter Chriſtum acciperent quàm didicerant. Multi enim corruptores fidei circumibant ad ſeducendos ſimplices doloſe, & cum ſimulatione annunciantes Chriſtū: quos euitari monet magna cautela, vt ſtābiles & firmi ſupra fundamentum trinitatis ſpe futurorum gratias vberes agerent ſuper miſericordia dei. Videte ne quis vos deprædetur per D philoſophiam & inanem fallaciam ſecundum traditionē hominum, ſecundum elementa huius mundi, & non ſecūdum Cbriſtum, quia in ipſo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.) Philoſopbiam dicit terrenam, per quam ſolent ſeduci qui cupiunt prudentes iudicari in mundo. Hæc argumentis & ſubtilitate minutiarum quorundam componitur, quaſi phyſicas inueſtigauerit rationes, quædā habens admixta quæ bortamenta ſunt bonæ vitæ vel documēta: aliquando de menſuris, necnon de numeris, aliquando de elementorum qualitatibus & quantitatibus ordinata. In cuius diſputationibus qui inciderit, vix & raro euadet. Detinetur enim verſimilibus cauſis, & commentitiis rebus, nihil tam verum æſtimans, quàm conſpicitur & intelligitur in elementis. Et quia quæ ad præſens ſunt, & cernuntur oculis, ſuauia & oblectabilia videntur, aliquantos ſeducunt qui ſpiritalem rationem deſpiciendam & ridendam putant deſperatione futuri, omnem vim aſtris aſſignantes carnali rationi obnoxij, ne grauia credenda ſint ſuſtolli in cœlum poſſe, neue leuia venire ad terras, aut aliquid corporeum ſiue re-

rum ad-

A rum admixtiõe generari, repuguãtes potẽtię ac prouidẽtiæ dei. Sciũt enim legi in diuinis veteribus Hebræorũ voluminib' multa geſta per Moyſem, quæ humana ratio nou capit: ſimili modo & iu nouis libris ſacta à domino, aut per apoſtolos, quę tractatus carnalis prohibet credi. Hanc ergo traditionem vel philoſophiam fallacem & inanẽ appellat, quia nõ à potẽtia dei ordinata eſt, ſed ab imbecillitate ratiocinationis humanæ, quæ potentiam dei intra ſciẽtiam ſuam coartat, ne aliter credatur facere quàm carnalis ſe cõtinet ratio, qua ſingulis elemeutis diuinitatis diuerſitatem deputant ad culturam, vt obligent animos imperitorum, ne ſe ad deum verum extẽdaut. Quamobrem cauendam monet traditionem iſtam, quia muudi cultrix eſt, non dei, qui vnus eſt: nec ad Chriſtum, ſed à Chriſto abſtrahit, in quo perfectio diuinitatis eſt. Omnia enim quę habet pater dedit filio, cum illum in plenitudinis genuit diuinitate corporaliter: vt quia ipſe caput eſt, creatura autem eius corpus eſt: quicquid putatur poſſe cœleſtis creatura, hoc totum pleoe in Chriſto eſſe credatur, vt nullus arbitretur quenquam colendum. Quicquid enim in aliquo magnum putauerit, plus in illo inueniet: quia B omnes ex ipſo habent, ſicut ex capite membra: ipſẽ autem plen' eſt ſemper. ¶ Et eſtis in illo repleti, qui eſt caput omnis principatus & poteſtatis.) Plus ſignificat credẽtibus dari, qoàm poteſt in elementis comprẽhendi: quia qui in Chriſto eſt, repletus eſt diuinitatis abũdantia, quã elementa non habent. Denique in credentibus ſpiritus ſanctus inhabitat: quod elementis concedi non potuit: quia indignum erat & incongruum, vt inuiſibilis habitaret in ſubſtantia viſibili, & incorporeus iu iis quæ ſenſibilia ſuut. Audiant ergo & veniant cultores eorum, & credant in Chriſto, vt fiant maiores eorum quos nuuc colunt. ¶ In quo etiam circuncisi eſtis circuncisione non manuſacta, iu expoliationem corporis carnis in circuncisione Chriſti, vnà cum illo ſepulti in baptiſmo, in quo & ſimul ſurrexiſtis per fidem operatiõis dei, qui ſuſcitauit illum ex mortuis.) Hi circunciduntur in Chriſto, qui amputata totius traditionis humanę cultura, Chriſto iunguntur, corde uon carne circunciſi, id eſt, in ſpiritu non in carne ſeruientes, vt à terrenis ad cœleſtia, ab humanis ad diuina, & ab errore cõuertantur ad veritatem, capiti & C authori ſuo copulati per charitatem. Cum quo & ſepulti ſunt in baptiſmate: reſurrexerunt autem per fidem dei: in quo credunt quod exemplo Chriſti reſuſcitabit illos ex mortuis. Illic enim homo vetus deponitur, & nouus aſſumitur. Peccatis moritur, vt viuat iuſtitiæ. Elementis abrenũciat, vt Chriſto ſocietur, reſurrectiõuis futuræ teuẽs pignus exemplum ſaluatoris, qui reſurrexit ex mortuis. Hæc igitur cõmonet, vt perſeuerent in abrenunciatione pompæ & præſtigiarum Satanæ. Qui idcirco elementorum ſuadet culturam, vt à deo auocet, participes apoſtaſiæ ſuæ volens efficere homines. Quia enim ſub nomine ſuo culturam ſuadere non poteſt. (horretur enim ipſo nomine) ſub alterius nomine ſuam conatur implere voluntatem. ¶ Et vos cum mortui eſſetis in delictis & præputio carnis veſtræ, conuiuificauit ſimul cum illo, douans nobis omnia delicta, deleto chirographo quod aduerſum nos erat decreti quod contrarium erat uobis, & illud tulit de medio, & affixit cruci: exuens principatus & po D teſtates, oſteutauit in authoritate, triumphans illos iu idipſum.) Mortuos dicit gentiles fuiſſe. Primum quidem quia legem quę ad teſtimouium data eſt creatoris, & ad vitia condemnanda, recipere noluerunt. Deinde quia impietatis peccatorum ſuorum cauſa iudigni erant vita: ideoque diſcreuit hos à Iudæis, quaſi qui fueriot inimici dei vnius. Iudæi verò in vnius dei confeſſione degentes aduenĩẽte Chriſto addiſcunt myſterium dei, quod expectabant ad iuſtificationẽ ſuam, vt in eo quod ſubreptum illis fuerat, quia impoſſibile eſt eſſe ſine peccato, acciperẽt remiſſionem. Vnde poſt cauſam gentilium inducit & Iudæos, dicens: Donans nobis omnia delicta. vt poſt ſpecialem ſubiũceret & generalem, quia cunctis donauit omnia delicta. Sed quia, ſicut dicit dominus, Cui plus donatum fuerit, amplius debet diligere: id- Lucæ.7. circo commonet gentes, vt conſiderantes cauſas malorum ſuorum, & qualem gratiam acceperint à deo in Chriſto, tota deuotione ſoliciti ſint circa obſequium eius, à quo à diuerſa mortis pœna ſunt liberati.

A Quomodo ergo donauit nobis omnia delicta? Deleto, inquit, chirographo quod erat aduerſarium nobis. Et quid eſt, & quantum eſt delere, ſubiecit dicens: Et illud tulit de medio. Sic ergo deleuit, cum tulit de medio. Sic autem tulit de medio, cum affixit, ait, cruci. Affigere autem cruci, hoc dixit eſſe ſpoliare principatus & poteſtates publicè, & detriumphare illos in Chriſto. Hæc ſicut videtur, obſcura ſunt: ac per hoc adhibita cura dilucidanda ſunt. Hoc eſt præſidium dei, quod per ſignificaotiam diuerſarum cauſarum expouit Apoſtolus. Multa enim acta memorat vt genus hominum ad indulgentiam perueniret, vt non ſolum propria remitteret nobis delicta, ſed & illud tolleret peccatum, quod ex Adæ erat præuaricatione, quod appellauit chirographum In decretis: quod uos à mortuis reſurgere uon ſinebat: quia ſi non & huc tuliſſet de medio, exeuntes hinc qui acceperaut remiſſa, illic tenerentur apud iuferos. Porrò autem ideo omnia delicta conceſſa ſuot, vt reſurgerent à mortuis. Quia enim ex peccato mors, ſublato peccato fit reſurrectio mortuorum. Quod quidem fieri mi- B nime potuiſſet, niſi peccatum affixiſſet cruci. Dum enim obpeccãdo ſaluator vincit peccatum, quod hominem tenebat obnoxium: inſuper & occiditur ab eo ionocẽs: ſic crucifigitur peccatum. Deuictum enim peccatum, mortificatum dicitur. Crux eoim nou ſaluatoris mors eſt, ſed peccati. Innocens enim ſic qui occiditur, reos illos facit à quibos occiditur. Peccatũ autẽ principes & poteſtates intelligamus, quorum ſtudio peccauit primus Adam. Ad authores enim referendum eſt nomẽ hoc, quorum mortem io expoliatione ſignificauit. Mors enim ipſorum hęc eſt, quia victi à ſaluatore dũ expoliantur animabus quas tenebant in captiuitate, mortificantur. Rei enim facti ſunt, quia cum hac authoritate animas tenerent, quia peccauerant: ipſi inuẽti ſunt amplius peccatores, dum illum qui illos non peccando vicerat, occiderunt. Et ſic iuſte expoliati ſunt, ſicut dixit, publice, id eſt in cruce: quod eſt palam detriumphari à deo in Chriſto. Ille euim detriumphatur, qui palã viocitur, & ſpolia eius publicantur. Oſtẽditur enim omnibus proſtratus, qui cæteris in- C ſultabat. Decretũ autẽ quod dicit, non eſt hoc quod pagaui fatum appellãt: quia illud noo omnibus cõtrarium aſſeruut: quia quoſdam dicunt ex hoc felices, alios infelices. Hoc euim decretum omnibus dicit fuiſſe cõtrarium. Sententia enim erat cunctis aduerſa hominibus. ¶ Nemo enim iudicet vos in cibo vel in potu, aut in parte diei feſti, aut iu neomeniis, aut in ſabbato, quod eſt vmbra futurorum, corpus autem Chriſti.) Quouiam omnis ſpes vitæ iu Chriſto eſt ac fiducia, nulli ſuperſtitioni aut legi ſubiacere nos debere pręcepit. quãobrem perſtrepẽtes, aut aliquid quod ad fidẽ Chriſti uon pertinet ſuſurrantes, contemnendos: iſtum autem ſolum ſequẽdum, per quem deuicta mors eſt, & reddita reſurrectio mortuorum. Quidam enim Iudęorum ſolent iudicare fideles, quòd ea quæ interdicta per Moyſem ſunt, edant de cibis, cum omnia deus munda fecerit. Indigni autem iudicati Iudæi de his edere, prohibiti ſunt à melioribus. Solent iterum reprehẽdere nos, quia dies feſtos eorum ſpernimus, aut quia initia menſium nõ obſeruamus, quæ neomenias vo- D cant: maxime autem quod dies ſabbatorum nõ cuſtodimus, vt ocio & epulis cum luxuria tranſigantur: quod magis ad offenſam pertinet, quàm ad gratiam. Hæc autem omnia ſunt corpus Chriſti, quia elementorum per effectus ſuut vocabula. Hinc eſt vnde in euãgelio dicit: Dominus eſt enim in- Matth.12. quit, filius hominis etiã ſabbati. Per ipſum enim omnia. quæ quidem ſic data ſuut per Moyſem, vt vmbra eſſent vel figura futurorum, vt apparente veritate figura ceſſaret. Sicut enim abſente imperatore imago eius habet authoritatẽ, præſente nõ habet: ita & hæc ante aduentũ domini tempore ſuo obſeruanda fuerũt, præſente autẽ carent authoritate. Nunquid aliquis vicem domini agẽs, ipſo præſente dominatur? Si pręfectorum vicarij præſentibus eis priuati ſuot, quanto magis ſerui præſente domino etiam ipſi iu obſequio debent videri? Nemo vos deuincat volẽs in humilitate animi, & ſuperſtitione angelorum ea quæ videt, extollens ſe fruſtra, inflatus mente carnis ſuę, & nou teuẽs caput illud ex quo omne corpus per cõpagines & coniunctiones ſubminiſtratũ &

cõpaginatum creſcit in augmẽtum dei.) Quod ſuperius ſub nomine philoſophiæ cauendum monuit, nunc apertius docet obſeruandum ab iis qui terrenæ ſapientiæ ſtudẽtes, hæc colenda aſſerunt, quæ obtutibus adiacent vel apparent, vt horum detentæ culturis animæ ſub firmamẽto obligatæ teneantur, ne ſe ſupra firmamentum tendant ad ſuperiores cœlos ad deum omnium adorandum. Quod opera efficitur inimici, vt ſemper animas ſuper terras humiliatas detineat, vbi ſe ſcit ſemper de cœlis deiectum futurum iuſto iudicio dei religionem ſimulans, cum ſit maximum ſacrilegium. Inflantur enim motum peruidẽtes ſtellarum, quas angelos vocat, non authoritate diuina, ſed ſuperſtitione humana, quæ ad nihilum proficit niſi ad damnum: nolẽtes tenere fidem Chriſti, qui omnium creator & dominus eſt. Ex ipſo enim omnes originem habẽt, quare & corpus eius dicuntur, ſi tamen agnoſcant eum. Ad ipſum enim cõuerſi reædificantur, compaginati fide eius: ſubminiſtrante euangelio adunantur cuncti quaſi membra corporis in charitate Chriſti, vt augmentum faciant deo. Cum enim redeunt ad illum, qui per errorem deſeruerant illum, minuentes copias diuitiarum eius, dum denegant eius ſe eſſe, crementum faciunt deo, quia ex perditis acquiruntur deo. Rurſum de Iudæis dicit quia & ipſi ſub elementis ſeruiunt, non elementis. Hoc loco de paganis. ¶Si ergo mortui eſtis cum Chriſto ab elementis huius mundi, quid tanquam viuentes in hoc mundo decernitis?) Omnis qui baptizatur in Chriſto, moritur mundo. Cunctis enim ſuperſtitionum erroribus abrenunciat, vt ſolam colat fidem Chriſti. Amotis enim quæ naturali iuſtitiæ accidunt, relinquitur diſciplina data à deo, per quam viuitur deo per ſpem quæ eſt in Chriſto. Moritur, autẽ his quibus ſubiectus fuerat per errorem, dum negat illos quos præſumpſerat eſſe. Et ita fit, vt per inimicitiam abrenunciationis inuicem ſibi mortui dicantur homo & elemẽtorum cultura. Mundum enim dicens, errorem carnis ſignificat. Omne enim quod videtur, carni deputatur. Hinc eſt vnde & Io-

i.Ioan.2. annes apoſtolus, Nolite, inquit, diligere hunc mundum, neque ea quæ in hoc mundo ſunt: id eſt, neque elemẽta quibus compactus mũdus eſt, neque errores quos humana adinuenit traditio, diligamus, ſed ſolum Chriſtum qui mortuus eſt pro nobis, vt corpori ſuo nos ſociaret ex perditis. Qui ergo conſepulti ſunt Chriſto, mortui ſunt elementis, vt nihil curent ex his. Superna enim didicerunt tenenda, quæ poſſunt vitam donare perpetuam. Hæc enim nec præſentem dant, & impediunt ne apprehendatur futura. Qui autem poſt baptiſmum ambigit de aliquibus, putans quædam de veteribus veneranda, viuere ſe oſtendit elementis, quæ decernit colenda, aut dubitat contemnenda: hic remanebit intra circulos mũdi, alienus à deo: quia veteri indutus homine, carnalia tranſire non poterit. ¶Ne tetigeritis, ne guſtaueritis, ne contrectaueritis, quæ ſunt omnia in interitum & corruptionem per abuſionem ſecundũ præcepta & doctrinas hominum.) Prohibet omni genere ab ſpe mundanorum, quia inanis eſt, ne colant, ne aſſentiant, ne cogitẽt: quia quæ promittunt, corruptionis ſunt. Vſus enim culturæ ipſorum interitum generat quia præcepta & doctrinæ non dei, ſed hominum ſunt in quibus vana ſpes eſt: quippe cum aduerſus creatorem inuenerit hæc error humanus, vt prohibens ab vnius dei fide, multorum deorum ſuperſtitionem inducat. ¶Quæ ſunt rationem quidem habentia ſapientiæ ſimulatione religionis, & humilitate animi, ad vexationem corporis, non in honore aliquo ad ſaturitatem & diligentiam carnis.) Hinc ſe ſapientię rationẽ habere putant, quia traditioni humanæ nomen religionis applicant, vt religio appelletur, cũ ſit ſacrilegiũ: quia quod cõtra authorẽ eſt, ſacrilegamẽte inuentũ eſt. Nomẽ ergo fingit, vt falſa quæ ſunt, poſſit vera aſſerere, & humanas mentes in terra humiliat, ne ſe erigãt ad superna: aut terrena colentes, excidãt à ſupernis cœleſtib', & obſint corpori, cuius caput Chriſt' eſt ſecundũ primæuæ rationis facturã. Hinc enim grauati nõ poterunt ſurſum iungi capiti ſuo, vt inſtauretur in illo, & honorati effecti quaſi prima parte corporis truncati, totos ſe dãtes mundo ad ſenſum carnis explẽdum. Sagina enim carnalis ſenſus, traditio humana eſt, quæ hoc dicit ſufficere, quod carnis tradidit

A prouidentia. Rationem enim videtur habere ſapiẽtiæ iuxta carnem, quia ex elementis eſt omnis corporalis natiuitas: ac per hoc non eſſe incongruum inquiũt his inclinari quorum gubernaculis humanũ regitur genus: vt his ſe ſubiiciat quæ videt mũdi clariſſima, nec requiri debere ſpiritalia: quia his ſolis, inquiunt, ducibus vti conceſſum eſt. & per hanc rationem negligunt authorem.

CAPVT TERTIVM.

SI enim conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt ad dexteram dei ſedens.) Hos cum Chriſto reſurrexiſſe aſſerit in baptiſmo, qui ſupercœleſtia cogitant, vbi ſedes eſt Chriſti, vbi deus pater filio ſuo tradidit dexteram, vt regnet & iudicet. Iudicis enim in ſiniſtra ſedere non eſt. Reſurrectio tamen duas habet formas, vt primo animo de terris reſurgat ad cœlos, deinde receptu corpore reſurgat raptus obuiam Chriſto. ¶Quæ ſunt ſurſum ſapite, non ea quę ſuper terram.) Supernorum cœlorum, qui æterni ſunt, habitacula nos petere exhortatur: ab his autem omnibus quæ

B in firmamento & ſub firmamento ſunt, diſſimulandũ. Quiſquis enim his ſe ſuperſtitionibus occupauerit, impedimentum patietur. Non enim poterit hæc tranſcendere, quibus ſe inclinauit vt dominis. ¶Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in deo.) Apud mundi ſenſum mortuus Chriſtus videtur, & diſcipuli eius, dum conſtet viuere illum cum his omnib'. Idcirco carnalibus ac mundanis abſcondita eſt vita Chriſti & ſuorum in deo extra mũdum in regno eius cœleſti, in quo viuunt. ¶Cum Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum illo in gloria.) Vita noſtra Chriſtus eſt, quia legimus in Actis apoſtolorum hunc eſſe vitæ authorem, qui à perfidis non creditur futurus iudex. Cum autẽ aduenerit in virtute cœleſti, & viſus fuerit eſſe quod minime credebatur, tunc apparebunt cum illo etiam qui crediderũt in illum, & manifeſtabitur omni perfidiæ, quia viuit cum ſuis in gloria. Hæc conſolatio fiduciam ſpei parit, vt ſecuri de futura vita omnia poſtponentes, Chriſtũ ſequamur. ¶Mortificate ergo membra veſtra quæ ſunt ſuper terram, fornicationẽ, immunditiam, libi-

C dinem, cõcupiſcentiam malã, & auaritiã, quæ eſt idolorũ ſeruitus.) Quoniã omnia ſimul peccata corpus eſſe in epiſtola ad Romanos ſignificat, idcirco ſingula delicta deſcribens, membra ea appellat, vt poſt acceptã ac ſeruatã euangelicam de ſaluatoris plenitudine rationẽ, bonæ vitæ operã darent, abſtinentes ſe ab omni turpitudine & deſiderio malo, quo poſſint peritiæ diuinæ fructum non amittere. Multum enim obeſt ſcire veri rationẽ, & minimè illã factis proſequentib' affirmare. Hinc eſt vnde & dominus inter cętera ait: Qui autem, inquit, ſcit voluntatem domini ſui, & non paruerit ei, Lucæ.12.
vapulabit multis. Auaritiam tamẽ idololatriæ cõparauit, vt nihil illa ſceleſtius demonſtraret. Sub vno nomine deo peſſima & impia genera deſignauit, & quæ omni ratiõe monet fugienda. Primum enim & pergraue crimen eſt idololatria. Quid enim tam perniciofum, támque funeſtũ, quàm ad iniuriam creatoris dei, lignis & lapidibus vel aliis metallis bonorificẽtiæ eius nomen tribuere: cum ipſi non patiantur vt ſeruus nomine domini nuncupetur, quẽ non natura vtique, ſed

D quædã cõditio ſubiicit ſeruituti? Aliud econtra crimen eſt auaritiæ, non diſpar malitia, ſed diuerſum in nomine. Vnde ad Timotheũ ait: Radix enim omnium malorum eſt auaritia. Omnium enim capax eſt delictorum, vt auiditatis ſuæ 1.Timo.6.
quod impoſſibile eſt, impleat deſiderium, ſemper bibens, & ſemper ſitiens. Non immerito ergo ſub vno nomine vtrunque malum oſtendit. Penè enim vno explentur opere, quia ſicut idololatria vni deo auferre nititur gloriam, ne quod eius peculiare eſt, ſolus habeat nomẽ diuinitatis ſibi ſoli condignum: ita & auaritia in dei ſe res extẽdit, vt ſi poteſt fieri, vnus & ſolus creaturam eius ſibi vſurpet, quam deus omnibus fecit. Vnde dicit deus per prophetã: Meum eſt aurum, Aggei.2.
& meum eſt argentum. Vtraque igitur deo eſt inimica. ambæ enim deo abnegant quæ eius ſunt. ¶Propter quæ venit ira dei.) Malorũ memoratorum cauſa venturum dicit iudiciũ dei, vt vindicetur in hos qui contẽpto deo & lege eius,

interdicta

interdicta ſequi maluerũt. ¶In quib' & vos aliquãdo ambu A
laſtis, cum viueretis in illis.) Quantũ illis beneficium præſti
terit gratia dei per Ieſum Chriſtum, non tacet, vt gratulẽtur
euaſiſſe ſe iram quæ ventura eſt repente ſuper infideles to-
tius terrę, & tales ſemetipſos prębeãt, vt parere poſſint prę-
ceptis eius à quo à morte ſecunda ſunt liberati. ¶Nunc ve-
rò deponite & vos hæc omnia, iram & indignationem, ani-
mi malitiam, blaſphemiam. turpiloquium de ore veſtro non
procedat. Nolite mentiri inuicem. Exuite vos veterem ho-
minem cum actib' eius, & induite nouum, qui renouatur in
agnitionem ſecundum imaginem eius qui cõdidit illum, v-
bi non eſt Græcus & Iudæus, circuncisio & præputium, Bar
bar' & Scytha, ſeruus & liber, ſed omnia & in omnib' Chri
ſtus.) Nunc ab his prohibet quæ minora peccata videntur,
ne forte quia ſuperius quæ grauiora ſunt, mortificãda man-
dauit: hæc admittenda, aut quaſi non pericloſa non fugien
da putarẽtur: ſimul etiam vt exui veterem hominem, id eſt
tam verbo quàm actu, & incontaminatos ſe vident, noui fa
cti in Chriſto per agnitionem veritatis, quæ olim latuit: mo B
do autem manifeſtata eſt per nouam legem credentibus, vt
ſimiles fiant imaginis eius qui creauit illos. Imago hęc in cõ
uerſatione bonæ vitæ intelligenda eſt, ſicut dicit ad Corin-
thios in epiſtola prima. xv. cap. Quemadmodũ portauimus
imaginem eius qui de terra eſt, ita & portemus imaginem il
lius qui de cœlo eſt. Ipſe eſt ergo creator hominis, cuius i-
maginem portare nos iubet in ſanctitate & bonis operibus,
quæ de filij dei agnitione deſcẽdunt. Nemo enim poteſt bo
nam & mundam habere vitam, niſi habeat cui hanc exhibe-
at: à quo ſi non præmium, certe vel laudem expectet. Sed a-
pud deum & laus & pręmium ſperãtur, quiã non patitur dei
iuſtitia eum qui carnis vitia vicerit, non coronari. In hac i-
taque agnitione nullus vt indignus excipitur, quaſi nõ me-
reatur accedere ad fidem Chriſti. Omnes enim accedentes
vnum fiunt, deleti quid fuerint, & ſcripti quid eſſe cœpe-
rint, vt quia vnius fidei ſunt, in eo ipſo vnius ſint & meriti:
vt quos fides iungit, non poſſint diſcerni, propter quod di-
uerſi natura & gente ſiue conditione ſunt. Omnia enim & in C
his omnibus Chriſtus eſt. Quia enim cuncta membra eius
ſunt omnia, Chriſtus eſt: vt dum vna cõfeſſio eorum eſt, de
ſpe eius in omnibus Chriſtus: & ſic omnia corpus eius ſunt,
vt profeſſio eorum & natura cõcordet. Alia eſt tamen ima-
go hæc quam de agnitiõe ſaluatoris dicit creari, & alia ima-
go ad quam factus eſt primus homo. Iſta enim imago eſt &
in fœmina, cum agnoſcit eum qui ſe creauit & obtemperans
voluntati eius abſtinet à vita turpi, & actu peruerſo. Illa au
tem imago in ſolo viro eſt, ſicut idẽ dicit in epiſtola ad Co-
rinthios prima, cap. vndecimo: Vir quidem nõ debet velare
caput ſuum, cum ſit imago & gloria dei. Si autem & mulier
non velaret caput, eſſet & ipſa imago dei. Sed incongruum
erat vt facto viro ſubiecta diceretur eſſe imago dei. Nam &
in Geneſis primo capite ita ait: Et fecit deus hominem, ad i-
maginem dei fecit eum: vt ſicut deus vnus eſt, vnus ab eo fie
ret homo: vt quomodo ex deo vno omnia, ita ex vno homi
ne omne genus eſſet ſuper faciem totius terræ. Vnus igitur
vnũ fecit, qui vnitatis eius haberet imaginem. Et ipſe in vi D
ro & muliere eſt ſimilitudo myſterij patris & filij. Barbarũ
tamen ab Scytha ſegregauit, ſicut ſeruum à libero: non vti-
que in Chriſto, in quo omnes vnum ſunt: ſed in morum feri
tate, & gentis immanitate. Peiores enim hos Barbaris intel-
ligi voluit antequam credant, cum Græcorum libri iuſtitiã
eorum prædicent quam duce natura ſequebãtur. Intantum
magnum apud eos peccatum furti habebatur: quòd Græci
magna cum induſtria, inquit, & doctrina iuſtitię ſemitas in-
ueſtigarunt, hos naturaliter apprehendiſſe collaudant.
Sed quomodo degenerant omnia, poſtea magis vituperabi-
les eſſe cœperunt, quàm fuerant ante laudabiles. Poſtquam
enim mulieres eorum lege viri vti cœperunt, quas Amazo-
nas primitus aſſerunt appellatas, totam Aſiam contra natu-
ram ſubiicientes, ſic contigit vt & viri canum more rabidi
efficerentur, immanes, ſylueſtres, inculti plus quàm Barba-
ri, intantum immutati vt carne humana veſcenda imbueren
tur. Quid mirum, cum & ipſi Romani longe alij fuerint: quã
nunc ſunt? Nam & mulieribus eorum caſtitatis cauſa vini

A vſus incognitus fuit, ſicut nunc aqua. Intantum enim vi-
gebat diſciplinæ authoritas, vt ſubiectum vas non faceret
quod volebat. ¶Induimini ergo vt electi dei ſancti & dile-
cti viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, ſenſus
manſuetudinem, longanimitatem, præbentes vobis inuicem
patientiam, & donãtes alius alij, ſi quis aduerſus aliquem ha-
bet querelam. ſicut & Chriſtus donauit vobis, ita & vos fa-
cite.) Vt lucrum poſſint habere, ad hæc eos facienda horta-
tur, quæ meritum collocant apud deum. A peccatis autem
abſtinere timor facit. veretur enim ne mala faciens pœnis
ſubdatur. Hæc autem quæ nunc facienda monet, ad profe-
ctum pertinent meritorum. ex voluntate enim fiunt, nõ ex
neceſſitate. Qui ergo ab illicitis ſe abſtinet, habet laudem:
qui verò à licitis temperat, & laudem habet & præmium.
¶Super hæc autẽ omnia charitatem, quod eſt vinculum v-
nitatis, & pax dei in cordibus veſtris exultet: in qua & vo-
cati eſtis in vno corpore: & grati eſtote.) Quia enim omniũ
maior eſt charitas, huic magis ſtudendum hortatur. Tunc e-
B nim omnia quæ ſupra mandauerat ſeruanda, ad effectũ præ-
miorum poterunt deduci, ſi duce charitate iter ambulent le
gis. Tota enim mente operatur, qui de amore aliquid ope-
ratur aut facit. Hypocriſis & ſimulatio nõ eſt in charitate.
Quare & Ioannes apoſtolus, Timor, inquit, non eſt in cha- 1. Ioan. 4.
ritate. Qui enim timet, perfectus non eſt. Perfecta enim di-
lectio foras mittit timorem. Vnde & dominus amari ſe ma-
luit, quàm timeri. Hæc eſt enim quæ complectitur vnitatẽ,
hæc quæ omnes vnum corpus facit, hæc eſt quæ veram ha-
bet pacem, quam corde puro cuſtodit. Poteſt enim pax di-
ci, & non habet charitatem? charitas enim ſemper ſecum ha
bet pacem. ¶Verbum Chriſti habitet in vobis abunde, in
omni ſapientia docentes, & monentes voſmetipſos pſalmis,
hymnis, canticis ſpiritalibus in gratia cantantes in cordibus
veſtris deo.) Hæc meditanda monet ſemper, quæ ſonent
Chriſtum. Hæc in corde habẽda, quæ deo patri ſemper gra
tias referant, vt vox canora illi ſeruiat, illum laudet pſal-
mus, hymnus extollat. Et huic ſoli notum ſit, qui occulta
C peruidet mentis, à quo ſperatur & præmium. In cordibus
illi cantari mandauit, ne fauore hominum fieret, & fructum
amitteret. ¶Omne quodcũque facitis in verbo aut in ope-
re, omnia in nomine domini Ieſu, gratias agentes deo, & pa-
tri per ipſum.) Quoniam ſupra in corde deum laudari, & il-
li gratias referri præcepit, nunc tam in verbo quàm in opere
totius conuerſationis noſtræ nomen domini Ieſu laudari &
exaltari hortatur: vt cũ verba noſtra carent reprehenſione,
& opera noſtra bona ſunt, magnificetur dominus Ieſus, cu-
ius magiſterio inuituperabiles ſunt diſcipuli. Tunc enim ve
ras gratias agimus deo per ipſum, ſi modum præceptorũ e-
ius cuſtodiamus. ¶Mulieres ſubditæ eſtote viris, ſicut opor
tet in domino.) Ita præcepit mulieres ſubditas eſſe debere
viris, ſicut mandauit deus inter cætera dicẽs ad mulierẽ: Et Gene. 3.
ad virũ tuum conuerſio tua, & ipſe tui dominabitur. vt ipſo
ritu & diſciplina timeat virũ ſuum quaſi dominum, ex quo
cœpit eſſe. ¶Viri diligite vxores veſtras, & nolite amari eſ-
ſe ad illas.) Rigorem virilis legis emollit, ne poteſtate qua
D præualet, nimius quis ſit in dominatu vxoris: ſed debet re-
ſpicere ad affectum, quia mulier caro eius eſt: ne plus illam
humilians exacerbet, & cõtraria cogitet. ¶Filij, obedite pa-
rentibus per omnia. hoc enim placet deo.) Non poteſt aliud
placere deo, niſi quod iuſtũ & pium eſt. Tunc poſſunt filij
deum habere propitiũ, ſi debitã honorificẽtiam rependant
parẽtibus, circa obſequium illorum faciles, in contẽptu dif-
ficiles, ſcientes filij nunquam aduerſus parẽtes prouidere*. *proteruire
¶Patres nolite ad irã prouocare filios veſtros, ne puſillo ani
mo fiant.) Modeſtos præcipit patres debere eſſe filiis, ne co
artati ab eis delinquant in illos, & deũ offendãt: quod nolũt.
Ira enim incõſiderata res eſt, intãtum vt aliquando nec ſibi
parcat qui iraſcitur. Debẽt enim recordari patres quia fue-
runt & ipſi filij: conſiderare autem filij quia futuri ſunt pa-
tres: vt æquo librato conſilio vtriuſque partis, & filij ſubie-
cti ſint, & patres modeſti. ¶Serui, obaudite per omnia domi
nis carnalibus, non ad oculũ ſeruientes quaſi hominibus pla
cẽtes, ſed in ſimplicitate cordis timẽtes dominũ.) Quoniam
deo aliter ſeruiri nõ poteſt, quàm puro corde. occulta enim

peruidet animorũ.ſic & hominib⁹ pręcepit ſeruire debere. A
Qui enim ad oculũ ſeruit,in occulto aliud facit.qui enim ex
animo,talis eſt ſoris qualis & intus.Si ergo in obſequio fue-
rit fidelis,promerebitur dominũ,quia ipſe dixit: Qui in mi̇
nimo fidelis eſt,& in magno fidelis eſt. Si enim ei qui ad prę
Lucæ.16. ſens vindicat, fidelis non fuerit: quî fieri poterit vt illi fi-
dem exhibeat, quẽ poſt mortem andit iudicaturum? Idcir-
co in domini carnalis cauſa iuſtum vult eſſe ſeruum & obſe
quentem,vt poſſit & in dei rebus & fidelis eſſe & obſeqnẽs.
Si enim in præſenti idone⁹ fuerit,vbi ſcit nulla eſſe niſi cor-
ruptibilia præmia, quanto magis propenſior erit in dei de-
uotione, quem ſcit fidelibus immortalia daturum præmia?
¶ Quicquid facitis,ex animo operamini vt domino,non bo
minibus,certi quòd à domino recipietis retributionem hę-
reditatis domioi Chriſti, cui ſeruitis. Qui enim iniqne ge-
rit, fert id quod geſſit inique, & non eſt perſonarum acce-
ptio apud deum.) Vt promptos illos in obſequio & fide fa-
ciat, mercedem illos bonorum operum accepturos pro-
mittit à deo in regno Chriſti. Quod vt probatum ſit & ac-
ceptum, ſic illos vult obſequi ſicut domino à quo merce- B
dẽ expectant. Aut ſi inique egerit, non ſolũ hominem offen
dit,ſed & deum,quẽ in admiſſa fraude carnalis domini con-
tempſit. Si autẽ bene egerit,non erit apud deũ ſeruus homi-
nis quaſi deſpectior,ſed remunerabitur quaſi liber inter ho
mines,ſeruus autem Chriſti, quod dignitatis eſt nomen.

CAPVT QVARTVM.

Ephes.6. DOmini,quod iuſtum eſt & ęquum,ſeruis prębete,
ſcientes quod & vos dominũ habetis in cœlis.)Ne
domini tẽporales ſuperbia extollantur,præſumen
tes de dominatu, mitigat & cohibet animos illo-
rum,vt adhibita cõſideratione humani generis,animaduer-
tant authorem deum non ſeruos & liberos, ſed omnes inge
nuos condidiſſe.Sed hoc mundi iniquitate factũ eſt,vt dum
alter alterius fines inuadit,tunc captiuos ducit ingenuos: vn
de & manu capti dicti ſunt à veteribus:inde mãcipia.Hic ca
ſus & conditio etiam nunc apparet.alij redimũtur, alij rema
nent ſerui.Apud deum autẽ hic ſeruus habetur,qui peccaue C
Gene.9. rit.Denique peccati cauſa Cham ſeruus audiuit:Maledictus
puer Chanaam:ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis. Cui ſen
tentiæ veteres aſſenſẽre, ita vt definirent omnes prudentes
eſſe liberos,ſtultos omnes eſſe ſeruos: quia prudẽs abſtinet
à peccatis.vt hic ingenuus ſit,qui recta ſequitur:ſeruus aũt,
qui per ſtultitiæ imprudentiam ſubiicit ſe peccato. Vnde &
Cham propter ſtultitiam,quia riſit nuditatẽ patris ſtultè,ſer
uus eſt appellatus.Oſtẽdit ergo dominis, quia nõ veri ſunt
domini, ſed quaſi per imaginẽ. corporũ enim non animorũ
ſunt domini.Solus enim dominus,& author rerum inuiſibi-
lis deus tã corporibus quàm animis dominatur: vt hæc con
ſiderantes,iuſta ab eis exigant ſeruitia,talia vtiq;,qualia & à
ſe exigi volũt à domino cõmuni. Nam cum ipſi nõ vt dignũ
eſt deo ſeruiant,quem non negant omnium poteſtatẽ habe-
re,cuiuſque qnotidiana dona per miniſteria creaturæ huma
nis vſibus exhiberi:à paribus ſuis,non dicam fratribus,tam
grauia exigunt ſeruitia, vt ferri non poſſint, non ponẽtes in
animo quia & ipſi velint nolint ſerui ſunt, & viderint cuius D
Ephes.6. meriti. ¶ Orationi inſtate vigilantes in illa, orantes ſimul &
1.Theſ.5. pro nobis, vt deus aperiat nobis oſtium verbi ad loquẽdum
myſterium Chriſti:propter quod etiam vinctus ſum, vt ma
nifeſtẽ illud prout oportet me loqui.) Iam prudentibus my
ſterium domini Chriſti in euitandis vitiis peccatorum ora-
tioni inſtandum oſtendit, vt meritis creſcant deficientibus
tentationibus aduerſarij.Quos intãtum dignos habet, vt iu
dicet eos etiam ſe poſſe precibus adiuuare ad aſſerẽdum au
dacter euãgelium, ad quod maniſeſtandum legationem ac-
Ephes.5. ceperat. ¶ In ſapientia ambulate ad eos qui foris ſunt, tem-
pus redimentes.Sermo veſter ſemper in ſale gratia ſit cõdi-
tus, vt ſciatis quomodo oporteat vos ſingulis reſpondere.)
Quoniam neceſſe eſt ambulare nos inter infideles, & collo-
quia miſcere cauſa cõuerſationis mundanę:hoc eſt quod cõ
monet, vt cum ſapientia ſit ipſa conuerſatio propter ſcanda
lum gẽtilium ne occaſionem accipiant per nos blaſpheman
di,& incitentur ad perſequẽdum. Quid enim opus eſt loqui

A cum eo quem ſcias intractabilem,& obſtinatę mentis,para-
tum ad contumeliam faciendam? Ideo hoc monet, vt oppor
tuno & loco & tempore,magiſtra modeſtia, religionis ver-
ba promantur:aut ſi perſona talis in medio eſt,quæ perſtre-
pat, reticendum. Aliter enim cum potentibus mundi aliter
cum mediocribus,& aliter cum humilibus agendum eſt.A-
liter iterum cum manſuetis,aliter cum iracundis, quibus ce
di oportet.hoc eſt redimere tempus.Cũ enim inſidianti do
minicis verbis, & furenti temporis audacia cedis, iniurias
infeſti temporis lucrifacis. Nam ſi caput, id eſt rex aſſentit,
corpori eſt libertas loquendi verba dei cum manſuetudine,
vt prouocentur ad bonum.perſtrepentibus tamẽ & animo-
ſis ad conuitia ſemper cedendum. Vincis enim dum cedis.
¶ Quæ circa me ſunt, omnia nota faciet vobis Tychicus di
lectus frater,& fidelis miniſter,& cõſeruus in domino, quẽ
miſi ad vos ad hoc ipſum, vt cognoſcat quæ circa vos ſunt,
& conſoletur corda veſtra cum Oneſimo chariſſimo & fi-
deli fratre, qui eſt ex vobis.omnia quæ hic ſunt, nota faciet
vobis.) Ad hoc ſe dicit fratres miſiſſe, vt inuicem ſibi nota
B fierent quæ agerentur ab inuicem.Quãuis ſuperius dicat ſpi
ritu ſe præſentem apud eos,& videre quæ agerent,internun
ciũs tamen opus eſt.Solicitior enim fit quis quando videt ad
ſe venire ad conſiderandum conuerſationem ſuam. Plus e-
nim veretur, ſi ſpeculetur ſe videri quę agat. Nam cum de-
us omnia videat,& ſciamus omnia illi nota eſſe:quia non ta-
men videmus nos videri ab eo, contraria facimus. ¶ Salutat
vos Ariſtarchus comes captiuitatis meæ, & Marcus conſo-
brinus Barnabæ, de quo accepiſtis mandatum, vt ſi venerit
ad vos,excipiatis illum.& Ieſus qui dicitur Iuſtus. qui ſunt
ex circũciſione.Hi ſoli ſunt adiutores mei in regno dei,qui
mihi ſolatio fuerunt.) Hic Ariſtarchus bonæ conuerſatio-
nis ac meriti videtur, qui deuotione dominica particeps &
ſocius laborum Apoſtoli deſignatur.Marcum autẽ vt com-
mendet quid ſit non tacet: vt cum laudabilis viri Barna-
bæ affinis addiſcitur honorabilis habeatur.Addit & Ieſum,
quem Iuſtum nomine vocari appellat.Quibus ſolis teſtimo
nium perhibet quia hi ex circunciſione adiutorio fuerunt
C ei, aſſentientes & participes ſententiæ eius, vt iam circun-
cidi vlterius non debere prædicarent. ideo participes illos
dicit ſuos in regno dei.Circuncidendum autem eſſe,& ſab-
bata & neomenias ſeruandas prędicare,non ſpiritale eſt,ſed
terrenum. ¶ Salutat vos Epaphras, qui eſt ex vobis, ſeruus
Chriſti.)Chariorem illis facit epiſtolã,quando ei qui ex ip-
ſis eſt,teſtimonium reddit. ¶ Semper ſolicitus pro vobis in
orationibus,vt ſitis perfecti, & abunde expleti in omni vo-
luntate dei.) Tam ſalutaria ſe illis exoptare teſtatur, vt il-
lum qui ciuis illorũ eſt, & affectu vnanimitatis chariſſimus,
participem ſuæ deuotionis in profectum eorum oſtendat.
¶ Teſtimonium enim adhibeo illi, quia habet multum la-
borem pro vobis,& pro iis qui Laodiceæ ſunt,& Hierapo-
li.) Vt ſulicitos eos ſalutis ſuæ faciat,aliorũ vigilantia quan-
ta ſit pro his,oſtendit.Solicitior enim quis fit pudore,quan
do in cauſa ſua alterum viderit laborare. ¶ Salutat vos Lu-
cas medicus chariſſimus, & Demas.) Verè chariſſimus A-
poſtolo fuit Lucas, quia omnia poſtponens, apoſtolos ſe-
D cutus eſt ſemper, qui & euangelium & Actus apoſtolorum
ſcripſiſſe perhibetur. ¶ Salutate eos qui ſunt Laodiceæ fra-
tres, & Nympham, & domeſticam eius eccleſiam.) Quo-
niam ſimili modo & pro iis qui Laodiceę ſunt ſolicitus erat,
in eorum epiſtola hos ſalutandos monet, Nympham cha-
riorem exiſtimans, cuius & domum ſalutat. Tam enim de-
uota videtur fuiſſe, vt omnis domus eius ſigno titulata eſ-
ſet crucis. ¶ Et cum lecta fuerit apud vos hæc epiſtola,faci-
te vt & Laodicenſium eccleſiæ legatur,& Laodicẽſium vos
legatis.) Quia generales ſunt inſtitutiones Apoſtoli, & ad
omnium profectum ſcriptæ epiſtolæ: idcirco etiam Laodi-
cenſibus epiſtolã hanc legi præcepit, vt per hanc quid agen
dum ſibi eſſet,addiſcerent:& Coloſſenſes vt eorum legerẽt
iuxta ſenſum ſupradictũ. ¶ Et dicite Archippo: Vide mini-
ſterium quod ſuſcepiſti in domino, vt illud impleas.) Præ-
poſitum illorũ per eos ipſos cõmonet, vt ſit ſolicitus de ſalu
te ipſorum. Et quia plebis ſolius cauſa ſcribitur epiſtola, id-
eo non ad rectorem ipſorum deſtinata eſt,ſed ad eccleſiam.
Poſt

Poſt enim Epaphrã qui illos imbuit, hic accepit regendam A eorum eccleſiã. ¶Ipſa enim ſalutatio mea manu Pauli. Memores eſtote vinculorũ meorum. Gratia vobiſcũ.) Vt cõfirmet epiſtolã, manu ſua ſcriptam dicit, memorãs vt in mente habeant exitus eius quos patiebatur pro ſalute gentium: & tales ſe præberent, vt non ferret ægrè pati pro his iniurias.

Diui Ambroſij

MEDIOLANENSIS EPISCOpi commentarii in epiſtolam beati Pauli ad Theſſalonicenſes primam.

PRAEFATIO.

VT horum, id eſt Teſſalonicẽſium exemplo alios exhortetur ad fidei incrementa, iſtos laudat eò quod in accepta gratia permanentes, ad profectũ præmij aucti ſunt meliora ſectando, vt & ad perfectum tenderent, & eorum virtutibus quæſita dignitas cæteros prouocaret. Tantæ enim fidei imbiberunt ſpiritum, vt ſpe futurorum etiam ciuium ſuorum Macedonum perſecutiones illatas pro nomine Chriſti deuoto animo paterentur. Vt horum ergo meritum, & ſuam ex eorum profectu lætitiam literis ſignet, ita ſcribit ad eos:

CAPVT PRIMVM.

PAulus & Syluanus & Timotheus eccleſiæ Theſſalonicẽſium in deo patre & ĩ domino Ieſu Chriſto gratia vobis & pax.) Trium quidem epiſcoporũ nomina literę cõtinẽt, ſed ſenſus & verba ſolius Apoſtoli C ſunt. Quia enim communi gaudio exultant in profectu illorũ, ex cõſenſu ad plebẽ epiſtola ſcribitur in exultatione, dei patris & domini Ieſu Chriſti pacẽ & gratiã his exoptans. ¶Gratias agimus deo ſemper pro omnibus vobis memoriã veſtri facientes in orationibus noſtris, ſine intermiſſione memores operis fidei veſtrę, & laborũ charitatis, & expectationis domini noſtri Ieſu Chriſti corã deo & patre noſtro.) Quoniã omnia bona à deo ſunt, idcirco ei primùm gratias referunt in profectu illorum, qui dignatus eſt non ſolũ donum ſuum dare hominibus ſub peccato cõſtitutis, ſed in filios hos adoptare, ſimul adiuuans eos ad omnia exitia tolerãda, vt digniores fiant. Quãobrem meminiſſe horum dicunt ſe in orationibus ſuis, eò quod crebreſcerent in opere fidei cæteris eccleſiis, vt nutu dei perficerẽt opus cœptum, prõpti in ſtudio charitatis & patientię, & ſpei aduentus domini ante deum, qui dignatus eſt filiũ ſuum incarnare pro ſalute humana. Placitum enim dei eſt, ſi proficiatur D in Chriſto. ¶Scientes fratres dilecti à deo electionem veſtram, quia euãgelium noſtrum non fuit ad vos in verbo ſolũ, ſed & in virtute, & in ſpiritu ſancto, & in plenitudine multa, ſicut ſcitis quales fuerimus in vobis veſtri cauſa.) Humiles ſe fuiſſe inter eos ſignificant, vt illis formam darent manſuetudinis, non quòd defuerint quæ ad fidem illos hortarentur magnalia: quia doctrinæ euangelicæ robur virtus præſtabat ſignorum & prodigiorum, in ſpiritu ſancto: id eſt, nõ in phantaſia, ſed in veritate plenitudinis, vt nulli neceſſitati deeſſet auxilium, ſed ſuperabundans gratia videretur & in doctrina, & in conuerſatione, & in ægris curandis, vt perfectum opus ſpiritusſancti appareret in Theſſalonicẽſibus eccleſiis, vt in nullo ſe minores videntes Iudæorum eccleſiis, gauderẽt in dono dei, qui participes illos facere dignatus eſt promiſſionis Abrahæ. ¶Et vos imitatores noſtri facti eſtis, & ipſius domini, ſuſcipiẽtes verbum in preſſura multa cum gaudio ſpiritus ſancti, ita vt fueritis vos exemplum omnibus credentibus in Macedonia, & in Achaia.) Cupidi credulitatis probra & iniurias à ciuibus ſuis paſſi tolerarunt

A fiducia futurorum. Vnde æmuli dicuntur apoſtolorum, & ipſius domini: quia & dominus eadem paſſus eſt à Iudæis, & apoſtoli ſequentes fidem dei perſecutiones paſſi ſunt, gaudentes, quia digni habiti ſunt pro nomine domini contume (Acto.5.) lias pati, ſcientes pro his magna fore præmia repromiſſa. Idoneus enim ſeruus probatur, quando pro amore domini ſui inimicos eius offendit. Cuius rei memores gauiſi ſunt ſpe promiſſionis in preſſura. Itaque magna exhortatio eſt ad profectum, cum ſimiles illos factos dicit & Chriſti, & apoſtoli, ad formam præbendam cæteris credentibus illis in locis quibus fama illorum ambulabat. ¶A vobis enim diffamatus eſt ſermo domini non ſolum in Macedonia & in Achaia, ſed in omnem locũ fides veſtra quæ eſt ad deum proceſſit.) Tale eſt hoc, quale & illud ad Romanos, cum dicit: Quia fides veſtra prædicatur in vniuerſo mundo. Sed in his (Roman.1.) amplius, quia non ſolum fides, ſed opus fidei illorum peruenit in omnem locum. ¶Ita vt non neceſſe habeamus nos ali- B quid eloqui. Ipſi enim de nobis annunciant qualem introitum habuerimus ad vos, & quomodo cõuerſi eſtis ad deum ab idolis ad ſeruiendum deo viuo & vero, & ad expectandum filium eius de cœlis, quem ſuſcitauit à mortuis Ieſum, qui eripuit nos ab ira veniẽte.) Sic peragraſſe dicunt famam introitus ſui, & conuerſationis eorum cum prædicatione euangelij, vt non eſſet neceſſe ea dicere. Superfluum eſt ea fari, quæ nota ſunt. Ad omnes enim in circuitu peruenerat, ita vt & annunciarent cæteris qua deuotione ſuſceperant apoſtolos. Et quia ad omnia quæ audierant ab eis, fuerant promptiores, relinquentes deos mortuos: expectarent autem Chriſtum de cœlis, quem humanæ ſalutis cauſa mortuum audierant, & reſurrexiſſe deuicta morte, & cum carne aſſumptum in cœlos miniſtra nube, ad confuſionem prudentium mundi, qui conſideratione habita mũdanorum, carnis naturam, quæ grauis eſt, putant non poſſe fieri vt ſuſtolatur in cœlos. Hoc effectu fit ſpiritus ſancti, vt erubeſcant terrigenæ prudentes.

C

CAPVT SECVNDVM.

IPſi enim ſcitis fratres introitum noſtrum ad vos, quia non inanis fuit, ſed ante paſſi, & contumeliis afflicti, ſicut ſcitis, in Philippis, experta libertate auſi ſumus in deo noſtro loquẽdo ad vos euangelium dei in magno certamine.) Hanc preſſuram quam nunc memorat, paſſus eſt in Philippis cũ Sylea propter ſpiritũ pythonẽ quem à puella eiecerat: quod iam ſuo loco dictũ eſt. Cui preſſuræ nõ ceſſit, ſed fortior inuentus eſt, dum audet prędicare. nec loqui timet, ſpe vtique promiſſi prę mij: vt & hi ſecuri eſſent in perſecutionibus, gaudẽtes propter futurã mercedẽ. Signum ergo deuoti & fidelis prædicatoris hoc dicit eſſe, ſi in preſſura loqui verbũ dei nõ timeat: inanẽ illum ſignificãs qui terrore præſenti formidinẽ patitur prædicandi. Qui enim ſecurus eſt de promiſſa ſpe, non cedit vt coronetur. Nam exhortatio noſtra non ex fallacia, neque ex immũditia, neque in dolo, ſed ſicut probati ſumus à deo vt cre D deretur nobis euangelium: ita loquimur, non vt hominibus placẽtes, ſed deo, & qui probat corda noſtra.) Hoc propter pſeudoapoſtolos dicit, qui dolo & fallacia prędicabant non miſſi, vt circumuenirent gentes ad ſeruiendum legi factorum. Iſte autẽ electum ſe & miſſum prædicare multis probat rebus: quia & in preſſuris fortior inuẽtus eſt, & in cõuerſatione irreprehenſibilis vt nihil eſſet in hoc quod minus deo videretur dignum proſequentibus ſignis. Quidam enim quæſtus cauſa Chriſtum prædicabant, fauori hominum ſeruientes: quia & in arguendo remiſſiores erant, quippe cum nec authoritas eſſet: & in tribulatione infirmi, quia non ex corde, ſed in fallacia erat ſermo eorum. Omnis enim qui aliquid ſine ſpe agit, orta tribulatione ſuccumbit. ¶Neque enim vnquam in verbo adulationis conuerſati ſumus, ſicut ſcitis, neque in occaſione auaritiæ, deus teſtis eſt.) Nũc aperit quod ſupra ſignificauit, cum dicit: Non in occaſione auaritiæ. deum dans teſtem, quia iſtud ex corde faciebat, non in hypocriſi quaſi cõtemnens pauca, vt forte plura offerrentur. Vnde & ipſos conuenit, ſcientes ac probantes quia nulli fuerat adulatus. Pſeudo enim apoſtoli formam

auaritiæ dari ſibi optabant, vt ipſa occaſione, dum verus a-
poſtolus omnia illata vident accipere, poſſint ipſi ſine inui-
dia ſimpliciores homines deprædari. ¶Nec quærẽtes ex ho
minibus gloriã, neque à vobis, neque ab aliis, cum poſſemus
honori eſſe, vt Chriſti apoſtoli.) Intãtum grauat pſeudoapo
ſtolorũ cauſam, vt ſe abnuere dicat, cũ liceret illi obſequia
requirere, ad cõprimendos eos quibus nec facultas erat, nec
pudor, & tamẽ honorẽ ſibi poſcebant. ſe enim potius quàm
dei doctrinam commendari volebant. Apoſtolus autem qui
gloriam non ad præſens, ſed in futuro requirebat, ſe humi-
lem faciebat, vt dei prædicatio exaltaretur. ¶Sed fuim⁹ par-
uuli in medio veſtrum, tanquã ſi nutrix foueat filios ſuos, ita
deſiderantes vos cupimus impartiri vobis nõ ſolum euange
lium dei, ſed etiam animas noſtras, quia chariſſimi nobis fa-
cti eſtis.) Tantum affectum habere ſe circa illos oſtendit,
quem, quia verus eſt, non verbis magis quàm rebus proba-
tum vult videri. poteſt enim in verbis latere fallacia. vt his
exhortationibus prouocati omnẽ ſenſum ſuum in dilectio-
ne haberent apoſtoli. ¶Meminiſtis enim fratres laborem no
ſtrum & fatigationem, nocte ac die operantes ad hoc, ne quẽ
veſtrum grauaremus.) Hoc eſt quod dicit in Actis apoſto-
Acto.20. lorum: Omnia, inquit, quæ mihi, & iis qui ſunt mecum, fue-
runt neceſſaria, laborauerunt manus iſtæ. Vnde & in alia e-
1. Corin 4. piſtola dicit: Qui non laborat, nec manducet. Et hoc contra
2.Theſ.3. pſeudoapoſtolos, qui vt ocioſi manducarent, prædicatores
ſe fingebant eſſe. Vt ergo exemplum daret quemadmodum
gubernanda ſit vita Chriſtiana, & ſimulatores proderet, la-
bori inſiſtebat humano, offuſcãs pſeudoapoſtolos: propter-
ea quia qui labori inſiſtunt, à malis cogitationibus declinãt
occupantes animum ſuum, & à periculis prohibẽtes. ¶Præ-
dicauimus vobis euangeliũ dei, vos teſtes eſtis & deus quàm
ſanctè & iuſtè, & ſine querela vobis qui creditis, facti ſumus
ſicut ſcitis, quomodo vnumquẽque veſtrum vt pater filios
obſecrantes vos, & conſolantes ad hoc, vt ambuletis dignè
deo, qui vocat vos in ſuum regnum & gloriam.) Manifeſta
ſunt hæc. Commonet enim illos quomodo crediderint ſe
prædicantem, & qualem eum fuerint experti, & quæ præce-
pta dederit eis, vt digni fierent deo, qui illos vocauit de ter
ris ad cœlos, vt exſuſcitet lætitiam illorum. ¶Ideoque &
nos gratias agimus deo ſine intermiſſione, quod cum acce-
piſſetis à nobis verbum auditus dei, ſuſcepiſtis non vt ver-
bum hominum, ſed ſicut eſt verè verbum dei, quod & ope-
ratur in vobis qui credidiſtis.) Deo gratias referunt, qui a-
peruit ſenſus illorum ad recipiendum euangelium ſuum.
Gloria enim prædicantium eſt, quando audientes facile cre
dunt. Tanta enim deuotione receperunt verbum, vt pro-
barent ſe intellexiſſe dei eſſe doctrinam. ¶Vos enim fra-
tres imitatores facti eſtis eccleſiarũ dei, quæ ſunt in Iudæa,
quæ ſunt in Chriſto Ieſu: quia eadem paſſi eſtis & vos à con
tribulibus veſtris, ſicut & ipſi à Iudæis, qui & dominum in-
teremerũt Ieſum, & prophetas, & nos perſecuti ſunt, & deo
nõ placuerũt, & omnibus hominib⁹ aduerſantur, prohiben
tes nos gentibus loqui vt ſaluentur, ad hoc vt ſuppleant pec
cata ſua ſemper: ſed præuenit ira dei ſuper eos vſque in fi-
nem.) De impietate atque crudelitate queritur diffidẽtium
Iudæorum, qui non ſolum ſuæ ſalutis inimici ſunt, verum-
etiam aliorum, prohibentes ne credant, & ſalui fiant, ab ini-
tio parricidę. vel domino enim cõmuni parcere debuerant,
qui conſeruis & prępoſitis ſuis non pepercerunt. vt replean
tur peccata eorum in tantum, ne aliquando miſericordiam
conſequi mereantur. Ideo Theſſalonicenſes à ciuibus ſuis
eadẽ paſſos dicit, imitatos patiẽtiam ſanctorũ, & domini no-
ſtri Ieſu Chriſti: cuius ſceleris authores inducit Iudæos, vt
& quãta gloria digni ſint qui pro nomine domini patiuntur,
& quę vltio infeſtis & infidis pręparata ſit dinoſcatur. ¶Nos
autẽ fratres deſolati à vobis ad tẽpus horæ, facie non corde,
abundãtius feſtinauimus faciem veſtrã videre in multo deſi
derio. Quapropter voluimus venire ad vos, ego quidẽ Pau
lus & ſemel & iterum, ſed impediuit nos Satanas.) Non ani-
mo, ſed corpore diuulſos ſe dicũt ab eis. Charitas enim non
diuiditur nec ſeparatur, ſed propter maiorẽ inſtructionem,
etiam faciem eorum cupere ſe dicunt videre. In rebus enim
diuinis deficiunt articuli comprehendere quæ poſſunt dici.

A Nec cuĩ ſufficit dies ſtylo his quæ vna hora poſſunt depro-
mi, vt non dicam quædã eſſe myſtica religionis noſtræ, quę
propter carnales ſenſus, ne ſcandalum patiantur, facile publi
cari non debeant: quia non omnibus dicẽda ſunt omnia, ſed
pro vniuſcuiuſque captu moderanda ſunt dicta: aliter rudi-
bus, aliter fundatis. Idcirco præſentia corporis requiritur
quia ſic perficitur veritas charitatis. Quamuis enim charitas
non diuidatur, deſideriũ tamen facit abſentia corporis. De-
nique oſculis & amplexibus animorum expletur voluntas.
Cui rei impedimento aſſerit fuiſſe Satanam, qui etiam apo-
ſtolis obuias manus tendebat, ne veritatis ratio hominibus
pãderetur. Accendebat enim perfidorũ mentes, vt eos ver-
beribus ac vinculis detinerent ne loquerentur verbum dei.
Dixerũt enim maiores Iudæorum apoſtolis: Nõnne præci- Actu.5.
pientes denunciauimus vobis ne loqueremini in nomine Ie
ſu vlli hominum? Sed quia quod nõ eſt à deo, ſtare non po-
teſt, diſſoluuntur impedimenta Satanæ. ¶Quæ eſt enim no-
ſtra ſpes, aut gaudiũ, aut corona glorię? nõnne vos corã do-
mino noſtro Ieſu in aduẽtu ei⁹? Vos enim eſtis gloria noſtra
B & gaudium.) Manifeſtum eſt quia perfectio diſcipulorum,
gaudium & corona magiſtri eſt. Hi enim ſunt qui labores
fructuum ſuorum edituri ſunt. fructus enim magiſtri, diſci-
pulus eſt obediens: cuius dum bona conuerſatio proficit ma
giſtro, fructus ſui edit laborem. Labor enim diſcipuli in o-
pere bono, coronam dat magiſtro iudice Chriſto.

CAPVT TERTIVM.

IDcirco iam non tolerantes, optimum duximus vt
Athenis ſoli relinqueremur, & miſimus Timo-
theum fratrem noſtrum, & participem operis dei
in euangelio Chriſti ad hoc vt & vos confirmet,
& deprecetur pro fide veſtra, ne quis moueatur in his preſ-
ſuris. Ipſi enim ſcitis quia ad hoc poſiti ſumus. Nam & cum
apud vos eramus, prædicabamus vobis paſſuros nos preſſu
ram, ſicut factũ eſt, & ſcitis.) Deſiderij ſupra memoratas cau-
ſas expreſſit. Idcirco enim pręſentes eſſe apud eos volebãt,
vt animos eorum firmarent, ne quis ex his ſcandalum pa-
C teretur de preſſuris Apoſtolorum, vt qui tanta ſigna face-
rent, aliquando infirmarentur, ita humilitati, vt verberi-
bus & vinculis ſubiicerentur. Ad quã rem excuſandam Ti-
motheum miſſum teſtatur, idoneum doctorem, qui oſten-
deret hinc merita creſcere Chriſtianis, ſi pro nomine domi-
ni paſſi gratias agant, à quo huius rei mercedem expectant,
ſimúlque preces deo funderent vt ſtabiles eſſent. Quam
perſecutionem idcirco ſe paſſuros prædicauerant, vt per id
quod præſcientiam huius rei habere ſe proteſtarentur, poſ-
ſe ſe effugere & declinare has iniurias approbarent: ſed quia
ſpes magna in his eſt, ideo illas ſufferre quidem libenter.
¶Ideo & ego non tolerans amplius, miſi ad hoc, vt cogno-
ſcerẽ fidem veſtrã, ne quo modo attentauerit ille tẽtator, &
inanis fiat labor noſter.) Iſtud propter quoſdã dicit qui poſ
ſint ſeduci aſtutia Satanæ, quia in omni plebe eſt pars firma,
& infirma: quorũ cauſa ſolicit⁹ erat ne amitteret fructũ cre
dulitatis eorũ. Et quia diutius paſſus non eſt neſcire ſe quid
certius ageretur circa illos, miſit Timotheum epiſcopum à
ſe creatum, à quo poſſet certum ſcire. ¶Modo autem cum
D veniſſet Timotheus ad nos à vobis, & annunciaſſet nobis fi
dem & charitatem veſtrã, & quoniam memoriam noſtri ha
betis bonã, ſemper deſiderãtes nos videre, ſicut & nos vos:
ideo cõſolationem ſumus adepti fratres in vobis ſuper om-
ni neceſſitate & preſſura noſtra per veſtram fidem, quia
nũc viuimus, ſi vos ſteteritis in Chriſto.) Declarauit cur ala
cri ſermone ſcribat ad eos. Ideo enim nuncio veniente, &
firmitatem deuotionis illorum in fide & dilectione Apoſto
li declarante, lætus factus de communi concordia, ſcribit ad
eos ſecurum habens fructum fidei & bonæ conuerſationis
eorum. ¶Quam enim gratiarum actionem poſſumus refer-
re deo de vobis ſuper omni gaudio quo gaudemus propter
vos corã deo noſtro, noctu diéq; abundantiſſime orãtes, vt
videamus faciem veſtrã, & ſuppleamus quæ deſunt fidei ve
ſtræ?) nihil dicit tã dignũ, quod ſufficere poſſit ad cõpenſa-
tionẽ acquiſitę ſalutis gentiũ. Et quoniã prouexerãt ſe per-
ſeuerantia fidei, & actu vitæ melioris, magis ac magis cupit
eos

A eos videre: vt ea quæ ad perfectionem illorum pertinent, ediſcant, ſacramenta ſcilicet rerum ſpiritualium, quæ facile publicari non debent, vt ſcirent quis & quàm immenſus eſt quem iudicem ſperabant. Aliud eſt enim fidem accipere, & aliud expoſitioné fidei. Altera enim diſputatio eſt de natura patris & filij, & alia de perſonis. Pater ingenitus eſt, filius verò genitus. Quantum ad perſonas pertinet, diuerſum videtur, cum ſit indiuidua vnitas naturæ. Vnitas enim non in perſona eſt, ſed in ſubſtantia. Spiritus autem ſanctus non degener putetur, quia tertius ponitur. Qui ergo de ſecunda perſona nõ ambigit, admittit & tertiam. ¶Ipſe autem deus, & pater noſter, & dominus noſter Ieſus Chriſtus dirigat viam noſtram ad vos.) Integro ordine iter ſuum diſponi poſtulat: primum à deo patre, quia ab ipſo ſunt omnia: deinde à domino Ieſu Chriſto, per quem ſunt omnia: vt virtus atque prouidentia patris & filij aduentum eius commendet, vt acceptabilis fiat audientibus ſe, & impedimenta diaboli ſoluerentur ad dirigendum iter eius. ¶Vos autem dominus multiplicet, & abundare faciat charitate in inuicem in vos, & in omnes, ſicut & nos in vos, ad confirmanda corda ve- B ſtra irreprehenſa in ſanctimonia coram deo & patre noſtro in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus ſanctis ſuis.) Vt gaudium ſuum quo de eis gaudet, cumulet, in omnibus bonis multiplicari illos exoptat: vt veniens ad eos, plena inueniat in eis quod laude dignum ſit quàm à Timotheo audierat, vt irreprehenſibiles inueniantur cum ſanctis in charitate dei patris, & aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti, cum cœperit ante tribunal eius examinatio ſingulos approbare. Deum vocat propter terrorem maieſtatis eius: Patrem verò propter benignitatẽ, qua dignatur credentes ſibi adoptare in filios: quod in aduentu domini manifeſtabitur.

CAPVT QVARTVM.

QVod ſupereſt itaque fratres, rogamus vos & obſecramus in domino Ieſu, vt quemadmodum accepiſtis à nobis qualiter oporteat vos ambulare, & placere deo, ſicut & ambulatis, vt abundetis ma- C gis.) Hoc eſt quod ſupra dixit, quia ad cumulandum gaudium ſuum creſcere illos vult in bonis operibus ſecundum mandata apoſtolica. ¶Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per dominum noſtrum Ieſum Chriſtũ. Nam hæc eſt voluntas dei, ſanctificatio veſtra, abſtinere vos à fornicatione, ſcire vnumquemque veſtrũ ſuum vas poſsidere in ſanctimonia & in honore, non in paſsione deſiderij, ſicut & gẽtes quæ ignorãt deum: vt ne quis ſupergrediatur, neque circumueniat in negocio fratrem ſuum, quoniã vindex eſt dominus de his omnibus, ſicut & prędicauimus vobis, & teſtificati ſumus.) Quamuis laudet eos in tota epiſtola, tamen cõmonet ne aliqua ſurreptione ad illicita deducãtur, vt incurrant vindictam quam vltricem malorum didicerant: ſcientes hoc deo placere, ſi corpora ſua intaminata cuſtodiãt, ſed & cum fratribus ſimpliciter agant, ne ſimiles gentibus inuenti, adoptionis nomine abdicentur. ¶Non enim vocauit nos deus in immunditia, ſed in ſanctimonia. Quapropter qui ſpernit hæc, non hominem ſpernit, ſed deum, qui dedit ſpiritum ſanctum in vos.) Vt fortius adſtringat ad ea quæ do- D cet, dei interponit perſonam, dicens: Non hominem ſpernit qui præterit præcepta, ſed deum. Quem ideo dicit ſpiritum ſanctum nobis dediſſe, vt ſanctè viuamus: quia in corpore ſubdito peccatis non habitat ſpiritus ſanctus. ¶De affectione autem fraternitatis nõ habemus neceſsitatẽ ſcribendi vobis. ipſi enim vos à deo docti eſtis ad hoc vt vos inuicẽ diligatis. Nã & facitis illud in omnes fratres per vniuerſam Macedoniam.) Etiam hoc cum facere illos laudat, cõmonet tamen vt propenſius hoc agant. Quos enim ab ipſo deo doctos dicit, prõptiores eſſe debere in fraterna dilectione ſignificat. Propter multam enim charitatẽ deus miſertus eſt noſtri, cuius imitatores effecti non immerito adoptatos nos oſtendimus à deo in filios. ¶Hortamur autem vos fratres abundare magis, & eniti quieſcere, & veſtrum negociũ agere, & operari manib⁹. veſtris, ſicut vobis præcepimus, vt honeſtè ambuletis ad eos qui foris ſunt, & nullius deſiderium ſit vobis.) Iterum hortatur eadem, vt data opera abundent

Sapiẽ. 1.

A bonis actibus. Vt enim ſignificet vere hoc eſſe, quod placet deo frequenter hoc monet. Iuſtitiæ enim via tenenda eſt, vt ad miſericordiam iure veniatur: vt qui ſunt inferiores ſubſtantia, manibus laborent, vt ipſa intentione tollantur à vulgari inquietudine, & à praua cogitatione, vt diſciplina eorum etiam ab infidelibus laudetur, & prouocari ad fidem poſsint. ¶Nolumus autem vos ignorare fratres de iis qui dormiunt, ne contriſtemini, ſicut & cæteri qui ſpem nõ habent. Nam ſi credimus quòd Ieſus mortuus eſt, & reſurrexit: ſic & deus illos qui dormierunt per Ieſum, adducet cũ eo.) Manifeſta eſt ratio, quia ſi reſurrectio creditur mortuorũ futura, nõ ſunt lugendi qui cum ſigno crucis exeunt. Lugendi autem vere ſunt infideles, qui hinc tranſeunt in gehennam: vt ediſcant verum eſſe quod credere noluerunt. Fideles autem reſurgent ad gloriam, vt qui in ſeculo ſtulti habiti ſunt propter fidem, videantur prudentes. Prouiderunt enim ſibi gloriam. Hi ſunt qui per Ieſum, id eſt, ſub ſpe fidei huius exeuntes adducentur cum eo in aduentu eius, vt ab hominibus videantur. Cũ tamen ipſe defuncti exceſſum B lugendum prohibeat, ipſe alibi dicit: Ne triſtitiam haberẽ. Sed iam ſuo loco ſolutum eſt. ¶Hoc enim vobis dicimus in verbo domini, quia nos qui viuimus, qui ſubrelicti ſumus in aduentũ domini, non præueniemus eos qui dormierunt, quia ipſe domin⁹ in iuſſu & in voce archãgeli & in tuba dei deſcendet de cœlo: & hi qui mortui ſunt in Chriſto, reſurgent primi: deinde nos qui viuimus vnà cum illis rapiemur in nubibus obuiam domino Chriſto in aera: & ſic ſemper cum domino erimus. Quare cõſolamini vos inuicem in his verbis.) Sẽſum domini loqui ſe profitetur, cũ dicit: Hoc vobis dicimus in verbo domini. Vt enim fidam ſpem & ratam gloriam reſurrectionis ſanctis promiſſæ demonſtret, ordinem ipſum quomodo futura ſit, exponit, nutu iudicis Chriſti, ſancto ſpiritu intimante: vt ipſa ſpe qui charos ſuos pręmiſerunt, non doleant, addiſcentes quia in aduentu domini priores reſurgent qui in Chriſto moriũtur. Ipſe enim Chriſtus dominus volũtate patris quaſi primus angelus dei cum exercitu cœleſti, ſicut cõtinetur in Apocalypſi Ioannis apo- C ſtoli, deſcendet de cœlo ad gerendum bellum nomine dei contra Antichriſtum. Quo extincto, iuſſu eius reſurgent mortui. Hoc eſt ergo in tuba dei deſcẽdere, nomine dei bellum gerere. Eſt enim, vt ipſe dixit ad Ieſum filiũ Naue, dux & princeps exercitus domini: propter quod archangelus dicitur. Cum autem in tuba dei deſcendet, deus eſt, quia vtrũque continent ſcripturæ, ſicut in Exodo, quem angelum in flamma apparuiſſe Moyſi legimus, ſtatim ipſum in ſubiectis eſſe deum agnoſcimus, id eſt filium dei dicẽre eadem ſcriptura: Et accedens, inquit, Moyſes, auertit ſe, quia non poterat conſiderare in faciem dei. Deus ergo eſt, quia filius dei verus eſt. Dux autẽ & princeps ideo, quia caput omnium eſt, quia per ipſum omnia. Reſurgentibus ergo primis qui in Chriſto mortui ſunt: deinde nos qui viuimus, rapiemur vnà cum illis baiulis nubibus obuiam Chriſto in aëra, vt cum domino omnes veniant ad prælium, & quos occiderat, videat viuos: quia ſicut domino famulatę ſunt nubes, ita & his quos fratres ſuos dignatus eſt appellare. Et ſic ſemper cũ domino erimus. In ipſo enim raptu mors proueniet, D & quaſi per ſoporem, vt egreſſa anima in momento reddatur. Cum enim tollentur, morientur: vt peruenientes ad dominum, pręſentia domini recipiant animas, quia cum domino mortui eſſe non poſſunt. Hac ſpe conſolari inuicem iubet eos qui adhuc more gẽtili charorum ſuorum exceſſum putabant lugendum.

Philip. 4.

Ioſue. 5.

Exod. 3.

CAPVT QVINTVM.

DE temporibus autem & momentis fratres non eſt neceſſe vobis ſcribi. Ipſi enim diligenter ſcitis quia dies domini vt fur noctu ſic veniet. cum dicit, Pax & firmitas, tunc repentinus eis ſuperueniet interitus, quemadmodum dolor partus prægnanti: & non effugient.) Hoc eſt quod in euangelio dominus locutus eſt dicẽs: Vigilate, quia neſcitis horã qua domin⁹ veſter veniet. Et iterũ: Si q̃s vobis dixerit, Ecce hic Chriſt⁹, aut ecce illic, nolite credere. Subito enĩ & ex inſperato apparebit,

A ſicut coruſcatio apparet ab oriente in occidentē, habens ſecum militiam exercitus dei patris ad perditionem Antichriſti, & ſatellitum eius. Cum enim ſecuri fuerint perfidi de regno diaboli, interfectis ſanctis, id eſt Enoch & Helia, & læti de victoria inuicem ſibi mittentes munera, ſicut dicit Apocalypſis: tunc illis ſubito veniet repentinus interitus. In aduentu enim ſuo Chriſtus hos omnes diſperdet, vt videotes ſancti qui euaſerint, glorientur. ¶ Vos autem fratres non eſtis in tenebris, vt vos dies ille tanquam fur comprehendat. Omnes enim vos filij luminis eſtis, & filij dei, non eſtis noctis, neque tenebrarum.) In tenebris ignorātiam ſignificat, & mendacium: in die autem ſcientiam & veritatem. Idcirco Chriſtianos non in tenebris eſſe dicit, gentiles autem vel incredulos Iudæos filios tenebrarum, quia cultores ſunt mendacij. Quamobrē fideles ſecuros eſſe debere ſignificat, quia non ignorāt futurum aduentum domini, ſed expectant ſoliciti vt veniat. qui autem ignorant diffidentes de eo, repente illos comprehendet improuidos, & interficiet. ¶ Igitur nō dormiamus ſicut & cæteri, ſed vigilemus, & ſobrij ſimus. hi enim qui dormiunt, nocte durmiunt: & qui inebriantur, nocte ſunt ebrij. Nos autem qui diei ſumus, ſobrij ſumus: B induti thoracē fidei & charitatis, & galeam ſpem ſalutis, quia nō poſuit nos deus in iram, ſed in acquiſitionem ſalutis per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui mortuus eſt pro nobis, vt ſiue dormiamus, ſiue vigilemus, ſimul cum eo viuamus. Propter quod exhortamini inuicem, & ædificate alterutrum, ſicut & facitis.) Apertum eſt quod dicit. Commonet enim ne ſecuri de nomine ſaluatoris negligeorer agamus: ideoque tribus propugnaculis nos muniri debere, id eſt fidei, & ſpei, & charitatis. Dum enim fides manet, ſpem excitat: ſpes autem neceſſaria ſolicita eſt de promiſſione, nec dormit: charitas autem deuotum offeret deo. Nihil enim aduerſum admittit charitas. Idcirco enim mortuus pro nobis dominꝰ Ieſus, & reſurrexit: vt ſiue vigilemus, hoc eſt viuamꝰ, ſiue dormiamus, id eſt moriamur, vnà cum illo æterna vita fruamur. Hoc eſt quod ſuprà dixit, quia fideles in aduentu domini tam mortui quàm viui obuiam tollentur domino, & ſic ſemper viuent cum eo. In hoc meditandum docet, vt inuicem ſe in eo ædificent ſenſu. ¶ Rogamus autem vos fratres, C vt cognoſcatis eos qui laborant in vobis, & præſunt vobis in domino, & monent vos, vt illi ſummum honorem habeatis in charitate propter opera ipſorum. Pacem habete inter vos.) Hoc eſt quod dicit & in alia epiſtola, presbyteros duplici honore honorandos qui laborant in verbo & doctrina. 2.Timo.5. Poteſt enim pigere eum, qui per inopiam patitur, exercitium facere quod proſit audiētibus. Quid enim prodeſt honorem ſine fructu habere? aut quid magnum eſt offerre ei carnalia qui tribuit ſpiritalia? Sicut enim diuitiæ negligentiam pariunt ſalutis, ita egeſtas dum ſaturari quærit, à iuſtitia declinat. Prou.30. Hinc Salomō nec nimis diuitem ſe petit fieri, nec egeſtoſum. Hoc ipſum tamen in charitate fieri debere, vt honorificentia ſacerdotis non de timore magis ſit, ſed de amore, vt etiā illi proficiat qui facit. Res enim quæ ſponte non fit, ad effectum non peruenit. quāuis ad præſens proficiat ſumenti, nihil tamen proderit in futuro danti. Et quia diſſenſio multa generat mala, pacificos eos eſſe hortatur.

¶ Rogamus autē vos fratres corripite inquietos, cōſolamini puſillanimes, opitulamini infirmos, patientes eſtote ad omnes. D Videte ne quis malum pro malo alicui reddat, ſed ſemper quod bonum eſt, ſectamini in inuicē, & in omnes. Sēper gaudete in domino, ſine intermiſſione orate, in omnibꝰ gratias agite. Hæc eſt enim voluntas dei in Chriſto Ieſu in vobis.) Quoniam neceſſe eſt quoſdam in plebe eſſe immodeſtos, quoſdam autē puſillanimes, hoc eſt timidos, quoſdam verò fide infirmos, ideo hos qui modeſti ſunt & magnanimes, & fide fundati, hortatur cum prece, vt his conſulant, vt poſſint proficere ſufferentes eos, ne ſi retributio fiat malorum, peiores ſe fiant. Idcirco nihil aliud quàm bonū ſectandum hortatur, non ſolum in cauſa fratrū, ſed & in omnium. Poſſunt enim bonis operibus attrahi infideles ad credulitatem, ex qua ſemper gaudeatur in domino, hoc eſt in bonum. orādum autem ſine intermiſſione. Sedulæ enim preces prouocant animum iudicis ad dandam miſericordiam. In omnibus verò actibus bonis deo gratias agendas qui hanc tribuit doctrinam in Chriſto Ieſu domino noſtro. ¶ Spiritum nolite extinguere, prophetias nolite ſpernere. Omnia autē probate, quod bonum eſt tenete: ab omni ſpecie mala abſtinete vos.) Hoc dicit, vt non facile alicui per ſpiritū loquenti interdicatur. Extinguitur enim, ſi incipiētis loqui feruor contradictione ſopitur, ne forte non intelligentes dici ab eo ſpiritalia, iniuriam faciant ſpiritui ſancto, & peccēt per ignorantiam: neque aliquem qui quaſi ſcripturas reuelet, non audiri patienter debere, ſed omnia dicta examinari, & ſic iudicari, ne forte gratiam datam fratri dum reſpuūt, authori repugnent. Omnia ergo quæ dicuntur, probanda monet: & quicquid ſobriè & bene dictum fuerit, retinendum. Quæcunque enim apoſtolorū & ipſius domini dictis congruunt, ea benedicta habenda ſunt & retinenda: ab his autē quæ inimica fidei videntur, abſtinendum. Solēt enim ſpiritus mūdi fallaciter quaſi per imitationē dicere bona, & inter hæc ſubinducere praua, vt per hæc quæ bona ſunt, accepto ferantur & mala, vt quia vnius ſpiritus dicta putantur, non diſcernantur ab inuicem: B ſed per id quod licitum eſt, commendetur illicitum, authoritate nominis, non ratione virtutis. Solent enim ſub apoſtolorum nomine & ipſius domini neſanda docere & aduerſa: ideoque omnia probanda monet, quia non poſſunt eloquia domini eſſe diuerſa. Hinc eſt vnde & Ioannis apoſtoli epiſtola, 1.Ioan.4. Nolite, inquit, omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus ſi ex deo ſunt: quia ſi multa bona dicat, in aliquo autem quod fidei aduerſum eſt promat, ſciatur nō eſſe ſpiritus ſanctus. Nihil enim erroris in ſpiritu ſancto poterit reperiri. Sed aut per exercitium eloquij quædam ſpiritalia, quædam verò carnalia, quia omnis error carni deputatur, aut certe commento quodam aſtutiæ bona fingit, vt his inſerat mala, ſicut ſupra memoraui: quemadmodum in Mōtano & Priſcilla & Maximilla prophetis Cataphrygarū ſpiritus mundi imitatione quadam boni ſimulat, vt per multa veriſimilia necnon & vera mentiretur ſe eſſe ſpiritum ſanctum. ¶ Ipſe autē deus pacis ſanctificet vos per omnia perfectos, vt integer ſpiritus veſter & anima & corpus ſine querela in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur.) Deus C pacis Chriſtus eſt. Ait enim: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Ioan.14. Quippe cū omnia quæ habet pater, filij ſint, hunc ſanctificare nos optat Apoſtolus, vt nos illuſtret pietate clementiæ ſuæ & omne votum noſtrū dirigat in perfectione, vt integer ſit ſpiritus datus nobis. Tunc enim integer eſt, ſi bonæ vitæ ſtudeamus, animam habentes mundam, & corpus ſine querela, vt totus homo ſit perfectꝰ. Poteſt enim corpus mūdum eſſe, & anima inquinari per malum cogitatum: ideoque ſpiritum in homine mundum dicit eſſe debere. Si autem mala vita vel cogitatio intercedat, non erit integer ſpiritus, quia deſerit hominem peccatis obnoxium. Dum enim diſſentit anima & corpus, quamuis ſine ſenſu ſit, alieni ab eo efficiuntur, & velut perdens eos non erit integer ſpiritus. Ad hoc enim datur homini, vt maneat & ſit quaſi caput eius. Integer ergo non erit, quia perdit membra dum recedit ab eo homo ea agens quæ odit ſpiritus ſanctus. 1.Corin.1. ¶ Fidelis eſt deus qui vocat vos, qui & faciet. Fratres, orate pro nobis.) Fidelem deum dicit in promiſſis ſuis, vt ſecuri D de præmio recte verſentur. Et quia qui recte viuunt iuxta euangelium, facile poterunt impetrare quæ poſtulant. idcirco orare eos pro ſe hortatur. Facile enim multi impetrant quod deſiderant. ¶ Salutate fratres omnes in oſculo ſancto.) Sancta oſcula ſunt in ſalutatione Chriſtiana, cætera carnalia ſunt, quia quicquid ſine Chriſto fit, carnale eſt, ac per hoc & mortale. Qui enim authorem vitæ contemnit, in morte eſt. ¶ Adiuro vos per dominum, vt legatur epiſtola hæc omnibus fratribus.) Aſtringit eos vt ſoliciti ſint ad legendam epiſtolam cunctis fratribus, vt cognoſcant & laudes & admonitiones ſuas, per quas fiāt perfecti. ¶ Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum.) Sic illos in bonis operibꝰ vult proficere, vt gratia domini noſtri Ieſu Chriſti permaneat in eis in æternum.

Diui Ambroſij

MEDIOLANENSIS EPIſcopi Commentarij in epiſtolam beati Pauli ad Theſſalonicenſes. II.

Præfatio.

QVoniam in prima epiſtola ad Theſſalonicenſes
data, inter cætera etiam de aduentu domini quæ-
dam ſcripſit, & de reſurrectione ſanctorum: nũc
aliam ſcribit ad eos in qua ſignificat, licet obſcu-
re, neque enim poſſet aperte ſcribere, de abolitione regni
Romani, & de Antichriſti appsrentia & damnatione, & de
quorundam fratrum inquietudine.

CAPVT PRIMVM.

PAulus & Syluanus & Timotheus
eccleſiæ Theſſalonicẽſium in deo
patre noſtro & Chriſto Ieſu: gra-
tia vobis & pax à deo patre & do-
mino Ieſu Chriſto.) Solennibus
verbis ſcribit ad eos. Solito enim
more ſermonum caput continetur
epiſtolæ, & idẽ ipſi tres ſunt quo-
rum nomine ſcribitur, ſicut & pri-
ma epiſtola. ¶ Gratias agere debemus deo ſemper de vobis
fratres, ſicut dignum eſt quoniam ſuperexcreſcit fides ve-
ſtra, & multiplicatur charitas vniuſcuiuſque omnium ve-
ſtrum in vos inuicem.) Deo ſe debitores de horum profe-
ctu in gratiarum actione profitentur, & vt non qualecunq;
eſſe debitum oſtẽderet ſicut dignum eſt, ſit: vt pro tam in-
finito dono ſatis magnas gratias referendas deo teſtarẽtur.
Poſt acceptam enim primam epiſtolã meliores eſſe quàm
fuerant perſtiterunt, ita vt in eo copioſi & abundantes vi-
derẽtur, quod poſt domini & dei deuotionẽ habemus man
datum, vt diligamus nos inuicem. ¶ Ita vt noſipſi in vobis
gloriemur in eccleſiis dei pro patientia veſtra & fide in o-
mnibus perſecutionibus veſtris & preſſuris quas ſuſtinetis
in exemplũ iuſti iudicij dei, in hoc vt digni habeamini re-
gno dei, pro quo & patimini.) Gloriam eſſe ſuam in horũ
conuerſatione & perſecutione toleranda teſtatur, intantum
vt apud cæteras eccleſias exempla eorũ proferãtur, vt imi-
tatione eorum creſcant in deuotione paſſionum pro Chri-
ſto, vt mereantur conſequi quę promiſſa ſunt ſanctis in die
iuſti iudicij dei, cuius amore mundum ſpernere non dubi-
tarunt. Ipſe enim preſſuræ exempla ſunt futurorum meri-
torum in his qui patiuntur, ad gloriam: in illis autẽ qui per-
ſequuntur, ad perditionẽ. ¶ Siquidem iuſtum eſt apud deũ
retribuere eis qui vos deprimunt preſſuram: & vobis qui
preſſuram ſuſtinetis, requiem nobiſcum in reuelatione do-
mini Ieſu de cœlo cum angelis virtutis eius in igne flammę
dantis vindictam in eos qui non nouerunt deum, & in eos
qui non obediunt euangelium domini noſtri Chriſti, qui
pœnas ſoluent in interitum æternum à facie domini, & glo-
ris virtutis eius.) Quoniam exemplum iuſti iudicij dei ap-
parere dicit ſiue in bonos ſiue in malos, idcirco ſubſecutus
ait: Siquidem iuſtum apud deum, vt reddat vnicuique ſe-
cundum opera ſua. Quid tam iuſtum, vt qui in ſeculo bo-
nos deprimunt, & extorres faciunt perſecutionibus, in fu-
turo eadem patiantur quæ faciunt: illi autem vt ſint in re-
quie cum cæteris ſanctis, qui de magna tribulatione veniẽ-
tes, regnum accipient æternum in aduẽtu domini de cœlo,
cum cœperit venire cum cœleſti exercitu ſuo, & miniſtro
igne ad dandam vindictam in paganos qui ignorant deum
patrem eſſe Ieſu Chriſti, & Iudæos qui dicunt ſe deum ſci-
re, non credunt euãgelio Chriſti, quod dedit illi pater deus
vt traderet ſeruis ſuis? Quos omnes prę̃ſẽtia domini, & glo-
ria maieſtatis eius ignis exuret, vt debitas reddãt pœnas in-
teritus in æternum, ſemper ſentientes, nõ tamen penitus de-

A ficientes, vt ipſa pœna illos quodammodo generet ſemper,
quo conſumantur. ¶ Cum venerit clarificari in ſanctis ſuis,
& mirificari in omnibus qui crediderũt, quia fidem habuit
teſtimonium noſtrum ſuper vos in die illa aduentus domi-
ni.) Duplicem continet ſenſum. Aduenict enim punire ma
los, & glorificare bonos. Ipſe enim clarus & mirabilis vide-
bitur in eos qui credunt exemplo & fide apoſtolorum, cum
fuerint coronati, teſtimoniũ reddente illis euangelio in die
domini. Seuerus autem apparebit incredulis, cùm æternis
pœnis coartari cœperint. Corona enim diſcipulorum ma-
giſtri eſt gloria, & veritas eius incredulorũ eſt pœna, quia
quod prædicabatur non crediderunt. ¶ In quo & oramus ſe
per pro vobis, vt vos dignos habeat vocatione ſua deus no
ſter & impleat omni placito bonitatis & opere fidei in vir-
tute, ita vt clarificetur nomẽ domini Ieſu Chriſti in vobis,
& vos in ipſo ſecundum gratiã dei & domini Ieſu Chriſti.)
Gaudio addit & preces, vt quia deuoti ſunt, dignetur deus
adiuuare eos, vt perficiant opus cœptum ad claritatem do-
B mini noſtri Ieſu Chriſti, vt perſeuerantia diſcipulorum te-
ſtimonium ſit magiſtri ad gloriam. Authoritas enim magi-
ſtri in diſcipulorum eſt fiducia, cum ſe in accepta gratia fa-
ciunt digniores.

CAPVT SECVNDVM.

ROgamus autem vos fratres per aduentum domi-
ni noſtri Ieſu Chriſti, & noſtrę congregationis in
idipſum, ne facile moueamini à ſenſu veſtro, neq; Ephe. 5.
conturbemini, neque per ſpiritũ, neque per ver-
bum, neque per epiſtolã tanquàm à nobis miſſam, quaſi in-
ſtet dies domini. Ne quis vos ſeducat vllo modo: quoniam
niſi venerit defectio primum, & reuelatus fuerit homo ille
peccati filius perditionis qui aduerſatur & extollitur ſuper
omne quod dicitur deus, aut quod colitur, ita vt in templo
dei ſedeat oſtendens ſeipſum quaſi ſit deus.) Obſecrat eos
ne leuiter & facile de aduentu quaſi imminentis domini o-
pinionem reciperent: & talia dat mãdata vt etiam ſi per ſpi-
C ritum aliquis velut propheta fuerit locutus, credi ei nõ de-
beat, neq; ſic per tractatum, aut per epiſtolam nomine ſotte
apoſtolorum ſcriptam, aſſenſum tribuendum. Solent enim
tergiuerſatores, vt fallant, ſub nomine clari alicuius viri e-
piſtolam fingere, vt authoritas nominis poſſit commẽdare
quod per ipſum recipi non poſſit. Hoc ideo, ne ipſa pertur-
batione dum incauti inuenirentur, poſſint ſeduci ad adorã-
dum diabolum qui idcirco hæc tractabit, vt ſub ſaluatoris
nomine apparens ac fallens ſanctos, velit ſe adorari, vt de-
cipiat credẽtes in Chriſtum. Sed vt locum aut occaſionem
fallendi quã ſe putat habere, nõ habeat impudentiſſimus ſa-
thanas, tẽpus & ſigna aduẽtus domini deſignauit: quia non
prius veniet dominus, quàm regni Romani defectio fiat, & ap-
pareat Antichriſt' qui interficiet ſanctos, reddita Romanis
libertate, ſub ſuo tamen nomine. Sciens enim venturum do
minum ad ſe comprimendum, nomen eius ſibi vſurpabit: &
vt regnum eius verum eſſe videatur, attrahet ſecum qui ſi-
mul cum eo pereant, ita vt in domo domini in ſede ſedeat
D Chriſti, & ipſum deum ſe aſſerat, non filiũ dei. Vnde in eu-
angelio ad Iudæos dominus ait: Ego veni in nomine patris Ioan 5.
mei, & non me recepiſtis. ſi alius venerit in nomine ſuo, il-
lum accipietis. Quamobrem ex circunciſione aut circonci-
ſum illum venire ſperandum eſt, vt ſit Iudæis credendi fi-
ducia illi. Itaque cum Theſſalonicenſibus ſcribit Apoſto-
lus, docet omnes in re huiuſcemodi cautos eſſe debere.
¶ Non meminiſtis quod me adhuc apud vos agente hæc di-
cebantur vobis? Et nunc quid detineat ſcitis, ad hoc vt re-
uelaetur ille in ſuo tempore.) Hoc ſupereſſe dicit, vt reuele-
tur ille qui ante dominum venturus eſt, vt iam ſperetur &
dominus venturus, quod ſupra quaſi ſub velamine factus
eſt, dicens: Niſi prius venerit defectio, quam regni Romani
abolitionem ſuperius intelligendam memoraui: vt cum de-
fecerit, & venerit Antichriſtus, tunc aduentus domini im-
minere credatur. ¶ Nam myſterium iam operatur iniquita-
tis tantum, vt qui nunc tenet, teneat, quouſque de medio
fiat.) Myſterium iniquitatis & à Nerone inceptum eſt, qui
zelo idolorum & apoſtolos interfecit inſtigante patre ſuo
diabolo

A diabolo, vſq; ad Diocletianum, & nouiſſime Iulianum, qui arte quadam & ſubtilitate cœptam perſecutionem implere nnn potnit quia deſuper eonceſſum nõ fuerat. His enim miniſtris vtitur ſathanas, vt interim ſub turba deorum ad ſeducendos homines vnius veri dei maoifeſtatione illndat, quamdiu ſteterit regnum Romanũ. hoc eſt quod dixit: Donec de medio fiat. ¶ Et tunc reuelabitur ille iniquus, quẽ dominus Ieſns interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet illnminatione præſentiæ ſuæ. Cuins eſt aduentus ſecundum operationem ſathanæ in omni poteſtate & ſignis & prodigiis mẽdacij.) Poſt defectum regni Romani appariturũ Anticbriſtum dicit, ſicut memoratum eſt. Nouiſſimo enim tempore ſciens diabolus imminere ſibi interitum, deficiente autẽ regno Romano, & ille de cœlis mittetur deorſum proiectus in terram, ſicut dictum eſt in Apocalypſi Ioannis apoſtoli, ſuborozbit ſibi in quo & per quem ſigna quædam virtutis permiſſu iuſti dei faciens, ſe commendet vt adoretur quaſi ſit deus. Imitabitur enim, vt ſicut filius dei diuinitatem ſuã homo natus vel factus ſignis ac virtutibus demonſtrauit, ita B & ſathanas in homine apparebit, vt virtutibus mendacij oſtendat ſe deum, ſicut ſupra dictum eſt. Reuelatio vero myſterij iniquitatis hæc eſt. Cũ enim apparuerit Antichriſtus, cognoſcetur ipſe eſſe quaſi eorũ deus, quos prius outu eius vt deos coluit vulgus, quornm ſit ipſe primus, aut ſummus quod ſignorum virtutibus faciet credibile. Ideo portenta mendacij dixit, quia hoc ſe vult credi per ſigna qnod non eſt, vt decipiat quos circunuenturus eſt. Quod ſanctis ideo prædictum eſt, vt ſciãt quid caneant. ¶ In omni ſallacia iniquitatis iis qui percunt, pro eo quòd dilectionem veritatis non ſuſceperunt ad boc vt ſalui fierent.) Iis dicit ſallaciam iniquitatis prodigiorum eius proficere, qui perituri ſunt.

Eſaiæ. 11.

Quia enim veritatis charitatẽ ſpreuerunt, per quam ſaluari potueraot apoſtolis prędicantibus: traditi ſunt diabolo. nolentes enim ſaluari, deſeruntur à deo. ¶ Et idcirco mittit illis deus operationem erroris in hoc vt credant mendacio, quatenus iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, C ſed conſenſerunt ioiquitati.) Operatio erroris eſt ſalſis fidem committere, vt qui claritatem luminis diem eſſe conſentire noluerunt, putent tenebras diem dici debere, vt poſſint propenſiori delicto rei facti ſine contradictione damnari veritatis inimici, fautores autẽ iniquitatis. ¶ Nos verò debemus gratias agere deo ſemper de vobis fratres dilecti à domino, quia aſſumpſit vos deus à principio ad ſalutem in ſanctificatione ſpiritus, & fide veritatis, in quam & vocauit vos per enangelium noſtrum in acquiſitionem gloriæ domini noſtri Ieſu Chriſti.) Hoc loco pręſciẽtia dei perſonat, qui ſcit omnium meotes ante natinitatem eorum. Nec enim latet illum qui credituri ſunt. idcirco à principio ſcit bos fideles fore qui credentes augmentum fidei faciunt, non detrimentum. Sanctificati eoim per fidem veritatis euangelij filij dei acquiruntur ad augmentum gloriæ corporis Chriſti, ſicnt in alia epiſtola ait: Vt creſcant, inquit, omnia in incrementum dei. Quicunque enim deſerto diabolo confugiunt ad fidem Chriſti, augmentum faciunt deo io eorpore D Chriſti, qui prius fecerant detrimentum. ¶ Itaque fratres, ſtate, & tenete traditiones noſtras quas didiciſtis ſiue per verbum, ſiue per epiſtolam noſtrã.) Vt præſcientia dei maoeat in ſalutem illorum, idcirco in traditione euangelij ſtãdum ac perſcuerandnm monet, vt ſoliciti ſint ne deſidia & ocio torpentes in operibos dei, noo impleant quod cœperunt. Sic enim præſcit credere & poſſe manere, ſi crebra admonitione pulſeotur. ¶ Ipſe autem dominns noſter Ieſus Chriſtus, & deus pater qui dilexit nos & dedit conſolationem æternam, & ſpem bonam in gratiam, conſoletur corda veſtra, & ſtabiliat in omni opere & verbo bono.) Quoniam pater & filius vna virtus, vnáque diuinitas & ſubſtantia eſt: ideo non dubitauit primum dominnm noſtrũ Ieſum Cbriſtum nominare, deinde deum patrẽ noſtrum, dignatione eius, non veritate naturæ: qui intantum dilexit nos, vt filium ſnum daret pro nobis, deum pro hominibus, pro ſeruis dominum, pro adoptiois filium verum: vt mors eius, vita noſtra ſit: & reſurrectio eius, inſtificatio noſtra. Secundus autẽ aduentus eius, requies vitæ noſtræ & gloria in æternum, vt

A iſta ſpes conſolatio ſit præſentium preſſurarum, per quam fundati creſcerent in bonis operibus & doctrina.

CAPVT TERTIVM.

QVod reliquum eſt fratres orate pro nobis, vt verbum domini currat & clarificetur, ſicut & apud vos, & libetemur ab iniquis & nequã hominibus. Non enim omoium eſt fides.) Decætero orandũ hortatur vt dignetur deus doctrinam ſuam infatigabili curſu dirigere & transfundere per os Apoſtoli ſui in aures audientium, & vt compeſceret & ſedaret malorum hominnm ſeditiones qui diffidunt veritati: & loquendi fiducia creſceret Apoſtolo ad eius fructum, & conuerſionem multorum. ¶ Fidelis aotẽ deus, qui ſtabiliet vos, & cuſtodiet à malo.) Quoniam deus fidelibus & booæ vitæ hominibus anxiliũ ſuum non defuturum in oeceſſiate promiſit ad confirmationem illorum, ij autem tam io fide quàm in opere æmuli erant bonorum: idcirco fidelem deum dicit in promiſſis eB ius, quia prouidẽtia eius eſſet circa eos. ¶ Confidimus autẽ in domino de vobis, quoniam ea quæ pręcepimus, & facitis & facietis.) Propter qnod mereri illos, vt dei defenſione tutos præſtari cõfideret, idcirco ea quæ illis præcipiebat in nomine dumini fieri ab illis & futura eſſe non dubitabat.

¶ Dominus autem dirigat corda veſtra in dilectione dei, & expectatione Cbriſti.) Hoc illis exoptat à deo, quod non ambigit poſſe præſtari, vt in dei charitate cor eorum proficeret ad expectandum aduẽtum domini, vt contempto ſeculo deſideretur adnentus eius qui ſeculnm vicit. ¶ Denũciamus vobis fratres in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti ſecernere vos ab omni fratre intemperanter ambnlaote, & non ſecundum traditionẽ quam acceperunt à nobis.) Quoniam in omoi plebe non omnes obedientes ſunt verbo doctrioæ, non legis, ſed ſuum placitum & conſilium ſequeotes: propter boc declinandum ab his pręcepit, vt cognoſcãt ſemetipſos errare. ¶ Ipſi enim ſcitis quemadmodum debeatis imitari nos, quia non intemperanter viximus apud vos, C neque gratis panem edimus à quoquam ſed in labore & fatigatione nocte diéq; operantes, ad hoc ne graues eſſemus cuiquàm veſtrum, non quia non habnerimus poteſtatẽ, ſed vt oosmetipſos formam daremus vobis ad imitandos nos.) Non illos dicit ignaros operis & laboris ſui quẽ ſedulo exitu operabatur, ne pane indigeret alieno, vt exemplum daret eis àd imitandum illum. Neque enim repreheoſibile eſſet ſi panem ab his reciperet ad corporis curam, qui animis illorum eſcam ſpiritalem præbebat, qnæ etiam corpori immortalitatem cum gloria procnraret. Tunc etenim exerta poteſt eſſe libertas ſi ſemetipſum quis ventris cauſſa aut pecuoiæ nulli ſubiiciat, ſuo pane contentus, maximè quod ad laudem magis proficit, ſi cum liceat, & ſit ſumẽdi poteſtas, contineat. Hic talis prodeſſe poteſt audiẽtibus ſe. Reuerẽtiam enim habebũt rigoris buius: & ea quæ ab boc mandãtur, pręteremitti non poteruot. ¶ Nam cũ eſſemns apud vos, boc pręcipiebamns vobis, quod ſi quis oõ vult operari, nec D manducet.) Non ſolum verbis docebat, ſed hortabatur & factis. Idonei enim magiſtri eſt ſi ea quæ verbis docet, operibus expleat. Tunc enim addiſcentes vera eſſe ſciunt quæ audiũt, ſi oegligi illa nõ viderint à doctore. Qnamnis enim manifeſte vera eſſe non ignorentur quæ docentur: tamen ſi oegligi cœperiot à magiſtro, difficile proficiẽt audiẽtibus. Magis enim opera ſuadent quàm verba. Quamobrem magis præmiis remunerandi ſunt, qui negligentibus magiſtris, de ſolis verbis proficiũt tam in opere quàm in ſenſu. Forma enim erat iis qui mediocris vel tenuis erãt ſubſtantiæ in plebe, vt diſcerent quatenus libertatem ſuam noo amitterent. Vnde & Salomon, Raro, inquit, inferes pedem ad amicum tuum, ne ſaturatus tui oderit te. Qui enim frequenter ad alienam meoſam conuenit, ocio deditus aduletur neceſſe eſt paſcenti ſe: cum religio noſtra ad libertatem homines aduocet. Ideoque ſi quis, inquit, manducare ſpernit, ceſſet à labore vt quia nullus ſioe cibo poteſt viuere, det operã laborandi, vt arbitrio ſno viuens deum poſſit habere propitium. ¶ Audiuimus enim qnoſdam ambũlare ioter vos intẽperanter, nihil operantes ſed curioſe agentes.) Qni ocioſi

Act. 20. 1. Cor. 4. 1. Theſſ. 2.

Prou. 25.

eſſo

A eſſe deſiderant, id agunt quatenus occaſio naſcatur qua introitum ſuum deſiderabilem faciant domibus diuitum, ambulantes geſta & opiniones verborum ſubtiliter colligunt, ſcientes quid de quo velint audire, vt libenter & requiſiti paſcantur. Quod factû valde abhorret diſciplina dominica. Horum enim venter, deus eſt, qui fœda cura neceſſaria prouident. ¶His igitur huiuſcemodi denunciamus & exhortamur in domino Ieſu Chriſto, vt cum quiete operâtes ſuum panem manducent.) Vt eis facilius ſuadeat interpoſito nomine domini Ieſu Chriſti exhortatur eos, vt obaudiât quid eis ſit vtile. ¶Vos autem fratres, nolite deficere in benefacieudo. Quòd ſi quis non obaudit verbo noſtro per epiſtolam, hunc notate, & nolite cum eo conuerſari, vt reuerentia confundatur. Non velut inimicû exiſtimetis, ſed monete conſiliis vt fratrem.) Propter quod ſuperius vnumquemque ſuum panem manducare debere præcepit: ne forte quidam illorum occaſionem parcitatis & inhumanitatis captarent, ideo ſtatim ſubiecit: Vos autê, inquit, fratres, nolite defatigari benefacientes. (Gala. 6.) B Neque enim in reprehenſionê venit qui humanus in largiendo eſt, ſed hic qui cum poſſit laborem ferre, in ocio vult vitam agere. Quem ſi epiſtolæ authoritas non corrigit, notandum hunc, nec conuerſandû cum eo præcipit, vt confuſus qui ab omnibus cuitatur, ſubiiceret ſe præceptis apoſtoli. Quod tamen ſine iracundia & contumelia vult fieri, vt patiêter declinetur ab eo: ita tamê, vt ſi res attulerit loqui cum eo, monendum illum vt patiatur ſe corripi, nec vltra præcepta apoſtoli contemnenda: familiaritatem quoque tamdiu cum eo non habere, quamdiu obaudiês fiat. Nam ſi ad iracundiam contumeliis laceſſatur, peior ſe fiet. Incitatur enim ad contentionê, & incipiet erratum ſuum velle defendere, poſt autem erubeſcere emendare ſe: ne quod prius excuſabat, poſtea fateri videatur.

¶Ipſe autem deus pacis det vobis pacem ſemper in omni loco. Dominus cum omnibus vobis ſemper.) Quod ſuum eſt, bono voto illos proſequitur quaſi chariſſimos filios, optans ſemper cum illis pacem manere, quæ eſt dux ad vitâ æternam. C Cum his enim dominus ſe eſſe promiſit qui fuerint pacifici. ¶Ipſa ſalutatio mea manu Pauli, quod eſt ſignum in omni epiſtola, ita ſcribo.) Propter interpolas & adulteratores ſcripturarum, ſemper ſe manu ſua in omni epiſtola ſua ſalutationem ſubſcribere teſtatur, vt ſub nomine eius epiſtola accepto ferri non poſſit quæ non fuerit manu eius ſubſcripta. ¶Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis. Amen.) Hæc ſalutatio manu Apoſtoli conſcripta eſt, qua gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti optat eſſe cum eis. Amen.

Diui Ambroſij

MEDIOLANENSIS EPIſcopi *Commentarij in epiſtolam beati Pauli ad Timotheum I.*

Præfatio.

TImotheus filius fuit mulieris Iudææ fidelis, patre Græco, cuius cauſſa paruulus circuncidi non potuit. Qui ſtudio matris ſuæ ſacras literas didicit, quibus operam dans bonam ſibi vitam inſtituit. Hunc Apoſtolus cum voluiſſet aſſumere, ſciens idoneum fore diſpenſatorem euangelicæ veritatis, cauſſa Iudæorum compulſus eſt circuncidere eum inſtantibus eis, vt qui matre Iudæa natus eſſet, incircunciſus aſſumi non deberet ad magiſterium propter teſtimonium generis. Hunc ergo iam creatum epiſcopum inſtruit per epiſtolam quomodo deberet eccleſiam ordinare.

CAPVT PRIMVM.

A PAulus Apoſtolus Chriſti Ieſu ſecundum imperium dei & ſaluatoris noſtri Chriſti Ieſu, ſpei noſtræ. (Acto. 16.) Timotheo germano filio in fide, gratia, miſericordia, pax à deo patre & Chriſto Ieſu domino noſtro.) Patris & filij imperio apoſtolum ſe factû oſtendit, vt in deo patre ſalutem, & Chriſto filio eius ſpem prædicaret, vt quia nemo negat ſalutê eſſe in deo, nec quiſquàm dubitaret ſpem eſſe in Chriſto Ieſu, quem à mortuis excitatum exemplum huius ſpei dediſſe cognoſceret: Hoc modo ſcribit Timotheo, vt ſecurus eſſet de ſua ordinatione, quia imperio patris & filij electus eſſet ad docendum. Quem verum filiû appellat, ſed in fide, ſicut dicit ad Corinthios: In Chriſto enim Ieſu, inquit, per euangelium ego vos genui. (1. Corin. 4.) Hæc vera & firma generatio eſt, quæ neſcit occaſum, neſcit morbos & peſtilentiam, & quæ ignorat famem & ſitim. B Dicit autem in regno dei nullius egere, quia futura eſt dono dei immortalitas glorioſa in regno dei & Chriſti, quorum gratiam & miſericordiâ & pacem exoptat cum iſto manere. ¶Sicut rogaui te ſubremanere Epheſi cû irem in Macedoniam, vt denuncies quibuſdam ne aliter doceant, neque intendant fabulis & genealogiis infinitis, quæ quæſtiones præſtant magis quàm ædificationê dei, quæ eſt in fide.) Filius à patre rogari non debuit, ſed propter charitatis affectum, & vt illi formam humilitatis oſtenderet, obſecrat epiſcopus coëpiſcopum ſuum ne pateretur Iudæos aliter populum quàm ab apoſtolo tradebatur docere, ne oblectarentur fabulis quas narrare conſueti ſunt Iudæi de generatione ſuarum originum de Abraham & Iſaac & cæteris patriarchis, & de circunciſione & iis quæ poſtea tradita ſunt à Moyſe: ne circunuenirentur ad hæc colenda quæ carnaliter data fuerant. Quid enim opus eſt, generationum, quas conſtat eſſe infinitas per traducem, facere mentionê, & quid & quatenus factum eſt ſub vnoquoque eorû, & nô C potius compendio per fidem ſalutem quærere? Inde enim quæſtiones oriuntur, cum quid & quando, & quomodo, & quare factum eſt, tractatur: quę res impedit ſalutem. ¶Finis autem præcepti eſt charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ſimulata: à quibus quidam errâtes côuerſi ſunt in vaniloquium, volentes eſſe legis doctores, non intelligentes neque quæ dicunt, neque de quibus affirmant.) Quoniam omnium maior eſt charitas, hâc finem eſſe dixit, id eſt perfectionis conſummationem omnium præceptorû, ſi tamen ex corde puro ſit & bona conſcientia. Vera enim charitas non poteſt malam vitam agere, nec ſimulatam fidem habere, in quibus omnis lex impletur & prophetæ. Quidam autem Iudæorum myſterium legis ignorantes & prophetarum, quia vſque ad Chriſtum ſeruanda ſunt tradita, errauerunt, putantes prædicato Chriſto & legem factorum in Neomeniis & circûciſione & eſcis diſcernendis ſeruari debere. Idcirco in vaniloquiû dicit eos conuerſos, quia volebant docere quæ ignorabant. Scimus autem quia bona (Roman. 7.) D eſt lex ſi quis ea legitime vtatur, certum habens hoc, quod iuſto lex non eſt poſita, iniuſtis verò & inobſequentibus, impiis & peccatoribus, ſceleſtis & prophanis, patricidis & matricidis & fornicatoribus, homicidis, maſculorû concubitoribus, plagiariis, mendacibus, periuris, & ſi quid aliud ſanæ doctrinæ aduerſatur quæ eſt ſecundum euangeliû gloriæ beati dei, quod creditum eſt mihi.) Bonam eſſe legem quæ per Moyſem data eſt, non negat, ita tamen, vt ſenſus eius ſciatur & quomodo data eſt accipiatur. Hic enim ſcit legem, & qua cauſſa data ſit, qui prædicato Chriſto deſerit illam ex parte qua lex factorum appellatur: circa dilectionê autem dei vtatur ea, aſſerens & affirmâs quæ à ſaluatore dicta ſunt in lege & prophetis. Hic enim legitimè vtitur lege, qui poteſt diſcernere ea quæ ad tempus data ſunt ab iis quæ perpetua ſunt: & quę ad Chriſti pertinent ſacramentû, ſeruari iam in futurum non oportere, quaſi venturus credatur qui iam venit. Si enim omnia locis ſuis accipiantur, bona ſunt: ſi quo minus, mala erunt aſſerenti peruerſe. Peccare eſt enim vnaquæque minime locis ſuis exponere. Præterea

quia

A quia iuſtis lege non opus eſt, id eſt iis qui accepta remiſſione peccatorum iuſtificati ſunt, ne iam viuant ſub lega, à qua liberati ſunt dono dei per fidem Chriſti, vt deczetero ſeruata lege naturæ, quæ creatoris cognitionem recepit, & non peccari bortatur: iudicij diem expectent, in quo iuſti remunerandi ſunt, cuſtodientes legem naturalem: quam ſi humanum genus ducem babuiſſet, lex in literis per Moyſem data non eſſet. Sed quia contemptui docta eſt quaſi nullius eſſet authoritatis, ſcriptura firmata eſt, vt ſciretur quod ſeruanda eſſet & propter tempus præſens, & quia requiſiturus eſt in futurum qui illã firmauit, à quibus neglecta, & à quibus ſeruata eſt. Itaque nõ ſolum propter malos actus & vitia corporis legem datam dicit, ſed & propter perfidiã qua ſpernebant creatorem, vt bene viuere addiſcerent, & gratias agerent conditori. ¶ Et gratias ago ei qui me confortauit Chriſto Ieſu domino noſtro, quod fidelẽ me exiſtimauit, ponens in miniſterium qui prius eram blaſphemus, & perſecutor, & contumelioſus: ſed miſericordiam cõſecutus ſum, quia ignorãtes feci nondũ credẽs. Superabundauit autẽ gratia domini noſtri cũ fide & dilectione quæ eſt in Chri B ſto Ieſu.) Propter quod omnis incredulus infirmitatem animi patitur, cõſtrictus carnali ratione ne credat ſpiritalia idcirco ſe Chriſto gratias dicit agere, quia apparentia maieſtatis ſuę imbecillitatem mentis ſuæ roborauit: quia impoſſibile putabat eſſe quod de domini poteſtate & gemina natiuitate & reſurrectione & ſpe prædicabatur. Confirmatus autem talis viſus eſt qui dignus eſſet ac poſſit eſſe diſpenſator ſacramenti dominici, vt ea vera per legem firmaret quę prius amore legis incredibilia iudicabat, & in perſecutionibus gauderet quas prius quaſi iuſte credẽtibus inferebat: dolẽs quia fecerat: læins quia patiebatur. Tantam enim ſpẽ didicerat in eo quem antè negabat, vt plus gauderet in patiendo, quàm prius exultauerat in perſequendo. Non enim malitia hoc agebat, ſed errore, cui facile poteſt cum reſipiſcit ignoſci. Qui autem ſcit vera eſſe quæ negat, hic non errore hoc agit, ſed maleuolẽtia. huius incurabile vulnus eſt. Inuidia enim compellitur falſum appellara quod ſcit verũ. ¶ Humanus ſermo, & omni acceptione dignus, quia Chriſt⁹ Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere: quo-
Matth 9. Marci.2. rum primus ſum ego. Sed ideo miſericordiam conſecutus C ſum, vt in me oſtẽderet Chriſtus Ieſus omnem magnanimitatem & patientiam ad exemplum eorum qui credituri ſunt illi in vitam æternam.) Quid tam gratum, támque iucundũ quàm peccatoribus indulgentiã prædicare? Quis enim ſine peccato eſt, vt hoc munus non cum omni gratiarum actione ſuſcipiat, deum authorem huius præferens, & collaudans in Chriſto? Qui vt hominẽ peccatis ablueret, de cœleſtibus ad terrena deſcendẽs carnem peccati accepit: terrenis ſe admiſcuit, vt eum cœleſtem efficeret. Mori ſe paſſus eſt, vt illum morte erutum paradiſo redderet immortalẽ. Quis hæc beneficia non in infinitum extollat, quæ deus præſtitit homini, dominus ſeruo, conditor creaturæ: vt plus eſſet adhuc in beneficiis humanis, quàm cum fecit quæ non erant poſteaq̃ fecit? Etenim derelictus ab his & contemptus, & contumeliis appetitus, addit ad beneficia non requiſitus, vt gratior eſſet, & plus præferẽdus dum reparat, quàm cum fecit: vt oſtenderet vnum ſe eſſe qui hæc omnia poſſit. Igitur ſic Chriſtus præſidium tulit homini, vt puritatem ſuam non D violaret, nec amitteret poteſtatem. Hominem enim ſe naſci voluit, pro certo habens carnis contactu minime ſe violari. Conuerſationi humanæ ſe miſcuit, ſciens peccatis ſe corrũpi non poſſe. Occidi ſe paſſus eſt, non neſcius mortem ſibi dominari non poſſe, ſed eam ſua opprimere poteſtate. Hæc ergo geſſit, vt omnia ſe poſſe doceret. Humilitas enim iſta non ad diminutionem eius proficit, ſed ad gloriam: & non ſolum eius, verum etiam in ipſum credentium. Dignitas eſt enim ſeruum eſſe potentis. Cum ante apoſtolum multi vtique credidiſſent Iudæorum ex iis qui dominum occiderũt, Apoſtolus tamen vt ſe humiliet adhuc dolens de ſua incredulitate, primum ſe omnium peccantium vocat. Quoniam enim præ cæteris ſacramento ſe imbuit ſaluatoris, propius ad cognoſcendam magnificẽtiam eius accedens, accuſat ſe magis, qui tantum boni tarde agnouit, nec vltrò, ſed mi-

A ſericordia eius quem prius vt hominem mortuũ æſtimabat. Hęc accuſatio eius eſt, laus vero ſaluatoris, qui ad exemplũ cæterorum credentium perſequentem ſe vocauit ad gratiã, vt per patientiam ſuam & magnanimitatem in eo oſtenderet cæteris, qui inimico tam beneuolus extitit, qualis eſſet futurus ad ſe decurrentibus. ¶ Regi autem ſeculorum immortali, inuiſibili, ſoli deo honor & gloria in ſecula ſeculorum, amen.) Hæc ad dei patris perſonam pertinent, quẽ immortalem ideo ſolum & inuiſibilẽ appellat, quia omnis immortalitas ab ipſo eſt, vt ipſi ſoli magis competat in veritate, quia quiſquis immortalis eſt, non à ſe hanc habet, ſed ab illo. Simili modo & in euangelio legitur domino dicente: Quia nemò eſt, inquit, bonus niſi vnus deus. Et iterum ipſe Marci.10. Matth.12. dicit: Bonus homo de bono theſauro profert bona. Nemo tamen niſi vnus deus bonus eſt, quia ipſe fons bonitatis eſt, ex quo cæteri potãtur vt boni ſint. Ipſe eſt & inuiſibilis ſolus deus, quia nulli vnquam viſus eſt. Omnia enim agit per filium, quẽ idcirco viſum dicimus, vt licet aliter quàm eſt apparuiſſet, tamen illum ſignificemus. Honorificentiam er- B go & gloriam deo patri in veritate pronunciat, cuius pietate & prouidentia Chriſtus liberauit peccatores ex morte. ¶ Hoc præceptum commendo tibi fili Timothee, ſecundũ præcedentes ſuper te prophetias, vt milites in illis bonã militiam, habens fidem & bonam conſcientiam, quam quidã repellentes, circa fidẽ naufragauerunt, ex quibus ſunt Hymenæus & Alexander, quos tradidi ſathanæ, vt diſcant non blaſphemare.) Poſtquàm dei patris & Chriſti filij eius quę & quanta beneficia ſint circa peccatores homines memorauit, qui cum eſſent puniendi, non ſolum ignouit eis, ſed & iuſtificauit, & in filios ſibi adoptauit, quo ordine populum diſciplina eccleſiaſtica imbueret in ſubiectis oſtẽdit, commonens vt memor electionis ſuæ ſanctus Timotheus id ad quod prædeſtinatus eſt, impleat. Prædeſtinatus eſt enĩ quãdo ad hoc ab Apoſtolo aſſumptus eſt, vt ordinaretur dign⁹ iudicatus futurus epiſcopus, vt impleret militiam euangelicam in fide, & pura conſcientia. Qui enim fideliter docet, non poteſt malam habere conſcientiam. Tunc enim fidem exhibet prædicationi, ſi ſe abſtineat à contrariis omnibus, quia exemplo bonorum operum multos laceſſit ad creduC litatem, fidentes de ſpe pręedicationis. Nam qui fidem ſpernit: procul dubio malæ eſt conſcientiæ. Aut enim hypocrita prædicatur, aut apertus blaſphemus, ſicut erant Hymenæus & Alexander, qui deſerentes fidem naufragi facti ſunt, id eſt nudi veritate, aut priuati vita. Quid eſt enim veritas niſi vita? Quos tradidiſſe ſe dicit ſathanæ, vt emendarentur cauſſa blaſphemię. Traditio autem hæc eſt, quia cõmotus Apoſtolus blaſphemiis eorum ſententiam protulit in eos, Diabolus autem qui ad hoc paratus eſt, vt auerſos à deo accipiat in poteſtatem: audita ſententia corripit eos, vt intelligerẽt hac cauſſa ſe pœnis aſtringi, qui blaſphemauerant. Hinc eſt vnde in euangelio dictũ eſt inter cætera: Iam Ioan.5. noli peccare, ne quid tibi deterius cõtingat. oſtẽdens cauſſa peccati aliquãdo infirmitates inferri corporibus. Et quia miniſtro diabolo fiunt, declarauit dominus dicẽs inter multa: Hæc autem cum ſit filia Abrahæ, quam alligauerat ſa- Lucæ.13. thanas decem & octo annis, non oportuit ſolui à vinculo die ſabbati?

D

CAPVT SECVNDVM.

EXhortare ergo primum omniũ fieri deprecationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & pro omnibus qui in ſublimiori loco poſiti ſunt, vt placitam & quietam vitam degamus in omni pietate & caſtitate. Hoc enim bonum & acceptum eſt coram ſaluatore noſtro deo, qui omnes homines vult ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire.) Hæc regola eccleſiaſtica eſt tradita à magiſtro gentium, qua vtuntur ſacerdotes noſtri vt pro omnibus ſupplicent: deprecantes pro regibus huius ſeculi vt ſubiectas habeant gentes, vt in pace poſiti, in tranquillitate mentis & quiete deo domino ſeruire poſſimus. Orantes etiam pro iis quibus ſublimis poteſtas eſt credita, vt in iuſtitia & veritate gubernent rempublicam, ſuppeditante rerũ abun-

Pſalm.103. abundãtia, vt amota perturbatione ſeditionis, ſuccedat læ- A
ritia. Panis enim confirmat cor, & vinum lętificat mentem.
Poſtulantes verò pro iis qui in neceſſitate varia ſunt, vt e-
ruti & liberari, deum collaudent incolumitatis authorem.
Referentes quoque gratiarum actiones pro iis quæ nobis
quotidie dei prouidentia præſtantur ad vitam, vt in his o-
mnibus parer collaudetur deus, ex quo ſunt omnia: & filius
eius, per quē ſunt omnia. vt ſopitis omnibus quæ huic im-
perio infeſta & inimica ſunt, in affectu pietatis & caſtitatis
deo ſeruire poſſimus. Perturbatio enim & captiuitas nec
pietatem ſeruar, nec caſtitatem. Vnde enim pius qui nudus
eſt? & vnde caſtitas, vbi poteſtatis ſuæ non eſt? Vt hæc er-
go ſeruari poſſint, qui es neceſſaria eſt, vt placita deo red-
dãtur obſequia, qui omnes homines ſaluos vult fieri, & co-
Ioan.17. gnoſcere veritatem. Hæc eſt, inquit, vita æterna, vt cogno-
ſcant te ſolum & verum deum, & quem miſiſti Ieſum Chri
ſtum. Si deus, vtique qui omnipotens dicitur, omnes homi-
nes ſaluos vult fieri: cur non impletur eius voluntas? Sed in
omni locutione ſenſus eſt, cõditio latet. Vnde dicit Petrus B
2.Pet.1. apoſtolus: Omnis ſcriptura indiget interpretatione. Vult e-
nim deus omnes ſaluos fieri, ſed ſi accedant ad eum. Non e-
nim ſic vult, vt nolentes ſaluentur: ſed vult illos ſaluari, ſi &
ipſi velint. Nam vtique qui legem omnibus dedit, nullum
excepit à ſalute. Nunquid nõ medicus idcirco proponit in
publico, vt omnes ſe oſtẽdat velle ſaluare: ſi tamen ab ægris
requiratur? Nõ eſt enim vera ſalus ſi nolenti tribuatur, nec
gaudere poteſt in percepta ſalute qui inuitus, ſi tamen fieri
poteſt, accepit medicinam: vt non dicam quia medicinę ef-
fectum habere non poteſt, niſi ad illam æger animum com-
modauerit, quia hæc medicina non eſt corporalis, ſed ſpiri-
talis, quæ neque dubiis proficit, neque inuidis. Fides eſt e-
nim quæ dat ſalutem: quam niſi mens tota ſuſceperit vo-
luntate, non ſolum nihil proderit, ſed & oberit. Fidei et-
enim gratia hanc babet poteſtatem, vt deuotis ſibi diuinam
infundat medelam, indeuotis verò conferat morbum per
quem totus homo intereat. ¶ Vnus enim deus, vnus & me-
diator dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus.) Dei & Chri C
ſti vnam ſignificat eſſe voluntatem in ſaluãdis hominibus:
Vnde deum patrem, quia ab ipſo eſt omnis authoritas, vnũ
eſſe fatetur, & vnum mediatorem dei & hominum Chriſtũ
Ieſum. Miſſus enim à patre factus arbiter reconciliauit deũ
& homines, reformãdo eos ad agnitionem eius. Quia enim
vnus eſt pater & filius, non perſona, ſed indifferenti natura:
vt arbiter eſſet dei & hominum, filius dei aſſumpta carne
homo natꝰ eſt, vt mediator dei & hominũ homo eſſet Chri-
ſtus Ieſus id eſt non ſine diuinitate, quia in deo homo erat,
& deus in homine: & vt ex vtroq; eſſet mediator, & vtrũ-
que reconciliaret, in ſe primum hoc fecit. Non enim pote-
rat vnitatem dei cuſtodiens, mediator dei & hominum vo-
cari, quaſi alius eſſet deus qui diſſidentem hominem à deo
in gratiam reuocaret: ſed homo qui legem datam non præ-
teriret, factus eſt arbiter inter eum qui peccauit, & inter il-
lum qui peccare ignorat, vt hic ignoſceret, & homo decæ-
tero in dei fide maneret. ¶ Qui dedit ſemetipſum redem-
1.Timo.1. ptionem pro omnibus. Cuius teſtimonium temporibus ſuis D
datum eſt, in quo poſitus ſum ego prædicator & apoſtolus,
veritatem dico, non mentior, magiſter gentiũ in fide & ve-
ritate.) Quoniam homo reconciliatus iam deo, obnoxius
erat morti infernæ, ne ad deum cui recõciliatus erat, poſſit
aſcendere: ſaluator vt arbitrium ſuum ad effectum perdu-
ceret, mori ſe paſſus eſt contra ios, vt deſcendẽs ad inferos
mortem de impietate quam in eo geſſerat, damnaret, auſe-
rens ei quos tenebar, vt decætero quiſquis ſignum eius ha-
beret, ab ea teneri non poſſet. Cuius rei teſtimonium tem-
pore quo reſurrexit, oſtendit. Deſtructio enĩ mortis, reſur-
rectio mortuorum eſt. Quam ſpem miſſus eſt hic Apoſto-
lus gentibus prædicare, vt ab eo diſcerent quæ ſpes eſſet in
Chriſto. Hic enim datus eſt magiſter, vt fidem doceret &
veritatem. ¶ Volo itaque orare viros in omni loco, leuantes
ſanctas manꝰ ſine ira & diſceptatione.) Pacificum animũ in
oratione eſſe debere, vt ad effectũ deducatur oratio. Sãctæ
enim manus ſunt, quando cor mundum eſt. Sic tamen in o-
mni loco orandum præcipit, vt competens locus intelliga-

A tur, non vtique importuno aut ſordido loco: quippe cum 1.Pet.3.
prohibeat dominus vulgo orare: ſed hoc monet, ne in ſola
eccleſia putarent orandum. Similiter & mulieres in habitu
ornato cum verecundia & pudicitia, ornãtes ſemetipſas nõ
tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut veſte precioſa:
ſed (quod decet mulieres) profitentes pietatem per opera
bona.) Humili habitu mulieres orare debere, non in iactã-
tia. Qui enim vult audiri, inclinare ſe debet, amota à ſe põ-
pa, vt miſericordiam dei prouocet. Habitus enim ſuperbus
nec impetrat, nec recta de ſe facit credi. Quis enim prudẽ-
tium iactanter ornatam mulierem non horreat? Quanto ma
gis author deus, qui corpus à ſe liberum factum, obligatum
metallis videt? Nam humilis habitus bonæ profeſſioni con
gruit, vt poſſit non aliud æſtimari, quam cernitur. Quæ au-
tem in domo dei cum pompa ſe mauult videri, non vtique
propter deum, ſed propter homines cõſequitur quod vult,
vt glorioſa videatur, nihil conſecutura à deo niſi maculam.
Quanto enim hominibus ſplendida videtur, tantò magis 1.Corin.14.
B deſpicitur à deo. ¶ Mulier in ſilentio diſcat, in omni ſubie-
ctione. Docere autem mulieri non permittitur, neque do-
minari viro, ſed eſſe in ſilentio.) Non ſolum habitum hu-
milem habere debere mulierem, verumetiam authoritatẽ
ei denegandam & ſubiiciendã præcipit viro, vt tam habitu
quã obſequiis ſub poteſtate ſit viri, ex quo trahit originẽ. Gene.1.
Adã enim primus creatus eſt, deinde Eua: & Adã nõ eſt ſe- Gene.3.
ductus: mulier autẽ ſeducta facta eſt in pręuaricationem. Sal
ua autem erit per filiorũ generationem, ſi tamen in fide mã-
ſerint & in dilectione & ſanctimonia cum pudicitia.) Præ-
fert virum mulieri propter quod primus creatus eſt: vt in-
ferior ſit mulier, quia poſt virum & ex viro creata eſt. Ad-
iicit & aliud, quia diabolus non virũ ſeduxit, ſed mulierem:
Vir autem per mulierem deceptus eſt: ac per hoc nulla illi
cõcedẽda audacia eſt, ſed eſſe debet in humilitate: quia per
illam mors intrauit in mundum. Salua autem erit, inquit, per
filiorum generationem, ſi tamen in fide manſerint & chari-
tate & pura vita. Hos enim filios dicit qui regenerantur per
C fidem Chriſti: quia ſi in generatione ſua perſeuerauerint,
cum his liberabitur reſurgens ex mortuis: non quo ab illis
liberabitur, ſed per illorum generationẽ, cum credunt qui
deſtinati ſunt in vitam æternã, peruenitur ad reſurrectionẽ
ex mortuis, & fiet ſalua credentibus illis, & vitam caſtam a-
gentibus. Tamdiu enim reſurrectio ſuſpenſa eſt, quamdiu
omnes credant prædeſtinati ad ſalutem.

CAPVT TERTIVM.

HVmanus ſermo eſt. Si quis epiſcopatũ deſiderat,
bonum opus deſiderat.) Quoniam epiſcopum bo ad Titũ.1.
næ vitæ eſſe oportet: idcirco qui epiſcopatũ cu-
pit, bonum opus deſiderat. Hoc enim copioſe, bo
nam vitã appetere videtur, ſi tamen non ab iis declinet quæ
in ſubiectis habentur, ne ambitione & deſiderio pecuniæ
hoc egiſſe videatur. Oportet ergo epiſcopum irreprehen-
ſibilem eſſe.) Qualis epiſcopus debeat eſſe deſcribit, vt ne-
D mo epiſcopatum appetat, niſi fuerit fidus, qui ab omnibus
contrariis abſtinere ſe poteſt, vt non indignus ſit ſua pro-
feſſione. Vnius vxoris virum.) Quamuis ſecundam nume-
ro vxorem non ſit habere prohibitũ: vt tamen quis dignus
ad epiſcopatum ſit, etiam licita debet ſpernere propter ſu-
blimitatẽ ipſius ordinis: quia cæteris melior debet eſſe qui
cupidus eſt ſedis illius. ¶ Sobrium, pudicum, ornatum, ho-
ſpitalem, docibilem, non obnoxium vino, non verberato-
rem, ſed modeſtum, non litigioſum, non aſperum, domum
ſuam bene regentem, filios habentem ſubditos cum omni
charitate.) Talem hominem qui hęc cuſtodiat quę enume-
rat bona, creari dicit debere epiſcopũ. Hæc enim ſigna ſunt
dignitatis epiſcopalis. Si autẽ quis potiora ſectatus, & cor-
pus & animam ſuam deo dicauerit ne ſe copulet matrimo-
nio, tanto magis dignos fiet. Ideo enim inferiorem poſuit,
vt de potiore nemo dubitaret. ¶ Si quis autem domui ſuæ
præeſſe neſcit, quomodo eccleſiæ diligentiam habebit?)
Manifeſtũ eſt, quia tunc poteſt idoneus rector futurus pro-
bari, ſi prius domum ſuam recte gubernauerit. Qui enim in
mini-

Lucæ.1. minimis fidelis eſt, & in magnis fidelis eſt. ¶Non Neo- A
phytum, ne io ſuperbiam elatus in iudicium incidat dia-
boli.) Verum eſt, quia rudis in fide ſolet extolli ſuper-
bia, maximè ſi accipiat ordinem. Nouitate enim & pote-
ſtate inflatur arbitrans ſe præ cæteris digniorem. Videns
enim primo anno natiuitatis collatum in ſe bonorem, pu-
tat non magis ad ſuum, ſed ad aliorum profectum ſe vo-
catum, quaſi beneficium religioni det magis qoàm accipiat
ab ea: per quam rem elatus incurrit laqueum diaboli. Inuen-
ta enim occaſiooe ſuperbiæ illius ſatanas præcipitat eum.
Ideoque io Salomooe legitur: Superbis deus reſiſtit. Vnde
Gala.6. & in alia epiſtola idem Apoſtolus ait: Qui ſe putat eſſe ali-
Lucæ.14. quid, ſeipſum ſeducit. Et dominos, Qui ſe, ioqoit, exaltaue-
rit, humiliabitur. ¶Oportet autem eum & teſtimonium ha-
bere boo um ab iis qui foris ſuot.) Senſum dominicum ſe-
cutus ait: Oportet futurum epiſcopum teſtimonium booū
habere ab extraneis: qoia qoi in minimis fidelis eſt, & in ma
gnis, ſicut dicit dominus. Si io alieno mammona fideles non
fuiſtis, quod veſtrum eſt quis dabit vobis? vt hic qui in mū- B
danis rebus & conuerſatione bumana fidelis minime inue-
nitur, dubium non ſit quia & in diuiois rebus idoneus non
erit. Si autem hominibus fidē exhibuerit, multo magis deo.
¶Ne in opprobrium incidat, & laqueum diaboli.) Si timo-
rem dei ante oculos noo habuerit epiſcopus, tempori magis
ſe commendans: húc quaſi infidelem & pſeudoprophetam
deſerit deus, & difformis videbitur omoibus & maculoſus,
quia aliter facit quàm prædicat, verbis ſuis ipſe ſe accuſans,
quia deputatus eſt gregi ſathanę. Tunc enim vera ſe probat
prædicare, ſi ea conetur & gerere. Magna ergo cura eligen-
dus eſt qui domum dei regendā accipiat. Si enim terreſtriū
rerum diſpenſatores idonei quærendi ſunt, quanto magis
cœleſtium? Diacooos pari modo pudicos, nō bilingues, nō
vino multo deditos, non turpibus lucris vacantes, habentes
myſterium fidei in conſcientia pura: & hi autem probentur
primum, & ſic mioiſtrent ſioe crimine.) Qui tāta cura dia-
conos eligēdos præcipit, quos conſtat miniſtros eſſe ſacer-
dotū: quales vult eſſe epiſcopos, niſi ſicut ipſe ait, irrepre- C
henſibiles? Negocia tameo publica, turpia, vilia lucra oō ha
bentes. Scit enim ideo oegociari, vt capiant lucra, nec aliud
profitetur quàm gerit. Turpia autem lucra hæc dicit eſſe, ſi
ſub pia profeſſione quæſtibus ſtudeatur. Turpis enim de-
prehenditur cum ſe purum oſtentat. Poſt epiſcopum tamen
diaconatus ordinationē ſubiecit. Quare? niſi quia epiſcopi
& presbyteri voa ordinatio eſt. vterque enim ſacerdos eſt.
Sed epiſcopus primus eſt, vt omnis epiſcopus presbyter ſit,
nootamē omois presbyter epiſcopus. Hic enim epiſcopus
eſt qui ioter presbyteros primus eſt. Deniqne Timotbeum
presbyterum ordioatum ſignificat: ſed quia ante ſe alte-
rum non habebat, epiſcopus erat. Vode & qnemadmodum
epiſcopum ordinet, oſtēdit. Neqoe enim fas erat aut licebat
vt inferior ordinaret maiorē. Nemo enī tribuit qnod nō ac-
cepit. ¶Mulieres ſimiliter pudicas, non ſtudētes diſcordię,
ſed ſobrias, fideles in omnibos.) Qoia ſanctū pręcepit crea-
ri epiſcopum, adæque & diaconum: oon vtique diſparem D
Leu.19. vult eſſe plebem: quippe cum dicat domious: Sancti eſtote,
quia & ego ſaoctus ſum. Ideoqne etiam mulieres qoæ infe-
riores videntur, ſine crimine vult eſſe, vt muoda ſit eccleſia
dei. Sed Cataphrygæ erroris occaſionem captātes, propter
quod poſt diaconos mulieres alloquitur, etiam ipſas dia-
conas ordinari debere vana præſumptione defendunt, cum
ſciaot apoſtolos ſeptem diaconos elegiſſe. Nunquid nulla
mulier tuoc idonea inuenta eſt, cum ioter vndecim apoſto-
los ſanctas mulieres fuiſſe legamos? Sed vt hęretici aoimum
ſuum verbis nō ſcuſu legis aſtruere videātur, apoſtoli ver-
1.Timo.2. bis contra ſenſum nituntur apoſtoli, vt cum ille mulierem
in eccleſia in ſileotio eſſe debere præcipiat, illi econtra etiā
authoritatem in eccleſia vindicent miniſterij. ¶Diacones
ſint vnius vxoris viri, filios bene regentes, & domos pro-
prias. Qui enim bene miniſtrauerint, gradum bonū ſibi ac-
quirunt, & multam fiduciā in fide qoæ eſt in Chriſto Ieſu.)
Ea quæ minus dixerat de ordinatiooe diaconatus, núc ſub-
iecit. Oſtendit etiam iſtos vnius vxoris viros eſſe debere,
vt hi ad miniſterium dei eligantur qui non ſunt egreſſi con

ſtitutum dei. Homini enim vnam vxorem decreuit deus,
cum qua benedicatur. Nemo enim cum ſecunda benedici-
tur. Qui ſi filios bene gubernauerint, & domos ſnas, id eſt,
vernaculos aut domeſticos, poterūt digni fieri ſacerdotio,
& fiduciam habere apud deum, vt ſcianr ſe poſſe impetrare
quod poſtulant, iam decætero ſe ab vſu fœmioæ cohiben-
tes. Veteribus enim idcirco conceſſum eſt leuitis aut ſacer-
dotibus vxores ad vſum habere: qnia multum tempus ocio
vacabant à mioiſterio aut ſacerdotio. Multitudo enim erat
ſacerdotum, & magna copia leuitarum, & vnuſquiſq; certo
tempore ſeruiebat diuinis ceremoniis ſecuodom inſtitutū
Dauid. Hic enim vigioti & quatuor claſſes cōſtituit ſacer-
dotum, vt vicibus deſeruirēt. Vnde Abia octauam claſſem
habuit, cuius vice Zacharias fungebatur ſacerdotio, ſicut
cōtinetur io Paralipomenon, ita vt tempore qno non illos 2.Para.13.
contiogebat deſeruire altari, domorum ſuarum agerent cu-
ram. At vbi autem tempus immioebat mioiſterij, purificati
aliquantis diebus accedebant ad templum offerre deo. Núc
autem ſeptem diacooos eſſe oportet, aliquantos presbyte-
ros, vt bini ſiot per eccleſias. & vnus in ciuitate epiſcopus,
ac per hoc omnes à coouētu fœminæ abſtinere debere, quia
oeceſſe eſt eos quotidie præſto eſſe in eccleſia, nec habere
dilationem vt poſt cooueotum legitime purificentur ſicut
veteres. Omni enim hebdomada offerendum eſt, etiam ſi
non quotidie peregriois, incolis tamē vel bis in hebdoma-
da: & non deſunt qui prope qootidie baptizentur ægri. Nā
veteribus ideo conceſſum eſt, quia multo tempore in tem-
plo non videbantur, ſed erant priuati. Si enim plebis homi-
nibus orationis cauſſa ad tempus abſtinere ſe præcipit, vt
vacent orationi, qnāto magis leuitis aut ſacerdotibus, quos
die noctúque pro plebe ſibi commiſſa oportet orare? Mū-
diores ergo eſſe debent cæteris, quia actores dei ſunt.
¶Hæc tibi ſcribo, ſperans cito me venire ad te. Si autē tar-
dauero, vt ſcias quemadmodū oporteat te in domo dei cō-
uerſari, quæ eſt eccleſia dei viui, columna & firmamentum
veritatis.) Quantum ad ſcientiam eius pertinebat hoc erat
in eo quòd citius illū viſurus eſſet. Sed quia ſolet aliud pla-
cere deo euius prouidentia ipſi ſoli cognita eſt: idcirco ne
forte, inquit, tardem, ſcribo tibi vt ſcias quomodo eccleſiā
ordines, quæ eſt domus dei, vt cum totus mūdus dei ſit, ec-
cleſia tamen domus eius dicatur, cuius bodie rector eſt Da-
maſus. Mundus enim io præuaricatione eſt diuerſo turba-
tus errore. Ideo illic oeceſſe eſt dicatur eſſe domus dei &
veritas, vbi ſecundom voluntatem ſuam timetur. Hoc pro-
fitētibus de eo ſeruis, quod ipſe dignatus eſt edocere, ne for
te verba eius negarentur eſſe, virtutibus hæc ſignauit, quæ
à nullo alio fieri poſſunt, vt his infidelitas accuſata ioex-
cuſabilis pereat. Firmamentum eoim veritatis huius ſigna
ſunt & prodigia. ¶Et quidem omnium confeſſione magnū
eſt buius pietatis myſterium.) Nullum fideliū admirari ne-
gat ſacramentum veritatis io eccleſia prædicatæ, quam pie-
tatem appellat. Magnaoimitatem enim & clementiam ſuam
cognoſceotibus ſe dioios tribuit dona, excepta remiſſione
peccatorum quam hic in præſeoti largitur. ¶Quod decla-
ratum eſt in carne, iuſtificatum eſt io ſpiritu, viſum eſt ange
lis, prædicatū eſt gentibus, creditū eſt io hoc mūdo, aſſum-
ptū eſt io gloria.) Sacrameotū myſterij dei, qood eſt Chri-
ſtus in carne, dicit maniſeſtatū quod latebat in ſpiritu. Na-
tus enim homo filius dei, qoi in ſecreto erat apod deum, o-
pere & prędicatiooe declarauit ſe creaturæ. & boc eſt iuſti-
ficatum eſſe io ſpiritu, operibus & virtute claruiſſe eū qui
erat in carne quis eſſet: deinde apparuiſſe angelis, noo iam
in forma bumilitatis, ſed in poteſtate. Tādiu enim aſpectu
humilis viſus eſt per caroem, quamdiu deuicta morte reſur
geret à mortuis, & videretur maieſtas eius qoi natus vt bo-
mo, non erat totus homo vt agnoſcentes angeli myſterium
qnod prius latuit, declaratum in carne, genu illi flectentes
quaſi deo gratias agant, quia didicerunt veritatem quæ gē-
tibus prædicata eſt, vt ab errore liberarentur: in qoo mun-
dus proficit, vt non damnetur. Ideo enim creditum eſt mū-
do dei ſacramētum, vt perfidia eius veniam erroris mereri
non poſſit: ſicut dicit dominus de Iudæis: Si non veniſſem, Ioan.15.
& locutus eis fuiſſem, peccatum non haberent. nunc autem
excu-

excuſationem non habebunt de peccato ſno, quia quod velut infirmum & defotme cootempſerunt, aſſumptum eſt in A gloria. Poſt crucẽ manifeſtata perſona & viitute ſua ſaluator palã famulantibus nubibus aſcendit glorioſus in cœlos.

CAPVT QVARTVM.

2.Timo.3. 2.Pet 3.

SPiritus autem manifeſte dicit, quia in nouiſſimis temporibus recedent quidam à fide, attendentes ſpiritus fallaces, doctrinas dæmooiorum in ſimulatione falſiloqnorum, cauteriatam habentium conſcientiam ſuam, prohibentium oubere, abſtinere à cibis quos deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatẽ, quia omnis creatura dei bona, & nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum dei, & orationẽ.) Quæ ſibi ſpiritus ſanctns futura reuelauerit ad inſtructionem eccleſiarum & cautelam, non tacet, vt præmonitæ eccleſiæ ſolicitæ ſint ne ab hoiuſmodi poſſint circum- B ueniri hominibus. Quid enim tam clarum támque apertum ad euitandos aut magis condemnandos doctrinæ huius peſtiferæ viros potuit manifeſta voce præfari, niſi vt aſſeuerationem eorum, fallacem ac ſimulatam doctrinam dæmoniorum nũcuparet? vt cum huius aſſeuerationis ſermones audiuntur, à diabolo compoſita eſſe doctrioa hæc ſciretur, quam prædixerat ſpiritus ſanctus, quæ de incarnatione ſaluatoris aſſerit falſa, quæ nonc in Marcioniſtis, quãuis penè defecerint, vel Patritianis, aut maximè io Manichæis denotatur. Hi enim & Chriſtum natum negãt, & nuptias prohibeor, & abſtinendom à cibis tradunt. Quorum cauteriatã dicit conſcientiam, hoc eſt ſimulatione corruptam, quia ſicut cauterium corium corrumpit, & notam infligit, ita & fallacia conſcientiam quæ dolo maleuolẽtiæ aliud ſcit, & aliud profitetur, denotat ad perditioonẽ. Iam enim hos imitari negat, vt ſaluentur: quia ſicut cauterium immutari non poteſt, ita nec eorum animus emẽdari. Nihil enim peius ſimulatione. Tales enim ij ſunt, quales & Iudæi illi qui intelligentes C Chriſtum dei virtute operari, in Beelzebob hæc ab eo fieri dicebant. Vt enim fabricatorem hominis male tractent, cũ natos ſe non doleant, nuptias tamen prohibentes, Chriſto carnem ſubtrahunt, & vt ad eius iniuriam proficiant ab iis quæ vſibus noſtris inſtituit, abſtinendum docent, vt per id quod deſpiciuntur, mala eſſe, & à malo authore inuenta videantur. Hinc eſt vnde Apoſtolus omnia à deo bona facta oſtendit: ſi tamen cum gratiarum actione ſumantur. Immũda enim erunt ei qui non laudat in his creatorem. Nec enim poſſunt bene illi proficere qui ſic illa ſumit vt male tractet authorem eorum. ¶Hæc igitur proponens fratribus bonus eris miniſter Chriſti Ieſu, enutritus verbis fidei, & bonæ doctrinæ qoam aſſecutus es.) Quid tam verum, quid tam clarum & prouidum, niſi vt diſciplina Chriſtiana incorrupta tradatur, vt fructus eius in area dominica fertilis ac firmus collaudetur? Hoc eſt, vt in die iudicij non reprobus & igni comburendus cenſeatur. Hoc boni doctoris eſt atque idonei miniſtri domini Ieſu Chriſti: quippe eum enutritũ hũc D dicat verbis fidei & bonæ doctrinæ quam ab Infantia hunc aſſecutum aſſerit. Qui enim integris omnibus Hebræorum libris imbutus erat, accepta fide perfectum fecit doctorem. ¶Prophanas autem & aniles fabulas abnue, exercẽs temetipſom ad pietatem, Corporalis enim exercitatio ad modicũ vtilis eſt, pietas autem ad omnia vtilis eſt, promiſſionem habens vitæ præſentis & futuræ. Prophana verba aduerſa intelliguntur. Aniles autem fabulæ delyramenta ſunt quædã. Hæc quorundam perſtrepentium vocibus ſolent in contẽtionem deduci, vt quaſi tractatus habeatur rei inanis, cuius affectus nullos eſt niſi vanitatis. Ab iis ergo quæ contraria ſunt, declinaodum monet, ſimili modo & ab illis quæ anilia ſunt vanitate quadam compoſita. Sunt enim aliqui qui calore animi mittunt ſe in diſputationes huiuſmodi. Pietati autem operam dandam commonet, quia grandem habet profectum. Qui enim miſericordiæ ſtudent ſenioribus vicem reddentes parentibus, & in præſenti vita auxilia dei nõ deerunt illis, & in futuro immortalitatem habebunt cum glo- A ria. Exercitium autem corporale ad modicum vtile dicit. Ieiunare enim & abſtinere à cibis manente authoritate creatoris non multum prodeſt, niſi addatur huic pietas, cuius opera multorum precibus adiuuatur ad dominum promerẽdum. Denique illos qui fratribus largi ſunt, & variis titulis obſequentes, in vitam æternam proficere euangelicus ſermo teſtatur: diſſeotientes autem ab hoc opere, in æternum ignem. Corporis autem exercitium nihil aliud quàm carnis frena ſunt. Si quis ergo, quia miſericordia magna res eſt, lubricum tamen carnis patiatur, huiuſmodi quid fietſine dubio vapulabit, quia illud oportuit fieri, & hoc minime prætermitti. Si autem ſolum corporis habuit exercitium, perẽnes pœnas patietur, ſicut in euangelio dominus repromiſit. Omnis enim ſumma diſciplinæ noſtræ, in miſericordia & pietate eſt. Aliud tamen exercitium corporis habent carnales, & aliud ſpiritales. Carnales enim ſagina & dapibus nutriunt corpora ſua, vt celeri motu proficiant ad perditionẽ. Spiritales autem ieiuniis & abſtinentia temperant corpora B ſua, vt pigra facta circa deſideria, poſſint digna eſſe futura reſurrectione. Hic enim propter ſpem futurã caſtigat corpus, ille vero propter futuri deſperationem fouet, curam eius agens ad tempus, vt moueatur citius ad peccandum.

¶Fidelis ſermo & omni acceptione dignus. Ad hoc enim laboramus, & perſecutiones patimur, quia ſperamus in deũ viuum, qui eſt ſalutaris omnium hominum, maximè fidelium.) Dignum eſt plane & accepto ferendum pro ſpe quæ eſt in deo, pati perſecutiones, quia in præſenti vita ſpes caduca eſt, in promiſſione autem dei firma atque ſtabilis. Ipſe eſt enim ſalus omniũ, quia ex ipſo & per ipſum viuunt quãtum ad præſentem vitam pertinet, omnes: quantum verò ad promiſſam ſalutem, fideles. Cognoſcentibus enim ſe, poſt hanc vitam quæ morte finitur, aliam ſe daturum promiſit, quæ immortalitate vigebit. Ideo ergo ait, maximè fideliũ. ¶Præcipe hæc & doce. nemo enim iuuentutem tuam contemnat, ſed forma eſto fideliũ, in verbo, in conuerſatione, in charitate, in fide & caſtitate.) Timotheus quantum ad ætatem pertinet, iuuenis erat: quantum ad mores & conuerſa- C tionem ſenior & grauis. Quem ideo ſic monet, vt profectus eius per omnia exemplum eſſet bonorum operum, vt in adoleſcente mirabilis videretur & grauis diſciplina, vt acta eius excuſarent ætatem: & non quaſi iuuenis, ſed quaſi ſenior haberetur, & erubeſcerent maiores natu niſi ſe exhibuiſſent iuxta formam huius, conuerſatione & moribus graues: iuuenes autem coæuum ſuum haberent magiſtrũ. Mirabilis adoleſcens ſanctiſſimus Timotheus, cuius exemplo indiſciplinata coërcenda iuuentus eſt, & ſeniorum irreuerentia punienda. ¶Dum venio, attende lectionem, exhortationem, ac doctrinam. Noli negligere gratiam quæ eſt in te, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum presbyterij.) Intentum hunc vult eſſe & deditum exercitio lectionis, vt omni cura diligẽtiáque hoc enitatur, vt exhortetur & doceat. Exhortatio eſt, cùm miti verbo aliquos prouocamus ad bonum opus. Docere verò, quando ea quæ latent, intimamus mentibus audientium. Si enim re- D ctor populi ab his diſſimulat, negligit gratiam datã ſibi. Ad hoc enim creatur dux populo, vt huius ſalutis ſolicitudinẽ gerat, admonendo, docendo, vt fructum habeat ordinatio: quem ad hoc vtique deus conſtituit, vt proficiat ſaluti plebis ſuæ: Qui ergo in hac authoritate poſitus indiligens fuerit, dei contemptor habebitur, minimus in regno cœlorum vocatus. Neque enim poterit facere, qui nec docere dignator. Gratiam tamen dari, ordinatoris ſignificat per prophetiam, & manuum impoſitionem. Prophetia eſt qua eligitur quaſi doctor futurus idoneus: manꝰ verò impoſitiones verba ſunt myſtica quibus confirmatur ad opus electus, accipiens authoritatem teſte conſcientia ſua, vt audeat vice domini ſacrificium deo offerre. ¶Hæc meditare, in his eſto, vt profectus tuus manifeſtus ſit omnibus. Attende tibi, & doctrinæ: inſta illis. Hoc enim faciẽdo, teipſum ſaluum facies, & eos qui te audiunt.) Vt forma ſit omnibus non ſolum in bonis operibus, verumetiam in doctrinæ exercitio, admonet. Apparere enim debere ſignificat exercitij profectum, in doctrina dumtaxat, & in geſtis. Bona enim arbor bonos facit

Math 5. Math.7.

A facit fructus. Similiter & bona doctrina mala opera habere non poteſt. vt cum viſa fuerint bona opera, diuini magiſterij fructus eſſe intelligantur, & auditores poſſint proficere. Tum vera enim & metuenda eſſe intelligunt quæ dicûtur, quando ab eo ipſo qui docet, magna veneratione obſeruari videntur. Quod rectori plebis duobus proficit modis. Et ſuorum enim bonorum operum & audientium mercedem accipiet: quomodo ſi negligens fuerit, tam pro ſe quàm pro eis redditurus eſt rationem.

CAPVT QVINTVM.

SEniorem ne increpaueris, ſed exhortare vt patrẽ, iuniores vt fratres, anus vt matres, adoleſcentulas vt ſorores, in omni caſtitate.) Propter honorificentiã ætatis maiorẽ natu cum manſuetudine ad bonum opus prouocandum, vt facilius ſuſcipiat admonitionem. Poteſt enim vereri cõmonitus ne poſtea corripiatur, quod turpe eſt ſeniori. Nam apud omnes vtique gentes honorabilis eſt ſenectus. Vnde & ſynagoga, & poſtea eccleſia ſeniores habuit, quorum ſine conſilio nihil agebatur in B eccleſia. Quod qua negligentia obſoleuerit neſcio, niſi forte doctorum deſidia, aut magis ſuperbia, dum ſoli volunt aliquid videri. Iuniores quaſi fratres cenſet admonendos cũ dilectionis affectu, vt vidẽtes amoris cauſſa ſe commoneri, facilius ſe corrigant, quippe cum videant non diſcrepare opera eius à prædicatiõe. Anus vero quaſi matres, vt dũ miti ſermone doceri ſe vident, non aſperè accipiant, quia honorifice proficiunt. Aſperum eſt enim ſenibus cum corripiũtur à iunioribus. Quod temperamento quodam leniri vult, vt profectus ſit & dicenti & audiẽti. Adoleſcẽtulas vt ſorores admonet edocẽdas, vt prõpte poſſint bonæ cõuerſationis ſuſcipere diſciplinam. Quando enim non cum imperio inſinuari ſibi videt quæ ad bonam pertinent vitam, & conſentit, humilem ſe præbens admonenti. Blanditiis enim ſolent obtineri quæ authoritate non poſſunt. Nam animalia quando membra ſua zelantur, blanditiis tamẽ cedunt. ¶ Viduas honora quæ verè viduę ſunt.) Has viduas dicit honorandas quæ dura opera viduæ ſunt: quæ cum poſſent nubere: vt meliores eſſent, & dignæ deo, ſecũdas nuptias reſpuerunt, ſcientes ſemel benedici coniugium: æmulę ſanctiſſimę C Annæ, quæ ieiuniis & obſecrationibus deo ſeruiebat noctu diéque, vnius viri experta concubitum. ¶ Siqua autem vidua filios vel nepotes habet, diſcat primum domum ſuã pie tractare, & mutuam vicem gratiarum reddere parentibus. hoc enim acceptum eſt coram deo.) Viduam prius in hac vita & conuerſatione dicit probandam, vt tunc demum digna ſit vidua eccleſiæ nuncupari, quæ non quæſtus cauſſa magis quã defenſionis eccleſiaſticæ ſuccumbat diſciplinæ. Præire enim debent merita, vt accedẽti debitus honor tribui videatur. Quę enim affectos ſuos pie tractauit, & domũ bene gubernauit, dei legem ſeruabit, digna effecta remuneratione eccleſiæ. ¶ Nam quæ verè vidua eſt & deſolata ſperat in deo, & inſtat orationibus noctu diéque.) Viduam filios aut nepotes habentem non facile admittendam ad ſtipendia eccleſiæ: quia ſi pie & ſolicite domum ſuam gubernauit, neceſſe eſt reddi illi vicem à ſuis, ſicut & illa reddidit propinquis. Si autem, vt aſſolet, impietas fuerit operata vt D anus deſpiciatur à ſuis, quos pie tractauit: dignum eſſe hanc ſuſcipi ab eccleſia, quia in domini lege fideliter conuerſata eſt. Vidua igitur deſolata, aut à ſuis contẽpta, ſperat in deo. Videns enim ex nulla parte ſe habere ſuffragium, toto animo deuota eſt deo, de quo ſolo auxilium vitæ ſalutiſque expectat. Nam quæ in deliciis eſt, viuens mortua eſt.) Viduam, propter quod vidua dicitur, talem eſſe debere ſignificat, vt ad dominum promerendum orationibus vacet, deo ſeruiens noctu diéque, vt oſtendat ſe idcirco nuptias ſecũdas contempliſſe, vt inſtaret diſciplinæ dominicæ. Si enim ſub nomine viduæ deliciis vacet aut luxuriæ, viuẽs mortua habenda eſt, quia impoſturæ genus eſt aliud agere, & aliud profiteri: non obſequia & deuotionem dei, ſed honorẽ viduæ volentes habere: cum nominis ipſius profeſſio hoc indicet, quia ſpreto viro deum elegit: cui ſeruiat tota mente propter vitam promiſſam. ¶ Et hæc præcipe, vt irreprehẽ-

A ſibiles ſint.) Tantam diligentiam actuum ac morum viduã vult habere, vt reprehendi nõ poſſit. Amota enim à ſpe mũdanæ conuerſationis, & corporis curandi officio, propter hoc ſe ad deum contulit, vt probabilem agat vitam. Sublatis enim occaſionibus quæ aditus ſolẽt aperire peccatis, poteſt bona conuerſatio incolumis permanere. ¶ Si quis autẽ ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior.) Hanc viduam quæ negligens fuit circa ſuos affectos, vt educaret eos in diſciplinam & correptionem domini inhonorandam: quia ſicut perfidi, legi dei non obediuit: vt peior habeatur neceſſe eſt qui ſub lege & timore dei agens contemptor eſt, quàm qui nõ ſubiectus eſt legi. Hic enim neſcit, ille autem ſciẽs contemnit. ¶ Vidua eligatur annorum non minus ſexaginta, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis teſtimonium habens, ſi filios enutriuit, ſi hoſpitio recepit, ſi ſanctorum pedes lauit, ſi preſſuram patientibus miniſtrauit, ſi omne opus bonũ ſubſecuta eſt.) Si prærogatiua præteritorum operum vidua commendatur, eligendam hanc docet. Domini enim iudi-B cio adſcribitur nomen eius eccleſiaſticis monimentis, quã dignam vet' vita declarat. Imbuta enim diuinis obſequiis, & in his vitam atterens ſuſcipienda eſt in ſinus eccleſiæ cui olim ſe vouit legitimis ſeruitiis. ¶ Iuniores autẽ viduas deuita. Cum enim in deliciis egerint, in Chriſto nubere volunt.) Prohibet adoleſcentulas viduas in hac ſuſcipi profeſſione. Lubricę enim ætati fides facile haberi non debet, quippe cum quarundum exempla præcedãt quæ poſt profeſſionẽ vitæ deliciarum oblectatione nomen nõ opera viduitatis habent, & conuerſæ nuptiis ſolicitantur. Qui enim putat ſe in Chriſto vitam deliciis agere, minime innocens perſeuerat. Luxuria enim trahit illum ad ſua membra, vt ſubiiciatur peccato: deliciæ enim ianuæ ſunt peccati. Non enim quo tendat ignoratur qui fluidam amat vitam. ¶ Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerũt.) Quid maneat tales oſtendit, ne facile audeant quod implere difficile eſt: aut ſi animus eſt huic deuotioni deditus, apud ſe interim teneat, quia dicit temerarium eſſe profiteri, quod adhuc iuuenili ætati credi non debet. Damnationi enim fit obnoxius qui ab hoc declinat quod rectè fecerat. C Quantum enim laudabile eſt ſi impleat quod vltra vires eius creditur: tantò magis puniendus erit ſi hoc audeat ſibi imponere præſumptione temeritatis, quod ferre non poſſit: nec ad veniam debet pertinere, qui à primordio infidelis inuẽtus eſt. ¶ Simul autẽ & ocioſæ diſcunt circũire domos: Nõ ſolum autẽ ocioſæ, ſed & verboſæ & curioſæ, loquentes quæ nõ oportet.) Quędã virgines vel viduæ commendãte profeſſione (glorioſum eſt enim huius rei vocabulũ) acceptabiles ſunt domibus diuitũ, quæ id agunt, vt pareant voluntatibus eorũ, ambulantes & quærentes quę perferant ad illos quibus delectentur, vt ocioſæ muneribus afficiantur. Et malo more plus quærunt fabulas quàm quæ operantur manibus, vt elatæ procedant & compoſitæ contra profeſſionẽ ſuam agentes. Quæ res ſoles iſtis etiam in hac vita eſſe contraria. reuelatur enim id quod ſemper occultũ putant. Quid eſt enim, vt ea loquãtur quæ nõ oportet? Nuptiarum enim ſunt proximæ, multorum ſecretorũ participes, adulatrices, ſeruorum querulæ. ¶ Volo itaque iuniores D nubere, filios procreare, matresfamilias eſſe, nullã occaſionem dare aduerſario maledicti gratia. Iam enim quædam decrrauerunt poſt ſathanã.) Quoniã quę ſupra dixit de huiuſmodi contraria & illicita, perducent eas ad mortẽ: idcirco conſilium dat & præcipit ea fieri quæ licita ſunt. Melius eſt enim domus curã ſuæ gerere, q̃ in aliena domo adulari. Et multũ expedit nubere, q̃ ſub bona & pia profeſſione notabiliter incedere. Plus autẽ eſt cũ pudore manibus victum quærere, q̃ inuerecundè cũ ocio aliena vtenſilia expectare. Sic enim inuenit occaſionẽ ſathanas quomodo ſubuertat animas inconſultas, cũ pia profitẽtes iniuſte verſantur. Nihil enim tã periculoſum eſt, quã ſi profeſſioni geſta repugnẽt. Apertũ enim malũ nõ zelatur ſathanas, quia gaudet in illo: iuſtũ vero quẽ videt fallere, id agit, vt manifeſtet illũ ſuum filiũ eſſe, nõ dei: quod factũ nõ diſplicet deo. ¶ Si quis fidelis, vel ſi qua fidelis habet viduas, ſufficiẽter ſubminiſtret illis, vt

lis, vt non grauetur eccleſia, vt veris viduis ſufficiat.) Quid
mirum ſi apoſtolica poteſtas furura potuit prçuidere? Nam
apparet quod dixit, quia fidelium viduæ ounc molrum gra-
uant eccleſiã, & eorum qui locupletes videntur muodi qoia
per ſençctutis caoſſam deſiſtentes eas ab opere lanificij, re-
trabunt eis & veſtimentum & victum, oon totum, tamen ex
parte, vt illæ ipſa inopia ad eccleſiam coouertantur vt vi-
uant. Quos oportebat noo ſolom ſuis iodigentibus largiri,
verum etiam alias inopes paſcere & contegere. Quod mul-
tum obeſt. Cum enim his datur, cæteris aut minus, aut oon
datur quibus magis dandũ eſt, quç dignç ſunt eccleſiç ſum-
ptibos mioiſtrari. Sic autem grauatur, cum cogitur veſtire
multos, quæ deberet veſtire paucos: & plebs quæ libẽter &
frequenter poſſit mioiſtrare paucis, cogitur plures dimitte-
re, vt aut murmuret, aut tardius occurrat. Nam cum præci-
piat vnius viri vxorem eligi viduam, ounc inuenmotur in-
ter eas nou tantum duum aut trium maritorum vxores, ſed
& quæ turpius vixerint: quod aliquando per negligentiam,
fit, aliquaodo potentatu inſinuantis. ¶ Qui bene præſont
presbyteri, duplici honore habeãrur digni, maxime qui la-
borant in verbo & doctrina.) Boni diſpenſatores ac fideles
nõ ſolum honore ſublimi debẽt digni iudicari, ſed & terre-
no, vt ooo contriſtentur indigẽtia ſumpruũ, ſed magis gau-
deant fide ſua & doctrina. Inſtantior enim fit ſi oon humi-
lietur inopia: & ereſcit in illo autboritas cum videt ſe etiam
in præſenti laboris ſui fructum percipere, non vt abuodet,
ſed vt oon deſit. ¶ Dicit enim ſcriptora: Non infrænabis bo
uem triturantem, dignus eſt operarius mercede ſua.) Tan-
ta merces debet eſſe euangelizantis regnum dei, qua neque
contriſtetur, oeque extollatur. ¶ Aduerſum presbyterum
accuſationem oe receperis.) Quoniam huius ordinis ſubli-
mis honor eſt, buiuſmodi enim vicarij Chriſti ſunt, idcirco
non facile de hac perſona accuſatio debet admitti. Incredi-
bile enim debet videri iſtum qui dei antiſtes eſt, crimioose
verſatum, ſicut credibile eſt ſcæoicum eſſe rurpiſſimum.
¶ Delinqueotes autem coram omnibus argue, vt cçteri me-
tum habeant.) Quoniã enim non facile credi debet de preſ-
bytero crimen, ſi probetur tamen, aut ſit maniſeſtum quia
irreuereoter verſatus eſt, publice præcipit arguendum vt
cæteri terreantur: quod non ſolum ordioaris proficit, ſed &
plebi. Qoando enim videot dignitoſum virum erroris cau-
ſa corripi, neceſſe eſt vt caueât ſibi. ¶ Teſtor coram deo &
Chriſto Ieſu & electis angelis, vt hæc cuſtodias ſine prçiu-
dicio nihil faciens io partẽ aliam declioans. Manus cito ne-
mini impoſueris, oeqoe communicaueris peccatis alienis.
temetipſum caſtum cuſtodi.) Conteſtationẽ deponit apud
deum patrem & Chriſtum filiom eius, & electos aogelos,
quos dominus in euangelio ſanctos appellat. Hi ergo electi
ſunt, quia ſunt alij reprobi qui ſunt oon dei angeli, ſed dia-
boli, aſſentientes apoſtaſiæ eius. Sub teſtatiooe ergo ea quæ
ad ordinationem eccleſiæ mandat cuſtodiri, præcipit nihil
fieri ſine prçiudicio, ne facile aliquis accipiat eccleſiaſticam
dignitatem niſi prius de vita eius & moribus fuerit diſpu-
tatum, vt dignus approbatus miniſter aut ſacerdos conſti-
tuatur, vt non poſtea ſi reprehenſibilis videatur, pœniteat
forte principem populi non ad liquidum prçiudicaſſe quid
mereretur, quem improbabiliter ordinauit: oec illum cuius
peccata ad ſuſpiciooem veniũt, ordinandum, oe commacu-
letur ordinator vitiis & delictis eius. Si ergo omnino laten-
tia ſuot delicta, immunis erit rector, quia conſcieotia eius
libera eſt. Suſpicio eoim trepidum facit. Peccat enim ſi oõ
probat & ſic ordinat. Melior enim cæteris debet probari
qui ordinaodus eſt. Nõ enim ſufficit ſi ſine crimine ſit, quia
merita eius debent præire booorum operum, vt dignos ha-
beatur ad ordioatiooem. Hæc epiſcopus cuſtodiẽs, caſtum
ſe exhibebit religioni: cuius rei in futuro præmium conſe-
quatur. ¶ Iam noli bibere aquam, ſed vino modico vtere
propter ſtomachũ, & crebras tuas infirmitates.) Nonc ſpe-
ciale conſilium dat, vt ſeipſum ſalubri regat doctrina. Pru-
denter enim deus ſibi ſeruiri vult, noo vt oimietate ſua de-
biles fiant, & poſtea medicorum ſuffragia requirant. Tem-
perandum eſt enim, vt ſi fieri poteſt, cœprũ obſequiũ gra-
datim prouehatur, qoàm per incooſideraotiam minuatur.

A Iotemperantia enim ipſam animam inquietam facit, vt cum
de infirmitate ſolicita eſt, non taotum dedita ſit diuinis ſer-
uitiis. Damnum ergo affert improuidentia. Anima enim io
tranquillitate poſita, totum cor extollit ad deum, integro
conſilio obſecrans quæ petenda ſunt. ¶ Quorundam homi-
num peccata maniſeſta ſunt prçcedentia in iudicium, quoſ-
dam vero & ſubſequuntur. Pari modo & opera bona mani-
feſta ſoot: & quæ aliter ſe habent, abſcondi non poſſunt.)
Nullam excuſationem volt intelligi ſore eorum qui his ad-
hçrent quorum peccata propalam ſunt, vt cum euitãdi ſint,
magis honori ſiot. Hoc enim ſignificat, vt homo dei ab his
ſecernatur, maxime diſpẽſator Chriſti, qoi etiam corripiẽ-
di eos habet authoritatem: qui ſi ſe emendare promittunt,
retinendi ſunt. Alios verò ſubſequi mala opera illorum o-
ſtendit, quia cum viuentes æſtimantur boni, mortui dete-
guntur: vt qui prios oſtendebant ſe idoneos, poſtmodũ de-
clareotur impoſtores. Superiore ratione ſicut mala, ita & fa-
cta bona manifeſta ſunt. Bona enĩ vita & actus modeſti ab-
ſcoodi non poſſunt, adhibita pietate faciunt perfectos. Sed
B ſicut quçdã mala occulta ad prçſens ſont, ita & booa. Nemo
enim omoia in hominibus poteſt ſcire, ſed ex iis quæ videt
& audit, probat & iudicat. Perpendit enim an ea quæ dicũ-
tur conueniãt ei de quo dicuntur, ſiue bona, ſiue mala. Quç
autem occulta fuerint homioibos, in die iudicij palam fiẽt.
Propter hoc ergo dicta ſunt, vt ſciant huiuſmodi grauiorẽ
ſe cauſſam habere præ cçteris. Peior eſt enim qui ſe, cum ſit
malus, bonum oſteodat, quàm ille qui apertè eſt malus.

CAPVT SEXTVM.

QVotquot ſunt ſub iugo ſerui, dominos ſuos o-
mni honore dignos arbitrentur, ne nomen do-
mini & doctrioa blaſphemetur.) Seruorum ob-
ſequiis dominos deo gratias vult referre. Cum
enim per dei diſciplinam fidelia illis exhibuerint ſeruitia,
forte etiam ipſi huic ſe ſubiiciant diſciplinç. ¶ Qui verò fi-
deleş habent dominos, non contemnant, quia fratres ſuot:
ſed magis ſeruiant, qoia fideles ſunt & dilecti qui beneficiũ
percipiunt.) Si prophaois dominis ſeruieodum tota ſolici-
tudine imperat, quanto magis fidelibos. Tunc enim probat
C ſe timori dei ſubiectum, ſi fideli & temporali domioo toto
animo fuerit obſecutus. Nec contemnendũ putet, quia fra-
ter dicitur cauſſa cõmunis fidei, qoia magis corripieodus e-
rit qui fidelem dominũ cootemnendũ putaoerit. Hæc doce
& exhortare.) Doctrinã domioicã maoifeſtari volt, vt ob-
trectatores ſtudeant quia non eſt qood reprebẽdatur in ea,
conſiderãtes pariter quæ io ſacris eorũ ſint occulta turpia,
& erubeſcant per qood inexcuſabiles erunt. ¶ Si quis aliter
docet, non acquieſcit ſanis ſermooibus domini noſtri Ieſu
Chriſti, & huic quæ ſecuodũ pietatẽ eſt doctrioæ, ſuperbit
autẽ, & nihil ſciens, ſed languẽs circa quæſtiones & pugnas
verborũ, ex quibus fit inuidia, contẽtiones, blaſphemiæ, ſu-
ſpiciones, malæ cõflictiooes hominũ qui corrupti ſuot mẽ-
te, & veritate caruerunt, exiſtimantes quæſtũ eſſe pietatẽ, &
dei culturã: diſcede ab huiuſmodi.) Diſcrepantes à diſcipli
na catholica ſperneodos præcipit, maximè qui coouicti &
correpti acquieſcere nolunt perturbatione mentis prauæ,
qui contẽtionibus delectãtur & paſcuntur. Elatus enim vin
D ci ſe non patitur, quippe cũ ad fauorem quærendũ in coofli
ctum prorũpat, qood à manſuetis & bonis viris vitandũ eſt.
Contentio enim nunquã eſt ſine lite: & parũ eſſet ſi lis ſola
oriretur, ſed blaſphemiæ & inimicitiæ: quod à dei ſeruis a-
lienum eſt. Ab his autẽ qui corrupti mente, veritate priuati
ſunt, vtile iudicatur. Dei enim culturam & pietatẽ quæſtum
exiſtimant, non de futuro aliquid ſperãtes, ſed quomodo in
præſenti ſe tranſigant prouideotes, ſicut & muodanæ ſectæ
quas conſtat propter præſentia lucra inuentas, non neſcij
quoſdã hoc libenter audire, quod in hac vita florendũ ſit,* * ſtendum.
ideoque deſiſtendum ab huiuſmodi. ¶ Eſt autem quæſtus
magnus pietas cum ſufficiẽtia.) Magnas diuitias & acquiſi-
tionem in eo dicit, ſi quis fidelis ſuo cootẽtus ſit. Pius enim
& io ſemetipſo & cæteris eſt, qui miſericordiam dei acqui- Iob. 1.
ſiturus ad futuram vitã, ad prçſens ſufficere ſibi putat quod Eccli. 5.
habet, non dubitans ex eoipſo largiri. Omois enim auarus

impius eſt,& ſibi & cæteris nocens. Nihil enim intulimus in A
hunc mundum, verum quia nec auferre poſſumus quicquã.
Habentes autem alimentũ,his contẽti ſimus.)Fruſtra mor-
tales homines cupię ſtudere,& locupletas fieri velle aperta
voce declarat,cùm ſciant nihil ſe proprium habere in mun-
do.Cui rei proficit humana cupiditas,niſi quia ipſa ſibi ini-
mica exiſtit?Nihil enim intulit mũdo, nihil auferre poterit.
Quid ſibi incutit ſolicitudinem,& quærit congregare? Ta-
lis hinc exiet,qualis venit . Quod etiã ſcribit Iob,& in ſua
Iob.1. paſſione fatetur dicens: Nudus exiui de vtero matris meæ,
nudus reuertar in terram, ſit nomen domini benedictum.
Quod ſi auari non retinerent in perniciem ſuã, pauci con-
derent quod pluribus poſſit proficere cum eorum ipſorum
emolumento.¶ Nam qui volũt diuites fieri,incidunt in tẽ-
tationẽ & laqueum,& deſideria multa,& inutilia & nociua,
quæ demergunt homines in exitium & interitum.Radix e-
nim omnium malorum eſt auaritia:quam quidam appeten-
tes errauerũt à fide,& inſeruerunt ſe doloribus multis.) Ni
hil tam aſperum támque pernicioſum eſt quàm ſi eccleſia- B
ſticus, maximè qui in ſublimi loco eſt, diuitiis huius ſeculi
ſtudeat:quia non ſolum ſibi ipſi,ſed & cęteris obeſt.Cõtra-
riam enim formam dat hominibus, neceſſe eſt enim multos
imitatores eius exiſtere ad perditionem. Quanto enim ho-
norificentior ordine ſt,tanto magis ſuadet imitandũ ſe,ma-
ximè in hac re quæ in iſta vita procliuis eſt . Auaritia enim
omnia mala poteſt admittere:ideo radix omnium malorum
eſt, quia vt deſideria ſua expleat, quod impoſſibile eſt, &
maleficia & homicidia & obſcœnitatem,& quicquid ſcele-
ris eſt perpetrat,nec ad pręſens ſecura,quia ſemper cupida,
& in futuro damnata. ¶ Tu autẽ homo dei hæc fuge.) Ab-
ſcindere ſe hominem dei ab hac hortatur & præcipit,vt hic
ſecurus ſit,& in futuro præmiis remuneretur diuinis . Non
enim immerito coronandus eſt qui hanc ſpernit, quæ mul-
tis ſuadet. Sequere autem iuſtitiam, pietatem, fidem, chari-
tatem,patientiam,tranquillitatem animi. Certa bonum cer-
tamen fidei,apprehende vitam æternã ad quam vocatus es,
& confeſſus es bonam confeſſionem corã multis teſtibus.) C
Quoniam auaritia res iniqua eſt, hominem dei vt ab hac diſ
ſentiat,iuſtitiam ſequi iubet atque pietatẽ, & alia quæ me-
morat. Non enim poterit hãc euitare,niſi his adhæſerit quæ
auaritiæ aduerſa ſunt. Quomodo autem fieri poteſt vt aua-
rus fidelis ſit qui operib' negat quod verbis fateri videtur?
Vnde autem amator fraternitatis, cuius manus ſunt aridæ?
Quomodo vero patiens,qui ſemper ad aliena ſe tendit? Aut
quatenus quietem animi poſſit habere, qui die noctúque a-
uiditate cupiditatis incẽditur? Sed quia ab homine dei Ti-
motheo iniquitas hæc aliena erat, bonum certamẽ fidei ag-
gredi iubetur . Fidei enim victoria eſt, cum omnia vitia &
crimina ſubiugantur, vt ad æternæ vitæ præmia veniatur:
cuius confeſſio inter ipſa rudimenta fidei teſte interrogãte
& reſpondente monimẽtis eccleſiaſticis continetur.¶ Prę-
cipio tibi in cõſpectu dei,qui viuificat omnia & Chriſti Ie-
ſu qui teſtatus eſt ſub Pontio Pilato bonam confeſſionẽ, vt
ſerues mandatum immaculatum, irreprehenſibile vſque in
aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti, quem ſuis temporib' D
oſtendet beatus ille & ſolus potens rex regnantium, & do-
Apoca 17. & 19. Ioan 1. Ioan.1. minus dominantium,qui ſolus habet immortalitatem,& lu-
men habitans inaccceſſibile,quem vidit nemo hominũ, nec
videre poteſt: cui honor & poteſtas æterna, amen.) Magna
vigilantia atque prouidentia præcepta dat rectori eccleſiæ.
In huius enim perſona totius populi ſalus conſiſtit. Non ſo-
licitus de cura Timothei,tam circũſpectus eſt, ſed propter
ſucceſſores eius,vt exemplo Timothei eccleſiæ ordinatio-
nem cuſtodirent:ipſi quoque futuris formam tradẽtes à ſe-
metipſis inciperent . Denique vt ſerues,inquit, mandatum
immaculatum vſque ad aduentum domini noſtri Ieſu Chri
ſti. Quod ſic adſtringit,vt corã deo & Chriſto hoc ſe man-
dare teſtetur. Et vt terrorem incutiat, paſſionẽ Chriſti me-
morat . Cuius paſſionis reus neceſſe eſt fiat qui hoc ſpernit
propter quod paſſus eſt Chriſtus . Nec diem iudicij tacuit,
quod prædeſtinato tempore futurum eſt dei nutu, quem ſo
lum beatum & potẽtem & regem regum & dominum pro-
nunciat . Solus eſt enim ipſe qui propriam & à nullo habet
A acceptam beatitudinem atque potentiam, dominatum & re
gnum , necnon immortalitatem . Hæc omnia habet pater,
ſimiliter & filius à patre . Lumen autem inacceſſibile ſolius
patris eſt,quia nulli vnquam apparuit. Deniq; ſubiecit: Quẽ
vidit nemo hominum,nec videre poteſt,non quia aliud lu-
men filij ſit:quippe cum in pſalmo ſcriptũ ſit: Et in lumine Pſalm 35.
tuo videbimus lumen, hoc eſt lumen patris eſſe in filio. ſed
quia nemo videt patrem,ac per hoc inacceſſibile habitat lu
men. Nõ eſt enim ordo alicui videndi patrem, niſi Chriſto,
qui de deo eſt,hic vidit deum . Filius autẽ, quia omnia ipſe
agit,& apparere dicit̃ & videri . Illud ergo peculiare patris
eſt quod ſuprà dictũ eſt, cui honor & poteſtas æterna,amẽ.
hoc eſt,verum.¶ Diuitibus huius ſeculi præcipe non ſuper- Lucæ.12. Ioan.1.
be ſapere, neque ſperare in incerto diuitiarũ, ſed in deo vi-
uo,qui præſtat nobis omnia abundanter ad fruendum in vo
lũtate operum bonorum,diuites eſſe factis bonis,faciles ad
impertiendum,communicatores, theſaurizare ſibi funda-
mentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitã.)
B Vera vita illa eſt quam ſperamus futurã quæ non occaſu,nõ
temporibus terminatur . Aeterna eſt enim,merito vera ap-
pellatur. Hæc enim præſens imago vitæ eſt,non veritas. Et
quia imago non omnino inanitas eſt, in hac vita illa acqui-
ritur:& vt ad illam feſtinaretur,ex imagine quam pręcellat
veritas,addiſcitur,quæ neque ſuperbia,neque ſpe diuitiarũ
attingitur,ſed humilitate & ſpe dei qui hanc promiſit. In i-
pſo enim ſperandum eſt, quia ipſe præſtat quæ vſibus ſunt
neceſſaria,non in ipſis copiis ſed in authore earum. Quæ e-
nim ſpes videtur in re caduca atque incerta? quippe cum a-
liquanti ex his diſcedant, qui autem in his manere vidẽtur,
nullum lucrum ex his capiunt in futurum,ſed damnum,niſi
cum indigentibus partiantur . Neque enim æternæ ſunt, vt
futuræ vitæ præponãtur. Sic ſuperbos faciunt,quaſi immor
talitatem polliceantur. Reſurrectionis exemplum habemus
in Chriſto,& à multis non ſic diligitur Chriſtus ſicut diui-
tiæ, quarum nullum exemplũ videtur quod aliquem à mor
te liberarunt. Chriſtus nos redemit,non diuitiæ. Ipſe enim
C futuræ vitę inſtar oſtendit,vt his omnibus ſpretis ipſum ſe-
quamur, vt ad immortales & cœleſtes diuitias veniamus.
Quare hoc niti debemus, vt bonis factis diuites ſim', & his
terrenis copiis ſpiritales diuitias acquiramus . Seminemus
in terra, vt metamus in cœlis, vbi theſaurus collocatur æter
nus. ¶ O Timothee commẽdatũ cuſtodi, deuitans propha-
nas vocum nouitates,& oppoſitiones fallaces nominis ſciẽ-
tiæ,quam quidam promittentes circa fidẽ exciderunt. Gra-
tia tecum.) Eadem admonet, vt ea quæ ſupra dicta ſunt ſer-
uentur, contraria autem religioni euitanda,quæ nomen tan-
tum ſcientiæ vſurpant, fallaces in profeſſione, vt decipiant
ſimplices. Fidem enim ſimulant, à qua exciderunt, vt per-
fidiam inſerant. Et manu propria ſubſcripſit dicens : Gra-
tia tecum. Amen.

Diui Ambroſij

MEDIOLANENSIS EPI-
ſcopi Commentarij in epiſtolam beati
Pauli ad Timotheum. II.

Præfatio.

ALiam epiſtolam ſcribit ad Timotheum, vt iam e-
ruditũ eccleſiaſtica diſciplina,& quę ſpes ſit pro-
miſſionis,ſuo exemplo ad martyrium prouocet,
& quia futurum eſt vt quidam à ſana doctrina, eo
quod dura illis videatur, ad fabulas conuertantur,id eſt, ad
humana commenta.

CAPVT PRIMVM.

PAulus apoſtolus Chriſti Ieſu per A
voluntatem dei ſecundum promiſ
ſionem vitæ, quæ eſt in Chriſto Ie
ſu, Timotheo dilecto filio.) Hu-
ius rei gratia apoſtolum ſe Chriſti
Ieſu dei voluntate appellatum ſi-
gnificat, vt quæ & quanta promiſ-
ſio in futuro in fide Chriſti ſit edo
ceret, vt prędicatione eius cremẽ-
tum faciat in ſaluandis diſciplina dominica. Idonei enim ſer
ui ſunt qui inſtantia ſua & fide negocia dominorum ſuorũ
exaggerant. Quod ideo huic quaſi chariſſimo filio ſcribit,
vt huius rei imitator exiſtat, eadẽ cæteris tradẽs, vt per tra-
ducem ſucceſſionẽ indeficiens ſit idoneus doctor, per quẽ
aſſerta veritas multos acquirat ad vitã promiſſam. ¶Gratia,
miſericordia, pax à deo patre & Chriſto Ieſu domino no-
ſtro.) Gratiam huic patris in miſeratione exoptat, vt aſſit ei
& Chriſti Ieſu domini noſtri, quia deus gratiã ſuã per Chri
ſtum largitur, vt vna gratia ſit vtriuſq;. ¶Gratiã habeo deo B
meo cui ſeruio à proauis in conſcientia pura, quod indefi-
cientem habeã tui memoriã in precibus meis, nocte diéque
multũ deſiderans te videre, memor lachrymarũ tuarum vt
gaudio replear, recordationem accipiens eius quæ eſt in te
ſyncerę fidei, quæ habitauit primùm in auia tua Loide, &
matre tua Eunice, certũ autẽ habeo quod & in te.) Quoniã
dignũ eſt meminiſſe bonorũ, idcirco deo gratias agit, quia
memor erat Timothei viri mirabilis, vt etiã hoc ipſum dei
donũ ſit. Non enim ſine merito eſt qui cogitat de bonis vi-
ris. Et quia idẽ deus Chriſtianorũ eſt qui erat Iudæorũ, ei
ſe deo gratias referre teſtatur, cui à proauis ſamulatus eſt.
Quãdo enim hoc ſperabãt progenitores eius quod hic cœ
perat prædicare, vna eorũ fides eſt. Et quia in parentũ ſuc-
ceſſit ſeruitia, & quia in his erat adhuc cũ illi deo ſeruirẽt,
rectè ait. Cui à proauis ſeruio. Quomodo? In conſcientia pu
ra, inquit. Sic enim aliquando perſecutus eſt eccleſiã, vt dei
Hebr. 7. amore hoc ageret non maleuolẽtia. Nam ſimili modo, & in
epiſtola ad Hebræos ſcriptũ eſt, quia Leui qui decimas ac- C
cepit, decimas dedit Melchiſedech, quia in Abrahæ, inquit,
lumbis erat Leui quãdo decimas obtulit Melchiſedech. Ita
& hic à proauis deo ſe dicit ſeruiſſe, quia & Leui in proauo
decimas dicitur obtuliſſe. Eſt enim pater Leui Iacob, auus
Iſaac, proauus Abraham. Multum ergo ſe memorẽ Timo-
thei profitetur, & auidè illum deſiderare propter lachry-
marum eius recordationẽ, quas amore fuderat apoſtoli, ſi-
cut intelligitur, recedentis à ſe. Non immerito ergo amantẽ
ſe deſiderat, vt gaudio impleatur ex cõmuni lætitia cauſſa
fidei ſyncerę, quã & in auia ei᷒, & in matre fuiſſe ſignificat,
certiſſime & in eo. Omnis itaq; hic affectus propter fidem
eſt quæ erat in eis inuiolata. ¶Qua de cauſſa admoneo te vt
recrees donum dei quod eſt in te per impoſitionem manuũ
Roma. 8. mearum. Non enim dedit nobis deus ſpiritum timoris, ſed
virtutis & dilectionis & ſobrietatis.) Propterea ſe parentũ
eius ſynceritatem fidei ſignificat memoraſſe, vt fortiorem
hunc faceret. Quis enim laudem illorum audiens quorum D
in eo ipſo particeps eſt, non creſcat, addens animum huiuſ-
modi viribus. Sic ergo recreat in ſe donum gratię dei acce-
ptum per ordinationem presbyterij, dum animum ſuũ con
fouet mentis alacritate, gaudens in ſemetipſo ſicut in noui-
tate ordinationis gaudetur. Denique ſubiecit: Nec enim,
inquit, dedit nobis deus ſpiritum timoris, ſed virtutis. In-
nouatus enim homo exit de timore, accipiens ſpiritum læ-
titiæ propter iuſtificationem, quia omnis iniuſtus in timore
eſt, non fortis, ſed infirmus: non in dilectione, ſed in odio,
nec in mentis ſobrietate, ſed errore ſaucius. Si autem his ca-
ruerit, per fidem & fortis & dilectus & ſobrius erit. ¶Noli
itaque erubeſcere in teſtimonium domini noſtri, neque in
me vinctum eius.) Conſtantiam habendam docet, nec tre-
pidari debere in profeſſione. Non eſt enim vnde erubeſca-
tur in ea: quia ſi homo viſus eſt Chriſtus, geſtis tamen ap-
paruit deus: & ſi crucifixus eſt, reſurrexit tamen à mortuis,
& multis videntibus ſuſcipiente eum nube in cœlum aſcẽ-
dit. Non eſt ergo infirmitatis cauſſa, ſed poteſtatis: quia vbi
putatur imbecillitas, ibi apparet potentia. Itaque ſtultè in-

A firmatus dicitur, qui viciſſe probatur. Hoc modo nec in a-
poſtolo eſt quod ad ruborem pertineat: quia ſi preſſuris &
cædibus humiliatus dicitur, ex illa parte confundit obtre-
ctatores ſuos qua in ſignis ac prodigiis nutu mirabilis per-
uidetur: vt intelligatur non infirmitate humiliari, ſed volũ-
tate ad quendam meritorum profectum. Idcirco enim deus
ſeruos ſuos ab iniquis humiliari permittit, ne illis iniuſtè
præmia dare videatur. ¶Sed collabora in euangelio ſecun-
dum virtutem dei, qui nos ſaluos fecit.) Quoniam virtute
dei victa eſt mors, vt nos ſalui eſſe poſſimus: iuxta hoc ergo
conuenit vicẽ nos ex aliqua parte reddere redẽptori. Quia
enim ad omnia ei beneficia reſpondere non poſſumus, vel
legationem eius fideliter & inſtanter agamus. ¶Et vocauit ad Titũ. 3.
vocatione ſancta.) Vocatio ſancta eſt, cũ electi ſunt ad gu-
bernandũ populum ſanctũ dei. Ad ſanctã autẽ ſenior voca-
tur qui dux eligitur ſanctitatis. ¶Non ſecundum merita no
ſtra.) Verum eſt, quia ſi ad liquidũ quæras, nullus hominum
dignus poteſt videri vicarius eſſe Chriſti. Omnes eni quos
B elegit, prius fuerant peccatores. Quantũ ergo ad compara-
tionem cæterorũ pertinet, hi digni inuenti ſunt: quantũ ve-
rò ad rem ipſam, omnes indigni ſunt. ¶Sed ſecũdũ propo-
ſitum ſuum, & gratiã quæ data eſt nobis in Chriſto Ieſu an-
te tẽpora ſecularia.) Quoniã dignatione ſua deus olim de-
creuit peccatores ſaluos facere. Pręſcius enĩ fuit deus quid
futurum eſſet in homine anteq̃ faceret eũ, & peccaret, quo-
modo redintegraretur prædeſtinauit, quo tempore, & per
quos & qua ratione ſaluari poſſint: vt neq; merito ſuo qui
ſaluantur, neq; horũ per quos vocantur, ſed dei gratia iſtud
donũ pręſtari videatur per fidem Chriſti. ¶Nunc vero de-
clarata per illuminationẽ aduẽtus ſaluatoris domini noſtri
Ieſu Chriſti.) Donũ dei quod ante tẽpora ſecularia latebat
in myſterio, incarnatione & aduentu Chriſti declaratũ te-
ſtatur, quando cœperunt homines remiſſa peccatorũ acci-
pere. ¶Qui deſtruxit quidẽ mortẽ, illuminauit autẽ vitã æ- 1. Timo. 2.
ternitate per euangeliũ, in quo poſitus ſum ego prædicator
& apoſtolus, & magiſter gentium.) Qua ratione ſaluũ fecit
C populum ſuũ Chriſtus, oſtendit dicens, quia mortẽ deſtru-
xit, quæ erat hominis inimica, ne ab inferis poſſet reſurge-
rentium demũ vitã illuminauit æternitate, vt reſurgẽs à mor
tuis iam mori non poſſit. Obſcura enim vita eſt quæ tẽpore
definitur, dũ ſoporatur, dũ ignorat, dum male verſatur. Et
quomodo illuminetur vita oſtendit, quia per euangeliũ cre
dẽtibus datur æternitas, magiſtro gentiũ prædicãte. ¶Quã
ob cauſſam & hæc patior.) Prædicans dei donũ, diabolum
patitur inimicũ, vt preſſuras ei exuſcitet, quia populum de
faucibus eius eruit. ¶Sed non confundor.) In hoc ſecurus,
quia pro tribulationib᷒ magna promiſſa merces eſt, nõ cõ-
funditur, ſed gloriatur in preſſuris. ¶Scio enim cui credidi,
& certus ſum quia potens eſt depoſitũ meũ cuſtodire in illa
die.) Hoc eſt quod dicit, qua ſpe & fiducia magnificẽtię ſal-
uatoris ſecur᷒ eſt, quia quod cõmẽdat illi, in tuto eſt. Quid
autẽ illi cõmendat, niſi ſalutẽ ſuã, vt hic pro illo patiẽs, ſalu-
tem inueniat penes illũ cũ cœperit iudicare, vt puniẽs infi-
D deles, illũ dignũ ęterna vita pronunciet? ¶Formã habẽs ſa-
norum verborũ quæ à me audiſti in fide & dilectione quæ
eſt in Chriſto Ieſu, bonũ cõmendatũ cuſtodire per ſpiritũ
ſanctũ qui habitat in nobis.) Præcepta ſua cũ geſtis formã
appellat ſalutaris doctrinę: quã iſtũ ſequi mandat, vt cuſto-
diat ea ſpũ ſancto fauẽte. ¶Scis hoc quod auerſati ſunt om-
nes à me qui in Aſia ſunt, ex quibus eſt Phygelus & Her-
mogenes.) Hi quos memorat, fallacia plenі erant. Simula-
bant enim amicitias Apoſtolo, vt adhærentes ei addiſcerẽt
vnde illi calumniam facerent, aut per alios immitterent.
Qui poſteaquam viderunt manifeſtatos ſe, receſſerunt ab
eo. ¶Det miſericordiam dominus Oneſiphori domui, quia
ſæpe me refrigerauit, & ſuper catenam meam nõ erubuit.)
Duplici genere refrigerium hoc intelligendum eſt, quia &
in neceſſitate cuſtodiæ ſolatio ſuo refrigerauit eum, & ſi-
qua illi opus erant, ſiue indigentibus, miniſtrauit. Spe enim
eorum quæ promiſſa ſunt, non puduit illum accedere & re-
quirere hominem poſitũ in cuſtodia. Illi enim quos ſupra
memorat, quia erubeſcebant de cruce Chriſti, in neceſſi-
tate deſeruerunt Apoſtolum. ¶Sed cum eſſet Romæ, ſo-

A licite me qoæ ſiuit, & inuenit. det illi dominus miſericordiá inuenire apud dominum in illa die.) Romam veniens Apoſtolus, cum appellaſſet Cæſarem, à militibus cuſtodiebatur. Tunc enim eum Onæſiphorus charitatis cauſſa & magiſterij, magna diligentia requiſitum inueoit. Cuius viſitatio tam acceptabilis ſuit Apoſtolo vt cum ſic domino commendet, vt inueoiat miſericordiam apud dominum in die iudicij: vt ſicut Apoſtolum requirens inuenit, ita & miſericordiam quærens inueniat apud iudicem. Huc enim orat, vt præſtet ei dominus pater cœli & terræ inuenire gratiam apud dominum humani generis, filium ſcilicet. Tale eſt hoc, quale
xix.cap. & illud 10 Geneſi, Et pluit, inquit, dominus ſulphur & ignem ſuper Sodomá & Gomorrá à deo de cœlo. ¶ Quanta autem Epheſi miniſtrauerit, melius tu noſti.) Quooiam ſolent quidam perſonis magis quàm cauſſis ſeruire, volentes gratificari maioribus, ideo Apoſtolus Oneſiphori bonum generale oſtendit, ne videretur ſorte perſonæ ſe commendaſſe dum Apoſtolo miniſtrauit, cum conſtaret illum magnanimum omnibus ſuiſſe. B

CAPVT SECVNDVM.

TV ergo fili mi, cóſortare in gratia quæ eſt in Chriſto Ieſu: & quæ audiſti à me per multos teſtes, hęc commenda fidelibus hominibus qui idonei erunt & alios docere. Conſtantem hunc & robuſtú eſſe præcipit in docendo gratiá dei, quæ data eſt in Chriſto Ieſu, & non ſolum in gratia, ſed etiam in myſteriis quæ ſunt de Chriſto, arcana fidelib' ac dignis tradi vult, qui alios poſſint docere, non paſſim vulgaribus ac neglıgétibus. Magna enim cura eligendus eſt doctor. ¶ Labora vt bonus miles Chriſti Ieſu. Nemo enim militans deo, obligat ſe negociis
Matth.6. ſecularibus, vt placeat ei cui ſe probauit.) Manifeſtum eſt quod dicit, quia nemo poteſt duobus dominis ſeruire. Negocia enim ſecularia auaritiæ ſeruiát neceſſe eſt: & niſi mentiti fuerint, tranſigi ſe non poſſunt. Eſt ergo, ſed leue peccatum Eccleſiaſticus autem idcirco deo ſe probat vt huic deuotus, officium impleat quod ſpopódit, in dei rebus ſolicitus, à ſeculari negucio alienus. Nun enim conuenit vnú duplicem profeſſionem habere. ¶ Et niſi certet quis, non coronatur, niſi legitime certauerit.) Dei militem tam exercitatum vult eſſe in dei operibus, vel officio deputato, vt poſſit ad gloriæ meritum peruenenire: tota mente vigilantem diuinis obſequiis, præſentia ſpernentem, cœleſtia diligentem. Ad hoc enim ſe probauit, vt hic laborans remuneretur in cœlis. ¶ Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. Intellige quæ dico, dabit enim tibi dominus in omnibus intellectú.) Tantæ abſtinentiæ ſanctus ſuit Timotheus, vt etiam à licitis ſe temperaret. Hoc enim vult intelligi, quia à participatione gazophylacij ſe abſtinebat,
1.Corin.9. cú hoc dominus decreuerit vt qui Euangeliú annúciát, de euangelio viuant. Ideo Apoſtolus prius húc ſumere præcipit qui primus eſt, & ſic cæteris diſtribuere. ¶ Memor eſto Chriſtum Ieſum reſurrexiſſe à mortuis ex ſemine Dauid ſecundum Euangelium meum, in quo laboro vſque ad vincula quaſi latro, ſed verbum dei non eſt alligatum.) Quoniam multi futuri erant filij diaboli, qui filium dei incarnatum negarét: idcirco hoc memorat, quoniam ſallaciter ſub nomine apoſtolorum hoc aſſeuerate nituntur. Subiecit, ſecundum Euangeliú meum, vt excluderet malæ mentis ſalſa colloquia. Nec enim plus hæreticis credendum eſt de apoſtolis, quàm his ipſis de prædicatione ſua teſtantibus quam prædicationé cum labore ſe agere quæritur. Preſſuris enim tribulabatur & carceribus, eo quòd tam Iudæos quàm gentiles offenderet, ſicut illis videbatur incredibilia prædicando. Iratos enim habebat Iudæus propter legem, quam ceſſare docebat. Gentiles autem inimicens faciebat, quia vnum deum prædicabat in Chriſto. Vnde quaſi latroné hunc tractabant, alligantes, claudentes ſi poſſet tacere, neſcientes quia verbum dei alligare nó poterant. Deniq; ſæpe clauſus non diſpendium fecit, ſed lucrum. Neque enim deſuit cui prædicaret in carcere: vt quos libere inuitare ad fidem non poſſet, in vinculis poſitus paſceret dei verbo. ¶ Ideo omnia ſuffero propter electos, vt & ipſi ſalué conſequantur, quæ eſt in Chriſto Ieſu, cú gloria cœleſti.) Vt prædicatione ſua

A ſaluaret homines prędeſtinatos ad vitam, exitiis erat ſubiectus, ſciens profectum ſe habiturum quæſitæ ſalutis illorú. ¶ Si enim commortui ſumus, & conuiuemus. ſi ſuſtinemos, & córegnabimus.) Sic poſſe ad immortalitatem & gloriam Chriſti peruenire ſignificat, ſi in forma baptiſmatis, manſerimus, vbi omnia delicta moriuntur vt inoouati omnia vitia vetera & crimina fugiamus, vt authoris ſecuti veſtigia, peccatis mortui videamur. Si verò additum fuerit ad cauſſam, vt & tribulationes ac preſſuras non ægrè pro nomine domini patiamor, ſuſtinétes hæc ſimul cú illo regnabimus. Dignum eſt enim vt qui pro illo opprobria patitur & exitia, in regno eius glorioſus appareat. ¶ Si negam', & ille negabit nos.) Verum eſt quia ſi minime confeſſi illum fuerimus coram hominibus, tunc dicet & ipſe nobis in illa neceſſitate futuri iudicii: Neſcio vos. Hæc eſt punitionis ſignificatio. ¶ Si nó credimus, ille fidelis permanet negate ſemet- Matth.25.
ipſum non poteſt.) Nemo poteſt domino auferre quod habet. Quis enim illo fortior eſt, per quem omnia extiterunt?
B Nec addi poteſt perfecto, quia oon illi aliquid præſtat qui credit in illum: quomodo nihil auſert ei qui nó credit in illum. Quicquid ergo agitur ad profectum noſtrú pertinet, ne in ignorátia maneamus. Nec enim à nobis firmatur, cùm ipſe ex ſe & apud ſe firmus ſit. ¶ Hæc admone cóteſtás corá domino, noli verbis pugnare. Ad nihil enim vtile eſt niſi ad ſubuerſioné audientium.) Contentiones vitádas monet, præcepta autem danda ſub dei timore & terrore, quia contentio poteſt adhuc minus ſtabilitis generare ſcrupulú. Solent enim in contentione talia opponi elimato maleuolétiæ ferro, vt moueant animos incipientium fratrum. ¶ Solicite cura temetipſum, vt probabilem exhibeas deo operarium, non impudoratú, recte tractanté verbum veritatis.) Quoniam ſunt aliqui qui dicant contentionem audientibus prodeſſe, Apoſtolus autem ſciens magis obeſſe, hoc mandat, vt vnuſquiſque hoc curet, vt ſpreta altercatione ſemetipſum probabilem faciat, impudoratos appellans eos, qui contentionibus nitútur. Neceſſe eſt enim vt contétio extorqueat
C aliquid imò multa quæ dicantur contra coóſcientiá, vt intus in animo perdat, foris victor abſcedat. Nemo enim patitur ſe vinci licet ſciat vera quæ audit. Rectè auté tractar, & bona conſciétia, qui volétibus loquitur & pacificis. Collatio ergo inter dei ſeruos eſſe debet, non altercatio. ¶ Prophanas autem vocum nouitates deuita, plurimum enim proficiét ad inanitatem. ſermo enim eorum ſicut cácer ſerpit.) Hoc idem adhuc proſequitur, vt contétiones vitétur. Nec enim congruit vnius fidei viros habere contentioné, ſed in tractatu patiantur ſe inuicem, & conſentiant bonis dictis. Si quid autem improbabile videtur, cum pace diſſimuletur. Aduerſarij enim & diſſidentes ſolent ſe inuicem prouocare, ex quibus vnus catholicus eſt, & alter prophanus. Hic ergo catholicus, cui Apoſtolus mádat vt ſpernat & declinet à ſabulis inanibus, quietus debet eſſe, vt ſemper de conſcientia verba emittat, nec patiatur ſe corá impia verba depromi. Dant enim quibuſdá occaſioné vt in peius proficiant. Non enim deſunt qui audientes prophana, concipiát
D cogitatú malú: ideoq; obeſt cootétio. ¶ Ex quibus eſt Hymenæus & Philetus, qui deerrauerunt à veritate, dicentes reſurrectioné iam factá eſſe, & fidé quorúdá ſubuerterút.) Nunc ipſorum quorum cauſſa vitandas contentiones monet, prodidit nomina, quos & pphanos & impios deſignauit, erraotes à veritate. Hoc enim negabant quod palam eſt Chriſtianorum, vt credát ſe in futurú à mortuis reſurgere. Hi autem, ſicot ex alia ſcriptura docemur, in filiis fieri reſurrectioné dicebant, quibus non deerat qui aſſeoſum pręſtaret peruerſum cootra fidé quam in primordio ſuerat cóſecutus. ¶ Firmum tamen fundamentum dei ſtat, habés hoc ſignaculum. Cognouit enim dominus quæ ſunt eius, & diſcedat ab iniquitate omnis qui nominat nomé domini.) Fúdamentum dei fides eſt, quæ continet quæ promiſit deus, quæ fides non poterit infringi perfidorum & hæreticorum commentis. Quamuis enim hi negent futura quę credimus, deus tamen dabit quæ credimus daturum illum, teſte promiſſione eius. Signaculú itaq; promiſſionis dei, fides noſtra eſt, quæ firmat dei verba. In die iudicij cognoſcet deus qui

habent

habent ſignum eius, diſſentientes à perfidorum & hæreti- A
corum iniquitate, quę dei promiſſionem infirmare ſe putat.
Num.16. Nihil enim tam iniquum quàm dei fidei contraire. Sic &
Dathan & Abiron & Chore dictum eſt à Moyſe, cum con-
tra dei præceptum offerre ſacrificia præſumerent. Cogno-
uit itaque dominus quæ ſunt eius. Quo dicto oſtendit quæ
pernicies maneret eos qui dei verba inuerterent. ¶In ma-
gna autem domo non ſolum ſunt vaſa aurea & argẽtea, ſed
& lignea & fictilia, & quædam in honorem, quædam autem
in contumeliam.) Hoc dicto ſignificanit in eccleſia diuer-
ſos eſſe homines. Quoſdam bonos & ſummos viros, quos
in auro intelligi vult. Quoſdam bonos tantum, quos in ar-
gento deſignat. Alios verò non bonos, quos vaſa lignea &
fictilia appellat, quod nulli ambiguum puto. Nam in Corin
thiorum hoc eccleſia probat frequens ſermo obiurgantis
apoſtoli. Nunc autem in eccleſia noſtra palam eſt, & in tem-
plo Hieroſolymis, in quo typus erat eccleſiæ, manifeſtis le-
ctionibus approbatur. Erant enim ibi Sadducæi, ex quorũ
radice erant Hymenæus & Phyletus. De quorũ praua ſen-
tentia cum apoſtolus eſſet locutus, ſtatim hoc ſubiecit, vt B
non eſſet mirabile in eccleſia videri homines diſſentientes.
Nam & in Corinth. ecclelia de qua dixi, quidam erant qui
diſſentientes reſurrectionem negabãt. Inſanus tamen No-
uatianus, vt errori ſuo blandiatur, aliter hoc intelligendum
tradit, vt domus magna totus mundus ſignificari credatur,
quia habet hominum diuerſitatem: cum conſtet apoſtolum
exemplo vſum domus diuitis & opulentis, quæ quamuis
copioſa ſit, habet tamen vaſa lignea & fictilia. Hoc modo
& eccleſia quanquam ſancta dicatur, habet tamen & vitio-
ſos, & praua ſentientes, ſicut ſuperius memoraui. Quos con
tumelia dignos oſtendit, non tamen perituros, ſed purgan-
dos per ignem, quia domui ex aliqua parte neceſſaria ſunt.
Nouatianus autem elatus ſuperbia, vt eccleſiæ ſuæ veritatẽ
& ſanctitatem generalem defenderet, hoc modo intelligẽ-
dum decreuit, quaſi eccleſia penes ipſum ſit, & cunctos ha-
beat purificatos propter illas cauſſas quibus nos innocen-
tes accuſat. Sed quid opus erat hoc loco de mundo aliquid
dicere aut vt quid affirmaret mundum domum magnam ſi-
gnificans? Nam dicit dominus apoſtolis: Non eſtis de mun-
do, ego autem elegi vos. Quomodo igitur mira mundum C
Ioan.15. concludendi ſunt, qui negantur de mundo eſſe? Et idem a-
poſtolus: Quo, inquit, mihi de iis qui foris ſunt, iudicare?
1.Corin.5. Nam in vna domo omnes ſub vno ſunt nomine. Vno enim
domini ſui nomine cenſentur omnes. Mundus autem diuer
ſæ profeſſionis continet homines, ita vt diſpares profitean-
tur ſe habere deos & dominos. Non ergo domum magnam
mundum dixit, ſed eccleſiam, in qua omnes ſub vnius do-
mini ſunt nomine. ¶Si quis ergo purgauerit ſemetipſum ab
iſtis, erit vas in honorem ſanctificatum, vtile domino ad o-
mne opus bonum præparatum.) Nunc alia hæreſis fraude
ſua conuincitur, quæ aſſerit animas quaſdam natura eſſe ma
las, quæ ad bonum cogi non poſſint: cum hic dicat poſſe
malos immutari in bonum, & ſordidos purificari. Poterant
enim Hymenæus & Phyletus mundare ſenſum ſuum ſi vo-
luiſſent, vt fierent vas ſanctificatum præparatum in hono-
rem. ¶Iuuenilia autem deſideria fuge.) Iuuenilia deſideria
aduerſa ſunt. Sunt enim voluptates mundanæ, quæ omni-
bus illecebris mancipatæ ſunt ac per hoc à dei ſeruo fugien- D
dæ ſunt. ¶Sectare verò iuſtitiam, fidem, charitatem, pacem
cum iis qui inuocant dominum de puro corde.) Hæc ſectã-
da iubet, quæ iuuenili ætati deuia videntur & aſpera. Qui
enim iuſtitiam elegit, ei nihil facit contrarium: & qui fi-
dem diligit, ſeruat mandata. Qui autem charitatem ſequi-
tur, omnibus humilis eſt. Pacis verò cuſtos nullum laceſ-
1.Timo.4. ſit ad iurgium. ¶Stultas autem & ineruditas quæſtiones
ad Titũ.3. deuita, ſciens quia generant lites. Inſenſatæ quæſtiones
partim infidelium, partim hæreticorum ſunt, aliorum ex
parte infidelium, quæ modeſtos homines cogunt ad litem.
Immutantur enim nimia contradictione impietatis eorum,
& irati dicunt aliquid contra præpoſitum ſuum. Nam ſo-
lent quidam, hæreticorum patientiam fingere, quamuis à
catholico non poſſint audire aliquid aſperum, vt commen-
dent praua ſua colloquia, ideo diſſimulandum ab his eſt.

A ¶Seruum autem domini non oportet litigare ſed mitẽ eſſe
ad omnes, docibilem, patientem, modeſtum, corrigentem
eos qui diuerſa ſentiunt, nequando det illis deus pœniten-
tiam ad agnitionem veritatis, & reſipiſcãt à diaboli laqueis
capti ab eo ad ipſius voluntatem.) Hæc nulla indigent in-
terpretatione. ſunt enim manifeſta. quantum tamen proſit
modeſtia, declarauit. Si enim hoc in quibuſdam hæreticis
placitum eſt, quia humiles videntur: quantomagis lauda-
bile & fructuoſum erit in catholico ſi fuerit mitis, in quo &
ſenſus vtilis, & grauitas imitanda perſpicitur?

CAPVT TERTIVM.

HOc autem ſcito, quia in nouiſſimis diebus inſta-
bunt tẽpora periculoſa, & erunt homines ſui tan- 1.Timo.4. 2.Pet.3.
tum amatores, auari, inſolẽtes, ſuperbi, blaſphemi, Iudæ.1.
parentibus non obſequẽtes, ingrati, impij, ſine fi-
de, ſine dilectione, criminatores, incontinentes, immites, bo
norum inimici, proditores, proterui, tumidi, amatores volu
ptatum magis quam dei, habentes formam pietatis, virtutẽ
B eius abnegantes: & hos deuita.) Prophetia eſt hæc ſancti a-
poſtoli, in qua præuidit quanta mala futura eſſent hæretico-
rum & Iudæorum. In his enim omnia iſta quæ inimica fidei
ſunt denotantur. Ipſe enim Apoſtolus dixit: Quo enim mi 1.Cor.5.
hi de iis quæ foris ſunt, iudicare? Qui enim male de deo ſen-
tiunt, & non timent quod ad iniuriã eius pertinet profiteri,
quomodo in conuerſatione humana poſſunt eſſe beneuoli?
Ideo enim dixit: Habentes formã pietatis, virtutem autem
eius abnegantes, quia profitentur quidem ſemetipſos Chri-
ſtianos, cum ſint & nequiſſimi operis, & ſenſu peruerſi.
Non enim in profeſſione magis quàm in geſtis laus dei &
virtus eſt. ¶Ex his ſunt enim qui irrepunt in domos, & ca-
ptiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur
variis deſideriis, ſemper diſcentes, & nunquam ad ſcien-
tiam veritatis peruenientes.) Quamuis omnibus hæreticis
hoc conueniat, vt ſubintrantes domos mulieres ſubdolis &
verſutis verbis capiant, vt per eas viros decipiant more pa
tris ſui diaboli, qui per Euam Adam circumuenit: Mani-
chæis tamen præ cæteris congruit. Nulli enim tam impor-
tuni, tam fallaces, tam captioſi ſunt quàm ipſi, quos conſtat
C aliud colere & aliud profiteri, aliud intus gerere, & foris
aliud vindicare. Nam ſanctimoniam defendunt, & lege ſua
fauente turpiter viuunt. Miſericordiam laudant, cum in-
ter ſe iniuſti deprehendantur. Mundum ſpernendum aſſe-
runt, & ſemper accurati procedunt. In ieiuniis inſiſtere ſe
iactanter prædicant, cum omnes ſaginati videantur, tantum
quod arte quadam pallidi cernuntur, vt fallant. Hæc ergo
Apoſtolus maxime de his prophetauit, quos conſtat apo-
ſtolorum tempore non fuiſſe, ſicut nec Arrianos, quippe
cum Diocletianus imperator conſtitutione ſua deſignet di-
cens, Sordidam hanc & impuram hæreſim quæ nuper, in-
quit, egreſſa eſt de Perſida. Hi inueniunt mulieres præ va-
nitate nouum aliquid deſiderantes audire, & per ea quæ pla
cida ſunt, ſuadent illis fœda & illicita. Cupidæ enim ſunt
diſcendi, cum iudicium non habeant probandi, hoc eſt ſem
per diſcere, & veritatis ſcientiam non habere. ¶Quem-
admodum autem Iannes & Mambres reſtiterunt Moyſi, Exodi 7.
ita & hi reſiſtunt veritati, homines corrupti mente, repro-
D bi circa fidem, ſed non proficient amplius. Ignorantia e-
nim eorum euidens erit omnibus, ſicut & illorum fuit.)
Exemplum hoc de apocryphis eſt. Iannes enim & Mam-
bres fratres erant magi vel venefici Aegyptiorum, qui ar-
te magiæ ſuæ virtuti dei quæ per Moyſem agebatur, æmu-
latione commentitia reſiſtere ſe putabant. Sed cum Moyſi
virtus in operibus creſceret, humiles facti confeſſi ſunt cũ
dolore vulnerum, deum in Moyſe operatum. Vnde ſimili-
ter & hos nõ amplius proficere in impietate aſſertionis ſuæ
dicit, quia imperitia eorum palã fiet & ſeductio: & licet in-
uiti, confitebuntur tamen ſuam imperitiam in vltimo. ¶Tu
autem aſſecutus es doctrinam meam, inſtitutionem, propo-
ſitum, fidem, longanimitatem, dilectionem patientiam, per-
ſecutionem, paſſiones.) Eorũ vult eſſe æmulũ quæ enume-
rat. Hæc enim in vltimo non ad pœnitentiã, ſed ad lætitiam
proficient. ¶Qualia mihi facta ſunt Antiochiæ, Iconio, Ly-

ſtris, quales perſecutiones ſuſtinui: & ex omnibus liberauit A me dominus. Sed & omnes qui volunt pie viuere in Chriſto Ieſu, perſecutionem patientur. Nequam autem homines & deceptores proficient io peius, ipſi errantes, atque alios erroribus inuoluētes.) Ideoque & quanta paſſus ſit memorat, vt auxilia dei oſtendat quibus defendit & tutos præſtet ſeruos ſuos ab impudentia ſathanæ, vt ſecuros illos faciat, & erigat, ne timeāt quæ irrogari poſſunt à perfidis, ſed in perſecutione alacres ſint, certi quia omnes qui in Chriſto recte conuerſantur, odio habētur etiam à corporis ſui membris. Mali autem in deterius proficiuot, dum vident multos ſibi dare aſſenſum, ita vt cæteros in errorem mittāt. Dum enim ſciuntur eſſe mali & deceptores, & nihilominus florere & proſperari io mundo, attrahuot quoſdam, vt imitatores eorum efficiantur, non ſolum in propriis erroribus puniendi, verumetiam in borum quos exemplo ſuo deperdunt. ¶Tu vero perſeuera in iis quæ didiciſti, & quæ tibi credita ſunt,
2.Pet.1. ſciēs à quibus didiceris, & quia ab infantia ſacras literas noſti, quæ poſſunt te erudire ad ſalutem.) Multum prodeſſe B ſignificat veteris teſtamenti habere notitiam. Ipſas enim ſacras literas dicit, quæ Chriſti perſooam inſinuant, & incarnationem eius ad ſalutem homioum redimendam declarāt. Hortatur enim vt in his proficiat. Antiquitas enim hæc robur eſt nouitatis: ſciens quia à quo didicit, firma eſt authoritas. Signa enim & prodigia vidit facta per eum, quibus omnis ſermo ſuccumbit. ¶Omnis ſcriptura diuioitus inſpirata vtilis eſt ad doctrinam, ad correptionē, ad redintegrationem, ad eruditionem quæ eſt io ipſa iuſtitia, vt paratus ſit homo dei ad omne opus bonum conſummatus.) Manifeſtum eſt, quia omnis ſcriptura cuius deus author oſtenditur, vtilis eſt. Ad hoc enim data eſt vt proficiat imperitis, & inſtauret deformes, attrahens iniquos ad iuſtitiam, vt homo dei in omni opere bono perfectus ſit. In nouo enim homine gradatim proficiens conſtituit illum hominem dei.

CAPVT QVARTVM.

Teſtor coram deo & Chriſto Ieſu, qui iudicaturus C eſt viuos & mortuos, & aduentum ipſius, & regnum eius, prædica hoc verbum, inſta opportune, importune, argue, hortare, increpa, in omni magnanimitate & doctrina.) Tam ſolicite mandat inuiolate prædicandum dei donum, vt cum teſtatione dei patris & Chriſti filij eius hoc moneat curandum, inſtandúmque in eo, vt aſſidua prædicatione & crebra obiurgatione cum opportunitate prouocet ad meliorem profectum: & vt facilius arguenti aſſentiant, ſine amaritudine hoc agendum hortatur. ¶Erit enim tempus cum ſanam doctrinam noo ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria magiſtros ſibi aggereot, prurientes auribus: & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas verò conuertentur.) Et hæc ſimili modo prophetia eſt ſancti apoſtoli, qui præſcius futurorum inſtandū io doctrina ſolicitè præcipit, vt formati in fide, & bonis operib' eruditi in diſciplina ſana, robuſti maneāt, vt poſtremo tempore cum quidam à veritate ad errorem conuerti cœperint, immobiles perſeuerent. Tales enim futuros di- D cit qui pro deſideriis ſuis doceri ſe velint, vt à magiſtris conſtantibus & veracibus ad hos conuertantur qui hæc illos doceant quæ libenter audiant, quia veritas illis aſpera videbitur, vt relicta ſana doctrina fabulis vacent. Nolunt enim argui maligna opera ſua, quare tales volunt magiſtros qui ſeruiant moribus eorum. Pruriunt enim aures eorum vt audiant fabulas vanitatum compoſitas ſub nomine doctrinæ: quibus delectentur. Quod nullis tam proprium eſt quàm Manichæis, qui neſcio quæ habent diuerſa commenta inflatis nominibus, nuncupata, cum ſiot res friuolæ, & quædam delyramenta. ¶Tu vero ſobrius eſto, in omnibus patiens, opus fac Euangeliſtæ, miniſterium tuum exple. Ego enim iam delibor, & tempus ſolutionis meæ inſtat.) Admonet & hortatur vt vigilet, in diſciplina eccleſiaſtica viriliter agat, ſcripturas explanet, vt prudentes & eruditi inanes fabulas vitent. Apoſtolus enim ſciens paſſionem ſuam imminere, exemplom piæ conuerſationis & ſanæ doctrinæ in ſancto Timotheo vult relinquere, vt per traducē

A nunquam deeſſent doctores idonei: paſſionem tamen ſuam delibationem appellat. Deo enim immolatur, qui pro eius iuſtitia patitur. ¶Certamen bonum certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui: quod reliquum eſt, repoſita eſt mihi iuſtitiæ corona, quam reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex. Non ſolum autem mihi, ſed & iis qui diligunt aduentum eius.) Omoia quæ ſibi & cæteris vtilia eſſent & proſpera, ſeruaſſe ſe memorat. Non ſolum enim io verbis, ſed & in operibus formam ſe præbuit audientibus: vt & authori ſuo veritate prædicatioois fidelis diſpenſator exiſteret, & contra mundi priocipes & poteſtates omni ſolicitudioe & peritia colluctatus, exemplum quomodo vincerentur relinqueret vt inuiolata doctrioa, & agonis legitimum certamen dignos illos faceret coronari, quia deus iuſtus iudex dabit ampliſſima præmia diligentibus ſe, & expectantibus filium eius de cœlis. ¶Solicitus eſto venire ad me q̄ primum. Demas enim me dereliquit, diligens hoc ſeculum, Coloſ.4.
& abiit Theſſalonicam, Creſcens in Galatiā, Titus in Dal- B mariam. Lucas eſt mecum ſolus. Marcum aſſume, & adduc tecum. eſt enim mihi vtilis in minoiſterio. Tychicum autem miſi Epheſum.) Cum conſtet omnem inſtructionem viri eccleſiaſtici in epiſtola contineri, propter multā tamen chariratem præſentiam eius deſiderat. Marco autem idcirco teſtimoniom dat, quia memor eſt præteritorum eius laborum. ¶Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, & libros, maximè autem membranas.) Apoſtolus natura Iudæus fuit, nec quicquam habuit alienum. Vnde ergo illi peoula? Sed quia erat à Tharſo, quos conſtat io ſocietatem Romanorum receptos vt decætero appellarentur ciues Romani, idcirco neceſſe eſt eos & curiam habere, in quam more Romanorum penulati conueniant. Quicunque enim illo tempore cum muneribus obuiam exiſſent Romanis, immuoitate perpetua donati, ciues Romani & fratrēs eorum nuncupabantur, teſte eodem Apoſtolo. Poteſt ergo fieri vt ſi non ſuam, quia totum ſe legi dederat, patris ſui haberet penulam. ¶Alexander æra- C rius multa mala mihi oſtendit. reddat illi dominus ſecundum opera ſua: quem & tu deuita. Valde enim reſtitit verbis noſtris.) Alexander iſte & Demas ſupradictus collegæ fuerunt. Hi prius cum Apoſtolo eraot ſimulantes illi amicitiam: & quia fallaces tēpore probabantur ambo ab eo receſſerunt. Hic autem ærarius, qui audacior erat io malis, ſic ab eo receſſit, vt & contradictor verborum eius exiſteret. Qui ergo Apoſtolo auſus erat contradicere, non immerito euitandum hunc admonet, dei iudicio iſtum dimittens. ¶In prima mea defenſione nemo mihi affuit, ſed omnes me dereliquerunt. nō illis imputetur.) Preſſuram & tribulationes ſibi illatas, defenſionem ſuam nuncupat. Paſſio enim Chriſtiaois vita eſt, & perſecutio defenſio. Preſſura enim illata pro iuſtitia, defendit illum in die iudicij, reos conſtituens perfidos. Inter ipſa ergo initia illatæ preſſuræ derelictum ſe conqueritur: & quia ſcit hanc eſſe conſuetudinē, non illis vult imputari, quia & dominum à Iudæis apprehenſum diſcipuli reliquerunt: quippe cum ſcriptum ſit in D propheta: Percutiam paſtorem, & diſpergētur oues gregis. ¶Dominus autem aſtitit mihi, & confortauit me, vt per me Zacha.13.
prædicatio impleretur, & audirent omnes gentes.) Propter quod domini Chriſti auxiliis munitum ſe dicit, & auctum virtute, vt prædicationem impleret in omnibus gentibus: idcirco ignoſci petit eis à quibus derelictus eſt in neceſſitate: vt bene acceptus à deo, vindictam nō quærat. Hac enim cauſſa amplius adiutū ſe credit à deo, quia derelictus eſt ab hominibus. ¶Et liberatus ſum de ore leonis. Liberauit me dominus ab omni opere malo, & ſaluum faciet in regno ſuo cœleſti. cui gloria in ęternū, Amē.) Similiter dicit & Petrus 1.Pet 5.
coapoſtolus eius quia aduerſarius noſter diabolus circuit fremens, ſicut leo quærens quē deuoret. Sed quia in Apoſtolo occaſionē non iouenie bat qua illū deciperet, per filios ſuos preſſurā illi incitabat & pœnas: vt ſi nō quaſi peccator, vel quaſi iuſtus de hac tamen tolleretur vita, ne multos hortaretur ad fidem. Quod cum prope impleret, dei prouidentia liberatus Apoſtolus inſultat illi, infirmom illum teſtificans, quia de ore eius ereptus eſt: quia quod cupiuit implere,

plere,non potuit. Igitur dei auxiliis morti ſe ereptum gra- A
tulatur,& de prouidẽtia dei tam ſecurus eſt,vt & de futuris
tentationibus liberari ſe credat:& non ſolũ liberari ad præ-
ſens,verumetiam ſaluum ſe futurum in die iudicij,& regna-
turum cum domino Chriſto in æterna ſecula. ¶Saluta Pri-
ſcillam & Aquilam & Oneſiphori domum. Eraſtus reman-
ſit Corinthi. Trophimum autem reliqui infirmum Mileti.
Solicitus eſto ante hyemem venire.) Aquila & Priſcilla hi
ſunt apud quos hoſpitatus operabatur manibus.Oneſipho-
rus autem hic eſt,cuius teſtis eſt in prima epiſtola. Quid eſt
tamen vt præſente apoſtolo qui mortuos excitabat, Tro-
phimus infirmaretur? Sed ſigna propter incredulos facta
ſunt:& quia ex diuerſis cauſis meritũ collocatur apud deũ,
vt ſiue qui in tribulatione, ſiue in ægritudine deo gratias
agit,nec ab aduerſa parte ſuffragiũ quærit, vt proficiat me-
ritis apud deum.Propter imbres autem & frigora commo-
nuit vt autumno ad ſe veniret. ¶Salutat te Eubolus & Pu-
dens & Linus & Claudia,& omnes fratres . More conſueto
impleta eſt epiſtola ſalutatione fratrũ. Dominus Ieſus Chri B
ſtus cum ſpiritu tuo. Vale. Hæc ſubſcriptio apoſtoli eſt:
quod ſignum eſſe dicit in omni epiſtola . Et quia filius dei
idẽ filius hominis eſt, & Ieſus dicitur & Chriſtus:vt & ho-
mo ſignificetur & deus,duobus nominibus nuncupatur.
Vtroque tamen nomine dignitas deſignatur: qua ratione
ſunt poſita nomina.

Diui Ambroſij

MEDIOLANENSIS EPI-
ſcopi Commentarij in epiſtolam beati Pauli ad Titum.

Præfatio.

TItum Apoſtolus conſecrauit Epiſcopum & ideo
cõmonet eum vt ſit ſolicitus in eccleſiaſtica or-
dinatione, id eſt, ad quoſdam qui ſimulatione
quadam dignos ſe oſtentant vt ſublimem ordi-
nem teneant : ſimúlque & hæreticos ex circumciſione cor-
ripiendos.

CAPVT PRIMVM.

PAulus ſeruus dei, apoſtolus autem
Chriſti Ieſu, ſecundum fidem ele-
ctorum dei,& agnitionem veritatis
eius quæ ſecundum pietatem eſt in
ſpem vitæ æternæ, quam promiſit
deus verax ante tempora ſecularia:
manifeſtauit autem tẽporibus ſuis
verbum ſuũ in prædicatione, quod
creditum eſt mihi ſecundùm præ- D
ceptum ſaluatoris noſtri dei. Tito germano filio ſecũdum
communem fidem,gratia & pax à deo patre & Chriſto Ie-
ſu ſaluatore noſtro.) Decretũ donum à deo quod ante ſe-
cula promiſerat, tempore ſaluatoris in prædicatione apo-
ſtolorum manifeſtatũ declarat. Sic enim promiſerat,quod
etiam ſibi creditum dicit, vt gentibus inſinuaret prædeſti-
natam miſericordiã dei, vt & Titus verus eius filius,id eſt,
ſecundum euangelium,(hoc eſt enim verum quod æternũ
eſt) hanc dei voluntatem & ſolicite ſuſcipiens prædicaret
gratiam dei & pacem, vt accepto dono pacifici fiant cũ deo
patre,quia omnia ex ipſo ſunt,& Chriſto Ieſu ſaluatore no
1.Timo.3. ſtro,quia ipſe liberauit nos à morte.¶ Huius rei gratia reli-
qui te Cretæ,vt ea quæ deſunt corrigas,& cõſtituas per ci-
uitates presbyteros,ſicut & ego tibi diſpoſui. Si quis eſt ſi-
ne crimine,vnius mulieris vir, filios habens fideles, non in
accuſatione luxuriæ,aut in obſequentes. Oportet enim epi
ſcopum ſine crimine eſſe, ſicut dei diſpenſatorem, nõ pro-
teruum,non iracundum,non vino deditum, non percuſſo-

A rem,nõ turpia lucra appetentem,ſed hoſpitalem, benignũ,
prudentem,iuſtum,ſanctum,continentem, tenacẽ eius ſer-
monis qui ſecundum doctrinam fidelis eſt,vt potens ſit ex-
hortari in doctrina ſana,& contradicentes reuincere. Sunt
enim multi & non obedientes, vaniloqui & ſeductores,ma-
ximè ij qui ſunt ex circũciſione,quos oportet redargui,qui
vniuerſas domos ſubuertunt, docẽtes quæ nõ oportet tur-
pis lucri gratia.) Manifeſta ſunt quæ lecta ſunt. Epiſcopum
enim & ſanctum in operibus,& verbis prudentem ordinari
vult vt & fratres exhortari poſſit,& contradicẽtes conuin-
cere,maximè eos qui erant ex Iudæis,qui ſub nomine Chri
ſti Iudaizare docebãt,quos alibi falſos fratres appellat. Re-
nati enim in Chriſto non puri erant Chriſtiani:partim enim
legem,partim Chriſtum venerari volebant.Hos dicit quia
domos ſubuertebãt praua iſta doctrina.Duplici etenim ge-
nere turpibus lucris ſtudebãt, quia ideo hæc magis agebãt,
vt placerent Iudæis,à quibus ſumptus ſperabant vt pecuniã
lucrifacerent,& præputium. Hi erant quæſtus eorum, ſicut
B dominus dicit Iudæis: Ambulatis mare & aridam,vt faciatis Matth.23.
vnum proſelytum.Hæc duo turpia lucra appellat, quia qui
ſub nomine dei docet, non deuotionis cauſſa, ſed quæſtus
turpis lucri captator eſt . Similiter & qui per circũciſionem
aliquem vult acquirere. Vnde alibi ait: Et gloria in puden- Philip.3.
dis eorum. ¶Dixit quidam ex ipſis proprius eorũ prophe-
ta:Cretenſes ſemper mendaces,malæ beſtiæ, ventres pigri. Epimenides
Teſtimonium hoc verum eſt. Quidam ex Cretẽſibus me-
lioratus per diſciplinam dominicam,quid ſentiendum eſſet
de Cretenſibus indoctis expreſſit,quod & mali eſſent,& o-
cioſi vellẽt comedere . Malitia enim paſci volebant. qui cũ
nihil proſunt,geſtiunt & nocere . Duplex ergo malum eſt.
Tales erant & Cretenſes, vnde iſtum prophetam appellat,
ſed in cauſſa Cretenſium. Tam vera enim hunc de his affe-
rit locutum,vt prophetam.Falli enim prophetam impoſſi-
bile eſt. ¶ Quam ob cauſſam argue illos dure, vt ſani ſint in
fide,non intendentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominũ
auerſantiũ ſe à veritate.) Inſiſtendũ præcipit in correptio-
C ne illorũ,vt cõuerti poſſint,& illa ſectari quæ iuſta ſunt, &
legi dei condigna,auertẽtes ſe à Iudaicis fabulis: quia in le-
ge nemo iuſtificatur apud eũ,quanto magis in mandatis ho-
minum.Quicquid enim aduerſum veritatẽ opponitur, hu-
mana inuentio eſt. Neſciẽtes enim vim ſcripturarum, & in-
teriora verborum legis,colorem ſequuntur, non ſaporem.
ideo fabulas dicuntur narrare,non veritatem . Putant enim
nunquam recedendum ab iis quæ Moyſes tradidit, vt puta
de eſcis,aut connugiis,aut neomenijs,aut ſanguine muſtelæ,
vel domo immunda diebus ſeptem, cum ſciant primores
ſuos Abrahã Iſaac & Iacob ſine his iuſtificatos, & dei ami-
cos appellatos: & Ezechiele propheta conteſtãte,quia pro- Ezech.20.
pter quod legem dei & iuſtificationes eius profanauerint,
præcepta acceperint & mandata non bona, in quibus iuſti-
ficari non poſſent . Vnde & dominus ait Iudæis : Quia hæc Marci 10.
ad duritiam cordis veſtri ſcripſit Moyſes.Hinc eſt vnde &
Petrus apoſtolus,Quid imponitis,inquit,iugum ſupra cer- Acto.15.
D uices fratrum, quod neque patres noſtri neque nos potui-
mus portare? Nam ſi vtilia fuiſſent,tunc data eſſent quan-
do lex in tabulis data eſt . Sed quia poſt tanta ſigna prodi-
giorum & legem editam irreuerentes & diffidentes & cer-
uicoſi inuenti ſunt, talia ac tanta acceperunt mãdata,in qui-
bus reſpirare non poſſent. Hinc factum eſt vt & boni labo-
rarent cum malis, accepturi mercedem. Hæc ergo pro vin-
dicta data ſunt, ita vt tempore quo promiſſum aduenit do-
num dei,miſericordia dei relaxaret omnia quæ prius inter-
dixerat . Quod non intelligentes Iudæi, ſub iugo perma-
nent : & quorundam libertatem his volunt vinculis obli-
gare . Ideoque hos obiurgandos admonet, vt ab his auer-
tantur. ¶Omnia munda mundis: his verò qui contaminati Roman.14.
ſunt & ſine fide, nihil mundum, ſed inquinata eſt eorum &
mens & conſcientia.) Iſtos mundos eſſe ſignificat, qui &
qua cauſſa interdicta ſunt norunt,& qua cauſſa cõceſſa ſunt
poſtea . Nam ſi in Geneſis primo capi. legitur, quia omnia
quæ fecit deus, bona ſunt: dubium non eſt quia & munda
ſunt . Qui verò non intelligunt, immundi ſunt . Accuſato-
res ergo ſcripturæ ſunt. Si enim bona facta legũtur, cur in-

A tardicuntur quaſi execrabilia? Si execrabilia oon ſunt, quia bona ſunt: propter duritiam cordis interdicta noſcuntur, quia indignt babiti ſunt tota vti dei creatura. Nã qui à melioribus probibiti videntur, horum mens & conſcientia inquinata eſt, quia creaturam dei aceuſant, vt excuſent ſemetipſos. Deum fatentur ſe nosse, factis autem negant, qooniam ſnnt execrabiles & inobedientes, ad omne opus bonum reprobi.) Quamuis ad omnes hæreticos pertineat dictum hoc, tamẽ de Indæis intelligitur loeutus, qui ſe Abrahæ deum ſolos dicunt ſcire, operibus vero abnegant, ſicut

Ioan. 8. dicit dominus: Si filij Abrahæ eſſetis, opera Abrahæ faceretis. Quomodo ergo poſſunt deum Abrahæ ſcire, qui myſteriom & fidem eius ignorant, non Enangelij opera ſectãtes, ſed legis factorum, in neomeniis & circuncisione, & cæteris, perturbatores impij & irreuerentes? Hæc ſnot opera quæ deum neſciunt.

CAPVT SECVNDVM.

B TV autem loquere quæ decet ſanam doctrioam.) Hæc ſcit deũ quæ appellatur ſana doctrina. Dei enĩ doctrina ſalutaris eſt. ¶ Seniores ſobrios eſſe, graues, prudentes, ſanos fide, dilectione, patientia.) Qui ſint ſanæ doctrinæ oſtendit, vt minus ſobrios, minus graues, infideles, ſine charitate, impatientes, inſanæ doctrinæ diſcipulos ſignificaret. His enim operibus neſcitur deus, neque iuſtitia eius. ¶ Anus pari modo in ſtatu religione digno, non eriminatrices, non vino multo ſeruientes, bona docentes, vt inſtituant adoleſcentulas viros ſuos diligere, amare filios, prudentes, pudicas eſſe, caſtas, domus curã habentes, ſubditas propriis viris, ne verbũ dei blaſpbemetur.) Tales præcipit eſſe ſeniores, vt exẽplo ſint bonæ cõuerſationis iunioribus, vt ſi infideles viros habeant, cõgaudeant eis magis q̃ blaſphement nomen dei: dum vidẽt quia propter dei timorem propenſius obſequuntur ſnis viris. ¶ Iuniores ſimiliter hortare continentes eſſe, per omnia teipſum præbens exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in grauitate, verbom ſanũ, irreprehenſibile, C vt is qui ediuerſo eſt, reuereatur, nihil habẽs dicere de nobis dignnm reprehenſione.) Quoniam iuuẽtus ſolet modũ egredi, imò promptior eſſe ad lapſum, idcirco ſalubribus retinaculis contineri iubetur, vt infrænata diuinis legibus gubernetur. Quod vt effici non ſit ardnnm aut difficile, magiſtrum formam eſſe præcipit, vt ea quæ docet, quomodo fiant oſtẽdat: vt ij qui prophani ſunt & inimici fidei, erubeſcant, videntes quia quæ verbis docet, vera eſſe probat factis.

Ephe. 5. Coloſ. 3. 1. Pet. 2. ¶ Seruos dominis ſuis ſubditos eſſe in omnibus optimos, non reſponſatores, non fraudantes, ſed omnem fidem bonam oſtendentes, vt doctrinam ſalnatoris noſtri dei ornent in omnibus.) Bonis operibus & fide doctrinã dicit ornari dominicam. Tunc enim placita eſt & decora, ſi hic qui eam profitetur, non illam exoſam faciat abnegãs factis, ſed amabilem & veram. Nõ poteſt enim indecorum eſſe quod verum eſt. Cum ergo dicta ſequentibus factis implentur, oſtenduntur vera, ac per hoc decora. Tunc poſſunt domini ſeruos ſuos non tantum à fide non probibere, verũ etiam D gaudere, quia fidem eorum etiã ſibi vident proficere. Nemo enim fidem dei cuſtodiens, infidelis poteſt eſſe bominibus. ¶ Illuxit enim gratia dei ſaluatoris noſtri omnibus hominibus, erudiens nos vt abnegata impietate & ſecularibus deſideriis, temperanter & iuſtè & pie viuamus in hoc ſeculo.) Donum dei illnxiſſe hominibus dicit per Chriſtũ, id eſt, veritatem vnius dei manifeſtatam in Chriſto, vt pia profeſſione creatorẽ prædicemus in trinitatis vnitate, quod prius latuit humanum genus, nunc autem miſericordia dei illuxit, vt erroris tenebras cuitantes, id eſt, ignorantiam & impietatem mundanorum fugientes, pij inueniamur in parentem omnium deum, profitentes eum in veritate, quam tradit Euangelium filij eius: & vt huius rei mercedem habere poſſimus, bona opera faciamus. Quomodo eni illi qui ſolum patrem prædicat, ſpes nulla eſt ſi non profiteatnr in eadem veritate & filinm: ita & huius ſpes fruſtrata eſt, qui ſolam profeſſionem fidei habet ſine bonis operibus. ¶ Expectantes beatam ſpem, & aduentum gloriæ beati dei, & A ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui dedit ſemetpſum pro nobis, vt redimeret nos ab omni iniquitate, & emundaret ſibi populum abundantem, æmulatorem bonorum operum.) Hanc eſſe dicit beatam ſpem credentium, quia expectant adoentũ gloriæ magni dei, quod reuelari habet iudice Chriſto, in quo dei patris videbitur poteſtas & gloria, vt fidei ſuæ præmiũ conſequantur. Ad boc enim redemit nos Chriſtus, vt puram vitam ſectantes, repleti operibus bonis regni dei bæredes eſſe poſſimus.

CAPVT TERTIVM.

HAec loquere & exhortare, & argue cum omni imperio, nemo te contemnat. Admone illos principatibus & poteſtatibus ſubditos eſſe, obedire, ad omne opus bonum paratos eſſe.) Quæ ſpes credẽtium ſit admonet, vt manifeſtet, cum arguũtur, vt ſciant cui bono præparantur, vt non aſpere accipiant: ecrti quia pro ſalnte ſua corripiũtur, & vt ad malum tardi ſint, ad bonum B verò parati, nõ neſcij quid ſingulis perſolui oporteat. ¶ Neminem blaſphemare, nõ litigioſos eſſe, ſed modeſtos, oſtẽdentes omnem manſuetudinẽ ad omnes homines.) Chriſtianos omnibns bominibus humiles vult videri. ſic enim poſſunt perfidi ad futuram ſpem vocari. ¶ Eramus enim & nos quondam inconſulti, inobſequeotes, errantes, ſeruientes deſideriis & voluptatibus variis, in malitia & inuidia agentes, odibiles, odio nos inuicem habentes.) Hæc bona quæ incredulitas non habet, Cbriſtianis data memorat, vt in omni iuſtitia elucentes, manifeſti fiant quòd dei cultores ſint. Cnm enim quondam inconſulti, nunc videntur per omnia ſani eſſe conſilij, laudatur in bis deus. ¶ Cum verò bonitas & humanitas illuxit ſalutaris dei noſtri, non ex operibus iuſtitiæ quæ nos fecimus, ſed ſecundum miſericordiam ſuam ſaluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis ſpiritus ſancti, quẽ effudit in nos abunde per Chriſtum Ieſum ſaluatorem noſtrum, vt iuſtificati gratia illius, hæredes efficiamur ſecundum ſpem vitæ æternæ.) Hoc bo- C num quod in Chriſtianis florere videtur, de radice pietatis diuinæ oritur. Deus enim miſericordia ſua ſaluos nos fecit per Chriſtum, cuius gratia renati, ſpiritum ſanctum accepimus abunde, vt bonis operibus inniti poſſimus, ipſo nos in omnibus adiuuante, vt per hæc hæreditatem regni cœlorũ aſſequi poſſimos. Quamobrem omni deuotione huic obſequi debemus, & præceptis eius parere: quia quicquid in nobis pulcbrum eſt, ſpiritalibus lineamentis ipſe depingit. ¶ Fidelis ſermo, & de his volo te confirmare, vt ſoliciti ſint ad effectum bonorum operum ij qni crediderunt deo. hæc ſunt bona & vtilia hominibus.) Nihil tam apertum, quia miſericordia atque humanitas bona eſt ad præſens, & vtilis in futurum. Et hic enim habet laudem, & in iudicij die coronam. Omnis enim deo credẽs miſericordiæ debẽt ſtudere, per qnam viuit. Vt in hæc ergo eſſet ſolicitus rector populi admonetur. ¶ Stultas autem quæſtiones, & originum enumerationes, & contentionẽ & pugnas legis deuita. ſnnt enim inutiles & vanæ.) Stnltas has quæſtiones appellat, quæ D ſalutis effectum non habent, neque aliquam tribuunt ſcientiæ peritiam ad vtilitatem. His verbis multorum hæreticorum denotat dogmata. Quamuis omnia quæ vera non ſont, ſtulta dicenda ſint: alius tamen eſt qni res fabuloſas inducit, & alius qui calliditate tergiuerſationis rem veneno plenam proponit, vt eſt Arrius & Fotinus. Fabuloſa autem non lex, ſed hæreſis eſt, quantum ad tempos pertinet illud Iudæorum, dum quidem eorum ſibi vindicarent prærogatiuam originum patriarcharum, quæ de matrimonijs ortæ ſunt, cum ex hoc nullum meritum ſit apud deũ. Quidam vero vrceorum & cæterorum vaſorum baptiſma, & ſanguinem muſtelæ magna cura expiandum: & quia ideo Moyſi ſepultura abſcondita eſt, ne à Magis excitaretur. qnod ſi verum eſſet, & cæterorum ſanctorum abſcondenda fuerat ſepultura. Et quia Salomoo adiutorio dæmoniorum templum ædificauit, in quo opere ingens multitudo laborauit. quid tam fabnloſum? ¶ Hæreticum hominem poſt primam correptionem deuita, ſciens quod peruerſus eſt huiuſmodi, & delinquit à ſemetipſo damnatus.) Hæretici

bi ſunt,

A hi ſunt qui per verba legis legem impugnant. Proprium e-
nim ſenſum verbis aſtruunt legis, vt prauitatem mentis ſuæ
legis authoritate commendent. Sciens enim impietas autho
ritatem multum valere, fallaciam ſub nomine eius compo-
nit: vt quia res mala per ſemetipſam acceptabilis eſſe non po
teſt, bono nominis commendetur. Idcirco huiuſmodi homi
nes vt inexcuſabiles ſint, ſemel corripi oportere. Frequen-
tius enim correpti, exercitatiores fient in malo. Cogere au-
tē illus videtur qui ſæpe corripit, vt ſolicitiores fiāt ad per-
ditionem multorum: ideo dimittendos, vt negligentiores ef
fecti, ſoli forte depereant. ¶Cum miſero ad te Arteman aut
Tychicum, feſtina ad me venire Nicopolim. ibi enim ſtatui
hyemare. Poſt epiſtolam datam etiam ipſum videre vult af-
fectus cauſa, & vt plenius illum firmaret in eccleſiaſtica diſ-
ciplina. ¶Zenam legiſperitum & Apollo ſolicite præmitte,
vt nihil illis deſit. Diſcāt autem & noſtri bonis operib⁹ præ-
eſſe ad vſus neceſſarios, vt non ſint infructuoſi. Vterque no
bilis eſt ſapientia & operibus, & idcirco iubet ſumptus illis
neceſſarios dari ab iis qui crediderant, vt refrigerarent: quia
dignū erat vt qui ſpiritalia tradebant, non illis deeſſent car B
nalia. Quamuis enim Zenam legiſperitum vocitet, Apollo
tamen perfectus erat in ſcripturis: ſed quia Zena huius pro-
feſſionis fuerat in ſynagoga, ſic illum appellat. ¶Salutant te
omnes qui mecum ſunt.) Propter compendium ſimul om-
nes conſalutare illū ſignificat. ¶Saluta eos qui nos amant in
fide.) Illos ſalutatione ſua dignos videri vult, qui fideliter
illum diligunt affectu Chriſti domini noſtri. ¶Gratia dei
cum omnibus vobis.) Nunc generaliter omnes ſalutat fra-
tres & domeſticos Titi.

Diui Ambroſij
MEDIOLANENSIS EPISCOpi *commentarii in epiſtolam beati Pauli ad Philemonem.*

PRAEFATIO.

PHilemō nulla erat eccleſiaſticæ ordinatiōis præ-
ditus dignitate, ſed vir laudabilis, vnus ex plebe.
Cui cauſa Oneſimi ſerui eius familiares literas fa
cit, vt non ſolum ignoſcat ei, ſed & deo gratias a-
gat, quia talem illum recipit, vt non ſeruum æſtimet, ſed di-
lectiſſimum fratrem.

PAulus vinctus Chriſti Ieſu, & Ti-
motheus frater Philemoni dilecto
fratri & laborum nobis participi,
& Appiæ ſorori chariſſimæ & Ar-
chippo commilitoni noſtro, & do-
meſticæ eius eccleſiæ: Gratia vo-
bis & pax à deo patre noſtro, & do
mino IeſuChriſto.) Vt dignitatem
epiſtolæ à ſe miſſæ faceret, ab iniu D
ria ſua cœpit. Sicut enim peccati cauſa vinciri opprobrium
eſt, ita econtra pro Chriſto cuſtodiæ vincula ſuſtinere, ma-
xima gloria eſt. Eo enim tempore quo hanc epiſtolam mi-
ſit, in cuſtodia erat. Quamuis clericus non fuerit Philemon,
tamen intererat eccleſiaſticis neceſſitatibus cauſa deuotio-
nis. vnde participem hunc dicit laborum. Sunt enim multi,
qui cū ſint digni, excuſant tamē, infimos ſemetipſos iudicā
tes tāti miniſterij: vnde verè digni apparent. ¶Gratias ago
deo ſemper, mentionē tui faciens in orationibus meis, audi-
ens fidem tuam & charitatem quam habes in dominum Ie-
ſum, & in omnes ſanctos, vt communicatio tua accepta fiat
in agnitione omnis boni, quæ in nobis eſt in Chriſto.) Gau
dere ſe dicit, & deo gratias referre in precibus ſuis, quia fir-
m⁹ erat in fide, & bonis operib⁹ inſiſtebat. Qui enim diligit
Chriſtū, probare hoc debet in ſeruos eius, ſciens dominum
ſibi imputaturum quicquid conſtiterit erogatum in ſeruis.

A Apoſtolus tamen hoc ſe dicit addere precibus, vt operatio
eius cum cognitione fiat bonitatis, hoc eſt, vt tali hoc men-
te operetur, vt in futurum huius rei expectet mercedem.
¶Gaudium enim magnum habui & conſolationē ſuper cha
ritate tua, quia viſcera ſanctorum requieuerunt per te fra-
ter.) Manifeſtum eſt quia idcirco ſe ſignificat lætū eſſe, quia
ſanctorum neceſſitatibus vtenſilia miniſtrabat, vnde plus
gaudet, certus ex hoc quia obſequeretur & mandatis eius
quem conſtat eſſe potiorem. ¶Quapropter multā fiduciam
habens in Chriſto imperādi tibi quod ad rem pertinet, pro-
pter charitatē magis deprecor, cum talis ſis ſicut Paulus ſe-
nex, nunc autem & vinctus Chriſti Ieſu.) Quantum ratio
exigebat, dignum erat imperare diſcipulum magiſtrum, &
fiducia apoſtolicæ authoritatis: ſed quia vir bonus erat Phi
lemon, per affectū illum prouocat obaudire, quaſi coæuum
ætatis, & vinctum Chriſti Ieſu, id eſt, obligatū negociis do-
minicis, vel propter nomē eius ſubiectum vinculis, ſicut e-
rant & ipſi apoſtoli. Tales enim fuerunt Iudas & Syleas, qui
cum ex plebe eſſent primores inter fratres, obligauerāt ſe-
B metipſos dominicis actibus, vt vnà cum apoſtolis coagoni-
zarent propter fidem dei. vnde Syleas particeps laborum
inuenitur Apoſtoli. ¶Obſecro te de meo filio, quem genui
in vinculis Oneſimo quondam tibi inutilem, nunc vero ti-
bi mihíque vtilem, quem remiſi ad te. Tu autem illum iti-
dem ſicut mea viſcera ſuſcipe, quem ego volueram apud me-
metipſum retinere, vt pro te mihi miniſtraret in vinculis
euangelij: ſed contra tuum conſilium nihil volui facere,
vt non velut ex neceſſitate bonum tuum eſſet, ſed volun-
tarium.) Non magnum eſt humilem inclinare ſe, laudabi-
le verò ſublimem virum humiliare ſe. Ideo Apoſtolus ro-
gat eum cui imperandi habet poteſtatem, vt in omnibus for
ma ſit ad profectum meritorū. Oneſimum ergo profugum
decurrentem ad diuinū auxilium, cum eſſet in cuſtodia vr-
bis Romæ, baptizauit Apoſtolus videns in illo vtilitatis
ſpem. Quem ſic commendat, vt ſuum animum in illo ſignifi
cet idoneū ex inutili factū tam ſecularib⁹ quàm diuinis ob-
ſequiis. ¶Forſitan enim idcirco receſſit ad horam, vt æter-
C num illum reciperes, non iam velut ſeruum, ſed pro ſeruo
dilectiſſimum fratrem, maximè mihi: quanto autem magis
tibi & in carne & in domino?) Oneſimus offenſo domino
proprio confugit longa peregrinatione ad Apoſtolum, vt
oſtēderet ſe nō ad hoc receſſiſſe, vt delicti eſſet obnoxius,
ſed vt obliteratis peccatis vtilis reuerteretur, intantum vt
non ſolum domino ſuo æqualis fieret meritis, ſed ipſi ma-
giſtro frater. Et ne Philemon aliquod, vt aſſolet, quaſi do-
minus aduerſum ſeruum faſtidium inflationis pateretur, hu
miliat illum, cum dicit illum fratrem & in carne & in domi-
no: vt ſublata humanæ conditionis cauſa, quia omnes ex v-
no ſumus Adam, fratres nos cognoſcamus, maxime cum fi-
des accedit media, quæ omnem ſuperbiam amputat. ¶Si er-
go habes me ſocium, aſſume illum ſicut me.) Tantum ſe af-
fectum habere circa Oneſimum oſtendit, vt tunc Philemo-
nem, quem ſuperius laudat, participem ſuum dicat, ſi iſtum
ſic ſuſceperit ſicut Apoſtolum. Hoc eſt enim quod dixit Sa Eccli 10.
lomon: Seruo ſapienti liberi ſeruient. Quod dictum terro-
ri eſt Philemoni, vt ſaltem vel hac cauſa aſſumeret eum, ſi
D charitate flecti non poſſet. ¶Sin autem aliquid læſit te, aut
debitor eſt, hoc mihi imputa.) Nunc excuſationem iracun-
diæ conuellit, ne forte ſic læſum ſe eſſe ab eo quereretur, vt
illi ignoſcendum minime videretur. Quod ſi eſſet, ſibi im-
putandum dicit, per quem regni cœlorum hæredes futuri
ſunt qui ante peccauerunt. ¶Ego Paulus ſcripſi mea manu,
ego reddam, vt nō dicam tibi quod etiam teipſum mihi de-
bes.) Siqua offenſa eſt Oneſimi, cautionem ſuam teſtatur
eſſe idoneam, vt pro illo ſatisfaciat. Et vt verum loquatur,
ſuberigit ſe & dicit, quia minus ab illo exigit quàm debere
probatur. In ſeruo enim cogitur ſatisfacere qui ſeipſum de-
bito onerat. ¶Ita frater ſic ego te fruar in domino, refoue
viſcera mea in Chriſto. Fiduciam habens obauditionis tuæ
ſcripſi tibi, ſciens quia ſuper quàm dico facies.) Modo blan
ditur, vt obauditio eius voluntaria ſit, vt poſſit fructum ha-
bere. Sic enim prouocat eum, vt amplius faciat quàm poſtu
latur ab eo. Solet enim fieri, vt qui videt bene de ſe ſentiri.

meliorem ſe prębeat. ¶Simul autem prępara mihi hoſpitiū. ſpero enim quod per orationes veſtras donabor vobis.) Vt ſolicitiorem illum faciat, & magis obediat, venturum ſe eſſe illis ſignificat. Solent enim abſentes conteni. Et vt quid Apoſtolus hic adhuc eſſe non dedignatur, qui ſemper tædia paſſus eſt & exitia, cædes, perſecutiones, ac vincula, & cuius requies nō erat niſi in ſolo Chriſto? Sed ꝓpter profectū credentiū, vt & inimicos crucis Chriſti contunderet, ad dei gloriam augmentandam carnem ſuam paſſionibus offerebat, vt animæ ſuæ & corpori coronas immortalitatis acquireret. ¶Salutat te Epaphras cōcaptiuus meus in Chriſto Ieſu, Marcus, Ariſtarchus, Demas, Lucas, adiutores mei.) Hos omnes participes gloriæ ſuæ teſtatur. ¶Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum ſpiritu veſtro. Amen.) Hæc ſubſcriptio Apoſtoli eſt confirmantis epiſtolam miſſam.

Diui Ambroſij B

MEDIOLANENSIS EPISCOpi *commentarii in epiſtolam beati Pauli ad Hebræos.*

PRAEFATIO.

Paulus quo conſilio ſuæ gēti ſcripſerit.

QVa ratione, quóve conſilio ſcripſerit beatus Paulus genti ſuæ populo Hebræorum, ex ipſius verbis deprehenditur, Timuit eis ne ſuperati tentationibus, ad infidelitatem relaberētur. Nulla enim gens obſtinatioribus animis repugnabat euangelio Chriſti, quàm Iudæorum, qui beato Paulo erant infenſiſſimi, quòd ſe gentium apoſtolum profiteretur, quas Iudæi vt prophanas & impias abominabantur: quódque legem Moſaicam, quam illi ſacroſanctam habebant, & euangelij vice per vniuerſum orbem ſpargi cupiebant, antiquare videretur, adeò vt eſſent inter hos quoque qui Chriſti doctrinam receperant, qui putarent legis obſeruationem cum euangelio miſcendam. Hieroſolymis igitur qui crediderant, variis calamitatibus afficiebantur ab iis qui reſiſtebant euanglio. nam penes hos erat publica authoritas: coniiciebantur in vincula, cædebantur, diripiebantur illorum bona. Hos itaque conſolatur Paulus partim exemplo veterum ſanctorum, quorum plerique ſimilibus, aut grauioribus calamitatibus exerciti ſunt, quò virtus illorum eſſet exploratior, ſpectatiórque, ac præcipuè exēplo Chriſti: partim ſpe præmij cœleſtis. Deinde declarat, coruſcante iam euangelio Chriſti, ceſſaſſe vmbras legis Moſaicę, multa repetens ex veteri teſtamento, & ad Chriſtum accommodās. Docet non ex obſeruatione legis, ad tempus datæ & imperfectæ, ſperandam eſſe ſalutem, ſed ex fide, qua veteres, etiam illi probatæ ſanctimoniæ viri, quorū memoria Iudæis erat ſacroſancta, deo potiſſimum placuiſſent. Tandem tradit præcepta quædam ad patientiam & mores Chriſtianos facientia. Quare autem Apoſtolus morem ſuum peculiarē ſcribendi & phraſin non ſeruarit, vel nominis ſui, vel apoſtolatus dignitatem ſubticuerit, conſpicuum eſt: vt ad eos qui ex circuncisione crediderant, quaſi gentium apoſtolus & non Hebræorum, ſciens quoque horum faſtum, ſuam humilitatem exhibens, officium ſuum noluit oſtentare. Sunt qui aiunt Paulū hanc epiſtolam ſacra lingua ſcripſiſſe & miſiſſe.

Ex fide ſed euangelica, non lege, ſperandam ſalutem. (margin: Ex ſide ſed euangelica, noſtrā pēdere ſalutem.)

Nomen cur nō ꝓſcripſerit.

C D

CAPVT PRIMVM.

Paulus cur Hebręis ſcripſerit.

MVltiſarie & multis modis olim deus loquens patribus in prophetis.) Tota intentio beati Pauli apoſtoli fuit in hac epiſtola, Hebræos, id eſt, gentem ſuam, ad Chriſti conuocare fidem, eminentiámque gratiæ, quę per filium data eſt à legalibus diſcernere vmbris, quæ angelicis miniſtrationibus exhibitæ fuerunt. A Idcirco primò poſuit prophetas diuerſis modis patribus locutos eſſe, dicens: Multiſariè multíſque modis olim deus locutus eſt patribus in prophetis, ſignificans quod alibi dictum eſt, Ego enim viſiones multiplicaui, & in manib' prophetarū adſimilatus ſum. Proin de non ſecundū hoc ſolū eminentia noui teſtamenti declaratur, quia patribus quidem prophetę miſſi ſunt, nobis autē filius. Sed etiā quod prophetarum vel patriarcharū nemo niſi in ſimilitudine vidit deū, filium verò vnigenitum incarnatum eſſe, atque in ea carne viſum conſtat, qua idem homo à verbo dei ſuſceptus vnigenitus eſt filius dei. Ideo mox addidit: ¶Nouiſſime diebus iſtis locutus eſt nobis in filio.) Dicendo enim, In filio, tantum valet quaſi diceret, per filium ſuum, quia In præpoſitio, pro Per accipitur, ſicut multis in locis ſuarum epiſtolarum inuenitur his præpoſitionibus indifferēter vti. Tacuit adhuc de Chriſti nomine, quia plurimos illorum ſciebat negaſſe Chriſtum filium dei eſſe. Non enim dixit, Chriſtus locutus eſt: quamuis ipſum locutum conſtet eſſe. Ita necdum Iudæos aperto nomine tetigit. Nam fermè omnes quibus prophetæ locuti ſunt, malignos eſſe nefarióſque conſtabat. Et necdum de iſtis, rationem mouere voluit: ſed interim generali ſermone de muneribus diſputat, quæ illis diuina largitate donabantur. ¶Quem conſtituit hæredem vniuerſorum.) Quid eſt, quem conſtituit hæredem vniuerſorū? Hic incarnatum dicit filium, de quo ſuperius locutus eſt: ſicut etiam de eo in ſecundo legitur pſalmo, Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Non iam portio domini tantum Iacob, & ſors eius Iſrael, ſed omnes prorſus nationes. Hoc eſt, hunc filium dominum cōſtituit vniuerſorum. Hæredis autem vtitur nomine: vt duo quædā per hoc adſtruat & oſtendat: quod proprius ſit filius, & quod dominationis illi nulla contingat amiſſio. Hæredem autem omnium dicit, id eſt, mundi totius: deinde ad altiora ſermonem conuertit, dicens: ¶Per quem fecit & ſecula.) Vt oſtenderet eundem nouiſſimis diebus veniſſe in mūdum, per quem fecit & mundum: magnitudinem eius oſtendens, qui fuit noui teſtamenti lator & auctor. Poſt hæc quibuſdam gradibus dignanter vtens, peruenit ad id quod omnibus iſtis quæ ſupra dixit, multò maius eſt, & inſinuit, dicens: ¶Qui eſt ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ eius.) Vbique quidem religioſo nobis opus eſt intellectu: maxime autem vbi de deo vel loquimur, vel audimus. Quoniam neque ad loquendum dignè de deo lingua ſufficit, neque ad percipiendum præualet intellectus. Oportet enim vbi vel ſermo deficit, vel cogitatio explicari de deo non poterit, tunc magis glorificare nos deum, quod talem deum habemus: qui & intellectum tranſcendit, & cogitationis intuitum. Merito ſplēdorem eum dixit glorię, vt pote qui ipſum ſciebat dicentem: Ego ſum lux mundi. Oſtendens enim lumen de lumine, ſicut deum de deo eſſe, animáſque noſtras illuminantem: & patrem nobis inſinuantem. Per ſplendorem quippe vnitatem declarauit eſſentiæ cum deo patre, & mirabili modo ſic vnam ſubſtantiam oſtendit: vt duas perſonas aperiret in gloria & ſplendore. Vnde etiam ſubiūgit: ¶Qui eſt figura ſubſtātiæ eius.) Figura quippe altera eſt ab eo, cuius refert formam. Altera autem non in omnibus, ſed ſecūdum perſonam. Nam & hic figura, æqualitatis omnino præbet indicium ad illud cuius figura oſtenditur: & ſuſpicionem vel paruæ diſſimilitudinis proculdubio non recipit. Hic enim figuram dixit, quod alio loco formam nominat, vbi ait: Qui cum in forma dei eſſet. Forma videlicet vel figura vnā declarat eſſentiæ æqualitatem. Sequitur: ¶Portans omnia verbo virtutis ſuæ.) Portans, id eſt, gubernās omnia eo verbo virtutis ſuę, per quod fecit omnia. Non enim minus eſt gubernare mūdum, quàm creare. Nam in creando quidem, ex nihilo rerum ſubſtantię productæ ſunt: in gubernando verò ea quę facta ſunt, ne ad nihilum redeant, continentur. Ergo dum hæc omnia reguntur, & adinuicem ſibi repugnantia, coaptantur, magnum & valde mirabile plurimæque virtutis dei indicium declaratur. Poſt hanc diuinæ maieſtatis in filio claritatem, ad humilia incarnationis deſcendit, dicens. ¶Purgationem peccatorum faciens.) Duo quædam ſignificans, id eſt, curam noſtri generis, in eo quod ait: portans omnia verbo virtutis ſuæ.

Oſeæ.12.

Art. eminentiam noui teſtamenti.

ἐν pro διὰ

B

Pſalm.2.

Chriſt' filius, eóque hæres.

C

ἀπαύγασμα

ἀπαύγασμα Ioan.8.

D

χαρακτὴρ.

Figura hic vt forma æqualitatem indicat.

Philip.2.

Quod

A Qood verò adiunxit purgationem peccatorum faciens, id eſt, peccata noſtra mundat. In bis duobus maxime Apoſtolum gloriari videmus, quòd hæc per filium nobis allara eſſe demonſtrat. Et cum nos commonuiſſet crucis & paſſionis einſdem filij, per quæ nobis purgatio peccatorum miniſtrata eſt, confeſtim de reſurrectione atque aſcenſióne eius inſtituit nos ad cœleſtia erigere, & intueri inenarrabilem eius gloriam. ait enim, ¶Sedet ad dexteram maieſtatis eius,
Dextera q^d in excelſis.) Per dexteram, non deum corporaliter deformauit, ſed magnitudinem demonſtrauit honoris. Dum di-
In excelſis xit, in excelſis, oſtendit eum omnibus altiorem & ſuperemi nentem eſſe, qui etiam vſque ad ipſum peruenit ſolium paternæ claritatis. Sicut enim pater in excelſis eſt, ſic & filius. Conſeſſus enim nihil demonſtrat aliud niſi honoris æqualitatem. Si enim minorationem vellet oſtendere, nunquam diceret, à dextris: ſed potius, à ſiniſtris eum ſedere. Adhuc excellentiam eiuſdem filij oſtendere adgreſſus eſt, dum dicit: ¶Tantò melior angelis effectus, quantò differentius præ il
Angeli miniſtri, filius hæres. lis nomen hæreditauit.) Angeli ſunt miniſtri & ſamuli: ille
B quidem filius & hæres. Tantò, inquit, melior angelis effectus. Hoc eſt, honorabilior atque præclarior, quâtò melius hæreditauit nomen. Sequitur, ¶Cui enim dixit aliquando
Pſalm. 2. angelorũ, Filius meus es tu, ego hodie genui te? Et rurſum:
2. Reg. 7. Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium.) Hoc enim abſque vlla dubitatione de incarnatione filij dicitur. Ideo verbum futuri temporis poſuit, Ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filiũ. Quòd vero dixit, filius meus es tu, ego hodie genui te: apertè manifeſtat quod idem de quo ait, Ero ei in patrẽ, ex ipſa eſſentia patris ſit genitus. Ideo pręſenti tempore poſuit hodie: quia deo nihil præteritum aut futurum eſt, ſed ſemper præſentia cuncta. Poteſt enim & ſecundum carnem hoc accipi dictum: quia caro communicat altioribus, ſicut & diuinitas humilibus communicare dignata eſt. Hoc itaque loco perſpicue duas naturas in Chriſto oſtendit. Hæc verò ad ſalutis noſtræ exempla referamus. Si enim ipſe cum deus eſſet & dominus, deíque filius, nõ reſpuit formam ſerui ſuſcipere: multò amplius nos oportet cũcta per-
C ficere, quę iuſſa ſunt nobis, & humilia quęque tolerare. Re-
Lucæ. 17. cordemur dominum dicentem: Cum feceritis omnia: dicite, quoniam inutiles ſerui ſumus. ¶Et cum iterum introdu-
Pſalm. 96. cit primogenitum in orbem terrarum dicit: Et adorẽt eum
Introitus & exitus quid. omnes angeli dei.) Paulus autem introitum Chriſti vocat aſſumptionem carnis: de qua ipſe dominus in euangelio ait, Exiui à patre, & veni in mundum. Hoc loco Chriſtus incarnationem ſuam exitum vocat: quam Paulus hic introitum nominat. Quærendum eſt quare vnam rem diuerſis nominibus Chriſtus & Paulus nominare voluerint. Significationes quidem dictorum manifeſtę ſunt, & ſecundum quid, alterutrum dicatur, apparet. Chriſtus quidem meritò exi-
Confirmat homœoſi. tum vocat: foris enim eramus à deo, ſicut qui ſunt extra regales aulas in vinculis colligati, & qui habent apud regem pro culpis offenſam, huiuſmodi quippe à regali aula foris excluſi ſunt. Qui enim voluerit iſtis veniam impetrare, nõ primũ ipſos in aulã regis inducit, ſed ipſe foras egreditur, ibique cum eis communicat ſermocinandi negocium, vſque
D dum eos correctos reddat, & dignos efficiat, quo regis vultui repræſentari mereantur. Sic etiam Chriſtus efficit. Egreſſus quippe ad nos, hoc eſt, carnem ſumens, & conlocutus nobiſcum præcepta nobis intonuit. Et ſic nos à peccatis emundans, & ad deum conuertens, in aulam regalem velut aduocatus optimus introducens. Propterea ergo exitum vocat ſuæ incarnationis aduentum. Paulus autẽ introi-
Elegãs metaphora. tum nominat ex metaphora hæreditantium, & ius dominandi in aliqua poſſeſſione ſumentium. Dicendo enim, Iterum introducit primogenitum in orbem terrarum, hoc ſignificat, cum ei committit orbem terrarum. Tunc enim totum orbem poſſedit, cum ab vniuerſis eſt agnitus. ¶Et adorent eum omnes angeli dei.) Ad altiora quædam eleuãs mentem noſtram, vt ſciamus illum qui carne indutus eſt, & paſſus eſt pro nobis, ab angelis adoratũ. Vt diſcerneret autẽ maieſtatem filij ab angelorum miniſtratione, mox ſequutus adiun-
Pſalm. 103. xit: ¶Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis.) Non enim ſolos angelos hoc ſermone ſigni-

A cat, ſed omnes virtutes miniſterijs ſupernis fungẽtes. Sciendum eſt enim quod angelus, nomen eſt officij, non naturæ. Qui etiam ſemper ſunt ſpiritus: ſed non ſemper angeli vocari poſſunt. Quæris huius naturæ nomẽ? ſpiritus eſt. Quæris officij? Angelus. Ex eo quod eſt, eſt ſpiritus: ex eo quod agit, angelus, quia angelus Græcè, nuncius Latinè dicitur. Sicut homo nomen naturæ, miles verò nomen officij, ſic e- Cõfirmat ſimili.
nim qui erant iam ſpiritus conditi à creatore deo, facit eos angelos mittendo eos nũciare quod iuſſerit. ¶Et miniſtros ſuos, flammam ignis.) Legimus apparuiſſe ignem in Rubo. Leuit. 10.
Legimus etiam miſſum ignem deſuper apoſtolos, & impleſſe quod præceptum erat illis. Poteſt dici, quãdo leuia nunciare mittuntur, angelos eſſe: quando ad vindictam mittuntur, miniſtros eſſe, id eſt, ignem ardentem. Sunt etiam hæc Quo differat angelus & miniſter.
officia in eccleſia præſenti. Nam prędicatores ſancti, quando ſpiritualia prædicant, & gaudia regni dei annunciant: angeli dicuntur. Quando verò terrorem gehennæ ignis prædicant, miniſtri ſunt: vt terreant peccatores comminatione ignis illius qui nunquam extinguetur. ¶Ad filium autem,
B Thronus tuus deus in ſeculum ſeculi: virga æquitatis, vir- Pſalm. 44.
ga regni tui.) Hic de eo dicit, qui ſecundum carnem eſt, de quo etiam ipſe dominus in euangelio ait: Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio: vt omnes hono- Ioan 5.
rificent filium. Et paulò poſt, Poteſtatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis eſt. Hic enim thronus dei, ad iudicium pertinet futurum. In quo forma hominis videbitur, iudex viuorum & mortuorum, & quo iudicio omnia veraciter Chriſtus moderatur, examinat, atque iudicãt. In ſeculum ſeculi ait, quia nouiſſimũ iudicium inter bonos & malos externa diſcretione ſtabit, eo ipſo teſtante in euangelio, qui iudicaturus eſt. Tunc, inquit, ibunt hi in ignem æternum, iu- Matth. 24.
ſti autem in vitam æternam. ¶Virga æquitatis, virga regni tui.) Virgam verò regulam diuinæ ſignificat æquitatis, quæ Virga æquitatis.
veraciter recta dicitur, quia nulla prauitate curuatur. Virga iſta iuſtos regit, impios percutit. Hæc virga nempe fortitudo inuicta eſt, & æquitatis rectiſſima atque inflexibi- σκῆπτρον.
lis diſciplina. Hæc enim virga regij honoris inſigne ſce-
C ptrum dicebatur antiquitus, deſignans in ea virtutem, regẽ, dominum ſaluatorem. ¶Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem.) Ipſa eſt virga recta amare æquitatem, odiſſe nequi- Virgę huius officium.
tiam. Nemo enim perfecte diligit iuſtitiam, niſi qui & actus peſſimos abominatur: quia veritatis amor, odium eſt falſitatis. Sed huic amori bonitatis, & odio iniquitatis, quæ præ- χρίσμα.
mia ſint reddita, ſubter exponit, dicens. ¶Propterea vnxit te deus, deus tuus.) Vnctus Chriſtus, & regem ſignificat, & ſacerdotem, quia dignitates iſtæ ſumebantur per ſacratiſſimas vnctiones. Nam & ipſum nomen Chriſti, à ſancto chriſmate vocatur. Sed in illa natura vnctus dicitur, quia diſpenſatione & natus & mortuus, & reſurrexiſſe veraciter Chriſtus dicitur. Cæterum diuinitas eius nullo munere, nullo honore indiguit adiuuari. Repetitio autem iſta qua dicit deus, deus, præconium magnæ dilectionis oſtendit. ¶Oleo exultationis præ participibus tuis.) Duplici modo vnctionẽ illam ſanctam proueniſſe ſignificat. Oleum lętitiæ eſt pecca- Oleũ lætitię
ti maculam non habere. Vnde ſe conſcientia ſemper exhila-
D rat: quando nulla recordationis aſperitate mordetur. ¶Præ participibus tuis.) In filiis hominũ dicit: quos & ipſe in euan Pſalm. 18.
gelio fratres appellat. Ideo antẽ dictum eſt: Præ participib⁹ Ioan. 20.
tuis, quoniam hanc benedictionem ſupra omne humanum genus, ſiue reges, ſiue ſacerdotes in veteri teſtamẽto, etiam apoſtolos & martyres in nouo agnoſcitur accepiſſe: vt vnctus ſingulariter cęteros vngere debuiſſet. In illo enim fons benedictiõis, prout ipſi viſum fuerit, per vniuerſos electos competenter emanat. Sed hæc omnia carni conueniunt, cui perfectiſſimum & glorioſiſſimum verbum vnitum eſt pro ſalute ſanctorum. Hoc vnguentum in alio dicitur pſalmo deſcendiſſe in barbam, barbam Aaron: vſque in oram veſtimenti eius. Et paulopoſt: Quoniam illic mandauit dominus benedictionem: & vitam vſque in ſeculum. Poſt hu- Pſalm. 132.
manitatis eius igitur excellentiam iterum ad æternitatem diuinæ in eodem filio dei naturæ conuertit ſe Apoſtolus, teſtimonia alterius pſalmi inducens. ait enim, ¶Et tu domine in principio terram fundaſti: & opera manuum tuarum ſunt cœli.)

cœli.) Cum dicit, in principio terram tu fundaſti domine, A oſtēdis quod à ſanis mētibus nō poteſt abnegari: quia creator à creaturis ſuis ſine aliquo cognoſcitur extitiſſe initio. (In Arianos.) ¶ Et opera manunm tuarum ſunt cœli.) Hic manum virtutem iuſſionis dei debemus accipere. Alio enim loco dicitur, Quoniam ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. (Pſal. 148. Man⁹ nomi ne quid.) ¶ Ipſi peribunt, tu autem permanes.) Pereunt enim ab eo quod ſunt, dum immutantur in melius creaturæ. Tu autem permanes. vt ſicut æternitatem domini oſtendit antequā crearet omnia, ſic poſt cœlos mutatos ipſum diceret in maieſtatis ſuæ gloria permanere. ¶ Et omnes vt veſtimentū veteraſcēt.) Ipſum enim veteraſcit, quod veſtis more, morte conſumitur: ſicut caro humana, quæ tamen in melius reſurrectione immutabitur. addidit, ¶ Et velut amictum mutabis eos: & mutabuntur.) His verbis forſitan cœlorum mutationem propheta intelligi voluit, qui ſimiliter vt cętera elementa commutantur, ſicut in alio legitur propheta: Et erit cœlum nouū, & terra noua. (Eſaiæ 66.) Vt facta domini oſtenderet iam ſub æternitate menſura, dicit: Mutabis eos, & mutabuntur: B quia nunquam erunt ad hoc corruptibile redituri. ¶ Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient.) Immutationem eiuſdē naturæ deſignat, ipſe verò idem eſt quod eſt, veluti Moyſi famulo ſuo dixit, Ego ſum qui ſum. (Exod. 3.) Sic iſtis tribus verſibus commutatio creaturarum, & æternitas domini mirabili breuitate deſcriptæ ſunt: poſt maieſtatem diuinæ æternitatis in filio, iterum beatus Apoſtolus ad humanitatis eiuſdem glorificationem ſermonem direxit, dicens: ¶ Ad quem enim angelorum dixit aliquando: Sede à dextris meis?) (Pſalm. 109.) Victori filio, & per ſanctam incarnationem totius mundi triumphatori, poſt reſurrectionis gloriam honorabilis conſeſſus paternæ maieſtatis offertur: vt per hunc ſitum, ſuſceptę humanitatis gloria declaretur: quę nemini angelorum deferri debuit. ¶ Quoadusque ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.) Per pedes enim domini ſtabilitas ęternæ ſignificatur: vbi ille tanquam veſtigiis poſitus omnipotentiæ ſuę virtute conſiſtit. His pedibus conſtat eſſe ſubdendos qui quotidie vitiorum contrarietate derelicta reuertuntur ad dominum, & tanquam ſcabellū pedibus, ita eius prædicationibus inclinantur. (Nouē hoc.) C Sine dubio de illis inimicis dicitur, qui conuerſi ad dexteram collocātur. Non enim hic aduerbium quouſque, alicuius finem temporis deſignat, ſed ęternitatis potentiam demōſtrat. Nōnne omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus, in miniſterium miſſi propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis?) Quid miraris ſi filio miniſterium exhibent angeli, quum etiam noſtræ ſalutis miniſtros eos conſtet effectos? Mentes eorum ad quos loquitur, ſubleuare volens, dicit angelorum functiones humanæ ſalutis cauſa à domino directas eſſe. Filius verò ſicut dominus ſaluat: iſti vero ſicut ſerui ſaluti prædeſtinatorum deſeruiunt. Cuius rei pleni ſunt veteris teſtamēti vel noui vbique libri. Nam & paſtoribus angeli euangelizauerunt, & angelum legimus ad virginem Mariam miſſum: & in reſurrectione domini angeli mulieribus apparuerunt, & alia multa in diuinis leguntur ſcripturis. (Lucæ. 2. Matth. 28. Ioan. 20.) Intelligite igitur nunc, quantus honor nobis exiſtit, ad quos ſicut ad amicos, ita miniſtros angelos ſuos D deſtinat deus. His ita introductis de angelorum miniſterio, per quos etiam & ipſa lex miniſtrata eſt, mox ſubiungit de excellentia gratiæ, quę per dei filium nobis allata eſt, dicens:

CAPVT SECVNDVM.

PRopterea abundantius oportet obſeruare nos ea quæ audiuimus, ne forte pereffluamus.) Quare abundantius dixit? hoc eſt, magis quàm quod in lege ſolebamus audire. Hortatur itaque eos diligentius iis intendere quæ per dei filium audierūt, quàm eis quæ per angelos dicta ſunt: more ſuo ſuam illis coniungens perſonam: in eo quod dixit, audiuimus, atque pereffluamus, nolens ab auditis per inania effluere audientium ſenſus: quod etiam ſequentibus verbis plenius explicauit, dicendo: Si enim qui per angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia accepit iuſtam mercedis retributionem.) Quid eſt, factus eſt firmus? videlicet verus, A tanquam diceret, fidelis in opportuno tempore, volens intelligi eam quæ per angelos data eſt lex, ſuo tempore firmiter cuſtodiendam. Nam legem per angelos datam eſſe, plurimis oſtenditur in locis: attamen non cuſtodientem, iuſtam mercedis retributionem accepiſſe teſtatur. Quare dixit mercedis retributionem? Merces enim in bonis poni ſolet: ſed iſte Apoſtoli eſt mos, vt non magnam verborum habeat rationem, ſed indifferenter quæ vel in bono dicuntur, vel quę in malo, pro alterutro ponere: ſicut alibi dixit, In captiuitatem redigentes omnem ſenſum, ad obediēdum Chriſto. (Merces pro qualitate meriti rependit. 2. Corin. 10.) & hic mercedis retributionem pro ſupplicio poſuit. ¶ Et quomodo nos effugiemus, ſi tantam neglexerimus ſalutem?) Per hæc verba ſignificat, quia non erat tanta ſalus in veteri teſtamēto, quanta eſt in gratia dei quam dei filius nobis attulit. Non enim nobis nunc ſicut illis terrę diuiſiones, ſed cœli gratiam promiſit deus. (Leui. 26.) Non vindictam de terrenis hoſtibus, ſed de ſpiritalibus conceſſit. Non vitā fœliciter tēporalem, ſed perpetuam æternaliter beatā donauit. Hæc quippe omnia breuiter intimauit, dicēs: Si tantam neglexerimus B ſalutem. Deinde ſupereminentiam eorū quæ per dei filium dicta ſunt, adiunxit: ¶ Quæ cum initium accepiſſet enarrari per dominum. ¶ Nō enim hæc quæ dicimus, ab hominibus, vel etiam ab angelis nobis allata ſunt: ſed ipſe filius vnigenitus nobis impartiuit. ¶ Ab eis qui audierunt, in nos confirmata eſt.) Quid eſt confirmata eſt? credita eſt, atque perfecta, quia ſalus quæ per eundem filium nobis data eſt, perpetua manet in æternum. ¶ Hoc idem etiam conteſtante deo ſignis & portentis, & variis virtutibus, & ſpiritus ſancti diſtributionibus.) Affluentiam ſignificās gratiarum, quæ non erat apud antiquos, quæ fuit data poſtquam glorificatus eſt Ieſus. Teſtatur hoc euangeliſta, vbi ait: Nondum erat ſpiritus datus: quia Ieſus nondum erat glorificatus. (Ioan 7.) Quod verò addidit: ¶ Secundum voluntatem ſuam.) Diuinæ voluntati atque eius conſilio cuncta cōtribuit: ne quis in ſuis meritis cōfideret, quaſi diceret: Ipſe nouit quid cuique proſit, vel cui quid ſit accōmodum: quapropter ipſe gratiā vnicuique ſecundum ſuæ volūtatis præſcientiam contulit. C Sequitur, ¶ Non enim angelis ſubiecit deus orbē terræ futurū de quo loquimur.) Non enim ſalutem noſtram, quæ in nouiſſimo tempore facta eſt in orbe terræ, angelis ſubiecit, quæ à prophetis futura eſſe olim prædicta eſt, ſed filio ſuo, ad quē vox paterna (ſicut ſuperius demonſtratū eſt) ſonuit: Filius meus es tu: ego hodie genui te. (Pſalm. 2.) Poſtula à me, & dabo tibi gētes hæreditatem tuam. & hoc propheticis confirmat exemplis, dicens: ¶ Teſtatus eſt in quodam loco quis dicēs.) Cur non hic nomen prophetæ poſuit, ſed abſcōdit? Facit hoc etiam in aliis teſtimōiis ſicut ſupra dictum eſt. Exiſtimo non abſcondentis affectu, ſed oſtendētis intuitu, eos multam haberę ſciētiam ſcripturarum, vt nec opus haberet nomen poſuiſſe dicētis: veluti diceret manifeſta ſe & in promptu conſtituta inducere teſtimonia. ¶ Quid eſt homo quòd memor es eius, aut filius hominis quoniam viſitas eum?) (Pſalm. 8.) Quid eſt homo? cum deſpectu pronunciandum eſt, id eſt fragilis & caducus Adæ ſequax, qui in veteri ſit peccato generali prauitate D deuinctus. Huius memor eſt dominus, quando ei peccata dimittit, & miſericordiæ ſuæ dona largitur. ¶ Aut filius hominis, quoniam viſitas eum?) Huic iam voci aſſurgendum eſt, quòd dominum ſignificat ſaluatorem: quia non vt cæteri mortales, ex duobus hominibus natus eſt, ſed ex ſpiritu ſancto, & beatæ Mariæ ſemper virginis vtero tāquam ſponſus glorioſus de thalamo ſuo proceſſit. Et conſidera quòd ſuperius dixit, memor es: ſubiecit autem, viſitas. Memor fuit, cum patriarchis de cœlo miſertus eſt. Viſitauit, cum verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. (Ioan. 1. Domini viſitatio à ſimil.) Nam viſitare dicitur, quādo medicus ad infirmos ingreditur, quod in aduētu domini reuera conſtat impletum. ¶ Minuiſti eum paulò minus ab angelis: gloria & honore coronaſti eum.) Hinc iam domini ſaluatoris humilitas narratur & gloria. Minoratus eſt enim non neceſſitate miniſtratoria, ſed pietatis ſuæ ſpontanea voluntate: ſicut Apoſtolus ait: Semetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens. (Philip. 2.) Sequitur, ¶ Paulo minus ab angelis.) Qui crucem pro omnium ſalute ſuſcepit, ex ea ſiquidem parte creator angelorum minor factus eſt angelis.

βραχύ τι. lis. Bene autem dixit, Paulo minus, quia etſi mortale corpus A
aſſumpſit, tamen peccatum non habuit. Gloria & honore co
ronatus eſt, cum poſt reſurrectionem nimis mirabilem, mun
di credulitatem deus in eo quòd homo factus eſt, exaltatus
accepit. Gloria coronatus eſt in reſurrectione & aſcenſio-
ne, & honore in confeſſione paternæ maieſtatis. ¶ Et conſti
tuiſti eum ſuper opera manuum tuarũ, omnia ſubieciſti ſub
pedibus eius.) Superius de gloria eius & honore narratum
eſt: nunc ponitur & poteſtas, vt cognoſcatur Chriſti domi-
ni maieſtatis perfectiſſima plenitudo. Dicendo enim ſuper
opera manuum tuarum, omnis creatura illi ſubiecta mon-
ſtratur: quia ſicut à domini opere nihil eſt exceptum, ita nec
à poteſtate Chriſti aliquid probatur eſſe diuiſum. ¶ In eo e-
nim quòd ei omnia ſubiecit, nihil dimiſit nõ ſubiectum ei.)
Dicendo enim omnia, nec terrena videtur excepiſſe, nec cœ
leſtia. Quem prius propter humilitatem carnis paulò minus
ab angelis dixerat eſſe minoratũ, poſt aſcenſionem dicit pe
dibus eius omnia fuiſſe ſubiecta, vt iſta diſtinctio & dubieta
tem titubantibus auferat, & gloriam ſuæ incarnationis oſten
dat. Sub pedibus ait, vt omnis creatura merito ipſum colat,
atque adorare videatur. ¶ Nunc autẽ necdũ videmus omnia B
ſubiecta ei.) Hoc itaque ait de non credentibus in eum: quia
necdum omnia euangelica obtinuit prædicatio. Superius di
xit nihil dimiſit ſibi non ſubiectum: & hic adſtruit necdum
omnia ſibi ſubiecta videri: quia illic vniuerſalẽ ſibi volunta
riã ſiue neceſſariã ſubiectionẽ deſignat, hic tantũ volũtariã
eorũ, qui fideliter credũt in eum. ¶ Eum autem qui modico
quàm angeli minorat' eſt, videmus Ieſum propter paſſionẽ
mortis eius gloria & honore coronatum: vt gratia dei pro
omnibus guſtaret mortem.) Hic oſtendit quia gloria & ho-
nor crux eſt Chriſti, pro qua modicum minorat' eſt ab an-
gelis, ſicut ipſe dominus eum ſemper vocat, dicens: Vt glo-
[illegible] ex collatione à maiore ad minus. rificetur filius hominis. Si ille ea quæ pro ſeruis paſſus eſt,
gloriam vocat: multò amplius tu homo quę pro domino pa
teris, tibi ad gloriam pertinere ſempiternam dubitare non
debes. Addidit, Vt gratia dei pro omnibus guſtaret mortẽ.
Ipſum verò gratiam nominat, qui pro omnium ſalute guſta-
uit mortem. Nõ enim debebatur nobis, vt filius dei pro no-
bis guſtaret mortem, ſed gratia hoc fecit. Ipſe quidem pro
omnibus mortuus eſt. Quid autem ſi non omnes credunt? Il C
le tamen quod ſuum erat impleuit. Propriè dixit, guſtauit
mortem: quia breui tempore in illa fuit, vt ea deuicta confe
ſtim reſurgeret. ¶ Decebat enim eum, propter quem omnia,
& per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat,
διὰ παθημάτων τελειῶσαι. authorem ſalutis eorum per paſſionem conſummare.) Id eſt
perficere omnium ſalutem. Per quem omnia, id eſt per eius
mortem, ſiue quę in cœlis, ſiue quæ in terris, reſtaurata ſunt:
per quem etiam & omnia creata ſunt. Vides quantum eſt in
medio nominum. Et ipſe filius, & nos filij: ille proprius, non
adoptiui. Sed ille ſaluat, & nos ſaluamur. Vides quomodo
nos & coniungit & diſcernit. Multos filios, inquit, inducens
in gloriam. Illic coniunxit, auctorem ſalutis eorum, hic diſ-
creuit. ¶ Qui enim ſanctificat, & qui ſanctificantur, ex vno
omnes.) Ecce iterum quomodo coniungit, honorans & con
ſolans, & Chriſti fratres eos nominans, ſecundum quòd ex
vno eos eſſe dicit. Deinde muniens ſermonem ſuum, & oſtẽ
dens quoniam de eo qui ſecundum carnem eſt, dixit: Qui
enim ſanctificat, inquit, hoc eſt Chriſtus: qui ſanctificantur, D
hoc eſt, nos. Intueris quantum intereſt. Ille ſanctificat, ſan-
ctificamur enim nos. Addidit, Ex vno omnes. Vn' eſt enim
deus, à quo omnia: ſed ille aliter, aliter & nos. Ille quaſi pro-
prius filius, nos verò quaſi adoptiui: attamen vnũ habemus
patrẽ deũ. Ille quaſi proprius filius ſanctificat: nos ſicut ado
ptiui ſanctificamur. ¶ Propter quam cauſam non confundi-
Pſalm. 21. tur fratres eos vocare, dicens: Nunciabo nomẽ tuum fratri-
bus meis.) In eo enim quod dixit, Nõ erubeſcit fratres eos
vocare: demonſtratur non eius naturæ eſſe fraternitas no-
ſtra, ſed miſericordiæ eius, & humilitatis multæ, qui nos fra
tres elegit ſibi: & hoc prophetico affirmat teſtimonio, ne
quaſi nouum putaretur, & non multo ante prædictum. Ait
enim: Annunciabo nomẽ tuum fratribus meis. Poſt ſacram
paſſionem & reſurrectionem dicit gloriam diuinitatis toto
orbe vulgãdam. Nunciabo enim dicit, id eſt narrari faciam:

A ſicut in euangelio mulierib' dixit: Ite dicite fratribus meis. Ioan. 20.
Fratres autem dicuntur, & qui diligunt, & qui diliguntur.
Addidit verò, ¶ In medio eccleſiæ laudabo te.) In medio
ſanctorum laus domini reſonat per eum qui ait: Confiteor ti Lucæ. 10.
bi pater cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus &
prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Laus enim domini ve-
ra, non ſolum ore, ſed etiam corde amantibus & perficien-
tibus præcepta domini narratur. ¶ Et iterum: Ego ero fidẽs Pſalm. 97.
in eum.) De ſuſcepto homine hoc dictum eſt, cuius confi-
dentiam totã in deo patre eſſe nõ dubium eſt, ſicut in euan-
gelio ipſe ait pro quibus ſupplicabat dicens: Volo pater, vt Ioan. 17.
vbi ego ſum, & iſti ſint mecum. Quos etiam vt cõfidentiam
haberent, exhortabatur dicendo: Confidite, ego vici mun- Ioan. 16.
dum. ¶ Et rurſum: Ecce ego, & pueri quos dedit mihi de'.) Eſaiæ. 8.
Hoc teſtimonium de Eſaia protulit Apoſtolus, ad Chriſtũ
& ad apoſtolos referens, quos propter innocentiam pueros Apoſtoli pueri.
nominauit, de quibus ipſe dominus ait, Sinite paruulos ve- Matth. 14.
nire ad me: talium eſt enim regnum cœlorum. ¶ Quia ergo
pueri communicauerunt carni & ſanguini, & ipſe ſimiliter
participauit iiſdem.) Hic adſtruit fraternitatẽ veram, & hu
B manitatem in Chriſto non fictam. Sicut enim pueri carne &
ſanguine conſtant, & ille participauit carni & ſanguini: vt ha
beret vnde guſtaret mortem pro puerorũ ſalute. Cuius diſ-
penſationis effectum & cauſam ſubiungens, ¶ Vt per mortẽ,
inquit, deſtrueret eum qui habebat mortis imperiũ, hoc eſt
diabolũ.) Hic admirabile quiddã demõſtrat, quia per quod
poteſtatem habuit diabolus, per hoc victus eſt. Arma quæ
fuerant illi fortia aduerſus mundum, hoc eſt, mors, per eam
illum Chriſtus percuſſit. Hic magnitudinẽ virtutis eius qui
vicit, inſinuat oſtendẽdo quãtum bonum operaretur mors.
¶ Vt liberaret, inquit, eos, qui timore mortis per totam vi-
tam obnoxij erant ſeruituti.) Quare tremitis, quare timetis
eam, quæ iam condemnata eſt? Iam terribilis non eſt, ſed o-
ptabilis, quaſi laborum finis, & requiei initium. Cur, ait, ti-
more mortis per totam vitam obnoxij erant ſeruituti? Ser-
ui ſiquidem fuerant omnes mortis: quia mortem timebant.
Necdum erãt ſoluti à timore mortis, cuius legibus teneban
tur. Nunc itaque ſancti derident eam, qui agone tranſacto,
& morte deuicta ad regnũ tranſituri ſunt. Vnde & ipſe Pau
C lus ait: Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. ¶ Nuſquã enim Philip. 1.
angelos apprehendit, ſed ſemen Abrahæ apprehendit: vnde
debuit per omnia fratribus ſimilari.) Honorat hic patriar-
cham, eóſque qui eiuſdem ſunt generis, ad quos hæc epiſto
la ſcripta eſt. Cõmemorat ergo de beneficiis dei, & de pro-
pinquitate carnali ad Chriſtum, & de promiſſione quæ data
eſt ad Abraham, Tibi & ſemini tuo dabo terram hanc. Quia Gene. 12.
ex vno omnes, id eſt, Abraham, Chriſtus ſecũdum carnem,
& illi ad quos hæc loquebatur. Quod verò ſuperius ait,
Quoniam ergo pueri communicauerunt carni & ſanguini,
& ipſe ſimiliter participauit iiſdem: exequitur amplius hũc
ſenſum, vnde participarit carnem & ſanguinẽ. Ideo ait: Non
enim quenquam angelorum apprehendit, id eſt non cuiuſli
bet angeli naturam ſuſcepit, ſed ſemen Abrahæ apprehẽdit.
Nõ enim angelis illa dignitas donata eſt, vt vna perſona dei
filius eorum naturę coniungeretur, ſed honorem hunc & di
gnitatem humanę naturæ deus dei filius contribuit, vt deus
& homo vna eſſet perſona. Quare dixit apprehendit? quia Simili docet cur dixerit ἐπιλαμβάνεται, apprehendit.
D nos quaſi recedentes ab eo, & longe fugientes inſecutus ap-
prehẽdit, & in vnam perſonam noſtræ fragilitatis naturam
ſibi contemperauit. Mira coniunctio, dum æternus & im-
mortalis mortali & temporali adunatus eſt. Quomodo ve-
rò hoc eſſet, confeſtim ſubiungit, dicens: Vnde debuit per
omnia fratrib' ſimilari. Quid eſt per omnia? id eſt, natus eſt,
educatus eſt, creuit, paſſus eſt etiam, & mortuus, vt per om-
nia ſimilis eſſet fratribus, qui huiuſmodi conditioni ſubiecti
ſunt abſque peccato. Superius enim dixit ſplendorem eum
gloriæ, & paternæ ſubſtantiæ figuram, per quem ſecula fe-
cit. Iſte tantus & tam mirabilis & tam glorioſus, tantam no-
ſtræ ſalutis curam habuit, vt frater noſter in omnibus fieret.
Propter hoc, angelos quodammodo reliquit, aliáſque cœ-
lorum virtutes, vt nos apprehenderet ouem perditam, paſ-
ſione ſua inuentam, & humeris impoſitam reportaret ad cœ
leſtia regna. Hic verò tantus & talis ſacerdos noſter voluit Lucæ. 15.

apud

apud patrem ſeipſum offerre pro nobis. Proinde ſecutus eſt A
& inſert: ¶ Vt miſericors fieret & fidelis pontifex ad deum,
vt repropitiaret delicta populi.) Non itaque alia fuit cauſa
illi per omnia fratribus aſſimilari, niſi vt fidelis pontifex eſ-
ſet in nobis, noſtríſque propitiaret peccatis. Non eſt altera
totius huius mirandę diſpẽſationis cauſa, quàm hæc ſola. Vi
dit quippe humanum genus humi iacens, peccatorum vin-
culis ligatum, mortis obnoxium, tyrannidi, & miſertus eſt
1. Corin. 4. eius, ſicut fidelis pontifex: fidelis dicit, hoc eſt, verus & po-
Sacerdotis peculiaris fũctio. tens. Miniſterium ſcilicet ſacerdotis eſt, fidelem eſſe, vt poſ
ſit eos quorum eſt ſacerdos, liberare à peccatis. Proinde de
eius potẽtia ſubſecutus adiunxit. ¶ In eo enim in quo paſſus
eſt ipſe & tentatus, poteos eſt & eis qui tentantur, auxiliari.)
In eo, id eſt homine in quo paſſus eſt, potens eſt vinctos libe
rare, tentatóſque adiuuare, ne vincãtur: quia tentationes no
ſtras non ſolum ſicut deus, ſed etiam ſicut homo in ſeipſo
per experimentum cognouit. Licet enim deus io ſua natura
ſit impaſſibilis, tamen in noſtra quam aſſumpſit, idem dei fi-
lius paſſibilis fuit, noſtræ naturæ coosimilis. In ea verò car-
ne quã ſuſcepit, multa ſæua paſſus eſt. Nouit ergo quid rei B
ſit iſta tribulatio patientium. Ipſe tentatus eſt, ſed non ſu-
peratus.

CAPVT TERTIVM.

VNde fratres ſancti vocationis cœleſtis participes
conſiderate apoſtolum & pontificẽ confeſſionis
noſtræ Ieſum, qui fidelis eſt ei qui fecit illum, ſi-
Nume. 12. cut & Moyſes io omni domo illius.) Adhuc etiã
de incarnationis Chriſti loquitur myſterio. Nam in euange
Matth. 15 lio ipſe teſtatur ſe miſſum oon eſſe niſi ad oues perditas do
ἀπόστολος mus Iſrael. Apoſtolus igitur Græcè Latinè miſſus dicitur.
Cognoſcite quis ſacerdos eſt Ieſus, & qualis, & non habetis
opus conſolatione alia, neque ſolatio. Pontificem enim eum
dixit cõfeſſionis noſtræ, id eſt fidei noſtræ, cui iſte populus
nouus commiſſus eſt, ſicut & Moyſi prior populus in re-
quiem daos eſt: ſed huic maiora vel longe meliora commiſ
ſa ſunt. Vult enim beatus Paulus erigere animos Iſraelita-
rum ad excellentiam promiſſionũ dei, vt intente parent ac- C
cipere, quod deus benignè illis promiſit afferre: nominans
eos fratres chariſſimos ad cœleſtia vocatos participes cum
Chriſto hæreditatis dei, qui fidelis eſt ei, id eſt deo patri, qui
Chriſt⁹ fidelis patri de humanitate intelligẽdũ. fecit eum. De humanitate dicit eius qui factus eſt ex ſemine
Dauid ſecundum carnem: non de diuinitate quæ facta non
eſt, ſed genita à patre vnius ſubſtantiæ cum eo, ſicut Moy-
ſes ait, fidelis eſt in domo ſua. Præpoſiturus cum Moyſi ſe-
cũdum comparationem in lege ſacerdotij, hunc ſermonem
induxit, aſſerens eum fidelem eſſe in domo ſua. Fidelem, id
eſt deuotum, defendentem ea quæ ſunt eius, non permitten
tem corrumpi: quæ domus nos ſumus, ſicut io conſequenti-
bus dicit: Sicut Moyſes fidelis fuit in domo ſua, id eſt popu-
lo priori. Confeſtimque conſecutus oſtendit quomodo do-
mus illius eſſe debeamus. Ait enim: Quæ domus ſumus nos,
ſi fiduciam & gloriam ſpei vſq; ad finem firmã retiueamus:
Matth. 10. Quia qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit. Do
mum enim dicit pro his qui conuocantur in eccleſia. Intu-
lit: Dei domus ſumus nos, id eſt, factura dei, creati in Chri-
ſto Ieſu. Hoc vſque comparatiooem fecit de incarnatione D
Chriſti cũ Moyſe, dehinc ſe ad altiora eius oarranda conuer
tit, dicens: ¶ Amplioris enim gloriæ iſte præ Moyſe dignus
habitus eſt, quãtò ampliorem honorem habet domus, qui fa
bricauit illam.) Nõ dixit quantò maiorem honorem habet
ab operibus artifex, ſed quàm domus, qui cooſtruxit eam.
Vides qooniam de templo non dixit, ſed de omni populo
primo, quem Moyſes de Aegypto eduxit, & deinde de eo
quem Chriſtus de diabolica liberauit ſeruitute, ſibíque in
domum acquiſiuit. ¶ Omnis oanque domus fabricatur ab
aliquo: qui autem omnia creauit, deus eſt.) Hic factorem à
factura diſcernit, vtriuſq; domus auctorẽ deum eſſe intelli-
gi volẽs, ſed aliter illius cui Moyſes præfuit, aliter alius cui
Chriſtus dux eſſe & dominus agnoſcitur. Ideo ſubſecut⁹ ait:
Chriſtiani, vera Chriſti domus. ¶ Et Moyſes quidẽ fidelis erat in tota domo eius tanquã fa
molus, in teſtimonium eorũ quæ dicenda erant: Chriſtus ve
rò tanquã filius in domo ſua, quę domus ſumus nos, quòd ſi
A fiduciam & gloriam ſpei vſque in finem firmam retineamus.)
Iſte autem, id eſt Ieſus, in paternas res, ſicut filius ingredi-
tur: ille autem, id eſt Moyſes, ſicut famulus dei. Hic iterum
eos hortatur ſtare fortiter, & nõ ſubrui. Domus quippe dei
erimus, ſi fiduciam ſpei & gloriam vſqoe in finem firmam
retineamus. Bene dixit fiduciam ſpei noſtræ, quoniam om-
nia bona ſanctis in hac vita in ſpe ſunt, donec ad ſpeciem
perfectæ beatitudinis perueniant. Spe enim ſalui facti ſum⁹. Roma. 8.
Bona enim quæ nobis promiſſa ſunt, in hac pœnali vita ha
bere non poſſumus, niſi in ſpe, & patienter illa expectantes,
vſque ad finem firmam ſpem retineamus. ¶ Quapropter ſi-
cut dicit ſpiritus ſanctus, Hodie ſi vocem eius audieritis, no Pſal. 94.
lite obdurare corda veſtra, ſicut in exacerbatione ſecundũ
diem tentationis in deſerto, vbi tentauerunt me patres ve-
ſtri, probauerunt & viderunt opera mea quadraginta annis.
Propter quod inſenſus fui generationi huic, & dixi, ſemper
hi errant corde: ipſi autem nõ cognouerunt vias meas, qui-
bus iuraui io ira mea, ſi introibunt io requiem meam.) Lo-
cutus eſt beatus Apoſtolus de ſpe in ſuperioribus: quia opor
B tet nos ſperare quę futura ſunt. Spes autem quæ videtur, nõ
eſt ſpes. Hiſtoria verò quam propheta hic rememorat, oo-
tiſſima eſt. Quom enim egreſſi eſſent de terra Aegypti, & Num. 14.
multam viam perambulaſſent, & multa indicia virtutis dei
accepiſſent, in Aegypto, io mari rubro, in eremo, conſilium
feceruot, vt mitterent ſpeculatores, qui deberent inſpicere
naturam terræ, quæ promiſſa eſt eis. Illi verò pergentes ac
reuerſi, terram quidem valde vberem, & optimorum fru-
ctuum procreatricem eſſe dicebant, ſed virorũ inexpugna-
bilium eſſe illam prouinciam, & fortium. Iſraelitæ verò in-
grati & inſenſati, quos oportebat recordari tãtorum dei be-
neficiorum, & quomodo eos clauſos in medio tãti exerci-
tus Aegyptiorum eripuit de periculis, & fluuiorum fontes
ſine defectu donauit, & manna tribuit, & alia miracula quæ
operatus eſt eis: ne ſic quidem deo crediderunt, nec horum
aliquid rememorati ſunt, ſed timore perterriti dixerũt: Re- Ibidem.
uertamur in Aegyptum. Deus igitur iratus eis, qui ſic citò
obliti fuerant beneficiorum mirabiliumque eius, iurauit vt
C non intraret generatio illa in reqoiem promiſſam olim pa-
tribus: & ſic omnes perierunt io eremo, præter duos tãtum-
modo. Tres itaque requies Apoſtolus memorat io hac epi- Requies triplex.
ſtola: Vnã ſabbati, qua dominus requieuit ab operibus ſuis.
Secundam in Palæſtina, in quam ingreſſi Iſraelitę requietu-
ri erãt ex miſeria multa & laboribus. Tertiam, quæ vera eſt
requies, hoc eſt regoũ cœlorũ: ad quã quos peruenire conti
gerit, reuera requieſcunt à laboribus & difficultatibus ſuis:
de qua hic Propheta loquitur ad veros Iſraelitas, diceodo:
Hodie ſi vocẽ eius audieritis, ne obduretis corda veſtra, ne
ſimilia patiamini, qualia progenitores veſtri paſſi ſuot, & prĩ
uati ſunt requie promiſſa. Aliquando enim audierunt patres
veſtri vocẽ illius per Moyſem, & obdurati ſunt. Ergo tunc
per præconem locutus eſt, quando obduraſtis corda veſtra.
Per ſe nunc loquitur, moleſtãs corda veſtra. Qui præcones
ante ſe mittebat, ipſe venire dignatus eſt. Ore ſuo hic loqui-
tur, qui loquebatur per ora prophetarum. Ad eius ergo vo
cem qui præconem miſit, & nunc per ſe clamat: nolite clau-
dere corda veſtra. Recordamini quomodo obdurati ſunt
D patres veſtri, & quomodo nooiotroierunt in requiem pro-
miſſam, ſed amaricati murmurantes cõtra deum perierunt, Matth. 3.
Patres veſtri erant, qui perierunt, nolite imitari eos. Patres Patres, & nõ patres quo pacto.
veſtri erant, ſed ſi imitari eos non fueritis, patres veſtri non
erunt, quamuis de his nati ſitis, ſcientes quia deus potens eſt
de lapidibus ſuſcitare filios Abrahæ. ¶ Quadraginta an-
nis offenſus fui generationi huic.) Moltis modis eos caſti-
gat: ipſi tamen ſemper corde errauerunt. Quadraginta die-
bus dominus io deſerto ieiunauit, vt triumpharet de eo per De eo nẽpe diabolo.
quem illi quadraginta anois murmurauerunt contra domi-
num in eremo. Pŏſtque coosommatam in paſſione & reſur-
rectione totam victoriæ gloriam, quadraginta diebus fuit
cum diſcipulis antequam cœlum aſcenderet. Primis quadra
ginta diebus tentatiooem huius peregrinationis oſtẽdit: po
ſterioribus quadragiota diebus conſolationem quam ſan-
cti habituri ſunt in patria. Corpus enim eius, id eſt eccleſia,
neceſſe eſt tentationes patiatur in hoc ſeculo: ſed non deeſt
ille

Matth. 28.

A ille conſolator qui dixit: Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi. Quibus iuraui propter infidelitatem ſuam, non introituros in requiem meam. Loqui dominum, magnum eſt: quanto magis iurare? Iurationem confirmationem fieri voluit. Per quē iurat deus, niſi per ſeipſum? Nō enim habet maiorem per quem iuret. Per ſeipſum cōfirmat præcepta ſua, per ſeipſum confirmat manus ſuas. Sicut verum eſt, quod promittit: ſic certum eſt, quod minatur. Iurauit, vt non intrarent in requiem ipſius: & tamen oportet intrare aliquos in requiem ipſius. Illis ergo reprobatis nos intrabim': quia ſi aliqui ex ramis propter diſſimilitudinem & infidelitatem fracti ſunt, nos propter fidem & humilitatem inſerimur. Sequitur enim exhortatio apoſtolica ad populum de requie introeunda. Dicit enim: ¶ Videte fratres ne forte ſit in aliquo veſtrûm cor malum incredulitatis diſcedendi à deo viuo.)

Collatio.

Quippe per duritiam cordis, infidelitas naſcitur. Sicut enim obdurata corpora & dura non obſequuntur manibus medicorū: ſic & animæ obduratę nō obſequūtur verbo dei.

A minori ad maius argumentum.

Si enim patres veſtri, inquit, quia nō ſperauerunt ſicut oportebat ſperare, hæc paſſi ſunt quæ leguntur B in hiſtoria, cuius ante meminimus, & perierunt in deſerto propter duritiā cordis: multo amplius nobis talia timenda ſunt, ſicut illis accidere. Ad illos enim iſte ſermo factus eſt, qui in præſentia fuerunt, vel futuri ſunt. Ideo dicit, hodie.

Hodie

Hodie nāque ſemper eſt, donec conſtat mundus. Infert enim amplius dicere de hodie, & ſubiungit dicēs: ¶ Sed adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies, donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati.) Hoc eſt, ædificate inuicem, corrigite voſmetipſos, ne contingant vobis ſimilia: ne obduretur quiſquam ex vobis decipiente peccato infidelitatis.

γνῶμη ex collatione.

Attēdis quia infidelitas peccatum fecit. Sicut enim infidelitas malignam vitā procreat: ſic etiam anima quādo in profundum malorum venerit, contemnit. Contemptus autem neque credere patitur, vt ſe à timore mortis perpetuæ liberet. Deinde infert Apoſtolus: ¶ Participes enim Chriſti effecti ſumus.) Quid eſt, participes effecti ſumus? participamur ex eo, inquit, id eſt, vnum effecti ſumus cum illo. C Siquidem ipſe caput eſt, & nos membra, cohæredes & concorporales illi ſecundum ſpiritualem hominem, qui creatus eſt cum ipſo. ¶ Si tamen initium ſubſtantiæ eius vſque ad finem firmum retineamus.) Quid eſt initium ſubſtantiæ? Fidem ſignificat, per quam ſubſiſtimus, & deo nati ſumus in filios: & eſſe tales, vt ita dicam, facti ſumus. Quod diligentiſſimè obſeruādum eſt, ne cuiuſlibet doctrinæ macula corrumpamur. Deinde ſubinfert Apoſtolus de hodie adhuc dicere. ¶ Dum dicitur, inquit, Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra, quemadmodum in illa exacerbatione. vſque ad id: Ex his quæ audierunt.)

Hodie.

Hic verò Apoſtolus propheticum teſtimonium intrat explanare, quod ſuperius poſuit. dixit enim: Hodie ſi vocem eius audieritis, ne obduretis corda veſtra ſicut in amaritudine. Quòd obduratorum mentionem facit quorundam infidelium, nónne eorum quorum cadauera proſtrata ſunt in deſerto? Quod enim dicit, quale eſt? Audierunt & illi, inquit, ſicut & nos audiuim'. Sed quid profuit illis ſermo auditus? Non ergo putetis quia ex auditu tantū prędicationis introitus ſit ad requiem dei, quia & illi audierunt per D Moyſen, ſed nihil vtilitatis ex auditu habuerunt: quoniam nec crediderunt, nec ſermo auditus fide contemperatus eſt. Diſcreuit eos qui crediderunt prædicationis verbo, ab illis qui non crediderunt. Ait enim: Sed non vniuerſi. Caleph enim & Ioſue qui non conſenſerunt infidelibus, effugerunt pœnam quæ illis illata eſt: nec ſolum illis donatum eſt mortem euadere, qua cæteri perierunt, ſed etiam donatum eſt illis terram repromiſſionis intrare, eámq; laudabiliter pro ſua portione poſſidere. Timeamus nos verò illorum perditionem, & iuſtum dei iudicium metuamus: qui reddet vnicuique ſecundum opera ſua, requiem ſempiternam fidem habentibus, eam tamen quæ per dilectionem operatur: non credentibus, pœnam perpetuam, ne forte relicta pollicitatione quam dedimus deo in baptiſmo, iterū reuertamur ad opera infidelitatis quæ abdicauimus coram multis teſtibus. Vnuſquiſq; pro ſe ipſo laboret, ne forte minus dignus inue-

Audi Lutheranæ fidē verè euāgelicā ſecundū opera.

A niatur introeundi in regnum dei. Etenim nobis nunciatum eſt quomodo intrare debeamus in requiem dei, ſicut & illis. Nobis tamen per filium: illis verò per ſamulum. Confeſtímq; verba exhortationis ſubiungit Apoſtolus, dicens:

CAPVT QVARTVM.

Ingrediemur enim in requiem qui credidimus, quemadmodum dixit: Quibus iuraui in ira mea, ſi introibūt in requiem meam.) Nos verò hortamur intrare in requiem: ne forte nobis dicatur ſicut illis: Si introibunt, id eſt, non introibunt in requiem meam.

Pſalm. 94.

Si, non.

Feſtinat autem oſtendere aliam eſſe requiem ad quam vocati ſumus, id eſt regnum cœlorum. Nec nos dicit illam quæ in Palæſtina eſt, intraturos, ſed illos non intraturos, propter obdurationem cordis ſui, nec in Palæſtinā, nec in requiem cœleſtē. Addidit itaque de prima requie loqui, dicens: ¶ Et quidem operibus ab inſtitutione mundi factis. Dixit enim quodā loco de die ſeptima ſic, Et requieuit de' die ſeptima ab omnibus operibus ſuis.)

Gene. 2.

Confeſtímque ſecūdam ſubiunxit, quę promiſſa eſt populo dei. B ¶ Et in iſto, inquit, rurſum, ſi introibunt in requiem meam.) Si verò coniunctio, pro affirmatione, pro negatione, pro dubitatione accipi poteſt.

Si 3 (ſ)acris vē accipitur.

Superius verò pro negatione poſita eſt, vbi ait propter incredulitatem illorum iuraſſe deum nō introire eos in requiem promiſſam. Addit, ſi introibūt: id eſt, nō introibunt. Hic verò poteſt intelligi pro affirmatione poſitum eſſe, quaſi diceret: Si introibunt, bene habebunt. Ideo addidit: ¶ Quoniam ſupereſt quoſdam introire in illam.)

Mirè & hoc Si.

In illam videlicet quæ in Palæſtina fuit, pauci introierunt, id eſt duo tantum, Caleph & Ioſue, ex omnibus illis qui de Aegypto perrexerūt. Proinde ait, ¶ Et ij quibus prioribus annunciatum eſt, non introierunt propter incredulitatem.) Eos ſignificās qui de Aegypto profecti ſunt, quorum cadauera proſtrata ſunt in deſerto. Deinde infert de tertia quæ Chriſtum credentibus promiſſa eſt, quāuis obſcurè, diſputare.

Tertia nimirū requie

¶ Iterū, inquit, terminat diem quendam hodie in Dauid, dicendo ſicut poſt tantum temporis ſupra dictum eſt: Hodie ſi vocem eius au- C dieritis, nolite obdurare corda veſtra. Nam ſi eis Ieſus requiem præſtitiſſet, nunquam de alia loqueretur.) Hic oſtendit tertiam quandam eſſe requiem, de qua Dauid dixit, Hodie: non illam ſignificans ad quam Ieſus populum introduxit: ſed aliam quandam multo excellentiorem illa ad quam non typicus, ſed verus Ieſus introduxit eos qui ſunt eius. Audiamus ſi hoc certū ſit. Poſt tantos annos, inquit, iterum dicit Dauid: Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra. Si enim Ieſus veram præſtitiſſet requiem populo, cuius ductor fuit, neque de alia requie Dauid loqueretur poſtea. Certū eſt ergo, quia futurū eſt quoſdam accipere requiem quæ per illam ſignificata eſt quæ eſt in Palæſtina, ad quam verus Ieſus ducturus eſt populum ſuum. ¶ Itaq; relinquitur ſabbatiſmus populo dei. Qui enim ingreſſus eſt in requiem eius, etiam requieuit ab operibus ſuis, ſicut & à ſuis deus.)

Sabbatiſm'.

Requies verò dei, operum perfectio intelligenda eſt, dum ſexto die finita primordiali creatione, in ſeptimo ceſſauit à nouarum creatione naturarum.

Gene 2.

Per illam verò requiem dei, quæ æterna eſt, nos ad æternam ſtudioſè D prouocat requiem: quam ſabbatiſmum nominauit, quia videlicet Iudæis locutus eſt. Non dixit hoc loco requiem, ſed ſabbatiſmum, proprium nomen ad quod gaudebant & concurrebāt, ſabbatiſmum regnum dei vocans, ſicut cum ſabbato, ab omnibus malis abſtinere præcepit, ſeruare quæ ad obſequium dei pertinent, quæ ſacerdotes efficiebant, & quę animam iuuabāt, & nihil aliud. Nec tale vult ſabbatum in regno dei, vt iterum quis exinde reuertatur ad opera laborioſa, ſicut in ſabbato carnali fecerūt. Iſtud verò ſabbatum dei quicunq; intrat, requieuit perpetuò ab operibus ſuis ſicut à ſuis deus. Volens itaque eos de reſurrectione inſtruere, & de requie ſempiterna, hodie ſæpiſſimè interpoſuit, vt nunquam deſperarent ſe intraturos: quaſi diceret, ſi quiſquam peccauerit vſque hodie, ſpem habeat reuertendi. Nullus igitur deſperet vſq; dum viuit. ¶ Feſtinemus ergo ingredi in illam requiem, vt ne in idipſum quis incidat incredulitatis exemplum.) Magna quidē res eſt fides, & ſalutaris, & ſine hac

Infra.11.
Audi Lutherane,

ne hac non eſt ſaluari poſſibile alicui, ſicut dictum eſt. Sine fide impoſſibile eſt deo placere. Sed ſola fides non ſufficit, operari per dilectionem fidem neceſſarium eſt, & cōuerſari dignè deo. Proinde etiam Paulus commonet eos qui dignè miniſterium ſuſcipere meruerunt, dicēs: Feſtinemus ingredi in illam requiem. Feſtinemus, inquit, quoniam non ſufficit fides, ſed debet addi & vita fidei cōdigna, & multum ſtudiū debet adhiberi, ne fides ſit ocioſa. Si enim illi terram intrare non meruerunt qui murmurati ſunt contra deum: quomodo nos cœlum merebimur intrare, indifferenter viuentes ſicut gentes? Opus eſt quippe omni volenti cœlum poſſidere, fidem operibus bonis ornare. Nec hoc ſolum dānū habet male viuēs, quod non intrat in regnum dei, verūetiam quod maioris eſt terroris, pœnę perpetuæ mancipari. Ideo addit: Vt ne in idipſum quis incidat incredulitatis exemplum. Eorum interitus qui perierunt in deſerto, terruit audientes, ne in illorum inciderent iudicium: quaſi diceret, ſufficienter ex parentibus noſtris docemur ne in ſimilia inB cidamus, ne eadē patiamur quæ illi paſſi ſunt, hoc eſt, in idipſum exemplum infidelitatis. Deinde vt maiorem peccantibus incuteret formidinem, ſubiunxit. ¶ Viuus eſt enim, inquit, dei ſermo, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti.) Hic oſtendit eundem nos habere iudicem, qui illos propter incredulitatē eorum dānauit. dixit enim: Viuus eſt

Ioan.8.

ſermo dei. Sermo dei, filius eſt dei, qui de ſeipſo ait: Si quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non videbit in æternum.

Collatio Iudæorum & Chriſtianorū typica.

Sicut illi ſi ſeruarent ſermonem dei, viuerent, terrámque promiſſionis intrarēt: ſic & nos ſi ſeruauerimus ſermonem eius, viuemus, requiemque cœleſtem intrabimus. Viuus eſt enim dei ſermo & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Gladius enim poteſt membra diuidere à corpore, & penetrare ſecreta, & naturam carnis: ſed eò multo penetrabilior eſt ſermo dei. ¶ Pertingens vſque ad diuiſionem animę ac ſpiritus, compagum quoque ac medullarum, & diſcretor cogitationum & intentionum cordis.) Anima viui-

Anima, ſpiritus, vita carnalis & ſpiritualis.

C mus, ſpiritu intelligimus, vita nobis carnalis cum beſtiis cōmunis eſt, rationalis & ſpiritualis cum angelis. Tam efficax eſt iudicium dei, vt diſcernat inter carnalia peccata & ſpiritualia, quis quid quo agat animo, vel quo deſiderio ſeruiat in corde: tam penetrabilis eſt eius intuitus, vt omnia noſtra quæ agimus vel cogitamus, certius agnoſcat, quàm noſmetipſi. Illum ſemper habemus teſtem actuum noſtrorum vel cogitationum, quem iudicem habituri ſumus. Timeamos eius potentiā, cuius præſentiam nullatenus effugere valebimus.

Sermo dei.

Dixit enim, vt diſcretor ſit ſermo dei, id eſt prouidentia dei, cogitationū etiā & intentionū cordis, quo loco oſtendit quia omnia noſtra interiora vel exteriora diiudicabuntur ab eo qui omnia noſtra nouit, & totus per totum penetrat hominem. Nec mirum ſi totus vbique totā ſuam agnoſcat creaturam, ſiue ſpiritualem ſiue carnalem, quia nihil quod factum eſt, ſine eo factū eſt. Ideo addidit, ¶ Et non eſt vlla creatura inuiſibilis in conſpectu eius: omnia autem nuda & aperta ſunt oculis eius.) Hic maxime eos terruit, fortè

Ioan.1.
Sequitē Græcorum interpretationem vt ferè aſſolet.

D adhuc nequiter ſeruiles, non cum integra ſatisfactione perficiētes fidei opera: quia ipſe quæ in corde ſunt examinat & conſiderat, reddēs vnicuiquē ſecundum merita ſua. Et quid dicemus de hominib'? Ac ſi angelos dicas, ac ſi archangelos, ac ſi cherubim, ac ſi ſeraphim, ac ſi aliam quamlibet creaturam, omnia reuelata ſunt oculis eius, omnia aperta & manifeſta. Quid eſt quod tunc poſſit latere? omnia nuda & aperta ſunt oculis eius. ¶ Ad quē nobis ſermo.) Quid eſt ad quē nobis ſermo? hoc eſt, ipſi reddituri ſumus rationem actuum noſtrorum. ¶ Habentes ergo pōtificem magnum, qui penetrauit cœlos, Ieſum filium dei.) Paululum enim ante de diuinitate eius differens ait: Omnia nuda & aperta ſunt oculis eius, nunc autem quia de carne loquitur, de pontificatu diſputat illius, qui ſemetipſum offerebat noſtrę cauſa ſalutis: & quomodo prior omnium intraſſet in requiem, dicens: Habemus enim pontificem magnum, qui penetrauit cœlos. Ergo

Eccl.13.
Pſalm.32.

Collatio Moyſi & Chriſti.

Moyſes ductor populi, cui promiſſa eſt requies tranſitoria, non introiuit in requiem quam ſępius populo promiſit. Iſte verò ſacerdos noſter melioris promiſſionis ſpōſor, viam faciens credentibus in ſe, primus intrauit in requiem populo

A ſibi credito promiſſam, oſtendens eum magnum ſacerdotē, quia ſempiternum haberet ſacerdotium, ſemper viuens ad interpellandum pro nobis. Et hunc filium dei oſtendit, dum dixit, Ieſum filium dei: quod nuſquam de Moyſe dicere voluit, ſed cum famulū proferebat, in ſuperioribus teſtificans eum ſub nomine Ieſu, quod nomen angelus à deo directus virgini annunciauit filium dei eſſe verum, & ideo magnum ſacerdotem. ¶ Teneamus ſpei noſtræ confeſſionem, non enim habemus pontificem qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris.) Qualem confeſſionem dicit? Quoniam filius dei eſt, quoniā Chriſtus deus eſt, ſepultus eſt, paſſus eſt, reſurrexit tertia die deus, aſcendit in cœlum, ſedet ad dexteram dei patris, inde venturus iudicare viuos & mortuos: per quem omnia bona habemus, redemptionē, reſurrectionem, hæreditatem cum eo ſempiternam, hæc confiteamur.

Luce.1.
1.Corin.3.

Quia verò hæc vera ſunt, manifeſtum eſt ex eo, quòd pontifex in interiora velaminis, intrat in ſancta ſanguine aſperB ſus proprio, non alieno, ſicut pontifices priores qui ſanguine vaccæ rubræ aſpergebantur. Non enim habemus pontificem qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris. Nō ignorat quæ noſtra ſunt. Venit enim per viam humanæ cōditionis, per omnia ſine peccato, nihil ſecum afferens vnde morti debitor eſſet, ſicut ipſe in euangelio teſtatur, dicens: Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Nulli pontifices ignorant eos qui in tribulatione conſtituti ſunt, neque quæ ſit tribulatio, in qualibet ſcientes. Impoſſibile quippe eſt ſcire afflictiones afflictorum ei qui per experimentum afflictionem non habuit, & ſenſibiliter omnia ſuſtinuit. Pontifex enim noſter competenter omnia ſuſtinuit quæ fuerunt humanæ miſeriæ illata poſt peccata primi hominis, & tunc in interiora velamina ad thronum paternę maieſtatis aſcendit. ¶ Tentatum autem per omnia pro ſimilitudine carnis abſque peccato.) Tētatus eſt ſiquidem diuerſis modis, ſed non ſuperatus. In omnibus probatus, vbique victor glorioſus. Tentatus eſt ſiquidē pro ſimilitudine carnis

Nume.19.
Ioan.1.

C abſque peccato. Similitudinē itaque carnis peccati habuit, quę tamen caro illius abſque omni peccato fuit. Hæc eſt tentatio qua tētatus eſt: perſecutionem plurimorum paſſus eſt, ſputa ſuſcepit, accuſatus eſt, detractionem ſuſtinuit, calumnias paſſus eſt, repulſus eſt à propria gente, in finem crucifixus eſt. Iuxta ſimilitudinē, inquit, carnis ſine peccato, quia natura quam verā ſuſcepit, ſimilis eſt carnis noſtræ: peccata verò nequaquam habuit, quæ caro noſtra de parentib' contraxit: quia tale fuit originale peccatū in carne primi hominis, vnde & pœna & remedium fieri potuiſſet. Pœna & peccatum in omni humano genere, pręterquā in Chriſto, in quo ſolo ſalus & remedium fuit. non enim præiudicata eſt caro peccatrix, vt inde fieri remedium non potuiſſet. Præſciēbat potentia dei qualiter ex illa maſſa, iuſtitiæ æquitas, & miſericordiæ pietas potuiſſet prouenire. ¶ Adeamus ergo cū fiducia ad thronum gratiæ, vt miſericordiā conſequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.) Adeamus ergo cū fiducia, hoc eſt, adeamus per fidem ad thronum gratiæ eius,

Cōpēdium paſſionum Chriſti.
Marc.14. & 15.

D habeamus fiduciam quāuis peccatores ſumus, eius gratiam recuperare poſſe, ſi tamen fructus dignos fecerimus pœnitentiæ, & fidem firmam vſque in finē retineamus. Nunc verus ſedet pontifex noſter Ieſus Chriſtus filius dei in throno gratiæ, paratus indulgere peccatis noſtris. In auxilio opportuno. Nunc vere opportunum tempus auxilij, & miſericordiæ illius, ſicut iſte doctor egregius alio loco dixit: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. Et propheta multo ante hoc auxilium opportuni temporis ſignificās, Tempore, inquit, opportuno audiui te, & in die ſalutis adiuui te. Nanque & quòd nunc poſt baptiſmum peccantes inuenire poſſunt miſericordiam ſi pœnitētiam egerint, gratia eſt illius qui ſedet in throno gratiæ: quòd verò opportunus factus eſt pro nobis, magnum eſt humilitatis indicium, quam ex noſtra ſuſcepit natura, non ſua ſubſtantia, quam habet triumphaliter cum patre, cui nos fidem cum fiducia bonitatis ſuæ offeramus hoc opportuno tēpore, cum ſedet in throno gratiæ, & omnia tribuit quæ nobis ad ſalutem prouenire certiſſimum eſt. Modo tempus eſt donorum, nemo de ſeipſo deſperet. Timeamus thronum æquitatis eius cum venerit di-

In Chriſto ſpes noſtra collocanda.
1.Corin.6.
Eſaie.49.
Si quidē pœnitētia opera digna.

rit diiudicare omnia ſecundum iuſtitiam:& tunc erit deſpe- A
rationis tempus,non volentibus conuerti ad ſedem gratiæ
cum thalamus erit clauſus, tantúmque cum ſponſo remane-
bunt qui lucentes bonis operibus ferent lampades. Vult o-
ſtẽdere iam beatus Paulus, quoniam multo melius eſt teſta-
mẽtum hoc,quàm vetus: quia nihil in hoc eſt imaginarium,
vtputa non templum corporale, non victimæ carnales, non
obſeruationes legales,ſed altiora & perfectiora omnia:quia
totum quicquid eſt in ſpiritalibus,eſt huius teſtamẽti ratio.
Sed quia ſpiritalia non ſic introducũt infirmos,ſicut corpo
ralia,de corporalibus incipit diſputare dicens.

CAPVT QVINTVM.

OMnis nanque pontifex ex hominibus aſſumptus,
pro hominibus conſtituitur.) Definit enim pri-
mum quid ſit pontifex , & demonſtrat quæ per-
tineant ad pontificem, & quod ſit eius miniſteri-
Põtificis mu nia q̃ fuerit. um, & quæ ſunt ſigna pontificatus: id eſt, vt offerat dona &
ſacrificia pro peccatis,& vt condolere poſſit iis qui ignorãt
& errant,quoniã & ipſe circundatus eſt infirmitate . Opor- B
tebat enim de excellentibus terrenis fidem facere, vt ad ex-
cellentiura ſpiritalia peruenire poſſent , & vt conſueto ſa-
cerdotum more, qui in lege fuit, ad altius, id eſt Chriſti ſa-
cerdotiũ eos perduceret,qui adhuc infirmi fuerunt:& pro-
pterea mundum carnalis pontificis introducit. Pontificis i-
taque officium eſt , inter deum ſtare & populum , & deum
deprecari pro populi delictis,hoc enim Chriſtus fecit,ſeip-
ſum offerens pro peccatis noſtris, ſemper viuus ad interpel
landum pro nobis,ſemel aſſumptus ab hominibus, ſed ſem-
per pro hominibus interpellans . Ponit hic Apoſtolus quæ-
dam communia Chriſto cum ſacerdotibus , quædam verò
altiora. Quod itaque ait: ¶ Omnis nanque pontifex ex ho-
minibus aſſumptus , pro hominibus conſtituitur in iis quæ
ſunt ad deum.) Hoc cõmune eſt,quòd pro hominibus con-
ſtituitur,ad hoc,vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis: &
hoc,ſed non totum.Reliqua verò non ſunt cõmunia: ¶ Qui
poteſt condolere iis qui ignoranter peccãt.) Hic iam excel-
lentia eſt , de qua ſuperius in priori ſententia latius diſputa- C
uit.Quod verò adiunxit, ¶ Et propterea debet,quemadmo
dum pro populo,ita etiam pro ſemetipſo offerre pro pecca-
tis.) Hoc ad ſacerdotes legales magis pertinet , q̃ ad Chri-
ſtum,niſi forte quis dicat vnũ eſſe corpus Chriſti eccleſiam,
vt dum offert pro eccleſia , pro ſuis etiam membris offerat:
ſed hoc violenta interpretatio videri poteſt.Deinde diſpu-
tare aggreditur quomodo quis ad ſacerdotiũ accedere de-
beat. ¶ Nec quiſquam,ait, ſumit ſibi honorem, ſed qui vo-
1.Paral.13. catur à deo tanquam Aaron.)Hic etiam percutit ſacerdotes
In ãbitioſos ſacerdotes. honoris cupidos,& ſacerdotij auidos,non pro ſalute popu-
li,ſed propter ambitionem ſeculi.Igitur Aaron vocatus eſt
à deo,ſigno florẽtis virgę,& demõſtratus eſt ſacerdos à deo
eſſe electus , etiam & incendio eorum qui eius pontificatũ
inuidere voluerunt . ¶ Sic & Chriſtus non ſemetipſum cla-
Pſalm.2. rificauit,vt pontifex fieret:ſed qui loquutus eſt ad eum:Fi-
lius meus es tu , ego hodie genui te.) Hoc eſt quod in eu-
angelio ipſe ait : Non enim à meipſo veni : ſed ille me mi-
Ioan.8. ſit . Et iterum : Si ego glorifico meipſum , gloria mea nihil
eſt. Eſt enim pater qui glorificat me . Notandum eſt, quòd
glorificare & honorare & clarificare , tria quidem ſunt ver
ba, ſed vna res eſt , quod Græcè dicitur δοξάζειν : ſed inter-
pretum varietate aliter atque aliter poſitum eſt in Latino.
Quod in euangelio dictum eſt , glorifico, hic Apoſtolus cla
rificationem nominat . Clarificatus eſt ergo filius à patre,
quando ſuper baptizatum vox patris audita eſt : Hic eſt fi-
Lucæ.3. lius meus dilectus,in quo mihi complacui.Quæ clarificatio
ſiue glorificatio multò antè per prophetam ſpiritu ſancto
Pſalm.2. inſpirante prædicta eſt: Dominus dixit ad me: Filius meus
es tu, ego hodie genui te. Dominum ſignificat patrem . At-
tendamus autem quod poſuit , Dixit ad me , Filius meus es
tu: quod etiam ei dicturus erat poſt baptiſmũ : Hic eſt filius
meus dilectus,in quo mihi complacui . Hic itaque vt Chri-
ſtum vnam perſonam ſentires,& vnigenitum dei filium,ad-
iicit, Ego hodie genui te.Hoc iam nihil habet cõmune cum
cæteris qui filij dicũtur,qui ſacerdotes appellantur,de qui-

A bus dictum eſt: Ego dixi dij eſtis, & filij excelſi omnes:ſed Pſalm.81.
totum eſt vnigenito filio proprium . ¶ Quemadmodum &
in alio loco dicit: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum or- Pſalm.109.
dinem Melchiſedech.) Melchiſedech ſecundũ legalia man Melchiſede-
data non fuit ſacerdos,ſed ſecundum cuiuſdam ſingularis ſa chis ſacerdo
cerdotij dignitatem,panem offerens deo & vinum,nõ bru- tium quale.
torum animalium ſanguinẽ:in cuius ordine ſacerdotij Chri
ſtus factus eſt ſacerdos,non tẽporalis,ſed æternus:ad quẽ di
ctum eſt:Tu es ſacerdos in æternũ ſecũdum ordinem Mel-
chiſedech.Omnes enim ſub lege erant ſacerdotes,iſte ſolus
ſecundum ordinem Melchiſedech, ex eo quòd natus eſt de
vtero virginali ante Luciferum,non ſecundum id quod na-
tus eſt ex patre deus apud patrem,coæternus gignẽti & con
ſubſtantialis: ſed ſacerdos propter carnem quam aſſumpſit,
aut propter victimam quam pro nobis offerebat à nobis ſu
ſceptam,id eſt carnem & ſanguinem: de qua victima ipſe in
euangelio ait : Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & Ioan.6.
biberitis eius ſanguinem , non habebitis vitam in vobis.
Sed in iſta carne & ſanguine nihil cruentum,nihil corrupti-
B bile mens humana concipiat:ne , ſicut dicit Apoſtolus, qui
corpus domini indignè manducat,iudicium ſibi manducet,
ſed viuificatricem ſubſtantiam atque ſalutarem in pane &
vino: per quæ ſi digne ſumantur,nobis eſt peccatorũ remiſ
ſio, & regni dei poſſeſſio collata . Huius ordinem ſacrificij
per myſticam ſimilitudinem Melchiſedech iuſtiſſimus rex
inſtituit,quando domino panis & vini fructus obtulit. Con
ſtat enim pecudum victimas periiſſe , quæ fuerunt ordinis
Aaron, non Melchiſedech : ſed hoc manere potius inſtitu-
tum,quod toto orbe in ſacramẽtorum erogatione celebra-
tur.Sacerdos autem dicitur præcipue Chriſtus,qui ſemel ſe
pro nobis obtulit immolandũ,ſicut ſemel de Melchiſedech Gene.14.
in ſancta legitur ſcriptura,& eius ſacerdotio.In æternũ ve-
rò cum dicitur,ipſe ſignificatur dominus Chriſtus,qui per-
manet in gloria ſempiterna. ¶ Qui in diebus carnis ſuæ pre-
ces ſupplicationéſque ad eum qui poſſet ſaluum illum à mor
te facere, cum clamore valido & lachrymis offerens, exau-
ditus eſt pro ſua reuerentia.) Quid verò in ſacerdotio pon-
C tifex noſter egiſſet, certius hic exprimit Apoſtolus, dicens:
Qui in diebus carnis ſuę.Dies quippe carnis domini noſtri,
dies ſunt in quibus carnem aſſumpſit,in quibus tentatus eſt,
paſſus eſt:in quibus preces ſupplicationéſque ad eũ qui poſ
ſet ſaluũ illum facere à morte,offerebat. Totum verò quic
quid egit Chriſt⁹ in carne, preces ſunt & ſupplicationes pro
peccatis humani generis.Sancta verò ſanguinis eius effuſio,
clamor validus eſt, in quo exauditus eſt à deo patre pro re-
uerentia eiuſdẽ paſſionis ſuæ.Sine peccato. Noſtræ enim ſa
lutis cauſa perpeſſus eſt,qui nullum habens peccatum,pec-
catũ pro nobis factus eſt,id eſt oblatio pro peccatis noſtris. Chriſtus pro
Hoc enim totum in magna reuerentia & perfectiſſima cha- nobis pecca-
ritate peregit , qui prior dilexit nos & tradidit ſemetipſum tum factus.
pro nobis hoſtiam deo acceptabilẽ : quíque ideo exauditus
eſt à deo, quia hoſtiam acceptabilẽ obtulit deo, id eſt ſemet-
ipſum. Simile eſt itaque quod dicitur hic , Qui preces ſup-
plicationéſq; ad eum qui poſſet ſaluum facere illum à mor-
te,cũ clamore valido & lachrymis offerẽs ei:id quod in eu-
angelio legitur eum dixiſſe:Pater,ſi fieri poteſt, transfer ca
D licem iſtum à me.veruntamẽ non mea voluntas,ſed tua fiat. Matth.26.
Qui enim non venit facere voluntatẽ ſuam,ſed eius qui mi- Marci 14.
ſit illum:voluntatem paternæ diſpenſationis præpoſuit vo- Lucæ 22.
luntati carnis ſuę, vt veram oſtẽderet in ſeipſo humanitatis
noſtræ naturã.Beatus Paulus hic dicit preces eum & ſuppli
cationes fundere,non timore mortis, ſed noſtræ cauſa ſalu-
tis. Vnde & in alio loco etiã dicit ſanguinem Chriſti melius Infrà.12.
clamaſſe pro nobis, quàm ſanguinem Abel, qui ad accuſan-
dum fraternum ſcelus,de terra clamauit . Chriſti verò ſan-
guis ad interpellandum pro nobis de terra clamat ad patrẽ.
¶ Et quidẽ cum eſſet filius dei, didicit ex eis quæ paſſus eſt,
obedientiam,& conſummatus factus eſt omnibus obtempe
rantibus ſibi cauſa ſalutis æternæ , appellatus à deo ponti-
fex iuxta ordinẽ Melchiſedech.) De ſimilitudine põtifica-
tus Melchiſedech ſuperius ſatis dictũ arbitror. Nunc videa
mus quid vult intelligi Apoſtolus in eo q́d ait: Qui cũ eſſet
filius dei, didicit ex his quę paſſus eſt,obedientiã. Hãc obe-

dientiam quam hic didiciſſe filium dei dicit,hoc eſt,volun-
Philip.2. tarie ſuſcepiſſe,alio quoque loco oſtendit,vbi ait:Factus eſt
obediens patri vſque ad mortem,mortem autẽ crucis: pro-
pter quod & deus exaltauit illum.Io eo verò quod ait,Con
ſummatus factus eſt omnibus obtemperantibos ſibi cauſa ſa
lutis æternæ. Cnnſommatus, id eſt, perfectus. Oſtendir
quantum lucrum ſit eius paſſio, quæ omnibus credentibua
τελειωθεὶς ſufficit ad ſalutem ſempiternam.Igitur ſi obediẽtia filij cau-
ſa eſt ſalutis humanę,quãta nobis neceſſitas eſt obedire deo,
vt digni inueniamur eius f[illegible], quem nobis per filium
propriom dooauit.¶De qno grãdis nobis ſermo eſt,& nnn
interpretabilis ad dicendum, quoniam imbecilles facti e-
ſtis ad audiendum.) Cauſam reddit cur ſermo quem de fi-
lio incarnato inſtituit,difficilis ad interpretãdum eſſet,oem
pe quia illi imbecilles erant & fragiles ſenſu ad iotelligen-
dum profuoda dei myſteria. Qui enim pro tempore magi-
ſtri debuerant eſſe, facti ſunt quibus lac opus eſt, non ſoli-
dus cibus. Illa itaque difficultas ioterpretandi, in illorum
ſuit tarditate, non in apnſtolica ſapientia, cui reuelata ſunt
myſteria à ſeculis abſcnndita, ſicut in epiſtnla ad Epheſios
pleniſſimè demnnſtrat.Deinde ſubiũxit:¶Etenim cum de-
beretis magiſtri eſſe prnpter tẽpus, rurſum indigetis vt vos
doceamini quæ ſunt elementa exordij ſermonum dei,& fa-
cti eſtis quibus lacte opus ſit, non ſolido cibo.) Ad eos ita-
que loquitur, qui exercitatum ſenſum per legem & prnphe
tas de aduentu Chriſti, & gratia qoæ per eum allata eſt cre-
dentibus, habere debuerunt: qui etiam magiſterio aliis per
myſteria dei quæ data ſunr illis, poteraot eſſe, ſi credidiſ-
ſent. Nunc autem tales facti ſunt vt infantes, quibus prima
elementa literarum traduntur ad legendum. Dum illorum
ſuit fortes eſſe in fide, & alacres in ſcientia, ad ſolidum ci-
bum ſapientiæ percipiendum, qui eſt perfectnrum, nunc
Lactis nomi ne qd ſignet facti ſunt quibus eſt lacte npns. Lac enim homilem ſermo-
nem vocat, quo eos indiguiſſe teſtatur, qui ad altiora dei
myſteriorum ſecreta aſcendere oon pnterant. Exempli gra
Ioan.1. tia, qui ooo poteſt intelligere quod euangeliſta ait, Ver-
bum caro factum eſt: qonmodo poteſt ad altitudinem eius
ſermnnis peruenire vbi ait, In principio erat verbom, &
verbum erat apud deum, & deus erat verbum? ¶Omnis e-
nim qui lactis eſt particeps,expers factus eſt ſermonis iuſti-
tiæ: paruulos enim eſt. Perfectorum autem eſt ſolidus ci-
bus, corum qui exercitatos habenr ſenſus ad diſcretionem
Palati & animæ functio quæ ſit. boni & mali.) Palatum etenim ſapores diſcernit ciborum,a-
nima verò variarum probat ſermones doctrinarum,de qui-
Infra.13. bus in ſequentibus huius epiſtolæ dicit: Doctrinis peregri-
Collatio elegans. nis nolite abduci. Sicut enim paruulus inter cibum & cibum
diſcernere neſcit, & ſæpe in noxiis ſumendis periclitatur,
ſi nnn prohibeatur à ſua matre: ita indoctus qoiſqoe ſi diſ-
cretionem doctrinarum neſcit,facile decipitur, & in via er-
roris periclitatũr. Qund in lacte & ſolido cibo, hoc in in-
docto & ſapiente differt. Sicut lac paruulis congruit,& ſoli-
dus cibus ætate perfectis: ita indoctis homilis ſermo, & ſa-
pientibus arcanum dei myſterium noſſe cnnuenit, qui exer
citatns habere videntur ſenſus. Quomodo igitur poterunr
ſenſus noſtri exercitati eſſe? vtique ex vſu, & frequenti le-
Pſalm.1. ctione ſanctarum ſcripturarum, Vnde beatũ virum Pſalmi-
ſta dicit eſſe,qui in lège domini meditabitur die ac nocte.

CAPVT SEXTVM.

QVaprnpter intermittentes inchoationis Chriſti
ſermnnẽ, ad perfectionẽ feramor.) Quapropter,
id eſt, qoia exercitatns ſenſus in lege domini de-
cet nos habere, intermittamus inchoatinnis Chri
ſti ſermonem. Quia eſt ſermo inchoatioois Chriſti, niſi fi-
dei initium? Sicut enim eum qui in doctrinam literarum ad-
Collatione enarrat. ducitur, elementa oportet primum audire: ſic & Chriſtia-
nus primum omnium de fide catholica erudiri debet, quod
eſt fundamẽtum ſalutis noſtræ. Si autem opus habet de fide
Catholicæ fidei. dnceri, needum fundamentum habet. Firmum enim opor-
tet & fixum eſſe hoc fundamentum in corde Chriſtiani, vt
inde dignus fiat ad perfectionem aliarum transferri virtu-
tum. Si autem quiſquam verbum veritatis audiuit, & ba-
ptizatus eſt, & poſt anoos aliquot de fide iterum audire o-
A pus habet, quia credere oportet eum de reſurrectione & fu
turo ſeculo, needum fundameotum habens, rurſum initium
Chriſtianitatis quærit. Quia enim fides fuodamentum eſt,
cætera verò ſuperædificatiões ſunt: quod beatus Paulus ſe-
quentibus verbis oſtendit, dicendo: ¶Non rurſum iacien-
tes fuodamentum pœoitentiæ ab nperibus mortuis, & fidei
ad deum.) Perfectum enim illum vocamus, quicum fide vi- Perfectio Chriſtiani qua in re cõſiſtat.
ram habet rectam. Etſi cui horum vnum quodlibet deerit,
perfectus oon erit. Si verò ambo deſunt, meritò paruulus
dici poteſt,& quaſi inſans literis.ſic etiam iſte iterum in fide
erudiendus eſt.Latenter autem legem infirmare vult, & ad
gratiam Chriſti ſuns reuocare auditores. Qui autem ad vir-
tutem iturus eſt: primum malitiam debet culpare & abiice-
re,& opera mortis per pœoitentiam purgare, & ſic accede-
re ad dominum. ¶Baptiſmatum dnctrinam, impnſitinnis
quoque manuum, & reſurrectionis mortuorum, & iudicij
æterni.) Npo enim ſufficit per pœniteotiam muodos facere
B peccatores, oiſi confeſtim baptizentur, ſicut in Actibus apo
ſtolnrum beatum Petrum reſpodiſſe legimus: Pœnitentiam Acto.2.
agite fratres, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine
Ieſu: quia impoſſibile eſt operari hominem per ſe hnc, quod
per dei gratiam in baptiſmate accipere pnteſt. Quid eſt nan-
que baptiſmatum doctrina? Nnn tanqnam multnrum baptiſ Ephes.4.
matum debet intelligi, ſed vnius: quia ſicut vna fides eſt, ita
& vnum baptiſma eſt: ſed pro varietate cauſarum accipien-
tium baptiſmnm, dixit. Impoſitionis manuum, per quam ſpi
ritus ſanctus accipi poſſe creditur: quod poſt baptiſmum ad
confirmationẽ vnitatis in eccleſia Chriſti à põtificibus fieri
ſolet. His igitur perfectè io eccleſia perceptis, fides reſnr-
rectiooi & iodicij futuri habenda eſt. Viuere quippe ſicut γνώμη.
angeli, & nullius egere eorum quæ in iſta vita ſunt, huius vi
tæ promiſſio nobis facta eſt per ſpiritũ ſanctum. Fructus au
tem hoius promiſſionis, eiuſdẽ præſentia vitæ eſt: quæ duo,
id eſt fides & iudicium, ſemel baptizato reſtant, non iterum
baptizari. ¶Et hoc faciemus, ſi quidem permiſerit deus.) In 1.Pet.2.
C hac quippe fide baptiſmatis, & reſurrectiõis, & iudicij futu
ri, vos deo permittẽte plenius inſtruximus. Ne verò vllate
nus quis ſecundum vel tertium æſtimaret poſt peccata poſ-
ſe fieri baptiſma, mox ſubiungit, dicẽs: ¶Impoſſibile eſt e-
oim eos qui ſemel ſunt illuminati, guſtauerũt etiam donum
cœleſte, & participes ſunt facti ſpiritus ſancti, guſtauerunt
nihilominus bonum dei verbum, virtutéſque ſeculi ventu-
ri, & lapſi ſunt, renouari rurſus ad pœnitentiam, rurſus cru-
cifigentes ſibimetipſis filium dei, & oſtentui habentes.) Im
poſſibile eſt, inqnit, non difficile. Impnſſibile, inquit. In de-
ſperatinoem eos mittit, ſecundo baptizari oon poſſe: quia im
poſſibile eſt, qnod fieri non poteſt: difficile verò, qund quã-
uis, cum labore, fieri tamẽ poteſt. Si ſemel, ioquit illumina-
ti eſtis per gratiam ſancti ſpiritus, & guſtaſtis donũ cœleſte,
hoc eſt, remiſſionem peccatnrum accepiſtis, & participes fa
cti eſtis ſpiritus ſancti, in diſtributionem donorum dei, qoæ
in epiſtola ad Coriothios beatus Paulus enumerat, & bo- 1. Corin.12.
num guſtaſtis verbum dei. Hic dnctrinam dicit euãgelicam.
D Et virtutes venturi ſeculi cognouiſtis. Quæ reuelatio futu-
ri ſeculi, niſi reſurrectio & vita beata, quæ ſanctis promitti-
tur? Hæc omnia ſi io dnctrina fidei in gratia dei per baptiſ-
mum illuminati accepiſtis & cognouiſtis ſcitote certiſſime,
ſi in peccata iterum incidetis, impoſſibile eſſe vos reooua-
ri iterom ad pœnitentiam. Ad pœnitentiam dixit, hnc eſt,
per pœnitentiam. Quid ergo? excluſa eſt pœnitentia poſt
baptiſmum? Abſit. Sed renouatio per ſacri baptiſmatis la-
uacrum, ſecunda vice fieri oõ poteſt. Rennuari dixit, hoc
eſt, nnuom fieri. Nooum quippe facere homiõẽ, ſacri baptiſ
matis eſt: de quo propheta ait: Renouabitur vt aquilæ iuuen Pſalm.102.
tus tua. Cuius virt⁹, id eſt baptiſmatis ſacri, io cruce & ſepul Roma.8.
tura Chriſti cõſtat. Proiode ſubiũxit: Rurſum crucifigentes
ſibimetipſis filium dei, & oſtentui habentes. Hoc eſt vetus
homo noſter ſimul crucifixus eſt cum Chriſto: ſicut alio lo
co ait: Conformes enim facti ſumus mortis eius. Et iterum:
Cooſepulti enim eſtis ei per baptiſmum io mortem. Sicut e- Coloſ.2.
oim impoſſibile eſt ſecundò crucifigi Chriſtũ, hoc enim eſt
oſtentui eum habere: qui ſecundò ſe baptizari poſſe putat,
ſecundò Chriſtum crucifigere quærit, qoi crucifixus eſt &
mortuus,

mortuus, & victor mortis reſurrexit, atque cum triumpho A
gloriæ cœlos aſcendit. Sicut enim ſemel Chriſtus mortuus
eſt carne in cruce: ſic nos ſemel morimur in baptiſmate, non
carne, ſed peccato. Atque ſicut ille iterum mori non po-
terit, ita nec nos baptizari poſſumus: niſi fortaſſis lacbry-
mis pœnitentiæ, non lauacri regeneratione. Quid ergo eſt,
inquis, non eſt pœnitentia? Eſt vtique pœnitentia, ſed ba-
Nouē ſcri- ptiſmum aliud non eſt. Pœnitentia verò eſt, & multam ha-
tis hoc ba- bet ſortitudinem, etiam in eum qui peccatis valde dimer-
ptiſmum. ſus eſt. Si voluerit, poteſt eum liberare ex onere peccato-
rum: & periclitantem in tuto conſtituere, etſi ad ipſum pro-
fundum iniquitatis peruenerit. & hoc ex multis manifeſtum
eſt teſtimonijs. Ideo addidit: Nunquid enim qui cadit, non
Pſalm.40. reſurget? aut qui auertitur, non reuertetur? Quale ergo eſt
iſtud medicamentum pœnitentiæ, aut qualiter conficitur?
Pſalm.31. Primùm exculpando propria peccata. Iniquitatem, inquit,
meam domino non celaui, & pronunciabo aduerſum me ini
quitatem meam, & tu abſtuliſti impietatem cordis mei. Se-
cundo multa humilitate plangere peccata ſua, fructuſque
dignos exinde facere pœnitentiæ: quatenus nullatenus in B.
eadem iterum corruat peccata. Deinde multis eleemoſynis
redimere ſe incipiat, qui ſeculi habet poteſtatem. Sicut enim
Prou.13. ſcriptum eſt: Diuitiæ viri, redemptio animæ illius. Poſtre-
mò opus eſt nulli iraſci, neque malum pro malo reddere,
omnibus dimittere peccantibus in ſe, dicente ipſa veritate:
Dimittite, & dimittetur vobis. ¶ Terra enim ſæpe venien-
Lucæ.6. tem ſuper ſe imbrem bibens, & germinans herbam oppor-
tunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à deo.
Proferens autem ſpinas & tribulos, reproba eſt, & maledi-
cto proxima, cuius conſummatio in cōbuſtionem.) Cum ti-
more audiamus ſermones dei: Non ſunt hę minæ Pauli, non
ſunt hominis verba: Spirit' ſancti ſunt, Chriſti ſunt loquētis
in Paulo. Comparationē hic fecit de proficiēte anima in do-
ctrina dei, & negligente ſalutem ſuam. Fructiferæ terræ, cœ
leſtibúſque imbribus irrigatæ adæquauit proficientem ani-
mam in ſanctorum germinum floribus, dicens. Terra enim
ſæpe veniētem ſuper ſe imbrem bibens. Hic declarat quòd
hi ad quos eius ſermo fuit, ſuſceperunt & combiberunt ver C
bum cœleſtis doctrinæ, & ſæpius per legem, per prophetas
perceperunt, & nec ſic prompti facti ſunt germina fidei
proferre. Adhuc addidit de bona terra, in quam cecidit
ſemen verbi dei. Germinans ait herbam opportunam. Ni-
hil ſic opportunum ſicut fides in filium dei, & vita optima.
Hęc verò talis terra accepit benedictionē à deo, vt ferat tri
Matth.13. ceſimum, ſexageſimum, etiam & centeſimum fructum. Et
hoc notandum eſt, quòd omnis abundantia in frugibus ter-
ræ, in fructibus arborum, non aliter niſi per dei benedi-
ctionem cultoribus ad voluntatem reſpondere poterit. Ne-
que enim agricolarum eſt terram excitare ad fructus, ſed
1.Corin.1. imperium dei, ſicut alibi beatus Paulus ait: Ego plantaui, A-
pollo rigauit: ſed deus incrementum dedit. Hoc ergo de a-
nima florente in virtutibus & dei benedictione, dignè pro-
tulit exemplum: móxque ſubiungit aliud paradigma de ea
quæ ſuam negligit ſalutem, dicens: Proferens autem ſpinas
παράδειγμα & tribulos, reproba eſt, & maledicto proxima: cuius cōſum
matio in cōbuſtionem. Quis nanque eſt ab iſtis ſpinis mun-
dus? At ſi eſſemus mundi, neque ſic præſumptuoſos nos o- D
porteret eſſe, ſed timere & tremere ne fortè pullulent in no
bis ſpinę peccatorum. Quomodo anima vel caro ſpinis ple-
na ſuperbire poterit? Nunquid non maiori ſolicitudine ex-
tirpare eas opus haberet? Quæ ſunt ergo ſpinæ? Audiamus
Matth.13. Chriſtum de ſpinis dicentem: Quia cura ſeculi huius & de-
ceptio diuitiarum pręfocant verbum, & infructuoſum effi-
citur. Proferens dixit ſpinas, non generans, maledictioni
proxima eſt. O quantam habet conſolationem hic ſermo.
Maledictioni, inquit, proxima, non maledicta. Qui autem
necdum in maledictionem incidit, ſed proximitatem, lon-
ge fieri poterit. Et non hoc ſolo conſolatus eſt, ſed etiam in
eo quod ſequitur. Non dixit reproba, & maledictioni pro-
xima, quæ combureretur: ſed quid? cuius conſummatio in
combuſtionem. Hæc combuſtio non erit, niſi quis vſque in
Ezech.18. finem permaneat in peccatis ſuis: Quia in quacūque die con
uerſus fuerit peccator, vita viuet, & non morietur. Si verò

A abſcindamus ſpinas, per pœnitentiam poterimus mille bo-
nis perfrui, & fieri probabiles, & benedictionis dei partici-
pes. Poſtquam autem increpauit eos ſufficienter, & terruit
& percuſſit, curat eos iterum, ne deſperatos faciat, neque in
omnibus adulator, neque in omnibus percutit. Nec hæc di-
cimus veluti putantes vos ſpinis plenos, ſed timentes ne ta-
les efficiamini. Melius eſt enim vos verbis terrere, ne rebus
ipſis doleatis. ¶ Cōfidimus autem dilectiſſimi de vobis me-
liora & viciniora ſaluti, tametſi ita loquimur.) Quia beatus
Paulus non habuit vnde eos ad quos ſcripſit, de pręſenti lau
daret, incipit eos de ſpe futurorum conſolari, dicens: Confi
dimus fratres de vobis meliora, & viciniora ſaluti, quamuis
ita dicamus, quaſi diceret, Optima quędam de vobis confi-
dimus, & quæ ſaluti veſtrę proficiant: nō vtique quod ſupe
rius dixi de reproba terra, & cōbuſtioni proxima: nō de vo
bis hoc diximus, quia meliora de vobis credimus. Adduxit
quoque eis in memoriam præterita, vt ex præteritis eos ad-
liceret ad bona quæque. ideo ſubiunxit: ¶ Nō enim iniuſtus
deus, vt obliuiſcatur operis veſtri, & dilectionis quā oſten-
B. diſtis in nomine ipſius, qui miniſtraſtis ſanctis, & miniſtra-
tis.) Ecce quomodo recreauit animas eorum & cōfortauit,
antiqua eis in mentem reuocans. Tunc fecit eis vt non æſti-
marent obliuiſci deum, & præterita eius beneficia in eos.
Neceſſe eſt enim eum peccare, cui ſpes deerat futura. Dein-
de hortatur eos omnibus modis ſperare futura. Eum enim
qui deſperat de præſentibus beneficiis dei, quòd à deo non
habeat: de futuris quis poterit eum confortare? Simile quid
Galatis improperat, dicens: Currebatis bene, quis vos faſci-
nauit? atque iterum: Tanta paſſi eſtis ſine cauſa? vt poſſet mi
tigare eandem ſententiam, mox ſubiunxit: Si tamen ſine Gala.3.
cauſa. Sic etiam hoc loco temperauit ſententiam ſuam, di-
cens: Non enim iniuſtus deus, vt obliuiſcatur operis veſtri,
dum tantam charitatem oſtendiſtis in ſanctis eius. Volumus
enim vos imitari opera eorum, qui per fidem & patientiam
hæreditaturi ſunt promiſſiones. Quale verò deſiderium ha
beret de ſalute eorum, ſequenti oſtendit allegatione, di-
cens: ¶ Cupimus enim vnumquenque veſtrum eandem o-
C ſtentare ſolicitudinem ad expletionem ſpei vſque in finem,
vt non ſegnes efficiamini.) Deſideramus verò, inquit, non
tantum circa verba, ſed etiam in virtutibus conuerſari, non
quaſi priora veſtra culpantes, ſed vt de futuris ſoliciti ſitis,
admonentes: hoc eſt, quales fuiſtis primum, tales vos cupi-
mus & modo eſſe, & in futurum. Et non dixit, Volo, quod
eſt auctoritatis doctrinæ: ſed quod erat paternæ dilectiōis.
Hoc eſt, cupimus vnumquenque veſtrum eandem quam o-
lim habuiſtis ſolicitudinem, ad expletionem ſpei habere in
æternam reſurrectionem. ¶ Verum imitatores eorum qui fi
de & patientia hęreditabunt promiſſiones.) Hortatur enim
auditores ſuos, vt fide non ficta, & patientia perfecta expe-
ctent promiſſiones dei, & hæreditates quas ſanctis ſuis pro-
miſit. Et hoc firmius exemplis corroborare nititur, cum di
cit: ¶ Abrahæ nanque promittens deus, quoniam neminem
habuit per quem iuraret, maiorem, iurauit per ſemetipſum
dicens: Benedicens benedicam te, & multiplicans multipli- Gene.22.
cabo te: & ſic longanimiter ferens, adeptus eſt promiſſio-
D nem.) Mira eſt ſapiētia beati Pauli. Per vices enim laudibus
extollit eos ad quos ſcribit, per vices terroribus accidentis
hiſtoriæ terret, ne infideles eſſent, & minus creduli promiſ-
ſionis dei. Per vices verò eorum exemplis hortatur ad pa-
tientiam & fidem: & vt indubitanter credant, nō ſolum deo
dicente, verūetiam iurante per ſemetipſum. Et dum ei mul
ta ſuppeterent exempla ſanctorum, qui per patientiam hæ-
reditarent promiſſiones dei: præcipuè fidelis Abrahæ vſus ὑπόδειγμα.
eſt exemplo propter dignitatem perſonæ illius, & propter
quod maximè in eo iſtud contigerit, qui longanimiter fe-
rens adeptus eſt in filiis ſuis promiſſiones non modò præte-
riti temporis, quæ in populo dei impletæ ſunt, ſed magis e-
tiam in futurum pronuncians in filios fidei Abrahæ, cuius
filij ſunt, quos bonitas dei de lapidibus gētium ſuſcitauit, &
fecit eos in fide eſſe filios Abrahæ. Promiſſioni enim dei co-
operata eſt longanimitas in audientes & expectantes hære-
ditatē promiſſam: quam quidē puſillanimes & increduli ver
bo dei nō fuerunt adepti: ſed plurima eorū in deſerto periit

 multitudo.

uinitatem ſine initio, ſine fine, rex eſt ſempiternus, ex æterno patre æternus, quãuis ex temporali matre temporalis eſſet. Sicut enim iſtius Melchiſedech nõ legimus initium vel finem in ſcriptura ſancta, propter quod nõ eſt ſcriptum: ſic non nouimus filij dei initium vel finem, quia nõ habet. Et in hoc eſt ſimilitudo, quòd nec illius nec iſtius initium vel finis legatur. Illius quidem, quia non eſt ſcriptum: iſtius autem, quia omnino non eſt. ¶ Intuemini quantus hic ſit, cui decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha.) Conuertit itaque ſermonem ad eos qui gloriãtur ſe filios eſſe Abrahæ, & de origine eius nobilitatem eorum deſcẽdiſſe, quem diuinis exaltare laudibus contendunt, & in euangelio eũ domino præpoſuiſſe leguntur, dicentes: Nunquid tu maior es patre noſtro Abraham? quaſi dicerent: Quem vos excellentiorem omnibus æſtimatis, hic decimas offerebat Melchiſedech, & hoc de præcipuis victoriæ, qui aſſimilatus eſt filio dei, pontifex factus in æternum. ¶ Quoniam de filiis Leui ſacerdotium accipientes, mandatum habent decimas ſumere à populo ſecundum legẽ, id eſt, à fratribus ſuis, quanquam & ipſi exierint de lumbis Abrahæ.) Tanta quippe eſt ſacerdotij excellentia, vt etiam qui ſimiles eſſent, à progenitoribus, eundem haberent progenitorem, tamen multò amplius meliores eſſent fratribus ſuis, ij qui ſacerdotio digni efficerentur, veluti Aaron inter viuos ac mortuos vt dei iram placaret quæ exarſerat, ſtare legitur: quod propterea ex populo facere poterat, licet omnes vnum haberent progenitorem, quòd ſacerdos eſſet. Proinde ipſi Abraham nullo modo alienigenæ decimas dediſſet, niſi plurimus & excellens eius eſſet honor, cui decimas excubiarum dari, deo placere comperiſſet, oſtendens etiam incircuncisum ſacerdotem, ſacerdote circunciſo multo eſſe ſublimiorem. Quomodo ergo hoc? Oſtendit quia ipſe Leui, ex quo ſacerdotale genus ortum eſt, decimatus eſt in lumbis progenitoris ſui. ¶ Cuius autem generatio non adnumeratur in eis, decimas ſumpſit Abraham: & hunc qui habebat repromiſſiones, benedixit. Sine vlla autem contradictione, quod minus eſt, à maiore benedicitur.) Ille autem qui ſine genealogia eſt, in Abraham decimatus eſt, non ſolum Leui, verumetiam & ipſe Aaron, qui decimas ſolebat accipere à populo, & per eum omne ſacerdotium Leuiticum. Nec hoc loco contendentis eſt ſtare, ſed adhuc maiori honore exaltauit eum qui alterius generis fuit, dicens: ¶ Et eum qui habebat repromiſſiones, benedixit.) Oſtendit & honorabiliorem eſſe illum ex communi omnium iudicio. Et ſine vlla contradictione (inquit) hoc eſt, omnibus luce clarius videtur, quòd minor à maiore benedicitur. Proinde melior eſt typus Chriſti etiã ab eo qui promiſſiones habebat. Quis eſt qui viuit? Ille etiam qui ſecundum ordinem factus Melchiſedech eſt ſacerdos in æternum. Secundum ordinem Melchiſedech. typum gerentis pontificis noſtri, qui ſemetipſum obtulit hoſtiam deo placentem, non ex neceſſitate qualibet, ſed ex voluntate propriæ poteſtatis, deſignat: qui nihil morti debuit, idcirco pontificali ſacrificio ſui corporis, omnium abluit peccata. ¶ Si ergo conſummatio per ſacerdotium Leuiticum erat (populus enim ſub ipſo legem accepit) quid adhuc neceſſarium fuit ſecundum ordinem Melchiſedech alium ſurgere ſacerdotem, & non ſecundum Aaron dici? Tranſlato enim ſacerdotio, neceſſe eſt vt & legis tranſlatio fiat.) Hinc iam incipit veteris nouique teſtamenti differentias oſtendere, dicens: Si enim conſummatio, id eſt perfectio, per ſacerdotium Leuiticum fuit, quid neceſſe fuit alium ſurgere ſacerdotem? Nam Aaron primum poſt datam legem ſacerdotem de tribu Leui eſſe nulli dubium eſt. Ideo ſacerdotium quo functus eſt, Leuiticum nominauit ſacerdotium. Quo ſacerdotio Leuitico multo melior Melchiſedech in ordine ſacerdotali factus eſt, qui typum gerebat ſacerdotis noſtri, id eſt domini ſaluatoris mundi. Nequaquam enim dixiſſet, Secundum ordinem Melchiſedech, ſi illud ſacerdotium Aaron melius eſſet, ſub quo populus Iudæorum legẽ ſuſceperat. Si igitur ſacerdotij tranſlatio eſt, neceſſe eſt & legis eſſe tranſlationem. Neque enim ſacerdos poteſt ſine teſtamẽto eſſe, & ſine lege, & ſine præceptis. In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu eſt de qua

Coloſ. 1.

Ioan. 8.

Nota & Melchiſedechis & Abrahæ dignitatem.

A nullus altario præſto fuit. Manifeſtum eſt enim quòd ex Iuda ortus eſt dominus noſter: in qua tribu nihil de ſacerdotibus Moyſes loquutus eſt.) In quo enim ait, id eſt, de quo hæc dicta ſunt, dominum ſcilicet ſignificans ſaluatorem. Dum id tranſlatum eſt ſacerdotium, ſimul & teſtamentum tranſlatum eſt. Non autem ordine tantummodo, neque præceptis, ſed etiam tribu. Oportebat quippe vt etiam mutaretur. Et quomodo tranſlatum eſt ſacerdotium? ex tribu ad tribum, de ſacerdotali ad regalem, vt eadem ipſa ſit & regalis & ſacerdotalis. Et intuere myſterium. Primum fuit regale ſacerdotium Melchiſedech, ſecundum conſequentiam huius ſermonis. Secundum etiam fuit ſacerdotale in Aaron. Tertium in Chriſto fuit iterum regale, qui rex erat ſemper, ſacerdos autem factus eſt quando carnem ſuſcepit, quando ſacrificium obtulit. Vides mutationem rerum. Quæ enim per tranſlationem facta ſunt, hæc veluti ex rerũ conſequentia quaſi noua redire videntur. ¶ Et amplius adhuc manifeſtum eſt, ſi ſecundum ordinem Melchiſedech exurgeret alius ſacerdos, qui non ſecundum legem mandati carnalis

B factus eſt, ſed ſecundum virtutem vitæ inſolubilis. Conteſtatur enim, quoniam tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.) Aliam hoc loco differẽtiam inſtruit inter ſacerdotium Aaron, & ſacerdotium Chriſti: quia illud carnale, hoc verò ſpirituale. Illud temporale, hoc verò æternum eſt. Dicit enim de ſacerdotio Aaron, ſecundum legem carnalis mandati. Lex quippe illa ex multa parte carnalis erat, in circunciſione carnis, in mundatione carnis, in hoſtiis & oblationibus carnalibus, in diſcretione ciborum, dierum, tẽporum, etiam & in retributione, quibus benefacientibus, & legem cuſtodientibus pax & ſecuritas & proſperitas, & frugum abundantia, & regni potentia promiſſa eſt, quæ omnia morte finienda erant. Sed non ita ſacerdotium Chriſti, quod ſecundum virtutem vitæ inſolubile eſt. Quis iſte eſt ſacerdos talis? non Aaron, nec Melchiſedech, ſed ille cuius Melchiſedech typum gerebat: de quo deus ipſe pater iureiurando teſtatur, Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech, hoc eſt, intemporalis, neque

C finem habens, ſed ſecundum potentiam inſolubilis vitæ. Vitam verò in ſeipſo habens inſolubilem, quamuis ad tempus mortuus eſſet in carne, tamen in æternum diuinitate & humanitate mediator inter deum & homines, ſemper viuens eſt ad interpellandum pro nobis. ¶ Reprobatio quidem fit præcedentis mandati propter infirmitatem eius, & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex.) Quid enim profuit lex? Profuit ſiquidem, ſed nihil ad hoc profuit, vt perfectos facere potuiſſet ſeruientes in ea. Idcirco eius reprobatio fuit, vt gratiæ daretur locus, dum veniret in quo perfectio fieret. Vtilis quippe fuit lex, ſed illis qui fidem habuerunt in Chriſto: non illis qui totam ſuam ſpem in ea firmauerunt. ¶ Introductio verò melioris ſpei, per quam proximamus ad deum. Et quantum eſt, non ſine iureiurando: alij quidem ſine iureiurando ſacerdotes facti ſunt.) Introductio, inquit, melioris ſpei. Habuit quippe & lex ſpem, ſed non talem. Sperabant enim bene placentes, & legem dei cuſtodientes, poſſidere terram, nihil ærumnoſum pati, proſpe-

D rè viuere, ſicut dictum eſt: Qui fecerit eam, viuet in ea. Hic autem ſperamus, quia deo placentes, & euangelica præcepta cuſtodiẽtes, non terram poſſidebimus, ſed cœlum. Magis autẽ, quod cœlo multò melius eſt, ſperamus proximi deo cõſiſtere, ad ipſum paternũ ſoliũ peruenire, & miniſtrare ei cum angelis. Hoc verò ſacerdotium per quod hanc gloriam poſſeſſuri ſumus, non erit ſine iureiurando, vt firmam dei promiſſionem credamus: quia hæc omnia nobis in filio proprio promiſit, quem pro nobis omnibus tradidit, vt per eum hæc omnia poſſideamus, de quo dictum eſt: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinẽ Melchiſedech. ¶ In tantum melioris teſtamenti ſponſor factus eſt Ieſus: & alij quidem plures facti ſunt ſacerdotes, idcirco quòd morte prohiberẽtur permanere: hic aũt eo quòd maneat in æternũ, ſempiternum habet ſacerdotium.) Duas ponit differẽtias, quia non habet finem ſacerdos noſter, ſicut legalis. Hoc autẽ facit ex perſona Chriſti, qui ingreſſus eſt, inquit, ſecundum virtutẽ vitæ inſolubilis: & hoc iureiurando teſtatur, ſicut ſupradictum

Ezech. 20.

Chriſti ſempiternum ſacerdotium.

 eſt.

eſt. Sicut ille permanet, ſic etiam & lex quã attulit, perman- A
ſura eſt, in qua eſt vera peccatorũ remiſſio, & perpetuę per-
ceptio gratiæ. Si enim illa prior propter imbecillitatem ſui,
quę nihil ad perfectum ducere potuit, excluſa eſt: iſta autem
quam Chriſtus põtifex magnus attulit, valet & fortis eſt, &
manet. Oſtendit autem hoc ex põtifice. Quomodo? quia v-
nus eſt. Nõ enim vnus eſſet, niſi eſſet immortalis. Sicut enim
multi ſacerdotes in lege fuerunt, quia mortales fuerunt: ſic
vnus, quia immortalis: qui in tantũ melioris teſtamenti ſpon
ſor factus eſt, ſecundum quod iuratum eſt de eo ſemper eſſe
manſurum. ¶ Vnde & ſaluare in perpetuum poteſt acceden
tes per ſemetipſum ad deum, ſemper viuens ad interpellan-
dum pro nobis.) Intueris quia de eo qui ſecundum carnem
eſt, iſta dicit. Quando enim ſicut pontifex eſt, tunc etiam in-
terpellat: quia ex ea natura qua pontifex eſt, interpellat pro
eis. Quis eſt qui interpellat, niſi humanæ naturæ diuinitati
*adiunxit. illius coniunctio, quam paterno ſolio *aduexit? Semper vi-
uus, ad ſaluandum idoneus. Alij verò pontifices qui ſem-
per non erant, ſemper non interpellabant. Hic verò non ſo B
Sacerdotij Chriſti & legalis diſcrimen. lum in hac vita ſaluat per interpellationẽ humanitatis ſuæ,
ſed etiam in futurum glorificat, dum tradet regnum deo
patri, & perducet ſanctos ad viſionem paternæ maieſtatis.
¶ Talis enim decebat vt nobis eſſet pontifex, ſanctus, inno-
cens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior
cœlis factus.) Talis etiam illis decuit eſſe pontifex, de qui-
Ioan. 15. bus ipſe ait: Iam non dicam vos ſeruos, ſed amicos: quia o-
mnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis. Vide-
licet ſerui legales pontifices habuerunt mortales peccato-
res pro ſemetipſis offerentes. Filij verò & amici dei ponti-
ficem habent immortalem, ſegregatum à peccatoribus, id
eſt prioribus ſacerdotibus: qui eſt innocens & ſanctus. Inno
Eſaiæ. 53. cens, quia ſine malignitate: quod dicit propheta, Nec dolus
inuẽtus eſt in ore eius. Sãctus, quia in omni bonitate præci-
puus. Impollutus, quia nil habuit peccati. Excelſior cœlis
factus, quia adorant eum omnes angeli dei. ¶ Qui non habet
quotidie neceſſitatem, quẽadmodum ſacerdotes, prius pro
ſuis delictis hoſtias offerre, deinde pro populo. hoc enim fe C
cit ſemel ſe offerendo.) Hic enim magnitudinem ſacrificij
oſtendit, quamuis illud viuum eſſet, & ſic oblatum ſufficit
in ſempiternum. Et tantum præualuit, quantum cætera om-
nia non præualuerunt. Et quod offerebat, non pro ſe offe-
rebat, ſed pro populo. Nec enim hoc pro populo quotidie
offerẽdum erat, ſed tantæ ſanctitatis & honoris apud deum
fuit hoc ſacrificium, vt ſemel oblatum, in æternum profuiſ-
ſet populo dei. ¶ Lex enĩ homines cõſtituit ſacerdotes infir
mitatẽ habẽtes.) Propterea pro ſe, ſicut & ꝓ populo ſemper
offerebant. Iſte aũt tam potens eſt, vt ſemel oblatus ſuæ car
nis ſacrificio, nil opus eſſet cuiquam credẽtium offerre plus
pro eo. ¶ Sermo autem iuriſiurandi, qui poſt legem eſt, fili-
um in æternum perfectum.) Hic etiam filij nomen ad di-
ſtionem ſeruorum qui fuerunt in lege, poſitum eſt, quia
ſerui infirmi fuerunt, ſiue quia peccatores mortales erant.
Sed hunc filium perfectum eſſe demonſtrat, quia ſemper vi
uit, & ſemper ſine peccato eſt. Vtrumque Apoſtolus ait, &
Paulus conſolatur & terret. mitificè conſolatur audientes, & minaciter terret negligen- D
tes. Conſolatur in eo, quia ad ſacerdotem magnum poten-
ti ſacrificio proximati ſunt. Terret in eo, ne peccent, quia
illud ſacrificium nunquam pro peccatis iterum oblatum e-
rit. non eſt aliud ſacrificium. vnum verò nos purgauit. poſt
hoc iudicium erit. Quotquot redempti ſumus, iſto ſacrifi-
cio redempti ſumus, ideo permaneamus in generoſitate no-
ſtra & honore.

CAPVT OCTAVVM.

Capitulum autem ſuper ea quæ dicuntur. Talem
habemus pontificem, qui conſidet in dextera ſe-
dis magnitudinis in cœlis, ſanctorum miniſter &
tabernaculi veri, quod fixit deus, & non ho-
κεφάλαιον quid. mo.) Quod itaque ait, Capitulum in iis quæ dicta ſunt, ſi-
gnificat ſermonem ſummum & magnum, quaſi præceden-
tis diſputationis recapitulationem, ad rem ipſam deducens
auditorem. Talem, inquit, habemus pontificem, qui ſedet
ad dexteram ſedis maieſtatis. Humilia ex celſis, humana di-
A uinis commiſcens, eundem deum oſtendens, quem & pon-
tificem. Nec alium eſſe qui ſedet ad dexteram dei, niſi eum
qui eſt miniſter ſanctorum & tabernaculi veri, quod fixit
deus, & non homo. Hoc tabernaculum animæ ſanctorum Tabernaculi, ſanctorũ animę.
ſunt, quibus æterna gaudia miniſtrat, & velamen cœli pon-
tifex magnus, qui ſedet ad dexteram maieſtatis in excelſis
patris. Dum audis eundem ſedere à dextris dei, & mini-
ſtrare ſanctis: ſedere dignitatis diuinæ eſt: miſericordiæ ve-
rò multæ, miniſtrare, & amoris magni, quem nobis impen
dit. Mirabile ſacramentum eſt eundem ſedere in diuinita-
tis gloria, quem perſecutores in cruce pẽdentem viderunt,
in qua cruce paſſio illius miniſtratio eſt ſalutis noſtræ. Hoc
enim geſtum credimus, hoc nobis ad ſalutem proficere no-
uimus. Sed quid carnalis mens hũmana æſtimet in eò quod
dicitur ſedere eum à dextris dei? Condeſcendit enim ſan-
cta ſcriptura noſtræ infirmitati, noſtræque conſuetudini,
quatenus imbecilla inſtrueretur humanitas, quando vſque
ad illam ſecretam gloriam diuinitatis hominum non pote-
B rat cogitatio peruenire. Igitur victori filio, & per ſanctam
incarnationem totius mundi triumphatori, poſt reſurre- Conſeſſus Chriſti.
ctionis gloriam honorabilis conſeſſus offertur: vt per hunc
ſitum ſusceptæ humanitatis gloria declaretur. Nam hoc
verbo ſedere, illud deſignatur, vt caput noſtrum (Chriſtus)
ad patris cognoſceretur dexteram collocatum, id eſt diui-
næ maieſtatis ſublimatum: in qua parte ponendi ſunt, qui à
perfidis eiuſdem ſaluatoris munere ſegregantur. ¶ Omnis
enim pontifex ad offerenda munera & hoſtias conſtituitur,
vnde neceſſe eſt & hunc habere aliquid quod offerat.) Pon
tifices veteris inſtrumenti ſtatuti ſunt legalia offerre mune-
ra, hoſtias pro ſuis, ſicut ſuperius dixit, vel etiam pro popu-
li peccatis. Vnde neceſſe eſt ſaluatorem noſtrum in diebus
carnis ſuę aliquid habere ad offerendum pro nobis. Dum e-
nim in ſempiterna diuinitatis ſuæ natura nõ haberet quid of-
ferret, ſumpſit ex nobis quod pro nobis offerre potuiſſet, id
eſt carnem humanã. Quid tam aptum immolationi, quàm ca
ro mortalis pro mortalibus? Et quid tam mundum pro mun
C dandis vitiis mortalium, quàm ſine vlla cõtagione carnalis
concupiſcentiæ caro nata ex vtero virginali? Et quid tã gra
tè offerri & ſuſcipi poſſit, quàm caro ſacrificij noſtri corpus
effectũ ſacerdotis noſtri? Et quoniã quatuor cõſiderãtur in
omni ſacrificio, cui offeratur, à quo offeratur, q̃d offeratur, Quatuor in ſacrificio cõſideranda.
pro quibus offeratur. Ergo nec alicui ſacrificium debetur,
niſi ſoli vero deo. Proinde põtifex noſter pro nobis ſemet-
ipſum offerebat, idem ſacerdos & ſacrificium. ¶ Si ergo eſ-
ſet ſuper terram, nec eſſet ſacerdos, cum eſſent qui offerrent
ſecundum legem munera, qui exemplari & vmbrę deſerui-
unt cœleſtium.) Si igitur eſſet terrenus pontifex ſicut Aa-
ron, non eſſet vtique ſacerdos ſecundum ordinem Melchi-
ſedech in æternum. Aaron quippe mortuus eſt, & non eſt ſa
cerdos. Chriſtus verò quia viuit in æternũ, ſacerdos eſt ſem
piternus, non talis quales illi fuerunt, qui exemplari & vm-
bræ deſeruiunt cœleſtiũ. Omnes verò ſacerdotes in lege cõ
ſtituti, exemplare & vmbratile ſacerdotium gerebãt cœle-
ſtium, id eſt ſpiritalium, ſignificãtes verum & ſempiternum
D Chriſti ſacerdotium. Nónne altare eſt cœleſte fides noſtra, Fides, altare
in quo offerimus quotidie orationes noſtras? Nihil habens
carnalis ſacrificij, quod in cineres reſoluatur, nec in fumos
extenuetur, nec in vaporationes diffundatur. Hæc verò ſa-
crificia clara & feſtiuiora efficiũtur. Quomodo cœleſtia nõ
celebrãt ſacrificia, quibus dicitur, Accipite ſpiritum ſanctũ: Ioan. 20.
quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorũ reti-
nueritis, retenta ſunt? Horũ enim ſacrificiorum omnia leui-
tici ſacerdotij ſacrificia ſigna fuerunt: quia lex per Moyſen Ioan. 1.
data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtũ facta eſt. ¶ Sicut
reſponſum eſt Moyſi, cum conſummaret tabernaculum: Vi Exod. 25. Acto. 7.
de, inquit, omnia facito ſecundũ exemplar quod tibi oſten-
ſum eſt in monte.) Quoniam auditus noſter minus aptus eſ-
ſe videtur ad diſciplinam percipiendam, quàm viſus (non
enim ita animo commendamus quæcunque audimus, quo-
modo illa quæ ipſo viſu percipimus) ideo dicit: Vide vt
omnia facias ſicut tibi in monte demonſtratum eſt. Sed hic
quæri poteſt, de quibus dixiſſet omnia, ſiue de tabernaculi
conſtructione, ſiue de hoſtiis & ſacrificiis, quæ in eo obla-
turi

turi eſſent.ſed de vtroque melius intelligitur. ¶ Nunc autẽ A
melius ſortitus eſt miniſteriũ, quanto & melioris teſtaméti
mediator eſt, quod melioribus repromiſſionib' ſanctificatũ
eſt.) Vides, inquit, quãto iſta melior illa celebratione. Siqui-
dem illa exemplar & forma, iſta vero veritas: ſicut dicitur
Ioan. 1. in euãgelio: Lex per Moyſem data eſt, gratia & veritas per
Ieſum Chriſtum facta eſt. De qua gratia ſubſequenter hic
Βεβαίωσις ex collatióe à minori ad maius. ſignificat apoſtolus, dicens: Quod in melioribus repromiſ-
ſionibus ſanctificatũ eſt. Quanto meliora ſunt cœleſtia ter-
renis, æterna temporalibus, tanto melioris eſt mediator ſa-
cerdos Chriſtus deus teſtamenti, tranſiens de loco, & à ſa-
cerdote, & ſacrificio. Tunc demum & teſtamenti differen-
tiam ponit, hic autem ad cœlum nos eleuans, & oſtendens
quia pro tabernaculo cœlum habemus in repromiſſionibus
dei. ¶ Nam ſi illud prius culpa vacaſſet, non vtique ſecundi
locus inquireretur. vituperans enim eos, dicit.) Hoc eſt, ſi
inculpabiles eſſent obſeruatores ſui, nunquam ſecũdi locus re-
linqueretur: ſed quia illud non fuit perfectum, inuentus eſt
locus aptus ſecundi teſtamenti, ſicut per prophetã dicit do- B
Hiere. 31. minus. ¶ Ecce dies venient, dicit dominus, & conſummabo
ſuper domum Iſraël & ſuper domum Iuda teſtamentũ no-
uum, non ſecundum teſtamentum quod feci patribus eorũ
in die qua apprehendi manum illorum vt educerem eos de
terra Aegypti: quoniam ipſi non permanſerunt in teſtamẽ-
to meo: & ego neglexi eos, dicit dominus.) Hic autem diſ-
cretè poſuit de quibus dictum eſt quòd non permanſerũt,
dum dixit: In die qua apprehẽdi manum illorum, vt educe-
rem eos de terra Aegypti. De lege hoc dixit data in monte
Sinai, quam quinquageſima die datam conſtat: in qua non
Exodi. 10. permanſerunt patres eorum, ſed fecerunt vitulum in Oreb,
& adorauerunt illum. Nõ enim de illo quod patribus eorũ
Exod. 2. Deute 4. Matth. 3. Filij fidei, filij Abrahæ. propoſuit, id eſt Abraham, Iſaac, & Iacob: & omnes filij fi-
dei, filij Abraham dici poſſunt, ſicut ipſe dominus in euan-
gelio dicit: Dico autem vobis, quòd potens eſt deus de la-
pidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Et hoc eſt teſtamẽtum
nouum quod conſummabit deus, id eſt, perficiet ſuper om-
nes gentes, vt quicunque crediderint in Chriſtũ, filij Abra- C
hæ ſecundum ſpiritalem generationẽ vere ſint. ¶ Quia hoc
Hiere. 32. c. eſt teſtamentum quod diſponam domui Iſraël poſt dies il-
los, dicit dominus: dãdo leges meas in mentem eorum, & in
cordibus eorum ſuperſcribam eas: & ero illis in deum, & i-
pſi erunt mihi in populum: & non docebit vnuſquiſq; pro-
ximum ſuum, & vnuſquiſque fratrem ſuum, dicẽs, Cogno-
ſce deum: quoniam omnes ſcient me à minore vſque ad ma
iorem: quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccata
eorum non memorabor amplius.) Et hic magna diſtãtia eſt
inter legem & legem, inter ſcripturam & ſcripturam, inter
literã & gratiam. Nam litera legis ſcripta eſt in tabulis lapi-
Exodi 32. deis, quas Moyſes ipſe fregit, dum vidit populum ante vi-
tulum ludentem. Gratia verò data eſt in corda credentium
per ſpiritum ſanctum, per quem charitas diffuſa eſt in cor-
dibus credẽtium. Quod vero in litera latebat, & legebatur
à populo per magiſtrorum traditiones, hoc ſpiritus ſanctus
adueniens docebat per apoſtolos. Et hoc eſt quod ait pro-
Hiere. 31. f. pheta: Et non docebit vnuſquiſque proximum ſuum, & v- D
nuſquiſque fratrem ſuum, dicens: Cognoſce dominum. O-
mnes enim ſcient me à minore vſque ad maiorem eorum,
Lucæ. 24. ſicut in euangelio de domino legitur: Tũc aperuit illis ſen-
ſum, vt intelligerent ſcripturas. ¶ Dicendo autem nouum,
veterauit prius: quod autẽ antiquatur & ſeneſcit, prope in-
teritum eſt.) Sumens autem à propheta fiduciã Paulus, am-
plius in illud teſtamentum inuehitur, commodè oſtendens
quoniam noſtra nunc florent, illa vetuſta ſunt, & prope in-
Ex collatióe γνώμη. teritum. Sed renouabitur ſicut aquilæ iuuentus noſtra, ſi ad
fontem vitæ recurramus, ſi alas & oculos ad ſolem iuſtitiæ
extendamus.

CAPVT NONVM.

HAbuit quidem prius iuſtificationes culturæ, & ſan
Exodi 26. ctum ſeculare. Tabernaculum enim primum fa-
ctum eſt, in quo erant candelabra & mẽſa, & pro-
Ioſephus. 3 antiquitatũ. poſitio panum quę dicitur ſancta.) Legimus enim
in Ioſepho, tabernaculum ad inſtar eſſe huius mundi factũ:
A exteriora verò huius ſeculi figuram habebãt. Idcirco quo-
tidie miniſtrant ſanctis ſacerdotes accendentes lumen do-
ctrinæ, & paſcentes populum dei pane, qui ſuper menſam à ἀνακεφαλαίωσις hæc omnia.
ſabbato vſque ad ſabbatum præſto debet eſſe, id eſt, à ſab-
bato ſpei noſtræ, in qua quaſi in Chriſto, & ab huius mundi
turbinibus ſecuri agimus, vſque in illud ſabbatũ quo tene-
amus, quod nunc in ſpe habemus. Candelabra vero dona
ſpiritus ſancti ſunt, quæ in eccleſiis lucẽt intelligẽtibus, per
eum ſuper quem requieſcet ſpiritus ſapiẽtiæ & intellectus,
ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis,
& ſpiritus timoris domini. ¶ Interius verò tabernaculum,
quod dicitur ſancta ſanctorum.) Ipſum cœlũ ſignificat, ve-
lamentum autem cœlũ eſt: iuxta quod ſacerdos noſter Chri
ſtus non ſine ſanguine intrauit. ¶ Thuribulum aureum ha-
bens.) In quo offeruntur orationes ſanctorum. ¶ In quo
Cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium.) Hoc eſt
multitudo ſcientiæ. Aptè propitiatorium ſuper arcam po-
ſitum eſſe dicitur, quia ipſi mediatori dei & hominum ſpe-
B cialiter à deo patre donatum eſt vt eſſet propitiatio pro pec
caris noſtris. Vnde etiã Paulus dicit: Chriſt' Ieſus qui mor- Roma. 8.
tuus eſt, imò qui & reſurrexit, qui eſt ad dexteram dei, qui
etiam interpellat pro nobis. ¶ Et arcam teſtaméti.) Hæc eſt Arca teſtamenti, caro Chriſti.
caro ſaluatoris noſtri, in qua vrna aurea habens manna di-
uinitatis, & tabulæ duorum teſtamentorum, & virga Aarõ
quæ floruit in ſacerdotio Chriſti, de quibus non eſt modo
per ſingula dicere. ¶ His vero ita compoſitis, in priori qui-
dem tabernaculo ſemper introibant ſacerdotes ſacrificio-
rum officia conſummantes.) Quod verò ſuprà dixit ſanctũ
ſeculare eſſe, hoc modò lucidiùs oſtendit, id eſt, in quo ta-
bernaculo ſacrificia fecerunt ſecularia nihil ad perfectum
deducentes ſeruientes in eis. ¶ In ſecundo autẽ ſemel in an-
no ſolus pontifex, non ſine ſanguine quem offerret pro ſua
& populi ignorantia.) Iſte verò põtifex ex parte ſignificat Pontifex Chriſtus.
illum qui ſemel ingreſſus eſt cœlum intra velum in ſancta
ſanctorum vt adſiſtat vultui dei pro nobis. Quod verò ait,
Vt offerret pro ſua & populi ignorantia, hoc eſt quod ipſe
C ait in cruce: Deus deus meus, quare me dereliquiſti? longe à Matth. 27.
ſalute mea verba delictorum meorum. Quæ ſunt verba de-
lictorum ſuorũ, niſi corporis ſui? ¶ Hoc ſignificante ſpiritu
ſancto, nondum propalatã eſſe ſanctorum viã adhuc priore
tabernaculo habente ſtatum, quæ parabola eſt temporis in-
ſtantis, iuxta quam munera & hoſtiæ offeruntur.) Propter-
ea, inquit, iſta ita cõſtructa ſunt, vt diſcamus quia ſancta ſan Sancta ſanctorũ cœlũ.
ctorum, hoc eſt cœlum, quod inacceſſibile mortalibus ſo-
leret eſſe, iam adiri poſſet. Nec putemus illud ingredi non
poſſe, vbi pontifex noſter prior intrauit non ſine ſanguine,
ſicut prædixit propheta: Quis eſt iſte qui venit de Edõ tin-
ctis veſtibus de Boſra? Sed patienter expectamus tẽpus re- Eſaiæ. 63.
ſurrectionis noſtrę, in quo cũ apparuerit, apparebit & quid
erimus. Scimus enim quia ſimiles ei erimus, hoc eſt immor-
tales. Sicut illi mors vltrà non dominatur, nec caro noſtra
dominata erit. ¶ Quæ non poſſunt iuxta conſcientiam per-
fectum facere ſeruientem, ſolũmodo in cibis, & in potibus,
& variis baptiſmatibus & iuſtitiis carnis, vſque ad tempus
D correctionis impoſitis.) Hæ verò iuſtitiæ carnales in cibis
& potibus & variis baptiſmatibus, vſque ad tempus corre-
ctionis impoſitæ ſunt. Attende quid hoc eſt. Nihil enim ad
perfectum deduxit lex, ſed ſecundum mandatũ carnales ſor
des & ignorantias potuit emendare: de adulterio verò & ca
pitalibus criminibus nihil potuit purgare, ſed digna repen-
debat abſque miſericordia. Ideo adulteram mulierem Pha- Ioan 8.
riſæi propoſuerunt ante Ieſum, vt poſſent eum accuſare, ſi
contra legem abſoluere iuberet: aut laudabilem conſuetu-
dinem amitteret, ſi legis iuſſionẽ cuſtodire præciperet. Sed
vtrumque canebat ſapientia dei, quaſi dixiſſet: Iuſta eſt qui-
dem lex, ſi iuſtos haberet miniſtros. Qui feſtucam de oculo
alterius tollere vult, iuſtum eſt vt prius trabem de proprio
tollat oculo. De baptiſmatibus Iudæorum plenius in euan- Marci. 7.
gelio ſecundum Marcum legitur, vbi Phariſæi vituperabãt
dominum & diſcipulos non lotis manibus manducãtes. Fru
ſtra autem Phariſæi, fruſtra omnes Iudæi lauant manus, & à
foro dum veniunt, baptizantur, quamdiu contemnunt fon-
te ſaluatoris ablui. Sed Phariſęi ſpiritualia prophetarũ ver-

ba carnaliter accipientes, quæ illi de cordis & operis caſti- A
Eſaiæ.1.52. gatione præcipiebant, dicentes, Lauamini, mundi eſtote, &
mundamini qui fertis vaſa domini: iſti de corpore ſolùmo-
do lauando intelligi putabant, cum certum ſit Moyſem &
prophetas, qui vaſa populi dei vel aqua dilui, vel igne por-
gari, vel oleo ſanctificari quacunque ex cauſſa iuſſerunt, nõ
in hac materialium rerum emũdatione, ſed mentium potius
& operis caſtigatione, ſanctimoniam atq; animarum nobis
mandare ſalutem. ¶Chriſtus autem aſſiſtens pontifex futu-
rorum bonorum, peramplius & perfectius tabernaculũ nõ
manu factum, id eſt, non huius creationis.) Tabernaculum
non manu factum, cœlum ſignificat, vnde nos futura bona
ſperamus nobis dari, id eſt æterna, quæ non tranſeunt. Ne-
que huius creationis, hoc eſt non huius tabernaculi ſpecies,
quam in eremo fixit homo: ſed lõge aliter ab ipſo deo crea-
tum eſt ſpiritualiter, nõ carnaliter. In quo tabernaculo mo-
do ſunt animæ iuſtorum, & angelorum ſpiritus, expectantes
donec compleatur numerus conſeruorum ſuorum. ¶Neq;
per ſanguinem hircorum & vitulorum, ſed per propriũ ſan B
guinem introiuit ſemel in ſancta, æterna redemptione inuẽ-
ta.) Omnia quippe permutata ſũt: ibi ſanguis hircorũ diluit
peccata carnis, hic ſanguis Chriſti abluit peccata ſpiritus:
quia æterna redemptione inuenta, oſtendit in prioribus ſa-
crificiis & legalibus cerimoniis non eſſe æternam retribu-
tionem. ¶Si enim ſanguis hircorũ & taurorum, & cinis vi-
Leui.16. tulæ aſperſus inquinatos ſanctificat ad emundationem car-
1.Pet.1. nis, quanto magis ſanguis Chriſti, qui per ſpiritum ſanctum
1.Ioan.1. ſemetipſum obtulit immaculatum deo?) Si enim carnẽ, in-
Apoc.1. quit, potuit mundare ſanguis taurorum, multò amplius ani
A minori ad maius. mæ ſordem diluit ſanguis Chriſti. Ne enim audiens ſancti-
ficationem, perfectam eſſe ablutionem exiſtimet quis, mox
ſubiungit cauſſam differentiæ, dicens: Qui per ſpiritum ſan-
ctum ſemetipſum obtulit immaculatum deo, hoc eſt, ſacri-
ficium deo immaculatum. Erat quippe mundum à peccatis
hoc ſacrificium, hoc eſt, per ſpiritum æternum, nõ per ignẽ,
non per aliena quædam. ¶Emundauit conſcientiam noſtrã
1.Pet.3. ab operibus mortuis ad ſeruiendum deo viuenti.) Bene di C
Roma.5. xit ab operibus mortuis. Si quis enim tangebat mortuum,
Num.19. polluebatur. Et hic ſi quis tetigerit opus mortuum, conta-
minatur per conſcientiã. Opera mortua ſunt peccata. Qui
Eccli.13. enim tetigerit picem, inquinabitur ab ea. ſic qui pœnitentia
ablutus eſt ab operibus mortuis, ſi eadem iterum agit, peius
2.Pet.2. contaminabitur: ſicut ait apoſtolus Petrus, Canis reuerſus
ad vomitum. ita qui iterat ſtultitiam ſuam. Ad ſeruiendum,
inquit, deo viuenti. Hic manifeſtat quia opera mortua habẽ
tes, nõ poſſũt ſeruire vero & viuo deo: quia illa mortua ſunt
& falſa. Et meritò nullus opera mortua habens ingreditur
hoc. Si enim eum qui corpus mortuum tangebat, non opor-
tebat intrare in templum: quãto magis is qui opera mortua
habet, non poteſt introire in cœlum? Mortua quippe ſunt
omnia opera quæ vitam non habent. ¶Et ideo noui teſta-
menti mediator eſt, vt morte intercedente, in redemptionẽ
earum præuaricationum quæ erant ſub priori teſtamento,
repromiſſionem accipiant qui vocati ſunt, æternæ hæredi- D
tatis. Vbi enim teſtamentum eſt, mors neceſſe eſt intercedat
teſtatoris. Teſtamẽtum enim in mortuis confirmatum eſt:
alioqui nondum valet dum viuit qui teſtatus eſt.) Fortaſſis
enim poſſent multi qui infirmius ædificabantur, ex eo ma-
ximè quòd mortuus eſt Chriſtus, non credere promiſſio-
nes eius. Paulus igitur ex abundantia hęc ponit exempla ex
communi aſſumens conſuetudine. Dicit enim quaſi dubi-
tante corde reſponderet. Propterea igitur oportebat con-
ſiderare, quia nõ viuentibus teſtatoribus, ſed mortuis, tunc
firma ſunt teſtamenta, & fortitudinem accipiunt. Teſtamẽ-
tum enim circa nouiſſimum diẽ fit defunctionis: defunctio
Ioan.8. ſimul debet habere teſtamentum. Aduerte eũ dicentẽ: Ego
ſum qui teſtimonium perhibeo de meipſo, & teſtimonium
perhibet de me, qui miſit me pater. Et in lege veſtra ſcri-
ptum eſt, quia duorum hominum teſtimonium verum eſt.
Si duorum teſtimonium non eſt ſpernendum, quãto magis
Ibidem.15. patris & filij etiam & ſpiritus ſancti, de quo dicitur: Ille te-
ſtimonium perhibet de me? Et de apoſtolis: Et vos quidem
Gala.4. teſtimonium perhibebitis de me, quia ab initio mecũ eſtis.

A In offenſione quippe eramus: mori nos oportebat. Miſit fi-
lium ſuum factum ex muliere, qui mori potuiſſet pro debi-
toribus mortis: qui mortuus eſt pro nobis, & deuicta morte
effecit nos dignos teſtamenti, & hæreditatis promiſſæ. Hoc
modo firmum factum eſt teſtamentum. Tantum fuit pecca
tum noſtrum, vt ſaluari non potuiſſemus aliquando, niſi v-
nigenitus filius dei pro nobis moreretur. Quod vero ait,
Infirmum eſſe teſtamentum viuente teſtatore: hoc ſignifi-
cat, quòd quamdiu viuit teſtator, poteſt immutare ſenten-
tiam, & alios atque alios hæredes adducere in hæreditatem
ſuam. ¶Vnde nec primum quidem ſine ſanguine dedicatũ
eſt.) Vnde dixit, nec primum teſtamentũ ſine ſanguine de-
dicatum eſt, id eſt firmum factum eſt, roboratũ eſt. Quod
autem dixit. Vnde, talę eſt quaſi diceret: Propterea oporte-
bat teſtamenti ſolennitatem compleri etiam per mortem
Chriſti. ¶Lecto enim omni mandato legis à Moyſe vni-
uerſo populo, accipiens ſanguinem vitulorum & hircorum
cum aqua, & lana coccinea, & hyſſopo, ipſum quoque librũ
B & omnem populum aſperſit, dicens: Hic eſt ſanguis teſta-
menti quod mandauit ad vos deus. Etiam tabernaculum, &
vaſa miniſterij ſanguine ſimiliter aſperſit: & omnia penè in
ſanguine mundantur ſecundum legem, & ſine ſanguinis ef-
fuſione non fit remiſſio.) Quid eſt quod liber & populus &
tabernaculũ ſanguine aſperſus eſt? niſi quòd precioſus ſan-
guis Chriſti ſaluatoris noſtri ab initio, illo ſchemate præ-
nunciatus eſt. Quare hyſſopo? Hyſſopus enim herba humi- Hyſſopi vis operatoria.
lis eſt, & in petris naſcens. humilitas Chriſti ſignificatur per
hanc herbam, & fortitudo qua interiora noſtra purgantur.
Nam hoc genere herbæ pulmonum vitia purgari ſolent.
Quare aqua? Oſtẽdit mundationem futurorum per aquam
baptiſmi. Quare lana coccinea? Vt retineret ſanguinem. O-
ſtendit hoc loco, idem eſſe & aquam & ſanguinem. Baptiſ-
mum etiam noſtrum paſſio eius eſt. Ideo idem Paulus dicit
alio loco: Cõſepulti enim eſtis cum illo in baptiſmo. Quod Coloſ.2.
vero ait, Sine ſanguinis effuſione non fit remiſſio: quare hoc
dixit? quia in illis non fuit plena remiſſio, ſed ſemiplena, in
C minima parte. Nunc autem hic eſt, inquit, ſanguis noui teſta Marci.14.
menti, qui pro nobis effuſus eſt in remiſſionem peccatorũ.
Quis eſt liber qui aſperſus eſt ſãguine myſtico, & quæ ſunt 1.Corin.11.
vaſa vnctionis, & quod tabernaculum, niſi populus? Ipſi e-
nim ſunt liber, vaſa, & tabernaculum. Ideo dicit dominus:
Inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos. Sed illius fuit Leuiti.26.
tota veteris teſtamenti corporalis mũdatio, nunc autem ſpi 2.Cor.6.
ritualis eſt mundatio ſanguinis Chriſti, Ideo dicit: Hic eſt Matth.26.
ſanguis noui teſtamẽti, in remiſſionem peccatorum. In il-
lis quidem in ſuperficie aſpergebatur, & iterum diluebatur
aſperſus. Neque enim cruentatus ſemper deambulabat po-
pulus. In anima verò non ita eſt, ſed ipſius eſſentiæ commi-
ſcetur ſanguis, fontem illam faciens mundum, & inenarrabi
lem pulchritudinem producens. Propter hoc agni occiſio
fuit: & ſanguis eius ſuperliminaribus liberandorum illitus
eſt. Propter hoc etiam omnia ſacrificia veteris teſtamẽti le-
guntur, vt hoc vnum ſacrificium deſignaret, per quod vera
D eſt remiſſio peccatorum, & mundatio animæ in æternum.
¶Neceſſe eſt ergo exemplaria quidem cœleſtium his mun
dari, ipſa autem cœleſtia melioribus hoſtiis quàm iſtis. non
enim in manufacta ſancta Ieſus introiuit exemplaria vero-
rum, ſed in ipſum cœlum, vt appareat nunc vultui dei pro
nobis.) Quomodo exemplaria ſunt eorum quæ in cœlis
ſunt? Cœleſtia quidem nominauit hanc conuerſationem no
ſtram, cuius conuerſationis & exemplar fuit & ſignificatio
quæcunque gerebantur in veteri teſtamento. Vnde & Pau-
lus, Conuerſatio noſtra in cœlis eſt. In cœlis ergo ſunt iſta Philipp.3.
quę noſtra ſunt, & hæc noſtra cœleſtia, quamuis in terra ce-
lebrentur. Quæ eſt iſta conuerſatio noſtra? hæc eſt vera phi
loſophia quam Chriſtus docuit, quam apoſtoli ſecuti ſunt,
quæ docit ad cœleſtia. vnde & apoſtolus, Primus homo de 1.Corin.15.
terra terrenus: ſecundus de cœlo cœleſtis. Qualis terrenus,
tales & terreni: & qualis cœleſtis, tales & cœleſtes. Meliori-
bus, inquit, ſacrificiis, quàm hæc ſunt. Quod melius eſt, bo-
no aliquo melius eſt. Bona ergo fuerunt exẽpla, quæ in cœ-
lis ſunt: ſed ipſa cœleſtia longè excellunt exempla ſancto-
rum, quibus ſignificãtur. Si ergo cœleſtes ſumus nos, & tã-
tum

A tum ſacrificium adepti ſumus: timeamus permanere in terra. Eſſe autem io terra & non eſſe quodammodo videmur, dum voluntate in cœlo ſumus, licet corpore in terris. Si ergo nos animo appropinquamus deo, in cœlo ſumus. Quid enim mihi curæ eſt cœlum, cùm video dominum cœli cùm ego efficior cœlum? Veniemus, inquit, ego & pater, & manſionem apud eum faciemus. (Ioan. 14.) Cœlum quidem quod perſerenum eſt & mundum, non byeme non nocte mutatur. Proinde & nos nèque in tribulationibus ſeculi, neque in aduerſitatibus diaboli hoc pati timeamus, ſed maneamus immaculati & mundi. Habet quidem cœlum ſolem: habemus & nos Chriſtum ſolem iuſtitiæ ſemper lucentem in cordibus noſtris. ¶ Neque vt ſæpe offerat ſemetipſum, quemadmodum pontifex intrat in ſancta per ſingulos annos io ſanguine alieno.) Superius dixit exemplaria verorum, exemplaria omnia nominans hæc etiam vera quæ iotrat pontifex. Hoc verò vnũ templũ fuit in toto mundo venerabilius, ad quod homines vndique confluebant, ſicut io actibus apoſtolorũ legitur, die ſancto pentecoſtes, quando ſpiritus ſanctus da- B tus eſt apoſtolis in omnibus linguis loquentibus, conſtitiſſe ex diuerſis partibus mundi, & cœleſte audiſſe miraculum, & vidiſſe. Sed huic templo totum oppoſuit cœlum Paulus, & non hanc ſolam differentiam oſtendit, ſed etiam pontificem magnum, vt aſſiſtat vultui dei. Proinde non cœlũ tantum, ſed etiam ex ingreſſu rem venerabiliorem facit. Nõ enim ſimpliciter, ſicut hic per ſigna quædam, ſed ipſi deo aſſiſtit ſemper viuus ad interpellandũ pro nobis. Intuere quãtæ differentiæ, ſæpe, & ſemel: in ſanguine alieno, & in ſanguine proprio. Multum itaque intereſt. Ipſe ergo & ſacrificiũ & ſacerdos & hoſtia eſt. ¶ Alioquin oportebat eum frequẽter pati ab origine mundi. Nunc autẽ ſemel in conſummatione ſeculorum ad deſtructionem peccati per hoſtiam ſuã apparuit. (Roma. 6.) Et quemadmodum ſtatutum eſt omnibus ſemel mori, (1. Pet. 3.) poſt hoc autem iudiciũ ſic & Chriſtus ſemel oblatus eſt ad multorum exhaurienda peccata. Secundo ſine peccato apparebit omnibus expectantibus ſe ad ſalutem.) Chriſtus non continuò paſſus eſt, ſed poſtq̃ multi erant peccato- C res morte merito digni, apparuit: quod etiã alibi dicit: (Roma. 5.) Vbi abundauit delictum, ſuperabũdauit & gratia. Si ſemel oblatus non ſufficeret omnium in ſe credentium peccata exhaurire, oportuiſſet eum ſæpius pati ab origine mũdi. Quod ne fieret, ſemel in conſummatione mundi paſſus eſt ad multorum exhaurienda peccata. Quare multorum, & non omniũ? quia nõ omnes credunt. Pro omnibus mortuus eſt, hoc eſt, quantum in ipſo. Eius momenti eſt vnius, cuius momẽti eſt omnium perditio. Non enim omnium peccata abſtulit, propter quòd credere noluerunt. Statutũ eſt quippe omnibus ſemel mori, & poſt mortem iudicabitur vnuſquiſque ſecũdum merita ſua. Sic & Chriſtus ſemel mortuus eſt pro peccatis alienis. Et ideo quia voluntarie, & non neceſſarie mortuus eſt, ſecundo quippe aduentu apparebit ſine peccato. (Hoſtia pro peccato, peccatum.) Omnis quippe hoſtia pro peccato, dicitur peccatum. Non enim erit tunc hoſtia pro peccato, quia peccatum non erit, ſed iuſtitia, ſiue in remuneratione iuſtorum, ſiue in retribu- D tione peccatorum.

CAPVT DECIMVM.

VMbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipſam imaginem rerum.) (Vmbra & imago per collationẽ.) Hoc eſt, non ipſam veritatem. Vſquequo enim veluti in pictura aſpiceret quis lineamenta vmbrarum, ſignificãs quid pingere velit, vmbra quædam eſt, ſed non imago. Si enim flores ipſos quis colorum intinxerit, & impoſuerit ſuper lineamenta, tunc imago efficitur. tale quiddam erat etiã lex, vmbra veritatis. ¶ Per ſingulos annos eiſdem ipſis hoſtiis (Leuit. 16.) quas offerunt indeſinenter, nunquã poteſt accedentes perfectos facere. alioqui ceſſaſſent offerri, ideo quòd nullã haberent vltrà quàm conſcientiã peccati, cultores ſemel mũdati. Sed in ipſis commemoratio peccatorum per ſingulos annos fit. Impoſſibile enim eſt ſanguine taurorum & hircorum auferri peccata.) Vna eſt, inquit, iſta hoſtia: illæ autem multæ ſunt. Propterea enim non fortes erant, quia multæ. Quid autem opus erat multis, dic mihi, vna ſufficiente? Proinde quòd multæ & ſemper offerebantur, oſtendit nunquã eos purgari. (Enarratio ex collatiõe.) Sicut enim medicamentum quãdo fuerit forte, & ſalutis efficax, & valens cunctam valetudinem repellere, ſemel impoſitum totum operatur. Si ergo ſemel impoſitum totum operatum fuerit, oſtendit eius virtutem, vt non vlterius apponatur. Si verò ſemper apponitur, manifeſtum indiciũ eſt minus illud præualuiſſe. Medicamenti quippe virtus illius eſt, vt ſemel apponatur, & non frequenter. Sic etiã hic, qua ratione eiſdẽ ſacrificiis ſemper curabantur. Si enim omnibus eſſent liberati peccatis, nequaquam per ſingulos dies offerret quis ſacrificia. Proinde cõmemoratio peccati fuit, non abſolutio, quia quotidie iiſdem purgabantur hoſtiis etiam & ipſi ſacerdotes, & populus pariter. In Chriſtò (Notã.) econtrario ſemel oblata eſt hoſtia potens ad ſalutem ſempiternam. Quid ergo nos? nonne per ſingulos dies offerimus? Offerimus quidem, ſed recordationem facientes mortis eius, & vna eſt hæc hoſtia, non multæ. Quomodo vna eſt, & non multæ? quia ſemel oblata eſt in ſancta ſanctorum. Hoc B autem ſacrificium exemplar illius eſt, id ipſum ſemper offerimus, nec nũc quidem alium agnum cras, alium hodie, ſed ſemper idipſum. Proinde vnum eſt hoc ſacrificium. Alioquin hac ratione quoniã multis in locis offertur, multi Chriſti ſunt? nequaquam: ſed vnus vbiq; eſt Chriſtus, & hic plenus exiſtens, & illic plenus, vnum corpus. Sicut enim qui vbique offert, vnum corpus eſt, & non multa corpora: (Confirmãt collatione.) ita etiam & vnum ſacrificium. Pontifex enim noſter ille eſt, qui hoſtiam mundantem nos obtulit. Ipſam offerimus & nunc, quæ tunc oblata quidem conſumi non poteſt. Hoc autem (Nota.) quod nos facimus, in commemorationem fit eius quod factum eſt. Hoc enim facite, inquit, in mei commemorationem. (1. Corin. 11.) Non aliud ſacrificium, ſicut pontifex, ſed ipſum ſemper offerimus, magis autem recordationem ſacrificij operamur. ¶ Ideo ingrediens mundum dicit: Hoſtiam & oblationes noluiſti: corpus autem aptaſti mihi. (Pſalm. 39.) Holocauſtomata & pro peccato non tibi placuerunt: tunc dixi, ecce venio. In capite libri ſcriptum eſt de me, vt faciam voluntatem tuam C deus. Superius dicens quia hoſtiam & oblationes & holocauſtomata pro peccato noluiſti, nec placita ſunt tibi quæ ſecundũ legem offeruntur: tunc dixi, ecce venio, vt faciam deus voluntatem tuã.) (Traduct.) Ablata ſunt ſigna promittentia, quia exhibita eſt veritas promiſſa. Ideo ait, Holocauſtomata & ſacrificia noluiſti, corpus autem aptaſti mihi. Hoc eſt, peccatum humani generis legalia ſacrificia non potuerunt expiare. Corpus autem aptaſti mihi, hoc ex perſona dicitur eius, qui corpus ſuſcepit noſtræ mortalitatis, vt pro nobis haberet quid offerret. Tunc dixi, ecce venio. Dum tempus fuit vt ablata eſſent ſigna, & veritas promiſſa veniret, tũc dixi ecce venio. (Lex typus Chriſti venturi.) Ablata hęc, illa oblata. Hęc impleta vbi ſunt, ſacrificia Iudæorũ tranſierunt, & non ſunt in eccleſia Chriſti: quia venit ille qui figurabatur illis ſacrificiis: de quo in capite ſiue in capitulo libri ſcriptum eſt. Cuius libri? vtique Pſalterij, vbi dicitur, (Pſalm. 1.) Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit, ſed in lege domini voluntas eius. Qui D Pſalmus capitulum libri totius dicitur à quibuſdã. Ideo apoſtolus hic dicit, In capite libri ſcriptum eſt de me, vt faciam deus voluntatem tuam. Hoc eſt quod in Euãgelio dicitur: Non veni, inquit, facere voluntatem meam, ſed volũtatem eius qui me miſit. (Ioan. 6.) ¶ Aufert primũ, vt ſequẽs ſtatuat.) Id eſt primum teſtamentum quod Moyſi datum eſt in mõte Sinai, vt ſequẽs ſtatuat, hoc eſt, euangeliũ quod per Chriſtum oblatum eſt, firmum ſtatuat. ¶ In qua volũtate ſanctificati ſumus per oblationem corporis Chriſti Ieſu ſemel.) Hæc oblatio ſemel oblata eſt, ſed ſemper potens eſt abluere omnes credentes, & omnes optantes in ea mundari. Ideo plenius ſubiunxit & plenè exponens idẽ beatus Paulus virtutem huius hoſtiæ: ¶ Et omnis quidem ſacerdos prȩſtò eſt quotidie miniſtrans, & eaſdem ſæpe offerens hoſtias, quæ nunquam poſſunt auferre peccata. Hic autem vnã pro peccatis offerens hoſtiam, in ſempiternum ſedet ad dexteram dei, (Pſalm. 109.) de cætero expectans donec ponantur inimici eius ſcabellum pedum eius. Priores enim oſtendit inutiles eſſe hoſtias ad integram mundationem: ſed formam magis eas eſſe, & multò

& multò minus habere. Sed quia occurrebat ei adhuc, id A
eſt, ſi formę erant, quomodo veritate veniente non ceſſaue-
runt neque diſceſſerunt, ſed adhuc celebrantur? Adhuc er-
go de his ait oſtendens quia non celebrantur, neque velut
formæ. Nō enim eas acceptabiles habet deus, & hoc ſoli ha
bēt qui ſemper ſpiritui ſancto reſtiterūt. Quapropter pro-
Pſalm. 39. phetico teſtimonio redarguit eos dicens, Holocauſtomata
& pro peccato noluiſti. De nullo alio niſi de Chriſto hoc di
citur. Et quid mirū, ſi nunc non eſt voluntas dei in ſangui-
ne hircorum & taurorum, dum per prophetam Eſaiam di-
Eſaiæ. 1. citur, Quis quæſiuit hæc de manibus veſtris? Dum hæc no-
luiſti, tunc dixi, ecce venio. In qua voluntate ſalui facti ſu-
mus, Quomodo ſalui facti ſumus? Id eſt per oblationē cor-
poris Ieſu ſemel. Et omnis quidē ſacerdos præſto eſt quo-
Miniſtrare & ſedere. tidie miniſtrans, Miniſtrare autem famulorū eſt, ſedere ve-
ro dominorum. Vnde & dicit, Sedet ad dexteram dei. Qua-
propter vnam offerens hoſtiam quæ ſaluare poteſt in per-
petuum, ſedet ad dexteram patris, decætero expectans do-
nec ponantur inimici eius ſub ſcabellum pedum eius. Qui
ſunt inimici eius? Iudæi ſcilicet, & omnes infideles, qui in B
die iudicij damnandi ſunt ab eo. Et hic nimietatem punitiæ
ſignificat. Non dixit ſubiiciantur, ſed vt ponātur ſub pedi-
bus eius. Non igitur efficiamur ex numero inimicorum. Nō
enim ſoli inimici, qui infideles ſunt, ſed etiam qui vita im-
Roma. 8. munda pleni ſunt. Prudentia autem carnis inimica eſt deo.
legi enim dei non eſt ſubiecta, nec enim poteſt. ¶ Vna enim
oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificatos. Cō-
teſtatur autem nos & ſpiritus ſanctus. Poſtquā enim dixit,
Hiere. 31. Hoc eſt autem teſtamentū quod teſtabor ad illos. Poſt dies
Supra. 8. illos, dicit dominus, dabo leges meas in cordibus eorum, &
in mentibus eorum ſuperſcribam eas, & peccatorum & ini-
quitatum eorum non recordabor amplius. Vbi autem horū
remiſſio, iam non eſt oblatio pro peccato.) Vna quippe o-
blatio corporis Chriſti perfectos facit ſanctificatos, quę re-
miſſionem integram facit peccatorum. Hoc autem & ex te-
ſtimonio probat prophetico, dicens. Cōteſtatur autem no-
bis & ſpiritus ſanctus. Hoc eſt autem teſtamentum quod te-
ſtabor ad illos, poſt dies illos, dicit domin[9], dabo leges me-
as in cordibus eorum. Non ita vt ſcripta fuit lex in tabulis
lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus perpetualiter ſcri- C
Lex in cordib[9] ſcribēda. bebat illam. Quæ eſt iſta lex, quæ in cordibus ſingulorum
ſcripta eſt? vtiq; charitas, vt ea quæ nolimus nobis fieri, al-
Charitas Matth. 7. teri non faciamus. Hæc eſt quæ cooperit multitudinem pec
Lucæ. 6 catorum, ſicut in euangelio dicitur: Omnia quæcunq; vul-
tis vt faciant vobis homines, hæc eadem & vos facite illis.
Quapropter non eſt neceſſe quotidie ſacrificiis quotidianis
purgare, ſicut in veteri lege. ¶ Habētes itaque fratres fidu-
ciam in introitu ſanctorum in ſanguine Chriſti, quā initia-
uit nobis viam nouam, & viuentem per velamen, id eſt, car-
nem ſuam, & ſacerdotem magnum ſuper domum dei.) Hic
oſtendit diſtantiam pontificis & ſacerdotis, & hoſtiarum, &
tabernaculi, & teſtamenti, & repromiſſionis, & multam dif-
Diſcrimē veteris legis & nouæ. ferentiam. Siquidem illa fuerunt temporalia, hæc autem æ-
terna. Illa quidem ad horam parentia, hæc permanentia. Illa
infirma, hæc perfecta. Illa formę, hæc veritas. Hoc enim te-
ſtamentum nouum habens remiſſionem peccatorum, illud
autem nihil huiuſmodi. Illud autem manufactum, hoc autē
non manufactum. Illud quidem ſanguinem hircorū habēs, D
hoc autem domini. Illud quidem ſtantem ſacerdotē haber,
hoc autem ſedentem. Quoniam igitur cum illa minora ſint:
hæc autem maiora: Habentes igitur, inquit, fratres fiduciā.
Vnde? ſicut enim confuſionem faciunt peccata, ſic fiduciam
remiſſio peccatorum, & quòd cohæredes effecti ſumus: &
quòd tanta dilectione fruimur. In introitu, inquit, ſancto-
rum. Hic cœlum dixit, & acceſſum ad ſpiritalia. Quam de-
Dedicatio. dicauit. Hoc eſt quā cōſtruxit, & initiauit. Dedicatio quip-
pe dicitur initium vtendi. Quam præparauit, inquit, & per
quam ipſe perrexit viam nouam & viuam. Per velamē, in-
quit, carnis ſuæ. Hęc quippe caro primò penetrauit viam il-
lam, & dedicauit illam, hac ratione, quoniam ipſe in ea per-
rexit. Velamē autem meritò vocamus. Cum enim eleuatus
eſt in cœlum, tunc apparuerunt cœleſtia. ¶ Accedamus, in-
quit, cum vero corde in plenitudine fidei, aſperſi corda à

A conſcientia mala, & abluti corpus aqua munda.) In quo ac-
cedamus, ſcilicet fide & ſpirituali cultura, in veraci corde,
ſine ſimulatione, in ſatisfactione fidei, quia nihil eſt viſibile
borum, neque ſacerdos, neque ſacrificium, neq; altare. Pro-
pterea, inquit, in plenitudine fidei ſic oportet credere, quo-
modo certi ſumus. De viſibili etenim adhuc amplius certi
ſumus. Hic enim aliquando carnis ſenſus errāt in iis quæ vi
dentur: illic autem nequaquam, quia ſpiritu ſpiritualia per-
cipimus, & non licet hæſitare de eis. Ideo ait, aſperſi corda
à conſcientia mala. Oſtendit quia non fides ſola, ſed etiā vi-
ta cum virtute quęritur: quia fides ſine operibus ocioſa eſt. Fides nimirum euangelica.
Illi autem corpora mundabant, nos conſcientiam. Et abluti,
inquit, aqua munda. Lauacrum baptiſmatis in hoc loco di-
cit. Baptiſma enim corporis mundatio non eſt, ſed animæ: ſi
fides adeſt baptizato, ſiue parentum, ſiue ſui ipſius ſi ad ra-
tionabilem ętatem peruenerit. ¶ Teneamus ſpei noſtræ cō-
feſſionem indeclinabilem. Fidelis eſt enim qui repromiſit.)
Nihil ſcruteris, nihil rationis expectes: fide opus habēt hæc
omnia: quia ſine fide impoſſibile eſt placere deo. Sicut deus
B fidelis eſt in promiſſis ſuis, ita fideles vult nos in promiſſis
noſtris quæ vouimus, diabolo contradicere, & Chriſto o-
bedire. ¶ Et conſideremus inuicem in prouocatione chari-
tatis & bonorum operum, non deſerentes collectionem no
ſtram, ſicut eſt conſuetudinis quibuſdam.) Quid eſt, Intel-
ligamus inuicē? Si virtute creditur, hunc imitemur, in eum
intēdamus, vt diligamus & diligamur. Ex dilectione quip-
pe bona opera fiunt. Magnum quippe bonum eſt cōgrega-
tio. Ipſa nanque charitatem operatur feruentiorem, & ex ea
cuncta opera bona generātur. Nihil nanque bonū eſt, quod
non per charitatem fit. Iſtam igitur confirmemus inuicem,
quia plenitudo legis charitas eſt. Non enim laboribus o-
pus habemus, aut ſudoribus. ſi dilexerimus inuicem, ſpōta-
nea nobis via proſternitur, ducens ad virtutem, & ad cœle-
ſtia. ¶ Sicut eſt conſuetudinis quibuſdam.) In hoc loco non
ſolum admonuit, ſed etiam culpauit & terruit vnitatem cha
ritatis ſcindentes. ¶ Sed conſolātes tantò magis, quanto vi-
deritis appropinquantem diem.) Quem diem deſignat? niſi
diem iudicij, in quo ſingulorum merita examinantur: vel e-
tiam extremum diē vitæ noſtræ. Dicit enim alio loco: Do-
C minus prope eſt, nihil ſolliciti ſitis, id eſt, de terrenis. Et itē: Matth. 24.
Nunc propior eſt ſalus noſtra, quàm cū credidimus. Tem- Roman. 13.
pus enim abbreuiatum eſt. ¶ Voluntariè enim peccantibus
nobis poſt acceptam notitiam veritatis, iam nō relinquitur
pro peccatis hoſtia.) Sponte nanque peccātibus nobis poſt-
quam accepimus veritatis agnitionem vltrà non relinqui-
tur hoſtia pro peccatis, ſicut in veteri lege donatum fuit ho
ſtias offerre ſæpius pro peccato. Neque enim Chriſtus ipſe
iterum immolādus eſt pro peccatis noſtris, hoc enim ſemel
factum eſt, & ſecundo non eſt opus, ſed magis opus eſt poſt
acceptam gratiam permanere in fide & veritate bonorum
operum. Mundatus es, liber es à criminibus, factus es filius
dei. Si ad primum vomitum reuerſus fueris, aliud te expe-
ctat iudicium, niſi per pœnitentiam renouatus fueris. Ideo
ſubſequenter ait: ¶ Terribilis autē quædam expectatio iu-
dicij, & ignis æmulatio, quæ conſumptura eſt aduerſarios.)
In hoc non pœnitentiam excluſit, neque propitiationē quæ
fit per pœnitentiam, neque repellit & deiicit per deſpera-
D tionem delinquentem: non enim ita eſt inimicus noſtræ ſalu
tis. Sed quid? ſecundum excluſit lauacrum baptiſmi. Non e-
nim dixit. Non eſt vltrà pœnitentia: neque dixit, Vltrà non
eſt remiſſio, ſed hoſtia, inquit, vltrà non eſt, hoc eſt, crux ſe-
cunda vltrà non eſt. Vna nanque perfecit in perpetuum eos
qui ſanctificantur: non ſicut Iudaicæ: cautos nos volens ef-
ficere, ne vltrà vel crucem Chriſti, vel hoſtias Iudaicas ex-
pectemus pro peccatis. Et quicunque pœnitentiæ medica-
mentum neglexerit, ignis æmulatio deuoret eum. Quapro-
pter vnuſquiſque ad pœnitentiæ (dum tempus habet) me-
dicamentum confugiat, ne igni tradatur æterno. ¶ Irritam
quis faciens legem Moyſi, ſine vlla miſeratione duobus vel
tribus teſtibus moritur.) Terrorem enim incutit Chriſtia-
nis de pœnis eorum qui ſub lege peccauerunt. Sine miſera-
tione, inquit, vt nulla ſit venia, nulla ſit miſericordia: quo-
niam Moyſi eſſet illa lex. Si duo, vel tres, ſicut ille diſpo-
ſuit,

ſuit,teſtificantur ſuper eum, confeſtim iudices populi iudicant eum ad mortem,ſi legi contrarius ſuit,aut inobediens. Et ſi hoc ita eſt in veteri lege, vbi lex Moyſi irrita ſit: ¶Quanto magis putatis,inquit Apoſtolus,deteriora mereri ſupplicia,qui filium dei conculcauerit,& ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit,in quo ſanctificatus eſt, & ſpiritui gratiæ contumeliam ſecerit?) Quantò maiur eſt Chriſtus quàm Moyſes,gratia quàm lex: tātò maiora mereberis ſupplicia. Et quomodo conculcat quis filium dei? quā do enim eo indignè participatur per ſacramenta,nonne grande peccatum committit?nunne illū conculcat? nōne ipſum contēnit?Sicut enim ea quę conculcamus,nullius momēti pendimus: ſic & qui liberè peccant abſque timore & abſque pœnitentia, Chriſtum nullius momenti exiſtimant, nec eum iudicem futurum formidant. Factus eſt per gratiam corpus Chriſti,& ſeipſum facit corpus diaboli:& ſanguinem Chriſti polluit,in eo quòd mundatus eſt, & ad vomitum reuertitur priſtinum:& ſeipſum per pœnitentiam iterum mūdare neglexerit,ſpiritum gratiæ iniuriaos. Qui vero beneficium dantis grata mente nuo ſuſcipit, iniuriam facit beneſaciēti. Ille facit te filium, & tu verò vis fieri ſeruus peccati. Venit enim ad habitandum apud te, tu vero oon præparas ei domum dignam habitationis ſuæ: alium,id eſt diabolum, tibi habitatorem coocilians.¶ Scimus enim qui dixit, Mihi vindictam,& ego retribuam. Et iterum, Iudicabit dominus populum ſuum.) De inimicis hoc dixit,& de negligētibus per pœnitentiam ſe purgare,ſed ſecuri male faciūt. Iudicare enim intelligitur plebem ſuam, ſeparando de ipſa plebe ſua bonos à malis, fideles ab infidelibus. ¶Horrendum eſt incidere in manus dei viuentis.) Incidit in manus dei in die iudicij,id eſt in poteſtatem eius iudicij qui reddet vnicuique ſecundum merita ſua. Qui non vult modo pręuenire in cōfeſſione & pœnitentia faciem eius dum tempus habet, ſi nō pœnituerit de peccatis ſuis,incidit in horrendum iudicium omnipotētis dei. ¶ Rememoramini autem priſtinos dies in quibus illuminati magnum certamen ſuſtinuiſtis paſſionū.) Poſtquam Paulus concuſſit animos eorum,dicendo, Horrendum eſt incidere in manus dei viuentis: fidem faciens quòd omnimodis oportet perire ininriaotem gratiam dei, & ſpiritui ſancto contumeliam facieotem: & hoc ex lege Moyſi docet. Proinde ne multo timore deſperantem à triſtitia & deſperatiooe abſorberi faceret, conſolatur eos per laudes,& orationes & æmulationem domeſticam eis proferens. Illuminati,id eſt, confortati per gratiam diuinam. Magnum certamē ſuſtinuiſtis paſſiooum. Non dixit ſimpliciter certamen,ſed addidit,magnū. Nec dixit tentatiooes,ſed pugnam: quod quidem multæ laudis eſt,& noſtrarum prædicatio laudū, pro Chriſti nomine pati. ¶Et in altero quidem opprobriis & tribulationibus ſpectaculum facti: in altero autem ſocij taliter conuerſantium effecti. Nam & vinctis compaſſi eſtis.) Modo minutatim per partes proſequitur laudes eorum,dicens eos non ſolùm viriliter ſuſtioere paſſiones pro Chriſto, verumetiam & vinctis cōpaſſos eos eſſe annunciat,& tribulationibus opprobriiſque ſpectaculū factos. Grauis quippe res eſt opprobrium,& idonea ad fortitudinem animæ ſubuertendam, & excæcandam mentē potens. Quoniam enim valde appetens eſt gloriæ genus humanum,propterea etiam & opprobriis facile captatur. Et non ſimpliciter dixit opprobriis, ſed etiam augmentum fecit, dicens: Spectaculū facti. Cum enim quis ſecretè exprobratur, contriſtatur qoidem: ſed multo amplius cum coram hominibus. ¶Et rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis.) Mirabiliter laudat eos in fide: quia ſi fidem nō haberent meliora recepere pro hac ſubſtantia abrepta, noo cum gaudio ſuſcepiſſent rapinam eius. Proiode ſubiungit fiduciam fidei. ¶ Cognoſcentes,inquit, vos habere meliorē & manentem ſubſtantiā.) Quaſi diceret, Veſtras futuras vidiſtis diuitias,ſuſtinuiſtis cum gaudio: quod necdum apparet,quaſi præſens appareret,cernebatis. Hoc enim totum apoſtolicum eſt opus, & dignum illis fortibus animabus vt flagellis gauderent. Ibant, ſicut in actibus apoſtolorum legitur,à concilio gaudentes, quia digni habebantur pro nomine Ieſu contumelium pati. Cognoſcentes,inquit,vos habere meliorem & manentem ſubſtaotiam, prout diceret firmam,& ſubſtaotialem,quæ perire non poſſit, ſicut iſta terrena perit. Deinde laudans eos,dixit: ¶ Nolite itaque amittere confidentiam veſtram, quæ magnam habet remunerationem apud deum.) Apparet autē quia in magna confidētia eraot ad deū,quam ne amitterent,inſtantiſſime eos hortatur. Facilius enim integra conſeruantur, quàm amiſſa recuperantur. Nihil enim vobis neceſſarium eſt, niſi vt ſtetis ſirmiter,& permaneatis in fortitudine veſtra,quæ magnam habet remunerationem apud deum. ¶ Patieotia enim vobis neceſſaria eſt, vt voluntatem dei facientes, reportetis promiſſionē.) O quanta magnitudo exhortationis iſtius & cōſolationis. Vnum quippe opus habetis,id eſt, vt perſeueretis in agone,dooec recipiatis coronam condignā labori veſtro: quia non qui cœperit,coronabitur,ſed qui perſeuerauerit in certamine vſque in finem, hic ſaluus erit. In patiētia veſtra ſiquidem poſſidebitis,dicit dominus, animas veſtras. Reportetis dixit,id eſt, accipiatis promiſſiones dei. ¶ Adhuc enim modicum aliquantulúmq; qui venturus eſt, veniet & non tardabit.) Non minima cōſolatio eſt laboris, citò ſperare venturum iudicem,& remuneratorem,& conſolatorem remuneraturum certaminis conſtātiam. ¶Iuſtus autem meus ex fide viuit. Quod ſi ſubtraxerit ſe, non placebit animæ meæ. Nos autem non ſumus ſubtractionis filij in perditionem,ſed fidei in acquiſitionē animæ.) Hoc propheticum intulit apoſtolus teſtimonium, ad exhortationē fidei. Sicut diſplicebit qui dubitat,ita qui crediderit, viuet in fide ſua recta. Quapropter credamus venire velociter iudicem Chriſtum, & præparemus nos obuiam in bonis actibus,ne ſimus ſubtractionis filij à luce ſempiterna, ſed acquiſitionis io gloriam cum ſanctis, in die magno audientes vocem deſiderabilē: Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod paratum eſt vobis ab origine mundi.

Marginalia: Ex collatiōe cōfirmatio. — γνώμη. — Deute. 32. Roma. 12. — Act. 5. — γνώμη. — Matth. 10. — Abac. 2. Roma. 10. Gala. 5. — γνώμη. — Matth. 25.

¶ Ad finem vſque decimi iſtius capitis, continenti ſerie D. Ambroſij ſcholia ſiue commentarioli cucurrere: in Archetypo deſyderabantur in capita. 11. 12. & 13.

Diui Ambroſij

MEDIOLANENSIS EPIſcopi orationes, aut ſi mauis, μελέται, meditationes aliquot piiſſimæ, nunc primum ex archiuis depromptæ Cartuſiæ Pariſienſis.

SVmma trinitas, vna virt⁹, indiſcreta maieſtas deus noſter omnipotēs, Confiteor ego vltimus ſeruorum tuorum,& exiguum membrum eccleſiæ tuæ, confiteor, gratias ago,& honorifico te debito ſacrificio laudis, pro ſcire & poſſe quod mihi tātillo donare dignat⁹ es. Et quia exteriora mihi munera deſunt, quæ poſſint offerri: ea quæ in me ſunt, vota laudationis ex dono miſericordiæ tuæ, ecce libens atq; ouans offero tibi de fide non ficta, & conſcientia pura. Credo ergo te corde, rex cœli,& terræ domine, & ore confiteor te patrem, & filium, & ſpiritum ſanctum in perſonis trinum, & in ſubſtātia vnum, verum deum omnipotentem, vnius ſimplicis, incorporeæ, inuiſibilis, incircunſcriptæ naturæ, nihil in te maius aut inferius habentem, ſed per omnem modum ſine deformitate perfectum, ſine quantitate magnum, ſine qualitate bonum, ſine tempore ſempiternum, ſine morte vitam, ſine infirmitate fortem, ſine mendacio veritatem, ſine loco vbique totum, ſine ſitu vbique præſentem, ſine extēſione omnia implentem, ſine contractione vbique occurrentem, ſine motu

Ordiīur ab exomologeſi laudis diuinæ.

omnia

omnia traoſceodentem,ſine ſtatu intra omnia manentẽ,ſine A
indigeotia omnia creantem, ſine labore omnia regentem,
ſine tui initio omnibus initia dantem, ſine tui immutationa
omnia mutabilia facientem . In magnitudioe infinitum, in
virtute omoipotentem,in bonitate ſummũ, in ſapienria inæſtimabilem,
in cooſiliis terribilem,in iudiciis iuſtum,& in
cogitationibus ſecretiſſimum,io verbis veracem, io operibus
ſaoctum,in miſericordiis copioſum, erga delioqoentes
patientiſſimum,erga pœnitentes piom,ſemper euodem ipſum,
æteruum ac ſempiternum, immortalem, atqoe immutabilem.
Quem oec ſpatia dilatant, nec breuitas locorũ anguſtat,
nec receptacula coartãt,oec voluntas variat,oec neceſſitudo
corrumpit,nec mœſta perturbãt,nec læta demulcent.
Cui nec obliuio quicquam tollit,nec memoria reddit,
nec prætetita tranſeunt,nec futura ſuccedũt.Cui nec origo
initium, nec tempora incrementum, oec caſus finem dabit:
ſed ante ſecula,& in ſeculis, & per ſecula in æternum viuis.
Ereſt tibi perẽnis laus,& æterna gloria,ſumma poteſtas, ac
ſingularis honor,perpetuum regnum,& ſine fine imperium B
per infinita & indefeſſa & immortalia ſecula.Ameo.

Secunda oratio einſdem ad patrem, & gratiarum actio de humana per redẽptoris aduentum, piè procurata reſtauratione.

Ab hymno diuinæ maieſtatis, ad diſpenſationẽ carnis deſcẽdit à verbo aſſumptæ.

HVcuſque omnipotens deus Trioitas, cordis mei
inſpector & ſcrutator, confeſſus ſum omoipotẽ-
tiam maieſtatis tuæ, & maieſtatem omnipotentiæ
tuæ : nuoc autem qualiter humano generi in fine
ſeculorum ſubuenire digoatus es,ſicut corde creditur ad iu
ſtitiam, ita ore coram te confiteor ad ſalotem . Tu qoidem
pater deus ſolus nunquam legeris miſſus:de filio autem tuo
Roma.10.b ita Apoſtolus ſcribit:Cum venit plenitudo temporis, miſit
deus filium ſuũ.Cùm dicit,miſit:ſatis oſtendit quòd in hũc
mundum miſſus aduenit,cùm de Maria ſemper virgine na-
tus,verus & perfectus bomo in carne apparuit. Sed quid eſt
quod de illo præcipuus Euangeliſtarum ait, In mũdo erat,
Ioan.1. & mũdus per ipſum factus eſt:Illuc verò miſſus eſt per hu- C
manitatem,vbi ſemper fuit per diuinitatem. Quam videli-
cet miſſinnem opus eſſe totius Trioitatis, corde credo, &
ore confiteor.Quomodo oos amaſti pater ſaocte, quantum
Roma.8.f. nos dilexiſti pie conditor, qui etiam proprio filio tuo noo
pepercisti,ſed pro nobis omnibus tradidiſti eũ? Subdit⁹ ille
Philipp.2.b. tibi vſque ad mortem, mortem autem crucis, rollẽs ſcilicet
Coloſ.2.c. chirõgraphum peccatorum noſtrorum,& affigens illud cru
Pſalm 87.a ci, crucifixit peccatum, & occidit mortem, vnus ille inter
Ioan 10.c. mortuos liber,poteſtatem babens ponẽdi animam ſuam, &
iterum ſumẽdi eam,pro nobis tibi victor & victima factus:
& ideo victor,quia victima: pro nobis tibi ſacerdos,& ſa-
crificium : & ideo ſacerdos, quia ſacrificium . Meritò mihi
ſpes valida in illo eſt:qoia ſanabis omnes lãguores meos per
Roma.8.g. eum, qui ſedet ad dexteram tuam, & interpellat pro nobis.
Languores quippe mei, Domine, magni ſunt & multi . Ha-
bet enim multa in me princeps buius mundi, ſcio & fateor.
Sed rogo te,libera me per ſedentem ad dexteram tuam,re- D
demprorem noſtrum, in quo nihil ſuũ potuit innenire . Per
Ioan.14.d. ipſum me iuſtifica,qoi peccatum non fecit,nec innentus eſt
Eſaiæ.13.c. dolus in ore eius.Per ipſum caput noſtrum,io quo nulla eſt
macula,libera membrum eius, licet exiguum & infirmum.
Libera me, quæſo, à peccatis, culpis, vitiis, & negligentiis
meis.Reple me tuis ſanctis virtutibus, & fac me boois pol-
lere moribus.Fac me in ſanctis operibus propter nomẽ tuũ
perſeuerare vſque in finem ſecundum voluntatem tuam.
Deſperare vtique potuiſſem propter nimia peccata,& infi-
Ioan 1.b. nitas negligentias meas,niſi verbum tuum, deus, fieret ho-
mo,& habitaret in nobis.Sed deſperare iam nõ audeo: quia
Roma.5.b. cum inimici eſſemus,recõciliati ſumus per mortem filij tui:
quanto magis nunc ſalui facti ab ira per ipſum?Omnis nan-
que mihi ſpes,& totius fiduciæ fortitudo eſt in precioſo ſan
guine eius,qui effuſus eſt propter nos,& noſtram ſalutẽ. In
ipſo reſpiro,& in ipſo confiſus ad te peruenire deſydero,
non habens meam iuſtitiam, ſed eã quæ eſt ex filio tuo do-
mino noſtro Ieſu Chriſto. Vnde clemẽtiſſime & benigniſ-
ſime amator hominum,deus, qui per Ieſum Chriſtum filiũ

A tuum dominum noſtrum cum non eſſemus,potenter feciſti
nos:& cum perditi fuiſſemus culpa noſtra, mirabiliter recu
peraſti nos,gratias ago pietati tuæ, & multas tibi refero gra
tias ex totis præcordiis meis, qui propter tuam inenarrabi-
lem dilectiooem,qua nos miſeros & indignos mirabili bo-
nitate amare dignatus es, miſiſti eundem voigenitum tuum
de ſinu tuo ad poblicum ooſtrum commodum ſaluare nos
peccatores,tunc filios perditionis.Gratias tibi ago pro ſan-
cta incarnatione & natiuitate eius,& pro glorioſa genitrice
eius,de qua ipſe carnem aſſumere dignatus eſt propter nos
& ooſtram ſalutem:vt ſicut verus deus eſt ex te deo,ita ve-
rus homo ex bomine eſſet. Gratias tibi ago pro paſſione &
cruce eius,pro morte & reſurrectione eius,& pro aſcenſio-
ne eius in cœlum,& ſede eius maieſtatis ad dexteram tuam.
Ipſe enim die qoadrageſimo poſt reſurrectionem ſuam vi-
dentibus diſcipulis aſcendens ſuper omnes cœlos, ſedẽnſq;
ad dexteram tuam,ſpiritum ſanctum ſecundum promiſſio-
nem tuam in filios adoptionis effudit . Gratias tibi ago pro
B illa ſanctiſſima effuſione precioſi ſanguinis eius,quo ſumus
redempti: ſimul pro ſacroſancto & viuifico myſterio cor-
poris & ſanguioıs eius, quo quotidie in eccleſia tua paſci-
mur & potamur, abluimur & ſanctificamur, & vnius ſum-
mẹque diuinitatis participes efficimur.Gratias tibi ago pro
hac tua mira & inenarrabili charitate, qua nos indignos ſic
amaſti,& ſaluaſti per vnicum dilectum filiũ tuum.Sic enim
dilexiſti muodum,vt vnigenitum tuum dares:vt omnis qui
credit io ipſum,noo pereat,ſed habeat vitam ęternam.Hęc Ioan.3.b.
eſt autem vita æterna,vt cognoſcamus te ſolum verum de-
um,& qoem miſiſti Ieſum Chriſtum per fidẽ rectam, & di- Ioan.17.a.
gna fidei opera. O immenſa pietas : ò immeoſa & ineffa- Roma.8.f.
bilis charitas:vt liberares ſeruum,tradidiſti filium. Deus fa
ctus eſt bomo, vt perditus homo de poteſtate dæmonum e-
rueretur . Quooiam benignus amator hominum filius tuus
deus noſter, cuius piis viſceribus non ſatis viſum eſt vt ſe
inclinaret factus bomo de vera virgine, oiſi etiam ſubiret
crucis ſupplicium, effuſo ſanguioe propter oos, & noſtram
C ſalutem. Venit pius deus, venit pro pietate & bonitate ſua,
venit quærere & ſaluum facere quod perierat. Quæſioit o- Lucæ.19.b.
uem perditam,quæſiuit & iouenit, & bomeris ſuis reporta- Lucę.15.a b
uit ad caolas gregis pius dominus,& verè multum mitis pa-
ſtor. O charitas ! ô pietas : Quis audiuit talia? Quis ſuper
tanta miſericordiæ viſcera non obſtupeſcat ? Quis non mi-
retur?quis oon collętetur? Propter oimiam charitatem tuã
qua dilexiſti nos,miſiſti filium tuum io ſimilitudinem car- Roma.8.a.
nis peccati, vt de peccato damnaret peccatum, vt nos effi-
ceremur iuſtitia tua in ipſo.Ipſe enim verus eſt agn⁹, agnus
immaculatus,qui ĩmolatus abſtulit peccata mũdi: qui mor- 1.Cor.5 d.
tem noſtram moriendo deſtruxit, & vitam reſurgendo re-
parauit.Sed quid tibi retribuere poſſumus deus noſter,pro
tantis beneficiis miſericordiæ tuæ?Quas laudes,quáſve gra
tiarum actiooes?Etiam ſi illa beatorum aogelorum ſcientia
& potentia foret nobis, nil tamen dignum taotæ pietati &
bonitati tuæ recompeoſare valeremus.Si certe omnia mẽ-
D bra corporis noſtri verterentur in linguas, ad rependendas
tibi debitas laudes, neqoaqoam ſufficeret exiguitas noſtra.
Supereminet enim omni ſcientiæ ineffabilis charitas quam
oſtẽdiſti nobis indignis pro ſola booitate & pietate tua.Fi-
lius nanque tuus rex noſter,ooo angelos, ſed ſemen Abra- Hebr.2.d.
hæ apprehendit,aſſimilatus oobis per omnia abſque pecca-
to.Humanam nanque noo angelicam ſuſcipiẽs naturam, &
eam ſtola reſurrectionis & immortalitatis glorificans vexit
ſuper omnes cœlos,& ſuper choros angelorum,ſuper che-
rubim & Seraphim collocans ad dexteram tuam. Hanc au-
tem laudaor angeli,& adorant dominationes,& omnes vir-
tutes cœlorum tremunt ſuper ſe deum hominẽ . Hæc nem-
pe eſt mihi ſpes tota,omniſq; fiducia.Eſt enim in ipſo Chri-
ſto domino vniuſcuiuſque ooſtrum & portio,& ſanguis, &
caro.Vbi ergo portio mea regnat, regnare me credo . Vbi
ſanguis meus dominatur,domioari me credo.Vbi caro mea
glorificatur,glorioſum me eſſe cognoſco.Quantumuis pec
cator ſim,de hac communione gratię non diffido: & ſi pec-
cata mea prohibent,ſubſtaotia requirit:& ſi delicta propria
me excludunt, naturæ communio non repellit . Non enim
tam

tam immitis eſt dominns, vt obliuiſcatur hominis, & oon A
meminerit ipſius, quẽ ipſe geſtat: vt qoem mei cauſa ſuſce-
pit, non me eius cauſſa requirat. Mitis certè & valde beni-
gnus eſt dominus deus noſter, & diligit carnem ſuam, mẽ-
bra ſua, viſcera ſua. Io ipſo deo & domino ooſtro Ieſu Chri
ſto dulciſſimo atque clementiſſimo, in qno iam reſurrexi-
mus, iam ad cœlum cooſcendimus, iam io cœleſtibus con-
ſidemus, caro ooſtra nos diligit. Habemus autem præro-
gatiuam ſanguinis ooſtri: in ipſo ſumus, membra eius, caro
eius. Ipſe denique eſt caput ooſtrum, ex quo totum corpus
Ephe.1.d.& eſt compactũ, ſicut ſcriptom eſt: Os ex oſſibus meis, & ca-
4.d.& 5.e. ro de carne mea: Et erunt duo in carne vna. Et nemo vn-
1.Cor.6.d. quam carnem ſuam odio habuit, ſed fouet & diligit eam.
Ephe.5.f. Myſterium hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto &
in eccleſia, ait Apoſtolos. ¶ Gratias igitur ago labiis & cor-
de, & omni qoa valeo virtute, iofinitæ miſericordiæ tuæ
domine deus ooſter pro omnibus miſerationibus tuis, qui-
bus mirabiliter nobis perditis ſubuenire dignatus es per
eundem filium tuum ſaluatorem & recuperatorem ooſtrũ,
Roma.4.d. qui mortuus eſt propter peccata noſtra, & reſurrexit pro- B
pter ioſtificationem noſtram: & nunc viuens ſine fine, ſe-
Roma.8.g. det ad dexteram toam, & interpellat pro nobis, & ſimul te-
cum miſeretur, quia deus eſt ex te patre coæternus tibi &
conſubſtantialis per omnia, vnde poteſt nos in æternum ſal
uare. Sed ſecundum hoc quòd homo eſt, ex qua parte mi-
nor te eſt, data eſt ei à te omnis poteſtas io cœlo & in ter-
Matth.28.d ra, vt io nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, ter-
Philipp.2.b. reſtrium, & inferoorum: & omnis lingua confiteatur, quia
dominus Ieſus Chriſtus in gloria toa eſt ô deus pater om-
nipotens. Ipſe quidem iudex conſtitutus eſt viuorum &
mortuorum. Tu verò noo iudicas qnenqoam, ſed omne iu-
Act.10.g. dicium dediſti filio, in cuius pectore reconditi ſunt omoes
Ioan.5.d. theſauri ſcientiæ & ſapientiæ. Ipſe eſt autem teſtis & iudex:
Coloſ.2.a. iudex & teſtis, quem nulla cooſcientia peccatrix effugere
poteſt. Omnia enim nuda & aperta ſunt oculis eius. Ipſe
Hiere.29 f. ſaoè qui iniuſtè iudicatus eſt, iudicabit orbem terræ in æ-
quitate, & populos in iuſtitia. Benedico ergo nomeo tuum
Hebr.4.d. ſanctum, & glorifico ex toto corde meo, & gratias agoo-
mnipotens & miſericors domine, pro illa mirabili & ioe-
narrabili coniunctiooe diuinitatis & humanitatis in vni- C
tate perſonæ: vt oon alter deus, alter homo eſſet: ſed vnus
idem deus, & homo: homo, & deus. Sed licet mirabili di-
Ioan.1. goatione verbum caro factum ſit: neutra tamen ex duabus
naturis in aliam motata eſt ſubſtantiam. Trinitatis myſte-
rio quarta oon eſt addita perſona. Vnita quidem eſt, non
confuſa verbi dei hominiſque ſubſtantia: vt in deum, quod
ſuſceptum eſt ex nobis perueniret, & illud quod nunquam
non fuerat, idem quod fuerat, permaneret. O mirabile my-
ſterium, ô inenarrabile commercium, ô mira ſempérque
mitanda diuinæ propitiationis benignitas. Serui digni non
ſumus: & ecce filij dei facti ſumus: hæredes quidem dei,
cohæredes autem Chriſti. Et quid nos ad hæc? Sed rogo
te, clementiſſime pater deus, per haoc inæſtimabilem pie-
tatem & charitatem tuam, vt dignos nos facias multis &
magois promiſſionibus eiuſdem filij toi domini noſtri. Mã-
Pſalm.67.f. da virtuti tuæ, & confirma hoc quod operatus es in nobis.
Perfice quod cœpiſti, vt ad plenam pietatis tuæ gratiam
mereamur peruenire. Fac nos per ſpiritum ſanctum intel- D
ligere & mereri, ac debito honore veoerari magoum hoc
1.Timo.3. d pietatis tuæ myſterium, quod maoifeſtatum eſt in carne,
iuſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit Angelis, prædicatum
eſt gentibus, creditum eſt mundo, aſſumptum eſt in glo-
ria. O quantum tibi ſumus debitores, domine deus noſter,
tanto redempti precio, tanto ſaluati dono, & tam glorioſo
adiuti beneficio? Quantum à oobis miſeris es timendus, a-
mandus, honorandus, & glorificandus, qui oos ſic amaſti,
ſic ſaluaſti, ſic ſanctificaſti, ſic ſublimaſti? Tibi nempè de-
bemos omne quod poſſumus, omne quod ſapimos, omne
quod viuimus. Sed quis habet quicquam, oon tuum? Tu
domine deus ooſter à quo bona cuncta proceduot, propter
te & propter nomen tuum da nobis de bonis tuis, vt de tuis
donis ac datis ſeruiamus tibi, & io veritate placeamus at-
que debitas quotidie laudes & gratiarum actiones repen-
damus tibi pro tantis beneficiis miſericordiæ tuæ. Non e-
nim aliunde poſſumus ſeruire tibi oeque placere, niſi de Iaco.1.c.
tuo munere. Omne enim datum optimum, & omne do-
num perfectum deſurſum eſt, deſcendens à patre luminum,
apud quem non eſt traoſmutatio, nec viciſſitudinis obum-
bratio. Domine deus noſter, Deus pie, Deus bone, Deus
omnipotens, Deus ioeffabilis & iocircumſcriptæ naturæ, in-
ſtitutor omnium rerum, & domini noſtri Ieſu Chriſti pa-
ter, qui eundem dilectum filiom tuum miſiſti de ſinu tuo
ad publicum ooſtrum ſuſcipere vitam noſtram, vt nobis
donaret ſoam, eſſétque perfectus deus ex patre, & perfe-
ctus homo ex homine matre. Deus totus, homo totus, v-
nus idémque Chriſtus æternus & temporalis, immortalis
& moriturus: Creator & creatus, fortis & infirmus, nutri-
tor & nutritus: paſtor & ouis: temporaliter mortuus: te-
cum viueos in æteroum, ſuis dilectoribus vitæ municipa-
tum dedit: & nobis dixit: Quodcunque petieritis patrem Ioan.14.b.
in nomioe meo, dabit vobis per ipſum ſacerdotem & ve-
rum pontificem & booum paſtorem, qui ſe tibi obtulit ſa-
crificium, ponẽs animam ſoam pro grege ſuo. Te rogo per
ipſum, qui ſedet ad dexteram tuam, & interpellat pro no-
bis, redemptorem & aduocatum ooſtrum: pietati tuæ & bo
nitati tuæ ſupplico clementiſſime & benigniſſime amator
hominom deus, vt des mihi cum eodem filio tuo domino
noſtro & cum ſancto ſpiritu, te io omoibus benedicere &
glorificare, tibíque gratias agere com multa cordis contri-
tione, & lacrymarum fonte, & mentis iubilatione: quia
quorum eſt vna ſubſtantia, vnom eſt & datum. Sed quo-
niam corpus quod corrumpitur, aggrauat animam: excita, Sapien.9.d.
quæſo, torporem meum tuis ſtimulis, & fac me ſtrenue per-
ſeuerare in præceptis tuis & laudibus die ac nocte. Tribue Pſalm.38.a.
vt concaleat cor meum intra me, & in meditatione mea
exardeſcat ignis. Et quia ipſe vnicus tuos dixit, Nemo ve- Ioan.6.e.
nit ad me, niſi pater qui miſit me, traxerit eum: & nemo ve Ibidem. g.
nit ad patrem, niſi per me: obſecro & ſuppliciter rogo, tra-
he me ſemper ad ipſum, & ipſe me tandem perdocat ad te,
illuc vbi ille eſt io dextera tua ſedeos, vbi eſt ſempiterna
vita, & ſempiternè beata, vbi amor perfectus, & oullus ti-
mor: vbi eſt dies æterous, & vous omnium ſpiritus: vbi eſt
ſumma & certa ſecuritas, ſecura tranquillitas, traoquilla iu- κλῖμαξ ſi-
cuoditas, iucunda fœlicitas, fœlix æternitas, æterna beati- ue gradatio
tudo, beata tui ſine fine viſio, & laudatio: vbi tu cum illo, & ab abſtra-
ille tecum, cum communione ſancti ſpiritus æternaliter & ctis ad con-
ſempiternaliter viuit & regnat deus, Amen. creta.

Alia eiuſdem oratio.

SPes mea, Chriſte deus, homioum tu dulcis ama-
tor,
Lux, via, vita, ſalus, pax, & decus omoe tuorum.
Omnia pro quorum voluiſti ferre ſalute,
Carnem, vincla, crucem, vulous, mortémque, ſepulchrum,
Poſt tres inde dies (deuicta morte) reſurgeos,
Diſcipulis viſus, outantia corda reformans,
Luce quaterdena cœlorum regna petiſti
Viuus in æteroum, nunc & per ſecula regnaos.

Tu es deus meus, viuus & verus. pater meus, ſanctus. do
minus meus, pius. rex meus, magnꝰ. paſtor meus, bonus. ma-
giſter meus, vnus. adiutor meus, opportunus. dilectus me-
us, pulcherrimus. panis meus, viuus. ſacerdos meus, in æ-
ternum. dux meus, ad patriam. lux mea, vera. dulcedo mea,
ſancta. via mea, recta. ſapientia mea, præclara. ſimplici-
tas mea, pura. concordia mea, pacifica. cuſtodia mea, tuta.
portio mea, bona. ſalos mea, ſempiterna. miſericordia
mea, magna. patientia mea, robuſtiſſima. victima mea,
immaculata. redemptio mea, ſancta. ſpes mea, ſotura. cha-
ritas mea, perfecta. reſurrectio mea, ſana. vita mea, æ-
terna. exultatio & viſio mea, beatiſſima ſine fine men-
ſura. Te deprecor, ſopplico, & rogo, vt perficias in me
cœptum opus miſericordiæ tuæ: Ego enim vltimus ſer-
uorum tuorum, ooo immemor beneficiorum tuorum &
miſerationis tuæ, quæ mihi peccatori collata eſt, gratias
tibi ago, qui me indignum pro tua ſola clementia per a-
quam ſacri baptiſmatis, & renouationem ſancti ſpiritus
ab originalibus peccatis expediſti, & inter adoptionis fi-

lios aggregaſti, qui mihi rectam fidem donaſti, eámque in A corde meo ſemper augere & confirmare dignatus es per illuminationem gratiæ tuæ, & per documenta matris eccleſiæ. Obſecro domine & ſuppliciter rogo, adauge in me fidem veram & ſanctam, fidem catholicam & orthodoxam, fidem prudentiſſimam & inuictiſſimam, bonis omnibus cũctíſque virtutibus adornatam, quæ per dulcedinem operetur in me quod tibi placet, quæ nequeat vinci inter verba adulationis, in tempore perſequutionis, vel in die neceſſitatis. Cunctarum fons & origo, largitor & conſeruator virtutum deus, auge, quæſo, in me fidem rectam, ſpem inconcuſſam charitatem perfectam, humilitatem profundam, patientiam inuictiſſimam, corporis & animæ caſtitatem perpetuam. Da mihi domine prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem, & temperantiam, diſcretionem in omnibus & ſenſum peruigilem, vt poſſim inter bona & mala, inter dexteram & ſiniſtram prudenter diſcernere. Fac me ergo diuitem ſanctarum virtutum tuarum, ex quibus tibi ſeruiam, per quas B tibi in veritate placeam. Amator enim factus ſum pulchritudinis earum per gratiam tuam. Da mihi eas propter honorem & gloriam nominis tui, coniunge eas fidei meæ, vt ſint ei indiuiduæ comites per omne tempus vitæ meæ. Vnde rogo fac me per gratiam tuam ſemper & in fide ſtabilẽ, & in opere efficacem, vt fidem tuam quam lingua mea loquitur, etiam bonis moribus vita fateatur. ¶Gratias tibi ago domine, qui me vas vacuum, inutilem & idiotam repleſti ſcientia & intelligentia, & dediſti mihi tantam tui nominis cognitionem.

Petitio Ambroſio nihil indigna.

Obſecro domine & ſuppliciter rogo, da mihi ſemper humilem ſcientiam, quæ ædificet: & da mitiſſimam & ſapientem eloquentiam, quæ neſciat inflari, & de tuis donis ſuper fratres extolli. Pone, quæſo, in ore meo verbum conſolationis & ędificationis ac exhortationis per ſpiritum ſanctum tuum: vt bonos ad meliora valeã exhortari, & eos qui peruerſe gradiũtur, ad tuæ rectitudinis lineã reuocare verbo & exemplo. Sint verba quæ dederis ſeruo tuo, tanquam acutiſſima iacula, & ardentes ſagittæ, quæ pe- C netrent & incendant mentes audientium ad timorẽ & amorem tuum. ¶Gratias tibi ago domine, qui me etiam à vano huius ſeculi conſortio ſeparaſti, & ad ſanctum ſeruitium tuum perduxiſti, nullis meis meritis, ſed ſola dignatione miſericordiæ tuę. Benedico te domine deus noſter, qui das mihi indigno, ſeruorum tuorũ ſocietate & charitate perfrui: das mihi quietem & ſalutem corporis & animæ, ſimúlque ad te opportunam vacationem. Libera me à vaniſſimis huius ſeculi implicationibus ad profectum animæ meæ, propter honorem & gloriam nominis tui. Et quia ſcriptum eſt, Nemo militans deo, implicat ſe negociis ſecularibus, vt ei placeat, cui ſe probauit, libera, rogo, penitus à cunctis negociis terrenis, & ab omnibus ſecularium cauſſarum tumultibus animas ſeruientium tibi, vt tibi ſolo domino vacent nocte ac die. Da fructuoſum & ſpiritnale ocium abrenunciantibus mundo, vt ipſo cordis palato guſtent & ſapiant quàm ſuauis es domine, & dulcis: ſicut diuina ſcriptura admonet, dicens: Vacate & videte, quoniam ego ſum deus. & alibi, Sapientia diſcitur in tempore ocij: & qui minoratur actu, ipſe percipiet eam. Sed & ſanctiſſima verba pio ore tuo probata plenius nos informant, & à mundanis curis nos prohibent dicentia: Non poteſtis deo ſeruire, & mammonæ. Et rurſum: Nemo mittens manum ad aratrum, & reſpiciens retrò, aptus eſt regno dei. Et alibi euidenti nos exẽplo terrere dignatus eſt, dicẽs: Memẽtote vxoris Loth. ¶Gratias tibi ago, domine miſericordiſſime qui me miſerum multũ negligentem peccatorem à cunabulis meis & pueritia per vniuerſa penè vitia currentem, benignè & patienter adhuc ad pœnitentiam expectas, nolens me perdere cum vitiis & peccatis, culpis & negligentiis meis. Si enim mihi domine ſecundum peccata mea facere voluiſſes, olim me viuũ terra abſorbere debuiſſet. Sed rogo pie, ne tua in me tanta expectatio ſit vacua, ſit (quod abſit) infructuoſa. Tu, qui mortem non vis peccatoris, da mihi de præteritis meis malis indulgentiam, de præſentibus concede mihi emendationem, de futuris verò largire iugiter cuſtodiam atque cautelam. Da locum & ſpatium ad dignos pœnitentiæ fructus. Aperi

2.Timo.2.a
Pſalm.33.b.
Pſalm.45.b
Eccli.38.c.
Matth.6.c.
Luc.9.g.
Luc.17.g.
Ezech.18.g. & 33.c.

oculos cordis mei per ſanctum ſpiritum tuum, vt videam & plangam omnia peccata mea, donec tempus eſt acceptabile, & ſuperſunt dies ſalutis. Miſerere mei, & ne perdas me cum peccatis meis, neque reſerues mala mea punienda in illis infernalibus ſuppliciis, in illa futura vita, in illo tremendo examine. Propter magnam clementiam tuam, ſolue peccatorum meorum vincula priuſquam ex hac vita egrediar. Da mihi cor contritum & humiliatum, da gratiam lacrymarum, da lumen in corde, da vires in corpore, vt quæ agenda ſunt, videam, & ad ea implenda quæ videro, fortiter conualeſcam cũctis diebus vitæ meæ. Miſerere mei deus, miſerere mei. Non permittas perire animam meam peccatricem, pro qua etiam naſci de virgine, & mori in cruce dignatus es. Non iubeas, quæſo, ſeparari eam ab hoc mortali corpore priuſquam me facias plenè & perfectè pœnitere, plangere omnia peccata mea quęcunque egi poſt baptiſmum ab ipſis cunabulis meis, ſiue ſcienter & neſcienter, ſiue ſuperbè & negligenter: ita vt in die exitus mei, emendatis delictis omnibus, & bene correctis moribus, ſecurus & gaudens videam dulciſſimam & pulcherrimam faciem tuam cum lętitia & exultatione, propter nimiam miſericordiam tuam & bonitatem. ¶Gratias tibi ago iterum atque iterum omnipotens & miſericors Chriſte, qui immeritam exiguitatem meam propter te & propter nomen tuum ſanctum de multis meis anguſtiis, tribulationibus, calamitatibus, miſeriis & infirmitatibus, de multis foueis, laqueis, & peccatis: de multis inſidiis viſibilium & inuiſibilium inimicorum: de multis malis & grauiſſimis periculis hactenus liberare dignatus es, dirigens mirabiliter & miſericorditer vitam meam inter aduerſa & proſpera, ita vt nec aduerſa me deiicerent, nec proſpera me extollerent. Poſuiſti enim frenum in maxillis meis, & non me dereliquiſti penitus in manu arbitrij mei, habens curam de me paterna pietate, & non permittens amplius tentari ſupra id quod poſſum ſuſtinere. Vbi fuit locus peccandi, non fuit voluntas: & quãdo fuit voluntas, non fuit locus. Sit itaque tibi laus, ſit benedictio, ſit gratiarum actio, domine deus meus pro vniuerſis donis ac datis tuis: pro omnibus beneficiis quæ animæ meæ & corpori meo largiris, & ſemper largitus es ab ipſis cunabulis pro pietate & bonitate tua, nec vllis meis meritis. Sed rogo te, domine, rogo, ne ſinas me ingratum eſſe tantis beneficiis, & indignum tantis donis, & multis miſerationibus tuis. Non mihi, non diabolo, non mundo, non alicui rerum, non cuilibet homini liceat dona tua in me peruertere: quia totum fragile eſt, quicquid tibi nititur obuiare. Pone, quæſo, magis magíſque frænum tuum in maxillis meis, & trahe me poſt te tanquam manſuetum animal in nullo tuis iuſſionibus recalcitrantem, ſed plano moderatóque inceſſu te dominum meum portantem, & voluntati tuæ in omnibus obtemperantem. Excita domine torporem meũ tuis ſtimulis, & fac me toto corde, tota virtute quærere faciem tuam cunctis diebus vitæ meæ. Attrahe me ad te, virtus ſalutis noſtræ deus, fræno potentis dex- D teræ tuæ, & non ſinas me propria voluntate, vel libero arbitrio vagari. Imaginẽ tuam in me non ſinas obſcurari, quæ ſi te defendente protegatur, ſemper egregia, nobilis, atque perſpicua eſt. ¶Miſerere mei miſerrimi & indigni ſerui tui: quia non ſum ſicut innumeri & multiplices ſerui tui, qui tibi ab ipſis cunabulis deuotiſſimè ſeruierunt: non ſum ſicut illi, qui poſt publica flagitia pœnitendo, tibi meruerũt eſſe deuoti: non ſum ſicut nonnullæ Chriſtianæ fœminæ viris ſuis iunctæ, quæ tibi ſeruiunt in actibus miſericordiæ, cum ſumma deuotione. Non ſum ſicut multi illorum, qui in oculis hominum tanquam iniqui & peruerſi eſſe videntur, ſed multo aliter habentur in conſpectu tuo. Tu enim ſolus noſti corda filiorum hominum. Si quid tamen domine boni facio vel feci tua gratia largiente, quo fine hoc faciam, quáve diſtrictione à te penſetur, ignoro. Vnde deus terribilis ſuper filios hominum, tuam ſanctam & immenſam ſupplex & multum tremens deprecor clementiam, vt tu, qui neminem vis perire, ſed omnes ſaluos facere, non me derelinquas in manu conſilij mei, neque in iudicio arbitrij mei, neque in poteſtate aut tentatione

2.Corin.6.a
Pſalm.50.
Alluſio ad c Ezech.29.a.
1.Cori.10.c.
Cant.1.a.
2.Para.6.e.
Pſalm.65.a.
2.Pet.3.b.
1.Timo.2.
Eccli.15.c.

A tatione dæmonis, neque in errante iudicio, aut noxio conſi-
lio hominum: ſed pro pietate & bonitate tua, iuxta tuã be-
nigniſſimam, quæ in ſui diſpoſitione falli non poteſt, pro-
uidentiam, diſpone hîc & vbique, nunc & ſemper dies vitæ
meæ in beneplacito tuo, & dirige per ſpiritum ſanctum tu-
um, cor, linguam, actus meos ſecundum voluntatem tuam
in tua miſericordia: vt te rectore, te duce, illa ſemper ſtudeã
cogitare, loqui, & agere, quæ & tibi placeant per gratiam
tuam in veritate, & me tandem ad vitam perducant æternã,
te miſerante & donante, qui es largitor omnium bonorum,
qui es benedictus cum patre & ſpiritu ſancto in ſecula ſe-
culorum, Amen.

Alia eiuſdem oratio.

IEſu domine, Ieſu pie, qui mori dignatus es pro-
pter peccata noſtra, & reſurrexiſti propter iuſtifi-
cationem noſtram, reſuſcita me de ſepulchro vi-
Apoca.3.d. tiorum & peccatorum omnium, & da mihi quoti-
B die partẽ in reſurrectione tua prima, vt in reſurrectione ſe-
cũda merear percipere portionẽ. Dulciſſime, benigniſſime,
amãtiſſime, chariſſime, precioſiſſime, deſideratiſſime, ama-
biliſſime, pulcherrime, aſcendiſti in cœlũ cum triũpho glo
Coloſ.3.a. riæ, & ſedes ad dexteram patris, rex potentiſſime. Trahe
Canti.1.a. me ſurſum poſt te: in odore vnguentorum tuorum curram,
& non deficiam te trahente, te ducente. Trahe os ſitientis
animæ in ſuperna fluenta internæ ſatietatis, imò trahe ad te
Pſalm.41.a. fontem viuum, vt inde pro captu meo bibam, inde ſemper
viuam, deus meus, vita mea. Tu enim dixiſti ore tuo ſancto
Ioan.7.f. & benedicto: Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. Fons vitę,
da ſitienti animæ ſemper bibere ex te, vt ſecundum ſanctã
& veridicam promiſſionem tuam, de ventre meo fluant a-
quæ viuæ. Fons vitæ, reple mentem meam torrente volu-
Pſal.35.b. ptatis tuæ, & inebria cor meum ſobria ebrietate amoris tui,
vt obliuiſcar quæ vana ſunt & terrena, & te ſolum iugiter
Pſal.76.a. habeam in memoria mea, ſicut ſcriptũ eſt: Memor fui dei,
& delectatus ſum: da ſpiritum ſanctum tuum, quem ſignifi-
C cabant aquæ illæ, quas te ſitientibus daturũ promiſeras. da,
quæſo, toto deſyderio & omni ſtudio tendere, quò te aſcẽ-
diſſe poſt reſurrectionẽ die quadrageſimo credimus: vt in
præſenti quidem miſeria, ſolò tenear corpore, tecum autem
ſim cogitatione ſemper & auiditate: vt ibi ſit cor meũ, vbi
tu es, theſaurus meus deſyderabilis, multúmq; amabilis. In
hoc magno ſeculi huius diluuio, vbi circũſtantibus procel-
lis non inuenitur fida ſtatio, & locus eminentior, vbi pes co
Gene.8. lumbæ aliquatenus valeat requieſcere. Nuſquam tuta pax,
Sapien.9.d. nuſquam ſecura requies: vbique hoſtes: foris pugnæ, intus
2.Cori.7.b. timores: & quia altera pars ſumus cœli, altera terræ, corpus
quod corrumpitur, aggrauat animã. Idcirco animus meus,
ſocius & amicus meus, fatigatus veniens de via, languet, &
diſciſſus atque laceratus ab ipſis quas trãſierat vanitatibus,
eſurit & ſitit valde, & non habeo quod ponam ante illum.
Luce.11.a. Pauper ſum & mẽdicus: tu diues omnium bonorum, & da-
pum ſupernæ ſatietatis opulẽtiſſime largitor, da laſſo cibũ,
collige diſperſum, redintegra diſſipatum. En ſtat ad oſtiũ,
Apoca.3.d. & pulſat. Obſecro per viſcera miſericordiæ, quibus viſita-
D ſti nos oriens ex alto, aperi pulſanti miſero manus pietatis
tuæ, iube propitiabili dignatione vt ingrediatur ad te, & re-
quieſcat in te, & reficiatur de te cœleſti viuóque pane, quo
ſatiatus, reſumptis viribus, ad ſuperna contendat, & de hac
valle lachrymarum penna ſancti deſyderij raptus, ad cœle-
ſtia gaudia volitet. Aſſumat domine, aſſumat rogo, ſpiritus
Eſaiæ.40.g meus pennas vt Aquilæ, volet & non deficiat, volet & per-
ueniat vſque ad decorem domus tuæ, & locum habitatio-
Pſalm.25.b. nis gloriæ tuæ: vt ibi ſuper menſam refectionis ciuium ſu-
Pſalm.22.a. pernorum, paſcatur de occultis tuis in loco paſcuæ, iuxta
fluenta pleniſſima. Requieſcat, Deus, in te cor meum, mare
Matth.8.c. magnum, & tumens fluctibus. Tu, qui imperaſti ventis &
mari, & facta eſt tranquillitas magna, veni & gradere ſuper
fluctus cordis mei, vt tranquilla & ſerena fiant omnia mea:
quatenus vnum bonum meum amplectar te, & dulce lumẽ
oculorum meorũ contempler te ſine tumultuatiõũ cogita-
Pſalm.16.c. tionũ cæca caligine. Confugiat, domine, mens mea ſub vm-
bra alarũ tuarum ab æſtibus cogitationum huius ſeculi, vt

A in tui refrigerij temperamẽto abſconſa, lætabunda cantet &
dicat: In pace inidipſum dormiam & requieſcam. Dormiat Pſalm.4.b.
obſecro deus meus, dormiat memoria mea ab omnibus quæ
ſub cœlo ſunt, vigilans in te, ſicut ſcriptũ eſt: Ego dormio, Canti.5.a.
& cor meum vigilat. Sit tuta, ſit ſemper ſecura ſub pennis
protectionis tuæ anima mea, deus me', maneat in te, foutea-
tur ſemper à te. Contẽpletur in mentis exceſſu, & cantet lau
des tuas in iubilatione, & hæc dulcia dona tua ſint inter hos
turbines cõſolatio mea interim donec veniam ad te veram
pacem meam, vbi nõ eſt arcus, ſcutũ, gladius, & bellum, ſed
eſt ſumma & certa ſecuritas, ſecura trãquillitas, tranquilla κλίμαξ.
iucunditas, iucũda felicitas, felix æternitas, æterna beatitu- ab abſtra-
do, beata tui viſio, & laudatio in ſecula ſeculorum. Amen. ctis ad con-
creta.

Alia oratio ſancti Ambroſij.

CHriſte domine, virtus & ſapientia patris, qui po-
nis nubem aſcenſum tuũ, qui ambulas ſuper pen-
B nas ventorum, qui facis angelos tuos ſpiritus,
& miniſtros tuos ignem vrentem, obſecro & ho-
militer rogo, da præpetes pennas fidei, da celeres alas vir-
tutum, quibus euectus æterna & cœleſtia valeam contem-
plari. Adhæreat, quæſo, anima mea poſt te, & ſuſcipiat me
dextera tua. Suſtollat me ſuper altitudinẽ terræ, & cibet me
illa cœleſti hæreditate, cui ſuſpirat peregrinatio mea die ac
nocte. Et quia moribunda mẽbra vigorem animæ hebetãt:

Diſiice terrenæ nebulas & pondera mentis,
Siſte vagam mentem per deuia multa ruentem,
Et da cœleſtem mentem conſcendere ſedem:

vt ſuperno lumine irradiata, terrã deſpiciat, cœlũ aſpiciat:
peccata oderit, iuſtitiã diligat. Quid enim pulchrius, quidve
dulcius, q̃ inter tenebras huius vitę, multáſq; amaritudines,
diuinæ dulcedini ſuſpirare, illícque teneri mente, vbi vera
gaudia haberi certiſſimũ eſt? Dulciſſime, amantiſſime, cha-
riſſime, precioſiſſime, deſyderatiſſime, amabiliſſime, pul-
cherrime, quando te videbo? quando apparebo ante faciem Pſal 41.a.
C tuam? quando ſatiabor de pulchritudine tua? quãdo educes
me de carcere hoc tenebroſo, vt cõfitear nomini tuo, ita vt Pſal.29.c.
deinceps non compungar? quando tranſibo in illam admi- Pſalm.41.d.
rabilem & pulcherrimam domum tuam, vbi perſonat vox
lætitiæ & exultationis in tabernaculis iuſtorũ? Beati, qui ha- Pſalm.83.a.
bitant in domo tua, Domine: in ſecula ſeculorum laudabũt
te. Beati, & verè beati, quos elegiſti & aſſumpſiſti in illam Pſalm.64.a
hæreditatem cœleſtem. Ecce, Domine, ſancti tui florebunt Eſaiæ.35.a.
ante te ſicut lilium: replentur enim ab vbertate domus tuæ, Pſalm.35.b.
& torrente voluptatis tuę potas eos: quoniam tu es fons vi-
tæ, & in lumine tuo vident lumen, adeò vt ipſi lumen illu-
minatum per te deum lumen illuminans, ſicut Sol refulgeãt
in cõſpectu tuo. Quàm mira, quàm pulchra, quàm accepta- Sapien.3.b.
bilia ſunt domus tuæ habitacula, domine virtutum? Concu- Pſalm.83.a.
piſcit intrare in ea hæc peccatrix anima mea. Domine, dile- Pſalm.25.b.
xi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.
Vnam petij à domino, hanc requiram, vt inhabitem in do- 26.b.
mo domini omnibus diebus vitæ meæ. Quemadmodũ de- 41.a.
D ſyderat ceruus ad fontes aquarum, ita deſyderat anima mea
ad te, deus. Quando veniam? Quando apparebo? Quando
videbo deum meum, quem ſitit anima mea? Quando vide- 26.d.
bo eum in terra viuẽtium? In iſta autem terra mortuorum,
mortalib' oculis videri nõ poteſt. Quid faciã miſer, graua-
tus compede mortalitatis meæ? Quid faciam? Dum ſumus
in corpore, peregrinamur à domino. Non habemus hîc ma- 2.Corin.5.b
nentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus. Noſter autẽ cõ-
municipatus in cœlis eſt. Heu mihi, quia incolat' meus pro- Hebr.13.c.
longatus eſt: habitaui cum habitantibus Cedar, multum Pſalm 119.a
incola fuit anima mea. Quis dabit mihi pennas ſicut colum-
bæ, & volabo, & requieſcam? Nihil mihi tam dulce, quàm 54.b.
cum domino meo eſſe. Mihi autem adhærere deo, bonum 72.d.
eſt. Da mihi, domine, donec his fragilibus aſſiſto membris,
tibi adhærere, ſicut ſcriptum eſt: Qui adhæret domino, 1.Corin.6.d
vnus ſpiritus eſt. Præbe mihi, rogo, contemplationis pen-
nas, quibus indutus, ad te volitem ſurſum. Et quia omne ſi-
niſtrum deorſum iacet, tene mentem meam, ne ad ima te-
nebroſæ vallis corruat: ne interueniente vmbra terræ, à te

vero ſolc iuſtitiæ ſeparetur, & obducta nebulæ tenebris, A
prohibeatur alta reſpicere. Idcirco ſurſum tendo ad pacis
gaudij & lucis delectabilem ſtatum atque ſerenũ. Tene cor
meum manu tua: quia ſine te ad altiora nõ rapitur. Illnc fe-
ſtino, vbi pax ſumma regnat, & iugis tranquillitas rutilat.
Tene & rege ſpiritum meum, & aſſume illum ſecundũ vo-
luntatem tuam: vt te duce, aſcendat in illam regionẽ vber-
tatis, vbi paſcis Iſraël æterno pabulo veritatis, vt ibi vel ra-
pida cogitatione attingat te ſummam ſapientiam ſupra om-
oia manentem, cũcta ſcientem, & omnia gubernantem. Sed
volitanti animæ ad te, multa ſunt quę obſtrepunt. Iuſſu tuo,
Domine, conticeſcant mihi omnia, ipſa ſileat anima, pertrã-
ſeat omnia quę creata ſunt, tranſcẽdat & ſe, pręueniat ad te,
atq; in te ſolo creatore nmnino oculos fidei figat. Tibi io-
hiet, tibi intẽdat, te meditetur, te contẽpletur, te ſibi ante o-
eulos ponat, te ſub corde rcuoluat ſummum bnnum & ve-
rum gaudium ſine fiue manſurum. Multæ denique ſnnt cõ-
tẽplationes, quibus anima deuota tibi, mirabiliter paſcitur:
ſed in nulla eatũ ita requieſcit & delectatur anima mea, ſi- B
Pſalm 10.c. cut quandn te ſoluin cogitat & contẽplatur. Quàm magna
multitudo dulcedinis tuę, Domine, quàm mirabiliter ioſpi-
ras cordibus amatorum tuorum? Quàm mira ſuauitas amo-
ris tui, quo fruuntur illi, qui nihil pręter te diligunt, & oihil
ſupra cogitare concupiſcũt. Felices illi, quibus tu ſolus ſpes
E cap.3.d. Threno. es, omne opus, & oratio. Beatus qui ſedet ſolitarius, & tacet,
ſtans ſuper cuſtndiam ſuam iugiter die ac nncte, vt adhuc
in hoc fragili corpuſculo poſitus, pręlibare valeat aliquate-
Eſaiæ. 11. b. nus iuſtitiam tuã. Rogo per illa ſalutifera vulnera, quæ paſ-
ſus es in cruce pro ſalnte noſtra, ex quibus manauit ille pre-
cioſus ſanguis, quo ſumus redempti, vulnera hanc peccatri-
cem animam meã, prn qua etiam mori dignatus es, vulnera
eam igneo & potẽtiſſimo teln tuæ miræ charitatis. viuus e-
Hebr.4.c. nim es fermn dei & efficax, & penetrabilior omni gladio
ancipiti. Tu gladius acutiſſimus, & ſagitta electa, qui durũ
Eſaiæ.49.a. ſcutum humani cordis penetrare tua potẽtia vales: confige
cor meũ iaculo tui amoris: vt dicat tibi anima mea, Charita-
te tua vulnerata ſum, ita vt ex ipſo vulnere amnris tui vber C
Pſalm.41.a. rimè fluãt lachrymæ meæ die ac nocte. Percute domine p-
cute, obſecro, hanc duriſſimã mentem meam prævalida cu-
ſpide amoris tui, & altius ad intima penetra potenti virtute:
& ſic da capiti meo aquã immenſam, & oculis meis infunde
verum lachrymarũ fontem iugiter manantem ex nimio aſ-
fectu & deſyderio viſionis pulcbritudinis tuæ: vt lugeã die
ac nncte, nullã in præſenti recipiens conſnlationẽ, dnnec te
in cœleſti thalamo merear videre dilectũ & pulcberrimũ
ſponſum meũ, Deum & dominom meũ: vt ibi videns glo-
rioſam & admirabilem & pulcberrimam faciem tuam omni
dulcedine plenam, cum his quos elegiſti, maieſtatem tuam
ſupplex adorem, & illo tandem cœleſti & ineffabili reple-
tus iubilo æternæ exnltationis, exclamem cum diligẽtibus
te, dicens: Ecce, quod concupiui, iam teneo: quod ſperaui,
Eadẽ prorſus in vita beatę Agnæ iam video: quod deſyderaui, iam habeo: illi iam in cœlis iũ-
ctus ſum, quẽ in terris poſit' tota virtute dilexi, tota chari-
tate amplexus ſnm, cui toto amore inbęſi. ipſum laudo, ipſũ
beoedico, atq; adoro, ipſi gratias ago, Qui viuit & regnat. D

Item alia eiuſdem oratio.

IEſu noſtra redẽptio, amor, & deſyderium, Deus
de deo, adeſtn mibi ſeruo tuo, te inuoco, ad te cla-
mo clamore magno in toto corde meo. Te innco
in anima mea, in animã meã: intra in eã, & capta eã
γνώμη. ſine macula & ruga. Mũdiſſimo nanq; domino mũda debe-
tur habitatio. Sãctifica ergo vas tuũ quod feciſti, malitia e-
uacua, imple gratia, & plenũ conſerua: ita vt digniſſimũ effi-
ciar habitationis tuæ templum. Dulciſſime, benigniſſime,
amantiſſime, chariſſime, precioſiſſime, deſyderantiſſime, a-
mabiliſſime, pulcberrime: tu melle dulcior, lacte & niue cã
didior, nectare ſuauior, gemmis & auro precioſior, cunctiſ-
que terrarum diuitiis & honoribus tu mibi charior. Quid
dico, Deus meus, vnica ſpes mea, prægrandis miſericordia
mea? Quid dico dulcedo mea nõ fallax, dulcedo mea ſecu-
ra & felix, quid dico, dum talia dico? Dico quod valeo, ſed
nõ dico quod debeo: vtinam poſſem talia, qualia illi bym-
nidici angelorum chori. O q̃ libẽter in tuis laudibus me to-
tum effunderem? O q̃ deuotè illa cantica cœleſtis melodiæ A
ad laudem & gloriam nominis tui, in medio eccleſiæ infati-
gabiliter perorarem? Sed quia talia nõ poſſum, nunquid ta-
cebo? Væ tacentibus de te, qui ora mutorum reſnluis, & lin-
guas infantum facis diſertas: væ tacẽtibus de te, qnoniam i-
pſi loqnaces muti ſunt, cum tuas non dicunt laudes. Quis di
gnè te landare poteſt, virtus & ſapientia patris? Et quia nul
la innenio verba, quibus ſofficienter te valeam explicare
cunctipotens & omniſcium verbum: dicam interim quod
valeo, donec inbeas me venire, vbi poſſim dicere quod de-
cet te, & me oportet. Et ideo ſuppliciter rogo, ne reſpicias
tantum ad id quod modo dico, quantum ad id qnod dicere
cupio. Cupio enim deſyderio magno de te loqui quod o-
portet & decet: quia te decet laus, te decet hymnos, tibíque
debetur omnis honor. Scis igitur occultorũ cognitor De-
us, quia non ſolum terra & omnibus quæ in ea ſunt, ſed ipſo
cœlo, & omnibus quæ in eo ſunt, tu mihi charior, tu acce-
ptior, tu amabilior es. Diligo enim te ſupra cœlũ & terram,
B & cætera omnia quę in eis ſunt. Imò pręamore tui nominis
iſta quæ tranſitoria ſunt, proculdubiò amãda nõ ſunt. Amo
te deus meus, amo, & magis magíſq; amare cupio: da mibi vt
amẽ te ſemper quantum volo, quantum debeo: vt tu ſis ſo-
lus tota intentio mea, & omnis meditatio mea. Te mediter
ſine ceſſatione, te ſentiam per ſoporẽ in nocte, te alloquatur
ſpiritus meus, tecũ confabuletur mens mea. Lumine ſanctæ
viſionis tuæ illuſtretur cor meũ, vt te rectore, te duce am- Pſalm.83.b.
bulẽ de virtute in virtutẽ, tandémq; videã te deũ deorũ in
Sion, nunc quidem per ſpeculum in ænigmate, tũc facie ad 1.Cor.13.d.
faciem: vt cognoſcam ſicut & cognitus ſum. Beati mundo Matth.5.a.
corde, quoniam ipſi deum videbunt. Beati qui habitant in Pſalm.83.a.
domo tua, Domine: in ſecula ſeculorum laudabũt te. Rogo
itaq; te domine per omnes miſerationes tuas, quib' de mor
te æterna liberati ſumns, mollifica cor meum durũ & lapi-
deum, ſaxeum & ferreum, tua ſacratiſsima vnctione & po-
tenti, & fac me per ignẽ compunctionis corã te omni hora
hoſtiam viuam fieri. Fac me in tuo conſpectu cor contritũ
C & humiliatũ ſemper habere. Fac me deſyderio tui huic mũ
do funditus extingui, & tranſeuntiũ rerũ obliuiſci, præ ma-
gnitudine timoris & amoris dei, vſq; adeo vt de temporali-
bus nec lugeã, nec gaudeã, nec metuã aliquid tẽporale nec
diligam, nec blandis corrumpar, nec aduerſis concutiar. Et
quia tui plena dilectio, valida eſt vt mors: abſorbeat, quęſo,
mentem meã ab omnibus quæ ſub cœlo ſunt, ignita & mel-
liflua vis amoris tui, vt tibi inhæream, ſoláq; tuæ ſuauitatis
memoria paſcar. Deſcendat, domine, precor, deſcendat in
cor meũ odor tuus ſuauiſſim', ingrediatur amor tuus mel-
lifluus, vt veniat mibi tui ſaporis mira & inenarrabilis fra-
grantia quę ſempiternas in me ſuſcitet concupiſcẽtias, & ex
corde meo producat venas aquæ ſalientis in vitam æternã.
Immenſus es domine, & ſine mẽſura debes amari & laudari
ab bis quos tuo precioſo ſanguine redemiſti, amator homi-
nũ benigniſſime. clemẽtiſſime domine, & æquiſſime iudex,
cui omne iudiciũ dedit pater, ſapiẽtiſſimæ æquitatis tuę iu-
dicio diſcernis boc rectũ & iuſtũ eſſe, vt filij huius ſeculi,
D noctis ſcilicet & tenebrarũ, præſtantiori deſyderio, virtute
atq; ſtudio diligant & quærant perituras diuitias, & fugiti-
uos honores, q̃ nos ſerui tui diligamus te, Deus noſter, per
quẽ facti & redẽpti ſumus? Si enĩ homo hominẽ tãta diligit
dilectione, vt alter alterũ vix patiatur abeſſe, ſi ſpõſa ſpõſo
tanto mẽtis cõglutinatur ardore, vt præ magnitudine amo-
ris, nulla frui valeat requie, chari ſui abſentiã non ſine ma-
gno mœrore ſuſtinens: qua dilectione, quo ſtudio, quo fer-
uore, anima quã deſpõſaſti tibi in iuſtitia & fide, miſericor-
dia & miſerationibus, debet diligere te deum verum, & pul
cherrimũ ſpõſum ſuũ, qui nos ſic amaſti & ſaluaſti, qui pro
nobis tanta & talia feciſti? Quamquàm hæc infirma habeãt
ſuas delectationes, ſuóſque amores, non tamen tali modo
delectant, ſicut tu deus noſter. In te enim delectatur iuſtus,
quia amor tuus ſuauis eſt & quietus. Nam pectora quæ re- Quã diſcernatur dei amor ab amore ſeculi.
plet, dulcedine & ſuauitate replet, & tranquillitate. Ecõtrà
amor ſeculi & carnis, anxius eſt & perturbatus. Animas cer
te quas ingreditur, quietas eſſe non patitur. ſemper enim ſu
ſpicionibus vaníſq; timorib' ſolicitat eas. Tu itaq; es dele-
ctatio

ſtatio iuſtorum & merito: quia eſt apud te valida & imper- A
turbabilis vita. Qui intrat in te, intrat in gaudium domini
ſui, & nō timebit amplius, ſed habebit ſe optimè in optimo
Pſal. 131. c. loco, dicens: Hæc requies mea in ſeculum ſeculi: hic habita-
bo, quoniam elegi eā. Dulcis Chriſte, bone Ieſu, reple, quę-
ſo, ſemper cor meum tui inextinguibili dilectione, tui con-
tinua recordatione: adeo, vt ſicut flamma vrens, totus ardeā
in tui amoris dulcedine, quem & aquæ multæ in me nō poſ
ſint extinguere. Fac me, dulciſſime domine, amore & deſy-
derio tui, deponere pondus omnium carnalium deſyderio-
rum, & terrenarum concupiſcentiarum grauiſſimam ſarci-
nam, quę impugnant & impediūt miſeras animas: vt poſt te
expeditus in odore vnguentorum tuorū currens, vſque ad
tuæ pulchritudinis viſionem efficaciter ſatiandus, quanto-
Amores duo cyus (te quoque duce) merear peruenire. Duo enim amo-
res: alter bonus alter malus: alter dulcis, alter amarus, non ſe
ſimul in vno capiunt pectore. Et ideo, ſi quis præter te dili
git aliquid aliud, nō eſt charitas tua in eo, deus amor dulce-
dinis & dulcedo amoris. Amor non crucians, ſed delectās.
Amor ſincerè, & caſtè permanens in ſeculum ſeculi. Amor B
qui ſemper ardes, & nunquàm extingueris. Dulcis Chriſte,
bone Ieſu, Charitas mea, Deus meus, accende me totum i-
gne tuo, amore tuo, ſuauitate tua, dilectione tua, iucūditate
& exultatione tua, voluptate & concupiſcētia tua, quæ ſan-
cta & bona eſt, caſta & munda, tranquilla & ſecura: videli-
cet, vt totus dulcedine amoris tui plenus, totus flamma cha
ritatis tuæ accenſus, diligam te deum meum ex toto corde
meo, totiſque medullis præcordiorum meorum, habens te
in corde & in ore meo, & præ oculis meis ſemper & vbi-
que, ita vt nullus in me adulterinis amoribus pateat locus.
Audi deus meus, audi lumen oculorum meorum quæ pe-
to: & da, vt quæ petā, audias. Pie & exorabilis domine, ne
efficiaris mihi inexorabilis propter peccata mea: ſed pro-
pter bonitatem tuam ſuſcipe preces ſerui tui, & da mihi ef-
fectum petitionis & deſiderij mei, interueniente, orante, &
impetrante glorioſa genetrice tua domina mea, cum omni-
bus ſanctis, Amen.

Item alia oratio beati Ambroſii.

SPes mea Chriſte deus, hominū tu dulcis amator, C
Lux, via, vita, ſalus, pax, & decus omne tuorum.
Omnia pro quorum voluiſti ferre ſalute,
Carnem, vincla, crucē, vulnus, mortéque, ſepul-
chrum.
Poſt tres inde dies (deuicta morte) reſurgens,
Diſcipulis viſus nutantia corda reformans,
Luce quaterdena cœlorum regna petiſti
Viuus in æternum nunc & per ſecula regnans.

Te deprecor, ſupplico, & rogo, vt per te ambulem, ad te
perueniam, in te requieſcam, qui es via, veritas, & vita, ſine
qua nemo venit ad patrem. Te enim deſidero dulciſsimum
& pulcherrimum dominum. O ſplendor paternæ gloriæ,
qui ſedes ſuper Cherubim, & intueris abyſſos, lumen ve-
ridicum, lumen illuminans, lumen indeficiens, in quem de-
ſiderant angeli proſpicere, ecce cor meum coram te eſt. Di-
ſcute tenebras eius, vt amoris tui claritate plenius perfun-
datur. Da mihi te, deus meus, redde te mihi. En amo te: & ſi
parum eſt, amem validiùs. Non poſſum metiri, vt ſciam D
quantum deſit mihi amoris tui ad id quod ſatis eſt, vt cur-
rat tota vita mea in amplexus tuos: nec auertatur, donec
abſcondatur in abſcondito vultus tui. Hoc enim ſcio, quia
malè mihi eſt præter te, non ſolum extra me, ſed etiam in
meipſo. Sed & omnis copia, quæ deus meus non eſt, egeſtas
mihi eſt. Bonum nanque quod neque in melius, neque in
deterius commutari poteſt, tu ſolus es, cui non eſt aliud
viuere, & aliud beatè viuere: quia tua beatitudo tu es. Crea-
tura verò tua, cui eſt aliud viuere, & aliud beatè viuere: o-
mne quod viuit, & quod beatè viuit, non debet niſi gra-
tiæ tuæ: & ideo nos egemus te, non tu nobis: quia ſi om-
nino [illegible]ſſemus, nihil om[illegible] tibi de[illegible] bonū [illegible]

A litatis noſtræ deorſum trahimur, dono autem tuo accendi-
mur, & ſurſum ferimur: & inardeſcimus & imus: aſcendi-
mus per aſcenſiones in corde, & cātamus canticum graduū.
Igne tuo, igne bono inardeſcimus. ¶Quo iam ſurſum imus?
Ad pacem Hieruſalem, quoniam lætatus ſum in his quę di-
cta ſunt mihi: in domū domini ibimus. Illic collocauit nos
volūtas bona, vt nihil velimus aliud, quàm permanere illic
in æternum. Sed quia dum ſumus in corpore, peregrinamur 2. Corin. 5. b
à te domine, non habemus hic manentem ciuitatem, ſed fu-
turam inquirimus: noſter autem municipatus in cœlis eſt.
Ideo duce gratia tua ingredior in cubile cordis mei, & can-
to tibi amatoria, rex meus & deus meus, gemens inenarra-
biles gemitus, in loco peregrinationis meæ, vbi cantabiles
mihi factæ ſunt iuſtificationes tuæ, & recordans Hieruſalē,
extendo me in eam ſurſum corde, Hieruſalem patriam me-
am, Hieruſalem matrem meam, téque ſuper eam regnato-
rem, illuſtratorem, patrem, tutorem, patronum, rectorem,
caſtas & fortes delicias, & ſolidum gaudium, & omnia bo-
na ineffabilia ſimul omnia: quia vnum ſummum & verum
B bonum: & non auertar, donec in eius pacem matris chariſ-
ſimæ, vbi ſunt primitiæ ſpiritus mei, colligas totum quod
ſum à diſperſione & deformitate hac: & conformes atque
confirmes in æternum deus meus, miſericordia mea. ¶Hæc
domus tua, deus, non terrena eſt, neque vlla mole cœleſti
corporea, ſed particeps æternitatis tuæ: quia ſine labe ma-
net in æternum. Statuit eam in æternum, & in ſeculum ſeculi: Pſal. 148. b.
præceptum poſuit, & non præteribit. Non tamen tibi, deus,
coæterna, quia non ſine initio. facta eſt enim. Prior enim o-
mnium creaturarum eſt ſapientia patri deo planè coæterna Sapiētia increata patri coæterna.
& coæqualis, per quam creata ſunt omnia, & per quam in
principio factum eſt cœlum & terra. Sed profecto ſapien-
tia ſpiritualis, natura ſcilicet, quæ contemplatione luminis, Sapientia creata natura.
lumen eſt, dicitur & ipſa quāuis creata, ſapientia. Sed quā-
tum diſtat inter lumen illuminans, & lumen quod illumi-
natur, tantum differt inter te ſummam ſapientiā, quæ creas,
& iſtam quæ creata eſt: ſicut inter iuſtitiam iuſtificantem,
quæ deus noſter es: & iuſtitiam, quæ iuſtificatione facta eſt. Iuſtitia duplex.
Nam & nos ſumus dicti iuſtitia dei patris in te filio eius, do
mino noſtro, teſte Apoſtolo. Ergo quia prior omniū crea-
C ta eſt quædam ſapientia, mens rationalis & intellectualis ca
ſtæ ciuitatis tuæ, matris noſtræ, quæ ſurſum eſt, & libera eſt,
& ęterna in cœlis. Quibus cœlis, niſi qui te laudāt, cœli cœ-
lorum? Quia hoc eſt cœlū cœli domino. Et ſi non inueni-
mus tempus ante illam, quæ creaturam temporis antecedit,
quia prior omnium creata eſt, ante illam tamen tu es deus
æternus creator omnium, à quo facta ſuſcepit exordium,
quamuis non temporis (quia nondum erat tempus) ipſius
tamen conditionis ſuæ. Vnde ita eſt abs te deo noſtro, vt a-
liud ſit planè quàm tu: licet nec ante illam, nec in illa inue-
niamus tempus: eſt enim idonea faciem tuam ſemper vide-
re, nec vſpiam flectitur ab ea. Quò fit vt nulla mutatione
varietur. Ineſt tamen ei ipſa mutabilitas: quia tenebreſcere
& frigeſcere poſſet, niſi amore grandi cohærens tibi, ſem-
per tanquā meridies luceret & ferueret ex te. Denique tam
caſto amore cohæret tibi deo vero, & verè æterno, vt quā-
uis non ſit tibi coæterna, in nullas tamen temporis varieta-
tes & viciſſitudines à te reſoluatur & defluat: ſed in tui ſo-
D lius veriſſima contemplatione requieſcat: quoniam tu deus
diligenti te quantum præcipis, oſtendis: & ſufficit ei. Vn-
de non inclinata à te, nec à ſe, ſemper in eodem ſtatu ma-
net, te indeſinenter videndo, te indeficienter amando ve-
rum lumen, & caſtum amorē. ¶O beata iſta ſublimis crea-
tura & creaturarum maxima, beata inhęrendo ſemper bea-
titudini ſuæ. Fœlix hæc & nimium fœlix, te ſempiterno In-
habitatore, & illuſtratore ſuo. Nec inuenio quid libentius
appellando, exiſtimem cœlum cœli domino quàm domum
tuam contemplantem dilectionem tuam, ſine vllo defe-
ctu egrediendi in aliud, mentem puram, concordiſſimè v-
nam ſtabilimento pacis beatorum ſpirituum ciuium ciui-
tatis tuæ in cœleſtibus ſuper iſta cœleſtia. Vnde intelli-

in domo tua per omnes dies vitæ ſuæ. Et quæ eius vita, niſi A
Pſalm.26.b. tu? Et qui dies ſui, niſi æternitas tua? Sicut anni tui, qui non
Pſalm.101.d. deficiunt. Hinc ergo intelligat anima quæ poteſt, quàm lõ-
gè ſuper omnia tempora æternus ſis, quãdo domus tua quę
peregrinata non eſt, quamuis tibi non ſit coæterna, indeſi-
nenter tamen & indeficienter cohærendo tibi, nullam pati-
tur temporum varietatem, téque perſeuerãtiſſima caſtitate
hauriens, mutabilitatem ſuam nuſquam & nunquam exerit,
& te ſibi ſemper præſentem, ad quem toto affectu ſe tenet,
non habens futurum quod expectet, nec præteritum traũ-
ciens, quod meminerit, per nullas vices variatur, & in nulla
tempora extenditur. O domus dei luminoſa & ſpecioſa,
Pſalm.25.b. dilexi decorem tuum, & locum habitationis gloriæ domini
mei fabricatoris & poſſeſſoris tui. Tibi ſuſpiret peregrina-
tio mea die ac nocte: tibi inhiet cor meum, tibi intẽdat mẽs
mea, ad ſocietatem tuæ beatitudinis peruenire deſyderet a-
nima mea. Dico ei qui fecit te, vt poſſideat me in te: quia
ipſe fecit & me. Imò tu dic, tu roga eum, vt dignũ me faciat
participatione gloriæ tuæ. Sanctam enim ſocietatem tuã & B
mirabilem pulchritudinem tuam nõ per meritum requiro:
ſed per ſanguinem domini mei, quo redemptus ſum, adipi-
ſci non deſpero. Tantùm adiuuet me miſericordia tua, ſub-
ueniant paruitati meæ ſanctiſſimæ & puriſſimæ orationes
tuæ, quę inefficaces eſſe apud deum nullatenus poſſunt. Er-
118.ſ. raui, fateor, ſicut ouis perdita, & incolatus meus prolõgatus
119.a. eſt, atque procul proiectus ſum à facie dei mei, in hanc exi-
lii cæcitatem, vbi expulſus à paradiſi gaudiis, deploro quo-
tidie mecum ſuper miſerias captiuitatis meæ lugubre car-
men, ingentéſque lamentationes, dum recordor tui, mater
136.a. Hieruſalem, dum ſtant pedes mei in atriis tuis, ſancta & de-
121.a. cora Sion. Necdum interiora tua conſpicere in propatulo
Luc.15.a. valeo, ſed in humeris paſtoris mei, & ſtructoris tui, ſpero
me reportari tibi, vt tripudiem tecum in illo inenarrabili
gaudio, quo lætantur illi, qui tecum ſunt coram ipſo deo &
Ephe.2.c. ſalutari noſtro, qui diſſoluens inimicitias in carne ſua, paci-
ficauit omnia quæ in cœlis ſunt & in terra, in ſanguine ſuo.
Coloſ.1.c. Ipſe eſt pax noſtra, qui facit vtraque vnum, qui duns ex di- C
Ephe.2.c. uerſo venientes parietes coniungens in ſe, tuæ beatitudinis
permanentem fœlicitatem pari modo & eadem menſura ſe
Marci.12.c. nobis daturum promiſit, dicens: Erunt æquales angelis dei
Matth.22.c. in cœlis.

Item alia oratio.

O Domus dei æterna poſt Chriſti dilectionem, tu e-
ſto lætitia mea & conſolatio. Dulcis memoria tui
beati nominis, ſit releuatio mœroris, tædiorúm-
que meorum. Tædet enim me valde vitæ huius,
& iſtius ærumnoſæ peregrinationis. Vita hæc, vita miſera,
Vitæ huius deciduæ epithera. vita caduca, vita incerta, vita laborioſa, vita immunda, vita
domina malorum, regina ſuperborum, plena miſeriis & er-
roribus: quæ non eſt dicenda vita, ſed mors, in qua momẽ-
tis ſingulis morimur per varios mutabilitatis caſus, diuerſis
generibus mortium. Nunquid ergo quod viuimus in hoc
mundo, dicere vitam poſſumus, quam humores corrum-
punt, dolores extenuant, ardores exſiccant, aëris inclemen- D
tia morbis reddit obnoxiam, eſcæ inflant, ieiunia macerant,
ioci diſſoluunt, triſtitiæ conſumunt, ſolicitudo coartat, ſecu
ritas hebetat, diuitiæ iactant, paupertas deiicit, iuuentus ex-
tollit, ſenectus incuruat, infirmitas frãgit, mœror deprimit,
& his omnibus malis mors furibunda ſuccedit? Simúlque
cunctis gaudiis iſtius miſerę vitæ ita finem imponit, vt cùm
eſſe deſierint, nec fuiſſe putentur. Mors iſta vitalis, & vita
mortalis: licet his & aliis reſperſa ſit amaritudinibus, proh-
dolor, quàm multos ſuis capit illecebris, & quot ſuis falſis
promiſſionibus decipit? Et cum ita per ſe ſit falſa & amara,
vt etiam ſuos amatores latere non valeat, tamen infinitam
ſtultorum multitudinem aureo calice, quem in manu tenet,
potat & inebriat. Fœlices illi, & ipſi rari, qui familiaritatem
eius reſpuunt, perſunctoria gaudia ſpernũt, ſocietatem ab-
iiciunt: ne cum pereunte deceptrice quandoque perire co-
Vitæ illius beatæ epitheta. gantur. O tu vita, quam præparauit deus his qui diligunt
illum, vita vitalis, vita beata, vita ſecura, vita tranquilla, vi-
ta pulchra, vita munda, vita ſancta, vita caſta, vita ignara
A mortis, vita neſcia triſtitiæ, vita ſine labe, ſine corruptione,
ſine dolore, ſine anxietate, ſine perturbatione, ſine varieta-
te & mutatione, vita totius elegantiæ & dignitatis pleniſſi-
ma, vbi non eſt aduerſarius impugnans, vbi nulla peccati il-
lecebra, vbi eſt amor perfectus, & nullus timor, vbi eſt dies
æternus, & vnus omnium ſpiritus, vbi deus facie ad faciem
cernitur, & hoc vitæ cibo mens ſine defectu ſatiatur. Libet
mihi tuæ intendere claritati, delectant me bona tua auido
corde, quantũ plus valeo, mecũ cõſiderare: tuo enim amo-
re langueo, tuo vehementer deſiderio flagro, tuáque dulci
memoria admodum delector. Libet itaque libet in te ocu-
los cordis attollere, ſtatum mentis erigere, affectum animæ
conformare. Libet ſanè de te loqui, de te audire, de te ſcri-
bere, de te conferre, & de tua beatitudine & gloria quotidie
legere, & lecta ſæpius ſub corde reuoluere, vt vel ſic poſ-
ſim ab huius mortalis & perituræ vitæ ardoribus, periculis,
& ſudoribus, ſub tuæ vitalis auræ refrigerium tranſire, &
tranſiẽs, in ſinu tuo feſſum caput dormiturus vel paulolum
B declinare. Huius rei gratia, ſanctarum ſcripturarum amœna
prata ingredior, veriſſimas ſententiarum herbas exarando
carpo, legendo condo, frequentãdo rumino, atque congre-
gando tandem in alta memoriæ ſede repono: vt tali modo
tua dulcedine degustata, minus miſerrimæ iſtius vitæ ama-
ritudines ſentiã. O tu vita fœliciſſima, ô regnum verè bea-
tum, carens morte, vacans fine, cui nulla tempora ſuccedunt
per æuum, vbi continuus ſine nocte dies neſcit habere tem-
pus, vbi victor miles illis hymnidicis angelorum choris
ſociatus, cantat deo ſine ceſſatione canticum de canticis
Sion, Nobile perpetua caput amplectente corona. ¶ Vti-
nam conceſſa mihi peccatorum venia, mox hac ſarcina car-
nis depoſita, vtinam, vtinam in tua gaudia, veram requiem
habiturus, intrare, & in tuæ ciuitatis præclara atque ſpe-
cioſa mœnia, coronam vitæ de manu domini ſuſceptu-
rus ingrederer, vt illis ſanctiſſimis choris intereſſem, vt
cum beatiſſimis ſpiritibus gloriæ conditoris aſſiſterem, vt
præſentem Chriſti vultum cernerem, vt illud ſummum,
C ineffabile, & incircunſcriptum lumen aſpicerem ſicque nul-
lo metu mortis affici, ſed de incorruptione perpetuæ glo-
riæ lætari potuiſſem ſine fine. Fœlix ſancta anima, quæ
terreno reſoluta eſt corpore. Habet enim ſemper pręſentẽ,
cernitque indeſinenter pulcherrimum dominum ſuum, cui
ſeruiuit, quem dilexit, ad quem tandẽ læta & glorioſa per-
uenit. Hanc ergo beatitudinis gloriam nulla dies minuet,
nullus improbus prædo poterit auferre. Viderunt eam fi- Canti.6.c.
liæ Sion, & beatiſſimam prædicauerunt: reginæ & concu-
binæ laudauerunt eam, dicentes: Quæ eſt iſta, quæ de de-
ſerto aſcendit deliciis affluens, innixa ſuper dilectum ſuũ?
Quæ eſt iſta, quæ progreditur ſicut aurora conſurgens, pul
chra vt Luna, electa vt Sol, terribilis vt caſtrorum acies or-
dinata? Quàm læta exit, feſtina currit, cum dilectum ſuum
ſibi dicentem attonitis auribus audit: Surge amica mea, ſpõ-
ſa mea, & veni. Iam enim hyems tranſiit, imber abiit & re-
ceſſit, flores apparuerunt, tempus putationis aduenit. Vox
turturis audita eſt in terra noſtra. Ficus protulit groſſos ſu-
D os. Florentes vineæ dederunt odorem ſuum. Surge prope-
ra amica mea, formoſa mea, columba mea, immaculata mea,
ſponſa mea, veni, & ponam in te thronum meum: quia con-
cupiui ſpeciem tuam. Veni vt læteris in conſpectu meo cũ
angelis meis, quorum ſocietas tibi à me repromiſſa eſt. Ve-
ni, & poſt multa pericula & labores intra in gaudium domi- Apoſtrophe ad cœlites cũ imploratione.
ni tui, quod nemo tollet à te. Fœlices ſancti dei omnes,
qui iam pertrãſiſtis huius mortalitatis pelagus, & peruenire
meruiſtis ad portum perpetuæ quietis, ſecuritatis, & pacis:
ſecuri & tranquilli, ſempérque feſtiui atq; gaudentes eſtis.
Obſecro per matrem charitatem, ſecuri eſtis de vobis, ſoli-
citi eſtote de nobis. Securi eſtis de veſtra inmarceſſibili glo-
ria, ſoliciti eſtote de noſtra miſeria. Per ipſũ vos rogo, qui
vos elegit, qui vos tales fecit, de cuius pulchritudine iam
ſatiamini, de cuius immortalitate immortales facti eſtis, de
cuius beatiſſima viſione ſemper gaudetis, eſtote iugiter
memores noſtri. Subuenite nobis miſeris, qui adhuc in
ſalo huius vitæ circunſtantibus agitamur procellis. Vos
portæ pulcherrimæ, quæ in magnam ſurrexiſtis altitu-
dinem

dinem, adiuuate nos vile pauimentum lõge inferius iacens. Date manum, & erigite iacentes, ſuper pedes: vt cõualeſcentes de infirmitate, fortes efficiamur in bello. Intercedite atque orate conſtanter & indeſinenter pro nobis miſeris, multúmque negligentibus peccatoribus, vt veſtro ſancto conſortio coniungamur in cœlis, vbi eſt deus omnia in omnibus. Amen.

D. Ambroſii oratio, quæ compendio verborũ ſingulos quoſque dominicæ diſpenſationis articulos adſtringit & complectitur.

DOmine Ieſu Chriſte fili dei viui, creator & reſuſcitator humani generis, gratias tibi referimus exiles licet & indignas, vtinam deuotas & tibi gratas, quia pro nobis miſerrimis de cœlo deſcendiſti & ex beatiſſima virgine Maria carnem aſſumpſiſti, de ipſa naſci voluiſti. pannis fuiſti inuolutus, in præſepio reclinatus, vberibus lactatus, die octauo carne circuncíſus, magis manifeſtatus, ab eiſdem adoratus, in templum ſiſti iuſſus & deo patri præſentatus, in Aegyptum relegatus illinc ad patriam reuerſus, parentibus ſubditus, à Ioanne baptizatus, ieiunio quaterdeno extenuatus, ter à dæmone tentatus, itineribus fatigatus, vigiliis, fame, ſiti maceratus, prædicando delaſſatus, compatiendo lachrymatus, & à Iudæis reprobatus, ſæpius ab eiſdem iniuriis & contumeliis appetitus. Inſtante demum paſſione tua voluiſti contriſtari & mœſtus eſſe, vt verus homo pauere & tædere, poſitis genibus orando ter in faciem procidere, factus in agonia guttas emittere ſanguinis præ ſudore. A Iuda denique fuiſti traditus, & ab ipſo fraudulenter oſculatus, ab impiis Iudæis cum impetu comprehenſus, vinculis quaſi latro ligatus, ſolus profecto derelictus diſcipulis metu fugientibus. Ad pontificẽ Annã abductus, ibidem alapa percuſſus, miſſus ab ipſo ad Caipham vinctus, & ibidem multipliciter deriſus, in conſilio Iudæorum ſtatutus, per falſos teſtes accuſatus, morte turpiſſima condemnatus, ſputis facie cõtaminatus, opprobriis laceſſitus, contumeliis affectus, colaphis cæſus, palmis iterum percuſſus, multis modis blaſphematus, vinctus Pilato traditus, falſo accuſatus & ad mortem inſtanter poſtulatus, ad Herodẽ à Pilato miſſus, ibi nihilominus criminatus, ab Herode & eius exercitu ſpretus, indutus alba veſte ad Pilatum remiſſus, nudus ad columnam iuſſu Pilati ligatus, ad exundantem & copioſam ſanguinis effuſionem flagellis diriſſimè cæſus, ab eodem morti adiudicatus, ad crucifigendũ militibus traditus. Ab his iterum exutus & purpurea veſte indutus, corona ſpinea coronatus, arundine pro ſceptro inſignitus, genu flexo ſalutatus, irriſoriè rex Iudæorum nominatus, tertiò alapis cæſus, iterum facie conſputus, arundine capite percuſſus, veſte purpurea exutus, ligno crucis oneratus, ad paſſionis locum adductus, ibi myrrhato vino cũ felle potatus, veſtibus propriis tertiò exutus, in cruce demum extenſus, clauis manus & pedes confixus, & ſic inter latrones crucifixus & cum ſceleratis deputatus, à prętereuntibus quoq; & adſtantibus pendens à cruce ignominioſe blaſphematus, clamans, Deus meus, deus meus: vt quid dereliquiſti me? Tandem ſitiens aceto potatus & inclinato capite mortuus, à milite lancea perforatus, vnde exiuit ſanguis & aqua. Sub crepuſculum de cruce depoſitus, in monumento à Ioſeph ſepultus. Reſurgens tertia die tuis apparuiſti, quadrageſimo die cœlos aſcendiſti. Sedẽs ad dexteram patris, promiſſum παράκλητον diſcipulis miſiſti. Demum ad iudicium venturus ſingulis pro cuiuſq; meritis bonũ malúmve es redditurus. Tu domine Ieſu Chriſte per has ſanctiſſimas pœnas tuas, per mortem tuam precioſiſſimam, per ſanguinem tuum precij inæſtimabilis pro nobis effuſum, & per alia omnia de te hic prædicta, pérque tuam ineffabilem miſericordiam, per preces & merita beatiſſimæ ſemper virginis Mariæ & omnium ſanctorum tuorum, ſordidum & ſqualentem vitiis me peccatorem. N. omnes parentes meos, fratres, ſorores, amicos & inimicos, pauperes, tẽtatos, debiles & deſolatos, vinctos & infirmos, omnes inſuper pro quibus orare teneor, omnẽ denique populum Chriſtianum à tribulationibus & anguſtiis eripe, à diaboli laqueis, à peccatorum vinculis. Ab omni malo animæ & corporis nos libera, & ab his nos tuere ſemper, ſalua ac protege. Cogitationes noſtras omnéſque actiones ſic diſpone ſemper, vt in conſpectu tuo ſint acceptabiles. Gratia tua ac ſancta pace atque omni virtute nos reple: & in his vſque ad mortem nos perſeuerare concede, finem vitæ noſtræ bonum ac laudabilem nobis indulge, nóſque prænominatos viuos poſt mortem, ac de eis iam mortuos & omnes fideles defunctos ab omnibus pœnis redime, & ad cœleſtis regni gloriam ſempiternam nos omnes fac peruenire, qui cum deo patre & ſpiritu ſancto viuis ac regnas deus, per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

B. Ambroſii Exomologeſis, confeſſionem generalem dicunt.

SVſcipe confeſſionẽ meam vnica ſpes ſalutis meæ domine deus meus. Gula nanque, ebrietate, fornicatione & libidine, triſtitia, ira, acedia, ſomnolentia ac negligentia, cupiditate, inuidia, malitia, odio, murmuratione & detractione, periurio, falſitate & mendacio, ſuperbia, vana gloria, auaritia, & cæteris eiuſmodi vitiis prò dolor perditus ſum, cogitatione, loquutione, actione omnibúſque ſenſibus extinctus. Sed tu domine qui iuſtificas impium & mortuos reſuſcitas, reſuſcita & iuſtifica me per Ieſum Chriſtum filium tuum dominum noſtrũ, qui pro nobis ac totius mundi ſalute factus eſt opprobrium hominum & abiectio plebis. Qui tecum & cum ſpiritu ſancto viuit & regnat deus, per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

F I N I S.

D. Ambroſij
HYMNI SPARſim hincinde collecti.

Hymnus ad nocturnũ officium cãtãdus.

1. AEterne rerum cõditor,
Noctẽ diẽq; qui regis,
Et tẽporũ das tempora,
Vt alleues faſtidium.
2. Præco diei iam ſonat,
Noctis profundę peruigil:
Nocturna lux viantibus
A nocte noctem ſegregans.
3. Hoc excitatus Lucifer
Soluit polum caligine.
Hoc omnis errorum chorus
Viam nocendi deſerit.
4. Hoc nauta vires colligit,
Pontúque miteſcunt freta.
Hoc ipſa petra eccleſiæ
Canente, culpam diluit.
5. Surgamus ergo ſtrenuè,
Gallus iacenteis excitat,
Et ſomnolentos increpat,
Gallus negantes arguit.
6. Gallo canente ſpes redit,
Aegris ſalus refunditur,
Mucro latronis conditur,
Lapſis fides reuertitur.
7. Ieſu labentes reſpice,
Et nos videndo corrige:
Si reſpicis, lapſus cadunt,
Fletúque culpa ſoluitur.
8. Tu lux refulge ſenſibus,
Mentiſque ſomnum diſcute:
Te noſtra vox primum ſonet,
Et vota ſoluamus tibi, Amen.
9. Deo patri ſit gloria,
Eiúſque ſoli filio,
Cum ſpiritu paracleto,
Et nunc & in perpetuum.

Hymnus ſub finem laudum dicendus.

1. SPlendor paternæ gloriæ
De luce lucem proferens,
Lux lucis, & fons luminis,
Dies diem illuminans.
2. Verúſque ſol illabere
Micãns nitore perpeti:
Iubárque ſancti ſpiritus
Infunde noſtris ſenſibus.
3. Votis vocemus & patrem,
Patrem perennis gloriæ:
Patrem potentis gratiæ
Culpam releget lubricam.
4. Confirmet actus ſtrenuos,
Dentem retundat inuidi,
Caſus ſecundet aſperos,
Donet gerendi gratiam.
5. Mentem gubernet & regat
Caſto, fideli corpore:
Fides calore ferueat,
Fraudis venena neſciat.
6. Chriſtúſque nobis ſit cibus,
Potúſque noſter ſit fides:
Lęti bibamus ſobriam
Ebrietatem ſpiritus.
7. Lætus dies hic tranſeat:
Pudor ſit vt diluculum,
Fides velut meridies:
Crepuſculum mens neſciat.
8. Aurora curſus prouehit,
Aurora totus prodeat:
In patre totus filius,
Et totus in verbo pater.
9. Deo patri ſit gloria.

Ad primam diei horam.

1. IAm lucis orto ſydere
Deum precemur ſupplices,
Vt in diurnis actibus
Nos ſeruet à nocentibus.
2. Linguam refrenans temperet,
Ne litis horror inſonet:
Viſum fouendo contegat,
Ne vanitates hauriat.
3. Sint pura cordis intima,
Abſiſtat & vecordia:
Carnis terat ſuperbiam
Potus cibíque parcitas.
4. Vt cum dies abſceſſerit,
Noctémque ſors reduxerit:
Mundi per abſtinentiam,
Ipſi canamus gloriam.
5. Deo patri ſit gloria,
Eiúſque ſoli filio,
Cum ſpiritu paracleto,
Et nunc & in perpetuum. Amen.

Ad tertiam diei horam.

1. NVnc ſancte nobis ſpiritus
Vnum patri cum filio,
Dignare prõptus ingeri
Noſtro refuſus pectori.
2. Os, lingua, mens, ſenſus, vigor
Confeſſionem perſonent:
Flammeſcat igne charitas,
Accendat ardor proximos.
3. Pręſta pater piiſſime,
Patrique compar vnice.
Cum ſpiritu paracleto.
Et nunc & in perpetuum. Amen.

Ad ſextam diei horam.

1. REctor potẽs verax deus,
Qui tẽperas rerum vices,
Splendore mane inſtruis,
Et ignibus meridem.
2. Extingue flammas litium,
Aufer calorem noxium,
Confer ſalutem corporum,
Verámque pacem cordium.
3. Præſta pater, &c.

Ad nonam diei horam.

1. RErum deus tenax vigor,
Immotus in te permanẽs,
Lucis diurnæ tempora
Succeſſibus determinans.
2. Largire clarum veſpere,
Quo vita nuſquam decidat:
Sed præmium mortis ſacræ
Perennis inſtet gloria.
3. Præſta pater, &c.

Hymnus ad veſperas dicendus.

1. DEus creator omnium,
Políque rector veſtiens
Diem decoro lumine,
Noctem ſoporis gratia.
2. Artus ſolutos vt quies
Reddat laboris vſui,
Mentéſque feſſas alleuet,
Luctúſque ſoluat anxios.
3. Grates peracto iam die,
Et noctis exortu preces,
Voti reos vt adiuues,
Hymnum canentes ſoluimus.
4. Te cordis ima concinant,
Te vox canora concrepet,
Te diligat caſtus amor,
Te mens adoret ſobria.
5. Vt cum profunda clauſerit
Diem caligo noctium:
Fides tenebras neſciat,
Et nox fide reluceat.
6. Dormire mentem ne ſinas,
Dormire culpa nouerit:
Caſtos fides refrigeret,
Somni vaporem temperet.
7. Exuta ſenſu lubrico
Te cordis alta ſomnient:
Ne hoſtis inuidi dolo
Pauor quietos ſuſcitet.
8. Chriſtum rogemus, & patrem
Chriſti, patríſque ſpiritum:
Vnum potens per omnia
Foue precantes Trinitas. Amen.

Hymnus B. Ambroſii per aduentum domini dicendus ad veſperas.

1. COnditor alme ſyderum,
Aeterna lux credentium,
Chriſte redemptor omniũ,
Exaudi preces ſupplicum.
2. Qui condolens interitu
Mortis perire ſeculum,
Saluaſti mundum languidum,
Donans reis remedium.
3. Vergente mundi veſpere,
Vti ſponſus de thalamo,
Egreſſus honeſtiſſima
Virginis matris clauſula.
4. Cuius forti potentiæ
Genu curuantur omnia,
Cœleſtia, terreſtria
Fatentur nutu ſubdita.
5. Occaſum ſol cuſtodiens,
Luna pallorem retinens,
Candor in aſtris relucens
Certos obſeruat limites.
6. Te deprecamur hagie
Venture iudex ſeculi,
Conſerua nos in tempore
Hoſtis à telo perfidi.
7. Laus, honor, virtus, gloria.
Deo patri cum filio,
Sancto ſimul paracleto
In ſempiterna ſecula. Amen.

Hymnus die dominici natalis concinendus.

1. VEni redemptor gentium,
Oſtende partum virginis
Miretur omne ſeculum,
Talis decet partus deum.
2. Non ex virili ſemine,

Sed myſtico ſpiramine
Verbum dei factum eſt caro,
Fructúſque ventris floruit.
3. Aluus tumeſcit virginis,
Clauſtra pudoris permanent:
Vexilla virtutum micant:
Verſatur in templo deus.
4. Procedens è thalamo ſuo,
Pudoris aula regia
Geminæ gigas ſubſtantiæ,
Alacris vt currat viam.
5. Egreſſus eius à patre,
Regreſſus eius ad patrem:
Excurſus vſque ad inferos,
Recurſus ad ſedem dei.
6. Aequalis æterno patri
Carnis tropbæo accingere:
Infirma noſtri corporis
Virtute firma perpeti.
7. Præſepe iam fulget tuum,
Luménque nox ſpirat nouum,
Quod nulla nox interpollet,
Fidéque iugi luceat.
8. Gloria tibi domine,
Qui natus es de virgine,
Cum patre & ſancto ſpiritu,
In ſempiterna ſecula. Amen.

Hymnus quadrageſimali ieiunio conſecratus.

1. Audi benigne conditor
Noſtras preces cũ fletib⁹,
In hoc ſacro ieiunio
Fuſas quadragenario.
2. Scrutator alme cordium
Infirma tu ſcis virium:
Ad te reuerſis exhibe
Remiſſionis gratiam.
3. Multum quidem peccauimus,
Sed parce confitentibus:
Ad laudem tui nominis
Confer medelam languidis.
4. Sic corpus extra conteri
Dona per abſtinentiam:
Ieiunet vt mens ſobria
A labe prorſus criminum.
5. Præſta beata trinitas,
Concede ſimplex vnitas,
Vt fructuoſa ſint tuis
Ieiuniorum munera. Amen.

Hymnus dominica in paſſione concinendus, cui de autbore à multis cõtrouertitur. Sũt qui tribuant Theodulpho Aurelianẽſi epiſcopo. Alij Sedulio aſcribunt, rurſus alij Fortunato vel Proſpero. In tanta rei caligine ſequutus iudicium Dionyſii noſtri, viri in eiuſmodi eccleſiaſticis [illegible] erudit. [illegible]

3. Quo vulneratus inſuper
Mucrone diræ lanceæ,
Vt nos lauaret crimine,
Manauit vnda ſanguine.
4. Impleta ſunt quæ concinit
Dauid fideli carmine,
Dicens, In nationibus
Regnauit à ligno deus.
5. Arbor decora & fulgida,
Ornata regis purpura,
Electa digno ſtipite
Tam ſancta membra tangere.
6. Beata, cuius brachiis
Secli pependit precium,
Statera facta eſt corporis,
Prædámque tulit tartaris.

Quidã à ſexto mox verſu ſubnectũt & interſerunt duos boſce quaternarios nihil indignos cæteris.

7. Aroma fundis cortice,
Vincis ſaporem nectaris,
Iucunda fructu fertili
Plaudis triumpho nobili.
8. Salue ara, ſalue victima,
De paſſionis hoſtia,
Qua vita mortem pertulit,
Et morte vitam reddidit.
9. O crux aue ſpes vnica,
Hoc paſſionis tempore
Auge piis iuſtitiam,
Reiſque dona veniam.
10. Te ſumma deus trinitas
Collaudat omnis ſpiritus:
Quos per crucis myſterium
Saluas, rege per ſecula. Amen.

Hymnus tempore paſchali dicendus.

1. Chorus nouæ Hieruſalem
Noua meli dulcedine
Promat, colens cum ſobriis
Paſchale feſtum gaudiis.
2. Quo Chriſtus inuictus leo
Dracone ſurgens obruto,
Dum voce viua perſonat,
A morte functos excitat.
3. Quam deuorarat improbus
Prædam refudit tartarus,
Captiuitate libera
Ieſum ſequuntur agmina.
4. Triumphat ille ſplendide,
Et dignus amplitudine,
Soli poliſque patriam
Vnam facit rempublicam.
5. Ipſum canendo ſupplices
Regem precemur milites,
Vt in ſuo clariſſimo
Nos ordinet palatio.
6. Per ſecla metæ neſcia

Cæcóſque viſu illuminans.
Quem non graui ſoluit metu,
Latronis abſolutio?
3. Qui præmium mutans cruce,
Ieſum breui quærit fide,
Iuſtóſque præuio gradu
Præuenit in regnum dei.
4. Opus ſtupent & angeli
Pœnam videntes corporis,
Chriſtóque adhærentem reum
Vitam beatam carpere.
5. Myſterium mirabile,
Vt abluat mundi luem,
Peccata tollat omnium
Carnis vitia mundans caro.
6. Quid hoc poteſt ſublimius,
Vt culpa quærat gratiam?
Metúmque ſoluat charitas,
Reddátque mors vitam nouam?
7. Hamum ſibi mors deuoret,
Suíſque ſe nodis liget?
Moriatur vita omnium,
Reſurgat vita omnium?
8. Quum mors per omnes trãſeat,
Omnes reſurgant mortui?
Conſumpta mors ictu ſuo,
Periſſe ſe ſolem gemat?
9. Gloria tibi domine,
Qui ſurrexiſti à mortuis,
Cum patre & ſancto ſpiritu,
In ſempiterna ſecula. Amen.

Hymnus in celebritate dominica aſcenſionis decantandus.

1. Optatus votis omnium
Sacratus illuxit dies,
Quo Chriſt⁹, mundi ſpes deus
Conſcendit cœlos arduos.
2. Aſcendens in altum dominus
Propriam ſedem remeans,
Gauiſa ſunt cœli regna,
Reditu vnigeniti.
3. Magni triumphum prælij,
Mundi perempto principe,
Patris præſentans vultibus
Victricis carnis gloriam.
4. Eſt eleuatus nubibus,
Et ſpem fecit credentibus,
Aperiens paradiſum
Quem protoplaſtus clauſerat.
5. O grande cunctis gaudium,
Quòd partus noſtræ virginis
Poſt ſputa, flagra, poſt crucem,
Paternę ſedi iungitur.
6. Agamus ergo gratias
Noſtræ ſalutis indici,
Noſtrum quòd corpus vexerit
Sublimem ad cœli regiam.
7. Sit nobis cum cœleſtibus

Hymnus ad horam completorij recitandus.

1. Chriſte qui lux es & dies,
Noctis tenebras detegis:
Luciſque lumen crederis,
Lomen beatum prædicans.
2. Precamur ſancte domine,
Defende nos in hac nocte:
Sit oobis in te requies,
Quietam noctem tribue.
3. Ne grauis ſomnus irruat,
Nec hoſtis nos ſurripiat:
Nec caroilli conſentiens,
Nos tibi reos ſtatuat.
4. Oculi ſomnum capiant,
Cor ad te ſemper vigilet:
Dextera tua protegat
Famulos qui te diligunt.
5. Defenſor noſter Aſpice,
Inſidiantes reprime:
Guberna tuos famulos,
Quos ſanguine mercatus es.
6. Memento noſtri domine
Io graui iſto corpore:
Qui es defenſor animæ,
Adeſto nobis domine. Amen.

CANTICVM SANCTORVM AMBROSII ET AVGVSTINI.

Te deum laudamus, te dominum confitemur.
Te æternum patrem omnis terra veneratur.
Tibi omnes angeli, tibi cœli & voiuerſę poteſtates,
Tibi Cherubim & Seraphim inceſſabili voce proclamant,
Saoctus, Sanctus, Sanctus dominus deus Sabaoth.
Pleni ſunt cœli & terra maieſtatis gloriæ tuæ.
Te glorioſus apoſtolorum chorus,
Te prophetarum laudabilis nomerus,
Te martyrum candidatus laudat exercitus.
Te per orbem terrarum ſancta confitetur eccleſia,
Patrem immenſæ maieſtatis.
Venerandum tuum verum & vnicum filium,
Sanctom quoqoe paracletum ſpiritum.
Tu rex gloriæ Chriſte.
Tu patris ſempiternus es filius.
Tu ad liberandum ſuſcepturus hominem, oon horruiſti virginis vterum.
Tu deuicto mortis aculeo aperuiſti credeotibus regna cœlorum.
Tu ad dexteram dei ſedes in gloria patris.
Iudex crederis eſſe venturus.
Te ergo quæſumus famulis tuis ſubueni, quos precioſo ſanguine tuo redemiſti.
Aeterna fac cum ſanctis tuis in gloria oumerari.
Saluū fac populū tuum domine, & benedic hæreditati tuæ.
Et rege eos, & extolle illos vſque in æternum.
Per ſingulos dies benedicimus te.
Et laudamus nomen tuum in ſeculum, & io ſeculom ſeculi.
Dignare domine die iſto ſine peccato nos coſtodire.
Miſerere noſtri domine, miſerere noſtri.
Fiat miſericordia tua domioe ſuper nos, qoemadmodū ſperauimus in te.
In te domine ſperaoi, noo confundar in æternum.

ὨΔΗ ΤΩ͂Ν ἉΓΊΩΝ ἈΜΒΡΟΣΊΟΥ ΚΑῚ ΑΥΓΟΥΣΤΊΝΟΥ.

Σὲ τὸν θεὸν ὑμνοῦμεν, σὲ τὸν κύριον ὁμολογοῦμεν.
Σὲ τὸν αἰώνιον πατέρα πᾶσα ἡ γῆ σέβεται.
Σοὶ πάντες ἄγγελοι, σοὶ οἱ οὐρανοὶ καὶ πᾶσαι αἱ δυνάμεις.
Σοὶ τὰ χερουβὶμ καὶ σεραφὶμ ἀκαταπαύστῳ φωνῇ ἐκβοῶσιν,
Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος ὁ θεὸς σαβαώθ.
πλήρεις οἱ οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ τῆς σῆς δόξης μεγαλειότητος.
Σὲ ὁ ἔνδοξος τῶν ἀποστόλων χορός,
Σὲ ὁ τῶν προφητῶν αἰνετὸς ἀριθμός,
Σὲ ὁ τῶν μαρτύρων λευχειμόνων στρατὸς ἀνυμνεῖ.
Σὲ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἡ ἁγία ὁμολογεῖ ἐκκλησία.
πατέρα τῆς ἀμετρήτου μεγαλειότητος.
τόν τε σεβάσμιον σὸν ἀληθῆ καὶ μονογενῆ υἱόν,
Καὶ τὸ ἅγιον καὶ παράκλητον πνεῦμα.
Σὺ βασιλεὺς δόξης χριστέ.
Σὺ τοῦ πατρὸς ἀΐδιος ὑπάρχεις υἱός.
Σὺ πρὸς τὸ λυτρώσασθαι τὸν ἄνθρωπον ἀναληψόμενος, οὐκ ἔφριξας τὴν τῆς παρθένου γαστέρα.
Σὺ νικήσας τὸ θανάτου κέντρον, ἤνοιξας τοῖς πιστοῖς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.
Σὺ ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ κάθησαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρός.
κριτὴς πιστευόμενος ἥκειν.
Σὲ τοίνυν δεόμεθα τοῖς σοῖς δούλοις βοήθει, οὓς τῷ τιμίῳ σου ἐξηγόρασας αἵματι.
Καὶ ποίησον ἐν τῇ αἰωνίᾳ δόξῃ τοῖς ἁγίοις σου συναριθμηθῆναι.
Σῶσον τὸν λαόν σου κύριε, καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου.
Καὶ ποίμανον αὐτοὺς καὶ ἔπαρον αὐτοὺς ἕως τοῦ αἰῶνος.
Καθ' ἑκάστην ἡμέραν εὐλογοῦμέν σε.
Καὶ αἰνοῦμεν τὸ ὄνομά σου εἰς αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.
Καταξίωσον κύριε ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἀναμαρτήτους φυλαχθῆναι ἡμᾶς.
Ἐλέησον ἡμᾶς κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς.
Γένοιτο κύριε τὸ ἔλεός σου ἐφ' ἡμᾶς, καθάπερ ἠλπίσαμεν ἐπὶ σοί.
Ἐπὶ σοὶ κύριε ἤλπισα, μὴ καταισχυνθείην εἰς τὸν αἰῶνα.

F I N I S.

VAI 130055

LVDOVICVS MIRAEVS ROSETANVS PIO LECTORI AMBROSIAnæq; ſapientiæ candidato S.

AVri argentíve fodinam quiſquis tandem ſibi pleno iure arrogat, iubet his, quorum operam ad metalli effoſſionem conduxit, primùm vt curent terram ac rudera quæque paſſim obuia remoliri, vt deterſa ſuperficie, remoriſque omnibus ſubductis, nullo iam negocio altius penetrent, & ad imos vſque terræ receſſus deſcẽdant metalli totius venas penitiùs ſcrutaturi. Dein ſedulo prouidet, vt ramenta quęcunque inciderint, vnum in locum congerantur, quò faciliùs Chryſoplytes metallum ab alterius ſecernat ſpecie, ceu aurum aſſolet Chryſulcæ aquæ vi. fit interim nec rarò, vt poſt tot exantlatos labores aut nihil aut certe quàm minimum compendij ex tanto impendio erui poſſit, venis prius exhauſtis. Quidquid demum eſt quod ad manus veniſſe contigerit heriles, id loco habet nec mediocris lucri. Ad eum modum, initio ſtatim inſtitutæ editionis iſtius operum Doctoris eccleſiæ eminẽtiſſimi Ambroſij (cuius doctrina ſingularis fecit, vt verè ἀθάνατος dici promereatur, nempe immortalitate digniſſimus) Carola Guillarda pro reipub. literariæ cõmodis tolerantiſſima laborum, vni mihi præter cæteros id muneris delegauit, vt quanto maximo poſſem ſtudio in id adniterer, quo Ambroſius ipſe ad manus hominum exiret vt ſolito caſtigatior, ita & locupletior, venarer modis omnibus, ſicunde noſtra qualicũque opera quæ ſuperſunt eius cõmentationes, è tenebris emergere poſſent, & in apertam lucem erui. Legeram quidem, ſed & audieram commentarios in vocaliſsimum illum propheten Eſaiam in hunc vſque diem alicubi deliteſcere. Spes diducto ad eam prædam oris rictu hiantem me elunt. Pro his enim multa quum mouiſſem, aliud nihil promoui, quàm fruſtraneum & inane votũ. Quod in Eſaiam ſcripſerit, ipſe ſibi abunde teſtis eſt hiſce verbis: Quid ſit in Hieruſalem ſiſti domino, dicerem, niſi in Eſaiæ commentis ante dixiſſem. Locis proinde aliquammultis eorundem commeminit Aur. Auguſtinus ad Bonifacium ſcribens. Et ſi extra controuerſiam ſit illum ſcripſiſſe, meo tamen arbitratu non edidit. Hac ſpe fruſtratus conuerti me ad metalla venæ minutioris. En primi damus ſermonem in natali die martyrum Nazarij & Celſi vt apparet habitum. Cæteris adlegimus ſub finem tertij tomi, columna 795. Quæ præterea acceſſerunt, ſunt hæc è Cartuſia Pariſienſi ingeniorum non vſquequaque infœlicium altrice deprompta. In primis elogia pro S. Doctore è Græcis aliquot biographis decerpta, ſelecta & latio donata per Godefridũ Tilmannum Cartuſiæ huius monachum ſubtexuimus vitæ per Paulinum Doctoris prius ταχύγραφον exceptorem ac presbyterum, dein Nolanæ ciuitatis epiſcopum. Libellum idem Cartuſianus ſuppeditauit ἀκέφαλον licet, De fide reſurrectionis. En habes tomo tertio, columna 486. Commentariolos in prima decem cap. epiſtolæ ad Hebræos prius aliquanto ſeorſim impreſſos Antuerpiæ ſed corruptiſſimè is priua recognitione reſtituit, & marginariis annotatiunculis ceu ſtellulis illuſtrauit, etiamſi de auctore nonnihil addubitaret. Orationes ſiue μελετήματα ex archiuis ordinis dicti primus & deprompſit & annotauit. Archetypon in peruetuſtis ac penè exeſis membranis tam multæ antiquitatis eſt, vt iurare poſſis ſcriptum ætate Ambroſij. His acceſſit cõpendiaria oratio ſingulos quoſque articulos dominicæ diſpenſationis continens, vnà cum exomologeſi, quibus attexuit hymnos è multis aliquot. Primis nemo controuerterit, quin ſint Ambroſij. De cæteris in quibus harmonica ratio iambici carminis minus legitimè cõſtare perſpicitur, ſuſpendit iudicium: niſi quia dicit fieri potuiſſe, vt temporis progreſſu maiores noſtri minus ad hanc attenti multa ſiuerint prolabi in deterius, ceu alia pleraque irrepſerunt in dei eccleſiam per rudem prorſus ſacræ ſcripturæ impreſſionem temporibus Gothorum ac Vandalorum. Quod attinet ad Vexilla regis prodeunt, admonuit in loco, palinodiam cãtaturus, ſi quis rectiora docuerit. Calci harum commentationum apprimendum cenſuit canticum illud ὑμνικὸν, quod (velint, nolint Pyrrhones iſti Academici) alternis tecinêre Ambroſius & Auguſtinus. Tantum eſt lector pie, vt Cartuſiæ Pariſienſi de ſtudiis tuis quàmoptime meritæ cures non haberi ingratus, quę & hęc & alia pleraque monetæ veteris nihil inuita hactenus exhibuit. Partẽ quoq; dextimi fauoris iſtius nobis debes, qui perdij & pernoctes aduigilauimus quò ad manus tuas exiret Ambroſius quàm hactenus vt emaculatior, ita & locupletior. Aliud ſi non eſt certè quod ἀμισθὶ damus, accipe æqui & boni. Bene vale.

ἀθάνατος. immortalis.

In ep. a. Lucæ.

Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam quotidie, & ſequatur me.
Lucæ 9. cap.

Τὸ μὲν ἀγαπᾷν τοὺς μισοῦντας, ἀρετῆς θεοῦ· τὸ δὲ τοὺς ἀγαπῶντας, ἀντιφιλεῖν καὶ κα-
λὸν· τὸ δὲ μισεῖν τοὺς ἀγαπῶντας, ὄντως θηριῶδες.
Photius patriarcha Conſtantinopolitanus.

Θεοῦ διδάσκοντος, οὐδὲν ἰσχύει φθόνος·
καὶ μὴ διδόντος, οὐδὲν ἰσχύει πόνος. al. κόπος.
Gregorius Nazanzenus in diſtichis.

Diſtichon ad lectorem.
Chriſte tuum ſupplex Cartuſia numen adorat:
Procidit ad ſacræ ſigna verenda crucis.